Україна
Міністерство освіти і науки України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства
Інститут Східної Європи, Кафедра українознавства

Віктор Ідзьо

Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації (1215-2020рр.)

Івано-Франківськ «СІМИК», 2020р.

БК 82.3(4УКР)-7 ,
І-29

Друкується за рішенням Вченої Ради Національного науково-дослідного Інституту Українознавства МОН України, протокол № 5, від 4 квітня 2008р.
Друкується за рішенням Кафедри українознавства Інституту Східної Європи , протокол № 2, від 10 лютого 2020р.

Рецензенти:

Грабовецький В. - доктор історичних наук, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігіон».
Калакура Я. - доктор історичних наук, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігіон».
Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігіон».
Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігіон».
Недюха М. - доктор філософських наук, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігіон».
Огірко О. - доктор філософських наук, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігіон».
Партико З. - доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігіон».

Віктор Ідзьо
І-29. «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації». Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», Видання ІІ, 2020р. - 888с.
ISBN 978-966-8067-69-5

Монографія доктора історичних наук, професора, віце-президента Академії Наук «Трипільська Цивілізація», академіка Міжнародної Академії Наук Євразії, академіка Академії Наук Вищої Школи України, провідного наукового співробітника Національного науково-дослідного Інституту Українознавства МОН України, директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедри українознавства Віктора Святославовича Ідзя «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» приурочена 805-літтю часу заснування Галицького Королівства (1215-2020рр.) та 60-ти літтю з дня народження автора (1960-2020рр.).

На основі досягнень сучасної української науки монографія доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзьо «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» робить глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних, топографічних та картографічних джерел, більшість яких під таким кутом зору, аналізується та апробується вперше на підставі свідчень античних, римських, готських, арабських, українських, угорських, польських, російських джерел, які за сукупністю їх аналізу, відтворюють політичне, господарсько-економічне та культурно-християнське сходження та утворення в 1215 році, Галицького Королівства, як найвищого державного утворення давньої Карпато-Дністровської цивілізації.

Видання ІІ надруковане на сайті Інституту Східної Європи з нагоди 60 - ти ліття Дня Народження автора (1960-2020рр.).

ISBN 978-966-8067-69-5 **© Ідзьо В.С., 2020р.**

Зміст

Вступ……..4
І. Огляд джерел та концепцій з етногенезу Галичини……5
ІІ. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі Галичини…….....66
Розділ ІІІ. Історичний етногенез Бастарнії, ранньофеодальної державності на території Галичини.....89
Розділ IV. Бастарнія та Римська держава: політичні, торгово-економічні взаємовідносини на межі тисячоліть.....110
Розділ V. Carpiani-карпи-хорвати стародавньої Галичини - згідно свідчень античних римських та археологічних джерел……...228
Розділ VI. Історико-лінгвістичні дослідження етногенезу галичан Дунайсько-Карпато-Дністровського регіонів….....245
Розділ VII. Територія, суспільний лад, етно-політична і соціально-економічнна історія розвитку хорватського етносу стародавньої Галичини……...……267
Розділ VIII. Велика чи Біла Хорватія. До з'ясування питання етногенезу й етнотвореня галицьких та далматійських хорватів…….....293
Розділ IX. Процеси політико-історіографічного та філологічного формування галицьких хорватів…….....333
Розділ X. Мовні та історико-лінгвістичні дослідженнях етноназв: Галич, Галичина……370
Розділ XI. Політичний розвиток Галичини з III по XIII століття…….....381
Розділ XII. Господарсько-економічний розвиток Галичини в III-XIII століттях нашої ери…….591
Розділ XIII. Особливості господарсько-економічного розвитку Галицького підгороддя на прикладі реконструкції становлення та розвитку села Угринів…….673
Розділ XIV. Зародження, становлення та розвиток християнства на території Галичини в III-XIII століттях нашої ери……...704
Розділ XV. Галицьке королівство у 1215-1221роках.....746
Розділ XVI. Відновлення Галицького королівства в XVIII столітті Священною Римською імперією та його зміцнення в Австро-Угорський період галицької історії в 1772-1918 роках.....876
Висновок…….....887

Вступ

Монографія академіка АНВШ України, доктора історичних наук, професора, Віктора Ідзьо «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» досліджуватиме епоху державного сходження Карпато-Дністровської цивілізації та 805-ліття з часу заснування Галицького Королівства у 1215 році. На основі досягнень сучасної української науки монографія «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» зробить глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних, топографічних та картографічних джерел, більшість яких під таким кутом зору, аналізуватимуться та апробуватимуться вперше на підставі свідчень античних, римських, готських, візантійських, арабських, українських, угорських, польських, російських джерел, які за сукупністю їх аналізу, відтворять політичне, господарсько-економічне та культурно-християнське сходження давньої Карпато-Дністровської цивілізації та утворення на її території в 1215 році, Галицького Королівства.

Наукове дослідження «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» дослідить і панівний клас галицької державності XIII століття, боярство, його історію та бажання в XIII столітті до унії Української церкви з Римською, включить у проблему дослідження, входження Галичини в політико-християнську організацію, Союз Католицьких держав, який очолював в цю епоху, засновник Галицького Королівства, Папа Римський Іннокентій III.

Монографія «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» покаже, що власне князі та бояри, торгово-реміснича, народ Галичини у співпраці з Римскою церквою, та європейською елітою, стояли біля процесів утворення в 1215 році Галицького Королівства.

Також монографія досліджуватиме процеси відновлення Галицького Королівства Священною Римською імперією в 1772 році та його функціонування в XVIII-XX століттях.

РОЗДІЛ І.

Огляд джерел та концепцій з етногенезу Галичини

Держава хеттського народу, що прийшов в Малу Азію, виникла в XVIII-XVI століттях до нашої ери, за коротку історію свого становлення набрав велику силу. Хеттські народи, що прибули з Індії в індо-європейському конгломераті народів, а це предки кельтів, латинів, германців, даків та слов'ян, українців та інших індо-європейських народів, пермогли Вавілон, розгромили державу Мітанії і навіть загрожували розгрому стародавньому Єгипту. По усьому простору поширення Хеттської державної та етнічної інфраструктури вони заклали близько 1600 міст, фортець, замків та військових таборів. Особливо красовою була столиця Хеттської держави, місто Хаттуса[30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93, с.93-114].

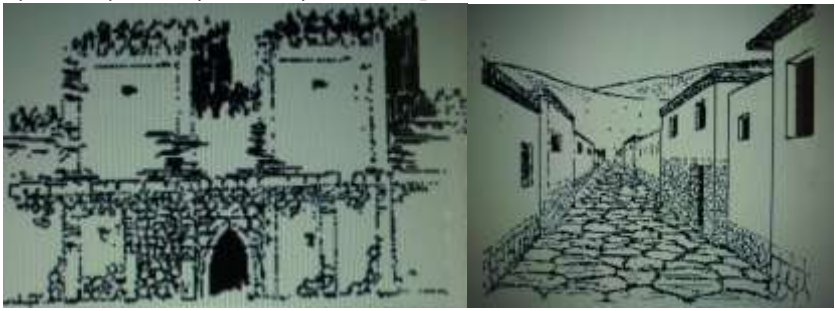

Рис.1.Реконструкція царських воріт та міської вулиці столиці хеттів міста Хаттуси.

Рис.2 Хетто-козацька знать та її культурний побут. Стелла з хеттського міста Калдеша.

Самим важливим в історії Хеттської держави є те, що вони заклали основи хеттської писемності, яка мала великий пвлив розвитку на виникнення писемності та мови всієї індоєвропейської спільноти народів. В той час, коли в стародавній історії нам відомі по досконалих дослідження вчених цивілізації Дворіччя та Єгипту, які стоворили могутні цивілізації з писемністю, зовсім мало дослідженною в контексті генерації слов'ян та українців зокрема, залишається писемність цивілізації хеттів[30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Ще у XVIII столітті європейські мандрівники, які вивчали етногенез європейських народів: герман, слов'ян-українців та інших, локалізовували праукраїнську прабатьківщину в східних областях Малої Азії. Власне тут вони звернули увагу на хеттське письмо, яке на їх думку могло слугувати виникненню праслов'янської, а отже праукраїнської письмності. Однак перші спроби вивчити хеттське чи праукраїнське письмо, були зроблені в контексті вивчення індоєвропейської писемності, французьським дослідником у 30-х роках XIX століття, Шарль-Фелікс-Марі Тексьє. Скопіювавши давньохеттські пам'ятки та письмена з міста в Богаз-кей, що в східній частині Малої Азії в 1839 році, Шарль-Фелікс-Марі Тексьє(1802-1871рр.) вперше пов'язав їх з давньоєвропейським етносом та його мовою. Внаслідок цього відкриття у 1861 році, археологами Гійомом і Перро, в Богаз-кей, були провідені перші археологічні дослідження. За період з 1861 по 1902 роки на території Хеттської держави та у прилягаючому до неї басейні Чорного моря були проведені масштабні археологічні роботи, які дали можливість усвідомити писемність, культуру, релігію, віру, військо-політичну систему стародавніх хеттів. Ряду дослідникам, німецьким, чеським, російським та українським вдалося доказати, що Хеттська держава та культура притаманна для витоків індоєвропейської групи народів, а писемність та культура, релігія притаманна слов'янам та праукраїнцям, які найблище були в сусідсві, та в тогргово-екорномічних, релігійних та політичних відносинах в епоху найвищої політичної могутності Хеттської держави[30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Проведені в 1902-1907, 1927-1931, 1931-1934, 1936-1946 роках широкомасштабні археологічні дослідження столиці Хеттської держави, на території Туреччини та в прилягаючих до слов'янського світу частинах чорноморського басейну, де знайдені стародавні хеттські поселення, які розвивалось непреривно з епохи неоліту і носили всі ознаки хеттської клинописної писемності, пам'ятки, які тягнулися до слов'янських земель Тавру(Криму) та Нижнього Подністров'я та Подніпров'я.

Виявлені в цих районах клинописні написи, які очевидно є праписьмом слов'яно-української «Велесової Книги», вдалося розшифрувати тільки чеському вченому Бедржиху Грозному [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

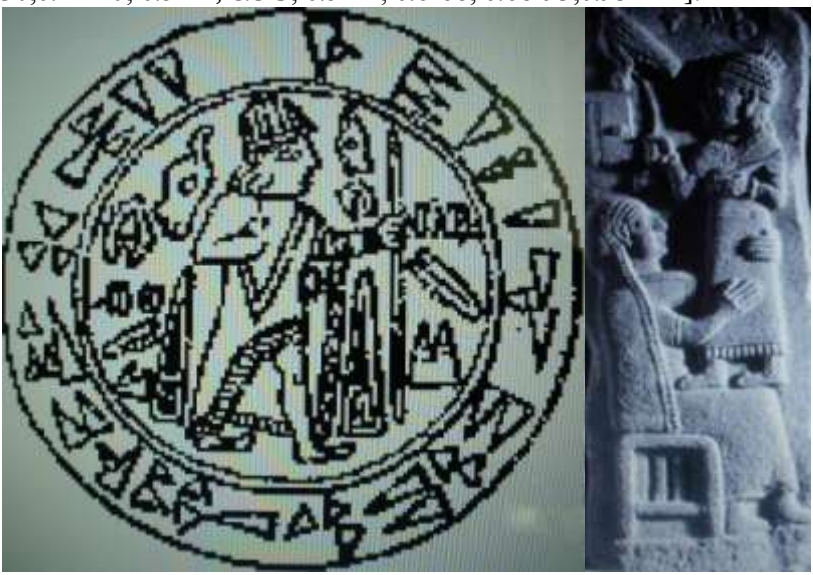

Рис.3.Печатка з клинописними написами хеттською мовою царя Таркумувуса. Рис.4.Базальтова стелла VIII ст. до н. е. з Південної Туреччини з зображенням малолітнього письця з писчими інструментавми по каменю у матері на колінах.

Слід наголосити, що вивченням хеттських старожитностей займались і російські вчені Люндеквіст та академік Я. Смірнов, які серйозно звернули увагу на хеттське питання та вивичення його в контексті розвтку слов'янського етносу. Одним і з першим досконало почав вивчати хеттські старожитності в контексті

етногенезу стародавніх слов'ян на початку XX століття академік Б. Тураєв. На стародавню писемність хеттів в контексті вивчення етногенезу слов'янських, в тому числі й української, мов, звернув увагу й українець, прекрасний філолог і великий знавець стародавніх мов народів Передньої Азії, професор В. Шиленко, який зробив ряд прекрасних перекладів хеттських написів [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Рис.5. Рух хеттів на Дунай, Карпати, Подністров'я та Європу.

Рис.6. Релігійний світогляд хеттів і давніх слов'ян-українців.

Рис.7 Посуд хеттів і давніх слов'ян-українців.

Академік В. Струве присвятив вивченню етногенезу хеттів та слов'ян декілька праць. Вивчаючи суспільний лад, закони хеттів, дослідник прийшов до висновку, що Хеттська цивілізація відіграла ключову роль у формуванні державності, культури, господарства на території Причономорського та Дністро-Прутського басейнів її слід поставити в етногенез Галичини.

Рис.8.Камінь з хеттськими написами з села Перківці Кельменецького р-ну Чернівецької обл., знайдений в XX ст.

Академік В. Струве наголошував, що особливо вплив хеттів яскраво прослідковується в Прикарпатті та Подністров'ї в питаннях мови, культури та релігії. Особливо це видно по тотожності господарства та мові хеттів-слов'ян.

Рис.9. Хеттське клинописне письмо.Рис.10.Хеттський Кодекс законів. Рис.11.Реконструкція вченими (Берлінський музей).

Рис. 12. Слов'янська писемність регіонів Причорномор'я, Дунаю, Карпат, Прикарпаття та Подністров'я I тис. до н. е - I тис. н. е., територій прилягаючих до Хеттської держави.

Прикарпаття та Подністров'я. Хеттські племена, що населяли територію, особливо Подністровського та Причорноморського регіонів мали зі слов'янами ряд спільних мовних діалектів. Вони прослідковуються на всіх етапах становлення хеттів та слов'ян-українців від мов родових до мов племінних, від мов племінних до мов народностей та національностей. Особливо це видно на слов'янських мовах, особливо, українській.

Рис.13.Українська мова в І- ІХст. Рис.14.Українська мова в Х-ХІІ століттях. Рис.15.Українська мова в ХІІІ-ХІV століття.

Оскільки давньоукраїнське суспільство знаходилося у безпосередньому сусідстві з Хеттської цивілізацією то зрозуміла ситуація його приорітетного мовного становища в епоху утворення в ІІІ тисячолітті до нашої ери Хеттської держави, яку об'єднала в цей час протохеттська і протослов'яно-українська мова. Як показали широкомасштабні дослідження чеського вченого Бедржиха Грозного хеттська мова близька, а в контексті вивчення давньоукраїнської мови, близька до індоєвропейської групи мови. Особливо це ми бачимо на прикладі вивчення української мови, культури та релігії. Цілий ряд слів, словосполучень, фраз, висловів у пізньохеттській мові буде близька до давньослов'янських мов, особливо давньоукраїнської. До цих слів надежать слова: Хто, Що, Дуже. Пори року: Зима. Літо. Весна. Осінь. Поселення: Селі - села, Хата - Хатті. Всі ці слова в українській мові є і сьогодні. Більше того притаманні чи тотодні як для хеттської так і для української відмінювання іменників і в дієслівних формах зокрема в дієприкметниках. Виходячи із цих мовних тотожностей давньохеттської і давньоукраїнської мов приходимо до висновку, що клиписне письмо хеттів це першопочаток давньоукраїнських письмен «Велесової Книги». Ще визначні вчені ХХ століття вірно зробили висновок на основі вивчення мови хеттів, що Хеттська держава, внасоліодок міграції народів з Європи (очевидно слов'ян та праукраїнців) була заснована вихідцями з Європи, як наголошували німецькі вчені «представниками арійських

народів». Таким чином утворення Хеттської держави, хеттської мови та письма, вірно, згідно висновками вчених, ототожнюється з мовою слов'ян Карпато-Дністровської цивілізації, яка є праукраїнською[30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Як відомо землеробська хеттська термінологія, яка виникла внаслоідок розвитку навколо рік Малої Азії та Причорномор'я в контексті розвитку релігійної сонячної теорії, має особливу тотожність з давньою українською, яка досить досконало була відома ще київському літописцю Нестору, який теж ще добре знав істрію строданіх хеттів-слов'ян- русичів-українців.

Київський літописець XII століття Нестор так характеризував стародавню історію слов'ян-русичів: «…Звідки пішла Руська земля і хто в ній почав спершу княжити, і як Руська земля постала… Після потопу, отже три сини Ноєві розділили Землю - Сим, Хам і Яфет. І дістався Схід Симові: Персіда, Бактрія і аж до Індії в довготу, а в широту ж до города Рінокорури, як ото сказати, від сходу аж до півдня, і Сірія і мідія і є Єіфрат-ріка і Вавілонія і Кордуена і Ассірія і месопотамія, Аравія, Старіша, Елимаіс, Індія, Аравія, Сильна, Колія, Коммагина, Фінікія вся.

Хамові ж дісталася Південна частина: Єгипет, Ефіопія, прилегла до Індії і друга Ефіопія з якої витікає ріка ефіопська Червона та, що плине на Схід, горож Фіви, Лівія, прилегла аж до Кірінії, Мармарія, Сірт, Лівія друга, Нумідія, Масурія, Маврітанія, котрає навпроти города Гадіра. А з країв що на схід він узяв Кілікію, Пімфлію, Пісіцдію, Місію, Лікаонію, Фрігію, Кавалію,Лікію, Карію, Лідію, Місіцю другу, Троаду, Еоліду, Віфінію, Стару Фрігію. І острови також він узяв: Сардініюд, Кріт, Кіпр, і ріку Гіону, яку називають Нілом.

Яфетові ж дісталась Північна сторона і західна: Мідія, Албанія, Арменія Мала і Велика, Каппадокія, Пафлагонія, Галатія, Колхіда, Боспорій, Меотія, город Дервія, Сарматія, Тавріанія, Скіфія, Фракія, Македонія, Далматія, Малоссія, Фессалія, Локрія, Пеленія, якка Пеллопонесом зветься, Аркадія, Іпіротія, Іллірія, Слов'яни, Ліхнітія, Адріакія, Адріатичне море. Узяв же він і острови: Британію, Сіцілію, Евбею, Родос, Хіос, Лесбос, Кіфкру, Закінф, Кефаллінію, Ітаку, Куркіру і частину азійської сторони, яку називають Іонією і ріку Тігр, що тече межи Мідією і

Вавілонією. Узяв він також краї до Понтійського моря на північних сторонах: Дунай, Дністер і Кавкасійські гори, себто Угорські, а звідти, отже до самого Дніпра. І дісталися йому й інші ріки: Десна, Прип'ять, Двіна, Волхов, Волга, що йде на Схід у частину Симову…

І був тоді один народ. А коли намножилося людей на Землі, то намислили вони у дні Іоктана й Фалека спорудити башту до неба. І зібравшись на містині поля Сенаар зводити башту до небес і город навколо неї Вавілон, будували вони башту сорок літ. І не була вона завершена, бо зійшов Господь глянути на город і на башту і сказав Господь: «Се народ один і мова одна». І змішав Бог народи, і розділив на сімдесят і дві мови і розсіяв їх по всій Землі. По змішанні ж народів Бог вітром великим розвалив башту, однак є останки її межи Ассірією і Вавілоном: і є він у висоту[?], а в ширину 5433 ліктів. Багато літ держиться останок той…

Після того ж, як було розвалено башту і розділено народи, взяли сини Симові східні Краї, а Хамові сини - південні краї, Яфетові ж сини захід узяли і північні краї.

Від цих ото сімдесяти і двох народів, од племені таки Яфетового, постав народ слов'янський, так звані норики, які є слов'янами. По довгих же часах сіли слов'яни по Дунаєві, де є нині Угорська земля і Болгарська…». Щодо розселення та проживання слов'ян в басейні ріки Дунаю, то такої точки зоку, аналізуючи літописця Нестора, притримувався і російський мовознавець О. Трубачев[68,с.23-47, с.91-128,с.145-176; с.1-2].

Таким чином ми бачимо із історичного екскурсу літописця Нестора, що після Вавілонського стовпотворіння «через многі віки…, сіли слов'яни на Дунаї». Отже це свідченя цілком витримує хеттський період історії слов'ян-українців, що бачимо із історичного екскурсу Нестора літописця, хід свідчень якого співпадає із ходом нашої історичної реконструкції. На прикінці III тисячоліття до н. е. у Східній Частині Малої Азії та Причорномор'я виникає Хеттська держава розвиток якої, розвиває і слов'янський етнос, а отже, як вважав Нестор, в XVII до н. е. Хеттська держава досягає свого піку розвику. Її територія розширюється до Причорномор'я і за дослідженнями окремих

вчених досягає до Попруття, Подністров'я та Подніпров'я [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Близько 1600-1500 років до н. е. хетти поширюють свою культуру, мову, закони в регіони Східної Європи. Подальше вивчення присутності хеттів у Східній Європі, зокрема в Прикарпатті та Подністров'ї, наголошував дослідник В. Авдієв дасть можливість встановити дуже важливий процес культурного та мовного взаємопроникнення між найдавнішими хеттськми народами та народами Східної Європи[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84;с.15-28;с.16-71].

Нещожавно в історіографії появилась підсумкова наукова праця А. Волкова, М. Непомящено «Хетти. Невідома імперія Малої Азії», яка вивчала хеттський народ, що розміщувався в Анатолії, на території, що омивається Чорним, Мраморним на Середземними морями. Власне ця цивілізація хеттів, за висновками дослідників, і сприяла розвитку як державного, слов'янського, а отже українського етносу. З хеттських літописів відомо, що у хеттів найбільшою рікою була ріка Галліс, що впадала в Чорне море. Рельєф місцевостей хеттів, це гори та плоскогір'я, що сприяло розвитку скотарства, бжолярства, яке було основним способом діяльності, а в Приморських областях - землеробства, яке інтенсивно розвалось по берегах ріки Галліс. Серед ремесел виділяється обробка металів, заліза, срібла, міді, свинцю. Внаслідок розвитку державних форм Хеттська держава простягалась з Заходу на Схід - від Егейського моря До Єфрата, а з півночі на Південь від від Чорного до Середземного морів та по суходолу до Сірії. В основному Хеттська держава зорміщувалася на території сучасної Турції. Тут, в епіцентрі Хеттської держави, відкриті археологами такі основні їх центри, як: Хаттуса, Пуррусханд, Самуха та інші. Дослідження А. Волкова, М. Непомящено дають підстави говорити про велич і могутність Хеттської цивілізації. На території хеттських міст археологи дослідили храми та палаци[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Слід наголосити, що батько історії Геродот, до речі уродженець Малої Азії, як і в подальшому всі решту давньогрецькі та римські історики, нічого не знали про історію великої країни хеттів. Хоча Хеттська імперія декілька століть диктувала свою волю як

Єгипту, епохи фараона Рамзеса II, так і по усьому Причорномор'ю, Українському Карптському регіоні, Прикарпаттю, Подністров'ю, де хетти добували метали. Хетти також згадуються як великий народ декілька разів уже у Верньому Завіті Біблії. Так у Книзі «Буття» наголошено, що: «Пророк Авраам поселившись на півдні Палестини і зустрів тут хеттів… І говорив він синам Хеттовим, я у вас прийшлий і поселенець»[Книга Буття 23,с.3-4].

Хетти віднеслись до Авраама радісно…[Книга Буття 23,с.20-30]. У Біблейському Словнику про хеттів наголошено, що хетти народ хаанський. Коли народ Ізраїлів на чолі з Мойсеєм прийшов в Палестину, хетти вже проживали на Південні частині Землі і в Горах[13,с.30]. Самий відомий хеттський цар відомий Біблії - Урія Хеттиянин[2.Цар.11,с.3].

Слід наголосити, що Біблія перераховує і племена, які входили у Хеттську державу: Моявитяни, Аммонітяни, Мідіанитяни та інші[21,с.12-20; с.5-14;с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

В XIX столітті вченим вдалося розшифрувати писемність єгиптян і всі вчені були здивовані, бо всі єгипетські джерела говорили про могутню сусідню Хеттську державу. В XIX столітті на території Туреччини, різного рівня мандрівники та вчені, почали знаходини хеттські написи, базальтові стелли. Матеріал по історії хеттів накопичувався, що дало можливість іншому досліднику А. Сейсу в 1870 році написати наукову статтю «Хетти Малої Азії». Автор вперше на основі зібраних матеріалів прийшов до висновку, що хетти проживали в Малій Азії. В 1884 році наступний вчений Уільям Райт випустив книгу «Імперія Хеттів» в якій вперше подав гіпотезу розшифрування хетських написів. В 1887 році в Каїрі випадково були відкриті єгипетські таблички, які розповідали про грізний народ Передньої Азії, хеттів. Внаслідок віднайдення території хеттів, почались пошуки цієї країни. В 1830 році француз Шарль-Фелікс-Марі Тексьє(1802-1871рр.) в 150 кілометрів від Анкари відкрив руїни міст цивілізації Хеттів. В своїй книзі «Опис цивілізації Малої Азії», яку він випуств у 1839 році Шарль-Фелікс-Марі Тексьє подав усі зображення культури хеттів, які йому вдалося виявити на території Туреччини. Таким чином на початку XX століття

вченим за сумою наявинх джерел, було відомо, що хетти своєю цивілізацією впливали як на Єгипет так і на народи Причорномор'я(Європи) та Прикарпаття і Подністров'я. Впливом Хеттів на Причорномор'я та на території Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, з якими хетти вели торгівлю, зацікивилися російські історики в XIX століття. Так історик XIX століття Борис Турає вважав, що хетти впливали на Причорноморський та Прикарпатсько-Дністровський регіони. Наступний історик Роберт Віппер в свому дослідженні «Історія стародавнього світу» вважав, що хетти в Причорноморський регіон прийшли з Російського Туркестану. Внаслідок системного дослідження хеттських старожитностей досліднику Хуго Вінклеру вдалось розшифрувати хеттський архів, який був віднайдений в столиці хетів, місті Хаттусі. По табличках цього архіву і була реконструйована історія Хеттської держави[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84;с.15-28;с.16-71].

В 1903 році чеський вчений Бедржих Грозний у «Віснику Віденської Академії Наук» робить сенсаційну заяву: «що він відкрив і дешифрував хеттську мову».

Рис.16.Археолог та мовознавець Б. Грозний, 1915 р. Рис.17. Карта поширення хеттської культури складена Б. Грозним.

Отже внаслідок дослідження чеський вчений Бедржих Грозний переклав, розшифрував і прокоментував всі хеттські таблички. Внаслідок вивчення хеттських табличок Бедржих Грозний пише свою книгу «Стародавня історія Передньої Азії». В 1910 році

Бедржих Грозний остаточно розкрив історію стародавнього хеттського народу.

На основі хеттського клинопису він реконструював історію Хеттської держави, яку назвав «Злаки про стародавню Вавілонію». В 1914 році Бедржих Грозний для вивчення хеттської мови приїжджає з дружиною в Стамбул. Поступово вивчаючи хеттські таблички Бедржих Грозний відкивав їх мову та історію. Йому стало відомо, що хетти, як індоєвропейці, що прийшли у Європу, мали своє письмо задовго до епохи Гомера. Вивчивши хеттську мову він прийшов до висновку, що хеттська мова споріднена з італо-кельтськими, латинськими та слов'янськими мовами, а ті племена, які входилив Хеттську державу очевидно були: кельти, латини, слов'яни, українці, а це говорить, що в українців, які були споріднені і найбільш близькі етно-територіально до політичних стародавніх центрів Хеттської цивілізації, появились стародавні історичні коріння, де пра-українську мову можна виводити із хеттської, по крайній мірі так засвідчив нам своїми дослідження чеський мовознавець та хеттолог у 1910 році Бедржих Грозний, який наголосив: «що хеттська мова є родинно споріднена з пра-українською мовою, яка розвинулася в Карпасько-Дністровському регіоні сучасної України і профункціонувала скрізь віки, модернізуючись до сучасного часу». Таким чином, мова Хеттського царства в перівод його розквіту заклала початки розвитку праукраїнської мови».

В 1915 році чеський вчений Бедржих Грозний у статті «Відкриття нової індоєвропейської мови» яку вчений опублікував у «Віснику Чеської Академії Наук, літератури і мистецтва» він показав, зщо мова хеттів споріднена з мовою слов'ян. В 1916 році в монографії «Мова хеттів, її структура і приналежність до індо-європейських мов», Бедржих Грозний продемонстрував повну дешифровку хеттської мови. В 1948 році, оглядаючись на проведену важку роботу Бедржих Грозний наголошував: «після 10-років перевірки мого відкриття всіми вченими філологами та істориками, можу заявити, що моя дешифровка хеттської мови і моя теорія хеттської мови, як індо-європейської(слов'янської), зробилась величчю сучасної великої науки і ніхто вже не може в цьому засумніватися…». Таким чином зробив висновок чеський

вчений Бедржих Грозний: «хеттська клинописна мова є майбутня західно-східна мова слов'ян, тобто мова сучасних, чехів, словаків, українців, поляків, білорусів, племена та народи яких входили у стародавню Хеттську державу і були її складовими народами, племенами, про які нам розповідає Верхній Завіт Біблії…»[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.2-60; с.107-126; с.80-84;с.15-28;с.16-71].

За обставин розуміння, що стародавні слов'яни мовно та етнічно витікають із стародавньої Хеттії, про що туманно розповідає і київський літописець Нестор, що після Вавілонського стовпотворіння, а тобто розпаду Хеттської держави, слов'яни самостійно почались ровиватись на Дунаї, Карпатах та Дністро-Дніпровських басейнах, попаробуємо реконструювати історію стародавньої Хеттії, складовою якої були слов'яни, й в тому числі українці[68,с.23-47, с.91-128, с.145-176; с.1-2, с.6].

Як засвідчує реконструкція вивчення хеттських старожитностей, історія централізованої Хеттської держави починається після 2500 років до нашої ери. Вона опирається на вивчення економічного розвитку сільськогь господарства, головно скотарства та ремесла, становлення у хеттів металургії, обробки заліза, срібла, міді, олова та інших металів, виготовлення з них знадять праці та зброї. Основою хеттської цивілізації в цей час стає винадейння клинописного письма та окремої хеттської мови, яка схожа на інші індоєвропейські мови. За науковими висновками російського вченого-історка Ігора Дьяконова хеттська мова, як виразник Хеттської держави і культури є яскравим вираження мови індоєвропейських народів, серед яких були і слов'яни. За свідченнями турецького дослідника Екрема Екургала, прилизно у 2000 році до нашої ери, хетти з економічною іфнраструктурою, мовою, культурою, державною системою, яку вони розвинули в Анатолії, поширюються через Босфор в Причорномор'я, Балкани в Східну Європу Карпато-Дністровські регіони, несучи сюди культ сонячого бога - Хорса, «вийшовного із Чорного моря». Їх рух у Карпато-Дністровські та регіони заклав початок формуванню-праслов'ян-кімерійців. Такий відхід з Анатолійського регіону хеттів вчені пов'язують з 1380 роками, коли хетти зазнали великих військових поразок від

єгиптян, де останні пі орудою фараона Тутмоса III та Аменхотепа III, витіснили хеттів з Сирії. Під ударами Єгипту Хеттська федерація відкочувалась на Балкани і Подністров'я, де в Карпатах створила, притаманну для хеттів в 1200 році до н. е. пастушо-металургійну культуру на осові сонячного бога Хорса, що поширюється в чей час також у споріднених народів хеттів-кіммерій Дністро-Подніпров'я та Причорномор'я. Зокрема в Криму, згідно свідчень джерел хетти створюють місто Тархунтас. До цих пір українські археологи не вінайшли в Криму це місто хеттів. З хеттських джерел відомо, що воно розміщувалося на південь від гір Тара (Кримського хребта). Цей хетський торгово-ремісничин центр стає в Криму опорним пунктом поширення Хеттської цивілізації на всю територію України та в степову частину Дніпро-Донського регіону. В цей час швидкому поширенню хеттів в центрально-східну Європу було зумовлено винаходами хеттами колісниць. На територію України хетти приносять свою систему торгівлі, свої хеттські закони, фінансово-економічну систему, ремісничу культуру, військово-політичну організацію. Завойовницька політика Хеттського царства в Східній Європі стає основою в торгово-економічній та політичній, а в подальшому і міграційнвй політиці хеттських царів та князів. Внасліодок того, що хетти не могли завжди в покорі тримати великі народи Східної Європи і було зумовлене федеративне облаштування Хеттської держави. Отже територія слов'янської України, з найдавнішою назкою Кімерійців, була федеративною, самоуправлючоюся власними князями складовою Хеттської імперії, на яку назва, хеттів, не поширилась[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.150-165; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Це було зумовне демократичністю хеттської державної мишини. Хеттські царі не схожі на вавілонських, східних деспотів, оскільки хеттські царі номінально об'єдували регіони та міста Хеттської держави. Така політична реалія проглядається скрізь віки, аж до падіння Хеттької імперії. Після падіння Хеттської держави, кімерійці Східної Європи залишили собі у спадок від останньої мову, культуру, релігію та військово-політичну систему та основу пастушо-землеробсько-ремісничих, в перешу чергу, металургіно-виробничих досягнень хеттів

[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.190-215; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Падіння Хеттської держави почалсь з концентрації могутності Трої, яку підтримувала мікенська Греція-Аххіяви, що бачимо із джерел які найдені в столиці Хеттського царства, місті Хаттусі. В своїх листах в Мікени хеттський цар скаржився в Мікени про напади греків та троянців, які ставали все більше агресивними проти Хеттської держави, які відбувалися приблизно 1300-1220 років до н. е. Все це привело до падіння Хеттського царства. Про цю минулість слави греків, їх нападу на хеттів і починає свій вступ знаменита «Ілліада» Гомера, свідчення якої, очевидно, є не вимисел, як і розповідь про реальне знищення греками «Троянського чи Хеттського царства». Вчені схиляються до думки, що греко-троянська війна, цілком могла бути греко-хеттською, яка і поклала кінець Хеттської держави. Місто Троя впала біля 1200 року до н. е. Тоді ж впала і Хеттська держава. З історичних джерел відомо, що після падіння Хеттської держави в східній Європі постали, відомі з грецьких джерел могутні Кімерійці[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.262-263; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Як вважають історики, хетти спасаючись від «Народів моря» втікли у Східну Європу та на Кавказ. Так вважали російські історик XIX століття Б. Тураєв, мовознавець XX століття М. Марр, німецький історик Й. Леман, який виложив свою позицію в книзі «Хетти. Народ тисячі богів» в якій наголошував: «що втікші в Східну Європу, В Карпати та Подністров'я, хетти заклати там підвалини германців та слов'ян-кімерійців. Римський історик Корнелій Тацит теж згадував хеттів і наголошував: «що вони прийшовши в Європу з Малої Азі поклали початок германців та слов'ян». Деякі археологи теж вважають таку версію цілком ймовірною і за таких обставин історія слов'ян-хеттів-кімерійців, що переселилися на територію Східної Європи (Україну), після розгрому Хеттської держави, народами моря (греками) заслуговує на подальше дослідження[21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.276-277; с.80-84;с.15-28; с.16-71].

Таким чином на прикінці II та на початку I тисячоліття до нашої ери територія Українського Південного Причорномор'я населяли найдавніш і найвідоміші під власною назвою з давньогецьких та

інших античних джерел «кімерійські народи». Перші відомості про кімерійці ми знаходимо у давньогрецьких джерелах, які відносяться до першого періоду знайомства давньогрецьких мореплавців з узбережжям Чорного моря. Свідчення цих джерел виглядають як легенди, міфи та сказання. Так за поемою Гомера «Одіссея»:«Територія Причорноморря це дуже відома країна і в той же час віддалена. Цю країну кімерійців досяг Одіссей». Поема так характеризує місцевхи жителів, кімерійців:«Зайшло сонце і покрилися тьмою всі шляхи, а судно наше досягло меж океану. Там народ і місто людей кімерійських, які окутані імлою і хмарами»[15,с.266; с.71].

У Геродота, батька історії, що творив у V столітті до н. е., Страбона, що жив у 63 р. до н. е. - 23 р. н. е. є повідомлення: «що вся країна, яка раніше належала кімерійцям, зайнята скіфами»[15, с.267; с.71].

Ці ж джерела називають ряд місць Причорномор'я, які пов'язують з життям та діяльністю кімерійців. Тут в Причорномор'ї знаходились «кімерійські стіни», «кімерійські переправи», а саме Чорне море називалося «Босфор Кімерійський». З джерел також відомі назви «кімерійські переправи». В середині країни було місто Кімерік. В Західній частині Причорномор'я, поблизу гирла Дністра, за переказом Геродота, знаходидись могили останніх кімерійських царів. Це говорить про те, що кімерійці займали всю територію від Дону до Дністра та Карпат[30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Археологічні джерела дають можливість пов'язувати кімерійців з археологіними пам'ятками зрубницької культури степового Причорномор'я і ділити її на два потоки. Перший цей потік ряд вчених означують під назвою «фарбованих скелетів». Характерно те, що ця археологічна «хетто-кімерійська» культура простягається на усьому просторі вздовж Чорного моря від Кубані до Подністров'я, на півночі захоплює полуденну Київщину і Харківщину. Вживання при похороні червоної фарби (посипання нею, або мащення трупів) виступає як елемент хеттсько-кімерійської культури, релігійного культу його народу. Сам процес і спосіб поховання покійників в скорочекній так званій утробній позиції, відомий не тільки в степу та навколо

басейну Чорного моря, він притаманний і для території Подністров'я, де зустрічаються аналогічні поховання. Тому поява звичаїв уживання червоного, червоно-чорного кольору, дає можливість припускати її приналежність кіммерійцям, та їх одноплемінникам, можливо хорватам. Поява ритуалу фарбування, говорить про соціальні і культурні зміни, які відбулися ймовірно з червоним кольором, що можна пояснипти, як символ вогню, сонця, символ крові. Ці релігійні символи ви ходячого з Чоргого моря червоно сонця, мали оживити обезкровленого(померлого). Розповсюдження таких поховань великими гніздами в кількості десяток і навіть сотень тисяч могил в степах Причорноморря і в Подністров'ї, дає можливість зрозуміти про місцезнаходження і міграцію із Причорнор'я у пізнішу Подністров'я та Галичину цього великого і сильного своєю релігійною культурою, народу. З цього приводу видатний український вчений М. Грушевський наголошував про велику енергію цього народу. Дослідник вказував на довготривалість існування цієї релігійної культури. Розповсюдження цієї культури, це розселення чисельного народу, що в VIII ст. до н. е., яка виступає в малоазійських джерелах під назвою хетів в подальшому під назвою кіммерійців. Власне цей народ приніс на територію України потік червоно-чорної культури[17,с.10-12].

Кімерійці були великим і сильним народом, до складу якого входив і чисельний народ Дністро-Подніпров'я, який в велику «кімерійську епоху» був осілим та вів активну землеробсько-пастушу діяльність. Слід наголосити, що всі ці народи великої кімерійські епохи джерела називають: сарагати, карюони, будини, роксолани і т. д.[34,с.125-126].

Якщо дещо видозмінити інтерпретовані греками стародавні народи, що проживали на теритиорії України і в Причорномор'ї і врахувати ту ситуацію, що ці народи є представниками слов'ян-українців, то можна припустити, що ймовірно по співзвучності назв народів саргати це слов'яни-хорвати, будини-бужани-поляни, карюони-тиверці, роксолани руси та алани. Тобто той самий український народ, який ми утотожнювали з «скіфами-землеробами», яких засвідчив Геродот. Цілком очевидно, що слід утотожнювати умовною назвою і «кіммерійців - землеробами» і тим самим слід розглядати літописність та етногенез української

нації з кімерійцської епохи, тобто, приблизно «Гомерової епохи», коли цей давньогрецький письменник розповідає про країну кімерійців та народи, що в ній проживають[18,с.5-16].

Слід наголосити, що сама назва «Кімерійці» була інтерпритована греками. У фінікійців, сусідів давніх греків, слово-назва «Камар» - означає: темний, чорний. Пізніше цією назвою античні автори називали кімерійців і скіфів словом «Каллімах», яке у перекладі означало «дояри кобилиць»[17,с.10-12]. Із асірійських джерел відомо, що кімерійці зробили військовий похід на Ассірію, завдали поразки урартському цареві Русові, внаслідок якого був вбитий ассірійський цар Саргон II, який загинув на полібитви з кімерійцями. У джерелах, що належать до часів ассірійського царя Асаргаддона (681-668 роки до н. е.), кімерійці та скіфи відігравали велику роль у війнах при падінні Ассірії та становленні Мідії. Частина їх виступиала на боці ворогів Ассірії, а частина в числі її союзників[34,с.125-126].

Історики допускають, що в кінці II - початку I тисячоліття I тисячоліття до н. е. кімерійсько-слов'янські загони через Фракію і Боспор вторгались в Малу Азію, а із «Руського поля» ці ж войовники вторгалися через Даряльську ущелину в Закавказзя. Скоро на чолі Урарту, яка успадкувала державну культуру хурито-мідійської держави II тисячоліття до н. е., у кінці VIII століття до н.е., стає цар Руса. Поблизу теплих вод, до півдня, від головного Кавказького хребта, засновується опорний пункт Тепліце, пізніше Тифліс, нині Тбілісі. Потім ймовірно, кімерійці-слов'яни споруджують Мінгрелії, цитадель, яка отримала назву Горди (город, град). В цей же час кімерійці-слов'яни споруджують місто Гордіон. Якщо подивитись на кімерійсько-слов'янський фольклор, в тому числі й релігійний то він схожий з фрако-фрігійським. Зокрема бог Сабодіса (визволитель, освободитель) виводили із слов'янського кореня (воля, свобода). Навіть у Біблії в верхньозавітній книзі пророка Ізекіля, залишилася згадка про потужній північний народ РОС (роси), одне тільки ім'я якого викликало жах. Утотжнення кімерійців то з слов'янами-русичами то з слов'янами-ховатами є не випадковим, оскільки як русичі так і хорвати, як загалом українці-індо-європейці, германи, кельти, фракійці, італіки і т. д., сягають за своїми плечима не 10-15 століть літописного та

історичного розвитку, а принаймі як мінімум декілька тисячоліть (5-6 тис. років до н. е.) неприривної нелітописної історії. Зокрема українці організовувались у продовж цієї історії і залишили сліди своєї етнічної та культурної самоорганізації в багатьох районах Євразії. Тому версія про хеттів-кімерійців та кімерівйців-слов'ян та подальших етапах історії слов'ян-русичів-українців-хорватів-галичан, проглядається вченими через призму їх історичного та міфологічного розвитку[19,с.14-37].

Можна припустити, що хорвати прослідковуються починаючи з хеттської історії чи історії індо-іранської групи народів, точніше з багатоенічних культурм Хорезму. Оскільки стародавня назва Хварезм-Хвазем, на мові стародавньої Авести, - це «Земля Сонця». Вчені припускають, що власне з цього терміну виводиться етно-назва «Хетт» та «Хорватт», яку успадкували слов'яни-ховрати[18,с.162-180].

Дальше в давньогрецьку велику літописну епоху, хетти-кімерійці, дальше слов'яни-хорватів історично отоожнюють великі племінні об'єднання, які відомі в давньогрецьких джерелах під етнонімом «саргати-сардати». Як зауважують філологи, греки зробили на свій лад племенні інтерпретації назв слов'янського племені хорвати, яких назвали «саргати» чи «сардати». Слід наголосити, що вже Геродот розміщував «саргатів»-«сардатів»-«хорватів» по Причорномор'ю та між ріками Сеймом і Доном і наголошувіав, що: «хорвати не скіфське плем'я»[15,с.267-268; с.71-72].

Дослідники припускають, що етнонім «саргати» чи «сардати», який вживали «слов'яни-хорвати» вивидиться чід стародавнього етноніму «кімерійці», а хорвати були прямими потомками кімерійців. Як вважав Геродот, з появою скіфів, кімерійці не ризикнули вступити з ними в боротьбу і відступили з Сеймо-Донського басейнів проживання в Дністро-Дніпровський, віддаючи попереднє місце проживання та узбережжя Чорного моря, більш могутнім скіфам, що відзначено в їх археологічній культурі басену Дністра, де в подальшому хорвати розвинули більш політичний та еконосічемй рівень у Геродотів час[17,с.10-12].

Таким чином, подальші давньогрецькі джерела, починаючи з Геродота на території України описують скіфів, їх

взаємовідносини з різними сусідніми народами, зокрема з «скіфами-землеробами». Згідно з своїми географічними уявленнями Геродот дає нам таку загальну картину розселення племінних об'єднань Скіфської конферації: В пониззі Бугу, безпосередньо на північ від Ольвії, проживали калліпіди, яких називали також елліно-скіфами. На північ від них, вздовж Бугу, в місці найбільшого зближення з Дністром, проживали алазони. Ще дальше на північ на території між Бугом і Дністром проживали скіфи - орачі. Межою їх із землями алазонів була одна з лівобережних приток Бугу, яка називалась Ексампей, що в перкладі означає «Святі шляхи». Вода цієї річки (цього джерела) була гіркою і непридатноюдля використання. На сучасній карті «Ексампей» утотожнюється з річкою Синюхою. Калліпіди, алазони, і скіфи-орачі займалися землеробством. Великою рікою у них був Тірас (Дністер). Скіфи-орачі вирпощували хліб на продаж, який продавали в грецькі міста зокрема в Ольвію, пізніше «велике грецьке місто на Дністрі?». Таким чином, згідно свідчень Геродота, який жив і писав в V ст. до н. е., можна сміливо вводити давні народи: хеттів, кіммерійців, геродотових скіфів-землеробів, що проживали в північно-західних регіонах України, в етносферу творення українського народу.

Дальше Геродот від Азовського моря, Дону, Криму та по усьому Присорономоррю та степу до Дніпра та Дністра, розміщує царських скіфів, тобто вміщуючи сюди «скіфів-кочовиків» - скотарів, коневодів, пастухів великих стад овець, корів, кіз, загалом великої та дрібної рогатої худоби. В лісостеповій зоні Геродот розміщує будинів, в східній, і східно-південній відповідно карюонів та саргатів, яких теж вважав землеробськими племенами і яких теж слід внести в еносферу етнотворення українського народу. В VI ст. до н. е. праукранці, а тобто, як наголошує Геродот, «скіфи-орачі», які проживали між Дністром і Дніпром, поширились до ріки Сейму і Пслаі там стали відомими під назвами «саргати-ховати». Назви племен могли отримати від імен визначних племінних князів, наприкла легендарно Хорива, Хорва, що відомий нам із «Велесової Книги» та «Повісті минулих літ». Як вважають дослідники, VI-V ст. до н. е. у праукраїнських племен внаслідок включення в торгово-еконічні зносини з давньогрецькою цивілізацією в зв'язку з

вирощуванням та продажем великої кількості хлібу, розвинувся великий рівень економічного та соціального розвитку, розвинулись ремесла. Як засвідчують археологічні джерела, епоха VI-V ст. до н. е. у праукраїнських племен був часом економічного та культурного піднесення. У III-II ст. до н. е. в зв'язку загостренням внутрішніх суперечок у скіфів та нашестям сарматів, постійними війнами з античними містами Північного Причорномор'я, Скіфське царство переживає період економічного та політичного занепаду. Джерела повідомляють, що Боспорський цар Ріпеупорід II (210-221 р. н. е.) після ряду перемог остаточно переміг і підкорив скіфів і проголосив себе царем всього Боспора і тавро-скіфів. Археологічні розкопки Неаполя Скіфського, який остаточно був зруйнованийф у другій половині III ст. н. е., засвідчують остаточне падіння цивілізації скіфів[34, с.147].

З послабленням скіфської могутності у II ст. до н. е. роль основного історичного та культурно-політичного домінування перейшла до нового народу, що появився в українських степах - сарматів. З іменем сарматів пов'язаний цілий великий період стародавньої історії України. Сармати були активними учасниками великого переселення народів на межі античної та раньої слов'яно-української епох. Сармати протягом шістьох століть займали панівне становище у слід за скіфами на території приазовських і причорноморських степів. Власне сармати внесли великі зміни в етнічний склад і культуру населення Північного Причорномор'я. Джерела ранніх античних авторів називають сарматів-савроматами, що у перекладі з іранської означає «оперезані мечами». Сармати вперше згадуються в джерелах у III ст. до н. е., як збірна назва різних племен під одним іменем. Слід наголосити, що власне в великому сарматському періоді розвитку з'являються, етнічні українці, під назвою венеди-венети. Вперше назву українців-слов'ян вживає римський історик Пліній у своїй «Природничій історі», характеризуючи населення східних Карпат. Він наголошує: «що від Дніпровських степів до річки Вісли, землі заселені венедами, що живуть за сарматами. Таким чином, згідно свідчень Плінія, венеди-венети, які виросли в європейській історії немов би раптово, на межі тисячоліть,

постають після сарматів другим великим народом»[40,с.23-34; с.27-49].

Сучасник Плінія, римський історик Корнелій Тацит: «теж характеризує венедів-венетів (пра-українців), як осілий народ, оскільки венеди споруджують будинки і ведуть осілий землеробський спосіб життя. Все це відрізняє їх від сарматів, які проводять усе своє життя у візках та на конях»[65,с.350-352].

Про слов'ян-венедів у цих регіонах згадує і готський історик IV столття нашої ери - Йордан[35,с.74-75].

Таким чином венети-венеди (праукраїнці) у на межі тисячоліть та у І ст. н. е. були в Східній Європі великим землеробським народом, який своєю землеробською культурою упевнено рухався на схід. Так з другої половини ІІ ст. н. е. теритроія, яку заселяли венеди(пра-українці) збільшується. Давньогрецький картограф цієї епохи Клавдій Птолемей у своєму творі «Географія», відносить пра-українців венетів до найчисельніших напродів, які заселяють Європейську Сарматію. Якщо порівняти свідчення Геродота про «скіфів-землеробів» (пра-українців) V ст. до н. е. то бачимо, що у І-ІІ століттях н. е. в нову сарматську епоху «венеди» - (пра-українці), які не є сармати, згідно свідчень Корнелія Тацита та Клавдія Птолемея, займають через призму тисячоліття, ту саму територію, яку значно збільшують, просунувшись на Схід та Північ своїми землеробськими поселеннями, як відзначив на своїй карті давньогрецький картограф Клавдій Птолемей[90].

Серед народів, які як і К. Тацит, так і К. Птолемей віднесли до венедської (пра-української) групи народів, вперше К. Птолемеєм згадується народ «саргати», який утотожнюється з племінним об'єднанням та етноназвою слов'янського народу хорвати. Той же давньогрецький картограф Клавдій Птолемей називає це ж пленмінне об'єднання «саргати-хороуатос», «ховатос», «хорваутос», «хорватос» тим самим підтвержуючи, що різні дієписці називають хорватські племена у своїй мовній транскрипції інтерпритованою назвою. Дослідник І.Саратов, вважає, що посенння від Харкова, ріки Харків, балки Харків, ріка Хоролук, остів Хортиця, дві балки верхня і нижня Хортиці назви виникли внаслідок перекочування з Подоння в Прикарпаття племінного об'єднання хорватів[58,с.56-57].

Розглядаючи подальшу історію віж хеттів до хорватів ми звертаємо увагуна на свідчення арабських хроністів IX-X століть Аль-Балхі і Аль-Астархі, які розповідають про три великі групи Русів: Куяба, Славія і Артанія. Для нашої концепції привертає увагу арабська назва народу Артанії-Джерваб або Джерват. Як вваажає дослідник В. Іванов, проаналізувавши назви «Артанія» і «Хорватія» та назви «Джерваб-Джерват» з арабських хронік, він наголосив, що у перекладі з арабської - джер звучить: «хор, вабват-ватт», разом «хорват». Такими чином Артанія-Хорватя, в перекладі означає «країна чи місто хорватів»[32,с.58-59].

З цим висновком погоджується і інший дослідник І.Саратов, який інтерпритує переклад з арабської називаючи «Артанію-Хорватію» - «землею хорватів». Дослідник наголошує, що про ховатів та їх країну Ховатію, князя Хорива та переселення хорватів з Подоння до Карпат, розповідає «Велесова Книга» [58,с.56-57].

Таким чином наголосимо, що проаналізовані вище джерела дають право припускати про те, що слов'яни-ховати пройшли складний період еволюції становлення та розвитку, як слов'яно-українського етносу від хеттів до хорватів[20, с.146-161; с.190-194; с.16-71; с.15-28].

Із історичної традиції, такими чином стає відомо, що стародані хетти-гети-хорвати були у поступальному етногенезі, організаторами держави-королівства Хеттів-Гетів-Карпів-Хорватів у I-V-х століттях, ранньо-середньовічної української державності Великої чи Білої Хорватії V-X століть, візантійської епохи, Галицького князівства, епохи України-Руси IX-XIV століть. Як наголошували античні, римські, готські та візантвйські джерела: «що хетти-гети-хорвати-слов'яни, це один і той самий народ у цьому регіоні», який визначений вченими, як український, історичний поступ якого, під таким кутом зору, потребує подальшого ретельнішого дослідження, оскільки частина цього народу в VII столітті переселилася з Прикарпаття, за свідченням візантійського імператора Костянтина Багрянородного, на Балкани, де ховати проживають і досі [21,с.12-20; с.5-14; с.107- 126; с.80-84; с.15-28; с. 16-71].

Процес дослідження хеттів-гетів-хорватів носить в собі багато спірних досліджень, в тому числі й сучасних хорватських вчених,

таких як Е. Херман та Й. Кулінеч, які намагаються твердити, що «перші хорвати Далмації були не слов'янського, а сарматського чи аланського походження». Дані вчені не включають в свою концепцію ні письмові, ні мовні, ні гідронімічні ні топографічні ні основні, археологічні дослідження[81,s.2-3; s.223].

Дані дослідники Е. Херман та Й. Кулінеч наголошують, що в перших ст. н.е. хорвати мігрували з Дону в Прикарпаття, де вселились в середовище слов'ян і ослов'янились де пізніше, за даними різних авторів, хорвати проживаючи у VI ст. чи VII ст. н. е. мігрували в Далмацію. Ця гіпотеза виглядає дуже туманною і не має жодного, втому числі, й археологічного підтвердження. За туманним аналізом джерел, хорвати, у цих вчених, то були слов'янами, то аланами, то готами, то тюрками, то аварами то іранцями. Автори все ж таки наголошують, що теорія слов'янського походжнення найбільш вірогідна, оскільки хорвати мовно споріджені з слов'янами і не могли б, якщо не були б слов'янами, так швидко поміняти мову, культуру. Все це базується і на перших політичних союзах та культурних надбаннях. Із 16 найвизначніших слов'яно-хорватських родів усі носили слов'янські імена і прізвища, сповідували слов'янські традиції, які є і в інших слов'янських народів[75,с.32-38].

Інший дослідник І. Муцич придумав, ще абсурднішу «готську теорію походження хорватів», згідно якої в середовищі слов'ян Прикарпаття у II-III столітті н. е. поселились готи, які вплинули на культурні, мовні, державні традиції та розвиток хорватів. Власне проживання хорватів з готами у Прикарпатті та Подністров'ї, утотожнюють ці хорватські вчені, зокрема І. Муцич, без будь-якого критичного аналізу сукупності джерел та висновків вчених, дало початок хорватської державності[88,s.46-47].

В процесі вивчення концепцій постає одне, але змістовне запитання, чи дійсно з цими теоріями готського походження хорватів, хорвати усюди супроводжували готів у своєму проживанні? Чи дійсно їх сліди є від Скандинавії до Причорномор'я та Криму? Що стосується археолгічної науки, то вона однозначно заперечує таке близьке, на протязі довго часу проживання готів з хорватами. Філологи та лігнгвісти теж заперечують таку спорідненість, оскільки як мовно, так і

культурно готи і хорвати це різні культурно та мовно, народи, оскільки хорвати говорять на слов'янській мові, сповідували з давніх давен слов'янську язичницьку релігію та культуру. Археологічний матеріал і висновки вчених чітко фіксують спорідненість слов'ян-хорватів Далмації з своїми сородичами, слов'янами, більми хорватами в Українському Прикарпатті, за археологічними, лінгвістичними, топографічними, антропологічними ознаками, поховальним обрядом, язичницькою релігією[22,с.146-161; с.190-194; с.24-45, с.78-93, с.123-185].

Ще безглуздішим витвором є так звана «тюрська чи аварська» теорія походження хорватів, оскільки ця теорія всього лиш є філологічна компеляція, яка спекулює на політичному терміні «Жупан», «Бан», де «Бан» - помічник, а «Жупан» - голова і утотожнюють цю хорватську термінологію з тюрко-башкирським насліддя[85, s.137-157].

Слід наголосити, що цю «державницьку» тюрську теорію походження хорватів, яку концептуально озвучив О. Кронштейнер підтримав і дослідник М. Клаїч[84, s.30-31; с.375-376; с.38].

Що ж до державницького походження слів «жупан» і «бан», то слід зауважити, що перший є дійсно слов'янський і очевидно хорватський, притаманний для V-VIII століть, а другий, бан - термін угорський притаманний часу складання угорсько-хорватськ держави XII-XIII століть. Хоча ряд дослідників вважає, що терміни «жупан» і «бан» є стародавніми самоназвами фіно-угрів, чи аварів і були запозичені слов'янами в час панування в Паннонії Аварського каганату, хоча важко повірити, що хорвати, розгромивши аварів своєю військово-політичною системою, прийняли їхні політичні терміни[23,с.146-161; 190-194; с.15-28].

Слід також наголосити, що перше політичне формування карпів-ховатів, пройшло в римський час, на межі тисячоліть та в перші століття нашої ери, про що засвідчують римські джерела. В подальшому про слов'ян-хорватів, на Карпато-Дністровської території, нам розповідають з V по X століття н. е. візантійські джерела, називаючи князівства Великої чи Білої Хорватії, слов'янськими[24,с.16-71].

Зокрема візантійський імператор Костянтин Багрянородний у своїй праці «Про управління імперією» засвідчує на яскравих

історичних, філологічних, лінгвістичних та топографічних прикладах, що хорвати, це слов'яни. Наголошуючи на їх відмінності від тюрків, аварів, готів та інших тогочасних, проживаючих в Європі, народів, імператор-письменник називає слов'янські назви хорватських князів: Ловел, Мухло, Косинець, Хорват, жіночі імена княгинь: Туга і Буга. Слід наголосити, що першим, хто намагався визначити назву народу хорватів був теж візантійський імператор Костянтин Багрянородний, який наголошував, що «хорвати, це ті, хто володіють великими землями»[25,с.107-126].

Що стосується етноназви хорватів то визначний філолог та лінгвіст О. Трубачев виводив цю стародавню етноназву від індо-іранського етнічного та мовного індо-європейського конгломерату. За цією теорією хорватський етнос, етнонім «хорват» означає «скотар» чи «союзник». Згідно з свідченням Авести «Hatvaiti» - пастух і друге значення «Hu-urvaiti» - «приятель-друг», як наголошує відомий німецький славіт та філолог М. Фасмер. Дослідник О. Трубачев уконкретнює: «хорват - той хто володіє житницею, житом»[68, с.23-47, с.91-128,с.145-176].

Хорватський вчений А. Глугак вважає, що хорват, це той «у кого є жінки». Сама ж назва «хорват» на його думку, виводиться у ранню пору матріархату[82,s.294-306].

Той же А. Глугак зауважує, що якщо поглянути на назву «хъrvat» з точки зору родової чи древньородової назви, то найстародавніша назва племінної назви «хорват» - «хъrvat» - носить виключно слов'янські риси[82,s.95-99].

Цілком можливо, наголошує О. Трубачев, що у сивому минулому, у Передній Азії, а в подальшому у Чорноморському басейні слов'яни та іранці були єдиним народом під іменем «хорват»-«хъrvat»[69,с.38-39].

Якщо взяти до уваги вищевиложену теорію за якою індо-європейська спільнота «хеттів-гетів-хорватів» вийшла з Малої Азії в облась «Кавказьких», «Кавкасійських» гір і промандрувала по південному узбережжю Чорного моря та по Придунайсько-Дністровському Причорномор'ю до Карпат, які ще Нестор літописець означував як «гори Кавкасійські», як зауважував в 30-ті роки XX століття, академік М. Мар, то цілком зрозуміло

пояснюється ірано-індоєвропейський термін «хетти-гети», який трансформується в подальшому в «хорвати»[42,с.71-75; с.4-9; с.104-105].

Таку точку зору підтримували визначні філологи XX століття Т. Гамкрелидзе та В. Іванов[14,с.34-67, с.123-147, с.235-279].

Цілком можливо, що термін «хорвати-хрипи», «гори-горби», могли ще закріпитися за «хеттами-гетами», як слов'янами ще в Каказькому «Кавкасійському» регіоні де вони проживали в час своєї подорожі з Малої Азії. Власне таким історичним екскурсом пояснється слов'яно-хеттське-гетське походження терміну «хорвати». Слід наголосити, що окрім письмового твердження дана теорія підтверджується і проаналізованими археологічними джерелами визначного російського історика і археолога В. Сєдова. Проаналізовані цим вченим археологічні джерела засвідчують рух хеттських старожитностей з Передньої Азії (хетти) на Кавказ (маса-гети) по Причорномор'ю на Дунай-Карпати-Дністер (гети) та в подальшому Дністер (хорвати), що засвідчує і «Велесова Книга»[59,с.18-19, с.23-24].

Все це зводить: готську, аланську, аварську та інші теорії походження слов'ян-хорватів на архаїку, які характерні для вчених XIX-XX. І нічого тут дивного не має, оскільки в буйно розвиваючомуся науковому «комп'ютерному XXI столітті» концепції помирають скоріше ніж їх творці...[26,с.146-161; с.190-194; с.24-48; с.146-161; с.190-194; с.2-21; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Якщо взяти за основу концепцію розвитку давнього слов'янського родового етноніму «хорват-хрват-xrvat», яку вчений А. Глугак розвиває своїми дослідженнями з пізнього матріархату і пов'язав в кінцевому з слов'янським етносом[82, s.95-99], то наша концепція, цілком набирає реалістичних обрисів, оскільки була з філологічної точки зору доведена ще мовознавцями Т. Гамкрелідзе та В. Івановим, які визначили «народ хеттів», як рухаючийся в сторону Європи ірано-слов'янський конгломерат і датували цей процес IV-III тисячоліттями до н. е.[14,с.34-67, с.123-147, с.235-279].

Власне з цього періоду, на думку дослідників ірано-слов'янський конгломерат слід означувати під ототожнювати під терміном «хетти-хорвати». У II тисячолітті до н. е. у

Передкавказзі та Причорномор'ї спостеріагається відхід слов'ян від іранців. Вони розділяються на хеттів і гетів. Власне тут у Передкавказзі відомі маса-гети, частина яких в подальшому, про що засвідчує і Велесова Книга, мігрує по Причономорському басейну в Карпати (гори Кавкасійські) та Подністров'я де з джрел відоме довговікове проживання гетів, які трансформуються в слов'ян. Власне всім цим і пояснюється рух етноніму, хорвати [14,с.34-67, с.123-147, с.235-279].

Утвердившись в Кавказько-Донському регіоні, гети-хорвати обрали собі в подальшому, як наголошував дослідник В. Кобичев, в постійному проживанні, регіон з аналогічним ланшафтом, що відповідав Карпато-Дністровському басейну, з якого в подальшому хорвати переселили свої роди з Карпатського ланшафту, в Далматійський ландшафт Причорноморської Хорватії, який повністю відповідає ландшафту їх попереднього місцепроживання[37,с.142-143].

Все це дало підстави, ще чеському славусту XIX століття П. Шафарику зробити висновок: «що хетти-гети у Центральній Європі є стародавнім народом. Про них писали всі стародавні історики починаючи з Геродота. Сьогодні на місці стародавніх гетів проживають предки українців-слов'ян-хорватів і інші народи тут не розміщуються», що дало право П. Шафарику пов'язати і утотожнити «хеттів-гетів-хорватів» з слов'янами [78,с.82-83].

Таким чином, якщо розглянути історичний екскурс етноніму «Хетти-Гети», то першим його подає Геродот у V ст. до н. е. Він говорить, що:«гети є найсправедливішими і найхоробрішими». Він розміщує їх в Подунав'ї, Північній Болгарії у котловині між Балканами та Дунаєм. У час війни Олександра Македонського вони змушені були висилися з землі Болгарської і залиши краї проживання на Нижньому Дунаї і переселитися в Карпати та Подністров'я[50,с.79-80].

Якщо взяти за основу твердження Геродота «Про стародавнє проживання хеттів-гетів на Дунаї», на території сучасної Болгарії, то це свідчення V ст. до н. е. цілком узгоджується з літописними свідчення київського літописця Нестора XII ст. н. е. «про проживання слов'ян на Дунаї, де є нині земля Болгарська та Угорська…». До цього джерельного утотожнення надаються і

свідчення про те, що «слов'яни-гети мали військові і політичні взаємовідносини з Олександром Македонським». Галицький історик XIX століття О. Партицький проаналізувавши ці джерельні свідчення прийшов до висновку, що внаслідок конфронтації гетів-слов'ян з імперією Олександра Македонського чисельний народ гетів-слов'ян змушений був висилитися з територоії Болгарії та Паннонії (Угорщини) на територію Подністров'я, в Карпати та Прикарпаття, де гети звідно свідчень античних джерел стають відомими під назвою «Тіра-Гетів». Така сукупність, хоча й коротких свідчень джрел про гетів слов'ян з епохи Олександра Македонського, Геродота, перших засновників давньогрецького міста-держави Тіги на Дністрі, дають право наголошувати, що Гети були сильною військово-політичною та державною консолідацією, які в же в епоху Олександра Македонського складали досить добре організований державний організм оскільки, як зауважував дослідник О. Партицький, Гекатей з Мілету, у VI ст. до н. е., наголошував: «що між скіфами проживають і гети». Пізніше Геродот у V ст. до н. е., наголошував, що: «гети були залежні від скіфів». Із вище пиведених свідчень приходимо до висновку, що в VI-V ст. до н. е. гети проживали в басейні нижнього Дунаю та Дністра, де означені греками під новою етнічною назвою ріки «Тіра» іх називали «Тіра-Гети». Попереднє їхнє місце продивання до приходу на Дунай і Паннонію, як наголшував О. Партицький, це регіон Передкавказзя, а тобто область Донсько-Кавказького басейну, де вони відомі згідно свідчень джерел, як «Маса-Гети». Велику частину земель Маса-Гети займали по південньому узбережжю Чорного моря. Цей рух «Маса-Гетів» по південньому узбережжю Чорного моря у Подунав'я археологічно пов'язується з рухом «хеттів-гетів» у Середземномор'я та на Балкани, де частна хеттів-гетів осіла, за свідченнями Гекатея з Мілету, на території Дунаю та Паннонії і в епоху Олександра Македонського. Це проживання їх на цій території було відоме в усій Європі, в чому ще в XII столітті так переконливо наголошував київський літописець Нестор і куди так намагався проникнути київський князь Святослав Хоробрий. Власне на цій території і пройшло військове зіткнення держави гетів з армією Олександра Македонського, що заставило гетів, не витримавши

удару останнього, переселитися в Нижнє Подунав'я та Подністров'я, Карпати та Прикарпаття, де вони стали відомі давньогрецьким джерелам під назвою «Тіра-Гетів». Власне ці «тіра-гети», наголошував галицький дослідник О. Партицький, і кристалізували пізніших слов'ян: тиверців, уличів та хорватів [50,с.80-83, с.86].

Згідно свідчень давньогрецького картографа Клавдія Птолемея: «гети проживали від устя Дунаю та Дністра дальше на Захід в густий масив лісів та Карпатських гір. Там проживали гети-певкіни, гети-бастарни, і гети-карпи(хорвати)»[90].

Згідно свідчень К. Птолемея, гети проживали від устя Дунаю та Дністра дальше на Захід в густий масив лісів та Карпатських гір. Там проживали гети-певкіни, гети-бастарини, і гети-карпи (ховати). Таку топоніміку подає нам К. Птолемей в Подніпров'ї, яку він означує як бастарнську. Отже топоніми від Галича на Дністрі в Подніпров'я, з давніх часів означували один адміністративно-політичний та економічний регіон, до якого гети-бастарни мають пряме відношення, як політичне, так і економічне в контексті становлення Бастарнської держави. Можна допустити, що в стародавні часи існував гетський мовний ареал, який згідно з висновками, зафіксованими на карті давньогрецького картографа Клавдія Птолемея видно, що Бастарнія, поширюється своєю етноназвою від Дністра до Дніпра. В подальшому в слов'янський час ця етноструктура Бастарнія називається «Склавінами» та «Антами»[90].

Гети, на думку чеського славіста П. Шафарика є народом давнім в Центральній Європі, про них писали давньогрецькі історики починаючи з батька історії Геродота. Слов'яни, на думку П. Шафарика, називалися в стародані часи - гетами[78, с.29-47, с.92-97].

Сам же Геродот, у своїх перших свідченнях про гетів наголошував, що: «гети найсправедливіші й найхоробріші». Геродот розміщував гетів у Піденній Болгарії у контловині між Балканами і Дунаєм. У час війни проти Олександра Македонського, робив висновок по аналізі свідчень Геродота, О. Партицький, гети під натиском греків змушені були висилитися з Болгарської рівнини і переселитися в Нижнє Подунав'я та Подністров'я. Якщо взяти за основу свідчення Геродота та

наукові висновки О. Партицького, гети проживали на території сучасної Болгарії над Дунаєм, то це цілком узгоджується з свідченнями київського літописця XII століття Нестора, який наголошував на давньому проживанні слов'ян на Дунає «де є нині земля Болгарська та Угорська». Гети до нападу грецького царя Олександра Македонського були тут дуже чисельним народом і тільки після ударами греків переселилися в Молдавію, Буковину та Галичину та до Дністра, де у пізнішому їхньому поселенні басейні ріки Дністер, який греки називали Тірою, вони почали називати, гетів «тіра-гетами». Гети, на думку дослідника О. Партицького, в час Геродота, це військово-племінний союз, який уособлював примітивний державний організм, який за свідченнями Гекатея з Мілету, що проживав у VI ст. до н. е., а пізніше Геродота «залежав від скіфів». Дослідник О. Партицький на основі аналізу джерел взагалі вважав, що гети були дуже виликим народом. По південному узбережжю Чорного моря проживали сородичі маса-гети, які археололгічно пов'язуються з хеттами. Грецький письменник Апіан описуючи «Війну Олександра Македонського з Гетами», наголошував, що гети у II ст. до н. е. мали велике військо до 4 тисяч кінноти та 10 тисяч піхоти. Апіан також наголошував, що у гетів був дуже гарний національний одяг і добре оброблені поля, які були засіяні житом. Про добре організоване землеробство у гетів розповідає і римський поет Горацій «В Оді до римлян». Сільським господарством, наголошував Апіан у гетському суспільстві чоловіки займаються поперемінно, одні займаються на полях інші служили у війську. Земля у гетів, наголошував римський поет Горацій є не розмежована. Дослідник О. Партицький наголошував на тотожності стародавніх земельних традицій гетів і галицьких русинів.Така система гетів не давала їм можливості «родрібнювати Гетської держави»[50,с.79-81; с.82-83, с.85-86].

Російський історик Д. Іловайський вважав, що у давні часи слов'янські громади, зокрема у гетів, володіли всіми землями. За таких обставин їм вдалося з стародавніх часів зберегти є у єдиному державному володінні «обширні території». Тому не дарма стародавню Гетію в подальшому називали «Великою чи Білою Хорватією», «Великою Галичиною від Карпат до Дунаю»,

хоча назви дрібних племінних княжінь від Карпат до Дунаю у Галичині теж зберігались[33,с.170-171].

Слід наголосити, що дослідник О. Партицький розглядав етногенез галичан з стародавніх гетів (слов'ян-українців), яких ставив на один щабель з такми великим етнічними групами, як: Готи, Алани, Сармати. Гети, на думку О. Патрицького, є слов'янське автохтонне населення стародавньої Галичини[50, с.95-96].

Ми уже вище зауважували, що у своєму творі Апіан розповів про красивий одяг гетів. Одяг гетських жінок відомий історичній науці з різьблених фіночих фігур, що знаходяться на римській колоні Трояна, в якій розповідається про війни римлян з гетами і даками в кінці І ст. н. е. Жінок гетів зображено в довгих (гуцульських) сорочках, які підперезані вузьким поясом. Рукави сорочок досить довгі і сягають по кістки при згибі руки. Голови прикриті хустакми з вузликами. Російський дослідник XIX століття А. Чертков в свій час заявив, що головний убір жінки на колоні римського імператора Траяна точно такий, як у слов'янських селянок, їх намиста, хустки тотожні з нашими малоросійськими-українськими речами. Речі такого ж гатунку, наголошував, А. Чертков, носять і їх гето-слов'янські діти. Слід наголосити, що майже схожий жіночий одяг бу і у хеттських жінок. Прорівняльний аналіх хеттськеих жінок, хеттської богині та її жіночих прикрас 1050-850 роки до н. е. з жінкми гетських жінок з колони Траяна, дає право ототожнити народну культуру хеттів та гетів…[75,с.29].

Слід також наголосити, що окрім військово-політичиних взаємовідносин з римлянами і греками, гети, також проводили виснажливі військові кампанії із скіфами. Вся вищепроаналізована інформація дає пістави наголошувати, що вже у III-II ст. до н. е. Гетська держава керувалась вибраними королями, мала свою військову, землеробську та ремісничу знать. Виборні королі, військова знать, воєводи були управителями територій та суддями, в час війни воєнно-начальниками. Давньогрпецький літописець Діодор розповідає нам про доблесть гетського короля у якого македоняни і греки зауважують і хоробрість і справедливість та скромність: «Коли після смерті Олександра Македонського на македонському престолі

утвердився царем Лісімах він відправив велике військо покорити гетів. Та військова кампанія для Лісімаха і його воєнноначальників закінчилась поразкою. Гети на чолі з своїм королем Дорікешем, полонили Лісімаха з усім його військом. Гетський король Дорікеш виявився великодушним, він дарував волю Лісімаху і македонським достойникам і на прощання пригостив Лісімаха та його оточення, як найдостойніше». Діодор так описує нам ці події: «Приладдя та келихи були на столах, для дружини Лісімаха, розставлені дуже дорогі золоті та срібні чари. Для Лісімаха були приготовлені вишукані страви. В цей же час гетський король Дорікеш сидів за дерев'яним столом. У нього страви, м'ясо та овочі, були зварені у воді. Всі ці страви становили весь його обід. Коли Лісімах і його знать пили вино із золотих чар то, гетьсикй король Дорікеш пили вино із дерев'яних чар і турячих рогів, такий вже був звичай у гетів, закінчує Діодор»[80,сар.12-13].

Польська хроніка Мйорша XI століття теж подає згадки про легендарних польських королів, що жили перед Різдвом Христовим, що є на думку О. Партицького, безцінним історичним джерелом з життя стародавніх гетів-слов'ян. Цікаве повідомлення Мйорша про польського короля Лестька, що жив у часи Юлія Цезаря, і що він та його син володарював усіми гетами. У короля Лестька на столі були точно такі самі страви, які були описані Діодором в гетського короля Дорікеша. Поведінка короля Лестька була точно такою як у короля Дорікеша, точно у звичаї гетів. Ось як Мйорш передає ці свідчення про слов'ян-гетів: «Лестько так любився у військові, що найпершим, найхоробрішим неприятелям об'являв війну, вбивав їх забиваючи їх майно і королівства. На обід у нього було так улаштовано, що надавали лише на миски, скільки було потрібно. Він покорявся своєму народу. Коли мав виступати перед ним у королівських ризах, він пам'ятаючи про своє народне походження, сідав на троні в одежі простій, а королівський одяг клав у спід трону. Після цього надівши королівський одяг, він ставши на найвище місце, говорив: королем вибрав мене народ, не гордись і будь скромний, пам'ятай, що порох ти є і у порох назад повертаєшся...»[79,s.348-349].

Описана літописцем Мйоршем скромність короля Лестька, який виявляв усім гетам-слов'янам свою повагу і відданість, яскраво розкриває стародавню державну стадицію слов'ян-українців.

Приблизна так описує чеський літописець Козьма Пражський про правління першого чеського короля Премислава: «Перед часиною орач, а тепер одітий найпершими ризами і на ногах королівське взуття і сидить на коні. Але він пам'ятає, що досі носив просте взуття і бере з собою старе взуття і переховує його на майбутнє». Дуже схожа, наголошував дослідник О. Партицький і галицьке сказання чи коломийка:

«Умію лиш читати і орати.
Хочуть мене за короля обрати.
Умію лиш народу слугувати.
Чи зможу я над ним королювати...»

Галицький дослідник О. Партицький згадує ще древній звичай галицьких слов'ян, який йому був відомий у XIX столітті і який він відносив до галицьких звичаїв, які побутували у X-XV ст.: «Перед наром появився князь переодягнений у простолюдина, хлопська одіж, хлопські штани. Усі селяни, що зустрічають його, вигукують, се князь Нашої Землі, такий же селянин. Чи є він справедливим суддею для нас? Чи старається на добро Вітчизни? Чи достойний цього княжого становища? Чи є він захисником іноплемінників? Князь виступає на камінь і клянеться древні слов'янським законом бути послушним народу, справедливо судити, гострим мечем оберігати, захищати слабшого від сильнішого і т. д.». Цілком очевидно, наголошував О. Партицький, що стародавні традиції та звичаї стародавніх гетів це є і звичаї і традиції слов'ян. Слід наголосити, що стародавні звичаї та культура Гетів були дієвими ще навіть у час Ярослава Осмомисла галицький. Літописець наголошує, що князь Ярослав Осмомисл перед смертю зібрав усю Галицьку землю « і багатих і убогих і хороших і поганих і добрих». Князь Ярослав галицький беручи клятву з бояр, надаючи княжіння синам, наголошував «на стародавності та спадковості влади з стародавніх часів у Галичині». Слід також наголосити, що королі гетів відомі в джерелах у IV ст. до н. е. Відомо, що у I ст. н. е. у гетів був королем Котел чи Котис у якого була дочка, на ім'я Меда(солодка). У Галичині, наголошував О. Партицький і досі

живуть роди: Котисів, Котів, Котовичів. Що стосується гетської державної традиції, то стародавня польска легенда говорить, що історичний П'яст, засновник польської королівської династії, був праправнуком гетського короля Котиса.

Наступний, відомий з історичних джрел, король Гетів «Burvista» - «Буря-Вість», «Віщун Бурі», гроза, грізний. У «Слові о полку Ігоревім», київський князь Святополк порівнюється з «Бурвістою» - грозою, яка наступає на землю половецьку. Король гетів «Бурвіста», без сумніву слов'янин. В цей же час джерела розповідають і про «Dikeneuca-Dikeneusa», верховного жреця Гетів і одночасно співправителя гетського короля «Бурвісти». Назва його імені складається з двох частин, яку якщо взяти за основу хорватську мову слід розуміти: «dika - діка» - гордість, слава, «neuc - neus - неус» - блискучий, пишний.

Наступний відомий з джерел король, який правив в Гетії у III ст. до н. е. «Durinecatc» - «Дуркіт-Дуркот». Дослідник О. Партицький наголошував, що в XIX столітті в Галичині проживав великий рід Дуркотів.

Наступний король, що правив у Гетії у I ст. до н. е. «Oroles», «Орел» чи «Орач», вів активні війни з Римом.

Наступний король гетів «Scorylo-Скорило», «Скорий», теж приймав актиіну участь у війнах з Римом, щоправда римські джерела не говорять у який час, ймовірно у I ст. н. е.

Джерела розповідають про королів у Гетії вже з VI ст. до н. е. Зокрема король «Turessic», «Thurs» - «Тур» - «Буй-Тур». Такі назви князів були ще в епоху Київської Руси. Так «Слово о Полку Ігоревім» називає князя Всеволода «Буй-Туром», в іншому місці «Яр-Туром». Джерела, зокрема Діодор, розповідають про звичай короля гетів пити з рогів турів[50,с.104-108].

Давньогрецькі та римські історики приділяли велику увагу гетам. Геродот у V ст. до н. е. говорить про гетів, як про великий хоробрий і справедливий народ:«Гети, як народ войовничий, поклоняються богу війни Аресу, вважаючи його своїм родоначальником, і головнокомандувачем війська, та не головним богом. Слід наголосити, що Арес цілком узгоджується з Перуном. Смерть вважається у гетів кінцем терпіння і початком вічної радості. Кожний гет був переконаний, що коли поляже на полі бою, то попаде у рай»[48,с.231-241].

Римський імператор Юліан наводить слова, які на думку вчених, належать імператорові Траянові: «Я переміг гетів, людей найхоробріших, які коли небуть жили на світі. Хоробрі вони не лише тілесною силою, але й душею, бо вірять, що не гинуть по смерті, а переходять десь і якось у інший світ. Та віра і породила у них завзяття у військових справах»[83,s.23].

В зв'язку з хоробрістю та відвагою гетів терпінням і мужністю вони і тотожні з майбутніми слов'янами. Мужня вдача гетів-слов'ян, їх політична та військова боротьба з Римською імператорською машиною, дає підстави наголошувати, що військово-політична організація гетів склалася за довго до приходу в регіон римлян. Аналіз свідчень Діодора, який фіксує могутню військово-політичну організацію гетів-слов'ян уже в епоху Олександра Македонського, дає підстави говорити про могутній і стародавній військово-політичний(державний) лад у хеттів-гетів слов'ян, про що наголошувалось вище[80,cap.12-13, cap.39, cap.59].

Римський поет Овідій теж наголошує, що у гетів могутня військово-політична організація. Гети, за свідченнями Овідія: «були озброєні мечами, луками, щитами, шоломами, бойовими сокирами, бойовими ножами, бронями(кольчугами чи панцирами)»[49,с.277-278].

Звідсіля у них імена: Броніслав, Мечислав. Із свідчень колони римського імператора Траяна, бачимо, що мечі у гетів були прямі, а норжі криві, які в «Слові о полку Ігоревім» названі «засаножними». Таким приблизно ножем, як наголошував київський літописець Нестор:«князь Мстислав вбив підступно касожського князя Редедю…». Усе інше озброєння гетів з колони Траяна, луки, мечі, шоломи, нагрудна броня, сокири, відтворені в такім самім вигляді, які вони відомі в українців-русичів в епоху Української держави IX-XIV століть[31,с.12-35].

Слід наголосити, що ще в епоху імператора Траяна, гети мали також на озброєнні балісти і тарани. Російський дослідник XIX століття А. Чертков наголошував, що зброя гетів, зокрема хоругви зі зміями понад полями, на древках сулиць нагадують змійовикові стяги князівських дружин в епоху Української держави IX-XIV століть[76,с.27-30].

Про те, що стародавні змії були покровителями зброї слов'ян та перших московських князів ми знаходимо в описі озброєння російських військ в якому зазначено, що змії були покровителями військ слов'ян держави Антів та Української держави IX-XIV століть (Київської Руси). Вони, своєю традицією поширилися з Дунаю, полишеної Вітчизни слов'ян[62,с.12-43; с.165-166].

Змія, за висновками вчених цих видань і була божеством у стародавніх гетів-слов'ян. В Карпатах, наголошував А. Петрушевич, було знайдено кам'яну брилу, на якій було зображено зміїв. Схожі камені зі зміями були знайдені в ріці Бистриця поблизу села Ямниця з виробленими зображеннями птахів і змій[52,с.3-4].

Цілком можливо, що змії були у військовому мистецтві чи ритуалі гетів уже в I ст. н. е. В цей час, за твердженнями О. Партицького, гети утворили власну Гетську державу в якій розбудовують фортеці та міста в яких гармонійно забудовуються будинки, внаслідок впливу міської культури Риму. Досліник О. Партицький опираючись на дані колини Траяна, на якій зафіксовані гето-дакійські міста, прийшов до висновку, що у римський час гети стають похожими на римлян[50,с.116-117].

Римські джерела наголошують, що гети багаті зерном і стадами овець і другими домашніми тваринами. Немає багатшого народу на Дунаї і Тірі-Дністрі ніж гети. Римський поет Овідій, який бував у гетів писав у Рим: «окрім того, що гети часто нападають на римські міста і залоги, вони ведуть і мирну торгівлю. Самі ж гети, за твердженням Овідія, високі, носять довге волосся і бороди». Утотожнюючи свідчення римських джерел з даними колони Траяна, російський вчений XIX століття А. Чертков прийшов до висновку, що гетські і українські вишивки, верхній та нижній полотняний одяг гетів і українців є тотожним, особливо вишивки та козацькі шаровари. Такі вишивки дуже розповсюджені в Галичині, особливо у Галицькому Покутті. Вся ця галицька ритуальна одежа спостеріагається на колоні Траяна. Овідій також розповідає про прекрасно розшиті гетські кожухи, які в зимову пору одягають гети. Стосовно суспільго ладу гетів, то А. Чертков вважав, що у I ст. н. е. у гетів були міста в яких були будинки, у селах дерев'яні будинки зверху оббиті дошками.

У повсякденному житті, в роботі, гети використовували вози, які точнісінько схожі з українськими фірами[76,с.27-30].

Про гетів розповідає також і готський історик Йордан, який наголошував, що гети не германці: «король гетів Бурвіст надав Дікенею майже королівську владу. За порадою Дікенея Бурвіст пішов опустошити край германців. Цезар, що майже весь світ покорив під себе, не міг, хоча, як він того не бажав, перемогти гетів. Однак скоро він зіткнувся з гетами і переміг їх у битві. Після того, як гети були переможені, вони всерівно не здалися на милість Цезарю, наголшував Тіберій, а відішли у місцевості «Бойки», туди наголошував О. Партицький, де знаходилися святилища головного бога. Дослідник вважав, що ці святилища знаходилися с. Бубнищі в Карпатах і Передкарпатті, які носять назву «Бескиди». Готський історик Йордан наголошував, що гети були дуже високоосвічений народ, їх віщуни-волхви посідали у Гетському королівстві значне місце, поряд з королями були глибоко шанованими у гетському суспільстві. Один із них Дікеней, став учителем філософії у гетів яку сам вивчив у греків і римлян і навчав філософії на гетській мові».

Високий суспільний розвиток гетів заставив гота Йордана викласти їхню історію. Він наголошував, що уже в І ст. н. е. ери гети Подністров'я внаслідок грецького і римського впливів мали своє «гетське письмо» на якому укладали свої закони. Закони гетів, наголошував Йордан називалися «Беллагіни». Перша частина «Законів Гетів» була присвячена верховному богу гетів «Бел-Біл-Богу», а це говорить, що королі гетів та волхви подавали свої закони гетському народу від імені верховного бога «Бел-Біл-Бога». У гетів, наголошував Йордан: «було багато «учителів мудрості», вони були досідченими і найвпливовішими в суспільстві гетів і стояли на одному щаблі з грецькими філософами»[35,с.71-72, с.76-77, с.90- 92].

Слід наголосити, що давньогрецький вчений Діо Хризостом, який побував у гетів навчив їх науки логіки, філософії, небесної картографії, розповів про рух 12 небесних дисків, біг планет. Такими чином, як бачимо грецьку філософію та астрономію ще в античний час перейняли гети. Нею, як наголошують давньогрецькі та римські джерела, володів гетський головний волхв-жрець Дікеней, який займався спостереженням і вивченням

небесних тіл. Він свої знання передавав всім решту волхвам, які теж вивчали рух місяця і сонця та 346 відомих Дікенею небесних тіл, зірок. Свої наукові знання «Про небесні тіла» гети викорстали при укладанні своїх законів. Римський поет Овідій у одній з своїх Елегіях розповідає, що вже настільки вивчив мову гетів, що міг би уже на гетській мові і гетський лад писати свої поезії. В іншому своєму листі, який Овідій писав в Рим, він наголошував, що написав поему на гетській мові: «Що за сором, я майже поет гетів і в гетській мові написав поему. Варварські слова зложив на наш лад і сподобалась поема гетам і стали називати мене гети своїм поетом…». Чи хочеш знати, яким був зміст «Похвали», яку я написав для Цезаря. І коли гетам я цей поетичний твір, написаний на мові гетів і вже дочитував останній лист, усі гети зрушили головами і здвигнули повні стріл сагайдаки і почувся між ними довгий шум. Один з гетів сказав: «Коли такі речі ти про Цезаря пишеш, до держави його ти повинен повернутися назад...». Складається враження, що ті гети, що слухали Овідієві поеми, це були високоосвічені люди, жерці, князі можливо гетські поети, як наголошує «Слово о полку Ігоревім» - бояни, які складали великі слов'янські поеми, на слов'янській мові. Власне в таких мовних, літературних паралелях, слід черпати україно-італійську мовну близькість давньоримської епохи…[49,с.277-278].

Як бачимо із вищевиложеного гетське суспільство було у час Юлія Цезаря високоосвідчене, його еліта волхви, які були і філософами і вченими, законодавцями та звичайно релігійними діячами, очевидно склали і гетську азбуку, сформували гетську писемність та мову, яка профункціонувала до епохи Української держави IX-XIV століть (Київської Руси)[50,с.135-149].

Звернем увагу на свідчення римського поета Овідія в тому ракурсі, коли слухавший його поему високоосвічений гет сказав:«що Овідій за таку поему повинен повернутися до держави Цезаря». Говорячи про Римську державу епохи Цезаря, високоосвічений гет, як самодостатня людина у своєму суспільстві вважав себе громадянином держави Гетії, що дає право наголошувати, що у гетів була не такого звичайно високого рівня, як у римлян, однак своя Гетська держава, своя релігійна організація, свої божества, наприклад, бог війни Арес, верховний

бог Гебелеіз. Польський дослідник І. Лелевель вважав, слов'янський верховний бог Гебелеіз називався - Білий бог чи сонячний бог, чи Сонце[86,s.761].

Цілком можливо, що Гебелеіз - білий, означував бога сонця, коли гети проживали у своїй дунайській батьківщині. Візантійські діяєписці називали цей же народ гетів Біло-Хорватами у якого головним був Біл-бог. Назва «Білий Дунай», «Біл-Бог», «Біла Хорватія», пов'язуються із слов'янським словом «Білий», що утотожнювався з сонцем-хорсом. Великий «Хорс-Сонце», як виразився про сонце автор «Слова о полку Ігоревім» був великим стародавнім богом у слов'ян. Всі дослідники зауважують, що релігія гетів-слов'ян у сусідстві з греками та в подальшому римлянами була дуже розвиненою відносно досягнень давньогрецької та римської релігійної філософії та астрономії. Разом з зміцненням релігійних інститутів гетів, зміцнювались і їх державні інститути. Так римські джерела наголошують, що військова організація гетів налічувала 200 тисяч воїнів, тоді коли у той же час у римлян було не більше 40 тисяч воїнів. Вивчивши всю державну систему гетів дослідник В. Городцов, наголошував, що у гетів була народна армія, яка трималася на народних військових слов'янських традиціях [16,с.13]. Вивчаючи гетські оргнаменти російський дослідник Б. Рибаков наголошував, що гети в супритиці з римлянами були носіями слов'янської Черняхівської культури, що була на більш прогресивнішому рівні ніж попередня епоха проживання у Дунайському регіоні, гетів-слов'ян. І хоча гети з Подунав'я під натискосм чисельних могутніх народів: кельтів, даків та римлян змушені були переселитися в Подністров'я та Прикарпаття, змінивши свій соціально-економічний та політичний уклад життя, в римську епоху, гети-слов'яни утворивши ранньофеодальну державу, на основі землеробської, пастушої та ремісничої культури, стали тими слов'янами, яких ми знаємо із археологічних культур II-V ст. н. е.[47,с.238].

Інший дослідник Г. Фьодоров вважав, що у етнічному розумінні гетські племена були носіями Черняхівської культури. Гети, як землеробські племена у своїй більшості були слов'янами [72, с.23].

Знайдені шляхом археологічних досліджень, орнаменти гетів перших століть нашої ери, говорять, що між гетами і слов'янами існував тісний етнічний зв'язок, який до певної міри нівілювався новою черняхівською епохою. Дослідник Г. Фьодоров пояснює це становленням гето-слов'янського етнічного масиву на новий щабель соціально-економічної, господарської та політичної історії. Власне в цей час гети-слов'яни на Нижньому та Середньому Дністрі почили формувати археологічні цінності, новий археологічний матеріал, який не був притаманний в попередні епохи їхнього розвитку і який у більшій мірі став відмінним, що спричинило плутанину під час вивчення археологічних старожитностей, та археологічних культур, гетів-слов'ян[73,с.238-240].

Інші археологи Л. Полєвой, М. Рафайлович розглядаючи археолоічний матеріал гетів Прутсько-Дністровської області вважали, що він носить всі ознаки ранньослов'янського етносу. Якщо ретельно глянути на цей же археологічний матеріа в епоху Черняхівської культури, можемо зрозуміти, що цей же слов'янський археологічний матеріал кардинально прогресував у своєму розвитку в римську епоху[53,с.61-68].

Інший дослідник В. Башилов, досліджуючи пам'ятки гетів у Придністров'ї наголошував, що в структурі трупоспалення, похованьому обряді, поховальних урнах, поховальних ямах, ця гетська культура тотожна з слов'янською. Дослідник В. Башилов внаслідок вивчення сукупності гето-слов'янських старожитностей вважав їх тотожними[3,с.12-17].

Поховальний обряд гетів, посуд, безпосередньо належить землеробському населенню, яке має свою і релігійну культуру, похований релігійний ритуал наголошувала дослідниця А. Мамонова, тотожний слов'янському, говорить про давній гето-сло'янський етномасив в якому з III-IV століть почали домінувати, притаманні тільки слов'янській феодальній культурі, слов'янські феодальні старожитності[45,с.64-72].

Що стосується гетського населення Подністров'я, то дослідниця А. Мамонова вважала, що гети у Геродотів час населяли Дунайсько-Карпатський регіон. У VI ст. до н. е. гетське населення об'єднується у військово-політичний союз, подальша історія побутування гетської культури, це Карпато-Дністровський

регіон, з яким слід пов'язувати розвиток культури галицьких слов'ян. Це підтвержують і археологічні старожитності. На місцях де проживали гети знайдені суто слов'янські старожитносі типу Етулії, які зафіксовані і на Верхньому і Середньому Дністрі [46,с.8-9, с.43-88].

Українські дослідники В. Баран, Д. Козак, Р. Терпиловський вважають, що на території Подністров'я та Прикарпаття проживали венеди-слов'яни, які кристалізувались з ранніх слов'ян, гетів-венедів, які вичленувалися із стародавнього слов'яно-фракійського сімбіозу, де у І-ІІ ст. н. е. ця гетська культура стає суто слов'яно-українською[2,с.12-18, с.33-42].

Наступний дослідник Подністров'я І. Винокур розглядаючи черняхівський археологічний матеріал Дністра і Дунаю утотожнював його і з гетською культурою, яка в перших століттях стала слов'янською. На думку дослідника ці культури гетська та слов'янська є тотожними[10,с.198-199].

Дане гето-слов'янське населення слід утотожнити з свідченнями готського історика Йордана, який детально розповів про гетів-слов'ян у своєму творі «Гетика»[35,с.71-72, с.90-92].

Йордан описуючи основні місця розселення антів і склавінів (венедів), наголошує, що всі ці народи в його час вийшли із стародавнього народу гетів. Йордан наголошував, що етнонім гети-венеди і слов'яни є спільним. Він змінився з часом їхнього історично розвику[35,с.115-116].

Судячи з свідчень «Гетики» Йордана, анти і скалавіти у перших століттях н.е. займали територію Подунав'я і Дністра, де за свідченнями інших джерел в цей же час проживали гети. Таке утотожнення, на думку дослідниці Е. Скржинської, дає підстави робити висновки, що гети, анти, склавіни-слов'яни в минулому, це один гетський народ, який античні та римські джерела називали відносно політичного вивщення того чи іншого слов'янського народу, який у конкретний час політично був сильнішим відносно інших, можливо військово-політично агресивнішим щодо греків чи римлян, як це засвідчили античні, римські, готські та візантійські літописці[63,с.12-19].

Ряд сучасних дослідників, зокрема Б. Тимошук та І. Винокур вважали, що конгломерати гетів і слов'ян злились воєдино внаслідок багатовікового проживання. На думку дослідників

слов'яни-гети, як великий конглометар, що виділився з індо-європейського етно-масиву, хеттів, своїми племінними князівствами: венедами, бастарнами, карпами, антами, склавнами в подальшому, ховатами, волинянами, понами, бужанами розвинув українську народність, а в подальшому жердавність. Як вважають ці ж дослідники, слов'яни формувалися в ірано-європейському конгломераті, зокрема в хеттському, яка створила свою могутню державність, сладовою частино якої, були і гети-слов'яни. У III-II тис. до н. е. у час могутності хеттів, хетти-гети-слов'яни в системі сло'яно-фракійського конгломерату, віділившись від хеттів, сформувались в Дунайських областях у гето-слов'ян, розростаючись і асимілючи, стоячі на нищому рівні розвитку народи Карпат, Подністров'я та Прикарпаття, де в епоху Геродота V ст. до н. е. вони склали сталий гето-слов'янський етнос Прикарпаття і Подністров'я[66,с.70-75].

Власне гето-слов'яни, активно розвиваючись і поширюючи свій вприв, відігравали важливу роль у розвику державності у Прикарпатськму регіоні. Внаслідок сильногь зміцнення гето-слов'янської культури та державнсоті на Дунаї та її протистояння з могутньою давньогрецькою в подальшому кельтською військово-політичною системою, де остання виявилася прогресивнішою та могутнішою, гето-слов'яни змушені були переселитися до сородичів у Подністров'я та Прикарпаття, де зафіксовані гето-слов'янська археологічна культура[11,с.23-29].

Інший дослідник Г. Фьодоров наголошував, що сембіоз зарубинецьких-пшеворських і гетських пам'яток, які доповнюються Черняхівською культурою, підсилюють і стародавню політичну і культурну систему гето-слов'ян, наносить на неї нові: франкські, кельтські, римські риси[74,с.15-33; с.73; с.74-75; с.73].

Етнограф М. Косвен в свою чергу зауважуює, що виявлена давня гето-слов'янська культура, зафіксована тотожністю в домобудівництві, жител і господарських будівель, не могла сформуватися виключно за перші століття нашої ери. Він споглядає цю ситетту забудови, від епохи стародавніх хеттів, до епохи українців, починаючи з найранішої епохи централізованої феодальної Української держави IX-XIV століть[38,с.82-85].

Дослідник Е. Бломквіст вважав, що така стародавня хетто-гето-слов'янська система забудови сіл притамання для українців, білорусів та пізніших росіян[5,с.31, с.39-46].

Такі типи жител, вважав дослідник І. Свєшніков, характерні для білогрудівської, чорноліської, а також гетської культур нижнього та середнього Дунаю, на думку дослідника, продовжуються на терииторіях Молдавії та Західних областей України[61,с.294-296].

Дослідник С. Бібіков взагалі вважав, що такі житлобудівні комплекси у Південно-Східній Європі від часу енеоліту мали окрім фракійців, слов'ян і герман, іллірійці. Така система побудови будівель характерна взагалі для всіх індо-європейців хетського конгломерату, які проживали в областях Причорноморря, Дунаю, Карпат, Подністров'я та Побужжя [4,с.71-73]. Археологічні матеріали межі та перших століть нашої ери України та Молдавії, вважає М. Салманович, дають право наголошувати на домінуванні тут гетської системи домобудування, яка в подальшому тотожна з житлами населення Українського Подністров'я та Прикарпаття, майбутньої території Молдавії, Буковини та Галичини[57,с.218].

Археологічний матеріал, наголошував археолог І. Винокур III ст. до н. е. - І ст. н. е. Західної України та Молдавії, зокрема Черняхівської культури, говорить, що він сконцентрований на гетській культурі, яка поєднується з пшеворо-зарубинецьким населенням, особливо тісний гето-слов'янський сімбіоз у IV-V ст. н. е.[10,с.125-126].

Слід зауважити, що в міжріччя Дністра і Дунаю, з незапам'ямтих часів проживали, відомі в історичній літературі «племена дако-гетів», які, як наголошує український дослідник В. Баран, переросли в конгломерат «гето-слов'ян», розвиток яких проглядається в III-IV століттях на територіях Верхнього і Середнього Дністра[1,с.97-130].

При усіх етнічних впливах: хеттському, давньогрецькому, кельтському, римському, дакійському, готському на гетів-слов'ян, які ми розглянули в окремих монографіях, які проходили, до нашої ери так і в перших століттях н. е., землеробська культура гетів-слов'ян Дунаю, Карпат Подністров'я

та Прикарпаття залишилася сталою у своєму подальшому слов'яно-українському розвитку[27,с.7-25; с.112-176].

Як наголошував дослідник І. Винокур, гети-слов'яни та венеди-слов'яни з археологічної точки зору тотожні по ряду керімічних матеріалах, зокрема керамічному посуді, який тотожний з посудом слов'ян-українців IV-V століть нашої ери[12,с.22-23, с.44-45].

Як вважає румунський археолох Теодореску у стародавніх гетів і слов'ян співпадають і стародавні язичницьке релігійне світобачення, культові споруди, релігійні центри гетів-слов'ян, які є теж тотожним з світобаченням населення сімбіозної черняхівської культури. На думку дослідника тотожною є й релігійна посуда, яка була як в гето-слов'ян, черняхівців, так і в язичницький час в Українській державі (Київській Руси) IX-XIV століть, передусім у населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я[91,s.488, s. 496, s.498].

Російський історик та археолог В. Сєдов вважав, що стародавня гетська культура, що формувалася у продовж тисячоліть на Дунаї є повноцінною ідентичністю слов'янської культури, яка підсилилась черхявською епохою і активно розвитулася після гунського погрому[60,с.97-98].

Особливою стародавня гетська культура в цьому контексті є цікавою для дослідників культури Карпатських курганів, оскільки в процесі вивчення культури Карпатських курганів дослідниця Л. Вакуленко прийшла до висновку, що її носіями є гото-слов'янське населення[7,с.76-90].

У наступній своїй роботі Л. Вакуленко наголошує, що найбільш ранні пам'ятники гетів-слов'ян формується в Прикарпатті та Подністров'ї і власне вони беруть участь у формуванні середньовічної культури слов'ян-українців[8,с.180-181].

Таким чином тут у Карпато-Дністровському регіоні, як зауважував ще Феофан, після падіння чи відходу Риму і втраті провінцій Дакія, Мезія, тут у глухих місцях проживало сім слов'янських племен, які за час сусідства з Римською державою набрали рис «варварських держав»[70,с.269-270].

Феофилакт Сімокатта наголошував: «війська гетів, а інакше кажучи, натовпи слов'ян, сильно опустошили області Фракії».

У подальших свідченнях і коментарях Феофилакт Сімокатта утотожнює слов'ян з гетами, яких також він всіх разом називає їх новою назвою «антами»[71,с.74-75].

Вивчаючи свідчення візантійських джерел дослідник О. Приходнюк зауважив, що майже всі вони утотожнюють гетів і слов'ян і розміщують їх у Карпато-Дунайському регіоні. Знайдені тут могильники носять у собі гето-слов'янські старожитності [54,с.188-189].

Такої ж точки зору притримувався і румунський вчений І. Нестор, який наголошував на довготриваломк проживанні гетів-слов'ян на території «Дакії»[89,р.289-301].

Слід наголосити, що уже античні автори розрізняли даків і гетів. Першим розрізняє даків і гетів, римський письменник Флор, який наголошував: «що даки живуть по цю сторону Дунаю, гети, які очолюються гетським царем Котісом, проживають за Дунаєм. Вони зимою, коли замерзне Дунай, по льоду, переправляються через Дунай і грабують сусідні області і Землі»[30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Наступний автор, який відрізняє даків від гетів, це римський письменник Світоній, він пише: «імператор Август зупинив наступ даків і розбив трьох дакійських царів. В цей же час з царем гетів він жив у дружбі і хотів ввідати заміж за царя гетів свою дочку. В свою чергу випросив у гетського царя Котіса, його дочку…». Страбон теж розпрізняв фракійців та гетів, наголошуючи: «що гети були відомі еллінам скоріше ніж даки». Діо Кассій теж наголошував, що: «гети це інший народ ніж даки» [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Апіан вважав, що: «даків і гетів розмежовував Дунай, де гетський народ проживав по ту сторону Дунаю». Дослідниця І. Круглікова розглянувши та проаналізувавши свідчення джерел про гетів та даків наголошувала, що археолгічні джереле вже чітко дають підстави наголошувати, що це різні народи, де даки це фракійці, а гети це слов'яни. В цей час у гетів кристалізується Гетська держава, в якій військовий начальник іменується «Rex-король». Страбон пише, що:«гет Бурвіста, на протязі трьох років утворив велике Гетське царство і пічинив велику кількість сусідніх племен. Син Бурвісти, цар Котіс чеканив вже свої монети, що говорить про наявність фінансового порядку в

державі гетів». За таки епохольним державним розвитком, політичної та економічної могутності гетів, свідчень про ці процеси вище приведених джерел, розмежування гетів з даками, як двох різних, проживаючих на різних берегах Дунаю, народів, є очевидним[39,с.14-15, с.34-35, с.169].

Не дивлячись на те, що гети і даки на Дунаї були різними народами, між ними були налагоджені політичні, культурно-релігіні та економічні зв'язки, за довготривалу епоху сусідства, до часу завоювання римлянами Дакіїяк вважав дослідник В. Городцов, у гетів і даків була спільна релігія, культура і тільки після виходу гетів з Дунаю на межі тисячоліть, гети-слов'яни набрали рис притаманних виключно, для їхньої слов'яно-української культури[16,с.7-8, с.27-34].

Російський вчений Б. Рибаков теж вважає, що даків та слов'ян-гетів пов'язувала на Дунаї релігія та релігійне світобачення: релігійна астрономія, культура, традиції, побут, які по виході слов'ян в Карпати, Прикарпаття різко видозмінилися[55,с.90-95].

Український вчений М. Брайчевський вважав, що взаємопроникнення дакійської та слов'янської культур могло відбутися на межі тисячоліть та в перших століттях н. е. в зв'язку з розгромом даків римлянами і відходу їх частини даків у слов'янський світ в передгірські райони Карпат, де виникли карпи-гуцули, які через певний проміжок часу ослов'янились [6,с.4-5].

Дослідник В. Лянскоронський вважав, що слов'яно-гетська і дакійська державності мали суттєву відмінність, оскільки перша розвивалась у більшій мірі на Дунаї, а друга у Карпатах, Подністров'ї та Побужжі. Тільки невеликий час гетська і дакійська цивіліщзації співіснували по різні сторони Дунаю в епоху проникнення в регіон римлян, які знищили Дакійську державу, що вивищило у регіоні державність та культуру гетів-слов'ян[41,с.464-465].

Дослідниця І. Круглікова вважала, що зближення гето-слов'янського та дакійського населення виникло внаслілок окупації римлянами Дакії і пізніших потужни дако-слов'янських політичних та торгово-ремісничих взаєминах, які були консолідовані для боротьби з Римською державою[39,с.160-161].

Російський дослідник XIX століття А. Чертков проаналізувавши історичний розвиток гетів вважав, що між ними і даками мало схожості, оскільки даки формувались на протилежній стороні Дунаю, а гети в ничжній частині Дунаю та Подністров'ї, Буковині та Прикарпатті, де і нині збереглися глибокі пласти їх говірок серед галицького населення. Політичнй та етнічний розвиток гетів це: 1.Прабатьківщина Хеттія та її центр Галич в Малій Азії. 2.Подальший розвиток на Дунаї, де постав у гетів, політичний центр, Галич Дунайський. 3.Остаточне місце проживання це Прикарпаття і Подністров'я, куди вони переселились з Дунаю внаслідок експансії кельтів, римлян і де заснували свою нову столицю: Галич в Подністров'ї, де й остаточно затвердили своє проживання під назвою гетів-слов'ян [76,с.59-62; с.11-12].

Приведені вище фольклорні та етнографічні дослідження співставимо з археолгічними джерелами, згідно якими стає ясно, що в II ст. до н. е. на межі тисячоліть, зарубинецьке-слов'яно-гетське населення всупає в безпосередньо близькі стосунки з фракійським населенням. Внаслідок приходу римлян у перше виникає Черняхівська культура. Друге, дакійське відчасти знищується, а на територіях проникнення, це дакійське населення асимілюється, слов'янами-українцями. Так в Карпатах виникають карпи-хорвати-гуцули-українці[13,с.133].

Таким чином виявлений археологом В. Цигиликом в Прикарпатті та Карпатах дакійський археологічний матеріа, який синтезується зарубинецьким, слов'янським етносом, яскраво підтверджує асиміляцію слов'янами решток, розгормлених римлянами в Подунав'ї і проникнувших на територію слов'ян, даків[77,с.115-116; s.300-359].

Дослідник І. Винокур вважав, що у середньому і нижньому Подністров'ї внаслідок проникнення римлян у II-III століттях склався гето-пшеворо-зарубинецький сімбіоз, на основі гето-слов'янського конглометату. Слов'янський етнос за два століття поглинув всі прийшлі, зокрема дакійський етнос, і у IV-V століттях н. е., став суто слов'янським. Дослідник наголошує, що сам обряд трупоспалення успадкований він зарубинецької та гето-слов'янської культури в подальшому активно розвинувся і в суто слов'яно-українській культурі[13,с.135].

Дослідник Б. Тимощук вважав, що слов'яни завжди були автохтонами на цих землях, що видно в їх архітектурі, побуті та культурі. Всі решту народи, що прийшли на їх території внаслідок римського вторгнення в подальшому підсилили слов'янські сільськогосподарські та військові інституції, що видно хоча би по археологічному матеріалі з Буковини[67,с.47-60]. В II-III століттях н. е., на думку російського археолога В. Сєдова, в рамках Черняхівської культури, яскраво своїм домігування проглядається гето-слов'янський сімбіоз. Довгий процес синтезу цього конгломерату викристалізовує у V столітті н. е., що засвідчено археологічно, вже як суто слов'янський етнос[60,с.97-98].

Такий гето-слов'янський сімбіоз визначає, як бачимо за дослідженнями Л. Вакуленко та О. Приходнюка, ранньослов'янське населення в Прикарпатському регіоні, яке і стоїть біля формування середньовічної культури слов'ян[9,с.100-101]. Наступний дослідник М. Смішко гето-даків чи гето-слов'ян утотожнює з ранньою культурою Карпатських курганів, які відомі за джерелами, як народ карпів-хорватів[64,с.151-152].

Польський дослідник Г. Ловмянський вважав, що сімбіоз гето-слов'ян він проглядається на Дунаї ще в пізньо індо-європейському часі. Розвиток цього населення продовжується в областях від Карпат до Сяну, в Прикарпатті та Подністров'ї де відомі слов'яни карпи-хорвати[87,s.112; s.68-69].

Якщо взяти до уваги висновки археолога Г. Фьодорова, що гето-зарубинецький сімбіоз населення сформувався на Дунаї починаючи з V ст. до н. е., і власне цей сімбіоз і поклав початок гетів-слов'ян, які в подальшому переселилися в Подністров'я і власне там стали яскравими представниками Черняхівської культури[74,с.16, с.171; с.74-75; с.73; с.74-75], то з археологічної точки зору, це проглядається з археологічної культури «Поянешти-Лукашівка», яка складається з двох компонентів, в якої переважають гетські риси. В процесі створення цієї гетської культури, слов'яни поширилися від Подунав'я до Карпат і на схід Прикарпаття, на цих територіях, які, як вважали І. Русанова та Е. Симонович, сконцентровані в поселеннях гетів[56, с.96].

Такої ж думки дотримується і український вчений М. Смішко, який в ряді праць наголошував, що гети Липецької культури

носили в собі і основні компоненти культури слов'ян, де пізніше Липецька культура трансформувалась в Черняхівську культуру. Розглянута та проаналізована вченими сукупність археологічного матеріалу липецької, черняхівської культури та культури Карпатських курганів, можна наголосиити, що стародавні гети і слов'яни це один і той же народ. У римську добу ці гето-слов'янські народи модернізують свою державність і навіть об'єдуються в одну державну інфраструктуру Бастарінів та Карпів, в подальшому, що виникли із них, держав Склавінів та Антів. Таке поступове об'єднання гетських племен і привело до кристадлізації у перших століттях н.е., як наголошував археолог М. Смішко, карпів-хорватів, які увібрали в себе державність та історико-політичний розвиток таких стародавніх слов'янських народів, як гети, бастарни та інших, і на їх базі створили ранньосередньовычну слов'янську(хорватську) культуру та хорватську державність, що проглядається по археологічних старожитностях культури Карпатських курганів[64,с.151-152].

До загального висновку розвитку слов'янського етносу хетти-гети-слов'яни, дальше карпи-хорвати, прийшов у своїх працях і закарпатський археолог С. Пеняк, який вважав, що хорвати північного підгір'я Карпат були давнім населення, коріння та етногенех якого слід шукати в міжріччі Прута та Дністра та прилягаючих до цієї концентруючої території регіонах Дунаю[51, с.161-164]. Якщо іти за вищевиложеною, зрозумілою і логічною концепцією, то подальша історія українців-слов'ян, яка яскраво прослідковується нами з Хеттської держави: де праукраїнці проживали в сусідстві з латинами, італіками, кельтами: сучасними фаранцузами та британськими народами, а також даками, то постає яскрава реальність, яка складається з історичних процесів, які проглядаються від епохи Хеттської держави на основі проаналізованої сукупності джерел, та генетичної пам'яті, які в сукупності відтворюються сучасною наукою[28, с.21-43; с.121-148; с.5-27; с.4-26].

Таким чином, проаналізувавши всі наявні джрела і ототожнивши стародавніх хеттів-гетів з слов'янами-хорватами, можимо доповнити реконсотукцію етнотворення та становлення гетів-слов'ян певною періодизацацією їх розвитку. Якщо іти за розробленою періодизацією, що хетти-гети у своїй стародавній

прабатьківщині проживали в Малій Азії в басейні ріки Галич, а біля ріки знаходились гори, які називалися «Загора», і ця країна хеттів-гетів, як вважав дослідник А. Чертков називалася від гір Загора і розташовувалась, як по усьому басейні ріки Галич, як і в горах так і за горами, то можемо прогялнути майбутній тотожний регіон подальшого переселення та етноназв. У цьому регіоні Малої Азії хетти-гети утворили військово-політчиний союз. Уже тут вони споруджували фортеці, та городища, як політичні та адміністративні пункти для захисту хетського населення. Одне іх них головне називалося Галич. Дослідник А. Чертков на базі ведичних свідчень вважав, що гори поблизу ріки Галич хеттами-гетами називались на їх мові Герб-Горб-Хрб-Горб. Одже наголошував дослідник А. Чертков, внаслідок розпаду індо-європейських племен, східне коліно хеттів-гетів висилилося із своєї Малоазійської прабатьківщини і колонізувало територію Передкавказзя, де відомі як «Маса-Гети», що засвідчено літописними даними[76,с.26-27, с.30, с.95-97].

В подальшому визначні вчені М. Марр, Т. Гамкрелідзе, В. Іванов, О. Трубачов, В. Кобичев доповнили і розшили періодизацію А. Чертокова, розвитку хеттів-гетів-слов'ян та подали досконалу і зрозумілу теорію появи хеттів-гетів-слов'ян у Європі, зокрема на Дунаї і в Подністров'ї, про що наголошувалось вище[43,с.104-105; с.4-9; с.71-75; с.34-67, с.123-147, с.235-279; с.23-47, с.91-128, с.145-176; с.38; с.23-49].

Та ця періодизація руху хеттів-гетів-слов'ян у Європу, де вони також відомі під назвою хорвати була б не повною, якщо б не зупинитися на розгяді етнонімів «Галич», «Углич», які виникли в Передній Азії, у етномасчиві хеттів, Передкавказзі, Подонні, Південно-Причономор'ї, Подунав'ї, Подністров'ї. Особливо термінологія Галич стає відомою, як на Дунаї так і в Подністров'ї з приходом сюди хеттів-гетів з Малої Азії, з якими ряд вчених і пов'язують етнонімію Галич в Подністров'ї[30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

За таких обставнин, етнонім Галич, за дослідженнями російського вченого В. Сєдова, побудований в IX-X ст. вихідцями з Галича Дністровського, Галич-Мерянський (Залісський) має дуже стародавній, по суті хеттський початок. Залишений у спадок великий фольклорний епос про Галич, починаючи від

хеттів до слов'ян, їх індо-європейські саги та слов'янські стародавні билини, на шляху руху їх генетичної пам'яті, пов'язують нинішніх галичан з стародавньою батьківщиною, з часом проживання галичан в місті Галичі, поблизу Галицьких гір, в Малій Азії у III тисячолітті до нашої ери, так і в Галичі на Дунаї. Епос про Галич відомий і в середньовічні добі активного функціонування Галицької Руси в якій створена галицька белина «Дюк Степанович», яка розповідає про багатий стародавній Галич над Дністром у X столітті, який має торгово-економічні та культурні відносини з Києвом в якому князює князь Володимир. Ця белина вже віхідцями з Галича Подністровського була перенесена на територію Ростово-Суздальської Руси, в Галич-Мерянський (Залісський)[44,с.99-108].

Таким чином, нова епоха IX-X століття, яка мало відома в фольклорі стародавньої Галичини, дуже добре збереглася в Галичі (Мерянському) в Росії, заснованому вихідцями з Прикарпатської Галичини, який рухав дух переселення, який вони на генетичному рівні усвідомили ще в стародавній Хеттії... Якщо врахувати карту розселення слов'ян-галичан, складену російським істориком та археологом В. Сєдовим, то можемо зрозути, що весь вищеописаний за тисячоліття життєдайний рух хеттів-гетів-карпів-хорватів-галичан, має під собою серйозне наукове підгрунтя для подальшого вивчення. До такого ж висновку прийшов на початку XX століття російський вчений В. Ключевський, який був переконаний, що власне з Малої Азії, дальше Дунаю, Карпат та Прикарпаття почалася остання фаза слов'янізація ховатами Руської рівнини та Адріатики, сучаної Хорватії, яка закінчилася Галичем (Мерянським), що на території Ростово-Суздальської Руси[36,с.25-28].

Під такою сукупністю споріднених етнонімів давньої Карпато-Дністровської цивілізації: «хетти-гети-карпи-хорвати-галичани», які рухають сучасну історичну науку в XXI столітті, ця проблема, потребує подальшого наукового дослідження…[29,с.12-120; с.5-14; с.90-94; с.99-113; 30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Список використаних джерел та літератури:

1.Баран В.Д. Ранні слов'ян між Дністром і Прип'яттю. - К., 1972.
2.Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991.
3.Башилов В.А. Раннеславянское жилище в Молдавии. - МИА. - №108.
4.Бибиков С.Н. Раннетрипольское население Лука-Врублецкая. - МИА. - М.,1953. - №38.
5.Бломквист Е.Э. Крестьянские постройки русских, украинцев и белорусов. Институт Миклухо-Маклая. - М., 1956.
6.Брайчевский М.Ю. Римская монета на территории УССР. - М., 1954.
7.Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат І пол. І тис. н. е. - К., 1977.
8.Вакуленко Л.В. Поселение позднеримского времени у с. Сокол и некоторые вопросы славянского этногенеза. В кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К.,1983.
9.Вакуленко Л.В., Приходнюк О.М. Славянские поселения І тис. н.э. у с.Сокол на Среднем Днестре. - К.,1984.
10.Винокур И.С. Черняховские племена на Днестре и Дунае. Кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К.,1983.
11.Винокур И.С. История и культура черняховских племён лесостепного Днестро-Днепровского межречья. Автореферат диссертации д-ра ист. Наук. - К.,1978.
12.Винокур И.С. История и культура черняховских племён лесостепного Днестро-Днепровского междуречья. - К.,1978.
13.Винокур И.С. Лесостепные племена II-V вв. н. э. и их роль в истории Юго-Восточной Европы. Советская Археология. - М., 1979. - №4.
14.Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. - Тбилисси, 1984. - Т.II.
15.Геродот. История. Вестник Древней Истории. - М., 1947. - Т.IV.
Геродот. История. - М.,1888. - Т.II. - Книга IV.
16.Городцов В.А. Дако-сарматские религиозные элементы в русском народном орнаменте. Советская Археология. - М.,1974. - №4.
17.Грушевський М. Порайонне історичне дослідження. Київ та його околиці Київ та його околиці. - Київ,1925. - Т. XXII.
18.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
19.Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). - Львів «Камула», 2005.
20.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі.

Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №6.
Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
21.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т.XIV.
Ідзьо В. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі українського народу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М, 2009. - Т. XV.
Авдієв В.І. Історія Стародавнього Сходу. - К.,1954.
Волков А., Непомящий Н. Хетты. Неизвестная империя Малой Азии. - М.,1994.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо В.С. Історико-лінвістичні дослідження етногенезу слов'ян Дунайсько-Карпат-Дністровського регіонів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,2003. - Т.VIII.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
22.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №6.

Ідзьо Віктор. Ранннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І.- №6.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - Т.ІІ. - №, 2.
23.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №6.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
24.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
25.Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
26.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №6.
Ідзьо Віктор. Ранннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі.

Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №6.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - Т.ІІ. - №, 2.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо В.С. Історико-лінвістичні дослідження етногенезу слов'ян Дунайсько-Карпато-Дністровського регіонів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004.
Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
27.Ідзьо Віктор. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). - Львів «Камула», 2005.
Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
28.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002.
Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). - Львів «Камула», 2005.
9.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на теритрії України. - М, 2008. - Т.XIV.
Ідзьо В. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі українського народу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М, 2009. - Т.XV.
Ідзьо В. Огляд джерел та концепцій історичного етно-творення племінного об'єднання хорватів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т.XVI.

Ідзьо В. До питання вивчення інтепритацій вченими поступального розвитку етносу: Хетти-гети-хорвати-галичани. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т.XVI.
30.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т.XIV.
Ідзьо В. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі українського народу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М, 2009. - Т.XV.
Ідзьо В. Хеттська цивілізація на території України. - Кримська Світлиця. - Сімферополь, 2008р. - №33.
Віктор Ідзьо. Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу. - Івано-Франківськ «Сімик». - Вид. II., 2011р.
Ідзьо Віктор. Хеттська цивілізація в істричному, мовному, культурному процесі етнотворення українського народу». - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р.
31.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
32.Иванов В. «След светоносных». Техника молодежи. - М.,1985. - №9.
33.Иловайский Д. Княжый период в Украины-Руси. Русская Историческая Библиотека. - Тернополь, 1888. - Т.IV.
34.Історія УРСР. - К., 1977. - Т.I. - Книга I.
35.Йордан. О происхождении и деяниях гетов. - М.,1960.
36.Ключевский В.О.Русская история. - М., 1991.
37.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М.,1973.
38.Косвен М.О. Очерки истории первобытной культуры. - М., 1953.
39.Кругликова И.Т. Дакия в эпоху римской окупации. - М.,1955.
40.Латышев В.В. Известия древних писателей греческих илатинских о Скифии и Кавказе. ВДИ. - М., 1947-1949. - Т.I-II.
41.Лянскоронский В.Г. Находники римских монет в области среднего Поднестров'я. Труды XI археологического съезда в Киеве. - К., 1899.
42.Марр Н.Я. Постановка учения о языке в мировом маштабе. Избранные работы. - Л., 1937. - Т.IV.
Марр Н.Я. Книжные легенды об основании Куара в Армении и Киева на Руси. - Л.,1936. - Т.III.
Марр Н.Я. Яфетический Кавказ и третий этнический элемент. - Л.,1934. - Т.I.
43.Марр Н.Я. Яфетический Кавказ и третий этнический элемент. - Л.,1934. - Т.I.
Марр Н.Я. Книжные легенды об основании Куара в Армении и Киева на Руси. - Л.,1936. - Т.III.

Марр Н.Я. Постановка учения о языке в мировом маштабе. Избранные работы. - Л.,1937. - Т.IV.
Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. - Тбилисси, 1984. - Т.II.
Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.,1991.
Трубачев О.Н. Этнографическое обозрение. - М.,1993. - №4.
Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М.,1973.
44.Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. - М.,1979.
45.Мамонова А.И. Исследование геттских памятников среднем Поднестровье. - Краткие сообщения в докладах и полевых иследованиях института Археологии. - М.,1963. - №94.
46.Мамонова А.И. Скифия и фракийский мир. - М., 1979.
47.Материалы исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР. - Кишинёв, 1964.
48.Мишулин А.В. Древние славяне в материалах древних греко-римских и византийских писателей по VII вв. Вестник Древней Истории. - М.,1941.- №1.
49.Овидий. Печальные песни. В кн.: В.В. Латышев. Известия древних писателей. ВДИ. - М., 1949. - №2.
50.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
51.Пеняк С.І. Ранньослов'яське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIII ст. - К.,1980.
52.Петрушевич А. Археологические находки вблизи г. Галича. Вестник Народного Дому. - Львов,1883.
53.Полевой Л.Л., Рафайлович Н.А. О древней керамике Днестро-Прутского междуречья. Известия М.Ф. СССР. - М.,1960. - №4(70).
54.Приходнюк О.М. К вопросу о присутствии Антов в Карпато-Дунайских землях. В кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К., 1983.
55.Рыбаков Б.А.Древние элементы в русском народном творчестве. - М., 1952.
56.Русанова И.П., Симонович Э.А. Славяне и их соседи в конце I тыс. до н.э. - первой пол. I тис. н. э. - М.,1993.
Руський літопис. - К.,1989.
57.Салманович М.Я. Жилища коренного населения Молдавской ССР. Советская Этнография. - М.,1947. - №4.
58.Саратов І. «О поле... поле». Техника молодежи. - М., 1985. - №9.
59.Седов В.В. Древнеевропейцы. Российская Археология. - М.,1993. - №3.
60.Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. - М.,1979.
61.Свєшніков І. Культури шнуркової кераміки західної частини УРСР в кн.: Археологія Української РСР. - К., 1971.

62.Словарь руссиких суеверий. - Спб.,1862.
Чулков. Славянское баснословие. Змии. - Спб.,1859.
63.Скржинская Е. О славянах и антах о Мурсиантском озере и городе Новиетуне. - Византийский временник. - Спб., 1907.
64.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тис. н.е. - К.,1960.
65.Тацит К. О происхождении германцев и местоположении Германии. Собрание сочинений в двух томах. - Л.,1969. - Т.I.
66.Тимощук Б.А., Винокур С.И. Памятники эпохи полей погребений на Буковине. Краткие сообщения Института Археологии АН СССР. - М.,1962. - Вып.90.
Винокур И.С. Черняховские племена на Днестре и Дунае. - Кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К.,1983.
67.Тимощук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. - К.,1976.
68.Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.,1991.
Руський літопис. - К.,1989.
69.Трубачев О.Н. Этнографическое обозрение. - М.,1993. - №4.
70.Феофан. Летопись под 551, 575, 649, 775 годами. - Вестник Древней Истори. - М., 1941.- №1.
71.Феофилакт Симокатта. История. - М.,1957. - Т.III.
72.Фёдоров Г.Б. О двух обрядах в погребениях в черняховской культуре. Советская Археология. - М., 1957. - №4.
73.Фёдоров Г.Б. Несколько материальных находок первых веков нашей эры из Молдавии. В кн.: Материалы и исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР. - Кишинёв,1964.
74.Фёдоров Г.Б. Население Прутско-Днестровского междуречья в I тыс. н.э. МИА. - М., 1960. - №89.
Смішко М.Ю. Ранньослов'янська культура Карпатського Підгір'я. Наукові записки Інституту суспільних наук АН УРСР. - К., 1952. - Т.3.
Смишко М.Ю. Раннеславянская культура Поднестровья в свете новых археолгических данных. КСИИМК. - М.,1952. - Вып. 44.
Смішко М.Ю. Ранньослов'янська культура Карпатського Підгір'я. Наукові записки Інституту суспільних наук АН УРСР. - К., 1952. - Т.3.
75.Херман Э., Кулинич Й. Два типа этничности хорватской и сербской примеры.//Этнографическое обозрение. - М., 1993. - №4.
75.Чертков А.Д. Очерки древнейшей истории Протославян. - М., 1852. - Ч.II.
76.Чертков А.Д. Очерк древней истории протославян. - М., 1851.
76.Чертков А.Д. Фракийские племена в Малой Азии. - М., 1852.
Чертков А.Д. Очерк древней истории протославян. - М., 1851. - Гл.2.

77.Цигилик В.М. Пам’ятка перших сторіч н.е. у верхів’ї Золотої Липи. Збірник. Матеріали другої Подільської історико-краєзнавчої конференції. - Львів, 1968.
Kostrzerwski J. Od mezolitu do okresu wedrowek ludow. Prehistoria ziem Polskich. - Krakow,1948.
78.Шафарик П.И.Славянские древности. - М.,1848. - Т.I. - Кн.2.
79.Belovski. Wstep krytyczny do dziejow Polski. - Krakow,1848.
80.Diodori Bibliotheka historica. - Lib. XXI.
81.Gdastein I. Octnoge ne zi Hrvata uranom srednjm vijku.// Migracij sketeme. - Zagreb, 1989.
82.Gluhak A. Porijcklo imena Hrvat. - Zagreb, 1990.
83.Juliani imperatoris. Hoisiger.
84.Klaic N. Srednjovjekov na Bosna. - Zagreb, 1989.
Багрянородный К. Об управлении империей. - М., 1989.
Трубачев О.Н. Этнографическое обозрение. - М.,1993. - №4.
85.Kronstejner O. Gabes unter den Alpensneen eine kroatische Gruppe. - Witner slavischen. - Jahrbuch, 1978. - №24.
86.Lelevel. Nardyna ziemiach slawianskich. - Poznan, 1853.
87.Lowmianski H. Op. Cit., 1963. - T.II. - T.III.
88.Muzic I. Podrijetlo Hrvata. - Zagreb, 1989.
89.Nestor I. La nekropole Slave d’epogne ancienne de Sarata - Mohteori. - Dacia,1957. - №I.
90.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. Weimar Verlag des Geographischen Institus,1848. - Karta.
91.Teodorescu V. Despre cultura Jpotesti - Cindesti la lumina cercetarilor archeologice den nord estul. - Muntenici(regicenea Ploesti). - SCIV, 1964. - №4.

РОЗДІЛ ІІ.

Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі Галичини

Згідно свідчень античних і римських джерел, великий народ гетів своїми поселеннями та містами, з глибоко стародавньою, праслов'яно-українською культурою, мовою, пісенно-белинним фольклором та самобутньою язичницькою релігією, поширювався по нижньому Подунав'ю та нижньому та середньому Подністров'ю[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93; 10,с.5-42; с.12-20; с.5-14; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Такий глибокий висновок можна зробити порівнявши хеттсько-гетський пісенний фольклор, топоніміку, етнонімію і особливо хеттське письмо та мову, які по основних компонентах ідентичні по мовних компонентах та письму з мовою та письмом «Велесової Книги». Таким чином культура письмо стародавніх хеттів та гетів мають в своїй основі споріднені еволюційні похідні, що дає право наголошувати, що ці народи, якщо не майже тотожні, то десь близько знаходилися в етногенезі історичного розвитку[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93].

Поширення хеттів з сучасної території Туреччини та їх розселення в басейні Дністра зумовлене натиском кочових народів на нижнє Подунав'я[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93].

Власна така ситуація в якій гети вступали у військові конфлікти з вищеназваними народами дала їм можливість попасти на шпальти давньогрецьких, римських та готського історика Йордана[11,с.56-67].

Таким чином натиск як європейських так і кочових народів «Півдня» та «Моря» на гетів, окрім переселення, дав їм можливість швидкої політичної консолідації для відпору агресії завойовників. За обставин агресії кочівників, наголошував галицький історик XIX століття О. Партицький, хетти-гети зуміли у Прикарпатті-Подністров'ї та Карпатах утворити свою Гетську державу, яку він ототожнював з державою Карпів[19,с.294-295].

Історичні джерела з найдавніших часів відводили гетам території Причорномор'я і Подунав'я. Гетів вважали народом,

який своїм походженням та етно-державною системою походив від стародавнього народу та державності хеттів[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93].

Дослідник М. Максимов наголошує, що це археологічно доведено і, що гети своєю етно-культурою слід ототожнювати з хеттами. Щодо хеттів, то вони дійсно розселилися по усьому південному побережжю Чорного моря включаючи і територію Подунав'я та Подністров'я, де в подальшому античні джерела розміщують гетів[14,с.24-32].

Рис. 1. Голова хеттської богині в головному уборі з орнаментами. 1050-850 роки до н. е.

Інший дослідник А. Удальцов вважав, що в III столітті до н. е. хетти, які в подальшому відомі як гети, охоплювали території Причорноморря та Подунав'я. Власне в цей час, наголошував

дослідник, у гетів уже був військово-політичний союз, який просунувся в Прикарпаття і Подністров'я[36,с.7-8].

Цей військово-політичний союз гетів-венедів, що населяли первісно територію Північного Причорномор'я, Подунав'я і Подністров'я складали слов'янські племена карпів, бастарнів, певкінів і боранів, уругундів, склавінів і антів. Сусідами їх, що населяли Дакію, були готи, які теж поділялись на безліч племен: остготів, гайгоралів, гепідів, лангобардів, візіготів та інші [36,с.12-13].

Приблизно таку ж кількість проживаючих народів описав у І столітті н. е. і давньогрецький географ Клавдій Птолемей. Згідно його свідчень: «венеди проживали біля венедського заливу» (Дністро-Бузького лиману). Вище над Дакією, на наголошував К. Птолемей: «проживали певкіни і бастарни»[16,с.231; 42].

Таким чином давньогрецький географ Клавдій Птолемей, опираючись на відомі йому у І столітті н. е. джерела, наголошував, що венеди (гети) проживали над Дакією. В наступних століттях готський історик Йордан наголошував, «що германи проживають в країні, яку в давні часи називали Дакією і яку у час Йордана називають Гепідією. На півночі ця Дакія по Карпатах межувала з Бастарнією, на південь до Чорного моря з Гетією (гетами). Дальше, треба буквально розуміти Йордана, проживали багаточисельні племена венедів, головними із яких були склавіни і анти»[16.с.232; 42].

Що ж до їх назви склавінів - склав «Sclavus» то уже римські історики І століття розповідають про них, як про великий народ, який розміщували після народу «Руг» (русів). Дальше за слов'янами, область (Кара) чи Карпат, дальше Дунай, дальше сармати, готи і даки, тобто всі народи які були в його час орієнтовані на оживлене міжнародною торгівлею римлян, Причорномор'я[16,с.231].

Про довготривале проживання слов'ян в областях Карпат нам розповідає готський історик Йордан. «Раніше слов'яни (римський час) не спускались з гір і не наважувались воювати з римськими солдатами. Зараз же вони воюють усюди з ромеями. Йордан наголошує на багаточисельних війнах, які проводять слов'яни в Подунав'ї»[16,с.236-237].

Про те, що в V столітті н. е. слов'яни були могутнім гірським народом розповідає візантійський дієписець Прокопій Кесарійський, який наголошує: «що слов'яни війною проходять від місць свого проживання аж в Далмацію»[16,с.241].

І нічого тут дивного не має, проаналізувавши римо-візантійські джерела, наголошував дослідник А. Удальцов, оскільки ця могутність вже була розвинутою в III-IV століттях у Антській державі у склад якої входили: склавіни, карпи, сабоки, костобоки, уругунди, і самі слов'яни, анти. Антська держава, на думку А. Удальцова, теж не була першим об'єднанням слов'ян. Їй передувало лужицьке державне об'єднання, хетто-гетська-слов'янська держава. Цілком ймовірно, наголошував дослідник, що у формуванні слов'янської державності, окрім лужицького та хетто-гетського об'єднання своє державне об'єднання мали і ілірійсько-фракійські слов'яни. Гетська держава Бурвісти (Буря і вість) І ст. до н. е. - була уже суто слов'янською[36,с.11-13].

Слід зауважити, що дослідник В. Хенсель пов'язує лужицько-гетську археологічну культуру з давніми хеттами, яких вважає протослов'янами. Цілком можливо, наголошує у слід за В. Хенселем, Т. Пассек, що ранньослов'янська чи хетто-гетська культура, поширилася з Середземномор'я в Причорномор'я, Подунав'я та область Капрат та Прикарпаття. Уже в II тисячолітті до н. е. стародавні хетти у регіоні Карпат і в Прикарпатті розвинули автохтонну ранньослов'янську культуру притаманну для Дністро-Дунайського басейну[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93].

Археологи вважають, що хеттська кераміка дуже схожа на слов'янську кераміку гетів-тиверців та уличів. Схоже на слов'янське і хеттське-гетське рунічне письмо, яке включає в своє лоно і письмо «Велесової Книги». Дослідниця Т. Пассек вважала, що хеттське населення, що розселилося від Малої Азії до областей Дунаю та Дністра, Буга, пізніше Дніпра, асимілювавши пізню трипільську культуру, кристалізувало автохтонну слов'янську культуру, за основі якої розвинулись лужицько-гетські археологічні старожитності[20,с.24].

Археолог Е. Кричевський вважав, що кераміка населення Дністро-Дніпровського регіону дуже нагадує кераміку давньохеттського населення III тисячоліття до н. е., яка є

тотожньою до культур Малої та Передньої Азії. Поширення її на Дунай, Карпати та Дністер, Буг, Середземномор'я, Фесалію та Македонію, наголошував Е. Кричевський, це потужний рух хеттського населення з Передньої Азії в Європу і розселення в останній, де появилися в III тисячолітті до н. е. нові народи, про що наголошує літописець Нестор в своєму вступному екскурсі про розселення слов'ян з Передньої Азії після Вавілонського стовпотворіння[13,с.23-29].

Все це, наголошувала дослідниця Т. Пассек, говорить, що Дністровсько-Дунайська територія входила в етнічну та мовну групу хетських археологічних культур Середземномор'я і Малої Азії. Виявлені та археологічно досліджені села та міста в Семиградді та на Дністрі, автохтонно пов'язуються з Дунайськими містами і селами з Анатиолією, Фесалією, Македонією, та епіцентром свого хеттського розселення - басейном Причорноморря[21,с.22-29].

Для з'ясування питання поступового розвитку хеттів-гетів-венедів-слов'ян ми використаємо антропологічні дослідження населення Дунайсько-Дністровського, Прикарпатського регіонів та населення Карпат. Широкомаштабні дослідження визначили, що населення цих регірнів відноситься до середземноморського доліхоцефального типу. Це населення генетично тягнеться і тотожне з населенням районів Малої і Передньої Азії. Наукою визначено, що власне в IV-III тисячолітті до н. е. тут проживало населення з доліхоцефальним антропологічним типом, який уже в XX столітті вчені визначили, як середземноморський тип. Вчені, зокрема В. Бунак, відносить до такого типу населення стародавніх шумерів та хеттів. В. Бунак на аналізі фігурок і антропологічних вимірах, за антропологічними старожитностями, співвставивши всі дані досліджень, прийшов до висновку, що населення Дністровсько-Дунайського басейну скоріше всього являється хеттським. На основі зображень в Сенджерм і Багаз-Кіой, вчені прийшли до висновку, що хетти були носіями пізніших народів: фракійців, еллінів, іранців, германців і слов'ян[2,с.199-206].

За висновками вчених антропологів у III-II тисячоліттях, населення в областях Дунаю та Дністра було хеттським. В подальшому культурно-історичному розвитку воно поширилося

чи зблизилося з населення переднього Середземномор'я в другу сторону поширившись на Буг та Дніпро де асимілювало Трипільську культуру. Таким чином хетти і з регіонів Малої Азії, Кавказького регіону, Вірменського нагір'я, як наголошує антрополог В. Бунак, а у слід за ним визначний філолог XX століття, академік М. Марр, поширилися в області Карпат та Прикарпатського регіону[15,с.71-75; с.4-9; с.104-105].

В цьому контексті розвитку хеттської культури в Західній Україні, наголошувала дослідниця Т. Пассек у II тисячолітті до н. е. встановлюється скотарсько-землеробська культура, яка автохтонно розвивається до появи в регіоні письмових та археологічних свідчень про стародавніх слов'ян[20.с.14-38].

Дана культура, поселень і городищ стародавніх хеттів у Дніпровсько-Дністровському басейні, наголошував дослідник В. Хвойка, слід означити як протослов'янську. Дослідник вважав, що Прикарпаття, Південно-Західне Причорномор'я, Вірменія, Кавказ, Персія, належали в минулому до одного етнічного та культурного регіону[37,с.810-811].

Наступний дослідник Е. Штерн на початку XX століття вважав, що хеттське населення сформувало сталу етнічну культуру на території Поділля, Дністра, Галичини, Буковини, Східної Румунії, Фессалії. Це населення є автохтонним і його слід ототожнювати з малоазійською та північно-балканською культурами. Дослідник наголошував, що на культурному впливі регіону Малої Азії на регіон Дунаю, Дністра, формувалися протослов'яни[39,с.40-44].

В середині XX століття дослідник С. Толстов опираючись на етно-топонімічні джерела та висновки вчених, прийшов до висновку, що гети це прото-слов'яни. З етно-культурної точки зору він класифікував хеттів-гетів, як «народ сонця», який проживає «в землі сонця». Дослідник наголошував, що хетти-гети-протослов'яни походять від маса-гетів, які проживали на Кавказі і регіонах Передкавказзя і відносив до масагетського народу, хеттів. Власне у хеттів і масагетів та слов'ян, у давні часи домінував культ сонця «Хорса», як спільна релігійна традиція, згідно якої «Сонце» - слов'янський «Хорс» у давнину було верховним божеством. Сонцем, наголошував дослідник С. Толстов, клялася цариця Томіріс перед боєм з Кіром, обіцяючи йому великі пожертви після перемоги. Слід наголосити,

зауважував дослідник С. Толстов, що про масагетів згадує у V ст. до н.е. вже батько історії Геродот, який наголошував, що «масагети поклонялися і мали за основне божество, сонце, якому в жертву приносити тварин». Цілком очевидно, наголошував С. Толстов, що маса-гети були давніми мешканцями Вірменського нагір'я, найстародавнішим народом, хеттами, який створив одну із найстародавніших державностей. Розвиваючись ця хеттська державність настільки стала могутньою, що стала на шлях колонізації нових територій басейну Чорного моря та Причорноморря, зокрема територій Подунав'я, Карпат і Дністра [27,с.9-51].

Таким чином ми бачимо, що маса-гети в подальшому, гети за основне божество мали - сонце. Слов'яни в подальшому в епоху божество «Хорс» чи «Великий Хорс» - сонце теж складало основу релігійного пантеону слов'ян Київської Руси, про якого згадувалося в архаїчній складовій. Якщо взяти до уваги висновки вчених, що гети і слов'яни, це один і той же народ на різних етапах слов'янської історії, то здається правий російський історик та археолог В. Сєдов, який пов'язував виникнення культу Сонця-Хорса в середовищі хеттів-слов'ян і пов'язув цей процес з III-II тисячоліттям до н. е. у населення нижнього Причорномор'я. Дунаю, Карпат і Прикарпаття[26,с.18-19].

Археологи пов'язують даний матеріал з давніми індо-європейцями. Вони наголошують, що в пізньо-бронзовому віці виникає Хеттська держава, яка починає розширювати ареал своєї культури по Причорноморському басейні. В цьому хеттському конгломераті індо-європейських народів в Дністро-Дніпровський регіон проникають і хетти-гети-слов'яни. Можна з більшою вірогідністю наголосити, зауважував мовознавець О. Трубачев, що слов'ян до цього часу у Європі не було, тому вони постають в Європі тільки з появою греко-римських джерел, які всі від Геродота до Нестора літописця натякають на прихід слов'ян у Європу після «Вавілонського стовпотворіння»[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93; 10,с.5-42; с.12-20; с.5-14; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с. 16-71].

Власне з самого початку вони проживали в Дунайському регіоні, Карпатах звідкіля переселились в Дністро-Дніпровський регіон і в подальшому по всій Руській рівнині. Слід наголосити,

зауважував О. Трубачев, раніше дослідник І. Копитар, а у слід за ним П. Шафарик, ці вчені на багаточисельних проаналізованих джерелах доказували первісне розселення слов'ян а областях Дунаю та Карпат. Ці вчені, формуючи свої концепції на слов'янській етнонімії Дунаю, Карпат, Прикарпаття, зокрема назв рік, гір, полонин, низин, наголошували, що в подальшому слов'яни переселяючись в інші регіони, зберегли пам'ять про своє первісне перебування на Дунаї, що зафіксовано в їх фольклорі[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93].

Власне Дунай, наголошував О. Трубачев і є тим першим довготривалим осідком хеттів-слов'ян у Європі, що засвідчено тотожнім українським, російським, болгарським фольклором, культурою, яка через призму назв, наприклад, духів: ман, мана, манья і латинізованих назв - «manes», ця стародавня хеттська чи слов'янська спільність, життєдіяльність, в Європі у III тисячолітті до н.е. і відома в релігійній свідомості під означенням головних божеств, які тотожні у різних індо-європейських народів: Юпітер і Хорс, Марс і Перун. Все це, наголошував О. Трубачев, говорить що хетти чи слов'яни у супритиці на Дунаї з іншими конгломератами індо-європейців, були одним із давніх народів [33,с.44-47].

В першу чергу зауважував О. Трубачев, слов'яни із областей Дунаю, своєї Дунайської прабатьківщини, переселились у Карпати та Українське Прикарпаття та Подністров'я[34,с.10-25].

Наступний дослідник А. Ніконов, підтримуючи теорію совознавця О. Трубачева, вважав, що Галицьке Прикарпаття, Подністров'я та області Карпат, були одним із районів, які були вперше заселені після виходу слов'ян із своєї Дунайської прабатьківщини[18,с.478-479].

Дослідник А. Сафонов з проблеми виходу слов'ян з Подунав'я наголошував, що слов'яни не бажали виходити з своєї слов'янської прабатьківщини. Цей вихід був обумовлений нападом на цей регіон «волохів», кельтських народів. Власне експансія кельтів, змусила слов'ян покинути Подунав'я і переселитися в Карпати, Прикарпаття та інші території, зокрема Побужжя, Повісдення, Подніпров'я[23,с.83-84].

Російський мовознавець О. Трубачев уточнює, що індо-європейська прабатьківщина слов'ян на Дунаї, це область Норік

на Дунаї, де літописець Нестор розміщував слов'ян. За свідченнями греко-римських джерел, там проживає давній слов'янський народ карпів-хорватів. Власне з області Норік на Дунаї, карпи-хорвати переселились в Галицьке Прикарпаття, де появилися слов'янські назви рік, такі, як Бистриця та інші [34,с.10-13].

Слід наголосити, як зауважував ще чеський славіст П. Шафарик[38,с.80, с.99, с.109], а у слід за ним історик С. Толстов[28,с.8-10], що археологічні та гідронімічні джерела слов'ян з Подунав'я та Прикарпаття, зокрема назви рік, топонімічні назви населених пунктів, тотожні з аналогічними назвами індо-європейського часу, зокрема хеттами, які у III-II тис. до н. е. переселились із Малої Азії в басейн Чорного моря і колонізували Дунайський басейн і проживали тут до I століття нашої ери і вже греко-римським історикам були відомі на цій території, як хетти-гети. У I ст. до н. е. у хеттів-гетів-слов'ян склались важкі умови проживання на Дунаї, на їхні землі напали багаточисельні племена кельтів, які розвинули основні форми варварської державності. Маючи певні технічні та військові переваги, зокрема залізну зброю, більш вищі господарські-технічні переваги, кельти витіснили слов'ян з Дунайської прабатьківщини в Карпати, Прикарпаття та Подністров'я[10,с.5-42; с.12-20; с.5-14; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с. 16-71].

Власне такі обставини і змусили хеттів-гетів-слов'ян, наголошував О. Трубачев, переселитися в області Карпат, Прикарпаття, Подністров'я та на Волинь, де їх пізніші назви відомі за Геродотом, як Неври та Будини, за літописцем Нестором, хетти-гети-хорвати, будини-бужани-поляни і т. д. [34,с.3-12].

Наступний дослідник вивчення етногенезу слов'ян В. Іванов вивчаючи гідроніми та топоніми слов'ян зауважує, що населення Дунайської області, Українського Прикарпаття має гідроніми «Бистриця». Такі ж назви гідронімів має і область Анатолії. Дослідник порівняв розвиток мовних назв анатолійців-хеттів та слов'ян і прийшов до висновку на тотожність давньої хеттської мови з слов'янською. Тільки у давньохеттській мові збереглися стародавні слов'янські терміни: родини, пір року, гідроніми та топоніми. Хеттські лексичні форми і корені слів тісно

пов'язуються з слов'янськими. Тотожність хеттської, анатолійської та слов'янської мов говорить про їх архаїчну тотожність[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93].

Дослідник В. Іванов вважає, що хетти і слов'яни складали одну гілку індо-європеської народності[7,с.145-149].

Таким чином, для нашого ототожнення хеттського і слов'янського етносів служить релігія і близькість релігійного світобачення хеттів і слов'ян, згідно якого головне хеттське божество сонце Корсь-Хорс і бог грому і грози Перкунас-Перун є тотожними. Наступний дослідник цієї проблеми В. Топоров теж ототожнює головних хеттських богів з слов'янськими. Згідно його висновками хеттський бог Корсь це слов'янський Хорс, хеттський бог Перкунас, це слов'янський бог - громовержець Перун. Анатолійсько-хеттські боги і духи ототожнюються дослідником, з мовної точки зору, з сербо-хорватським архаїчним мовним ареалом, а також з українським мовним ареалом. За сукупністю проаналізованого мовного матеріалу, наголошує В. Топоров, хеттська мова пов'язується з областями розселення середземноморської раси Малої Азії, Анатолії, Карпат, Дунайсько-Дністровського басейнів, де розвиток мови, на нових територіях складає один мовний ареал, який переходить в ранньослов'янський мовний та культурний ареал, що засвідчується культурно-мовною тотожністю[29,с.146-160].

За такими мовно-топографічними висновками вчених В. Іванова та В. Топорова, Карпатська область, куди у II половині II тисячоліття переселились слов'яни з Малої Азії та Причорноморря, уособлювала собою хеттсько-слов'янський етнічний конгломерат. Цей об'єднаний єдиною мовою та культурою конгломерат, на думку дослідників, мав і військову оргназацію, на чолі якої столи вожді-князі. Окрім військової орагнізації, конгломерат хеттів-слов'ян мав цілком сталу господарську інфраструктуру, яка кристалізувала в карпатському регіоні, як пастушу, землеробську так і ремісничу галузь і тим самим прискорила розвиток протослов'янського етносу. Такий висновок дослідники В. Іванов та В. Топоров роблять внаслідок вивчення мови, гідронімії, топографії на лінвістичному порівнянні індо-європейських мовних старожитностей. Такі лінгвістичні порівняння дають право дослідникам зробити

висновок, що Карпати та Дунайсько-Дністровське міжріччя були районами етнічного етногенезу який у поступальному розвитку від хеттів до слов'ян проглядається В. Івановим та В. Топоровим на прикладі Карпатського та Дністровського регіонів де чітко з археологічної точки зору та порівняльної філології, фіксуються хетти-гети[8,с.22-25].

Таке ж стародавнє розселення хеттів-гетів-слов'ян, згідно гідронімічних свідчень, проглядає і мовознавець О. Трубачев. Він ототожнював гідронімічні дані з точки зору вивчення мови та лінвістичної науки. Проаналізувавши всі наявні джерела О. Трубачев прийшов до висновку, що хетти-гети до епохи відомих по греко-римських венедів проживали в Причорномор'ї по відомому з джерел «Венедському заливі» (Дністровському лимані), де відоме, згідно свідчень античних джерел розселення «тіра-гетів» чи «тіра-хеттів», оскільки в перекладі з давньо-іллірійської мови, приголосна «Х» трасформована останніми в «Г» тому, давньогерецькі джерела називали хеттів відносно ріки Тіри(Дністра) - «Тіра-Хеттів», «Тіра-Гетами», що підхопили в подальшому і римські дієписці. В продальшому ці «Тіра-Хетти», «Тіра-Гети» поширились по Буковині та Карпатах та Прикарпаттю, тобто, як наголошують античні джерела «Поверх Дакії», тобто як вважав Йордан від Паннонії (області Балатон-Болото), де нині проживають готи, до Подністров'я і Побужжя, а це наголошував мовознавець О. Трубачев, є «Стародавня Геродотова Скіфія», подальша «Велика чи Біла Хорватія», яка пов'язується з етнонімов «Хьрват-Хорват», у розумінні розвитку цього етноніму хетти-гети-хорвати, римське-карпи. Термін без сумніву слов'яно-індоєвропейський і тотожний з іллірійськими та анатолійськими і первісно ототожнюється з праслов'янськими назвати Подунав'я, Карпат та Прикарпаття, зокрема з етнонімію та гідронімією стародавнього прикарпатського етносу хорватів і тиверців Дністра, стародавніх гетів-хеттів, які розвинули відому з античних джерел державу Карпів чи Білих Хорватів[34,с.14-15].

Слід також наголосити, доповнює мовознавець О. Трубачев у іншому дослідженні, що проживання слов'ян у Подунав'ї було відоме у V столітті н. е. ще Пріксу Понтійському, який означував тут їх стародавню мову та культуру, яка була поважаною в епоху гунського царя Атілли. Така первісність Карпато-Дунайського

регіону цілком поєднується з рухом слов'янської топоніміки Дунай, Дністер, Дніпро, Дон. Це засвідчується даними мови, де в основі формування слов'ян, починаючи з свідчень Геродота, закінчуючи Руським літописом Нестора, гідронімічними та археологічними джерелами, стоїть Дунайсько-Карпатський регіон, як первісний в розселенні та проживанні слов'ян в Європі після приходу з Малої Азії після «Вавілонського стовпотворіння» [34,с.18-24].

У своєму екскурсі етногенезу слов'ян мовознавець О. Трубачев наголошував, що, у якийсь історичний час, коли «волохи напали на слов'ян» і ті втікали з Дунаю, Карпати були територією їх порятунку. Карпатські гори, що лежать в середині земель населених слов'янськими народами, є немов би захисним бар'єром від усіх ворогів, сусідніх етносів. Моделюючи свої теорії по локалізації прабатьківщини слов'ян сучасні вчені у більшій мірі звертають увагу і на Карпати велике гірське пасмо у Центрально-Південній та Східній Європі. Карпати фігурують у самих, що не є, непримиримих теоріях розміщення слов'янської прабатьківщини. Карпати послуговують розвитку, як Вісло-Одерської теорії так і Західно-Бужської, Середно-Дніпровської теорії, так і Дунайської теорії прабатьківщини слов'ян. Самі ж гори Карпати, досить курйозно і не переконливо виглядають у цих теоріях без проживання у них слов'ян. Усі творці всіх цих теорій твердять, що слов'яни немов би обходили Карпати і обходили на схід і на захід. Таке розуміння Карпатської культури у етногенезі слов'ян не вірне, оскільки, як вважав мовознавець О. Трубачев, Карпати були вторинним місцем розселенням слов'ян після їх розселення з Малої Азії по Дунаю. Карпати були довгий час загальнослов'янським центром розселення. Власне Карпати своєю етнонімією пов'язуються з стародавньою слов'янською етнонімією: Горби, Хрби, Хробати, Хробати, Горбати, хорватос, горбатос, яка пов'язується з слов'янським населеннм хорватів, які відомі під назвами: хорват, харват, хрват. Їх етнічний розвиток цілком закономірно виводиться від хеттів-гетів та хорватів, римського часу карпів, дальше знову хорватів-білих, Несторового часу, які він означує як «гори Кавкасійські чи Кавказькі», тобто фіксуючи епоху переселення слов'ян з Передньої Азії чи Кавказу. З областей Карпат, наголошував О. Трубачев, слов'яни-

хорвати зробили колонізацію прилягаючих областей Галичини і Волині[32,с.48-67].

На давньослов'янський характер топоніміки Карпат звернув увагу ще в XIX столітті дослідник М. Надєждін, який писав: «Горби, тобто Карпати були основним гніздом слов'ян. Оскільки їхнім іменем вони названі, значить, коли вони їх зайняли вони були безіменними»[17,с.52].

В Руському літописі Карпати іменуються просто - Горбами. Визначний славіст XIX століття П. Шафарик, наголошував, що архаїчне слов'янське населення Карпат, хорвати і венеди використали для назви гір дуже архаїчні слов'янські слова: Хрб, Хриб, Гриби, Грби, Хрибати, які були інтерпретовані римлянами, як Карб, Карп, Карпи, Карпати. Внаслідок тісного проникнення римлян в середовище слов'янського етносу регіонів Горбів, Хрипів, Горбат, старослов'янська назва трансформувалась в римську Карб-Карп. Власне римляни дали назву Горбам, Альпам Бастарнським - Карпати, а народ який проживав у них, назвали карпами. Тільки з відходом римлян, візантійці говорять про народ, що проживав у Карпатах, як про хорватів, однак закріплену римлянами назву гір Карпати уже не змінюють. З цього приводу дослідник В. Кобичев наголошував, що внаслідок розвитку давньослов'янської мови у Карпатському регіоні пройшло пом'ягшення (палаталізація) приголосних при якому звук «К» в основній більшості став вимовлятися і виголошуватись як «Г» чи «Х» (Горб-Хриб). Паталізація приголосних, на думку В. Кобичева та лінгвістів, у слов'ян Карпатського регіону, пройшла в першій половині І тисячоліття до н. е. Безсумніву, наголошував В. Кобичев, стародавні слов'яни були добре знайомі з горами, і були у Карпатських горах, автохтонним населенням[11,с.136-139].

В перших століттях в Причорномор'я та Карпатський регіон приходять римляни, які фіксують назви слов'янських населених пунктів і означують їх римською мовою у слов'янському розумінні. Римляни вступили у безпосередні стосунки з слов'янами і звичайно з метою порозуміння, як економічного так і політичного, обидні сторони стали вивчати мови одні одних, що сприяло проникненню як мовних, культурних, господарських, торгово-економічних, військових термінів у римське та

слов'янське середовище. Це підтверджує нам і візантійський літописець Прокопій Кесарійський, який наголошує: «В минулі часи слов'яни боялися спускатися з гір на рівнину... Вміли проходити по горах всю Іллірію аж до Далмації...»[16,с.234-245].

Дуже схожі свідчення про проживання слов'ян у Карпатах нам подає інший візантійський літописець Маврикій Стратег: «Воювати з своїми ворогами слов'яни люблять в місцях порослим густим лісом у тіснинах і на гірських обривах» [16,с.253-257].

Про стародавнє проживання слов'ян в областях Карпат засвідчують наскальні слов'янські терміни записані латинськими буквами, які вчені датують першими століттями нашої ери. Ці написи знайдені в Трансільванії на річці Чорній і відносять до римського колоніального часу. Ці написи засвідчують, що слов'яни, які перебували солдатами в римських легіонах адаптували слов'янську мову до свого уживання чи вивчили римську для здійснення переговорів. Напис говорить, «що, римські воєнноначальники: квестор Сергій Басс, децембер Добрет вбиті розбійниками». Дослідники вважають ці слова з написів слов'янськими і відносять їх написання до 106-177 років, тобто до часу римської окупації Дакії. Мовознавець В. Кобичев вважає, що з приходом римлян у слов'янський регіон тут склалась «римо-слов'янська мовна спорідненість». Римляни вперше почали вживати і записувати слов'янські назви, гір, рік, осель: Семиграддя, Черна, Чорна та інші, які ще потребують дослідження. Власне на римській основі в цей час, на думку дослідника, прослідковуються певні елементи складання слов'янського письма[11,с.142-143].

Дослідниця Т. Златковська з цього приводу наголошувала, оскільки збереглися слов'янські назв осель, рік, гір, які зафіксовані римлянами, як у мові та і на римських картах, та зафіксовані у римо-провінційні мові Причорноморського та Карпатського регіону, складається враження, що слов'яни в римський час або перейняли римську мову, або застосували її щодо своєї слов'янської мови та письма. Достовірно відомо, що слов'яни були воїнами і навіть воєнноначальниками у римському війську, вони добре знали слов'янські назви гір, осель, рік. Власне вони були тими особами хто сприяв мовній та культурній

адаптації римлян та слов'ян у мовномих, культурних, торгово-економічних та політичних взаємовідносинах[6,с.1-3].

Наявність слов'янських поселень в Карпатах і Прикарпатті у римський час «автохтонність стародавніх слов'ян у даному регіоні», засвідчує нам візантійський письменник Феофілакт Самокатта у VII столітті, опираючись на більш ранні джерела, наголошуючи: «Слов'яни у давнину були відомі під іменем Гети. Так у давнину називали цих варварів». Такої ж думки і Амміан Марцелін: «слов'яни і анти раніше називалися гетами». Клавдій Клавдіан уточнював, про гетів, визначаючи територію їх проживання: «гети проживають у Придністров'ї та по відргах Карпат»[16,с. 231-232, с.233- 244,с.253-257].

В XIX столітті чеський славіст П. Шафарик, проаналізувавши всі свідчення джерел про слов'яно-римські взаємовідносини наголошував, що стародавня назва слов'ян, майбутніх антів, склавінів, гетів-слов'ян, які в римський час проживали в Карпатських горах та Подністров'ї, повністю збереглася, оскільки римська військо-політична машина із-за бездоріжжя, безлічі, рік, річечок, боліт, гір, лісів, в їх місця розселення, проникнути не змогла. Власне з недоступних територій гети-слов'яни і робили напади на римлян, про що так яскраво нам розповіли римські літописці[38,с.149-152].

Деяку уяву про розселення гетів-слов'ян в Карпатах та Подністров'ї нам подає стародавня карта Європи «Певтінгерові таблиці», яку вчені вважають римською дорожньою картою III-IV століть н. е. На «Певтінгерових таблицях» проживання слов'ян зафіксоване в Карпатах та Прикарпатті. Отже наголошував мовознавець О. Трубачев, роль Карпат у житті стародавні слов'ян була великою. Карпати на думку дослідника, були стародавнім місцем перебування слов'ян. Таким чином слов'яни зафіксовані у серці Карпат, а отже їх влада поширювалася на всю територію Карпат, Подністров'я до Причорномор'я. Тому не дивно, що римляни назвали слов'янський народ хорватів який заселяв Карпати - «великим народом карпів», а гори трансформувавши з слов'янської назву: гори, горби, хрби, хрипи, горбати, хорбати в латинську назву «Карпати»[31,с.56-58].

Дослідник В. Королюк наголошував, що територія Карпат як і Центральної Європи античними авторами віддавалась для

розміщення слов'ян. У «Сарматії» греки та римляни традиційно розміщували «скіфів-землеробів», тобто слов'ян. Так римський історик І ст. н. е. Корнелій Тацит розміщує в Карпатах та Прикарпатті венедів-гетів-слов'ян, яких відмежовує від сарматів чи германців, віддаючи їм для розселення лісові зони Прикарпаття, Придністров'я та Карпат[12,с.15-16].

В свій час етно-назвами Карпат та Прикарпаття цікавився визначний галицький славіст О. Партицький, який у своїй праці «Старинна історія Галичини» наголошував: «цілком можливо, що етноназви: «хетти-гети», дальше в історичному поступі, «гети-венети», це романізована назва того ж самого етносу «карпів-хорватів», оскільки давньогрецькі та римські історики в ряді моментів ототожнюються етноназву «хетти-гети» з назваю «гети і венети», тим паче що назва венети і гети досить співзвучна, при тому ототожнювалася як греками так римлянами в усіх випадках з слов'янами»[19,с.3-4].

Слід наголосити, що приблизно на такій концептуальній точці зору знаходилася німецька історіографія початку XX століття. Так, німецький вчений Карл Міллєнгоф, гостро полемізував з іншими німецькими вченими, зокрема, Ірімом, критикуючи його, що він означував в історичній науці гетів Подністров'я, як «ймовірно германський народ». Німецький вчений Карл Міллєнгоф наголошував: «Проаналізувавши всі відомі джерела з історії, антропології, археології, топонімії, лінгвістики, я доказав всім німецьким вченим, зокрема Іріму, що хетти-гети це пізніші слов'яни-галичани і вони є корінним цивілізованим та культурним стародавнім народом Європи, з своєю стародавньою хеттською мовою, культурою, державною і господарською інфраструктурою, серед стародавніх народів Прикрпаття, Подністров'я, Причорноморря та Центральної Європи…» [40,s.104-125].

Якщо сьогодні долучитися до історико-антропологічних досліджень німецьких вчених початку XX століття Міллєнгофа та Іріма і взяти до уваги їх аналіз археологічних та мовознавчих досліджень, початку XX століття, які вони проведи у регіонах Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, наголошував сучасний російський археолог В. Сєдов, то бачимо, що стародавній народ хетти-гети, як землеробсько скотарський народ, це майбутній

народ слов'ян-українців, Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, який мав досить високу культуру починаючи з бронзового віку. Хетти-гети по переселенню в III тисячолітті до н. е. з Мало Азії, в Дунайський регіон, в Карпати та Прикарпаття-Подністров'я, на протязі віків, як засвідчують дані археологічних джерел, вели осілий спосіб проживання та господарювання у продовж пиодальших тисячоліть, тобто від епохи хеттів до епохи гетів-слов'ян[26,с.18-19].

Слід наголосити, що археологи пов'язують даний археологічний матеріал з стародавніми індо-європейцями, а тобто з хеттами, майбутніми гетами. Стрімкий розвиток цих археологічних старожитностей припадає на час зміцнення та міграції представників Хеттської держави та руху хеттської культури у Дунайсько-Дністровський та Прикарпатський регіон. На основі цих археологічних матеріалів встановлено, що населення Прикарпаття і Карпат, гети, були предками хеттів наголошував чеський археолог Я. Богні, який ототожнює все це населення з пізнішими венедами-гетами-слов'янами, які були корінним і незмінним населення Центральної Європи[41,s.20-37, s.47-69].

Ототожнивши господарські археологічні старожитності з аналізом гончарної, ковальської, текстильної та деревообробної лексики, мовазнавць О. Трубачев прийшов до висновку, що носії ранньослов'янських компонентів та їх предки формувались в тісному середовищі з хеттами і разом з ними прийшли в Центрально-Європейський регіон[30,с.21-44, с.52-71].

Пізніше цей же дослідник проаналізував хеттське письмо у співставленні з писемовими свідченнями та мовою Велесової Книги і прийшов до висновку, що вони розвилалися в одному мовному, культурному та лінгвістичному середовищі. В цьому середовищі, окрім хеттів, слов'ян, на думку дослідника розвивалися і кельти[35,с.23-47, с.91-128, с.145-176].

Згідно з твердженнями вчених мовознавців Т. Гамкрелідзе та В. Іванова, староєвропейці із яких пізніше сформувались слов'яни, кельти, італіки, іллірійці, германці в III тисячолітті до н. е. являли собою великй конгломерат в ареалі хеттської державної та культурної машини, яка сформувавши основні мовно-етнічні риси, рухалася із Передньої Азії в Європу. Цілком можна, власне

цей конгломерат народів, в цей період, називався хеттами-гетами[3,с.34-67,с.123-147,с.235-279].

Сукупний археологінчий матеріал III тисячоліття до н. е. виявлений від Передньої Азії до Європи наголошував визначний російський археолог В. Сєдов, говорить про колонізацію слов'янами території Середнього і Нижнього Дунаю. Дана культура на думку дослідника просунулась в цей час в Західну Україну, Повіслення - Польшу, та Паннонію - Словакію та Чехію, охоплюючи також область Дністра та Карпат[26,с.23-24].

Рис.2. Хеттські письмові старожитності в Карпатах.

Античні автори теж характеризують нам слов'ян, як стародавніх хеттів, гетів, венедів розміщуючи їх від Нижнього Подунав'я по Карпатах до Дністра, концентруючи в «Альпах Бастарнських», на південь від Карпат означуючи цей народ, як «хеттів-гетів-хорватів»[24,с.43-45].

Про таке проживання з етнонімом «хетти-гети», який з плином віків був переінакшений античними авторами, переконаний етнознавець В. Буданова. З плином часу, наголошувала етнознавець, хетти опанували весь Чорноморський басейн залишивши по своїй дорозі безліч етнонімів «хетти-гети», цей етнонім у землеробському, а у більшій мірі пастушому варіанті, зафіксований у хеттському визначенні уже в Анатолії та Ардіатиці. Він визначений з похідною мовною групою та народом «хетти-гети», який просуваючись на територію Карпат, Прикарпаття та Подністров'я утворив, де утворив етнонім гети [1,с.20-47, с.56-72, с.92-97].

Власне таку похідну хеттського народу і зафіксували античні автори, які щоправда ототожнювали у більш ранніх записах гетів із хеттами[9,с.12-20; с.8-9; с.5-21; с.68-93; 10, с.5-42; с.12 - 20; с.5-14; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с. 16-71].

Дещо сумнівні ототожнення античних авторів і не були сприйняті славістами в XIX і особливо в XX столітті із-за політичних нашарувань, за етнічне і етнонімічне ототожнення одного і того ж хетто-гетського народу, як слов'янського, а тобто в майбутньому, цього самого народу, як українського, який у мовному розумінні належить до хеттського, а отже індо-європейського мовного конгломерату народів. Ці сумніви у вчених були внаслідок того, що українці не мали своєї держави, по суті своєї державної мови й тому версія їх стародавності не бралася до уваги. Однак сьогодні в XXI столітті, теорія етногенезу хеттів-гетів-слов'ян-українців, з епіцентром в Західній Україні та Карпатах є достовірною[1,с.20-47,с.56-72,с.92-97].

Цю нашу теорію доповнює своїми висновками визначний мовознавець О. Трубечев, який наголошує на тому, що гідроніми від Передньої Азії по усьому басейну Чорного моря, які тягнуться в Північно-Східне Прикарпаття та Дунайсько-Карпатський регіон і сучасну Західну Україну, зокрема Карпати, є слов'яно-українськими. Власне на цій території зафіксованна паталізація приголосних в мовах хетти-гети, горби-хорби, гриби-хриби, що підтверджує тотожність етноніми одного і того ж народу: хетти-гети-слов'яни-українці[35,с.23-47, с.91-128, с.145-176].

У висновок наголосимо, що присутність Хеттського-Гетського конгломерату, після його відходу з Передньої Азії в Європі, про що наголошують висновки праці дослідника В. Гобарєва, засвідчується і Нестором-літописцем, який в основному правильно, якщо опертися на археологічну концепцію археолга В. Сєдова, розповів про прихід слов'ян з Передньої Азії «після Вавілонського стовпотворіння» в Європу. В основі цього походу були хеттські чи гетські народи, які слід ототожнювати з слов'янами-українцями. Їх первісне розміщення дійсно співпадає з археологічними, лінгвістичними і топографічними старожитностями слов'ян на Дунаї, які поширюються по Причорноморрю, дальше пролягають в Карпати і в Україну, на території якої концентруються їх основний конгломерат, відомий як українці. Компоненти цієї культури розвинули етномасив, який в подальшому вдосконалюючись, на протязі тисячоліть, на думку В. Горбарєва, кристалізував великий слов'янський, український народ міжріч Дністра та Дніпра[5,с.33-36,с.559].

Якщо поглянути на територію по якій пройшлась цивілізація хеттів-гетів-слов'ян, починаючи з Передньої Азії по Чорноморському і Причорноморському шляху, який відтворено в хеттських анналах та «Велесовій Книзі», до місць чіткої фіксації їх археологічних старожитностой і точної фіксації їх, як стародавнього етносу хеттів-гетів-слов'ян, Подністров'я, Подунав'я та Причорномор'я, наголошував дослідник Е. Рікман, узгодивши це проживання з античними авторами і «Певтінгеровими таблицями» римлян, то побачимо, що це один і той же слов'янський народ, у нашому розумінні дослідження, праукраїнці, з своєю стародавньою мовою, культурою, фольклором, самобутньою язичницькою релігією, яка сьогодні згідно сукупності напрацьованих та проаналізованих вченими джерел, з проблем слов'янського і в першу чергу українського етногенезу, потребує подальшого дослідження…[22,с.323-325].

У висновок наголосимо, що в цей процес вивчення українських архаїчних старожитностей великий вклад зробив історик та археолог В. Сєдов, який власне, хеттські-гетські, ранньо-слов'янські археологічні старожитності, визнав як праукраїнські і пов'язав їх з історією українського народу. На думку В. Сєдова: «проживаючий з незапам'ятних часів від Причорномор'я, Карпат до Дністра і Дніпра, український народ, розвинув суто, Українську державу, мову та релігійну культуру, яка так яскраво, з археологічної точки зору, засвідчила себе в культурній та державній інфрастуктурі Подністров'я та Подніпров'я, відомої з історичних джерел, як культура антів» [25,с.78-89], яку концептуально розробив, проаналізувавши всі наявні у XX столітті джерела, визначний український історик М. Грушевський, першим поставивши: «Антську державу, антський народ, антську мову, антську релігійну культуру в основу культури сучасного українського народу та української державності…»[4,с.4-17, с.221-224].

Список використаних джерел та літератури:

1.Буданова В.П. Этнонимия племен Западной Европы: рубеж античности и средневековья. - М.,1991.
2.Бунак В.В. Труды Антропологического научно-исследовательсвого Института при Московском Государственном Университете. - М.,1927. - Выпуск II.
3.Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. - Тбилисси, 1984. Т.II.
4.Грушевський М. Історія України-Руси. - К.,1904.
Грушевський М. Анти.(«Avrai», «Antes»). - Уривок з історії України-Русі. Записки Наукового То вариства ім. Шевченка. - Львів. XXI. - I.
5.Гобарев В.М. Предистория Руси. - М.,1994. - Ч.I.
6.Златковская Т.Д. Некоторые особенности романизации земель между Балканами и Дунаем. В кн.: Симпозиум по проблемам Карпатського языкознания. - М.,1973.
7.Иванов В.В. Разыская в области анатолийского языкознания. Этимология - 1977. - М., 1979.
8.Иванов В.В., Топоров В.Н. Карпаты в связи с проблемами расселения индоевропейских племен. В кн.: Симпозиум по проблемам Карпатського языкознания. - М.,1973.
9.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т.XIV.
Ідзьо В. Хеттська цивілізація на території України. - Кримська Світлиця. - Сімферополь, 2008р. - №33.
Віктор Ідзьо. Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу. - Івано-Франківськ «Сімик». - Вид. II., 2011.
Ідзьо Віктор. Хеттська цивілізація в істричному, мовному, культурному процесі етнотворення українського народу». - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
10.Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. - Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т.XIV.
Ідзьо В. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі українського народу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М, 2009. - Т.XV.
Авдієв В.І. Історія Стародавнього Сходу. - К.,1954.

Волков А., Непомящий Н. Хетты. Неизвестная империя Малой Азии. - М.,1994.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо В.С. Історико-лінвістичні дослідження етногенезу слов'ян Дунайсько-Карпато-Дністровського регіонів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
11.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М.,1973.
12.Королюк В.Д. У истоков славянской общности. В кн.: Изучение культур славянских народов. - М.,1987.
13.Кричевський Е.Ю. Из истории Дунайского понизовья в неолитическую эпоху. - КСИИМК. - М.,1940. - Вып.VIII,
14. Максимов М.И. К вопросу о выходе хеттов на южный берег Черного моря. Вестник Древней Истории. - М.,1948. - №26.
15.Марр Н.Я. Постановка учения о языке в мировом маштабе. Избранные работы. - Л.,1937. - Т.IV.
Марр Н.Я. Книжные легенды об основании Куара в Армении и Киева на Руси. - Л.,1936. - Т.III.
Марр Н.Я. Яфетический Кавказ и третий этнический элемент. - Л.,1934. - Т.I.
16.Мишулин А.В. Древние славяне в материалах древних греко-римских и византийских писателей по VII вв. - Вестник Древней Истории. - М.,1941.- №1.
17.Надеждин Н. Опыт исторической географии. Русского мира. - Спб., 1846.
18.Никонов А.В. В кн.: IV Международный съезд славистов. - Материалы, дискуссии. - М.,1962. - Т.II.
19.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
20.Пассек Т.С. К вопросу о древнейшем населении Днепровско-Днестровского басейна. Основные вопросы этногенеза славян. Советская этнография. - М.,1947. - Сборник VI-VII.
21.Пассек Т.С. Древнее население Днепровско-Днестровского басейна. Четвертая археологическая конференция в Киеве. - КСИИМК. - М.,1946. - Вып.VIII.

22.Рикман Э.А. Этническая история населения Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках н.э. - М.,1975.
23.Сафонов В.А. Проблемы индоевропейской прародины. - Орженикидже, 1983.
24.Свод древнейших письменных источников о славянах. - М.,1991.- Т.I.
25.Седов В.В. Происхождение и ранняи история славян. - М., 1979.
26.Седов В.В. Древнеевропейцы. Российская Археология. - М.,1993. - №3.
27.Толстов С.П. Из предистории Руси. - Советская этнография. - М.,1947. - Сборник VI-II.
28.Толстов С.П. Нарцы и волохи на Дунае. Советская этнография. - М.,1948. - №2.
29.Топоров В.Н. Из хеттско-лувийской этимологии. Этимология, 1983. - М.,1985.
30.Трубачев О.Н. Ремесленная терминология в славянских языках. - М.,1966.
31.Трубачев О.Н. Ранние славянские этнонимы. Славяне и Карпаты. Симпозиум по проблемам карпатского языкознания. - М., 1973.
32.Трубачев О.Н. Ранние славянские этнонимы-свидетели миграции славян. Вопросы языкознания. - М.,1974. - №6.
33.Трубачев О.Н. Мы - ясновидящие. - «Наука в России». - М.,1992. - №4.
34.Трубачев О.Н. Языкознание и этногенез славян. - Вопросы языкознания. - М.,1984. - №3.
35.Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.1991.
36.Удальцов А.Д. Основные вопросы этногенеза славян. Советская этнография. - М., 1947. - Сборник VI-VII.
37.Хвойко В.В. Каменный век Среднего Приднепровья. - Труды XI Археологического съезда в Киеве в 1899 году. - Киев, 1899. - Т.I.
38.Шафарик П.И. Славянские древности. - М.,1837. - Т.I. - Кн.2.
39.Штерн Э.Р. Доисторичесакая греческая культура на юге России. - Труды XIII Археологического съезда в 1905 г. в Екатеринославе. - Т.I.
40.Mullenhoff K. Deutsche Alterumskunde. - Berlin, 1870-1900. - T.III.
41.Bohni J. Kronika objeveneho veku. - Praha, 1940.
42.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institus,1848.

РОЗДІЛ III.

Історичний етногенез Бастарнії, ранньофеодальної державності на території Галичини

Історичним підґрунтям етногенезу держави Бастарнів, яка відома згідно свідчень античних та римських джерел з III століття до нашої ери по III століття до нашої ери, а також згідно карти Клавдія Птолемея, є Кельтська цивілізація, яка розвинувши в Західній Європі свої соціально-економічні та політичні організації, розпочала рух в в інші області Центрально-Східної Європи із верхньодунайсько - східнофранцузського центру в VI столітті до нашої ери. Слід наголосити, що становлення і розвиток Кельтської цивілізації уже детально розглянуто в науковій монографії «Кельтська цивілізація на території України»[10,с.102-107; с.5-20].

Сьогодні в контексті з'ясування проблеми «Бастарнія та Рим: політичні та торгово-економічні взаємовідносини III ст. до н. е. - III ст. н. е.» ми з'ясуємо етногенез Бастарнської держави в контексті взаємовідносин кельтів, римлян та слов'ян[4,с.5].

Згідно свідчень римських джерел нам відомо, що кельтські князі територій Франції, Німеччини починають пересуватися і переселятися на південь, зокрема в Італію. Археологічні джерела переконливо доводять, що на межі VI-V ст. до н. е. кельти з'являються в Італії. Південний світ був підданий масованому нападу кельтів. Біля 400 року кельти, бажаючи збагатитися за рахунок багатих областей Італії, спустошують райони Болонії. Тут вони дійшли до Риму, знищивши прекрасне етруське місто Мельпум. Основна маса кельтів осіла по річці По та в міланській області. В основному, це було племінне об'єднання боїв. Друге племінне об'єднання Сенонів проникло ще далі, і підійшло до Риму. В 387 році до н. е. кельти розгромили римське військо, і напали на Рим. Галли під керівництвом Бренна спустошили і спалили місто і захопили велику здобич, встояла тільки остання частина міста - Капітолій. Для римлян ця окупація кельтів була вирішальним моментом в їх історії. Після цього своє відновлення римляни розпочали з реорганізації війська і побудови кам'яних стін. Напад кельтів на Рим та Італію сильно занепокоїв весь

античний світ. Після перемоги в 338 році кельтів над латинами, галли в 299 році до н. е. вторглись в Етрурію. Тут вони розгромили римські війська біля Клузія. Однак, в битві біля м. Сентина в Умбрії у 295 році до н. е., вони були розбиті. Кровопролитні битви римлян з кельтами тривали до 280 року до н.е. Кельти почали відступати з Італії. Щоб не допустити втрати свого впливу в Італії вони запросили на допомогу свої співплемінників з-за Альп. Однак, і ця допомога їм не допомогла, у 225 році до н. е. в битві біля Таламона кельти були розгромлені, і вся середня Італія була звільнена з - під їх панування[10,с.102-107; с.5-20].

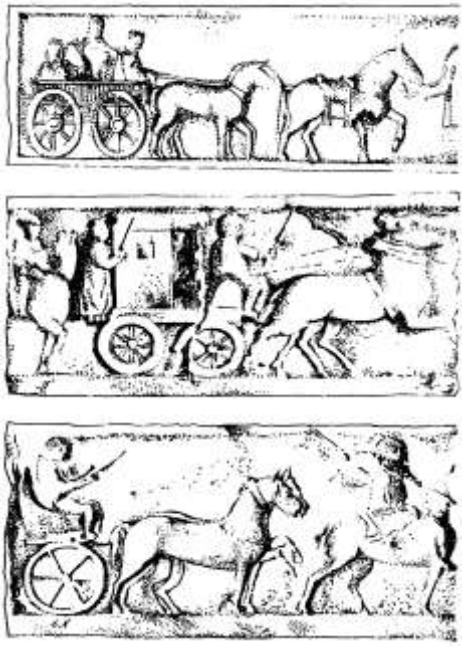

Рис. 1. Рух кельтських народів по регіонах Європи (V ст. до н. е. - I ст. н. е.).

Через рік, у 226 році до н. е. римські війська вторгнулись в Північну Італію, яку контролювали бої, і почали завоювання цих земель. Так наближався кінець існування кельтської держави в Італії - Цісальпійської Галлії. Між 225-190 роками до н. е. між римлянами і кельтами ще продовжувались жорстокі бої. В 192 році римляни зламали могутність боїв і зруйнували їх торгово-

ремісничий і політичний центр Болонью. Вся влада над цією частиною Італії перейшла до Риму. Частина боїв змушена була відійти на північний-схід. Як бачимо, кельти Італії були розгромлені, і тому частина кельтських князів спрямовує свої походи в Східну Німеччину та Швейцарію. Можна зробити припущення, що бої переселилися на територію: Подунав'я, Паннонії (Угорщина), Чехію та Подністров'я - Галичину[5,с.41-44].

Спочатку кельти опанували Середньо-Дунайський регіон. Як засвідчує біля 358 року до н. е. Помпей Трог, вони воювали з іллірійцями. Олександр Македонський в 335 році прийняв послів дунайських народів, які просили військової допомоги проти кельтів. В 310 році до н. е. напади кельтів на дунайський регіон стали загрозливими для функціонування дунайських народів. Серед них виникла паніка, вони не змогли організувати захист своїх земель, і почали панічно тікати в сторону Карпат та Прикарпаття, про що ми наголошували вище. В 298 році до н. е. військово-політична система кельтів проникнула на територію сучасної Болгарії, друга група зайняла Фракію[10,с.102-107; с.5-20].

Рис.2. Карта давньогрецького географа Клавдія Птолемея.

Після смерті македонського царя Лісемаха (281р.) перед кельтами відкрилась територія Іллірії, яка швидко була завойована кельтським князем Болгієм. Загони другого кельтського князя Керефрія напали на болгарську територію. В 279 році до н. е. кельти спустошили Македонію, цар Птолемей Керавн був ними вбитий. Опісля кельтські князі Бренн і Акіхорій вдерлись у Фракію і через Фесалію - у Грецію. В Фермопілах князь Бренн наштовхнувся на опір афінського війська. Основні

кельтські війська обійшли Парнас і направились до Дельфійського святилища. Страбон розповідає, що в поході на Дельфи брали участь галати-тектосаги. Всі вони захопили великі багатства. Кельтське військо знищило Фессалію. Тут зусиллями фокійців і етолійців кельтське військо було зупинене і змушене було відступити в Фесаллію. Князь Бренн, який бажав подальшого наступу, покінчив життя самогубством. Тут вперше джерела наголошують, що військо, яке раніше керувалось Бренном, під керівництвом іншого князя вирушило в південно-східному напрямку до Херсонеса. За одними зі свідчень, тільки в малу Азію кельтів-галатів пішло біля 20 тисяч воїнів. В 270 році до н. е. вони поселились на ріці Галіс (нині Кизилирмак, приблизно неподалік нинішньої столиці Туреччини - Анкари) [19,с.3-17]. З цього часу їх держава почала називатися Галатія. Як вважає Ян Філіп, кельтських воїнів в цьому регіоні налічувалося близько 70 тисяч, тому вони цілком могли впливати на територію Карпат, Дунаю, Дністра, Дніпра[24,с.115-118].

В Подунав'я та Паннонію, як засвідчує кельтський епос, військо кельтів йшло під керівництвом царя Сіговеса. Ми не знаємо точно, де і в якій кількості осіли кельти. Однак відомо, що в IV ст. до н. е. вони відомі в областях Карпатських гір. В цей час вони захоплюють території Чехії, Словаччини, де засновують Богемію, а також територію Українського Прикарпаття, Подністров'я, де засновують Галичину. Також Побужжя та Подніпров'я, які називаються кельтським іменем «Бастарнія», що засвідчено археологічними джерелами, та картою Клавдія Птолемея[32].

Як засвідчує Юлій Цезар в своїх записках, вольки-тектосаги були народом хоробрим і відігравали в історії Європи далеко не останню роль. Можна наголосити, що власне вони, поселившись на землях Чехії та в більшій мірі Словаччини та Паннонії в IV ст. до н. е., що засвідчено і археологічно. Кельти просунулись далі в кінці IV ст. до н. е. в Карпати та Прикарпаття Подністров'я та Побужжя де створили державу Бастарнію. Цього приводу французький вчений Жан Маркаль вважає, що уже в V-II ст. до н. е. кельти в Центральній і Східній Європі стають чисельними, однак в основному кельти складають воєнну і інтелектуальну еліту суспільства численних князівств Центральної та Східної Європи. Дуже швидко вони розчиняються в Дністро-

Дніпровському регіоні. Корінне населення на східноєвропейських територіях лиш перебирає від них військово-політичну систему, ремесла, культуру і релігію. Скоро кельтська князівська знать, зокрема в III-II ст. до н. е. розчиняється в лонах місцевих: фракійських, слов'янських жінок. Кельтські князі через фракійок, слов'янок поступово набирають рис місцевих народів Центральної та Східної Європи. В I-III ст. н. е. ще залишаються тут певні кельтські ознаки, так званий кельтський симбіозний народ «Бастарни», який з III ст. н. е. до III ст. н. е. відіграє велике значення в житті народів, що проживали на території України і суміжних землях[10,с.102-107; с.5-20].

На кельтській політичній, економічній та релігійній основі це населення перетворюється в суто слов'янський політичний, економічний та культурно-релігійний конгломерат Бастарнів [14,с.8-12].

Як засвідчують археолоічні та письмові джерела, у Дністровському регіоні в даний час відзначається найтісніше проникнення кельтів в середовище місцевого населення, що пояснюється перейняттям кельтських металургійних термінів, а також відчутно в топонімії. Закріпившись в регіоні Подністров'я, кельти поширили свій вплив на Побужжя і Подніпров'я, що підтверджується численними знахідками кельтських речей в цих регіонах[7,с.15-23].

Сукупність свідчень як літописних, так і археологічних починає проливати світло на питання проживання кельтів і формування ними соціально-економічних і політичних інститутів на території сучасних Подністров'я, Побужжя, Подніпров'я в III ст. до н. е. - III ст. н. е. В цей час, наголошує М. Трубачов, почався культурний, політичний і економічний вплив кельтів на населення України. Окрім культурного впливу, наголосимо, відбувся також військовий натиск кельтів на регіон Прикарпаття, Побужжя, Подніпров'я, що підтверджується похованнями воїнів, які проходили Карпати у Сколівських Бескидах і знайденими предметами кельтської зброї на Дністрі та Дніпрі[21,с.49-53].

Топоніміка Подністров'я перших століть н. е. всюди пов'язується з племінної назвою кельтів-галатів, кельтів-боїв. Таку топоніміку подає нам К. Птолемей в Подніпров'ї, яку там він означує як бастарнську. Підтвердженням нашої гіпотези, ми

зауважимо, що на великий території кельтів-галатів існує цілий ряд тотожних назв, що пов'язується з проживанням на цих територіях гальських племен. Назви пов'язані з політичною етнонімією кельтів-галатів, які закріпились в Подністров'ї, опорні пункти просунулись на Побужжя, де відмічені великі скарби кельтських монет[22,с.24-24, с.168-169].

Їх топоніми тягнуться, як засвідчує К. Птолемей від Галича на Дністрі в Подніпров'я, що дозволяє вважати, що з давніх часів це був один адміністративно-політичний, та економічний регіон, у якому кельти мають пряме відношення до становлення, як політичного, так і економічного Бастарнської держави, що засвідчує карта К. Птолемея. Можна допустити, що в стародавні часи існував кельтський мовний ареал, який згідно з висновками, зафіксованими на карті географа Клавдія Птолемея видно, що Бастарнія, поширюється своєю етноназвою від Дністра до Дніпра.

В подальшому в IV-V ст. н. е. ці держави називалися королівствами Склавінів та Антів[8,с.204-205, с.215-216].

Рис. 3. Країна Бастарнія, зафіксована на карті К. Птоломея.

Серед зафіксованих пластів кельтських гідронімів, видно, що вони тягнуться з Галичини на великі території на північний схід і схід від Галичини в Побужжя і Подніпров'я. Вони зафіксовані також і території розміщення К. Птоломеєм держави Бастарнії [34,s.51-59].

Дослідник О. Трубачев наголошував, що гідроніми та топоніми, які пов'язуються з бастардами зафіксовані від Карпатських гір до Подніпров'я[22,с.4-9, с.24-25, с.168-169, с.279-282], іншими словами, наголошує А. Мачинський, ядро цього топонімічного

пласту бастарнів знаходилось на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятки кельтів, або розвивалися під їх впливом. Дані бастарнські топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, а тобто від регіону сучасної Галичини і ми знаходимо їх аналоги на Побужжі та Подніпров'ї. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру місцевого слов'янського населення, що і сформувало Бастарнську державу[15,с.33-35].

Характерно, зауважує О. Трубачов, що у Верхньому Подністров'ї поряд з кельтськими віднайдено і значний пласт і старословянських гідронімів. Оскільки археологія фіксує пам'ятки бастарнського ареалу на території Галичини, а також їх пласт топонімів та гідронімів, то можна переконливо говорити про проникнення військово-політичних союзів кельтів з князівською владою на територію Побужжя і Подніпров'я, де і утворив Бастарнську державу, що топонімічно і археологічно засвідчено і доповнюється картою давньогрецького вченого Клавдія Птолемея[22,с.4-9, с.24-25, с.168-169, с.276-282].

Можна з впевненістю сказати, що в Прикарпатті, Побужжі та Подніпров'ї проходила інтеграція кельтів у слов'янський світ, що прискорило розвиток матеріальної, духовної та політичної культури слов'ян, яка переросла в етно-політичну назву консолідацію під назвою «Бастарнів»[8,с.204-205].

Кельтський світ, як можна збагатив слов'ян металургійною, сільськогосподарською та політичною термінологією, зокрема словами: коньк, коназ, конязь, князь. Такий кельтсько-слов'янський симбіоз бастарнів підтверджується свідченнями грецького вченого Ефора, який у IV столітті до н. е. вважав кельтів - бастарнів сусідами скіфів[8,с.204-205].

Російський вчений А. Спіцин, який віднайшов присутність гальштатської культури в Немирівському городищі на Поділлі фактично доказав сусідство кельтів-бастарнів і скіфів, де під першими він вважав слов'ян. Сукупність фактів дає нам право наголошувати, що в II-I ст. до н. е. окремі військово-політичні союзи кельтів-галатів поселились на Дністер, Побужжя та частину Подніпров'я і сукупності цих територій, про що наголошує давньогрецький географ Клавдій Птолемей і утвориди Бастарнську державу[9,с.53-75].

Збільшення території, які окреслили політичну етноструктуру кельтів в означену давньогрецьким географом К. Птолемеєм державу Бастарнів, яка розташована ним між Дністром і Дніпром сприяла асиміляції кельтів слов'янами і перетворення Бастарнської держави в суто слов'янську. Поглинання слов'янами кельтів, та утворення Бастарнської держави, як вважає російський дослідник XIX століття Ф. Браун, проходило з II-III ст. до н. е. до II-III ст. н. е., після чого кристалізувалася слов'янська культура[3,с.165-166, с.172-173].

Археологічний матеріал з поховання біля Подністров'я та Подніпров'я говорить, що власне бронзові та залізні підвіски, мечі з сталевим окуттям піхв є характерними для кельтів, знайдені в Подністров'ї, Побужжі та Подніпров'ї: посуд, кераміка, прикраси, зброя - можуть говорити про присутність кельтів - Бастарнів з II ст. по IV ст. н. е.[10,с.102-107; с.5-20].

В своїй праці Клавдій Птолемей «Керівництво з Географії», що була написана в 141 році н. е., вчений використовував географічну сітку координат в градусах та хвилинах, для точної локалізації гірських хребтів, витоків гір річок, а також міст в Подністров'ї, Побужжі та Подніпров'ї. Всю цю країну на своїй карті він називає Бастарнія. К. Птолемей локалізує міста на території Прикарпаття, Побужжя та Подніпров'я, назви яких, як зауважував дослідник М. Плеза, пояснюються тільки з застосуванням кельтської мови. В останній восьмій книзі К. Птолемей вказує на географічне розташування міст, які він локалізував по ріках в Прикарпатті (Дністру), Подністров'ї, Побужжі (Бугу та притоках) та Подністров'ї (Дніпрі та притоках), які ввідає в підпорядкування жирно виділеній країні Бастарнії.

В 40-50 роках XX ст. польський дослідник М. Плеза вважав, що Бастарнія дійсно кельто-слов'янський етномасив, розташовувався в Дністро-Дніпровському міжріччі. На його думку означені на Дністрі, Бузі та Дніпрі кельтські міста Бастарнії дійсно функціонували в означений К. Птолемеєм час [29,s.42, s.44-46].

Згідно з науковими дослідженнями сучасного вченого А. Мачинського можна зробити висновок що держава Бастарнія своєю королівською владою охоплювала територію Карпат, Прикарпаття і Побужжя. В II-III ст. н. е. Бастарни просунулися в Подніпров'я що засвідчується археологічно[15,с.33-35].

Сучасні археологи Л. Крушельницька[11,с.119-122], М. Бандрівськийта Я. Йосипишин[2,с.11-12], прийшли до висновку, що Кельтська цивілізація на території України, карта К. Птолемея, яка тут цю цивілізацію репрезентує, ще визначає зовсім не вивчена, як і означені на ній кельтські міста в Подністров'ї, Побужжі, Подніпров'ї. Не вивчена і Бастарнія [2,с.11-12].

Можна наголосити, що кельтські міста стояли на найважливіших трансєвропейських шляхах «Бастарнії», який у середньовіччі в стародавній Руси-Україні отримав назву «Руський шлях»[10,с.102-107; с.5-20].

Згідно з висновками польського дослідника М. Плези, міста країни Бастранів Дністро-Подніпров'я ще чекають своїх дослідників. Місцезнаходження цих міст, які означив К. Птолемей археологічно не встановлено, розрахунки їх розміщення поки що неконкретні, що залишає дану проблему відкритою для подальшої наукової дискусії[30,s.42, s.44-46].

Зауважимо, що на присутність кельтів-бастарнів як етносу в Прикарпатському, Бужському та Подніпровському регіонах вказує і карта кельтських старожитностей, яку ще в 50-х роках XX ст. склав дослідник Ю. Кухаренко, який наголошував на переконливих прикладах сукупності наявних джерел: «що кельти дійсно своїм приходом в Подністров'я, Побужжя та Подніпров'я, прискорили суспільно-економічний та політичний розвиток слов'янського світу, хоча цей процес був і небезболісним для слов'ян. Створивши в слов'янському світі Центрально-Східної Європи ряд опорних пунктів на найважливіших комунікаційних шляхах Подністров'я, Побужжя та Подніпров'я та встановивши контроль на значній території, вступивши в контакт з скіфським світом, кельти фактично своєю військово-політичною системою зупинили просування степовиків у слов'янський світ. Політична гегемонія кельтів, сприяла широкому процесу асиміляції кельтів з місцевими племенами. Однак разом з асиміляцією кельти передавали слов'янам передові технології металургії. Це проявляється в широкому розповсюдженню досягнень кельтів в чорній металургії, металообробці, гончарному виробництві. Що до етнічної приналежності латенських пам'яток, розташованих на схід від Карпат, то їх вважаємо бастарнськими, власни вони і є

головними ознаками Бастарнської держави, яку означив на своїй карті Клавдія Птолемей». Сукупність археологічних досліджень, проаналізованих Ю. Кухаренком, в кінцевому підсумку дали йому право вважати їх бастанськими[12,с.119-122].

Найсильніше відчутна політична роль кельтів на території від Карпат до Подніпров'я в Бастарнській державі була середини III ст. до н. е. до першої половини I ст. до н. е. Занепад в I-II ст. н. е. кельтської культури в Україні і зокрема Бастарнської держави, на базі якої виникла слов'янська держава Антів у другай половині III ст. н. е., пов'язується з приходом в регіон висококультурної Римської держави і в її політичному та торгово-економічному впливі на племінні конгломерати, що проживали на території України. Вплив Риму і занепад в II-III ст. н. е. Бастарнії проглядається на тлі загального занепаду кельтської культури в Центральній та Західній Європі. Однак, частково на території України, зокрема в басейні Дністра, Бугу та частково Дніпра продовжує утримувати панівне становище в рамках Бастарнської держави кельтська військово-політична знать, однак вона швидко розчиняється в місцевому суспільстві. Найбільший процес асиміляції кельтської знаті проглядається в II-III ст. н. е., що видно по матеріалах липецької культури, хоча, як наголошує І. Зильмонтович, окремі яскраві риси Бастарнської держави в населення України виявляються і значно пізніше в IV ст. н. е.[6, с.116-117].

По усій сукупності даних можна вважати, що кельти Подністров'я проникли із сучасної території Чехії, очевидно це був військово-політичний союз боїв. Римські джерела свідчать, що у 192 році до н. е. бої були остаточно вигнані римлянами з Італії і переселились на територію сучасної Чехії, яка на думку дослідників Г. Абезгауз, В. Еременко, В. Журавльова, С. Каргопольцева, була тим плацдармом, звідкіля військово-політичний союз кельтів-боїв в останній чтверті III ст. до н. е. проник у Прикарпаття, а згодом і у Подністров'я. На їх думку, це були кельти-галати Малої Азії пізніші Бастарни регіонів Прикарпаття та Подністров'я, військово-політичний союз яких і поширив свій вплив на Подніпров'я де в серединних землях між Дніпром і Дністром утворив, відому із карти давньогрецького

географа Клавдія Птоломея, державу Бастарнію, на слов'яно-українському етнічному масиві[1,с.36-37].

З наступом кельтів на Причорномор'я, наголошував А. Мачинський, тут складається складна політична ситуація, її фіксує і «Декрет Протогена», розповідаючи про прихід у регіон військових загонів бастарнів. Галати, за розповіддю ольвійського декрету, виступали в союзі із скірами. Це загадкове слов'янське плем'я проживало, на нашу думку, у регіоні верхнього Подністров'я. Цілком можливо, що вже у цей час починає складатися симбіоз місцевого слов'янського етносу із прийшлою військово-політичною організацією кельтів. Поховальний інвентар кельто-слов'янів III ст. до н. е. середнього Дністра говорить про переплетіння різних культур[10,с.102-107; с.5-20].

Ця сукупність починає набирати явного воєнізованого забарвлення. Знайдені у похованнях кельтські шоломи, пластинчаті панцирі, кельтські щити, фібули, можуть свідчити про домінування кельтської військово-політичної організації у середовищі слов'ян Подністров'я[15,с.36-37].

Весь наявний речовий інвентар, усі наявні матеріали, наголошував дослідник М. Смішко, вказують на реальну можливість проживання кельтів у регіонах на схід від Карпат. Ці матеріали досить реально засвідчують військово-політичну присутність кельтів, та у той же час говорять, що ці військово-політичні союзи кельтів були етнічною меншістю у регіонах Прикарпаття, Подністров'я і Подніпров'я, тому ймовірно створивши культуру латену у регіонах, які ми вивчаємо, вони розчинились у місцевому населенні, однак своєю соціально-економічною і політичною організацією кристалізували слов'яно-український етнос[33,s.155-159].

На нашу думку яскравим підтвердженням таких висновків можуть слугувати матеріали археологічно дослідженої культури Поянешти-Лукашівка. Дана культура виникла у Подністров'ї на окраїні латенського світу за безпосередньою участю кельтів. Згідно з даними останніх досліджень А. Мачинського у даній культурі виявлені слов'янські, бастарнські старожитності[15,с.35-37].

Російський дослідник Ф. Браун вважав, що у даній культурі присутній вагомий кельтський елемент, який домінує над

слов'янським. З'єднавшись ці компоненти слов'янський і кельтський склали конгломерат бастарнський[3,с.165-166, с.207-208].

По всій сукупності свідчень культура Поянешти-Лукашівка належить кельто-слов'янському симбіозу з певними, як вважають дослідники, фракійськими компонентами. Вона співставляється з відомими з античних і римських джерел бастарнами, яких античні автори вважали, то кельтами то германцями, то змішаним населенням[11,с.119-122].

Дослідник XVII століття В. Татищев, опираючись на літописні свідчення, які до нас не дійшли, писав: «Славен на чолі слов'янських племен виходячи з Подунав'я зоставив там сина Бастарна з своїм народом Бастарнами»[23,с.146].

Дослідник Д. Мачинський, ототожнюючи бастарнів з носіями культури Карпатських курганів, де останні у IV-V ст. н. е. набирають рис суто слов'янського етносу[15,с.94-97].

Ряд дослідників, зокрема, вважають, що кельтські політичні і соціально-економічні і культурні традиції були домінуючими не тільки у пшеворській культурі, культурі Карпатських курганів і у культурі Поянешти-Лукашівка у Подністров'ї і Побужжі. М. Щукін вважає, що кельти-бастарни даного регіону сформували і черняхівську культуру. На його думку формування черняхівської культури відбувалося у кінці II - першій пол. III ст. н. е. Дана культура, на думку дослідника, як і раніша кельтська, теж має загальноєвропейський характер. Нова черняхівська кераміка, на думку дослідника, зберігає кельтські традиції. черняхівські старожитності після припинення римського впливу вже у III ст. починають повертатися до попереднього стану. Так, наголошує М. Щукін, у III ст. н. е. повсюди знову починає відновлюватися обряд трупопокладення, а це значить, що у Подністров'ї відбувався процес відновлення релігії, яка мала велике значення в ореолі кельтської культури. Починаючи з кінця II ст. усюди відбуваються процеси нівелювання римської культури. У варварському світі починають виходити з моди римо-провінційні фібули, вони заміняються підв'язними фібулами, які були поширені у кельтів. Дуже характерний приклад ми бачимо у зміні озброєння. В III ст. н. е. у Подністров'ї, Побужжі та Подніпров'ї на зміну короткому римському мечу приходить довгий меч -

зброя, яка за 200 років до римської доби була поширена у середовищі кельтської військової організації. В цей же час щезають умбони з шипом, які призначалися для легкого щита і з'являються сферичні умбони на важких щитах, які за даними джерел зафіксовані у кельтів і слов'ян. Змінюються наконечники стріл і наконечники списів, у пізньо-римський час вони нагадують наконечники списів кельтської епохи пізнього латена і зовсім відмінні від аналогічного озброєння римського часу. Така раптовість відродження в етносу Дністро- Дніпровського регіону кельтських традицій може говорити, що кельтські традиції в обл. Карпат законсервувалися і відновилися навіть через 200 років. На нашу думку, кельто-слов'янський симбіоз був дуже життєздатним і довготривалим. Можна припускати, що кельти в зв'язку з передовою політичною, економічною і культурною системою, дуже повільно розчинялись у слов'янському етносі Подністровського і Побужського регіону, і тому їх культурні і економічні традиції могли бути живучі і у ранньослов'янській культурі, яке репрезентували бастарни [25,с.18-23].

Згадка про галатів у цьому декреті дає право говорити, що галати «Декрету», це кельти Подністров'я і Прикарпаття, можливо і Подунав'я, які, створивши між 279-212 роками могутню державу Галатію у Фракії, поширили свою владу на території Прикарпаття і Подністров'я. Очевидно, галати Декрету це і є бастарни (кельто-слов'янський) етнос, який у III ст. до н. е. займав територію Подністров'я, Прикарпаття, устя Дунаю, Побужжя та Подніпров'я, що засвідчено картою К. Птолемея. Бастарни були найсхіднішим кельтським (галльським) політичним об'єднанням в етнічному розумінні кельто-слов'янським народом, в якому провідну політичну роль відігравали галати[31, s.460].

Ряд дослідників вважають, що внаслідок союзу галатів зі скірами у них виникла велика і могутня держава Бастарнія, яка охоплювала всю територію від Бугу до Дунаю та Дніпра, де Прикарпаття і Подністров'я були її серединними землями. Можна вважати, що у кінці III поч. II ст. до н. е. галатам удалося об'єднати весь цей регіон в одну політичну систему, яку К. Птоломей означуєнає як Бастарнію. Археологічні матеріали дослідження останніх десятиліть дуже добре співставляються з

історичними свідченнями Страбона та інших авторів кінця II ст. до н. е., де проживали бастарни. А. Мачинський вважає, що пам'ятки типу Поянешти-Лукашівка в лісостеповій зоні між Карпатами і Дністром, а також зарубинецькі і пшеворські старожитності Верхнього Подністров'я, Побужжя та Подніпров'я слід пов'язувати з військово-політичним союзом на чолі якого стояли галати-бастарни. Матеріальна культура цих пам'яток настільки різко відрізняється від рівня культури історично кельтських областей, що стає зрозумілим, що основна маса населення, яка входила до складу бастарнського військово-політичного союзу не могла бути кельтами. На нашу думку, більш значну частину цього об'єднання складали слов'яни. Таким чином галати «Декрету на честь Протогена» були бастарнським військово-політичним об'єднанням із Дністро-Дунайського регіону. А. Мачинський вірно вважає, що вторгнення бастарнів у Причорномор'я відбувалося з територій, які лежать на схід від Карпат, тобто із Верхнього і Середнього Подністров'я у регіон нижнього Подунав'я. Не виключено, наголошував дослідник, що назва стародавнього міста у Подунав'ї Галич пов'язується з приходом кельтів у даний регіон. Зі співставлення різних джерел стає зрозумілим, що основна маса бастарнів була не кельтами, а слов'янами, тому не відомо, чому історики минулого такі як Полібій і Тіт Лівій так переконливо намагались довести, що бастарни - це галати[15,с.34-35].

Характерно, що імена родів бастарнів і їх князів звучить у вимові швидше слов'янській. Дослідник О. Партицький вважав, що процес асиміляції бастарнів у Подністров'ї був дуже швидкий, хоч вони і були, безперечно, галуззю тих кельтів, які у III ст. до н. е. створили могутню державу з столицею Тіле, а у древній Бастарнії вони були тільки народом військовим, войовничим і зухвалим, який не займався землеробством. Поселення бастарнів в нашому краї, наголошував дослідник, відбулося мирним шляхом. Бастарни були військовими зайдами, а не завойовниками. Єдина їх заслуга в тому, що вони створили могутню державу Бастарнію, яка швидко починає війни з сарматами і Римською рабовласницькою державою. Очоливши місцеві слов'янські племена, королі бастарнів, вважав О.

Партицький, швидко поширили свою владу на Побужжя та Подніпров'я[16,с.202-206, с.259-260, с.298-299].

Усі наведені факти свідчать про те, що суспільство бастарнів у більшій мірі було слов'янським. Слід наголосити, що вищу частину цього суспільства складали кельти або, принаймі мірі кельтизована група населення, яка в кінці I ст. до н. е. займала лісостепові області на схід Карпат, і була відома античному світу під назвами військово-політичних союзів бастарнів і скірів [15,с.33-35].

Поховальні речі Побужжя та Подніпров'я II ст. до н. е. - III ст. н. е. безумовно кельтські[16,с.300-304]. Їх досить добре проаналізував Ю. Кухаренко, який підтвердив вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу Галичини, Волині та Київщини [12,с.31-32].

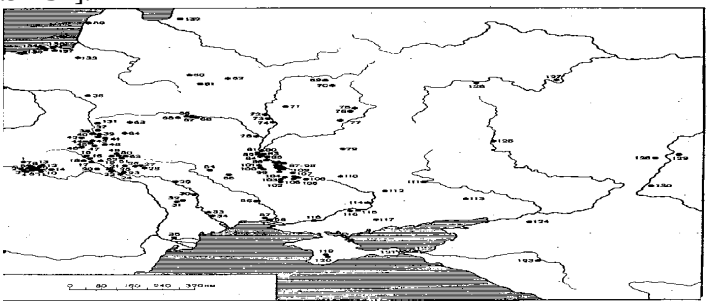

Рис. 4. Карта поширення кельто-бастарнських речей на території України, які відповідають картографічному розміщенню К. Птоломея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.).

У час приходу в Подністров'я та Подніпров'я галати уособлювали могутню цивілізацію. Утвердившись етно-політично і культурно у Подністров'ї, бастарни втягнули у свій економічний і політичний ореол і місцеві слов'янські племена Побужжя та Полдніпров'я. За період кельтизації регіону і створення кельто-слов'янського симбіозу, який упродовж свого політичного і етнічного розвитку кристалізувався у ранньослов'янський бастарнський етнос. Ряд дослідників і серед них Є. Міннс вважають, що кельтизація регіонів Бугу, Дністра і Дніпра, яка првела до виникнення Бастарнської держави відбувалася в два етапи. Перший етап, це коли слов'яни уперше зіткнулись з кельтами у V ст. до н. е. підпавши під вплив їхньої

політичної організації, що змусило слов'ян покинути свою Подунайську батьківщину і переселитися в області Карпат, Подністров'я, Бугу та Подніпров'я до споріднених з ними них слов'ян-будинів[8,с.204-205].

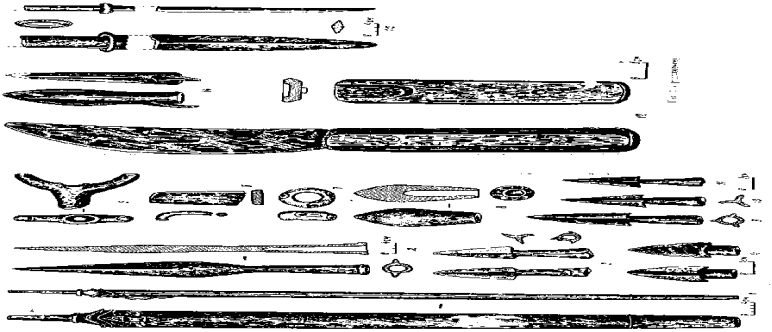

Рис 5. Речі, озброєння бастарнів з Верхньо -Тарасівського могильника в Подніпров'ї.

І вдруге, коли кельти безпосередньо просунулися у Подністров'я і Побужжя та Подніпров'я у III ст. до н. е. і внаслідок злучення з слов'янами утворили Бастарнську державу [27,s.102-104].

Рис. 6. Старожитності Батарнів у Побужжі та Подніпров'ї означені давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм.

Дослідник В. Парван, проаналізувавши матеріал гальшматської культури Карпат і Подністров'я, дійшов висновку про глибоке проникнення кельтів-галатів у слов'янське середовище Трансільванії, Галичини і Поділля, та Подніпров'я де кельти заснували свої політичні і торгово-ремісничі пункти: Галич,

Кам'янець (Подільський), Малий Галич в районі Трансільванії та Самбатос (Київ) на Дніпрі це творіння бастарнськї цивілізації чи держави Бастарнів[28,s.8-9]. До кельтів у цьому регіоні проживали слов'яни, які були у стадії політичного і економічного формування. Кельти своєю передовою політичною організацією, поступово розчиняючись у слов'янському етносі, прискорили процес політичної консолідації слов'ян, яка відома як Бастарнська держава[10,с.102-107; с.5-20].

Дослідники І. Русанова, Е. Симонович вважали, що в культурі Латена цього періоду присутній вагомий кельтський елемент, який домінує над слов'янським. Цей кельто-слов'янсмький етнос вони називають бастарнами, власне він і стоїть біля підвалин Птолемеєвої Бастарнії[17,с.95-96]. Римський письменник К. Тацит так характеризував бастарнів: «Я сумніваюсь чи зараховувати племена певкінів, венедів до германців чи до сарматів, хоча певкіни, яких дехто називає бастарнами тому, що мають одну і ту ж мову, одяг села і хати, і за цими ознаками вони відрізняються від сарматів» [20,с.352]. На нашу думку, найближчий до істини був Тіт Лівій, який називав бастарнів галатами, тобто кельтами і розповідає, що мовою і звичаями вони подібні до кельтського племені скордисків[13,с.462].

Отже у час Тіта Лівія, як вважав М. Смішко, кельто-слов'янський симбіоз Прикарпаття і Подністров'я явно означував Бастарнів. В цей час бастарнська військово-політична знать, технічна наука сільськогосподарська система домінувала у середовищі слов'ян Прикарпаття і Подністров'я і самі бастарни займали панівне становище у підвладному слов'янському суспільстві. Та з плином часу кельто-слов'янський симбіоз бастарнів почав набирати рис слов'янської етно-культури, що можна спостерігати на місцях проживаннях культури Карпатських курганів, яку дослідники вважають слов'янською чи карпо-бастарнською[18,с.149-152].

Здається, правий Д. Мачинський, ототожнюючи бастарнів з носіями культури Карпатських курганів, де останні набирають рис у IV-V ст. н. е. суто слов'янського етносу[15,с.33-37].

Ряд дослідників вважає, що кельтські політичні і соціально-економічні і культурні традиції, які відомі державним утворення бастарнів були домінуючими не тільки в Пшеворській культурі і

культурі Карпатських курганів, а й у культурі Поянешти-Лукашівка та Черняхівській культурі у Подністров'ї, у Пшеворській в Зарубинецькій культурі Подніпров'я. М. Щукін вважає, що кельти даного регіону сформували і черняхівську культуру. На його думку, формування черняхівської культури відбувалося у кінці II першій пол. III ст. н. е. Дана культура, на думку дослідника, як і раніша кельтська, теж має загальноєвропейський характер. Нова черняхівська кераміка, на думку дослідника, зберігає кельтські традиції. Черняхівські старожитності після припинення римського впливу уже в III ст. н. е. починають повертатися до попереднього стану. Так, наголошує М. Щукін, у III ст. н. е. повсюди починає знову відновлюватися обряд трупопокладення, а це означає, що у Подністров'ї проходив процес відновлення релігії, яка мала велике значення в ореолі кельтської культури. Починаючи з кінця II ст. всюди тривають процеси цивілізації римської культури. У варварському світі починають виходити з моди римо-провінційні фібули, їх починають заміняти підв'язні фібули, які були поширені у кельтів. Дуже характерний приклад ми бачимо у зміні озброєння. У III ст. н. е. у Подністров'ї, Побужжі та Подніпров'ї на зміну короткому римському мечу приходить довгий меч, зброя, яка за 200 років до римської доби була поширена у середовищі кельтської військової організації. В цей же час щезають умбони з шипом, які призначалися для легкого щита і появляються сферичні умбони на важких щитах, які за даними джерел зафіксовані у кельтів і слов'ян. Змінюються наконечники стріл і наконечники списів. У пізньо-римський час вони нагадують наконечники списів кельтської епохи пізнього латену і зовсім відмінні від аналогічного озброєння римського часу. Така раптовість відродження в етносу Подністров'я, Побужжя та Подніпров'я кельтських традицій може говорити, що древні кельтські традиції від Карпат до Дніпра законсервувались і відновилися навіть через 200 років[10,с.102-107; с.5-20].

Отже, кельто-слов'янський симбіоз був довготривалим, можна припускати, що кельти у зв'язку з передовою політичною, економічною і культурною системою дуже повільно розчинялись у слов'янському етносі Галичини тому їх культурні і економічні традиції були живучі в Бастарнській державі[25,с.18-23].

Очевидно, як наголошував К. Годловський, що відновлення кельтських традицій у Карпатсько-Дністровському регіоні пов'язуються з наступними обставинами: перша причина - економічна і соціальна. Слов'янський етнос із кельтською політичною і соціально-економічною структурою піднімається на вищий щабель варварського суспільства. У ньому утверджується варварська держава, яка переростає у ранньофеодальну. Даний регіон у II-III ст. н. е., протиставляє себе Римській імперії і починає з останньою відкриту конфронтацію. У цей же час, а тобто у III ст. н. е., зароджуються ранньофеодальні відносини. Два дослідники, які працювали над проблемами етногенезу ранніх слов'янських старожитностей, незалежно один від одного зареєстрували різкі переміни у соціально-політичній, економічній структурі бастарнів-слов'ян у II - перш. пол. III ст. н. е.[26,s.136-178].

Другою причиною, яка спричинила кельтський ренесанс у слов'янському суспільстві Карпатсько-Дністровського регіону могли бути кризові процеси, котрі відбувалися у Римській рабовласницькій державі, яка на поч. III ст. н. е. потерпає занепад економічної і політичної системи, що призвело до остаточного краху Римську рабовласницьку державу. Власне цей крах, наголошує М. Щукін, відновлює вплив широкомаштабного кельтського світу і у II-III ст. н. е., що спричиняє кельтський ренесанс, який пояснює тотожність зарубинецьких, латенських старожитностей із гончарними виробами Черняхівської культури [25,с.22-23].

Єдина заслуга цієї етноструктури полягає в тому, що вона створила під політичним надбанням кельтів могутню Бастарнську державу, яка починає війни з сарматами і Римською рабовласницькою державою. Очоливши місцеві слов'янські племена, королі бастарнів швидко поширили свою владу на всю територію Карпато-Дністровського регіону[8,с.206-215].

У висновок наголосимо, що суспільство бастарнів-карпів-хорватів-галичан у більшій мірі було слов'янським, хоча вищу частина цього суспільства становила кельтизована група населення, яка в кінці II ст. н. е. займала лісостепові області на схід Карпат і була відома античному світу за картою К. Птолемея, під назвою держави «Basternae» - Бастарінії[10,с.102-107; с.5-20].

Список використаних джерел та літератури:

1.Абезгацуз Г.Г., Еременко В.Е., Журавлёв В.Г., Каргопольцев С.Ю. К вопросу о ранней дате могильников зарубинецкой культуры. В сб. Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени. - Спб., 1992.
2.Бандрівський М., Йосипишин Я. Кельти на Заході України. Україна в минулому. - Київ-Львів, 1996. - Вип.IX.
3.Ф.Браун. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
4.Дюваль Поль-Мари. Кельты. Первое европейское сообщество. Кельты. Курьер Юнеско. - М., 1976. - Январь.
5.Жофруа Рене. Кельты в Восточной части Европы. Кельты. Курьер Юнеско. - М., 1976. - Январь.
6.Зильмонтович И.Д.Гончарные печи Луки-Врублевской. - КСИА. - М., 1967. - Вып.112.
7.Ідзьо В. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002.
8.Ідзьо В.С. Кельти і слов'яни - сфера взаємовпливу на етапі формування держави у слов'ян. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.І.
9.Ідзьо В.С. Кельти на Правобережній Україні в III ст. до Р.Х. - III ст. після Р.Х. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - № 3.
10.Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. - Львів. «Сполом», 2004.
Ідзьо Віктор. Basternae - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Івано-Франківськ «Сімик», 2010.
11.Крушельницкая Л.И. Кельтский памятник в верхнем Поднестровье. - КСИА, - М., 1965. - Вып.105.
12.Кухаренко Ю.В. Распространение латенских вещей на территории Восточной Европы. - СА.,1959. - №1.
13.Латышев В.В. Известия древнейших писателей, греческих и латинских о Скифии и Кавказе. Вестник Древней Истории. - М., 1948. - №2.
14.Маркаль Жан. Три лики женщины. Кельты. Курьер Юнеско. - М., 1976. - Январь.
15.Мачинский А.Д. Кельты на землях к Востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М., 1974.
16.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1984.

17.Славяне и их соседи в конце I тыс. до н.э. - первой пол. I тыс. н. э. - М., 1993.
18.М.Ю.Смішко. Карпатські кургани I пол. I тис. н.е. - К., 1960.
19.Страбон. География. - Л., 1964. - №7.
20.Тацит Корнелий. О происхождении германцев и местоположении Германии. Собрание сочинений в 2-х томах. - Л., 1969. - Т.I.
21.Трубачев О.Н. Ранние славянские этнонимы - свидетели миграции славян. Вопросы языкознания. - М., 1974. - №6.
22.Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М., 1991.
23.Татищев В.Н. История государства Российского. - М., 1964. - Т.III.
24.Филип Я. Кельтская цивилизация и её наследие. - Прага, 1961.
25.Щукин М.Б. Черняховская культура и явление кельтского ренессанса. КСИА. - М., 1973. - Вып. 133.
26.Godlowski K. Nektore zagadanie stosunkow spolecznych okresu poznolate ieskego rsyvskiego w swetle analizy ementarzu. Sprowozdania Archeologiczne.- Warszawa, 1957. - T.3.
27.Minns E.H. Scythian and Creeks. - Cambridge, 1913.
28.Parvan V. Dakia. - Cambridge, 1928.
29.Plezia M. Grecki i lacinskie zrodla do naistarszych dzieyow slowian. - Poznan - Krakow, 1952. - Gz. I. - V.
30.Ptolemaeum K. Sarmatia. Weimar Verlag des Geographischen Institus, 1848.
31.Praistoria ziem Polskich, Poznyokres latenski i okres rzymski. - Ossoliniem, 1981.- T.5.
32.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institus, 1848.
33.Smisko M. Stanowisko wczesnorzyvskie w Kolokolini pod Rohatyn. - WA. - XIII, 1935.
34.Schachmatow A.A. Zиaltesten slavisch-keltischen Beziehungen. Archiv fur slavische Phislologie. Bd. XXXIII. - Berlin, 1912.

РОЗДІЛ IV.

Бастарнія та Римська держава: політичні, торгово-економічні взаємовідносини на межі тисячоліть

Завоювання Римською рабовласницькою державою Дакії і перетворення її в римську провінцію «Дакія», а землеробського населення даків в рабів, привело до ще більшої консолідації слов'ян-українців Карпато-Дністровської цивілізації. Очолило консолідацію слов'ян Карпат, Прикрарпаття та Подністров'я на межі тисячоліть, королівство Бастарнів, яке до цього часу брало активну участь у антиримській військовій коаліції. Очолював цю консолідацію, бастарнський король Бур-віста (Буря - і вість) [63,с.123-175; с.33-118].

Консолідація слов'ян-бастарнів, у велику державу Бастарнію, було засвідчено давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм, яка відома з його карти, як «Basternae» - Бастарнія[191].

Кристалізація Бастарнії заложила на території Карпато-Дністровської цивілізації, на її основі військово-політичній та еконочній основі, нову феодальну формацію, що уже розвивалась у варварських народах, зокрема у кельтів, даків та герман [63,с.123-175; с.33-118].

Внаслідок консолідації, могутні бастарни розпочали руйнування Римської рабовласницької імперії. Нова бастарнська феодальна аристократія, внаслідок воєн, політичних та торгово-економічних взаємовідносин на межі тисячоліть та в перших століттях н.е. з Римською рабовласницькою державою підвищила рівень господарювання, військово-політичної організації тим самим заклала нову феодальну еру, утворення якої припадає на II-III століття н. е.[63,с.123-175; с.33-118].

Отже, Бастарнія постає на території Карпато-Дністровської цивілізації, як етнічна та військово політична та культурно-релігійна етнструктура, яка за сукупністю античних та римських джерел, відома давньогрецькому картографу Клавдію Птолемеєю, як - «Basternae-Бастарнія»[81,с.8-10; 191].

Таким чином зародження феодальної формації у бастарнів і крах рабовласницького суспільства був наслідком нещівного урару, по рабовласництву, ще молодої, недосконалої феодальної

формації. В цей час вже не племена, а бастарнські народи (князівства) стали формувати на вільному підчиненні передову систему, та новий торгово-економічний уклад, що був передовим відносно рабовласницької системи. Власне ця нова торгово-економічна система привела до краху рабовласницьку торгово-економічну систему, як і всю Римську рабовласницьку державу. Боротьба бастарнів за національне і соціальне звільненя з під гніту рабовласницької формації породила цілий феодальний вибух, який показав, зразу нові прогресивніші форми суспільного, торгово-економічного і політичного життя, що привело до кристалізації держави «Бастарнії»[63,с.123-175; с.33-118].

Виникнення ранньофеодальної держави Бастарнії на общинно-землеробській основі, номінальній експлуатації скотарсько-землеробської громади та її землеробської культури, поглиблення торгово-економічних відносин з Римом, було явищем прогресивнішим відносно ненависної, бастарнам, римської рабовласницької системи, яку утримувала виключно військово-адміністративна система, на чолі з імператором[63,с.123-175; с.33-118].

Крах цієї системи, внаслідок феодального розвитку слов'ян, бастарнів поклав початку зародження феодальної середньовічної системи на усьому просторі Карпат, Прикарпаття та Побужжя, як і Європейського континенту. На перше місце стали торгово-економічні відносини вільних общинників, які у «варварських суспільствах» у II-III ст. н. е. були майже одинаковими, де бастарни видозмінювали свій торгово-економічний та політичний устрій в сторону формування варварської, або раньофеодальної держави. Як засвідчують джерела бастарни почали формуватися на прогресивніших формах феодального господарювання. Однак, слід наголосити, що в цей час у II-III ст. н. е. Бастарнія ще не могла конкурувати з економічними та особливо політичними та військовими традиціями Римської рабовласницької держави, а це означає, що всі вигоди соціально-економічного та політичного устрою були за нею. У II-III ст. н. е. яскрабо розвивались процеси торгово-економічних відносин Бастарнії з Римом, по системі: товар-хліб бастарнів, гроші римлян. Таким чином на римській грошовій системі в Бастарнії створювалися підвалини

економічної системи майбутнього феодального ладу. Внаслідок подражання римській політичній системі в лоні «бастарнського світу» виникає багаточисельна система «бастарнських князівств», які злучуються перед насупаючим Римом в одне королівство Бастарнія, яка відіграло, як державні утворення, велику роль в формуванні феодального ладу та нових прогресивніших суспільно-економічних на політичних відносин. Власне ці нові суспільно-економічні відносини, спочатку складали конкуренцію, а потім підривали основи римської рабовласницької держави. Цілком ймовірно, що такий процес феодалізації суспільства в Бастарнії, можна прослідковувати на аналізі археологічних джерел, зокрема процесів розвитку зарубинецької, черняхівської, пшеворської культур, культури Карпатських курганів. Власне вони в Карпатах, Прикарпатті, Подністров'ї та Побужжі в II-III ст. н. е. кристалізували одну політичну систему, державу Бастарнію[180,с.13-14].

Наявність у Прикарпатті та Подністров'ї в цей час високого рівня соціально-економічних та торгівельних відносин бастарнів, карпів з Римською рабовласницькою державою, наголошував В. Кропоткін, говорять великі скарби римських монет та велика кількість римських вирбів, все це дає підстави твердити про сталі торгово-економічні зв'язки населення Прикарпаття та Подністров'я з Римською рабовласницькою державою[86,с.5-9, с.48-49].

Взявши за основу джерельну базу з Українського Прикарпаття український дослідник В. Баран наголошує, що структура житла і гончарного посуду дозволяють зробити висновки про багатовікові взаємовідносини Черняхівської культури з римською торгово-економічною та політичною системою в I - III ст. н. е., де тут же з IV століття н. е. ці черняхівські старожитності вже пов'язуються з слов'янськими[12,с.7-12].

Кам'янець-Подільський дослідник І. Винокур висунув гіпотезу, що одним із районів черняхівської культури було Волинсько-Подільське прикордоння. В цьому регіоні, на його думку, присутні елементи зарубинецької і пшеворської культури, які складають генетичну основу формування Черняхівської культури [37,с.31].

Львівський дослідник М. Смішко вважав Черняхівську культуру перехідною «етнологічно-серединною» від культури Карпатських курганів до суто ранньослов'янської культури[151,с.157-159].

Російський дослідник Б. Рибаков вважав, що специфіка розвитку черняхівської та слов'янської культури полягає в тому, що у II-III ст. н. е. землеробські народи, відомі під назвою Бастарни були піддані сильному впливові Римської рабовласницької держави. Слов'янські племена в черняхівську епоху, наголошував дослідник, знаходячись у сприятливих умовах близькості до римського світу, ведучи у II-IV ст. н. е. оживлену торгівлю з Римською імперією, розвинули своє господарство і соціально-економічні відносини і в цей щасливий період «Троянових віків», які надовго збереглися в народному епосі, зуміли закласти в Бастарнії феодальну формацію[142,с.31-32].

Підводячи підсумок досліджень та висновків вчених відносно черняхівської культури, наголосимо, що її формування проходило у Побужжі та Верхньо-Дністровських землях, без хронологічного розвитку. Тут же у III-IV ст. н. е. розвивались пшеворська та вербальська культури, які сінхронні черняхівській культурі. Санкт-Петербургський вчений М. Щукін вважає сукупність цих культур генетично пов'язаними у формуванні черняхівської культури на Волині та у Верхньому Подністров'ї, де остання формувалась на основі пшеворсько-вербальської культури[181,с.81- 84].

На думку українського археолога В. Барана, Черняхівська культура Верхнього Дністра і Бугу активно функціонувала з II по V ст. н. е. Вона виникла на інтеграції попередніх культур: пізньолипицької, пшеворської, зарубинецької. В основі розвитку черняхівської культури лежать нові соціально-економічні відносини і сінкретичні в етнічному плані взаєвідносини європейських культур. В. Баран вважає, що пам'ятки Верхнього Дністра і Бугу мають свої локальні особливості і мають риси близькі до ранньосередньовічної культури празького типу. Відкриті поселення і проаналізовані старожитності з них, яскраво це підтвержують[15,с.130-177].

Історико-археологічний огляд історіографії становлення черняхівської культури, як вірно наголошували І. Русанова та Е.

Симонович, говорять про багатосторонні аспекти формування етносу де її соціально-економічні відносини відіграють важливу роль. Такі припущення є цілком слушними, оскільки в лоні черняхівської культури проглядається існування нової феодальної формації, яка складається з багатоетнічних, культурних економічних та торгових компонентів, які розвивалися на території Європи. Ця нова феодальна формація характерна багатоетнічними компонентами, які проглядаються в лоні черняхівської культури. Дослідники І. Русанова і Е. Симонович вважали склад Черняхівської культури багатоетнічним, що послужило поштовхом до кристалізації вищого рівня культури у нашому розумінні виникнення феодального способу господарювання та консолідації держави Бастарнії[146,с.130-131].

Інший російський археолог В. Сєдов вважав, що черняхівська культура складалася із слов'янських і германських племен, більшість в якій складали слов'яни. Дана сукупність в подальшому кристалізувала слов'янську феодальну культуру [147,с.60-70].

І.П.Русанова виділяє три основні компоненти черняхівської культури: слов'янський, германський і кельтський[142,с.21-28].

Український археолог Д. Козак наголошує, що поряд з похованнями германських військових пришельців є поховання і сільського населення (слов'янського), яке вело землеробське господарство та домобудування. Цим землеробським населенням, на думку Д. Козака, були слов'яни[78,с.12-27].

Дослідники І. Ручанова та Е. Симонович наголошують також, що поряд з германськими, кельтськими та слов'янськими компонентами тут присутні гето-дакійський компонент, який представлений липицькими старожитностями, тобто наголошують дослідники, черняхівський етномасив у І-ІІ ст. н. е. та на початку ІІІ ст. н. е. втягував в себе декілька етнокультурних груп[143,с.163-169], що дало можливість В. Барану робити висновки, що Волинь раніше інших територій кристалізувала черняхівську культуру[15,с.160- 161].

Така проаналізована нами ситуація, дає право наголошувати на прискореному формуванні феодальних відносин та ранньофеодальної державності в Бастарнії на кельтсько-гермоно-

слов'янських етнічних компонентах, які були в цей час домінуючимо в Європі і присутніми у питомій меншості від слов'янського, на території Волині та Галичини. За обставин такого етнічного взаємопроникнення власне на цих територіях на межі тисячоліть, сформувалася європейська феодальна формація та бастарнська ранньофеодальна державність. Археологічні старожитності з сіл: Черепнин, Сокіл, Бакота, Темирівці, Ріпнів, та багатьох інших говорять про демографічний вибух, що спрямував виникнення на цій території у II-III ст. н. е. раньофеодального суспільства та ранньофеодальної державності. Археологічні джерела наголошують, що на основі нових торгово-економічних відносин, які пов'язують уже з людністю торгово-ремісничих центрів «городищ» Прикарпаття і Волині, які зародилися в лоні багатоетнічної, на основній масі слов'янського етномасиву, кристалізувалась Черняхівська культура[143,с.163-169].

Такими чином в лоні нової феодальної формації у різноетнічних народів, які проживали в цей час в Бастарнії, на території (Карпат, Прикарпаття, Подністров'я і Волині) у II-III ст. н. е., під безпосереднім впливом Римської рабовласницької держави, складається феодальна державність, як з цього епіцентру розповсюджується на всю західну та Східну Європу. В подальшому, власне з різноетнічних складових черняхівської феодальної культурив бастарнській державності в усій Європі розвиваються нові феодальні відносини, які базуються на основі нових торгово-економічних та політичних відносин. Така ситуація багатоетнічності Черняхівської культури та концентрація багатьох народів в її лоні поблизу кордрнів Римської рабовласницької держави, поклало початок ранньофеодальній бастарнської державності, яка отримавши тут свою могуність почала швидко поширюватись на знічній території, зокрема Побужжя та Подніпров'я у вигляді нової феодальної державності, носієм якої була Черняхівська культура [179,с.13-14].

Власне у цьому середовищі, наголошував М. Смішко формувалася і культура Карпатських курганів, яка належить військово-політичному союзу Карпів, який розміщувався у східних передгір'ях Карпат по Карпатах і Семиградді. М. Смішко

вважав, що карпи входили в бастарно-слов'янський етнічний масив. Розгромлений римлянами в Семиградді в 247 році військово-політичний сою карпів відійшов в Карпати і Прикарпаття-Галичину та Закарпаття де остаточно асимілювався з слов'янами і з III-IV ст. н. е. відомий під назвою літописних «хорватів-слов'ян»[151,с.129-152].

Археолог Л. Вакуленко вважає, що культура Карпатських курганів розташовувалася по обидві сторони Карпат, в Словаччині та Українському Прикарпатті та Подністров'ї, її населення могло називатися карпами. Етнічний склад цієї культури був гето-дакійськи та слов'янський. Подальший етнічний розвиток якої набирає загальнослов'янських рис [33,с.72-89].

Розвиток, як етнокультурний так і політичний на території Прикарпаття і Подністров'я через призму якого прослідковується становленням ранньофеодального суспільства, яке вчені-археологи відносять до I-II ст. н. е. і пов'язують з військово-політичним союзом карпів. Археологи відзначають також великий вклад карпів у розвитку слов'янського населення, та розвитку слов'янської ранньофеодальної держави Бастарнії, їх синтез і утворення проходив на думку І. Русанової та Е. Симоновича, з I по V ст. н. е.[143,с.179-181].

В такому історичному поступі глибше та детальніше проаналізуємо та охарактеризуємо процеси становлення та розвитку ранньофеодальної державності Бастарнії на території Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя. Сукупність джерел дають право наголошувати, що генеза ранньофеодального бастарнського суспільства постала внаслідок сусідства та подальшого впливу Римської рабовласницької держави на населення Прикарпаття та Подністров'я[142,с.31-37].

Всі ці процеси активно проходили внаслідок поступового злиття етносів в одну державну інфраструктуру Бастарнію на фоні загрози Римської рабовласницької держави, військово-політична машина якої просунулася майже до Верхнього Дністра. Археологічно дослідженно перебування римського військового легіону в табірному положенні біля міста Коломиї (Івано-Франківська обл.), що може говорити, що практично все нижнє Подністров'я та Покуття були під безпосереднім впливом

Римської рабовласницької держави, яка встановила на цих землях свою систему правління[68,с.12-14].

Власне на цій території склалася особлива зона розвитку. Як наголошував визначний дослідник цієї проблеми В. Королюк у контактних зонах швидше проходили процеси етнічного і економічного синтезу, прискорювався розвиток суспільно-економічних та політичних відносин в якому брало участь, як землеробське-слов'янське населення бастарнів, так і гето-даки, готи, кельти та фракійці. Римська загроза об'єднувала у спільній боротьбі ці народи, зводила їх спільні потуги на новий економічний та політичний поступ у розвитку феодального суспільства та Бастарнської державності[81,с.8-10].

Довгі процеси співіснування Бастарнії з Римською державою у I-IV ст. н. е. привів по перше до культурного, соціально-економічного та політичного синтезу, що видно на прикладі складових та етапів розвитку черняхівської культури, на базі якої склалися умови виникнення ранньофеодальних відносин у народів, що проживали в той час на території України та Центрально-Східної Європи[179,с.13-14].

В цей час у бастарнів із загального прошарку общинників виділяється знать: старійшини, князі, королі суспільні інститути: селища, городища, гради[63,с.123-175; с.33-118].

Дана термінологія класично підтверджується археологічними джерелами, які дають право наголошувати про виникнення у II-III ст. н. е. у населення Прикарпаття та Подністров'я інституту держави у вигляді королівської та князівської влади, інститути якої підтримували військові дружини. На чолі військових загонів стали князі, королі, а це говорить, що феодалізація суспільства у бастарнів в II-III ст. н. е. набрала рис військово-політичного союзу чи Бастарнської ранньофеодальної держави. Хоча вже в цей час частина князів та королів намагалися отримати в громади спадкову владу, внаслідок, якигось особливих заслуг, та водночас, князь чи король добивався привілеїв в громади і для свого оточенння. Наявність у князя військової дружини підкріплювало його політичне та військово-адміністративне становище, утвержувало його владу над общинниками. Власне в цей час князь з дружиною, яка стає його оточенням-знаттю

утверджується в громаді, в середовищі вільних общинників, як прото-феодал[170,с.36-37].

В цей час загальна маса общинників, ще номінально залежні від князя і знаті. Їх загальна маса тільки виконує свої військові повинності. Військові загони (ополчення) бастарнів активно протидіють римському просування в глибину Прикарпатської території. В мирний час вільні землероби та общинники дають подарунки, данину знаті, яка йде на підтримку військово-політичної системи. Все це притаманно для II-III ст. н. е., де вся влада бастарнського короля і знаті вписується в рамках військового стану та демократичного самоврядування. Однак королівська влада в цей час перебирає функцію «обегігача території князівства та всього майна громади»[63,с.123-175; с.33-118].

Тобто в середовищі вільних общинників в кінці III ст. н. е. виникає «інститут спадкового короля, князя, царя», який відповідає за всі процеси територіально-адміністративного улаштування. В цей час «рех-король» відчасти добровільно, відчати силою підчиняє всі громади з однотипним етнокультурним складом населення, які господарюють на «його» території. Власне таким облаштуванням території король дає право наголошувати на виникненні ранньофеодальних форм в Бастарнії, зокрема на територіях Прикарпатського та Подністровського регіонів. Не слід виключати, що таких князівських центрів бастарнів в регіоні виникало багато, про що свідчить велика кількість городищ, навколо яких групувались селищні та сільські громади[155,с.51-57].

Наявність свідчень у римських джерелах про державу «бастарнів» та королівську владу у них, дає право наголошувати, що бастарнські королі, князі та царі військовою силою підчиняють своїй владі певні території не завжди з однотипним однокультурним складом населення. Окрім свого власного населення королі, князі підчиняють і сусідні сільські громади, городища, торгово-ремісничі центри. Всі ці громади і центри, сільські общини обкладаються податками, які збираються корою, князю. В цей же час оформлюється структура панівного класу в регіонах, де громаду від імені короля, князя очолюють місцеві «пани - старійшини». Усі ці старійшини - пани виконують

військову та господарську повинність відносно короля, князя та його військового оточення - знаті, хоча в цей час общинники ще не відчувають великого тиску, як корлівської, князівської так і місцевої знаті, оскільки в цей час рід короля, князя і регіонального пана - старійшини, ще самостійно веде своє власне господарство[54,с.6-12].

Черговою фазою, яка прослідковується через призму аналізу джерел, ми бачимо становлення зрілого феодального суспільства у II-III ст. н. е. Війни бастарнів-слов'ян у II-III ст. н. е., що яскраво засвідчено римськими джерелами, підтверджують могутність феодального ладу в Дністровсько-Прикарпатських областях. Власне в цих регіонах складається багаточисельна військово-феодальна знать, особливо на Побужжі, про що засвідчує готський історик Йордан та римські джерела. А це означає, що Карпатські, Прикарпатсько-Дністровські, військово-політичні центри бастарнів починають розвивати бастарнсько-галицьку ранньофеодальну державність[63,с.123-175; с.33-118].

Власне тут формуються в II-III ст. н. е. кристалізується, як засвідчують багаточисельні археологічні джерела, Бастарнська ранньофеодальна держава. Цей процес припадає на кінець II початок III ст. н. е. В цей час військово-племінні княжіння стають залежні від бастарнського «геха» - короля, якого римські джерела називають «король Дельдьо», наступного «король Гораль». Система і структура Бастарнії в цей час функціонуює за ранньофеодальним принципом, де торгово-ремісничі центри, гради, розвивають в околицях, ремісничі центри, ремесла, землеробське та пастуше господарство На основі місцевої розвивається і міжнародна торгівля. Все це говорить уже про незворотність феодального ладу в бастарнів. У слід за Бастарнією, як це засвідчено картою К. Птолемея такі ж феодальні відносини розвиваються і в населення Подніпров'я [191]. Тут у полянському військово-політичному об'єднанні в III-IV ст. н. е. навколо «Самбатоса» - Києва складається полянська ранньофеодальна державність, яка як засвідчують джерела, швидкими темпами розвивається до VII ст. н. е., де в VIII столітті н. е. У IX століття у київської феодальної знаті виникає бажання очолити загальноукраїнський процес феодалізації

давньоукраїнського суспільства, за київським більш прогресивним, варіантом розвитку[141,с.138-149].

Таким чином, згідно аналізу сукупності джерел, в середньовічнні ми маємо три ранньофеодальні староукраїнські об'єднання в Прикарпатті та Подністров'ї державу Бастарнів та Карпів у II-III ст. н. е., яка плавно переростає в державу Антів - III-V ст. н. е, яка активно розвивається як раньофеодальна з кінця IV ст. н. е. і концернтрує навколо стародавнього Києва класичну староукраїнську державність в V ст. н. е., яка в VIII ст. н. е. стає настільки могутньою, що консолідує регіональні староукраїнські державності в одну могутню державну інфраструктуту навколо Києва[63,с.123-175; с.33-118].

Криза, як політична так і феодальна, регіональних староукраїнських державностей в Прикарпатті Бастарнів та Карпів та на Волині Антів, внаслідок вінй з готами та кочовиками гуннами і в подальшому аварами у IV-VI ст. н. е., ось наслідок вивищення третього староукраїнського центру Києва, який стояв осторонь військово-політичних протистоянь у III-IV ст. н. е., які проходили в центральній Європі і успішно розвивався, як політично так і економічно впродовж IV-V ст. н. е.[63,с.123-175; с.33-118].

Київ, розвивав свою феодальну державність нарощуючи свою регіональну могутність, що в VIII і особливо в IX століттях йому вдалося вивищитися в загальноукраїнському маштабі і досить легко і швидоко підчинити своїм загальноукраїнським (руським) політико-економічним планам стратегічного та культурно-релігійного розвитку фатичну всю територію правобережної України. Безсумнівно, що цементуючим фактом української державності з центром в Києві в IX-X століттях стало візантійське християнство, яке виступило на перший план в політико-релігійних стремліннях київського великого князя, як єдиного законного християнського володаря єдиної від Карпат до Дону Української держави. Тому Українська держава в IX-X століття на християнській релігійній та політичній основі, це вже класична українська феодальна державість, яка за століття розвитку від ранньофеодальної української Бастарнії II-IV ст. н. е. (до гунського погрому України), розвинулась до централізованої Української держави IX століття[64,с.5-19].

Таким чином така державна та культурна та мовна структура зі зміною політичних та торгово-економічних акцентів та пріорітетів функціонує покрайній мірі, як вважає В. Баран, покрайній мірі з «великого переселення народів», тобто від першої держави Бастарнів до держави Антів[20,с.61-65], а на нашу думку з епохи Геродота до епохи Нестора, що засвідчено джерелами[69,с.183-188].

Власне з епохи племінних об'єднань з території України, які так яскраво описані Геродотом, слід виводити етногенез трьох локально-регіональних етноструктур, які в подальшому крислалізували український народ з своє самобутньою мовою та культурою[68,с.6-12].

Історія цих племінних об'єднань немов би рухалася по спіралі від Геродотових Неврів (мешканців Прикарпаття), Будинів (Побужжя та Волині) до гелонів Подніпров'я. В подальшу тут же продовжували формувати нову етноструктури, засвідченням джерел: венеди, склавіни, бастарни, анти, а також карпи, бужани, поляни таніші регіональні слов'янські племінні княжіння, діяльність яких описали древньогрецькі, римські та візантійські літописці[136,с.12-18, с.34-39].

Таким чином ми бачимо яскравий приклад повторення процесів розвитку та історії автохтонного населення, яке проживало з епохи Геродота до Нестора з епохи первісно-общинного ладу до епохи раннього феодалізму на території Україні, відомої по карті К. Птолемея, держави Бастарніїв, в якій князівська влада, на межі тисячоліть, набирає форми абсолюту. Одже уже в державі Бастарнія у II-III ст. н. е. ми проглядаємо чітку військово-політичну структуру у якій джерела виділяють три головні компоненти: король, князі, бояри. В політичній і військовій структурі держави бастарнів та карпів II-III ст. н. е., як засвідчують римські джерела, вся влада концентрується в місцевих «рексів» - королів та воїнізованих вільних общинників, торгово-ремісничої знаті, яка безпосередньо веде торгівлю з такими ж торгівцями з Римської рабовласницькоїї держави. Власне цей останній компонент внаслідок інтеграції в римський ринок доводить державну та суспільну структуру бастарнів до повної інтеграції з римським товоро-грошовою структурою, а саму політичну культуру бастарнів до римо-провінційної

культури. Перші городища бастарнів та карпів, які виникають на території Прикарпаття та Подністров'я у II-IV ст. н. е. внаслідок функціонування римо-провінційної культури, носять суто торгово-економічні риси. Власне виникнення та території України такого оживленого політичного та торгово-економічного життя в якому, в I-III ст. н. е. поставала нова слов'янська, або суто українська цивілізація, яка засвідчена К. Птолемеєм, як цивілізація Бастарнів, з своєю політичною, торгово-економічною та господарською владою, культурою, релігією та мовою, як вважав К. Птолемей, могла відбутится внаслідок розвитку феодалізму, який впричинився внаслідок орієнтації бастарнів-слов'ян на більш вищий рівень римської політичної та торгово-ремісничої системи[63,с.123-175; с.33-118; 191]. Дослідник В. Королюк в основу виникнення феодалізму на території Украни та зародження і становлення феодальної держави, вважав виникнення і розвиток контактних зон різних «варварських народів» з римською цивілізаціє, де К. Птолемеєва Бастарнія яскравий приклад такої контактної зони. До такої великої контактної зони він відносив територію Прикарпаття та Подністров'я, де концентрувалася Бастарнія та утвердилася римо-провінційна культура. Власне цей район, засвідчений К. Птолемеєм, як Бастарнія в першу чергу, був носієм більш вищих соціально-економічних та політичних форм господарювання, а Бастарнська державність, стояла біля витоків ранньофеодальної слов'янської державності[81,с.8-10; 191].

Про наявність великої слов'янської етнокультурної державносі Бастарнія та політичної та торгово-економічної зони в якій проходило взаємопроникнення з Римською цивілізацією наголошував і визначний російський вчений Б. Рибаков. Власне в них, цих зонах, у слов'янів-бастарнів виникли більш прогресивніші товоро-ремісничі відносини. Римська торгівля була тим двигуном, яка стимулювала торгово-економічні відносини, розвивала держави та міста, кристалізувала нову феодальну епоху[134, .50].

В усякому випадку можна вважати, що від держави Бастарнів та Карпів III-IV ст. н. е., держав Склавінів та Антів IV-VI століть, Волинської ранньофеодальної держави VI-VII ст. н. е., Великої чи Білої Хорватії VII-IX ст. н. е. до епохи Української держави

IX-XIV століть йшов неприривний процес складання феодальних відносин в українського народу[62,с.12-35].

Таким чином, наголошував дослідник Б. Греков, формування регіональних політичних та торгово економічних центрів у бастарнів та карпів у II-IV ст. н. е. привело до формування ранньофеодальної державності навколо Волиня у VI ст. н. е. та зростання таких міст, як Волинь, Бужськ, Київ, Галич, Перемишль та інші. Власне на території Бастарнії у I-III ст. н. е., як вважав Б. Греков, припадає формування ранньофеодального суспільства[47,с.10-11].

Характерно, що аналогічні процеси в цей час проходили майже у всіх регіонах України де спостерігається ріст українського населення, сільскої громади, городищ, що говорить про феодалізацію суспільства. Особливо швидко розвиваються ремесла та торгівля, одна наголошував А. Поппе. Бастарнія, на думку дослідника, повинна була концентрувати всі ці процеси[189,s.32]. Історик В. Пашуто теж вважав, що міста Галичини і Волині виросли на римському торгово-ремісничому грунті та вчас функціонування могутньої слов'янської держави бастарнів[120,с.12-45].

Тут же внаслідок археологічних досліджень виявлено великі скарби римських монет I-IV ст. н. е., що може говорити, що зародження і становлення міст-градів та самих товаро-ремісничих відносин проходило власне в цю епоху. На території між Вагром та Горинню поряд з скарбами римських монет I-IV ст. н. е., виявлені поховання царські чи князівські, які можна пов'язати з епохою зародження і становлення і регіоні політичної феодальної організації, а власне з розміщеною на цій території державою Бастарнією. Власне ці могили і скарби лежать на території локалізованої К. Птолемеєм, Бастарнії[188 s.134-145; 191]. Слід наголосити, що бастарнські старожитності проглядаються археологічною наукою на території від Прикарпаття до Волині, особливо у I-III ст. н. е. Власне в цей час споглядається консолідація племінних союзів в один військово-політичний надплемінний союз бастарнів, який слід назвати першим етапом становлення українського етносу та ранньофеодальної державності на теритрії України[70,с.114-115].

Археологічні знахідки бастарнів, які ми аналізували вище, засвідчують, що в римську епоху І-ІІІ ст. н. е. у бастарнів, що проживали на території майбутньої Волині та Галичини склались соціально-економічні та політичні передумови для формування ранньослов'янського чи давньоукраїнського суспільства із союзів князівств. Схожі процеси, згідно свідчень археологічних джерел, як вважає російський дослідник М. Щукін, проходили в усіх слов'янських князівствах центрально-східної Європи, що засвідчено картою географа Клавдія Птолемея[180,с.32-39; 191].

Цілком ймовірно, що уже Бастарнський військово-політичний союз, процес формування якого припадає на І-ІІ ст. н. е. у ІІІ ст. н.е. носив у своїй основі ознаки ранньофеодальної держави. На його чолі, як наголошують археологічні та письмові джерела, стоїть бастарнський король Дельдьо, король Горбаль та оточуюча їх знать, яка за своїм способом ведення політичної діяльності та господарювання наближувалася до феодальної знаті, що можна наголошувати, що бастарнська знать могла знаходитись на першому етапі формування ранньоукраїнської феодальної державності[68,с.12-14, с.18-21].

Сукупність проаналізованих джерел дає право наголошувати, що у І-ІІІ ст. н. е. в Бастарнії динаміка економічного та політичного зростання відбувалося за рахунок глибокого розмежування влади васальних князів центральною королівською владою. Очевидно влада ранньофеодального бастарнського короля відносно регіональних князів була номінальною[63,с.123-175; с.33-118].

Як засвідчують джерела, зокрема Діодор, король гетів обирався серед рівних осіб князівського рангу і мав тільки повноваження загально-державного характеру. В його компентенцію входили питання оборони ранньофеодальної держави, міжнародної торгівлі та політичні взаємовідносини з сусідами, зокрема з Римською рабовласницькою державою, про що засвідчують римські речі в могилах князів власне взаємовідносинам з Римом віддавалось пріорітетне значення. Дослідник Л. Черепнін вважав, що перша структура бастарнської ранньофеодальної держави складася з великолї кількості жупів(князівства), які очолювали жупани(князі). На чолі жупи стояло городище-торжище, торгово-ремісничий і політичний центр ранньофеодального типу з

територією, округом. Всі жупи підчинялись волі великого жупана чи короля, якого в І-ІІ столітті н. е. вибирали на певний термін серед середовища авторитетних жупанів(князівств) Бастарнії [177,с.20-21].

Слід наголосити, що на з'ясування проблеми формування «Бастарнії» вже в XIX столітті звернули увагу чільні російські історики та філологи. Так А. Лонгінов вважав, що у ІІІ ст. н. е. бастарни, створили раньофеодальне державне утворення, яке було добре відоме картографу Клавдію Птолемею[95,с.25-28].

Наступний російський вчений А. Андріяшев вважав, що бастарни в перших століттях нашої ери зміцнили свою владу не тільки в Прикарпатті, а й на Волині. Власне з цього часу починається їхня історія, яка простягається по ІІІ-IV ст. н. е. до часу приходу в регіон гуннів, які знищили Бастарнію[1,с.7-8].

Наступний російський вчений П. Іванов, опираючись на висновки праць П. Шафарика, вважав, що слов'яни в Прикарпатті утворили окреме Бастарнське князівство ще до нашої ери. Він вважав, що бастарни, про яких розповідає К. Птолемей, концентрувалися основною масою в Прикарпатті і на Волині і були в основній масі, слов'яни[60,с.27-29].

Таким чином, як засвідчують римляни біля «Альп Бастарнських» у ІІІ ст. до н. е. на Дунаї та на північних склона Карпат від витоків Вісли, проживав багаточисельний народ венедів, який дальше називається бастарнами. Вони очолюються королем Дельдьо, який вороже налаштований до римлян, а це означає, наголошував В. Ключевський, що у І-ІІ ст. н. е., слов'яни займаючи Карпатський край, концентрували тут свою військово-політичну могутність. Карпати були загальнослов'янським гніздом із якого пізніше слов'яни розійшлись у різні сторони. Ці карпатські слов'яни з кінця ІІ-ІІІ ст. н. е., коли античні та римські джерела взнали їх під власним іменем бастарнів та карпів, почали громити Римську імперію переходячи за Дунай. Всі їх військові походи розпочались, на думку В. Ключевського, в ІІ-ІІІ ст. н. е. з Карпатського регіону, де на карпатських склонах проживали слов'яни. Власне тут у перше ними був створений військовий союз Бастарнів та Карпів. Внаслідок воєн карпатських слов'ян з Римською імперією, вони створили військово-політичну систему, першу державу слов'ян,

яку давньогрецький географ Клавдій Птолемей означив Бастарнією[63,с.123-175; с.33-118; 191].

Російський дослідник В. Ключевський вважав, що белинний епос про минуле українського народу, зокрема бастарнів, карпів, полян, дулібів, який склався передгір'ях Карпат в лоні Бастарнського союзу, пов'язується з появою слов'янської держави. Таким чином у III-IV ст. н. е. ми проглядаємо у слов'ян-бастарнів, які проживали на території України велику військово-політичне об'єднання «Бастарнію», першу давньоукраїнську державу, яку і можна поставити на самому початку давньоукраїнської політичної історії[75,с.116-126; 191].

Як бачимо із проаналізованої сукупності джерел, Бастарнія виникла в південно-західних регіонах сучасної України, на південно-східних склонах Карпат. Проживання слов'ян-бастарнів у Карпатських горах та у Прикарпатських областях зафіксовано археологічно з II ст. н. е. по III століття н. е., а це означає, що феодальну історію українського народу, української державності треба розпочинати не з епохи української держави Антів, IV-VI століть н. е. як про це наголошував визначний український історик М. Грушевський На нашу думку феодалізація Карпато-Дністровської цивілізації, проходила, принаймі з I-III століть н. е., коли джерела фіксують, а географ К. Птолемей локалізує військово-політичний союз українців-бастарнів, які створивши державу Бастарнію, вступили в I ст. н. е. у політичні відносини з Римською рабовласницькою державою з власною політичною, економічною та державною системою та королівською владою [75,с.116-126; 191].

Безсумнівно, що формування слов'янської, і української в тому числі, бастарнської державності в перших століттях н. е. відбувалося внаслідок інтенсивного наступу Римської рабовласницької держави в Подунав'я. Рим знаходився в цей час в останні фазі своєї політичної, економічної та військово могутності. Перемоги над Дакійською державою, знищення та асиміляція даків прихід в Нижнє Подунав'я та Подністров'я яскраво показувало слов'янам-українцям в необхідності консолідації та утворення Бастарнської держави для подальшої боротьби з Римом, який рухався своєю військово-політичною та господарсько-економічною системою на слов'яно-український

схід. Визначні російські вчені XIX століття, такі як В. Чертков[176,с.11-52], І. Дринов[55,с.11-37] та інші вважали, що слов'яни-бастарни зміцнились політично і економічно внаслідок конфедерації з даками спільно з якими, включилися у бороту з Римом. Вчені не виключають, що королі Бастарнії (Прикарпаття і Подністров'я), зокрема Дельдьо, Гораль, знаходились в союзних відносинах з Дакійським царством. Цей союз дав можливість бастарнам взяти участь в І-ІІ ст. н. е. у війнах проти Риму. Однак римська військова організація виявилася сильнішою від дакійської та бастарнської (слов'янської чи давньоукраїнської), де перша була повністю розгромлена, а друга слов'янська змушена була відійти в Верхнє Подністров'я, Побужжя де й сформувала свою державу Бастарнію для подальшої боротьби з Римом, як про це наголошував давньогрецький географ Клавдій Птолемей[63,с.123-175; с.33-118; 191].

Нам відомо з археологічних джерел, що останні римський форпост, легіон з добре укріпленою фортецею знаходився в Прикарпатті під сучасним містом Коломиєю, що в Івано-Франківській області України, а це говорить що практично все нижнє Подністров'я та Покуття та Буковину з Молдавією в І-ІІ ст. н. е. контролювали римляни[68,с.12-14, с.18-21].

Відкинуті в Карпати, Верхнє Подністров'я та Побужжя бастарни (слов'яни-українці) консолідувалися в І столітті, як засвідчують римські джерела, біля «Альп Бастарнських» у державу «Бастарнію» і перейшли в наступ на Рим. Слід наголосити, що окрім бастарнів-українців в війні проти Риму практично взяли всі народи, які проживали в сусідстві з імперією, зокрема карпи та певкіни. Як відомо з джерел, не дивлячись на дипломатичні хитрощі римських політичних стратегів, протистояння закінчився повним витісненням Римської держави з Прикарпаття та Подністров'я[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Слід наголосити, що проаналізувавши всі наявні джерела, дослідник П. Голубовський, досліджуючи історію слов'ян з найстародавніших часів, наголошував, що існування централізованої слов'янської державності в Прикарпатті розпочалась з Бастарнії і це на його думку, вірний факт, якщо брати за основу свідчення римських літописців та карту К. Птолемея. Держава «Бастарнія», яка стояла на чолі політичних

процесів I-III ст. н. е. цілого політичного ладу, який зберігався упродовж століть у Прикарпатті, де інші слов'янські князі були підчинені бастарнам, політично керувалася єдиним законом, тобто статтями «Слов'янського чи Бастарнського Статуту», що являється пам'ятником слов'янського чи давньоукраїнського права римської епохи. Сукупрність свідчень дає право говорити, що в цієї бастарнської державності, були закони, суд, народне віче, князівства, городища про що засвідчував Діодор, наголошуючи: « що в основі суспільного устрою бастарнів, стояли вільні общини». П. Голубовський вважає, що «Статут Слов'янський», як і «Статут Галицький» беруть свій початок із часів взаємовідносин з цивілізаціями Північного Причорномор'я, а особливо Римської цивілізації, яка мала визначний вплив на формування феодального устрою Прикарпатської державності Бастарнії. Цей процес, формування законів, відбувався в римську епоху на базі римського права у означеній давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм, державі Бастарнія[42, с.76-95].

Якщо у слід за П. Голубовським зробити висновок, що у бастарнській (слов'яно-українській державності) II-III ст. н. е. було розвинуте право, був сформований статут законів, то «Слов'янське право» можна у первній мірі утотожнити з «Римським правом». Власне «Право» встановлювало наявність васальних відносин у ранньофеодальному суспільстві. П. Голубовський приходить до висновку, опираючись на аналіз римських джерел: «реальністю існування стародавнього «Галицького Статуту», виникнення якого, він утотожнює з римським часом. Дослідник наголошує, цей «Галицький Статут» римської епохи був виявлений в стародруках Москви, однак оригінал згорів коли французи запалили Москву. Дослідник наголошує, що серед документів, які згоріли в Москві під час пожежі згорів і, «Галицький Статут», де останній складався з самих архаїчних рис слов'янсько-галицького (чи українського) права. За цим «Галицьким Статутом», за свідченнями професора П. Голубовського: «йому вдалося ознайомитися з давніми законами галицького суспільства, його взаємовідносинами з князями, боярами та торгово-ремісничою знаттю…». Дослідник жалкував, що зразу не зумів зянти копії «Галицького Статуту», чи бодай опублікувати. Із вивченого та проаналізованого мною

давнього «Галицького Статуту», наголошував П. Голубовський: «я зрозумів, що у II-III ст. н. е. в Галичині «рексу-королю» належало право бути суддею народу, таке ж право належало і вічу, яке тільки уступало уступало королю своє право на суд над членами громади, та завжди могло взяти його назад. Суд короля завжди можна було апелювати на суд Віча, чи суд усієї Землі. Люди Землі, це жупани, чи бояри, та заслужені люди. Вони володіють областями та правом суду в них. Правом верховного суду являється уся Земля». Ось і все, що можна почерпнути із рукописних нотатків та досліджень професора П. Голубовського про «Галицький Статут» і його витоки, який П. Голубовський датував III ст. н. е. і відносив до часу кристалізації Бастарнської держави в Прикарпатті-Галичині[42,с.88-90].

Без сумніву, що цю інформацію можна співставити з свідченням Йордана, який фіксує нам у III ст. н. е. «Галтіс-Галич» у 246 році на березі Лукви біля Дніства, як вважали вчені в XIX столітті, торгово-ремісниче городище, яке могло вже керуватися «Галицьким Статутом»[119,с.206-252].

Згадка про «Галицький Статут», яку дуже стисло почерпнув із «Звіту Московської комісії про втрачені документи, які згоріли внаслідок наполеонівського нашестя» професор П. Голубовський, заставило автора даного дослідження вивчити весь Московський архів XVIII-XIX століття, однак, поки що, будь-яких слідів про існування, хоча б копії «Галицького Статуту» не вдалося віднайти. В автора цієї праці є надія, що копія «Галицького Статуту» цілком може бути в Петербурзькому архіві, що потребує подальшого дослідження[42,с.88-90].

Із вище приведеного факту витікає, якщо взяти до уваги твердження професора П. Голубовського про «кристалізацію в III ст. н. е. старослов'янського права» й «Галицького архаїчного Статуту», то можна припускати, що на території Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я) почало формуватися ранньофеодальне суспільство з торгово-економічною та політичною знаттю, князями (жупанами). Цілком ймовірно, наголошував П. Голубовський, що закони «Галицького Статуту» лягли в основу «Руської Правди» великого князя Ярослава Мудрого, по крайній мірі можна гіпотетично припускати таку реальність[42,с.76-95].

Що стосується з'ясування проблеми зародження і становлення феодального ладу у слов'янів-бастрнів то історіографія, передусім польська вважала, що розвиток феодалізму у слов'ян слід пов'язувати з III століття н. е., що співпадає з часом функціонування Батарнії де, остання згадка про їх діяльність відноситься до III століття, а тобто до 282 року[187,s.226-227].

Таку точку зору підтримав і дослідник В. Королюк, який вважав, що у III ст. н. е. Бастарнія була уже ранньо-феодальною державою, з якою готи воювали, а гуни і в майбутньому авари намагалися знищити її[80,с.12-13].

Підводячи підсумок сукупності свідченть та висновків вчених по проблемі вивчення історії Бастарнії, як раньофеодального об'єднання слов'ян-українців, ми повернемося до висновків, які були зроблені грецькими, римськими джерелами, які характеризують Дністро-Бужські басейни, як території найбільшої політичної активності слов'ян-українців[20,с.61-65].

Власне тут, зароджується і видозмінюється, прогресуючи, староукраїнська державність, яка як зауважував К. Птолемей називалася від греків «Бастарнія». Опис давньоукраїнських князівств, які об'єднали бастарни слід кристалізувати, як першу староукраїнську державність і відтворити весь історичний процес цього політичного утворення[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Опис та карта давньогрецького геогграфа Клавдія Птолемея починається з реального, описаного римськими джерелами, бастарнського короля Дельдьо, який загинув у війні проти римлян. Наступний король бастарнів Ораль чи Гораль привів бастарнів у Прикарпаття де на Сяну заснував столицю бастарнів, очевидно майбітній Перемишль, який дослідник О. Партицький вважав епіцентром концентрації бастарнів[182,s.16-39].

Підтверджує такі висновки визначний історик та археолог В. Сєдов, який наголошує, що особливий розвиток слов'янської культури та держави особливо видно по Прикарпатсько-Дністровському регіоні в римську епоху, де слов'янські старожитності достовірно датуються починаючи з II-III ст. н. е. Власне вони співпадають з картографією Клавдія Птолемея на якій ключовою слов'янською державою римської епохи він вважає Бастарнію[145,с.3-5].

Археологи сумуючи компоненти розвиваючоїся слов'янсько - української чи бастарнської культури наголошують, що в її інтенсивному розвитку в перших ст. н. е. взяли участь пшеворська та черняхівська культури, зокрема, бастарнські народи: карпів, певкінів, які сконцентрували свій розвиток на великому слов'яно-українському етномасиві, який розміщувався в перших ст. н.е. в сусідстві з східними провінціями Римської рабовласницької держави і який відомий з карти Клавдія Птолемея, як Бастарнія[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Внаслідок концентрованого розвитку тут формується князівсько-дружинна система на основі римо-провінційної культури. Вся ця сукупність розвитку і лежить в основі ранньослов'янсько-української державності Бастарнії, яка кристалізується за час II-III ст. н. е., де кельто-слов'янська політична верхівка поступово ослов'янюється, кристалізуючи, як вважає визначний український дослідник В. Баран в III ст. н. е ранньофеодальну слов'янську державність в регіонах Верхної Вісли, Дністра та Подунав'я[16,с.165-179].

Проблема етногенезу бастарнської державності на території України широко розглядалася в наукових працях російського вченого Б. Рибакова, який запропонував одну із наймовірніших схем розвитку слов'ян-українців на території України. На думку дослідника бастарнський етнос території України, внаслідок приросту населення розселювався з міжріччя Дністра та Бугу в різні сторони: на схід, захід та південь[137,с.214-230].

Слід наголосити, що цю теорію намагався доповнити ще один визначний російський вчений історик та археолог В. Сєдов, який наголосив на інтенсивному локальному розвитку слов'ян по різних регіонах України та впливі на них сусідніх народів та племен, які знаходилися на вищій стадій державного розвитку. На думку дослідника великий державний вибух проходив у слов'ян між Дністром та Бугом, особливо у карпатських та прикарпатських слов'ян у I-III ст. н. е. внаслідок впливу Римської цивілізації, який в цьому регіоні кристалізував ранньофеодальну бастарнську державність та суспільство[146,с.7-8].

Приблизно на цій же території України між Карпатами та Дністром розпочинається ранньослов'янський період з III ст. н. е. до якого слід віднести становлення бастарнського, кельто-

слов'янського конгломерату, який розташувався між Дністром та Бугом в III ст. до н. е. - III ст. н. е. Власне цей кельто-слов'янський сімбіоз стоїть біля підвалин ранньослов'янської державності, яка відома як Бастарнія на староукраїнській торгово-економічній основі. Власне цей бастарнський період пов'язується з латенськими, пшеворськимми та черняхівськими старожитностіми, які наслідують кельтські старожитності і займають період з III ст. до н. е. до III ст. н. е. Власне вся ця сукупність і кристалізувала Бастарнію[63,с.123-175; с.33-118].

Український дослідник М. Брайчевський вважав Бастарнію, розміщену на карті Клавдія Птолемея, реальністю, і наголошував, що в I ст. н. е., особливо у II ст. н. е., після того як Дакія була включена у склад Римської імперії, слов'яни-українці були змушені консолідуватися перед зовнішнім ворогом. Влансе такими консолідаторами і були бастарни. З території Бастарнії розвивались інтенсивні торгово-економічні та політичні відносини з Римською рабовласницькою державою, що можуть засвідчувати знахідки римських монет і речей в Подністров'ї та Південній Волині[27,с.119-120].

Дослідник В. Лянскоронський теж вважав, що великі скарби римських монет у локалізованій на території Прикарпатті К. Птоломеєм Бастарнії виникли в силу тісних економічних зв'язків з римським світом. Хронологія їх знайдення говрить, що до 45 року н. е. монети були знайдені 45 скарбів, 54-24 років н. е. - 643 скарби, римські монети III століття н. е. - 80 скарбів, скарби римських монет IV ст. н. е. - 157 скарбів, скарби римських монет V ст. н. е. - 198 скарбів, із них 187 монет в одному скарбі [98,с.463-464].

Власне у часи правління римського імператора Трояна відбувається розквіт торгово-економічних відносин у прикарпатських слов'ян, про що може говорити про поширення на слов'ян, римського «Торгового Права». Не можучи завоювати Прикарпаття військовим шляхом, наголошує І. Круглікова, римляни поширили на цей регіон свій еконмічний вплив, який слід віднести до затвердження у слов'ян римських торгово-економічних відносин[87,с.34, с.163-165].

Щодо торгово-економічних відносин між римлянами і слов'янами то вчений М. Котляр висловив сумнів щодо

глибокого проникнення римського торгового права у слов'янські торгово-економічні відносини регіонів Прикарпаття[82,с.20-21]. Натомість польський вчений В. Хенсель вважав, що римська торгово-грошова система та римське торгове право мало великий вплив на розвиток міст у слов'ян Прикарпаття та Подністров'яі їх державності, Бастарнії, зокрема[182,s.34-35].

У слід за містами Прикарпаття та Подністров'я, під впливом римлян, наголошував В. Ауліх, розвинулися міста у Волині зокрема городище Зимно було центром союзу слов'янських племен. Власне цей центр, скоріше ніж Київ у Подніпров'ї став центром Волинської ранньо-феодальної держави[6,с.28-29, с.122-123].

Власне на території Карпат, Прикарпаття і Волині у І ст. н. е. докорінно змінюється соціально-економічний та політичний лад, під римським впливом внаслідок торгово-еконмічних, та розрахунково-грошових відносин виникає класове суспільство, зароджується з усіми атрибутами королівської влади, ранньофеодальна державність[5,с.81-83].

За висновками досліджень В. Королюка, Прикарпаття і Подністров'я були контактними зонами з римським світом. За археологіним матеріалом можна прослідкувати розвиток торгово-економічних зв'язків і росту торгово-економічної культури Прикарпаття, як у економічному так і політичному розумінні [81,с.8-10].

Дослідник М. Брайчевський наголошував, що тісні економічні відносини відомі і до І століть н. е. З'ясовуючи товарообіг по скарбах римських монет він прийшов до висновку, що у І ст. н. е. пройшов своєрідний економічний вибух, тобто масовий прихід римських грошей на територію Прикарпаття і Подністров'я у час правління римського імператора Траяна (98-117 р. н. е.). Масово, на думку дослідника, римська монета на території Прикарпаття та Волині поширювалася по лінії Володимир-Волинський, Торжище, в Хмельницькій, Тернопільській, Івано-Франківській та Львівській областях, області Карпат. Масове поширення римських монет співпадає з виникненням черняхівської культури. Знайдення великих скарбів римських монет у цьому регіоні може засвідчувати, що у І-IV ст. н. е. тут проходила широкомаштабна

торгівля римлян з слов'янами-українцями, були налагоджені широкомаштабні торгівельні зв'язки[28,с.5-8].

Про велику торгівлю хлібом слов'ян з римлянами наголошує і Б. Рибаков, який відмічає затвердження у слов'ян римської системи міри. За слов'янський хліб, наголошував дослідник, римляни розраховувался срібними і золотими монетами[139,с.31-37].

Все це наголошував дослідник В. Кропоткін, говорить про наявність класової деференціації у населення, оскільки римський вплив, торгівля хлібом, та на виручені гроші купівля імпортних товарів римлян, збагатили панівну верхівку слов'янського суспільства. Вся ця економічна близькість слов'ян-українців Карпато-Дністровської цивілізації і Римської держави привела до виникнення в регіоні ранньофеодального суспільства[86,с.48-49].

Приблизно так розуміє розвиток бастарнського суспільства та етносу Верхнього Дністра та Західного Бугу визначний український археолог В. Баран, який наголошує, що кристалізація торгово-економічних взаємовідносин у слов'ян настала в епоху Черняхівської культури[12,с.7-13].

На схожій позиції стояв і Кам'янець-Подільський дослідник І. Винокур, який датував найбільші взаємовідносини римлян і черняхівців II-IV ст. н. е.[38,с27-33].

Дослідник Є. Махно виділив Черняхівську культуру Дністра, Дунаю та Буга в один локальний варіан слов'янської культури, яку ми називаємо бастарнською і поєднуємо з локалізованою на карті К. Птолемея, державою Бастарнією[104,с.61-62; 191].

Цей локальний бастарнськой варіант, який і вступив торгово-економічні стосунки з римлянами, наголошував дослідник В. Петров у I-IV ст. н. е. досягає вершини своєї економічної та політичної могутності та розквіту. Дальше у V ст. н. е. цю культуру знищують гуни, у VI ст. н. е., як нагорлошував літописець Нестор: «дулібів примучують авари» і тільки у другій половині VI ст. н. е. іде нова хвиля відновлення «стандартів Черняхівської культури»[124,с.67-79].

Дальше на цій же основі, наголошував М. Тіхоміров, розвинулось політичне об'єднання навколо городища Волиня, яке склалося у III-IV ст. н. е. В цей час у слов'ян були уже царі, зокрема могутній цар Бож, якого оточували князі та бояри. Все це

говорить про наявність ранньофеодальної державності[161,с.42-43].

Таким чином існування ранньослов'янської феодальної державності, наголошував Б. Греков, слід розпочинати з Бужської (Бастарнської) феодальної державності. Сам факт об'єнання великої маси слов'ян у II-III ст. н. е., яку географ К. Птолемей називає, як Бастарнія, у економічному і військовому розумінні поблизу Римської імперії говорить, про те, що рано чи пізно ці дві військово-політичні системи приречені були прийти до війни. Слов'янські князівства бужан, волинян, прикарпатських бастарнів та карпів-хорватів стали міцними, вони вже об'єднанні в державі Бастарнії, і не задовільнялися мирною торгівлею, їх князі та дружина вже бажали військової здобичі[45,с.22-25].

Таким чином генезис слов'янсько-римських відносин зафіксований і так званими «Певтінгеровими таблицями», які розміщують венедів-слов'ян та бастарнів, карпів з якими вступили в стосунки римляни в областях на схід від Карпат головно в Прикарпатті[147,с.40, с.41,с.55-58].

Слід наголосити, що венеди та бастарни на цих картах відображені на досить великий регіон, топоніми та гідроніми яких, як вважав російський дослідник В. Сєдов складали один слов'янський мовний ареал, який прямісінько тягнеться в Подунав'я і в кінці I тисячоліття до н. е. до I ст. н. е. прослідковується по сукупності філологічних та археолгічних джерел[146,с.119-133].

Слід наголосити, що уже визначний російський вчений М. Ломоносов проаналізувавши всі відому у його час джерела про слов'ян прийшов до висновку, що слов'янський конгломерат і мовний ареал заселяв у давнину міжріччя Дунаю та Дністра, аж до відрогів Карпат. Він ще у XVIII столітті висунув гіпотезу, що перша державність була у слов'ян-антів[96,с.245].

З цього приводу П. Гіляровський, який теж будував свою слов'янську концепцію на працях М. Ломоносова наголошував: «що М. Ломоносов будував свою концепцію у поєднанні з народним фольклором та епосом, який у його час, у XVIII столітті, побутував в «южнорусском народе» »[41,с.758-759].

Інший російський історик В. Ключевський уявляв собі стародавню слов'янську державність, як торгову республіку, яка

виникла на економічному розвитку слов'янських племен: землеробства, скотарства, ремесел і внутрішньої та зовнішньої торгівлі[75,с.116-126].

Дослідник Ю. Готьє вважає, що ця мовна спорідненість Дністро-Подунав'я, яка прилягала до Причорномор'я розвинулась внаслідок мовної спорідненості з цивілізацією гетів чи бастарнів. Ймовірно цей мовний ареал слов'ян розвинувся і утвердився тут під впливом бастарнів[44,с.98-100].

Історіографія XX століття опираючись на джерельну базу, та аналіз свідчень В. Татівщева вважала, що мовний ареал та політична культура слов'ян дуже давня. З епохи князя Славена-Словена, якого оприділють в хетто-слов'янськиій епосі до Божа-Буса, Маджака-Межимира до Кия слов'яни майже десять століть управлялися своїми князями. Криза рабовласницького суспільства у сусідніх римлян розпочала у слов'ян нову форму державності. Уже з II чи III ст. н. е. у них своя ранньофеодальна державність, яка очолюється слов'янськими князями. В. Татищев наголошував, що всю державність розпочали у Прикарпатті і Карпатах Бастарни: «Славен виходячи з регіону на рівнину залишив там сина Бастарна з своїми бастарнами», наголошував дослідник. Тому державана Бастарнія, яку зафіксував К. Птолемей, є перша в регіоні слов'янська держава[118,с.734-735; 191].

Розвиток феодалізму в Бастарнії, вважав дослідник Ф. Леонтович, відбувся внаслідок економічного розвитку. В зв'язку з цим він висунув цілу економічну теорію слов'янської державності «Бастарнії». Князівська влада сформувалась, на його думку, внаслідок розширення її економічних повноважень. Ні військові кампанії ні захоплення інших території не змогли так укріпити князівську владу, як сталий поступальний економічний розвиток. Економічними інтересами Карпато-Дністровських земель стала, міжнародна торгівля, яка владу торгово-общинну видозмінила у владу політичну, князівську[92,с.207].

У бастарнів-слов'ян, торгово-ремісничої знаті та князів, на думку російського вченого В. Сергієвича, окрім політичних взаємовідносин, задля активного функціонування їх князівств-держав, стояли і торгово-економічні відносини. Ці обов'язки на князів накладала торгово-економічна знать та її представний

орган, Віче, яке і регулювало торгово-економічні взаємовідносини між політичним інститутом, бастарнським королем чи князем і торгово-ремісничою знаттю[147, с.28 - 32].

Такі свідчення дають підстави говорити про наявність у бастарнів-слов'ян стародавніх законів, які вчені назвали «давньослов'янське право», про яке ще згадував римський літописець V ст. н. е., Зосима, розповідаючи про події III ст. н. е. В подальшому Прокопій Кесарійський, опираючись на римські джерела, фіксує нам правові відносини у антів та склавінів які передавалися із покоління в покоління[46,с.5-6].

Схожу позицію займав російський вчений А. Пресняков, який вважав, що державність у слов'ян виникла внаслідок розвитку ремесел та землеробства. Перша слов'янська держава вже була примітивно торгова. Внаслідок розвитку торгового класу і появилась феодальна державність у слов'ян[127,с.54-57].

Цілком ймовірно, що такий тип розвитку державності був притаманний і для Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я), де власне феодалізм виник у II-III ст. н. е. якому сприяли широкомасштабні торгово-економічні відносини з Римською імперією. Відомо, що слов'яни власне цих регіонів вели широкомасштабну торгівлю яка, за свідченням римського літописця Плінія досягала 100 мільйонів сестерцій, що по тих часах було великою сумою грошей. Знайдені великі скарби римських монет у цих регіонах яскраве цьому підтвердження. Власне тут формувалася феодальна формація. Римські та в подальшому візантійські джерела розповідають про велику кількість в цьому регіоні королів, князів, царів, яких оточуює велика кількість васально залежних вельмож, які складають як військову, торгову так і земельну аристократію[118,с.57-58].

Власне все це говорить, про велику торгово-економічну могутність регіону Прикарпаття, розвинуту з стародавніх часі у торгово-економічну бастарнську державність. Власне тут на галицькому пониззі здавна функціонували такі міста, як: Баля, Сучава, Нечюн, Хотин, Коломия, Килія, Білгород, Городок на Черемоші, Берлад, Нижній Галич, Серет, Черн, Яський Торг, Романів Торг, Корочюнів Камінь та інші[67,с.6-12].

Всі ці слов'янські міста які виникли в римський час, особливо розвинули свою торгово-економічну та політичну силу епоху

Візантійської держави. Торгуючи з Римською а в подальшому Візантійською імперією: хлібом, сіллю, медом, хутром, лісом, слов'яни цього регіону кристалізували свою державність, яка відома з грамоти Івана Ростиславовича, князя Бердладського князівства[48,с.336-381].

Слід наголосити, що «Слово о полку Ігоревім» теж знає потужний розвиток торгово-економічний та політичний розвиток в історії Прикарпаття у II-IV ст. н. е. Український дослідник В. Петров теж вважав, що з епохи присутності в регіоні Прикарпаття і Подністров'я римської військово-політичної системи з останньою були налагодженні торгово-економічні відносини, про що засвідчує Черняхівська культура, яка розвинулась під впливом Риму[122,с.11-12].

Російський дослідник П. Третяков наголошував, що бурхливий розвиток слов'янського етносу Прикарпаття у I-III ст. н. е. слід ставити в основу ранньофеодальних відносин. Він виділив їх в окремий Прикарпатський варіант слов'янської культури, який поєднав з стародавньою Бастарнією. Немає сумніву, що дана бастарнська етноструктура та культура, яка склалася у Прикарпатті та Подністров'ї набрала рис римо-провінційної культури. Знаходячись на переферії Римської рабовласницької держави, зазнавши від неї сильний вплив внаслідок великих торгово-еконмічних та політичних зв'язків, слов'яни ступили у тісні взаємовідносини з багатоликим риським світом і у II-IV ст. н. е. набрали високого рівня торгово-економічних відносин, та економічної та політичної культури, внаслідок розвитку своєї створили, як розуміли її греки та римляни, держави Бастарнії[164,с.12-15; 191].

В цей час в Бастарнії входить в обіг римська монета поширюється письмо на грецькій а згодом римській основі, розвиваються ремесла, землеробство, які сконцентровані та взаємовигідну торгівлю. Власне в цю благодатну епоху в Прикарпатті та Подністров'ї розвивається Бастанрнська держава, яка відомо із джерел, як «королівство бастарнів», все це, як наголошував дослідник В. Довженко, видно із матеріалів Черняхівської культури[51, с.39-43].

А це зачить, як наголошував мовознавець Ф. Філін, що культурний і мовний ареал цих слов'янських народів, які відомі

під загальною назвою Бастарнії, фомувався не тількив Прикарпатті та Подністров'ї але й в Побужжі[174,с.20-45].

Виявлені археологами зарубинецькі пам'ятники Південного Бугу і в Подністров'ї, які належать слов'янам, наголошує археолог П. Хавлюк, яскраво проливають світло на проблему формування слов'ян в цьому регіоні[175,с.7-19].

Як вважають дослідники В. Баран, Б. Тимощук, та інші зарубинецька культура поширювалася від Верхньої Вісли до Дніпра, де цементуючою територією був регіон Подністров'я та Попруття. Сукупність археологічних досліджень дало право цим вченим наголосити, що зарубинецька культура є слов'янською і у цьому регіоні її слід виділити у локальний варіант і поєднати з означеною на карті К. Птолемея, Бастарнією[4, с.32-34].

У слід за зарубинецькою культурою на території Волині та Подністров'я були відкриті зарубинецько-пшеворські та пшеворські старожитності, які на думку Д. Козака тісно пов'язуються між собою. На думку дослідника пшеворська культура пов'язується з присутністю у III-IV ст. н. е. у регіоні готів та бастарнів. Ці пшеворські поселення виявлені господарськими будівлями, житлами довгі стіни яких були обернені до сходу сонця. Велика кількість господарських будівель свідчить про розшарування пшеворського суспільства, наявність окремих господарів-власників. Такий сімбіоз слов'янських та готських поселень на слов'янській основі відповідає опису слов'ян і герман римським істориком I ст. н. е. Корнелія Тацита: «свої села вони розміщують не так як ми, а кожний із них залишає навколо свого дому просторий участок» [160,с.23-57].

Така сама архітектура, та обряд поховання характеризує слов'яно-готську культуру в III-IV ст. н. е., що дає право наголосити, що зарубинецькі старожитності датуються I-III ст. н.е. і в одному столітті функціонують поряд з старожитностями пшеворської культури. В цьому ж регіоні в цей же час відкрита і липецька культура, яка пов'язується вченими з дакійцями. Вся сукупність цих пам'яток кристалізує, на нашу думку, політичну етноструктуру Бастарнію, яка в подальшому у IV ст. н. е. кристалізує суто слов'янські старожитності[4,с.32-34; 191].

Слід наголосити, що пшеворське суспільство мало в своїй основі досить міцну військово-політичну організацію на основі землеробського та пастушого населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я. Вчені пов'язують пшеворські старожитності з гото - дакійський конгломератом, який відомий в римських джерелах, як карпи. До цього конгломерату карпів входило і землеробсько - пастуше населення. В подальшому всі гото-дакійські компоненти розчиняються у слов'янському конгломераті і могутні карпи III-IV ст. н. е. це вже великий слов'янський військово-політичний союз Карпат, Прикарпаття та Подністров'я[4,с.113-126].

Характерно, що такі наші висновки співставляються з свідченнями римських джерел, які поряд на території «Бастарнських Альп» під якими слід розуміти Карпати розміщують вищеописаний народ бастарни, даючи йому відповідного рівня характеристику. Основними народами на їх думку, та за висновками вчених XX століття тут були: бастарни, карпи, певкіни. Галицький дослідник XIX ст. О. Партицький проаналізувавши свідчення римських джерел, вважав, що у Прикарпатському регіоні у III ст. н.е. наймогутнішим народом були бастарни та карпи, під якими він бачив слов'ян[119,с.224-226].

Його сучасник російський історик І. Забєлін, вважав, що з сукупності народів, які проживали на території Прикарпаття та Подністров'я, а це Певкіни-Буковинці, Карпи-Горяни, Бастарни-Прикарпатці утворилась могутня слов'янська держава Бастарнія, яка профунціонувала до III ст. н. е., а пізніше з III ст. н. е. державну першість перейняла держава, яку римські джерела називають «держава карпів», яка є латинізована назва Хорватії. В основному назва Бастарнія та в подальшому Карпи-Карпатія-Хорватія поширювалося на «Горалів-Горців», до яких належить народ Карпи-Хорвати, Певкіни-Буковинці і Прикарпатці-Бастарни. До Чорних Слов'ян відносяться слов'яни, які живуть у Карпатах в Чорногорі (чорногорці). Немає сумніву наголошував І. Забєлін, що Карпатські слов'яни в цей час мали могутню державу і громали наступаючих у регіон римських легіонерів. Археологічні джерела виявили розташування римських легіонів біля стародавнього міста Коломиї. Власне прикарпатські слов'яни зупинили наступ римлян на Прикарпаття, не даремно в

одній стародавній гуцульській коломийці співається: «...Коломия древнє місто за римлян постало»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

В подальшому після розгрому римських форт-постів на території Прикарпаття бастарнами та карпами-хорватами, ці народи довго і мирно співіснували у нижньому Подністров'ї з V-VI ст. н. е. Візантійської імперію на яку з метою здобичі часто нападали. В подальшу, як засвідчує наш літопис, на Волинь напали прийшлі авари і «примучили дулібів». Авари, за свідченням джерела «послали послів до хорватського великого князя Добрита послів з вимогою підкоритись і платити щорічну данину». На що карпатські володарі дали таку відповідь: « Ще не родився на світі і не ходить під променями сонця той чоловік, що би зумів одоліти нашу силу. Наш звичай завойовувати чужі землі, а свою не віддавати в неволю нікому, поки є на світі війна і меч». Слов'яни на знак своєї впевненості перебили всіх аварських послів. Таку відповідь, як вважав І. Забєлін в той час могли дати аварам тільки карпи-хорвати, мешканці Карпатських гір та держави Великої чи Білої Хорватії. Переговори закінчились нічим і аварський каган залишив Хорватію у спокої, а це говорить, що влада Аварського каганату не поширювалася на Прикарпаття та Подністров'я[57,с.370, с.448, с.457-458].

Дослідник І. Забєлін вважав, що з Карпатських гір, із тих самих місць де проживали: карпи, певкіни, бастарни робили свої походи на римлян. Особливо небезпечним для римлян був східний кут Карпат, де в основному володарями великих територій були бастарни. З історичної території відомо, що територія бастарнів знаходиться від витоків Вісли до Верхнього Дністра і Буга. Їх країна називається Бастарнією, в подальшому Галичиною, населення якої було стародавніми слов'янами [57,с.458-459].

Слов'яни-бастарни на цій території ослов'янили прийшлих могутніх кельтів-галатів, не пустили у свою країну войовничих аварів. Королі бастарнів у І-ІІІ ст. н. е. такі, як Дельдьо, Гораль громили Римську імперію, а в подальшому Візантійську імперію. Карпатські царі бастарнів та карпів: Радогост(584-594рр.), Мусокій, Мусук, Родогаст, Пірогаст очолювали у різні віки цю могутню Бастарнську державність. Цілком ймовірно, наголошував І. Забєлін, що бастарни розвиваючись кристалізували феодальну державність, яку античні та римські

джерела в II-III ст. н. е. називали Бастарнією, розміщуючи її епіцентр в басейні Дністра та Буга, епіцентр якої галицький історик О. Партицький пов'язував з Перемишлем[57,с.572].

В цих регіонах Прикарпаття та Карпат розміщував бастарнів і римський історик Корнелій Тацит[160 с.372-373].

З тим, що бастарни проживали в Прикарпатті у римський час був згідний і визначний російський мовознавець Ф. Філін, який відзначав багато топонів з етноназвою бастарнів: бастарн- бастар-бастр від Дунаю до і у Карпатських горах та на Прикарпатті. На його думку територія бастарнів, а отже Прикарпаття і Карпатські гори треба включити в до території на якій формувалась мовна культура правдавніх слов'ян-бастарнів (бистрян). Вона, на думку дослідника, починалась з Повіслення і охоплювала Карпати, Прикарпаття та Побужжя. Все це територія бастарнів, яку вірно на свій карті, як могутню державу зафіксував давньогрецький географ Клавдій Птолемей[174, с.20-45; 191].

Інший мовознавець С. Берштейн вважав, що уже в III ст. до н. е. власне Карпати з обох сторін і Дністро-Побужжя в яких проживали землеробські та скотарські племена бастарнів, слід відносити до території мовного формування слов'ян. Вся їх мовна спорідненість тяготіла в одну сторону до Дунаю, а друга східна до Бугу[21,с.60-90].

На думку російського мовознавця та філолога В. Кобичева, топоніміка та лінгвістичний матеріал дає підстави вважати, що стародавні слов'яни-українці розпочинали свій рух в Подністров'я та Побужжя з Подунав'я та областей Карпат, що пов'язується з стародавніми гідронімами бастарнів Карпатського та Дністровського регіонів, які плавно рухаються у Побужжя. Західним кордоном цього бастарнського конгломерату були Карпати «Альпи Бастарнські». У цьому регіоні мовна спорідненість очевидна, яку слід співставляти з картографією К. Птолемея, який назвав цю етнічну спорідненість Бастарнією [76,с.51-67].

На цьому наголошує і румунський археолог М. Макря, який вважав, що слов'яни в Подунав'ї в до римську добу були стародавнім народом. Тільки з римською експансією вони були витіснені у Карпати, Прикарпаття і Подністров'я[102,с.28-29].

Тут же на території Бастарнії фіксує єдине мовне споріднення слов'ян і російський мовознавець О. Трубачев, який вбачає мовне зародження слов'ян в системі індоєвропейського етносу. На його думку процес складання праслов'янської мови проходила локально і в Прикарпатських областях, де праслов'янська мова формувалася з індо-європейської спільноти [165,с.194-200].

Цієї ж мовної концепції притримується наступний російський вчений В. Іванов, який наголошує на зв'язказ слов'янських мов з анатолійськими мовами, що дає право наголошувати на індентичності слов'янського етносу з подунайськими етносами і бастарнськими зокрема[61,с.29].

За даними топонімії до приходу римлян в регіон слов'яни проживали в лісистих Карпатах, Трансільванії та Семигородді. Як наголошують дослідники слов'янську назву Семиграддя ця територія отримала від семи римських колоній, які постали в сусідстві з слов'янським світом, який розселювався в Карпатах, Прикарпатті, Подністров'ї, що засвідчують дані топонімії[174, с.20-45, с.59-63].

Інший російський дослідник В. Мавродін вважав Прикарпаття дійсно територію зародження слов'янства. Власне в Прикарпатті за свідченням К. Птолемея в I-II ст. н. е. проживали слов'яни-бастарни, стародавня слов'янська державність, яку він називав «Бастарнія»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

В епоху кельтського переселення на схід в перших століттях нашої ери тут були Галати, Бої, в римський час тут розміщувалась держава Бастарнів, в подальшому Склавинів та Антів. Археологічні джерела засвідчують поступальний розвиток одного і того ж етносу на даній території, сталість та еволюцію одного і того ж етносу на даній території. З'ясовуючи етногенез та проживання бастарнів В. Мавродін розглядав розвиток історії з III ст. до н. е. до III ст. н. е. В. Мавродін наголошував: «Бастарни проселилися в Подністров'ї та просунувшись в Прикарпаття внаслідок витіснення їх римлянами з Дунаю. Власне після приходу римлян на чолі з полководцем Красом, бастарни вступають з римлянами в війну, яку програють. За таких обставин, під тиском Риму бастарни починають переселюватися на схід в Прикарпаття»[100,с.26, с.78-81].

З археологічної точки зору цю концепцію підтримав археолог М. Лякушкін, який вважав, що гірські і пригірські місцевості: гора, хребет, бердо, бір (самбір), ріки, що витікали із Карпат Бистриця, Ворона, Тиса, Біла, Черемош, Сан, всі вони лежать на слов'янському археологічному матеріалі, який належить бастарнам. І хоча археологічно, достовірно, слов'янські старожитності у цьому регіоні виділені тільки в II-IV ст. н. е., все це говорить про те, що вони були тут і у більш раніший час і виявлені в стародавньому пласті серед археологічних культур Карпат та Прикарпаття[97,с.27-39].

Власне в цей же час і утверджуються регіональні племінні княжіння у слов'ян. Цей процес, на думку В. Кобичева у слов'ян Прикарпаття і Карпат проходив у І ст. н. е. Власне внаслідок кельтського, а в подальшому римського вторгнення в Подунав'я в регіоні Карпат у слов'ян формується великий конгломерат, який відомий з античних римських джерел, як «Бастарнія» та «держава Карпів», із візантійських джерел - Велика чи Біла Хорватія [76,с.72-74].

Проаналізувавши всі наявні джерела, російський дослідник І. Сюзюмов вважав, що активний розвиток в регіон Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя відбувся внаслідок приходу Римської держави яка внаслідок впливу як економічного так і політичного зародила у Прикарпатті та Подністров'ї ранньофеодальні відносини, що спостерігається вже у II-III ст. н. е. у прикарпатській державі бастарнів та карпів. Стосунки римлян і слов'ян, наголошував І. Сюзюмов, в регіонах Прикарпаття та Подністров'я зародили тут першу слов'янську ранньофеодальну державу, яка прискорила феодальний розвиток всього слов'янського світу[156,с.48-57].

Римський світ виявив на слов'ян Прикарпаття і Подністров'я найбільший вплив. Римляни практично дійшли до Середнього Дністра. Ними були укріплені і перетворені в римські фортеці на середньому Дністрі. Дальше вони просунулись і до Прута. Біля Коломиї, яка як засвідчує український фольклор «постала в римський час» стояв римський легіон, що засвідчено археологічними розкопками. Власне територія Коломийщини і була тією стародавньою контактною зоною Римської держави і слов'янського світу Прикарпаття у III ст. н. е. Більш тісніші

взаємовідносини Римської держави її впливу на політичний, соціально економічний та суспільний устрій слов'ян Прикарпаття потребує подальшого дослідження, однак уже сьогодні із сукупності всіх наявних джерел, як вважав дослідник І. Сюзюмов, можна наголосити, що рішучим фактором у зародженні, становленні та розвитку феодальних відносин та міст у Прикарпатті була Римська держава, що засвідчує і «Слово о полку Ігоревім»:«Були віка Траянові»[155,с.51-57].

Невелика кількість римських джерел по цій проблемі, наголошував дослідник Є. Наумов, яка доповнюється археологічними, лінгвістичними та фольклорними джерелами, яскраво розповідають про рух римських легіонів у регіон Прикарпаття та встановлення політичних та торгово-економічних взаємовідносин з населенням цього регіону. Рим потребував хліба і металів, які були в Карпатських горах та Подністров'ї тому взаємовигідні економічні взаємовідносини, торгівля стали першою фазою в II ст. н. е., які розвинули слов'янську політичну та військову організацію у III столітті н. е., як у цьому регіоні стала на вищий суспільний і військово-політичний щафель, який називається в науковій літературі, як ранньофеодальний лад, зокрема це видно по прогресуванні Прикарпатських бастарнів, карпів-хорватів[110,с.117-118].

Внаслідок проникнення римських купців та перебування римських військових, легіонерів, в регіоні Прикарпаття, у місцевого слов'янського населення пройшли римські лексичні та мовні запозичення, як от легіонери римське, а «легіні» - місцеве, українське, ряд назв мір та зважуваних пристроїв, як римське - вага, українське - вага, важити - і багато інших. Багато римських слів, які збереглися в обіході місцевого слов'янського населення контактних зон Прикарпаття, зокрема, Коломийщини, та інших регіонів Прикарпаття та Карпат, яскраво говорить про розвток певного мовного ареалу на римській основі у римський час, що потребує подальшого досдіжження. Слід наголосити, що цей мовний ареал був живучий ще й у XVIII столітті на шо звернули, досліджуючи місцевий фольклор австрійські вчені, які однозначно вказали на його стародавність і утотожнили з римською добою історії Прикарпаття[173,с.34-51].

Таким чином у II-III ст. н. е. в Прикарпатті «контактній зоні римського та слов'янського світів» політичні та торгово-економічні контактиі привели до виникнення феодальних відносин та державності, яка поставила слов'ян цього регіону на нову фазу торгово-ремісничого розвику, який розвивася у слов'янських городищах: Коломиї, Галтісі-Галичі, в Зимно на Волині та інших[173,с.331-334].

Вже тоді слов'яни регіону зупинили просування Римської держави у Верхнє Подністров'я, вже тоді королі бастарнів та картів, як вони самі наголошували за свідченням римського літописця Зосіма «були могутніші від королів готів». Власне в кінці III на початку IV ст. н. е. королі карпів від діалогу з Римською державою перейшли в наступ на останню і власне держава Карпів римської епохи, набравши під римським впливом політичну силу, кристалізувалась за свідченнями візантійських джерел у Велику чи Білу Хорватію, яка у VI ст. н. е. в союзі з Візантією, вступила у смертоносну війну з Аварським каганатом. Внаслідок довгої боротьби Хорватія в союзі з Візантійською імперією VII ст. н. е. розгромила Аварський каганат[128,с.23-39].

Із вище сказаного стає очевидним весь процес, який привів суспільство бастарнів до того, що у II-III ст. н. е. пройшла централізація і феодалізація бастарнів і карпів, які розвинули свої продуктивні сили та державну організацію внаслідок взаємовідносин з Римом. Однак зберігши від Риму економічну і політичну незалежність карпи наростили військово-політичну організацію, яка спостерігається нами як добре улаштована і централізована. Досліник П. Третяков вважав, що бастарни і карпи серед решти слов'ян у III-IV ст. н. е. знаходися на стадії ранньофеодальної державності[162, с.520-521].

Ще раніше в епоху римського літописця К. Тацита в I столітті н.е. римляни захопили Нижнє Подністров'я і зосередили свою владу в містах: Діночетія, Трезмис, Новгодунум, Течке, Аррубіум, Гальмунс. Власне з цих міст римляни почали наступати у слов'янські землі після захоплення Тіри в середнє Подністров'я, закріплюючись низкою фортець та опорних пунтів, як наприклад біля Коломиї. Цей рух був добре спланований, тому не дивно, що у фазі своєї найбільшої політичної могутності римські легіони дійшли до Коломиї і знаходися в цьму регіоні

близько півтора століття, що засвідчено археологічною наукою [118,с.34-36].

Слід наголосити, що у цих місцях в місті Томи був засланий римський поет Овідій. В своїй праці, яку він написав у 18 році н. е. він дуже добре описав кінні дружини сарматів-слов'ян, які постійно тривожили своїми нападами політичний та економічний устрій римлян: «Лиш чуть вартовий з дозорної вишки подасть сигнал тривоги, ми в той же час тремтячими руками одягаємо доспіхи. Жахливий ворог озброєний луками і отравленими стрілами оглядає стіни на важко дихаючих конях. Кругом грозять жорстокими війнами безчисельні племена. Ворог густим натовпом подібно птахам нападає тоді, коли ми менше чекаємо його, налітає і уводить добичу майже незаміченим. Ми часто збираємо посеред вулиць ядовиті стріли. Інколи правда буває мир, та в нікого не має віри в мир...»[117,с.277-278].

Хоча Овідій і критично називає всіх варварами, не уконкретнюючи, що мова йде про слов'ян, та з інших джерел нам достеменно відомо, що власне в цей час слов'яни намазували наконечники стріл ядом. Власне слов'яни в І ст. н. е активно нападали на римську провінцію «Дакія». Слід наголосити, що власне в час Овідієвого заслання римляни захопили середнє Подністров'я і можна припустити, що, як засвідчують карпатські легенди Овідій разом з просування римських легіонів побував у Подністров'ї. Недаремно за переказом і легандами у Покутті є «Овідієва гора», «Овідіїв камінь» з якого нібито поет читав чи то римлянам чи то варварам-слов'янам свої вірші. При всій інтерпретації джерел та легенд, можемо наголосити, що римські легіони довгий час дійсно перебували в цих місцях. З цього огляду ця проблема потребує подальшого наукового дослідження [118,с.36-37].

Якщо ще раз звернутися до римських літописців І ст. н. е., то дізнаємося, що Овідій також писав і про слов'ян гетів, в яких вбачав напарників на римські фортеці. Характерно, що через декілька років після цього Овідієвого опису, інший римський історик Корнелій Тацит у своєму творі називав слов'ян-гетів, бастарнами [160,с.372-373].

В подальшому римські джерела називали слов'ян венедами, склавінами, антами, карпами, бастарнами, однак найбільшу

перевагу віддавали етно-назві «Бастарни» з якою на межі тисячоліть та перших ст. н. е. пов'язали гори «Альпи Бастарнські», як в подальшому з народом Карпи, починвючи з IV ст. н. е., гори Карпати. Ряд дослідників вважає , що бастани це стародавня назва народу карпів-хорватів, покрайні такий логічний висновок витікає із аналізу свідчень римських джерел [91,с.235-315].

Дальше історію Подністров'я та Прикарпаття нам описує готський історик Йордан, який у слід за картографом Клавдієм Птолемеєм I-II ст. н. е. подає нам географію розселення слов'ян - склавнів: «від Чорного моря, Дунаю, Тиси до через Карпати Дністра, Вісли і Бугу, другі слов'яни анти, за уявою Йордана проживали від Дністра до Дніпра. Перші складали у політичному розумінні королівство Склавинів (раніших бастарнів), другі царство Антів (бужан-дніпрян)». Обидва етноси впадали своїми поселеннями в Подунав'я. Руський літопис значно пізніше теж характеризує тут багато чисельні племена уличів і тиверців, які «присідають до Дунаю». Слід наголосити, що свідчення Йордана ми знаходимо тотожними з свідченнями раніших авторів, таких як Пліній, Тацит та Птолемей[72,с.72-73].

Візантійський історик Прокопій Кесарійський у VI ст. н. е. розміщує слов'ян на території від Дунаю до Карпат наголошуючи, що слов'яни проживають серед витікаючи з гір річок та боліт, які знаходяться в густих лісах. Їх територія сягає до Дністра і дальше за Дністер. Міста їх розміщені між болотами у важкодоступних місцях[128,с.209-210].

Наступний візантійськимй літописець Марикій Стратег наголошує, що територія слов'ян починається з лівого берега Дунаю. З IV по VI століття н. е. їх називають венедами, склавінами, антами. Маврикій Стратег у своєму творі концентрує основну увагу на боротьбі з слов'янами, він розробляє стратегію воєн із різним слов'янськими князями[154,с.225-226].

Внаслідок військового протистояння з Римом у Дунайсько-Дністровському регіоні кристалізувалась у I ст. н. е. консолідація князівств під керівництвом короля Децебала, яка, як вважають дослідник включала в себе князівства: певкінів, бастарнів, карпів. Однак це політичне об'єднання профункціонувало не довго, в цей же час римляни могутнім ударом вторглись у нижнє

Подунав'я. Розгромивши злучене з вищеозначених народів військо короля Децебала, римська військово-політична заставила рештки його військово-політичного об'єднання відійти у верхнє Подністров'я. На зайнятій римлянами території нижнього і середнього Подністров'я, як наголошував Б. Рибаков, утвердилась римо-провінційна культура, яку ще ототожнюється з черняхівською археологічною культурою [159,с.69-70].

Як засвідчують археологічні старожитності, на цій території у І-ІІ століттях нашої ери формувалась контактна зона римлян з черняхівським наеленням. Як наголошував М. Брайчевський, власне тут розпочались активні товаро-грошові відносини римлян з слов'янами-українцями, що засвідчено археологічними старожитностями Верхнього Подністров'я та Побужжя[132,с.12-17]. Власне в цих регіонах появились у ІІ-ІІІ століттях нашої ери селища-городища, ремісничі центри, прото-міста. Велика кількість римських грошей, імпортованих речей, римської зброї та спорядження, наголошував В. Кропоткін, що стало поштовхом до зародження феодалізму[83,с.152-180].

Російськйи дослідник Б. Рибаков вважав, що головною рушійною силою до зародження і становлення міст стало ремесло, яке на нових римських технологіях дало новий поштовх до розвитку слов'янського суспільства. Окрім розвитку ремесла за римськими технологіями, між слов'янами Карпато-Дністровської цивілізації і містами римських провінцій розпочалась жвава торгівля. На думку Б. Рибакова слов'яни з римлянами вели торгівлю хлібом, тваринами, свинями, коровами, вівцями та домашньою птицею: курами, качками, гусьми., хутром, медом, шкірами, рабами. Це цілком ймовірно, оскільки, римський історик К. Тацит наголошує, що кожне господарство у герман вирощує хліб має в господарстві дрібну та велику рогату худобу та птицю[159,с.69-70].

Така приблизно сама система укладу господарювання була і в слов'янських державах бастарнів та карпів. А. Нікітський всесторонньо вивчивши проблему розвитку слов'янського етносу Прикарпаття, в римську добу, вважав, що становлення міст та господарства за римським зразком проходило за таким самим принципом як і в «Дакії». На його думку політична система майбутньої Київської Руси, а це посадники, тисяцькі, бояри та

князі знаходилися цілком на таких же правах, як римські консули, притори, едили, квестори відносно римського імператора. Одже наголошував дослідник відносини князівської верстви з своїми васалами та підданими в Прикарпатті були встановлені в римський час на принципах римського права, відоме у слов'ян, як «Галицький Статут». Посадники, на думку А. Нікітського, це римські консули, притори, а воєводи, це римські центуріони[112,с.58-60, с.145-146, с.160-162].

Таким чином зміна політичного та соціально-економічного ладу у слов'ян-українців Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя була обумовлена завоюванням римлянами Дакії у І ст. н. е., яка перетворилася на римську провінцію «Дакія» за всіми ознакимии, характерними для тогочасної римської провінції. Римський і слов'янський світ тепер розділяли «Альпи Бастарнські»(Карпати) через які, як виразився автор «Слова о полку Ігоревім», «через Тропу Троянову», через гірські перевали велась широкомасштабна торгівля з римськими провінція «Мезія» та Дакія. Це, як наголошував автор «Слова о полку Ігоревім»: « були щасливі віки Траянові»[138,с.37].

Внаслідок взаємопроникнення політичних систем у слов'ян-українців Бастарнії змінюється політичний устрій, згідно якого царі-королі-князі, які кристалізували владу, як племінні вожді, перетворюються в ранньофеодальну знать з своїм власним апаратом насилля: боярами та дружиною. Все це політичне зміцнення слов'ян-українців проходило на межі тисячоліть та у І-ІІ століттях нашої ери в час, коли на карті великої «Сарматії» Клавдія Птолемея появилась велика та могутня держава «Basternae-Бастарнія»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Власне в цей час у бастарнських «рексів- королів» починають оточувати князі, бояри та воїни, які вже тільки внаслідок захоплення великих територій і підчинення вільних общинників, перетворюються у феодальну знать. Централізація великих територій і утворення феодальної держави дає можливість кристалізувати військово-політичний апарат, який в свою чергу вже живе внаслідок ведення війн зокрема з Римською рабовласницькою державою. Власне в цей час, як засвідчують римські джерела, бастарни, карпи та інші народи Прикарпаття та Карпат розпочали напади на римські провінції. Все це заставило

імператорів Риму, починаючи з Трояна розпочати ведення переговорів з слов'янськими королями та князями. Як засвідчують археологічні джерела з розкпаних царських могил на Волині, уже в епоху Трояна римській імператори дарували коштовні подарунки та золоті медалі з потретами імператорів Трояна, Іоана, Костянтина в знак союзу, дружби та миру володарям Бастарнії. Не слід відкидати, що великі винагороди та грошові подання, слов'янські королі та князі отримували від Риму внаслідок військових дій проти ворожих щодо Риму, германських народів готів та гепідів[138,с.41].

Таким чином, швидкий розвиток військового мистецтва в Бастарнії вдосконалював ранньофеодальні державні структури. Як наголошував давньогрецький географ Клавдій Птолемей: «фортеці і міста слов'яни в Європейській Сарматії розпочали будувати у II столітті»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

У бастарнів і карпів на думку Б. Рибакова городища, як засвідчують римські джерела, що активно вели торгівлю римськими провінцями появляються уже в II-III століттях нашої ери. Окрім торгівлі в III століттях нашої ери, слов'яни проводили і великі війни з Римом. Римські джерела, розповідають, що імператор Валенціан вів з венедами великі війни в 251-253 роках і внаслідок перемоги над останніми отримав титул «Венедського» - «переможцем венедів». Великі війни в III столітті нашої ери з перемінним успіхом, проводили римляни і з карпами. Одна перемога римлян над карпами дала імператору право іменувати себе титулом «Карпікус» - «переможцем карпів»[138,с.45].

Як засвідчують римьскі джерела рух в Подністров'я проводився римлянами послідовно і на протязі тривалого часу. Уже імператор Тіберій (14-37рр. нашої ери.) вів безперервні війни в Фракії внаслідок, яких захопив останню. Імператор Клавдій у 56 році н. е. своїми легіонами просунувся до Нижнього Дністра і захопив місто Тіру. Легіони імператора Нерона закріплють свої позиції в нижньому Подністров'ї, а також завоювали Ольвію та Крим. Як вважають дослідники власне легіони Нерона захоплюють селища та городища середньої течії Дністра і засновують місто Коломию, військовим табором, біля якого, що засвідчують археологічні дослідження, стояв довгі часи римський легіон[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Особливий успіх Римська імперія отримала в час імператора Траяна (98-117рр. н. е.). Військово-політична машина Риму, яка знаходись в останній фазі своєї могутності, захопивши величезну територію Дакії вторглась у слов'янські землі Подністров'я та Прикарпаття. Однак дійшовши до Передкарпаття (сучасного Коломийського райому Івано-Франківської обл.), що засвідчують археологічні джерела, вона була зупинена слов'янами-українцями. Власне на цій території кристалізувалась римо-провійнційна, означена археологами, як черняхівська культура. Ця культура яка профункціонувала на території Подністров'я та Прикарпаття з II по IV ст. н. е., тобто вона перестала функціонувати, як показують археологічні досілдження, з відходом військово-політичної та державної системи Риму, та нападом ці теритрії готів та гунів[140,с.24-25].

Сусідство Бастарнії з Римською державою мало і різнопланові взаємовідносини, про що засвідчують римські джерела. Воно було закріплене політичною угодою за кою було проведено розмежування територій. Все це бачимо по тому, що римляни називали гори «Альпи Бастарнські», що може говорити, що гори були у сфері впливу Бастарнської держави. Сама Бастарнія, як велика сусідня до Риму держава була засвідчена як на карті К. Птолемея так і на Певтінгерових таблицях, дорожній карті римських шляхів. За мир, дружбу з Бастарнією Римська імперія виплачували бастарнським королям, королям карпів, як засвідчують джерела, «грошові подарунки». Так в III ст. н. е. бастарни і карпи, за свідченням римських джерел: «вимагали від Риму за збереження миру, данину, таку саму, як римляни платили готам» - «Платіть нам, адже ми могутніші від готів». Власне бастарни і карпи зупинили наступ римлян на Прикарпаття і утримали римські легіони на лінії Передкарпаття (Сучасна Коломийщина в Івано-Франківській обл.). Власне в III ст. н. е. римляни на цих землях, переходять від наступу до оборони, що засвідчує досліджений військовий табір римського легіону під Коломиєю. Це засвідчує і римський поет Овідій, який наголошував: «що мир тут був короткочасний». Однак, щоб втриматись на цій території, Рим вдавася до широкої міжнародної торгівлі, зодобрювання бастарнських королів та князів, що хоч

короткочасно, як наголошував Овідій: «подавало надії на мир» [117,с.277-278].

Слід наголосити, що торгово-економічні та політичні взаємовідносини, які були налагоджені Римською імперією з Бастарнією профунціонували тут ще довгі віки і відбились через призму в історичній та легендарній пам'яті народу майже на протязі восьми століть, оскільки були ще відомі у XII столітті в епоху могутності Галицької держави, яку очолював знаменитий князь Ярослав «Осьмомисл», який як наголошувало «Слово о полку Ігоревім» відновив «Часи Траянові», «затворив Дунаю ворота, суд по Дунай рядив»[68,с.287-301].

У такому екскурсі окреслюється стародавня історія Галичини, від епохи Птолемеєвої Бастарнії, I-IV століть нашої ери, та її взаємовідносин з Римською державою, які «Слово о полку Ігревім» характерихує як «Прекрасні часи Троянові», вкладуючи зміст великого розвитку Прикарпатської державності того часу, який літописець порівнює з «Часами Ярославовими», епохою могутності Галицької держави, в час внязювання Ярослава Володимировича Галицького[135,с.163-181].

Усю нашу реконструкцію підтверджують і археологічні джерела. Зокрема археолог В. Баран наголошує, що слов'яни розвинули свої ремесла на римських технологіях, римському імпорті, який застосували щодо свого способу господарювання. Такий синтез в тому числі й політичний та адміністративно-господарський дав поштовх для розвитку феодалізму. Хронологічно він відповідає присутності римської військово-політичної та господарської системи у Прикарпатському регіоні і з археологічної точки зору відповідає римо-провінційній, черняхівській культурі, яка профункціонувала тут з II по V століття нашої ери[18,с.11-18].

Дослідниця І. Зелененька відзначає високий рівень господарства та економічний рівень Бастарнів внаслідок присутності в сусідстві Римської держави. В цей час вдосконалюються, за римськими зразками: знаряддя праці, гончарна кераміка, обробка металів, зокрема заліза[58,с.79-80].

Власне в цей час, наголошувала дослідниця Л. Вакуленко, спостерігається нагромадження додаткового продукту, зокрема зерна, дорогих імпортних римських речей та великої кількості

римських грошей у правлячої верхівки Бастарнії, що є ознакою класового суспільства чи держави[35,с.23-29].

Цілком очевидно, наголошував М. Брайчевський, що такі феодальні процеси у державі Бастарнії склались у II-III ст. н. е. внаслідок всесторннього впливу Римської держави та римської культури[31,с.28-29].

Внаслідок впливу Риму, як наголошував М. Щукін в Прикарпатті розвинулась черняхівська культура та культура карпатських курганів, які кристалізувались завдяки римському військово-політичному, господарському, ремісничому та культурному впливі. Ці дві культури у I-II століть нашої ери розвинулися так яскраво, що їх слід війнести до найвищого рівня досягнень регіонів Карпато-Дністровської цивлізації, римського часу[180,с.9-11].

Як наголошують археологи, пам'ятки регіонів Карпато-Дністровської цивлізації I-II століть нашої ери, римського часу, технології, побутове, ремісниче та сільськогосподарське спорядження, які привели населення регіонів Карпато-Дністровської цивлізації до римської системи господарювання, яскраво говорять, що власне вони вивели тут слов'ян-бастарнів до феодальної системи господарювання[17,с.5-48].

Виявлені археологами комплекси житлових приміщень знарядь праці, та гончарне ремесло, яке активно розвивалось в Бастарнії (регіонах Карпато-Дністровської цивлізації), які датуються I-II століттями нашої ери, дають право наголошувати, що населення регіонів Карпато-Дністровської цивлізації було включене в економічну та господарську інфраструктуру римського світу. Римські історики Пліній Старший, Корнелій Тацит та Клавдій Птолемей характеризували це венедське, бастарнське населення, як сусідів римлян, які активно включилося в торгово-економічні та політичні взаємовідносини з Римською імперією. Вони називають це населення, спочатку, венедами, дальше бастарнами та склавинами-слов'янами, також карпами[91,с.235-315; 191].

Слід наголосити, шо російський історик XVIII століття В. Татіщев, який використав недійшовші до нас стародавні слов'янські легенди, які були записані в XIII-XVI століттях, наголошував: «що у стародавні часи Дністром володіли Бастарини. Сам цар Славен-Склавен, від якого отримали назву

склавини-слов'яни, який виходив із Дунаю в північні краї, залишив у Дністровськ-Дунайськім краю свого сина Бастарна з народом бастарнів»[158,с.320-327].

Галицький дослідник XIX століття О. Партицький опираючись на свідчення К. Птолемея наголошував, що у II ст. н. е. бастарни проживали біля Коломийських і Буковинських гір. Поряд з ними проживали, в Карпатах - карпи, сучасні українські гуцули.

Вперше про народ Бастарнів та їх державу Бастарнію розповідає у 185 році до н. е. географ Деметрій з Колятіс. Він пише про них не мов би очевидець їхнього життя: «Раніше бастарни проживали в Придунайській землі. Пізніше по невідомих причинах вони переселились в гори». Від їх імені ці гори називаються римлянами: «Alpes Basterniae». Про бастарнів писав і Страбон: «На північ від Дунаю, вже дальше в краю живуть Бастарни, сусіди Дністровських гетів та германців»[153, с.3-17].

Римський історик Корнелій Тацит теж розповідає про бастарнів, він вагається називати їх германцями, наголошуючи, що зовнішнім виглядом вони схожі на сарматів. Про напади на римські провінції сарматів чи бастарнів нам родповідає і Овідій [160, с.372-373].

Пліній називає бастарнів сусідами даків (contermini Dacis). Галицький дослідник О. Партицький проаналізувавши свідчення римських письменників вважав, що бастарни, це слов'яни прикарпатці та горяни, гуцули, які з найдавніших часів проживали починаючи від Вісли до Карпат (Альпи Бастарнські). У II столітті нашої ери германців тут ще не було. К.Птолемей називає близькими сусідами Бастарнів, Бойків, Карпів, які проживають на ріці Коропець. Бойків і Карпів він теж називає «ставанами» тобто слов'янами[119, с.224, с.251, с.294-296].

За науковими висновками О. Партицького, бастарни і карпи у стародавній час висилились із Малої Азії і довгі віки по переселенню проживали в Подунав'ї, звідкіля були витіснені сарматами та волохами-кельтами і змушені були поселитися в Карпатських горах та Прикарпатті, а також на землях навколо сучасного Перемишля[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Першим королем, який переселив Бастарнів у Карпати і Прикарпаття та Подністров'я був Ороль-Ораль-Гораль. Тіт Лівій розповідає про війни короля бастарнів Ораля-Гораля проти

римлян в союзі з Македонським королем Філіпом III. Та згодом римляни розгромили македонців та даків на Дунаї і вийшовши в нижнє Подунав'я та Подністров'я вигнали сарматів в степ, а слов'ян-бастарнів в гори[119,с.310-312].

Таким чином війна об'єднаної коаліції з римлянами на чолі з Бурвістою (Буря і Вість) була програна. Римляни розгромили даків, боїв, карпів і бастарнів і ті відійшли в Альпи Бастарнські - Карпатські гори. Сама ж Бастарнська держава, яка утворилася внаслідок необхідності протистояння римлянам, почала розвиватись в Прикаратті, як її вірно відтворив на карті К. Птолемей, у I-II ст. н. е.[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Як наголошують римські джерела у битві з римлянами був вбитий король бастарнів Дельдьо власною рукою римського полководця Краса. Це другий король бастарнів відомий із римських джерел, який могутній володар Бастарнії межі тисячоліть.Таким чином бастарни на Дунаї були переможені римлянами їх король Дельдьо поліг на полі битви. Новообраний король бастарнів, Гораль, за свідченнями римських джерел, відступив з бастанами в «Альпи Бастарнські» та в Прикарпаття, де в районі заснованого ними Перемишля, сконцентрував свою державність[119,с.320-321].

Що стосується історії Перемишльського краю до приходу слов'ян-бастарнів на межі тисячоліття у Посяння, то можемо наголосити, що до переселення бастарнів на територію Перемишльського краю тут уже знаходилась частина кельтів-боїв з Чехії, яка в останньому столітті до н. е. утворила в регіоні Бойське князівство. Що стосується території Бойського князівства з центром в Словаччині, то, опираючись на свідчення Страбона та сучасні археологічні дослідження, можна говорити, що князівство Боїв охоплювало територію від Дунаю, займало територію Південної Чехії та Північно-Східної Баварії. Воно теж, особливо своє фінансовою системою та торгово-економічними відносинами впливато на територію Перемишльського краю та Посяння[153,с.3-17].

В цей час на території Перемишльського краю зафіксовані кельтські монети, які знайдені у великий кількості пунктів у Перемишльському краї в сучасній Польщі. Тут же знайдені кельтські фібули і прикраси. Великий інтерес викликала срібна

фігурка голови бика, що була знайдена у ріці Сян біля с. Радимне поблизу Перемишля 26 червня 1886 року. Дослідники припускають культове призначення цієї фігурки, а її датування визначають в межах пізнього Латену. Додамо до цього, що в с. Медика, розташованому майже поруч з місцем знахідки голови бика виявлено срібні кельтські монети, а в селі Треби в цьому ж районі ще одну кельтську монету - золотий статер, карбований у II ст. до н. е. Зауважимо, що в околицях Перемишля знайдено 11 пунктів латенського часу. Польський дослідник Т.Сулімірський вважав їх спорідненими з Східнословацькою групою цих же часів. Слід наголосити, що на формування старожитностей Перемишльського краю, і центру Бастарнів, Перемишля, зокрема в латенській добі окрім Богемії (Чехії та Словакії), впливали також і кельти Паннонії, де в римський час знаходилась римська провінція Паннонія. Знайдені на території Паннонії скарби монет, кельтського прикладного мистецтва, ремісничий реманент посуд, розписані і розмальовані глеки, дають право наголошувати, що тогочасний кельтський світ був єдиним[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Підсумовуючи огляд кельтських старожитностей на території епіцентру Бастарнії, стародавнього Перемишля, та Перемишльського краю наголосимо, що польськими вченими зафіксовані бастарнські опорні пункти та бастарнські старожитності на території Перемишля та Перемишльського краю. Із всіх наявних джерел можна зробити висновок, що Прикарпатські землі в III ст. до н. е. частково підлягали вторгненню галлів, а в I-II ст. н. е. були заселені слов'янами-бастарнами. Перемишля, історя якого потребує подальшого дослідження, очевидно був одним із столичних центрів бастарнів з якого вони нападали на римлян після розгрому ними даків. Слід наголосити, що поблизу Галтіса в Подністров'ї на території Бастарнії знайдені великі скарби римських монет, що засвідчує великі товаро-грошові відносини Бастарнії в I-III ст. н. е.[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Відкриті у Подністров'ї могильники-захоронення відомі нам по обряду трупоспалення і трупопокладення. У них виявлені знаряддя праці, вироби із глини, прикраси і предмети зброї та римські монети[63,с.62-69; с.33-118].

Слід наголосити, що пілся розгрому дунайсько-дністровських народів давньогрецький географ Клавдій Птолемей зумів відтворити нову етно-політичну картину в Центральній Європі, показати велику державу «Бастарнію», яка відігравала ключове значення у Східній Європі і у Подністров'ї та Прикарпатті, зокрема. За його свідченнями: «На північ від римської провінції Дакія проживають бастарни, карпи, певкіни, дальше будини (бужани)»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Галицький дослідник О. Партицький вважав, що означена на карті країна «Бастарнія» займала не тільки територію від Карпат і по Карпатах до Дністра, але й все Побужжя. Бастрнія, на його думку, включала в себе й карпів, які проживали на північ від Дністра до гір «Карпи». Біля карпів і на північ від них проживали певкіни, які теж входили в Бастрнію. На сході дальше за бастарнами вже в регіонах наближених до Подніпров'я проживали будини чи бужани[119,с.224, с.345].

Не дивлячись на те, що бастарни, певкіни та карпи змінили місця проживання, вони не змінили стилю господарювання і зразу вступили з римлянами в тісні та сталі торгово-економічні взаємовідносини, про що засвідчують знайдені скарби великої кількості різного часу римських золотих та срібних монет. Ці знайдені скарби римських монет підтверджуються свідченнями римських джерел, які на території Карпато-Дністровської цивлізації розміщують державу Бастранію. Римський історик К. Тацит: «називає бастарнів і певкінів одним народом». Географ К. Птолемей точніше виражається про них: «він говорить, що бастарни і певкіни походять з одного народу, вони становлять один із чотирьої великих народнів Сарматії. народ Певкіни називається від Карпатського узгір'я Певки». К. Птолемей вважав, що певкіни також проживали у горах. Народ пекінський К. Птолемей зараховує до бастанів і вважає, що певкіни і карпи є складовою ланкою, частиною народу Бастарнів. К. Птолемей наголошує, що між Певкінами і Бастарнами проживають карпіани чи карпи, дальше будини, бужани. Географ К. Птолемей теж зараховує карпів до одного народу з бастарнами. Дослідник І. Забєлін вважав, що назва карпи це латинізована назва хорватів. Столицею стародавніх карпів було городище, чи місто Коропець, що було їхньою, як вважав О. Партицький королівщиною,

столицею. Пізніше римські джерела у II-III ст. н. е. для зручності означення називають всі ці народи збірною назвою Бастарни, а потім Карпи. Як зауважував К. Птолемей римлянами назвали всі ці народи бастарнами та карпами від назви гір. В II-III ст. н. е. всі народи: певкіни, бастарни, карпи, називалися римлянами збірною назвою: «Бастарнія», «Королівство Бастарнів», «Королівство Карпів»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Як засвідчують римські джерела в 240 році н. е. королівство карпів вимагало від Риму данину. Такої плати за добросусідство королівство карпів вимагало від Риму в 251-253 роках. У 253-260 роках карпи роблять військові походи в римські території. В 273 році між королями карпів та римським військом, яке очолив сам римський імператор Марк Аврелій відбулась велика битва, внаслідок якої римлянам вдалося розгромити військо карпів. Римський сенат, як наголошують римські джерела зустрів з тріумфом перемогу імператора Марка Аврелія. Йому було надано почесний титул «Carpicus». Після поразки у 295 році карпи більше ніколи не нападали на римські провінції. В 295 році внаслідок довготривалої дружби з Римською імперією, карпам було дозволено знову селитися в областях Дунаю. На цих територіях карпи проживали до 382 року, оберігаючи римські володіння від раптового нападу кочовиків. В цьому регіоні вони проживали до приходу в регіон гунів. В 382 році, наголошує римський історик Зосима в Подунав'я прийшли гунни, які підчинили карпів і ті стали союзниками гунів. Зразуж карпи напали на задунайські володіння Римської імперії[119,с.351-356].

Чеський дослідник Л. Нідерле вважав, що карпи за довгий час, майже за століття добросусідського проживання з Римом з 295 по 382 роки ведучи торгівлю зуміли підчинити своєму володарюванню все населння від Капрат до Вісли і усе Подністров'я. Їх володіння доходили до Подунав'я до Волині на сході і до Вісли і Кракова на заході. Цю велику державу Карпів, яку раніше називали Бастарнією, слід ототожнювати з майбутньою відомою по візантійських джерелах «Великою чи Білою Хорватією». Побачивши могутність гуннів і не бажаючи занепаду свої держави, королі карпів вступили в союз з гуннами і по їх волі розпочали війни з Римською державою. Внаслідок

експансії карпів швидко були завойоване Подунав'я, а також римські провінції Дакія та Мезія[113,с.77-78].

Історична роль бастарнів та карпів Карпато-Дністровської цивілізації в II-III ст. н. е. на думку мовознавця Ф. Філіна полягає в тому, що вони змогли консолідувати слов'янську, а отже праукраїнську, державну та мовну спорідненість «Бастарнія», яку слід поставити в основу формування українського етносу, з своєю, притаманною виключно українському народу, культурою та мовою. Ф. Філін на нашу думку повністю правий, як наголошували античні джерела: «склавини і анти розмовляли однією мовою»[174,с.28-30, с.63-65, с.99-122].

Про стародавність етносу бастарнів та карпів та їх мови наголошував ще К. Птолемей, який говорив про єдину мову карпів, бастарнів та певкінів, щоправда він не уточнював мовну систему цих народів із його свідчення зрозуміло, що він просто вивчив їх розмовну форму у тому вигяді, яка давала йому зрозуміти історико-географічне розміщення та степінь спорідненості цих народів. В такому ракурсі знали мову бастарнів і К. Тацит і Пліній. Ці дослідники знали, що карпи поділяються ще на дрібніші племена: сабоків, бойків, а трансмотанти - це ті, що проживають за горами. В горах він розміщував карпів, кособоки - це гірські бойки. В області Подністров'я - соувени і ставани, де під цими назвами слід розуміти слов'яни. Таким чином, на нашу думку са - боки, це бойки, транс мутанти - загоряни, карпи римська назва - хорватів, костобоки - гірські бойки і ставани-слов'яни[91,с.235-315].

Якщо врахувати, що бойки проживали в Прикарпатті і в Карпаських горах, то зрозуміло що це один народ, який проживає в різних місцевостях. Дальше на великій території Карпато-Дністровської цивілізації проживали «Ставани» - «Слов'яни», які визначені тут археологами починаючи з I-II ст. н. е.[77,с.106-107].

Тут також не слід виключати і сарматського етносу, який як вважали стародавні автори перекочовуючи з Причорномор'я в Подунав'я у перших століттях нашої ери міг зачепти своєю міграцією і Прикарпатський регіон. І хоча лінія активної міграції сарматів проходила в районі Чорного моря по нижньому Дунаю, Дакії не слід виключати, що міграція не зачепила райому

Нижнього Подністров'я і не мала контактів з слов'янами [106,с.230-231].

Дослідник В. Бідзіля наголошує, що в перших століттях нашої ери в районах Прикарпаття та Карпат проходили різноманітні контакти між готами і слов'янами, даками і слов'янами, кельтами і слов'янами, германами і слов'янами. Тут же в районі Капрат і Прикарпаття проходили різноманітні контакти могутніх народів, не слід виключати і сармато-слов'янські контакти[24,с.20-21].

В цей же час, як засвідчували римські джерела проходили контакти слов'ян з сарматами на території Дністро-Дунайського пониззя. За даними Апіана сармати почали кочувати в Подунав'я в II ст. н. е. Потім рушили на захід через поселення слов'ян Прикарпаття і осіли в басейні ріки Тиси[91,с.235-315].

Слід наголосити, що в III столітті н. е. починається натиск готів на Прикарпаття, це обумовило активну участь слов'ян разом з готами у війнах з Римом, що може говорити про певні військово-політичні та економічні контакти слов'ян з готами в Прикарпатті. Ряд дослідників такі контакти обумовлювали виникненням бастарнів, яким надавали рис германського забарвлення, хоча, як ми бачимо по свідченнях римських джерел, бастарни проживали біля гір Бастарнських гір задовго до приходу у регіон Прикарпаття готів. Історики та мовознавці О. Трубачов та В. Топоров наголошували, що бастарни-слов'яни проживали задовго до приходу готів в Прикарпаття. Вони як з мовної так і археологічної точки зору обіймали територію Верхнього Дністра, Прута, Серета де виявлені їхні чисельні археологічні пам'ятки та гідроніми. Їх присутність в регіоні в I-II століттях нашої ери підтверджується і даними римських авторів, які наголошували, що бастарни проживають біля «Альпів Бастарнських»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Слід наголосити, що країна «Бастарнія» поміщена окрім карти «Sarmatia» давньогрецького географа Клавдія Птолемея і на «Певтінгерових таблицях», дорожній карті римських шляхів III-IV століть нашої ери. На останній також зафіксованів і «Алипи Бастарнські» - Карпатські гори[191].

Все це означає, що задовго до приходу на землі Карпато-Дністровської цивілізації готів, бастарни-слов'яни були ту давнім

народом, які з І ст. н. е. були в сфері економічного та політичного впливу Римської імперії[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Таким чином бастарни-гети-слов'яни-склавіни-хорвати, які проживали на територіях «держави Бастарнії»: Карпатах, Прикарпатті, Подністров'ї, яка зафіксована на «Певтінгерових таблицях», дорожній карті римських шляхів регіоні «Альпів Бастарнських»(Карпатах), були давнім народом Карпато-Дністровської цивілізації, який за археологічними та письмовими, зокрема мовними джерелами, розвинув тут свою культуру «з політичної епохи» Хеттської держави[131,с.20-27].

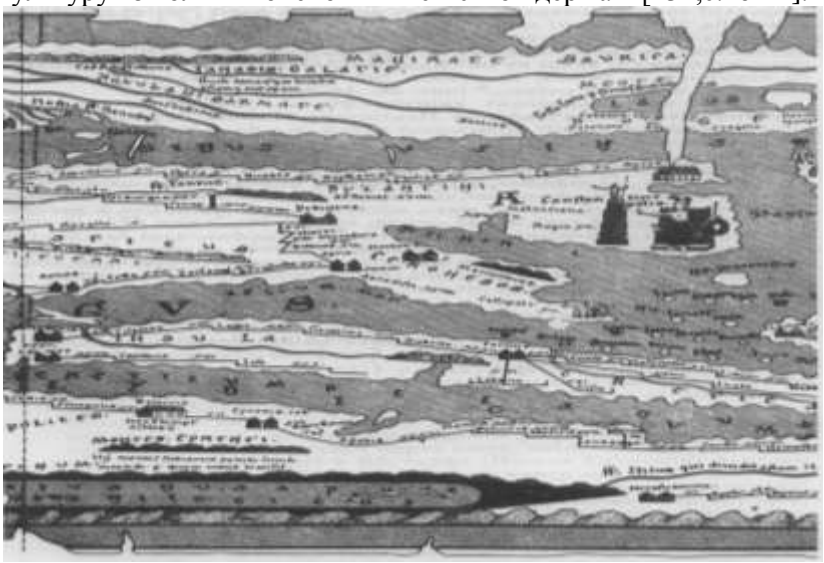

Рис. 1. Певтінгерові таблиці, дорожна карта римських шляхів III-IV ст. н. е.

Слід наголосити, що бастарни і карпи, як засвідчують і археологічні джерела, проживали в квадратних будинках з угіддями в Передкарпатті та Карпатах. У II-III ст. н. е. землі бастарнів і карпів ще не були остаточно всі розподілені за знаттю. Загальним залишалися пасовиська, ліси, ріки та гори. Суспільство карпів поєднувало як скотарсько-пастуше ведення господарства, і виробництво м'яса, молока, шкір та вовни, ловлю риби в гірських ріках та ведення землеробства в прикарпатських низинах. В II-III ст. н. е. система управління внаслідок римського впливу притерпіла суттєві зміни. Народні збори на яких вибирали

королів бастарнів та карпів та інших урядників відійшли у минуле. На зміну народним зборам «Вічу» прийшла військово-політична знать, яка мотивуючи довготривалими війнами з римлянами та іншими ворогами бастарнів і карпів, фактично узурпувала владу в суспільстві. Королі бастарнів уже опершись на військово-дружинний інститут фактично перетворились на ранньо-феодальних володарів з системою залежних регіональних князів. Диференціація населення поділ суспільства бастарнів на бідних і багатих, торгово-економічні та політчині відносини бастарнів з Римською державою, ось основні чинники зародження і становлення феодальних відносин у суспільстві карпів. У герман, як наголошував К. Тацит, так і на нашу думку у бастарнів, королі стають голивним чинником політичного та торгово-економічного життя суспільства. Війни з Римом приносять королю та військово-дружинному оточенню великі багатства, які автоматично надають оточенню короля та регіональним князям всю повноту влади. Уже Аміан Марселін наголошував: «що влада у варварів належить царям та їх оточенню, територіальній військовій знаті». Таким чином сформувавшись на загальній тенденції боротьби з Римом у I-II ст. н. е. ранньофеодальна держава слов'ян, Бастарнія, як наголошував А. Ременніков, у I-II ст. н. е. приєднала до своїх володінь і землі сучасної Буковини та Молдавії, а також землі західної Трансільванії. Володіли бастарни в цей час і територією Подністров'я та Побужжя до Прип'яті. На заході їх території охоплювали ріку Сян та території Посяння[131,с.10-17, с.21].

Власне таким ми уявляємо собі королівство Бастарнів у I-II ст. н. е. згідно сукупності всіх наявних джерел та висновків вчених в тому числі й карти К. Птолемея[63,с.123-175; с.33-118; 191].

Основою суспільно-політичного життя бастарнів була війна та торгівля, як по Дністру з Дакією, через Карпати з Мезією так в обхід Карпат з Паннонією. Основним мірилом багатства та накопичення була римська золота та срібна монета[29,с.229-230].

Внаслідок великої міжнародної торгівлі пройшов швидкий ріст продуктивних сил. Нявність класового суспільства, на чолі якого стояли королі, військово-політична та торгова знать, купці, які сукупно проводили широку міжнародну торгівлю з римськими провінціями Дакія та Мезія, все це кристалізувало бастарнську

державність, яка уже в I-II ст. н. е. стала могутнім військово-політичним об'єднання, як наголошував Е. Рікман: «в сусідстві такого ж дакійського та готського королівств»[141,с.19-37]. Загальна картина проаналізованих археологічних та письмових Прикарпаття та Подністров'я в II-III ст. н. е. дає підстави наголошувати, що соціально-економічний та політичний розвиток, зокрема Бастарнії, проходив в сукупності з римським культурним, політичним і економічним впливом, що дає можливість говорити про проникнення в Прикарпаття римських військово-політичних, економічних та культурних традицій. Цей вплив на думку Ю. Колосовської, прискорив розвиток суспільства бастарнів та карпів, вивів їх на вищий рівень суспільного, економічного і політичного розвитку та взаємовідносин з Римською імперією у I-II ст. н. е.[79,с.182-192].

Перебуваючи під римським впливом прикарпатське суспільство, карпів та бастарнів протягом останніх століть до нашої ери та в перших столітттях нашої ери. сформувало за римським зразком, державні інститути. Джерела наголошують, що держава Бастарнів, яку очолював король Дельдьо, який загинув у війні з римлянами, вже була організована за консолідована за римським зразком. Внаслідок великих торгово-економічних операцій та виручення за свої товари великої кількості римських грошей, бастарни спочатку втягнулися в глибокі товоро-економічні взаємовідносини і на цій основі склали, спочатку римо-провінційну, торгово-економічну культуру. В подальшому, як вважав дослідник А. Бандровський тісні товаро-економічні взаємовідносини переросли і в тісні військово-політичні взаємовідносини, які були направлені проти готів, даків. Спочатку слов'яни-бастарни, на думку дослідника, перейняли основи римського торгівельного права згідно якого слов'яни зобов'язувались:

I - Дотримуватися римського торгового права і забезпечення вільної торгівлі для римських купців.

II - Дотримання римських правил торгівлі варварських купців із варварських королівств на римській території.

III - Дотримуватися строгого контролю за дотриманням правил і встановлених місць торгівлі.

IV - Усвідомлювати велику роль римської армії в торгівлі та стосунках у торгових місцях[8,с.101-102].

Слід наголосити, що велику роль у торгівлі слов'ян Прикарпаття відігравав Дністер, який зв'язував торгово-емісничі центри Верхнього Подністров'я з римським торгово-економічними центрами Дакії та Північного Причорномор'я. З метою зручності в торгівлі римляни створили цілі торгівельні факторії в Паннонії, Мезії, Дакії, куди з внутрішніх територій Римської держави підвозились і складувались для продажу «варварам» римські товари. Власне сюди і прибували для торгівлі купці з Бастарнії та від певкінів і карпів. Що стосується подорожей римських купців у «варварський світ» то вони слабо досліджені в основному, римські товари доставлялись в регіон Прикарпаття та Подністров'я за участю посередників з слов'янського суспільства. Як наголошував В. Кропоткін з Прикарпатського регіону до римських торгівельних пунктів привозились коней, корів, овець, свиней, шкіри, мед, хутро, віск, сіль, жито, пшеницю, дерево і т. д.[63,с.123-175; с.33-118].

Римляни продавали: вино, бронзові, срібні і золоті вироби, сокири, коси, зброю та інші вироби римських виробників. Великі скраби римсткки монет віднайдені в землях карпів та бастарнів дають право наголошувати, що слов'янські купці здебільшого продавали свої товари за гроші, які везли додому у свої землі, оскільки вони являлися сталим торгово-економічним еквівалентом при купівлі та продажу. Римські гроші стають причино майнового і станового розшарування суспільства, основою економічних підвалин розвитку Бастарнської держави [85,с.108-110].

Під виглядом торгових і військових контактів піднімається і технічний рівень Бастарнії. Римляни в Карпатському регіоні розробляли поклади золота, срібла, залізниз руд, солі застосовуючи робочу силу місцевого населення. Уже в III ст. н. е. внаслідок перейняття передових технічних римських знань, слов'яни Прикарпаття налагоджують у себе виготовлення скляних виробів, вдосконалюють гончарне ремесло, підвищують рівень залізо виробничої справи. Внаслідок вдосконалення ремесла, господарства, торгово-економічних відносин за римськими стандартами, слов'янське суспільство Бастарнії

набирає рис римо-провінційної культури. Внаслідок вдосконалення товаро-грошових відносин проходить модернізація землеробства. В основу вирощення орних культур та обробітку землі стає римський залізний плуг, римські коси та серпи, які підвищують виробництво сільськогосподарських культур. З оформленням виробництва сільськогосподарських товарів за римськими традиціями і технічними передовими надбаннями, королівська влада та знать бастарнів розпочала застосовувати римські традиції і в військово-політичному облаштуванні свого королівства. Досвід уже був, оскільки багато карпів і бастарнів вступали в римські легіони і навіть в «Преторіанську гвардію» римського імператора і навіть найвищі прошарки римського суспільства. Бастарни поверталися з римської військові служби досвідченими воїнами і полководцями, ці особи передавали своїм слов'янським війським дружинам свій досвід римського військового мистецтва, намагаючись облаштувати слов'янське військо за римським зразком, порядком та тогочасними передовими традиціями [178,с.323-324].

Проблема впливу Римської цивілізації на політичний, економічний розвиток регіонів Прикарпаття і Подністров'я в I-III століттях нашої ери дають підстави наголошувати, що він розпочався з промислового, передусім гончарного виробництва за римською технологією. Починаючи з першого століття в регіоні починає переважати високоякісна масова і дешева римська гончарна посуда, яка швидко витісняє грубу і крихку за довго тривалими процесами виготовлення слов'янську кераміку. Уже на початку I століття нашої ери, на думку В. Кропоткіна, римська кераміка витісняє місцеву слов'янську спочатку до 50%, а в кінці I століття нашої ери - на 71%[86,с.42-43, с.181].

Хід економічних взаємовідносини Римської імперії з населенням Бастарнії (Карпат, Прикарпаття і Подністров'я) дав підстави кристалізувати в регіоні римо-провінційну культуру. Здебільшо, як наголошують дослідники в цю культру були втягнуті слов'яни карпи та бастарни. Власне ці два королівства вели активні торгово-економічні відносини з римськими імператорами та їх провінційним урядом розміщеним в провінціях Дакія, Мезія, Паннонія. За свідченнями римських

істориків уряди цих народів порушували перед імператорами питання про укладення військово-політичних союзів, зокрема проти готів, виплати Римською імперією за дружбу грошових данин, врегульовували питання торгово-економічних відносин. Якщо бажаного не вдавалося добитись шляхом переговорів, то карпи та бастарни намагалися добитися поступок від Римської держави внаслідок розпочатих проти імперії, воєн, які велись, як засвідчують римські історики, з перемінними успіхами[57, с.277-329].

Римський історик Флавій писав: «що карпи ведуть в провінції Мезія активні бойові дії. Хоча війна і була недовготривала і скоро наступив мир, варвари налякали римських купців. Дальше і карпи і бастарни зберігали мир, оскільки були зацікавлені в торгівлі. Варвари не підносилися проти римських законів і спонукали других варварів до виконання імператорських договорів про мир. Слід наголосити, що римляни прекрасно розуміли, що перейти Карпатські перевали і виступити війною проти чисельних королівств бастарнів і карпів у Риму вже немає сили, тому імператори змінили тактику у взаємовідносинах з останніми, яким надали статус «друзів Риму», яким виплачували щорічну «стипендію» - данину. В III столітті н. е. внаслідок зміцнення позицій Риму в даному регіоні, імперія відмовилась виплачувати данику карпам і бастарнам, що заставило їх включитися в активні бойові дії проти Римської імперії»[131,с.43-46, с.67-68].

Звернем увагу на археологічні знахідки з Прикарпатського регіону, розгляд яких, дає підстави вважати, під римським впливом у I-II ст. н. е. слов'яни-бастарни, переймали римські технології, як вважав дослідник К. Маєвський, які використовувалися бастарнським населенням навіть у V ст. н. е. На його думку, римо-провінційний гладкий посуд, гончарна кераміка, римські технології при виготовленні залізних виробів, скла були домінуючими у Прикарпатті і у III ст. н. е. і навіть у важкому для цього регіону IV столітті н. е., хоча в цей час вплив Риму уже був мімізований. Про римський вплив нагадує й той факт, що у системі розрахунків за товари у слов'ян Бастарнії залишається римська монета, яка не втрачала своєї ціни і у IV-V ст. н. е.[101,с.151-153].

Сукупність проаналізованих джерел, та знайдені близько 340 великих скарбів римських грошей дають підстави наголошувати, що відносини товар-грошові, на римській грошовій одиниці та розрахунках, залишається сталою навіть після відходу з Прикарпатського регіону римської торгово-економічної та політичної системи. Дослідник М. Смішко наголошував, що римська кераміка зберігалася у Карпатських курганах на протязі всього часу римо-карпських взаємовідносин, фактично до IV-V ст. н. е. Дослідник вважав, що у більшій мірі карпи та бастарни зберегли всі економічні, політичні та культурні надбання римської доби і в V ст. н. е.[151,с.151-152].

Слід наголосити, що карпам і бастарнам римляни відводили значне місце у своїй торгово-економічній політиці. Бастарни, як великий народ Карпат, Прикарпаття, Подністров'я проживання якого римляни пов'язали з «Альпами Бастарнськими». На думку римських істориків, бастарни мали не тільки великі території, але й значні людські та економічні ресурси. Тому римляни, як великий народ бастарнів, розмістили на Певтінгерових таблицях, дорожній карті римських шляхів III ст. н. е. означивши ним всю територію Карпато-Дністровські цивілізації[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118]. Все це дає підстави говорити, що римляни досить добре вивчили Бастарнію з якою вони проводили торгово-економічні та політичні взаємовідносини. Дослідниця О. Кудрявцева наголошувала, що карпи і бастарни проводили з Римом багатовікову політичну, економічну і військову боротьбу, тому Рим, дотримуючись свої політичниї і військових традицій, очевидно досить добре вивчив свої потенційних ворогів і «союзників», що засвідчує добре відтворені римською картографією території карпів та бастарнів, які точно зафіксовані на «Певтінгерових таблицях»[88,с.37-38].

Характерно, що свідчення «Певтінгерових таблиць» співпадають з археологічними джерелами, які зафіксовані культурою Карпатських курганів. Дослідник М. Смішко вважав, що культура Карпатських курганів-карпів, як і черняхівська культура бастарнів з II по IV століття пройшли внаслідок римського впливу декілька етапів модернізації, що зафіксовано археологічними старожитностями, які покрили Прикарпатсько-Дністровський регіон однотипними римо-провінційними

старожитностями. Весь цей регіон карпів та бастанів відповідає співставленням римської картографії III ст. н. е., «Певтінгеровими таблицями», та свідченнями грецьких та римських істориків, зокрема К. Птолемеєм, сьогодні вже реально відтворюється держава Бастарнія, яка є сусідкою римських провінцій, що дає право вивчати державу Бастарнію у тісному взаємопроникненні римоської та слов'янської культур. На території Карпато-Дністровської цивілізації, означеної на карті К. Птолемея, держави Бастарнії, знайдена велика кількість скарбів римьких грошей, римський глиняний посуд, римські амфори, горщики, глечики, срібні римські фібули, золоті браслети, перстені, підсіски, римські скляні вироби, римська зброя, вироби сільськогосподарського призначення, плуги, серпи, коси, кольорове скло, підсвічники. Знайдені скарби римських монет, які були загорнуті в дорогу римську золототкану тканину. Все це свідчить, що римська тканина теж була предметом купівлі багатої верхівки бастарнського суспільства[63,с.123-175; с.33-118; 191].

Дослідники давньоукраїнської мови наголошують, що внаслідок римського культурного впливу модернізується гуцульська мова, гуцульський алфавіт, гуцульська абетка, гуцульське письмо, культура, фольклор, давньогалицьке право. Вчені наголошують, що глибокі слов'янські традиції в римський час поєднуються з передовими римськими технологіями та передовими технічними та науковими надбаннями. Наявність в могилах як римських привозних речей, так і знарядь праці, які виготовлені на місці може говорити про технічний і технологічний синтез римських і слов'янських технічних та ремісничих центрів, де слов'янські перейняли римське гончарне мистецтво та ремесло. Все це є головними державними ознаками Бастарнії[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Пам'ятники культури Карпатських курганів дають право, археологічно доказати, що в I-III століть нашої ери між римлянами і слов'янами пройшли глибокі торгово-обмінні зв'язки, які проходили як через Карпати так і по Дністру. Основними народами, що перейняли римські традиції були карпи і бастарни, які зберігали римські традиції і в IV столітті нашої ери розвивали їх в рамках держави Бастарнії, яка була раптово знищена гунами[3,с.67-88].

Римський історик Евсеній (314-340рр.) розповідає в IV столітті нашої ери, що автохтонними мешканцями Поністров'я, і Попруття є слов'яни: карпи і бастарни. На базі цих свідчень радянський дослідник Г. Фьодоров наголошував: «що Евсеній знає цей регіон (Бастранію) до приходу гунів. Слов'яни бастарни і карпи були в тісних відносинах з римлянами і тому добре були відомими в Римі внаслідок своїми торгівельними здібностями та політичними взаємовідносинами. На думку дослідника, який теж робив реконстукцію джерел, Бастрнія процвітала до приходу на територію України, гуннів, які могутнійм ударом, знищили її військово-політичну та торгово-економічну систему, перетворивши колись квітучі торгово-ремісничі центри на пустир, привели колись квітучу країну Бастарінію та всі її попередні політичні та торгово-економічні надбання до занепаду [172,с.51-55].

Цю думку підтверджує і визначний російський дослідник Б. Рибаков, що археологічний шар Бастарнії, IV століття нашої ери - це згарища і попелища, тому складно проходить означення слов'янських пам'яток Прикарпаття у цей час. З ахеологічної точки зору, вся трудність полягає в тому, що слов'яни-бастарни, з однієї підупали під вплив римо-провінційної культури і набрали рис останньої, а з другої, що ця їх культура була раптово знищена гунами[133,с.405].

Знаходячись під сильним римським політичним, економічним та культурним впливом, наголошував М. Артамонов, традиційний слов'янський археологічний матеріал бастарнів змінився. Його слід визначати по римських та римо-слов'янських старожитностях. Така римо-слов'янська культура склалася в Прикарпатті і Подністров'ї. Ця римо-слов'янська культура, як складова держави Бастарнії, яка складається з багатьох компонентів включаючи політичні, економічні взаємовідносини з Римом, потребує подальшого дослідження[2,с.47-49].

Інший вчений В. Кропоткін наголошував, що внаслідок сусідства слов'ян Прикарпаття та Подністров'я з Римською державою в них розпочались процеси, які привели їх до набрання римо-провінційної культури. Однак це тільки Прикарпатські та Подністровські слов'яни створили слов'яно-римські старожитності, які відомі нам під назвами культури Карпатських

курганів та черняхівської культури. Власне ці старожитності і складають Бастарнію, в якій проходив особливий процес етнічного, політичного, культурного, та економічного розвитку, де останній засвідчений великими скарбами римських монет [84,с.32-33].

Таким чином, за висновками археолога Ю. Кухаренка «Римська доба» дала можливість слов'янам Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я) піднятися на досить високий, як для тих часах, рівень життя. Бастарнія внасліок сусідства з Римом піднялась на досить високий рівень відчасти до провінційних римських стандартів. Бастарнія, як бачимо із археологічних джерел і з усіх сил тягнулися до римлян. Археологічні джерела говрять про високий рівень політичної і торгово-економічної Бастарнської цивілізації, яку давньогрецький географ К. Птолемей вивищує на карті серед інших народів «Сарматії», в епоху сусідства Риму[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

У бастарнів римської контактної зони появляються могутні політичні та торгово-економічні організації, які мало чим, структурно і військово відрізняються від військо-політичної та торгово-економічної організації римлян[89,с.64-65].

Як наголошують археологічні дослідження в Бастарнії городища і села будувались планово. Забудови складали вулиці і квартали. За таким самим принципом будувались і городища-міста, які нагадували римо-провінційні міста Дакії. Основна роль цього часу, городищ і селищ, це організація ремесла та торгівлі. Дослідник Е. Рикман вважав, що така система забудови сіл та міст у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я, основне населення яких були бастарни, склалася внаслідок впливу римлян. Така система забудови називалася римським квадратом. Все це говорить, що внаслідок впливу римлян у слов'ян склалося класове суспільство, яке носило усі ознаки Бастарнської держави [141,с.75-76].

Досліник М. Смішко вважав, що будинки слов'ян римського часу дуже похожі на будинки даків, які зображено на колоні Трояна. На думку дослідника будинки даків та слов'ян, які зазнали римського впливу були майже тотожні і тягнулися одно типом від Подунав'я до Прикарпаття[149,с.111-115].

Радянський дослідник Подністров'я Г. Фьодоров з цього приводу наголошував, що К. Птолемей описуючи Прикарпаття вказував, що будівлі були у бастарнів, пекіні та карпів. Античні автори, на думку дослідника, завжди наголошували, що народ бастарнів одни із венедських народів. Фінікійські джерела, як наголошував дослідник, на одній і тій же території розміщують венедів і бастарнів часто ототожнюючи їх. Цілком очевидно, що венеди і бастарни це один і той же народ. Вже в І ст. н. е. бастарни очолили військово-політичний союз проти римлян, який проглядається з карти К. Птолемея і який відомий з римських джерел, оскільки його очолював король Бастарнії, Дельдьо[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Внаслідок розгрому бастарнів римлянами в подальшому цей Прикарпатський військово-політичний союз очолили карпи [172,с.51-55].

Галицький дослідник О. Партицький вважав, що бастарни і карпи почергово очолювали боротьбу проти Риму поступово підпадаючи під їх політичний, культурний та економічний вплив [119,с.3-8].

Про проживання слов'ян, карпів, бастарнів та певкінів у сусідстві з Римською державою наголошував у XIX столітті дослідник М. Дринов. Він вважав, що заселення Балкан розпочалося із римо-слов'янських взаємовідносин. Перше переселення слов'ян на Балкани відбулось в III столітті нашої ери зі згоди римлян. Римляни теж знали про стародавнє проживання слов'ян на Дунаї та Балканах тому не заперечували переселенню Карпів на стародавню батьківщину[55,с.11-15].

Такої думки дотримувався і В. Городцов, який вважав, що дако-слов'янський військово-політичний союз був розгромлений римлянами. Даки були повністю знищені римлянами, а слов'яни-бастарни, внасліодк переселення в Карпати і Прикарпаття, тільки частково. Бастарни відійшли в Прикарпаття, зміцнили свой військово-політичні і державні інститути, які відомі з карти К. Птолемея, як держава Бастарнія, і звідти продовжили боротьбу з окупантами поступово підпадаючи під вплив Римської держави, оскільки протистояти їй в епоху імператора Траяна бастарни не мали сил[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Об'єднані бастарни, карпи та певкіни зуміли в II столітті нашої ери зупинити просування римлян в глибину Прикарпаття. Римляни дійшли до Коломиї, що видно із Певтінгерових таблиць, де археологами відкрити табір в якому стояв римський легіон. Там вони вступили з бастарнами та карпами у торгово-економічні відносини, зацікавили останніх своїми політичними, військово-економічними, технічними та торгівельними досягненнями і ще на два століття зуміли затриматись в регіоні, економічно збагачуючись і політично та культурно систизуючи та нівелюючи культуру слов'ян[43,с.27-35].

Слід наголосити, що середньовічні автори, зокрема «Слово о полку Ігоревім» XII століття коротко наголошувало «на добрих віках Траянових». А «Слова і откровения святих сказателів», яке було написане в XIV столітті наголошувало: «слов'яни розуміли під Трояном царя у Римі». Як бачимо, ще навіть у XIV столітті були добре відомі історичні джерела, які відтворювали римсько-слов'янські політичні та торгово-економічні взаємовідносини. Епоха імператора Трояна залишила сильне враження у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я (Бастарнії). Як наголошував дослідник XIX століття М. Максимович: «Через тропу Троянову торгували з Римською імперією через Карпатські гори. «Віка Троянові» були визначною епохою, оскільки літописець на сьомому столітті по тій епосі згадує згадує про цю благодатну епоху»[103,с.23-68].

Одже «Часи Траяна», II ст. н. е, це не тільки прихід римлян у Подунав'я та Подністров'я, це і часи формування слов'янського етносу, їх державності та ранньофеодальної культури, яка відома згідно карти К. Птолемея, як Бастарнія[63,с.123-175; с.33-118; 191]. Про це говорять і пам'ятні слова «Слова о полку Ігоревім», які порівнюють «Часи Трояна» з «Часами Ярослава Галицького». Таким чином автор фіксує найкращі часи політичного і соціально-економічного розвитку своєї Батьківщини, Галичини, тим самим кристалізуючи історію від Бастарнії до Галичини через призму тисячолітньої історії з II ст. н. е. «Часів Траяна» по XII століття «Часи Ярослава» в час якого міжнародні зв'язки з Візантійської імперією (яка вважала себе спадкоємницею Римської) набули не тільки дружніх відносин, але й були

зафіксовані династичними зв'язками з правлячим візантійським імператорським домом Комнинів[68,с.287-301].

Слід наголосити, що такий екскурс літописця підтверджується і археологічними, етнографічними, топографічними та гідронімічними та мовно-лінгвістичними джерелами. Дослідники виявили в культурі карпатських курганів всі ознаки, які поєднуються з римо-провінційною та слов'янською культурою I-IV ст. н. е. Ця культура має в собі всі основні риси гоподарюванння, культурного та економічного розвитку, який прослідковується в архітектурі, культурі та господарстві, одязі та ремеслі й архітектурі, релігійних обрядах, які ще від часу Бастарнії II ст. н. е. функціонували на території стародавньої Галичини у XII столітті. Аналіз етнографічного та сільськогосподарського матеріалу, землеробських знарядь праці, дає підстави наголошувати, що населення стародавньої Бастарнії з II-IV ст. н. е. отримавши нові римські технології і затвердили їх у місцевій слов'янській сільськогосподарській культурі, основні риси якої проглядаються ще й у XIX столітті. Така стародавня консервація культурних звичаїв та методів господарювання на території Галичини, говорить про те, що населення Галичини піддавалося іноваціним впливам тільки тоді, коли вони дійсно носили передовий взрив в господарстві, культурі економіці та політиці. Власне такий передовий взрив на території Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я) відбувся внаслідок приходу в регіон Римської державної, економічної та культурної системи. Римська цивілізація, була I-II ст. н. е. дійсно у останній фазі своєї набільшої політичної та культурної могутності та найвищого розвитку. Рим дійсно виявив великий вплив і заставив законсервуватися своїм надбанням, які перейняли слов'яни Бастарнії (Прикарпаття і Подністров'я) на подальші віка. Більш досконалої системи як політичної, економічної та торгівельної, які створили та передали слов'ям Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я), римляни. Тому і не дивно, що всі перейняті римські технології за період I-IV ст. н. е. внаслідок сусідства були живучими ще навіть у продовж X-XII ст. н. е. в народній пам'яті та творчості кращих представників народного епосу та літературної творчості[66,с.104-112].

І це цілком ймовірно, оскільки слов'яни карпатської зони, як наголошував С. Берштейн, в епоху імператора Траяна, модернізували свій суспільно-економічний і політичний лад. Це на думку дослідника вперше чергу прослідковується в військово-політичному та торгово-економічному відношеннях, які модернізуються внаслідок експансії Риму. Слід поглянути на політичну ситуацію на передодні вторгнення римлян у Подунав'я та Прикарпаття. Римляни до цього часу розгромили кельтів та готів в Центральній Європі, а подальшому захопили весь басейн ріки Дунай. В своїй дунайській кампанії римляни розгромили всіх, зокрема могутніх даків, а їхню Дакійську державу перетворивши її у свою провінцію. В цей час римляни зайняли всі причорноморські міста і зокрема Крим. Такі їх агресивні дії особливо підштовхнуло до консолідації слов'ян і кристалізації у них феодальної держави, яка відома з карти К. Птолемея, як Бастарнія. Вхід римської військово-політичної системи у нижнє Подністров'я, заняття найбільшого на Дністрі стародавнього торгово-ремісничого центру, міста Тіри римлянами повинно було сильно налякати слов'ян, що й призвело до їх консолідації в державу Бастарнія. В цей же час слід наголосити, що Рим не задовільнявся тільники територією Нижнього Подністров'я у планах римлян стояло питання завоювання «Альпів Бастарнських» в яких було багато металів, золото, срібло, залізо та сіль. Розуміючи це Рим утворив у Подністров'ї та Прикарпатті, покрайній мірі у тій частині, якою володів до Коломиї, чисельні військові пункти-фортеці, торгово-ремісничі центри. Власне цю зону, в першу чергу Рим перетворив на суцільне торгове представництво, яке перше повинно було зондувати політичні інтереси панівної імператорської версти та військово-політичної потуги Римської держави[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Власне ці передові торгові римські пункти під Коломиєю в Івано-Франківській області, які утверджував римський військовий легіон, тривале стояння якого у II-III ст. н. е. виявленого під сучасним містом Коломиєю, повинно було спонукати подальше просування римлян в Прикарпаття і області Карпат. Про такі просування розповідають легенди. В Карпатах один із перевалів називається «Перевал легіонерів». Гуцульська легенда розповідає: «що римляни декількома легіонами

намагалися просунутися в області Карпат, однак горді карпи напали на римські легіони в горах і в кровопролиній битві перемогли римлян, решта римських воїнів організовано, відійша на рівнину і більше в області Карпат не вторгалась». Похоронивши переможених римлян на цьому перевалі в знак своєї перемоги, карпи назвали його «перевалом легіонерів». З такою назвою цей перевал в легендарній традиції він був відомий ще в XVIII-XIX ст, що зафіксовано австрійською науковою елітою[63,с.123-175; с.33-118; 191].

Внаслідок взаємопроникнення уже в I ст. н. е. слов'яни йшли служири в римську армію, попадали навіть в елітні римські легіони. Римські джерела відзначають, що слов'яни швидко вивчали римську мову, культуру і були зразковими римськими солдатами в Дакії. Дослідники відмічають, що у I-IV ст. н. е. слов'яни складали значні групи у римських легіонах Мезії та Дакії. Вони охороняли території поблизу Карпат та в Подністров'ї. Така слов'янізація римських легіонів пояснюється великою платою за службу римським імператорам в небезпечних контактних регіонах. Водночас завжди можна було налагоджувати контакти з місцевими князями за посередництвом свої соплемінників, які служили Римській державі. Римські імператори одночасно виконували декілька завдань, вони просувалися на території варварів за рахунок тих варварів, які були на службі у Риму. Римські імператори одночасно захищали вже захоплені території руками варварів від ще більш запеклих і войовничих, на їхню думку, варварів. Так пояснюють прийняття в римські легіони Дакії і Мезії слов'ян, римські джерела. Прийняття великої кількості слов'ян у римське військо і збільшення чисельності римьских легіонів у Мезії і Дакії за рахунок варварів було зумовлене довгим часом перекидання римських легіонів на потребу захисту провінцій Мезії та Дакії з внутрішніх територій Римської імперії. В такий спосіб Римська імперія, як виразилися римські дієписці:«імперія руками варварів воювала з багаточисельними варварами. Внаслідок знання мов можна було в любий час вступити в переговори і відтягнути початок війни, а за цей час підтягнути римські легіони для відсічі ворога. Знання слов'янських мов давало римським купцям переваги і в торгівлі в мирний час»[23,с.18-19].

Інший дослідник В. Погорєлов наголошуючи на великій кількості слов'ян у римських легіонах засвідчує, що на місцях стоянок римських легіонів у Мезії, Дакії та у Прикарпатті, віднайдено слов'янську специфіку написання латинської мови. Тут у римському світі, на думку дослідника склався слов'яно-римський мовний сембіоз. Внаслідок довготривалого перебування слов'ян у римських легіонах і постійного поповнення слов'ян у римських легіонах склався слов'яно-римський мовний жаргон чи слов'яно-римська мова, а це говорить про значний прошарок слов'ян у римських легіонах, які знаходилися в провінціях Мезія, Дакія, та передових легіонах, які знаходилися в Подністров'ї та Прикарпатті. Дослідники наголошують, що слов'яни римської армії були грамотні, володіли латинською мовою, яка носила слов'янський відтінок. Вони слов'яни, римські солдати, виражали латинськими буквами слов'янські думки військового, культурного, історичного та побутового плану[126,с.23-61].

Власне в цей час, вважали дослідники Ю. Бромлей та І. Граціанська, слов'яни, римські легіонери, які служили в римських легіонах і приходили на відпуск в слов'янське суспільство Карпат і Прикарпатття і називалися на місцевій слов'янській мові «легенями». Це слово слов'янізоване від римського слова легіонер і означало молодий хоробрий парубок, воїн. Власне такі воїни-легіні, які відслужили у римському війську, в подальшому в слов'янському війську ставали воєноначальниками, старшими дружинниками, військовими дорадниками слов'янського князя. Власне легіні-легіонери формували оточення князя були його військовою знаттю. Легіні-легіонери, слов'яни солдати римської армії, які пройшли військову виучку в римській армії та добре розуміли військовову стратегію і розвиток Римської держави реорганізовували слов'янську військово-політичну систему Бастарнії на зразок римської державної системи. Власне велика кількість «легінів» - легіонерів, воїнів-слов'ян у римській армії, які поверталися з заробленими грошами в слов'янське суспільство, на думку дослідників, складали той кістяк, який і реорганізував слов'янське суспільсво Бастарнії за римським військово-політичним зразком, прискорював зародження і становлення

феодалізму в слов'янському суспільстві Бастарнії(Прикарпаття і Подністров'я)[32,с.7-15].

Дослідник Т. Момзен, наприклад, вважав, що принципи поповнення «варварами» римських легіон і надання «варварам-воїнам» римського громадянства активно функціонував від Цезаря до Діоклетіана. Ця тактика і стратегія римських імператорів була стратегічно вірна, оскільки давала за рахунок прирівняння варварів, в тому числі й слов'ян, до римьких громадян включати в політичні інтереси римлян і не римлян. Власне отримавши римські права «варвари» ще з більшою охотою впроваджували римські державні інститути в «варварське суспільство Бастарнії», яке утримували за допомогою римської зброї на протязі довгих віків. Власне від Цезаря до імператора Діоклетіана, варварам надавали римське громадянство і заставляли служити в римських легіонах на теритирії їх етнічної батьківщини. Однак після Діоклетіана із-за варварських переворотів на імператорському троні, нові імператори відмовилися від надання римського громадянства варварам і обмежили їх прийом в римські легіони втому числі й слов'ян. Однак в III-IV ст. н. е. в слов'янському суспільстві вже була багаточисельна військова еліта, яка пройшла римський вишкіл у римському війську, тому відмова приймати слов'ян у IV ст. н. е. не мала вже великого значення. Слов'янське військо в IV ст. н.е. вже було добре організоване і вело активну боротбу з Римом, де сама боротьба модернізувала слов'янське військо і військово-політичну систему, зокрема в державну структуру Бастарнію, епіцентром якої були регіони Карпато-Дністровськиї цивілізації [108,с.21-49].

Цілком очевидно, наголошував С. Берштейн, що в II-III ст. н. е. в супритиці з римлянами в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї проживаючі народи, розмовляючі однією мовою, бастарни та карпи, які розвинули свою державність відому із джерел, як Бастарнію. В подальшому, як наголошував І. Забєлін, владу в бастарнів перейняли карпи, як, як називали хорватів на римській мові, римляни. оскільки, назва хорвати відноситися до назви їх гір, які на слов'янській мові називались: Хорбати, Грби, Горби. Власне і ця назва була латинізована римлянами в назву Карпати. Римляни вперше замість першого свого означення гір «Альпів

Бастарнських», якими вони назвали слов'ян-бастарнів, на межі тисячоть та в I-II ст. н. е. назвали Горби-Хроюбати-Горбати, як їх називали слов'яни слов'янською мовою, назвою - «Карпати» назвою нового силого народу в цьому регіоні кінця II поч. III ст., хорватів, яких назвали римською мовою карпами, а їх гори гори Карпатами. Власне в II-III ст. н. е. римляни замість старої назви ріки Тіри, на якій лежало однойменне місто Тіра почали означувати ріку Дністер - чи Данестр. Якщо врахувати, що в ріку Дністер впадають її найбільші притоки Бистириці, які вчені означували з племінним об'єднанням бастарнів-бистрян, бо річка бистр - иця, Дністр - Дністер цілком може бути реальною першо - назвую, якоою означували і на якій проживали бастарни і якою означили в георграфічному розумінні, римляни, яка в римських джерелах, як Дністер означується в II-III ст. н. е. Звідсіля вважають вчені-мовознавці, слов'яно-римські мовні відносини слід укладати на мові бастарнів-карпів-хорватів, яка в II-III ст. н. е домінувала в регіонах Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я) [63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Не даремно мовознавець С. Берштейн наголошував, що взаємовідносини римської мовної структури з слов'янською мовною структурою слід просліковувати на хорватській мовній основі, оскільки власне вона в епоху Бастарнії у Прикарпатті та Подністров'ї у I-IV ст. н. е. була домінуючою. Уже в I століттях н. е. у римських провінціях Мезії, Дакії та Подністров'ї на поселеннях римських легіонів зафіксовані написи слов'ян - римських солдатів. Всі написи зроблені на слов'яно-латинському лексиконі і дають право наголошувати на глибоке проникнення слов'янської мовної етнокультури у римську військово-політичну систему. Прийом слов'ян у римське військо дає право наголошувати, що уже в I ст. н. е. Рим намагається закріпитися на цих землях, особливо в областях Прикарпаття та Карпат. Власне тут римляни починають розробляти поклади золота, срібла, міді, що зафіксовано римськими джерелами та археологічними розкопками. Така ситуація змушувала римську адміністрацію слов'янам-солдатам надавати римське громадянство, оскільки вони внаслідок компромісливих переговорів та особистій матеріальній зацікавленості могли стримувати наступи слов'ян, бути посередниками при організації вигідних та стабільних

торгово-економічних операцій та політичних взаємовідносин Риму з державою Бастарнією[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Як засвідчують джерела Римська держава всіляко заохочував слов'ян вступати в римську армію, розвивати доборосусідство, що зауважено і слов'янськми джерелами, зокрема «Словом о полку Ігоревім» - «були благодатні віки Траянові». Всі ці взаємовідносини засвідчені і археологічними старожитностями черняхівського типу, які є виразником римо-провнційної культури державного утворення слов'ян Бастарнії, яка розвинула головно римо-провінційні інститути в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї[23,с.16-21].

Внаслідок вивчення цих мовних написів вчені прийшли до висновку, що західно-українська мовна спорідненість та топоніми, які їй належать хорватській мовній спільноті і входить до південної гілки слов'янських мов. Предки південних слов'ян проживали у Карпатах і Прикарпатському регіоні до свого виселення на Балкани і були безпосередніми сусідами сучасних Прикарпатських українців, а отже формували сучасну українську мовну спорідненість. Обіймаючи Карпати, Прикарпаття, Подністров'я та Закарпаття ця слов'яно-українська народність з своїм мовним ареалом у І-ІІ ст. н. е. вступила в прямі взаємовідносини з Римською цивілізацією, зокрема з її сусідніми провінцями Паннонією, Мезією, Дакією[23,с.72-84].

Внаслідок вивчення цих мовних написів, наголошував С. .Берштейн, що зафіксовані в римських військових таборах у Паннонії, Мезії, Дакії та Подністров'ї вчені філологи прийшли до висновку, що основний мовний ареал цих слов'янських латинізованих написів це Карпати і Прикарпаття і ці сла'янізми належать племінному об'єднанню карпів-хорватів[22,с.7-8].

В результаті вивчення слов'янської мови Карпатського регіону можемо говорити про давньоукраїнський тип західно-української діалектології. На основі староукраїнської діалектології, фольклору та топоніміки можемо відзначити архаїчність карпато-українського лексичного та мовного ареалу. У поєднанні лексики, вимови та правопису з топонімією, гідронімією давньоукраїнського мовного ареалу Карпатського, Прикарпатського та Дністровського регіонів можемо наголосити, що давньоукраїнський етнос у мовному розумінні належить до

стародавнього мовного району, який можна поєднати з етногенезом слов'ян чи архаїчної української мовної культури у Карпато-Дністровській цивілізації[109,с.13-15, с.468-580].

Таким чином внаслідок мовного римо-українського взаємовпливу між римським етносом та давньоукраїнським етносом Карпат, Прикарпаття та Подністров'я у II ст. до н. е. - II ст. н. е., як наголошував український вчений М. Брайчевський, можна починати порівняльне вивчення взаємопроникнення ти римського мовного ареалу з староукраїнським мовним ареалом. Ми бачимо швидку, як мовну так і культурну адаптацію римлян до слов'ян. Складається враження, що десь в минулому ці еноси вже проживали в одному мовному та культурному конгломераті індоєвропейського етносу. У безпосередньому сьогоднішньому сусідстві українського етносу з римським, вважав М. Брайчевський, підвищився культурний рівень місцевого населення. В цей час давньоукраїнське суспільство переймає римські зразки ремісництва, землеробства, та будівництва як осель так і тогово-ремісничих городищ. Найбільшим надбанням староукраїнського населення стала римська грошова система. Найбільші скарби римських монет виявлено в Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях України, тобто в найбільш близькому сусідстві до римського мелесу в I-III ст. н. е. [29,с.222- 23].

Цілком очевидно, що велика кількість римським монет у слов'ян Прикарпаття могла накопичитися по декількох джерелах збагачення: I - служба слов'ян у римських легіонах, II - різнопланова міжнародна торгівля, III - щорічні грошові подарунки слов'янським королям та князям дружнім до Римської держави «взнак миру та дружби», IV - війни з Римом і збагачення внаслідок проведення успішних військових кампаній, V - праця частини вільного слов'янського населення «колонату», по найму в різних галузях римського господарства, передусім землеробства. Як наголошував український вчений М. Брайчевський, уже за Побужжям та в Подніпров'ї немає такого широкого міжнародного римо-слов'янського ареалу, який є Прикарпатті. Власне тут, такі широкі рамки, від мовного взаємопроникнення, до торгово-економічного та політичного. Вся ця передова зміна ладу з родового до феодального пройшла

у I-IV ст. н. е. тільки на території Прикарпатського регіону, майбутньої Галичини, що й засвідчено в пам'яті народу, який знає історію від «часів Троянових» до «часів Ярославових» і пов'язує її виключно з Прикарпатським регіоном, тому регіони Побужжя і Подніпров'я не зазнали римо-провінційного впливу, не стали перефирійно-римською культурою. Важко означити взаємовідносини цих регіонів з Римською державою, скоріше всього, що вони обмежувалися торгівлею хлібом та перекупом римських імпортрих товарів. Все це проходило у той час, коли у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я зароджувалась ранньофеодальне суспільство та державність на римо-провінційному впливі. І тут, наголошував дослідник, головним джерелом торгівлі був хліб, мід, віск, хутра, сіль. Зменшення виробництва зерна та виготовлення хліба, на думку дослідника, була однією з головних проблем Римської імперії. Розвиток рабовласницької системи вів до кризи господарства в Римській державі. Ця хлібна криза уже була відчутна у Римській державі у I ст. н. е. Зменшення виробництва хліба і примусило Римську державу часів імператора Траяна до завоювань земле-обробних регіонів. Концентрація земельних багатств у меншості римського суспільства, вивільнення із виробництва великої кількості вільного населення, яке вважалося римськими громадяна заставило державу вирішувати свій давні лозунг «хліба і видовищ». Звичайно це вільне населення із-за неспроможності само себе прогодувати, з однієї сторони поповнювало римське військо, яке було на повнім забезпеченні держави з іншої сторони попонювало римсих бідняків, яких теж треба було годувати. Все це примушувало імператорів Римської держави до широкмаштабних купівельних операцій, особливо з регіонами, які прилягали до володінь імперії[26,с.81-90].

Щодо торгових операцій з слов'янами Карпат то про це нам засвідчує епітафія намісника Нижньої Мезії Тіберія Плавтія Сільвена Еліана, часу правління імператора Нерона, який у своєму звіті імператору вказував на успіхи військові та дипломатичні. Окрім цього він наголошував, що він був першим намісником Нижньої Мезії, який знизив ціну на печений хліб у Римі, виславши в столицю великі запаси зерна. Якщо Плавтій Сільвен Еліана був першим таким успішним намісником, перед

ним напевно теж були намісники, які теж вирішували такі ж завдання. Очевидно такі ж намісники, були і після нього, які успішно закуповували хліб у слов'ян і перепралюли їх у Рим [63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Зовнішня політика Риму до слов'янських королівств Прикарпаття та Подністров'я, зокрема карпів та бастарнів, згідно проаналізованих нами римських джерел, велась двома шляхами. Перший - це колоніальний, насильницьке захоплення земель і народів і перетворення їх в сировинний придаток для матеріального збагачення Римської імперії. Там де це було неможливо і римська військова машина зазнавала сильний військовий опір застосовувався другий шлях - римляни вступали з «войовничими сусадами» в добросусідські взаємовідносини, розвивали з ними торгово-економічні та політичні стосунки і перетворювали їх на «союзників». Така форма експансії вважав український дослідник М. Брайчевський, теж була разюча, оскільки заставляла через пений час ворогів «грати в політичні та економічні взаємовідносини» за римськими правилами. Однак навіть, якщо широмаштабної інтеграції Римська імперія, зокрема регіонів Прикарпаття, не досягала, то торгівля організовувалась по римських правилах торгівельної системи. Переважно серед товарів, який потребував Рим був хліб, що обумовлювало ріст землеробства та продуктивних сил в населення Прикарпаття та Подністров'я[26,с.81-90].

Власне в цей час тотожними за римськими мірними принципами стає система мір. Зокрема поєднується в однаковості римський квадратник та слов'янський четвертак (26, 6 л.), римський медимн та слов'янський півосьмирик(52, 52 л.). Ця тотожність на думку Б. Рибакова вже активно функціонувала в I ст. н. е.[132,с.3-7].

Все це підтверджує довготривалі римо-слов'янські, передусім економічні, взаємовідносини, які для Риму були життєво необхідні, оскільки від постачання хліба залежало існування самої Римської імперії. Підтримання сталих торговельних взаємовідносин з слов'янами Прикарпаття, було головним завданням зовнішньої політики Риму з регіоном у II-III століттях нашої ери з Бастарнією[133,с.43].

Водночас в середовище слов'ян римляни ввозили свої товари, які виробляли в Римі і тим самим забезпечували сталий ринок збуту. Слід наголосити, що римляни активно вивчали великий слов'янський ринок, вивчивши його прийшли до висновку, що найбільш жвавий інтерес у слов'ян є до риських грошей. Як наголошують джерела довготривала торгівля хлібом проводилась тому, що хліб був не дешевий і довгий час мав сталу закупівельну ціну. З цього приводу Пліній твердить, що на закупівлю хлібу тільки на Схід, оже в район території України, вивозилося понад 100 мільйонів сестерцій, це у район, де римляни чесно торгували і не могли відібрати його силою римської зборої[26,с.81-91].

Всі ці свідчення римських джерел підтверджуються і археологічно. Археолог О. Фенін наголошував, що уже на території Прикарпаття у І ст. н. е. внаслідок римського впливу формуються зарубинецько-пшеворські пам'ятки. Власне на цій території віднайдено 266 великих скарбів римських монет. У 26 пунктах були знайдені різноманітні речі та предмети римського походження. Величезна кількість римських речей знайдених у верхій течії басейну Дністра близько 60 штук говорять, що скарби римських монет, що зафіксовані вченими, говорять про значні взаємовідносини слов'ян цього регіону з римським суспільством. До складу імпортованої римської продукції входить римський глиняний посуд, римські амфори, римські глеки, чари, миски, миталевий, бронзовий, срібний посуд, невеликі казани, кухлі, мисочки, глиняні римські світильники, римські фігурки, амулети, монети - римські гроші. Із 31 скарбів римських монет віднайдених в Прикарпатті, 12 скарбів було віднайдено в південно-східних околицях Прикарпаття, 12 скарбів римських монет знайдено на Дністрі, 5 на піночі і 5 на півдні Прикарпаття. Переважна частина знайдених монет була карбована в Римі у другій половині І ст. н. е. і в першій половині IV ст. н. е. Особливо багато знайдено римських монет періоду Антонінів. Скарби римських монет III - поч. IV ст. не значні. Привертають увагу знайдені скарби золотих монет II ст. н. е., 25 золотих монет в Мукачево. Значні скарби римських монет в Прикарпатті та в областях Карпат говорить про значний римський вплив на цю територію. Тісні взаємовідносини Риму з королівствами Прикарпаття пояснюються історичним процесами

в цей час, які проходили в Римській імперії в якої в цей час були великі труднощі з хлібом внаслідок засух в Єгипті тому Рим звернув увагу на великі сільськогосподарські центри Подунав'я, Причорномор'я та Прикарпаття і Подністров'я. Неможливість військовим шляхом заволодіти цими багатствами та економічними ресурсами змусила римлян до торгово-економічної експансії. З другої сторони, наголошував О. Фенін, характеризуючи римські знахідки на території Прикарпаття, експансія римлян в регіон привела до економічного і політичного розвитку слов'янського суспільства. Рим розвинув у слов'ян Прикарпаття основні ремесла: залізо виробництво, скловаріння, солеваріння. Як бачимо із археологічних знахідок: сільськогосподарські залізні знаряддя праці слов'янських землеробів виготовлені за римськими зразками[171,с.92-103].

Для забезпечення сталих політичних взаємовідносин римський політичний лад очевидно обслуговував і слов'янських королів та князів. На території Західних областей України, знайдені три римські медальйони, один срібний часу імператора IV ст. н. е. Валенсіана і два золоті епохи імператора Трояна I-II ст. н. е. Ряд дослідників, зокрема В. Лянскоронський вважав, що цими медальйонами римські полководці відзначали своїх легіонерів за заслуги. Якщо вважати, що багато слов'ян було у римському війську, то дані медальйони в могилах, це відзначення римських легіонерів-слов'ян, які вони привезли на батьківщину і були похоронені з ними[99,с.23-42].

Таким чином знайдені відзнаки римських імператорів, медальйони, римська зброя, гроші та інші речі яскраво малюють картину слов'янського суспільства у римський час. Виявлені археологами римські речі яскраво малюють картину впливу Риму в кінці I ст. до н.е. і в перших ст. н. е. на територію Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я). Подальші дослідження та знахідки суттєво доповнять і проілюструють римо-слов'янські взаємовідносини, які в XXI столітті суттєво поглибляться[171, с.92-103]. Все це, на думку українського археолога та історика М. Брайчевського, може говорити про зародження у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я класового суспільства. Великі скарби римських монет, які активно беруть участь у товаро-виробничих відносинах у I-II та III-IV ст. н. е., модернізація

королівсько-князівської та військово-дружинної організаці, феодалізація суспільства, активні політичні та економічні взаємовідносини з Римською державою все це характеризує королівство бастарнів та карпів, як яскраві зразки ранньофеодальної слов'янської державності, яка базується на римській військово-політичній та торгово-грошовій системі. Що стосується самих римських монет, які стали основною грошовою одиницею обігу в слов'янсьокму суспільстві, то слід наголосити, що римське золото і срібло було досить високопробне і цінне і залишалося в обігу і в V ст. н. е.[28,с.7-19].

Таким чином можемо наголосити, що роль римських монет у слов'янському суспільстві Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я) була дуже велика, ними практично здійснювалися всі значні торгово-економічні операції. Як засвідчують археологічні джерела частина срібних та золотих монет застосовувалась також для виготовлення ювелірних виробів. М. Брайчевський вважав, що власне римська монета послужила становленню першої давньоукраїнської грошової одиниці - гривні. Для зручності використання слов'янських грошей, римські монети переливались в злитки срібла чи золота, яким надавалась первна конфігурація, яка в слов'янському світі вважалась слов'янською грошовою одиницею - гривнею. Не слід виключати, що гривни-злитки срібла та золота певної ваги застосовувалися в торговельних та розрахункових відносинах уже в пізньо-римський час у IV-V ст. н. е. Не слід виключати, що внаслідок відходу римської грошової системи слов'яни потребували мати свою грошову систему, що утвердило в IV-V ст. н. е. срібний злиток певної ваги, якого означили, як гривну. Археологи також зауважують, що у слов'янському суспільстві Прикарпаття знайдені дуже цікаві знахідки монет прикарпатських королів, яких виявлено дуже мало. Та все ж вони говорять про намагання королів Бастарнії створити на противагу римській, свою власну грошову систему, за основу якої вони утверджували - гривну. Питання про першу слов'янську грошову систему на території Бастарнії в I-IV ст. н. е. стоїть відкрите і потребує подальшого дослідження, однак можна наголошувати, що слов'яно-українські королі Бастарнії намагалися організувати

місцеве карбування монет, які під римським впливом, намагалися відтворювати за римськими зразками[28,с.28-29, с.34-37].

При всій дискусії по цьому питанню можемо наголосити, що знайдені срібні речі місцевих майстрів виготовлених зі срібла у них вміст срібла нищий ніж у римських монетах, динаріях, що говрить, що динарії як лом не використовувались, оскільки мали вищу купівельну та розрахункову вертівсь, їх роль у місцевому середовищі була виключно, як грошовий знак[114,с.241-268].

Такий аналіх джерел дає право робити висновок, що внаслідок римської присутності в регіоні і потреб великої закупівельної кількості хліба, слов'яни підвищили свій рівень господарювання та оргного землеробства в якому застосовувалось залізне (римське) рало з залізним лемешем. Знахідки римських наральників у слов'янських пам'ятках Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я) говорить про широке їх застосування і поширення [115,с.241-268].

Отже модернізація ремесел та землеробського господарства, що збільшувало виробництво хліба на території стародавньої Бастарнії у І ст. н. е. під римським впливом та римськими землеробськими знаряддями праці привело до великих прибутків місцевого населення, через накопичення римськиз срібних і золотих грошей, що археологічно доведено знайденими скарбами. В цей час римські гроші стали виразником багатства, і були сталою вартістю, тому присутність Римської держави в сусідстві Бастарнії стала складовою розвитку її економіки, торгівлі та державності[116,с.113-130].

Римський історик Корнелій Тацит з цього приводу наголошує, що германці і венеди (слов'яни) застосовують при торгівлі золото і срібло і з охотою беруть римські гроші, а це говорить, що основна функція римських грошей відігравала у Бастарнії найбільший еквівалент цінності, яка обслуговувала усі сфери як економіки так і політики староукраїнського суспільства. Грошова система, яка використовувалася в слов'янському суспільстві Бастарнії, очевидно була і фактором багатогранного впливу Римської держави на неї. Римські джерела неодноразово наголошують, що королі бастарнів та карпів в знак дружби отримували від римських імператори щорічні грошові данини, які були теж своєрідним виявом політичного і економічного впливу

на панівну верству бастарнського суспільства. Своєрідним впливом був також і видобуток металів в Карпатських горах та розвиток ремесел, зокрема гончарства за римськими технологіями. Все це на думку М. Брайчевського з однієї сторони спонукало економічний та технологічний, а з другої сторони військово-політичний вплив. Все це втягувало Бастарнію в римо-провінційну систему, яка обумовлювала розвиток торгово-ремісничих центрів-городищ та військово-політичних центрів фортець та міст. В більшій мірі на ранній стадії, всі ці центри Бастарнії поєднували собою як адміністративні, політичні та торгово-ремісничі центри в яких була сконцентрована і резиденція бастарнського короля[28,с.34-37].

Археологами встановлено, що римський вплив привів до розвитку місцевого ринку. Власне в цей час по усій території Карпат, Прикарпаття і Подністров'я (Бастарнії) організовувались місцеві ринки-торжища, які стали зародком торгово-ремісничих центрів-городищ, а в подальшому і міст, зародження яких спостерігається археологами вже в III-IV ст. н. е. Важко уявити собі примітивною королівську владу бастарнів та карпів цього часу. Джерела наголошують на централізованій владі цих королівств. Вони окреслюють їх території, військово-політичну і економічну структуру. Римські джерела зокрема наголошують на неможливість просунутись римській військово-політичній системі в землі багато чисельних варварів. Рідкісні перемоги над бастарнами та карпами римляни передають в своїх джерелах, як факти найвищих звитях. Римський сенат надає за перемогу над карпами імператору титул «карпікус» і зустрічає його в Римі з найбільшими почестями. В другому випадку, загибель бастарнського короля Дельдьо від Краса і розгром бастарнів в битві з римлянами, як найвище досягнення римлян. Однак римські джерела мовчать про великі територіальні надбання в Прикарпатті, щоправда їх легіони стояли в Прикарпатті в районі Коломиї, однак дальше слідів їх проникнення поки що не віднайдено. В III ст. н. е. ми вже бачимо, як засвідчував історик І. Забєлін, зворонтє - широкомасштабні перемоги карпів-хорватів над римлянами, тому владу бастарнських та карпських королів II-V ст. н. е. важко назвати примітивною. Римські джерела подають нам витончену дипломатію королів карпів та бастарнів, які вони

проводили з Римською державою, зокрема з правителями Мезії та Дакії. Ми бачимо знайдені речі витонченого римського мистецтва, ювелірні вироби, римські прикраси, дорогі римські тканини, дорогу римську зброю та одежу, яку застосовували у побуті бастарнські королі та знать. Знайдені дорогі римські глеки в яких привозилося коштовне римське вино, скарби золотих римських монет яскраво доповнюють побут та багатства бастарнської військово-політичної та торгово-ремісничої знаті, як наголошують римські джерела «гордих королів карпів та бастарнів»[171,с.92-103].

Український археолог М. Брайчевський розглянувши римо-провінційну етнокультурну та військово-політичну та торгово-економічну систему слов'ян Карпат, Прикарпаття та Подністров'я і виділив її у локальний варіант розвитку, зафіксував археологічно тут у II-II ст. н. е. класичний феодально-державний розвиток, під назвою держави Бастарнії[29,с.44-52].

Найкраще і найповніше охарактеризував групу пам'яток Карпато-Дністровської цивілізації, виділивши їх у локальний варіант і пов'язав їх з пам'ятниками Карпського Королівства, львівський дослідник М. Смішко, який виділив культуру Карпатських курганів в окрему локальну групу[151,с.57-159].

Ці ж пам'ятники Верхнього Подністров'я та середньої течії Дністра визначний український археолог В. Баран вважає один із варіантів римо-провінційної черняхівської культури, яку датує I-IV ст. н. е.[11,с.9-13].

Український археолог та історик М. Брайчевський по цій проблемі наголошував, що особливий Прикарпатський варіант черняхівської культури, який склався в час сусідства Риму та слов'янських княжінь Прикарпаття, фактично повністю зберігся і активно розвивася ще і в епоху Київської Руси. Курганний поховальний обряд культури Бастарнської держави з часу III-IV ст. н. е. до епохи Київської Руси майже не змінився, його цілком можна ототожнювати з ранніми часами[30,с.48-50].

Щож до черняхівської культури I половини I тис, то вона як вважає український археолог В. Баран, виникла у Прикарпатті як перефирійна культура Римської імперії, яку створило слов'янське населення Карпат, Верхнього Подністров'я та Західного Бугу. Між Дністром і Бугом в цей час проживало в цей час

зарубинецьке населення в сусідстві з фракійською липицькою культурою. Проникнення цих культур відбулося у II-III ст. н. е. Власне в цей час відбувся найактивніший прояв Римської держави у регіоні, що призвело до кристалізації черняхівської римо-провінційної культури. Все це відбувалося на думку В. Барана бурхливими процесами, оскільки через вище означену територію в цей час рухалися сармати, готи та фракійці. Джерельна база в тому числі й археологічна говорить, що слов'янська політична і торгово-еконмічна етноструктура, Бастарнія, вистояла чисельні впливи і взаємопроникнення і в епоху IV-V ст. н. е. залишолося єдиною етнструктурою, яку в наукові думці прийнято називати слов'янською. Аналіз джерел дає підстави наголошувати, що сарматська, фракійська та готська присутність на території Українських Карпат, Прикарпаття та Подністров'я були короткочасними і не мали істотного впливу на розвиток населення Бастарнії. Істотним, який виявив цілу Черняхівську культуру, був тільки римський вплив [15,с.3-5].

Слід наголосити, що черняхівське населення мало на території Прикарпаття значні господарські споруди. Тут виявлені селища і городища I-II ст. н. е., виявлений матеріал в яких говорить про значну майнову диференціацію населення. Вивчені зарубинецькі, пшеворські, липицькі, дакійські нашарування дають підстави наголошувати, що асиміляція закінчується у II ст. н. е. і у III-IV ст. н. е., ак вважає археолог В. Баран, завершиується процес формування слов'янської культури[15,с.3-5, с.22-24, с.156-158, с.160-162].

Таким чином черняхівські старожитності Бастарнії доповнюють перші письмові згадки про слов'ян-венедів, які відносяться до I ст. н. е., про яких писали Пліній Старший, К. Тацит, К. Птолемей[107,с.250-251].

Проаналізовані джерела дають підстави наголошувати, що венеди в I ст. н. е. становили могутній народ Центральної Європи. Пліній вважає, що після сарматів, венеди-бастарни, другий народ Центральної Європи. Присутність венедів в Прикарпатті та в областях Карпатських гір засвідчує і К. Тацит. Український археолог В. Баран поєднує ці свідчення з

зарубинецько-пшеворською культурою, яка тісно зв'язана з ранньою культурою слов'ян I ст. н. е.[11,с.3-5].

Український дослідник В. Петров наголошував, що в Прикарпатті ранню культуру слов'ян представляли три складові: зарубинецькі, пшеворські та черняхівські старожитності, які були об'єднані однією політичною, як наголошено, вище, бастарнською політичною організацією. Ця політична бастарнська організація Прикарпаття, про яку розповідають римські джерела, відома нам як королівство Бастарнів, за грецькою картографією К. Птолемея - «країна Бастарнія»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Бастарни в час нападу римлян на Дунайсько-Карпатський регіон «Альпи Бастарнські» на межі тисячоліть чи у I ст. н. е. очолював відомий з римських джерел бастарнський король Дельдьо. Слов'янський епос записаний В. Татищевим знає в останніх ст. до н.е. чи на межі тисячоліть: «сина Славена, Бастарна, який був першим володарем (рехом) бастарнів». В подальшому на цій же території могутнішає королівство, яке К. Птолемей означив на своїй карті, Бастарнія, якій у I-II ст. н. е. римські джерела відають політичну перевагу в регіоні, оскільки бастарни вступають у протистояння з Римом, про що наголошувалось вище. Третя культура, найстародавніша зарубинецька очевидно належить венедам. На думку В. Петрова в III-IV ст. н. е. в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї кристалізується єдина слов'яно-українська культура і політична організація Бастарнія, слов'янська держава під римським впливом, що може наголошувати про заміну слов'янських археологічних культур. У середині I тисячоліття наголошував В. Петров одна слов'янська римо-провінційна, феодальна культура першої половини I тис. н. е. наприклад Бастарнів замінюється іншою ранньофеодальною слов'янською культурою, наприклад Хорватів[123,с.121-127].

За твердження іншого дослідника Ю. Кухаренка, на території Карпат, Прикарпаття і Подністров'я, про що засвідчують і римські автори, в I ст. н. е. дійсно проживали венеди, які засвідчені зарубинецько-пшеворською культурою, яку слід ототожнювати з слов'янською[90,с.5-6].

Слід зауважити, що археологічні старожитності Прикарпатського регіону I ст. н. е., як зауважує дослідник В.

Довженко, належать до однієї археологічної культури Передгір'я Карпат. Вона відбиває не тільки риси різних народів, алей риси єдиного народу на різних суспільно-економічних і політичних етапах розвитку. Що стосується автохтонності, то вона залежить від багатьох факторів. Етнокультура чітко фіксується тоді, коли вона розвивається поступово і на яку не впливають зовнішньополітичні і економічні обставини та етноси.

Слід наголосити, що Черняхівська культура, це якраз та ситуація, де соціально-економічна картина дає можливість проглядати етнокультуру Птолемеєвої, Бастарнії, в якій проходять політичні та торгово-економічні зміни[53,с.7-9; 191].

Технічний рівень, суспільний поділ праці, диференціація населення зробили переворот у слов'янському суспільстві Бастарнії. Показником майнової і соціальної диференціації слов'янського суспільства Бастарнії є велика кількість знайдених скарбів римських грошей. Тисячі римських монет, які довгий час були в обігу у населення Бастарнії говорить те, що бастарнське суспільство в той час уже було класове і поділене за римськими стандартами на класи: королів, князів, бояр, воєвод, тисяцьких. Дослідник В. Довженко наголошував, що у прикарпатськиз діалектах римської доби відбились терміни основного розвитку землеробської техніки, що носять римські елементи: плуг, борона, рало, леміш, чересло. Таким чином у час економічного і політичного підйому у I ст. н. е. у слов'ян Прикарпаття, який відбувся в тісних вз'язках з римським світом слов'яни змінились, що видно з старожитностей черняхівської культури, яку слід називати слов'янською культурою римськї епохи. Римські технології, впершу чергу землеробські, були рушійною сило слов'янського суспільства. Власне римські землеробські знаряддя праці були тим критерієм, які кардинально змінили соціально-економічну ситуацію у слов'янському суспільстві Карпато-Дністровської цивілізації. Підвищення економічного рівня в I-II ст. н. е. привело і до кардинальної зміни політичної ситуації на користиь виникнення держави, відомої як Бастарнії[50,с.14-15].

На думку дослідника В. Кропоткіна, розвитку слов'янського суспільства Карпат, Прикарпаття та Подністров'я посприяла римська політична та грошова система, якій навіть подражали бастарнські королі, намагаючись організувати свою власну

фінансову ситему, карбуючи якийсь час свої власні гроші. Дослідник В. Кропоткін наголошує, що бажання організувати власну грошову систему на території Прикарпаття були і в раніший час. Так знайдені монети в Західних областях України у скарбах №399, №692 говорять, що місцева знать намагалася подражати уже монетам Філіпа II та Олександра Македонського. Аналогічні процеси на думку дослідника проходили і в римський час[85,с.27-28].

З падінням Риму і приходом у регіони Бастарнії готів та гуннів в останній прослідковується падіння римських стандартів в тому числі й фінансово-грошових. Змінюються і технології в пшеворо-зарубинецькій культурі. Знищені гуннами торгово-ремісничі центри зупинили розвиток населення Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я). Знайдені скарби говорять про те, що населення Бастарнії ховало свої скарби перед прийшлими ворогами. Таким чином IV ст. н. е., наголошує В. Довженко це вже інша від римської епоха товаро-економічних відносин, як і інша історія населення Бастарнії (Прикарпаття і Подністров'я). Все це й з археологічної точки зору та й свідченнями літописних джерел яскраво прослідковується. Як наголошується в «Слові о полку Ігоревім» у I-IV ст. н. е. «Благодатні часи Траянові», дали розвиток, на нашу думку держави Бастарнії, дальше IV-VI століття - «Темні часи хінові», занепад державного устрою і фактичне зникнення з політичної карти, означеної К. Птолемеєм держави Бастарнії, тут мається на увазі літописця спустошення від напади гуннів, в подальшому аварів, які призупини, а той повністю знищили попередній розвиток феодального суспільства та феодальної державності у бастарнів. Римські джерела називаютьостанню дату 382 рік, якою в останній раз згадують про бастарнів[53,с.7-9; 191].

Про докорінну зміну в епохах, де I-IV ст. н. е. це інтенстивний розвиток Бастарнії, а IV-V ст. н. е., занепад, наголошують і вчені-археологи І. Винокур та В. Мегей, які з III століття до н. е. по III століття н. е. прослідковують економічний та політичний підйом у населення Прикарпаття та Подністров'я, який корелюється з картою К. Птолемея, який фіксує внаслідок процесів розвитку, на цих землях, велику країну Бастарнію, а в IV ст. н. е., ці вчені фіксують своїми археологічними дослідженнями

втрату римських прогресивних економічних та політичних традицій, внасліодк нападу гунів. Дослідники приходять до висновку, сумуючи дослідження М. Смішка, І. Свєшнікова, Д. Козака та В. Цигилика, що в І ст. н. е. дакійські старожитності розчиняються в пшеворо-слов'янській культурі, що і спричинює на нашу думку, в римський чс до кристалізації слов'янської країни Бастарнії, в гунський час до її занепаду [40,с.14-21].

Л. Вакуленко приходить до висновку, про інтеграцію дакійського населення в слов'яно-пшеворське, яке за перше І ст. н. е. синтезує всі культури на території Прикарпаття і в ІІ ст. н. е. тут кристалізується слов'янська прикарпатська культура та державність, яка відома з карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, як Бастарнія[34,с.22-33; 191].

Про синтез населення на Верхньому Дністрі та Прикарпатті говорить і археолог В. Баран, який, який наголошує, що в І ст. н.е. тут синтезуються пшиворська і зарубинецька культура, розвиток якої у ІІ-ІІІ ст. н. е. кристалізується в локальний варіант слов'янської політичної культури[19,с.45-58].

Таким чином слов'янський етнос в Бастарнії (Прикарпаття і Подністров'я) у І ст. н. е. являється автохтонним населенням в якому розчиняються прийшлі етноси кельтів, герман, даків. Власне різні кельто-германські компоненти пшеворської культури тому яскраве підтвердження. На процеси асиміляці у І ст. н. е. вплинула і Римська держава, яка досягла в цей час свого найбільшого економічної, політичної та військової могутності. Максимально розширивши свої кордони вона втягнула в сферу своєї політики і економіки, а також і військової організації, слов'ян Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я)[33,с.3-4].

Слов'яни на думку М. Смішка максимально використали римсько добу для консолідації та асиміляції в різні епохи прийшлих народів: кельтів, даків, герман та їхнього військово-політичного та економічного потенціалу, які було синтезовано та доведено до римо-провінційних стандартів. Долею римської епохи це вдалося зробити швидко. Впускаючи на свою територію втікаючі від римлян різні європейські народи даків, кельтів слов'яни перейняли їхню політичну та економічну структуру суспільства, розчиняючи їх у своїй більшості. М. Смішко вірно зробив висновки, що державна культура бастарнів-слов'ян

плавно переросла в культуру близьких сородичів карпів-хорватів [151,с.157-159].

Археологічний матеріал культури Карпатських курганів засвідчує що місцеве слов'янське населення вело землеробський спосіб життя. Для прихильників теорії, що населення культури Карпатських курганів вело виключно скотарський спосіб життя, вагомим аргументом буде той факт, що всі землі Передкарпаття на яких зафіксована культура Карпатських курганів підлягала обробітку з I-II ст. н. е. римським знаряддями праці. Гірський ландшафт Карпат цілком був придатним для обробітку землі та ведення господарства. Та слід наголосити, що в гірських районах одне і те ж населення активно займалось як землеробством так і скотарством[73,с.12-17].

Наявність широко розвинутого землеробства і скотарства у I ст. н.е. дає підставу наголошувати, що населення Карпат і Прикарпаття досить швидко вступило в торгово-економічні та політичні взаємовідносини з Римською імперією. Окрім землеробських товарів населення Прикарпаття і Карпат відправляло римлянам: худобу, шкіри, вовну, полотно, одяг, хутра, сіль. Торговельні шляхи населення Прикарпаття пролягали через притоки по Дністру та Пруту в римську провінцію Дакія та через гірські перевали в римські провінції Паннонію та Мезію[33, с.88-89]. Внаслідок економічного та політичного розвитку та асиміляцією даків, кельтів в сусідстві з Римською рабовласницькою державою появилась могутня Бастарнія (об'єднані слов'яни Прикарпаття, Карпат та Подністров), яка у I ст. н.е. стає із-за могутності, великою та впливовою державою і відтворюється картографією давньогрецького географа Клавдія Птолемея[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Такими чином державу слов'ян-українців Карпат, Прикарпаття і Подністров'я у політичному розумінні називають, Бастарнією, а народ: бастарнами та карпами, політична могутність яких припадає на III ст. до. н. е. - III ст. н. е., що відмічено грецькими, римськими джерела картою складеною К. Птоломеєм (II-I ст. до н. е.), римською картою дорожних шляхів Певтінгеровими таблицями (III-IV ст. н. е.) [65,с.103-122; 191].

В основних рисах вся ця сукупність свідчень наголошував, археолог І. Винокур, відповідає археологічним зарубинецькій та

пшеворській культурам II ст. до н. е. та II ст. н. е., які пов'язуються з ранньослов'янською культурою I-II століть, зокрема державною еноструктурою Бастарнією, яку локалізують в о регіонах Прикарпаття та Подністров'я[39,с.3-4].

Таким чином межа тисячоліть і перші століття нашої ери, це надзвичайно визначна епоха у Центральній Європі і зокрема у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я в якому проходить процес федалізації та кристалізації держави Бастарнія[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Письмові джерела у I ст. н. е. «королівством бастарнів», яке очолює, як засвідчують римські джерела король Дельдьо. Від імені цього могутнього народу називаються римлянами і їх гори «Альпи Бастарнські». Військово-політичний союз бастарнів входять і карпи, як одне із бастарнських племен. Археологічні джерела Прикарпаття I-II ст. н. е. говорять, що бастарнське суспільство набирає римо-провінційного мелоссу. Воно перебирає також знання римської астрономії, вимірів, топографії, архітектури, що відповідає топографії та архітектурі черняхівських селищ. Археолог І. Винокур вважав, що слов'янам цього часу були відомі географічні праці К. Птолемея та інших вчених Греції та Риму, які вперше в той час довели опуклість землі уже у II ст. н. е. Знайдені римські кулясті предмети серед інших римських реченй у могилах Подністров'я може бути підтвердженням, що слов'яни Прикарпаття у римський час знали про кулястість землі. Не слід виключати, що слов'яни знали про кулястість землі і від римських купців, які торгуючи по Середземному та Чорному морях добре знали всю географію країн і очевидно володіли сучасними їм знаннями про кулястість землі. Очевидно під час взаємовідносин вони познайомили з своїми заннями та географічними напрацюваннями слов'янських купців та князів. Такого рівня знання розширювали не тільки світобабачення про незнані далекі світи і народи, але й взагалі про форму та улаштування земель, якими тоді володіли римляни. Дослідник І. Винокур вважав, що ці зання від римлян перейняли бастарни[39,с.33-35, с.78-79, с.161-162].

Освітній прогрес в загальному відбився і на загальному розвитку бастарнського феодалізму. Він обійняв економічні, культурні, релігійні та політичні інститути слов'янського

суспільства, та особливо інститут господарства. Нова військо-рицарська епоха стала вже незмінною, особливо в III-IV ст. н. е., оскільки війна стала предметом не тільки оборони власного народу, а предметом збагачення за рахунок сусідів, зокрема слабнучої Римської імперії, яка втрачала контроль над народами та державними утвореннями в Подністров'ї, Карпатах, Закарпатті, Протиссі та Подунав'ї[36,с.16-17].

Римський історик Юлій Капітолін, розповідає про витіснення германських племен у I ст. н. е. «північними варварами» - слов'янами з Верхнього Потисся і Закарпаття. Чеський дослідник Л. Нідерле вважав, що зміцнілі в Прикарпатті та Подністров'ї слов'яни в I ст. н. е. проникли за Карпати і витіснили звідтіля германців готів та гепідів. Ці свідчення співпадають з даними Пентінгерових таблиць, які розміщують слов'ян як у передгір'ях Карпат так і у Карпатах, що дає можливість припускати їх перехід за Карпати. Їх присутність підтверджується і комплексами пам'яток Карпатських курганів III-IV ст. н. е., а також старожитностями пшеворської та пряшівської слов'янської землеробсько пастушої культури перших століть н. е. Влане тут слов'янське населення швидко вступає в стосунки з римлянами, набирає рис римо-провінційної культури, що підвищує їх економічний і політичний статус, який зафіксований К. Птолемеєм у вигляді держави Бастарнії. Власне тут в першу чергу в Бастарнії формуються городища, які швидко переростають у ранньофеодальні центри - міста[7,с.76-84; 191].

Російський дослідник Б. Рибаков вважав, що політичним і економічним підгрунтям розвитку слов'янських міст Бастарнії була «Римська доба», «Віка Троянові» де і слід шукативитоки ранньофеодального слов'янського міста. Уже у римський час, наголошував дослідник, у слов'ян Бастарнії (Прикарпаття, Карпати і Подністров'я) розвинулись ремесла, сільське господарство, торгівля, адміністративне управління, яке очолили королі, князі. Використавши досвід швидкого розвитку сусідніх римських провінцій Дакія та Мезія, зокрема міст, слов'яни розвинули у III-IV ст. н. е. такі ж городища за римськими зразками, як Дакії та Мезії, типу Коломийського в Прикарпатті, та Зимно на Волині. Розвиток городищ, які в подальшому переросли в міста, наголошував дослідник, привело до розвитку

феодального ладу та ранньослов'янської феодальної державності в Бастарнії[138,с.36-38; 191].

Дослідник П. Третяков наголошував, що черняхівська культура, яка була організована за римо-провінційними зразками, стала тим першим проявом ранньофеодального життя у слов'ян-українців, невід'ємною складовою якого були і торгово-економічні центри-городища[163,с.3-4].

Тому розглянемо стародані городища Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Верхнього Дністра), які виявлені археологічною наукою, картографовані Клавадієм Птолемеєм і до сьогодні залишились слабо дослідженими та ідентифікованими археологами[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Так львіський археолог О. Ратич виявив городище в селі Залісся Коропецького району на річці Коропець. Городище укріплене високими валами і глибокими ровами, які добре збереглися З північного заходу і сходу городище захищене трьома валами, з півдня одним валом і ровом. В північно-східній частині крайній зовнішній вал і рів спрямовані до русла ріки Коропець. В'їзд на городище, сліди якого помітніші і нині був з південного заходу в місці стику потрійного ряду валів з одним рядом. В насипах валів знаходились скупчення каменів з слідами вогню. Городище має округлу форму, діаметр площадки в межах внутрішнього валу 180х120 метрів. Висота валів до 6 метрів, ширина в основі до 15 метрів, глибина до 3 метрів, рахуючи від основи до валу. В ціломк стародавнє прикарпатське городище займає площу приблизно 2 гектара. Із виявлених археологічних знахідок, О. Ратич зробив висновок, що дане городище розпочало своє функціонування із пізньозалізного часу і проіснувало до епохи Української держави IX-XIV століть[130,с.158-164].

На основі шурфування було встановлено, що територія городища була заселена уже в ранньозалізну добу. Інформацію про стародавнє місто у лісі «Спас», яке оглянув, знав уже на початку XX століття польський археолог Януш[193,s.96].

Археолгічно виявлене стародавне стародавнє галицьке місто в с. Коропець Коропецького району, яке ми пов'язуємо із столицею літописних карпів II-III ст. н. е, було ідентифіковано, на основі раніших досліджень австрійських та польських вчених[192,s.3-5].

Таким чином було встановлено, що стародавнє городище знаходиться в лісі «Замчищина» за 4 кілометри на північ від центру села Коропець. Городище займає мис горба покритого лісом і стрімкими схилами з сходу, півдня і заходу. З півночі городище віділено від іншої частини горба чотирма валами. Біля одного з них висотою до 2 метрів і шириною до в основі до до 3 - 4 х метрів виявлені виразні сліди 3-х метрових валів. Площа городища дуже зруйнована добуванням каменю, археологами воно не досліджено[130,с.158-164].

Друге городище розташоване на території самого села Коропець. Східна його частина і тепер називається городищем. Стародавнє городище тут зруйноване забудовою на ньому житлових та господарських споруд. Сліди ровів та валів збереглися зараз тільки в окремих ділянках. В загальному досліджене городище в стародавній час мало форму еліпса. Із виявленого археологічного матеріалу можна припустити, що його мешканці автохтонно проживали з пізньотрипільському часі, ранньозалізному та ранньослов'янському тобто у I-IV ст. н. е., що співпадає з епохою проживання у цьому регіоні літописних карпів, та в епосі Української держави IX-XIV століть. Дослідники засвідчують, що городище функціонувало у ранньозалізному часі і також у слов'янські віки[130,с.158-164].

Виявлене також городище в селі Стінка, Золотопотоцького району. Городище добре збереглося, воно захищене валами і ровами, які ще й тепер виразно помітні. В'їзд в городище знаходився у східній частині. З насипах валів видні плоскі кам'яні плити, які призначались для укріплення. Городище велике, займає площу приблизно в 4-5 гектарів. Довжина північної частини 480 иетрів, східної частини 420 метрів, південно-західної 400 метрів. Висота валів, 2 метри 40 сантиметрів, глибина ровів 3 метра 20 сантиметрів. Археологічний матеріал говорить, що городиище функціонувало ще з ранньозалізного часу, розвинулось в період ранньослов'янського часу та епоху Української держави IX-XIV століть[130,с.158-164].

Городище в селі Ісаків, Обертинського району остежено археологами ще в XIX столітті. Городище розташоване за яром і тягнеться до Дністра. Оборонні споруди його збереглись погано

внаслідок забудови. Городище було еліпсовидне. Знайдений археологічний матеріал говорить, що існувало воно від трипільських часів до епохи Української держави IX-XIV століть. Городище і два села біля нього в с. Хотимир Обертинського району відкрив археолог А. Кіркор[186,s.26-28].

Інше городище в с. Жабокруки відоме археологічній науці ще з XIX століття. Його відкрив археолог Януш. Городище знаходиться на одному з горбів на схід від села Жабокруки. Городище і тепер називається «Городищем» чи «Городенка». Городище еліпсовидної форми. З усіх сторін захищене стрімкими схилами. Його довжина 240 метрів, ширина 145 метрів, площа 2,5 гектара. На території городища і в околиці виявлено трипільську і раненьослов'янську культури, культуру полів поховань. У місцевості «Город», «Град» виявлено кераміку часів Української держави IX-XIV століть[193,s.236-238].

Наступне городище, в с. Копачинці Чернелицького району, наголошує О. Ратич, виявлене на правому березі Дністра. Воно огорожене трьома валами і ровами. Один вал і два рови виходять за межі городища на схил берега ріки Дністер. З боку ріки Дністер городище також укріплене валом. Довжина сторін городища становить 150 і 170 метрів, висота валів 2,5 метра, глибина ровів до 1 метра Городище займає площу 1 гектара. Виявлений археологічний матеріал дає підстави наголошувати, що городище не припиняло життя від пізньо залізного часу до ранньослов'янського часу і функціонувало ще в VII-IX століття. На ньому зафіксована культура Луки-Райковецької. Дослідники наголошують, що археологічні старожитності, які виявлені поблизу городища, дають підстави наголошувати, що активне життя тут прослідковується від трипільської культури до епохи Української держави IX-XIV століть. Експедиціями, які проводили вчені Львова і Станіслава на території Верхнього Подністров'я виявили і дослідили 12 городищ і 6 поселень. У городищах і поселених пунктах наявний матеріал: трипільської культури, залізної доби, ранніх слов'ян. Оглянуті розвідковими групами, городища, робить висновок О. Ратич, потребують подальших поглиблених досліджень[130,с.158-164].

Археолог В. Баран, що проводив у цей час археологічні дослідження в Прикарпатті та на середньому Дністрі виявив тут

ранньосередньовічні пам'ятники, які дали йому право наголошувати, слов'яни розвивались у цьому регіоні з перших століть н.е. Особливо активним процес розвитку був у так звані «Римські часи» I-IV ст. н. е.[9,с.170-174].

Стосовно стародавнього галицького міста на ріці Коропець, то ще галицький дослідник XIX століття О. Партицький пов'язував його назву, як і назву ріки так і назву гір Карпат з племінною назвою відомих з римських джерел, карпів. Виявлені археологами град, який за археологічними джерелами веде своє функціонування від залізної до ранньослов'янської доби з наявними валами, ровами, в'їздними брамами, цілком очевидно належали «могутнім карпам» у II-IV ст. н. е., які уже були у першій фазі ранньофеодальної державності, яка передбачала вже передачу влади в правлячому роді. Як відомо ще Юлій Цезар у своїх записах розповідаючи про германців, які передавали владу по династії, яка в його час уже у германців, опиралася на військову дружину[119,с.224-226, с.351-56].

Польський дослідник Г. Ловмянський наголошував, що у час Юлія Цезаря у слов'ян теж уже були розвинені адміністративні органи, жупи, городища, які очолювалися князівською владою, яка розвинувши феодальні інститути, торгово-економічну систему, заклала підвалини у II-IV ст. н. е. ранньофеодальної держави[94,с.4-16].

Таким чином автохтонність розвитку слов'ян-українців Карпат, Прикарпаття та Подністров'я пов'язується з часом римського впливу, що поєднується археологічно з зарубинецько-пшеворськими старожитностями. Дослідник В. Бідзіля відно наголошує, що слов'яни у I ст. н. е. під впливом римлян формують нову передову добу, яка в процесі римського проникнення формує нову, для слов'ян-українців, феодальну державність, яка синтезує населення, кристалізує нові давньоукраїнські феодальні цінності, розвиває ранньофеодальну сільськогоподарську та пастушу українську культуру по обидвох сторонах Українських Карпат та Прикарпаття[24,с.19-29].

Дослідник Т. Сміленко розглянувши Карпатські, Прикарпатські старожитності межі I тисячоліття прийшов до висновку, що прикарпатські слов'яни мають ранні городища та міста в яких своя особлива забудова, побут, забудова будинків та фортець, яка

відмінна від інших слов'янських міст та районів. Особливо це видно по культурі Карпатських курганів, яка розвивалася за риськими стандартами у II-III століть нашої ери[148,с.31-32].

Великим змінам в Бастарнії (Прикарпатті та Подністров'ї) у перших століттях н. е. сприяло, як наголошував В. Довженко, проникнення в регіон досягнень римської цивілізації, активізація економічних та політичних взаємовідносин в регіоні, про що наголошують свідчення римських істориків. Перша згадка про слов'ян під назвою венедів, ставанів, соувенів, говорить про велику політичну силу, яку мали слов'яни серед сусіді фракійців, кельтів та герман та в сусідстві з римськими провінціями в останніх століттях тисячоліття. На межі тисячоліть слов'яни відомі великими королівствами бастарнів та в подальшому карпів. Їх політична могутність, про що засвідчують і римські джерела, дає їм можливість вести в перших століттях н.е. великій війни з Римом, підтримуючи даків. В цей час королівство Бастарнів одне й з наймогутніших і цементуючих слов'янський етнос державне утворення, в якого, як засвідчує дослідник В. Довженко, уже склалась державність, а військово-політичну знать очолював король Дельдьо, який на чолі своїх військ кидає виклик римлянам. Власне в цей час у бастарнів проглядається військово-політична система князь-дружина, яка була джерелом консолідації в кінці та на межі тисячоліття королівства бастарнів. Бастарни, а у слід за ними і карпи, як наголошують римські джерела, воюють з регулярним римським військом, а це може означати, що військова та політико-адміністративна справа була у них організована за феодальною системою. Таким чином ясно, що уже у бастарнів на межі тисячоліть формується феодальний клас, феодальне суспільство, яке уже в цей час набрало рис Бастарнської держави, яку так яскраво відтворено на карті давньогрецького географа К. Птолемея[52,с.41-54; 191].

Тому ми спробуємо у слід за давньогрецькими та римськими джерела прослідкувати етногенез держави у бастарнів. Як засвіжчують грецькі та римські джерела у сиву давнину, ті що на межі тисячоліть називалися бастарнами, певкінами та карпами називалися єдиною назвою Гети. Ми зробимо такі висновки опираючись не тільки на письмові, але й на археологічні джерела, який дає право ототожнювати гетів з слов'янами-бастарнами.

Свідчення Фуккідіда, Плінія Старшого, К. Тацита та К. Птолемея, який власне своєю картою та описом наголошує на могутньому розвитку Бастарнії, якій надає на своїй карті ключове положення в центрально-східній Європі, поєднуючи етногенез бастарнів з гетами, називаючи їх наймогутнішим народом Сарматії[191].

Уже в III ст. до н. е., гети за свідченнями Страбона, займали територію по обидвох берегах Дунаю до гірського схилу Карпатських гір та Дністра, які посідали дальше і по Дністру. Від власне ріки, яку греки назвали, як і засноване ними місто в честь ріки Тіра, називали гети, що проживали на Дністрі в до римський час, назва яких була: Тіра-Гети. На нашу думку ріка називалася племінною назвою народу Гетів, який проживав на ній з давніх часів у транскрипції назви греків, якими вони означували назви. Таким чином, наголошував А. Погодін, гети, чи пізніші слов'яни-бастарни проживали між Дунаєм і Тірою - Дністром. Якщо прийняти правильність цих висновків, то справджується легенда записана В. Татищевим, що: «Славен виходячи з Дунаю залишив в Прикарпатті та Подністров'ї сина Бастарна з своїм народом Бастарнів»[125,с.130-154].

Дослідник В. Бідзіля вивчивши гетську проблему прийшов до висновку, що під гетами слід бачити слов'янський етнос Прикарпаття і Подністров'я, майбутніх бастарнів, що засвідчується археологічно на прикладах гетської культури [25,с.165-166].

Таким чином, гети не були фракійцями, вони були їх сусідами. Вони з'явилися в Подунав'ї у IV ст. до н. е. Ряд дослідників ототожнюють їх з етнокультурною гетів, які були етнокультурною слов'ян в індо-європейській добі. Таким чином гети були давнім населенням Дунайсько-Дністровського регіонів. Щож до гетів-венедів-слов'ян, яких очолив «легендарний Славен у цьому регіоні та його син Бастарн», то це на нашу думку, одна етнічна та культурна спорідненість, яка кристалізувала державу гетів, а в подальшому бастарнів. Як бачимо, територію гетів визначив уже Страбон, який наголошував, що: «Гети це ті, що проживають від Понт на Схід. Даки проживають блище до Германії». Таким чином, як засвідчує Страбон, гети це не даки і не германи, їх території знаходяться в різних місцях. Частину даків Страбон, тільки тому вважає гетами, що вони проживають

на гетській землі, тобто ті даки, які входили у склад слов'янської держави Бурвісти. У склад, очевидно на союзних початках до цього державного об'єднання, як вважають дослідники також входили і слов'яни-бастарни та слов'яни-карпи та певкіни. Страбон чітко визначив етнічну приналежність Бастарнів: «Але що знаходиться за Германією? Чи слід прийняти, що там проживають Бастарни, які межують з тірагетами і германцями. Бастарни, теж можливо германці? Вони поділяються на декілька племен. Одні називаються Атони, інші Сідони. Ті, що володіють Певкою, островом по Істрі, отримали назву Певкіни»[153,с.3-17].

Приблизно так характеризує бастарнів і римський історик К. Тацит, який відносить венедів і певкінів до однієї племінної групи бастарнів. Він вагається зараховувати бастарнів чи то до германців чи то до сарматів. Декілька авторів цього ж часу зараховують венедів, певкінів до бастарнів. Ототожнюючи венедів, певкінів і покриваючи їх єдиною назвою їх країни Бастарнії, що очевидно є найвірніше беручи до уваги карту К. Птолемея[191]. К. Тацит вірно, як і К. Птолемей називає «цей великий народ, як бачимо і на карті, називаючи їх всіх одним народом бастардами». Дальше К. Тацит розглядаючи весь цей конгломерат як бастарнів, аналізує їх спосіб життя, ведення господарства, соціальний та політичний лад і порівнює їх з соціально-економічним та політичним укладом сарматів та германців. У своїм вивченні цієї складоної для нього проблеми, він приходить до висновку: «що Бастарнів скоріше слід віднести до германців, так як за мовою, одягом (платтям) за поселеннями і житлами вони більше схожі з германцями, та не є германцями, ніж сарматів». З цього приводу Пліній наголошував, що певкіни і бастарни - один народ з яким у сусідстві проживають германські племена. З іншого боку Тіт Лівій говорить, що у бастарнів схожа мова і звичаї з кельтськими племенами, але вони не кельти.

Однак всі ці автори припускають, що венеди бастарни і певкіни схожі до герман та не германи, не сармати, не фракійці, не кельти, а тільки живуть поряд, схожі по ряду ознак з кельтами та не кельти. Цілком очевидно, що бастарни, це великий народ, який складався з ряду регіональних народів-князівств, які входили в королівство Бастарнів, а власне: карпів та певкінів. Оскільки джерела розміщують венедів та певкінів блище до Подунав'я, то

їх слід ототожнити з майбутніми тиверцями та уличами. Дальше джерела розміщують бастарнів у Прикарпатті та на схід. У Карпатах звісно ж проживали карпи-хорвати. Археологічні матеріали засвідчують, що ці племінні об'єднання можна ототожнювати з пшеворо-зерубинецькою культурами слов'ян Прикарпаття і Подністров'я І ст. н. е.[14,с.250-253; 191].

Вивчення гончарного і ліпного посуду римопровінційної культури слов'ян вказує на типологічну близькість бастарнів та карпів. Археолог В. Баран наголошував, що власне в цей час у Прикарпатті проходив синтез екультур на базі автохтонної слов'янської культури. Спочатку синтез на межі тисячоліть проходив на базі культури бастарнів, а потім карпів[10,с.97-99].

Наявність археологічних джерел бастарнів та карпів у басейні Дністра, Прикарпатті та Карпатах говорить про те в І ст. н. е. тут була надмірна густота населення, що пояснюється великою кількістю військових загонів у контактній зоні з Римом. В основному у слід за свідченнями джерел та археологічними дослідженнями можна відмітити тут концентрацію бастарнів, карпів, певкінів. Дослідники відмічають консолідацію бастарнів, карпів, певкінів у І-ІІ ст. н. е. в один військово-політичний союз, Бастарнію, що узгоджується з картою давньогрецького географа Клавдія Птолемея[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Внаслідок розвитку цього державного утворення основну роль у середині ІІІ ст. н. е. почали відігравати карпи, хоча бастарни, як засвідують римські джерела, теж відігравали значну політичну рольв Прикарпатському регіоні. Археологічні матеріали, які засвідчуються вченими, як бастарнські, дають підстави наголошувати, що бастарнська знать, військова дружина очолювалася «рехом» чи «рексом-королем», який передавав уже свою владу спадково. Римські джерела називають королівство бастарнів, а визначного воєначальника та короля, який загинув у боротіх Римом, Дельдьо. Слід наголосити, що на межі тисячоліття та у перших ст. н. е. римські джерела головну ключову роль у Прикарпатських регіонах відають пануванню бастарнів. У яких є військово-політична знать, військова організація, яка очолюється королем Дельдьо. Бастарни могутні, вони вступають у небезпечні війну з Римом, а це говорить, що у них повинна була бути міцна королівська влада та державна і

військова організація, відома з карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, як Бастарнія. Римляни розміщують Бастарнію у Прикарпатті, вони означують відносно бастарнів, гори, які називаю «Альпи Бастарнські», Клавдій Птолемей віддає Бастарнській державі великі території, які означує на карті називаючи її «Basternae»[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Із сукупності проаналізованих джерел складається враження, що «Бастарнія-Basternae» це одна із наймогутніших держав Сарматії. Римські джерела говорять про довготривалий час функціонування бастарнської держави, її вплив на політичне та економічне життя як в східних регіонах, зокрема Побужжя та Волині, так і на півдні у Нижньому Подністров'ї та Подунав'ї. Військові кампанії бастарнів проти римлян, за свідченнями римських джерел, говорять про їх військову могутність. Все це характеризує Бастарнську державу, як надзвичайно потужну та впливову у центрально-східній та південній Європі етноструктуру на межі тисячоліть та в перших ст. н. е. Археологічні джерела засвідчують, що суспільна верхівка, королі, князі очолюють великі військові загони, суспільна роль яка в Бастарнській державі дуже велика, оскільки власне вся ця військова знать володіє великими земельними територіями та угіддями, очолює владу територіальних громад та ремісничих центрів. Знайдені мечі, кольчуги, списи, дротики говорить про значну роль військової знаті в суспільму житті бастарнів. Складається враження, що у цей час у Бастарнії йде формування професійного війська, військова справа стає головним заняттям в житті. Наявність захищених городищ у бастарнів та карпів, наявність оборонних центрів, феодалізація самої бастарнської знаті говорить уже могутність ранньофеодального суспільства. Цілком ймовірно наголошував М. Брайчевський, що розвиток державності, передусім економіки у черняхівський час слід виділити в окремий старослов'янський, наш курсив Бастарнський варіант, слов'янської культури[29,с.304-312, с.312-320].

Інший російський вчений М. Дьяконов наголошував, що бастарни, які домунували в Прикарпатті і на схід від Карпат і Прикарпаття, що зафіксовано картографією К. Птолемея, на протязі п'яти століть створили свою особливу культру та військово - політичну організацію, яка слабо вивчена з огляду

розвитку феодалізму на території Карпат, Прикарпаттята Подністров'я. Старожитності бастарнів та письмові згадки про них закінчуються III ст. н. е. і дальше бастарни немов би щезають з сторінок римських та в подальшому візантійських джерел. Натомість їх заміняє етнос могутніх карпів-хорватів. Складається враження, що самі бастарни внаслідок погрому гунами вливаються в кінці III століття етно-політичну структуру карпів-хорватів-склавинів чи антів[56,с.45-56].

Дослідник Б. Рибаков з цього приводу вважав, що військово-політичний розвиток, який привів до ранньофеодальних відносин відбувався у передовому Бастарнському королівстві, яке перше вступило в прогресивний контакт з Римською рабовласницькою державою. Джерела наголошують нам на конфліктах вже могутніх бастарнів з Римом, який в подальшому переріс у сталі торгово-економічні відносини. Королі бастарнів, за свідченнями римських джерел, на межі тисячоліть були наймогутнішими і найвпливішими володарями в сусідстві з Римською імперією. В цей час політична структура бастарнського суспільства в кінці II ст. до н. е. - поч. I ст. н. е. характеризується уже королівською владою, яка доповнюється наявністю військової сили. Знать яка підчиняється королю володіла великими територіями і землями наякому створоювало матеріальні та культурні цінності бастарнське населення. Бастарнські королі накопичують великі багатства внаслідок торгівлі та воєн з римськими провінціями. У I ст. н. е. бастарни, ще вільні, у них тільки військова повинність, та вже в цей час вони здають данину своєму королю за охорону земель. Король бастарнів в цей час об'єднує всіх вільних общинників і збирає дарунки з вільних общинників вважаючи їх своїми підданими. До нього ще звертаються, як до «голови – голів», «старішого і наймудрішого». Однак вони бачуть вже навколо короля військову добре озброєну знать, яка складає його систему адміністративного примусу, що дає право бастарнському королю нав'язувати свою волю усьому бастарнському суспільству. Таким чином королівська влада у слов'янів-бастарнів Прикарпаття у I-II ст. н. е. цілком могла знаходитися на стадії формування ранньофеодального ладу, який у поєднанні з свідченям карти К. Птолемея, уже класифікується греками і римлянами, як Бастарнська держава, яка розвинулася внаслідок

взаємовідносин з Римською рабовласницькою державою у регіоні «Альпів Бастарнських». Слід наголосити, що такі самі процеси у І-ІІ ст. н. е. спостерігаються у фракійців і германців, в яких теж появляються ранньофеодальні держави[129,с.85-92].

Із аналізу свідчень випливає, що римські письменники дуже цікавилися Бастарнською державою, яка була політичним суперником Риму в областях «Альп Бастрнських». Римляни відзначали військо-політичну потугу Бастарнії та часті війни бастарнів з Римом. Римські джерела відзначають уже в І ст. н. е. досить сильно централізована владу в Бастарнії, яка очолювалася риксами, один із них, наймогутніший король бастарнів, Дельдьо, вів довготривалу війну з Римом[71,с.5-12].

Уже дослідник Б. Греков наголошував, що в той час, коли Римська республіка перетворилася у світову імперію і просунулася своїми володіннями до володінь слов'ян-бастарнів «Альп Бастарнських», це заставило слов'ян внаслідок агресії римлян зміцнити свій політичний лад. Римський державний діяч Юлій Цезар яскраво описує зміну ладу у герман. Римський письменник його часу Корнелій Тацит зараховує венедів-слов'ян до землеробських народів, типу герман і відмічає «могутність варварів», які пішли в наступ на Рим. Так настала феодальна формація у слов'ян-бастарнів, яка кристалізувала у бастарнів в державу, по К. Птолемею - Бастарнію, Б. Греков зараховува до найстародавніших слов'янських ранньофеодальних держав [45,с.12-43].

У І-ІІ ст. н. е. Бастарнія уже могутня держава на чолі якої стоїть «rex-король Дельдьо», вподальшому «король Гораль», яка захищає територі Прикарпаття та Подністров'я та «Альпи Бастарнські» від римлян. Дослідник А. Удальцов вважав, що держава бастарнів розміщувалася згідно свідчень карти К. Птолемея на схід від Вісли займаючи все Прикарпаття і Побужжя, обіймаючи «Альпи Бастарнські» з обох сторін. Усі римські письменники І ст. н. е. Пліній, Тацит, особливо К. Птолемей вказують на велику територію Бастарнської держави. Внаслідок стосунків з Римом у Бастранії проходить підйом, модернізується феодальна та військова організація та королівська влада бастарнів, яку на межі тисячоліть модернізуввав бастарнський король Дельдьо. Власне в цей час великі племінні

союзи певкінів, карпів підчиняються над племінному об'єднанню бастарнів. Король бастарнів Дельдьо вже є носієм феодальних відносин у слов'ян. Великі війни, які ведуть королі бастарнів з готами, римлянами є ознакою феодального суспільства, в якому військова знать Бастарнії займає панівне становище і вже не бажає від нього відмовитися. Як наголошував дослідник А. Удальцов, що уже в I ст. н. е. на ранніх етапах формування в Бастарнії (Карпати, Прикарпаття, Подністров'я) між князями певкінів, карпів та бастарнів велась боротьба за першість в регіоні[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

На межі тисячоліть та в перших століттях в I-II ст. н. е. вся повнота влади, за свідченнями римьских джерел концентрується в королів бастарнів, які об'єднують і очолюють королівство Бастранів, що засвідчено на карті Клавдія Птолемеєм[191].

Внаслідок поразок від Риму та зміцнення карпів-хорватів, всю повноту королівської влади в подальшому, про що засвідчують римські джерела, в III ст. н. е. перебирає королівство карпів[167, с.7-9, с.20-21].

Без сумніву, як зазначають грецькі і римські джерела, розвиток бастарнського королівства проходив у довгий час. Так дослідники наголошують, що на межі III ст. до. н. е. до I ст. н. е. більшість бастарнських племінних союзів, що знаходилися в областях Карпат і Прикарпаття були осілим землеробським народом, яке в освоєнні нових земел рухалося у Побужжя. Взаємовідносини з Римом прискорили розвиток землеробства, яке вже велося з застосуванням плуга та римського наральника та тяглової сили волів. В цей час землеробство та скотарство було досить розвиненим, що відзначає і К. Тацит, який наголошує на великій майновій диференціації та багатстві знаті. Бастарни завойовують великі території, як на сході так і на заході. Їм підчиняються великі етноси, такі як певніни та карпи. В цей час, як наголошував А. Неусихін, зміцнюється інститут військово-політичної знаті та ролі в суспільстві та війську бастарнського короля. Як показує аналіз сукупності джерел бастарнське суспільство Прикарпаття та Карпат у I ст. до н. е. - I ст. н. е. поділялося на три суспільні стани: король, великі землевласники, володарі великих стад овець та корів в горах, військово-політична, та торгово-реміснича знать. Основою бастарнського

суспільства були вільні дрібні землероби, скотарі, ремісники та торгівці. Ймовірно в цей час у слов'ян-бастарнів були і раби. Цілком очевидно, що уже на межі тисячоліть в бастарнів король і військова дружина уже жила за рахунок праці вільних общинників та данини, а також військових доходів, зокрема експлуатації захоплених у війнах рабів. Основний дохід очевидно був від торгівлі хлібом та іншими товарів з Римом, а також грабунку багатих римських провінцій. Середня суспільна ланка бастарнського суспільства в основному займалася землеробством та в горах дрібним скотарством. Не слід виключати, що також утримувала господарство за рахунок виручених грошей від торгівлі сільськогосподарськими товарами з Римом. В цей час кожний бастарнський общинник ще міг складати військове оточення короля і чим блище він знаходився до нього і чим більше у нього було заслуг тим більшими були його багатства [63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

В основному в І ст. н. е. бастарнське населення залишалося вільним, основне завдання якого була землеробська та реміснича праця. Аналіз діяльності військово-політичних союзів та королівств, зокрема бастарнів, наголошував А. Неусіхін, як засвідчували Ю. Цезар та К. Тацит у германців та слов'ян у І ст. н. е. створюються умови для королівського єдиновладдя, яке підримувала військово-дружинна система[111,с.391-393, с.411-412]. Дослідник А. Удальцов наголошував, що у І ст. н. е. у бастарнів склалася велика Бастарнська держава, яка впродовж п'яти століть з ІІІ століття до н. е. по ІІІ століття н.е. домінувала на землях Прикарпаття та на схід від нього, про що засвідчує карта К. Птолемея. В подальшому у ІІІ ст. н. е. вивищуються сусідні сородичі бастарнів, карпи, які, як засвідчують римські джерела, починають відігравати помітнішу роль в Прикарпатті і тим самим продовжують державну традицію бастарнів[169,с.4, с.9, с.10-11, с.12, с.14, с.15]. Угорський дослідник П. Кіраль досліджуючи проблему етногенезу бастарнів наголошував: «бастарнське населення Трансільванії та «Альпів Бастарнських» залишило в Карпатському регіоні скільки слідів свого стародавнього перебування у римський час, що дає право наголошувати, що у І ст. н. е. в цьому регіоні бастарни в «Альпах Бастарнських» вже були сильним народом задовго до приходу в

регіон римлян. Останні тільки зафіксували в своїх джерелах їх могутність, означивши відносно них всі гори самоназвою «Альпами Бастарнськими». Власне з цього регіону бастарни нападали на Римську імперію, брали активну участь у погромі римських провінцій Мезія та Дакія»[185,s.622-624].

Румунський історик К. Дайковічу теж наголошував, що: «слов'яни-бастарни в Дакії проживали уже в час приходу римської військово-політичної машини. Вони одні із перших вступили з ними спочатку в протистояння, а потім добре знаючи їх з стародавніх часів і в торгово-економічні взаємовідносини, які зміцнили їхню державність, оскільки уже в III ст. н. е. вони активно нападали на римську провінцію Дакія»[184,s.180-185].

Слід наголосити, що український дослідник М. Смішко пов'язав бастарнську культуру Дакії, Трансільванії з римо-провінційною культурою середнього Дунаю та Українського Прикарпаття. Розглянувши археологічні старожитності, він прийшов до висновку, що римо-провінційна культура Карпатських курганів тотожна з культурою поховань полів по погребалих комплексах. Дослідник наголшував, що археологічний матеріал Середнього Дунаю, Трансільванії, Мезії, Дакії, Українського Закарпаття, Карпат і Прикарпаття належать в III ст. до н. е. - I ст. н. е. слов'янам бастарнам та карпам-хорватам [150,с.150-152].

Дослідник С. Пеняк вважав, що слов'яни-бастарни здавна проживати в Закарпатті звідкіля нападали на римські провінції Паннонія та Мезія. Їхне коріння слід шукати в I ст. н.е межиріччі Дністра та Прута, де римські дослідники локалізували основні гнізда бастарнів та карпів. Тут засвідчений єдиний для них ритуал поховання та багатовіковий етнічний зв'язок. Носії цієї культури бастарни і карпи поширили свою культуру і владу по всіх «Альпах Бастарнських» які носили цю назву від імені могутнішого бастарнського племені[121,с.160-166].

З кінця III початку IV століття гори називаються вже римськоми джерелами Карпатами, внаслідок домінування тут Карпського чи хорватського етносу, що пов'язано з активним формування тут феодального ладу та впливу на цей регіон римських провінцій Паннонія та Мезія. В цей час римська традиція переходить і в області Карпат. Наглядним доказом цього є велика кількість скарбів монет та різного римського реманенту та видів римського

ремесла та озброєння. Особливо вони насичене у III ст. н. е. коли «могутні карпи» ведуть великі війни з Римською державою, внаслідок чого у них формуються феодальні відносини. Це вже нова доба і нові економічні та політичні взаємовідносини бастарнів та карпів з Римом[93,с.70-71].

Таким чином у бастарнському суспільстві та на територіях безпосередньо прилеглих до римського способу виробництва, створились умови, що розвинули у бастарнів феодалізм та королівську владу. Слід наголосити, що феодалізм не був перенесений у бастарнське суспільство у готовому вигляді. Становлення феодалізму у бастарнів супроводжувалося вйнами і мирними торгово-економічними взаємовідносинами. Внаслідок цього і зложився феодалізм у бастарнському суспільстві. Дослідник К. Тарновський вважав, що у білішій мірі внаслідок військових сутичок та контактів Римською імперією, де бастарни перейняли ази римського військового мистецтва та військової структури римського суспільства у бастарнів склалась, за римськими зразками, ранньофеодальна військово-політична система, а згодом система господарювання та торгівля. Феодалізм у бастарнів на межі тисячоліть був породжений війнами та торгівлею[157,с.78-79].

Таким чином генезис феодалізму у Бастранії (Карпати, Прикарпаття та Подністров'я) проходив внаслідок різного рівня контактів з Римською державою. В цей час суспільство бастарнів в основному складалося з вільних людей, а суспільство Римської рабовласницької держави опиралося на працю рабів, в зв'язку з чим ми бачимо проникнення «Інституту рабства» і в суспільство бастарнів. Хоча рабська праця так і не стала ефективною в суспільстві бастарнів де праця вільних общинників, які працювали на своїй землі була вищою, оскільки вона залишала за собою великі надлишки продуктів, зерна, які перетворювалися в товар, який вивозився на міжнародні римські ринки римських провінцій Дакія та Мезія, а це говорить, що землеробство у суспільстві бастарнів досягло найвищого рівня і не передбачало рабської праці. Вчені допускають, що у бастарнів могло бути патріархальне рабство, яке виникло внаслідок полону населення в римських провінціях. Однак воно було недовготривалим і бувший раб з часом міг відкупитися і повернутися, або

залишитися в бастарнському суспільстві і вести господарство, як вільний. Такі свідчення подає нам римський історик К. Тацит, який проживав у 55-117рр. н. е., наголошував: «що народи, які проживали поблизу Дунаю цінують золото і срібло, яке використовують у торгівлі. Вони цінують деякі види наших монет і віддають їм перевагу. Ті, що проживають подалі від нас користуються простою формою торгівлі - міновою. Римляни приучили сусідніх королів (rex) до подарунків, особливо грошима»[160,с.372-373].

Інший римський історик Зосима V ст. н. е. розповідаючи про події III ст. н. е. наголошує на тісних взаємовідносинах римських провінцій Дакія та Мезія з сусідніми царями: «римляни з сусідніми царями взнак дружби і доброх торгівлі щорічно посилають їм дари». Все це, наголошував дослідник В. Кропоткін, підтверджують великі скарби римських монет, які знайдено в Бастарнії (Прикарпатті, Подністров'ї), яка в першу чергу через торгівлю була інтегрована в римо-провінцій простір, який підвищив політичний та економічний рівень бастарнського суспільства, зародив феодальну систему господарювання з королівською владою і з'язався, торгово-політичними контактами, в першу чергу, з римськими провінціями Мезія та Дакія[85,с.21-23, с.27-28].

Цілком очевидно, що коли Дакія після довготривалої боротьби була розгромлена і включена до Римської імперії під іменем римської провінції «Дакія», римські кордони наблизилися до Карпат і Дністра. Власне в цей час джерела і археологічні дослідження фіксують предмети імпорту: бронзові римські вироби, вино в амфорах, фібули, прикраси з золота, срібла, буси, підвіски, дрогоцінне каміння, озброєння, шоломи, панцирі, списи, мечі та інші господарські речі, які виробляла провінція Дакія за римськими зразками і технологіями[87,с.91-92].

Окрім взаємовідносин з провінцією Дакія по Дністру та Пруту слов'яни-бастарни та карпи вели широкомасштабну торгівлю з провінцією Мезія через гори. Власне тут слов'яни у більшій мірі, про свідчать і римські джерела були включені у широкомасштабні торгово-економічні взаємовідносини з Римом, оскільки Мезія була більш облаштована і вела ширшу торгівлю, що дозволяло слов'янам продавати всі свої товари, які

користувалися у римлян великим попитом. Власне провінція Мезія була тим торгово-економічним ринком, яка у найбільших масштабах скуповувала у слов'ян хліб[59,с.85-86].

Така торгово-економічна традиція з провінцією Мезія була давня. Дослідник А. Удальцов проаналізувавши римські джерела прийшов до висновку, торгівлю бастарни в Карпатсько-Дунайському регіоні вели ще раніше. Уже IV-III століттях до нашої ери сюди в Дунайський регіон просунулась держава словян-бастарнів[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118].

Ще до приходу римлян в регіон королі бастарнів вели з римським військом запеклі війни і внаслідок поразок були витіснені в гори «Альпи Бастарнські» та в Прикарпаття і в Подністров'я де римські джерела знають їх ще в III столітті нашої ери[168,с.70-72].

Дослідник А. Мішулін відзначає два періоди добре організованої боротьби з Римом, перший бастарнський на межі тисячоліть та у I-III ст. н. е., з другої половини III-IV ст. н. е. війни з Римом, на його думку, проводили карпи[105,с.299-301].

Дослідник І. Державін вважав, що довготривала боротьба Риму з бастарнами заставила імператора Траяна після завоювання Дакії побудувати ряд доріг та мостів, якими римляни пішли в Прикарпаття. Власне ці дорогиі є проілюстровані на Карті Римських дорожних шляхів «Певтінгерові таблиці». Вони досягають до сучаного Прикарпаття, тобто сучасного міста Коломиї на Івано-Франківщині, де перебування римських легіонів зафіксовано археологічно. Все це говорить, що римські імператори збирались продовжувати рух. Однак бастарни і карпи зупилили в Передкарпатті та Карпатах рух римлян. Зафіксовані поразки римлян в Карпатах зокрема на перевалі, який і носив назву «Римських Легіонерів», де римляни були розгромлені бастарнами і карпами. Все це заставило римських імператорів, починаючи з імпмератора Траяна змінити тактику політичних взаємовідносин з бастарнами та капами і вони були перетворені на «Друзів Риму». За дружбу і добру торгівлю, у III ст. н. е., як наголошував римський історик Зосима, римляни платили бастарнам і карпам «грошові дарунки»[49,с.280-283].

Такі взаємовідносини засвідчують знайдені в могилах Прикарпатської знаті особливих медальйонів римських

імператорів, скарби римських монет, коштовні срібні і золоті вироби. Зміна взаємовідносин Риму з бастарнським королями полягала в тому, що у І-ІІІ ст. н. е. Рим потребував велику кількість хліба. Бастарнія, згідно свідчень Клавдія Птолемея знаходилась в самих що не є хлібоносних районах, тому дружба з бастарнами і карпами була політично обоснованою внаслідок історичного збігу обставин та потреб Риму[152,с.102].

Однак торгово-економічні взаємовідносини були б не повними, якщо б не звернути увагу на те, що вони були дуже активними з І по ІІІ століття і стали запорукою тривалого миру, відомого по джерелах, як «віка Траянові». В останній чверті ІІІ ст. н.е. римські джерела розповідають про напади бастарнів та карпів на римські провінції: в 237-238 роках у час правління імператорів Максима і Гальби. Другий напад у 238-240 роках. Римський історик Зосима наголошував, що карпи не залишили не зруйнованим ні одного міста в Мезії. За свідченнями Зосима карпи розміщувалися в Карпатських горах. Поряд з ними проживали борани та бастарни[55,с.55-56, с.61-63].

Німецький дослідник Цейс вважав, що всередині ІІІ ст. н. е політична влада в Прикарпатті переходить від бастанів до карпів і власне королі карпів очолюєть загале керівництво Карпатським і Прикарпатським регіоном. Власне королі карпів ініціюють напади на римську провінцію Мезія і повністю спустошили її. Цейс також наголошує, що в той час, як карпи через гори воювали з провінцією Мезія, бастарни Прикарпаття та Подністров'я цілком могли утримували добросусідські відносини з провінцією Дакія. Можна припускати, що зорієнтовані на торгівлю хлібом бастарни в ІІІ столітті підтримували сталі взаємовідносини з Римом, отримуючи щорічну данину, яку не оримували із-за нападів на Римську імперію, карпи. Все це говорить про добросусідство бастарнів з Римом у середині ІІІ століття нашої ери і взаємовигідні торгово-економічні відносини [190,s.257-258, s.695-696].

Інший римський історик Колумелла називає народ, що напав на Мезію гетами, які сьогодні називаються карпами. Римський письменник Апіан теж вважає, що у час Юлія Цезаря карпи називалися гетами. Вони проживали в Подунав'ї і тільки внаслідок приходу римлян змушені були пересилитися в гори.

Римський поет Овідій який добре знав гетів наголошував, що гети умілі в сільському господарстві. У гетів у II ст. до н. е. - I ст. н. е були добре улаштовані міста, військо, ремесла, господарство. Гети, на думку Т. Златковської II століття до н. е., це ті самі карпи II-III ст. н. е., які в 240 році спустошили римську провінцію Мезію[59,с.13-18]. Цей військово-політичний союз гетів-венедів, що розселився в Прикарпатті і Подністров'ї складали слов'янські племена: бастарнів, карпів, певкінів, склавинів і антів. Сусідами слов'ян були германці: готи і гепіди[168,с.11-12, с.12-13].

Приблизно так розміщує народи карпів та певкінів, виділяючи бастарнів, як найбільший у I ст. н. е. конгломерат, географ К. Птолемей, який наголошував: «що у давні часи венеди-гети проживали в древній Гетії, яку предки іменували Дакією. До Карпат гети межували з бастарнами»[107,с.231-232].

Що стосується бастарнів то О. Трубачев вважав, що спочатку вони проживали на притоці Дунаю ріці, яка носить їх етнічну назву, Бистриці. В подальшому під натиском римлян вони переселилися в Галицьке Прикарпаття де є теж дві ріки Бистриці, які ототожнюють з місцем проживання бастарнів[166,с.10-13].

З цим згідний і римський історик К. Тацит, який наголошував, що венеди займали окрім Нижнього Подунав'я усі сусідні ліси і гори[160,с.372-373]. Згідно з даними Певтінгерових карт венеди проживали північно-східніше Карпат, тобто на територіїя яка пов'язується із місце проживанням бастарнів. Сама назва, бастарнів-бистрян, на думку дослідника може пояснюватися як гірський вільний ант, баст-ант, що ототожнюється з назвою гірський чи пригірський народ. Проживання тут бастарнів співпадає як зсвідченнями джерел так і з археологічними даними[183, s.22-31, s.223-224].

Таким чином у висновок даного дослідження наголосимо, що через призму зібраної та проаналізованої сукупності джерел, та висновків вчених істориків, археологів, філологів та лінвістів, які співставлено з свідченнями про «Сарматію» карти Клавдія Птолемея і дорожною картою римських шляхів «Певтінгерові таблиці», на яких зафіксована велика країна та держава «Basternae-Бастарнія», можемо зробити виснокок, що на территорії стародавньої України, у III - ст. до н. е. - III ст. н. е. активно розвивалась перша ранньофеодальна давньоукраїнська

державність, яка у І-ІІІ ст. н. е. досягла своєї найбільшої та економічної могутності у політичних, торгово-економічних та культурних взаємовідносинах з Римською рабовласницькою державою. Цю велич і могутність староукраїнської держави так яскраво відтворено під назвою «Basternae» і розміщено на карті тодішньої «Сарматії», поставивши бастарнський, а одже український народ, до одного із наймогутныших народів Центрально-Східної Європи, визначний географ та вчений І-ІІ ст. н. е. Клавдій Птолемей[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Аналіз свідчень давньогрецького географа К. Птолемея, показало, що вонизалишаються актуальними, через призму тисячоліття, навіть першій чверті І століття ІІ тисячоліття, було продемонстровано науковою працею «Basternae - Бастарнія - згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (ІІІ ст. до н. е. - ІІІ ст. н. е.)»[20,с.61-65].

Вперше на основі досягнень сучасної української науки зробила глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних, топографічних та картографічних джерел, більшість яких під таким кутом зору аналізувалося та апробувалося вперше[63,с.123-175; с.33-118].

У висновок наголосимо, що праця «Basternae-Бастарнія - згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птоломея (ІІІ ст. до н. е. - ІІІ ст. н. е.)» це спроба реконструкції розвитку великої, можна сказати першої ранньоофеодальної галицько-української дрежавності, яка була раптово знищена гунським нашестям. Внаслідок клопіткого дослідження та відтворенням ходу історичних подій, які були притаманними для розвитку Бастарнської державності, яка привела до консолідації галицько-українсько народу на межі тисячоліть, та в перших ст. н. е. у взаємовідносина з Римською державою, вдалося відтворити один із етапів етногенезу Карпато-Дністровської цивілізації, Галичини [63,с.123-175; с.33-118].

Відтворенням та реконструкцією ходу історичних подій зроблено вклад у з’ясування призабутих сторінок етнонегезу давньої історії Карпато-Дністровської цивілізації, Галичини, всі аспекти якої ще потребують подальшого, як джерельного так і археологічного дослідження…[63,с.21-62, с.123-175; с.33-118; 191].

Список використаних джерел та літератури:

1.Андрияшев А.М. Очерк истории Волынской земли до конца XIV столетия. - Киев, 1887.
2.Артамонов М.И. Вопросы расселения васточных славян и советская археология. - Л., 1967.
3.Археологія Української РСР. - К., 1975. - Т.III.
4.Археологія Української РСР. - К., 1986.
5.Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). - К., 1990.
6.Ауліх В.В. Зимнівське городище, слов'янська пам'ятка V-VI ст. н. е. в Західній Волині.- К., 1972.
7.Балагурі Е.А., Бідзіля В.І., Пеняк С.І. Давні металурги Українських Карпат. - Ужгород, 1978.
8.Бандровский А.Г. Взаимоотношения Римской империи с племенами Карпатського региона в I - III веках н. э. - М., 1988.
9.Баран В.Д. Раннослов'янські пам'ятники правобережжя середнього Дністра. В кн.: Археологічні пам'ятки УРСР. - К., 1955. - Т.V.
10.Баран В.Д. Результати вивчення матеріалів з розкопок на поселенні першої половини I тис. н. е. в с.Черепин Львівської обл. В. кн.:Дисертаційний збірник (Література, археологія). - К., 1958.
11.Баран В.Д. Общин черті культур римського и раннесредневекового времени на территории Прикарпатья и Юго - Западной Волыни. Тезисы докладов советской делегации на Международном конгрессе славянской археологии. - М., 1965.
12.Баран В.Д. Черняховская культура в междуречье Верхнего Днестра и Западного Буга в свете новейших исследований. - КСИА. - М., 1970. - Вып.121.
13.Баран В.Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. - К., 1972.
14.Баран В.Д. Нові дані до питання про співвідношення пам'яток черняхівського типу і слов'янських пам'яток VI-VII століть у Верхньому Подністров'ї. В кн.: Матеріали XIII конференції інституту Археології АН УРСР присвяченої 50-ти літтю Академії Наук Української РСР. - К., 1972.
15.Баран В.Д. Черняхівська культура. За матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу. - К., 1981.
16.Баран В.Д. Формування слов'янських старожитностей раннього середньовіччя за новими археологічними данними.IX Міжнародний з'їзд славістів. Історія, культура, фольклор, етнографія мова народів. - Київ, 1983.

17.Баран В.Д. Сложение раннефеодальной культуры и проблема расселения соавян в кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К., 1983.
18.Баран В.Д. Черняхівська культура і слов'яни. В кн.: Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. - К., 1989.
19.Баран В.Д. Проблемы этнокультурного развития контактной зоны Восточной Европы в первуй половине I тыс. н.э. В.кн.: Древние славяне и Киевская Русь. - К., 1989.
20.Баран В.Д. Від венедів до українців. Науковий Вісник Українського Університету м. Москви. - М., 200I. - Т.I.
21.Берштейн С.Б. Очерки сравнительной грамматики славяниских языков. - М., 1961.
22.Берштейн С.Б. Карпатский диалектологический атлас. - Вопросы Язикознания.- М., 1963.
23.Берштейн С.Б. Взаимодествие языков Карпато-Дунайского ареала. В кн.: Карпатский сборник. - М., 1979. - №2.
24.Бидзиля В.И. Этнокультурная карта Восточной Европы первой половины I тысячелетия. В кн.: Становлени раннефеодальных государств. - К., 1972.
25.Бідзіля В.І. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери. - К., 1976.
26.Брайчевський М.Ю. До питання про так званий римський вплив в культурі древніх слов'ян. В кн. Археологія. - К., 1951.
27.Брайчевський М.Ю. О распостранении римских монет у древних восточніх славян. Вестник Древней Истории (Дальше ВДИ).- М., 1954. - №1.
28.Брайчевський М.Ю. Римская монета на территории УССР. - М., 1954.
29.Брайчевський М.Ю. Біля джерел слов'янської державності. - К., 1964.
30.Брайчевський М.Ю. Походження Русі. - К., 1969.
31.Брайчевський М.Ю. Місце рабовласницької формації в історичному проці. В кн.: Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. - К., 1989.
32.Бромлей Ю.В., Грацианская И.Н. Проблемы этнографического изучения культурной общности населения Карпат. В. кн.: Карпатский сборник. - М.,1976. - №2.
33.Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат першої половини I тис. н. е. - К., 1977.
34.Вакуленко Л.В. Этнокультурная интеграция в Верхнім Поднестровье в I-II вв. н. э. В кн.: Древние славяне и Киевская Русь. - К., 1988.
35.Вакуленко Л.В. Комплекс зерносховищ IV століття на Прикарпатті. В кн. Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. - К., 1989.

36.Винокур І.С. Матеріальна і духовна культура населення Середнього Подністров'я в І полю І тис. н. е. - Кам'янець -Подільський, 1966.
37.Винокур И.С. Опыт реконструкции мельничного сооружения III-IV вв. н. э. у с. Иванковцы Житомирской обл. Советская Археорлогия (Дальше СА). - М., 1970. - №2.
38.Винокур И.С. Волыно-подольское пограничье - один из районов формирования черняховской культуры. В сб. : Краткие сообщения 121. Проблемы изучения Черняховской культуры. - М., 1970.
39.Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського міжріччя II-V ст. н. е. - К., 1972.
40.Винокур И.С., Мегер В.Ф. Об историко - культурной интерпретации Среднего Поднестров'я рубежа и первых векав нашей эры. В кн.: Древние славяне и Киевская Русь. - К., 1989.
41.Гиляровский П.С. Материалы для биографии Ломоносова. - СПб., 1865.
42.Голубовский П.В. Лекции по древнейшей русской истории. - К., 1904.
43.Городцов В.А. Дако-сарматские религиозные элементы в народном творчестве. Труды. ГИМ. - М., 1926. - Вып. I.
44.Готье Ю.В. Очерки по истории материальной культуры восточной Европы. - Л., 1925. - Т.I.
45.Греков Б.Д. Борьба Руси за создание своего государства. - Ташкент, 1943.
46.Греков Б.Д. Генезис феодализма в России. Вопросы истории. - М., 1952. - №5.
47.Греков Б.Д. Киевская Русь. - М., 1953.
48.Дашкевич И.П. Грамота князя Ивана Ростиславича Берладника 1134 г. - К., 1904.
49.Державин И.С. Об этногенезе древнейших народов Днестровско-Дунайского басейна. ВДИ. - М., 1939.- №1(6).
50.Довженок В.І. Землеробство Древньої Русі. - К., 1961.
51.Довженок В.И. Черняховская культура в истории населения среднего Поднестров'я. КСИА. - М., 1970. - Вып.121.
52.Довженок В.И. Этнополитические предпосылки сложения древнерусского государства. Становление раннефеодального государства. - К., 1972.
53.Довженок В.И. Об этнической приналежности населения черняховской культуры. В кн.: Древние славяне и Киевская Русь. - К., 1989.
54.Дофеодальный период. АДСР. 1972. - Вып.8.
55.Дринов И. Заселение Балканского полуострова славянами. - М., 1873.

56.Дьяконов М.А. Почерки общественного и государственного строя древній Руси. - М.,1926.
57.Забелин И. История русской жизни с древнейших времен. - М., 1908. - Т.I.
58.Зеленська І.Б. До вивчення господарства черняхівських племен Верхнього Полністров'я в кн.: Проблеми історії та археології давнього населння Української РСР. - К., 1989.
59. Златковская Г.Д. Мезия в I-II вв. н.э. - М., 1951.
60.Иванов П.А. Историческая земля Волынской земли с древнейших времён до конца XIV века. - Одесса, 1895.
61.Иванов В. О значении хеттскогго языка для сравнительно - исторического исследования. В кн.: Вопросы славянского языказнания. - М.,1957. - Вып.2.
62.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
63.Ідзьо В. Кельтська цивілізація на території України. Львів «Сполом», 2002.
Ідзьо Віктор. Basternae - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Івано-Франківськ «Сімик», 2010.
64.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
65.Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом» , 2004.
66.Ідзьо В.С. Олег Ярославович Галицький (Настасич) - автор «Слова о полку Ігоревім». Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
67.Ідзьо Віктор. Формування українського народу та української мови за свідчення філологічної та історичної науки. Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. - Київ, 2005. - Випуск 78/79.
68.Ідзьо Віктор. Галицька держава III-XII століття. - Львів «Камула», 2005.
69.Ідзьо Віктор. Український мовний ореол від Геродота до Нестора. Науковий Вісник Українського Університету міста Москви. - М., 2006. - Т.IX.
70.Исаевич Я.Д. Грады Червенсеик и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами конец IX - начало XI веков. В кн.: Исследования по истории славянских и балканских народов. - М., 1972.
71.История южных и западных славян. Эпоха первбытно -общинного и феодального строя. - М., 1979.

72.Йордан. О происхождениии деянии гетов. - М., 1960.
73.Клапчук М.М. Границя між землеробським та скотарським типом господарювання на Делятинщині в XVII-XIX ст. В кн.: Культура та побут населення Українських Карпат. - Ужгород, 1972.
74.Кленинова Г.П. Лингвистическое пространство и организация симантических структур на матери але языков капианов балканской зоны. В кн. Балканы. - М., 1956. , с.178 - 180.
75.Ключевский В.О. Курс русской истории. - М., «Мысль», 1997. - Т.I.
76.Кобичев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
77.Козак Д.Н. Пам'ятники рубежа и первых векав нашей эры в Поднестровье и в Западням Побужье. В кн.: Славяне Днистра и Дуная. - К., 1983.
78.Козак Д.Н. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі. - К., 1984.
79.Колосовськая Ю.К. Проблемы «Рим - варвары» в советской историографии последних десятилетий. ВДИ. - М., 1980. - №3.
80.Королюк В.Д. Авары (обры) и дулебы русской летописи. АЕ за 1962. - М., 1963.
81.Королюк В.Д. Основные проблемы формирования раннефеодального государства и народностец Восточной и Центральной Европы. В кн.: Исследования по истории славянских и балканских народов. - М., 1972.
82.Котляр Н.Ф. Формирование територии и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII вв. - К., 1985.
83.Кропоткин В.В. Топография римських и ранневизантийских монет на територии СССР. - ВДИ. - М., 1954. - №3.
84.Кропоткин В.В. Клады римских монет на территории СССР. САИ. - М.,1961. - Вып. Г- 4 - 4.
85.Кропоткин В.В. Экономическиек святи Восточной Европы в I тысячелетии н.э. - М., 1967.
86.Кропоткин В.В. Римские импортные изделия в Восточной Европе (II в . до н.э. - V в. н.э.). - М., 1970.
87.Кругликова И.Т. Дакия в эпоху римской окупации. - М., 1985.
88.Кудрявцева О.В. Исследование по истори Балкано-Дунайских областей. В период Рим ской империи. В сб. Статтьи по общин проблемам древній истории. - М.,1957.
89.Кухаренко Ю.В. Экономический строй восточных славян в первой половине I тыс. н.э. Очерки истории СССР. Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодальзма на територрии СССР III-IX вв. - М., 1958.
90.Кухаренко Ю.В. Зарубинецкая культура. - М., 1964.
91.Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. ВДИ. - М., 1947. - №3.

92.Леонтович Ф.И. Задружно-общинный характер политического быта древней России. ЖМНП., 1874.- Июль.
93.Лейман М.Н. Сказкин С.Д. Об основном экономическом законе феодальной формации. Вопросы Истории. - М., 1954 .- №2.
94.Ловмянский Г. Основне черты позднеплеменного и раннегосударственного строя славян. В кн.: Становление раннефеодальных славянских государств. - К., 1972.
95.Лонгинов А.В. Червенские города. - Варшава, 1885.
96.Ломоносов М.В. Сочинения. - Спб., 1902. - T.V.
97.Лякушкин Н.И. К вопросу о культурном единстве славянства. В кн.: Исследования по археологи СССР . - Ленинград, 1961.
98.Лянскоронский В.Г. Находки римских монет в области северного Поднестров'я. - К., 1899.
99.Лянскоронський В.Г. Римські монети. - К., 1927.
100.Мавродин В.В. Происхождение руського народа. - Ленінград, 1978.
101.Маевский К. Западнославянские земли в древності и Римская империя. ВДИ. - М., 1958. - №1.
102.Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест «Дакия», 1958. - T.II.
103.Максимович М. А.О значении слова Троян упоминаемого в «Слове о полку Игореве». - М., 1877.
104.Махно Е.В. Об основных задачах картографии развития черняховской культуры в связи с выделением локальных вариантов. В сб.: Краткие сообщения 121. Проблемы изучения Черняховской культуры. - М., 1970.
105.Мишулин А.В. Древние славяне и судьба Восточно римской империи. Вестник Древней Истории(ВДИ). - М.,1939. - № 1(6).
106.Мишулин А.В. Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII век н.э. ВДИ. - М., 1941. - №1.
107.Мишулин А.В. Древние славяне в отрівках греко-римских и византийских писателей по VII век. н.э. ВДИ. - М., 1941.- №2.
108.Моммзен Т. История Рима. Провинции от Цезаря до Деоклетиана. - М.,1949.
109.Мотаева И.Е. Библиографический указатель работ по украинским говорам Карпатского ареала опубликованных в СССР с 1946 по 1969 года. В кн.: Карпатская диалектология и ономастика. - М., 1972.
110.Наумов Е.П. Рецепция поздней античности в древній Сербии и Хорватии. В кн.: Балканы в реконструкции Средиземноморья. Тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. - М., 1986.
111.Неусыхин А.И. Проблемы европейского феодальзма. - М., 1974.
112.Никитский А.И. Почерк внутренней истории Пскова. - Спб., 1873.
113.Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.

114.Нові археологічні набутки Музею НТШ у Львові за час від 1933 - 1936. Записки НТШ. - Львів, 1937. - Т.CLIV.
115.Нові археологічні набутки Музею НТШ у Львові за час від 1933 - 1936. Записки НТШ. - Львів, 1937. - Т.CLIV.
116.Нові археологічні набутки Музею НТШ у Львові за час від 1929 - 1933. Записки НТШ. - Львів 1933. - Т.CLII.
117.Овидий. Печальные песни. В кн.: В.В.Латышев. Известия древних писателей. ВДИ. - М., 1949. - №2.
118.Очерки истории СССР, Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодальзма на территории СССР в III - XIII вв. - М., 1958. - Т.II.
119.Партицький Омельян. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.
120.Пашуто В.Т. О некоторых путях изучения древнерусского города. - М., 1949.
121.Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI - XIII століть. - К., 1980.
122.Петров В.П. Про зміну археологічних культур на території УРСР у V столітті нашої ери. Археологія. - К., 1965. - Т.XVIII.
123.Петров В.П. Про зміну археологічних культур на території України в V - VII століттях н.е. Археологія. - К., 1965. - Т.XVIII.
124.Петров В.П. Письменные источники о гуннах, антах, готах в Причерноморье. В сб. : Краткие сообщения 121. Проблемы изучения Черняховской культуры. - М., 1970.
125.Погодин А.Л. К вопросу о фракийцах. Сборник статтей по археологи и этнографии. - Спб., 1902.
126.Погорелов В.П. Болгаризмы в карпаторусских говорах. - Братислава, 1939.
127.Пресняков А.Е. Лекции по русской истории. - М., 1938. - Т.I.
128. Прокопий из Кессарии. Война с готами. - М., 1950.
129.Проблемы возникновения феодальзма у народов СССР. - М., 1969.
130.Ратич О.О. Археологічна розвідка на Верхньому Дністрі в 1949 р. В кн.: Археологічні пам'ятники УРСР. - К., 1955. - Т.V.
131.Ременников А.М. Борьба племён Подунавья с Римом в первой половине IV века н.э. - Казань,1990.
132.Рыбаков Б.А. Ранняя культура древних славян. Исторический Журнал. - М., 1943. - №11-12.
133.Рыбаков Б.А. Ремесло древней Руси. - М., 1948.
134.Рыбаков Б.А.Обзор общих явлений русской истории IX - середины XIII вв. Вопросы Истории. - М.,1962. - №4.
135.Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор «Слова о полку Ігореве». - М., 1972.
136. Рыбаков Б.А. Геродотова Скифия. - М.,1979.

137.Рыбаков Б.А.Язычество древних славян. - М., 1981.
138. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. - М., 1982.
139.Рыбаков Б.А. Мир истории. Начальные века русской истории. - М., 1987.
140.Рыбаков Б.А. Язичество Древней Руси. - М., 1987.
141.Рикман Э.А. Этническая история населения Поднестровья и предегающего Подунавья в первых веках н.э. - М., 1975.
142.Русанова И.П. Компоненты пшеворской культуры. Труды V Международного Конгресса археологов. - Киев, 1988. - Т.IV.
143.Русанова И.П., Сымонович Э.А. Славянские древности. - М.,1993.
144.Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. - М.,1979.
145.Седов В.В. Проблема этногенеза славян в археологической литературе 1979 - 1985 г. В сборнике: Краткие сообщения 195. Славяно - русская. - М., «Наука», 1989.
146.Седов В.В. Становление и єтногенез славян по даннім археологии и гиднонимии. В кн.: История, культура и фольклор славянских народов. XI Международный съезд славистов. Братислава сентабрь 1993. - М., «Наука», 1993.
147.Сергиевич В.И. Вече и князь. Русские юридические древності. - Спб., 1900. - Т.II.
148.Смиленко Т.А. Этнокультурная карта восточной Европы I тыс. н.э. В кн.: Становление раннефеодального государства. - К., 1972.
149.Смішко М.Ю. Селища доби полів поховань у Вікницях Великих. Археологія. - К., 1947. - Т.I.
150.Смишко М.Ю. Раннеславянские пам’ятники на территории Западнях областей Украинской ССР.В кн.: Доклад VI научной конференции Института Археологи АН УССР. - К., 1953.
151.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тисячоліття н. е. - Київ,1960.
152.Созин И.В. К вопрсу о причинах перехода восточных славян от первобытного строя к феодальному. Вопросы Истории. - М., 1957. - №6.
153.Страбон. География. - Л., 1964. - Кн.7.
154.Стратегикон. Вестник Древней Истории. - М., 1941. - №24.
155.Сюзюмов М.Я. К вопросу о процесах феодализации в Римской империи. ВДИ.- М.,1955.- №1.
156.Сюзюмов М.Я. Закономерный переход к феодализму и синтез. АДСВ.,1975. - Вып.12.
157.Тарновский К.Н. Предпосылки возникновения феодальзма у восточных славян. Вопросы Истории. - М., 1950.
158.Татищев В.Н. История Российская. - М., 1964 . - Т.I.

159.Тацит К. Германия. В сб. «Древние германцы». - М., 1937.
160.Тацит Корнелий. Сочинения в двух томах. - Л., 1969. - Т.I.
161.Тихомиров М.Н. Русское летописание. - М., 1979.
162.Третяков П.Н. Раннеславянские племена. - М., 1953.
163.Третяков П.Н. Раннесредневековые славянские древности. - Л., 1974.
164.Третяков П.Н. По следам древних славянских племен. - М., 1982.
165.Трубачев О.М. Ремесленная терминология в славянских языках. - М., 1966.
166.Трубачев О.Н. Языкознание и етногенез славян. Вопрсы языкознания. - М.,1985. - №4.
167.Удальцов А.Д. Древние кельты, германцы и славяне. - М., 1940.
168.Удальцов А. Начальный период восточнославянского этногенеза. Исторический Журнал. - М., 1943. - №11-12.
169.Удальцов А.Д. Происхождение славян в свете новейших исследований. - М., 1950.
170.Удальцова З.В. Генезис развития феодальзма. - М.,1971. - Вып. 34.
171.Фенін О.В. Знахідки римських монет на Прикарпатті. Археологія. - К., 1951.
172.Фёдоров Г.Б. Население Прутско-Днестровського междуречья в I тыс. н. э. - М., 1960.
173.Филевич И. История древней Руси. - Варшава, 1896. - Т.I.
174.Филин Ф.П. Формирование языка восточных славян. - М.-Л., 1962.
175.Хавлюк П.I. Зарубинецькі пам’ятки Південного Побужжя і Львівського пониззя до Дністра. Археологія - К.,1975. - Т.18.
176.Чертков В. О переселении фракийских племён за Дунай. - Спб., 1863.
177.Черепнин Л.В. Исторические условия формирования русской народности до конца XV века. В кн.: Вопросы формирования русской народности и науки. - М.- Л., 1958.
178.Штаерман Е.М. Кризи рабовладельческого строя в западнях провинциях Римской империи. - М.,1957.
179.Щукин М.Б. О трёх датировках черняховской культуры. КСИА. - М.,1967. - Вып.112.
180.Щукин М.Б. Европейская Сарматия и Черняховсая культура (Хронология Птолемея). - Л., 1971.
181.Щукин М.Б. К предистории германской культуры: Тринадцать сиквеций. ЛСГЭ. - Л., 1979. - Вып.20.
182.Hensel W. Archeologia o poczatkach miast slowianskich. - Wrozlaw, 1963.
183. Gdastein I. Octnogenezi Hrvata uranom srednjm vijku. - Migracij Sketeme,1889.

184.Daikoviciu K. Bemerkung zur Frage der slavischen Bodenfunde aus Dakia. Annarul Instituluide studie classice. - Bukuresti, 1941-1943.
185.Kiraly P. Dakia provincia Augusti-Nagybeus. - Kereg, 1894.
186.Kirkor A.H. Pokucie pod wzgledem archeologicznym. - Krakow, 1876.
187.Kuczynski J.M. Stosunki Polsko - ruski do weku XII. CO. - 1958. - №2.
188.Myslinski K. Zwiazki polityzne na ziemiach granicznych miezdy Polska i Rusia w VI-XI w. - Lublin, 1952.
189.Poppe A. Mista: Rus. - In: Slownik Starozytnosci slowianskich. - Wrozlaw, 1967. - T.II. - Cz.I.
190.Zeuss. Die Deutschen und die Nach Barstarnime. - Munchen, 1837.
191.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. Weimar Verlag des Geographischen Institus. 1848. (Karta).
192.Sprawozdanie grona konserwatorow I korespondentow Galicyi Wschodniey. - Teka, 1908. - T.III. - №64-75.
193.Janusz B. Zabytki przedistoryczne Galicyi wschodniey. - Lvow, 1918.

РОЗДІЛ V.

Carpiani-карпи-хорвати стародавньої Галичини - згідно свідчень античних, римських та археологічних джерел

З'ясування етногенезу «Karpiani-Карпів-Хорватів» можна ефективно проводити, якщо всю наявну джерельну базу совокупити з усіми напрацюваннями археології за період XIX-XXI століть, та співставити вже з добре вивченими вченими джерелами та археологіними матеріалами культури Карпатських курганів[1; 2 ; 3; 10; 11;13; 17].

Власне така сукупність історичних та археологічних джерел дають суму із якої стає ясно, що на північний схід від Карпат приблизно в міжріччі верхнього Пруту, верхнього і середнього Дністра у перших століттях нашої ери концентрувалось обширне племя карпіанів, про яке згадує давньогрецький історик та географ межі тисячоліть, Клавдій Птолемей, у свому творі, «Географії»[5,с.15-28; с.18-21; с.204-218; с.51-63].

Сама територія «карпіанів» локалізована географом Клавдієм Птолемеєм, співпадає з пам'ятниками культури Карпатських курганів[17,s.125-137; с.131, с.135, с.137; с.58-75; с.2-40; с.72-77; с.33-35; с.77-78; с.300-304; 51-52; с.29-30; с.254, с.406].

Ці племена, на думку визначного дослідника цієї проблеми М. Смішко, належали до давнього Прикарпатського населення, яке згадує древньогрецький дієписець Ефор у IV ст. до н. е. під назвою «карпіди». У подальшому історичному екскурсі римські джерела поміщають у Карпато-Дністровському регіоні військово-політичний союз карпів. По усій очевидності тут мова іде про одну і ту ж групу племен карпів, які характеризуються римськими джерелами як чисельний і могутній народ. Слід також звернути увагу на те, що згадки письмових джерел про чисельність племінного об'єднання карпів збігаються з широким ареалом підкурганних повань з погребальним обрядом прупоспалення характерного для культури Карпатських курганів. Такий обряд зафіксований археологічною наукою у Карпато-Дністровському регіоні. Він поширений із Трансільванії і компактно фіксується аж до Подністров'я і Попруття по усій території Галичини. Беручи до уваги з одного боку свідчення

давньогрецького географа Клавдія Птолемея, наголошує М. Смішко, про проживання у І-х століттях тут карпів(карпіанів) на територіях, що розміщені на північний схід від Карпат, а з другого згадки римських джерел про їх військові вторгнення у римські провінції у ІІІ-IV ст. н. е. - робимо висновки, що даний етнос носить у собі глибоке місцеве коріння ранньослов'янської культури. З цього виходить, що племена культури Карпатських курганів були на північно-східному підгір'ї Карпат однорідним населенням, яке поступально розвивалось до означеного наукою ранньослов'янського етносу зафіксованого на цій же території достовірними археологічними джерелами у ІІІ-IV ст. н. е. [13,с.148-149; с.150-152].

Поява в римських джрелах у ІІІ-IV ст. н. е. повідомлень про карпів у Подунав'ї треба пояснювати їх частими нападами на ці території. Основна ж маса військово-політичного об'єднання карпів проживала в Галичині, підгірських і гірських районах Карпат, а також в Семиградді, звідкіля карпи поширилися в Закарпаття[11,с.161-162].

До такого висновку прийшов і румунський археолог Б. Мітра, який в своїй статті присвяченій скарбам римських монет середини ІІІ ст. н.е. на території Семиграддя встановив, що у 23 пунктах скарби монет були заховані у зв'язку з військовими діями у 245-247 роках в Дакії, карпів, що просувалися у центральні райони римської провінції «Дакія». Скартографувавши ці скарби він не тільки визначив приблизний район цих військових дій, а й прийшов до висновку, що карпи вторгались із північного і східного підгір'я Семиграддя і Прикарпаття, а оже з околиць Хуста, Яремча Закарпатської і Івано-Франківської областей України[16,s.602-603].

Таку приблизно картину поширення племінного об'єднання карпів можна накреслити зіставляючи археологічний матеріал з деякими повідоменнями антиних і римських джерел[2; 4;13; 14; 17]. З питання локалізації карпів виникла широка дискусія, адже локалізація карпів співпадає з локалізацією пізніших слов'ян-хорватів, які теж проживали у північно-східному підгір'ї Карпат, і як вважає закарпатський археолог С. Пеняк були тут давнім, місцевим населенням. Стародавне коріння їх слід шукати у межиріччі Дністра, Прута, де у І ст. н. е. давньогрецький географ

К. Птолемей розміщує народ карпіанів, а згодом, починаючи із III ст. н. е., римські джерела розміщують тут - карпів[11,с.161-162].

Ряд дослідників (М. Смішко, Б. Тимощук, О. Корчинський та інші) висунули гіпотезу слов'янської приналежності карпів. Основні аргументи їх зводиться до того, що давньогрецький географ К. Птолемей локалізує ці племена в регіоні північно-східного Прикарпаття тобто там, де згідно за повідомленнями письмових джерел у V-VI ст. н. е. знаходились слов'яни-хорвати. Ряд дослідників вважає, що карпи, це раніша етноназва слов'янської племінної назви - хорвати. Не випадково, очевидно, є і сам факт, що у районі попереднього проживання карпів згодом появляються слов'яни-хорвати. Археологічні дослідження показали, що на даній території протягом усього I тис. н. е. існував єдиний ритуал поховання засвідчений курганими могильниками карпатського типу з погребальним обрядом трупоспалення. Такі дані дають можливість припускати наявність генетичного зв'язку між слов'яно-хорватськими пам'ятниками V-X століттях нашої ери, і ранішою культурою Карпатських курганів, носіями якоі були, карпи-хорвати[1,с.40-42].

Опираючись на аналіз джерел, ще у XIX ст. чеський дослідник Л. Нідерле прийшов до висновку, що карпи-хорвати - це південна гілка слов'янських племен, яка у V-VII століттях у регіоні Дністра і Прута, утворила ранньо-феодальну державу, яка за свідченнями візантійського імператора-історика X століття Констянтина Багрянородного, відома під назвою Великої чи Білої Хорватії, основне ядро якої просунулось на південь у район ріки Сави[9,с.6-25, с.29-30, с.46-49, с. 56-57, с. 155].

Опираючись на археологічні та письмові джерела слід доповнити реконструйовану нами картину, свідченнями, згідно яких, етноненез слов'ян, карпів-хорватів, можна проглядати з перших століть н. е. Відомо, що Семиградські підкурганні поховання з обрядом трупоспалення датуються I-III ст. н. е. Аналогічні пам'ятки, що зафіксовані в Галичині і областях Карпат, датуються III ст. н. е. Якщо припускати, що карпи, поширились із Семиграддя в Галичину і Нижнє Подністров'я у зв'язку із завоюванням римлянами Дакії, то це співпадає з часом розгрому римлянами карпів в Дакії. Про це наголошував дослідник М. Смішко, який враховував ті обставини, що

пам'ятники карпів виступають на Українському підгір'ю раніше І ст. н. е. і мають глибко місцеве коріння. Дослідник вважав, що у стародавні часи, карпи, поширювались із Прикарпаття у Семиграддя, що дає право припускати, що етно-культура карпів на території Галичини, носить у собі глибокі слов'янські корені які були знівелийовані давньогрецьким, пізнішим кельтським, готським і особливо римо-провінційним впливом[13,с.148-149, с.150-152; с.153-154].

Визначальними джерелами, які дають право нам висувати таку гіпотезу і синтезувати у такому напрямку весь існуючий історичний та археологічний матеріал є джерела, основу яких складає, культура Карпатських курганів, у лоні якої виявені слов'янські підкурганні поховання з суто слов'янським похоронним обрядом. Окрім цього заслуговують увагу ті обставини, що район поширення культури Карпатських курганів, належить племінному об'єднанню, карпів, він збігається з територією на якій згідно з археологічними джередами розміщують слов'ян-хорватів[8,с.62-63; с.11-28; с.17-23].

Спостерігаються також спільні риси в кераміці обох згаданих груп населення, як карпів так і хорватів. Наявність спільних етнокультурних рис карпів і хорватів можуть давати право робити висновки про слов'янське походження давніх карпів [5,с.15-28; с.18-21; с.204-218; с.51-63].

До висновків археолога М.Смішка приєднався і закарпатський досліник С. Пеняк, який значно розвиває і розширює погляди свого попередника. На його думку уже у перших ст. н. е. Закарпаття, тобто територія верхнього Потисся зазнала великого впливу пшеворських (кельто-слов'янських) племен. Таким чином у І ст. н. е., згідно з висновками С. Пеняка, слов'яни спустились з Карпатських гір у Закарпаття і зустрілись там з залишками найрізноманітніших етнічних груп: кельтів, даків, готів, які перебували на різних ступенях культурного та політичного розвитку. Слов'янські племена змішались з ними і будучи найбільш життєздатним етносом у нових умовах почали формувати свою племінну державність. Як свідчать археологічні памятники слов'янські племена Закарпаття тісно пов'язуються з слов'янськими памятками Карпат і Прикарпаття, що зобов'язує нас дослідити кристалізацію вивчаємої нами етнокультури.

Сукупність джерел у порівнянні з археологічними джерелами, вважає С. Пеняк, дає право говорити, що жителями району північно-східних Карпат в тому числі і Закарпаття на протязі усього І тис. н. е., хорватські племена. Останні дослідження показали, що хорвати у північно-східному підгір'ю Карпат були давнім місцевим населенням і їх коріння слід шукати у міжріччі верхнього Прута та Дністра де в перших століттях н. е. проживали плема карпіанів, про яких згадує давньогрецький географ К. Птолемей у своїй «Географії», а згодом у III-IV ст. н. е. римські джерела тут розміщають племена карпів[11,с.161-162].

Ряд дослідників, зокрема археолог М. Смішко, генетично пов'язував, карпів, із пізнішими проживаючими на цій же території слов'янами-хорватами. Основні аргументи зводяться до того, що давньогрецький географ К. Птолемей локалізує ці племена в районі північно-східного Прикарпаття, тобто там де згідно з повідомленнями письмових джерел знаходились слов'яни-хорвати. Дослідники беруть до уваги і той факт, що в районах попереднього перебування карпів згодом з'являються хорвати. Підтверджуючі дані дають нам найновіші археологічні дослідження проведені на пам'ятках Карпатського типу. Вони були проведені у тих районах, де за повідомленнями письмових джерел проживали карпи, а згодом слов'яни-хорвати. Сукупність матеріалу дала можливість втановити єдиний ритуал поховання, який не переривався на протязі усього тисячоліття, що є вагомим фактом доказу генетичного зв'язку між карпами і хорватами [13,с.149-152; с.150-52].

Особливо варто підкреслити наголошують автори монографії «Етнокультурна карта території Української РСР в І тис. н. е.», що між пам'ятками культури Карпатських курганів є найтісніші зв'язки з ранньослов'янськими старожитностями, оскільки культура Карпатських курганів існує і в першій половині V ст. н. е. і співіснує із ранньослов'янськими старожитностями V ст. н. е., що видно з поселення Кодин у якому найдена ліпна і кружальна кераміка культури Карпатських курганів. В двох випадках відкриті мішані комплекси, які носять у собі матеріал який датується IV ст. н. е. (фібули). Така сукупність археологічного матеріалу дає право говорити, що носії культури Карпатських

курганів мають у собі ранньо-слов'янські старожитності[3,с.68-69].

По усій очевидності племінне об'єднання карпів можна вважати предками слов'янського племінного об'єднання хорватів, сувокупно розглядати їх у контексті поступальної історії Карпато-Дністровської цивілізації з перших століть нашої ери, враховуючи у вищеозначеному проміжку часу кельтський політичний, економічний і культурний вплив[11,с.162-164].

У такому поступальному (землеробсько-общинному) способі ведення господарства, карпи-хорвати, проіснували на землях Прикарпаття і Подністров'я, до того часу, допоки їх знову не зафіксував нам у своїй «Географії» давньогрецький географ Клавдій Птолемей. У вчених є думка, що при описі східної Європи «Сарматії» давньогрецький географ К. Птолемей використав твір письменника І ст. н. е. Мартина Тірського, а отже свідчення про Карпатські народи можна обережно віднести до І ст. н. е., тобто до часу першого зіткнення римлян з дако-слов'янським світом[7,с.5-74, с.292-211; с.204-218; с. 48-49; с.12-13].

Описуючи народи Карпат давньогрецький географ та історик Клавдій Птолемей наголошував: «Межи певкінами і бастарнами проживають карпіяни». Російський історик початку ХХ століття І. Забелін, вважав, що свідчення давньогрецького географа К. Птолемея дають право розміщувати карпів у Карпатських горах, тобто у північно-східних Карпатах. Очевидно у цей час усі гори почали називатися «Карпатськими», як до цього часу вони називалися римлянами «Альпами Бастарнськими», чи горами «Певкінськими»[4,с.302-303; с.204-218].

Можна припустити, що карпи у кінці ІІ ст. н. е., очолили військово-політичний союз усіх Карпатських народів, зокрема: певкінів, бастарнів[10,с.187, с.351-354; с.59-74].

Отже як ми з'ясували Карпатські гори і передгірські території у перших ст. н.е. займали слов'янські і відчасти ослов'янені племена певкінів, бастарнів і карпів, останні, як свідчать римські джерела, у кінці ІІ початку ІІІ ст. н. е. стали особливо могутніми. Тому для нас є дуже важливо з'ясувати яка територія окрім Карпатських гір належала племінному об'єднанню карпів. Відомо, що у Прикарпатті, карпи, проживали у центральній

Галичині залишивши там ознаки від місць свого проживанння у назві ріки Коропець і нещодавно відкритого городища III-IV ст. н. е. з такою ж назвою - Коропець. Ріка Коропець - ліва притока Дністра, що протікає коло населених пунктів Підгайці і Монастириска і впадає біля с. Нижніва у Дністер. Недалеко устя є село Коропець, яке називали колись згідно народних легенд королівщиною, біля поселення Коропець (королівщини) розміщено став і озеро з такими ж назвами Коропець. Згіно свідчень місцевого епосу і легенд у сивому минулому над рікою Коропець та на її пагорбах, що сьогодні вкриті лісом знаходилось торжище-городище Коропець, стольний град колись могутнього на цих землях королівства карпів[6,с.162-182; с.16-71; с.80-84; с.28-42; с.30-54; с.30-54; с.34-51; с.28-42; с.204-218; с.292-311].

Населені пункти з такими назвами які можна утотжнити із проживанням стародавніх карпів є і у Львівській області, так наприклад у Золочівському районі ряд населених пунктів носять назви Коропець, Карпи, Карпів, і. т. д., ряд поселень з назвою племінного об'єднання карпів є і на Стрийщині. Багато назв і поселень з означувальними назвами проживання, карпів, є і у Івано-Франківській області. Дуже багато топонімів зберегли нам різноманітні місцевості у Карпатських горах. Сукупність цих топонімів могли би окреслювати нам територію проживань "могутніх карпів" і звести історію цього племінного об'єднання виключно до періоду II-IV ст. н. е., тобто до часу коли про них розповідають римські джерела. Та древньогрецькі джерела теж характеризують нам карпів, як один із могутніх Центрально-Європейських народів, які і у древньогрецький час вторгалися у Середземномор'я. Якийсь острів біля Фессалії стародавні греки називали «Карпатос», Чорне море чи Понт ними теж називався по стародавньому - Карпатським морем, а отже наявність карпів у Подунав'ї і Подністров'ї, до приходу римлян, очевидна. Римський історик Зосим називає карпів карподаками. Російський історик І. Забелін вважав, що таку назву вони отримали внаслідок довготривалих війн у Дакії проти рабовласницького Риму [4,с.302-303, с.304].

Отже внаслідок довготривалого політичного і соціально-економічного розвитку у сусідстві з причорноморсько-

середземноморськими цивілізаціями, великий військово-політичний союз, карпів, у кінці II - на поч. III ст. н. е. набрав рис «варварської держави», і як зауважував галицький дослідник XIX ст. О. Партицький, був наймогутнішим етносом на території між басейнами рік Дністра і Тиси. Згідно з проаналізованої сукупності свідчень, можна твердити, що карпи у II-III ст. н. е. уособлювали в Карпатському регіоні у сусіідстві з Римською цивілізацією, державність, яку можна умовно назвати, як «варварське королівство» з наявною могутньою у ньому військово-політичною організацією. Маркоманська і Сарматська війна стала для карпів доброю військовою школою. Внаслідок цих воєн реорганізавались і модернізувались Карпатські народці, не завжди одноетнічні, для боротьби з Римом у одну «варварську державу», яку очолили карпи-хорвати, і роль яких у складанні цієї державності нам мало відома. Цілком можливо припускати, що складання ранньо-феодальних відносин розпочалося в областях Карпатсько-Дністровського межиріччя власне у карпів під впливом кельтів і продовжилось під впливом римлян, що підтверджується наявністю у останніх кельтської і пізнішої римо-провінційної культури[10,с.187, с.351-354; с.5-74; с.53-55].

Часті війни у II-III ст. н. е. з Римською рабовласницькою дежавою повинні були виховати у вільного населення областей Карпато-Дністровського регіону певний соціальний клас хоробрих і відважних для ведення війн людей, які після їх закінчення не бажали уже повертатися до повсякденного землеробського способу проживання. На нашу думку, у карпів почалися формуватися для ведення війни постійні бойові дружини, які очолювали особливо хоробрі люди «князі», чи як їх називає давньогрецький географ К. Птолемей «жупани», які уже іншої професії окрім військової мати не бажали. Добування їжі роботою меча ставало їх основною професією. Уперше назва жупан, як управляючий округом вживається давньогрецького географа К. Птолемея у I-II ст. н. е., який розміщує володіння жупана у сусідстві з гетами на ріці Дністрі в Сарматії. Характерно, що у V-VI ст. н. е. словом жупан візантійські літописці означували слов’янських володарів областей Карпат, Прикарпаття і Подунав’я. Галицький дослідник XIX ст. А.

Петрушевич вважав, що слово жупан походить від слова жупа солеварня, жупан - володар солеварень[12,с.30-32, с.35].

Характерно, що назва володаря і територія жупана співпадає із територією проживання карпів. Згідно із свідчень других джерел термін жупан у Прикарпатських хорватів у V-VII ст. н. е., означав старійшину роду, або племінного об'єднання. Очевидно так треба і розуміти цей термін жупан вжитий давньогрецьким істориком та географом К. Птолемеєм у I-II ст. н. е. Жупан, на нашу думку, у I-II ст. н. е., був володар військово-політичного об'єднання карпів, що проживали у Подністров'ї у слід за гетеми. Термін жупанія у розумінні політичного об'єднання хорватів зафіксований і у візантійського імператора-історика К. Багрянородного X століття і пов'язаний часом VI-VII ст. н. е. У своєму екскурсі це візантійське джерело розповідає про становлення переселившихся із Карпато-Дністровського регіону в Далмацію, хорватів, їх соціально-економічного, політичного та релігійного розвитку на нових землях в контексті кристалізації у них ранньо-феодальної державності[2, с.131, с.135, с.137; 15; 17].

Цілком можливо, що таке саме означення терміну «жупан», який побутував у карпів-хорватів у Дністро-Карпатському регіоні у часи К. Багрянородного, він побутував і ураніші часи, коли давньогрецький географ К. Птолемей зафіксував політичне об'єднання слов'ян-карпів, яке було очолюване жупаном у I-II ст. н. е. Цілком можливо, що цей політичний термін у Карпато-Дністровському регіонах був дуже давнім. Вище аргументована наша гіпотеза дуже узгоджується з концепцією кристалізації ранньослов'янського суспільства чеського славіста К. Кадлеця. Він вірно вважав, що рання слов'янська державність уособлювала собою багаточисельні поселення і одне покрайній мірі концентруюче їх, городище, яке виконувало функції центру політичного життя округу, який у стародавніх слов'ян називався - Жупа. Об'єднані навколо городища (жупи) селища і села складали одну політичну одиницю - родо-племінний союз, який очолювався старійшиною-жупаном. Жупан це уже політична і адміністративна влада у слов'ян в II-III ст. н. е. Жупан очолював певний територіальний округ. Із ради жупанів вибирали слов'янського князя, функція якого визначалася спочатку тільки в організації захисту споріднених етнічно і консолідованих в одне

ціле одноетнічних народців. Таку структуру суспільства мали у I ст. н. е. певкіни, карпи і бастарни. Що стосується часу II-III ст. н. е., коли військово-політична знать карпів консолідувала усі Карпатські племена у військово-політичний союз чи «варварську державу» карпів, то бачимо, що структура суспільства ускладнилась. На нашу думку політичну владу карпів-хорватів очолював, великий жупан, якому пікорялись по територільному принципу підвладні йому жупани[5,с.15-28; с.18-21; с.204-218; с.51-63].

Такі наші висновки можут бути вірними, якщо враховувати ряд обставин: по-перше, що карпи це пізніші хорвати, які в V-VII століттях нашої ери внаслідок економічного і політичного розвитку модернізувавши власну політичну (феодальну) систему, залишивши її певні стародавні(родові) особливості; по-друге: цю сукупність політичного (ранньо-феодального ладу) перенесли із Прикарпаття і Карпат у VI-VII ст. н. е. в Далмацію. При таких обставинах свідчення К. Багрянородного про улаштування хорватського суспільства на XI жуп як адміністративних і політичних одиниць з політичними і адміністративними територіями очолюваних жупанами у VII ст. н. е., примінимі і для ранішого політичного і адміністративного улаштування (III-IV ст. н. е.) у їх стародавній батьківщині Карпато-Дністровському регіоні. Таке улаштування у карпів-хорватів очевидно було і у час коли давньогрецький історик та географ К. Птолемей у регіональному розселенні карпів розміщував жупу карпіанів, яка у його час очолювалась жупаном. Процес розпаду первісно-общинного ладу у Карпатських слов’ян і формування феодальних відносин проходив так бурхливо, що у III-IV ст. н. е. племінні князівства і городища-жупи у карпів виникали повсемістно. В цей же час більш могутніші племінні жупани об’єднували під своєю владою однорідний етнос допоки усі союзи племен Карпат не були злучені в одну державу відому по римських джерелах, як «могутні карпи», що дає право говорити про централізацію суспільства і зародження у цей час у його надрах суспільства карпів, ранньо-феодальної держави[15,s.31-72; 17].

Проаналізуємо свідчення джерел, одне із яких, римський хроніст Петро Патрицій описує нам посольство карпів до намісника задунайської Мезії Тулія Менофіла біля 240 року (III

ст. н. е.): «Посли карпів уперто і зарозуміло вимагали від Менофіла виплати для карпів грошей. Коли Менофіл, правитель Мезії, дізнався, що карпи такі горді і зарозумілі одразу ж недопустив їх до себе для переговорів, лише дозволив їм спостерігати за військовим навчанням своїх легіонерів. Так минуло декілька днів, і тільки тоді Менофіл вирішив прийняти послів карпів, бо знав, що їх гордовита вдача уже не проявиться так яскраво. Усівшись на високій трибуні і оточивши себе найзнаменитішими людьми з усього свого війська він велів покликати послів. Коли карпи говорили про ціль свого посольства, Менофіл робив вигляд, що клопочеться про якісь важливіші справи і у час висловлень карпських послів почав розмовляти з своїми людьми. А карпи говорили і повторювали, тобто ставили перед Менофілом одне запитання: «коли ви платите готам гроші, то чому не платите таку ж суму грошей і нам карпам? На що Менофіл їм відповів, що імператор має дуже багато грошей, але він обдаровує лише тих, хто уклінно просить про допомогу. На що карпи відповіли, що нехай імператор і нас має за тих хто просять. Нам у першу чергу треба платити бо ми могутніші від готів. Менофіл засміявся і сказав послам-карпам - вертайтеся до домів своїх, через чотири місяці прийдете сюди ж отримаєте з Риму відповідь, і зразу ж зійшовши з трибуни дальше почав навчати військо. Через чотири місяці посольство карпів знову з'явилося в Мезії і почалась та сама історія. Менофіл зволікав з вислуховуванням послів і аж тільки в кінці дав відповідь, що імператор не пообіцяв для карпів ніякої грошовоі допомоги. Коли бажаєте дарунків ідіть в Рим і падіть перед імператором на коліна і він може вислухає ваші прохання, але карпи перервали посольство і відійшли розгнівані бо не мила їм була мова Менофіла»[14, s.155-156].

На початку XX століття російський історик І. Забелін так прокоментував, проаналізувавши, свідчення римських джерел стосовно карпів: «наші карпи-хорвати, чи власне хорвати у 237-238 роках уособлювали досить могутню державу в регіонах Карпатських гір», назву якої галицький дослідник О. Партицький виводив від дако-слов'янського кореня «крп-кріпкий - кріпость» - (карпи - зкріплені), а отже самоназа карпи повинна була говорити про них, як про народ у військовому розумінні сильний чи

кріпкий. Готський історик Йордан писав про карпів, що цей народ найдосвіченіший при веденні воєн, а отже карпи у III ст. н.е. уособлювали могутню державу карпатських і прикарпатських слов'ян, яка вела широкомаштабну зовнішньо-політичну діяльність з своїми найблищими сусідами зокрема Готським королівством і Римською рабовласницькою державою. Хоча ці переговори у 240 роках, наголошував І. Забелін, і закінчились поразкою для карпів, оскільки останнім не вдалося вибити із Римської рабовласницької держави щорічну грошову винагороду яку надавали римляни за «добросусідство» з імперією, та власне неуступчивість Риму була наслідком великоі війни проти імперії, яку очолили карпи[4,с.305-306; 10, с.187, 351-354; с.5-74; с.53-55].

Римська імперія в областях прилягаючих до Карпат проводила дуже хитро-мудру політичну діяльність. В першу чергу, як наголошував римський історик Зосим, вона намагалася показати своїм сусідам військову могутність Римської імперії; по друге-посварити сусідні народи і по-трете заручитися підтримкою за грошову винагороду одного з «варварських народів» для боротьби з іншими. Заручившись союзом з готами, намісник римський в Мезії думав тим союзом зупинити інші народи від вторгнення у володіння Римської імперії, та стриманність останніх не зупинила «гордих і могутніх карпів», а через деякий час, як бачимо із історичних джерел, готи не тільки не зупинили карпів, але й самі незадовільнившись жалюгідними пожертвами, почали нападати на багаті прикордонні провінції Риму. Коментуючи свідчення римського хроніста Петра Патриція російський дослідник І. Забелін наголошував: «Менофіл з погордою і високоміррям висказував вимогу послам карпів, щоб вони самі донесли свої просьби імператору в Рим: «киньтесь до ніг імператора, просіть його, і очевидно, ваша просьба буде задоволена» - говорив він карпам-хорватам, і ті дійсно кинулись із Карпатських гір на Римську імперію і почали спустошувати її провінцію Мезію»[14,s.155-156; с.6-10; с.300-304; с.5-74; с.15-28].

Про часті напади на Балканський півострів нам розповідає другий римський історик Зосим: «в роки 251-253 зайняли карпи місто Філіпополь де заволоділи великою здобиччю». Римський імператор Галь пообіцяв їм давати щорічну грошову допомогу,

але та уступка Риму лиш заохотила карпів до подальших походів у землі імперії. Між 253-260 роками карпи в союзі з боранами повторювали військові походи до верхньої Італії та Іллірії і Греції. Римський історик Зосим наголошує, що після нападу карпів опустошувати землі імперії кинулись усі народи, з 255 по 268 роки на імперські землі нападали карпи, борани, певкіни і готи, які спустошили усі Дунайські провінції Римської імперії, розрушили усі міста і панували там немов у себе в дома. При імператорі Галі(259-268рр.) уже ніхто не міг перешкодити карпам, боранам, готам нападати на землі верхньоі Італії, римському імператору Авреліану щоб розчленити натиск варварів прийшлось заключити у 271 році особливий мир з готами згідно якого Рим уступав за ненапади готам усю провінцію Дакію. Та карпів це не зупинило і вони продовжували кровопролитні війни з Римською імперію. І тільки у 273 році внаслідок ряду кровопролитних битв імператору Авреліану вдалося перемогти карпів. Римський сенат, як свідчать римські джерела, вшанував імператора за цю перемогу почесним титулом «Carpikus»[14, s.155-156; с.6-10; с.300-304; с.5-74; с.15-28].

Та не дивлячись на цю поразку «могутні карпи» продовжували загрожувати своїми нападами Римській імперії до 295 року. У 295 році між Карпами і Римською державою був укладений мир, згідно умов якого, частина карпів із Закарпаття і Карпат переселилась у землі Римської держави за Дунай[14,s.155-156; с.6-10; с.300-304; с.5-74; с.15-28].

Римські джерела свідчать, що війна Карпів з Римом продовжувалась і дальше аж до 305 року, а можливо взагалі не закінчувалася у продовж усього IV ст. н. е., допоки не була знищена Західно-Римська імперія. Римський історик Зосим наголошує, що у 382 році карпи уклали союз із прийшлими гуннами і разом з останніми почали знову нападати на задунайські провінції Римської держави[14,s.155-156; с.6-10; с.300-304; с.5-74; с.15-28].

Слід зауважити, що старожитності хорватів в регіоні Подністров'я датуються V ст. н. е., карпи ставші союзниками гунів у 382 році, тобто у кінці IV ст. н. е., щезнути за століття теж не могли[5,с.15-28; с.18-21; с.204-218; с.51-63].

Отже з закінченням римського літописання у IV ст. н. е., в подальшій візантійській добі у V-VI століттях н. е., вони почали називатись власним іменем - хорвати[14,s.155-156; с.6-10; с.300-304; с.5-74; с.15-28].

Археологічні та письмові джерела на території Карпато-Дністровської цивілізації, які ставляться в основу етногенезу Галичини, що проаналізовані вище за допомогою джерел та наукових праць вчених XIX-XX століть, дають право наголошувати, що в історії карпів-хорватів був плавний перехід від карпів до хорватів, що є предметом подальшого дослідження [17,s.125-137; с.131, с.135, с.137; с.58-75; с.2-40; с.72-77; с.33-35; с.77-78; с.300-304; с.51-52; с.29-30; с.254, с.406].

Список використаних джерел та літератури:

1.Археологія Прикарпаття, Волині і Закарпаття. - К., 1990.
2.Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
3.Этнокультурная карта территории Украинской ССР в 1 тысячелетии н. э. - К., 1985.
4.Забелин И. История русской жизни с древнейших времен. - М., 1876. - Т.І.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів).Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150-ти річчя виявлення Збруцького «Святовида». Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с. Гримайлів. - Львів, 1998.
5.Ідзьо В. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
В.С.Ідзьо. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - Т.ІІ. - №2.
В.С.Ідзьо. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150-ти річчя виявлення Збруцького «Святовида». Матеріали наукової конференції 8 - 9 жовтня, с. Гримайлів. - Львів, 1998.
Ідзьо Віктор. Carpiani-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
6.Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
Ідзьо В.С. Історико-лінвістичні дослідження етногенезу слов'ян Дунайсько-Карпато-Дністровського регіонів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.
Ідзьо В. Аналіз джерел та концепцій вчених розвитку українського етносу в Карпато-Дунайському регіоні у Побужжі та Подніпров'ї. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.XI.

Ідзьо В.С. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави (ІІ-Х ст. н. е). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо В.С. Аналіз історіографії з питань соціально-економічного, політичного становлення та розвитку Галицької держави (ІІІ-ХІІІ ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.VII.
Ідзьо В. Аналіз джерел та концепцій вчених розвитку українського етносу в Карпато-Дунайському регіоні у Побужжі та Подніпров'ї. Науковий Вісник Українського Університету. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.XI.
Ідзьо В.С. Вчені ХІХ століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян. Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с. Гримайлів. - Львів, 1998.
Ідзьо Віктор. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави(ІІ-Х ст. н. е.). Перевал. - Івано - Франківськ, 2001. - №3-4.
7.Ідзьо Віктор. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (ІІІ-ХІІ ст.). - Львів «Камула», 2006.
Ідзьо Віктор. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави (ІІ-Х ст. н. е.). Перевал. - Івано-Франківськ, 2001. - №3-4.
Ідзьо. В.С. Вчені ХІХ століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян. Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с. Гримайлів. - Львів, 1998.
Державин Н.С. Славяне в древности. - М., 1946.
Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. - М., 1982.
8. Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
В.Ідзьо. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини(ІІІ-ХІІІ ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.Х.
В.Ідзьо. Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно-історична спадщина Наддністрянщини. - Івано-Франківськ. «Лілея-НВ.», 2001.
9.Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
10.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
Ідзьо Віктор. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (ІІІ-ХІІ ст.). - Львів «Камула», 2006.
Славяне и их соседи в конце 1 тысячелетия до н.е. - первой половине 1 тысячелетия н.э. - М., 1993.

11.Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське неселення Закарпаття VI-XIII ст. - К.,1980.
12.Петрушевич А.С. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов, 1887.
13.Смішко М.Ю. Карпатські кургани І пол. І тисячеліття н. е. - К., 1960.
Смишко М.Ю. Раннеславянские пам'ятники на территории Западнях областей Украинской ССР.В кн.: Доклад VI научной конференции Института Археологи АН УССР. - К., 1953.
14.Zosimi. Scriptores historiae Augustae. - T.II.
Ауліх В.В. Із історіі Галицькоі землі V-X ст. В кн.: Київська Русь культура традиції. - К., 1982.
Забелин И. История русской жизни с древнейших времен. - М., 1876. - Т.І.
Ідзьо В. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III-XII ст.).Львів «Камула», 2006.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М. 2004. - Т.V.
15.Kadleca K. O politycznym ustroj Slowian, zwlaszcza zachodnich przed X wekiem.Poczatki kultury Slowianskicj. «Encyklopedya Polska». - Krakowie, 1912. - T.4. - Cz.2.
16.Mitrea B. Tezaurue monetar dela Rusi. - Sibiu, Sciv, 3-4, 1953. - №2.
17.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institus, 1848.- Karta.
M.Smiszko. Kultury wszesnego okresu epoki cesarstwa rzumskiego w Malopjlsce Wschodniej. - Lwow, 1932.
Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
Грот К.Я. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах. - Спб., 1880.
Ідзьо В.С. Галицько-Волинська держава: політична та соціально-економічна етноструктура римсько-візантійської доби (до питання етногенезу українського етносу II-VI ст.). Н. В. УІК. - М., 1998. - №3.
Йордан. Происхождение гетов. - М., 1960.
Мачинский А.Д. Кельты на землях к Востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М., 1974.
Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
Пастернак Я. Коротка Археологія Західноукраїнських земель. - Львів ЗНТШ, 1932. - Т.151.
Цигилик В.М. Населення верхнього Подністров'я перших століть н. е. - К., 1975.
Шафарик П. Славянские древности. - М., 1848. - Т.II.

РОЗДІЛ VI.

Історико-лінгвістичні дослідження етногенезу галичан Дунайсько-Карпато-Дністровського регіонів

За свідченнями джерел та висновками філологічної, історичної та лінгвістичної науки у Дунайсько-Карпато-Дністровському регіонах слов'яни-україні із давніх-давен проживали поряд із давніми хеттами, греками, кельтами, іллірійцями і фракійцями, розвиваючи свою мову, літературу та культуру[23,с.4-5, с.7-9].

На користь даної гіпотези можна висунути наступні аргументи. Аргумент перший, висунутий ще С. Толстовим, згідно з яким повний збіг племінних назв хеттів-гетів-галичан Причорномор'я з найстародавнішими назвами слов'ян, відомих в Дунайсько-Карпатсько-Дністровському ареалі може говорити, що слов'яни у минулий час виселилися із Дунайсько-Карпатсько-Дністровських земель на обширні території, де відтворили етно-назви своєї стародавньої батьківщини[22,с.29-30].

Особливий інтерес представляє велика кількість слов'янських географічних назв архаїчного нашарування в Дунайсько-Карпато-Дністровському регіонах та на території сучасної Угорщини, Румунії, Трансільванії, в областях Українських Карпат, Прикарпаття та Подністров'я. Там, очевидно, знаходився епіцентр концентрації слов'янського етносу, про що свідчать нам назви рік: «Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (більше 10 раз), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свічева, Студені і т. д.», також населені пункти: «Вадубоврей, Петник, Приліпики, Пригор, Козла, Білобрежка, Потік, Брешниця-Окіл, Пристол, Вікна» і другі. Слов'яни, наголошував румунський дослідник М. Макря, були у минулому багаточисельним народом на території Дакії. Це видно хоча би із сучасної топоніміки, яка збереглася до сьогодні з античних часів. Слов'янські назви Трансільванії і Дакії уособлюють собою найархаїчніший прошарок лексики румунської мови. Це назви Трансільванії, її населених пунктів і рік. Уже перші римські джерела відмічають назви слов'янських населених пунктів, рік і гір. Пункти: Черна, Черниця, Толмач, Плениця, Крайова та інші, гори: Родна, Семеник, Педуря, Краюлуй та багато інших говорять, що у II ст. н. е. дані території

входили до складу найстародавніших слов'янських земель [12,с.358-359, с.370].

На слов'янський характер топоніміки уперше звернув увагу російський дослідник XIX ст. М. Надеждін, який писав: «Горби, тобто Карпати були основним місцем концентрації племені, до якого ми належим і якщо це плем'я назвало їх по-своєму, значить воно зайняло їх у той час, коли вони були безіменними»[10,с.6-13].

Пізніше цю гіпотезу розвинув лінгвіст С. Берштейн, який вважав, що слов'яни у І ст. н. е. були у Карпатах пануючим етносом. Можливо, зауважував філолог Ф. Філін, що Карпати і були тим загально солв'янським гніздом. Уже давно висунута думка, що архаїчна загальнослов'янська на гора-горб покритий лісом можуть означати слово хребет (спинний хребет). Слово «ребет» у архаїчному вживанні слов'ян дуже древнє, тому можна припускати, що слов'яни були давніми мешканцями Карпат. Концентрація у різних слов'янських народів Карпатських назв типу: плонина-полонина, плоніна (вилучина між горами), може вказувати на давній зв'язок слов'ян з горами[8,с.16, с.139].

На підтвердження нашої гіпотези про давнє проживання слов'ян у Карпатах можуть бути доказом слова архаїчної слов'яно-карпатської лексики, як бирдо-бердо у розумінні гора, пагорб, ущелина, гребінь (ланцюг гір). Характерно, що дані слов'янські слова є ключовими у деяких індоєвропейських мовах. Корнева група слів: «гр (хр) б» «та бр, крб, хрб, грб» використовувалася у індоєвропейців і, очевидно, у протослов'ян для пояснення назв гірського ландшафту, тому слов'янські слова: «гора, хребет, граблі, гребля, гриб, горб, хрб, хрип, грижа, груша, брови, обруч, храп, ребро, брід, гребля» - є ключовими словами як індо-європейської мови, так на нашу думку, і мови слов'ян-українців, особливо, українців-галичан. У зв'язку з цим хочеться сказати про походження слів із назвою Карпати. Основа слова тут одна: «карп-горб». В Руському літописі Карапати іменуються просто - «Горбами»[17,с.2-10].

Також горбами, за свідченнями П. Шафарика, називали Карпати і місцеве слов'янське населення, а хорвати (карпи) використовували для їх назви ще більш архаїчніше слово хрб і хриб. Разом з тим можна стверджувати, що у слов'яно-

українській мові вказані слова звучали як: «карб-карп, х-карп». Внаслідок певного проміжку часу, зауважує дослідник В. Кобичев, в давньослов'янській мові пройшло пом'ягшення (паталізація) голосних, при якій звук «К» у своїй більшості перетворився у «Г» чи «Х». В Прикарпатсько-Дністровському регіоні невелика річка і сьогодні носить двояку назву: Креничівка і Хреничівка, тут же відомий населений пункт Криниця-Хрениця. Античні джерела згадують у Карпатському регіоні державу Карпів. Про державу Карпів готський історик Йордан писав: «що карпи були надзвичайно досвідчені люди стосовно військового ремесла». Держава карпів, згідно з свідченнями римських джерел, існувала у Карпатському регіоні з II по V століття нашої ери, а через два століття, тобто з VI-VII століттях нашої ери згідно з свідченнями візантійського імператора Костянтина Багрянородного, тут концентрувалась держава, Велика чи Біла Хорватія, яка уособлювала собою сполучені воєдино багаточисельні хетто-слов'янські племена давньої Капрато-Дністровської цивілізації[8,с.16, с.139-140].

Російський історик І. Забелін вважав, що римська етноназва «Карпи» II-III ст. н. е. яка побутувала у римських джерелах стосовно цього племінного об'єднання, означає не що інше, як майбутніх хорватів, назву яких латинізували римляни. На його думку, Велика чи Біла Хорватія яку візантійські дієписці у своїх джерелах VI-X ст. локалізували у Прикарпатті та Подністров'ї, не випадково, вона новою назвою Хорватія, грецьким письмом і звучанням, замінила латинізовану римлянами. Назву держави Карпів, а отже назву одного і того ж самого народу, який проживав у Прикарпатті на протязі І-Х століть нашої ери. Очевидно, «Могутні Карпи» включали у себе і слов'ян певкінів, бастарнів, які були складовими і невід'ємними частинами хорватських племен. Характерно, що згідно з свідченнями давньогрецького географа К. Птолемея, карпи проживають у Карпатських горах між певкінами і бастарнами. Усі ці свідчення, наголошує І. Забелін, можуть свідчити, що усі три племінні об'єднання належали до одного етно-політичного, мовного і культурного-релігійного конгломерату, відомого як карпи-хорвати. Сукупність проаналізованих свідчень дають право ототожнювати бастарнів з буковинцями, хорватів з гуцулами,

певкінів з бойками, лемками. Від Буковини, наголошував дослідник, тягнеться великий хребет бастарнів Стерни-гора, яка відділяється від Буковини рікою Золотою Бистрицею, є там і ріка мала Бистриця, є і Бистриця (Надвірнянська) і Бистриця (Солотвинська), ріка Стрий, Стрипа та інші притоки «Дні-Стра», і це і є етно-територія ба-стар-нів. Так само багато само назв і проживаючих услід за бастарнами племені карпів, з якими пов'язуються населені пункти Карповець, Коропець, ріка Коров'ятка та інші. Внаслідок вивищення карпів серед багаточисельних слов'янських племен Карпат і Прикарпаття, дана племінна група очолила із своєю етноназвою державне формування, яке римські джерела II-IV ст. н. е. називають державою карпів-хорватів[5,с.265-313].

Сучасні дослідники історики та лінгвісти дещо по-іншому пояснюють процеси у етноісторії слов'ян Карпато-Дністровського регіону. На їх думку, у перших століттях н. е. у досліджуваному нами регіоні проходила трансформація слов'янської мови. За таких обставин звук «К» трансформувався в «Х». Паталізація голосних, наголошує В. Кобичев, проходила у слов'ян у першій половині І тис. н. е., вона не закінчилася навіть у той час, коли в Паннонську котловину і Карпати прийшла орда угрів. Добре відомо, що угри, прийшовши у Карпати, натрапили тут на місцеве слов'янське населення. Основною топонімікою того часу були назви узгір Карпач, Хиртоп. До топоніму Карпат восходять такі слова як: хорват, хрват, храбр, що означає горянин. Легендарний родоначальник сербів теж називався Кробат, до цієї когорти можна віднести і Хорива Руського літопису і Крапа-Крака із польського епосу, усіх їх очевидно слід відносити до найстародавніших слов'янських етнонімів. Слово не гора-Хрба відоме в усіх слов'янських народів. Такі назви, як нова і стара Загора, Гірка і. т. д. говорять, що слов'яни у архаїчному минулому були добре знайомі з горами[8,с.16, с.139].

Суттєве доповнення нам дає топоніміка, яка включає до Дністро-Дунайського культурного пласту слов'ян і Карпатський архаїчний ареал топонімії Карпатських гір, наголошує В. Кобичев, який має такі архаїчні слов'янські ключові топоніми, як: «Брда, Вра, Гвда, Вкра, Скра, Бльг, Попрад, Гор, Хорб, Грб, Хрб». Усі вони, на думку дослідника, мають притаманні для

слов'янських словосполучень декілька голосних. Тут у Карпатах ми зустрічаємо колосальну масу гідронімів і топонімів з відомим уже нам формантом Ава, який у слов'янських мовах у сивому минулому був у широкому вжитку, що переконливо доводять такі назви: «Шумава, Свалява, Одрава, Острава, Дубрава, Планява, Житава, Плугава, Влодава, Сучава, Святава, Морава». У східнослов'янських землях подібних назв ми майже не знаходим, виключенням є населені пункти Чернява і Полтава. Особливий інтерес уособлює наявність великої кількості слов'янських географічних назв, які є найархаїчнішими. Вони виявлені у Карпато-Дунайському басейні і сконцентровані у більшій мірі у Трансільванії. Наприклад, ріки: «Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (більше 10 назв), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свинеча, Студені, Обрета, населені пункти: Вадубоврей, Петник, Примешки, Пригор, Козла, Белобрежка, Поток, Брешниця, Окол, Пристол, Окна» і другі[8,с.140-141].

Слов'яни, на думку румунського дослідника М. Макрі, були в один час (тобто до приходу римлян у І ст. н. е.) досить багаточисельними у Дакії. Не дивлячись, що під натиском римлян вони змушені були звідтіля виселитися, їх чисельні гідронімічні і топонімічні етноніми залишились і до сьогодні. Населені пункти, їх назви проіснували на Дунаї і Дакії, тобто з того часу, коли їх зафіксували тут римські джерела. Все це переконливо засвідчує, що дана територія колись входила у склад найстародавніших слов'янських земель[12,с.258-259].

Як бачимо, із сукупності свідчень слов'яни на Дунаї і в областях Карпат і Дністра є древнім автохтонним етносом. Розповідь Нестора, на нашу думку, є достовірною. Очевидно Нестор, з'ясовуючи питання етногенезу слов'ян у свій час теж використовував втрачені часом джерела. Не міг же він, освічений чоловік своєї епохи, без будь-яких переконливих аргументів розміщувати прабатьківщину слов'ян на Дунаї. Характерно, що свідчення Нестора повністю співпадають із свідченнями польських і чеських середньовічних хроністів XIII-XV ст., на чому ми детальніше зупинимось далі. Таку точку зору на підтримку Дунайської прабатьківщини слов'ян підтримували такі визначні російські історики, як С. Соловйов, М. Погодін, В. Ключевський та інші. В наш час її розвинув дослідник В.

Кобичев, який вважає, що Дунай Карпати та Подністров'я були початковою прабатьківщиною слов'ян[8,с.2-5].

Фундаментально проаналізував давньослов'янську мову О. Трубачев, який виявив у ній праіталійські мовні елементи, прийшов до висновку, що слов'яни із Подунав'я просунулися у регіон Карпат. На його думку середнє Подунав'я є прабатьківщиною слов'ян[23,с.4-5, с.7-9].

Значний вплив на розвиток теорії Дністро-Карпато-Дунайського походження слов'ян мала наукова концепція чеського славіста І. Шафарика. І. Шафарик автор широко відомої у XIX ст. монографії «Слов'янські старожитності», яка поклала початок теорії Прикарпатської прабатьківщини слов'ян[24,с.206-208, с.402-405].

Значний вплив на активізацію наукових досліджень в областях Дунаю-Карпат-Дністра мала праця видатного чеського славіста Л. Нідерле «Слов'янські старожитності». У ній дослідник узагальнив досягнення різних наук: історії, етнографії, лінгвістики і топоніміки. Вчений локалізував Прабатьківщину слов'ян у Карпатах, а також над верхнім Бугом, на Дністрі, Пруті і Сереті. Епіцентр слов'янської території, на думку Л.Нідерле, знаходився на Волині[11,с.29, с.46, с.53-54, с.56].

Добре обгрунтованою лінгвістичною концепцією етногенезу Дунайсько-Карпатських та Дністровських слов'ян є дослідження О. Трубачева, який надає мовному розвитку слов'янських етносів великого значення. З метою довести стародавнє проживання в регіоні середнього Дунаю і області Карпат та Подністров'я і подальшого розселення з цього регіону слов'янського етносу. На його думку, легенда висвітлена на сторінках Несторового літопису про нашестя волохів на дунайських слов'ян, має у своїй основі реалістичне підгрунтя. Повість Нестора, на його думку, відображає архаїчну історію слов'ян і відтворює кельтську єкспансію в регіон. Це не пастухи римлян, тобто романізоване населення І-ІІ ст. н. е., а могутні кельти, які витіснили слов'ян й запанували на їх землі у Дунайсько-Карпатській котловині на довгі віки. Паннонія і Потисся - ось центр, з якого кельти витіснили у Карпати на Дністер, Прут і Пониззя Дунаю, наголошував дослідник[23,с.4-5, с.7-9].

Цьому «волоському питанню» Нестора була присвячено багато літератури. В. Королюк зокрема вважав, що під волохами руський літописець розумів як стародавніх римлян, так і романізоване населення, що було включене у склад Римської імперії у I-II ст. н. е.[9,с.53-54].

Характерно, що уже чеський славіст Л. Нідерле вважав, що певні племінні об'єднання проживали у зоні Подунав'я, про що можуть служити свідчення Пріска Панійського, який приймав участь у посольстві до царя гунів Атіли. На шляху, який пролягав через дунайські землі, посли зустрічалися з народом, племінні старійшини яких пригощали їх пшеничним хлібом, їжею під назвою «страва» і напоєм, який називався медос. Прікс називає цей народ скіфами. Якщо б це були готи чи гунни, наголошував Л. Нідерле, то Пріск згадав би готські чи гунські назви, він же назвав слов'янську назву напою слов'янським словом «мед». Прікс чув мову і звичаї, які відповідають звичаям і характеру слов'янського народу, що опинився під владою гуннів. Серед погребального обряду, описаного Пріском, при похороні гунського царя побутував слов'янський обряд захоронення, де вживалося слово «страва», яке було ключовим під час погребального обряду стародавніх слов'ян. Таке слово і сьогодні згадується на поминках в українців, поляків і чехів. Таким чином, стародавні слов'яни з області Дунаю, згідно з лексикою слів «страва, мед», проживали на середньому Дунаї і нижній Тисі до навали гунів і, як автохтонне населення, були підкорені останніми у V ст. н. е. Л. Нідерле фіксує їх проживання на цій території, починаючи з II-III ст. н. е.[11,с.53-54].

Цілком очевидно, зауважує О. Трубачев, що фольклорні і легендарні свідчення слов'янського епосу про проживання слов'ян на Дунаї потребують ретельного вивчення. Інтерес до фольклору і Дунайських легенд слов'ян в науковому світі посилюється, особливо у зв'язку з новими концепціями індоєвропейської прабатьківщини в регіоні Дунаю, там де формувалися типологічні старожитності іллірійської, фракійської і слов'янської мовної групи. Поступово стає зрозуміло, що слов'янська проблематика тісно пов'язана з індоєвропейським розміщенням на Дунаї. В житті слов'ян існував період, коли вони довгий час проживали на середньому Дунаї до Карпатських гір.

Легенда про волохів і їх нашестя на Дунайських слов'ян яскраво відбиває нам трагізм слов'янського етносу під час кельтської експансії. Зрозуміло, що вихід слов'ян з Паннонії на Дністер, Віслу і у Карпати був явищем трагічним. Експансія кельтів, очевидно, була швидкою, що зумовило слов'ян покинути свої житла та майно і розпочати ведення господарства та накопичення майна і багатств на нових землях, які ми означаємо як Карпато-Дністровський регіон. Нез'ясованими при цьому залишаються і слов'яно-кельтські мовні та культурні відносини[23, с.4-5, с.7-9].

Відомо, що центр стародавнього індоєвропейського етносу за даними останніх свідчень археологічної та лінгвістичної науки знаходився в Італії, і пониззі Рейну, а також в Подунав'ї, тобто у центрально-європейському культурному районі, у якому проживали і стародавні слов'яни, пра-італійці і германці. Багато учених, згідно з останніми свідченнями археологічної науки, припускають Паннонську прабатьківщину слов'ян, вони відтворюють її через виявлені кельто-слов'янські археологічні та лінгвістичні старожитності, відносячи територію між Дунаєм і Карпатами та Дністром древнім слов'янам[23,с.4-9,с.58-59, с.402-405].

Цікавим твором для історико-лінгвістичного з'ясування проблеми етногенезу слов'ян є твір «Космографія» Аноніма Равенського (VII ст. н. е.), який розповідає про великі племена Склавінів, що вийшли із Скіфії, їх мову, культуру, назви племен та населених пунктів[6,с.91-96].

Дослідник О. Трубачев вважав, що свідчення Аноніма Равенського повністю переписані останнім у Йордана. Сам Йордан і вслід за ним і Анонім Равенський вважали:«що північна Германія і Скіфія межували в сучасній Хорватії, при цьому найбільш західним народом від Германії до Скіфії були германці-гепіди, які проживали в долині Тиси, притоці Дунаю». Отже, далі на середньому Дунаї була уже Скіфія, з якої і вийшли склавіни. Очевидним стає те, що германці межували з слов'янами по Тисі. Ця наша гіпотеза стає правильною тоді, коли, як зауважує і Анонім Равенський, ми помістимо по схилах Карпат і на схід від них у 7 годинах їзди до степу сарматів. При такій трактовці Аноніма Равенського VII ст. н. е. і Йордана V-VI ст. н.

е. можна припускати, що Склавіни вийшли із Скіфії Дунайської [23,с.58-59].

Перші наукові праці, які з історико-лінгвістичної точки зору намагалися пояснити походження історію етногенезу слов'ян, були концепції славістів XVII століття. Власне вони внаслідок розгляду джерел та мовного порівння ототожнювали слов'ян з даками, гетами чи іллірійцями. Свої теорії вони будували на сукупності вивчення слов'янських легенд, сказань, розповідей в середньовічних історичних хроніках і літописах, філологічних порівняннях джерел. Першим, хто науково намагався розібратися у питанні етногенезу слов'ян, був югославський історик кінця XVI поч. XVII ст. Мавро Орбіні. Він вважав, що слов'яни у стародавні часи населяли Центральну Європу і на рубежі нашої ери називалися під збірними назвами «Іллірійці», а пізніше гети, вони отримали грамоту на право проживання у Дунайських землях від Олександра Македонського, де і проживали до переселення в Чехію, Польщу, Хорватію і на Русь[35,s.23-25].

Наступним вченим, який намагався з'ясовувати етногенез слов'ян, був сербський мовознавець кінця XVII поч. - XVIII ст. М. Френцель (1628-1706рр.). Свідчення руського літописця Нестора мали величезний вплив на історичну спрямованість концепції М. Френцеля. Він переконливо доводив, що Іллірія є прабатьківщиною слов'ян і що слов'яни були стародавніми мешканцями дунайських земель. Тільки біля 500 р. н. е., вважав дослідник, слов'яни із Дунайських земель переселилися в Сарматію і заснували у ній три слов'янських царства: Чех-Чехію, Лех-Польшу, Рус-Русь[19,с.4-5, с.15-16].

Прихильниками дунайського походження слов'ян були також і А. Шлецер і Х. Шлецер. Перший вважав слов'янською прабатьківщиною Іллірію і ототожнював слов'ян з іллірійцями і венедами. На його думку, слов'яни здавна проживали у подунайському регіоні і концентрувались в Паннонії, Норіці, Каринтії. Їх добре знали римські літописці, тільки називали іншими іменами[37,s.134-139].

Дослідник Х. Шлецер вважав, що слов'яни належать до європейських народів і тому, на його думку, їх виводити від скіфів чи сарматів не можна. Найстародавніші слов'янські землі, згідно з концепцією Х. Шлецера, знаходились у північній частині

нижнього Подунав'я і тягнулися аж до Дністра, а може навіть до Бугу на сході. Дослідник намагався довести, що розселення слов'ян з Дунаю було неодноразовим процесом. Уже в перші століття нашої ери, як можна судити з античних джерел, слов'яни-венеди засвоїли землі на північ від Карпат, в тому числі територію верхів'я Вісли. З цього регіону вони просунулись у Подністров'я, де із джерел нам відомі склавіни, а згодом і в Подніпров'я, де нам відомі слов'яни-анти. Розповідь руського літописця про розселення слов'ян з Подунав'я Х. Шлецер відносив до останньої стадії їх виселення з Дунаю на руську рівнину. Цей процес виселення він датував часом 630-650 років н.е. і обумовлював утисками останніх волохами, у яких бачив тюрко-болгар[25,с.8-15].

Наукову думку про дунайське походження слов'ян підтримували і деякі західноєвропейські дослідники XVIII ст., зокрема, І. Гаттерер який вважав, що легенда про розселення слов'ян з Дунаю, розказана початковим руським літописом, є історично правильною, а під стародавніми мешканцями Подунав'я - гетами і даками слід бачити склавінів і антів, яких описує Йордан і Прокопій Кесарійський. У стародавні часи вони були підкорені римлянами, а пізніше, на думку дослідника, знаходилися під владою готів[28,s.132-146].

Дослідник П. Катанчич вважав, що стародавні слов'яни у Подунав'ї називалися іллірійцями і даками. Він багато уваги приділив етноназвам Паннонії і Дакії, серед яких виділив багато слов'янських топонімів. На його думку, вони є свідченнями розселення слов'ян у цих місцевостях[29,s.34-45].

Автохтонним населенням Іллірії вважав слов'ян і німецький вчений К. Антон, який був переконаний, що у минулому слов'янські племена називалися венедами, іллірійцями, вінделіки і норіки, що проживали у своїй древній подунайській країні Іллірії[26,с.29-31].

Дану концепцію підтримав німецький лінгвіст Ф. Бонн, який намагався доводити, що слов'янська мова належить до індоєвропейської мовної сім'ї, до якої входять також кельтська, грецька, італійська і германська мови[27,с.123-137].

Словенський дослідник Я. Цупан вважав, що в доримські часи весь Дунайський регіон належав до території, де лунала

слов'янська мова [30, s.235]. Про те, що слов'яни в Іллірії і Фракії були древнім автохтонним населенням писали І. Куль, Ф. Гелльвальд, І. Сакцинський, Д. Терстеняк, Ф. Сасинек і багато інших дослідників, які базували свої концепції на порівняльному аналізі мов[31,s.137-162].

В основному дані концепції були побудовані цими дослідниками на топонімо-історичних лінгвістичних співставленнях джерел. Дослідники спирались на подібність географічних назв з слов'янськими лексемами, досить вільно етимологізували назви місцевостей і співставляли їх з місцевими слов'янськими назвами, які брали із слов'янських мов. Мальте-Брун вважав, що назва рік з закінченням - «ава» на Дунаї, безумовно слов'янського походження[34,s.36-72].

Дослідник І. Сакценський у своїй концепції використав деякі етнографічні матеріали, відмічаючи, що народні свята, які відносяться до слов'янського язичництва, відомі серед населення Паннонії і Італії[37,s.237-239, s.251-276].

Більшість дослідників вважали, що слов'яни у Подунав'ї проживали із часу сивого минулого аж до середньовіччя і були змушені покинути стародавні місця проживання внаслідок експансії кельтів[18,с.102-134].

Історик і філолог В. Григорович вважав, що кельти і слов'яни, проживаючи довгі віки у сусідстві, перейняли один у одного мовні і етнічні назви, що може говорити про їх древнє спільне минуле[4,с.26-64, с.132-185].

Досить обгрунтовану історико-лінгвістичну теорію кельто-слов'янських відносин розвинув на початку XX ст. російський філолог О. Шахматов. Згідно з положеннями цієї теорії стає зрозумілим, що у сивому минулому сусідами слов'ян були кельти. В праслов'янській мові є дуже багато лексичних термінів, які перейняті у кельтів. О. Шахматов з цього приводу писав: «Слов'яни, маючи свою матеріальну культуру, політичний лад і військову організацію перейняли від кельтів більш вищий соціально-політичний ступінь їх розвитку. Виясняючи за матеріалами топоніміки сліди кельтських поселень, він прийшов до висновку, що слов'яни і кельти безпосередньо контактували між собою. Кельти у Повісленні, на його думку, були відомі як венеди»[39,s.51-99].

На сьогоднішньому етапі вивчення стародавньої історії слов'янського етносу у контексті кельто-слов'янських відносин цікаві паралелі етнічного розвитку кельтів і слов'ян приводить дослідник О. Трубачев. Згідно з положеннями його обгрунтованої концепції, яка базується в основному на етимологічному і ономастичному матеріалі та охоплює елементи культури, дослідник прийшов до висновку, що стародавній регіон формування слов'ян проходив у середньому Подунав'ї, де мовні елементи побуту і культури свідчать про їх зв'язок з етнокультурою кельтів. Широка міграція кельтів у східному напрямку сформувала кельто-слов'янські старожитності. Цей процес проходив, на думку дослідника, у III-IV тисячолітті до н. е.[23,с.41-48, с.99-102].

В середині I тис. до н. е. для слов'ян, як і для інших племен, що проживали у Дунайській котловині, виникла кризова ситуація у зв'язку з експансією кельтів. На територію Чехії і Подунав'я проникнули «вольки-тектосаги». Вийшовши із Галлії і рухаючись на схід, кельти швидко проникли в область Подунав'я. Експансія кельтів була обумовлена їх економічним, політичним і культурним піднесенням в гальштатські часи і пізніше в латенський час, тобто у IV-III ст. до н. е. В Чехії і Моравії, пізніше в Паннонії і в Подністров'ї - Галичині, внаслідок проникнення кельтів, виник симбіоз місцевого населення з кельтами. З цього моменту, наголошує О. Трубачев, і почався етнічний, культурний, економічний і політичний контакт слов'ян з волохами-кельтами[23,с.41- 48, с.97-99, с.223-234].

Очевидно, слов'яни змушені були під натиском кельтів відступати з Подунав'я на північ в область Вісли, Дністра, Прута і розселюватися по усьому регіону Карпат. У Карпатському регіоні дослідники відзначають найтісніше проникнення кельтів у слов'янське середовище, що пояснюється перейняттям слов'янами кельтських металургійних термінів, що також відчутно у топонімії[13,с.31-34].

Топоніміка Подністров'я у перших століттях н. е. усюди пов'язується з назвами галатів-галлів. Слід відзначити також, що дослідник А. Спіцин віднайшов присутність гальштатської культури в Немирівському городищі на Поділлі.Такий кельто-слов'янський симбіоз підтверджується і свідченнями грецького

вченого Ефора, який називав у IV ст. до н. е. кельтів сусідами скіфів, під якими А. Спіцин розумів слов'ян[20,с.160-161, с.164-166].

Дослідник О. Трубачев вважав, що наявність древнього впливу кельтів на розвиток стародавнього населення України видно із поширених стародавніх географічних назв: Кам'яне місто кельтів, що ототожнюється вченими з Кам'янець-Подільським, місто Галич, що означає племінну назву Галатів і ряд других назв, які на нашу думку, поки що реконструйовані гіпотетично. Присутність кельтів, очевидно, формувала на Правобережній Україні кельто-слов'янський симбіоз, що видно із кельто-слов'янського мовного лексикону. Кельтський світ, на думку О. Трубачева, збагатив слов'ян металургійною, сільсько-господарською і політичною термінологією, зокрема словами: «коні, коньк, коняз, князь», які дослідник вважає кельтськими [38,s.255-289].

Могутній симбіоз кельто-слов'янського етносу залишив свої сліди і у слов'янській мові. Дослідник О. Шахматов з цього приводу наголошував, що у кельтів слов'яни перейняли і політичні терміни, які пов'язуються з громадськими, військовими і господарськими функціями середньовічного слов'янського суспільства[39,s.51-59].

Основні положення концепції О. Шахматова стосовно слов'яно-кельтської лексичної спільності підтримав Ю. Покорний, який відмітив цілий ряд кельто-слов'янських лексичних ототожнень, а також провів граматичні паралелі між староірландськими і слов'янськими мовами[36,s.134-146].

Польський мовознавець Т. Лер-Сплавінський пояснював мовний вплив кельтів на слов'ян фонетичними особливостями, які кристалізували слов'янські мови[32,s.123-167].

Із цих досліджень можна робити висновок, що у праслав'янській мові є дійсно багато слів, що добре етимологізуються на основі кельтської мови. Значний перелік таких лексем привів Ю. Покорний, його доповнив К. Треймер, який вірно вважав, що праслав'янами у кельтів було перейнято не менше 40 ключових слів, які стали повсякденними у слов'янській мові вжитку. Вони стосуються соціальної, ботанічної і сільсько-

господарської термінології, а також уособлюють області матеріальної культури[38, s.32-34].

Очевидно, що при більш ретельному дослідженні, таких слів може у майбутньому виявитися набагато більше. Не можна не погодитися з С. Берштейном, який вважав, що кельтський вплив на праслов'ян, судячи по великій кількості лексичних тотожностей, був дуже глибоким і взаємопроникливішим, ніж нам здавалося до цього часу[1,с.94-95].

Досить важливим є дослідження О. Трубачева, який вважає, що у кельтів, як і у слов'ян є багато спільних річкових етнонімів. У кельтів, на думку дослідника, етнонімія двослівна, що зближує її з слов'янською етнонімією, при цьому слід зауважити тотожність префіксальних і суфіксальних моделей. У кельтів, як і у слов'ян є спільний етнонім для всієї сукупності кельтських племен. Аналізовані О. Трубачевим етноніми є тотожними у обох етносів, що може свідчити про глибокий взаємовплив між слов'янами і кельтами у минулому[23,с.25].

Праслов'янська мова, зауважує дослідник, дуже збагатилася кельтською лексикою, що може говорити про те, що взаємовплив мав також і культурний характер, процес якого слід досліджувати. Підтвердження нашої гіпотези ми знаходимо через свідчення археологічних і топонімічних джерел, які засвідчують про існування на схід від Карпат військово-політичних союзів кельтів. Уже давно вченими зауважено, що на окраїнах великої території розселення кельтів-галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов'язуються із самоназвами гальських племен. Терміни: «Гель, Гелія-Галія», якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція-Галісія в півд-зах. Іспанії, Галатія - держава в Малій Азії і місто Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство у Подністров'ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошує А. Мачинський, що Прикарпатська Галичина зобов'язана своєю назвою кельтам-галатам. Територія слов'янської Галичини була у III ст. н. е. окраїнною областю розселення кельтів. Поховальні речі Галичини II ст. до н. е. - III ст. н. е. - безумовно кельтські[13,с.31-35].

Івано-Фанківський дослідник В. Грабовецький вважає, що назва Галич походить від грецького слова «гальс», що означає

сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок торгівлі постати і самому місту Галичу. На його думку, Галич як місто, існував уже у IX ст. на землі племінного об'єднання хорватів, про що доводили лінгвістичні дослідження радянського часу[3, с.10].

Гіпотеза була б вірною, якщо б не ряд інших топографічних поселень з назвою Галич, розташованих у областях, де зовсім не має покладів солі[14,с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Однак, повернемося до проживання кельтів у Галичині і нижнього Подністров'я, коли галати із Подністров'я-Галичини прийшли у Подунав'я разом з союзними скірами. Цілком вірогідно припускати, що кельти із Подунав'я могли теж робити військові напади на Причорномор'я, оскільки Карпати теж були заселені кельто-слов'янським і кельто-фракійським етносом, який міг надавати для цих військових походів допомогу. На нашу думку, цей регіон, очевидно, був теж включений у сферу впливу державного формування скіфів-галатів Подністров'я. Власне, тут на території на схід від Карпат кельти дуже швидко почали поширювати свої топоніми. Очевидно, слов'яни Карпат і Дністра переймали самоназви кельтів, які зберегли пам'ять про кельтів Галатів у назві міста Галич, назві Галичина, яка на нашу думку походить від державного формування кельтів Галатії (Галичини) в Малій Азії. Питання виникає само собою: звідкіля походить ім'я міста Галич, що дало назву Галицькій державі і етноназві галичан. О. Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I ст. до н. е. Галича над Дністром, він і став, на думку дослідника, концентруючою політичною і соціально-економічною домінантою кельто-слов'янської етнокультури Карпат і Подністров'я. Найдавніша згадка про Галич відноситься до III ст. н. е., згідно із свідченнями Йордана біля Галтіса (Галича) у 246 р. відбулася велика битва між ост-готами і гепідами. Війська, наголошує Йордан, зустрілись біля міста «Haltis», де пливе ріка «Ayha», тобто на лівому березі Дністра, де і до XIX ст. заворіт ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки углової наголошував дослідник[14,с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Чеський дослідник П. Шафарик[24,с.206-208, с.402-405], та польський І. Лелевель ототожнювали «Галтіс» Йордана з містом Галичем над рікою Луквою і вважали час його виникнення Галича 246 роком. На їх думку, свідчення Йордана під 246 роком - це перша згадка про Галич над Дністром[33,s.116-142, s.158-184]. Польський дослідник Т. Земенецький теж вважав, що Галич над Дністром, що відомий за свідченням Йордана під 246 р. був заснований кельтами. Доводячи, що кельти у цей час проживали у Подністров'ї, він наголошував, що Галич самоназвою означає племінну назву кельтів галатів, які залишили у пам'яті про себе назви у Прикарпатті і Подністров'ї: Галич, Галіція. Галич у Подністров'ї у перших ст. н. е., на думку дослідника, був один із великих торгових городищ, що був закладений кельтами-галатами. У III ст. н. е., тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру торгового і центром політичним[7,с.23-29].

Характерно, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір'я, пасма гір носять назви Галича. Характерно, що це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів. На думку А. Петрушевича карпато-горці, гуцули і бойки, яким належить і місто Галич складали в минулому східну частину хорватів, хоча багато дослідників, зокрема Т. Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків лемків і гуцулів, на на дольмени кельтів у культурі горців слов'ян. Можливо певні компоненти кельтської культури, наголошував А.Петрушевич, у галицьких горців мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов'янські[15,с.30-31, с.78-79].

Російський дослідник Ф. Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов'язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору, з якої бере свій початок Дністер. Далі топоніми з назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини-Галич, Великий Галич, в Рудних горах Галіч, в Новоградському комітаті-Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно з якою ім'я Галича означає область, багату на сіль, тому і схили «Лісистих Карпат» пов'язують цю назву з словами гальс-сіль-загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш у тому випадку, якщо ми приймемо за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів

слова дійсно починаються з h(г): halion, holen - так як і у мові Карпатських галатів. Можна допускати карпато (слов'янсько) - кельтський діалект: Halitio, Hilizio, яке у слов'янській мові означає як Галич. Очевидно, основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільності[2,с.165-166,с.168, с.240-244].

Характерно, що Галич в Рудних горах, Гала-гора в Польщі в області Татранських гір можуть говорити про кельто-слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова галявина, галява, а у кельтській hel, hal, що ототожнюється у індо-європейському корені: hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де існують такі ключові слова, як галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу дослідник О. Трубачев, що слов'яно-кельтські етномовні зв'язки були дуже давні, що зафіксовано у етнонімах Галичина - Галич. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по усьому пасму Карпатських гір і Подністров'я притаманні там, де в сивому минулому проживали спільно кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому Дунаї кельти і слов'ян теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру. Можливо, що Галичани - лише слов'янізована етноназва кельтських старожитностей і усі городища давньої Галичини у своїй основі були кельтські. Можливо, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні економічних, політичних і торгових осередків на кельтській основі. Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про «Галичан Яфетового коліна», ставлячи їх між «Руссю і Волохами», що утотожнюється вченими із територією Карпат, Прикарпаття та Подністров'я[23,с.4-9,с.24-25, с.168-179].

За сукупністю джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос бастарнів. Ряд дослідників припускає, що бастарни - це пізніші слов'яни хорвати[13,с.31-39].

Характерно, зауважує Б. Тимощук, що найстародавніші місцевості на середньому Дністрі теж пов'язуються з етнонімією Галича. Найстародавніші місцевості на середньому Дністрі, тут

же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій області Галицею називають притоку річки Сучави, є тут урочище Галиця. Багато етнонімів Галич-Галиця вважає дослідник розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з древнім етносом склавінів[21,с.26-27].

Дослідник В. Парван, проаналізувавши матеріал Латенської культури Карпат і Подністров'я, прийшов до висновку про глибоке проникнення кельтів-галатів у слов'янське середовище Трансільванії, Галичини і Поділля, де кельти заснували свої політичні і торгово-ремісничі пункти: Галич, Кам'янець (Подільський), Малий Галич в районі Трансільванії. До кельтів у цьому регіоні проживали слов'яни, що були у стадії політичного і економічного формування. Кельти своєю передовою політичною організацією, поступово розчиняючись у слов'янському етносі, прискорили процес політичної консолідації слов'ян, залишаючи свої топонімічні, географічні, політичні мовні джерела, які повинні вивчатися лінгвістичною наукою [16,с.72-79].

Стародавні назви Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані на карті географа Клавдія Птолемея у II столітті нашої ери свідчать, що серед поселень відкритих у верхній течії Дністра поряд з Карпатами мають безумовно кельтську назву: Каррадунон, далі по Дністру іде Галич, у середній течії Дністра Кам'янець, далі Могилів на Дністрі, потім Кліпедава майже біля Чорноморського узбережжя і Малий Галич на Дунаї. Усі назви, наголошував Ф. Браун, на Дністрі відмічені Птолемеєм, є явно кельтськими самоназвами [2,с.240-244].

Такі ж назви є ще тричі зафіксовані географом Клавдієм Птолемеєм в областях з кельтським населенням. На думку фахівців ще одне поселення у верхньому Подністров'ї має кельтську назву - Ерактон, а назву двох других поселень теж можна пояснити тільки з приміненням кельтської мови. Усе це переконливо доводить, що на Подунав'ї, в Карпатах і на Дністрі у II ст. до н. е. - II ст. н. е. проживало кельтське населення, що видно не тільки за характером і рівню матеріальної культури, але й на мовній основі. Характерно, що на південь від Каррадунона

на півночі Карпатської котловини, К. Птолемей розміщує народ з явно кельтським іменем «тевриски». Важливо відзначити, що на верхньому Дністрі античні джерела малюють нам картину непреривного розвитку кельто-слов'янських мовних старожитностей, які починають розвиватися, на думку дослідників, починаючи з III ст. до н. е. [13,с.31-39].

Сучасна гідронімія Дунайсько-Дністровського регіону добре проаналізована у працях О. Трубачева. Серед зафіксованих ним мовних пластів дуже цікавою є картина західнобалканського чи кельтського характеру. Дані гідроніми окреслюють територію Галичини і надто роздріблені на обширних просторах на північний схід і схід від Галичини[23, с.4-9, с.43-44, с.168-169].

Дослідник А. Мачинський, проаналізувавши всі наявні історико-лінгвістичні джерела наголошує, що ядро цього топонімічного пласту знаходиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятники, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру місцевого слов'янського населення[13,с.31-45].

Характерно, зауважує О. Трубачев, що у Дунайсько-Дністровському регіонах поряд з кельтськими відмічено значний пласт старослов'янських гідронімів[23,с.42-43], іншими словами, наголошує дослідник А. Мачинський, ядро цього топонімічного пласту знаходиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятники, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру місцевого слов'янського населення[13,с.45].

Топонімія XX століття говорить про наявні кельто-іллірійські, слов'янські, фракійські, германські топоніми. Можна прийти до висновку, що такий збіг обставин не випадковий і що могутній пласт західно-балканських гідронімів у Галичині слід пов'язувати із проникненням у даний регіон у II ст. до н. е. кельтського населення. Поширення окремих гідронімів та топонімів, мовних

лексем далі на північний схід може бути зв'язано з тим, що частина населення, що залишила зарубницьку культуру Придністров'я, проникла у басейн Дніпра з більш західних областей, де вона знаходилася у тісних контактах з кельтським світом верхнього Подністров'я і верхнього Повіслення та принесла з собою перейняту у кельтів топоніміку. Можливо, що між князями кельтського етносу і князями місцевого слов'янського населення пройшло глибоке етнопроникненння, яке кристалізувало етнос бастарнів, що можна пояснити свідченнями джерела Протогена ольвійського, який відмічає союз скірів (слов'ян) і пришельців кельтів[23,с.42-43].

У висновку нашого історико-лінгвістичного дослідження наголосимо, що усі проаналізовані гідроніми Подунав'я, Карпат та Подністров'я, які виявлені О. Трубачевим та іншими дослідниками говорять про змішаний кельтський і слов'янський етнос, який, на нашу думку, і домінував у регіонах Подунав'я, Карпат та Подністров'я з V-III ст. до н. е. до III-IV ст. н. е. [23,с.42-43, с.168-169, с.276-282].

Власне тут у Дунайсько-Карпато-Дністровському регіонах, наголошував А. Мачинський, проходила інтеграція кельтів у слов'янський світ, що прослідковується лінгвістами у давньоукраїнській мові стародавньої Галичини[13,с.45].

Ця проблема з лінгвістичної точки зору є далеко не вивчена, оскільки значні нашарування індоєвропейських топонімів та гідронімів, які є в етнонегезі мовної культури Карпато-Дністровської цивілізації, майбутньої Галичини, потребують подальшо мовного та історико-лінгвістичного дослідження.

Список використаних джерел та літератури :

1.Берштейн С.Б. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. - М.,1961.
2.Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб.,1899.
3.Грабовецький В.В. Галич. - Львів, 1964.
4.Григорович В.И. Славянские древности. - Варшава, 1868.
5.Забелин И. История русской жизни с древнейших времён. - М., 1908.
6.Заговик С. Краток преглед на етногенезата на Словените од првите вестит за нив та до се го денес.//Зборник посветен на Бошко Бабик. - Прилеп, 1986.
7.Земенецький Т. Стародавній Галич у Подністров'ї. - Відень 1878.
8.Кобычев В П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
9.Королюк В.Д. Волохи и славяне «Повести Временних лет». //Советское славяноведение. - М., 1971. - №4.
10.Надеждин Н.Опыт исторической географии русского мира. - М.,1849.
11.Нидерле Л. Славянские древности. - М.,1956.
12.Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест «Дакия», 1958. - Т.II.
13.Мачинский А.Д. Кельты на землях к Востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М.,1974.
14 Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів,1894.
15.Петрушевич А.С. Сборник издаваемый Галицко-русской матрицей. - Львов.1885.- Вып.1, 2.
16.Петрушевич А. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов, 1887.
17.Руський літопис. - К.,1989.
18.Самоквасов Д.Я. История русского права. - Варшава, 1888.
19.Седов В.В. Очерки по Археологии славян. - М.,1994.
20.Спицын А. Скифы и Гальштатт. Сборник археологических статтей, поднесённых А.А.Бобринскому. - Спб., 1911.
21.Тимощук Б.О. Слов'янські гради Північної Буковини. - Ужгород, 1975.
22.Толстов С.П. Нарцы и волохи на Дунае. Советская этнография. - М., 1948. - №2.
23.Трубачев О.Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.,1991.
24.Шафарик П.И. Славянские древности. - М.1848. - Т.I. - Кн.1.
25.Шльоцер Х.А. О происхождении славян вообще и в особенности славян российских. - М.,1810.
26.Anton K.G. Geschichte der deutschen Nation. - Leipzig, 1793. - Teil.1.

27.Bopp F. Vegleichende Grammatik des Sanskrit. - Berlin, 1833.
28.Gatterer I.H. Die Slavorum origine Getica sive Dacica. - Cottingae,1793.
29.Katancic P. Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum. - Zagrabiac,1795.
30.Zupan J.Etumologie der Namen der Flusse in Karnte. - Carinthia,1831. - №16.
31.Kull I.G. Forschungen im Gebiete der alten Volkerkunde. - Berlin,1871. - T.I.
32.Ler-Splawinski T. Kilka unego stosunkach jezykowych celtycko-praslowanskich. - Rocznik stawistyczny. - T.XIII. - Cz. 1.1956.
33.Lelewel I.Narody na ziemlach slowianskich. - Poznan,1853.
34.Malte-Brun B. Geographie universelle. - Paris, 1859-1861. - T.6-7.
35.Orbini Mavro. Iregno degli Slavi,hoggi corrotamete detti Schaveni. - Pesaro,1601.
36.Pokorny J. Zur Vrgeschichte der Kelten und illyrier. - Halle, 1938.
37.Schlozer A.L. Allgemeine Welthistorie.XXX1. Allgemeine nordische Geschichte. - Halle, 1771.
37.Sakcinski I.K. Pannonija rimska. - RAD. Jugoslowenski Akademia,1873. - №23.
38.Treimer K. Ethnogtntse des Slawen. - Wien,1954.
38.Trbuhovic V. Juzne kulture i narodi prema luzickoj kulturi Praslovenskima i Slovenskima. - I Miedzynarodowy kongres. - Krakow, 1968.
39.Schachmatov A.A. Zu altesten slavisch-keltischen Bezietungen.// Archiv fur slavische Philologie. - Berlin, 1912. - Bd.XXXIII.

РОЗДІЛ VII.

Територія, суспільний лад, етно-політична і соціально-економічнна історія розвитку хорватського етносу стародавньої Галичини

Важливими аспектами вивчення проблеми території, суспільного ладу, етно-політичної та соціально-економічної історії давньої Карпато-Дністровської цивілізації на території якого постало Хорватське князівство, є питання з'ясуваня його територіально-племінного розселення[1; 2; 4; 7; 21].

Без з'ясуваня цієї проблеми неможливо конкретизувати розміщення хорватського етносу. Слід наголосити, що по проблемі розселення хорватів виникла гостра дискусія, тому з'ясування питання визанчення території хорватів ускладнилось, оскільки письмові джерела про територію хорватів дуже противорічиві, а вітчизняні зокрема, окрім окремих згадок, повністю відсутні [1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

При з'ясуванні території хорватів ми покладаємось на єдине достовірне джерело, це свідчення візантійського імператора Констянтина Багрянородного (Х ст.), згадки Руського літопису, а також лінгвістичний, гідронімічний, топографічний матеріал.

Особливо істотним для з'ясування питання території хорватів є свідчення археологічних джерел, які дають нам всеоб'ємлюючі відомості про побут, культуру, суспільний лад хорватського етносу. Особливо істотними для з'ясування питання території хорватів має археологічний матеріал з сусідніх із хорватами територій, що дає право при порівнянні чітко визначити розселення хорватського етносу регіони його компактного проживання в рамках однієї конкретної території[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

При вирішенні проблеми територіально-політичної організації хорватів Карпато-Дністровської цивілізації ми виходили із таких обставин: Слов'яни Карпато-Дністровського регіону у V-IX столітті знаходились на стадії формування ранньо-феодальної державності, у них почались кристалізуватись регіональні князівства, які згідно археологічних свідчень, уже переросли

стадію військово-політичних союзів. За рівнем соціально-економічного розвитку хорвати Карпато-Дністровського регіону пройшли два основні періоди: Перший ранній V-VII ст. н. е. - у цей час хорватський етнос проживав родами, сім'ями, економічною основою якого була підсічно-перелогова система землеробства. В цей час хорватські роди Прикарпатського регіону концентруались навколо торгово-ремісничих цетрів, які починали перетворюватися на політичні. Місцеві родові старійшини почали оточувати себе кращими людьми, які відігравали роль захисників роду, воїнів та могутніх господарів - великих земельних власників. Усі територіальні хорватські старійшини яких прийнято в науковій літературі називати, жупанами, в свою чергу підпорядковувалися спадковому князю і воєнноначальнику, який і являвся, виразником ранньо-феодальної системи у V-VII ст. н. е. в хорватів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

Другий період хорватської історії пов'язується із часом VII-IX ст. н. е., це час більш прогресиних методів ведення господарства і політичного улаштування хорватського суспільства. В цей час хорвати Карпат, Прикарпаття та Подністров'я проживали на своїй території сусідськими общинами, які базувалися на орному землеробстві з застосуванням двопільної системи. Що стосується територіально-політичного ладу хорватів, то можна вважати, згідно свідчень імператора К. Багрянородного, що хорвати кристалізували у цей час міцну феодальну державу, яка відома, як Велика чи Біла Хорватія, політична роль якої, як і територія до останнього часу залишається нез'ясованою[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

У ранній період хорватського етносу регіонів Карпат, Прикарпаття і Подністров'я до його складу входили племінні об'єднання які концентрувались, за свідчення археологічних джерел в основному у басейні ріки Дністер по її притоках, передгір'ях і горах. Дослідники вважають, що ранній період розвитку, а тобто у II-III ст. н. е., слов'яни-хорвати Подністров'я і Прикарпаття мали свої політичні організації з чітко окресленою територією, які у науковій літературі прийнято називати військово-політичними союзами. Основною силою, що

об’єднувала Прикарпатські племена в союзи була необхідність спільної боротьби із зовнішнім ворогом. Племінні об’єднання хорватів, що входили у великий міжплемінний союз уже сплачували певну данину наймогутнішому племінному угрупуванню і брали участь у спільних військових походах. У них ще не було спільної економічної і політичної бази, тому такі союзи племен консолідувались на номінальному підчиненні і то у випадку загрози нападу іноплеменників. Із достовірних історичних джерел відомо, що військово-політичний союз карпів(хорватів) у час своєї могутності у III ст. н. е. перепіс у класичну середньовічну «варварську державу» з наявними ознаками притаманними для ранньо-феодального суспільства, дане державне об’єднання Карпато-Дністровських слов’ян переросло у конгломерат слов’ян-українців, який в античних джерелах відомий як «Склавінська держава». Що стосується ранньо-феодального конгломерату склавинів, то польський дослідник Г. Ловмянський утотожнював його із пізнішим державним утворенням Великою чи Білою Хорватією, в епоху Київської Руси X-XIII століть - із племінним об’єднанням руських хорватів[26,s.162-168].

Дослідник Б. Тимощук проаналізувавши джерела склавінів і антів вважав, що пам’ятники обох груп це два локальних варіанти однієї слов’янської культури, які відрізняються лише деякими рисами і мають чітко окреслену територію. Пам’ятники пеньківського типу поширені в лісостеповій частині України та Молдавії, від Сіверського Дінця до нижнього Дунаю, що територіально відповідає території антів[22,с.6-7].

Пам’ятники же пражського типу, що поширюються на захід від Припяті по басейну рік Дністер і Прут пов’язуються із територією які письмові джерела пов’язують з склавінами [21,с.184].

У зв’язку із територіальною проблемою конгломерату склавінів з якого дослідники виводять племінне об’єднання хорватів, виникає інтерес до короткої розповіді давньоруського літопису про напад аварів(обрів) на слов’ян, де автор утотожнює склавінів-слов’ян з племінним об’єднанням дулібів і іншими племінними об’єднаннями слов’ян. Характерно, що арабський мандрівник IX ст. Масуді описуючи країну Волинян, серед племен, що входили

у Волинську державу називає племінне об'єднання «хрвата», тобто прикарпатських хорватів. Це наводить на думку, що на території Прикарпаття у V-VI ст. н. е. існував військово-політичний союз на чолі якого стояли дуліби. В. Ключевський на підставі зіставлень літописних джерел, творів античних і середньовічних іноземних авторів, прийшов до висновку, що у VI ст. н. е. у регоні Карпат у слов'ян був великий військово-політичний союз. Карпати були загально-слов'янським гніздом. Карпатські слов'яни проживали на цій території дуже довго, тут була їх багатовікова стоянка[8,с.20-21].

Одне із східно-слов'янських племен, хорватів, знає на склонах Карпат і в Галичині і наш початковий літопис навіть і у X столітті. Звідсіля із Карпат з'єднані у військові союзи карпатські слов'яни-хорвати громили Римську, а в подальшому візантійську імперію. Руський літопис складений у Києві не знає часу приходу слов'ян із Карпат на Дніпро. В пам'яті київського літописця XI століття збереглася лише легенда про одне із племен, яке у VI ст. н.е. відіграло велику роль в житті слов'ян. Легенда про примучення дулібів, обрами-аварами, перегукується із свідченнями про слов'ян арабського мандрівника Масуді, який у своєму творі «Золоті Луги» розповідає, що волиняни в минулому мали владу над рештою слов'янських племен, серед яких одне ми можемо чітко розпізнати і встановити, це племінне об'єднання хорватів, що дає нам можливість приступити до встановлення території цього племінного об'єднання. Руський літопис XII ст. теж розміщує услід за дулібами - хорватів. Оскільки дуліби - волиняни археологічно досліджені, територія уличів і тиверців нам відома по сукупності джерел це середнє і нижнє Подністров'я, то між волинянами і тиверцями залишається незайнята ніким територія. По сукупності джерел, це верхне і середнє Подністров'я, тобто територія між волинянами і тиверцями залишається не зайнята ніким до регіону верхньої Вісли по усіх Карпратах і верхньому Подністров'ю і Попруттю. Візантійський імператор К. Багрянородний розміщував у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї, державу хорватів, Велику чи Білу Хорватію, тому сприймемо за реалію, що невідомі хорвати, як пише Масуді були у V-VI ст. н. е. складовою частиною Дулібського союзу і займали територію Верхнього

Подністров'я і Попруття. Дослідник І. Ляпушкін вважав, що дулібський союз племен охоплював територію Верхнього Подністров'я і північної Буковини, очолювався він князями, функції яких не виходили за рамки військового керівництва [17,с.2-10].

Князівства, які входили у Волинську імперію і серед них згадані, Масуді, хорвати, управлялися своїми правителями чи князями. Перша, ранньо-феодальна Українська імперія на чолі з дулібами, на думку дослідника Б. Тимощука, теж не був організацією довготривалою. Руський літопис повідомляє, що у час правління візантійського імператора Іраклія(610-641рр.) дулібська(імперія) чи військово-політичний союз, розпався під ударами Аварського каганату, які згідно свідчень літописця воювали з слов'янами і «примучили дулібів»[13,с.154-156].

Що ж до нашої проблеми означення території руських хорватів то зауважимо, що візантійський імператор К. Багрянгородний у Х столітті опираючись на раніші свідчення візантійської канцелярії часу імператора Іраклія наголошує на політичних відносинах цього імператора у (610-641рр.) з Великою чи Білою Хорватією, яку за свідченнями цього джерела дослідники розміщують в Прикарпатті[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

Подальший розвиток культур Карпато-Дністровської цивілізації підніс їх на вищий соціально-економічний і політичний щабель, укріпив етно-політичну структуру давнього хорватського суспільства. В VII-IX століттях у слов'ян регіону формуються нові суспільні об'єднання, які на сторінках руського літопису відомі як, княжіння, чи племінні княжіння-держави[21,с.126].

В недатованій частині Руського літопису наголошується: «що було княжіння у полян, а в древлян своє княжіння, а у дреговичів своє, а у словен своє у Новгороді, а на Полоті у полочан»[17,с.2-10].

Про територіальні об'єднання слов'ян типу княжіння очевидно ідеться і в наступніх текстах літопису: «І живуть у мирі поляни і древляни і сівер і радимичі і хорвати»[17,с.2-10].

Усі ці короткі згадки засвідчують існування у Південно-Східній Європі велику кількість племінних князівств: полян, древлян, сіверян, новгородських слов'ян, полочан, хорватів,

уличів та тиверців, які мали чітко окреслену територію, власну економічну і політичну організацію. Розвиток економічних, політичних і територіальних структур слов'янських княжінь в тому числі і хорватів відбувася у VIII-IX століттях, що підтверджується ананлізом письмових джерел. Дослідник Б. Тимощук наголошував, що автори VI-VII ст. н. е. не знають таких утворень, як княжіння і територіально окреслені об'єднання племен як: поляни, сіверяни, хорвати і на його думку, ці племінні княжіння були у цей час тільки у стадії формування. Порівняно високий соціально-економічний розвиток слов'янського суспільства ми бачимо на території у хорватів. Археологічні джерела дають право наголошувати, що на теритрії, яку займало племінне об'єднання хорватів, виникли всі умови для утворення великого регіонального княжіння[21,с.136].

Саме у цей час у Карпато-Дністровському регіоні, у місцях розселення хорватів, зросла густота населення, що змусило, як наголошував Б. Тимощук, до тісного згуртування як всередені так і щодо зовнішнього світу. Союз споріднених племен стає всюди необхідністю, а незабаром робиться необхідним навіть і злиття їх окремих територій племен в окрему територію всього хорватського народу[7,с.122-162, с.163-180; с.146-161; с.190-194; с.2-21, с.30-54; с.107-126].

Княжіння мали більш сталу територію, міцнішу політичну організацію і стояли ближче до держави ніж військово-політичні союзи племен VI-VII ст. н. е. На чолі цих об'єднань замість військових вождів, яких вибирали на народних зборах, поступово ставали князі, що одержували спадкову владу і опиралися на постійну військову силу дружину. В княжінні полян за повідомленнями Руського літопису, князювали представники роду Кия. Літопис зберіг імена деяких інших княжінь. Князем древлян був Мал, який вважав себе за суспільним становищем рівний з київською княгинею Ольгою, до якої сватався. Князя Мала оточувала місцева древлянська знать. Відомі також імена легендарних князів Вятка племінного об'єднання вятичів і Радима - радимичів[17,с.2-10].

Що стосується княжіння і князівської влади на території хорватського етносу, то із свідчень К. Багрянородного ми знаємо, що хорвати у VI-VI століттях мали князівські династії які

очолювали князі: Хорват, Ловел, Мухло, Косинець та інші, княгині: Буга, Туга. У IX столітті, як засвідчував К. Багрянородний, хорвати мали свого незалежного, нехрещеного князя. У X столітті, як засвідчує польський літописець Ян Длугош, відомий великий хорватський князь Всеволодімер. Візантійське жерело подає імена князів і княгинь хорватських народів, що пересилилися із своєї батьківщини на нові землі в Далмацію: Мухло, Ловел, Косинець, Хорват і дві княгині, що очолювали два хорватські народи - Туга і Буга. Говорячи про хорватів, які залишилися у своїй стародавній батьківщині К. Багрянородний наголошує, що вони управляються одним нехрещем князем. Тут же імператор-письменник Костянтин Багрянородний подає нам територію нехрещеної Хорватії, свідчення про яку вже аналізувалися[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

До цього періоду належить і згадка анонімного джерела угорського короля Бели про місто Галич чи галицького князя, яке являлось складовою частиною території хорватів. В описі подій кінця IX ст. він згадує про Галич та галицького князя, що гостинно прийняв у себе угорського вождя Альмоша, коли угорці переходили в Панонію[15,с.56]. Очевидно Галич кінця IX ст. був уже осередком князівської влади якоїсь місцевої хорватської династії[6,с.296-297]. Польський хроніст Ян Длугош опираючись на невідомі нам джерела, як наголошувалось вище, згадує останнього хорватського князя Всеволодімера, що погинув на полі битви у 992 році під час відомої із руських джерел русько-хорватської війни. Ян Длугош наголошує, що сестра Всеволодімера хорватська княгиня була у другому шлюбі дружиною Болеслава Хороброго і цим мотивує притензії і заняття Болеславом Хоробрим у 1018 році Хорватії і Червенських градів [27,s.235-237].

Аналіз джерел до останнього часу був недоступний для всеоб’єслючого вивчення. Дослідник XIX століття І. Лінніченко тільки ввів свідчення Яна Длугоша в контексті політичної історії хорватів правомірно наголошуючи на існуванні до X ст. незалежного хорватського князівства[12,с.12-18].

Отже з історичних джерел, на території Карпато-Дністровської цивілізації проглядаємо, державу-королівство, з окресленою

територією і економічною організацією. Зокрема у карпів-хорватів така політична і економічна, як і культурно релігійна система проглядається починаючи із I-V та VI-IX ст. н. е. Можна погодитися з висновками дослідника В. Королюка, що столичним центром хорватів був Перемишль. Княжіння на території Карпато-Дністровської цивілізації, зокрема у карпів-ховатів у I-X ст. н. е., як вважав дослідник, були формами політичних організмів близьких до держави. Королівства, князівства на території Карпато-Дністровської цивілізації,на думку В. Королюка, були не тільки територіально-політичними утвореннями але й етнічними одиницями[9,с.9-18; с.46- 53].

Хорватські королівства та князівства Карпато-Дністровської цивілізації за період I-IV та V-X століть виробили у собі внутрішню єдність і свідомість своєї особистосі. Кожна така група слов'ян-хорватів Карпато-Дністровської цивілізації, відрізнялась від іншої особливостями свого побуту, звичаями, елементами культури, на що звернув увагу руський літописець: «мали бо звичаї свої і закони батьків своїх історію і свій характер і мораль» - і очевидно свою чітко окреслену територію[10,с.23-26].

Територія княжінь Карпато-Дністровської цивілізації, це області і місцепроживання за виразом дослідника П. Третякова «народців» з своєю культурою, історією, релігією і епосом [23,с.297-299].

Етнографічні особливості княжінь Карпато-Дністровської цивілізації полягають в тому, що їх території були зайняті однорідним населенням, що проживало на даній території довгі віки, і це відображається даними фольклору, лінгвістичним, топографічним і археологічним матеріалом. Беручи до уваги таку сукупність джерел ми і будем локалізувати територію хорватів. Не маючи достовірних археологічних джерел, не знаючи території яка б говорила, що власне тут проживали, хорвати, ми за основу їх проживання берем територію яка включає в себе басейни рік горішньої Вісли, Дністра і Попруття. Порівняльно типологічне вивчення слов'янських пам'яток I-V та VI-X ст. на території Карпат, Українського Прикарпаття та Подністров'я показало, що обидві групи пам'яток належать до однієї східно-слов'янської культури типу Луки-Райковецької, але між ними

встановлено і певні відмінності і племінні особливості ймовірно етнографічного характеру. Так в слов'янських керамічних комплексах, які входять у територію хорватів дуже часто зустрічаються гончарні горщики із значними домішками жорстви. Зерна останньої виступають на поверхні створюючи враження, що вони посипані дрібними камінчиками. В керамічних комплексах з слов'янських поселень середнього Подністров'я, відзначав дослідник Б. Тимощук, посипана кераміка зустрічається рідко. Є незначні відмінності і в житлобудівництві. Основним типом жител обох груп слов'янських пам'яток були напів-землянки з пічками-кам'янками, дерев'яні стіни яких обмазувалися глиною, що майже не зустрічається за межами розселення хорватів у слов'ян середнього Подністров'я. Майже на усій території розселення хорватів у Прикарпатті виявлені зернові ями з обпаленими стінами, що є відсутнім у слов'ян середнього Подністров'я. Досить характерним для території хорватів Прикарпаття є городища із земляними валами насип яких зміцнювався невисокими кам'яними стінами (Ревно, Червона Діброва і другі) - подібного типу укріплення поза територією розселення хорватів зокрема на території середнього Подністров'я не виявлено. З цього приводу археолог Б. Тимощук висловив припущення, що Прикарпаття і середнє Подністров'я належали до різних політичних і територіальних об'єднань, до різних племінних княжінь. За давньою історичною традицією північно-східне Прикарпаття заселяла група слов'ян з іменем хорвати[21,с.137-138].

Дослідник історичної географії Східної Європи М. Барсов, ще у 1873 році писав: «Хорватів початковий літопис розміщає по сусідству з уличами, тиверцями і дулібами, але докладного їх територіального розміщення не подає. Все ж сама назва цього племінного об'єднання дає підстави вважати, що хорвати розселились на схилах Татранських Карпат, які і до цього часу в галицьких русинів зовуться горби (хьрби, хріпи). На їх широке розселення по територіях Прикарпатських областей можуть вказувати чисельні місцевості, які до цього часу зберегли хорватські назви від верхів'їв рік Вислока, Білої і Сана на підень до Тиси і її приток Гернаду, Боржогу, по Сому і Красній і по

Пруту». Визначена територія хорватів у XIX столітті М. Барсовим охоплює усі північно-східні Карпати, верхів'я Подністров'я на заході, до Прута і Дністра на сході[2,с.80-82].

Приблизно таку ж територію відводять хорватам і інші вчені. Відомі чеські славісти П. Шафарик та Л. Нідерле вважали, що хорвати проживали на схід від Чехії і Вісли, охоплюючи територію Галичини і Буковини біля рік Дністра і Прута, де в топоніміці збереглися сліди їх перебування[14,с.155].

Польські історики, які присвятили хорватам багато своїх праць розрізняють західних(чеських) або білих хорватів південних та східних або руських, вони вважають, що руські хорвати проживали на схід від білих хорватів на території від верхів'я Пруту, Серету і західного Бугу і до Ніси та верхів'їв Ельби. Отже польські дослідники включають Буковину і верхнє Подністров'я в ареал розселення хорватів. Руські чи східні хорвати згадуються лише в «Повісті минулих літ». Руський літописець на перших сторінках свого твору «Повісті минулих літ» говорячи про розселення слов'ян називає білих хорватів поряд з чехами і моравами, сербами та іншими[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91; 28, t.I; t.II].

У другому випадку руський літописець згадує хорватів серед іншої групи слов'янських племен коли розповідає про східних слов'ян: «І живуть у мирі поляни і древляни і сівер і радимичі і вятичі і хорвати»[17, с.2-10]. Схожу ситуацію відносно хорватів ми знаходимо у хроніці Козьми Пражського де теж згадуються дві групи хорватів: «хорвати і другі»[25,с.204, с.406; с.265-266].

Візантійський імператор Костянтин Багрянородний теж залишив своє світобачення про хорватів, його екскурс сягає в глибину віків хорватської історії і дає право наголошувати нам, що хорвати являються древнім етносом серединної Європи. Він єдиний середньовічний автор який хоч і гіпотетично подав нам територію розселення хорватів. За цим територіальним описом К. Багрянородного дослідники, в тому числі й автор цього дослідження, висунули гіпотези про територію проживання хорватів у Галичині та Буковині по ріках Дністер, Прут, Сан і т. д.[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91]. Руський літописець теж означує проживання ховатів в Прикарпатті. Він поділяє хорватів на дві групи, де

одних називає хорватами, а других білими хорватами. На думку багатьох вчених давні слов'яни як і інші народи користувалися географічною термінологією за якою сторони світу визначалися не за сонцем, а за кольорами. Чорний кольор означав - північ, червоний - південь, білий - захід, зелений або голубий - схід. Отже територія білих хорватів, згідно свідчень візантійських і вітчизняних джерел, означують західних хорватів, що оприділюється територіально передгір'ями північно-східних Карпат[17,с.2-10; 21,с.98-99].

Одинакова назва «хорвати» для обох груп населення (західних і східних хорватів) свідчить про те, що у більш давні часи вони становили єдину етнографічну групу слов'ян, це стосується того часу, коли слов'яни ще не були розділені на західних і східних. Лінгвісти стверджують, що виділення східнослов'янських і західнослов'янських мов відбулося у VI-IX століттях, очевидно у цей час ще існувала єдина етнографічна група слов'ян, хорватів, яка в процесі подальшого розвитку розділилась на східних (руських) і західних (білих) хорватів. Частина хорватського населення переселилась на Балкани де утворила третю південну групу хорватів. Сукупність археологічних матеріалів прикарпатського регіону, які вчені характеризують як хорватські, дозволяють розміщувати ядро хорватського етносу на території Українського Прикарпаття. Вибір цієї території для розміщення на ній хорватів виник не випадково. Сукупність джерел і їх аналіз дав можливість вченим і раніше окреслювати у Прикарпатті територію хорватів. Ранні згадки про карпів(хорватів) III-IV ст. н. е. римських джерел, які археологічно утотожнюються вченими з культурою Карпатських курганів, допускає можливість локалізувати на схід від римської провінції Дакія, військово-політичний союз карпів-хорватів[18,с.151-152].

Свідчення К. Багрянородного, який писав про хорватів, дозволили дослідникам окреслити територію хорватів і пов'язати її з територіями Галичини і Буковини. Якщо пов'язати свідчення римських джерел і з візантійськими в поступальному і еволюціонуючому контексті розвитку одного і того ж етносу карпів-хорватів, то ми побачимо, що археологічний матеріал із цього регіону повністю вкладається в етно-історичний розвиток на території історичного Прикарпаття. Територія Українського

Прикарпаття з точки зору археологічного матеріалу повністю відповідає сукупності свідчень і аналізу матеріалів тих вчених, які розміщують на Прикарпатській території слов'ян-хорватів[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91]. Ця територія належить до корінних слов'янських земель. На території хорватського племінного союзу вперше були виділені достовірні хорватські пам'ятники які датуються I-V ст. н. е. З цього часу і на протязі усієї історії другої половини першого тисячоліття Прикарпатська територія постійно пов'язується вченими з племінним об'єднанням хорватів. Відкриті і вивчені тут археологічні пам'ятники IV-X століть належать до однієї, що змінювалася і еволюціонувала, хорватської культури. Аналіз основних елементів матеріальної культури(керамічних комплексів, домобудування, оборонних споруд), дозволяє визначити певну особливість цих археологічних пам'ятників IV-X століттями, і виділити їх у верхньо-дністровський чи прикарпатський варіант східно-слов'янської(хорватської) культури і пов'язати пам'ятники цього варіанту з пам'ятниками літописних хорватів. Хорватське населення не було перейняте великими хвилями міграцій, їх матеріальна культура тут розвивалась у поступальному процесі, що дає можливість означити їх територію, яка займає сьогодні території: Чернівецької, Тернопільської, Івано-Франківської, Закарпатської областей Української держави і Пряшівського округу Словацької Республіки, Жешівського воєводства Польської Республіки і суміжні й порубіжні області Румунії [21,с.138-139].

Власне на цій території і розміщені хорватські пам'ятки та комплекси які датуються VI-X століттями. Дані археологічні пам'ятники: селища, городища, дають можливість прослідковувати особливості соціально-економічного розвитку стародавньої Хорватії. Розгляд даних пам'ятників на території хорватів говорить, що хорватське суспільство у VI-VII ст. н. е. в основному складалося із землеробських багатосімейних (сусідських) общин з яких розвинулись ранньо-феодальні центри у хорватів[14,с.77, с.155].

Досліджені громади хорватів на даній території Прикарпаття перетворюються в феодальні центри різної величини із різним

соціально-економічним і політичним статусом і у еволюційному процесі. Всі вони існують до кінця Х століття, тобто до того часу коли, як наголошував дослідник Б. Тимощук: «закінчується процес включення східних хорватів, що проживали на території Українського Прикарпаття у склад Київської держави»[22,с.5-7].

Отже, головним політичним і соціально-економічним центром на території хорватів був Перемишль, та останні дані археологічної науки свідчать, що окрім Перемишля у хорватів були і другі значні політичні та торгово-ремісничш центри, зокрема такий як, Стільско, який за дослідженнями археолога О. Корчинського, є досить великим адміністративним та політичним центром. Власне Стільсько, наголошує О. Корчинський: «у якому був Стіл (була столиця) хрватів…», був у стародавні часи головиним центром Прикарпатських хорватів. Сучана археологічна наука за останні десятиліття встановила на території розселення племінного об'єднання хорватів в Українському Прикарпатті велику кількість населених пунктів, святилищ, городищ, тобто за О. Корчинським «Столів-Стільско» які датуються V-VI ст. н. е., і як наголошував дослідник В. Королюк, всі пов'язуються з літописними хорватами. Яке із всіх хорватських міст(Стільсько), було столичне, покаже час, як і нові аргументовані, з доказовою базою, щодо столичних центрів, археологічні дослідження на основі достовірних археологічних джерел[10,с.24-25]. Дослідник Б. Тимощук з цього приводу відзначав, що поселення та городища Буковинських Карпат: Широка Поляна, Червона Діброва, Біла, Коростувата та інші являються хорватськими. Так, наприклад, для пам'яток хорватів Прикарпаття VII-IX століть є характерна «посипана» гончарна кераміка виготовлена з глини до якої добавлені товчені гірські породи або круглозернистий пісок, зерна якого виступають на поверхні посуди створюючи враження посипаної, подібна кераміка в середньому Подністров'ї зустрічається рідко. Є певні відмінності і в домобудуванні. Основним типом для цих груп населення (хорватів і тиверців) були напівземлянкові житла з печами-кам'янками. Та у них є певні відмінності, так у хорватів Прикарпаття дерев'яні стіни стовпової конструкції часто обмазували глиною, що не спостерігається у тиверців у середньому Подністров'ї. Зрубні оборонні стіни хорватських

фортець Прикарпаття часто скріплювались зовні кам'яними стінами-крепідами, чого не спостерігається в оборонній системі тиверців середньоо Подністров'я. Окрім цього у хорватських селищах Прикарпаття часто зустрічаються хлібні ями з обпаленими стінами, чого не спостерігається у тиверців у середньому Подністров'ї. Цілком ймовірно, що і обряд поховань у хорватського і тиверського населення не був одинаковий. В курганних похованях Буковини, Закарпатської області, які тягнуться по Прикарпаттю переважають захоронення кремацій в курганах. Ця територіальна сукупність закінчується у середньому Подністров'ї. Проведені дослідження показали, що в межах Чернівецької області пам'ятки хорватів Прикарпаття і середнього Подністров'я чітко територіально розмежовує ріка Прут. На його правому березі відкрито групу слов'янських селищ і городищ VII-X століть з типовими для карпатського населення рисами. Селища і городища: Коростувата, Ревне, Біла, Горбово та інші - належать хорватам. І яке з них головне «Стільсько», за О. Корчинським, важко сказати. На лівому березі Прута розміщені поселення з характерними рисами для Подністров'я (Магала, Нова Жучка, Новосілка та інш.), які територіально пов'язуються з тиверцями. Що стосується хорватських пам'яток, територія яких починається від Прута, то особливість їх полягає в тому, що вони тотожні з пам'ятками Буковинських Карпат VII-X ст. і сінхронно тягнуться по обидвох склонах Карпат в Закарпаття, охоплюючи територію Карпатських гір на сотні кілометрів. Дослідник Б. Тимощук вірно пояснював це тим, що в північно-східних Карпатах включаючи і територію північної Буковини проживала одна і таж етнографічна група слов'ян-хорватів з своїми особливостями, дещо відмінними від інших груп слов'ян в тому числі і Подністровських тиверців. Політичною межею території Карпатської групи слов'ян-хорватів на північному сході у VII-X століттях була ріка Прут, наявний археологічний матеріал, що пов'язується з хорватськими містами, селищами, що яскраво показує межі територій хорватського розселення у Карпатському та Прикарпатськму регіонах. Поки що, поза сумнівом ховарської столиці, визначене ще вченими у XIX столітті, стародавнє місто хорватів, Перемишль, а Стільсько, могло бути значним хорватським, язичницько-релігійним центром[20,с.96-97].

Приблизно так визначав територію хорватів, навіть без наявного археологічного матеріалу, виключно на хорватському топонімічному матеріалі, російський історик XIX століття, М. Барсов. Визначена М. Барсовим територія розселення хорватів від Пруту на сході, до Вислоку на заході в основному співпадає з даними сучасної археологічної науки[2,с.80-82].

Археологічно слабо досліджена територія хорватів у сусідстві з літописними «дулібами» на сході і на заході у сусідстві з польською та чеською групами слов'ян. Ця територія була ще у XIX ст. лінгвістично добре досліджена чеськими славістами, які вважали, що хорвати проживали на схід від Чехії і Вісли охоплюючи території Галичини і Буковини. Зокрема чеський дослідник Л. Нідерле наголошував, що найймовірніше поселення хорватів знаходились у східній Галичині і Буковині біля Дністра і Пруту, де в топоніміці збереглися сліди перебування хорватів [25,с.208, с.405; 265-266].

Дуже цікавим аргументом для з'ясування території хорватів є простеження по свідченнях археологічної науки, територіальне розмежування хорватів з дулібами. Руський літопис, як вважає більшість дослідників, зажди розміщує хорватів у слід за дулібами, арабський мандрівник Масуді у своєму описі слов'янських племен, теж розміщує у слід за волинянами народ хорватів[5,с.276-277].

Дослідник В. Королюк розглядаючи свідчення Руського літопису під 981 роком прийшов до висновку, що князь Володимир ходив війною на «дулібів і хорватів» [10,с.24-26], а це яскраво може свідчити про сусідство останніх. Згідно з археологічними джерелами територія Українського Прикарпаття відводиться хорватам. Важливі археологічні пам'ятки хорватів на схід від Дністра чітко фіксуються на схід до вододілів рік верхів'їв західного Бугу, дальше витоків Стиру, Ікви, верхньої Горині, витоку ріки Случ і дальше до витоків південнього Бугу. Згідно висновків археолога Б. Тимощука, який основні пам'ятники відводить в Українському Прикарпатті, хорватам, виділяючи останні в особливий Прикарпатський варіант слов'янської(хорватської) культури, видно, що окрім Карпат і верхнього Подністров'я хорвати у V-IX століттях займали усі східні притоки Дністра від його витоків до ріки Збруч, саме ж

збручанське святилище «Богит», дослідник теж зараховує в ареал хорватської релігійної культури[22,с.5-7].

Якщо вважати, згідно з висновками археолога Б. Тимощука, усі пам'ятники від витоків східних приток Дністра, хорватським, а також ті обставини, що на сході хорвати межували по лінії міжрічь рік західного Бугу, витоків Стиру, Ікви, Верхньої Горині, Случа, південнього Бугу, за вододіли яких хорватські археологічні пам'ятки не поширюються, то правомірно наголошувати, що територіальне розмежування між хорватами і дулібами проходило по вищевизначених даним дослідженням водних артеріях з заходу на південь. Ряд польських істориків, в тому числі і польський історик Г. Ловмянський, теж розміщують хорватів на обширній території починаючи від західного Бугу дальше по Дністру, верхньому Пруту і Серету, включаючи в ареал хорватської культури всю територію сучасної Української і Румунської Буковини[26,s.163-168].

Якщо вважати вірним розмежування територій хорватів і дулібів по вищеозначених водолілах, що підтверджується і висновками археологічної науки, згідно свідчень якої з однієї сторони, вододілів, ми бачимо курганні і підплитові поховання хорватів, а з другої сторони поховання полів Поділля та Волині - то означене розмежування є по усій очевидності, достовірне [21,с.138-139].

Отже на окресленій території Карпато-Дністровської цивілізації, які пов'язується з обширним Хорватським князівством досліджено більше 400 поселень, соціальна і хронологічна класифікація яких датується V-X ст. н. е., що дає можливість проаналізувати поступовий розвиток хорватського етносу, від общинного до феодального суспільства на основі племінного об'єднанная Прикарпатських хорватів. Гіпотетично попробуємо реконструювати на останніх матеріалах археологічної науки зародження і формування нового (феодального) ладу у хорватів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я. Запровадження і формування у Прикарпатському регіоні нових феодальних відносин, які почались з перших століть н. е., були основою у розвитку господарства і суспільного ладу хорватського суспільства. Археологічні джерела дають право говорити, що прогресивні зміни у перших ст. н. е.

відбулися в основних галузях виробництва: землеробстві, ремеслі, скотарстві і торгівлі. Згідно свідчень археологічних джерел, встановлено, що основним заняттям у господарській діяльності хорватів було землеробство і скотарство. Таке становище споглядається через призму археологічних джерел на усій території Прикарпаття, Карпат, і середнього Подністров'я, де проживали хорвати. Землеробство у господарстві хорватів мало глибокі корені та традиції. Тут, як засвідчують археологічні джерела, господарство, почало розвиватися ще в неоліті, на що вказує Буго-Дністровська неолітична культура, яка засвідчується в усіх наступних археологічних культурах, починаючи з мідного віку у якому бере свій відлік у Прикарпатському регіоні, Трипільська культура, у якій землю уже обробляли за допомогою дерев'яного рала з мідним наральником, а в залізному віці почали використовувати залізні наральники. Знахідки залізних наральників, археологами, на поселеннях Прикарпаття дає право висунути гіпотезу, що орне землеробство у зоні розселення хорватів з використанням дерев'яного рала з залізним наральником зберегло свої традиції і у слов'янського населення (карпів-хорватів) і дійшло до другої половини І тис. н. е. Підтвердження таких наших висновків дають знайдені хорватські наральники у Перемишлі, Галичі, хорватських селищах Рашків, Бакота та інших[4,с.76-96].

В господарстві хорватського населення Карпат і Прикарпаття, з яким пов'язується відкрита у регіоні і датована першими ст. н.е. «культура Карпатських курганів», яку означено вченими як хорватську, відзначається своєрідним стилем ведення господарства, який може вказувати на зародження у Прикарпатті ранньо-слов'янських феодальних відносин. Характерно те, що в господарстві хорватів мало орних земель і багато пасовищ, що могло би говорити, що хорвати в більшій мірі займались скотарством. Та як свідчать археологічні джерела хорватське населення активно займалося і землеробством. Виявлені хлібні ями в хорватських городищах Ревному, Червоній Діброві, та на поселенні Клокучка 2 в Чернівцях, Кодині і других поселеннях, у яких знайдено збіжжя пшениці, ячменю, проса, полови, яскраво наголошує нам, що хорвати Прикарпаття і Карпат вели скотарсько-землеробський спосіб життя, де останньому надавали

велику увагу. Виявлені тут землеробські знаряддя праці: залізні серпи, залізні мотики, жорнові камені, глиняні сковороди для просушки зерна (зерновики) дають нам яскраве підтвердження, що на протязі довгих століть, а може й тисячоліть населення Прикарпаття вело комбінований спосіб господарювання, а тобто землеробсько-скотарський. Згідно з останніми напрацюваннями археологічної науки бачимо, що населення Прикарпаття і Подністров'я з давніх давен розвивало усі види свійських тварин, велику і дрібну рогату худобу: свиней, коней, птицю[3,с.217-218].

Автор другої половини VI ст. н. е. Прокопій Кесарійський подає деякі відомості наголошучи, що слов'яни Прикарпатського регіону окрім землеробства і скотарства вели і лісове господарство. Аналізуючи ці свідчення український дослідник В. Петров відзначив, що свідчення Прокопія Кесарійського дають право говорити про виробничі особливості лісового господарства: короткий термін користування посівною ділянкою обмежений одним - трьома роками, тому підсіка лісів під угіддя і поля цілком реальна у господарській діяльності хорватського населення Карпат та Прикарпаття[16,с.30-35; с.74].

Самі ж хорвати, згідно археологічних свідчинь, проживали у перших ст. н. е. великими поселеннями між якими було дуже багато вільних незайманих земель, що давало можливість вести перелогову систему землеробства, за якою родючість полів відновлювала сама природа. Кількість хорватського населення у цей час зростає, поселення Карпат, Прикарпаття і Подністров'я перетворюються в городища у яких активно проходить розвиток ремесла, з яким активно співіснує і розвивається землеробство та скотарство. Хорватські поселення і городища в цей час розміщуються переважно у горбистій вкритій лісом місцевостях, у них ведеться землеробсько-скотарський спосіб господарства. Археолог Б. Тимощук відзначав довготривале існування хорватських поселень землеробського характеру. На його думку вони могли довго функціонувати лише при умові постійного обробітку тих і самих ділянок землі. Цілком очевидно, що вогнево-підсічна та перелогова система землеробства, потребувала і колонізації нових земель, що приводило до відтоку хорватського населення. Щоб залишатися віками на одній і тій же землі хорвати повинні були дотримуватися такої системи

землеробства, яка б могла забеспечити відновлення родючості грунтів в найкороший відрізок часу, не виключно, що хорвати під впливом господарювання в сусідніх римських провінціях, ввели у себе двопільну систему землеробства. Підтвердженням цього можуть бути знахідки на поселеннях риських сільськогосподарських знарядь праці, залізних римських наральників. Поява у III-IV ст. н. е. у карпів-хорватів нової системи землеробства дає право наголошувати, що хорвати у III-IV століття н.е. переходять до (римського) плужного методу обробки земель, який придатний не тільки для рихлення грунту, але й перегортання його скиб. Рештки плугів, важкі рала, залізні лемехи, чересла знайдені у слов'янських поселеннях IV-VI століттях нашої ери яскраво говорять про новий плужний спосіб обробітку земель населенням Прикарпаття та Подністров'я [21,с.102-103].

Застосування плуга було великим досягненням хорватського землеробського населення, це прискорювало процес обробітку великих посівних площ під майбутній урожай, який вирощувався у цей час у більшій мірі на продаж і вивозився на римські ринки в провінції Дакію і Мезію. Наявнівсть постійного римського ринку давало можливість кардинальних змін у сільському господарстві, наприклад, зробити перехід від перехресної системи рихлення грунту, ралом, що вимагало вдвічі більшої затрати праці, до оранки в одному напрямку, що давало економію сил і часу. Перевертання грунту під час плужної оранки сприяло збереженню вологи, поліпшувало структуру грунту. Все це давало можливість поступово переходити до сталого обробітку тих самих полів і значно збільшувати виробництво сільськогосподарської продукції на продаж, яка у I-IV століттях нашої ери потрібна була не тільки землеробам, щоб прокормитися, а й для представників політичної адміністрації ранньофеодального хорватського суспільства, а також у більшій мірі, для особистого збагачення за рахунок продажу товарів та зерна на римських ринках. Таке могутне зрушення в господарстві хорватів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я сталося завдяки експлуатації хорватською знаттю залежного хорватського землеробського населення, яке у цей час чисельно збільшилося. Це видно із того, що хорватські села у IV-VI ст. н. е. стають

великими, як за площею так і за кількістю населення. Нова система землеробства, забазпечена новою технікою дуже сприяла виникненню надлишкового продукту, що є ознакою феодального ладу. Вивіз зерна на римський ринок і отримання за нього сталого еквіваленту цінностей - римських срібних і золотих грошей, ось основний сталий еквівалент розвитку хорватського суспільства та знаті. Отже можна припустити, що уже в III-IV століттях нашої ери внаслідок сусідства з римським суспільством і внаслідок торгово-економічними зносинами з останнім у слов'ян-хорватів Прикарпаття та Подністров'я зароджуються такі економічні відносини, які виражаються постулатом феодалізму: товар-гроші-товар, ринковими відносинами, де виробництво і землеробство в тому числі всеціло спрямовується на ринок (продаж товару), як представниками панівного класу (феодалами) так і середнього класу (купцями) і підневільного (землеробами-общинниками). Виявлені в цей час у Прикарпатті великі за площами землеробські угіддя, дають право наголошувати, що сількогосподарська продукція виготолялась в основному на продаж, оскільки для прогодування населення її було явно забагато. Очевидно, що розвиток нової системи господарювання привело до виникнення нових інститутів, феодальних відносин, при яких новоутворений військовий клас (феодалів) теж забирав з підневільного населення частину урожаю, продукти рослинництва чи тваринництва. Так, очевидно, і виник інститут «полюддя», який відомий уже, у ранньо-слов'янському суспільстві. В цей же час у Прикарпатті модернізується і скотарство. Свідченнями цього може бути поява спеціального глиняного посуду, що пов'язується з молочним господарством. Мова іде, наголошують дослідники, про миски-цідила, які відомі у хорватських пам'ятниках IV-V століть нашої ери і у хорватських пам'ятниках VI-IX століть. Нові археологічні джерела говорять, що в цей час починають виникати городища, які зразу ж стають основними осередками ремесла та торгівлі, що безумовно сприяє кристалізації феодального ладу, який і постав на базі нового способу ведення господарства[11,с.93-94].

Досліджуючи господарство та суспільний лад Прикарпатсько-Дністровських хорватів, слід виділити велику кількість городищ та селищ, які розміщені по усій території Прикарпатської

Хорватії. У виявлених городищах археологи провели ретельні розкопки, в процесі яких вивчалися системи та конструкції оборонних споруд, характер забудови укріплених городищ і їх зв'язок з навколишніми селищами і поселеннями. Досліджені городища хорватів, час функціонування яких припадає в основному на VI-X століття, поділяються в основному на городища, феодальні центри і городища, а також городища - з князівськими фортецями, городища, сторожові-фортеці, городища - феодальні замки. Типологія хорватських городищ, їх система забудови в VI-X століттях, майже одинакова, її ще залишилось порівняти із типологією хорватських поселень III-IV століть нашої ери, щоби визначити певні закономірності історичного розвитку прикарпатського суспільства. В процесі аналізу археологічного матеріалу вчені побачили, що система укріплень хорватських міст має свої риси:

1. Укріплення складаються з дерев'яних стін стовпової конструкції частоколу чи стіни, що зводилася з горизонтально покладених колод закріплених стовпами, часто укріплених земляними укосами спереду, та різноманітними будівлями.

2. Довгими наземними будівлями, зрубами-опорами з внутрішнього боку. Це найдавніший тип конструкції який застосовувався у карпів-хорватів починаючи з IV століття нашої ери і зберігся до часу завоювання Хорватії, Київською Руссю, тобто до X століття. Укріплені лінії такого типу досліджувалися уже у хорватських городищах V-VI століттях нашої ери біля сіл: Ревно, Добринівці, Червона Діброва, Судова Вишня, в с.Нижньому Струтені, містах: Галичі, Звенигороді і багато інших.

Всі ці типи хорватських укріпдень датують вчені-археологи по різному, однак по усій очевидності їх інтенсивний розвиток припадає на IV-VIII століття, що засвідчує і К. Багрянородний [1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

Внаслідок ретельного вивчення хорватських городищ вчені побачили 4 основних типи конструкцій головних оборонних ліній які відповідають головним типологам забудови хорватських городищ, першого - городищ-общинних центрів, другого - городищ-князівських центрів(фортець), третього - городищ феодальних замків, четвертого - городищ-сторожових фортець,

інакше кажучи, наголошував дослідник Б. Тимощук, певному соціальному змісту того чи іншого укріпленого поселення відповідає певне планове і конструкційне вирішення його спорудження. Однак, хорватські городища з укріпленнями певного типу з «частоколом» у готовому вигляді трапляються рідко, у більшій мірі у одному і тому ж самому хорватському городищі спостерігаються різні конструкції навіть головних оборонних ліній[22,с.7-8].

Для визначення соціального типу хорватських городищ, необхідно враховувати два періоди їх розвитку; I - римський і II - візантійський, тобто час коли система їх укріплень була підлаштована під рівень тієї цивілізіції із якою хорватське суспільство, хорватська державність Прикарпатського регіону черпало господарську систему для застосування її у власному суспільстві. Не слід виключати і перейняття слов'янами-хорватами Прикарпаття і Подністров'я у більш ранішому часі своєї історії - II століття до нашої ери - I століття нашої ери, давньогрецької (полісної) ситеми господарювання, де міста-держави хорватів цілком могли формуватися під впливос давньогрецької системи і у римський час тільки модернізувати свою структуру для зародження феодальних відносин у візантійський час[24,с.131-142].

Оскілки дана проблема ще зовсім не розглядалася історичною наукою і являється по більшій мірі гіпотетичною, то розгляд феодальних городищ, як систем укріплень хорватських городищ слід починати з достовірно встановленого археологічною наукою, часу, а тобто з IV-VI століття нашої ери. Більшість хорватських укріплень цього часу було обгороджено однією лінією, і лише в'їздні частини мали додаткові укріплення. Але виявлені городища більш складного плану, обгороджені широкими оборонними спорудами, які складалися з кількох укріплених ліній. Феодальні замки хорватської знаті були обгороджені однією оборонною лінією, а князівські цитаделі-фортеці кількома укріпленими лініями. Що стосується забудови території городищ, то археологи вважають, що вони на ранніх етапах забудовувалися без будь-якої системи. На їх територіях у IV-VI століттях нашої ери розміщувалися різнотипові будівлі в основному, це довгі наземні споруди, напів-землянкові житла, ремісничі майстерні

(це стосується в основному общинних центрів). На городищах феодальних центрах забудова проходила за встановленим планом. Основні хорватські городища IV-VI століть нашої ери і феодальні центри забудовувались на місцевостях які самі послуговували добрими природніми укріпленнями. В середині таких городищ розміщувалися різноманітні будівлі: житлово-господарські, ремісничі майстерні, складські приміщення. Така система забудови, наголошував дослідник В. Королюку, у хорватів залишилась і тоді коли Хорватське князівство увійшло до складу Київської Руси[10,с.26-28].

Сукупність письмових та археологічних джерел III-X століть про карпів-хорватів, дають нам право наголошувати про поступову модернізацію феодальних відносин у слов'ян-хорватів у Прикарпатському регіоні. Цьому сприяло збільшення населення, сусідство могутньої у економічному і політичному відношенні Римської держави, розвикок товаро-грошових відносин внаслідок встановлення висого рівня сільського господарства і землеробства в першу чергу. Результати дослідження хорватських поселень, які датуються VI-VII століттями нашої ери, дає право наголошувати, що густота населення у Прикарпатті була завжди висока, що є однією із ознак високого економічного і політичного рівня хорватського суспільства. Ріст населення співпадає із часом широкомаштабних економічних і політичних змін, а також з більш високим рівнем розвитку феодальних відносин, і основних галузей господарства хорватів, розвитком міст і ремесел. Важливим критерієм наявності феодального ладу у хорватів у V-VII століттях нашої ери є наявність ремісничих поселень: ковалів, гончарів. Ремісничі поселення у хорватів, вважав археолог Б. Тимощук, у VI-IX століттях нашої ери були новим прогресивним доробком хорватського населення Прикарпаття, їх виробництво у цей час було уже у більшій мірі спеціалізованим і розраховане на обслуговування населення не тільки своєї громади, але і сусідніх громадських центрів. Тільки цим можна пояснювати той факт, що на території ремісничих поселень вироблялася продукція у таких маштабах, які в декілька раз перевищували норму окремих поселень, така ж ситуація, відбувалась у хорватів і в землеробстві[19,с.95-96; с.66-67].

Очевидно такі поселення, як ремісничі так і землеробські у IV-VII століттях нашої ери могли виникати з наявністю нових феодальних відносин, які встановлювались у хорватському суспільстві Прикарпаття та Подністров'я на протязі всього III-IV століть нашої ери. Археологічний матеріал V-VI століть нашої ери засвідчує, що у Прикарпатті та Подністров'ї в V-VI століттях нашої ери функціонувала велика кількість торгово-ремісничих городищ, у яких знайдено велику кількість кінного військового спорядження, зброю, поряд з ремісничим і землеробським реманентом, що може говорити про реальність князівської феодальної влади, дружинної знаті та землеробсько-ремісничого населення. В процесі розвитку хорватського суспільства і феодальних відносин, феодальні центри очевидно на перших порах співіснували з князівськими державними центрами, та у процесі розвитку князівські, або державні центри трансформувались в центри з політичною адміністрацією і почали відігравати більш значнішу роль в економічному і політичному житті Хорватської держави (Великої чи Білої Хорватії). В таких умовах Хорватська держава набирає нових, феодальних рис. На перше місце у Хорватській державі в VI-VII століть нашої ери виходить місцева князівська родоплемінна знать, з спадковою владою, що підтверджується свідчення Костянтина Багрянородного згідно свідчень якого, ряд хорватських князівств, що переселялися у кінці VI - на початку VII століть нашої ери у Далмацію, управлялися княгинями Бугою і Тугою, що можливо тільки при наявності спадкової влади у слов'ян взагалі і у хорват зокрема[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91].

Таким чином, можна наголошувати, що VI столітті нашої ери являється тим часом за який кристалізувалась феодальна господарська та політично-територіальна система хорватського суспільства на території Галичини на основі передових зрушень у галузях землеробства, ремесла та торгівлі, які зародили сукупність усіх досягнень феодальної епохи, це і торгово-ремісничі та феодальні центри, які й стають у цей час основою у розвитку господарства та суспільного ладу хорватів стародавньої Галичини[1,с.131, с.135, с.137; 146-161; с.190-194; с.2-21; с.30-54; с.107-126; с.68-91; 22, с.5-7].

Список використаних джерел та літератури:

1.Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник УІК. - М., 1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство(до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник УІК. - М., 1997. - Т.І. - №6.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т.ІІ. - №2.
Ідзьо В.С. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави (ІІ-Х ст. н. е). Нуковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньо-феодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо Віктор. Carpiani-Карпи-Хорвати V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р.
2.Барсов Н.П. География начальной летописи. - Варшава, 1873.
3.Вакуленко Л.В. Раннеславянское поселение у с. Глубокое в Прикарпатье. Раннесредневековие восточнославянские древности. - Л., 1974.
4.Винокур І.С., Тимощук Б.О. Давні слов'яни на Дністрі. - Ужгород, 1977.
5.Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб., 1880.
6.Джеджора О. Проблеми історичної топографії Давнього Галича. ЗНТШ., ім.Т. Шевченка. - Львів. - Т.ССХХІІ.
7.Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник УІК. - М., 1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник УІК. - М., 1997. - Т.І. - №6.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. ІІ. - №2.

Ідзьо В.С. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави(II-X ст. н. е). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
8.Ключевский В.О. Русская история. - М., 1992.
9.Королюк В.Д. Западные славяне и Киевская Русь в IX-XII веках. - М., 1964.
Пашуто В.Т. Дипломатия Древней Руси. - М., 1966.
10.Королюк В.Д.Некоторые спорные и нерешённые вопросы истории славянских народов в ранне-феодальный период(III-XI века). - М., 1961.
11.Кухаренко Ю.В.Раскопки в городище и селище Хотомель. - КСИИМА. - М., 1957. - №668.
12.Линниченко Н. Забужская Русь. - Варшава, 1864.
13.Ляпушкин И.И. Славяне Восточной Европы накануне образования Древнерусского государства. - МИА, 1968. - №152.
14.Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
15.Пастернак Я. Старий Галич: Археологічно-історичні досліди у 1850-1943 роках. - Краків-Львів,1944.
16.Петров В.П. Етногенез слов'ян. - К., 1972.
Йордан.О происхождении и деяниях гетов. - М.,1960.
17.Руський літопис. - К., 1989.
18.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тис. н. е. - К., 1960.
19.Тимощук Б.О. Давні слов'яни на території Північної Буковини. Український Історичний Журнал. - К., 1979. - №6.
Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина. - К., 1982.
20.Тимощук Б.О. Слов'яни Північної Буковини. - Ужгород, 1975.
21.Тимощук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. - К., 1976.
22.Тимощук Б.А.Восточнославянская община VI-X веков н. э. - М., 1990.
23.Третяков П.Н. Восточнославянские племена. - М.,1953.
24.Фроянов И.Я., Дворниченко А.Ю. Города-государства Древней Руси. - Л., 1977.
25.Шафарик П.И. Славянские древности. - М., 1848. - Т.II.
Пресняков Е.А. Лекции по русской истории. - М., 1993.
26.Lowmianski H. Poczatki Polski. - Krakow, 1964. - T.II.
27.Dlugic Jan. Prazi. - Krakjw,1825.
28.Slownik starozytnosci slowianskich. - Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1962. - T.I. - T.II.

РОЗДІЛ VIII.

Велика чи Біла Хорватія. До з'ясування питання етногенезу й етнотвореня галицьких та далматійських хорватів

Свідчення стосовно походження, проживання та переселення Прикарпатських хорватів Карпато-Дністровської цивілізації на Балканський пів-острові, нам залишив візантійський імператор Костянтин Багрянородний(912-959 рр.). Власне у розділах XXX-XXXIII свого твору «Про управління імперією», є повідомлення, «що хорвати появилися на Балканському півострові із своїх історичних місць проживання Карпато-Дністровської цивілізації у період царювання імператора Іраклія, в 610-641 роках»[16; 17].

В цей час хорвати поселились на Балканах по його запрошенню приблизно у 630-640 роках. Прийшли вони із своєї стародавньої батьківщини, яка називається Велика чи Біла Хорватія, яка в X столітті знаходилася за Турцією (Угорщиною), на півдні межувала з печенігами, на заході з Францією (Німеччиною), охоплюючи як наголошує Костянтин Багрянородний - «Багибарію-Караптські гори»[5,с.131, с.135, с.137; 12, с.58-59; 17, с.15-28; с.146-161; с.95-127; 18, с.16-71; с.146-161; с.107- 126].

Проаналізувавши всі наявні у канцелярії Візантійської імперії джерела, імператор Костянтин Багрянородий наголошує: «що конгломерат хорватів і сербів розміщувався у землі «Бойки-Бой-Гибарія-Бой-гора, Бабина-гора». Очевидно бойки заселяли відчасти Прикарпаття, відчасти Карпати і покривали своєю стародавньою назвою увесь військово-політичний союз хорватських слов'ян»[5,с.131, с.135, с.137; 12, с.58-75; 17, с.15-28; с.146-161; с.95-127; 18,с.16-71; с.146-161; с.107-126].

По усій ймовірності здається правий чеський славіст XIX століття П. Шафарик, який розміщував Бойків у Карпатах, а прабатьківщину хорватів на схід від Чехії в басейні ріки Верхньої Вісли і по усьому Прикарпаттю та Подністров'ю. На його думку «Бойки» були карпатським населенням і проживали у регіоні міста Стрия та Самбора[52,с.252-254, с.406].

Внаслідок свого стародавнього проживання у цьому регіоні, хорвати і серби клином входили у германські землі, а на сході, хорвати, своєю назвою охоплювали слов'янські військово-

політичні союзи по усій середній і нижній течії ріки Дністра, аж до Причорномор'я та Подунав'я, де межували з печенігами [33,с.77]. По усій проаналізованій сукупності джерел можна наголшувати, що у Прикарпатті та Подністорв'ї до 30-х років VII ст. н. е. концентрувалась Прикарпатська держава хорватів, яка з істоичної точки зору ще зовсім не вивчена[12,с.58-75].

Чеський славіст П. Шафарик вважав, що прабатьківщина хорватів знаходилась на схід від Чехії в областях східної Галичини, тобто у землях Бойків Подністоровських і Бойків Карпатських. Часом руху хорватів на Балкани він вважав 630-640 роки[52,с.252-254, с.406]. Цю точку зору значно розширили югославські вчені Ф. Рачкі і В. Ягич, які внаслідок всестороннього аналізу джерел прийшли до висновку, що хорвати прийшли у Далмацію з більш східних областей, а тобто з басейнів рік Сану та Дністра[76,s.136-138; s.234-236; 80, s.47-87].

Що стосуєтья часу їх переселення на південь, то В. Ягич відкинув твердження П. Шафарика, що хорвати появилися на Балканах тільки у 630-640 роках і тому їх сумнівно зв'язувти із візантійським імператором Іраклієм. Цілком ймовірно, що власне у цей час хорвати скинули аварське іго у своїй стародавній батьківщині, Хорватії, що підвищило їх міжнародний і політичний авторитет. В цей же час хорвати настільки зміцніли політично, що привернули увагу політичної і військової адміністрації Візантійської імперії[80,s.47-87].

Цілком можливо, як вважав чеський дослідник XX століття Л. Нідерле, що хорвати і серби прийшли на Балканський пів-острів на початку VI ст. н. е., що підтверджується свідченнями під 536 роком про прихід слов'ян до Салони чи у 548 році під Діррахію. Дослідник наголошував: «що традиції державності Великої чи Білої Хорватії на півночі, я не рахував би лиш породженням фантазії візантіців. Хорвати і серби прийшли на південь як сильні народи, а значить, покидаючи Прикарпаття та Подністров'я вони уособлювали там собою потужну державну, політичну і економічну силу»[33,с.77].

По усій очевидності у Прикарпатті з переселенням частини хорватського етносу, на Балкани, залишилась ще значна частина політично добре улаштованого з князівською адміністрацією, народу, що складало собою могутню Хорватську державу, яка

охоплювала усе Прикарпаття і Подністров'я, частину суміжних польських і чеських земель. Вихід частини хорватського народу дав можливість тій частині, що залишилася в старій хорватській батьківщині зайняти їх землі і таким чином через століття розвитку, не відчути вихід частини хорватського народу. Тому політичну, соціально-економічну хорватську державну інфораструктуру, яка залишилася в своїй стародавній батьківщині і яка мала своє сформоване політичне тіло, Велику чи Білу Хорватію, ніяк не можна розділяти на чеських, руських і південних хорватів. Очевидно у Прикарпатті проживало з прадавніх часів досить момогутнє і єдине у етнічному розумінні племя хорватів, яке уособлювало у регіоні ранньо-феодальну хорватську державність[9,с.219-220; 5, с.131-135; 12, с.58-75; 17, с.15-28; с.146-161; с.95-127].

По усій очевидності, наголошував російський дослідник Ф. Браун, назва племені хорвати дуже близька до назви Карпатських гір. Не можна також відкидати гіпотези про генетичні зв'язки хорватів з древніми карпами, яких римські імператори Галерій і Максиміліан у 295 році переселили у нижню Паннонію, ряд дослідників вважало, що це власне переселення карпів-хорватів і мав на увазі імператор К. Багрянородний помилково приписавши його часам імператора Іраклія, тобто переніс раніші події III століття у час VII століття[9,с.404-405].

Рис. 1. Галицьке євангеліє – мовна пам'ятка ховартів.

При усій складності з'ясування проблеми можна сказати, що Прикарпатська гілка хорватів, що залишилась проживати у своїй стародавній батьківщині, Великій чи Білій Хорватії, у мовному

розумінні належить до тієїж південноі гілки хорватів, що переселилась на південь. Зауважимо лиш, що Галицьке Євангеліє, яке датується 1144 роком написане на хорватській мові[21,с.92-93]. Галицьке євангеліє залишається єдиним поки що переконливим джерелом, що у мовному розумінні поєднує обидві гілки хорватського етносу і дає право висувати гіпотезу, що ще у XII столітті далматійські і галицькі хорвати були єдиним етносом[17, с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Таку нашу гіпотезу підтверджує і угорське джерело XII століття згідно свідчень якого: «народ, що зараз в Галичині називається Русія-албі, раніше називався Хорватос-албі, хорватський народ, угорські королі мотивували напади на Галичину і бажанням її приєднати до угорської корони тим, що вони ніби-то хочуть воз'єднати другу частину хорватського народу до першої, яка підчинена угорській короні в Далмації» [44,с.28-32].

Існування східно-хорватського етносу у Галичині навіть у XII-XIII століттях можна припускати згідно прізвищ основних боярських родів: Молибожич, Судич, Халдієвич, Щепанович, Кормильчич і багато других, виявлених у Галицько-Волинському літописі[37,с.36, с.47, с.67, с.92]. Сама ж хорватська знать під егідою руських князів Ростиславовичів, навіть у руський час вважала Галицьку державу, як зауважує Галицько-Волинський літопис, «Гірською державою (країною) Перемишльською», яку ми утотожнюємо із Великою чи Білою Хорватією за свідченнями Костянтина Багрянородного[39,с.2-10; 5,с.131, с.135, с.137; 12, с.58-75].

Не слід також забувати, що у VI-VII століттях етнічні розходження хорватів, були мінімальні, а згуртування в рамках Великої чи Білої Хорватії кристалізувало хорватський етнос повністю. Саме існування могутньої Хорватської дежави засвідчено і східними джерелами, які говорять про Хорватію як велику слов'янську імперію, яка називається: «Chordab, Dzarvab, Dzravat, Chravat, Chrvat, Churdab»[11,с.276-277].

Цілком реально вважати, зауважував чеський славіст Л. Нідерле, що причиною розпаду могутньої колись у Карпато-Дністровських землях Хорватської імперії і виселення більшої частини хорватів на південь до Сави, явилось нашестя аварів на початку VI століття на територію сучасної Галичини[36,с.222-

234; с.2-4]. Значна частина хорватів, що проживала у більшій мірі в Прикарпатті ще в римські часи просунулась в Подунав'я, та населення власне хорватів, що прожвало у Придністров'ї і гуртувалося у Хорватській державі[33,с.77], більшою мірою на думку дослідника Й. Пейскера, почала пересилятися на південь під тиском аварів[74,s.92].

Хоча ні одне ждерело нам не говорить про напад аварів на хорватів, однак нам відомо, що «авари у VI столітті притісняли дулібів», що привело до розпаду Волинськоі імперіі у склад якої, як зауважував, Масуді, входили і хорвати[11,с.276-277].

Із подальших свідчень мусульманських письменників які відомі у перекладі А. Гаркаві, відомо: «що Хорватія, яка разом з Візантійською імперією бере участь у розгромі Аварського каганату, частково переселяється на південь. Це переселення не зумовлене нападом аварів на хорватів, оскільки у VI столітті нашої ери, оскільки передгірські та гірські райони «Гірської країни Перемишльської» були недоступні для аварського вторгнення чи навіть завоювання кінними військами аварських кочовиків гірських і передгірських районів Прикарпаття покритих густими лісами і великими ріками»[11,с.276-277].

Археологічні матеріали свідчать, що цей регіон не був захоплений у VI столітті нашої ери аварським погромом, тому з'ясуємо концепцію вчених XIX століття, згідно яких, Хорватська держава басейнів рік, від верхньої Вісли та Дністра розпалася під натиском Аварського каганату[36,с.222-234; с.2-4].

Такий натиск аварів на хорватів у VI ст. н. е. гіпотетично висунув вчений Й. Пейскер, він цілком міг спричинити часткове переселення хорватів в Далмацію[74,s.92-93].

Про велику країну хорватів та переселення хорватського народу в його боротьбу з аварами та їх розгром ми знаємо із свідчень східних джерел, імператора Костянтина Багрянородного, та свідчень Руського літопису. Про незаледність хорватів від аварарів говорить і подальший розгром аварів, про що розповідають всі франкські та візантійські джерела[43,с.254-259].

Отже з сукупносі фактів можна вважати, що Велика чи Біла Хорватія була у VI-VII століттях уже ранньо-феодальна держава, яка об'єднувала у собі усі хорватські роди, а також на конфедеративних початках племінне об'єднання сусідніх уличів

та тиверців обіймаючи своєю назвою територію усього Прикарпаття та Подністров'я. Власне перебуваючи такою потужною силою Хорватія у тривалій боротьбі, розгромила Аварський каганат, що засвідчується і візантійський імператор Костянтин Багрянородний[33,с.155].

Згідно його свідченнями: «Велика чи Біла Хорватія межує також з печинігами на півдні». Не виключено однак, що зі сторони Польщі і зі сторони Чехії чи Словакії хорвати займали теж ряд суміжних територій і на конфедиративних початках підпорядковували собі ряд сусідніх чеських чи ляшських князівств, що давало основу імператору К. Багрянородному стверджувати, що Велика чи Біла Хорватія розміщувалася у сід за Францією під якою розуміється Німецька священна імперія. Якщо вважати, що в Х столітті Польща була васалом Німецької імперії і була її територіальною складовою, то свідчення К. Багрянородного повністю достовірні[5,с.131-137].

Тому помилковими є висновки і твердження тих вчених, що поділяють хорватів на чеських, польських і руських, очевидно Велика чи Біла Хорватія у VI-VII століттях уособлювала всю південну гілку слов'ян. Цілком не правдоподібно було би вважати, хорватів, що залишилися проживати у регіонах басейнів рік горішньої Вісли, Дністра, Прута і Карпат східнослов'янським державним об'єднанням. Цілом неймовірно, наголошував чеський дослідник Л. Нідерле, щоби проживаючі від верхньої Вісли до Дністра і Прута хорвати могли поділятися на три мовні групи, очевидно, це був одномовний хорватський етнос, що розмовляв «глаголицею». Л. Нідерле вважав, що у регіоні Дністра і Прута проживало одне добре організоване економічно і політично племя хорватів яке починаючи з VI століття нашої ери набрало рис Хорватської держави, ранньо-феодального типу, центром якого був у місті Перемишлі[33,с.155-156].

На нашу думку таким значним столичним центром хорватів, дійсно був Перемишль, який із VII ст. н. е. в зв'язку із відходом частини хорватів, на південь у Далмацію, став концентруючим ядром східних або Карпато-Дністровських хорватів. Власне Перемишль концентрував Хорватську державу, політичне життя якої Костянтин Багрянородний простежує від VII до Х століття і яка, на думку російського дослідника М. Барсова, розміщувалася

у Східній Галичині та Буковині, біля рік Дністра та Прута, де в топоніміці збереглися реальні сліди довготривалого проживання хорватів. Слід наголосити, що сучасний український археолог О. Корчинський вважає, що такою об'єднучою ланкою хорватів, їх столицею, було досліджене ним Стільсько[8,с.95-96].

Сучасний російський вчений В. Седов теж вважає, що ранньо-середньовічні міста Хорватського князівства почались складатись під впливом римо-візантійського світу. В кінці III ст. н. е. внаслідок розвитку торгово-ремісничих відносин на більш прогресивній, феодальній основі, у хорватів появляються городища у яких концентрується політична хорватська адміністрація. В IV-VI ст. н. е. такі племінні центри з племінними князями перетворювались у ранньо-феодальні центри, а родоплемінні князі у ранньо-феодальних володарів. Такими ранньо-феодальними центрами були щойно відкрите на Волині городище Зимно V-VI ст. н. е., Добринівське городище VI ст. н. е., у хорватів, можливо щойно відкрите у верхньому Подністров'ї, городище Стільско, як вважає український дослідник О. Корчинський, на думку якого: «Стільсько є хорватське городище і було столицею у хорватів». Очевидно, наголошує в своїх подальших висновках, російський дослідник В. Сєдов, що аналогічний розвиток починаючи із III-V ст. н. е. пройшли всі хорватські князівські центри, не є виключенням великий, очевидно, столичний центр Хорватського князівства, Перемишль. Закритий з заходу містами: Ряшевом, Любачевим та іншими, зі сторони Карпат: Тустанню, Стільсько та іншими, з Подністров'я городищами: Галичем, Теребовлем, Звенигородом, та іншими хорватським градами, стародавній Перемишль, своєю стратегічною захищеністю, очолений велико-князівською хорватською владою та рицарсько-боярською знаттю, за VI-X століття, швидоко розвинувся до рівня могутньої столиці хорватів, концентручи собою, відтворену описом Костянтина Багрянородного - Велику чи Білу Хорватію[41,с.21-22].

Хорвати називаються у «Повісті минулих літ» тільки у X столітті, що правда літописець у вступній частині літопису розміщує між Руссю ляхами і волохами, Галичан, яких ряд серйозних російських істориків вважали слов'янами-хорватами мешканцями Дністро-Дунайського регіону[39,с.2-10].

Саме ж подальше подання свідчень про хорватів під 907 роком і у зв'язку з русько-хорватською війною під 992-993 роками дуже лаконічні, оскільки Подністровська Хорватія не входила в політичну структуру Київської Руси до Х століття. Свідчення київських джерел Х століття не дають окрім свідчень візантійського імператора Костянтина Багрянородного менш більш точної інформації про хорватів, що правда Руський літопис завжди розміщує у слід за дулібами уличів і хорватів. Такий висновок при реконструкції літописного свідчення про похід у 981 році київського князя Володимира у західно-український регіон зробив історик В. Королюк, який вважав, що: «Володимир ходив походом на дулібів і хорватів»[25,с.28-35]. Костянтин Багрянородний своїми свідченнями теж стверджував, що: «далматійські (хрещені хорвати) своїм походженням походять від нехрещених хорватів, які проживають на сході у слід за угорцями. Цю Хорватію часто грабують франки (німці), турки (угорці) і печеніги. У сусідній з Хорватською державою, країні (Польщі) на заході, є ріка Вісла»[5,с.135-137; 12,с.58-75].

Із даного свідчення можна зробити висновок, що Хорватська держава знаходилися між Угорщиною, Польщею і печенігами, що вкладується у Прикарпатсько-Дністровський регіон, що підтверджується і археологічними джерелами. По усій очевидності у Прикарпатсько-Дністровському регіонах у сивому минулому проживало обширне хорватське племінне об'єднання, яке внаслідок політичного, соціально-економічного і культурного розвитку в VI-VII ст. н. е. кристалізувало в області Карпат і Дністра ранньо-феодальну державність, яка засвідчується археологічно великою кількістю ранньо-феодальних хорватських міст, які вченими датуються V-X ст. н. е.[47,с.6-10].

По усій очевидності, описана візантійським імператором Костянтином Багрянородним, Велика чи Біла Хорватія VI-X століть, яка межує у Подністров'ї з печенігами, за Карпатськими горами з угорцями (турками), а у сусідній країні (Польщі) на заході, дійсно є ріка Вісла. Свідчення джерел про державне утворення хорватів у Прикарпатті Велику чи Білу Хорватію із столицею Хрваб, Храват, Хордаб висунув ще у XIX ст. чеський академік слов'янської історії Л. Нідерле. На його думку залишок цієї Хорватськоі держави зберігся у Прикарпатті у вигляді

Перемишльського, в подальшому Галицького князівства у якого спочатку столичним центром був Перемишль у подальшому Галич[33,с.155].

Російський академік О. Шахматов теж вважав, що хорвати проживаючи в Галичині і у IX столітті утворили державу головним центром якої було місто «Джарваб»(Перемишль). Скоріше всього, наголошував О. Шахматов, хорвати були західно-європейським етносом тому-то із за них постійно точилася боротьба між Київською Руссю та Польщею[53,с.32-33; с.161-162].

Наступний російський вчений С. Середонін теж локалізував Велику чи Білу Хорватію у майбутній Галичині. Стародавня Хорватія, на думку дослідника, охоплювала і з'єднані у єдину політичну структуру, племінні князівства уличів і тиверців, що в майбутньому привело до суперечок між Руссю і Польщею[42, с.148-152].

Найбільш ранній етап формування хорватів нам невідомий, та очевидно що хорвати кристалізувались в одну монолітну ранньо-феодальну державу із багаточисельних Карпатських і Прикарпатських князівств внаслідок нападу на сусідніх дулібів авар у 560 році. Напад аварів на дулібів заставив хорватів внаслідок зовнішньої загрози прискорити процес складання державності нового, ранньо-феодального типу. Очевидно за таких умов у таку ранньо-феодальну конфедирацію були включені і нижньо-дністровські уличі та тиверці. Від назви ключового етносу хорватів, який займав домінуюче значеня у новоутвореному конгломераті походить назва Велика чи Біла Хорватія, назву якої Костянтин Багрянородний пов'язував із «великою кількістю обширних територій». Закономірність і конкретність свідчень імператора К. Багрянородного їх реальність у контексті нашої гіпотези підтверджують і археологічні джерела, які фіксують у даному регіоні у VI-VII ст. н. е. могутню цивілізацію у якої торгово-ремісничі городища з могутньою торгово-економічною і політичною знаттю, яка уособлює і очолює ранньофеодальну Хорватську державу. Цілком реально можна вважати, що у хорватському суспільстві незайнятим аварським погромом, була майнова нерівність, могутній клас феодалів-експлуататорів, який починаючи з VI ст.

н. е. формував новий соціально-політичний устрій, політичні і соціально-економічні цетри, як складові і невідємні ланки Хорватської ранньо-феодальної державності[12,с.58-75].

Болгарський дослідник Е. Михайлов вважав, що хорвати(склавіни) у IV-VI ст. н. е. були могутнім народом з політичною системою типу ранньо-феодальної держави з своєю чітко визначеною територією і з своїм стремлінням просуватися на Балкани[30,с.50]. Пам'ятники склавінів-хорватів охоплюють усю територію Прикарпаття і Буковини, тобто територію де були виявлені найстаородавніші, точно датовані V ст. н. е. ранньо-слов'янські «склавінські» пам'ятки[6,с.147-148].

З цього часу і на протязі усієї другої половини I тис. н. е., Прикарпаття було заселене ховатами-склавінами. Відкриті і вивчені на даній територіі археологічні пам'ятники склавінів V-X ст. н. е. належать до двох хронологічно йдучих одна за одним періодів склавінської культури: V-VII ст. н. е. (пам'ятники пражського типу), VIII-X ст. н. е.(пам'ятники типу Луки Райковецької). Аналіз основних пам'ятників матеріальноі культури (керамічних комплексів, домобудування, оборонних споруд) дозволяють виділити дані склавінські пам'ятники V-X ст. н. е. у Верхньо-Дністровський чи Прикарпатський(хорватський) варіант склавінської культури. Пам'ятники цього варіанту, що відомі за джерелах є хорватськими[46,с.66, с.67].

З цього приводу російський історик XIX століття С. Соловйов, вважав, що дуліби, бужани і волиняни це східна парость хорватів. Руський літописець, наголошував дослідник, не випадково ставить поряд хорватів і дулібів. Дуліби, Бужани і Волиняни вийшли із країни Хорватів, тобто із нинішньої Галичини і тому являються племінними сородичами, хорватів[45,с.87-94].

Що стосується етно-історії галицьких хорватів, то ще академік М. Державін вважав їх древнім етносом Прикарпаття та Подністров'я. На його думку хорвати відомі уже в числі західно скіфських племен V ст. до н. е. Геродот називає їх Калліпідами і розміщує їх у східному Подістров'ї та Побужжі. Хорватів-Калліпідів знає на тій же територіі і давньогрецький історик IV ст. до н. е. Ефор, який називає їх Карпідами. Під цим іменем хорватів на цій же території називають і наступні давньогрецькі історики. Тотожність Геродотових калліпідів, наголошував М.

Державін, не визиває ніякого сумніву, цілком очевидно, що це карпіани, пізніші карпи-хорвати Прикарпаття. Цілком можна наполягати на твердженні, що власне слов'янське племінне об'єднання хорватів, яке київський літописець розміщує у цьому ж регіоні зв'язується етнічно із карпіанами-карпами, в подальшому - хорватами, яких розміщують у цьому ж регіоні всі джерела і які являються автохтонним населенням Карпатських гір та Прикарпаття. Хорвати, робить висновок М. Державін, це мешканці гір-горбів-хребтів, не виключено, що внаслідок етнічного розвитку вони поширились у стародавні часи як на захід в басейн ріки верхньої Вісли так і на схід у басейн ріки Буга і середньої течії Дніпра[13,с.48].

Більш конкретні свідчення про хорватів нам подає візантійський імператор К. Багрянородний, у розділі «Про хорватів» наголошуючи, що: «у VI ст. н. е. авари поселились в Далмації, хорвати у цей же час проживали за Багібарією (Бабиними горами - Біло-Хорватськими горами) де і у час К. Багрянородного, проживали біло-хорвати, чи за свідченяи Несторв-літописця: «це ті самі хорвати білі». Частина їхнього народу прогнала аварів із Далмації і поселилась у ній. Решта же народу хорватів залишилась там же у Білохорватії за Багібарією у сусідстві з Францією-Германською імперією Отона, тобто з сусідніми Чехією і Польщею, які у час К. Багрянородного, входили, як васали, у склад Германської імперії, по крайній мірі так це розуміли у Костянтинополі. Вони, хорвати не хрещені, а отже політична місія візантійських релігійних кіл, очевидно, мала наміри їх хрещення по грецькому обряду. Такий наш здогад відповідає вислову джерела: «Мають свого власного та незалежного нехрещеного архонта-князя і знаходяться у дружніх зв'язках з Турками (Мадьярами) з якими межують». У другому розділі К. Багрянородний уконкретнює своє світобачення про хорватів: «Ті хорвати, що проживають тепер у Далмації і походять від нехрещених хорватів, яких також називають, білими, походять від нехрещених хорватів, які проживають за Турцією поблизу Франції-Німеччини (наша трактовка Польщі, Чехії, які входили у скдлад імперії) і межують із слов'яами нехрещеними, сербами (сучасний регіон західної Волині, який тягнеться до Білорусії, де стародані серби, Костянтина

Багрянородного, це предки сучасних білорусів. Велика Сербія (Білорусія) згідно свідчень Нестора, ще у Х ст. платила данину Київській Руси». Хорватами, вважав імператор К.Багрянородний, вони називають себе на мові слов'ян, що означає: «Володарі великих земель». Велика же Хорватія називається також Білою (світлою, сонцелюбивою поклоняющаяся сонцю-Хорсу) - і до цих пір залишається нехрещеною, рівно як і сусідні серби. Отже наголошення К. Багрянородного на нехрещеності хорватів явно дають право висувати припущення, що окрім військово-політичних стосунків з Великою чи Білою Хорватією, Візанійська імперія намагалася проводити і релігійну пропоганду з метою хрещення Прикарпатської Хорватії. Прициндет уже був згідно свідчень цього ж джерела та частина хорватів, що переселилася у Далмацію була хрещена імператором Іраклієм.

Що ж стосується військово-політичного улаштування Прикарпатської Хорватії, то імператор дослідник зауважує: «Що вона (Біла Хорватія) має меншу кінноту ніж хрещена Хорватія, і через те підлягає частим спустошливим нападам Франції - Німеччини (Польші і Чехії), з якою межують по ріці Вісла. У другому випадку К. Багрянородний ще раз наголошує, що на заході хорвати проживають до ріки Вісла. За Турками (мадярями-угорцями) по Карпатських горах, з печенігами на півдні. Вони хорвати, наголошує К. Багрянородний, не мають ні сагин ні кондур тобто ні великих військових ні великих торгових кораблів, так як віддалені від моря на 30 днів шляху, а море до якого ім пішки йти 30 днів із Прикарпатського регіону називається, ними Чорним. Отже із даного свідчення можемо зробити висновок, що Велика чи Біла Хорватія не зовсім не має торгових суден, а не має великих морських суден які має Далматійська Хорватія розміщена на побережжі моря. Оскільки Біла Хорватія розміщена 30 днів ходьби до моря, чи може плаву суднами проти течії ріки Дністер із Причорномор'я до ключових торгово-ремісничих центрів хорватів на верхньому Дністрі, то це може говорити тільки про те, що з точки зору візантійського джерела, цей торговий шлях є, але він дуже не зручний адже не дає можливості використання великих торгових суден якими володіли візантійці. Сама ріка Дністер не була придатна для широкомаштабноі морськоі торгівлі, про що вірно зауважував

імператор К. Багрянородний, наголошуючи, що: «у Білої чи нехрещеної Хорватії немає великих морських військових і торгових кораблів, якими ведуть торгівлю Візантія і хрещена Далматійська Хорватія»[5,с.131, с.135, с.137.]

Однак зауважим про те, що Прикарпатська Хорватія хоч не мала великих кораблів усе ж вела досить інтенсивну торгівлю з Візантією та Києвом. Печерський патерик розповідає нам, що під час неурядиць в Києві, київський князь у 1096 році не пустив для торгівлі у місто гостей із Галича і лодій із Перемишля, тобто як зауважуе друге джерело торговий шлях по Дністру із «Гірської країни Перемишльської» був, що дає право наголошувати, що він функціонував в IX-X столітті, що робить достовірними свідчення К. Багрянородного, щодо розташування території Великої чи Білої Хорватії. Характерно зауважити, що висловлений Костянтином Багрянородим синонім назви Великої чи Білої Хорватії - країна «Багибарія» дуже добре співвідноситься із висловом про одну і туж стародавню, як її називає Галицько-Волинський літописець «Гірську країну Перемишльську» [39,с.375-387].

Ще вчений XIX століття О. Люціус звернули увагу, що назва «Bahibaria» інтерпритована візантійцями, слов'янська назва розташування гірської країни слов'ян. Таке припущення вірогідне, оскільки слов'янська назва «Бабині гори» і сьогодні означує назву найбільшого із Карпатських хребтів в Українських Карпатах[71,p.113-117; p.127-134], які, як вважав російський дослідник XIX століття К. Грот: «ще і у XIII столітті, розділяли Галичину і Угорщину»[12, с.73].

Такі припущення можуть бути досить вірогідними, адже К. Багрянородний наголошує: «що Білохорватія розміщувалася за Турцією(Угорщиною) біля гір», а отже землі Білохорватів не могли де інде знаходитися, як у Прикарпатті і Подністров'ї поблизу печенігів згідно з свічень Костянтина Багрянородного, з якими межувала Велика чи Біла Хорватія на півдні, як засвідчує Нестор, «що у час хорватської війни 993 року на Київську Русь, як союзники хорватів, напали печеніги». Наявність на заході від хорватів, ріки Вісли, яскраво означує її територію. Ще раніше у V-VI століттях готський історик Йордан приблизно так само як і візантійський імператор К. Багрянородний на цій же самій

території у V-VI ст. н. е. розміщував склавінів-хорватів. Склавіни-хорвати, згідно його тверджень, проживали: «від Подунав'я до Дністра і на захід до Вісли». Цілком очевидно, що склавіни були змушені межувати у нижньому Придністров'ї і Подунав'ї з кочовиками сарматами чи аланами місце яких у IX-X століттях, зайняли печеніги. Дальше від Подністров'я на захід, згідно свідчень Йордана, землі склавінів сягали ріки Вісли обіймаючи очевидно Карпати-Хорбати, де проживали відомі по римських джерелах Карпи- Хорвати[23,с.74-75; с.2-4].

За свідченнями К. Багрянородного Велика чи Біла Хорватія точно лягає у територіальні розселення склавінів і обіймає Карпати, усе Подністров'я, прилягаючи, як зауважував київський літописець Нестор до нижнього Подунав'я, де на протязі тисячоліть межує з однієї сторони з Причорноморсько-Середземноморськими цивілізаціями, а з другої сторони міняючимися кочів'ями степовиків. На Заході її кордони доходять до ріки Вісла, де Хорватія межує із входячими у склад Німецької імеперії Польщею і Чехією, тобто як виражається Костянтин Багрянородний - з Францією. По Карпатах-Багібарії, хорвати межують з Турцією(Угорщиною), а отже усі приведені нами сусідні народи хорватів, являються реальними і сьогодні. Слід зауважити, що Костянтин Багрянородний наголошує, що у його час (940-960 роки) хорвати були ще не хрещені, тоді як у 960 роках польські і чеські слов'яни були уже хрещені і входили у лоно західного (католицького) християнського світу який очолювала у Центральній Європі в IX-XIII століттях Німецька імперія (Франція). Хорвати же проживали за Францією тобто за Польщею, яка була складовою Німецької імперії(Франції). Як наголошує К. Багрянородний, хорвати межували з країною порубіжжям у якої є ріка Вісла[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Такі наші здогади підтверджуються і «Повістю минулих літ» яка знає про проживання у Прикарпатському регіоні і переселення хорватів на Балкани: «А це ті самі хорвати білі» - тобто це та сама парость хорватського народу, що в минулому переселилася на Балкани[36,с.211-256; с.2-4].

Це свідчення літописця Нестора не мовби перегукується з порівняльними свідченнями Костянтина Багрянородного про суспільний лад хорватів, що проживали у своїй стародавній

батьківщині і хорватів, які переселилися на Балкани, які ми привели вище. Проживаючі хорвати між угорцями, поляками, чехами і печенігами при усій тій ситуації, що вони часто грабуються останніми, мають свого нехрещеного незалежного архонта-князя, особою якого виражається хорватська державність, кінне військо, що може говорити про певний прошарок класу феодалів. Очевидно із цією Хорватською державою, яка офіційно візатійською дипломатією називається Великою чи Білою Хорватією і украдав у VII столітті союзний договір, проти аварів, візантійський імператор Іраклій. Чеський дослідник Ф. Дворник вірно вважає, що договір Візантійської імперії з хорватами є достовірним. Саме укладання договору між Великою чи Білою Хорватією і Візантійською імперією дослідник відносить до 626 року, коли Костянтинополь був обложений персами, аварами і слов'янами[51,с.13; р.124].

Цілком можливо, що на 610-641 роки у хорватів склались міцні економічні і політичні відносини з Візантійською імперією, імператор Костянтин Багрянородний називає сім хорватських визначних князів і дві княгині, які активно включились у політичні взаємини з Візантійською імперією. Наслідком цих політичних взаємин було включення частини хорватських князівств у боротьбу з Аварським каганатом. Цілком ймовірно, наголошувала О. Акімова, у хорватів у VI-VII ст. н. е. у їх стародавній батьківщині зароджувалися нові політичні і соціально-економічні відносини, у них відходили родо-племінні і зароджувались ранньофеодальні держави. Становлення феодалізму у Прикарпатських хорватів у VI ст. н. е., на думку дослідниці, слід пов'язувати боротьбою з Аварським каганатом в союзі з Візантійською імперією, де остання була зацікавлена у концентрації могутності Великої чи Білої Хорватії і очевидно торгово-економічно сприяла розвитку феодалізації хорватського суспільсва, тому, як вірно наголошував чеський академік Л. Нідерле, згадка Костянтина Багрянородного про поширення впливу Візантії на хорватів при імператорі Іраклію(610-641рр.) являється не зовсім вигадкою візантійців[2,с.28-33].

В обложеному Констянтинополі все робилось щоб поскоріше включити хорватів у боротьбу проти аварів. Не виключається, що обіцялися нові землі після переможної війни з аварами, тому

поява хорватів на Балканах у 20-30 роках VII ст. н. е. без сумніву не випадкова, як і саме зайняття хорватами території Далмації. Усі дії хорватів були обумовлені договором з Візантійською імперію, можливо одним із пунктів договору було і хрещення хорватів, оскільки К. Багрянородий наголошує: «що імператор Іраклій привівши священників із Риму, хрестив хорватів»[15, с.20; s.78-79].

Дослідники допускають, що у 20-30 роках VII ст. н. е. була хрещена лише хорватська знать, а остаточно хорвати були хрещені у 680 році, на що вказує папа Агафон в 680 році сповіщаючи імператора Костянтина IV про діяння римських місіонерів серед слов'ян, яких вчені індентифікують з хорватами [62,s.90; s.78-79].

Ймовірно, що хрещення хорватського етносу у 30-60 роках VII ст. н. е., повинно говорити про досить високий рівень їх політичного розвитку, який за 30 років союзних стосунків хорватських князівств (Великої і Білої Хорватії) і Візантійської імперії скластися не міг[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Якщо вважати Волинську державу VI ст. н. е. ранньо-фодальною то Велика чи Біла Хорватія у плані феодалізації суспільства, очевидно, зробила значний поступ вперед. К. Багрянородний, наголошує польський дослідник Г. Ловмянський, вважає Велику чи Білу Хорватію, не племінним союзом, а державою яка керувалася з її головного центру, Перемишля, обіймаючи усі Західно-Українські землі, а також суміжні землі Чехії та Польщі[72,s.124-157, s.179-187].

Досліджені археологічно на теритрії давньої Карпато-Дністровської цивілізації, хорватські горолища та міста IV-X ст. н. е., фортеці і поселення IV-X ст. н. е., яскраво доказують, що епіцентр Великої чи Білої Хорватії знаходився у Галичині, яка і являється безпосереднім етнічним і політичним творцем Хорватської держави у Карпатах та Прикарпатті. Можна наголосити, що ключовим етнічним і політичним компонентом майбутнього Галицького князівства були, хорвати, відомі у «Повісті минулих літ» як могутнє державне утворення, князівство, ще навіть у X столітті[53,с.32-33; с.161-162].

Із такого аналізу джерел робимо висновок, що Велика чи Біла Хорватія і з археологічноі точки зору співпадає з територією

Українського Прикарпаття. Розміщення епіцентру Великої Білої Хорватії у Прикарпатському регіоні пояснюється наступними фактами. По перше: Українське Прикарпаття належить до корінних слов'янських земель. Тут уперше були відкриті достовірні слов'янські(хорватські) пам'ятники V ст. н. е. З цього часу і на протязі всієї другої половини I тис. н. е., територія майбутньої Галичини була заселена слов'янами-хорватами. Відкриті і вивчені тут археологічні пам'ятники V-X ст. н. е., належать до двох хронологічно-послідовних періодів хорватської культури[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Аналіз основних елементів матеріальної культури, наголошував Б. Тимощук, дає підстави пов'язувати дані археологічні старожитності з літописними хорватами[47,с.6-8].

Українське Прикарпаття з його з його багаточисельним хорватським населенням, як показують дослідження, не підлягало значним міграційним переселенням других племен і народів, тому матеріальна культура хорватського етносу, його політична, соціально-економічна організація розвивалась тут з I-IV по X ст. н. е. у спокійному поступально-інтенсивному русі, що сприяло інтенсивному розвитку феодальних відносин у хорватському суспільстві під яким проглядаємо Велику чи Білу Хорватію IV-X століть[27,с.6-8.].

Вчені припускають, що ранньофеодальна Прикарпатська державність, Велика чи Біла Хорватія, не була в регіоні першим політичним об'днанням слов'ян. Археологічні матеріали розташовують у даному регіоні досить могутню у політичному розумінні культуру Карпатських курганів, яку датують III-IV ст. н. е. Дана культура в цей час основними своїми носіями зосереджується у прикордонних територіях із сусідньою Римською рабовласницькою державою. Однак останні археологічні свідчення дають право говорити, що основні носії культури Карпатських курганів знаходились у III-IV ст. н. е. у Прикарпатському регіоні[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Аналіз археологічного матеріалу культури Карпатських курганів і сукупність історичних джерел дають суму із якої ясно, що на північний схід від Карпат приблизно в міжріччі верхнього Пруту, верхнього і середнього Дністра у перших століттях н.е. концентрувалось обширне племя карпіанів, про яке згадує

давньогрецький географ Клавдій Птолемей у «Географії». Сама територія карпіанів локалізована К. Птолемеєм, співпадає з пам'ятниками культури Карпатських курганів. Ці племена, на думку дослідника М. Смішко, належали до давнього Прикарпатського населення, яке згадує древньогрецький дієписець Ефор у IV ст. до н. е. під назвою карпіди. У подальшому історичному екскурсі римські джерела розміщують у Карпато-Дністровському регіоні військово-політичний союз карпів. По усій очевидності тут мова іде про одну і ту ж групу племен карпів-хорватів, які характеризуються римськими джерелами як як «чисельні і могутні». Слід також звернути увагу на те, що згадки письмових джерел про чисельність племінного об'єднання карпів-хорватів збігаються з широким ареалом підкурганних повань з погребальним обрядом прупоспалення характерного для культури Карпатських курганів. Такий обряд зафіксований археологічною наукою у Карпатах. Він поширений починаючи із Трансільванії і компактно фіксується аж до Подністров'я і Попруття по усій території Галичини. Беручи до уваги з одного боку свідчення давньогрецького географа Клавдія Птолемея, наголошує М. Смішко, про проживання у І-Х століттях в Карпатах карпів(карпіанів) та на територіях, що розміщені на північний схід від Карпат, а з другого згадки римських джерел про військові вторгнення у римські провінції у III-IV ст. н. е., карпів-хорватів, робимо висновки, що даний етнос носить у собі глибоке місцеве коріння ранньо-слов'янської культури. З цього виходить, що племена культури Карпатських курганів були на північно-східному підгір'ї Карпат та Прикарпаття однорідним населенням, яке поступально розвивалось до означенлого наукою ранньослов'янського (хорватського) етносу, зафіксованого на цій же території достовірними археологічними джерелами, починаючи з V століть нашої ери[40, с.148-149].

Поява у римських джерелах III-IV ст. н. е. повідомлень про карпів у Подунав'ї треба пояснювати їх частими нападами на ці території. Основна ж маса військово-політичного об'єднання карпів проживала в Українському Прикарпатті, підгірських і гірських районах Карпат, в Семиградді звідкіля вони поширилися у Закарпаття[35, с.162]. До такого висновку прийшов і румунський археолог Б. Мітра, який вважав, що карпи-хорвати

концентрувалися на території Семиграддя і вторгались в римські провінції Дакія і Мезія із околиць Хуста, Яремча Закарпатської і Івано-Франківської областей[73,s.602-603; s.180-185; s.65, s.73, s.129; s.46-47; s.55-82; s.3, s.11-71].

Таку приблизно картину поширення племінного об'єднання карпів засвідчує закарпатський археолог С. Пеняк, який наголошує на проживанні хорватів у межиріччі Дністра, Прута [35,с.161-162].

Археологічні дослідження показали, що на даній території протягом усього І тис. н. е. існував єдиний ритуал поховання засвідчений курганими могильниками карпатського типу з погребальним обрядом трупоспалення, носіями якої були карпи-хорвати[3,с.40-42].

Опираючись на аналіз археологічних джерел Л. Нідерле прийшов до висновку, що карпи-хорвати - це слов'яни, яка у V-VII ст. н. е. у регіоні Дністра і Прута утворила ранньофеодальну Хорватську державу[33,с.155].

Опираючись на археологічні та письмові джерела можна доповнити реконструйовану нами картину, свідченнями, згідно яких, етноненез слов'ян карпів-хорватів віддзеркалюються з перших століть н. е. Про це наголошував і М. Смішко, наголошуючи, що етнокультура карпів носить у собі глубокі слов'янські корені які були знівелийовані древньогрецьким і особливо римо-провінційним впливом[40,с.148-149].

На слов'янський характер топоніміки Карпат у перше звернув увагу у XIX ст. російський дослідник М. Барсов, який писав: «Горби тобто Карпати були основним і древнім місце проживанням слов'янських племен. Слов'яни прийшовши сюди знайшли гори ці без назви і назвали їх по своєму»[7, с.3-5].

Сучасні дослідники мовознавці наголошують, що слов'янські етноніми і топоніми Карпат являються дуже стародавніми, їх назви: Хрби, Хорби, Хьрьби, Гребінь, Бердо - були стародавніми етнонімами слов'ян для означення гірського ланшафту. Ці ознаки відносять до індо-європейського часу. В Руському літописі Карпати тоже іменуються Горбами. По свідченнях філологів та лінгвістів у його час місцеве слов'янське населення Карпат називало їх Горбами, а хорвати використовували їх для означення ще більш архаїчніші слова: Хрб, Хриб, Хрип. Разом із тим є усі

підстави вважати, що в давньо-слов'янській мові вказані нами вище назви звучали як Карб-Карп, що слідує із наявності лексичних паралелей типу: коло-українською, коло-болгарською, коло-сербською, коло-хорватською. З проміжком часу, зауважує російський мовознавець, В. Кобичев, у старослов'янській мові пройшло пом'ягшення, тобто паталізація голосних при якій звук «К» у більшості випадків став вимовлятися як «Г» чи «Х». У Прикарпатті, на думку дослідника, невеличка річка і зараз називається двояко: Креничівка і Хреничівка, там же відомі населені пункти Криново і Хриново [24,с.136, с.138, с.139], а через декілька століть карпів змінюють слов'янські племена, хорватів, що може говорити, що карпи-хорвати пройшли декілька декілька ступеней етнічного розвитку. Палатизація голосних, по твердженнях лінгвістів, у слов'ян-хорватів пройшла у кінці першої половини І ст. до н. е. і закінчилась до часу приходу угорських племен у Паннонію. Прийшлі угри застали у Карпатах слов'ян, що можуть свідчити етноназви, зокрема призвіща: Карпач, Хорбич, Хрибич, Хрипович, Хрибович, Грибович, Корпич, Карпат, і сьогодні відомі у населення Українських Карпат. До топоніму Карпат, належать і такі етнічні слова, як хорват(хрват), храбат, храбр, що означає на мові слов'ян - гірська людина (хрб-гори, ант, ат-людина)[48,с.21-49].

Із вищесказаного випливає, що давні слов'яни-хорвати дуже довго проживали в горах і були дуже добре обізнані з горами. Ці варвари, пише про слов'ян Прокопій Кесарійський, «краще других уміли воювати у гірських і важко прохідних місцях». У другому місці розповідаючи про один із великих нападів слов'ян на Візантію цей же автор зауважує: «Раніше слов'яни ніколи не наважувалися підходити до стін чи навіть спускатися на рівнину», і трохи нище знову. «Боячись його римського полководця і дізнавшись про римські війська, вони слов'яни, зразу ж перервали свій похід на Фесалоніку і не осмілюючись більше спускатися на рівнину повернули назад і пройшовши по горах всю імперію вони опинились в Далмації»[38,с.297-298].

Щось похоже розповідає про слов'ян Маврикій Стратег: «Вести військові дії з ворогами вони слов'яни люблять у місцевостях

поросших густим лісом на тіснинах і обривах з вигодами для себе, серед тіснин і гір вони уміють добре воювати»[26,с. 43-45].

Цілком очевидно, що у слов'ян в сивому минулому Каратські гори були немов би кристалізуючий епіцентр. Карпати, наголошував дослідник О. Трубачев, довгий час були місцем проживання слов'ян, оскільки вони лежать в середині земель населеними слов'янськими народами. Серединне положення Карпат може говорити про основну базу концентрації тут слов'ян і формування у Карпатах праслов'янських племен. Праслов'яни у своїй пам'яті давно знали про Карпатські гори. Розселившись по обидвох їх склонах слов'яни з усіх боків бачили Карпати. Племінне угрупування слов'ян з цим етнонімом згадане руським літописом під назвою Хорвати, Хорвати Білі, у візантійського письменника-імператора К. Багрянородного - Білохорвати, які проживали у Карпатах і у землях між Дністром і Дунаєм, покриваючи собою назву «Велика Скіфія» по Нестору, чи «Велика чи Біла Хорватія» по Костянтину Багрянородному. Дослідник О. Трубачев вважав, що основні маси слов'ян-хорватів проживали по передгір'ях Карпат, тому Карпати були для слов'ян-хорватів із давна відомі під назвами: Гори, Горби, Хрби, Хрипи, Хреб - суміжних землях у яких вони проживали на протязі якогось певного часу послугуючи їм у цей час епіцентром [49,с.49-53].

Підтвердження давнього проживання слов'ян-хорватів у Карпатах дає топонімія, яка включає в себе передгір'я Карпат, а також регіони Карпатських гір в рамках сьогоднішніх держав України та Румунії. Слов'янські топоніми дихають архаїчністю, на що вказують такі архаїчні їх форманти як: Брда, Вда, Гвда, Вкра, Скрва, Бльг, Попрад, Гор, які характерні для слов'янських мов де є концентрація приголосних, наприклад: Хрб, Хрп, Хрв похідна від яких Хрвата-Хровата-Хроватія-Хорватія. Тут ми зустрічаємо також величезну кількість гідронімів і топонімів з уже відомим нам формантом: ава, який у слов'янських мовах був у минулому загальвживаним, що вказує на такі назви як: Шумава, Одрава, Острава, Дубрава, Свалява, Планява, Житава, Плугава, Влодава, Сучава, Светава, Морава і багато інших. Особливий інтерес викликає у нас велика кількість слов'янських географічних назв архаїчного відтінку у Капато-Дунайському

басейні на території сучасної Румунії, України і Угорщини, особливо в Трансільванії і Українських Карпатах. Наприклад: ріки Красна, Бистра, Бистриця, Лімна, Лімниця, Струга, Ворона, Черна, Суха, Топля (10 пунктів), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, Свічева; гори: Говерла, Свіча, Сивуля, Студена, Лиса; населені пункти: Вадубобрей, Петник, Примнеки, Пригор, Козла, Білобрежка, Потік, Пристол, Окна. Слов'яни довгий час, пише румунський археолог М. Макря, був дуже багаточисельний народ в околицях Дакії і Румунських Карпат, що відбито в самій ранній лексиці румунськоі мови[29,с.370].

Угорський дослідник Пал Кіраль у спеціальній присвяченій роботі стародавній історії Дакії змушений був визнати, що ні один народ після римлян не залишив стільки слідів скільки залишили у Карпатах, Трансільванії і Дакії, як слов'яни. Вони і зараз живуть у назвах місцевостей, урочищ, гір, річок, міст і сіл, нові пізніші завойовники угорці зробили тільки прості смислові переклади цих назв на угорську мову: Черна - Keketa, Городище - Varhely, Белград - Qyulefeherver, та інші. Автор припускає, що слов'яни на території Трансільванії і на території Українського Прикарпаття компактно проживали ще у період завоювання Дакії імператором Траяном, про що свідчать їх багаточисельні сліди в топографічних назвах. Дослідник не заперечує того, що слов'яни Карпат взяли активну участь у розгромі Римської імперії [65,s.622-624; s.98-161].

Дуже цікаве доповнення до визначення давнього проживання слов'ян-хорватів в Трансільванії зробив ще в XIX ст. російський історик А. Лонгінов, який розглянувши свідчення Руського літопису про війну Київської Руси з Великою чи Білою Хорватією у 992-993 роках, а також свідчення Татіщевського літопису згідно з даними якого: «князь Володимир ходив походом на Семиграддя і Хорватські землі воюючи поти хорватів у союзі з візантійським імператором Василієм тому, що хорвати помагали болгарам». Хід реконструйованих А. Лонгіновим джерел, уяснює давнє географічне проживання хорватського народу і визначає кордон слов'ян-хорватів до завоювання часу їх завоювання Київською Руссю. Сукупність проаналізованих джерел дають право наголошувати, що хорвати-слов'яни обіймали землі Галичини, Буковини, Молдавії, Семиграддя і всю

Угорську Русь, зв'язуючим ланцюгом цієї Хорватської держави були неприступні для усіх ворогів хребти Карпатських гір де і з римського часу концентрувались карпи-хорвати про що нам детально розповідають римські та візантійські джерела[28,с.44-46; с.62-63, с.256].

Сукупність таких історичних, лінгвістичних, топографічних і гідронімічних матеріалів, що накопичилися у продовж XIX-XX століть, дають сьогодні право генетично пов'язувати карпів II-III ст. н. е. і хорватів VI-VII ст. н. е., синтезувати у такому напрямку весь існуючий матеріал, робити висновки про слов'янське походження карпів-хорватів[40,с.148-52].

Порівнянні джерел у з археологічними даними, вважає С. Пеняк, дає право говорити, що жителями району Північно-Східих Карпат в тому числі і Закарпаття на протязі усього I тис. н. е., були хорватські племена[35,с.161-162].

Ряд дослідників, зокрема М. Смішко, генетично пов'язують карпів із пізнішими проживаючими на цій же території слов'янами-хорватами. Основні аргументи зводяться до того, що давньогрецький географ К. Птолемей локалізував карпів в районі північно-східного Прикарпаття, тобто там де згідно з повідомленнями письмових джерел знаходились слов'яни-хорвати. Дослідники беруть до уваги і той факт, що в районах попереднього перебування карпів згодом з'являються хорвати, що є вагомим фактом доказу генетичного зв'язку між карпами і хорватами[40,с.148-152].

Така сукупність археологічного та джерельного матеріалу дає право говорити, що носії культури Карпатських курганів мають у собі хорватські ранньослов'янські старожитності[14,с.68].

По усій очевидності племінне об'єднання карпів можна рахувати предками слов'янського племінного об'єднання хорватів, сувокупно розглядати їх у контексті поступальної історії починаючи з перших століть н. е.[35,с.161-162].

Такі наші висновки можут бути вірними, якщо враховувати ряд обставин: по-перше, що карпи II-III ст. н. е. це пізніші хорвати, які в V-VII ст. н. е. внаслідок економічного і політичного розвитку модернізувавши власну політичну (феодальну) систему залишили її певні стародавні (родові) особливості; по - друге цю сукупність політичного (ранньо-феодального ладу) перенесли із

Прикарпаття і Карпат у VI-VII ст. в Далмацію. При таких обставинах свідчення Костянтина Багрянородного про улаштування хорватського суспільства на XI жуп як адміністративних і політичних одиниць з політичними і адміністративними територіями очолюваних жупанами у VII ст. н.е., примінимі і для ранішого політичного і адміністративного улаштування (III-IV ст. н. е.) у їх стародавній батьківщині Карпато-Дністровського регіону, можлико і у час коли К. Птолемей у регіональному розселенні карпів розміщував жупу, яка у його час очолювалась жупаном[34,с.831-832].

Археологічні джерела у Карпато-Дністровському регіоні про що ми зауважуали вище, дають нам плавний перехід від карпів I-V століть н. е. до хорватів V-X століть[40,с.148-152].

Тепер реконструюємо плавний джерельний перехід історії хорватів від «могутнього королівства карпів» відомого нам із давньогрецьких і римських джерелах в діапазоні I-V ст. н. е. до відомої нам по візантійському джерелу Костянтина Багрянородного Великої чи Білої Хорватії VI-X ст. н. е. Зауважуємо зразу, що V ст. н. е. заповнюється наявними у вивчаємому нами регіоні слов'яно-хорватськими старожитностями, V-VI ст. н. е. відкритими у Подністров'ї і Попрутті хорватськими городищами, приналежність яких хорватам підтверджує і свідчення Масуді, який розміщує у VI ст. н. е. услід за дулібами-хорватів[4,с.6-10].

Тепер поглянем на проблему формування хорватської ранньо-феодальної державності в Далмації через призму всіх наявних джерел та наукових досліджень[16,с.118-161; с.146-161; с.190-194; с.107-126].

Сьогодні генезис ранніх форм та держаівних утворень на території Республіки Хорватія більш ясніший ніж коли би то не було. Письмові джерела, ранньо-середньовічні, візантійські, західноєвропейські внаслідок археологічних досліджень почали більш яскравіше проливати світло на ранню історію далматійських хорватів та їх давню Карпато-Дністровську Прабатьківщину[16,с.118- 161; с.146-161; 190-194; с.107-126].

Внаслідок накопичення джерел по питаннях переселення хорватів в Далмацію, соціально-політичній, економічній та культурній історії спробуємо на основі сукупності джерел та

останніх наукових досліджень відтворити ранню історію хорватів в Далмації, та становлення у далматійських хорватів, як ранньо-феодальної так і зрілої середньвічної Хорватської держави. Кристалізуємо хронологію, систему управління, зародження та становлення феодальних відносин, які з'ясовують і сьогодні хорватські вчені[66, s.55-92].

Сьогодні, як і раніше найдостовірнішим і найвірнішим та об'єктивним є свідчення візантійського імператора Костянтина Багрянородного про прихід хорватів на Балкани в час правління імператора Іраклія в 20-30-х роках VII століття н. е.[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Ця дата і приймається нами як «terminus post guem» - становлення на Балканах Хорватської держави чи Хорватського князівства [27,с.219].

Рівень ранніх соціально-економічних та політичних відносин в Хорватському князівстві на Балканах в першій чверті VII столітті вже означений за сукупністю письмових та археологічних джерел [10,с.18-80].

На ранньофеодальну структуру хорватського суспільсва вказують подані Костянтином Багрянородним в праці «Про управління імперією», свідчення, згідно яких, хорватів, які переселялися на Балкани, очолювали п'ять князів: Клук, Ловел, Косинець, Мухло і Хорват та дві сестри княгині Туга і Буга, які очолювали хорватські народи[5,с.131, с.135, с.137].

Багато цих хорватських імен знаходять в топоніміці і етноніміці на території раннього розселення хорватів на Балканах [19,с.230-252; с.189-225].

Взявши за основу історичну достовірність свідчення візантійського джерела реконструюємо початковий етап становлення Хорватської держави в 30 роках VII століття у Далмації. Як засвідують проаналізовані джерела вже в 30 роках VII століття всі ховатські князівства об'єднуються навколо одного правлячого роду, князя, як наголошує дослідник Г. Діттен, цей князь вже виконував всі громадські функції і сформував апарат влади, по ранньо-феодальному принципу[61,s.452-454].

Слід наголосити, що хорватська фольклорна традиція теж засідчує у далматійських хорватів на початку VII століття єдиної великокнязівської влади у хорватів[50,с.48].

Сукупність джерел, в тому числі археологічних, з ранньої історії Хорватії, засвідчує, що хорвати в Далмацію прийшли з сильною політичною ранньофеодальною організацією, яку там не створювали, а розвнернули у конкретних умовах нового далматійського перебування. Хорвати були у політичному порозумінні знаходячись на вищому спупені своєї політичної влади. Багаточисьні народи, які стали в опозхицію до хорватів лиш прискорили стабілізацію феодальної Хорватської держави у середині VII століття н. е., її соціально-економічні інститути [70,s.205-206; s.271-272].

Уже в 678 році, як засвідчує Феофан у Костянтинополі були прийняті королі-екзархи видатних західних народів серед яких, як вважає Ф. Сісич, був слов'янський, хорватсько-далматійський князь, «вождь далматійських слов'ян»[70,s.271-272; s.205-206].

Все це засвідчує, наголошує хорватський дослідник В. Застерова, на високий соціально-економічний і політичний рівень Хорватського князівства в Далмації уже в середині VII століття [63,s.65-66, s.77-79].

Такі висновки доповнює і імператор К. Багрянородний, який наголошує, що хорвати прийшли в область Далмацію, де уже з VI століття н. е. проживали якісь слов'яни, що знаходилися під владою Аварського каганату. Авари і хорвати декілька років воювали між собою, і перемогли хорвати. У іншому місці К. Багрянородний наголошує: «що хорвати перемогли аварів завдяки імператору Іраклію»[5,с.131,с.135, с.137].

Власне ця перемога і об'єднання під владою хорватського князя всіх наявних, на території Далмації слов'ян, та залишків аварів у другій половині VII століття нашої ери, вважають автори фундаментального дослідження «Історія Югославії». Власне це об'єднане хорватське князівство у VII столітті н.е. слід покласти в початок Хорватської держави в Далмації[22,с.49].

З цього часу, центр хорватського князіства знаходився між Цетиною і Велебитом, де протікали процеси консолідації хорватського народу, під загальною назвою «Хорвати»[31,с.168-169], які уже в VII столітті утворили ранньофеодальну, ранньосередньовічну Хорватську державу[67,s.146-148; p.140, p.170, p.180, p.188].

Реально засвідчують процеси становлення Хорватського князівства в Далмації, археологічні дослідження, за якими розвиток Хорватської держави простежується з VII по IX століття нашої ери[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Археологічний матеріал дає можливість прослідкувати формування ранньо-феодальної хорватської держави, поселення хорватів, розвиток їх матеріальної та духовної культури на території Далматійської Хорватії[1,с.221].

Останні археологічні дослідження виявили сліди перебування хорватів в першій чверті VII століття. На присутність хорватів у VII столітті вказують матеріали хорватських некрополів Північної Далмації, які розташовані в землеробських областях, зокрема в районі Ніна, в Рівних Котарах, по південному правобережжі ріки. Крки. Як вважають хорватські археологи основні ранні хорвантські пам'ятки VII століття н. е. розташовані на розвалинах античних поселень і їх некрополях[59,s.69-70].

Перші археологічні дослідження підтвердили присутність хорватів в Далматії в VII столітті нашої ери в анитичних міських поселеннях, зокрема в Ніні[57,s.85-90].

Характерно, що на території Ріних Котарів, де велика насиченість старохорватських некрополів, які датуються VII століттям н.е., виявлені декілька сільських грубих домів в яких жили перші хорватські переселенці[59,s.82-83].

Як бачимо із археологічних досліджень ранні хорвати поселилися на розвалинах пізньоантичних міст. Розкопики археологів виявили ранні хорватські старожитності в містах Кашиці біля Ніна, які датуються першою половиною VII століття [58,p.73-86; с.107-126].

Сучасні археологічні дослідження дають право аналізувати розвиток хорватського етносу з другої половити VII століття, за подальшими археологічними старожитностями, які відносяться до VIII та IX століття, які показують розвиток матеріальної та духовної культури з самого початку перебування хорватів в Далмації. По забудові жител ми бачимо, що хорвати перейняли спосіб побудови жител у іллірійцій з притаманними особливостями які в них були на стародаій батьківщині. Така система забудови у хорватів збереглася з VII століття до сьогоднішнього дня[56,s.252-253; с.107-126].

Розглянуті нами археологічні джерела дають право наголошувати, що у пришельців хорватів дуже швидко налагодилось землеробсько-скотарське господарство, кристалізувалась хорватська феодальна державна структура та рівенеь національної свідомості[78,s.135-136].

Наступний археологічний матеріал з хорватських некрополів VII ст. н. е, VIII ст. н. е. та початку IX століття засвідчують про подальшу феодалізацію хорватського суспільтва, яка дає право наголосити, що хорвати прийшли на Балкани у фазі наявності у них в старій Батьківщині, ранньофеодальної державності [67,s.146-148; p. 140, p.170, p.180, p.188].

Все це підтверджують матеріали в захороненнях хорватської знаті, в яких виявлено золоті візантійські прикраси, дорогі жіночі прикраси, ювелірні вироби із скла, та інші коштовності, притаманні для правлячого класу ранньофеодального хорватського суспільства[59,s.91-92, s.129, s.131].

Хорватські поховання вершників з дорогим військовим спорядженням: мечем, ножем, списом, бойовою сокирою, луком та стрілами, поряд з захороненнями з простими воїнами, говорить про наявність у хорватів на ранній стадії потітичних взаємовідносин, політичних структур. Пишність речей багатих хорватських поховань, говорить про наявність у них уже в VII столітті н.е. структур Хорватської феодальної держави, яка за свідченнями археологічних джерел, активно розвивалась до IX століття на території Нижньої Паннонії та Далматійської Хорватії [60,s.147-148].

Сукупність проаналізованих джерел дає право наголошувати, що міцна феодальна державність сформувалась у хорватів внаслідок воєн з Аварським каганатом в останній чверті VI століття н. е. та на початку VII століття н. е. ще на території своєї стародавньої батьківщини в Галичині[18,с.16-71; с.146-161; с.107-126], та в 30-тих роках VII століття н. е. вже на території Балканського півострова[1,с.223].

Про близькість хорватів Українського Прикарпаття та Далмації, говорить тотожність матеріальних культур, зокрема поховальний обряд - трупостпалення, культурні та фольклорні традиції, тотожність яких чітко фіксується археологічною та

лінгвістичною наукою, які вважають їх тотожними в першій чверті VII століття н. е.[58,p.73-86; с.107-126].

Ці тотожності археолгічно зафіксовавних хорватських культур, по обряду трупоспалення, з Українського Прикарпаття (Великої чи Білої Хорватії) та Далматійської Хорватії зберігалися у продовж VIII-IX століть[56,s.252-253; с.107-126].

Подальші особливості розвитку, як засвідчують археологічні джерела, хорватського етносу в Далмації, пов'язані з впливом римської міської культури Далмації та римо-іллірійської міської системи, ремесел, ілірійської системи побудови жител та впливу християнської(католицької) культури, в подальшому в IX століттях франкської та германської культур[77,s.23-49, s.93-129].

Як бачимо із свідчення джерел по утверженню хорватської державності в Далмації уже в VII столітті н. е. в хорватському суспільстві активізувалась діяльність християнських місіонерів. Як засвідчує імператор-літописець Костянтин Багрянородний: «імператор Іраклій послав в Далматійську Хорватію уже в 640 році римських священників»[5,с.131, с.135, с.137].

У 680 році папа Агатон повідомляв імператора Костянтина IV, що римські місіонери продовжують діяти серед слов'ян, під якими вчені розуміють хорватів. Все це говорить про наявність у хорватів могутньої політичної організації доля розвиткку якої турбувла як Костянтинополь так і християнську церкву[62,s.90; s.78-79].

Таким чином можемо наголосити, що частина хорватської знаті була хрещена ще в середині VII століття н. е., однак як засвідчує археологічна наука, яка вивчала метеріальну культуру хорватів цього часу, більша частина хорватського етносу з VII до початку IX століття була язичницькою[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Це підтвержують археологічно досліджені, особливості поховального ритуалу, наявність у похованнях жертовної їжі, запалювання вогню над усопшим, розбиття на могилі кераміки і інші особливості, які притаманні в поховальному обряді і Прикарпатських ховатів у IX-X століттях, що потребує подальшого дослідження[19,с.230-252; с.189-225].

Таким чином, як засвідчують джерела, хорватська феодально-політична організація розвивається на Балканах з VII століття на чолі з князями: Клуком, Ловелем, Косинцем, Мухло, Хорватом,

княгинями Тугою та Бугою. Джерела не фіксують нам конкретоно навколо якого князя об'єднується Хорватія, однак згідно джерел ми знаємо, що таке об'єднання пройшло і в середині VII століття, а конкретно в 678 році, як засвідчують візантійські джерела, та висновки вчених, зокрема Ф. Шишича, хорватський князь посилав послів до візантійського імператора від всіх «далматійських слов'ян»[79, s.271-272].

Що стосується VIII століття то в джерелах хорватська князівська влада представдена епізодично. Так в 1853 році в Венеції була знайдена кам'яна купіль з іменем князя Вишеслава, який датують 790-800 роками, тобто кінцем VIII початком IX століття. Князь Вишеслав виявся, згідно висновками хорватських вчених, першим хорватсько-далматійським князем, батьком наступного правлячого в IX столітті хорватського князя Борни [75,s.315-317].

В першій чверті IX століття достовірні франкські джерела наголошують на сильних політичних утвореннях на території Далматійської Хорватії, яка складається із декількох князівств. Князем Нижньої Паннонії був Людевит Посавський, родич князя Далматійської Хорватії, князем Далмації - Борна. По всій очевидності, як видно із джерел, ці князівства не виникли раптово, а на нашу думку із своєю князіською адміністрацією, влада яких мала спадковий характер, розвивали свої соціально-політичні інститути з VII століття, оскільки про будь які зміни в хорватському суспільстві з часу приходу хорватів в Далмацію джерела не фіксують[79,s.291-297].

Дослідники не виключають, що на процеси формування Хорватської держави, внутрішня консолідація якої проходила в 30 - ті роки VII століття відіграла війна з Аварським каганатом. Розвиток цієї державності в подальших століттях проходив в постійному напруженні, оскільки існувала загроза франкського вторгнення. Така ситуація концентрувала етнос і політичну владу в Хорватії в боротьбі проти франків. Як засвідчують джерела, боротьба Лютовита Посавського проти фріульського маркграфа в 819-822 роках дає право наголошувати на кристалізації феодальних відносин у цьому хорватському князівстві. Лютевит збільшує свою територію і відходить від союзу з франками. За

таких військових дій він змушений був утікати до сербів і його князівство розпалось[55,p.150-151, p.158].

В цей же час князь Далматійської Хорватії виступає в франкських анналах лиш як «dux Guduscanorum» - «князь гудускан», тобто хорватського народу гачан (галичан) і тільки потім ці ж аннали титулують його «князем Далмації та Лібурнії» [54,p.151, p.155].

Візантійський імператор Костянтин Багрянородний розповідає про могутнього хорватського князя «архонта» Порну-Борну, що означає правителя великої території, який опираючись на підтримку франків - імператора Людовіка Благочестивого, за підтримкою якого вын зміцнив свою владу в усій Хорватії. Після його смерті в 821 році його князівський трон наслідував племінник Владислав, після Владислава його син князь Мислав, який прийняв християнство. При ньому, як наголошують джерела: «хрстиянство утвердилося в країні хорватів»[1,с.224, с.226].

Як бачимо уже із грамоти князя Трпимира (852 р.), його попередник князь Мислав був уже християнським володарем «єдиної країни Хорватів», князь Трпимир теж титулує себе «князем хорватів»[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

В 60 роках IX століття хорвавтський князь Домагой успішно відбиває напад венеціанського флоту чим ще більше постає в європейській історії як самостійний володар Хорватії. Він самостійно укладає з Венецією мир, який в 876 році підтверджують його сини[69,p.57-171].

Наступний хорвавтський князь Бранімір, який займав хорватський престол в 70 роках IX століття теж був християнином і титулував себе «князем хорватів»[68,p.6-8].

Таким чином поступовий розвиток політичних та етносоціальних процесів хорватського етносу з часу приходу в VII столітті н. е. на Балкани, розвиваючи політичні та соціально-економічні інститути в продовж усього VIII століття, дозволили в середині IX століття кристалізувати ядро хорватської народності та державності в Далмації. Цим процесам сприяли війна з аварами в VII, візантійцями та франками в VIII століттях. У другій половині IX століття Хорватська держава була уже достатньо могутньою і вела незалежну політику відстоюючи

свою незалежність від франків, цьому сприяла смерть імператора Людовіка в 876 році і розпад Франкської держави, після чого втручання франків в справи Хорватської держави повністю припинились[80, s.55-60].

У другій половині IX століттяв справи Хорватської держави втручається Візантія, імператор Василь I (867-886 рр.) посадив у 878 році на хорватський престол князя Здеслава «з роду Трпимира», який обіцяв проводити провізантійську політику. Провізантійське правління Здеслава продовжувалось всього декілька місяців у 879 році Здеслав був вбитий князем Браніміром, який, як вважають дослідники, був сином попереднього хорватського князя Домагоя. Князь Бранімір утвердився на хорватському престолі і правив Хорватською державою з 879 по 892 рік, відмовившись від протекторату Візантії[81,p.126-127].

Наступний володар Хорватії князь Мунцімір, який правив з 892 по 910 роки вважав себе хорватським князем «по милості божій», наголошуючи тим самим в своїй грамоті від 892 року, що він є володар Хорватської держави[68,p.6-8, p.23, p.140, p.170, p.180, p.188].

Розквіт Хорватської держави в Далмації пройшов у час правління князя Томислава (910-925рр.). Під його правління Хорватська держава стала реальною економічною та політичною силою на Балканах. Князю Томиславу вдалося відбити напади болгарського царя Симеона, він стримав натиск угорського короліства[82,p.58-59].

Вершиною політичної діяльності була коронація в 925 році князя Томислава на короля Хорватії[64,s.56].

Незалежну політику Хорватія проводить і при приємнику короля Томислава, Трпимирі II (925-935рр.) та Кришемирі I (936-945рр.). При правлінні сина Кришемира, Мирославі пройшло ослаблення Хорватії, який після 4-річного правління був вбитий баном Привунієм (бан Прибану) в користь молодшого браба Михайла Кршемира II, правління якого закінчилось в 970 році. Досягнення цього володаря було завоювання Боснії[82,p.73-74].

Нове зміцнення Хорватської держави і встановлення дружніх хорватсько-візантійських відносин відбулося при Држиславі,

якого хорватські джерела нащивають «королем Хорватії» і якому візантійці надали пишний титул епарха і патриція[55,p.37-39].

Після смерті Држислава, його старший син і наступник Свєтослав, якого скинули з трону його молодші брати Крешимир і Гоїслав, втік у Костянтинополь. Візантія, а у слід за нею, Угорщина та Венеція підтримали Свєтослава в його притензіях на хорватський трон. Однак військо Крешемира III при підтримці болгарського царя Самуїла на початку XI століття зуміло протистояти союзим військам на чолі з Свєтославом[1,с.229].

У другій половині XI століття посилюється тиск папського Риму у внутрішні справи Хорватського королівствав. Посилює свій вплив на Хорватію і Угорське королівство. Як засвідчують джерела, майбутній король Хорватії, був васалом угорського короля. Він активно воював за трон з діючим королем Крешемиром IV за допомогою угорського війська. У 1074 році Звенемир став королем Хорватії. Дослідник М. Клаїч вважав, що тільки при Звонемирі термін «rex» - відповідав поняттю король. Дослідник наголошує, що власне у Звонемира у грамотах вказано, що Хорватія є королівство, а Звонемир король Хорватії. На його печатках видно володаря в оточенні всіх короівських регалій: мантії, меча, скіпетра, корони. Ці письмові свідчення підтверджує барильєф в місті Салоні, на якому зображено хорватського короля, який одягнутий в мантію, увінчаний короною, сидячим на троні з хрестом в правій руці і державою в лівій[67,s.146-148; p.128, p.140, p.170, p.180, p.180].

Слід наголосити, що Звонимир через дружину Олену, сестру угорського короля Ласло, був зв'язаний родинними зв'язками з династією Арпадовичів, що дозволило угорському королю Ласло після смерті Звонимира в 1091 році посісти хорватський престол і оголосити себе королем Хорватії. В подальшому Ласло зробив хорватським королем свого племінника Алмоша. В подальшому XI-XII століттях хорватська знать магалася вивільтися з під угорського протекторату і оголосила своїм королем Петра I, який в 1102 році намагався налагодити спротив військам угорського короля Коломана I, який в цьому ж році коронувався короною хорватських королів і проголосив себе королем Хорватії, а феодальну знать Хорватського королівства включив в відповідну феодальну ієрархію Угорського королівства[1,с.230, с.243].

Все це дозволило угорській королівській адміністрації в першій чверті XIII столітті, опираючись на недійшовші до нас джерел наголошувати: «народ, що зараз в Галичині називається Русія-албі, раніше називався Хорватос-албі, хорватський народ, частина якого проживає в Далмації є підданим угорської корони». Угорські королі мотивували напади на Галичину і бажанням її приєднати до угорської корони тим, що вони нібито хочуть воз'єднати другу частину хорватського народу Галичини до першої яка підчинена угорській короні в Далмації[44,с.28-32].

Створюючи Галицьке Королівство, яке раніше називалося Великою чи Білою Хорватією, угорський король Андрій II діяв в Галичині по тій же напрацьованій політичній стратегії, що і король Коломан I, коронуючись в Хорватії, не випадково першим королем в Галичині було настановлено сина Андрія II, який став галицьким королем Коломаном I[17,с.15-28; с.146-161; с.95-127].

Старі угорські політичні традиції на новому витку історії, спрацвували і в цьому була основна суть політичної діяльності Угорського королівства в XII-XIII століттях, як у Далматійській Хорватії так і у Хорватії-Галичині[44,с.28-32].

Таким чином, у висновок нашого дослідження наголосимо, що як Хорватське королівство(в Далмації) так і Галицьке князівство, а з 1215 року Галицьке Королівство (на території Західної України) є цікавим явищем в історії одного і того ж розділеного історичною долею в VII столітті великого Хорватського народу, який до виходу на Балкани, як ми встановили вище, проживав у своїй стародавній батьківщині -Великій чи Білій Хорватії, а тобто на території сучасної Західної України, де вивчення спільних коренів якого, історії, культури, традицій, релігійного світобачененя, в контексті з'ясування етногенезу Галичини, є предметом подальшо дослідження[20,с.52-59; с.146-161; с.107-126; с.189-225].

Список використаних джерел та літератури:

1.Акимова О.А. Формирование хорватской раннефеодальной государственности. В кн.: Раннефеодальные государства на Балканах в VI - XII веках. - М., 1985.
2.Акимова О.А. Развитие средневыковых представлений о происхождении хорватов. В кн.: Этнические процесы в центральной и юго-восточной Европе. - М., 1988.
3.Археологія Прикарпаття, Волині і Закарпаття (раннеславянский и древнерусский период). - К., 1990.
4.Ауліх В.В. Із історіі Галицькоі землі V-X ст., у книзі: Київська Русь культура традиціі. - К., 1982.
5.Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
6.Баран В.Д. Пражская культура. Археология Украинской ССР. - К., 1986. - Т.III.
7.Барсов Н. Славянский вопрос и его отношение к России. - Вильна, 1867.
8.Барсов Н.П. Очерки русской исторической географии. - Варшава, 1885.
9.Браун Ф. Разысканя в области гото - славянских отношений. - Спб., 1899.
10.Бромлей Ю.В. Становление феодальзма в Хорватии. - М., 1964.
11.Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб., 1870.
12.Грот К. Я. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах. - Спб., 1880.
13.Державин Н.С. Славяне в древности. - М., 1946.
14.Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тысячелетии н. э. - К., 1985.
15.Затыркевич М.Д. О влиянии борьбы между народами и сословиями п о образованию строя у славян и в домонгольской Руси. - М., 1874.
Belosevic J. Materijalna kultura od 7 do 9 stoljeca. - Zagreb,1980.
16.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об’єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території, політичної соціально-економічної організації у племінного об’єднання Прикарпатських Хорватів і їх роль на кристалізацію Галицького князівства. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №5.

Ідзьо В.С. Хорватське князівство(до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №6.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
17.Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території, політичної соціально-економічної організації у племінного об'єднання Прикарпатських Хорватів і їх роль на кристалізацію Галицького князівства. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо Віктор. Carpiani-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р.
18.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини(V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
19.Ідзьо В.С. Етногенез державності слов'ян і її локальний розвиток на території стародавньої України.(II-X ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 200I. - Т.І.
Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. «Агенція Релігійної Інформації». - Львів, 200I.
20.Ідзьо В.С. Українське середньовіччя: V-XI століття - на прикладі регіонів Прикарпаття та Подністров'я. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.
Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини(V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.

Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України». - Львів «Агенція Релігійної Інформації», 2001.
21.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы Истрии. - М., 1973. - №1.
22.История Югославии. - М., 1963. - Т.I.
23.Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М., 1960.
Филевич И.П. Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки. - Варшава, 1894.
24.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
25.Королюк В.Д. Западные славяне и Киевская Русь в IX-XII вв. - М., 1964.
26.Латышев В.В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе. - Вестник Древней Истории. - М., 1948. - №2.
27.Литаврин Г.Г. Раннефеодальные государства на Балканах в VI - XII вв. - М., 1985.
28.Лонгінов А.В. Червенские города. - Варшава, 1885.
Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
29.Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест «Дакия», 1958. - Т.II.
30.Михайлов Е. Восточные и южные славяне до IX века. Советское славяноведение. - М., 1977. - №2.
31.Наумов Е.П. Возникновение этнического самосознания раннефеодальной хорватской народности. В кн.: Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. - М., 1982.
33.Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
34.Очерки истории СССР. Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодализма в СССР III-IX вв. - М., 1958.
35.Пеняк С.І. Ранньослов'яске і давньоруське неселення Закарпаття VI-XIII ст. - К., 1980.
36.Петров В.П. Етногенез слов'ян. - К., 1972.
Первольф И. Славянская взаимосвязь с древнейших времен до 18 века. - Спб., 1874.
37.Петрушевич А. Галицко-Волынская летопись. - Львов, 1871.
38.Прокопий из Кесарии. Война с готами. - М., 1950.
39.Руський літопис. - К., 1989.
40.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першоі половини I тисячеліття н.е. - К., 1960.
41.Седов В.В. Становление европейского средневекового города. - М., 1989.
42.Середонин С.М. Историческая география. - Пг., 1916.

43.Свод древнейших письменных известий о славянах. - М., 1994. - Т.I.
44.Соловев В. История Руси. - Белград, 1941.
45.Соловьев С.М.История России с древнейших времен. - М., 1988. - Т.I -II.
46.Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина. - К., 1982.
47.Тимощук Б.А. Восточнославянская община VI-X вв. - М., 1990.
48.Третяков П.Н. Восточнославянские племена. - М., 1953.
Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
49.Трубачев О.Н. Ранние славянские этнонимы-свидетели миграции славян. Вопросы языкознания. - М., 1974. - №6.
50.Тъпкова-Заимова В. Византия, България и образуването на средновековните балкански държави. В кн: България в свете от древността до наши дни.- София, 1979. - Т.I.
51.Филевич И.П. История древней Руси. - Варшава, 1896. - Т.I.
ДАI.W., 1967. - №11.
52.Шафарик П. Славянские древности. - М., 1848. - Т.II.
53.Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русского племени. - Пг., 1919.
Пеняк С.I. Ранньослов'янсько і давньоруське населення Закарпаття VI-XIII ст. - К., 1980.
54.Annales regni francorum. Ed. F.Kurze. - Hannoverae, 1895.
55.Arcidiaconunus Tomas. Historia Salonitana. - Zagrabiae, 1895.
56.Batovic S. Ostric.Tragovi ilirske kulturne bastine u narodnoj kulturi naseg primorskog posrucja.In Centar. - Zagreb, 1965.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини(V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
57.Batovic S. Istrazivanje ilirskog naselja u Bribiru. Diadora. - Zagreb, 1968. - Sv. 4.
58.Belesevic J. Die ersten slavischen Urnengraber auf dem Gebiete Jugoslawiens aus dem Dorfe Kasic bei Zadar. - Balcanoslavica, 1972. - №1.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини(V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. Т.IV.
59.Belesevic J. Materijlna kultura Hrvata od VII do IX stoljeca. - Zagreb,1980.
60.Vinski Z. Zu dem Waffenfunden in Beraich des Altkroatischen Staates bin zum Jare 1000.- In: I Miedzynarodowy Kongres archeologii slowianskiej. 1965. - Warczawa, 1970. - T.III.
61.Ditten H. Bemerkungen zu den ersten Ansatzen zur Staatsbildung bei Kroaten und Serben im 7. Jh.-In: Beitrage zur byzantinischen Geschichte im 9-11 Jh. - Pr., 1978.

62.Dvornik F. Byzantium, Rome, the Franks and the Christianisation of the Southtrh Slfvs.//Cyrillj-Mefhodiane. - Graz, 1964.
Belesevic J. Materijlna kultura Hrvata od VII do IX stoljeca. - Zagreb, 1980.
63.Zasterova B. Zu einigen Fragen aus der Geschichte der slavischen Kolonisation aut dem Balkan. - In Studien zum 7. Jh. In Byzanz. - Berlin, 1976.
64.Karaman Lj. Ziva starina. - Zagreb, 1943.
65.Kiraly P. Dakia provincia Abgusti. - Nagybaeskereg, 1894.
Beus I. Jos o problemu formiranja feudalnihdrzava u Juznih Slavena. In: Radovi. - Zagreb, 1976. - №8.
66.Klaic N. Povijest Hrvata u ramon srednjem vijeku. - Zagreb, 1971.
67.Klaic N. Povijest Hrvata u ramon srednjem vijeku. - Zagreb, 1971.
Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae. Red.M.Kostrencic. Zagrabiae, 1967. - V.I; Red. T.Smiciklas. - Zagreb, 1904-1907. - V. II-V.
68.Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae. Red. M. Kostrencic. Zagrabiae, 1967. - V.I; Red. T.Smiciklas. - Zagreb, 1904-1907. - V. II-V.
69.La cronaca Veneziana del diacono Giovanni. - In: Cronache Veneziane antichissime. - Roma, 1890. - Vol. I.
70.Ljubinkovic M. Ka problemu kontinuiteta Iliri - Slaveni.-In:Centar za balkanoloska ispitivanja Akademia nauka i umjetnosti Bosnije i Hercegovine. - Sarajevo, 1969. - Knj.12. - Posebna izdanja.
Sisic F. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. - Zagreb, 1925.
71.Ljubic. O Posavskoj Hrvatskoj. - Etc. Rad. Jugoslav. Ak. - Kn. XLXII., 1878.
72.Lowmianski H. Poczatki Polski. - Krakow, 1964. -T.II.
73.Mitrea B. Tezaurus monetar dela Rusi.- Sibiu, 1953. - Sciv, 3-4. - Karta №2.
Daicovicu D. Bemerkung zur frage der «Slawischen». Bodenfunge aus Dakien. Annarul Institului de studii classice. - Bukuresti, 1941-1943.
Kosma M. Slavii peteritorie R.P.R., sekolele 6-9 in lumina ceroetariol archeologica. - Studii sicercetari de istorie veche, 1959. - 10. - №1-3.
Budansky-Kricka V. Oprzeworskem tupu na Slovensku. - Arcyeol., rozhledu, 1961. - 13.
Dekan J. K problemom slovansktho osidlenia na Slovensku. Historika Slovanska, 1948-1949. - Bratislava: Vyd. Sloven. Akad.Vied.,1949. - №6-7.
Tocik A. Slovania na strednom Dynae v 6-8 storoci. - Archeologicy Ustav Slovensky Akademie. - Vied. V Nitre. - Separatum, 1928. - F.XXX.
74.Peisker J. Expansion of the Slavs. - Cambridge, 1914.
75.Petricioli I. Osvrt na ninske gradevine i umjetnicke spomenike srednjega vijeka. - RIZ, 1969. - Sv.16-17.

76.Racki F. Ociyena starijih izujrd zf hrvatsku i srbsru hjvitst sredni vika. Knjizennir, 1. - Zagreb, 1865.
Racki F. Biela Hrvatska i Bila Srbija. Rad. - Zagreb, 1880-1881.
77.Rapanic Z. Pralog proucavanju kontinuiteta naseljenosti usalonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku. - VAHD, 1980. - T.74.
78.Suic M. Matrinalne biljeske uz rad N.Klaic. - Sociologija sela. - Zagreb, 1978. - G.16. - Br.61-62.
79.Sisic F. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. - Zagrev, 1925.
80.Jagic V. Ein kapitel dus der Geschichte d. sudslav. - Sprachen (Arch.tom.Slav.), 1895.
Jankovic D. Istorija drzava i prava naroda Jugoslavije. - Beograd, 1957. - T.I.
81.La cronaca Veneziana del diacono Giovanni. - In: Cronache Veneziane antichissime. - Roma, 1890. - Vol. I.
82.Ljetopis popa Dukljanina (Priredio V. Mosin). - Zagreb, 1950.

РОЗДІЛ IX.

Процеси політико-історіографічного та філологічного формування галицьких хорватів

До з'ясування процесів політико-історіографічного та філологічного формування Карпато-Дністровської цивілізації та хеттів-гетів-бастанів та карпів-хорватів зокрема, нас приводить незнання і неповне розуміння вченими усього складного періоду формування словянських племен на території Карпато-Дністрорвської цивілізаціїі. Ця проблема являється не вивченою, оскільки в сукупності слабо проаналізовані ранні вітчизняні історичні, топографічні, лігнвістичні та філологічні джерела зокрема «Велесова Книга», яка є основою ранньоукраїнської історіографії[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Ця українська історіографія раннього періоду не бралась до уваги і не з'ясовувалась радянською історичною наукою при з'ясуванні політичної та соціально-економічної організації у Прикарпатських Хорватів. Вона не з'ясовувала всі процеси, які відбувалися в українському народі, суспільстві протягом тисячоліть. Тому й сьогодні ми не можемо остаточно стверджувати, що цілісний розвиток політичної та соціально-економічної організації на території Карпато-Дністровської цивілізації, досконало проаналізований і вивчений в контексті вичення впливів інших етносів на генезис й політичне формування хорватських племен. Джерела, які проаналізовані в попередніх розділах, слід доповнити аналітикою, щоб з'ясувати питання політичного й економічного та культурного розвитку в тому числі й християнського на території Карпато-Дністровської цивілізації[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Даний розділ ставить собі за мету з'ясувати роль і місце політичної та соціально-економічної організоції у хорватських племен з часу історичного генезису хорватів на території Карпато-Дністровської цивілізації. З'ясування цього питання проливає світло на формування народів Карпато-Дністровської цивілізації: бойків, лемків, гуцулів. Усе це нам потрібно вивчити тому, що кожен народ і усі народи разом свято бережуть пам'ять про своє минуле, яким би воно не здавалося з позицій

сьогоднішньої моралі, бо історія похожа на багатоповерхову споруду в якій ми посідаємо найвищий поверх, де решту поверхів залишається під нами. Кожне покоління будує своє житло все вище і вище й споруда тим міцніша, чим міцніші її підвалини. Українці давньої Карпато-Дністровської цивілізації повинні знати кожний камінь свого фундаменту і кожну цеглину поверхів, які лишилися під нами, щоб при зведенні нинішнього українського ярусу врахувати все до дрібничок: і міцну гранітну кладку й зотлілі підпори, не соромлячись сказати собі правду і правильно оцінити процес історичного розвитку[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

В даній праці розглянуті всі філологічні, топографічні й лінвістичні версії вчених, про походження хорватів території Карпато-Дністровської цивілізації, які формуються на базі свідчень «Велесової Книги», аналізі її свідчень авторитетних вчених істориків та філологів XX та XXI століття, які намагаються об'єктивно апробовувати і аналізувати всі ранні вітчизняні та іноземні джерела з проблем вивчення хорватського етносу Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, з мовознавчої та лінгвістичної точки зору, на базі джерела, яке привернуло особливу увагу вчених у кінці XX століття, це «Велесова Книга».

Відомо, що «Велесова Книга» містить цікавий мовознавчий, лінгвістичний та історичний матеріал з гідно якого можна досліджувати етнотворення племінного об'єднання хорватів, що являється і завданням і даної праці. Згідно свідчень «Велесової Книги», якщо вважати її свідчення достовірними, побудуємо схему історичного розвитку племінного об'єднання Прикарпатських хорватів[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Оскільки у вчених, які підтвердили достовірність «Велесової Книги», є багато аргументів, які засвідчують відтворені у ній історичні реалії, то зробимо реконструкцію етнотворення хорватів, згідно свідчень даного джерела, опираючись на сукупність джерел про хорватів напрацьованих історичною наукою на протязі XIX-XX століття, так яскраво проаналізованих у попередніх розділах[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Огляд історичного розвитку хорватів слід починати з найдавніших часів до слов'янської доби. На прикінці II-на початку I тисячоліття до н. е. Південне Причорномор'я населяли

найдавніші і найвідоміші під власною назвою з давньо-грецьких джерел племена кімерійців[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Перші відомості про кімерійців ми знаходимо в старогрецьких джерелах, які відносяться до першого періоду знайомства грецьких мореплавців з узбережжям Чорного моря і виглядають як легенди, міфи чи сказання. За поемою Гомера, «Одісея»: «Кімерія - це дуже відома країна і той же час віддалена, яку досяг Одісей». Поема наголошує: « Зайшло сонце і покрилися тьмою всі шляхи, а судно наше досягло меж океану. Там народ і місто людей кімерійських, яке окутане імлою і хмарами»[8,с.67-68].

У Геродота, історика IV століття до н. е., Страбона, що проживав в 63 р. до н. е. - 23 р. н. е., є повідомлення, що вся країна яка належала раніше кімерійцям, зайнята скіфами[8,с.226].

Ці ж джерела засвідчують про діяльність кімерійців: «Тут знаходились «кімерійські стіни», «кімерійські переправи», «Босфор Кімерійський», а в середині країни у кімерійців розміщується місто Кімерік[19,с.10-11].

В західній частині Причорномор'я, поблизу гирла Дністра, за переказом Геродота, знаходились могили останніх кімерійських царів, це говорить про те, що кіммерійці займали всю територію від Дону до Дністра ймовірно і до Карпат. Археолгічна наука дає можливість пов'язати кемерійців з пам'ятками зрубницької культури степового Причорномор'я[17,с.125].

Кімерійці були великим і сильним народом до складу якого входили чисельні племена. Згідно археологічних матеріалів, які залишили кемерійців їх слід поділяти на підвиди. Перший підвид вчені означили під назвою «фарбованих скелетів». Характерно те, що він простягається на усьому просторі від Кубані до сучасної Молдавії на півночі охоплює південну Київщину і Харківщину [19,с.10-11].

Віднайдення таких могил в Галичині десятками і сотнями може говорити про міграцію у пізніший період своєї історії кімерійців на територію Прикарпаття і Придністров'я. Джерела говорять про велику енергію цього народу, довготривалість його існування. Аналогічні могили виявлені і на Кубані[19,с.11].

Кіммерійці були великим і сильним народом, до складу якого входили численні племена. Серед них згадані саргати і карюони, будини, роксолани і другі. Якщо засвідчити їх проживаня, згідно

свідчень Геродота, то вони точнісінько лягать в місцепроживання київських полян (будини), саргати - прикарпатських хорватів, де саргати і хорвати це не просто мовна співзвучність. Якщо дещо змінити застосовані греками назви племен і врахувати, що кіммерійці поділялися на ряд багаточисельних племен, то можна припустити пасмо розселення кімерійців і по території стародавньої Карпато-Дністровської цивілізації[17,с.126].

Із асірійських джерел відомо, що кіммерійці завдали ударіп по царству Урарту, Асірії, Мідії. Кімерійсько-слов'янські загони в інодо-європейському контексті, як і їх сородичі іно-іранці, індо-германці є давніми мешканцями європейського регіону, який визначається басейнами рік Дону, Дніпра, Дунаю, Дністра і в різний час вели свою політичну діяльність то в східному то в захіному напрямку відносно напрямку своєї політичної діяльності. За їх плечами не X-XV століть історичного розвитку, а як мінімум декілька тисячоліть історичного розвитку і кристлалізації етносу, який залишив свої археологічні старожитності, етноніми, топоніми у багатьох районах Євразії. Така їх доля очевидно пояснюється частими нападами на них більш сильніших ворогів, яких джерела оприділюють, як Скіфів, що заставило кіммерійських царів, як засвідчують джерела, втікати в басейн Дністра, де вважав Геродот знаходились могили кімерійських царів[8,с.23-45, с.226-229].

Цим і можна пояснити розселення кімерійців по районах Дністра. Визначний український історик М. Грушевський вірно вважав, що під натиском скіфів кімерійці відходили вглубину країни до Дністра[19,с.9-11].

Відступали під ударами скіфів і племінне об'єднання саргати, яке відоме у подальшому як Подністровські хорвати. Можна припустити, що літописну назву саргати-хорвати отримали під час перебування в передній Азії де брали участь у війнах за чи проти Асірії чи Мідії[19,с.9].

В кінці VI століття до н. е. скіфи-орачі, які згідно зі свідчень Геродота проживали між Дністром і Дніпром, де створили нову етноструктуру яку поширили на Дунай[26,с.34-49; с.219-220].

З послабленням скіфської могутності у II ст. до н. е. роль основного політичного і культурного чинника, який впливав на розвиток населення Дністро-Подунав'я і Подніпров'я перейшов

до сарматів[17,с.177]. Ряд вчених вважає, що в цей час вони поширилися до верхів'їв Вісли[17,с.234-235].

Тут вони відомі під назвою венеди, які за свідченнями Плінія, Корнелія Тацита вели вже осілий спосіб життя і цим відрізняються від сарматів. Венеди споруджують собі будинки, носять щити, пересуваються пішки, до того ж з великою швидкістю, усе це відрізняє їх від сарматів, які проводять усе своє життя в візку і на коні[17,с.236; 41,с.334].

Слід зауважити, що венеди в І столітті нашої ери, являли сообою сталий етнічний масив розміщений на території Правобережної України. З другої половини ІІ століття н. е. територія яка заселялась венедами збільшується. Давньогрецький географ Клавдій Птолемей у своїй «Географії» відносить венедів до найчисельного народу європейської Сарматії і розміщує їх по усьому Побужжю, Прикарпаттю, Подністров'ю аж до регіогів верхньої Вісли. В районі Карпат географ К. Птолемей відзначає великий племінний союз карпів, яких вчені XIX століття утотожнювали з літописними хорватами. Історіограф Сум і славіст П. Шафарик вважали, що карпи споковічно проживали на території Прикарпаття і Карпат і виводять свою етноназву від Карпатських гір[48, с.36-42, с.134- 158, с.211-243].

Російський історики І.Забелін, у слід за ним М. Смірнов вважали, що карпи це латинізована римлянами назва племінного об'єднання Прикарпатських хорватів, а тобто, що карпи і хорвати це одні і тіж племена[37,с.1-2].

Уже цікаве пояснення етногенезу хорватів дав чеський славіст Л. Нідерле, який вважав, розповіді візантійського імператора історика Костянтина Багрянородного про хорватів, не є пустим вимислом візантійців. На його думку хорвати реально проживали в Прикарпатті і Подністров'ї де вони створили міста і зокрема столицю, яка називалася «Совматос-Хорватос». Він наголошував, що ще давньо-грецький географ К. Птоломей відзначав тут племена «хороатос», «хороуатос». На думку дослідника у скіфський час ці ж племена Геродот означував по старогрецьки як «саргати», що ймовірно слід трактувати як хорвати[29,с.34-35].

Російський філолог І. Саратов у своїй статті «О поле... поле» прямо доводить, що саргати це ті самі хорвати і віддзначає, що

трансформація саргат в хорват пройшла приблизно в I-II столітті нашої ери[35,с.56-57].

Такої ж думки притримується і відомий російський лінгвіст В. Іванов, який у своїй статті «След светоносных» наголошує, що в двох грецьких написах з Танаїса-Дону, які відносяться до II століття нашої ери ясно прочитується ім'я племені яке тут проживало «хороуатос» - «хороутос». Він схиляється до думки, що в Геродотів час племінне об'єднання хорватів проживало в міжріччі басейнів Сіверського Дінція і Дону і тільки навала сарматів заставила хорватів переселитися на Дністер в Прикарпаття. На його думку хорвати басейну Дону були пастушими племенами. Таким же способом господарювання вони займалися коли переселилися в Карпати та Подністров'я і Прикарпаття. Одже робить висновок дослідник, «саргати» Геродота, «хороуати» К. Птолемея та інших давньогрецьких джерел і карпи-хорвати римських, візантійських і руських джерел, це одна племінна етноназва хорватсько-галицького народу, що проживав в центрально-східній Європі з часу засвідченого джерелами. Одже саргати-хороауати-хорватос-хорвати це назва одного і того ж племінного об'єднання в різні часи і різні епохи. У час приходу римлян в Причорноморський регіон латинізуюється назва хорватів і озвучується римлянами в їхніх джерелах, як карпи[13, с.59].

Наступний російський дослідник І. Саратов намагається довести, що ранішу історію хорватів слід пов'язувати з Подонням. У цьому регіоні, наголошує дослідник, є топонім Харків, який слід пов'язувати з хорватами. На його думку ряд топонімів від проживання стародавніх хорватів залишились до наших днів: місто Харків, ріка Харків, балка Харків, ріка Харкалук, острів Хортиця, дві балки верхня і нижня Хортиця і багато інших. Одже, у сивому минулому пастуші хорватські племена проживали своїми кочовищами від Дону до Дністра, до приходу скіфів і сарматів, тому давньогрецький географ Клавдій Птоломей у слід за істориком Геродотом розміщує хорватів в районі Сіверського Дінця і означує останніми тими ж стародавніми назвами: саргати, савдарати, хороати, хорвати. І. Саратов вважає, що хорватські племена носили чорний одяг, у них було чорне волосся від якого відомі під іменем - савдарати. І.

Саратов також вважає, що хорватські племена були відомі усьому давньо-грецькому суспільству північного Причорномор'я з яким вони вступали в торгово економічні і політичні стосунки. Отже, наголошує І. Саратов, вищеприведені факти, матеріальні й письмові докази, топоніміка дають право прослідкувати крізь віки генезис хорватського племінного об'єднання, яка за скупістю фактичного матеріалу і археології так пізно отримує своє фактичне місце в історії. Свідчення давньогрецьких джерел, топонімічні дослідження дають право наголошувати, що хорвати як і ряд інших племен являються пращурами кіммерійців, постійно були землеробсько-пастушими племенами, вели активну торгівлю з античними містами-державами, що сприяло підвищенню їхнього культурного та матеріального рівня. Одже існувіання хорватських племен в південно-східній Європі у І ст. до н. е. - І-ІІ ст. н. е., наголошував дослідник, є очевидним [35,с.57].

З'ясовуючи питання етногенезу хорватів І. Саратов намагається вияснити генезу етноназви хорвати. На його думку етно - назва «хорвати» означає «чорних слов'ян» чи «карих слов'ян», де «хорв» - означає «чоний», «ват» - «ант» - «веред» що утотожнює з етно-назвою слов'ян[35,с.56-57].

Заслуговують уваги і його топонімічні дослідження, згідно яких більше ніж 250 рік, потоків балок тільки в верхів'ях Дніпра і в басейні Дону можна розпізнати за коренем «черн», «чорн», «кар - хар - хор». Підсвідомо згадуються легендарні князі Хорив, Хорв, Хорний-Чорний. Заставляє нас задуматися і над назвами «чорний» які є у багатьох географічних назвах південно-східної Європи: «ріки Чорний Жеребець, Чорна Калита, Чорна, притока Кубані, Чорні гори, Чорне море, Чорний ліс, Боспор-Кімерійський, де каммар у фінікійців означує темний, чорний». В добавок до вищеозначеного аналогічні назви у Прикарпатті, куди в ІІ-І столітті до н. е. переселились хорвати, ріки: «Чорний Черемош, Чорний Потік, Чорні гори, Чорногора, Чорний ліс, який починається на Брянщині Червані гради, назви сіл: Чорні Ослави, Усть Чорна, Ченіїв, Чорний Потік, Чорна Тиса і другі» [35,с.57].

Польський історик М. Мошинський вважає, що етно-назву хорватів слід виводити від індо-європейського кореня серв-

сторож-пастух. На його думку ірано-мовні сармати перевели етно- назву хорватів на свій лад, оскільки по сарматськи хорв-сторож. Вони добавили до слова: «хорв» суфікс «ат» і почали називати тих слов'ян, що проживали поряд з ними - хорватами. Другий польський дослідник З. Голяб вважає, що перетворення слов'янина - серба в хорвата цілком могло мати місце. Якщо старослов'янське слово починається на «Х», то «хорват» можна зараховувати до іраномовної групи. Російський мовознавець В. Іванов згоджується з твердженням, що «хорв» означає «чорний - темний» і що іранські корневі слова могли входити в слов'янську мову[23,с.58-59].

Чеський славіст П. Шафарик вважає, що назва хорватів походить від Карпатських гір, які ними називалися «горбами», «хрипами», а самих мешканців горбів хрипів - хорватами. Племінна назва хорватів - «карпи» у І-ІІІ століттях була латинізована, римлянами. Сама ж назва: «хрибь», «хьрбь» означає «верх гори» і легко виводиться від етноназви племені хорвати[48,с.41- 49, с.134-158, с.211-243].

Російський історик М. Смірнов вважав що хорвати були нащадками карпів, а карпи населяли Галичину з незапам'ятних часів[37,с.1-2]. Однак у даної теорії є досить могутні опоненити, згідно висновкі яких складається враження, що етнічне ім'я хорватів не має нічого спільного з слов'янським етнічним масивом, оскільки воно іранського походження. До такого висновку прийшов Н. Грегуар. В цьому його підтримав М. Фасмер. Дані дослідники вважають, що до І тисячоліття хорвати не мали з Карпатським і Прикарпатським регіоном нічого спільного, хоча відомий дослідник XIX ст. Ф. Браун намагався пов'язати хорватів з карпатським регіоном[4,с.165-166].

Таким чином обумовивши всі вищеприведені гіпотези приходимо до висновку, що назва племінного об'єднання хорватів може означати на ранньому етапі їх розвитку етно-назву чорних слов'ян, де хорв означає чорний - темний, ват - венед - ант. Слід відмітити, що джерела неодноразово згадують чорних болгар, чорних клубуків, чорних хозарів, де не виключено, що чорні болгари Подунав'я були сусідами чорних слов'ян-хорватів Прикарпаття і Подністров'я. Сукупність топонімічних даних може говорити, що хорвати і чорні слов'яни одна і та ж етно-

назва одного і того ж племінного об'єднання хорватів. Не слід виключати і ототожнення, де кімерійці - камер - чорний, саргати - хорвати - чорний - темний, це один і той же народ на різних етапах тисячолітньої історії[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Згідно сукупності досліджених нами джерел, можна припустити, що півтора-два тисячоліття нащадки пра-хорватів належали до індо-європейської групи народів були у більшій мірі пастушими племенами і прийшли на східно-європейську рівнину з Центральної Азії[13,с.58-59].

Свою етно-назву, на думку П. Тедеско, яку дослідник виводить від іранського слова «хварвант» - «свар-вант» - що означає «сонце дійний», «сонценосний». На його думку - хорвати одне із індо-європейських племен, яке блище до іранської групи індо-аріїв. Вони розвинулись під безпосереднім впливом стародавнього Хорезма, назвав якого була «хвазем», що означала в стародавніх аріїв згідно свідчень стародавньої Авести «Земля Сонця». Відповідно «хварвант» - людина, яка обожнює світло, що притаманно для релігії і міфології слов'ян і хорватів зокрема.Така їх подорож з «Землі Сонця» видозмінила їх відгносно чоної землі на яку вони прийшли. Чорними слов'янами хорватів почали називати тоді, коли вони змінили скотарське ведення господарства на землеробство, обробляючи чорну землю, а тобто з часу їх переселення в Прикарпаття[37,с.1-2].

Отже при всіх загадках історії етноназву хорватів, їх етно-назву слід пояснювати як, чорні слов'яни. Розглядаючи подальшу історію хорватів ми звертаємо увагу на повідомлення арабських хроністів IX-X століття аль Балха і аль-Астархі, які розповідають нам про Артанію, яку ряд вчених утотожнює з Хорватією, у якої є столичне місто Ждерваб чи Джерват. В XIX столітті А. Гаркаві висунув припущення, що Аттанія це країна хорватів, а Джерваб це столиця Хорватії[7,с.67-68].

Якщо інтерпритувати назву «Джерваб», то вона і це мабуть вірно виглядає так: джер - хорв, ваб - ват, тобто це слово відтворює нам племінну назву хорватів. Приблизно такої точки зору притримується і російський вчений І. Саратов, який вважає Артанію, землею артів-хорватів. На його бумку на протязі віків арти-харти-харки-карпи трансформувались в хорватів, які під ударами сарматів перенесли свою державну інфраструктуру

Артанію з Подоння в Хорватію Подністров'я. У підтвердження своїх висновків він приводить малодосліджене джерело «Велесову Книгу», яку дослідник вважає найстародавнішнім пам'ятником язичницької Руси-України: «Се бо Оре отец идет перед нами, а Кий веде за Рушь и Шеко веде племе все, а Хорев хорвы все, а и земь бо градец на то, а яко все мы внушате Бгве.

Отойде Хорев и Шех одо ине а сехом до Карпатсьте гора и там бяхом ини граде творясам ину имяхом соплемены иные богатства имяхом...»[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Російський дослідник В. Іванов аналізуючи тексти «Велесової Книги», наголошує, що дане свідчення реально говорить про переселення хорватів, які «відійшли від решти слов'ян і осіли біля Карпатських гір, нові міста створюючи, нове маючи багатство, нових маючи соплемінників»[13,с.59].

Дане джерело, ставить в основу сказання легендарного князя - словян, Ора, який був верховним князем усіх трьох слов'янських племен. Усі три брати Кий, Щек і Хорив, являються самостійними князями племен, які самостійно облаштовують життя свої племінних об'єднань, де один із них Хорив знаходить пристанище в Прикарпатському регіоні, поблизу Карпат, де нові міста будує, нових соплемінників находить, нове розмножує багатство. Характерно, що свідчення «Велесової книги» майже точно перегукуються з свідченнями Руського літопису, літописця Нестора, зокрема вступної частини до літопису, що може говорити, що переселення слов'янських племен могло бути історичним явищем[34,с.2-10].

Після свідчень легендарних джерел попробуємо на їх джерельній базі, реконструювати давню хорватську історію[37, с.1-2].

Більшість вчених пов'язують племінну назву хорватів від гірського пасма Карпатів, які називалися в доримку епоху Горбами, Хрбами, Ховатами, Хрватами. Дальше гори називались горами Певкінськими. Отже найдавніша назва Карпат - Певкінські гори, які походячть від назви племінного об'єднання певкінів Племінне об'єднання певкінів згадується у II ст. до н. е грецькими істориками, а в I ст. н. е. римським істориком Корнелієм Тацитом. Певкіни чинили опір римським завойовникам, але були змушені відступати під натиском римлян

в гори і там в районах північного і північно-східного Прикарпаття проживати до II-III ст. н. е., а тобто до відходу римлян з регіону. Дальше гори Карпати називалися горами Бастарнськими, так означували ї спочатку римляни і географ К. Птолемей. З приходом у регіон римлян в їхнії історичних документах вони згадуються і означуються, як Карпати. У IV столітті н. е. описуючи велике переселення народів автор історії Римської держави Амміан Марцелін називає наші гори «Кавкаланд», з назвою літопиця Нестора як «Гори Кавказьські» чи гори «Карпатські». Географ К. Птоломей у II ст. н. е. зафіксовує у цьому регіоні племінне об'єднання карпів, що даєправо наголошувати, що назва Карпати і походить від племінного об'єднання карпів. Римський історик цієї доби Пліній Старший вважає, що карпи населяли східку частину Прикарпаття і Закарпаття, весь час проводили війни з Римською державою. Хоробрі карпи не бажали миритися з присутністю римлян на їх землях і вели довготривалі війни з перемінним успіхом, які однак привели до витіснення позицій Риму з Прикарпатського регіону і ліквідації таких римських провінцій як Дакія, Паннонія, Мезія. Карпи окрім війн проводили і великі торгівлю з римлянами. Виявлені скарби римських монет говорити про великий товарообіг населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я з Римською державою[55,s.127-128].

Наявні джерела, що засвіжчують проживання на даній території карпів-хорватів доповнила археологія, яка встановила, що хорвати являються прямими потомками проживаючих тут карпів, речі виявлені Ю. Смішко із «культури Карпатських курганів» II-II ст. н. е., які пов'язуються з карпами, генетично продовжують функціонувати і проживаючих на цій же території у слов'янський час в V-X століттях і належать літописним слов'янам-хорватам[38,с.157-159].

З III-IV ст. н. е. хорвати вважає російський історик М. Барсов своїми топонімами відіграють у Прикарпатті домінуючу роль. На думку дослідника велика кількість топонімічного матеріалу може говорити про давність і реальність проживання і Прикарпатському регіоні карпів-хорватів.Такі поширені топонімічні назви, як: Грибів, Граб, Горбачі, Грибовець, Горбів,

Хрипів, Хрбів - може говорити про давнє коріння карпів-хорватів в регіоні Прикарпаття[3,с.95-96].

У слід за топонімічними дослідженнями проведене широкомаштабне археологічне вивчення Прикарпатського регіону, за висновками археолога Б. Тимощука: «поселення на Північної Буковини належать хорватам»[39,с.95-96; 43,с.138; с.46, с.2-5].

В областях розселення хорватів на Прикарпатті і Закарпатті розкопані кургани, які індентичні за поховальним обрядом і типологією, що дало можливість археологу С. Пеняку зробити висновок, що стародавні хорвати проживали в Прикарпатті і регіонах верхнього Дністра і переселились частково в Закарпаття в VI-IX століттях н. е.[32,с.110-145].

Курганний обряд поховання у хорватів у VI-VIII століттях н. е. отримав поширення у зоні проживання хорватів в Прикарпатті [36,с.126].

Перші наукові розкопки хорватських могильників на теритоії Галичини відносяться до 70-80 років минулого століття. Найбільш плідно досліджував хорватські старожитності А. Кіркор. На протязі семи польових сезонів (1877-1883рр.) цей археолог відкрив по декілька поховань в могильниках поблизу с. Верхняківців, Вовківців, Глибочка, Великого, Городка, Застанки, Лосяча і. т. д.[54,s.14, s.31, s.196; s.9, s.10, s.14, s.61-68; s.15-18, s.21, s.32, s.38, s.44, s.45, s.70-73; s.67-69; s.89-90; s.62; s.20-27; s.40-49; s.89-90].

Пізніші археолгічні дослідження були узагальнені М. Смішком та Б. Тимощуком, які довели, що дані могильники належать хорватським племенам[38,с.151-159; 43,с.102-103, с.137-139; 45,с.6-10; 46,с.2-8].

В цьому ж десятилітті були зроблені розкопки хорватських поселень на теритоії Прикарпаття А. Коперніцким і В. Лшебіславським. Ці дослідники дослідили могильники біля Зеленого Гая і прийшли до висновку, що вони належать хорватам. В 90-х роках XIX століття розкопками хорватських курганів і могильників займались В.Деметрикевич та інші, зокрема на початку XX століття розкопками хорватських підплитових могил займався К. Гадачек та багато інших польських дослідників[54,s.14, s.31, s.196; s.9, s.10, s.14, s.61-68;

s.15-18, s.21, s.32, s.38, s.44, s.45, s.70-73; s.67-69; s.89-90; s.62; s.20-27; s. 40-49; s.89-90].

В 20-30 роках XX століття велику увагу на безкурганні могильники звернули увагу польські і українські археологи В. Антонович: Городниця, Торське[52,s.78-128].

У XX столітті археологи М. Смішко, Б. Тимощук, на межі тисячоліть та на поч. XXI століття, український археолог О. Корчинський та інші, які визначили їх, як хорватські[38,с.151-159; 43, с.102-103, с.137-139 ; 44, с.66-67; с.22-26; 45, с.6-10],

Досліджував хорватів у XX столітті і відомий український археолог Я. Пастернак у поселеннях: Ланчин, Новосілки, Костюківка, Останівці, Делева та других[31,с.51-52; с.128]. Дослідження археологічних старожитностей проводив і Ю. Постишевський, який виявив біля с.Хом'яківка хорватські старожитності. Виявленням хорватських старожитностей займався й Т. Сулімірський, який знайшов їх біля сіл Велика Плавуча, Бодаки, Грицівка і других[11,с.262-264].

Подальші дослідження по виявленню ховатських старожитностей проводив М. Смішко, який виявив хорватські старожитності у багатьох пунктах Прикарпаття і Подністров'я, що дало можливість вченому зробити восновок, що дана територія належала хорватам[38,с.151-159].

Подальші дослідження хорватських старожитностей проводив дослідник А. Ратич, який виявив у с. Копачинцях Львівської області. Йому належить довідка про пам'ятники Західних областей України і якій він всесторонньо характеризує безкурганні могильники на вивченій ним території. Є. Тимофіїв досліджуючи старожитності Правобережної України, висунув гіпотезу, що усі ці згнахідки дуже похожі на хорватські старожитності і зауважив про можливість їх поширення на усю Правобережну Україну прямо з Галичини. Будь-якої різниці між підплитовими похованнями і безплитовими немає, усі вони невідрізняються між собою ні поховальним обрядом ні речовим матеріалом. Глибина могильних ям досягає від 03 до 1,1м. Виявлено, що на усій цій території усопших як правило хоронили без гробів. Залишкт дерев'яних гробів зафіксовано тільки в одиничних випадках в Грицівцях, Зеленому Гаю, Михалкові, Палашівці. Як правило в таких могильниках була похована одна

людина. Парні поховання чоловіка і жінки дуже рідкі. Як виключення зустрічаються і сімейні поховання. Знайдені скелети дорослих і дітей з певною посудою характерною типово для хорватських поховань Західної України. Більшість підплитових хорватських могил мають велику пам'ятну плиту, як правило з вапнякового каменю, яка клалася зверху засипаної могильної ями. В даний час вони знаходять на поверхні, або під орним слоєм. Їх розміри в основному від 1,5х0,4 до 2,2х1м. В могильниках досліджених в с. Остановім і с. Делеві відкриті захоронення в яких великі плити були обкладені камінням. В одній із могил біля с. Бродок під плитою на глубині 0,4.м. знайдена кучка валунів. Багато безкурганних поховань Верхнього Подністров'я не мають речей. Також виявлено багато поховань жінок в яких виявлено металеві і скляні прикраси. В трьох могильниках були зафіксовані останки на голові вінка, тканина на жаль не збереглась. В Добровдянах найдені три бронзові бляшки від пов'язки, в с. Джурові - тонка металічна пластинка з орнаментом до якої підвішені дзвіночки і трапецевидна підвіска. В с. Михайлові 10 бляшок з тисненням орнаменту і отворами для зкріплення з молотком. Серед різних прикрас хорваток-галичанок в основному кільця з отворами та орнаментом. З заходячими кінцями. Часто такі кільця виготовлені із чотирьох із чотирьохгранної залізної смужки. Височні кільця зустрічаються по всій території Галичини, де були зроблені розкопки могильників. В могильниках біля Торське і Мшинова найдені ще перстно образні кільця з завитком-кільцем на одному з кінців, а в Делеві і глибочку Великім - дев'яти конечні кільця. Трьох бусинні кільця зустрічаються зустрічаються в могильниках біля с. Волківці, с. Городниці, с. Городище, с. Джурково, Івано-Злоте, Смильниці. З інших прикарас хорватів знайдені звичайні перстні дротяні або виті. В одному захороненні Жектавського могильника найдений пластичний перстень з щитком восьмигранником. Решту хорватських прикрас знайдених на території розселення хорватів в Галичині являються одиночнними екземплярами. Брондзові буси зустрічаються тільки в Семенівськім могильнику. Грубодротяний браслет знайдений в похованні біля с. Торжка. Дуже схожі знайдені аналогічні скляні браслети біля сіл Городниця, Бедричівці,

Королівка, Рожиск. В двох поховання біля с. Закитів, Ленківці - знайдені залізні пряжки. В одній із підплитових могил в Звинячі виявився колт з емалью на якому зображений птах з піднятим хвостом. Інколи в похованнях находять куски золототканої матерії і маленькі брондзові гудзики, цікаві поясні бляшки. І з других хорватських побутових речей слід відмітити залізну сокиру(с. Королівка), шиферна прялиця (с.Івано-Злоте), брондзову іглу і обломок кістяного шимла. Жіночий костю хорватської жінки з Галичини характеризує невелику кількість прикрас. Тільки персикообразні височні кільця срібні і брондзові виділяються серед прикрас. У більшості похованнях зустрічаються дротяні. Решту предменів в могилах знайдено поодиноко, тому вони лиш образно можуть доповнити риси хорватського костюму, повсякденного одягу[15,с.162-180].

Таке узагальнене дослідження являється унікальним воно проливає світло на народність хорватів стародавньої Галичини, які своєю етнокультурою у слід за філологічною, лінгвістичною та топографічною наукою чітко фіксуються археологічною наукою своїми курганами і підплитовими могилами починаючи з V ст. до н. е. до I-II ст. н. е. де вони відомі під різними співзвучними іменами: «сарагати», «савродати», «хароати», «хварвант» та іншими. У II-IV ст. н. е. цей хорватський народ відомий по римських джерелах, як карпи, а з VI по X століття з візантійських та руських джерел, як хорвати[2,с.331-337; 13,с.59-60; 18,с.74-75; с.34, с.2-10; 35, с.61-62.]

Основна фіксація хорватів на Верхньому Дністрі, Передкарпатті і Карпатах, наголошує російський дослідник В. Сєдов говорить про те, що хорватське населення переселялось у ці райони з нижнього і середнього Подністров'я та Дунайсько-Причорноморського регіонів, під ударами кочовиків[36,с.128-129].

З появою нової хвилі хорватів, що висилилися з нижнього і середнього Подністров'я в Прикарпаття і верхнє Подністров'я тут починається розширення підплитових могил в яких починають знаходитись страви при захороненні, що дає право нам говорити, що хорвати в VI-X століттях вирощували для власного вжитку такі сільськогосподарські культури як овес, паросо, пшеницю, ячмінь[51,с.23- 35; с.212-213].

Характерно, що під час розкопок Новотроїцького городища виявлені аналогічні зерна пшениці - двох сортів твердої і мягкої, озиме жито, ячмінь і просо. На деяких хорватських поселеннях VI-IX століть в Пруто-Дністровському міжріччі виявлені фрагменти глиняного посуду з відпечатками тканини з якої галицькі хорвати шили собі одяг. Це тонке полотно з прямим переплетенням, воно дуже зручне для виготовлення одягу повсякденного вжитку. Даний археологічний матеріал засвідчує, як це вірно наголошує М. Смішко, дає право нам спостерігати етнотворення хорватів на території Галичини починаючи з III століття н. е., де з цього часу зустрічаються кургани, які слід пов'язувати з культурою Карпатських курганів[38,с.151-159].

Як і в культурі Карпатських курганів, так і в падальших хорватських археологічних пам'ятках присутній обряд трупоспалення і підплитові могили з таким самим ритуалом культу - трупоспаленням[57,s.125-137].

Звичайно з VI по X століття хорватські кургани зустрічаються рідше ніж у хорватську добу культури Карпатських курганів, однак треба розуміти, що в цей час пройшла феодалізація хорватського суспільства і кожний родовий старійшина не міг уже насипати курган. Таке право залишала за собою тільки велика хорватська знать, князі та бояри, де підплитові могили належать уже простим хорватським родам і простим землеробам. Одже зменшення у хорватів курганів з VI по IX століття нашої ери не означає заміну етносу, який представлений культурою Карпатських курганів, що вірно довів М. Смішко. Культура Карпатських курганів продовжує існувати і дальше, що засвідчують і виявлені аналогічні пам'ятники в Східній Словаччині та прикордонних з Україною, регіонах Румунії. Усі ці пам'ятники говорять, що дані хорвати, як і їх сородичі в Галичині вели осілий спосіб життя займаючись землеробством і скотарством. Поживали вони тут поселеннями у наземних спорудах у яких виявлені вогнища поблизу яких виявлені гоподарські ями-льохи. В хорватів часу культури Карпатських курганів, були широко розвинені залізообробні та гончарні ремесла. Сувокупність даних дають нам право наголошувати, що у час III-V століття н. е. ці хорвати, як їхні Прикарпатські сородичі, вели активну торгівлю з Північним Причорномор'ям і

Нижнім Подунав'ям кристалізуючи новий стиль господарства. Власне новий вид господарсва, деференціація населення зменшує систему поховань з курганної на підплитову, де не виключенням є вплив грецької цивілізації Північного Причорномор'я, де пубутували надгробні плити над померлими. Однак зменшення курганних поховань не є занепадом хорватського етносу, а є, як вірно наголосив дослідник Г. Ковальчук, кристалізацією нових політичних, соціально-економічних форм, що пояснюється модернізацією феодального ладу, новим чітким переплетінням політичних та економічних процесів, що проходили в VI-IX століттях в Прикарпатті. Оцінюючи розвиток економіки Прикарпаття, Г. Ковальчук наголошує, що в середині І тис. н. е. можна сказати про розвиток і рівень економіки, що передував політичному утворенню - Хорватського князівства на землях Карпато-Дністровської цивілізації[21,с.23-29].

Велика кількість хорватських знахідок на території Польщі, Румунії, Словакії в Галичині і Буковині привела дослідників до думки, що хорвати у минулому були обширним племінним союзом[58,s.160-163].

Конкретизував територію розселення хорватів російський дослідник М. Барсов. Він відвів ховатам обширні землі в Прикарпатті і доводив, що вони проживали по склонах Татранських Карпат[3,с.94-95].

Немов би підтверджує висновки М. Барсова, український академік І. Крип'якевич, який наголошував, що з хорватами в Галичині слід пов'язувати населений пункт Хоров'ятка біля Рівного чи Острова[24,с.6-11]. Певні топоніми з якимси пов'язує хорватів в Прикарпатті приводить нам сучасний російський дослідник В. Сєдов. Він наголошує, що з хорватами на Дністрі пов'язуються такі поселення як Хорбач, Хоров'ятка, Хринечівка, Храбач в верхів'ї Дністра[36, с.123-126].

Таким чином, підсумовує висновки вчених по хорватському питанню М. Смішко, не дивлячись на те, що хорвати в вітчизняних джерелах згадуються у Х столітті дуже туманно, нам стає ясно, що місце їх проживання це майбутня Галичина, а тобто Українське Прикарпаття, де відкриті археологічно їх чисельні місця проживання[38,с.152-159; 57,s.125-137].

В історіографії вважається, що хорвати зуміли стоворити в Прикарпатті свою власну державу. Сьогодні хорватська державна проблема вирішена у користь існування Хорватської держави на території Прикарпаття[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Наші висновки підтверджуються вищевиложеними фактами, за якими: «Велика чи Біла Хорватія уже у час візантійського імператора Іраклія(кінець VI - поч. VII ст. н. е.) функціонувала, як ранньо-феодальна держава, яка вела активні дипломатичні переговори з Візантійською імперією, що відтворено імперськими канцеляристами, які вважали Хорівтію могутньою державою, союзницею Візантійської імперії у боротьбі з Аварським каганатом. Навіть у X ст. Костянтин Багрянородний Подністровську Хорватію велкию державою, оскільки знав про її військові сили: кількісний склад піхоти, кінноти, зображував її політичний статус у Європі - наголошував, що Хорватія має свого незалежного нехрещеного князя являючись нехрещеною, межує на півдні з печенігами, зі сторони Карпат з Турками-Уграми, на заході з Німецькою імперією у склад якої у той час входили усі польські, чеські і словацькі землі»[34,с.2-10].

На думку російського філолога філолога О. Шахматова, який розміщував древню Хорватію у Галичині і по усьому басейну Дністра, хорвати у першій половині IX ст. утворили самостійну державу, про яку повідомляв перситський географ першої половини X ст. Ібн-Даст. Дослідник наголошував, що Хорватія-Подністровська зовсім не належала до східного слов’янства і ще у IX столітті уособлювала уламок великої колись на подністровських землях могутньої держави слов’ян - Великої чи Білої Хорватії, яка зуміла політично контролювати Дністро-Карпато-Нижньо-Дунайський регіон до часу її підпорядкування у X столітті Київською Руссю[49,с.32-33].

Опираючись на величезний археологічний матеріал можна стверджувати, що хорвати це древній і автохтонний етнос Карпат і Подністров’я, їх компактні селища і городища виявлені в рамках ранньослов’янських старожитностей і датуються археологами починаючи з V ст. н. е. Вони існують автохтонно до X ст., тобто до часу включення Хорватії в політичну інфраструктуру Київської Руси[46, с.3-4].

Проаналізувавши свідчення Костянтина Багрянородного про хорватів і свідчння Руського літопису сукупності останніх лінгвістичних і археологічних досліджень, приходим до висновку, що хорватська політична організація V-VII ст. н. е. охоплювала також племінні княжіння уличів і тиверців, покрайній мірі так це розуміли візантійські політичні кола часів імператора Іраклія кінця VI - поч.VII ст. н. е.[2, с.135, с.137].

На нашу думку, така ситуація залишалася до кінця Х ст., тільки в такому випадку свідчення Костянтина Багрянородного стають достовірними, що на Велику чи Білу Хорватію часто нападають печеніги з якою Хорватія межувала на півдні, а тобто в нижньому Подністров'ї і Причорномор'ї[43,с.138-139].

Ряд дослідників у слід за свідченнями К. Багрянородного, вважає, що розміщена услід за Турцією-Угорщиною, Велика чи Біла Хорватія, охоплювала усю Багібарію, тобто Караптські гори, які під такою назвою були вібомі візантійським літописцям. Багібарія-Хорватія, на думку П. Шафарика обіймала обидва склони Карпат, охоплюючи східну частину Словаччини, верхне і середне Подністров'я, Попруття, Буковину і нижне Подунав'я [48,с.43- 49, с.134-158, с.211-243].

Така точка зору підтверджується археологічно, де на усьому просторі Карпат засвідчена культура Карпатських курганів, яку М. Смішко, сьогодні О. Корчинський і ряд других дослідників, вважають хорватською[38,с.151-152].

Археологічний матеріал Прикарпаття і Подністров'я теж відводять хорватам, нижнє Подністров'я тиверцям, культура яких за поховальним обрядом, як вважає російський дослідник В. Сєдов, нічим не відрізняється від поховального обряду верхнього і середнього Подністров'я[36,с.127-129, с.132-133].

При усій скурпульозності вивчення даного питання стає очевидним, що при врахуванні територрії Польші і Чехії, як складової частини німецької імперії Біла чи Велика Хорватія межувала з останньою на заході, на півдні ж у Подністров'ї згідно з свідченнями візантійського джерела з печенігами. Отже на Заході кордони Хорватії проходили по Віслі, на сході по Бугу та східних притоках Дністра[29,с.38].

Лінгвістичні і археологічні джерела, локалізують хорватський етнос у Прикарпатті і Карпатах, наприклад теорій М. Барсова, П.

Шафарика, Л. Нідерле наголошували, що етнонім Карапти в древньослов'янському розумінні: Гори, Горби, Хрби, Хрипи, Хріпи, де хрват, хорват, хробат - являється найархаїчнишим слов'янським етнонімом в Карпатському регіоні. Досить переконливо робить висновки російського дослідник М. Барсова, який проаналізувавши лінгвістичний і топографічний матеріал довів, що хорватський етнос населяв обидві сторони Карпатських гір і по рівнинах Прикарпатських і Подністровських областей. Він вірно вказував на хорватську колонізацію басейнів рік Вислока, Білої, Сана, Тиси, східних приток Дністра, Прута і Нижнього Подунав'я[3,с.80-89].

Таку приблизно локалізацію Великої чи Білої Хорватії подає нам і чеський славіст П. Шафарик, на його думку хорвати проживали від Чеських гір до середнього Дністра[48,с.43-49, с.134-158, с.211-243, с. 266, с.405].

Визначний чеський дослідник Л. Нідерле вважав, що хорвати проживаливали тільки в Галичині і Буковині[29,с.155-156].

Визначний українськй історик М. Грушевський не заперечував існування Придністровської Хорватії, з цього приводу він писав: «Залишається для Карпатської Хорватії свідчення нашого літопису, але вона так мало і неконкретно знає про західні наші краї, а самі згадки про хорватів такі голі, що тільки при комбінування їх із свідченнями Костянтина Багрянородного і можна викомбінувати русько-подністровську Хорватію. Я залишаю це питання відкритим для майбутніх дослідників»[11,с. 155-156, с.183-194].

Отже сукупність археологічних і лінгвістичних джерел з вітчизняними і візантійськими джерелами дають право нам розглядати Велику чи Білу Хорватію, як давньослов'янську етнокультуру Карпат, Прикарпаття і Подністров'я, яка внаслідок економічного і політичного розвитку утворила на цих землях велику ранньо-феодальну Хорваську державу до часу виселення з останньої слов'янських етносів як на південь так і на схід[45,с.6].

За свідченнями Костянтина Багрянородного ми бачимо, що південні виселенці на перших порах підтримували з одноплемінниками інтенсивні економічні і політичні стосунки з своїми подністровськими сородичами, що дає право Костантину

Багрянородному порівнювати подністровську і далматійську Хорватію з VII-го по X-те століття[2,с.135, с.137].

Цілком можливо припускати, що подністровські хорвати підтримували такі політичні контакти з своїми балканськими сородичами і у час Київської Руси, трансформувавшись у Галицьку державу. Російський дослідник В. Татіщев опираючись на недійшовші до нас літописи свідчить, що союзниками князя Володимира Володаровича Галицького під час битви під Перемишлем з об'єднаними з русько-угорськими військами були серби і болгари. Ці ж серби і болгари приймали участь у битві галичан з київськими військами під Теребовлем і при сині Володимира Володаровича, знаменитому галицькому князю Ярославі Осьмомислі[40,с.124].

Можна припустити, що сородичі південних хорватів в Прикарпатті на новому «руському витку» своєї історії під егідою руських князів Ростиславовичів трасформувавши стародавню Хорватію в Галицьку державу не втрачали зв'язків з своїми південними сородичами, про що наголошувалось у попередніх розділах[1,с.33-35].

При усій складності і новості цієї проблеми безсумнівним залишається те, що трансформована у Галичину Подністровська Хорватія в основу якої входила та ж сама Дністро-Карпатсько-Нижньо-Дунайська територія, сполучалася з своїми південними сородичами нижньо-дунайськими землями, що яскраво зафіксовано літописом руським і свідченнями «Слова о полку Ігоревім», а також невідомими свідченнями які використав у своїх дослідженнях В. Татищев[28,с.236-237].

Такі наші міркування поділяв і визначний російський дослідник В. Ключевський, який вважав, що країна стародавніх хорватів Галичина була в X-XI ст. спірним краєм, очевидно незалежною державою між Польшею і Руссю і придметом зазіхань християнських сусідів, допоки остаточно не трансформувалася у Галицьке князівство[20,с.106-107; с.51].

Дослідник В. Ключевський опираючись на висновки М. Костомарова доповнює думку про хорватів галицьких: «Приєднані силою зброї хорвати, незмінили стародавніх суспільних і державних звичаїв, князі руські, які правили Галичиною були повністю залежні від стародавнього укладу

хорватського суспільства, і в кінцевому результаті представляли і відстоювали його древню державність, територіальну цілісність від зазіхань сусідніх можновладців»[20,с.106-107; с.51], а це означає, що руські князі, як вірно зауважував великий знавець галицької історії Д. Зубрицький, зайняли опустілі пристоли побитих на полі битви у 993 році, хорватських князів, і в політичному розумінні замінили стару назву подністровської держави, Великої чи Білої Хорватії, на Галичину, відносно її нового столичного центру XII століття - Галича[12,с.174-182].

Отже з уламку великої і могутньої держави, Великої чи Білої Хорватії, що займала увесь басейн ріки Дністра і горішньої Вісли і в етнічному розумінні уособлювала південно-західну групу слов'ян, наголошував О. Шахматов, виникла Галицька держава [49,с.32-33], на стародавніх слов'янських територіях[18, с.72], які в ранні часи консолідувала Велика чи біла Хорватія [14,с.146-161; с.107-107; с.135-162; 6, с.7-8; 7, с.276-277].

Російський дослідник В.Седов вважав, що Галичина включала в себе і «Галицьке Пониззя», оскільки між археологічними пам'ятниками хорватів, уличів і тиверців немає суттєвої різниці. Дослідник виділяє Галичину, за археологічними джерелами, в єдиний локальний варіант хорватсьї культури[36,с.124-129]. Власне хорвати, подальші галичани займали усю територію від Закарпаття до середнього Дністра і Прута, а дальше тиверською етнокультурою простягались у нижнє Подністров'я і Подунав'я [30,с.238-242].

Усі ці свідчення про територію Галичини подавав нам ще Костянтин Багрянородний, наголошуючи, «що Велика чи Біла Хорватія починається своєю територією у Причорномор'ї межуючи там з печенігами, являється незалежною державою, яку очолює князь, який має в наявності кінне і піше військо і включає в себе і землі Тиверського князівства»[2,с.131-137].

Що стосується цього ранньофеодального конгломерату, то польський дослідник Г. Ловмянський проаналізувавши свідчення візантійського імператора Костянтина Багрянородного ототожнив, Велику чи Білу Хорватією, з Галицьким князівством, епохи князя Ярослава Осьмомисла[56,s.162-168].

Український дослідник Б. Тимощук проаналізувавши пам'ятники антів і склавінів вважає, що пам'ятники обох груп за

два локальнихних варіанти однієї слов'янської культури, які відрізняються лише деякими рисами і мають чітко окреслену територію. Пам'ятники пеньківського типу поширені в лісостеповій частині України та Молдавії, від Сіверського Дінця до нижнього Дунаю, що територіально відповідає території антів [29,с.77]. Пам'ятники пражського типу, що поширюються на захід від Припяті по басейну рік Дністер і Прут пов'язуються із територією які у письмові джерела пов'язують з склавінами-хорватами[9,с.58-75]. Дослідник опираючись на В. Ключевського, який ще раніше на підставі зіставлень літописних джерел, прийшов до висновку, що у VI-X ст. н. е. в Карпатах у слов'ян був великий військово-політичний союз у якого тут була багатовікова стоянка, визначив цей регіон як хорватський[20,с.5-23; 48,с.252-256, с.405- 407].

По сукупності джерел верхне і середнє Подністров'я, тобто територія між волинянами і тиверцями, наголошував югославський вчений Ф. Рачкі, визначає Хорватську державу [59,s.23-36; s.43-47]. Хорвати, згідно свідчень Масуді, наголошував Б. Тимощук, управлялося в цей час своїми правителями чи князями[42,с.95-96]. Цей процес, який так яскраво описав візантійський імператор Костянтин Багрянгородний у X ст. опираючись на раніші свідчення джерел візантійської канцелярії часу імператора Іраклія (610-641рр.) з Великою чи Білою Хорватією, засвідчує неперервний процес Хорватської державної інфраструктури у Прикарпатті в VI-X століттях[29,с.77]. В IX-XII століттях у хорватів регіону формуються нове державне об'єднання, Галицьке князівство, яке так яскраво засвідчене на сторінках Руського літопису[26,с.34-49; с.219-220]. В недатованій частині Руського літопису говориться, що було княжіння у полян, а в древлян своє княжіння, а у дреговичів своє, а условен своє у Новгороді, а на Полоті у полочан[4,с.404-405]. Про територіальні об'єднання слов'ян типу княжіння очевидно ідеться і в наступніх текстах літопису: «І живуть у мирі поляни і древляни і сівер і радимичі і хорвати»[16,с.92-93].

Усі ці короткі згадки засвідчують існування у південно- східній Європі велику кількість князівств: полян, древлян, сіверян, новгородських слов'ян, полочан, хорватів і других, які мали чітко

окреслену територію, власну економічну і політичну організацію. Розвиток економічних, політичних і територіальних структур українських княжінь в тому числі і хорватів відбувся у VIII-IX ст. н. е., що підтверджується ананлізом письмових джерел. Археолог Б. Тимощук наголошував, що на території Прикарпаття, яку займало племінне об'єднання хорватів, виникли усі умови для утворення княжіння[45,с.6-10].

Саме у цей час регіоні розселення хорватів зросла густота населення, що змусило, як наголошував В. Соловйов, привело до тісного згуртування, як в середені так і щодо зовнішнього світу. Союз споріднених племен стає у хорватів необхідністю, а незабаром робиться необхідним навіть і злиття всіх територій Прикарпаття в одну територію всього хорватського народу [39,с.28-32].

За таких обставин Хорватське князівство мало більш сталу територію, міцнішу політичну організацію і стояло ближче до держави ніж військово-політичний союз карпів. На чолі Хорватського князівства, замість військових вождів, яких вибирали на народних зборах, ставали князі, що одержували спадкову владу і опиралися на постійну військову дружину. В княжінні полян, за повідомленнями Руського літопису, князювали представники роду Кия. Літопис зберіг імена деяких інших княжінь. Князем древлян був Мал, який вважав себе за суспільним становищем рівний київській княгині Ользі, до якої сватався. Князя Мала оточувала місцева древлянська знать. Відомі також імена легендарних князів Вятка племінного об'єднання вятичів і Радима - радимичів[34,с.2-10].

Що стосується Хорватського князівства і князівської влади, то із свідчень Костянтина Багрянородного ми знаємо, що хорвати у VII очолювались князями: Мухлом, Ловелом, Косинцем, Хорватои і двома княгиня, що очолювали два хорватські народи Туга і Буга, у IX столітті, Хорватське князівство у Прикарпатті очолював, незалежний нехрещений князь[2,с.131, с.135, с.137].

До цього періоду належить і згадка Анонім угорського про місто Галич чи галицького князя, яке являлось складовою частиною території хорватів. В описі подій кінця IX ст. він згадує про Галич та галицького князя, що гостинно прийняв у себе угорського вождя Альмоша, коли угри переходили в Панонію.

Очевидно Галич кінця IX ст. був уже осередком князівської влади місцевої хорватської династії[1,с.35-49; 10,с.296; 56,s.23-49]. Польський хроніст Ян Длугош опираючись на невідомі нам джерела згадує останнього хорватського князя Всеволодімера, що погинув наполі битви у 993 році під час відомої із руських джерел русько-хорватської війни. Ян Длугош наголошує, що сестра Всеволодімера, хорватська княгиня, була у другому шлюбі дружиною полського короля Болеслава Хороброго і цим мотивує притензії і заняття Болеславом Хоробрим у 1018 році Хорватії та Червенських градів[53,s.235-237].

Аналіз свідчень до останнього часу був недоступний для всеоб'єслючого вивчення. Дослідник XIX століття І. Лінніченко тільки ввів свідчення Яна Длугоша в контексті політичної історії хорватів, правомірно наголошуючи на існуванні з VI століття до X століття незалежного Хорватського князівства, яке очолювалось князівською династією[27,с.12-18; 53,s.235-237], політичною столицею, якого за висновками дослідника В. Королюка, був Перемишль[23,с.9-18; с.46-53].

Хорвати за цей час виробили у собі у значній мірі і внутрішню єдність і політичну свідомість своєї державної інфра-структури, вони в цей час відрізнялась від інших європейців, особливостями свого побуту, звичаями, елементами культури, на що звернув увагу руський літописець: «мали бо звичаї свої і закони батьків своїх історію і свій характер і мораль» - і очевидно своєю чітко окресленою територією[22,с.23-26].

Територія княжінь, це області і місцепроживання невеликих за виразом П. Третякова «народця» з своєю культурою, історією, релігією і епосом[47,с.297-299].

Археолог Б. Тимощук наголошував, що порівняльно типологічне вивчення хорватських пам'яток у VII-X століттях на території Подністров'я і Українського Прикарпаття показало, в хорватських керамічних комплексах, які характеризують культуру хорватів, дуже часто зустрічаються гончарні горщики із значними домішкими жорстви. Зерна останньої виступають на поверхні створюючи враження, що вони посипані дрібними камінчиками. В керамічних комплексах з хорватських поселень Середнього Подністров'я, відзнвчав Б. Тимощук «посипана кераміка зустрічається рідко». Є незначні відмінності і в

житлобудувництві. Основним типом жител обох груп хорватських пам'яток були напів-землянки з пічками-кам'янками, дерев'яні стіни яких обмазувалися глиною, що майже не зустрічається за межами розселення хорватів у слов'ян Середнього Подністров'я. Майже на усій території розселення хорватів у Прикарпатті виявлені зернові ями з обпаленими стінами, що є відсутнім у слов'ян середнього Подністров'я. Досить характерним для території хорватів Прикарпаття є городища із земляними валами насип яких зміцнювався невисокими кам'яними стінами (Ревно, Червона Діброва і другі) - подібного типу городища поза територією розселення хорватів зокрема на території середнього Подністров'я не виявлено. З цього приводу археолог Б. Тимощук висловив припущення, що північно-східне Прикарпаття заселяла група слов'ян з іменем хорвати[43,с.137-138].

Російський дослідник історичної географії Східної Європи М. Барсов, ще у 1873 році писав: «Хорватів початковий літопис розміщає по сусідству з уличами, тиверцями і дулібами, але докладного їх територіального розміщення не подає. Все ж сама назва цього племінного об'єднання дає підстави вважати, що хорвати розселились на схилах Татранських Карпат, які і до цього часу в галицьких русинів зовуться горби (хьрби, хріпи). На їх широке розселення по територіях Прикарпатських областей можуть вказувати чисельні місцевості, які до цього часу зберегли хорватські назви від верхів'їв рік Вислока, Білої і Сана на підень до тиси і її приток Гернаду, Боржогу, по Сому і Красній і по Пруту. Визначена територія хорватів М. Барсовим охоплює усі північно-східні Карпати, верхів'я Подністров'я на заході, до Прута і Дністра на сході»[3,с.80-82].

Приблизно таку ж територію відводять хорватам і інші вчені. Відомі славісти П. Шафарик та Л. Нідерле вважали, що хорвати проживали на схід від Чехії і Вісли, охоплюючи територію Галичини і Буковини біля рік Дністра і Прута, де в топоніміці збереглися сліди їх перебування[29,с.155].

Польські історики, які присвятили хорватам багато своїх праць розрізняють західних (чеських) або білих хорватів південних та східних або руських, вони вважають, що руські хорвати проживали на схід від білих хорватів на території від верхів'я

Пруту, Серету і Західного Бугу і до Ніси та верхів'їв Ельби. Отже польські дослідники включають Буковину і верхнє Подністров'я в ареал розселення хорватів. Руські чи східні хорвати згадуються лише в «Повісті минулих літ». Давньо-руський літописець на перших сторінках свого твору розповідаючи про розселення слов'ян називає білих хорватів поряд з чехами і моравами, сербами та іншими[34,с.2-10; 60, s.12-143].

Схожу ситуацію відносно хорватів ми знаходимо у хроніці Козьми Пражського де теж згадуються дві групи хорватів: «хорвати і другі»[48,с.204, с.406].

Візантійський імператор К. Багрянородний теж залишив своє світобачення про хорватів, його екскурс сягає в глиб віків хорватської історії і дає право наголошувати, що хорвати являються стародавнім етносом серединної Європи. Він єдиний середньовічний автор який хоч і гіпотетично подав нам територію розселення хорватів. За цим територіальним описом Костянтина Багрянородного ми вище висунули гіпотезу про реальність проживання хорватів у Галичині і Буковині[2,с.135, с.137].

Якщо пов'язати свідчення римських джерел із візантійськими в поступальному і еволюціонуючому контексті розвитку одного і тогож етносу карпів-хорватів, то ми побачимо, що археологічний матеріа Прикарпатського регіону повністю вкладається в етно-історичний розвиток на території історичного Прикарпаття. Територія Українського Прикарпаття подальшого Галицького князівства, за джерелами археологічної науки, повністю відповідає території розселення хорватів. Ця територія належить до корінних слов'янських земель. На території Хорватського племінного союзу уперше були виділені достовірні пам'ятники які датуються IV-V ст. н. е. З цього часу і на протязі усієї історії другої половини першого тисячоліття Прикарпаття і Подністров'я постійно пов'язується вченими з племінним об'єднанням хорватів. Відкриті і вивчені тут археологічні пам'ятники IV-X століття належать до однієї, що змінювалася і еволюціонувала хорватської культури. Аналіз основних елементів матеріальної культури (керамічних комплексів, домобудування, оборонних споруд дозволяє оприділити певну особливість данних археологічних пам'ятників VI-X ст., і

виділити їх у Верхньо-Дністровський, Прикарпатський чи Хорватський варіант української культури і пов'язати пам'ятники цього «Хорватського варіанту» з пам'ятниками староруських літописних хорватів. Хорватське населення Українського Прикарпаття не було перейняте великими хвилями міграцій, їх матеріальна культура тут розвивалась у поступальному процесі, що дає можливість оприділювати їх територію, яка займає сьогодні території Чернівецької, Тернопільської, Івано-Франківської, Закарпатської областей Української держави і Пряшівського округу Словацької держави, Перемишльського воєводства Польської республіки і суміжні й порубіжні області Румунії[43,с.138-139].

Власне на цій території і розміщені хорватські пам'ятники, комплекси, які датуються VI-X століттями н. е. Дані археологічні пам'ятники і селища, городища, дають можливість на цій території Прикарпатської Хорватії, майбутньої Галичини[45,с.6-7].

Досліджені хорватські старожитності з IV століття нашої ери до кінця X століття, наголошував археолог Б. Тимощук закінчують їх процес включенням у склад староукраїнської держави в X столітті[45, с.5-7]. Сучана археологічна наука за останні десятиріччя встановила на території розселення Хорватського князівства на території давньої Карпато-Дністровської цивілізації, велику кількість населених пунктів, городищ, святилищ, які датуються I-V та VI-X ст. н. е. які пов'язуються з літописними хорватами, майбутніми галичанами[22,с.24].

Дослідник Б. Тимощук вірно пояснює це тим, що в пінічно-східних Карпатах включаючи і територію північної Буковини проживала одна і таж етнографічна група, слов'ян-хорватів з своїми особливостями, дещо відмінними від інших груп слов'ян в тому числі і Подністровських тиверців. Політичною межею території Карпатської групи слов'ян-хорватів на північному сході у VI-X століттях була ріка Прут, наявний археологічний матеріал, що пов'язується з хорватами, яскраво представляє нам межі території цього племінного об'єднання у цьому регіоні[43,с.138-139].

Приблизно так визначав територію хорватів, навіть без наявного археологічного матеріалу, виключно на хорватському

топонімічному матеріалі російський історик М. Барсов. Визначена М. Барсовим територія розселення хорватів від Пруту на сході до Вислоку на Заході і в основному співпадає з археологічними даними археологічної науки[3,с.80-82].

Чеський дослідник Л. Нідерле наголошував, що Хорватське князівство знаходились у східній Галичині і Буковині біля Дністра і Прута де в топоніміці збереглися сліди їх перебування [48,с.208, с.405].

Дуже цікавим для з'ясування території хорватів є з'ясування питання територіального розмежування хорватів з дулібами. Руський літопис, як вважає більшість дослідників, зажди розміщує хорватів услід за дулібами арабський мандрівник Масуді у своєму описі слов'янських племен теж розміщує у слід за волинянами народ хорватів[7,с.276-277].

Дослідник В. Королюк розглядаючи свідчення руського літопису під 981 роком прийшов до висновку, що великий київський князь Володимир ходив війною виключно на незалеєни, ще не підчинених йому, Прикарпатських хорватів, з якими воював до 993 року. Могутність Володимира київського налякала всіх сусідів, хорватів, поляків і печенігів, які виступили у цій війні союзниками Хорватського князівства, як про ще наголошував руський літописець, однак київський князь Володимир виявився могутніший за всіх, і тому Хорватське князівство у 993 році було включене до складу Київської Руси[23, с. 24-26; с.46-53]. До складу Київської Руси, як вважав полський історик Г. Ловмянський, була включена на заході, обширна територія хорватів, починаючи від Західного Бугу дальше по Дністру, Верхньому Пруту і Серету, включаючи усю територію сучасної Української і Румунської Буковини[56,s.163-168], такі висновки відповідають і даним археологічної науки[43,с.138-139].

Отже на окресленій нами території Хорватського князівства, досліджено більше 400 поселень, соціальна і хронологічна класифікація яких датуєтьмя IV-X століттями нашої ери, що дає можливість прослідковувати поступовий розвиток хорватського етносу, від общинного до феодального суспільства в рамках держави хорватів. Знахідки останніх археологами на поселеннях Прикарпаття може дати нам право висуенути гіпотезу, що орне

землеробство у зоні розселення хорватів з використанням дерев'яного рала з залізним наконечником (наральником) зберегло свої традиції і у слов'янського населення (карпів-хорватів) і дійшло до другої половини І тисячолітті нашої ери. Підтвердження таких наших висновків дають знайдені хорватські наральники у Перемишлі, Галичі, з хорватських селищ: Рашків, Бакота та інших[6,с.76-96]. Виявлені тут землеробські знаряддя праці: залізні серпи, залізні мотики, жорнові камені, глиняні сковороди для просушки зерна (зерновики) дають нам яскраве підтвердження, що на протязі довгих століть, а може й тисячоліть хорватське населення Прикарпаття вело комбінований спосіб господарювання, а тобто землеробсько-скотарський[5,с.217-218].

Згідно з останніми напрацюваннями археологічної науки бачимо, що населення Прикарпаття і Подністров'я з давніх давен розвивало усі види свійських тварин, велику і дрібну рогату худобу: свиней, коней, птицю. Автор другої половини VI століття нашої ери Прокопій Кесарійський подає деякі відомості, що хорвати окрім землеробства і скотарства вели і лісове господарство. Аналізуючи ці свідчення український дослідник В. Петров відзначив, що свідчення Прокопія Кесарійського дають право говрити про виробничі особливості лісового господарства: короткий термін користування посівною ділянкою обмежений одним-трьома роками, тому підсіка лісів під угіддя і поля цілком реальна у господарській діяльності хорватського населення Карпат, Прикарпаття і Подністров'я[33,с.30-35].

Самі ж хорвати, згідно археологічних свідчинь, проживали в перших ст. н. е. великими поселеннями між якими було дуже багато вільних не займаних земель, що давало можливість вести перелогову систему землеробства, за якою родючість полів відновлювала сама природа. Кількість хорватського населення в цей час зростає, поселення Карпат, Прикарпаття і Подністров'я перетворюються в городища у яких активно проходить розвиток ремесла, з яким активно співіснує і розвивається землеробство і скотарство. Хорватські поселення і городища в цей час розміщуються переважно у горбистій вкритій лісом місцевостях, у них ведеться землеробсько-скотарський спосіб господарства. Археолог Б. Тимощук відзначає довготривале існування хорватських поселень землеробського характеру. На його думку

вони могли довго функціонувати лише при умові постійного обробітку тих і самих ділянок землі. Цілком очевидно, що підсічна та перелогова система землеробства, потребувала і колонізації нових земель, що приводило до відтоку населення. Щоб залишатися віками на одній і тій же землі хоровати повинні були дотримуватися такої системи землеробства, яка б могла забеспечити відновлення родючості грунтів в найкоротший відрізок часу, невиключено, що хорвати під впливом господарювання в сусідніх римських провінціях ввели у себе двопільну систему землеробства, підтвердженням цього можуть бути знахідки на поселеннях риських сільськогосподарських знарядь праці, залізних римських наральників. Поява у III-IV століттях нашої ери у карпів-хорватів нової системи землеробства дає право нам наголошувати, що карпи-хорвати переходять до (римського) плужного методу обробки земель, який придатний не тільки для рихлення грунту але й для перегортання його скиб. Рештки плугів, важкі рала, залізні лемехи, чересла знайдені в хорватських поселеннях IV-VI ст. н. е. яскраво говорять про новий плужний спосіб обробітку земель населенням Прикарпаття і Подністров'я[43,с.102-103].

Застосування плуга було великим досягненням хорватського землеробського населення, це прискорювало процес обробітку великих посівних площ під майбутній урожай, який вирощувався у цей час у більшій мірі на продаж і вивозився на римські ринки в провінції Дакію і Мезію. Наявнівсть постійного римського ринку давало можливість кардинальних змін у сільському господарстві, наприкла, зробити перехід від перехресної системи рихлення грунту ралом, що вимагало вдвічі більшої затрати праці, до оранки в одному напрямку, що давало економію сил і часу. Перевертання грунту під час плужної оранки сприяло збереженню вологи, поліпшувало структуру грунту. Все це давало можливість поступово переходити до сталого обробітку тих самих полів і значно збільшувати виробництво сільськогосподарської продукції на продаж, яка у III-IV століттях нашої ери потрібна була не тільки землеробам, щоб прокормитися, а й для представників політичної адміністрації ранньо-феодального хорватського суспільства, і також у більшій мірі на нашу думку, на продаж на римський ринок. Таке могутне

зрушення у господарстві хорватів Прикарпаття і Подністров'я сталося завдяки експлуатації хорватською знаттю залежного хорватського землеробського населення, яке у цей час сильно збільшилося. Це видно із того, що хорватські села у III-IV століть нашої ери стають великими, як за площею так і за кількістю населення. Нова система землеробства, забазпечена новою технікою, сприяла виникненню надлишкового продукту, що є ознакою феодального ладу і вивіз останнього на римський ринок і отримання за нього сталого еквіваленту цінностей - римських срібних і золотих грошей. А отже можна припустити, що уже у III-IV століттях нашої ери, внаслідок сусідства з римським суспільством і внаслідок торгово-економічними зносинами з ним у слов'ян Прикарпаття і Подністров'я зароджуються такі економічні відносини, які виражаються постулатом феодалізму: товар-гроші- товар, ринковими відносинами де виробництво і землеробство всеціло спрямовується на ринок (продаж товару), як представниками панівного класу (феодалами) мак і середнього класу(купцями) і підневільного (землеробами-селянами). Виявлені в цей час у Прикарпатті великі за площами землеробські угіддя явно говрять, що сількогосподарська продукція виготолялась в основному на продаж, оскільки для прогодування населення її було явно забагато. Очевидно, що розвиток нової системи господарювання привело до виникнення нових інститутів феодальних відносин, при яких новоутворений військовий клас (феодалів) теж забирав з підвладного населення частину урожаю, продуктами рослинництва чи тваринництва.

Так очевидно і виник інститут «полюддя», який відомий уже, в ранньослов'янському суспільстві. В цей же час в Прикарпатті модернізується і скотарство. Свідченнями цього може бути поява спеціального глиняного посуду, що пов'язується з молочним господарством. Мова іде, про миски-цідила, які відомі у хорватських пам'ятниках IV-V століть нашої ери і у хорватських пам'ятниках VI-X століть нашої ери. Нові археологічні джерела дають підстави наголошувати, що в III-IV століттях нашої ери у хорватів Прикарпаття починають виникати городища, які зразу ж стають основними осередками ремесла і торгівлі, що безумовно сприяє кристалізації феодального ладу, який і становиться на базі нового способу ведення господарства у хорватів[25,с.93-94].

Досліджуючи господарство і суспільний лад Прикарпатсько-Дністровських хорватів, слід надати велику увагу городищам та селищам, які розміщені по усій території Хорватського князівства. У виявлених городищах археологи провели ретельні розкопки, в процесі яких вивчалися системи та конструкції оборонних споруд, характер забудови укріплених городищ і їх зв'язок з навколишніми селищами і поселеннями. Досліджені городища хорватів, час функціонування яких припадає в основному на V-X століття нашої ери[5,с.217-218].

Внаслідок ретельного вивчення хорватських городищ учені побачили чотири основних типи конструкцій головних оборонних ліній які відповідають головним типологам забудови хорватських городищ, очевидно городищ-общинних центрів, другого - городищ князівських центрів (фортець), третього-городищ феодальних замків, четвертого - городищ - сторожових фортець, інакше кажучи, наголошує дослідник Б. Тимощук, певному соціальному змісту того чи іншого укріпленого поселення відповідає певне планове і конструкційне вирішення його спорудження. Однак городища з укріпленнями певного типу з «частоколом» у готовому вигляді трапляються рідко, у більшій мірі у одному і тому ж самому хорватському городищі спостерігаються різні конструкції навіть головних оборонних ліній[45,с.7].

Для визначення соціального типу хорватських городищ, необхідно враховувати два періоди їх розвитку - римський і візантійський, тобто час коли система їх укріплень була підлаштована під рівень тієї цивілізіції із якої слов'янське суспільство Прикарпаття черпало господарську систему для застосування її у власному суспільстві. Не слід виключати і перейняття слов'янами Прикарпаття і Подністров'я нами регіону і давньогрецьку (полісну) ситему господарювання, де міста держави хорватів цілком могли формуватися під впливос древньогрецької системи і у римський час тільки модернізувати свою структуру[50,с.131-142].

Така система забудови, яка модернізувалася крізь століття у хорватів, залишилась і тоді коли Хорватське князівство у X столітті увійшло у склад Української держави відмої з концептуальних висновків вчених, як Київської Руси[42,с.95-96].

Важливим критерієм наявності феодального ладу у хорватів у VI-X століттях нашої ери є наявність ремісничих поселень: ковалів, гончарів. Ремісничі поселення у хорватів, наголошує археолог Б. Тимощук, а у слід за ним сучасний галицький археолог О. Корчинський, що у VI-X століттях нашої ери, були новим прогресивним доробком хорватського населення Прикарпаття, їх виробництво у цей час було уже у більшій мірі спеціалізоване і розраховане на обслуговування населення не тільки своєї громади, але і сусідніх громадських центрів. Тільки цим можна пояснювати той факт, що на території ремісничих поселень хорватів Прикарпаття вироблялася продукція у таких масштабах, які в декілька раз перевищували норму окремих поселень, така ж ситуація, про що ми наголошували вище, у ховартів відбувалась і в землеробстві[44,с.66-67; с.22-26].

В процесі такого розвитку хорватського суспільства і феодальних відносин, городища, як центри, очевидно на перших порах співіснували з князівськими державними центрами, та у процесі розвитку, князівські або державні центри трансформувались у феодальні центри, з політичною адміністрацією, і почали відігравати більш значнішу роль у економічному і політичному житті Хорватської держави (Великої чи Білої Хорватії). В таких умовах Хорватська держава набирає нових рис. На перше місце у ній в VII столітті нашої ери виходить місцева князівська родоплемінна знать, з спадковою передачею влади, що підтверджується вище приведеними свідченнями К. Багрянородного[2,с.131, с.135, с.137].

Таким чином, у висновок дослідження наголосимо, що VI століття нашої ери являється тим часом який кристалізував Хорватське князівство. Власне у цей час остаточно сформувалась територія у хорватів за безпосередньою участю новоствореної хорватської політичної організації, яка і кристалізувала хорватську державність на території Галичини. Власне хорватська військово-політична організація, діяльність якої проаналізована за сукупністю письмових, археологічних, філологічних лінгвістичних, топографічних джерел, репрезентує Хорватське князівство, стародавню Галичину, політичний, економічний та культурно-релігійний розквіт якого припадає на IX століття[14,с.146-161; с.107-107; с.135-162].

Список використаних джерел та літератури:

1.Анонім Угорський. - Відень, 1894.
2.Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1987.
3.Барсов М.П. Очерки русской исторической географии. - Варшава, 1885.
4.Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
5.Вакуленко Л.В. Раннеславянское поселение у с. Глубокое в Прикарпатье.Раннесредневековие восточнославянские древности. - Л., 1974.
6.Винокур І.С., Тимощук Б.О. Давні слов'яни на Дністрі. - Ужгород, 1977.
7.Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб., 1870.
8.Геродот. История. Вестник Древней Истории. - М., 1947. - Т.IV.
9.Грот К.Я. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах . - Спб.,1880.
10.Джеджора О. Проблеми історичної топографії Давнього Галича. Записки Наукового Товаристваім., Шевченка (ЗНТШ). - Львів. - Т.ССХХІІ.
Пастернак Я. Старий Галич: Археологічного-історичні досліди у 1850 - 1943 роках. - Краків-Львів,1944.
11.Записки НТШ, - Львів, 1935.
12.Зубрицький Д. Історія Галицько-Руського князівства. - Львів, 1856. - Т.ІІ.
13.Иванов В. «След светоносных». Техника молодежи. - М., 1985. - №9.
14.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №5.
Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини(V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Ідзьо Віктор. Carpiani-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р.
15.Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
16.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы Истории. - М.,1973. - №1.
17. Історія УРСР. - Київ, 1977. - Т.І. - Кн.І.

18.Йордан.О происхождении гетов. - М., 1960.
19.Київ та його околиці. Порайонне історичне дослідження України. - Київ, 1925. - Т.XXII.
20.Ключевський В.О. Курс Русской истории. - М.,1937. - Т.I.
Костомаров М.І. Наука і суспільство. - К., 1989. - №9.
21.Ковальчук Г.І. Економічний розвиток Західноукраїнських земель. - Київ «Наукова Думка», 1988.
22.Королюк В.Д. Некоторые спорные и нерешённые вопросы истории славянских народов в ранне-феодальный период (III-XI века). Актуальные проблемы славян. - М., 1961.
23.Королюк В.Д. Западные славяне и Киевская Русь в IX-XII веках. - М., I964.
Пашуто В.Т. Дипломатия Древней Руси. - М.,1966.
24.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
25.Кухаренко Ю.В. Раскопки в городище и селище Хотомель. КСИИМА, - М.,1957. - №668.
26.Латышев В.В. Известия древних писателей греческих илатинских о Скифии и Кавказе. Вестник Древней Истории. - М., 1947-1949. - Т.I-II.
Литаврин Г.Г. Раннефеодальные государства на Балканах в VI-XII вв. - М., 1985.
27.Линниченко Н. Забужская Русь. - Варшава, 1864.
28.Махновець Л. Про Автора Слова о полку Ігоревім. - К., 1989.
29.Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
30.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
31.Пастернак Я. Найновіші пам'ятники з Галичини і Волині// Записки Наукового Товариства ім. Т.Г. Шевченка. Просвіта. - Т.151.
Пастернак Я. Коротка Археологія Західно-Українських земель. ЗНТШ. - Львів, 1932. - Т.151.
32.Пеняк С.І. Ранньослов'яске і давньоруське неселення Закарпаття VI - XIII ст. - К., 1980.
33.Петров В.П. Етногенез слов'ян. - К., 1972.
34.Руський літопис. - К., 1989.
35.Саратов І. «О поле... поле». Техника молодежи. - М., 1985. - №9.
36. Седов В.В. Восточные славяне в VI-XIII вв. - М., 1982.
37.Смірнов М. Доля Галицкой Руси до злучення с Польщею. Руська бібліотека. - Тернополь, 1887.
38.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тисячоліття н.е. - Київ, 1960.
39.Соловев В. История Руси. - Белград, 1941.
40. Татищев В.Н. Российская история. - М., 1964. - Т.III.
41.Тацит К. Сочинения. - Л., 1969. - Т.II.

42.Тимощук Б.О. Давні слов'яни на території Північної Буковини. Український Історичний Журнал. - К. , 1979. - №6.
43.Тимощук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. - К., 1976.
44.Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина. - К.,1982.
Корчинський О. Городище у селі Ілів на Львівщині. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.
45.Тимощук Б.О. Восточнославянская община. - М., 1990.
46.Тимощук Б.О. Восточние славяне от общины к городам. - М., 1994.
47.Третяков П.Н. Восточнославянские племена. - М.,1953.
48.Шафарик П.И. Славянские древности. - М.,1848. - Т.II.
49.Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русского племени. - Пг., 1919.
50.Фроянов И.Я., Дворниченко А.Ю. Города-государства Древней Руси. - Л., 1977.
51.Янушевич З. В. Культурные расследования на Юго-Западе СССР по палеонтологическим исследованиям. - Кишинёв, 1976.
Мякушкин Н.И. Городище Новотроицкое. - М., 1958. - МИА. - №5.
52.Demetrykiewicz W.Vorgeschichte Galiziens.// Osterreichischt Monarchie in Wort ınd Bind. - Wien, 1888.
53.Dlugис Jan. Prazi. - Krakjw, 1825.
54.ZWAK, 1877; ZWAK, 1878; ZWAK, 1879; ZWAK, 1881; ZWAK, 1882; ZWAK, 1883; ZWAK, 1884; ZWAK, 1890; ZWAK, 1891.
55.Zurowski O.M. Bukowina pod wzgledem topograficznum, statustucznum i istorucznum. - Lwow, 1914.
56.Lowmianski H. Poczatki Polski. - Krakow, 1964. - T.II.
57.Smiszko M. Kultury wszesnego okresu epoki cesarstwa rzimskiego w Malopjlsce Wschodniej. - Lwow, 1932.
58.Niederle L. Rukovet slowanskich starozitnosti. - Praha, 1953.
59.Racki F. Ociyena starijih izujrd z hrvatsku i srbsru hjvitst sredni vika. Knjizennir,1. - Zagreb,1865.
Racki F. Biela Hrvatska i Bila Srbija. - Zagreb 1880-1881.
60.Slownik starozytnosci slowianskich. - Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1962. - T.I-II.

РОЗДІЛ X.

Мовні та історико-лінгвістичні дослідженнях етно-назв: Галич, Галичина

Більшість філологів, лінгвістів та істориків мови в XIX та XX століттях вважали, що етноназви давньої Карпато-Дністровської цивілізації: «Галич, Галичина», з філологічної точки зору розвивалися на території Українських Карпат, Прикарпаття та Подністров'я внаслідок експансії в цей регіон у IV-III століттях до н. е., кельтів-галатів, що підтримується в XXI столітті і автором дослідження «Мовні та історико-лінвістичні дослідженнях етно-назв: Галич, Галичина». Однак в радянський час, майже на протязі всього XX століття ці наукові дослівдження та висновки філологічної, лінгвістичної та історичної науки було піддані сумніву і замінено суто слов'янською мовною концепцією розвитку етно-назв: Галич, Галичина[6,с.15-27; с.59-64; 15,с.115-116].

Проаналізуємо цю проблему давньої етноназви Карпато-Дністровської цивілізації через призму з'ясування її філологами, лінгвістиами та істориками мови. Так філолог та історик В. Григорович в XIX столітті наголошував, що кельти і слов'яни, проживаючи довгі віки у сусідстві, перейняли один у одного мовні і етнічні назви, що може говорити про їх древнє спільне минуле на території Галичини[4,с.26-64, с.132-185].

Досить обгрунтовану мовну та водночас лінгвістичну теорію кельто-слов'янських відносин розвинув на початку XX століття російський філолог О. Шахматов. На його думку в праслав'янській мові регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я є дуже багато лексичних термінів, які перейняті у кельтів. Мовознавець XX століття О. Шахматов з цього приводу писав: «Слов'яни, маючи свою матеріальну культуру, політичний лад і військову організацію перейняли від кельтів більш вищий соціально-політичний ступінь їх розвитку. Виясняючи по матеріалах топоніміки сліди кельтських поселень, він прийшов до висновку, що слов'яни і кельти безпосередньо контактували між собою». Кельти у Повісленні та Прикарпатті, на його думку, були відомі, як «венеди»[22,s.51-59].

На сьогоднішньому етапі мовного та лінгвістичного вивчення стародавньої історії Галичини у контексті кельто-слов'янських відносин цікаві мовні паралелі етнічного розвитку кельтів і слов'ян приводить визначний російський мовознавець О. Трубачев. Згідно з положень його обгрунтованої концепції, яка базується в основному на етимологічному і ономастичному матеріалі і захоплює елементи культури, дослідник прийшов до висновку, що стародавній регіон мовного формування слов'ян це територія Карпато-Дністровської цивілізації, майбутньої Галичини, де мовні елементи побуту і культури говорять про їх зв'язок з етно-культурою кельтів. Широка міграція кельтів у східному напрямку, зокрема на землі Карпато-Дністровської цивілізації, сформувала кельто-слов'янські старожитності. Цей процес проходив, на думку дослідника, у IV-III ст. до н. е. [13,с.97-99, с.100-102, с.223-234].

Як засвідчують філологічні та історичні джерела, в середині I тис. до н. е. для слов'ян, як і для інших племен, що проживали у Дунайській котловині, виникла кризова ситуація у зв'язку з експансією кельтів. На територію Чехії і Подунав'я проникнули «вольки-тектосаги»[19,s.43-44].

Вийшовши із Галлії і рухаючись на схід, кельти швидко проникли в область Подунав'я. Експансія кельтів була обумовлена їх економічним, політичним і культурним підйомом в латенський час, тобто у VII ст. до н. е. В Чехії і Моравії, пізніше в Паннонії і в Подністров'ї - Галичині, внаслідок проникнення кельтів, виник мовний сімбіоз місцевого населення з кельтами. З цього моменту, наголошує О. Трубачев, і почався мовний етнічний, культурний, економічний і політичний контакт слов'ян з волохами-кельтами[13,с.97-99, с.100-102, с.223-234].

Очевидно, слов'яни змушені були під натиском кельтів відступати з Подунав'я на північ в область Вісли, Дністра, Прута і розселюватися по усьому регіону Карпат. У Карпатському регіоні дослідники відзначають найтісніше мовне проникнення кельтів у слов'янське середовище, що пояснюється перейняття слов'янами кельтських металургійних термінів, що також відчутно у топонімії. Топоніміка Карпато-Дністровської цивілізації в перших століттях нашої ери всюди пов'язується з назвами кельтів-галатів-галлів[7,с.31-34].

Слід відзначити також, що дослідник А. Спіцин віднайшов присутність Латенської культури, представниками якої були кельти, в Немирівському городищі на Поділлі. Такий кельто-слов'янський сімбіоз підтверджується і свідченнями грецького вченого Ефора, який називав у IV ст. до н. е. кельтів сусідами скіфів, під якими А. Спіцин розумів слов'ян[11,с.160-161, с.164-166]. Дослідник О. Трубачев вважав, що наявність давнього мовного впливу кельтів на розвиток стародавнього населення Карпато-Дністровської цивілізації видно із поширених стародавніх географічних назв: Кам'яне місто кельтів, що ототожнюється вченими з Кам'янець-Подільським, місто Галич, що означає племінну назву Галатів і ряд других назв, які на нашу думку, поки що реконструйовані гіпотетично. Присутність кельтів, очевидно, формувала на території Прикарпаття саму назву політичного об'єднання Галатів - Галичину, а також культурний і мовний кельто-слов'янський сімбіоз, що видно із кельто-слов'янського мовного лексикону. Кельтський світ, на думку О. Трубачева, збагатив слов'ян металургійною, сільсько-господарською і політичною термінологією, зокрема словами: « коні, коньк, коняз, князь», які дослідник вважає кельтськими[13,с.97-99, с.43-45, с.100-102, с.223-234].

Могутній симбіоз кельто-слов'янського етносу залишив свої сліди і у слов'янській мові населення Галичинни, як наголошував О. Шахматов: «у кельтів слов'яни перейняли і політичні терміни, зокрема «Галич, Галичина», назви місцевостей, гір, річок, а також ключові слова, які пов'язуються з громадськими, військовими і господарськими функціями слов'янського суспільства»[22,s.51-59].

Основні положення мовної концепції О. Шахматова стосовно слов'яно-кельтської лексичної с пільності підтримав Ю. Покорний, який відмітив цілий ряд кельто-слов'янських лексичних утотожнень, а також провів граматичні паралелі між староірландськими і слов'янськими мовами[21,s.134-146].

Польський мовознавець Т. Лер-Сплавінський пояснював мовний вплив кельтів на слов'ян фонетичними особливостями, які кристалізували слов'янські мови[18,s.123-167].

Із цих досліджень можна робити висновок, що у праслав'янській мові є дійсно багато слів, що добре

етимологізуються на основі кельтської мови. Значний перелік таких ликсем привів Ю. Покорний, його доповнив К. Треймер, який вірно рахував, що праслав'янами у кельтів було перейнято не менше 40 ключових слів, які стали повсякденними у слов'янській мові вжитку. Вони стосуються соціальної, ботанічної і сільсько-господарської термінології, а також уособлюють області матеріальної культури[23,s.32-34].

Очевидно, що при більш ретельнішому дослідженні, таких слів може у майбутньому виявитися набагато більше не можна не згодитися з С. Берштейном, який вважав, що кельтський вплив на праслов'ян, судячи по великій кількості лексичних тотожностей, був дуже глибоким і взаємопроникливішим ніж нам здавалося до цього часу[1,с.94-95].

Суттєвим є і мовне дослідження О. Трубачева, який вважає, що у кельтів як і у слов'ян є багато спільних річкових етнонімів. У кельтів, на думку дослідника, етнонімія двослівна, що зближує її з слов'янською етнонімією, при цьому слід зауважити тотожність префіксальних і суфіксальних моделей. У кельтів, як і у слов'ян є спільний етнонім для всієї сукупності кельтських племен. Аналізовані О. Трубачевим етноніми являються тотожніми у обох етносів, що може говорити про глибокий мовний взаємовплив між слов'янами і кельтами у минулому[14, с.54-60]. Праслов'янська мова, зауважує дослідник, дуже збагатилася кельтською лексикою, що може говорити про те, що мовний взаємовплив носив і культурний характер, процес якого слід досліджувати. Підтвердження нашої гіпотези ми знаходимо через аналіз археологічних і топонімічних джерел, які засвідчують про існування на схід від Карпат військово-політичних союзів кельтів. Уже давно вченими зауважено, що на окраїнах великої території розселення кельтів-галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов'язуються з самоназвами гальських племен. Терміни: Гель, Гелія-Галія, якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція-Галісія в півд-зах. Іспанії, Галатія - держава в Малій Азії і місто Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство у Подністров'ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошував А. Мачинський, що Прикарпатська Галичина зобов'язана своєю назвою кельтам-галатам. Територія слов'янської Галичини була у III столітті

нашої ери окраїнною областю розселення кельтів. Поховальні речі Галичини II століття до нашої ери - III століття нашої ери безумовно є кельтські[7,с.31-35].

Вчений В. Грабовецький вважає, що назва Галич походить від грецького слова «гальс», що означає сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок торгівлі стати і самому місту Галичу. На його думку, Галич як місто, існував уже у IX ст. на землі племінного об'єднання хорватів[3,с.10]. Гіпотеза була би вірною, якщо б не ряд інших топографічних поселень з назвою Галич, Галичина, розташованих у областях Прикарпаття, Подністров'я та у Карпатських горах, де зовсім не має покладів солі[8,с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Однак, повернемося до проживання кельтів у Галичині і нижньому Подністров'ї, коли галати із Подністров'я-Галичини прийшли у Подунав'я разом з союзними скірами. Цілком вірогідно припускати, що кельти із Подунав'я могли теж робити військові напади на Причорномор'я, оскільки Карпати теж були заселені кельто-слов'янським і кельто-фракійським етносом, який міг надавати для цих військових походів допомогу. На нашу думку, цей регіон, очевидно, був теж включений у сферу впливу державного формування скіфів-галатів Подністров'я[20,s.8-9]. Власне, тут на території на схід від Карпат кельти дуже швидко почали поширювати свої топоніми, гідроніми, етно-назви. Очевидно, слов'яни Карпат і Дністра переймали самоназви кельтів, які зберегли пам'ять про кельтів Галатів у назві міста Галич, назві Галичина, яка на нашу думку походить від державного формування кельтів Галатії (Галичини) в Малій Азії. Питання виникає само собою звідкіля походить ім'я міста Галич, що дало назву Галицькій державі і етно-назві галичан. Галицький історик XIX ст. О. Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I ст. до н. е. Галича над Дністром, він і став, на думку дослідника, концентруючою політичною і соціально-економічною та мовною домінантою кельто-слов'янської етнокультури Прикарпаття, Карпат та Подністров'я. Найдавніша згадка про Галич відноситься до III століцття нашої ери, згідно з свідченнями

Йордана біля Галтіса (Галича) у 246 році відбулася велика битва між ост-готами і гепідами. Війська, наголошує Йордан зустрілись біля міста «Haltis», де пливе ріка «Ayha», тобто на лівому березі Дністра, де і до XIX століття заворіт ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки «Углової» наголошував дослідник[8,с.202-208, с.298-299, с.302-307].

Чеський дослідник П. Шафарик[16,с.206-208, с.402-406], та польський І. Лелевель утотожнювали «Галтіс» Йордана з Галичем над рікою Луквою, вважали час виникнення древньоруського Галича 246 роком. На їх думку, свідчення Йордана під 246 роком - це перша згадка про давній Галич над Дністром[17,s.116-142, s.158-184].

Польський дослідник Т. Земенецький теж вважав, що Галич над Дністром, що відомий по свідченню Йордана під 246 роком був заснований кельтами. Доказуючи, що кельти у цей час проживали у Подністров'ї він наголошував, що Галич самоназвою означає племінну назву кельтів-галатів, які залишили у пам'яті про себе у давній Карпато-Дністровської цивілізації. У Подністров'ї у перших століттях нашої ери, на думку дослідника, був один із великих торгових городищ, що був закладений кельтами-галатами. У III столітті нашої ери, тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру торгового і центром політичним[5,с.23-29].

Характерно, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір'я, пасма гір носять назви Галича. Характерно, що це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів. На думку галицького дослідника XIX століття А. Петрушевича Карпато-горці гуцули і бойки, яким належить і місто Галич складали в минулому східну частину хорватів, хоча багато дослідників, зокрема Т. Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків лемків і гуцулів, на на дольмени кельтів у культурі горців слов'ян. Можливо певні компоненти кельтської культури наголошував А. Петрушевич у галицьких горців мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов'янські[9,с.30-31, с.78-79].

Російський дослідник Ф. Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов'язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору з якої бере свій початок Дністер. Далі топоніми з

назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини - Галич, Великий Галич, в Рудних горах Галіч, в Ноградському комітаті - Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно якої ім'я Галича означає, як області багатої сіллю, тому і склони Лісистих Карпат зв'язують цю назву з словами гальс-сіль-загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш у тому випадку, якщо ми приймем за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів слова дійсно починаються з h(г): halion, holen - так як і у мові Карпатських галатів. Можна допускати карпато (слов'янсько) - кельтський діалект: Halitio, Hilizio, яке у слов'янській мові означає як Галич. Очевидно, основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільності[2,с.165-166, с.168, с.240-244].

Характерно, що Галич в Рудних горах, Гала-гора в Польщі в області Татранських гір можуть говорити про кельто-слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова галявина, галява, а у кельтській: hel, hal, що утотожнюється у індо-європейському корені hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де існують такі ключові слова, як галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу О. Трубачев, що слов'яно кельтські етно-мовні зв'язки були дуже давні, що зафіксовано у етнонімах Галичина - Галич. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по усьому пасму Карпатських гір і Подністров'ї притаманні там, де в сивому минулому проживали спільно кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому Дунаї кельти і слов'ян теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру. Із вище приведених фактів, можна наголосити, що етно-назва Галичана - лише слов'янізована етно-назва кельтських старожитностей і усі городища давньої Галичини у своїй основі були кельтські, що засвідчується картою Клавдія Птолемея та висновками лінгвістів. Можливо, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні економічних, політичних і торгових осередків на кельтській мовгій основі. Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про Галичан Яфетового коліна, ставлячи їх між Руссю і Волохами, що утотожнюється вченими із територією Галичини[13,с.4-9, 24-25, с.168-179].

За аналізом сукупності джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос бастарнів. Ряд дослідників припускає, що бастарни - це пізніші слов'яни-хорвати[7,с.31-39].

Характерно, зауважує Б. Тимощук, що найстародавніші місцевості на середньому Дністрі теж пов'язуються з етнонімією Галича. Найстародавніші місцевості на середньому Дністрі, тут же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій обл. Галицею називають притоку річки Сучави, є тут урочище Галиця. Багато етнонімів Галич - Галиця вважає дослідник розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з стародавнім народом, склавинів[12,с.26-27].

Дослідник В. Парван, проаналізувавши матеріал латенської культури Карпат і Подністров'я, прийшов до висновку про глибоке проникнення кельтів-галатів у слов'янське середовище Трансільванії, Галичини і Поділля, де кельти заснували свої політичні і торгово-ремісничі пункти: Галич, Кам'янець (Подільський), Малий Галич в районі Трансільванії. До кельтів у цьому регіоні проживали слов'яни, що були у стадії політичного і економічного формування. Кельти своєю передовою політичною організацією, поступово розчиняючись у слов'янському етносі, прискорили процес політичної консолідації слов'ян, залишаючи свої топонімічні, географічні, політичні мовні джерела, які повинні вивчатися лінгвістичною наукою [10,с.72-79].

Стародавні назви Карпат, Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані на карті К. Птолемея у II столітті нашої ери говорять, що серед поселень відкритих у верхній течії Дністра поряд з Карпатами мають безумовно кельтську назву: Каррадунон, дальше по Дністру іде Галич, у середній течії Дністра Кам'янець, дальше Могилів на Дністрі, дальше Кліпедава майже біля Чорноморського узбережжя і Малий Галич на Дунаї. Усі назви, наголошував дослідник Ф. Браун, на Дністрі відзначені давньогрецьким картографом К. Птолемеєм, носять явно

кельтські самоназви, або прочитуються за допомогою кельтської мови[2,с.165-166, с.168, с.240-244].

Давньогрецький географ Клавадій Птолемей в областях з кельтським населенням розміщує поселення на Подністров'ї, які мають кельтські назви: Ерактон, а назва двох других поселень Карадунон, Кліпідава теж можна пояснити тільки з приміненням кельтської мови[6,с.15-27; с.59-64]. Усе це переконливо доказує, що на території Галичини в II ст. до н. е. - II ст. н. е. проживало кельтське населення, що видно не тільки по характеру і рівню матеріальної культури, але й по мовній основі. Характерно, що на південь від Каррадунона на півночі Карпатської котловини, давньогрецький географ К. Птолемей розміщує народ з явно кельтським іменем «тевриски». Важно відмітити, що на території Галичини античні джерела малюють нам картину неприривного розвитку кельто-слов'янських мовних старожитностей, які починають розвиватися, на думку дослідників, починаючи з III ст. до н. е. [7,с.31-39].

Сучасна гідронімія Галичини добре проаналізована у працях О. Трубачова. Серед зафіксованих ним мовних пластів дуже цікавою є картина західно-балканського чи кельтського характеру. Дані гідроніми окреслюють територію Галичини і надто роздріблені на обширних просторах на північний схід і схід від Галичини [13,с.42-43, с.4-9, с.24-25, с.168-169, с.276-282].

Дослідник А. Мачинський проаналізувавши всі наявні історико-лінгвістичні джерела наголошує, що ядро цього топонімічного пласту находиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятники, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, а тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру у місцевого слов'янського населення[7,с.31-45].

Характерно, зауважує О. Трубачев, що на території Галичини поряд з кельтськими відмічено значний пласт старослов'янських гідронімів[13,с.42-43], які належать кельтам і перейняті слов'янами чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, а тобто регіону сучасної Галичини[7,с.45].

Можна прийти до висновку, що такий збіг обставин не випадковий і що могутній пласт західно-балканських гідронімів у Галичині слід пов'язувати із проникненням у даний регіон у II ст. до н. е. кельтського населення[6,с.15-27; с.59-64].

Поширення окремих гідронімів та топонімів, мовних лексим дальше на північний схід може бути зв'язано з тим, що частина населення, що залишила зарубницьку культуру Придністров'я проникла у басейн Дніпра з більш західних областей, де вона знаходила у тісних контактах з кельтським світом, що принесло з собою перейняту у кельтів топоніміку, можливо, що між князями кельтського етносу і князями місцевого слов'янського населення пройшло глибоке етно-проникненння, яке кристалізувало етнос бастарнів, що можна пояснити свідченнями джерела Протогена ольвійського, який відмічає союз скірів (слов'ян) і пришельців кельтів[13,с.42-43].

У висновок мовного та історико-лінгвістичного дослідження наголосимо, що усі проаналізовані гідроніми, топоніми, які пов'язуюються з етно-назвою Галич, Галичина, говорять вони належать кельтському етносу, в подальшому змішаному кельтсько-слов'янському етносу і внаслідок розчинення кельтської меншості в слов'янській більшості та кристалізації суто слов'янських старожитностей ці еноніми, гідроніми, топоніми стають на території Галичини в III-IV століттях нашої ери, слов'янськими[13,с.42-43, с.4-9, 24-25,с.168-169, с.276-282].

Власне тут на території Галичини, наголошував А. Мачинський, проходила мовна та культурна інтеграція кельтів у слов'янський світ давньої Карпато-Дністровської(хеттської) цивілізації, яка кристалізувала галичан-українців, що прослідковується філологами та лінгвістами у протослов'янській та слов'яно-українській мові[7,с.45], що потребує, щодо з'ясування слов'яно-українських етно-назв «Галич», «Галичина», подальшо мовного та історико-лінгвістичного дослідження в контексті з'ясування мовно-лінгвістичного етногенезу Галичини[6,с.15-27; с.59-64].

Список використаних джерел та літератури:

1.Берштейн С.Б. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. - М.,1961.
2.Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб.,1899.
3.Грабовецький В.В. Галич. - Львів, 1964.
4.Григорович В.И. Славянские древности. - Варшава,1868.
5.Земенецький Т. Стародавній Галич у Подністров'ї. - Відень, 1878.
6.Ідзьо В.С. Кельтська цивілізація на території України. - Львів, 2002.
Ідзьо Віктор. Мовні та історико-лінгвістичні дослідженнях етно-назв: Галич, Галичина. Українознавець. - Львів, 2007. - Ч.ІІІ.
7.Мачинский А.Д. Кельты на землях к востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М.,1974.
8.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів,1894.
9.Петрушевич А.С. Сборник издаваемый Галицко-русской матрицей. - Львов, 1885. - Вып.1, 2.
10.Петрушевич А. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов,1887.
11.Спицын А. Скифы и Гальштатт.//Сборник археологических статтей, поднесённых А.А.Бобринскому. - Спб., 1911.
12.Тимощук Б.О. Слов'янські гради Північної Буковини. - Ужгород, 1975.
13.Трубачев О.Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.,1991.
14.Трубачев О.Н. Ранние славянские етнонимы-свидетели миграции славян. // Вопросы языкознания. - М.,1996. - №6.
15.Филип Я. Кельтская цивилизация и её наследие. - Прага,1961.
16.Шафарик П.И. Славянские древности. - М.,1848. - Т.І. - Кн.1.
17.Lelewel I. Narody na ziemlach slowianskich. - Poznan,1853.
18.Ler-Splawinski T. Kilka инego stosunkach jezykowych celtycko-praslowanskich.//Rocznik stawistyczny, 1956. - T.XIII. - Cz.1.
19.Krahe H. Sprache und Vorzeit. - Heidelberg, 1954.
20.Parvan V. Dakia.- Cambridge,1928.
21.Pokorny J. Zur Vrgeschichte der Kelten und illyrier. - Halle, 1938.
22.Schachmatov A.A. Zu altesten slavisch-keltischen Bezietungen. //Archiv fur slavische Philologie. - Berlin, 1912. - Bd.XXXIII.
23.Treimer. Ethnogtntse des Slawen. - Wien,1954.

РОЗДІЛ XI.

Політичний розвиток Галичини з III по XIII століття

В попередніх працях проводився аналіз джерел, та археологічних старожитностей, які засвідчують поступальний господарсько-економічний розвиток суспільства Карпато-Дністровської цивілізації, майбутньої Галичини з III до XIII століття, тобто з епохи королівства бастарнів, королівства карпів, Великої чи білої Хорватії, до часу політичної та господарсько-економічної епохи, Галицького князівства та Галицького Королівства, де в інфраструктурі останнього, Галичина, кристалізувала свою останню, найвищу фазу Карпато-Дністровської державності[23,с.6-76,с.198-218, с.246-282; 24,с.5-74, с.75-175; 25,с.162-180; с.5-34; с.157-169; 27,с.5-23; 28,с.68-95].

Безсумнівно, що в цьому розділі буде досліджено політичний розвиток Галичини з III по XIII століття наслідком якого постане доказова база проаналізованих джерел, які засвідчать, що Галичицьке князівство в XII столітті, та найвище політичне утворення Карпато-Дністровської державності, Галицьке королівство, в XIII столітті мало приблизно таку ж політичну систему, як сусідня Польща, Угорщина та Чехія, внаслідок впливу яких, вся політична інфраструктура Галицького князівства в XII столітті, а особливо Галицького Королівства XIII століття, набула політичних та культурно-релігійних форм притаманних державам Союзу Католицьких держав[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203; с.137-171; с.161-167; с.263-269].

Однак слід наголосити, що політична надбудова, що сформувалася за період з XI до середини XII століття, політично, тяготіла до сходу, тобто до Києва, який в цей час переживав останню фазу свої політичної могутності. Наявні джерела наголошують, що до політичної експансії Київської Руси в X столітті на територію Великої чи Білої Хорватії (Галичини) у якій вже була добре сформована розгалужена мережа політичних центрів та торгово-ремісничих городищ, які у X столітті всі були укріпленими, і які тяготили до Київської Руси із-за великої кількості як торгових центрів так і сировини в яких можна було

збути або обміняти галицькі товари для виробничо-ремісничих потреб. Слід наголосити, що за час входження Великої чи Білої Хорватії в політичну інфраструктуру Київської Руси, за час X-XII століть, галицькі міста, внаслідок торгово-економічних та політичних взаємовідносин, швидко виросли в політичні князівські центри, про що може говорити могутність, наприклад, міста Звенигорода, який в епоху Київської Руси, став могутнім політичним центром князя Володаря Ростиславовича.

Слід наголосити, що в епоху Київської Руси і всі інші міста Карпато-Дністровського регіону, які утримували князі Ростиславовичі, такі як: Перемишль, Галич, Теребовль політично і торгово-економічно розвинулись внаслідок міжнародної торгівлі у внутрішній інфраструктурі Київської Руси.

Всі ці політичні центри Великої чи Білої Хорватії в XI - першій половині XII століття стояли на торговій магістралі, яка зв'язували Київ з Західною Європою та Візантійською імперією, Дунайською політичною та торгово-економічною системою, Арабським халіфатом[29,с.4-119; с.5-116; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203; с.137-171; с.161-167; с.171-195].

Велика кількість знайдених візантійських, арабських монен говорить про жваву міжнародну торгівлю, а отже багатолюдність Великої чи Білої Хорватії внаслідок сталих міжнародних торгово-економічних відносин, внаслідок яких хорватські князі мали могутню політичну владу. Польський літописець Ян Длугош наголошував: «що до 993 року велику чи Білу Хорватію очолював великий хорватський князь Всеволодімер. Він знаходився в союзних політичних взаємовідносинах з Польщею, оскільки його сестра Євдокія була дружиною великого польського князя Мешка I» [87,с.52; с.76].

Наявність у Великій чи Білій Хорватії (Галичині) в першій половині в X столітті, політичних та торгово-економічних центрів, дає право говорити про поступальний розвиток галицького політичного суспільства за західно-європейським зразком. Навіть розгром військової системи Великої чим Білої Хорватії, внаслідок програної битви великим хорватським князем Всеволодімером на полі битви у 993 році, великому київському князю Володимиру, не зупинило західно-європейського господарсько-економічного розвитку Великої чи Білої Хорватії.

Нова київська князівська династія Великої чи Білої Хорватії, під орудою внука великого київського князя Ярослава Мудрого, князя Ростислава перемишльського, який одружився з угорською принцесою Ілоною, продовжила курс політичного та господарсько-економічного зближення Галичини з країнами центральної та західної Європи[29,с.4-119; с.5-116; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

Особливо це прискорення розвитку пройшло після того, як стародавню Хорватію-Галичину очолив, син засновника нової київської династії у Великій чи Білій Хорватії, князь Володар Ростиславович перемишльський, діяльність якого по зміцненню торгово-економічних та політичних центрів чітко фіксується свідченнями джерел і археологічних матеріалів. Власне в цей час зміцнює свої позиції хорватське боярство, яке від імені князівської влади управлює значними центрами в Хорватії-Галичини. Власне в цей Карпато-Дністровська цивілізація, середньовічна «Хорватія-Галичина» набирає єдину політичну інфраструктуру від Карпат по Прикарпаттю і по усьому басейні Дністра від північних схилів Карпат по басейну ріки Дністра та Прута до Причорноморського побережжя та Подунав'я[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

В цей час по верхів'ях Західного Бугу Галичина межувала з Волинню куди проводила військову експансію[14,с.118].

Розвиток в XI столітті політичної організації, сільського господарства, торгівлі, ріст великого феодального землеволодіння, притік населення, все це сприяло політичному і економічному розвитку Карпато-Дністровської цивілізації, політична доля відновлення єдності якої, як Галичини, в цей час теж була вирішена не дивлячись на зазіхання західних та східних сусідів. Як східні так і західні сусіди отримали від галичан військову поразку. Київське князівство на Рожному полі, а Угорське королівство в битві під Перемишлем. Якщо врахувати агресивність галичан щодо Польщі, вторгнення перемишльского та теребовлянських князів, в тому числі з половцями в Польщу, то можемо наголосити, що Галичина дійсно, як зазначав Руський літопис: «славилася тишиною, спокоєм». Таким чином, як бачимо до 1125 року Угорське та Польське Королівства та сусіди на сході Волинь та Київщина не сміли нападати на Галичину. В цей час,

як зазначають джерела Галичина міцно дотримувалася союзу з Візантійською імперією, що прискорило політичний та культурно-християнський розвиток, зокрема найтіснішими з Візантійською імперією стали політичні, торгово-економічні та військові відносини, які були підкріплені шлюбом візантійського царевича Олексича, як його називає руський літописець, з дочкою перемишльського князя Володаря, Іриною[65,с.68-69].

Усі вищеперелічені події безсумнівно засвідчують про відродження Великої чи Білої Хорватії, майбутньої Галичини, як могутньої центрально-європейської держави за час правління князів: Ростислава, Рюрика і особливо Володаря, тобто за період з 1066 по 1141 роки. Цей поступальний процес можна назвати шляхом правлячої династії Ростиславовичів[28,с.95-135].

Безсумнівно, утвердження енергійного київського князя Ростислава Володимировича в столичному центрі Великої чи Білої Хорватії, Перемишлі, його шлюб з угорською принцесою Ілоною, визнання за ним Великої чи Білої Хорватії, Угорським королівством, внаслідок енергійного правління князя Ростислава, який розгромив польських феодалів, які зазіхали на Перемишль, повинно було мати великий вплив на місцевих Карпато-Дністровських феодалів - бояр. Подальше енергійне правління його старшого сина князя Рюрика Ростиславовича, князя Володаря Ростиславович та князя Василія Ростиславовча, об’єднаня великої території від Карпат до Причорномор’я та Подунав’я, притензії на Крим - все це зробило великий авторитет правлячій династії Ростиславовчів[29,с.4-119; с.5-119; 30, с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

В цей же час, наголошує ужгородський дослідник С. Федака, услід за Полоцькою землею відмовилися коритися Києву і галицькі Ростиславовичі. У 1132 році князь Василько теребовлянський видав свою дочку за чеського князя з Брно Вратислава. Князь Володар перемишльський укріпився в Угорщині оженивши свого сина Володимира з дочкою угорського короля Кальмана «книжника», Софією. Якщо повважати, що союз з Візантією був міцним, оскільки князь Володар перемишльський скріпив його одруженням своєї дочки Ірини з царевичем Ісааком Комнином, то можна наголосити,що у же в час правління князя Володаря Карпато-Дністровська

держава настоювала на відновленні повної незалежності від Києва[90,с.122; с.77].

Домінантою утвердження незалежності Галичини в XI столітті від західних та східних сусідів були дві блискавично виграні битви, які ми проаналізували вище. Однак окрім військових баталій володарі Галичини в XI першій половині XII століття проводили гнучкі дипломатичні переговори[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60;с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

До дипломатичної перемоги слід віднести і рішення Любецького з'їзду, укладення миру з поляками та угорцями, союз з Волинським князівством, проти агресивного Київського великого князівства[55,с.366-367].

При усьому позитиві злучення княжінь в Галичину навколо давнього кельто-слов'янського центру(опідуму), Галтіса-Галича, проаналізуємо діяльність князів Ростиславовичів до часу утвердження в 1141 році Галицької держави князем Володимиром Володаровичем в новому столичному центрі Прикарпаття та Подністров'я, місті Галичі[29,с.4-119; с.5-116].

Як відомо його батько князь Володар Ростиславович перемишльський та його брат князь Василій Ростиславович теребовлянський, сходять з політичної сцени Галичини, як співправителі Прикарпаття та Подністров'я, та наймогутніші володарі XI - першої половини XII століття. Як засвідчив Руський літопис: «У цей же рік помер Василько Ростиславович, а після нього представився Володар, брат його старший»[74,с.180].

Дослідник О. Рапов вважав, що князь Володар Ростиславович помер 19 березня 1124 року, а його брат 28 грудня 1124 року. Київський дослідник М. Котляр вважє, що князь Володар перемишльський помер 28 грудня 1124 року, а князь Василько теребовлянський 28 лютого 1125 року[67,с.71-72].

Джерела не розповідають про розподіл земель в Перемишльському князівстві, однак можна наголошувати, як засвідчує польський літописець Ян Длугош, який користувався недійшовшим до нас Перемишльським літописом, що князю Володимиру Володаровичу дісталося у спадок місто Звенигород, а князю Ростиславу Володаровичу місто Перемишль[101,p.403-405].

Князі Васильковичі, за свідченням польського джерела

успадкували: князь Георгій Василькович місто Теребовль, князь Іван Василькович місто Галич[101,р.404-405].

Санкт-петербурзбкі вчені І. Фроянов і А. Дворніченко розуміючи проблему ролі міст та торгово-економічної знаті Галичини в політичному житті, наголошують, що хоча Перемишль в цей час був столичним центром і його роль була домінуючою серед міст Прикарпаття та Подністров'я, однак в цей же час велику політичну роль відіграють такі міста, як Галич, Звенигород і звичайно Теребовль, які отримують статус князівських центрів. В цей час, зокрема Галич, починає вже суперництво за першість з Перемишлем і власне Галич, який був захищений з усіх сторін і стояв на зручному Дністровському торговому шляху, який з'єднував його як з Києвом, так і Причорномор'ям та Подунав'ям починає набирати рис могутнього політичного центру[93,с.137;с.108].

В цей же час, окрім міста Галича вивищується і місто Звенигород. Як засвідчуює джерело, яке використав при написанні своєї історії у XVIII столітті російський історик В. Татіщев: «помираючий у 1124 році князь Володар князівство Перемишльське дав молодшому сину Ростиславу, а Звенигородське, старшому сину Володимиру»[81,т.II,с.137].

Звичайно по такому розпорядженню розпочалась, після смерті князя Володаря, боротьба між братами, яка закінчилась так і не перерісши в катастрофу для Галичини. Скоро князь Ростислав перемишльський помер і князь Володимир Володарович переїхав в Перемишль, залишаючись і князем звенигородським. Що стосується Галицького та Теребовлянського князівств, то відомо, що після смерті теребовлянського князя Георгія Васильковича його князівство перейшло до князя Івана Васильковича галицького, який однак, не побажав переїзджати в місто Теребовль, а залишився князювати в Галичі водночас вододіючи і Теребовлем та всім Дністро-Подунав'ям[29,с.4-119; с.5-116; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

Київський літопис теж засвідчує князювання Івана Васильковича в Галичі в 1140 році, наголошуючи: «що цього ж літа преставився в Галичі Василькович Іван - і взяв волость його Володимирко Володарович, сидячи в обидвох волостях, князюючи в Галичі»[74,с.193].

Проаналізуємо свідчення нашого джерела, згідно якого політична ситуація в Галичині в 30-40 роки XII століття виглядає так, що джерела основну увагу приділяли боротьбі князя Ростислава з князем Володимиром за Перемишльський престол [29,с.4-119; с.5-116].

Як бачимо всі Прикарпатські князі, князь галицький Іван та теребовлянський Георгій, а також великий київський князь Мстислав підтримували право князя Ростислава Володаровича на перемишльський стіл, оскільки князь Ростислав не мав абсолютиських стеремлінь на володарювання в усією давньою Карпато-Дністровською цивілізацією. Утвердження князя Ростислава в Перемишлі всіх влаштовувало, як і великого київського князя Мстислава, якому князь Ростислав перемишльський підтвердив свій васалітет, так і князя Георгія теребовлянського і князя Івана галицького, які практично ставали незалежними регіональними князями і виходили з під зележності Перемишля, як стольного міста Карпато-Дністровської державності. В цей же час в утвердженні свого зятя Володимира в Перемишлі та його об'єднавчих стремлінь, бажав угорський король Кальман I, який надавав йому у цій боротьбі велику військову допомогу.

Рис. 1. Найосвідченіший угорський король Кальман I «Книжник», дід галицького князя Ярослава «Осмомисла». (З угорського літопису XII століття).

Однак князь Володимир через блокаду його політичних стремлінь всіх регіональних князів: перемишльського Ростислава, теребовлянського Георгія, та галицького Івана, змушений був залишатися тільки князем звенигородським. Смерть перемишльського князя Ростислава у 1128-1129 роках, зразу зробила князя Володимира звенигородського одним із наймогутніших володарів Прикарпаття, однак Подністров'я, яке вийшло з під влади Перемишля, він не наважувався підчиняти військовим шляхом. В цей час в історії Дністро-Подунав'я досить сильні позиції займав Галич, володар якого князь Іван Василькович після смерті брата Георгія був також і князем теребовлянським. Як засвідчують джерела, перемишльці і галичани, як засвідчує Печерський патерик в 1094 році ведуть на рівні торгівлю з Києвом. Відомо, що князь Володар перемишльський в 1125 році розбитий поляками під Перемишлем, як засвідчував польський літописець Ян Длугош, поїхав в Галич збирати нове військо для війни з поляками [101,p.403-405].

В 1130 році галичани, як засвідчує київський літописець разом з полочанами, киянами, володимирцями, смолянами беруть участь у поході. Дослідники І. Фроянов та А. Дворніченко вважають, що київський літописець називаючи галичан серед основних княжінь Русі, говорить про велику могутність Галича [92,с.133-134].

Під 1139 роком Київський літопис говорить, що князь Іван Василькович галицький і князь Володимир Володарович перемишльський спільно діяли проти волинських і київських князів. Такі ж свідчення ми отримує і під 1140 році. Така спільна політична діяльність князів Івана і Володимира може говорити про те, що після смерті князя Івана, двоюрідний брат Володимир перемишльський не випадково зайняв Галицьке і Теребовлянське князівства[29,с.4-119; с.5-119; 30,с.5-60; с.119-175; 31,с.4-29; с.175-203].

Задамося питанням, яку ж роль у цім політичнім житті Карпато-Дністро-Подунав'я займав син князя Ростислава Володаровича, князь Іван Ростиславович? Як бачимо із свідчень джерел від отримав від князя Володимира Володаровича для князювання Звенигородське князівство і як вважали вчені: В. Пашуто, Л. Черепнін, Б. Греков, опираючьсь на свідчення

грамоти князя Івана берладника, Берладське князівство[56,с.367; с.192]. Володіючи з 1134 року землями Буковини, Молдавії та Подунав'я і маючи значні матеріальні засоби, як це засвідчує «Грамота князя Івана Ростиславовича берладника», володіючи такими великими торгово-економічними центрами з міжнародною торгівлею, як: Берлад, Малий Галич, Текучий і другі, про що свідчить видана ним грамота від Галицького стола, він безсумнівно міг претендувати на першість в Галичині[16,с.336-381].

Щодо зайняття звенигородського престолу князем Іваном Ростиславовичем, то можна наголосити, що згідно з нормами феодального права, звільнившийся трон уділу зразу займав молодший за рангом феодал. За таких власне обставин смерть князя галицького, Івана Васильковичича у 1141 році, дозволила князю Володимиру Володаровичу перемишльському заволодіти Галицьким і Теребовлянським князівтвами і стати одноосібним володарем всієї Карпато-Дністровської цивілізації - Великої чи Білої Хорватії[29,с.4-119; с.5-116].

Однак повній абсолютиській владі князя Володимира Володаровича перешкоджав племінник, князь звенигородсько-берладський Іван Ростиславович. Хоча на перший погляд, він не міг заважати абсолютизму князя Володимира галицького, оскільки ключовим центром Перемишлем він володів, а Звенигородське князівство було роз'єднане з Берладським суто ключовими землями Галичини[29,с.4-119; с.5-116].

Київський дослідник М. Котляр з цього приводу зауважує, що конфлікт між могутнім сузереном і непокірним васалом, власне так характеризує Київський літопис князя Івана Ростиславовича, був неминучий[41,с.77].

Однак, сам князь Володимир Володарович, ставши одноосібним володарем Карпато-Дністровської цивілізації почав продумувати зміцнення своєї одноосібної влади. Ужгородський дослідник С. Федака вважає, що його самодержавному правлінню в чотирьох князівствах почав протидіяти великий київський князь Всеволод. Щоб охопити непокірну Галичину з двох боків великий київський князь Всеволод іде на все більше зближення з Польщею. В 1142 році між Всеволодом київським і Владиславом II краківським було укладено військово-політичний союз, який

був підкріплений шлюбною угодою. Син Владислава одружився з Дзвенисславою Всеволодівною. Опісля почалася війна в Польщі до якої було запрошено на боці великого київського князя Всеволода і князя Володимира галицького. Як бачимо міцний союз великого київського князя Всеволода з Польщею був утворений для того, щоб тримати в покорі князя Володимира галицького. Хмари над князем Володимиром галицьким згущувалися. У зв'язку з посиленням польської загрози, вважає С. Федака, князь Володимир переніс столичний центр з Перемишля в Галич[89,с.147-148].

Дослідник С. Федака також вважає, що перенесеня столичного центру дуже не сподобалося великому київському князю Всеволоду, тому він супроти адміністративної діяльності князя Володимира галицького утвержує у Волинському княжінні свого сина Святослава Всеволодовича. Князь Володимир галицький розумів, що таким кроком великий князь київський Всеволод розпочинає поступове підминання Галичини під Волинь. Тому розуміючи неминучість війни з поляками та київсько-волинським великокнязівським доменом він своєю енергійною діяльністю швидко стабілізує політичну владу в Галичині, приборкує місцеве боярство, яке орієнтувалося то на Київ то на Краків [29,с.5-129; с.5-116].

Таким чином, наголошує ужгородський дослідник С. Федака, князю Володимиру Володаровичу галицькому вдалося забезпечити собі незалежність від Києва[89,с.148].

Щоб зрозуміти глибоко політичну та господарсько-економічну діяльність князя Володимира галицького, спадкоємця перемишльського пристолу треба розглянути політичну, господарсько-економічну і військову діяльність цього князя з часу його повноліття[29,с.5-129; с.5-116].

Як засвідчують джерела, ще при житті батька князя Володаря Ростиславовича, Володимир займав визначне місце в політичній діяльності Перемишлського князівства. З часу повноліття він князь звенигородський, який активно помагає батьку з своїм військом в його війні з поляками[29,с.5-129; с.5-116].

В цей же час, засвідчують польські джерела, князь Володимир оточений силою звенигородського боярства, рицарства, переконаний в своїм праві зайняти по батьковій смерті

перемишлський стіл. Практично, як наголошував галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький, опираючись на польські джерела, князь Володимир в час полону батька Володаря фактично виконував обов'язки князя Перемишльської землі. Він разом з стриєм князем Василієм Ростиславовичем веде переговори з поляками про викуп батька з полону. Його дипломатія закінчується перемогою і йому вдається викупити батька з полону, хоча всю славу в цьому питанні Руський літопис віддає князю Василію Ростиславовичу[29,с.5-129; с.5-116].

В подальшому часі, після викупу перемишльського князя Володаря з полону, князь Володимир організовує векликі походи в Польщу, в помсту за полон батька-князя. Польські джереала засвідчують, що князь Володар послав сина Володимира грабувати Польщу. Як засвідчують польські джерела Володимир виконав волю батька і в 1124 р. полонив і опустошив Польщу по місто Беч[101,р.406-407].

Польський король Болеслав кривоустий у відповідь на похід князя Володимира відправився походом у Перемишльське князівство де попалив багато міст і сіл. Між Болеславом та Володарем відбулася битва у якій перемогли поляки. В цій битві князь Володар втратив двох своїх визначних рицарів Навротинського і Завшитинського, що змусило його відступити в 1124 році в Галич, де він до 1125 року збирав нове військо для війни проти поляків[29,с.5-129;с.5-116].

Безсумнівно, наголошував Д. Зубрицький: « така кровава війна відбулася зразу ж після визволення з полону князя Володаря перемишльського, і князь Володимир Володарович, як бачимо, прийняв у ній найактивнішу участь»[18,с.53].

Російський дослідк XIX століття І. Лінніченко, опираючись на свідчення польського літописця Яна Длугоша, теж наголошував, що після визволення батька Володаря князь Володимир весь час проводив у військових походах в Польщу. Війна закалювала його, давала досвід. Він виростав хоробрим князем-воїном, рицарем, який подавав приклад всьому своєму війську. Водночас, князь Володимир перебирав досвід політичного улаштування Польщі, одночасно стаючи політиком європейського маштабу. Поряд була окрім Польщі, Угорщина, Чехія та Німеччина на політичне улаштування, як вважав дослідник І. Лінніченко,

орієнтувався князь Володимир Володарович, що пізніше й визначилося в його одноосідному правлінні в Галичині[29,с.5-129; с.5-116].

В цей же час, як наголошують джерела, князь Володимир не перебирав засобами, задля отримання перемоги над поляками, він був віроломним, жорстоким в молодому віці, що пізніше відтворено ним як у внутрійшій так і зовнішній політиці [45,с.147]. Вже перед смертю батька, перемишльського князя Володаря, наголошував польський літописець Ян Длугош, князь Володимир зробив великий похід на поляків і завдав Польщі великого урону[101,p.406-407].

Зразу ж після смерті перемишлського князя Володаря, його сини князі Володимир та Ростислав зробили великий опустошуючий похід у Польщу, їх війська дійшли до ріки Вислока, в області якої були зруйновані всі польські міста та села [45,с.147].

Однак скоро брати посварились за якусь невелику волость, що розміщена на межі між Перемишльським та Звенигородським князівствами. Не слід виключати, що князь Володимир, який не отримав Перемишльського князівства, підтриманий тестем, угорським королем Кальманом І, за його допомогою шукав приводу, щоб військовим шляхом зайняти Перемишль, оскільки частина перемишльських бояр, вважала, що власне князь Володимир повинен князювати в Перемишлі, як старший в роді [18,с.54].

З’ясуємо політичні відносини Угорського королівства з Перемишльським князівством. Як відомо після тяжких поразок угорців під Перемишлем був укладений мирний, чи як вважають дослідники, союзний договір. Він був підкріплений шлюбом князя Володимира з принцесою Софією, дочкою угорського короля Кальмана І, книжника. Договір укладений з Угорщиною був політично вигідний Перемишлському князівству щоб уникнути війни одночасно на два фронти проти Угорщини і Польщі[29,с.5-129; с.5-116].

Як відомо в цей час союзниця Перемишльського князівства Візантійська імперія все активніше протидіяла проти Угорщини. В час коли угорці концентрували всі військові сили на кордоні з Візантією, перемишльські князі, нападали, як на Польщу, й на

Угорщину. Союзний договір і шлюб князя Володимира з угорською принцесою Софією поклали край нападам перемишльським князя на Угорщину. Стосунки набрали досить дружніх відносин, за яких могутній угорський король Кальман побажав бачити свого зятя на столичному перемишльському престолі у чому заохочував зятя, князя Володимира і не тільки словами, але й наданням великої військової допомоги. Слід зауважити, що за канонами феодально права, старший володарович повинен був успадкувати Перемишль, однак вмираючий князь Володар, невідомо керуючись якими причинами, віддав Перемишль молодшому сину, князю Ростиславу[29,с.5-129; с.5-116].

Останній, як вважав галицький дослідник XIX століття І. Шараневич, підтриманий перемишльськими боярами, які знали властолюбство князя Володимира, вирішив не віддавати старшому брату Перемишль. Військові дії не привели ні до якої небуть переваги, хоча угорський король сильно помагав зятю військами[95,с.35].

Дослідник І. Лінніченко вважав, що істинним зачинщиком усобиці в Галичині був угорський король, який домагався своєму зятю Володимиру та дочці Софії в занятті Перемишльського князівства. Князя Ростислава перемишльського підтримували Васильковичі і великий київський князь Мстислав. Така політична ситуація привела до військової рівноваги, хоча угорський король Кальман І мобілізувавши всі наявні військові сили Угорського королівства, старався не зважати на протистояння проти нього та його зятя Володимира всіх руських князів. Перемишльський стіл для дому Арпадів був визначний, уже по традиції на ньому повинна була бути його дочка Софія, оскільки баба князя Володимира, перемишльська княгиня Ланка-Ілона, дружина перемишльського князя Ростислава, була з угорського королівського дому і в час її володарювання в Перемишлі, підтримана військовою організацією Угорщини, зуміла утриматись на перемишлському пристолі, утверди і возвести за допомогою угорської зброї на перемишльський престол своїх малолітніх синів, князів Рюрика, в подальшому Володаря. У цьому випадку могутній угорський король, влада якого поширювалася від Адріатики до Карпатських гір, теж

бажав бачити свою дочку, принцесу Софію, володаркою Перемишльського князівства. Однак рівновага військових сил схилила обидві воюючі сторони до переговорів. Як бачимо, наголошував І. Лінніченко, тут мова може йти про сферу впливу на Галичину, з однієї сторони Київського великого князівства, з другої сторони, Угорського королівства[45,с.147].

Зовсім по іншому підійшли до з'ясування цієї проблеми санкт-петербурзькі вчені І. Фроянов і А. Дворніченко, які вважають, що внаслідок активної господарсько-економічної та політичної діяльності князя Володимира, активною стала і звенигородська громада, яка підтримала свого князя у претензіях на перемишльський стіл. За допомогою останньої князь Володимир захотів вигнати з Перемишля свого молодшого брата, князя Ростислава. Дослідники наголошували, що спочатку у конфлікті приймали участь тільки військові дружини князів[12,с.121-129].

Подальші події говорять, що у конфлікт були втягнуті обидві громади: звенигородська і перемишльська. Коли великий київський князь Мстислав послав військо на допомогу князю Ростиславу перемишльському, угорський король Кальман після приїзду князя Володимира з дружиною Софією в Угорщину, теж вислав йому на допомогу велике угорське військо[92,с.131-132]. В цей же час князь Ростислав перемишльський обложив Звенигород де воєвода князя Володимира з звенигородцями і 3 тисячами угрів міцно обороняв місто. На кінець оборони, обороняючіся побачили помилку в розташуванні військ князя Ростислава, вийшли з міста і так сильно перемогли князя Ростислава, що у останього не залишилося іншої можливості, як покинути облогу міста Звенигорода і відійти до Перемишля [81,с.138].

Таку ситуацію дослідники І. Фроянов та А. Дворниченко пояснють так. Князь Володимир, хоча і залишив місто Звенигород, однак обнадіяв, громаду, що скоро вернеться з військовою допомогою Угорського королівства. Звенигородська громада у відсутність князя Володимира не тільки захистилась, але й перемогла Ростиславове військо. Чому ж громадськість міста так трималася за князя Володимира, очевидно тому, що отримала запевнення князя Володимира, що коли він посяде перемишльський престол, то місто Звенигород отримає за

вірність і допомогу більшу торгово-економічну і політичну самостійність. Так в міжкнязіських чварах звенигородська громада мала свій інтерес. Власне тут, наголошують дослідники, ми прослідковуємо зіткнення господарсько-економічних та політичних інтересів двох громад перемишльської та звенигородської[92,с.12].

Український дослідник І. Крип'якевич вважав, що зачинщиками ворогування між братами були перемишльські та звенигородські бояри. На мирному з'їзді у місті Щирці у 1127 році, як це засвідчує Ян Длугош, бояри з обох сторін безуспішно намагалися дійти згоди, і тільки смерть князя Ростислава Володаровича, наголошував І. Крип'якевич, припинила в Галичині усобицю і проклала шлях до централізації Галицької держави, як і отримання перемишльського стола князем Володимиром[42,с.72].

Джерела не конкретизують чим займався князь Володимир Володарович утвердившись в Перемишлі, однак відомо, що він приймав участь в угорській усобиці, польсько-угорській війні на стороні Угорського королівства. В зв'язку з цією війною він зробив у 1135 році блискучий похід у Польщу, внаслідок якого, як наголошують польські джерела, князь Володимир завоював місто Вісліцу і всю Вісліцку область і повернувся в Перемишль з великим польським полоном[101,p.407-408].

Галицький дослідник Д. Зубрицький вважав, що перемога князя Володимира відбулась внаслідок зради якогось воєводи "угорця". Польський історик Нарушевич вважав, що це був відомий в історії князь Борис Коломанович, якого підтримували поляки в його притензіях на угорський престол і якому дали в утримання Вісліцку область, та це ймовірно, наголошував Д. Зубрицький, не відповідає істині[18,с.55-56].

Що стосується князя Бориса Коломановича, то він був сином угорського короля Коломана і княжни Євфросинії дочки великого київського князя Володимира Мономаха. Вирісши, наголошував І. Лінніченко, він почав домагатися угорського престолу, опираючись на частину угорських вельмож. У його домаганнях його підтримувала Польща, яка бажала використати усобицюв Угорщині, щоб відібрати прикордонні області. Польський король Болеслав зробив три походи в Угорщину в 1132, 1133 і 1134 роках, та всі вони були неуспішними. На

стороні Бориса та Болеслава ми знаходимо і руське військо, як вважають дослідники це військо послане великим київським князем. Ворогом цієї коаліції був зять і союзник угорського короля князь Володимир Володарович. Це він нагадував під час облоги Перемишля сину Бели, Гейзі, що він помагав сліпому королю проти ляхів: «Батько твій був сліпий, а я отцю твоєму доволі послужив списом і своїми полками за його обіду від ляхів» [74,с.150].

Угорські джерела теж наголошують, що відбивши напад поляків у 1135 році угорський король і його зять галицький князь Володимир у битві розгромили поляків. Після цієї перемоги угорський король і його зять князь Володимир захотіли повністю перемогти Польщу. Справа їх облешувалася тим, що війська їх були цілі, а поляки понесли великі втрати. В 1135 році вони вирішили нанести по Польщі комбінований удар з Буди і Перемишля. В результаті могутнього удару угорці захопили всі прикордонні з Угорщиною польські області, а князь Володимир Володарович, Вісліцку область. Перед наступаючими угорськими та галицькими військами постало питання штурму Кракова, і тільки заручництво за Болеслава краківського, німецького імператора, який був посередником на мирних переговорах, спасло Польщу від повного розгрому[100,с.150].

Вигідний мирний договір на заході, з Польщою, був укладений і князь Володимир галицький розпочинає переговори на сході, оскільки попередні відносини його з великим київським князем Мстиславом були напружені. Як засвідчують джерела, князь Володимир перемишлський вступає в досить дружні відносини з новим великим київським князем Ярополком. Російський дослідник В. Татіщев, опираючись на невідомі джерела, наголошував, що великий київський князь Ярополк в 1136 році вів війну проти Польщі по просьбі князя Володимира: «того ж року Володимир і Васильковичі, князі червенські, скаржились Ярополку на вчинені їм від поляків многі обіди і просили у нього допомоги. Задля цього великий київський князь Ярополк зібрав велике військо і скоро сам пішов з братами своїми Вячеславом і Андрієм і синівцес Із’яславом і його полками. І переходячи до Галича, послав Ярополк хороброго воєводу і кормильця Андрія-Зева розвідати, де і як ляхи стоять і як на них іти зручніше. Зев

оглядів добре обоз Болеслава і місце розглядів і по селах знатних поляків захопив і привів до Ярополка. Вони заявили, що Болеслав стоїть за Галичем по лугах між болотами, а позаду нього гори і чекає Ярополка. Війська у нього багато більше ніж у Ярополка. Перемишльські князі стоять біля гір і не сміють наступати, а Болеслав ще чекає війська. Це привело багатьох в страх і вони радили, щоб не іти дальше, а послати до Болеслава послів і просити миру. Другі радили відступити і стати задля безпеки біля міста Звенигорода. Малодушних підкріпила промова князя Андрія Володимировича. І тоді вирішили обійти навколо Болеслава і з'єднатися з галицькими князями і напасти на поляків з двох сторін. Великий київський князь Ярополк поширює слух, що він відходить, а в цей час виконує окреслений план, раптово підступає до польського табору і робить напад з однієї сторони, а галицькі князі нападають на нього з другої. Поляки розбиті і просять миру»[81,т.II,с.258].

Галицький літопис після цієї перемоги наголошував: «що великий київський князь Ярополк хоча князював не довго, з 1132 по 1139 рік, однак за час свого правління проводив політику єднання держави, помагаючи окраїнним князям проти ворогів Руси-України. В 1136 році він знову надав допомогу галицьким князям, яка забезпечила перемогу над польським королем Болеславом кривоустим. Великий київський князь Ярополк не зазіхав на Галичину і тільки постійно надавав галичанам військову допомогу виражаючи своєю владою «загальноруськими інтересами», чим заслужив у галицьких князів повагу»[18,с.56].

Така повага і авторитет великого київського князя Ярополка підтверджується свідченнями Київського літопису, який наголошує: «що у 1138 році галичани разом з киянами, смолянами, володимирцями на чолі з Ярополком ідуть на Чернігів»[74,с.192]. Цілком очевидно, наголошував І. Лінніченко, що В. Татіщев опирається на джерела, які не дійшли до нас, добре знав чому галицькі князі, увсіма своїми полками допомагають Ярополку київському у війні з проти Чернігова. Галицькі князі цим своїм військовим походом віддячувалися великому київському князю Ярополку за допомогу у війні проти поляків. Така взаємодопомога, наголошував дослідник, була

потрібна всім, оскільки великий київський князь Ярополк добре знав ситуацію в Польщі надаючи допомогу князю Володимиру. Перед Галичиною була могутня, з'єднана воєдино, агресивна Польша, яка була настільки могутня, що справлялася як з угорцями так і з галичанами. Великий київський князь Ярополк прекрасно розумів, що цю агресію в Русь-Україну треба припинити, оскільки вона може мати тяжкі наслідки для всієї давньоукраїнської держави. Підтримуючи в 1136 році проти поляків князя Володимира перемишльського він розгромом польського короля Болеслава кривоустого під Галичем остаточно припинив агресію Польщі в Галичину. Ці напади, очевидно й були передумовою перетворення Карпато-Дністровської цивілізаціх, яка в XII столітті складалася з окремих князівств Прикарпаття та Подністров'я, в середині XII століття в могутнє Галицьке князівство, в XIII ст. - Галицьке Королівство[5,с.147].

Пізніші події виправдовують політичні стереміння галичан, а власне зупинення агресії Польщі, оскільки після смерті короля Болеслава кривоустого об'єднана його зусиллями Польща розпалась на декілька князівств і після її розпаду князь Володимир Володарович перемишльський вже не потребував допомоги в боротьбі з поляками. Однак у 1136 році, наголошувава російський дослідник В. Татіщев, загроза місту Перемишлю була настільки сильна, що навіть спільно з Угорським Королівством та великим київським князем Ярополком, князь Володимир зміг заледве припинити агресію Польського Королівства. У цьому епохальному періоді історії Перемишля, є потреба наголосити на полководському та дипломатичному таланті князя Володимира перемишльського[29,с.5-119; с.5-16].

В цей же час, наголошував дослідник, Польща, розпалась власне із-за своєї агресивності, оскільки польський король Болеслав кривоустий із-за поразок підірвав військовий авторитет Польщі, що визвало незадоволення регіональних польських князів щодо королівської влади і після його смерті, польські князі не бажали сильної влади для своїх князівств. Слаба Польща, стала запорукою складання сильної Галичини. Не слід виключати, що польський король Болеслав кривоустий знав про політичні устремління князя Володимира і не бажав в сусідстві Польщі могутньої Галицької держави[29,с.5-119; с.5-16].

Його постійні війни по ослабленню позиції князя Володомира в Галичині в середині XII столітті і полководський і політичний талант останнього, однак заступав планам князя Володимира в швидкому утворенні Галицької держави[29,с.5-119; с.5-16].

В цей же час князь Володимир перемишльський під гаслом «захисту руських земель», звинувачуючи в «агресивності поляків» зумів втягнути у війну проти могутнього польського короля Болеслава кривоустого не тільки свого тестя, угорського короля, але й великого київського князя, що можна назвати, на передододні утворення Галицької держави, великим політичним та дипломатичним успіхом князя Володимира[81,т.II,с.258-259].

Дослідник Д. Зубрицький зауважував, що Польська держава за час правління короля Болеслава кривоустого стала дуже могутньою. Польському королю Болеславу вдалося зломити опір польських князів і підчинити їх загальнопольській ідеї. Розумний князь Володимир розумів, що протистояти могутній Польській державі тільки диполоматією, а тобто не завжди впевненим союзом з Угорським Королівством та великим Київським князівством не можна. Для забезпечення недоторканості кордонів від Польщі, потрібна власна державна могутність[18,с.57].

Власне в цей час, наголошував дослідник І. Лінніченко, князь Володимир галицький бачучи могутньою Польську державу намагається відновити свою зверхність серед князів Карпато-Дністровської цивілізації, підчинити їх загально-державним, галицьким, інтересам[29,с.5-119; с.5-16]. Його помисли переплелись з аналогічною позицією великого київського князя Ярополка, що можна покласти в першу фазу формування Галицької держави[29,с.5-119; с.5-16].

Перемога над польським королем Болеславом кривоустим в 1136 під Галичем, всю політичну діяльність якого копіював у певній мірі, щодо зміцнення своїх позицій у Прикарпатті і Подністров'ї, князь Володимир, ось перший етап становлення Галичини, як окремої центрально-європейської держави[45,с.152].

Можна вважати, що паростки єдності Галичини проросли ще за часів великого київського князя Мстислава мономаховича (1125-1132рр.), який послабив центральну владу і практично заснував в Руси-Україні, федералізм, на якому проросли регіональні держави. Він підтримував тих князів, які уособлювали собою

регіональну владу. Так в 1126 році великий київський князь Мстислав втручаючись в феодальну війну в Галичні підтримав центральне правління в Перемишлі на чолі з князем Ростиславом [29,с.5-119; с.5-16]. До його розуміння проблеми були включені і подністровські князі Васильковичі. Однак вся діяльність в цьому питанні великого князя київського Мстислава була не послідовною, тому після його смерті 15 квітня 1132 року наступний великий київський князь Ярополк надав торгово-економічні привілеї регіональним центрам Руси-України, як і торгівлі взагалі. Отже бачимо, що правління великого київського князя Ярополка було політичною, соціальною і торгово-економічною революцією, внаслідок якої міста та регіональні князівства, отримали від великого київського князя Ярополка великі права. Торгівельні права були закріплені великим київським князем Ярополком в 1135-1136 роках і надали Галичині повну господарсько-економічну незалежіністьо[13,с.21].

Дослідник В. Янін вважав, що торгово-економічні пільги нібито на перший погляд не підривали великокнязівської влади, однак сильно зміцнювало регіональні князівтва і юридично закріплювали за ними право торгово-економічної самостійності, яка згодом переросла і в політичну. З точки зобу процвітання Руси-України, явище було прогресивне, однак з точки зору феодального права, стимулювало регіональну політичну самостійність[98,с.60-79].

Київський дослідник П. Толочко вважає, що час правління великого київського князя Ярополка є часом переходу від єдиновладдя до поліцентризму. Київськи князь Ярополк ослабив великокнязівську владу, тим самим дав можливість посилитись, як політично, так і економічно регіональним князівським центрам, які використовуючи авторитет великокнязівської влади, по суті вирішували свої політичні питання. Перемога великого київського князя Ярополка в Галичині в 1136 році над могутнім і свавільним польським королем Болеславом кривоустим укріпила автиритет не тільки великокнязівської влади, але й авторитет перемишльського князя Володимира, який отримав завдяки перемозі першість серед князів Карпато-Дністровської цивілізації [84,с.108-115, с.115-116].

Після смерті великого князя Ярополка в 1139 році в Києві

починається міжусобна боротьба за великокнязівський стіл, як зауважував галицький дослідник І. Шараневич: «яка тільки прискорила господарсько-економічне та політичне становлення Галицької держави»[95,с.37].

Однак цей процес господарсько-економічної та політичної незалежності в Галичині ще не набув широких форм. Як тільки на великокнязівському київському престолі утвердився Всеволод Ольгович чернігівський, великий польський князь Владислав краківський зразу ж вступає з ним в дружні відносини. Союз був вигідний обидвом. Великий польський князь Владислав боявся своїх князів-братів, а також галицьких князів, які підтримували опозиційних до нього, польських князів. Союз Всеволода київського з Владиславом краківським був скріплений шлюбом сина Владислава Болеслава з дочкою Всеволода Звениславою. Цей союз залишався дієвим до самого вигнання князя Владислава краківського з Польщі. Після укладання союзу великий київський князь Всеволод захотів відібрати у князя Із'яслава Мстиславовича його Волинь. Він посилає своє велике військо, яке доповнюють перемишльський князь Володимир та галицький князь Іван, а також йому на допомогу прийшло польське військо Владислава краківського. Така ситуація зовсім не влаштовувала галицьких князів і вони дізнавшись, що великий київський князь Всеволод бажає перевести волинського князя Із'яслава у Переяслав, а його місто Володимир віддати своєму сину Святославу, зразу ж вступили в ворожі стосунки з великим київським князем Всеволодом, оскільки з'єднання Київщини і Волині в одних руках сильно налякало князів-родичів Володимира та Івана, що заставило їх ще більше консолідуватися. Отже наголошував дослідник І. Лінніченко, консолідації Прикарпаття і Подністров'я і перетворення їх в єдину могутню Галицьку державу, сприяли своєю політичною діяльністю київські князі[45,с.155].

Ситуація була майже безвихідна і знову в таких обставинах князі-родичі Володимир перемишльський і Іван галицький вжили достатньо заходів, щоби дипломатичним шляхом забезпечити безпеку своїм князівствам. Як наголошував дослідник Д. Зубрицький: «перемишлський і галицький князі замість того щоб битися з волинським князем Із'яславом Мстиславовичем подружилися з ним і повернулися додому. Поляки не

задовільнившись ходом війни, лиш пограбувавши околиці міста Володимира і повернулися в Польщу. Ось так закінчилась війна великого київського князя Всеволода в 1140 році»[18,с.57].

Таким чином на передодні смерті князя Івана Васильовича галицького, ми бачимо політичну консолідацію двох володарів Прикарпаття та Подністров'я, які єдині в своїх політичних стремліннях. Таку очевидно політичну єдність князів-родичів-князів Володимира та Івана можна прослідкувати у продовж всього десятиліття, а тобто від того часу, коли князь Володимир став князем перемишльським та звенигородським, а Іван князем галицьким та теребовлянським. Як бачимо із свідчень та висновків вчених обидва володарі діють за одне в усіх своїх політичних стремліннях[29,с.5-119; с.5-16].

Такий «дуумвірат», чи як вважає російський дослідник Д. Александров: «співправління Галицькою державою, князями Володимиром і Іваном було притаманно до тогочасної Європи. Аналогічні процеси в цей час ми спостерігаємо в Польщі, Угорщині, Німеччині, де кожний володар мав своє велике князівство, однак був співправителем і цілої держави. Галичина в цьому питанні не виключення. За таких обставин, князів галицьких Володимира та Івана, можна назвати співправителями Галицької держави. До них, такими співправителями Карпато-Дністровської цивілізації, Великої чи Білої Хорватії, були їхні батьки, князі - Володар і Василько»[3,с.45,с.47, с.54,с.116].

Смерть князя галицько-теребовлянського Івана в 1141 дозволила князю Володимиру перемишльсько-звенигородському стати єдиним, спадковим володарем Карпато-Дністровської цивілізації, яка на новому, вищому витку історії постала у вигляді Галицької держави[29,с.5-119; с.5-16].

Отже князь Володимир Володарович злучає всю велику територію чотирьох князівств, що простягнулась від Карпат до Дністра та Дунаю відносно старого політичного, господарсько-економічнорго центру Подністров'ї, Галича, яка з 1141 року починає називатися Галичиною[29,с.5-119; с.5-16].

Заснований на межі ер, кельтами-галатами, як господарсько-економічний та політичний центр і відомий за свідченням готського історика Йордана з 246 року, як «Галтіс», місто Галич вже у III-IV століттях був значний торгово-ремісничий центр,

який відігравав велику економічну та політичну роль в Подністров'ї[19,с.23-27; 23,с.6-76,с.198-218,с.246-282].

Руський літопис так описував подію переходу столиці з Прикарпаття в Подністров'я: «сього ж року преставився у городі Галичі Василькович Іван і взяв волость його Володимирко Володарович. Сів він у обох волостях Галицькій і Перемишльській, князюючи в Галичі»[74,с.193].

Як засвідчили джерела, з 1141 року адміцністративно-політичним та господарсько-економічним центром Карпато-Дністровської цивілізації, стає стародавнє місто Галич, в який була перенесена столиця з міста Перемишля. Стара Карпато-Дністровська держава, як її ще в Х столітті називав у своєму творі «Про управління імперією», візантійський імператор Костянтин Багрянородний: «Велика чи Біла Хорватія», отримала в 1141 році нову назву Галицького князівства[29,с.5-119; с.5-16].

Князь Володимирко Володарович галицький був першим великим князем Галичини, територія якого на сході та південному сході доходила по лінії Горині, Свічі, Південному Бугу, на Заході, де Галичина межувала з Польщею і Угорщиною кордони проходили по ріці Сян по вододілах рік Віслока і Віслоки, дальше по ріці Сян, Карпатському хребту до Семиграддя і по Серету. Дальше кордони Галичини проходили по Дністро-Дунайському міжріччі, охоплюючи гирла рік Дністра та Дунаю. До Галицького князівства належала і Закарпатська Русь, та населення Карпатських гір, які здавна були заселені слов'янами-хорватами[29,с.5-119; с.5-16].

Окрім Галича, могутніми господарсько-економічними та політико-адміністративними центрами були: Перемишль, що лежав на стародавнім торгівельному шляху, що з'єднував Галичину з Угорщиною, Польщею та Чехією, а також Звенигород в Подністров'ї Галич та Теребовль. На півдні Бакота, Берлад, Малий Галич. Князь Володимир Володарович галицький зразу був могутнім володарем, якому вдалося швидко стабілізуватии політичну і господарсько-економічну систему на такій великій території[29,с.5-119; с.5-16].

Князь Володимир галицький зумів зразу ж у 1141 році зломати опір сусідніх князів, претендентів на галицький стіл, а також підкорити своїй волі могутніх і гордих галицьких феодалів-бояр,

які здавна мали в Прикарпатті та Подністров'ї сильнні політичні та господарсько-економічні позиції. Злученння воєдино чотири великих князівств поставило князя Володимира галицького в один ряд з наймогутнішими володарями центрально-східної Європи[29,с.5-119; с.5-16].

Таке політичне становище дозволило галицькому князю Володимиру зразу ж у 1141 році стати фактично незалежним, щодо Києва, центрально-європейським володарем. Статус галицького великого князя, був набагато вищий ніш раніший, коли Володимир був лише перемишльським князем[29,с.5-119; с.5-16].

Дослідник О. Рапов наголошував, що у 1141 році князь Володимир Володарович об'єднав всі князівтства, що знаходились на території від Карпат до Дністро-Подунав'я під своєю владою. Це політико-адміністративне та господарсько-економічне об'єднання різко посилило політичну, економічну і військову могутність галицького князя і привело до нових територіальних надбань[67,с.74].

У 1141 році проходить повна централізація Галицького князівства, як політична, адміністративно-військова так і господарсько-економічна. Ослаблення великокнязівської влади в Києві і могутність галицького князя Володимира, вважав дослідник О. Рапов, ось причини, які привели до повного від'єднання Прикарпатськимх і Подністровських князівств від політичної інфраструктури Київської держави і перетворили останні, з'єднані воєдино, енергією перемишльського князя Володимира, в самостійну Галицьку державу, яка зразу ж керувалася своїм спадковим володарем з роду внука великого київського князя Ярослава Мудрого, князя Ростислава Володимировича перемишлського[67,с.74].

Дещо іншу точку зору займає на цю проблему має київський історик М. Котляр. На його думку, Галич, що розвинувся з замку в середині XII століття, швидкими темпами, особливо в 40-роки XII століття об'єднав особливу Галицьку землю у склад якої входили села-городища: Голі Гори, Микулин, Тисмениця, Тлумач, Ушиця. Сянок, Болшів, Ярослав, Кучелмин та інші. Тільки з переїздом у Галич у 1141 році князя Володимира Володаровича, розвиток Галича, який займав невелике серединне місце землі, пішов

особливо швидкими темпами. В 1141 році князь Володимир Володарович сформував Галицьку землю, яка об'єднувалася з чотирьох князівств. Тільки Галицька земля, об'єднана князем Володимиром, прискорила ріст самого Галича, його соціально-економічне і політичне життя. Злучення значної частини західноруських земель навколо Галича було облегшено швидким наростанням центробіжних процесів феодального розпаду. Київський центр виявився неспроможний перешкодити утворенню сильного Галицького князівства і його політичному відокремленню. Однако великокнязівська влада з перших років існування нового могутнього Галицького князівства робила усе для того, щоб підчинити князя Володимира Володаровича загальноруській державності. Робились спроби його вигнання чи навіть заміни останнього. Протидіючи централізаторським діям київського князя Всеволода Ольговича, князь Володимир галицький одночасно намагався ослабити могутність волинських мономаховичів, в першу чергу князя Із'яслава Мстиславовича. Так у 1141 році великий київський князь Всеволод звелів у місті Володимирі посадити свого сина Святослава, а волинському князю Із'яславу віддати Переяславське князівство. Такий хід подій створив реальну загрозу існуванню могутньому Галицькому князівству та його засновнику князю Володимиру галицькому. Якщо врахувати союзні та родинні відносини з польськими князями, то можна наголосити, що могутній галицький князь у 1141 році попав своєрідні стратегічні кліщі. Вірний своїй політиці посадження братів і синів по ключових містах, великий київський князь Всеволод, наголошує київський дослідник М. Котляр, уже в 1141 році шукав приводу, щоби вигнати незалежного князя Володимира з Галича. Справа йшла до військового конфлікту між ними[41,с.79-82].

З точкою зору київського дослідника М. Котляра не згідні санкт-петербургські вчені І. Фроянов і А. Двоніченко, які вважають, що історія розвитку міста Галича має свою багатовікову передісторію і її не можна виводити з середини XII століття, як це робтить київський дослідник М. Котляр. Історія розвитку давнього Галича відкриває причини багатовікового процесу розвитку, як торгово-економічного так і політичного, що приводить до утворення могутньої волості і міста. Не дивлячись

на те, що княжі столи були в XI столітті в Перемишлі, Теребовлі, Звенигороді, Галич в цей час однак не був порівняно з ними слабким торгово-економічним та політичним центром. Князювання Івана Васильковича в Галичі в 1130 році лиш підтверджує, що Галич в IX-XI століттях був могутнім політичним та господарсько-економічним центром[92,с.132].

Свідчення угорських джерел, які засвідчуть про наявність у Галичі в IX столітті «галицького князя»[99,p.34-63], спростовує твердження дослідника М. Котляра, що Галич в XII столітті був "звичайнісіньким князіським замком без посада"[41,с.79]. Поява у Галичі в 1124 році князя Володаря, як наголошував польський літописець Ян Длугош, який живе в ньому певний час до 1125 року та збирав нове військо, факт багатозначний[101,p.407-408], що засвідчує про високий рівень господарсько-економічного та політичного життя міста. Про рівність по значенню центрів Перемишля і Галича нам говорить і Печерський патерик, який в 1094 році засвідчує про «гостей з Галича і лодії з Перемишля» [58,с.108].

Господарсько-економічний та політичний рівень Галича в першій чверті XII століття дуже високий, про що говорить факт, що після смерті князя Георгія Васильковича в Теребовлі, галицький князь Іван Василькович не побажав переїзджати в Теребовль, а продовжив керувати Подністров'ям та Подунав'ям з Галича. Все це говорить, що у Галичі політичні та господарсько-економічні процеси проходили активніше, що висувало Галич на передній план. Таким чином за свідчененнями угорськи джерел Галич уже в IX-X століттях, князівський центр, у 1130-1141 роках столичний центр Дністро-Подунав'я, з 1141 року столичний центр всього Прикарпаття і Подністров'я, фундатор Галицької держави [67,с.74].

Таке вивищення Галича, коли він відсунув на задній план за господарсько-економічним розвиком такі міста, як: Перемишль, Звенигород та Терибовль, вважають І. Фроянова та А. Дворніченко, і почав конкурувати з Володимиром та Київом після того, як став столичним центром Галицької держави, говорить, що політичне та господарсько-економічне життя прискорене торговими відносинами з Візантією, Дунайськими територіями, Причорномор'я з другої сторони з Будою,

Краковом, Прагою, німецькими містами, з третьої сторони з Володимиром, Києвом, Ченіговом та Суздальською Руссю зробили свою справу в тому контексті, що Галич в подальшому випередив за розвитком Київ, що дало йому можливість з почату XIII століття фактично стати новою столицею Руси-України, а з 1215 року ввійти у найвищу фазу західно-європейської, Карпато-Дністровської цивілізації - Галицького Королівства[92,с.132-134].

Вчений В. Пашуто вважав, що переїзд князя Володимира і заснування нового столичного центру Прикарпаття та Подністров'я в Галичі, був пов'язаний політичними та господарсько-економічними обставинами. Князь Володимир бажав правити самостійно, а у Перемишлі його діяльність обмежувалася боярами. Роль Перемишля, «Гірської країни Перемишльської», як великого центру в центральній Європі дуже велика. Однак уже в XII столітті внаслідок близькості кордонів з Угорщиною, Польщею, Чехією, Перемишль став дуже незахищений від раптового нападу сусідів. Щоб опинитись під Перемишлем угорському королю потрібно було всього день ходу, краківському князю приблизно такий самий час, і хоча Перемишль був добре укріплений та оточений захисними фортецями та містечками, однак великому війську він протистояти міг тільки за умов допомоги у його захисті всієї Галичини[60,с.148].

Становлення та розвиток Перемишля в історичній науці вивчена недостатньо, складається враження, що Руський літопис XIII століття замовчував стародавню історію Великої чи Білої Хорватії, Галичини, і зокрема міста Перемишля. Однак за сукупніст проаналізованих європейських джерел, вчені прийшли до висновку, що у місті Перемишлі складався свій власний громадський устрій, вівся власний життєвий Перемишльський літопис. Князівський і столичний центр Великої чи Білої Хорватії, Перемишль, займав, особливе місце в центральній Європі навіть тоді, коли князь Володимир Володарович переніс столицю в Галич. Вся політична та госпоадарсько-економічна справа міста знаходилася в руках стародавнього родового боярства. Однак слід наголосити, що основна маса перемишльського боярства разом з князем Володимиром переселилася в Галич[20,с.46-54].

Перенесення столиці з Перемишля в Галич було обумовлено великою територією, яку в спадок отримав князь Володимир. Щоб зручніше управляти землями як Прикарпаття так і Дністро-Подунав'я, Берладського князівства, князь Володимир вибрав, добре захищене від раптового нападу ворогів, Галицьке князівство. З нього було добре контролювати як центрально-європейське так і причорноморське політичне та господарсько-економічне життя[55,с.367].

Цілком очевидно, наголошував дослідник А. Насонов, що Подунав'я перейшло в спадок князю Володимиру Володаровичу від галицько-теребовлянського князя Івана Васильковича. Уже в час князювання Володимира Володаровича в Галичі, галичани вважали Теребовль та Дністро-Дунайське пониззя з ключовими центрами: Берладем, Текучим, Малим Галичем та іншими містами на Дунаї, своєю волостю[49,с.136].

Домінування могутності Галицької Руси в Подунав'ї відзначає і грамога князя Івана берладинка від галицького стола. Очевидно міста: Берлад, Текучий, Малий Галич були тими центрами, які утримували позиції володарювання князя Володимира на Дунаї [16,с.336-381].

Важливим рішенням князя Володимира зразу ж після злучення в одну Галицьку державу чотирьох князівств стародавньої Карпато-Дністровської цивілізації, наголошував український академік І. Крип'якивич, було встановлення нової столиці. Всі інші міста Галичини знаходились на окраєні: Перемишль близько польського кордону, Теребовль поблизу половецьких степів. Прикритий Дністро-Дунайськими містами та Теребовлем з півдня, Галич, був тією могутньою столицею з якої можна було контролювати і Центральну Європу і степовиків у Дністро-Подунав'ї. Внаслідок такого міцного прикриття раптовий удар Галичу не загрожував. Як відомо усі решта, центри, Перемишль, Звенигород, Теребовль могли дуже довго витримувати облоги від поляків, угорців, половців, тому Галич, який стояв в центрі Карпато-Дністровської цивілізації, був тим зручним політичним та господарсько-економічним центром, який забезпечував активне управління усією Галицькою державою. Галич мав можливість швидко зібрати великі військові сили, якщо напад на стародавню Велику чи Білу Хорватію, Галичину, був з якоїсь

однієї сторони. Галич, наголошував академік І. Крип'якевич, був важливим політичним та господарсько-економічним центром Європи. Судноплавний Дністер давав можливість "гостям з Галича і лодіям із Перемишля", як зауважував Печерський патерик в 1094 році, вести торгівлю як з Києвом, так і з Костянтинополем, Будою, Регенсбургом на Дунаї, Причорноморськими містами[42,с.73].

Важлими товаром, яким торгував Галич, була сіль. Як виразився Руський літопис київський князь: «не пустив гостей з Галича і лодій із Перемишля і не було солі в усій Руси»[58,с.108].

Всі ці обставини підняли Галич до столичного центру. Однак передусім слід відзначити, що спочатку проходило господарсько-економічне вивищення Галича, а опісля політичне, хоча можна наголосити, що Галич стоячи на великому торговельному шляху, оскільки Дністер був в той час повністю судноплавним, складав один із могутніх політичних та адміністративно-торгових центрів Подністров'я, які відзначені ще навіть у II-III століттях нашої ери на карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея. Про Галич у III столітті розповідає готський історик Йордан[27,с.5-51], у VIII-IX століттях Географ Баварський, в X столітті, розповідаючи про гостинного галицького князя, Анонім угорський[29,с.5-119; с.5-16]. Розвиток раннього Галича, як господарсько-економічного центру, без політичної князівської адміністрації було типовим явищем для міст-держав тогочасної Європи[92,с.132-134].

Однак, і це вірно наголошував І. Крип'якевич, Галич вже в X столітті, за свідченням Аноніма угорського був, князівським центром, а в XII столітті став могутнім столичним центром Галицької держави, коли в 1141 році князь Володимир Володарович затверджує за Галичем статус столиці, і всю землю від Сяну до Дунаю називає відносно свого столичного центру - Галичиною[42,с.73].

Саме вивищення Галича, як і його політична та господарсько-економічна історія в X-XII столітті потребує ретельного аналізу, оскільки сам ріст міста Галича не можна собі уявити без росту продуктивних сил всіє Галицької землі взагалі.

Вперше Подністров'я, як господарсько-економічна та політична система подається в II столітті нашої ери давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм[27,с.5-31].

На його карті на усьому басейні Дністра зафіксовані міста від Карпатських гір, від ріки Сяна, витоку Дністра до його устя та Дунаю. Складається враження про давнє функціонування Великої чи Білої Хорватії - Галичини III-X століть, політичне життя якої описав візантвйськиий імператор Костянтин Багрянородний, як активне функціонування Карпато-Дністровської політичної та торгово-економічної цивілізаці в давні часи[103,p.13-18; p.29-31].

В зв'язку з цим розглянем всі наявні версії походження заснування міста Галича на Дністрі[29,с.5-119; с.5-16].

Одним із найцікавіших і найдискусійніших питань в історії Галича є походження його назви. У топонімічній науці існує понад 10 версій стосовно утворення топоніма Галич, які за тематичним принципом умовно поділяються на 5 груп:

1.Лексико-етимологічні версії тлумачать назву міста Галича на основі близьких до неї за звучанням іншомовних та власне українських слів (за співзвучністю кореневої морфеми). Найбільшого поширення набула гіпотеза, що прив'язує топонім Галич до галки - птаха родини воронових. Твердження науковців підкріплене легендою про заснування міста, ініціатором якого нібито виступив один із перших київських князів під час свого походу на західноукраїнські землі. Вподобавши місцевість, вигідну для оборони, князь налякав там галасливу зграю вороння (давньоруське «галич»). Згодом поселення, яке тут виникло, теж дістало назву Галич.

За припущенням деяких мовознавців найменування міста утворене від слів, що означають характер рельєфу місцевості, де розташовувався давній град, а саме:

- польське hala - гірське пасовище;
- литовське galas - кінець, вершина;
- готське hallus - скелі;
- старослов'янське golь - голий, оголений (перегукується з українськими словами «галявина», «прогалина», тобто ділянка в лісі, на якій немає дерев).

Первісний Галич дійсно постав на безлісій, скелястій вершині гори. З наведеної гіпотези випливає також, що його мали б закласти племена одного із вищеназваних народів, із лексикону яких і походить назва міста.

До версій, в основі яких лежить звукова подібність слів, слід

відносити й «соляну» гіпотезу. Вперше її висунув професор Львівського університету Б. Гаке, згодом його підтримали історики Т. Свєнціцький, Й. Еглі, Т. Коструба та Я. Ісаєвич. Найповніше ця версія обгрунтована у працях академіка В. Грабовецького. Основою для неї послужив переклад із кельтської близького за звучанням до назви міста слова: hal - сіль. Знайшовши в літописах повідомлення про переїзд через Галич торгівців сіллю, дослідники зробили висновок, що через княжу столицю пролягав «соляний шлях». На їхню думку, в місті знаходилися склади солі, завезеної сюди із місць її видобування - підгірських копалень. Головним контраргументом проти цієї версії є те, що в історичних джерелах не знайдено свідчень про існування в Галичі соляних складів. Крім того, якщо вважати аргументи вищеназваних дослідників переконливими, то більше шансів отримати назву Галич мали Долина, Калуш чи деякі села Богородчанського району - давні центри солевидобування. Критично ставилися до цієї гіпотези відомий історик М. Грушевський та більшість українських мовознавців.

2.Міфологічну версію трактування назви міста обстоює філолог С. Пушик. Він вважає, що топонім Галич утворений від імені оспіваного в народній творчості язичницького божества Галиці - напівдіви, напівзмії, котрій у дохристиянські часи поклонялися предки галичан. Вони збудували капище для принесення жертв Галиці, на місці якого пізніше постала княжа столиця. Зображення змії знайдено на одному із білокам'яних блоків, вмурованих у стіну Успенської церкви. Мистецтвознавці допускають, що цей блок не належить до власне декору церкви - він походить із літописного катедрального Успенського собору, збудованого у XII столітті.

3.Етнографічна версія базується на свідченні античного історика Геродота про проживання у Верхньому Придністров'ї племені галазонів (алазонів). Інші вчені називають у своїх працях автохтонні племена галлів, галійців, галатів, галіндів. Прихильники цієї версії стверджують, що саме назва представників котроїсь із цих народностей лягла в основу найменування закладеного ними ж поселення. Свої припущення дослідники обгрунтовують, проводячи паралель між згаданими племенами та археологічною культурою фракійського гальштату,

поселення якої існували на західноукраїнських землях у XII-VII століттях до нашої ери.

4.Геральдична версія походження назви Галич грунтується на знайдених численних зображеннях галки на гравюрах, гончарних виробах, стінах і долівках церков, сторінках літописів і т. д. Про поклоніння жителів Підкарпаття чорній галці писав у X столітті арабський хроніст Аль-Масуді. Очевидно, цей птах був тотемом одного із білохорватських племен, що населяли терен Галичини у IX-X століттях. Цілком можливо, що одне з їхніх поселень було назване на честь птаха-покровителя, а через кілька століть зображення останнього з'явилося й на гербі міста.

5.Найбільш вдале, на нашу думку, пояснення назви княжого града дає антропонімічна версія. Її автор - професор Львівського університету І. Шараневич, якого підтримували відомі історики Й. Пеленський, М. Грушевський, І. Крип'якевич. Вони виводили вищеназваний топонім від князя на ймення Галич, що був засновником міста. Підставою для цього твердження є згадка в літописі про традиційне місце проведення ритуальних дій - Галичину могилу, з якою пов'язувалась номінація князів на галицький престіл. Довгий час її місцезнаходження залишалось невідомим, і лише в 1991 році зусилля археологів В. Барана і Б. Томенчука увінчалися успіхом. На Качкові у Крилосі вони відшукали і розкопали могилу, в якій знаходилися: 2 бойові сокири, залишки залізного кинджала, залізні наконечники стріл, обгорілі останки ритуального човна - довбанки. Всі ці речі засвідчували, що їхній власник за життя займав досить високе становище в суспільстві - не виключено, був вождем племені чи князем. Порівнюючи Галичину могилу з аналогічними похованнями київських правителів Кия, Аскольда та Олега Віщого, можемо припустити, що в ній покоївся племінний князь, причетний до заснування міста, або ж це символічна могила, висипана в його честь. Уперше цю гіпотезу висунув мовознавець Фасмер.

Останнє твердження базується на тому, що самого праху в могилі не виявлено).

Не виключено й те, що дане поховання належало не князеві, а княжні на ймення Галиця. Легенда розповідає, що ця дівчина після загибелі свого коханого - княжича із племені бастарнів -

дала обітницю безшлюбності. Та коли над слов'янськими землями нависла загроза поневолення готами, то княжна, рятуючи край від знищення, погодилася стати дружиною готського правителя. Але, йдучи із ним до вінця, втопилася, дотримавши таким чином своєї клятви. Поселення, звідки вона походила, відтоді стали називати Галичем[29,с.5-119; с.5-16].

Сучасний український мовознавець М. Худаш також надає перевагу цій версії, але вносить у неї деякі поправки. Він доводить, що топонім Галич утворився в результаті поєднання особової назви «Галица» і денотата (означувального слова) «двір», «град» тощо (Галица двор, Галица град). Особову назву Галица вчений виводить від усіченого слов'янського автохтонного імені Гал (Галеслав), однак допускає, що вона могла утворитися й від апелятива "галица" - галка.

Перші поселенці на терені Галича з'явилися в добу пізнього палеоліту. У 1988 році археологічна експедиція під керівництвом Л. Крушельницької та М. Бандрівського виявила на Галич-Горі сліди життєдіяльності первісної людини: крем'яні відщепи, пластини та сколи, скребла, ножі, а також залишки кісток мамонта, шерстистого носорога, оленя, зубра. На основі геологічного аналізу стоянку продатували 13-15 тис. до н. е.

Під час розкопок старостинського замку на Галицькій горі у кінці XX століття на початку XXI століття: археологи В. Баран, Б. Томенчук, Ю. Лукомський, В. Петрик, І. Коваль та В. Оприск виявили знахідки культури фракійського гальштату і досить потужний пласт давньоруської культури XII-XIII століть. Найвірогідніше, що у княжу добу тут знаходилася укріплена боярська садиба або твердиня одного з галицьких князів. Окремі науковці вважають, що на Замковій горі мав свою тимчасову резиденцію князь Данило галицький. Археологи встановили, що культурний пласт княжої доби мав товщину близько 1 м. і залягав на глибині 5,5-6,5 м. Під час розкопок зовнішніх контурів замкової вежі дослідники виявили оборонний вал із рештками дерев'яних клітей XII-XIII століть, залишки випалювальної печі XII століття та житла-майстерні XI століття. У клітях та під ними знайдено уламки корчаги, ручки від амфори, залізні шпори XII століття, фрагмент бронзового браслета. На плато гори виявлено залишки бронзоливарної майстерні, житло княжої доби, із

предметів - залізні наконечники стріл, ножі. Отже, у давньоруський період житловий комплекс на Замковій горі мав виразно виробничий характер, хоча не виключено, що десь поруч знаходився княжий чи боярський терем. Північна околиця княжого Галича (сучасне місто) була заселена вже в 1-й половині XIII століття[29,с.5-119; с.5-16].

У 40-х роках XIII століття князь Данило галицький переносить столицю держави до міста Холма. Після цього давній Галич, ставши фактично вотчиною земських боярів, розпадається на окремі частини, котрі через століття оформилися як самостійні населені пункти: Вікторів, Комарів, Сокіл, Крилос, Підгороддя, Четверки, Бринь, Перевозець, Григорів. З іншої сорони від Карпат: Ямниця, Угринів, Пасічна, Заболотів, Угорники, Тисмениця і т. д. Наступною і, безумовно, найсуттєвішою зміною в адміністративно-територіальній структурі міста було перенесення його центру із Крилоської гори на Галич-Гору поблизу Дністра. Таким чином, ядро середньовічного Галича (та й саме сучасне місто) опинилося на території однієї з околиць давньої княжої столиці. Історичний же центр Галича виділився в окремий населений пункт під назвою «Крилос»[4,с.183-186].

Продовжуючи тему походження Галича, зауважимо, щонайповніше ця версія обгрунтована у ранніх працях, мого вчителя академіка В. Грабовецького. Основою для неї послужив переклад із кельтської близького за звучанням до назви міста слова «hal» - сіль. Породовжуючи кельтську версію наголосимо, що уже давно вченими зауважено, що на окраїнах великої території розселення кельтів-галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов’язується з самоназвами гальських племен.Терміни Гель, Гелія-Галія, якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція-Галісія в півд-зах. Іспанії, Галатія-держава в Малій Азії і місто Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство у Подністров’ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошує Д. Мачинський, що Прикарпатська Галичина, місто Галич, зобов’язані своєю назвою кельтам-галатам.Територія слов’янської Галичини була у III ст. н. е. окраїнною областю розселення кельтів. Поховальні речі Галичини II ст. до н. е. - III ст. н. е. безумовно кельтські. Їх досить добре проаналізував Ю. Кухаренко, який підтвердив вплив

кельтів на розвиток слов'янського етносу Галичини. Що дослідник В. Грабовецький в пізніши працях, відкинув вплив кельтів на формування Галичини і вважає, що назва Галич походить не від від кельтського, як він вважав раніше і що нами приведено вище, а від грецького слова «гальс», що означає сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок торгівлі постати і самому місту Галичу. На його думку Галич як місто існував з IX століття на землі племінного об'єднання хорватів[28,с.68-95].

Однак, якщо розглянути роль Галича через призмку не тільки місцевої, але й європейської історії то побачимо по багатоликості і багатству археологічного матеріалу відкритого в XIX столітті в Гальштатті, назва якого стала признаним терміном для означення ранньої фази розвитку кельтської культури. Ця територія покривається низкою регіональних князівств. Які одне за другим тягнутьмяи віж Ірландії через усю Європу до Подністров'я та Подніп'я та Причорномор'я. Ці князівства відомі:Британії, Франції, Іспанії (Галлія), Італії (Галлія) Німеччині (Венедія), Чехії (Богемія), в Україні (Галичина), Малій Азії (Галатія).

Власне тут були знайдені поховання представників могутньої кельтської аристократії і скромні могили общинників, які засвідчили життя людей епохи пізньої бронзи. Це європейські люди , які зробили в той час разючу технологічну революцію, а саме - перхід від епохи бронзи до заліза. Цей же народ кельти-галли вперше в Європі почали розробляти багатих покладів солі, за що їх і було прозвано словом «hals» - сіль, солеварами. Сіль вже в той час вважалась цінним продуктом. Вона давала можливість зберегти від порчення м'ясо, сало і другі продукти. Сіль дякуючи кельтам стала необхідним раціоном в харчуванні європейців[23,с.6-76,с.198-218,с.246-282].

Епоха Гальштату відкрила археолгам поховання, речовий матеріал яких показує, що люди виготовляли свої ріжучі знаряддя і зброю, зокрема мечі не із бронзи, а з заліза. Князів кельти хоронили під насипаними курганами з верху яких увінчувалась статуя покійного в повний ріст з зображенням божества чи надгробний камінь чи ритуальну стелу. Тіла, як достовіно засвідчено уже не спалювались, а хоронились в прекрасних

погребальних камерах, виложених із дубових колод. Такими своїми захороненнями кельти Гальштатта вийшли на історичну арену Європи біля 700-500 роках до н. е. Історичні джерела доповнюються свідченнями топонімії, які розкривають історію ряду географічних назв Європи, показують, що кельтські мови в Європі були ще задовго до того, як етнографи класичного стародавнього світу почали описувати кельтів, як один із самих могутніх народів Європи. Кельтське суспільство, як це ми наголошували вище, було аристократичне, очолювалося багаточисельною і всесильною знаттю. Другою ланкою суспільства були ремісники, які задовільняли усі потреби кельтського суспільства. Як засвідчують джерела кельтське суспільство ділилось на три основні класи «благородних»: жреці, поети воїни, вільних ремісників і землеробів і рабів, які задовільняли всі потреби кельтського суспільства. Відносини в кельтському суспільстві регулювало «Кельтське право», перша європейська правова система, з якою античний світ і римляни змушені були рахуватися в своїх політичних відносинах з кельтами. «Кельтське право», яке кельти-галати(галичани) та кельти-бої(бойки) принести на територію слов'яно-української Карпато-Дністровської цивілізації в IV-III ст. до н. е., захищало всіх громадян суспільства. Громадянин лишався захисту «Кельтського права» тільки за тяжкі провитни перед суспільством. Не дивлячись на те, що кельти завоювали всю Європу і створили Європейське право, на основі якого, вони в усій Європі уже в V-III століттях до нашої ери розпочали розчинятися в місцевих народах[23,с.6-76,с.198-218,с.246-282].

Однак повернімося до проживання кельтів у Галичині і нижньому Подністров'ї, коли галати із Подністров'я-Галичини просунулись у Подунав'я у III-II ст. до н. е. На нашу думку цей регіон у цей час, на основі «Келлтського права», біль відомого за висновками вченого П. Голубавського «Галицького статуту», був включений у сферу впливу державного формування галатів та боїв Карпат, Прикарпаття і Подністров'я. Власне тут на території на схід від Карпат кельти дуже швидко почали поширювати свої топоніми. В цей же час слов'яни Карпат і Дністра переймають самоназви кельтів, зокрема венеди, і другі. Назви пов'язані з політичною присутністю кельтів-галатів, зберегли пам'ять про

кельтів Галатів у назві міста Галич, назві Галичина, яка на нашу думку, походить від державного формування кельтів Галатії (Галичини) в Малій Азії. Питання виникає само собою з відкіля походить ім'я міста Галич, що дало назву Галицькій державі і етно-назві галичан. Галицький вчений XIX століття О. Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I ст. до н. е. Галича над Дністром, який і став на думку дослідника концентруючою політичною і господарсько-економічною домінантою кельто-слов'янської етнокультури Подністров'я[23,с.6-76,с.198-218, с.246-282; 27,с.5-23; 28,с.68-95].

Найдавніша письмова згадка про Галич відноситься до III ст. н. е. Згідно з свідченнями готського літописця Йордана: «біля «Галтіса»-Галича у 246 році відбулася велика битва між ост-готами і гепідами. Війська готів і гепідів, наголошує Йордан, зустрілись біля міста «Haltis», де пливе ріка «Ayha» - тобто на лівому березі Дністра, де і до XIX століття заворіт ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки углової, наголошував дослідник. Чеський дослідник П. Шафарик і польський І. Лелевель утотожнювали «Галтіс» Йордана з Галичем над рікою Луквою і вважали, час виникнення давнього Галича 246 роком. На думку дослідників П. Шафарика, І. Лелевеля, О. Партицького та багатьої інших: «свідчення Йордана під 246 роком, це перша згадка про Галич над Дністром»[102,s.24-46,s.67-92].

Польський дослідник Т. Земенецький теж вважав: «що Галич над Дністром, що відомий за свідченнями готського літописця, Йордана, під 246 роком, був заснований кельтами-галатами». Доказуючи, що кельти у цей час проживали у Подністров'ї він наголошував, що: «Галич самоназвою означає племінну назву кельтів-галатів, які залишили у пам'яті про себе назви у Прикарпатті і Подністров'ї: Галич, Галіція. Галич у Подністров'ї у перших століттях нашої ери, був один із великих торгових городищ, що був закладений кельтами-галатами»[102,s.24-46,s.67-92].

У III столітті нашої ери, тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру торгового і центром політичним. Характерно, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір'я, пасма гір носять назви

Галича. Характерно, що це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів. На думку А. Петрушевича: «Карпато-горяни, гуцули і бойки, яким належить і місто Галич, складали в минулому східну частину хорватів», хоча багато дослідників, зокрема Т. Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків лемків і гуцулів наголошуючи на на дольмени кельтів у культурі горців слов'ян. Можливо певні компоненти кельтської культури, наголошував А. Петрушевич у галицьких горців мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов'янські. Російський дослідник Ф. Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов'язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору з якої бере свій початок Дністер. Дальше топоніми з назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини-Галич, Великий Галич, в Рудних горах - Галіч, в Ноградському комітаті-Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно якої ім'я Галича означає, як області багатої сіллю, тому то і склони Лісистих Карпат зв'язують цю назву з словами гальс-сіль-загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш утому випадку, якщо ми приймем за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів слова дійсно починаються з h(г): halion, holen-так як і у мові Карпатських галатів. Можна допускати карпато(слов'янсько)-кельтський діалект: Halitio, Hilizio, яке у слов'янській мові означає як Галич. Очевидно основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільності. Характерно, що Галич в Рудних горах, Гала-гора в Польші в області Татранських гір можуть говорити про кельто-слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова галявина, галява, а у кельтській: hel, hal, що утотожнюється у індо-європейському корені hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де існують такі ключові слова, як: галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу дослідник О. Трубачев, що слов'яно-кельтські етно-мовні зв'язки були дуже древні, що зафіксовано у етнонімах Галичина-Галич. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по усьому пасму Карпатських гір і Подністров'ї притаманні там де в сивому минулому проживали разом кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому

Дунаї кельти і слов'ян теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру. Можливо, що Галичани лиш слов'янізована етноназва кельтських старожитностей, і усі городища древньої Галичини у своїй основі були кельтські. Можна припустити, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні господарсько-економічних, політичних і торгових осередків на кельтській основі. По крайній мірі Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про «Галичан Яфетового коліна», ставлячи їх між Руссю і Волохами, що утотожнюється вченими із територією Подністров'я. По сукупності джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос бастарнів. Не слід і виключати відкриту експансію кельтів і насильне підчинення слов'янського населення. Ряд дослідників вважає, що кельти зайнявши Галичину сконцентрували у регіоні Подністров'я усю свою політичну і господарсько-економічну адміністрацію[23,с.6-76,с.198-218,с.246-282].

Основним їх пункток концентрації політичної влади став Галич звістку про який подає готський історик Йордан під 246 роком. Дослідник Б. Тимощук наголошував, що найстародавніші місцевості на середньому Дністрі теж пов'язуються з етнонімією Галича. Тут же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій області. Галицею називають притоку річки Сучави, є тут урочище Галиця. Багато етнонімів Галич-Галиця, вважає дослідник, розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з давнім етносом склавінів-хорватів. На стародавність Галича вказують і кельто-слов'янські старожитності випадково знайдені на території Галичини. Деякі із них відносяться до III-II ст. до н. е., про які галицький досідник XIX століття А. Петрушевич писав: «Знайдені речі у Вікторівських лісах ритуальні топорики-кельти, ритуальні мечі з двома лезами, чотирогранні топірці, являються речами кельтських жреців». Польський дослідник Т. Земенецький, що займався археологічними дослідженнями у Вікторівських лісах і

читав лекції в Галичі по дослідженому матеріалі, прийшов до висновку: «що носіями політичної і господарсько-економічної культури яку перейняли слов'яни Галичини, були кельти. Місто Галич, було у Карпато-Дністровському краю першою великою політичною, господарсько-економічною і торговою «амбасадою» кельтів-галатів. Вони збудували місто, зміцнили його і перенесли з нього свої завоювання на усе Подністров'я. Нижньо-Дунайський Галич, був колонією Галича подністровського, який кельти і слов'яни по завоюванню нижнього Подністров'я розбудували»[19,с.23-27].

Археологічні матеріали Галича та його околиць говорять, що кельтські речі мають місце у побуті населення тільки у III ст. до н. е. - II ст. н. е. Подальший археологічний матеріал говорить, про пордражання кельтам. Так у поселенні Бовшів, що в 11 кілометрах від стародавнього Галича, знайдені кельтські вироби виготовлені на гончарному крузі. Весь комплекс датується II ст. до н. е. Відкриті житла, печі археологом Л. Крушельницькою говорять, що у побуті населення в широкому вжитку у II ст. до н. е. була як кельська так і слов'янська посуда. Можна припускати, що у час II-I ст. до н. е. в околиці Галича склався кельто-слов'янський етнос, про що засвідчують старожитності виявлені в околицях стародавнього Галича, в селі Бовшів[43,с.119-122].

Про прихід кельтів в область Карпат і Дністра та заснування Галича, підтвержує і польський хроніст В. Калдубек, який наголошував: «що волохи-галли завоювали слов'ян, які проживали на південь, схід від Карпатських гір де заснували Галич чи Галичину»[102,s.116-142; s.158-184].

Свідчення археологічних та ранніх свідчень джерел підтверджують інші достовірні джерела, які в Подністров'ї згадують вперше Галич у 246 році[36,с.72-77].

Згадки про Галич є набагато раніше, так у французькому епосі Галицька земля прославляється як багата країна, а руські белини називають місто: «Галич старий, Галич багатий»[33,с.27].

На гербі стародавнього Галичького князівства була зображена чорна галка. Стародавній галицький герб у галичан, на нашу, чорний крук, був прототипом польського орла. Уже після 1215 року, після офіційної коронації на короля Галичини і утворення Галицького Королівства, герб Галицького Королівства стає

чорний крук (ворон) в золотій короні. У такому вигляді чорний крук в золотій короні пройшов через усю 800 літню істрію Галичини, з 1215 року Галицького Королівства, зокрема польський та австро-угорський період історії, в яких зберігалась державна символіка та герб Галицького Королівства: чорний крук в золотій короні, що яскраво засвідчено польськими, угорськими та австро-угорськими джерелами. Російський вчений О. Трубачев етимологічно і історично пов'язував символ Галичини горну галку, чорного крука з етнокультурою Дунаю. На думку його О. Трубачева: «Малий Галич на Дунаї мав якісь тісні етнічні зв'язки з Галичем на Дністрі, так само як Дунайське місто Томач - Тлучмач з Толмачем - Тлумачем Подністровським, очевидно наголошував О. Трубачев мешканці одного із Галичів та Тлумачів були засновниками іншого», якого конкретно дослідник не уточнює[88,с.171-172].

Археологічні дослідження в місті Галичі і підгородді говорять, що господарсько-економічні відносини на місці майбутнього Галича могли зародитися в Римську добу (I-III ст. н. е.). Знайдена велика кількість римських монет римських імператорів: Октавіана, Августа, Нерона, Траяна говорять про широкі торгово-економічні зв'язки населення стародавнього Галича з Римською імперією в перші століття нашої ери. Не слід виключати, що Галич, як торгово-ремісничий центр міг уже функціонувати в пізньо-римський час, про що засвідчує під 246 роком готський історик Йордан[34,с.134-135].

Географ Баварський у IX столітті детально описує міста Прикарпатті та Подністров'я. Він наголошує, що цей регіон має стародавню назву Галіндію - Галичину у якій є місто Галич. Географ Баварський називає Галицьку землю «країною Галіндією». Це свідчення географа Баварського проаналізували російські вчені І. Топоров і В. Іванов які утотожнюють «Галіндією» географа Баварського з Галицькою землею чи князівством та з стародавнім Галичем на Дністрі[75,с.22-24].

Перша згадка, яку всі вчені вважають достовірною, про наявність Галицького князівства, чи князювання в місті Галичі князя, є свідчення угорського джерела, яке засвідчує про гостювання угорців у галицького князя по дорозі в Паннонію на свою нову батьківщину[99,p.29-32, p.46-49].

Про наявність в місті своєї стародавньої історії, стародавніх традицій говорить літописне свідчення, згідно якого в Галичі ще в XIII столітті ходила легенда, навколо поховання, пагорба, з яким галицькі бояри пов'язували з засновником міста Галича, легендарним князем Галичем. Літописне свідчення говорить: «у рік 1206 галичани привели князя Мстислава Ярославовича Німого… І прийшов він до Галича, але не досягнув нічого. Боярин Ілля Щепанович вивівши його на Галичину могилу і усміхнувшись сказав йому. Ти уже на Галичиній могилі посидів, ото ж і в Галичі ти покняжив єси. А після цього ми скажем про Галичину могилу і про початок Галича, звідки він постав…» [74,с.371].

В свій час це свідчення аналізував дослідник М. Смішко, який припускав, що такого типу курганні похованння, як Галичина могила, могли бути в стародавній Галичині в I-IV століттях нашої ери. На його думку за цим поховальним обрядом хоронили представників карпсько-хорватської знаті[76,с.62].

Свідчення готського історика Йордана цілком співставляються з точкою зору археолога М. Смішка, та дослідженнями з цього питання галицького дослідника О. Партицького[57,с.67-80].

Ряд джерел, дають нам право наголошувати, що до часу утвердження в IX столітті князіської влади, містом Галичем, у продовж століть, управляли «мужі градські» і він функціонував як торговий та боярський центр. До наших днів до нас дійшла белина «Дюк Стерпанович» у якій є нашарування галицьких сказань IX-X століття, які концентрують розповіді про господарсько-економічну і політичну історію Галича, особливо в IX-X століттях, коли Галич конкурував торгово-економічно і політично з Київською Руссю[5,с.23-24; с.12-16; с.34-45].

Одже джерело цього часу дає нам право говорити про Галич, «як про великий добре улаштований боярський центр», яким разом з матір'ю володів «удатний син боярський-Дюк (герцог-князь) Степанович». Ряд дослідників пов'язують слово «Дюк» з адміністративним становищем хорватського князя чи боярина Степановича, як галицького володаря, де останній був по західно-євпорейських мірках, герцогом, за руським титулуванням князем, васальним відносно столичного Перемишлського великого хорватського князя, наприклад відомого зі свідчень польського

літописця Яна Дгугоша, Всеволодімера[5,с.23-24; с.12-16; с.34-45].

На жаль до цього часу у питанні розгляду історії Галича, ці свідчення вченим були невідомі, або не бралися до уваги. Не будемо виключати, що у Галичі з самого початку сформувався могутній клас боярства, який виріс із торгово-ремісничої знаті. Могутність галицького боярства проглядається із самого початку князювання Володимира в місті Галичі, яке постійно намагалося обмежити самостійне правління князя. За таких обставин, можемо наголошувати, що до утвердження в Галицькій землі князя Володимира Володаровича було не простим, однак князь, за допомогою військової сили, зумів утвердити своє панівне становище, в такому могутньому господарсько-економічному центрі, як Галич. Джерела засвідчують, що Галич цього часу був і могутнім культурним центром. Це підтверржує нам Галицьке євангеліє, яке датується 1141-1144 роками, тобто роками утвердження князя Володимира перемишльського в Галичі. Зауважимо лиш, що Галицьке євангеліє, яке є унікальною пам'яткою, воно написане на сербо-хорватській мові, має рідкісний срібний XII століття, оклад. Галицьке євангеліє залишається єдиним поки що переконливим джерелом, яке засвідчує велич та могутність Галицької держави[32,с.92-93].

Тепер ще раз звернемося до населення та соціальних станів міста. Джерела засвідчують, що в місті були всі: «і худі і багаті і добрі і духовенство». Загальна чисельність міста в час переїзду князя Володимира Володаровича в Галич складало 15 тисяч чоловік. В основному, це була торгово-реміснича знать, духовенство, в підгородді проживали селяни-землероби. Місто більше виглядало на великий господарсько-економічний та міжнародний торговий центр, в якому всю владу мали галицькі купці. Цей наш здогад підтверджує свідчення Печерського патерика, який в 1094 році засвідчує про «гостей з Галича, які торгували в Києві сіллю»[58,с.108].

Галицький дослідник І. Шараневич, що проводив археологічні роботи в Галичі вважав, що місто в X-XII століттях було «середовищем галицьких купців», які займалися торгівлею у західній, південній та східній Європі. Факт продажі великої кількості солі в Києві, наголошував дослідник, дуже показний.

Він говорить, що «гості з Галича» про вигнання яких жаліли кияни, були тут завжди бажаними[95,с.33].

Таким чином, наголосимо, що князь Володимир Володарович, зробив своїм стольним місто, яке як виразився київський історик М. Котляр, не постало в першій чверті XII століття і швидко виросло із замку «без посаду», а було стародавнім центрально-європейським політичним, господарсько-економічни та ремісничо-торговим центром, за свідченням джерел, старішим за Київ. Коли умовна дата виникнення Києва датується V століття нашої ери, яка встановлена гіпотетично, то перша згадка готського історика Йордана цілком конкретна і визначена вченими ще в XIX столітті – 246 рік нашої ери.

Як бачимо Галич XII століття, це могутній політичний, торгово-ремісничий центр з багатовіковою історією, політичний та господарсько-економічний рівень якого не поступається навіть Києву, та іншим містам Руси та Європи. Галич з 1141 року - центр Галицького князівства[29,с.5-119; с.5-116], а з 1215 - Галицького королівства, як центрально-європейської держави [26,с.4-40].

Безсумнівно, що така могутність Галича, як віргно зауважує і київський дослідник М. Котляр, зразу ж налякала всіх сусідів і в першу чергу великого київського князя Всеволода, тому М. Котляр вірно наголошує, що уже в 1141 році великий київський князь Всеволод Ольгович робив все можливе для заміни, а той фізичного знищення князя Володимира галицького. Однак процес започаткоіваний князем Володимиром по політичному зміцненню господарсько-економічної системи в Галичині знищити було неможливо[41,с.82].

Дослідник І. Лінніченко вважав, що уже в 1141 році великий київський князь Всеволод робив все, щоби знищити Галицьке князівство, він почав організовувати великий похід в Галичину, хоча офіційної для цього причини не було. Формально князь Володимир галицький виконував всі феодальні повинності, щодо свого могутнього київського сюзерена, однак, наголошував І. Лінніченко, цього було недостатньо. Він був могутній і нагромаджував сили. Все йшло до зіткнення, як політичних так і торгово-економічних інтересів. Київський князь Всеволод перший розпочав конфронтацію. Він зібрав на князя Володимира

галицького велику кількість князів, зокрема: Мстиславовичів, підняв краківського князя Владислава, який з'явився особисто з усім своїм військом. В цей же час князь Володимир галицький закликав на допомогу союзного угорського короля. Однак коаліція князів, яка виступила проти галицького князя була потужна, це були майже всі наймогутніші володарі Руси. Однак, наголошував І. Лінніченко, князь Володимир побачивши, що війна знищить ще зовсім не окріплу Галицьку державу, вирішив вдатися до дипломатії. Власне за допомогою дипломатії він вийшов із скрутної ситуації, а саме знищення своєї Галицької держави відійшло у майбутнє. Його дипломатія базувалася на залякуванні князів прийшовшої в Галичину коаліції. Галицький князь Володимир переконував князів, що якщо київський князь Всеволод вб'є його і відбере в нього Володимира його Галицьке князівство, то опісля він поступить так само з рештою князями, оскільки буде тоді сильним, підчинивши собі всю могутню військову організацію Галичини. До цього в нього вже є Волинь і Київщина. Після цього, наголошував князь Володимир, з такою силою, він піде на вас, як оце зараз на мене. Така політика дала можливість відступити втечею, а в цей час князі не переслідували військо князя Володимира галицького, а великий київський князь Всеволод задовільнимшись фактом перемоги над князем Володимиром галицьким і признанням васалітету останнім повернувся в Київ[45,с.156].

Ця сутичка, як вважають дослідники відбулась на Волині. Князь Володимир галицький, не дав можливість вторгнення великого київського князя Всеволода в суто галицькі землі очевидно з причини, зради боярства та торгово-ремісничої знаті[20,с.46-54].

Джерела слабо описують війну князя Володимира галицького і Всеволода Ольговича київського у 1141 році на Волині. Не слід виключати, що вона відбулась із-за того, що князь Володимир галицький намагався захопити якісь прикордонні міста, як це пізніше наголошував Руський літопис. На нашу думку це була проба сил нового Галицького князівства з старим Київським. Однак жодна сторона не була готова до довготривалої війни. В стані Всеволода не всі князі підтримували політику великого київського князя. Переконливі доводи князя Володимира галицького, з якими він звернувся до окремих князів коаліції,

очевидно були тим критерієм, які сприяли швидкому її закінченню в 1141 році. Швидкому закінченню війни з Володимиром галицьким були і інші причини. В той час, коли краківський князь Владислав пішов з усім військом на допомогу Всеволоду київському його молодші брати вдарили йому в спину і фактично нейтралізували союзника київського князя Всеволода. Тут не можна також виключати диполоматичної звитяги князя Володимира галицького. Уже в наступні роки сам великий краківський князь Владислав просить допомоги у князя Всеволода київського. Руський літопис так описує цю подію під 1142 роком: «У ту зиму послав Всеволод сина свого Святослава, та Із'яслава Давидовича з Володимиром галицьким у поміч свату своєму князеві лядському Володиславу на братів його менших, на Болеславовичів. І зібрались вони коло города Чернецька і пустошивши вони вернулися взявши в полон більше мирних ляхів ніж ратних»[91,с.372].

Дослідник Д. Зубрицький вважав, що великого успіху цей похід не мав, оскільки князь Володимир галицький фактично не воював, він тільки дбав за інтереси свого князівства. Ослаблення поляків було йому на руку. Д. Зубрицький наголошував: «що ця війна була корисною тільки для князя Володимра галицького і він використав її сповна. Князь Володимир галицький взяв більше мирних ляхів ніж ратних і з великою здобиччю повернувся в Галич»[18,с.58].

Дослідник І. Шараневич теж наголошував, що князь Володимир галицький з великою охотою включився у війну в Польщі. Він особисто, на чолі всіх своїх полків, вторгся в польські землі на ворогів Владиславових, які займали порубіжні, відносно Галичини, землі. Ослаблення безпосередніх сусідів з заходу було стратегічним завданням галицького князя. Тому він особливо сильно розпочав війну власне тут, про що свідчить великий полон з яким він повернувся в Галич[95,с.38].

Всі вище виложені і проаналізовані свідчення говорять, що становище Галицького князівства в 1141-1142 роках залишається таким, як за перших Ростиславовичів. Дослідник І. Крип'якевич вважав, що із-за того, що князь Володимир галицький намагався проводити свою самостійну політику виключно в інтересах Галичини, його князівство було стиснуто з усіх сторін сусідами: з

півдня Угорщиною, з заходу Польщею, від півночі Волинським князівством, із сходу Київським князівством, з Дністро-Дунайського пониззя половецькими ханами та Візантійською імперією. Перебуваючи у такому становищі, князь Володимир галицький пловинен був проводити обережну політику, щоб не допустити війни на два фронти. В цей же час йому потрібно було мати і надійних союзників. Як бачимо, союзниками його була Угорщина, Візантійська імперія, опозиційні до краківського князя Владислава, польські князі. В 1141 році, щоб зміцнитись він прийняв васалітет великого київського князя Всеволода і навіть по велінню останнього ходив військовим походом в Польщу. Однак стратегія князя Володимира галицького залишалась одна і та ж - повна незалежність і в першу чергу від київського князя Галицької держави[29,с.5-1129; с.5-116].

В цілому в перші роки правління в Галичі його зовнішньополітична діяльність залишається мирною. Як бачимо він припиняє активні походи проти Польщі і робить похід у 1142 році виключно за вказівкою великого київського князя Всеволода. З 1126 по 1142 роки він не виступав проти Угорщини підтримуючи з нею союзні відносини. Підтримував дружні відносини і з сусіднім волинським князем. Після 1141 року прагнув підтримувати дружні відносини з великим київським князем Всеволодом Ольговичем. Однак не дивлячись на свої мирні наміри змушений був відбиватися від нападів з усіх сторін. Поява його могутньої Галицької держави була не по нутру всім сусідам і в першу чергу Польському королівству та Київському князівству, володарі яких терпіли князя Володимира галицького із-за його могутності[29,с.5-1129; с.5-116].

Сам же князь Володимир галицький, як бачимо, підтримав плани великого київського князя Всеволода щодо війни з Польщею, однак Всеволод київський вимагав, щоби Володимир визнав його верховну владу і «поклонився» йому, однак князь Володимир галицький відмовився і тому київський князь Всеволод Ольгович знову відновив війну, зібравши всіх князів Руси для походу в Галичину[42,с.74].

Київський дослідник М. Котляр з цього приводу наголошує, що подальші плани порозуміння між Всеволодом і Володимиром розходяться після 1142 року, тобто після того, як Всеволод зумів

посадити свого сина Святослава в Володимирі, а Із'яслава Мстиславовича перевів у Переяслав. Це створило реальну загрозу самостійному правлінню Володимира галицького. Як вважає дослідник, конфлікт ставав неминучий, навіть при відвертій лояльності князя Володимира галицького[41,с.144].

Руський літопис так відтворює ці події: «У той же рік посварилися Всеволод з Володимиром із-за сина, бо сів син Всеволода в Володимирі і почали один на одного складати війну і Володимир кинув йому хресну грамоту. Всеволод тобі з братами пішов на нього. Того ж року ходили Ольговичі на Володимира: Всеволод і з двома братами з Ігорем і Святославом, Давидович Володимир і Вячеслав Володимирович, Мстиславовичі два - Із'яслав і Ростислав і Святослав Всеволодович і всеволодовичі два Борис і Гліб і Глібович Ростислав і Володислав лядський князь. Пішли вони на велемовного Володимира, заставляючи його добровільно приїхати до Всеволода і поклонитися йому. І угрів він привів до себе на поміч, але були вони йому без ніякої користі»[74,с.196].

Київський дослідник Л. Махновець зауважував, що коаліція на чолі з великим київським князем Всеволодом, що вирушила в Галичину, запросила також і половців. Війська підійшли під Теребовль, відрізуючи від Володимира Дністро-Дунайські його володіння. Сюди прибув і князь Володимир галицький з усіми своїми полками та з угорською допомогою, яку надіслав йому угорський король Гейза II, брат дружини Володимира, Софії. На чолі великого угорського війська стояв ховатський бан, дядько Володимира галицького по матері, другий після короля сановник, палатин Угорської держави, Белуш. В цей же час, як наголошують джерела в час протистояння київський князь Всеволод зайняв все Дністро-Дунайське пониззя. Не дивлячись на те, що Володимир галицький втратив Дністро-Дунайське пониззя, він вирішив продовжувати протистояння. Противники цілий тиждень стояли по обох сторонах річки Серет. Союзники Всеволода присилали до князя Володимира галицького послів з пропозицією поклонитися Всеволоду київському. Ряд князів, які теж були залучені до походу, теж не хотіли зміцнення Ольговичів. І лише після того, як Володимир галицький відступив в район Рожного Поля і тут на злощасному місці для киян, Всеволод київський ухилився від

битви, він відійшов до Звенигорода[74,с.196].

Руський літопис так розповідає про подальші події: «І став Всеволод по цій стороні Звенигорода, а Володимир став по ту сторону, зійшовши з гори, а межи ними була ріка Білка. І повелів Весволод кожному ім полку робити гаті. І назавтра перейшли ріку взяли гори в тилу у Володимира, бо Володимир думаючи, що вони до нього йдуть став приготувавшись до бою перед городом на оболоні, а усім Всеволодовим полкам не можна було битися з ним через тісноту, тому що болота підійшли аж під гори. Тому то зайшли руські полки на гори од сторини Перемишля і од Галича. Ситуація в цей час змінюється на користь Всеволода, оскільки Із'яслав Давидович привів половців, які стали мобільною сило, яка могла напасти на галицькі міста і села. Їх прихід став можливим після того, як берегдеї, торки та половці взяли штурмом Ушицю та Микулин. Це очевидно і перелякало галичан. Коли побачили це галичани, то занепокоїлись, кажучи: Ми тут стоїмо, а там жінок наших візьмуть. І почав Володимир слати послів до Ігоря, якщо ти помириш мене з братом, то я по по Всеволодовій смерти поможу тобі щодо Києва. І так підманув він Ігоря. І став Ігор благати Всеволода і мольбою і гніваючись і кажучи, не хочеш ти мені добра. Нащо ти призначив еси мені Київ. Ти і приятелів мені не даси приймати. І послухав його Всеволод і того ж для під вечір учиним мир. І виїхав Володимир і поклонився Всеволодові, а Всеволод зустрів його зі всіми своїми братами. І дав Всеволоду Володимир за труд 1400 гривень срібла, лаврентіївський літопис пише, що 1200 гривень, раніш багато наговоривши, а потім багато заплативши, і цим його вблагав. Всеволод же з братами цілувавши його примирив з собою. Сказавши йому: «Осе ти цілий єси і більши не гріши», - повернув йому Всеволод Ушицю і Микулин. І вернулися вони до себе» [74,с.196-197].

Як бачимо, князь Всеволод київський діяв проти князя Володимира галицького підступно, а тобто за допомогою половців намагався знищити Галичину. Сам же він, як воїн ніяк не виявився. Два рази галичани пропонували Всеволоду київському вирішити долю суперечок битвою, один раз на Рожному Полі, другий раз під Звенигородом, однак, остінній чекав на половців, які могли безборонно знищувати Галичину.

Тому, Володимир галицький, зробив у цьому випадку єдиний правильний вибір, поклонився, що можна наголосити на високій дипломатії галицького князя. Тільки напад половців на Дністро-Подунав'я і міста Галичини примусили князя Володимира галицького прийняти васалітет і виплатити Всеволоду велику контребуцію[29,с.5-1129; с.5-116].

Галицький дослідник Д. Зубрицький так пояснював ці події, які засвідчені в Руському літописі: «цілком очевидно, що сусідство з Ольговичами на Волині не задовільняло галицького князя, він боявся, що Ольговичі, рано чи пізно нападуть на нього і відберуть від нього добреорганізовану в господарсько-економічному та політичному розумінні його батьківщину. Така підозра цілком очевидна і вона засвідчена в літописі: «розсварився Володимир з Всеволодом із-за посадження сина Всеволодового Святослава в Володимирі». Як бачимо, посадженню Святослава в Володимирі протидіяв Володимир і Всеволод розумів, що становище Святослава на Волині хитке. Як вважав Д. Зубрицький, не довіряючи Володимиру, Всеволод почав придумувати, якесь особливе поклоніння для Володимира, хоча було вже одне признання Володимиром зверхності Всеволода. Були так звані хресті грамоти, признання Володимиром влади Всеволода. Друге, що насторожило великого київського князя Всеволода, що князь Володимир галицький не хотів їхати в Київ на поклоніння Всеволоду, очевидно, що це була процедура не обов'язкова. Великий князь київський Всеволод просто шукав причини, щоб відібрати Галичину у князя Володимира і посадити у ній одного із своїх синів. У деяких дослідників, які проаналізували хід протистояння із-за Волині Володимира з Всеволодом виникло враження, що Володимир сам в раптопий час злучення чотирьох князівств, бажав приєднати до своєї Галицької держави і Волинське князівтство. Однак, наголошував дослідник Д. Зубрицький, такі твердження треба відкинути, оскільки розумний галицький князь, прекрасно розумів, що утриматись на Волині він так само не має шансів, як і Святослав Всеволодович, оскільки Волинь є родовим гніздом мономаховичів і вони по ослабленню влади князя Всеволода Ольговича в Києві будуть претендувати на неї. Він повинен був у цей час думати тільки про своє політичне утвердження власне на

своїх обширних територіях, які простяглися від Польщі та Угорщини і простягалися до Дністро-Подунав'я. Обширність володінь, а це: Перемишльське, Звенигородське, Галицьке, Теребовлянське та Берладське князівства, потребували пристальної уваги галицького володаря. В цей час князь Володимир галицький був настільки могутній і багатий, про що до речі свідчить заплачені гроші «1400 гривень Всеволоду за труд», щоб думати, що інші князі дозволять йому захопити ще й Волинь. Власне в цей час захоплення Володимиром галицьким Волині могло обернутися для нього катастрофою. Скоріше всього Володимир суперничав з Всеволодом у питанні повернення Із'яслава Мстиславовича в отчу Волинь, якою володіли його предки. Мономахович Із'яслав був другом Володимира Галицького, що засвідчено і джерелами. Очевидно по його клопотанню і печучись інтересами власної безпеки князь Володимир галицький розпочав протистояння з київським князем Всеволодом»[18,с.60-61].

Характерно, що ввійшовший у Галичину великий князь київський Всеволод, теж побачив її добре улаштованою в господарсько-економічному і політичному розумінні. Всі ключові міста були вірні князю Володимиру галицькому. Навіть звенигородський князь Іван Ростиславович, не став пособником Всеволода київського, а підтримував політичну лінію свого стрия, князя Володимира Володаровича. В цей же час Всеволод київський пішов на примирення з Володимиром галицьким не тільки тому, що прохання князя Ігоря зіграли велику роль. Угорський фактор теж не треба відкидати, і хоча літописець насміхаючись з Володимира галицького наголосив: «що приведена велика кількість угрів залишилась Володимиру галицькому без потреби». Однак, на нашу думку, власне цей угорський фактор став тією причиною, що «Володимир залишився цілий» і його «гріх був прощений»[29,с.5-1129; с.5-116].

Слід наголосити, що велике ополчення, вся Русь і Польща не злякали князя Володимира галицького, і тільки взяття половцями Ушиці та Микулина дещо змінили хід війни і перенесли її в центральну Галичину, а тобто під стіни Звенигорода. В цей час прибуття половців вирішило протистояння, що заставило

Володимира галицького піти на примирення. На таке примирення його штовхала знать, яка була в його війську, як із Дунайських міст та Берладського князівства так і Галичини, яка боялась половців. Власне великий викуп і віддання Ушиці і Микулина були тією умовою, яка знову утверджувала Галичину від Карпатських гід до Дністро-Дунайських гирл, однак у цей раз князь Володимир галицький отримав уже ці території з рук великого київського князя Весволода[29,с.5-1129; с.5-116].

Про приналежність Дністро-Дунайських володінь до Галицької держави в епоху князя Володимира галицького нам засвідчує російський дослідник В. Татіщев у якого під 1144 роком записано: «що Володимир після війни із дунайськими болгарами і візантійцями володів всіми містами до Дунаю»[81,т.II,с.158].

Можна припустити, що після такого принизливого «примирення» з князем Всеволодом київським Дністро-Подунав'я, тобто Берладське князівство, вирішило вивільнитися з під галицької залежності. Однак, князь Володимир галицький не дивлячись на принизливий мир, залишався одним із могутніх володарів центрально-східної Європи і міцно утримував силою галицької зброї ці дунайські території[29,с.5-1129; с.5-116].

З'ясовуючи це протистояння київський дослідник П. Толочко вірно наголошував, що конфлікт не переріс у війну, сторони пішли на взаємні уступки: «І дав Всеволоду Володимир 1400 гривень срібла за труд… Всеволод вернув йому Ушицю і Микулин. І вернулися вони до себе»[84,с.122].

Дослідник О. Рапов, опираючись на свідчення В. Татіщева, наголошував що конфліктом у 1144 році між Володимиром галицьким та Всеволодом київським виник тому, що Володимир захопив всі князівства своїх родичів. Він наголошує, що така велика контребуція, це плата за визнання Всеволодом київським права Володимира на всі галицькі володіння[67,с.73].

Конфлікт, на думку дослідників В. Пашуто, Л. Черепніна, Б. Грекова, виник також тому, що могутній сюзерен Володимир, відібрав у Івана Ростиславовича Дністро-Дунайське князівство, яким той володів, як відомо з грамоти з 1134 року [55,с.367].

Осівши в Галичі князь Володимир перепідпорядкував Дністро-Дунайські землі в своє управління і отримував з них великі доходи. Однак дослідник В. Пашуто вважав, що тільки осівший в

Галичі князь Володимир не міг мати великих грошей для виплати контребуції. Ці гроші він взяв з громадськості міста Галича, чим й визвав незадоволення горожан, що й викликало повстання галичан в майбутньому[60,с.181].

Дослідники І. Фроянов та А. Дворніченко теж вважають, що власне галичани виділили на виплату контрибуції половину суми, що потягло за собою незадоволення міщан князем Володимиром [92,с.134].

Цю точку зору відхилив дослідник О. Рапов, який наголошував, що уже князь Василько Ростиславович володів великими багатствами, про що свідчить сума грошей 1200 гривень, які він заплатив полякам за викуп брата князя Володаря. Зауважимо, що князь Василько був князем одного князівства, Теребовлянського а князь Володимир володів Галицьким князівством, територією від Карпатських гір до Подунав'я. Тому сума контрибуції 14000 гривень була йому посильна. Тим паче, що літописець наголошує, що князь Володимир зразу заплатив гроші, а не десь їх збирав. Про будь-який збір грошей в Галичі для відкуплення Руський літопис не говорить[67,с.73].

Джерела, які були в розпорядженні В. Татіщева свідчать: «що в 1144 році князь Володимир галицький вів війну з дунайськими містами, які внаслідок його поразки відійшли від нього. Війна його також проводилась з болгарами і візантійцями. І володів він усіми градами до Дунаю», наголошував В. Татіщев[81,т.II,с.137]. Незадоволення галичан скоріше носило не матеріальний, а моральний характер, як зауважують дослідники І. Фроянов і А. Дворніченко. Галицька земля не захотіла пробачити своєму князю фактичної поразки, оскільки Дністро-Подунав'я з ключовими центрами Ушицею та Микулином були повернуті шляхом дипломатичного компромісу та контребуції, за які «велемовному Володимиру прийшлось багато заплатити». Моральна сторона поразки, наголошують дослідники, ось основна причина незадоволдення галичан князем Володимиром [92,с.134].

Аналізуючи конфлікт князя Володимира галицького і Всеволода київського автори монографії, Історія УРСР, вважали, що безпосередньою причиною походу князя Всеволода київського у Галичину був князь Івано берладник. Київський

князь розпочав політику з'єднання Руси, тому Іван берладник був у його поході на захід козирною картою, звідси і неприязнь могутнього Володимира і в майбутньому його сина Ярослава до племінника Івана. Проти підтримки Кивом князя Івана Ростиславовича рішуче виступив князь Володимир, що й спричинило конфлікт, який надав виступу Всеволода київського в Галичину законного характеру. Зауважимо, що така точка зору не підкріплена ніякими джерелами[35,с.406-407].

Всі проаналізовані нами точки зору подій 1144 року зводяться до широкого незадоволення галичан правлінням князя Володимира галицького, як наголошено вище, весь тягар контребуції в подальшому було покладено на торгово-ремісничу знать, широкі народні маси[29,с.5-116].

Все це незадоволення стало наслідком повстання, про яке Руський літопис так нам зображує у другій половині січня 1145 року: «на ту ж зиму вийшов Володимир із Галича в город Тисменицю на лови. А в цей час послали галичани послів по Івана по Ростиславовича у Звенигород і ввели до себе в Галич. Князь Володимир же почувши про це зібрав дружину і прийшов на нього до Галича і став навкого города. Та виїзджаючі з города галичани билися кріпко і багато падало з обох сторін. А в мясниці в неділю на ніч виступив на них Іван з галичанами і багато вони билися. І побили в Івана дружини багато і відрізали його од города і не можна йому було вернутися в город і пробіг він скрізь чуже військо до Дунаю, а звідти полем прибіг до Всеволода в Київ. Галичани же усю неділю билися після Івана з Володимиром, та по неволі одчинилися йому в масляну неділю. Володимир увійшовши в Галич, багато людей порубав, а інших покарав карою лютою»[74,с.197].

Як бачимо протистояння між самовладним правлінням князя Володимира і галичанами було велике. Як видно із свідчення джерела все місто простояло князю Володимиру. Все місто запросило князя Івана Ростиславовича звенигородського на галицький престол. І власне з галичанами він бився проти війська стрия князя Володимира, а звідтіля втік до великого київського князя Всеволода в Київ. Однак, як наголошував літописець, сили були не рівні. У противагу виступу торгово-ремісничої галицької знаті, князя Володимира підтримали всі решту міста, дружина,

яка складалася з бояр. Про те що князь Володимир увійшовши в Галич покарав лютою карою галичан, однак не говорить, що він покарав галицьких бояр. Як відомо з Руського літопису князь Володимир зібрав швидко дружину і скоро з нею прибув під Галич. Сила дружини була більша ніж дружина князя звенигородського і галицького ополчення. Руський літопис відзначав, що «побито у Івана дружини багато», «відрізано дорогу до города», а сам город взято в повну облогу[74,с.197], внаслідок чого князь Іван Ростиславович втік до великого князя Всеволода в Київ, що може натякати на якийсь зв'язок повстання в Галичі з великим київським князем Всеволодом Ольговичем. Як бачимо Всеволод київський не віддав опісля Івана, Володимиру галицькому, а навпаки почав спрямовувати його в Подунав'я для продовження боротьби з Володимиром галицьким. Взнавши це князь Володимир галицький жорстоко покарав галичан. На думку дослідника Д. Зубрицького, галичани побачивши, як владно володарює князь Володимир, вирішили запросивши молодого звенигородського князя Івана припинити володарювання в місті Галичі перемишльської знаті, якою оточив себе князь Володимир. Очевидно, наголошував Д. Зубрицький, що повсталі проти князя Володимира не тільки ремісники і купці, але й якась незадоволена вторинною роллю в місті частина галицького місцевого боярства, яка до вокняженя в місті князя Володимира повністю контролювала місто Галич. Власне вона і запросила звенигородського князя Івана, як реальна та місцева правляча еліта, на князювання в Галич[18,с.62-63].

Дослідник І. Шараневич наголошував, що після того, як князь Іван берладник вокняжився на галицькому столі з волі місцевого галицького боярства, князь Володимир галицький проти такого сепаратизму столичної знаті совокупив всі полки міст та князівств для боротьби з галичанами. Причина може бути та, що галичани, які мали з Києвом пільгові торгово-економічні відносини, очевидно діяли в інтересах великого князя Всеволода. Вони думали, що вигнавши князя Володимира і прийнявши князя Івана тим самим отримають допомогу великокнязівської влади. Однак князь Володимир діяв швидко. Галичани не могли й думати, що за такий короткий час князь Володимир галицький збере велике військо з усієї Галичини. Все це може говорити, що

не дивлячись на поразку, князь Володимир залишався володарем, який опирався на міста, князівства та населення всієї Галицької держави[95,с.39]. Дослідник М. Дашкевич наголошував, що в Галичині пройшов конфлікт між регіональними та центральними верствами галицького суспільства. В той час, коли регіональні центри підтримали князя Володимира галицього, сили центру, які бажали вивищитися над князем і домінувати в галицькому суспільстві і управляти ним при слабій князівській владі, підтримали князя, який фактично, з точки зору феодального права не мав прав на князювання в Галичі. Бояри, які з волі князя Володимира тримали всі ключові центри та регіони Галичини, звичайно підтримали свого князя Володимира. Галичан покладались на власні сили і князівську дружину Івана Ростиславовича. Одже підтриманий власниками великих феодальних землеволодінь, боярами, які на заклик князя Володимира прибули з власними військовими загонами та ополченнями міст, князь Володимир мав повну переважаючу військову силу під Галичем. Він зумів розгромити галицьке ополчення і дружину князя Івана Ростиславовича, відрізати його військо від міста і прогнати його з Галичини. Навіть раптовість нападу, як наголошує літописець, не був несподіванкою для готового до бою війська князя Володимира. Галичани, здалися і відкрили ворота, оскільки розуміли, що князя Івана з підтримкою не буде, а тій силі яка є у князя Володимира галицького вони протистояти не зможуть. У них не було іншого виходу, як здатися на милість князю Володимиру. Як бачимо з свідчення Руського літопису, князь Володимир галицький з дружиною ввійшов в Галич. Хто ж була та вірна його дружина, запитував сучасників дослідник М. Дашкевич і відповідав: «це були бояри, господарсько-економічна та військово-політична еліта галицького суспільства»[15,с.19-20]. Це підтверджував і руський літописець: «Дружина хотіла за князя Володимира і його сина Ярослава, який любив і кормив її голови свої покласти» [74,с.197]. Власне за допомогою цього класу феодалів, боярської дружини, князь Володимир галицький утримував всю повноту влади в Галичині від Карпатських гір до Подунав’я, власне за допомогою боярської дружини він жорстоко розправився з повсталими галичанами, як наголошує літописець: «багато людей

порубав, а інших покарав лютою смертю»[74,с.197].

Однак відновлення князя Володимира в Галичі і покарання винних, не означало припинення боротьби та інтриг навколо Галицького князівства. Як засвідчують джерела князь Іван Ростиславович, після невдалого вокняжіння в Галичі втік в Київ до великого київського князя Всеволода Ольговича, який хоч офіційно й перебував у дружніх відносинах з васальним уже галицьким князем, однак не припиняв інтриг проти нього і бажав його політичного і економічного ослаблення. Як вважав, галицький дослідник Д. Зубрицький, даючи підтримку, більш дипломатичну князю Івану Ростиславовичу, він фактично санкціонував його посадження в Галичі. Не слід виключати, що це посадження було узгоджене великим київським князем Всеволодом із господарсько-економічною знаттю - галичанами [18,с.63].

Російський дослідник XIX століття С. Соловйов наголошував, що захист і політичний притулок, який був наданий князю Івану Ростиславовичу князь Всеволодом Ольговичем київським є продовженням попередньої політики, яку проводили Володимир Володарович галицький та Всеволод Ольгович київський. Прийняття в Києві князя Івана Ростиславовича ще більш загострили існуючі протиріччя, які привели до нової війни між Київським та Галицьким князівствами в 1146 році[77,с.421].

Як бачимо із свідчень джерел, великий київський князь Всеволод Ольгович, теж примінив дипломатичнний прийом. Після укладення договору, та визнання князем Володимиром галицьким васалітету, яке пройшло у вигляді примусового «поклоніння». Великий київський князь Всеволод Ольгович розуміючи, що військовим шляхом він вичерпав своє підкорення Галичини, він вирішим покорити Галичину дипломатичним шляхом. Нагода була велика, оскільки галицькі купці, які торгували в Києві отримали від великого київського князя великі торгові пільги, і були зацікавлені в союзі з великим київським князем Всеволодом і номінальній залежності Галичини від Києва. Однак, такої думки не дотримувався князь Володимир галицький, який вважав себе незалежним центрально-європейським володрарем і ситуацію в яку він попав і «поклоніння» винятковою та тимчасовою мірою своєї дипломатії. Його

спрямсованість була на повну незалежність і перетворення Галичини в центрально-європейську державу на зразок Польщі та Угорщини[67,с.74].

Це розумів і великий київський князь Всеволод Ольгович, тому вирішив спрямувати галицьку торгово-економічну та політичну знать на вигнання князя Володимира із Галича і заміну його більш лояльним кандидатом. Не виключно, що князь Іван Ростиславович та великий київський князь Всеволод Ольгович уже давно щодо цієї заміни вели переговори, і самі запросини галичанами князя Івана Ростиславовича проходило за згодою великого київського князя, що підтверджує факт втечі князя Івана Ростиславовича до князя Всеволода Ольговича в Київ. Сам факт, наголошував дослідник Д. Зубрицький, що князь Іван Ростиславович знайшов у великого київського князя Всеволода гостиприємність і заступництво, показовий. Внаслідок такого заступництва, великий київський князь Всеволод Ольгович тепер міг втручатися у внутрішні справи Галицького князівства [17,с.191-192; с.33].

Князь Володимир галицький після утвердження робив всі спроби, щоби добитися від Всеволода київського видачі Івана Ростиславовича, однак, той відмовив. Тоді, за свідченням джерел, Володимир галицький так розсердився на Всеволода Ольговича, що розірвав мир з ним і з усіми своїми полками виступив у Київську землю. Йому вдалось швидко організувати та очолити велику армію, яка складася з галицьких, звенигородських, перемишльських, теребовлянських та берладських полків. Внаслідок могутнього удару була завойована Прилуцька земля і вся територія Верхів’я Бугу[29,с.52; с.50].

Дослідник І. Крип’якевич наголошував, що місто Прилуки були сильно укріплене князем Володимиром, воно стало могутнім ричагом зовнішньої політики Володимира галицького на сході. Місто Прилуки, на думку дослідника було плацдармом на військ князя Володимира галицького у наступі на Київ[42,с.74].

Ряд дослідників, які сумують свідчення джерел, вважають, що окрім Прилуцької волості, князь Володимир галицький захопив ще й Бужську землю та інші міста Волинського князівства. За таких обставин великий київський князь Всеволод Ольгович спираючись на відстоювання законних прав Івана Ростиславовоча

на князювання в Галичі оголосив війну князю Володимирові галицькому. Завданий попередній урок князю Володимиру галицькому, наголошував київський дослідник М. Котляр не пішов йому на користь, ставши одноосібним володарем Галичини, він знову повертається до попередньої як внутрішньо так і зовнішньо-політної діяльності і зокрема, остаточно вирішує питання в користь повної незалежності Галичини, внаслідок чого і виникла нова війна. І хоча великий київський князь Всеволод Ольгович і в цей раз, як наголошує М. Котляр, знову зібрав могутнє військо і князя Болеслава краківського запросив і половців, та в цей раз військового успіху цей похід не мав, що фактично забезпечило Галичині і її володарю князю Володимиру галицькому повну незалежність[41,с.83].

Події розвивались так, як і в першу кампанію, київське військо підійшло під Звенигород, місто, яке по логіці повинно було б зразу ж відкрити ворота великому київському князю Всеволоду Ольговичу та князю Івану Ростиславовичу берладнику, оскільки до вокняження в Галичі він був князем звенигородським, однак цього не сталося. Що стосується князя Івана берладського, то цілком можливо, що йому вдалося утвердитися в місті Берладі на Дунаї за допомогою Всеволода київського і в 1146 році він з своєю дружиною та берладниками взяв участь у поході на Звенигород, щоб утвердитися в місті де він раніше князював. Не можна виключати, що власне «відстоюючи інтереси» князя Івана Ростилавовича великий київський князь Всеволод прийшов під Звенигород. Однак місто не відкрило воріт, і тому великий київський князь Всеволод Ольгович віддав наказ, щоби штурмом взяти місто. Однак штурм міста був відбитий талановитим полкодцем, воєводою князя Володимира Іваном Халдієвичем. В цей же час, коли великий київський князь Всеволод Ольгович штурмував Звенигород, князь Володимир галицький, зробив блискучий обхідний удар у тил противника, внаслідок якого йому вдалося захопити все Побужжя і загрожувати захопленню Києва. Захоплення суто Київського князівства і загроза захоплення Києва примусила великого київського князя Всеволода Ольговича зняти облогу міста Звенигорода і повернутися з усім військом для оборони власних територій. Новий похід великого київського князя Всеволада, який він планував здійснити з метою

покорення князя Володимира галицького так і не відбувся із-за смерті останнього, що надало повну незалежність Галичині [41,с.83].

Руський літопис так передає нам ці події: «Всеволод зібрав братів своїх, Ігоря і Святослава, якого зоставив у Києві і з Ігорем пішов до Галича із двома Давидовичами з Із'яславом і Володимиром та з Вячеславом Володимировичем. У похід пішли також Із'яслав і Ростислав Мстиславовичі синівці його і Святослава він узяв сина свого і Болеслава князя лядського і половців диких усіх. І було много множество воїнів і тому йшли вони на повозях і на санях до города Звенигорода і спалили навколо нього острог у перший день. У другий день учинили віче звенигородці, хотячи здатися. Та був у них воєвода Володимирів муж, Іван Халдієвич. І схопив він у них трьох мужів і вбив їх і кожного з них перетнув навпіл, викинув із города. Цим він загрозив городянам і стали звенигородці відтоді битися без обману. Побачивши це Всеволод став готуватися, щоб взяти місто. На третій день по зорі пішли всі вої приступом до города, билися до пізньої вечірні і запалили місто у трьох місцях, та городяни з божою поміччю погасили. Бог ото і свята богородиця спасли місто від лютої раті і вигукнули городяни: «Кириє елейнос!»… і вернулися звідти князі кожний до себе»[74,с.198].

Дослідник Д. Зубрицький так характеризував це літописне свідчення: «з великою хоробрістю захищали галичани Звенигород, місто в якому князь Володимир галицький розпочинав свою князівську кар'єру. Воєвода його Іван Халдієвич показав талант як могутнього воїна, так і полководця. Битва проходила від ранку до вечора. Всеволод київський кидав на штурм міста все нові та нові полки. Навідь підпал міста та пожежа в ньому, при добреорганізованій обороні, не зламали захисників. Неможливість взяти міста і наступ князя Володимира галицького на Київ, заставила його зняти облогу і поспішати на оборону власних земель, маючи намір в майбутньому ще раз шукати перемоги в Галицькій землі, однак смерть останнього звільнила Галичину від свого заклятого ворога і дарувало їй повну незалежність». Безсумнівно, що поразка в Галичині зразу ж відбилася на його брату, князю Ігорю. У відсутність Всеволода та Ігоря в Києві активно з громадськістю вели переговори, як

мономаховичі так і князь Володимир галицький. Суть їх політичної діяльності заключається в тому: «що Ольговичі узурпували владу на Руси і розпочали братовбивчі війни з усіми князями. В цей же час управляючі у відсутність князів урядники обкрадали місто Київ податками». Очевидно, що якусь долю з цих податків (пограбувань) отримував і князь Ігор. Цим, як вважає інтригував у Києві князь Із'яслав Мстиславович. Одже, наголошував Д. Зубрицький: «жадність Ігоря і хитрість Із'яслава привели останнього на великокнязівський київський торон. Князь Володимир не захотів підтримувати князя Ігоря у його претензіях на Київ і тільки здаля споглядав за політичними чварами в Києві» [18,с.66-67].

Дослідник І. Шараневич вважав, що князь Володимир галицький не зумів надати допомогу князю Ігорю, оскільки Мстиславовичі швидко перемогли Ігоря, зайняли Київ і віддали Ігоря городянам, які його вбили[95,с.39].

В цей час, після смерті князя Всеволода Ольговича в Києві розпочалась усобиця між Мстиславовичами і Ольговичами за великокнязівський стіл, тому князь Володимир галицький вирішив не брати участь у київських чварах. Він ставав самостійним володарем, тому київські справи його просто не цікавили. Вірно наголошує київський дослідник П. Толочко, що в цей час зміцніла позиція Галицького князівства, яке виграло війну, утвердилося стратегічно на Волині, в Прилуцькій землі і стало самостійно вести політичну і господарсько-економічну діяльність в центрально-західній та південній Європі. Колотнеча в Києві дозволила князю Володимиру галицькому отримати повну незалежність від Києва. Військові кампанії, які були викликані київськими князями проти зміцнення Галичини у 1141, 1144, 1146 роках нічого не дали великокнязівській владі. Якщо ретельно розглянути хід політичних подій, то можна наголосити, що власне вони, як наголошує київський дослідник П. Толочко: «спричинили утвердженню повної незалежності Галичини, оскільки виглядали як зовнішня агресія, яка тільки підштовхнула раніше роз'єднані князівства Прикарпаття та Подністров'я до консолідації. І такий консолідатор виявився в особі князя Володимира Володаровича галицького»[84,с.121-122].

Такому етно-політичному та господарсько-економічному

зміцненню Галичини в одну державу, наприклад, сприяв другий похід в Галичину у 1146 році. Про це яскраво говорить довготривала облога міста Звенигорода, зміна тактики князя Володимира галицького у веденні війни з князем Всеволодом київським. Як бачимо, наголошував дослідник О. Рапов в 1146 році ми бачимо одночасно дві бойові картини - перша це безушпішний штурм міста Звенигорода великим київським князем Всеволодом і демонстрація полководського мистецтва воєводи Івана Халдієвича, який вдало вів оборону проти всіх наймогутніших князів Руси і друга, це завоювання галицьким князем Володимиром міста Прилук і всього Побужжя. Раптова смерть великого київського князя Всеволода Ольговича і боротьба князя Ігора з Мстиславовичами, дозволила князю Володимиру галицькому утримати за собою Прилуцьку землю і все Побужжя [67,с.73].

Таким чином, героїчна оборона міста Звенигрода, як і захоплення Прилуків та Побужжя князем Володимиром галицьким, так яскраво змальована київським літописцем, симпатії якого явно на стороні галичан, та князя Володимира, була фактом політичної незалежності Галичини. Літописець підкреслив, що політико-адміністративна та господарсько-економічна система галицького князя Володимира була вже дуже міцна: «На другий день воєвода Іван Халдієвич, муж Володимирів… загрозив місту і стали звенигородці битися без обману…»[74,с.197].

Дослідник В. Пашуто наголошував на розумній обороні міста і відзначав полководський талант воєводи князя Володимира галицького Івана Халдієвича, який у такий тяжкий час, коли йому протистояли всі наймогутніші князі Руси, Польщі, половці, зумів протидіяти зраді, налагодити оборону і порядок в місті Звенигороді. Його вірність і відданість своєму князю, інтересам своєї Галицької держави і ненависть до її ворогів, в особі яких вистулали всі князі Руси на чолі з великим київським князем Всеволодом, яскраво говорить, що Галичина як окрема держава сформувалась внаслідок експансій київських князів[61,с.18].

Дослідники І. Фроянов та А. Дворніченко наголошують на активній ролі в формуванні Галичини городян. Роль городян прослідковується у стремліннях галицького князя. Городяни

Галичини виходять на активну політичну сцену і починають суперництво з містами Київського князівства. Власне вони стали у Звенигороді тим оплотом галицькому князю, допомогли воєводі виявити і покарати зрадників Галичини, активно захищали Звенигород від нападів великого київського князя Всеволода. Увесь накал боротьби під Звенигородом між громадами Галичини і Київщини, наголошують дослідники І. Фроянов та А. Дворніченко, очевидний і те, що київська громада пішла ні з чим з під Звенигорода говорять наступні події. Ольговичі, зразу ж після смерті князя Всеволода Ольговича були вигнані з Києва, а приємник київського пристолу князь Ігор був вбитий київською громадою. Це, як бачимо, Ольговичі отримали плату за поразку під Звенигородом. На них була звалена вся негативна політика, яка привела до втрати київською громадою галицької і отримання останньою повної незалежності[92,с.135].

Одже плани князя Всеволода київського взяти місто Звенигород, а опісля Галич, зазнали краху, хоча як зауважував галицький дослідник І. Шараневич, великий київський князь Всеволод посилав на штурм Звенигрода: «і русь і половців і ляхів»[95,с.39].

Київський дослідник М. Котляр вважає, що плани великого київського князя Всеволода в Галичині провалилися із-за хвороби Всеволода. Великий князь, на думку дослідника, виходив з військом з Києва уже хворим. Похід остаточно підірвала здоров'я Всеволода, а поразка загнала його у могилу. Смерть великого київського князя Всеволода вивільнила Галич з під будь-яких зобов'язань щодо Києва[41,с.83].

Підсумок загальнополітичної діяльності великого київського князя Всеволода Ольговича вірно подає київський дослідник П. Толочко, який вважає: «що великий київський князь Всеволод Ольгович, прикриваючись «загальноруськими інтересами» наводив збройними випадами жах на окремі регіони Київської Руси. В першу чергу в усьому цьому процесі він переслідував власні інтереси, а саме забезпечення за кланом князів Ольговичів домінуючого стану на Руси. Зайняття Києва, вигнання мономаховичів з Волині, все це викликало незадоволення в князів Руси. Та домінтою всього цього процесу були війни князя Всеволода Ольговича в Галичині, внаслідок яких, ця багата

область, яка прагнула тільки більшої автономії, зовсім відійшла від Київської Руси і перетворилась в окрему центрально-європейську, Галицьку державу. Промахи політики князів-ольговичів були жорстоко засудженні, що видно з вбивства киянами князя Ігоря Ольговича, однак сам процес децентралізації, започаткований князями-ольговичами, подолати не вдалось. Вся політична активність не створила великому київському князю Всеволоду Ольговичу доброї слави. Його не визнавали великим князем Руси, як Ростово-Суздальська та і Галицька земля. Як бачимо із військовим походів, не був великий київський князь Всеволод Ольгович і талановитим полководцем, політиком та дипломатом, хоча б таким вправним, як князь Володимир Володарович галицький. Авторитет свій він остаточно втратив запросинами поляків, а особливо половців для політичних та військових баталій в Київській Руси, після чого звичайно, не міг мати авторитет»[84,с.122-123].

Такої ж точки зору притримується і російський вчений Б. Рибаков, який наголошував, що: «великий князь київський Всеволод, щодо свого утвердження був дуже жорстокий, лукувай, однак найсильніше він скомпроментував себе зв'язками з половцями та наведеннях останніх на Русь»[69,с.103-104].

Політичні помилки великого київського князя Всеволода Ольговича, не загладжували, а роз'ятрювали рани в політичному та господарсько-економічному житті Руси-України. Наприклад його інтрига з князем Іваном Ростиславовичем та галичанами стала роковою, останній за згодою великого київського князя посіяв смуту в Галичині, яка закінчилась поргомом Галича та вигнанням назавжди, без права мати уділ в Гавличині, князя Івана Ростиславовича. Такі ж чвари проводив великий київський князь Всеволод Ольгович і в Ростово-Суздальській землі. Київьска Русь не бажала правління князів Ольговичів, тому вбивство в Києві князя Ігоря Ольговича, яскравий цьому факт[95,с.39-42].

Ряд дослідників вважає, що великий київський князь Всеволод Ольгович зустрів сильну опизицію зі сторони князя Юрія суздальського, який підтримав у цій боротьбі князя Володимира галицького. Їх узгодженні спільні дії не дозволили великому князю київському Всеволоду Ольговичу стати першим серед князів Київської Руси[35,с.379].

Таким чином, після вбивства киянами князя Ігоря Ольговича, київський великокнязівський престол захопив волинський князь Із'яслав Мстиславович, якого київський дослідник М. Котляр називає діяльним, завзятим, енергійним і вокняжіння якого, ще більш ускладнило становище Галицького князівства. Намагаючись об'єднати під своєю рукою всі князівства Руси-України, новий великий київський князь Із'яслав з новою силою взявся за обмеження політичної влади в центрально-східній Європі, Галицького князівства. Розглядаючи Волинь, як свою вотчину, великий київський князь Із'яслав відібрав її у князя Святослава Всеволодовича і дав йому взамін декілька незначних міст розміщених далеко один від одного, поблизу київського кордону. В руках нового діяльного великого київського князя Із'яслава Мстиславовича дуже у короткий час опинилась Київщина і Волинь, що склало для самостійності Галичини велику загрозу. Окрім цього великий київський князь Із'яслав у своїй зовнішній політиці опирався на родичів, зокрема польського короля Болеслава кривоустого і угорського короля Гейзу II від якого отримував допомогу у 1148 році у війні проти Чернігівського князівства[41,с.83-84].

Галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький відносно вокняжіння в Києві князя Із'яслава Мстиславовича, наголошував, що на великокнявський стіл окрім Із'яслава Мстиславовича мав право його стрий, князь турівський Вячеслав Володимирович. Спочатку хитрий князь Із'яслав говорив, що він зайняв київський престол на користь стрия, князя Вячеслава, та коли утвердився в Києві, то не тільки відібрав у стрия Вячеслава Турівське князівство, але й перевевів його у незначне Пересопнецьке князівство, а Турівське князівство віддав своєму синові Ярославу. Утвердження князя Із'яслава на Волині та в Київській землі, усунення стрия Вячеслава з Турова не сподобалося другому визначному представнику роду великого київського князя Володимира Мономаха, князю Юрію суздальському. В той час, коли князь Із'яслав намагався визначитися в своїй політиці щодо Галицького князівства, над Київщиною нависла загроза зі сторони стрия, князя Юрія суздальського. Війна, що розгорілася між мономаховичами у 1146 році відвернула на певний час загрозу від Галичини. Князь Володимир галицький зірко

спостерігав за цією війною, однак як вірно наголошував дослідник Д. Зубрицький: «наша Батьківщина отримавши незалежність під мудрим правлінням князя Володимира не приймала участі у тій бойні, а спостерігала за нею, насолоджуючись спокоєм»[18,с.67].

Український вчений І. Крип'якевич теж вважав, що після смерті князя Всеволода київського в 1146 році бороться між мономаховичами за київський великокнязівський стіл загострилася. Ситуація, яка була для Галичини катострофічна стала повсякденною, що дало можливість такому розумному князеві, як Володимиру Володаровичу виграти час і спостерігаючи за бойнею в Київській землі, підготовляючись до подальших подій. У цій війні князь Володимир галицький підтримував нейтралітет, щоправда йому було не до вподоби переведення князя Святослава Всеволодовича з Волині, однак глибока рана нанесена самим князем Всеволодом Ольговичем не дозволила йому втручатися у волинські справи, оскільки князь Із'яслав мав на Волинь усі права, яка була родовим гніздо мономаховичів. Така політична позиція князя Володимира була до того часу, допоки князь Із'яслав не зачіпав інтересів Галичини, а як тільки князь Із'яслав почав інтригувати з князем Володимиром галицьким, останній підтримав у війні за Київ князя Юрія суздальського[42,с.75].

Суть війни між мономаховичами з'ясовував в XIX столітті галицький дослідник І. Шараневич, який вважав, що князь Юрій суздальський виступив проти князя Із'яслава київського тільки тоді, коли останній не передав київський великокнязівський престол братові, князю Вячеславові Володимировичу, а в подальшому відібрав у нього і його Турівське князівство, яке передав своєму синові. Князь Із'яслав волинський ставши великим київським князем також прогнав від себе і сина Юрія суздальського, Ростислава, який приїхав в Суздаль і просив батька Юрія розпочати війну проти Із'яслава, який в роді не по праву старшинства узурпував великокнязівський київський престол[95,с.40].

Цілком ймовірно, що сторону князя Юрія суздальського проти князя Із'яслава київського, князь Володимир галицький прийняв тому, що князь Із'яслав київський відмовився від видачі князя

Івана Ростиславовича і надав йому політичний прихисток в Києві. З цього приводу Руський літопис говорячи про війну Із'яслава Мстиславовича з князями Вячеславом і Юрієм, наголошував: « що із війни в Новгород-Сіверський прибіг Іван берладник» [74,с.203].

Він, як бачимо втік від князя Із'яслава Мстиславовича, оскільки з останнім вів переговори щодо його видачі князь Володимир галицький. Князю Із'яславу не на руку було сваритися з могутнім сусідом з заходу, оскільки його удар міг вирішити долю самого князювання Із'яслава в Києві, очевидно, спарва з видачею Івана берладника була вирішеною, що зумовило його втечу від князя Із'яслава київського. Однак втечу князя Івана берладника, князь Володимир галицький розцінив, як небажання князя Із'яслава київського його видавати і вбачаючи, що боротьбу з князем Із'яславом київським уже розпочато, він встановив стосунки з князем Юрієм суздальським і підтримав його притензії на великокнязівський київський престол. Однак великий київський князь Із'яслав Мстиславович вирішив приборкати свого стрия, князя Юрія суздальського і зробив великий похід у Суздальську землю князя Юрія у верхів'я ріки Волги. Однак похід був не успішний і в цьому році у відповідь князь Юрій зібравши багаточисельне військо суздальське вирушив походом проти князя Із'яслава київського. Обидва війська зустрілися біля міста Переяслава. Дослідник Д. Зубрицькй наголошував, що: «Юрій Довгорукий не бажав кровопролиття і вимагав, щоби племінник, добровільно передав йому, як старшому в роді місто Київ, так радили князю Із'яславу і кияни. Та князь Із'яслав вирішив воювати з стриєм і був розгромлений князем Юрієм суздальським у битві під Переяславом Після розгрому він утік в Київ, а звідтіля взявши дружину і дітей і митрополита Клима, утік у місто Володимир, а князь Юрій суздальский вступив в Київ і як наголосив Руський літопис: «сів на столі отця свого». Після такої крамоли, щодо власних стриїв, наголошував Д. Зубрицький, князь Із'яслав втратив авторитет в усіх руських князів. Перебуваючи в місті Володимирі він почав примножувати військо і шукати собі в боротьбі за Київ іноземної допомоги. Він попросив допомоги у своїх польських родичів князів Болеслава і Генріха, а також у зятя, угорського короля Гейзи II і Владислава

князя чеського. Угорський король Гейза II відправив на допомогу Із'яславу 10-ти тисячнк військо, польські князі особисто з'явилися до міста Володимира з усіми своїми військами. Звідтіля всі разом прибули в Луцьк і там зупинилися…»[18,с.68-69].

Щоб заручитися підтримкою в своїх притензіях на великокнязівський стіл князь Із'яслав відправив послів до стрия Вячеслава, обіцяючи йому співправління в Києві. Однак князь Вячеслав прийняв сторону брата Юрія, як наголошував М. Карамзін, князь Вячеслав знав, що племінник Із'яслав обманює. Його, вважав дослідник, не перелякали полки угорського короля, польських та чеських князів. Навпаки князь Вячеслав взнавши про похід такої сильної коаліції, сповістив про це брата Юрія і сам з'єднав свої полки з ним. Характерно, що найбільшим спостерігачем у цих подіях поки що залишався один із наймогутніших володарів центрально-східної Європи галицький князь Володимир, який зайняв, щодо фамільної війни мономаховичів нейтралітет[37,с.142].

Така могутня коаліція волинського князя біля Галичини насторожила галицького князя Володимира і він, як наголошує Руський літопис: «спорядив усі свої полки від Берладі до Карпат і почав обережно вичікувати, як будуть розвиватися події». План коаліці був такий, військо князя Із'яслава волинського повинно було безборонно йти на схід і не боятися раптового удару князя Володимира галицького по Волині. В цей час, щоб нейтралізувати похід князя Володимира галицького на Волинь під "гору галицького князя підійшов угорський король з усіми своїми полками, цим він не давав Володимиру теж рушити на схід". Однак у князів Юрія київського і Володимира галицького теж був свій план, щодо нейтралізації угорського короля. В цей час, коли угорський король Гейза II підходив до Карпат, на нього в спину ударив союзник і родич галицького князя Володимира візантійський імператор Мануїл, своїм швидким маршем візантійське військо ввійшло в Угорщину і тим самим зв'язало угорців. Угорському королю тепер самому потрібно було поспішити на другу межу Угорської держави, щоб відвернути раптовий напад Візантії. Тоді коли кордони князя Володимира галицького з заходу стали у безпеці, він з усіми своїми полками рушив на схід, щоб надати допомогу князю Юрію київському

проти волинського князя Із'яслава[77,с.142].

Як зауважують дослідники, угорський король Гейза II вів тоді довготривалу війну з візантійським імператором Мануїлом I Комнином, який намагався відібрати від Угорщини підвладні колись Візантійській імперії землі. Візантійський імператор Мануїл був до того ж у родинних стосунках з князем Володимиром галицьким, сестра якого Ірина була дружиною стрия імператора Мануїла I Комнина, Ісаака Комнина[74,с.226].

Звільнившись від угорської опіки, князь Володимир галицький зразу ж вислав на допомогу князю Юрію київському свій передовий полк, давши йому знати, що сам з усією своєю галицькою військовою силою виходить йому на допомогу. Втішений такою звісткою князь Юрій зібрав усі полки суздальські і руські, полки брата Вячеслава, виступив у Пересопницю де з'єднався з військами князя Володимира галицького[37,с.142]. Сам князь Володимир галицький з основними своїми полками отаборився біля міста Шумська. Противники взнавши, що князь Володимир галицький прислав в стан великого князя київського Юрія свої допоміжні полки, а сам зайняв позицію у тилу, відрізаючи тим самим шлях відходу угорцям, полякам та чехам, союзники перелякалися. Становище їх було незавидне і вони вислали посольство до великого київського князя Юрія просити миру: «Ви нам замість батьків є. Чому заратилися сьогодні на брата і сина свого Із'яслава. Уладьте з ним. Володійте Києвом, кому із вас належить, а віддайте Із'яславу Володимир і Луцьк і другі міста, які йому належать». Вячеслав і Юрій відповіли їм: «Бог поможи нашому зятю королю угорському і нашому брату Болеславу і сину нашому Генріху, за те, що між нами добра хочете. Якщо ви велите нам миритися, то не стійте на нашій землі, животів наших і сіл не губіте. Нехай Із'яслав їде у свій Володимир і ви всі ступайте також у свої землі, а ми із своїм братом і сином Із'яславом самі замиримся», тобто, як наголошував Д. Зубрицький, без іноземного научення[18,с.71]. Союзники, що підтримували волинського князя Із'яслава, почали виконувати цю умову, а мономаховичі почали уряджуватись про укладення миру. Як бачимо із джерел, тільки признання за князем Юрієм Києва спас союзників та князя Із'яслава волинського від повного розгрому. Галицький дослідник І. Шараневич,

наголошував: «що угри, чехи, ляхи і Із'яслав побачивши повне оточення руськими, суздальцями і галичанами побачили у Волинській землі свій трагічний кінець. Не спав в цей час і галицький князь Володимир. В цей час, коли польські князі перебували на Волині він дав про це знати пруським князям, які вторглись з півночі І почали плюндрувати Польщу. Князю Болеславу і Генріху нічого не залишатися, як залишити князя Із'яслава волинського і швидко відступити в Польщу на захист своїх територій». За таких обставин, наголошував дослідник І. Шараневич: «уже мова про Київське князівство йти не могла, князю Із'яславу, можна було просити тільки про князювання в Володимирі за умови повного визнання стрия Юрія великим київським князем. Тільки за таких умов миру, чехи, ляхи і угри і сам князь Із'яслав міг залишитись волинським князем, а його союзники неушкодженими повернутися в свої країни»[95,с.40].

Руський літопис, так описує ці події: «король був не вільний і послав він йому Із'яславу десять дисяч угрів і так сказав король. Осе посилаю я тобі полки свої, а сам маю намір підступити під гори галицького князя і не дати йому рушити на тебе»[74,с.227]. Та князь Володимир галицький врахував таку тактику угорського короля Гейзи II. Київський дослідник Л. Махновець наголошував, що князь Володимир був добре обізнаний, що угорський король веде війну з візантійським імператором і коли «король підступав уже під гори галицького князя» з основним угорським військом він сповістив про це імператору Мануїлу. Візантійський імператор Мануїл тільки чекав військового прорахунку угорців. Імператор, наголошував дослідник Л. Махновець, негайно, особисто на чолі великого візантійського війська швидким маршем вторгся в Угорщину, що вивільнило князя Володимира галицького від нападу з заходу і дало можливість сповістити князю Юрію київському, що він з усіми своїми полками виступає йому на допомогу[74,с.227-228].

Руський літопис так описує нам ці події: «в той же час прийшли в город Пересопницю два Юрійовичі Ростислав і Андрій і підмога Володимирова з Галича. Сам же Володимир Володарович приступив був блище до города Шумська і убоялися ляхи і угри»[74,с.227].

В цей час, наголошував російський історик М. Карамзін, угри,

чехи і ляхи веселилися в Луцьку за обідами Із'яславовими, та взнавши, що мужній Володимир галицький відрізав їм шлях повернення додому вийшовши на поміч великому київському князю Юрію, а останній усю силу Руси зібрав в Пересопниці, вони не захотіли битися і почали радити князю Із'яславу волинському замиритися з стриєм і визнати його право на великокнязівський київський престол. Помирившись самі і відчасти Із'яслава з Юрієм, вони покинули територію Київської Русі. Опісля, Юрій, як великий князь київський звинуватив князя Із'яслава волинського в наведенні іноземців на Русь, розсердився на останнього і побажав відібрати у нього Волинське князівство. Маючи такі наміри великий київський князь Юрій перервав переговори з князем Із'яславом волинським і вирішив продовжити війну за військовою допомогою князя Володимира галицького[37,с.295].

Інший російський дослідник С. Соловйов вважав, що князь Юрій києво-суздальський вів переговори з князем Із'яславом волинським тільки до того часу, допоки його союзники знаходились на території Київської Руси, як тільки угри, чехи, поляки вийшли з території Київської Руси переговори з племінником закінчились. Основним мотивом подальшої конфронтації постало питання данини з Новгорода, князь Із'яслав волинський бажав залишити її за собою, однак великий київський князь Юрій повважав, що її традиційно отримує Київ. Мир також не міг бути укладений із-за позиції деяких князів, які вважали, що князь Із'яслав навів іноземців на Русь і за це в нього взагалі треба відібрати Волинське князівство. Особливо настоював на цьому князь Юрій Ярославович, який наголошував, що Із'яслав на Русь та Юрія навів іноземців, і якщо не відібрати в нього Володимирське князівство, то він і дальше буде наводити іноземців на Русь[77,с.448]. Власне ці доводи, як наголошував руський літописець, заставили великого князя київського Юрія висловитись: «прогоню Із'яслава візьму його волость»[74,с.228].

Таким чином, війна між київським та волинським князями відновилась. Князь Із'яслав, як наголошував дослідник Д. Зубрицький, виступив з міста Володимира з усім військом захищати Луцьк. Його стремління були такі: «або загинути з честю, або перемогти»[18,с.71].

Київський князь Юрій, за свідченням джерел, «підступив під Луцьк де заперся брат Із'яславів, Володимир. Шість неділь стояв Юрій біля Луцька. Облога затягнулася у місті не вистарчало вже продуктів і води. Із'яслав намагався йти на допомогу обложеному Луцьку та князь Володимир галицький, загородив йому дорогу своїми полками». Однак скоро князь Володимир галицький, наголошував дослідник С. Соловйов, почав розміроковувати, що ж дасть йому поразка князя Із'яслава волинського. Князь галицький хотів довгого протистояння між київським та волинським князями. Перемога київського князя Юрія ніяк не влаштовувала галицького князя, оскільки ніхто не знав, як поведеться князь Юрій київський з'єднавши в одних руках Київщину і Волинь, чи не перетвориться він в ворога і нападника на Галичину. Ставши надто могутнім князь Юрій з киянами, волинянами, суздальцями міг перенести і дальше війну на захід, а тобто у Галицьке князівство. Ситуація, коли у князя Юрія залишався Київ, а у князя Із'яслава Володимир і які між собою ворогували, влаштовувала князя Володимира галицького, тому він не нападав на волинські полки, не бажав над князем Із'яславом волинським військової перемоги. Сам волинський князь Із'яслав, побачивши наскільки могутнє галицьке військо і що його не перемогти і не пробитися до Луцька, почав просити галицького князя Володимира: «помири мене з стриєм Юрієм, я в усьому винуватий перед ним, то Володимир почав просити Юрія помирити з собою Із'яслава. Юрій же Ярославович і син Юрія Ростислав не бажали миритися з Із'яславом і вважали, що Із'яслава треба вигнати із Русі, та другий син Андрій та дядько Вячеслав, погодилися на мир: Брат - говорить Вячеслав Юрію, ти не помирившись підеш, а Із'яслав мою волость спалить». Дослідник С. Соловйов, вважав, що останні доводи князів, які хотіли утихомирити Русь і припинити ворожнечу князів були переконливим доводом для примирення Юрія київського з Із'яславом волинським[77,с.450].

Та князь Юрій київський, наголошував Д. Зубрицький, після деяких роздумів, вважав замирення передчасним. Він сказав, що зможе за допомогою своїх киян та суздальців захистити волость брата Вячеслава. Такі судження він робив «надіячись на множество воїнів і бачучи, що в Луцьку починається голод».

Князь Юрій вважав, що місто Луцьк ось, ось відкриє перед ним ворота[18,с.71].

Руський літопис, так описує ці події: «І стояли вони коло города і не давали лучанам навіть води з ріки зачерпнути три неділі, а всього стояли вони поблизу Луцька шість неділь. Коли ж Володимир, брат Із'яславів уже знемагав із людьми своїми в городі, то Із'яслав зібрався з полками своїми з города Володимира, маючи намір піти на Вячеслава і на Юрія до Луцька битися вівйськом. Але в той час рушив Володимир Володарович із Галича полками своїми і прийшов і став на ріці Полоній межи городом Володимиром і Луцьком і таким чином роз'єднав їх. Добрий бо князь Володимир і братолюбством світячись, миролюбством славлячись і нехотячи нікому зла, задля того і став межи ними, що мав намір уладнати їх між собою. Через це не можна було Із'яславу піти на Вячеслава і на Юрія, щоб дати їм бій. Із'яслав послав тоді посла до Володимира галицького, свата Юрієвого говорячи йому: «помири мене із стриєм моїм і сватом твоїм Юрієм. Я в усьому винуватий перед Богом і перед ним. І благав Володимир за Із'яслава, але Ростислав син Юріїв із Юрієм Ярославовичем не давали миритися, тому Із'яслав ще більше благав миру». І вложив бог добрий намір у серце Андрієві, бо він є милостливим до свого роду, а ще більше до християн і став він благати отця, говорити: «ти не слухай Ярославовича Юрія. Примири синівця з собою. А князь галицький Володимир ще наполегливіше слав послів до Вячеслава і Юрія: «Бог поставив нас властителями на кару лиходіям і на добродіяння благочестивим. А як ми можемо молитися тому, що сотворив нас: «Отче нас і Господи, нам провини наші, як і ми прощаємо винцватцям нашим» - коли синовець ваш Із'яслав, котрий, як вами обома роджений, перед вами не виправдовується, а кається і милости вашої домагається. Я теж не простий є ходак перед вами. Ангела бог не зішле, а пророка в наші дні нема, ні апостола… Отже князь Вячеслав, послухай брата свого і свата Володимира. І узявши до серця слова його схилився до переговорів і до миру» [74,с.228-229].

Князь Юрій же, наголошує літописець, вислухав, і так вони уладналися: «Із'яслав відступив Юрієві Київ, а Юрій вернув Із'яславові усі данини Новгородські. І так вони уладившись

роз'їхались в мирі»[74,с.228-229].

Таким чином, літописець, сторонник князя Із'яслава волинського, описує всі події затяжної боротьби за великокнязівський київський стіл мономаховичів, в якій брав активну участь і галицький князь Володимир. У ході боротьби до укладененя миру в 1150 році уся боротьба була загострена навколо Волинського князівства. Вирішення питання у 1150 році задовільняло князя Володимира галицького, як бачимо його дипломатія стала вирішальною у остаточному вирішенні цього питання. Таке вирішення, коли київський і волинський князь залишалися ворогами, задовільняло князя Володимира, оскільки давало можливість зміцнення його Галицькій державі. Як бачимо князь Володимир галицький був вірний союзу з князем Юрієм київським, допоки, той був лиш князь київський, як тільки князь Юрій побажав відібрати у князя Із'яслава Волинське князівство і вигнати останнього з Київської Руси, князь Володимир галицький зразу перелякався таких намірів київського князя Юрія, оскільки об'єднання Київщини та Волині загрожувало Галичині тому за таких обставин він розпочав примирювати ворогуючих родичів. Щоб замирити ворогуючих князів Із'яслава волинського і Юрія київсько-суздальського, князь Володимир галицький, як ми бачимо із свідчень Руського літопису примінив весь свій талант тонкого дипломата. Ця його роль була підчинена єдиній меті - повній незалежності Галичини. За ради цієї мети, наголошував Руський літопис: «Володимир Володарович вирушив із Галича усіми своїми полками і прийшовши став на ріці Полоній, межи ними і роз'єднав їх»[74,с.228].

Із цього свідчення стає ясно, що для галицького війська роз'єднані військово-політичні системи Волині та Київщини не складали загрозу. Окремо Волині і Київщині галицький князь міг протистояти, тому схиляв ворогуючі сторони до миру. Галицький князь, однак розумів, що волинський князь залишиться його небезпечним противником, та не ворогом, як Юрія київського. Ідучи на союз з князем Юрієм суздальським, князь Володимир галицький розумів, що позиція князя Із'яслава волинського в Києві сильніша ніж позиція князя Юрія суздальського, однак він надіявся на багаточисельні суздальські полки князя Юрія, які зможуть протистояти волинському князю. Очевидно ці ж

багаточисельні полки князя Юрія стали завадою до остаточного «вигнання Із'яслава з Руси». Князь Володимир галицький прекрасно розумів, що через певний час ворогуючі сторони знову чекає конфлікт, власне ворогування Волині і Київщини було на руку князю Володимиру галицькому для власного зміцнення і повної незалежності Галицької держави[67,с.69-70].

Як мудрий політик задля забезпечення своїх стратегічних планів князь Володимир галицький вжив весь свій талант тонкого дипломата, згідно діяльності якого місто Володимир залишався за Із'яславом, а Юрій отримував з визнання Із'яслава, місто Київ. Як бачимо сидячи в місті Галичі князь Володимир міг контролювати за всіми подіями як на Волині та і в Київщині в любий момент з своїм могутнім військом вдарити в спину князю Із'яславу волинському, якщо той домагатиметься Києва. Для князя Володимира галицького, Київ, ослаблений війнами і боротьбою князів уже не представляв загрози, своєю зовнішньополітичною діяльністю на сході князь Володимир галицький добивався рівності в правах з Києвом, він не бажав визнавати вже київського князя першим, вважав себе незалежним володарем, про що говорить Руський літопис: «я теж межи вами не простий ходак». Князя Володимира галицького по відношенню до князя Юрія київського, Руський літопис називає - «сватом», Із'яслав волинський з Володимиром галицьким - «брати»[74,с.227-228].

Заради забезпечення Галичині повної незалежності, наголошують санкт-петербугські вчені І. Фроянов і А. Дворніченко, князь Володимир не вірячи ні Із'яславу ні Юрію, зірко споглядав за політичними процесами на сході, він робив усе, щоби Волинь і Київщина не опинилися в одних руках. Тому галицький князь Володимир то був ворогом то мирником однієї з воюючої сторини, робив усе щоби відвернути загрозу він господарсько-економічного і політичного зміцнення Галичини [92,с.137]. Бачучи могутнє становище Із'яслава на Волині і його союз з Польщею, Угорщиною та Чехією занепокоєний таким політичним розкладом, він у 1149-1150 роках укладає союз із князем Юрійєм суздальським, якого фактично в 1150 возводить на великокнязівський київський престол. Союз був скріплений династичним шлюбом, одруженням єдиного сина князя Володимира галицького, Ярослава на дочці вже великого

київського князя Юрія, Ользі. Київський дослідник Л. Махновець у примітках до Руського літопису вважав, що одруження Ярослава і Ольги, як і укладення союзу між Володимиром та Юрієм відбулося в 1149 році, оскільки вже в 1149 році Руський літопис називає князя Володимира галицького сватом князя Юрія київського[74,с.226].

Київський дослідник М. Котляр вважає, що союз було укладено в 1149 році, а одруження Ярослава та Ольги відбулося в 1150 році[41,с.84]. Руський літопис під 1150 роком пише: «оддав Юрій дочку свою за Святославовича за Олега, а другу Ольгу за Володимировича за Ярослава в Галич»[74,с.229]. Дослідник М. Котляр справедливо наголошує, що шлюб був укладений раніше, літописець порушив хронологію, щоби красивіше розповісти про цю подію, оскільки в розпалі боротьби за Київ, князь Володимир, виходячи з суто своїх галицьких інтересів, активно підтримував князя Юрія в оволодінні Києвом[41,с.84].

Коли князь Із'яслав розгромлений князем Юрієм і вигнаний з Києва осів в Володимирі, і як свідчить літописець:«безліч народу вийшло на зустріч йому з радістю великою. І сів Юрій на столі отця свойого віддаючи хвалу й славу богові»[74,с.227-228].

Князь Володимир галицький убоявся його. Могутність Києва його не влаштовувла, хоча вона вже не була такою як в час правління його предка, великого київського князя Ярослава Мудрого, однак, сьогодні князь Юрій об'єднавши Суздальську та Київську землі загрожував «вигнанням Із'яслава з Руси». Що ж до Волині цього часу, то навіть в союзі з Польщею та Угорським королівством вона не могла скласти загрозу великій об'єднаній від Дунаю до Карпат, Галицькій державі. Дослідники І. Фроянов та А. Дворніченко вірно наголошують, що коли князь Володимир галицький зупинив похід князя Із'яслава на Луцьк, той був не страшний його могутнього війську. Однак треба наголосити, що в князя Володимира галицького були ще великі резерви, громадські ополчення міст, від Карпат до Дунаю, які не використовував могутній галицький князь у цьому поході. Фактично, князя Із'яслава волинського чекав повний крах, однак стратегічна політика князя Володимира галицького не дозволила князю Юрію злучити Київ і Володимир в одних руках. Князю Юрію київському прийшлось з цим рахуватися, оскільки при

заволодінні Києва кияни боялися більше князя Володимира галицького ніж князя Юрія суздальського, а отже наголошують дослідники, князь Юрій суздальський не був грізний для киян без могутніх галицьких полків князя Володимира[92,с.229].

Після військової кампанії, яка була закінчена успішно князем Володимиром, він зосереджується на господарсько-економічному та політичному облаштуванні Галичини, нарощуючи її господарсько-економічну та політичну могутність в центрально-східній та південній Європі. В цей час князь Володимир нагромаджує ресурси, йому підвладна, Погоринська земля, яка починає вливатися в господарсько-економічну та політичну інфраструктуру Галичини. Великі прибутки він отримує від Дністро-Дунайської торгівлі, господарсько-економічного та культурно-релігійного впливу Візантійської імперії з якою знаходиться в союзних відносинах. За таких обставин в другій половині XII століття на перший щабель в господарсько-економічному та політичному розвитку в Україні-Руси виходить Галичина, яка стає осередком концентрації нової великокнязівської влади. В цей час місто Галич долучає до своїх володінь окрім Дністро-Дунайських земель, ряд Волинських територій, князь Володимир галицький отримує, за військову допомогу великому київському князю Юрію свою «частку в Руській землі». Про могутність Галичини говорить той факт, що князь Із'яслав зміцнившись на Волині не напав на свого західного сусіда, князя Володимира галицького, щоб в майбутньому забезпечити собі тил в поході на Київ, а взнавши про безпечність стрия Юрія, зламавши «хрестоцілування», швидким маршем виступив на Київ, що заставило останнього тікати за Дніпро. Феодальна війна на сході Руси-України знову відновилась. Руський літопис так передає нам ці події: «У той же час рушив Володимир з Галича свотові своєму Юрієві на поміч проти Із'яслава. І прийшла Із'яславу вість, що Володимир уже перейшов Болохів і йде мимо города Мунарева до города Володарева. Із'яслав тоді послав посла до Мстислава, сина свого кажучи йому: Іде на мене до Києва Володимир галицький, а звідси Юрій з Олеговичами. Із'яслав, побачивши, що кияни його не підтримують і що з сходу та заходу на нього йде могутнє військо, розпочав дипломатичну гру з недосвідченим політиком

князем Вячеславом. Він звернувся до Вячеслава, спершу, як наголошував літописець, вигнавши його, що запрошує його князювати в Київ, на що Вячеслав відповів: А коли рать іде з Галича, а друга од Чернігова, то ти мені Київ даєш?» [74,с.232]. Однак різними хитрощами князю Із'яславу волинському вдалося вговорити князя Вячеслава «посісти київський трон». Руський літопис так описує ці події: «Ти отче не трудися, нехай я поїду до Звенигорода проти Володимира, а ти зо мною куди твоє військо. Сам же ти отче їдь у Київ коли тобі вгодно»[74,с.232].

Дослідник І. Шараневич з цього приводу наголошував, що князь Вячеслав обласканий Із'яславом втягнувся в війну на стороні Із'яслава, переступивши брату Юрію хрестоцілування. В цей час князь Володимир зібрав велику силу галицьку і рушив у Київську землю зустрів Із'яслава біля Ольшаниці розгромив останнього, полонив багато людей його і прогнав останнього з Києва знову у місто Володимир волинський. Тим часом поспів і князь Юрій суздальський з зібраними задніпровськими військами. Обидва володарі галицький і київський, зустрілись як рівні на Олеговій могилі і сердечно вітали один одного з перемогою над Із'яславом. Так князь Юрій суздальський знову за допомогою свого свата, князя Володимира галицького став князем київським, фактично князь Юрій суздальський отримав ключі та права на Київ з рук галицького князя, який перший ввійшов в нього і фактично йому ніхто не перешкоджав стати його володарем. Кияни боялися князя Володимира, щоб він на чолі свої переможних полків першим не вступить в Київ і самочинно не покарав винних за зраду киян його свату Юрію. Киянам добре було відомо, як князь Володимир галицький ще зовсім недавно, люто покарав, стративши багатьох галичан, за зраду, коли галичани ввели на галицьке княжіння звенигородського князя Івана Ростиславовича.

Князь Володимир галицький, очевидно бачив настрої киян і розумів, що рано чи пізно він однак покине Київ, тому будучи природженим дипломатом він вирішим змінити свій гнів, щодо зрадливості киян, на милість. Князь Володимир галицький, зазначав дослідник І. Шараневич, вступив в Київ, як богомолець, шанувальник історії, культури, духовності та святинь «вічного міста Києва». Він відвідав київські церкви, молився в них усердно, «не чинячи киянам ніякого зла»[95,с.41].

Дослідник Д. Зубрицький так реконструював похід князя Володимира галицького на Київ. Зустрівся Володимир галицький з Із'яславом біля Ольшаниці. Побачили же полки Із'яславові могутню галицьку силу, перелякались, не дивлячись на всі переконання свого князя, вдались навтьоки так, що і останній послідував їхньому прикладу. Галичани гналися за Із'яславовими воїнами, багатьох вбили та полонили. Князь Володимир галицький же боявся засади в горах заборонив знищувати Із'яславові війська до решти. Після зустрічі з Юрієм, який просив на вимогу киян, щоби галицький князь не вступав в місто з усім військом, князь Володимир галицький відправився з невеликою дружиною на богомоління в Київ. Він їздив і у місто Вишгород поклонитися мощам святих князів Бориса і Гліба, молився і в Софії київській і в Десятинній церкві і в Печерському монастирі. Там же в Печерському монастирі з князем київським Юрієм створив любов велику. Простисшись з ним, він пустився в дорогу, прогнавши ставшого йому на дорозі сина Із'яславового Мстислава, повернувся з славою в Галич[18,с.75-76].

Російський дослідник С. Соловйов наголошує, що по дорозі до дому князь Володимир галицький зайняв волинські міста. Укріпившись в Дорогобужі князь Володимир галицький підступив під Луцьк, та не зміг взяти добре укріплене місто. Зайнявши міста по ріці Горині він віддав їх князю Мстиславу Юрійовичу, який став з його волі князем Пересопницьким, таким чином обмежив владу князя Із'яслава на Волині, щоб той не міг раптово нападати на Київ[77,с.75-76].

Російський дослідник М. Карамзін з приводу нападу князя Із'яслава на Київ наголошував, що політика Із'яслава, щодо Києва була дуже підступною і непродуманою. Вона не подобалася ні киянам ні його війську. Ні обман дядька Вячеслава, який дав йому своє військо, ні виступ проти грізного князя Володимира галицького не утвердили його політики. У поході військо зрадило його. Торки, берендеї, що супроводжували його побачивши велике галицьке військо втікли від нього. Поляки і угри, союзники князя Із'яслава з заходу на яких він розраховував, теж не підступили під галицькі кордони, боячись могутності князя Володимира галицького. Побачивши критичність свого становища князь Із'яслав волинський бажав з сорому померти,

адже здавалось добре продуманий план зазнав краху і становище його було критичним, оскільки йому грозило «вигнання з Руси» [37,с.298].

Руський літопис так описує наслідки галицької перемоги в Київській землі: «Із'яслав тоді приїхав у Київ. І тут затрубивши в труби скликав він киян і рушив він полками своїми проти Володимира, кажучи так: сюди мені є блище до нього піду раніш". І взявши брата Володимира, сина Мстислава він пішов до Звенигорода і сюди прийшовши став полками своїми. І прийшла йому вість, що Володжимир уже йде через Пережитове поле. Із'яслав почувши, рушив од Звенигорода до Тумиша і туди ж прибули чорні клобуки. А на другий день по вранішніх зоря приготувався Із'яслав і рушив на бій проти Володимира полками своїми і перейшов ріку стрипу і ріку Ольшаницю. Володимир же в той час стояв у верхів'ї Ольшаниці полками своїми. Коли ж Володимир почув, що Із'яслав перейшов уже Ольшаницю, то приготувався до бою. Рушив Володимир проти Із'яслава. Стрільчі перестрілювалися через ріку, а Володимир почав приступати з усією силою. Погані ж побачили велику силу Володимирову, убоялися, а Із'яслав був із невеликим військом, а Вячеславів полк не вспів до нього дійти. І стали чорні клобуки мовити Із'яславу: княже сила його велика, а в тебе мало дружини. Щоб не перейшов він нас через ріку, не погуби нас і сам же не погибни. Адже ти наш князь, коли ти будеш мати силу і ми з тобою. А нині не твій час, поїдь княже звідси. Із'яслав же сказав: Лучче браття помремо, а ніж соромом сей візьмемо на себе. Та кияни почали наполягати на нього кажучи: Поїдь княже звідси. І не сказавши кияни побігли од нього назад і чорні клубуки побігли звідти до своїх веж. Із'яслав же це побачивши сказав дружині своїй: уже мені доїхати тільки з чужоземцями з уграми і ляхами. А моя дружина вже перелякана А тоді і сам він побіг звід звідти. Володимир же побачивши, що кияни біжать, а сюди чорні клубуки за нього заходять сказав: обман се. Із'яслав десь тут перебуває з полками своїми в горах і через те військо Із'яслава вціліло, а вони не одважилися за ними гнатися. Із'яслав же прибіг до Києва, а Володимирова дружина догнала тил його, тих захопила, других перебила»[74,с.232].

На відміну від свідчень Київського літопису, дещо іншу

картину перемоги князя Володимира галицького у битві під Києвом над князем Із'яславом волинським нам розповідає літопис використаний російським вченим В. Татіщевим в XVIII столітті при написанні своєї праці: «Ізполчились Із'яслав і Володимир один проти одного. І послав на світанні роз'їзд Із'яслав до полків Володимирових, які напали на стада Володимирові, та Володимирові сторожі учинили могутній відпір, декілька чоловік Із'яславових і чорних клубуків взяли і привели до Володимира, який узнавши про Із'яслава зразу ж озброїв і сполчив полки і пішов на нього. Стрільці почали перестрілюватися через ріку Стугну. Тоді Володимир не хотячи продовжувати через ріку бій і томити людей з усім військом ударив на Із'яслава. Половці же яких Мстислав привів стояли на лівому Із'яславовому крилі блище до поля і останнім велено було з боку із тилу напад на Володимира учинити, та побачивши могутні добре улаштовані Володимирові полки, що наступали, убоялися половці галичан, закутих в броню, погані почали відступати, а потім в паніці втікли в степ. Із'яслав же хоробро з своїм полком пішов на Володимира. Тоді ж чорні клубуки, що стояли на лівому крилі Вячеславовому, бачучи, що Володимир ударом рицарської важкоозброєної кінноти, вилаштованої за угорським зразком, змів їхню передню силу, бачучи, що він набагато сильніший, почали говорити, що Володимир всіх погубить, що поки можливо треба відступити добрим порядком. Та Із'яслав підбадьорив лякливих: «що ви боїтеся великого галицького війська, який же сором нам буде, ліпше усім нам тут померти ніж стид на себе прийняти. Та від сильного удару важкоозброєної рицарської кінноти, галицького війська, чорні клубуки не витримали і кинулися навтьоки, і київляни побігли з поля битви, говорячи, щоби і Із'яслав відступав. Із'яслав неможучи з малим військом оборонятися з уграми і ляхами теж удався навтьоки і тільки через те, що Володимир не переслідував останнього після поразки на полі битви, полки Із'яславові залишилися цілі, та ар'єргард утікаючого війська був відчасти перебитий, відчасти взятий в полон»[81,т.III,с.18-19].

Таким чином, порівнючи свідчення джерел, ми бачимо, що по фактичному матеріалу блищі до істини свідчення використані В. Татіщевим, які яскраво малюють нам картину бою, розміщення

військ, протистояння одих проти одних військ, показують, облаштованої за західно-європейським, угорським, зразком, військово-політичну могутність Галичини і слабкість київського військово-політичного центру. Як бачимо, для війни з Галичиною князю Із'яславу не вистарчало суто своєї дружини та киян. Навіть половці, чорні клубуки, торки, угри та ляхи не змогли протистояти військов-політичній могутності Галичини. Хоча київський літописець і натяками наголошує, що поразка відбулася внаслідок неприбуття на поле битви Вячеславової дружини, та очевидно, що Галичина у час князя Володимира своїми власними військовими силами була сильніша ніж дружина київського князя, київського ополчення, яке було підсилене чорними клубуками, половцями, угорцями та поляками. Розгром київських військ на полі бою говорить, що сила Київського центру була уже не великою. Військо князя Володимира галицького без особливих труднощів зайняло Київ. Кияни, як наголошує літописець: «убоялися Володимира, могутню силу його галицьких полків і тому зразу без будь-яких умов признали князя Юрія своїм володарем і перевозили поспішно військо Юрієве через Дніпро, показуючи йому лукаво свою відданість, щоб розорення від Володимира уникнути»[81,т.III,с.19].

Цілком зрозуміла боязнь киян перед князем Володимиром галицьким, їхні брати і батьки воювали і погинули на полі битви з Володимиром галицьким, багато киян попало в полон. Окрім цього Київська земля від поразки отримала і політичну, економічну та моральну поразку, оскільки після цієї поразки, Галичина ставала повністю незалежною, а тобто непідвладна Києву. Переможець, галицький князь Володимир, наголошують вчені І. Фроянов та А. Дворніченко, фактично диктує умови миру київській громаді. Його роль у цій війні така велика, що без нього не приймається жодного рішення. Фактично він, галицький князь Володимир віддає Київ, князю Юрію суздальському, без нього, князя галицького Володимира, князювання Юрія в Києві просто немислиме. Про будь-який «поклон» князя Володимира галицького, князю Юрію київському не може бути й мови, обидва володарі «свати». Як засвідчує Руський літопис: «обидва володарі на конях як рівні цілуються біля Печерського монастиря». В цей же час кияни ніяк не можуть протистояти

могутності галицького князя Володимира, оскільки сили Києва із-за феодальних усобиць ослабла, кияни уже бояться галичан. Тільки тому, наголошують вчені І. Фроянов і А. Дворніченко, що кияни боялися перемігшого їх на полі битви галицького князя Володимира, вони ввели урочисто його свата князя Юрія суздальського в Київ. Неможна сумніватися, наголошують вчені І. Фроянов і А. Дворніченко: «що князь Юрій суздальський був грізний для киян тільки дякуючи великій військовій могутності його свата галицького князя Володимира»[92,с.136].

Цілком очевидно, що за таку допомогу князь Юрій київський змушений був віддячуватися відданням галицькому князю Бужської, Прилуцької та Погоринської земель, як наголошував літописець: «Юрій дав Володимиру частку в Руській землі». Такі наші висновки підтверджує і Руський літопис наступними свідчення з уст князя Із'яслава волинського: «стрий мій не дав мені волості в Руській землі, а Володимир галицький по його волі мою взяв і хоче у мене все відібрати»[74,с.232-233].

Князь Володимир галицький, як бачимо, отримав внаслідок війни мономаховичів Із'яслава та Юрія за Київське князівство, великі територіальні надбання, такі зокрема, як Бужську, Прилуцьку та Погоринська землі, які назавжди залишилася за Галичиною. Як бачимо, наголошують дослідники І. Фроянов та А. Дворніченко, галицька громада в соціальному, політичному, військовому та господарсько-економічному розумінні у середині XII століття вирівнялася з київською, а можливо й стала могутнішою, оскільки київську роздерали феодальні усобиці, імперські амбіції, а галицька насолоджувалася спокоєм у внутрішньому житті, стабільністю господарсько-економічних та політичних відносин[92,с.136-137].

Порівнявши свідчення Руського літопису і татіщевських джерел можемо реконструювати битву між Із'яславом волинським та Володимиром галицьким біля ріки Ольшаниці. За аналізом цих джерел, можемо охарактеризувати її як значну поразку претиндента на київський великокнязівський стіл і наголосити, що Київ цього часу у же не був тим могутнійм політичним центром, який би міг консолідувати Україну-Русь. Однак київський літописець згладжує поразку князя Із'яслава не розкриває великої трагедії киян, угрів, чехів, ляхів, берендеїв

половців, які були залучені до цієї битви князем Із'яславом. Із Татіщевських джерел ми ясно бачимо трагедію, яка відбулася під Києвом. Надія киян їх бажаний князь Із'яслав разом з ними був розгромлений наголову і був змушений тікати з поля битви.

Дослідник В. Татіщев яскраво, опираючись на недійшовші до нас джерела, описує трагедію князя Із'яслава. Він наголошує, що князь Володимир галицький не бажав томити людей перестрілкою через ріку і почав наступати усім військом [81,т.III,с.18-19].

Дальше В. Татіщев описує, як були розгромлені, поставлені у бойовий порядок Із'яславові війська: «Половці, що їх привів Мстислав стояли на лівому крилі у Із'яслава - побігли в поле. Угри, ляхи, кияни і Із'яславова дружина в центрі, чорні клубуки стояли на правому крилі. Полки князя Володимира галицького були усі в броні і добре споряджені, їх улаштованість і чисельність, як і військове мистецтво переважало. Володимирові полки, наголошує татіщевське джерело, налягали на чорних клубуків і вони побігли. Так само побігли в степ і половці. Усі погані, зауважує татіщевське джерело, почали відступати, попередивши князя Із'яслава, що вони відступають. Князь Із'яслав же злобою горячи на Володимира, просив їх знову вступити в бій говорячи: краще нам всім тут померти, ніж сором на себе взяти. І дійсно поразка в битві давала великий сором Київський землі, оскільки після цієї рокової поразки вона втрачала контроль над Галичиною і та перетворювалася фактично в самостійну феодальну центрально-європейську державу. Побачивши, що чорні клубуки та половці почали втікати з поля бою, кияни, що стояли в центрі, почали відступати. Князь Володимир галицький побачивши, що половці побігли в одну сторону, чорні клубукив другу, а кияни в третю, спочатку подумав, що це маневр, однак потім знову напав з усією своєю закутою в броню, галицькою силою на відступаюче київське військо»[81,т.III,с.18-19].

Таким чином дослідник В. Татіщев змальовує нам яскраву картину повного розгрому київських військ біля ріки Ольшаниці, показує полководський талант князя Володимира галицького, показує трагедію князя Із'яслава. Як бачимо із свідчення Із'яслав своєю хоробрістю підбадьорував своє військо, переконував

чорних клубуків та половців. Він наголошував: «краще нам тут загинути, ніж сором на собі нести». Та чорні клубуки і кияни відповідали Із'яславу: «княже сила його велика. Не погуби нас і сам не погибни. Поїдь княже звідси. Це сказавши кияни побігли од нього і чорні клубуки побігли від нього до своїх веж. А тоді й сам він побіг з битви»[81,т.III,с.18-19].

Дослідник І. Крип'якевич не загостроював на цьому бою свою увагу, він просто в загальних фразах наголосив, що князь Володимир галицький під час походу в Київську землю мав бій з Із'яславом. Дослідник, не вважав, за необхідне з'ясовувати це питання, оскільки на його думку, зайняття Юрієм Києва і поразка Із'яслава не підірвала могутності Києва[42,с.75].

Цілком очевидно, що після розгрому князя Із'яслава і киян у битві під рікою Ольшаницею Київ не міг і не мав чим захищатися проти князя Володимира галицького. Руський літопис так про це пише: «Кияни ще убоявшись Володимира галицького, увели князя Юрія в Київ. Юрій сів у Києві і зустрівся з Володимиром у Печерському монастирі і встановили вони межи собою приязнь велику…І пішов Володимир до Галича»[74,с.233].

Дослідник М. Карамзін наголошував, що князі Володимир галицький і Юрій суздальський святкували перемогу свою в монастирі Печерськім, де і уклали між собою союз і договір, за яким Бужськ, Прилуки, Погоринська земля і другі землі на Волині переходили у власність галицького князя Володимира [37,с.298].

Київський дослідник П. Толочко так реконструйював поразку князя Із'яслава. Поки Із'яслав умовляв Вячеслава, до Києва підійшли полки Володимира галицького. Часу для організації оборони столиці Руси було обмаль і Із'яслав на чолі київського ополчення, чорних клубуків, загонів угрів і поляків виступив на зустріч Володимиру галицькому, який стояв с усіми своїми полками на ріці Стугні. Військо Із'яслава і Володимира зустрілись на Перепетовім полі. Почалась стрілянина через ріку. Чорні клубуки злякались сил Володимира і почали умоляти Із'яслава не вступати в бій: «княже, сила його велика, а у тебе мало дружини, не погуби нас і сам не погибни». Гордий князь Із'яслав, який вважав уже себе великим київським князем, володарем всієї України-Руси, «вважав за краще вмерти, а ніж

залишити поле бою переможеним». Він звернувся до полків з палкою промовою, проте заклик його не знайшов відгуку, кияни, а за ними чорні клубуки, половці почали відступати, а опісля панічно втікати. Тільки дружина Із'яславова та невеликі загони угрів та поляків лишилися на місці, але вступати в бій з такою силою було безглуздо. Втеча з поля бою дозволила Із'яславу зберегти більшу частину дружини. Не має сумніву, наголошує київський дослідник П. Толочко, що князь Із'яслав програв не більки велику битву, яка підірвала авторитет Києва, але й сам Київ. У ранці наступнього дня військо князя Володимира галицького і князя Юрія суздальського вступило в Київ. Без бою здобув Із'яслав Київ, без бою його і віддав[85,с.133].

Та на цьому феодальна війна із вигнанням князя Із'яслава з Києва не закінчилась. Руський літопис не розповідає нам подальшого ходу подій, та очевидно, що Із'яслав ціною особистого приниження, визнання за Юрієм Києва, як і всі територіальні надбання князя Володимира галицького, який поручився за нього, внаслідок чого князь Із'яслав знову зумів утримати за собою Волинське князівство. Руський літопис наголошує, що волинський князь Із'яслав в цей час вступив в дружні відносини з сином Юрія, Андрієм, якому скаржився: «Стрий мені волості не дає, не хоче мене в Руській землі. А Володимир галицький за його велінням волость мою взяв і знову до Володимира мого хоче прийти на мене»[74,с.228-234].

Дослідник С. Соловйов вважав, що енергійний князь Із'яслав, вважав себе основним претендентом на великокнязівський київський стіл. Для цього він розробляв політичні комбінації задля свого утвердження в Києві. Власне за таких політичних комбінацій він і розпочав свій похід і вигнаня стрия Юрія з Києва, однак план його провалився із-за неузгодженності дій з угорським королем. Це коштувало йому ганебного розгрому під Києвом, вигнання з Києва і обмеження ролі і земельних володінь в самому Волинському князівстві. Втрата Погоринської землі та Бужська, на думку князя Із'яслава була першою фазою розподілу Волині між галицьким князем Володимиром та київським князем Юрієм. За таких обставин він вирішим продовжувати боротьбу. В цей час волинський князь Із'яслав послав свого брата Володимира в Угорщину сказати угорському королю: «Ти мені

сам говорив, що Володимир не сміє голови висунути. Я вигнав Юрія із Києва, Юрій переді мною побіг, а Володимир зговорившись з Ольговичами прийшов та й прогнав мене із Києва. Нині ж отже, як ти сам мені говорив, сідай на коня. Король зразу ж зібрав усе своє військо і сів на коня і послав Із'яславу сказати: я уже виступив з братом твоїм Володимиром, виступай і ти. Буде знати Володимир кого займати. Та у Володимира були свої приятелі в уграх і послали вони вість до Володимира, що король іде на нього і галицький князь кинувши обоз свій біля Белза де стояв тоді, поскакав з дружиною до Перемишля, де уже король почав воювати. Король пройшовши гору узяв місто Сянок, а посадника Володимирового схопили. Багато сіл коло Перемишля взяв. Володимир же це побачив і послав послів до архієпископа Кукшиша і до інших двох єпископів і до вельмож королевих своїх послів послав, щоб уговорили короля повернутися. Не жалів ні золота і добився свого. Король послухав підкуплених Володимиром єпископів і вельмож своїх, став говорити: тепер уже не час воювати, ріки замерзають, ось коли ріки стануть тоді підемо знову» 77,с.75-76]. Дослідник С. Соловйов наголошував, що такий дипломатичний хід спас Галичину від угорського вторгнення, яке навів на цю Руську землю притердент на володарювання Руссю, князь Із'яслав. Це було не перше його навенення чужоземців. Ще раніще Із'яслав приводив чехів, поліків та угрів, а також заклятих ворогів Русі - половців. Як наголшував дослідник, не дивлячись на укладення миру, Галичина понесла урон, було попалено багато сіл біля Перемишля. І хоча за окремою угодою місто Санок та навколишні землі були знову повернуті князю Володимру галицькому, цей регіон потрібно було знову зміцнювати[77,с.75-76].

Дослідник М. Карамзін вважав, що похід угорського короля не завдав ніякої шкоди Галичині, зайняті села та місто Сянок були віддані князю Володимиру. Угорський король побачив, що поки велись переговори, підійшли усі галицькі полки князя Володимира і останній затягував час з переговорами, що підтягнути всі свої галицькі війська і укріпити духом населення Перемишлської землі. Бажаючи без кровопролиття позбавитися сильного противника, наголошував дослідник, хитрий князь

Володимир купив золотом дружбу угорського архієпископа і знатних вельмож угорського короля. Всі вони переконували свого легковірного монарха закінчити війну, що відвернуло загрозу віроломного угорського вторгнення в Галичину [37,с.298].

Київський дослідник П. Толочко наголошує, що поспівши під Перемишль, князь Володимир побачив, що угорське військо у даний момент було чисельніше ніж галицьке, тому він запросив миру. Перед золотом та іншими дарами, які були подаровані вельможам, духовенству, та угорському королю Гейзі II, угри не устояли, і їхні полки повернулись назад до Угорщини. Щоправда наголошує дослідник, король мотивував свою поведінку несприятливими кліматичними умовами, які нібито заважають проведенню війської операції, хоча очевидно мотиви були другі. Король не бажав загострювати відносини з галицьким князем, оскільки: «сердився на нього із-за цього грецький цар, який погрожував війною, друг і союзник Володимира»[85,с.133].

Дослідник В. Татіщев вважав, що угорські вельможі розпізнали у князю Із'яславі свого майбутнього ворога. Вони не бажали міцної влади у себе в Угорщині, та й очевидно на Русі. Зміцнення князя Із'яслава на Волині, утвердження в Києві все це переносило війну князя Із'яслава до кордонів Угорщини. Князь Володимир же галицький, як сусід був Угорщині не страшний, тому політична стратегія Угорщини бажала, що власне їх родич, князь Володимир, оскільки дружиною Володимира, була угорська принцеса Софія, що врегульовувало угорсько-галицькі відносини. Характерно, наголошував дослідник, що угорський архиєпископ і єпископи окрім подарунків вимагали, щоби Володимир «прийняв їх релігійний закон». На що Володимир відповідав: «що нині у війні будучи, того без великого супротиву народу учинити не може, та обіцяв, що пізніше буде старатися задовільнити їх прохання». Та хоча його відповідь була такою, що її вони конкретно зрозуміти не могли, вони розраховували на майбутнє і власне з цією своєю великою стратегією схилили угорського короля до закінчення війни, оскільки з князем Володимиром галицьким, єдиним володарем Руси, можна було говорити про якийсь релігійний компроміс, про унію та союз з Католицькою церквою, з князем Із'яславом та іншими про це не могло бути і

мови. Важко говорити, які переговори велись князем Володимиром галицьким по релігійних питаннях з угорським католицьким архієпископом, однак, оскільки власне архиєпископ Кукшиш, схилив короля до миру, значить князь Володимир дійсно давав якісь обіцянки архієпископу по релігійних питаннях. На думку В. Татіщева, ці переговори з питань релігійної унії Галицької Церкви з Католицькою князь Володимир галицький використовував, як дипломатичний прийом, задля відвернення угорсько-галицької війни[81,т.III,с.21].

Дослідник І. Шараневич вважав, що угорські єпископи та король пішли на мир з Володимиром галицьким, тому, що князь Володимир галицький був у союзі з візантійським імператором Мануїлом Комнином, який вторгся в межі Угорського Королівства. При таких обставинах король Гейза II був змушений повернутися в Угорщину для захисту своїх кордонів з Візантією [95,с.43].

Таким чином «ціломудрений князь Із'яслав, дбаючи про загальноруські інтереси», як вважає М. Котляр, навів на Галицьку Русь угрів, вважаючи князя Володимира галицького ворогом, Із'яслав швидко забув, що цей його ворог в свій час спас його від реальної загибелі. У внутрішні справи України-Руси втручаючи угорці, поляки, чехи, половці. Іноземною найманою силою він підриває, а не утверджує підвалини Київської держави, власні амбіції князя Із'яслава, які поділяли певна частина київського і волинського боярства[41,с.84-85].

Однак наведення угрів нічого не дало волинському князю Із'яславу, оскільки князь Володимир галицький, як виразився М. Карамзін теж був відважний і честолюбивий, повсюдно приміняв гнучку дипломатію і тим самим був найбільшим ворогом для держав сусідніх, зокрема Польщі, Угорщини і Волині[37,с.298].

Таким чином напад угорців на Галичину, за намовою волинського князя Із'яслава, ще більше згуртував союз князів Володимира галицького і Юрія київського.

Загрозивши князю Володимиру галицькому нападом Угорщини, Із'яслав волинський отримавши зимою 1150 року військову допомогу з Угорщини в 10 тисяч воїнів, він знову рушив на схід, щоб зненацька захопити Київ. Та князь Володимир галицький тримав його під своїм прицільним поглядом. І як тільки князь

Із'яслав знову відправився в похід на Київ, князь Володимир зразу ж з усім військом виступив походом на Волинь переслідуючи князя Із'яслава. В цей же час князь Володимир галицький послав посла в Пересепницю і через певний час з'єднав своє військо з військом князя Андрія Юрійовича. Взнавши про це Із'яслав, побажав повернутися і битися з Володимиром, який зупинився табором через річку Ушицю за лісом. Однак на раді було вирішено йти на Київ на Юрія, який, як було відомо готових до битви військ не мав. Увійдеш у Київ, радили йому воєводи, тоді й Володимир нічого нам зробити не зможе. Якщо чорні клубуки з нами з'єднаються не буде причини боятися ні Юрія ні Володимира. Угорські полководці теж підтримали таку думку. За таких обставин, бачачи велику галицьку силу і уникаючи битву, князь Із'яслав волинський послухав своїх воєвод. Вночі розклав великі вогні роблячи вигляд, що він готується до битви, а сам вночі перебравшись через ріку Тетерів попрямував в сторону Києва. В цей же час, як наголошують джерела, кияни, щоб настрашити Юрія та вигнати його з Києва, сказали йому, що Із'яслав полки Володимира галицького і його дітей розбив. В це повіривши Юрій 6 квітня покинув Київ і виїхав за Дніпро. В цей же час Володимир галицький і Андрій Юрійович стояли з усіми своїми військами біля міста Мильська чекаючи від Юрія вістей і його самого для подальшої боротьби з Із'яславом. Посланці же повернулися і сказали, що Із'яслав пирує в Києві, а Юрій ледве втік в Городець з небагатьма людьми. Володимир же галицький здивувався на те, що Юрій зовсім до оборони не приготувався і повірив у брехливі вісті киян. «Як ви там княжите, я не розумію, він розгнівався і повернув в сторону Галичини. Прийшовши під Мильськ, сказав мильчанам, щоби дали за себе відкуп, якщо усі полоненими та розореними бути не хочуть. Вони же зібрали усе срібло і золото і навіть те що у їхніх жінок у вухах було і зливши його принесли йому, яке він взявши і так побирав всі гради і волості до своїх володінь»[81,т.III,с.24-25].

Дослідник М. Карамзін, розглянувши джерела по питанню зайняття князем Із'яславом Києва, наголошував, що коли Із'яслав просувався з союзним угорським військом до Києва жителі міста Дорогобужа зустріли його з хрестами, та побачивши з ним угрів

так перелякалися, що чуть не вигнали Із'яслава з міста, з великими труднощами він заспокоїв міщан, та всю Руську землю, яка побачивши угрів вагалася чи відходити їй від Юрія чи ні. Будьте спокійні, сказав князь Із'яслав, я керую ними, не лякайтеся їх. Тільки побачивши, що угри не несуть розерення Руській землі всі решта міста піддалися Із'яславу, це дало йому можливість майже без боїв добратися до Києва з якого Юрій поспішно втік. Коли Володимир галицький доганяючи Із'яслава, взнав, що Юрій, як боягуз втік з Києва, сказав: «Сват мій є приклад безпечности, пануючи у Русі, не знає що в ній робиться, один син в Пересопниці, другий в Білгороді і не дають батьку вістей про рух ворога. Чи мені одному воювати зараз з Із'яславом, який увійшов в Руську землю і став сильний», і розізлившись повернувся назад в Галичину збираючи по дорозі данину зі всіх міст волинських, мешканці яких, щоб уникнути розорення, віддали йому усе срібло і золото. І хоча Із'яслав залишив брата Володимира стерегти Володимир, та проти всіх галицьких полків князя Володимира Волинська земля не могла встояти, їй прийшлося вибирати, або заплатити контрибуцію Володимиру галицькому, або перетворитися в попелище [37,с.302-303].

Що стосується вчинку князя Володимира галицького і взяття контрибуції з Волинської землі, то його дії цілком оправдані, адже нещодавно за наведення князем Із'яславом волинським угорців йому теж треба було виплатити угорським вельможам велику контрибуцію. Цю контрибуцію він законно взяв з волинян, як плату за спалені й розорені міста і села в Сяноцькій землі. Цією контрибуцією з Волинської землі князь Володимир поповнював після підкупу угорської знаті, опустілу галицьку казну. Не слід відкидати твердження, що князь Володимир витратив великі кошти на відновлення сіл та містечок в Сяноцькій землі. Дослідник С. Соловйов наголошував, що князь Володимир галицький був здивований неготовністю київського князя Юрія відбити напад. Він, наголошував, Володимир, надіється на мене, як я можу тепер поїхати на Із'яслава, адже тепер у нього вся Руська земля. Причина втечі Юрія з Києва, наголошує С. Соловйов, заключається не тільки в помилці правління і в безпечності Юрія і його синів. Юрій правив

самовладно і пригнітив усю Руську землю, опираючись виключно на своїх суздальських бояр, що визвало незадоволення його правлінням у Києві. Побачивши, що князь Юрій відправив суздальські полки в Суздаль на відпочинок, а чернігівські в Чернігів, а галицькі в Галич, кияни запросили до себе любого їм князя Із'яслава волинського[77,с.456-457].

Таким чином, можна наголосити, що втеча суздальського князя Юрія з Києва і заняття його князем Із'яславом волинським, не припинило феодальної війни в Київській землі в яку, щоб отримати повну незалежність був втягнутий галицький князь Володимир. Князь Юрій не змирився з ганебним вчинком племінника зібрав нове велике військо за Дніпром і знову почав готуватися до допоходу на Київ. Він обравши тактику князя Із'яслава волинського раптовим маршем підійшов до Києва. Не змігши взяти його штурмом, він відійшов до Білгорода. Тут князь Юрій суздальський очікував приходу галицького князя Володимира, до якого після підходу під Київ вислав синівця свого Володимира Андрійлвича[74,с.246].

Князь Із'яслав волинський же це почувши, боячись, щоб під Києвом князь Юрій суздальський не з'єднався з князем Володимиром галицьким, рушив за Юрієм суздальким і наздогнав його полки. Усі виладналися до бою і почалася люта січа, як наголошував Руський літопис: «і перемогли Вячеслав, Із'яслав і Ростислав, Юрія, а половців Юрієвих побили. Як же почув це Володимир, то в той же час поспішно пішов до Галича» [74,с.248-249].

Російський історик В. Татіщев вважав, що князь Юрій суздальський не поспішав битися з князем Із'яславом волинським, за Київ, він маневрував, очікуючи могутнє військо князя Володимира галицького, та князь Із'яслав почав сильно наступати. В цей же час Володимир галицький спішив до нього з усіх сил, він був уже близько в один день їзди де проходив бій. Князю Юрію, вважав В. Татіщев, треба було відступити ще трохи на захід і тоді очевидно Юрій суздальський з'єднався б з Володимиром галицьким і уникнув би розгрому. Володимир галицький отримавши повідомлення, що Юрій суздальський повністю розгромлений з сумом повернувся і пішов в Галич [81,т.III,с.33-34].

Окрилений перемогою, яку він отримав в 1151 році над Юрієм суздальським, Із'яслав побажав зразу ж розправитися з Володимиром галицьким. З цією метою він попросис допомоги в угорського короля, свого родича.

Руський літопис так описує цю подію: «У той же час, коли Мстислав Із'яславович вів на поміч отцю своєму угрів, почув Володимир галицький, що йде Із'яславович Мстислав од короля з підмогою з уграми і пішов у слід за ними. Оскільки ж Мстислав не знав цього, то він став коло города Сапоже, а угри стали навколо нього. Тоді ж вислав був йому і уграм Володимир Андрійович із Дорогобужа багато питва і потім розповів йому Володимир: іде за тобою Володимир галицький. Мстислав не п'ючи з уграми сказав їм: іде Володимир галицький за нами. Угри ж п'яні вихвалялись, мовлячи: як він на нас прийде, то ми будемо з ним битися. Князь Мстислав ото ж ту ніч розставивши сторожів сам ліг спати з уграми. А опівночі прибігли до нього сторожі кажучи: " Іде Володимир, Мстислав тоді з дружиною сівши на коней став будити угрів, а угри лежали п'яні, як мертві. І було перед світом. І вдарив на них Володимир галицький і мало їх захопили, всіх перебили. Мстислав втік з дружиною своєю» [74,с.249].

Дослідник В. Татіщев вважав, опираючись на недійшовші до нас свідчення з джерел, що угрців було вбито 12 тисяч чоловік. Князь Володимир галицький на чолі свої полків, як гроза напав на п'яних угрів, порубав їх усіх і полонив. Взяв в полон головного угорського воєводу і узнавши, що розгром угорського війська по його безпечності відбувся, обрізав йому вуха і ніс і відправив до угорського короля Гейзи II. Князь Мстислав з 200-ма дружинниками утік в ліс. Решта руського війська теж була перебита. В цей же час, наголошував дослідник В. Татіщев, князь Володимир галицький зі злості багато волинських міст завоював і полонив[81,т.III,с.34-35].

Руський літопис так зображує цю подію: «…Тоді ж Із'яславу прийшла вість до Києва, що син його переможений, а угри побиті… І рушив Вячеслав і Із'яслав на Юрія до Переяслава… Билися вони коло Переяслава два дні, спаливши підгороддя. Опісля Вячеслав та Із'яслав та Із'яслав послали послів до Юрія сказавши: ми оба кланяємося тобі. Ти іди до Суздаля, а сина

посади в Переяславі. Юрій же не мав підмоги ні звідки, а дружина його була вся побита і поневолена. І примушений неволею Юрій цілував їм хреста з дітьми своїми»[74,с.250].

Дослідник В. Татіщев наголошував, що хоча Юрій був примушений миритися з Вячеславом та Із'яславом, вважав цей мир як перервою для подальшої боротьби за Київ. Із Переяслава Юрій суздальський послав до Володимира галицького посла тайно і просив його, щоби той знову виступив на Київ і що він знову збирає військо і відомстить Із'яславу за своє нещастя. Із'яслав взнавши про це послав посла до Юрія кажучи: «що ти мені хреста цілував, а сам зазиваєш на мене Володимира галицького. Почувши вість від Юрія суздальського Володимир галицький почав рухатися в сторону Переяслава. Почувши, що Із'яслав так наліг на Юрія, що примусив останнього до укладення швидкого миру, князь Володимир же побачивши це, повернувся в Галич»[81,т.III,с.33-34].

Дослідник Д. Зубрицький вважав, що після декількох поразок князь Юрій суздальський був примушений відмовитися від Києва і віддати його переможцю, волинському князю Із'яславу. В цей же час князь галицький після розгрому угорського війська залишився сам на сам з двома могутніми ворогами, угорським королем Гейзою II та київським князем Із'яславом, який з'єднав сили Київщини і Волині почав загрожувати самостійності Галичини. Таке з'єднання означало повний крах попередньої політичної діяльності князя Володимира галицького, який як тільки не старався, щоб не допустити такого з'єднання. Розгромивши повністю Юрія суздальського Із'яслав києво-волинський готувався, щоб нанести Володимиру галицькому вирішальний удар, ворогу такому хороброму і розумному[18,с.807-8081].

Російський дослідник С. Соловйов вважав, що хоча Із'яслав вигнав Юрія в Суздальську землю, та це не означало, що Юрій припинить боротьби за Київ. Із'яслав розумів, що скоро Юрій підніме всю Суздальську землю і знову прийде до Києва. Якщо до нього долучиться і галицький князь Володимир, то на цей раз вони візьмуть реванш і «остаточно вигонять Із'яслава з Руси». У зв'язку з цим Із'яслав послав посла до угорського короля Гейзи, свого зятя, говорячи: «Володимир галицький дружину твою і мою знищив... дай нам бог відомстити за дружину, збирайся брат ти у

себе, а я у себе. Король відповів, що він уже збирається. Із'яслав боявся, щоби збори не були довгими, оскілики знав, що Юрій збирає і ополчує всю Ростово-Суздальску землю. Йому хотілося до нової війни з Юрієм суздальським розправитися з Володимиром галицьким, щоб уникнути війни на два фронти. З цією метою він відправив до угорського короля сина свого Мстислава, щоб той поспішив короля»[77,с.467].

Князь Із'яслав робив всі спроби, щоби ударити на галицького князя спільно з угорським королем Гейзою II, оскільки сам справитися з могутністю князя Володимира галицького він уже не міг. Дослідник М. Карамзін наголошував, що цього бажав і угорський король Гейза II, оскільки втрата великого 12-ти тисячного війська болем пройшла по всій Угорщині. Кожний із володарів отримав кровоточачу рану від князя Володимира галицького, і кожний готувався до помсти, розумів своє тяке становище і князь Володимир галицький, тому теж досить ретельно готувався до відсічі ворогам[37,с.306].

Угорський король Гейза II, отримавши вже від великого київського князя Із'яслава запрошення, швидко спорядив своє військо і дав знати великому київському князю Із'яславу, що він виступає, та боячись, щоб він сам не був розбитий князем Володимиром галицьким, вимагав від великого київського князя Із'яслава, щоб він поспішив з усіми своїми полками. Як бачимо, наголошував дослідник Д. Зубрицький:«князь Володимир галицький був настільки могутній володар, що його військової могутності боявся навіть угорський король Гейза II»[18,с.81].

Руський літопис так описує нам цю подію під 1152 роком: «У той же час, прислав Гейза король до Із'яслава посла кажучи: Отче! Я кланяюсь тобі. Ти прислав єси про обіду од галицького князя і я ж тут готуюсь. А ти теж готуйся. Ми не облишемо оба сього на собі. Хай як нам із ним бого дасть. Із'яслав тоді послав сина свого Мстислава до короля в Угри, повести короля на галицького князя. Король же назначивши час, коли піти, послав посла до Із'яслава і сказав йому: Я ось на коні вже сідаю і сина Мстислава з собою беру. І ти сідай уже на коні. Із'яслав же це почувши, зібрав всю свою дружину і взявши з собою Вячеславове військо і всі чорні клубуки і киян ліпших і дружину руську…» [18,с.81].

Рис.1. Стародавній Перемишль.

Із'яслав отже прийшов на ріку Сян, що тече під Перемишль. І коли ж він перебрів ріку Сян, то сюди прийшов до нього посол од короля із сотнею дружини і сказав Із'яславу: «Зять король тобі кланяється і так тобі мовить. Ось вже я тут п'ятий день стою, ждучи тебе. Поїдь-но. Із'яслав же це почувши з великим поспіхом поїхав. Із'яслав же пообідавши тут, а тоді виладнавши полки свої пішов до короля. І коли він прибував до табору, то король сівши на коней з мужами своїми виїхав на зустріч Із'яславу з радістю. І тут обнялися вони з великою любовйю і з великою честю і поїхали і сіли в короля у шатрі і стали думати як ото рано завтра поїхати битися. І таким чином вони це надумали…

На другий же день рано король, ударивши в бубни, а тоді приготувавши до бою полки пішов до Із'яслава. І приславши гінця він сказав: поїдь зі своїми полками поблизу мойого війська, а де я стану, тоді і ти стань, щоб добре нам про все гадати. Із'яслав же сказав королеві, сину хай буде так! І прийшли вони до ріки Сяну нижче від Перемишля і тут стали полками своїми. Володимир же стояв по тій стороні своїми полками. А в короля було війська

сімдесять і три полки, окрім Із'яславових полків і окрім повідних коней і обозних. І ввійшовши вони в землю Галицьку, землю Володимирову, вони стали, бо був день неділя, а король за своїм звичаєм ніде не знімався у похід в неділю.

Володимир же не даючи в своїй землі раті ввійти стрів їх і захопив авангард королівського війська. Але на другий день знявся король і рушив, а Володимир відступив і став за укріпленнями. І тоді король почав розсилати полки свої на бродах, а галичани насупроти розтавляти свої полки. Але не могли вони вистояти проти короля, бо куди пішов Володимир з своїм військом, там же і король ставав на проти нього. А Із'яслав пішов своїми полками в гору Сяну на броди і тут підійшовши стояв вище короля на другім боці. І нині ж многі полки угорські пішли мимо Із'яслава на броди. Із'яслав ото ж сказав дружині своїй: Браття і дружина бог ніколи Руської землі і руських синів на безчестя не давав! Вони всюди добували свою честь. І нині браття подбаймо про це всі. У цих землях і перед чужими народами дай нам бог честь свою добути!».

І це сказавши дружині своїй Із'яслав кинувся всіми своїми полками вбрід. А король і всі його полки побачили полки Володимирові вони кинулися всі до них кожен на свій брід і в'їхали звідсіль у військо Володимирове. І так потоптали вони їх і багатьох побили, а інші поховались, а інших захопили.

Володимир же побачивши силу угорську побіг перед ними та врізався в угрів в чорних клубуків і тільки один утік з боярином Ізбигнівом Івачевичем у місто Перемишль. Город же Перемишль вони тоді не взяли були, хоча нікому із нього було битися. А не взяли вони його тому за городом на лузі за рікою Сян був княжий двір і там у ньому добра було багато і туди наринули всі вої…

Із'яслав і король зібрали всіх своїх воїв і всю свою дружину тут же стали оба табором перед городом над рікою Вягром. А Володимир почав слати послів до короля, миру просячи. На ту ж ніч вислав Володимир своїх мужів до архієпископа Кукниша і до воєвод королевих, і навмисне прикинувся ніби він поранений і сказав їм: «Благайте за мене короля. Ранений я є вельми. І я каюся за те королю, що тобі я через серце вередив, а іще що став проти тебе. Нині ж королю бог гріхи прощає і ти мені се прости і не видай мене Із'яславу, тому, що я вельми є недуж. А якщо мене

бог візьме, то сина мого ти прийми до себе. І се хай йому спом'януть мужі його: Отець твій був сліпий, а я отцю твоєму досить послужив своїм списом і своїми полками за його обіду із ляхами я за нього бився. Спом'яни про мене те все мені прости.

І многі дари вислав він архієпископу і мужам тим золотом і сріблом і посудом золотим і срібним і одежею, щоби вони вблагали короля, щоби він не став на нього і волі королеви не вчинив».

На другий день король із'їхавшись з Із'яславом розповів це Із'яславу і сказав: «Отче. Я кланяюсь тобі. Осе Володимир прислав до мене і благав він і кланяється, а ще він і ранений є вельми і не буде жити. І я тобі отче про це даю знати. А ти йому що одповіси?

Із'яслав же сказав королеві: Сину, якщо Володимир помре, то се бог убив його... Нині ж дав нам його бог, то ми самого захопимо, а волость його візьмемо. Мстислав Із'яславович також вельми переконував короля, а найпаче отця свого Із'яслава всіма провинами Володимира. Але король його не послухав, а послухав архієпископа і всіх мужів своїх, тому, що Володимир вислав їм майно своє. І сказав король: Я не можу його вбити… бо він благає мене і клянеться мені і за свою вину кається. Але якщо нині хрестацілувавши, одступить він нього, то тоді як мені з ним бог дасть. Хай або я буду в Угорській землі або він в Галицькій. Володимир прислав посла також до Із'яслава і сказав: Брате я кланяюсь тобі і каюся за свою вину, тому що я винуватий єсмь. То ж нині брате прийми мене до себе, і прости мені і короля застав нехай мене прийме. А мені дай бог з тобою бути. Із'яслав же на те все не хотів навіть уваги звертати, але через короллеву принцип і його мужів він почав тоді з ним ладнатися. І сказав король Володимирові: на тім тобі хреста цілувати, що скільки ти взяв городів в Руській землі, то все тобі треба повернути із Із'яславом перебувати і не відлучатися від нього ні в добрі ні в злі, а завши з ним бути. І він на все це з радістю згодився. Із'яслав однак не хотів водити його до хреста… Хай він одужить, я тоді отче за се візьмуся, я або голову свою зложу, або добуду Галицьку землю. А нині я його вбити не можу. І так послали вони своїх мужів кажучи: «Ось ти прислав єси до нас обох. Нині ж ми на тебе то облишаємо і волость від тебе не одбираємо. Але на тім

тобі цілувати хреста, скільки ти взяв волостей в Руській землі, то тобі треба повернути все, і від Із'яслава тобі не одлучатися, але завше із ним бути. І сказали мужі Із'яславові та королеві. Так тобі і мовлят Із'яслав і король: Ти прислав єси до нас і за свою вину каєшся, тому ми обидва тобі те все прощаємо і волості од тебе не одбираємо. Але на тім цілуй хреста чесного. Скільки за тобою городів руських, то тобі все треба повернути і від Із'яслава тобі не одлучатися до кінця життя свойого. А допоки ти жив єси, то бути тобі завше з ним разом. Володимир ото ж на всім на тім цілував хреста, але лежав удаючи ніби він знемагає од ран, хоча ран на ньому не було. Із'яслав же з королем з'їхались разом і таким чином пробувши у великій приязні і великій веселості, роз'їхались, король в свою землю пішов в Угри, а Із'яслав в Руську землю»[74,с.249-251].

Російський дослідник В. Татіщев вважав, що князь Володимир галицький готувався дати бій київському князю Із'яславу і угорському королю Гейзі II. Для цієї боротьби він отримав допомогу від Візантії та Болгарії. Із'яслав для проведення військової кампанії в Галичині отримав допомогу від угорського короля і польських князів. Володимир совокупив воєдино усі війська від Дунаю до Галича найняв також 30 тисяч болгар і сербів і власного війська мав 70 тисяч. У короля угорського було 73 полки у Із'яслава було 30 тисяч. Приблизно таке ж військо було і у князя Володимира галицького з найманцями. Князь Володимир галицький своїм військом не пускав їх через ріку Сян переїхати і спіймали галичани кормильників короля, що необережно виїхали до ріки. Ранком виступив князь Володимир галицький з усім своїм військом до ріки, та бачучи, що йому військ королевих не утримати, відступив і став трохи вище по ріці у хорошому місці, зайнявши високі, залишивши по сторонам болотисті місця. Король же зразу пішов за ним, Із'яслав пішов вище. Володимир же сильно стояв проти Із'яслава і броди його утримував і королівські полки, що не перейшли два рази у суматоху приводив. Із'яслав не дивлячись на упадок духу людей, хоч і перейшов ріку та не зміг від берега далеко іти і королю помогти, були перед ним глубокі рви, він стояв на одному місці до того часу поки декілька полків угорських йому не прийшли на поміч. Тоді Із'яслав наступив всією силою на Володимира і

зім'яв його ліве крило. В цей же час і король перейшов у наступ зі своїми полками, та Володимир сильно проти нього бився і не дав йому дальше іти, що змусило обидві наступаючі сторони, як руських киян так і угрів і була січа жорстока. Угри не хотячи залишитись в соромі перед руськими, не хотячи уграм честь перемоги уступити і одні і другі хотіли своєю хоробрістю щигольнути і з усім усердям наступали на галичан, та їх атаки були відбиті. Мстислав же Із'яславович бачучи короля в печалі, взяв меч в руки і кинувся на полки галицькі сказавши королю: " Ти за нас нині терпиш, а мені соромно так стояти. Король же жаліючи Мстислава сам з усім своїм двором наступив і в'їхав в галичан і болгар і став рубатись. Володимир хоча бачив свої на лівому крилі від Із'яслава зім'ятих, що як муж надто хоробрий, показуючи над уграми свою хоробрість в'їхав сам з кращими людьми в угорські полки і в чорних клубуків і яких багато дуже побив, до того часу допоки при ньому мало людей залишилось і ледве зміг сам від'їхати, бо серби і болгари втративши хоробрість почали відступати за болота. В той же час і усі галицькі полки почали відступати. В такий час Володимир залишився в нападаючому авангарді при загальному відступі військ із військовим загоном боярина Ізбігнева і боярином Вятевичем. При такій ситуації Володимир не міг відступити разом з військом, оскільки шлях до військ йому був відрізаний, тому князь Володимир відступив в Перемишль. Відступаючі війська князя Володимира, керовані відважними галицькими полководцями, які відходили в бойовому порядку, не переслідувались і залишились цілі тільки тому, що на шляху наступаючих угрів і руських, на поляні, лежав княжий двір у якому було багато різного майна та припасів. Князь Володимир бачучи, що відрізаний від всіх галицьких військ почав просити миру у короля Гейзи і Із'яслава. Він нагадав королю про свою допомогу його батьку, дав великі дари його вельможам. Тому король і особливо архієпископ, що тайно отримав дари хотіли миру. Угорські вельможі і архієпископ так говорили королю: «нам буде краще, що великі руські князі не єдині, хай буде їх більше і хай вони одні з одними воюють і нам не вредять і нам боятися не буде причини. А якщо Володимира віддаш в руки Із'яславу, сором тобі буде перед усіми государями… І так вони усі найзнатніші угорські вельможі і

особливо архієпископ Володимира вигороджували. І король усіх їх послухав сказавши Із'яславу: не можу погубити просячого милості і каючогося в винах і цим схилив Із'яслава до миру» [81,с.39-40].

Від князя Володимира же король і угорські вельможі, наголошував В. Татіщев, опираючись на свідчення недійшовших до нас джерел: «золотом і сріблом і товарами взяли більше як на 2000 гривень. І так роз'їхались»[81,с.39-40].

Таким чином перед нами два різні джерела, які описують нам одні і ті ж події: Руський літопис і Татіщевський літописний збірник. Де свідчення першого можна умовно назвати «Літописом князя Із'яслава Мстиславовича київського», другий «Літопис князя Володимира Володаровича галицького». Про те свідчення «Літопис князя Володимира Володаровича галицького» більш об'єктивні ніж свідчення «Літопису Із'яслава київського», зауважував ще сучасний російський історик Б. Рибаков. Руський літопис, тобто літопис Із'яслава київського відстоює інтереси цього князя проти Ольговичів, Юрія суздальського і Володимира галицького, а значить затушовував факти історії періоду 1146-1154 років. З свідчень обидвох джерел ми бачимо грандіозну феодальну війну за київський великокнязівський стіл в яку втягнуті з різними інтересами всі володарі центрально-східної та південної Європи [72,с.161-163,с.206].

Князь Володимир галицький у цій війні бажав одного - повної незалежності Галичини, тому боротьба, яка розгорілася навколо Києва і яка знисилювала стару столицю України-Руси, були тим джерелом, яка перетворювало Галицьке князівство в незалежну феодальну державу, якою до речі вона і була як королівство Склавинів з II по IV століття з V - по X століття, під назвою, Великої чи Білої Хорватії, до завоювання у кінці X століття, а тобто в 993 році, Київською Руссю. Власне до цього часу Велика чи Біла Хорватія, яка довгі віки очолювалась з міста Перемишля і з 1141 року стала називатися відносно свого нового столичного центру, міста Галича, під орудою нової династії, київських князів Ростиславовичів, Галицькою державою, яка стала на новому витку історичному розвитку Карпато-Дністровської цивілізації, могутньою центрально-європейською країною з незалежною від

сусідів політичною, господарсько-економічною та культурно-християнською інфраструктурою[67,с.74].

Під Перемишлем, згідно свідчення «Літопису Володимира галицького», який використав дослідник XVIIIстоліття В. Татіщев, ми бачимо, що князь Володимир галицький, повністю незалежний і могутній володар Карпато-Дністровської цивілізації, який , я виразився літописенць «совокупив воєдино усі війська від Дунаю до Галича найняв також 30 тисяч болгар і сербів і власного війська мав 70 тисяч». Літописець порівнює військові сили угорського короля і київського князя Із'яслава: «У короля угорського було 73 полка у Із'яслава київського було 30 тисяч, приблизно таке ж військо було і у князя Володимира галицького з найманцями»[81,с.39-40].

Угорський король Гейза II та угорський архієпископ уже вважають князя Володимира «великим галицьким князем» це видно із розмови короля і архієпископа: «Угорські вельможі і архієпископ так говорили королю: нам буде краще, що великі руські князі не єдині, хай буде їх більше і хай вони одні з одними воюють і нам не вредять і нам боятися не буде причини. А якщо Володимира віддаш в руки Із'яславу, сором тобі буде перед усіми государями…»[81,с.39-40].

Як бачимо, угорський король Гейза II та архієпископ вважаю князя Володимира галицького собі рівним володарем, що видно із свідчень під час укладення миру угорського короля Гейзи II та Із'яслава київського з Володимиром галицьким: «Але якщо нині хреста цілувавши, одступить від нього, то тоді як мені з ним бог дасть. Хай або я буду в Угорській землі або він в Галицькій…».

«Київський князь Із'яслав же з королем з'їхались разом і таким чином пробувши у великій приязні і великій веселості, роз'їхались, король в свою землю пішов в Угри, а Із'яслав в Руську землю…»[74,с.249-251].

Таким чином із свідчення даного джерела ми бачимо, що в час військового походу на князя Володимира галицького в центрально-європейській громадській думці, що Угорська земля, Гальцька земля і Руська земля, це різні політичні, господарсько-економічні та державні етноструктури[49,с.140].

Татіщевський літопис розповідає також і про такий дипломатичний прийом князя Володимира галицького, як підкуп

угорського короля та угорських вельмож, що до речі підтверджує своїми свідченнями і Руський літопис. Суму яку заплатив князь Володимир галицький по тих часах 2000 гривень була великою, а це значить, що він був досить могутнісм центрально-європейським володарем. На жаль джерела не подають цифри, за яку суму князь Володимир галицький найняв 30 тисяч болгар і сербів, які були сусідами його Галицької держави на Дунаї, однак ясно, що князь Володимир мав у Дунайському регіоні міцні політичні і господарсько-економічні позиції і був там впливовим володарем. В той час коли «Літопис князя Володимира галицького» подає повний хід військової кампанії під Перемишлем, «Літопис князя Із'яслава київського» коротко характеризує всю кампанію. Із свідчення «Літопису князя Володимира галицького» нам стає ясно, чому він припинив боротьбу і почав просити миру, як і всю причину, яка дала можливість зостатися цілим усьму його війську і в подальшому за наявності останнього, утримати всю повноту влади в Галичині. Як наголошував Татіщевський літопис: «В той же час і усі галицькі полки почали відступати. В такий час князь Володимир залишився в нападаючому авангарді при загальному відступі галицьких військ із військовим загоном боярина Ізбігнева і боярином Вятевичем. При такій ситуації князь Володимир не міг відступити разом з військом, оскільки шлях до військ йому був відрізаний, тому князь Володимир відступив в Перемишль. Відступаючі війська, керовані випробуваними в боях воєводами, відходили в бойовому порядку, не переслідувались і залишились цілі тільки тому, що на шляху наступаючих угрів і руських, на поляні, лежав княжий двір у якому було багато різного майна та припасів. Князь Володимир бачучи, що відрізаний від військ почав просити миру у короля і Із'яслава»[81,с.39-40].

Попробуємо зробити порівняльний аналіз свідчень Руського літопису та літопису, який був відомий В. Татіщеву про події під битви під Перемишлем в 1151 році. Із свідчень Руського літопису, можемо зрозуміти, що літописець наближена особа до київського князя Із'яслава, оскільки він передає нам всі взаємовідносини великого київського князя Із'яслава з угорським королем Гейзою II, як особисті розмови так він знає всі їх спільні стратегічні плани, як плани окремих сторін. Він буває при спільних

сніданках, обідах, весіллях та особистих взаєминах двох володарів. Досить конкретно він описує битву під Перемишлем. Він добре знає маневри угорських та руських військ, переговори між князем Мстиславом та королем Гейзою, наголошуючи на особистій участі всіх князів Руси і угорського короля Гейзи II в битві. В той же час Руський літопис приховує і применшує роль князя Володимира галицького в битві словами: « Володимир же побачивши силу угорську побіг перед ними і врізався в чорних клубуків і тільки один з боярином Ізбігневом Івашевичем утік в місто Перемишль»[74,с.252].

Така коротка звістка про хід великого бою у якому ми не бачимо нікого з дійових осіб зі сторони князя Володимира галицького як і не знаємо кількість вбитих та попавших в полон, явно не повна і не відповідає реаліям ходу битви під Перемишлем. Зауважимо, що Руський літопис подав свідчення, що угорський король Гейза II знав про приготування князя Володимира галицького до бою і про наявне у нього велике військо. Він, як наголошував літописець: «п'ять днів чекав на князя Із'яслава київського боячись самочинно входити в Галицьку землю і бути розгромлений князем Володимиром галицьким». Літописець коротко наголошує, що полк Володимира був потоптаний і збитий, однак він не говорить, що він був розгромлений наголову чи всі його воїни ї бояри попали в полон. «Угри і кияни кинулися у Володимирове військо», однак як проходив сам хід битви ми з Руського літопису так і не знаємо, єдине що зауважено, що «одні перед одними не бажали засоромитися і віддати першість перемоги». Руський літописець, як бачимо не показав всіх поразок і прорахунків угорського короля Гейзи і київського князя Із'яслава під Перемишлем. Він розкриив тільки ті місця, які були потрібні київському князю Із'яславу. Літописець не показав могутність і добренавченість галицького війська, воно судячи із висловів угорського короля майже не уступало по озброєності і навченості угорському, в той же час було могутніше ніж київське. Це видно із свідчення, коли король почав розставляти свої полки, а галичани свої, але не могли вистояти проти короля, наголошує Із'яславів літописець, бо куди пішов Володимир з своїм військом там стояв і король. Як бачимо навіть із Руського літопису, роль угорського війська у

розгромі князя Володимира галицького під Перемишлем домінуюча, роль Із'яслава київського у цій битві допоміжна.

Про суто Із'яславове військо, яке б маневрувало супроти галичан, немає ніяких свідчень, літописець тільки наголошує на могутності угорського війська: «а в короля було 73 полки окрім Із'яславових полків, окрім повідних коней і обозних». Про те, що угорський король задавав тон першості в усій кампанії свідчить і «Літопис князя Із'яслава Мстиславовича київського»: «На другий день король приготувався добою і послав посла Із'яславові, щоби він перебував з своїм полком біля його війська… Із'яслав же відповів, хай буде так». Про домінування угорського короля Гейзи II в цій кампанії говорить і той факт, що князь Володимир галицький послав посла просити миру не до київського князя Із'яслава, а до угорського короля Гейзи II, від якого власне залежала його доля[74,с.252].

Це видно із позицій по питанні долі Галицької держави. Так великий київський князь Із'яслав бажав вбити князя Володимира галицького, а Галицьку державу його приєднати до своєї, угорський король Гейза II явно з цим не згоджувався, наголошуючи, що князь Володимир галицький: «кається і в подальшому буде в дружбі з великим київським князем Із'яславом і угорським королем Гейзою і міста всі захоплені в Руській землі віддасть». Як бачимо викладені свідчення Руського літопису не відповідають ходу реальних подій в битві під Перемишлем. Це зауважив ще використовуючи недійшовші до нас джерела в XVIII столітті російський історик В. Татіщев, наголошуючи: «князь Володимир взнавши, що король зговорився з Із'яславом на нього іти велів швидко всім своїм військам від Дунаю і усієї Країни Дністра, до Галича збиратися, також болгар найняв і сербів 30 тисяч за гроші, які прийшовши стали на Дністрі біля Галича. І було війська у нього більше як 70 тисяч. Оскільки В. Татіщев наголошує, що сербів і болгар було 30 тисяч, то власне військо Володимира галицького складало 40 тисяч. Цьому війську князя Володимра галицького протистояло 73 полки угорського короля і 30 тисячне військо Із'яслава. При такому військовому розкладі стає ясно, що поодинці ні угорський король Гейза II ні великий київський князь Із'яслав не були страшні князю Володимиру галицькому. Злучене військо

угорського короля Гейзи II і Із'яслава київського налічувало 110-120 тисяч воїнів, проти 70-80 тисяч, які були під орудою галицького князя Володимира»[81,с.36-37].

Дослідник В. Татіщев вважав, що військові сили обидвох сторін були приблизно одинаковими, оскільки князь Володимир галицький відважився відкрито дати бій угорсько-руській коаліції. Таку силу він міг реально мобілізувати, якщо взяти за основу, що володіння його Галицької держави простягалися від Сяну, Карпат, витоків Дністра до Дунаю[81,с.37].

По цьому питанню визначні вчені В. Пашуто, Л. Черепнін, Б. Греков вважали, що територія Подунав'я була власністю галицького князя. Князь Володимир галицький так сильно укріпився в Подунав'ї, що тримав там своїх посадників, які вирішували для поповнення його казни усі господарсько-економічні справи[55,с.367].

Дослідник В. Татіщев явно наголошував на невеликій кількості руського війська: «У той же час, коли князь Володимир галицький побачив, що не зможе втримати броди проти угрів, то Із'яславове військо тримав сильно і не давав йому через ріку переправитися. Князь Із'яслав побачив, що тут його військо не перейде, і пішов вище по ріці, а цей брід залишив королівському війську… І тільки допомога королівського війська дала можливість князю Із'яславу переправитися». Згідно свідчень Татіщевського літопису: «князь Володимир галицький приступивши до ріки сильно броди захищав і Із'яславові полки утримував, королівські полки, що уже переходили назад відганяв. Із'яслав не дивлячись на упадок духу людей, хоча один раз і був перейшов не зміг далеко від берега відійти і королю допомогти, тому, що перед ним був глубокий рів. Із'яслав бився на місці, допоки йому на допомогу не перейшло декілька угорських полків, що вище по броду перейшли річку. Тільки тоді, Із'яслав з усією своєю силою наступив на Володимира і зім'яв ліве його крило. В той же час і король з усіми своїми полками перейшов ріку, та Володимир запекло проти нього бився і не дав йому дальше іти. Хоробрість була із однієї і з другої сторони. Перелом у битві під Перемишлем, очевидно, наступив тоді, коли Мстислав після звернення до короля з усіми своїми людьми кинувся на галичан. Тоді, король сам з усім двором в'їхав у галичан і болгар.

Власне в це час військо його, зокрема перші серби і болгари почали відступати за болота. В цей же час і Володимирові полки стали відходити. Сам князь Володимир, щоб зупинити наступ врізався з своїм полком у чорних клубуків і багато їх побив, однак внаслідок глубокого входу в розположення військ ворога був відрізаний від відступаючого війська, що заставило його відступити в Перемишль»[81,с.37-38].

Свідчення В. Татіщева більш конкретно описують нам сам хід бою, причини, які спасли від розгрому галицьке військо і умови та хід переговрів між угорським королем Гейзою II, великим київським князем Із'яславом та князем Володимиром галицьким, яскраво показують окрім збитків, розграбування княжого двору, і матеріальні витрати в 2000 гривень князя Володимира галицького [81,с.39-40].

Як бачимо детальний опис ходу битви під Перемишлем по свідченнях «Літопису князя Володимира галицького», які використав в XVIII столітті В. Татіщев відповідає реальному ходу історичних подій у співставленні з іншими джерелами включаючи і свідчення про цю подію Руського літопису.

У висновок можемо наголосити, що тільки за допомогою могутнього угорського війська князю Із'яславу київському вдалося отримати тимчасову перемогу над князем Володимиром галицьким і «Перемишльське замирення» не вирішувало питання відносин між князем Із'яславом київським і князем Володимиром галицьким. Цілком очевидно, що битва, яка була з військовою гідністю програна князем Володимиром галицьким показує могутність його Галицької держави. Князь Володимир галицький зумів не тільки зберегти все військо, яке відступило в глубину Галичини, але й провести успішні переговори, сам зберегтися живим, зберегти і цілісність та недоторканість своєї Галицької держави. Цю битву він хоч програв, але з належною гідністю, показуючи своїм прикладом хоробрість усьому галицькому війську. Скувавши своєю дружиною всю силу угорського та руського війська він дав можливість усьому своєму війську відступити і залишитися цілим. Дослідник Д. Зубрицький вірно наголошував, що добича у тогочасній війні була головнішим завданням воїнів. Тому переслідування галицького війська відійшло на задній план, коли на дорозі виріс княжий терем.

Тому все військо кинулося його грабувати забувши про втікаючого ворога[18,с.83].

Дослідник С. Соловйов вважав, що битва під Перемишлем для князя Володимира галицького закінчилася незначними втратами, розграбунком княжого терема і контрибуцією в 2000 гривень. В цей же час зобов'язання які він взявся виконувати ні до чого його не зобов'язували. Якщо до того ж добавити, що галицьке військо його, яке організовано вийшло з бою, залишилося цілим, і могло дальше утримувати його владу в Галичині, то він і надалі залишався одним із наймогутніших володарів в центрально-східній Європі. Якщо врахувати й те, що князь Володимир галицький був у дружніх відносинах з більшістю угорських найвизначніших сановників, включаючи архієпископа, то можна наголосити, що підтримка угорським королем Гейзою II великого київського князя Із'яслава відбулася в останнє[77,с.468].

Галицький дослідник І. Шараневич в своєму дослідженні наголошував, що угорський король Гейза II не наздоганяв відступаюче галицьке військо. Його військо кинулося грабувати княжий палац, тому що угорські воєводи воювали з неохотою проти галичан і не бажали знищення Галицької держави князя Володимира. На погоні за галицьким військом настоював київський князь Із'яслав, та угорці не хотіли більше воювати, вони бажали задовільнити свої бажання грабунками княжого палацу. Побачивши це Із'яславове військо теж кинулося грабувати майно Володимира галицького [95,с.43].

Дослідник М. Карамзін вважав, що у час коли угри і кияни грабували княжий двір, забувши про існування галицького війська, це дало останньому знову зібратися в місті Перемишлі і укріпити позицію у ньому князя Володимира галицького [37,с.307].

Галицький дослідник Д. Зубрицький описує становище галицького князя: «Наступила глуха ніч після кровопролитного бою, втомлений денною боротьбою галицький князь Володимир задумався тяжкою думою. Він переконався, що його союзники візантійський імператор Мануїл і князь Юрій суздальський в зв'язку з віддаленістю не виручать його із становища у яке він попав. Можна було ще боротися і ще раз попробувати щастя у війні, сил ще було достатньо, та він не захотів вводити війну в

Галицьку землю. Він повважав, краще пустити в хід дипломатію, оскільки війна сьогодні для нього може мати пагубні наслідки. Князь Володимир галицький вирішив перед тим, як приступити до продовження війни, перед якою стояв неминуче, попробувати добитися миру. У нього серед найзнатніших угорських вельмож були родичі його дружини, принцеси Софії, які претендували на королівський трон і безперечно розраховували на його військову допомогу. Окрім родичів були і друзі, серед яких архієпископ з яким князь Володимир галицький давно вів дискусії по питанню унії церков. Опираючись на останніх і купивши золотом їх і приятеля архієпископа Кукшиша він відправив послів в королівський стан. Посли, як наголошують джерела, в першу чершу обдарували золотом давнього приятеля Володимирового архієпископа Кукшиша, королю Гейзі II теж піднесли дари і нагадали про допомогу князя Володимира галицького батьку Гейзи II, Белі II, не забули сказати, що дружина Володимира угорська принцеса Софія, сестра Гейзи II, знемагає в Перемишлі. Угорські друзі і родичі князя Володимира, що складали найблище оточення короля, архієпископ, виявили особливе заступництво князю Володимиру, який «каявся перед королем за перебите його військо», говорячи: «якщо видаш Володимира Із'яславу, сором тобі буде перед усіми государями». Усі разом угорські вельможі переконували короля Гейзу II у користь галицького князя Володимира. Взнавши про це київський князь Із'яслав почав перед королем в усіх бідах звинувачувати Володимира, однак, король Гейза II не послухав Із'яслава, а послухав своїх вельмож і архієпископа, тому що Володимир, як стратегічний сусід був Угорщині менш грізний ніж об'єднавший би всю Русь від Києва до Карпат, великий київський князь Із'яслав. Зрештою угорський король Гейза II оцінив і по військовому ситуацію. Він побачив, що місто Перемишль добре приготовлене до тривалої облоги, до нього знову стікаються галицькі війська. Щоб взяти місто Перемишль штурмом треба втратити не менше 10 тисяч воїнів. Угорський король Гейза II розумів допоки він буде стояти під містом Перемишлем з сумнівним кінцем, його ворог візантіський імператор Мануїл в цей же час захопить сусідні землі. Втративши багато воїнів при штурмі Перемишля угорський король Гейза II всерівно змушений

буде віддавати місто великому київському князю Із'яславові, який автоматично після цього стане володарем «половини руського світу» і найнебезпечнішим з Угорським Королівством, сусідом, небезпечнішим ніж князь Володимир галицький. Князь Володимир же обмежений владою у власній Галицькій державі, про захоплення Галичини угорські можновладці ще тоді не мріяли, був менш грізнішим ніж великий київський князь Із'яслав, все це говорило угорському королю Гейзі II в користь скорого укладення миру, на який його схиляли і всі його найзнатніші вельможі та архієпископ. Перемишльський мир, вважав галицький дослідник Д. Зубрицький, був великим успіхом князя Володимира галицького. При його укладенні він показав себе тонким, проникливим політиком і дипломатом, точно розрахував усі за і проти і уклав вигідний мирний договір, який фактично його ні до чого не зобов'язував. Віддавши золото і срібло, князь Володимир зберіг більше, єдність і могутність своєї Галицької держави, спокій у внутрішньому господарсько-еконмічному розвитку, що дало можливість його батківщині мирно господарсько-економічно розвиватися відхиливши нашестя багаточисельних іноземців»[18,с.86-87].

Дослідник І. Шараневич нічого надзвичайного в підкупі князем Володимиром галицьким угорських сановників не бачив. Підкуп, на думку дослідника, був невід'ємним атрибутом середньовічних політичних діячів і князя Володимира галицького в тому числі. Мягкістю умов миру, наголошував дослідник, був той факт, що імператор Візантійської імперії Мануїл загрозив Угорському короліству війною, що очевидно пішло на користь князю Володимиру галицькому при укладенні миру. Загроза візантійського імператора та настанови власних вельмож дозволили угорському королю Гейзі II зробити вибів на користь м'яких умов миру для князя Володимира галицького. Всі ці обставини і пояснюють ситуацію, чому угорський король Гейза II не гнався за галицькими військами, а обмежився облогою Перемишля, грабунком майна в теремі князя Володимра і швидким укладенням миру. Король Гейза II прекрасно розумів, що війна між князями Із'яславом і Володимиром після цього ще більше загостриться, тому, що військовий потенціал галицького князя залишався ще дуже великий. Його військо було ціле і при

першій кращій для князя Володимира галицького ситуації ним будуть відвойовані втрачені під Перемишлем позиції. Угорський король Гейза II розумів, що князь Володимир галицький не тільки не признає над собою влади київського князя Із'яслава, але й не віддасть жодного захопленого ним міста в Руській землі [95,с.43].

Дипломатія князя Володимира галицького, якого Руський літопис, часів Із'яслава називає «багато говірливим», своїми зусиллями звела на нівець таку добре підготовлену київським князем Із'яславом військову кампанію проти Галичини. Київський князь Із'яслав зразу по виході з Галичини відчув це. Коли його люди приїхали в обіцяні Володимиром «руські міста», то були прогнані звідтіля воєводами князя Володимира. Сам князь Володимир галицький насміється у слід від'їзджаючому з Галича послу князя Із'яслава київського: «Поїхав муж руський ухопивши гради». Сама перемога у жорстокому бою дала зрозуміти і угорськму королю Гейзі II і київському князю Із'яславу, що боротьби князь Володимир галицький не припинить і згодом зібравши і вивчивши нове військо продовжить її. Внаслідок добре проведених переговорів, князь Володимир галицький зробив так, що іноземці, як виразився дослідник Д. Зубрицький: «з чим прийшли в Галичину з тим і пішли. Однак вони зрозуміли, що Галицька держава є вже добреулаштована в політичному, господарсько-економічному та військовому розумінні, з якому їм треба рахуватись. Доблесть на полі бою князя Володимра галицького вміння дивитись смерті в лице, яку він узгоджував з талантом тонкого дипломата, який знав в свій роковий час всю політичну європейську ситуацію, робить честь цьому енергійному і талановитому центрально-європейському володарю, видатному творителю Галицької держави»[18,с.87].

Що стосується подарованих великим київським князем, сватом Юрієм міст в «Руській землі» за військову допомогу, то князь Володимир галицький вважав, що ці міста є уже назавжди його власністю і не збирався відділяти їх від Галичини, оскільки князь Із'яслав київський не мав сили їх відібрати у князя Володимира галицького і це прекрасно розумів і угорський король Гейза II, то питання з віддачею міст повисло в повітрі. Князь Володимир галицький не допустив посадників у Погоринські міста, оскільки

зберіг навіть після поразки в битві під Перемишлем, значну військову силу, якій князь Із'яслав київський сам без угорського короля Гейзи II не міг протистояти. Дослідник О. Рапов вірно зауважував, що велика військова кампанія князя Із'яслава київського в Галичині закінчилась повним провалом. Угорський король Гейза II побачив, що київський князь Із'яслав слабший у військовому розумінні за князя Володимира галицького, володар, якого йому більше у його західній політиці підтримувати не слід, оскільки це відіб'ється для нього наводом на Угорщину візантійських військ. За обставин могутності князя Володимира галицького, князь Із'яслав київський ніколи не зможе відібрати від князя Володимира галицького, міст у Руській землі, а сам князь Володимир галицький їх ніколи не віддасть. Таким чином, усі подаровані сватом, великим київським князем Юрієм міста в Руській землі: Бужськ, Шумськ, Тихомль, Вигошів, і Гнойниця, наголошував дослідник О. Рапов, князю Володимиру галицькому вдалося зберегти за собою[67,с.73].

Інший російський дослідник М. Карамзін теж наголошував, що угорський король Гейза II, хоча і говорив, щоб князь Володимир галицький віддав міста в Руській землі, та особливого усердя у скорому вирішенні цього питання не прикладав. Наприклад, угорський король Гейза II міг домогтися негайної віддачі міст, однак цього не сталося. Із літописних свідчень стає ясно, що угорський король Гейза II поспішав з укладенням миру з Галицькою державою, очевидно тому, наголошував М. Карамзін, що візантійський імператор загрожував війною чи вже вторгся в Угорщину. До короля доходили слухи про наступ візантійського імператора Мануїла на Угорську державу. Очевидно візантійський імператор Мануїл взнавши про укладення легкого миру для князя Володимира галицького особливо не розвивав військової кампанії[37,с.307].

Візантійський імператор Мануїл I, як зауважував київський дослідник Л. Махновець, часто нападав на Угорщину і відбирав порубіжні землі в Угорського королівства. Один раз він навіть загрожував взяттям угорської столиці Буди, тому переляк угорського короля цілком можна зрозуміти. У подальшому угорський король Гейза II не підтримував військових походів князя Із'яслава київського проти князя Володимира галицького

відговорюючись: «у мене війна з цесарем, якщо буду вільний то прийду»[74,с.226].

Звертаючись в черговий раз за допомогою у 1152 році Із'яслав говорив королеві: «самого ми тебе не зовемо, тому що знаємо, що цесар проти тебе воює»[74,с.240].

Тому ми у своєму дослідженні схиляємось до думки, що швидке укладення нічим не обтяжливого для князя Володимира галицького мирного договору, була загроза угорському королю Гейзі II від візантійського імператора Мануїла, який був з князем Володимиром галицьким не тільки в союзних, але й в родинних відносинах, оскільки рідна сестра князя Володимира галицького Ірина була дружиною стрия імператора Мануїла, Ісаака Комнина [74,с.226].

Приблизно такої ж точки зору дотримується київський дослідник П. Толочко, який наголошує: «Немає сумніву, що на угорського короля Гейзу II справили враження дарунки князя Володимира галицького і він послухав порад своїх духовних і світських сановників. Напевно так воно і було, але не виключено, що в угорського короля Гейзи II були й важливіші причини, які змушували його швидше завершити цю війну. Йому стало відомо про приготування візантійського імператора до походу на Угорщину, яка «провинилася перед візантійським імператором Мануїлом I не тільки допомогою сербам у їх боротьбі проти всесвітньої імперії, але й підтримала київського князя Із'яслава Мстиславовича у його боротьбі проти родича і союзника та васала Візантійської імперії, князя Володимира галицького». Перед угорським королем Гейзою II була невизначість. Взяти швидко добре укріплене місто Перемишль було неможливо, довготривала облога могла нічого не дати, а за цей час візантійський імператор Мануїл міг раптово вдарити з другої сторони на Угорщину. Одже, як бачимо Галичина часів князя Володимира була зв'язана невід'ємно з політичними та господарсько-економічними як і культурно-християнськими процесами, які проходили у тогочасній центрально-південній Європі»[86,с.133-135; с.26-27; с.307].

З'ясуємо в контексті галицької проблеми і візантійсько-угорські відносини. Як бачимо із свідчень джерел уже в 1149 році галицький князь Володимир мав з Угорським Королівством

досить ворожі відносини з другої сторони союзні з Візантійською імперією. Ряд джерел наголошують, що князь Володимир галицький зробив у підтримку походів візантійського імператора Мануїла І ряд вторгнень в Угорщину.

Історики XIX століття Д. Зубрицький, І. Шараневич, М. Карамзін вважали, що ці походи князь Володимир галицький робив захищаючи інтереси Бориса Коломановича[18,с.87].

Сучасний український історик П. Толочко вважає, що у військовий конфлікт між Візантійською імперією і Угорщиною був втягнутий на стороні Візантії і князь Володимир галицький. Візантійсько-угорське притистояння розпочалося із-за того, що Далмація, яка раніше була підданою Візантіської імперії перейшла під угорський протекторат.

В осені 1151 року візантійський імператор Мануїл вирушив з великим військом на Угорщину. Щоб прикрити пряму інтервенцію він сказав, що йде на Угорщиною з метою востановити на престолі Бориса Коломановича. З цією метою, як писав візантійський літописець Кіннам, імператор Мануїл поставив Бориса Коломановича полководцем значного візантійського підрозділу у складі якого перебувало багато угорців. Можна наголосити, що візантійський імператор Мануїл бажав замінити на угорському престолі ненависного йому короля Гейзу II провізантійським Борисом Коломановичем. В гіршому випадку Борисом можна було налякати Гейзу II і зробити його послушнішим у політичних відносинах з Візантійською імперією. Як засвідчує візантійський літописець Кіннам внаслідок вторгнення великого візантійського війська Угорщина була сильно пограбова, угорський король не зміг організувати гідгої відсічі, грізне угорське військо Гейзи II, що так лякало галичан під Перемишлем було наголову розбите, а сам король Гейза II попросив в Візантії миру і згодився на усі умови миру візантійського імператора. Джерела наголошують, що 1152 року угорський король Гейза II незгоджуючись з рішеннями мирного договору з Візантійською імперією знову відновлював війну. Однак у 1154 та 1156 роках отримав від візантійського імператора Мануїла ряд тяжких поразок в яких візантійське військо наголову розгромило угорське. До кінця своїх днів, а тобто до 1162 року угорський король Гейза II внаслідок обтяжливого для Угорщини

мирного договору, змушений був не тільки підтримувати дружні відносини щодо Візантії, але й передати Візантійській імперії всі спірні землі, включаючи і Далмацію[85,с.182-184].

Оскільки розгром Угорщини Візантією відбувся у 1151 році, а похід угорського короля Гейзи II під Перемишль відбувся в 1152 році, загроза несподіваного удару по Угорщині була реальною. Угорський король Гейза II тільки бажав покарати князя Володимира галицького за знищене 12 тисячне військо, однак передання Галицької держави в руки князя Із'яслава київського не входила в його плани. Галицько-Суздальський союз підкріплений союзом з Візантією, був дієвим, і вразі знищення угорцями галицького князя Володимира наслідки для Угорщини зі сторони Візантії могли бути найтрагічніші. І хоча боротьба під Перемишлем була жорстока, однак розбитий князь Володимир галицький тримав на пульсі всю ситуацію і контролював весь хід подій як політичних так і господарсько-економічних не тільки в Галицькій державі, але і в центрально-східній та південній Європі, тому попробуємо реконструювати події тих часів. Джерела зберегли дослідникам майже стенографічні описи князівсько-королівських з'їздів, на яких вирішувалася доля переможеного галицького князя Володимира. Збереглись промови київського великого князя Із'яслава Мстиславовича, його сина князя Мстислава, а також промови і заклики угорського короля Гейзи II. В розпорядженні дослідників є «Проект мирного договору» з прозицією визнати його князем Володимиром галицьким, є суперечки по проекту договора де видно позицію угорського короля Гейзи II і великого київського князя Із'яслава. Відома і точка зору князя Володимира галицького, який, як наголошував літописець: «на цьому всьому згодивсяі мав віддати усі захоплені ним раніше міста». Однак князь Володимир визволившись вирішив зробити по іншому, оскільки політична, господарсько-економічна та культурно-християнська діяльність галицького князя була обумовлена дотримання союзу з Візантійською імперією і Суздальським князівством, які були підкріплені і династичними шлюбами в першому випадку сестри князя Володимира Ірини з стриєм візантійського імператора Іссаком, з другого боку сина Ярослава з дочкою суздальського князя Ольгою [61,с.189-191].

Попробуємо проаналізувати усіх дрібницях розвиток феодальної боротьби після укладення миру між угорським королем Гейзою II, великим князем Із'яславом київським та галицьким князем Володимиром згідно якого, князь Володимир змушений був негайно повернути «руські міста»: Бужськ. Шумськ, Тихомль, Вигошів, і Гнойницю. Руський літопис так передає ці події: «І сказав король Володимирові - на цім цілуй хреста, що скільки ти взяв городів руських, то все тобі треба повернути і з Із'яславом перебувати і не відлучатися від нього ні в добрі ні в злі, а завше з ним бути. І на все це він з радістю згодився»[74,с.253].

«І прийшов Із'яслав до города Володимира, послав посадників своїх у городи, що про них цілував був хреста Володимир у Бужськ у Шумськ у Тихомль у Вигошів у Гнойницю, та не дав їх Володимир»[74,с.254].

Дослідник В. Татіщев вважав, що князь Володимир укладаючи мир під Перемишлем бажав одного виграти час, оскільки знав, що князь Юрій суздальський збирає військо для остаточного розгрому князя Із'яслава київського. В той же час коли посадники київського князя Із'яслава приїхали отримувати міста, він отримав вість із Ростова, що князь Юрій суздальський, сват його, совокупив полки: муромські, ростовські, рязанські і полки усіх міст, що знаходяться мід Доном і Волгою і Вятичів і виступив проти князя Із'яслава київського. За таких обставин князь Володимир галицький швидко, як наголошував руський літописець «ізцілився», забув про обіцянку угорському королю Гейзі II та київському князю Із'яславу дану ним під Перемишлем і почав готувати військо до походу в Київську землю[81,с.40].

В цей же час київський князь Із'яслав послав у Галич посла свого, боярина Перта Бориславича, з грамотою, в якій нагадав князю Володимирові про мирну угоду після її укладення в Перемишлі та про не необхідність віддати міста в Руській землі. Руський літопис так описує ці продії: «І сказав йому Володимирові Із'яслав - ти хреста оце нам обом з королем цілував на тім, що скільки Ти взяв Руської волості, то тобі треба все повернути. А ти сього не додумав єси. Нині ж я сього не вспоминаю всього, але якщо ти маєш намір хресного цілування додержати і з нами обома бути, то поверни мої городи». - І сказав Володимир Перту Бориславичу - ти скажи: «ти брате вибрав єси

час проти мене і короля на мене привів єси. Але якщо буду я жив, то або голову зложу, або за себе одомщу. І як тільки Петро з'їхав з княжого двору, то Володимир пішов до божниці до святого Спаса на вечірню, тобто пішов галереєю, яка з'єднувала другий поверх князівського палацу з хорами церкви до божниці і тут побачив Петра, який поїхав, то поглузував над ним і сказав: «Поїхав муж руський схопивши всі волості», і це сказавши пішов він на хори. Одспівавши вечірню, Володимир таки пішов із божниці і коли був він на тім місці на сходах де ото поглузував над Петром він сказав: «ой се хтось мене вдарив в плече». Але тут його підхопили під руки і однесли його в горницю і поклали в окріп… І настав вечір і став Володимир знемагати вельми, а коли була пора спати, тоді Володимир галицький представився» [74,с.257]. Історик В. Татіщев так доповнює ці події: «Посол прийшовши передав всі повеління Із'яслава Володимиру і коли Володимир міст віддати не захотів положив перед ним грамоти. На все це Володимир послав таку відповідь: «Скажи брату мойому Із'яславу, що все це він на мене вигадав і короля угорського на мене привів і волості мої розорив…». Згадай княже, що король говорив. На те Володимир в гніві Володимир сказав: «король що хотів то говорив, а ти йди геть і передай князю своєму мої слова…». Побачивши від'їзджаючого посла Володимир жартуючи сказав: «Оце Із'яславів посол забравши усі волості йому повіз, посміявся над ним і пішов до божниці по ходу…». Петро Бориславович виїхав із Галича і під вечір зупинився на ночівлю в Болшеві»[81,с. 43].

Дослідник І. Крип'якевич так характеризує політичну ситуацію після того як князь Володимир галицький отримав повідомлення, що князь Юрій суздальський скоро прибуде під Київ. Він зібрав велике військо і напав на Волинь, князь Із'яслав який збирався в похід на князя Юрія суздальського, однак отримавши жахливу вість, що щойно вмираючий під Перемишлем від ран князь Володимир галицький швидко ізцілився і вторгся в Волинську землю. Князь Із'яслав київський тоді відложив похід на князя Юрія суздальського і виступив на Волинь на князя Володимира галицького, та не успів його наздогнати. В цей же час князь Володимир галицький з великим полоном повернувся в Галич. Похід князя Володимира галицького був зумовлений тим, щоб

відволікти всі сили князя Із'яслава від князя Юрія суздальського і дати останньому переправитися з великим військом через Дніпро. Як бачимо князь Володимир галицький не тільки не повернув київському князю Із'яславові міст в Руській землі, але й завдав великого урону його власній Волинській землі. Що ж до виконання Перемишльського миру і хрестоцілування, то князь Володимир заявив послу: «Що до укладення такого миру його примусили силою». Князю Із'яславу київському він відповідав: « що ти брати не об'явивши війни на мене прийшов, ще й короля на мене навів…». За таких обставин князь Володимир Володарович галицький розірвав дипломатичні відносини з князем Із'яславом київським і вигнав його посла[42,с.76].

В цей же час князь суздальський Юрій Володимирович зібравши велике військо вирушив на Київ. Однак його похід в 1153 році був невдалий і йому прийшлось повернутись назад. В цей же час із заходу на Київ ішов з галицьким військом Володимир Володарович, який щоправда теж повернувся назад не досягнувши Києва взавши, що князя Юрія суздальського прогнано. Він в чей же час завоювавши Волинь повернувся з великим волинським полоном. Дослідники І. Фроянов і А. Дворніченко вважають, що «мирні договори», до яких примусив князь Із'яслав київський князя Юрія суздальського у Переяславі і князя Володимира галицького у Перемишлі нічого йому не дали, всі протиборствуючі сторони вважали їх тимчасовими, дипломатичними прийомами, які були притаманні для середньовічної Європи і сприяли перегрупуванню сил, однак після 1153 року, навіть після смерті такого визначного політично діяча, як князя Володимира Володаровича галицького, верх над киянами і волинянами почали брати галичани і суздальці, які відбили всі удари своїх ворогів і перейшли в наступ. Про це говорять і факти. У 1155 році князь Юрій суздальський вигнав князя Мстислава з Пересопниці в Луцьк, із зятем, князем Ярославом галицьким почав штурмувати останній. Опісля в 1157 році князь Юрій суздальський з зятем Ярославом галицьким утверджуються в Києві[92,с.138].

Та це буде в буде в майбутньому, а зараз в 1153 році в Галичі трагедія, якої не чекав ніхто, раптово помер засновник Галицької держави, князь Володимир Володарович. До київського посла

Петра Бориславовича, що перебував у Болшеві прибув гінець, який сповістив: «Поїдь князь тебе кличе. Петро приїхав і прибув на князівський двір. Тут з галерей другого поверху «сіней» палацу галицького князя назустріч йому зійшли князівські слуги всі в чорних плащах. Побачивши це Петро здивувався, що це могло би означати? Коли же він зійшов на галерею, то побачив сина померлого князя Ярослава сидячого на батьковому троні в чорному плащі і в чорній шапці. Всі галицькі бояри, веможі і рицарі були також в чоному. Послу Петру поставили стілець і він сів. Князь Ярослав же подивився на Петра і заплакав. Петро сидів і нічого не розумів і почав запитувати: «що це усе означає?». Йому відповіли, що цієї ночі бог узяв князя Володимира. Петро відповів, що цієї ночі коли я поїхав князь був повністю здоровий. Йому сказали, що щось ударило його в плече і від цього він занедужав і бог узяв його. Князь Ярослав же сказав Петру. Ми тебе позвали ось навіщо. Бог проявив свою волю так як він хотів. Тепер поїзджай до отця мого Із'яслава і від мене поклонися і передай йому наступне: «Бог отця мого взяв і тепер ти будеш мені замість отця. Ти сам знаєш, що між вами було, то бог уже розсудив. Військо батькове і його дружина вся у мене, хіба що тільки один ескадрон, поставлений у почесному рицарському караулі біля гробу його тай той у моїх руках…»[81,с. 43].

Так відбулася перша зустріч київського боярина Петра Бориславовича з князем Ярославом Володимировичем, тоді ще юним князем галицьким, а пізніше Ярославом Осьмомислом, який внаслідок клопіткої праці по зміценню Галичини перетвориться у одного з наймогутніших володарів центрально-східної Європи. В Радзивілоському літописі, цій зустрічі присвячена мініатюра, на якій зображений князь Ярослав Осьмомисл на троні в короні, герольд, мечник з заголеним мечем, є повідомлення про галицьких бояр та рицарів[72,с.163-165].

Все це в сукупності малює, наголошував Б. Рибаков, недостатньо вивчену галицьку державну, господарсько-економічну та культурно-християнську організацію, яка за організацією та системою вже у середині XII століття нагадує західно-європейську, у більшій мірі, державну систему сусіднього Угорського Королівства…, а це ще за століття до епохи утворення Галицького Королівства…[72,с.163-165].

Рис. 2. Молодий князь Ярослав Галицький на троні. Мініатюра з Радзивилівського літопису XV століття.

Отже розпалі феодальної війни в Руси-Україні помирає знаменитий галицький князь Володимир, засновник та володар великої держави від підніжжя Картат до Дунайських гирл, чоловік мудрий, хоробрий, що урядував своєю молодою та могутньою державою майже 30 років зі славою хороброго воїна, дипломата та господаря[72,с.163-165].

Рис. 3. Руський літопис. Похорон князя Володимира Галицького.

Могутність його втому виражалася, що київські князі, щоб приборкати його змушені були напрягати для цього всі сили Руси та іноземених володарів і то в багатьох випадках їх зусилля у війнах з Володимиром були даремними. Князь Володимир був справжнім надхненником своєї справи. Незалежність для Галичини і перетворення останньої в могутню центрально-європейську державу було справою всього його життя. За для цього він негребував нічим ні військовими кампаніями ні тонкощами дипломатії[18,с.90].

Князь Володимир галицький був чоловік властолюбивий, досвідчений у військовому мистецтві і неутомимий у походах, при цьому, наголошував дослідник І. Шараневич, далекоглядний політик. Стараючись досягнути своєї цілі не тільки зброєю, яке й дипломатією князь Володимир галицький міряв свої сили з ворогами перед тим, як давати їм бій. Якщо їх не вистарчало, то він зв'язував їх з могутніми князями, вмішуючись у справи західних і східних сусідів. Ходив у військові походи, об'являв війни, ламав договори ставав союзником одних і тих же, як тільки небезпека починала загрожувати його Галицькій державі. Він любив своїми руками створену Галицьку державу, він жив во ім'я неї, во ім'я її майбутнього і був її дійсно першим, як виразився угорський король Гейза II під Перемишлем: «великим галицьким князем». Князь Володимир галицький, що зкріпив в одне ціле княжіння від Карпат до витоків Дунаю, вартий поваги, як державець, який перший в стародавній Україні-Руси утвердив в Галичині передачу престолонаслідування по західно-європейському зразку, від батька до сина. Раптово своривши свою Галицьку державу, він раптово передав її в міцні та надійні руки ще більш знаменитого та високоосвченоо сина Ярослава, який привів її до повної незалежності та розквіту[95,с.44-45].

Князь Володимир Володарович, наголошував дослідник І. Крип'якевич, був людиною талановитою і заповзятою. З великою енергією він здійснював політичну, господарсько-економічну та релігійно-християнську діяльність в царині з'єднання князівств навколо нової столиці Галича. Така його діяльність не могла пропасти даремно й вона кристалізувалася у вигляді Галицького князівства. Його планам сприяло те, що інші князі скоро померли і він залишився спадкоємцем їх уділів. У проведенні своїх заходів

князь Володимир був безоглядний, готовий ламати договори, тільки щоб зберегти своє Галицьке князівство та його господарсько-економічні надбання. Основною силою, на яку він опирався, були галицькі бояри, що складали його сеньйоріальну раду і очолювали його військово-адміністративні округи, найвищі посади в галицькому війську. Він зумів своєю ідеєю, Галицької держави, об'єднати навколо себе бояр, торгово-ремісничу і купецьку знать, міські громади, які теж служили його планам і задумам. Ним було встановлено нову столицю, місто Галич, від якого дуже швидко поширилася назва на всю його державу від Карпат до Подунав'я, яку після 1141 року визнали в Європі як Галичина. І дійсно, вибір в користь столиці Галича був як політично, так і економічно вірний. Всі попередні столиці Перемишль, Звенигород в яких правив в різні часи князь Володимир були більш уязвимі щодо раптового нападу на них. Інша справа Галич, який стояв у середині держави, символізуючи своєю серединністю її єдину силу і зрічність управління. Однак вступивши в Галич князь Володимир зустрівся там з місцевою опизицією, яка повстала проти нього і яку знищив за допомогою бояр та війська. Зовнішньополітичне становище Галичини у час правління князя Володимира Володаровича було не стабільне. Галичина була стиснута з усіх сторін Угорщиною, Польщею, Волинським та Київським князівствами. Перебуваючи в такому становищі князь Володимир галицький проводив обережну і цілеспрямовану політику, укладаючи потрібні і корисні союзи. В цілому політика князя Володимра Володаровича носила мирний характер, та не дивялчись на те в останні десятиліття свого правління він змушений був постійно відбиватися від сусідів, які нападали на Галичину з різних сторін. Його довготривалий союз з князем Юрієм суздальським був скріплений шлюбом сина Ярослава і і Юрієвої дочки Ольги, що дало йому територіаліні надбання Погоринські міста і Бужську землю, які він утримував до кінця свого життя і передав у спадок свому сину Ярославу.

Князь Володимир Володарович був справжнім творцем Галицької держави, він своє розумною політикою, яка складається з подвигів усього його життя, зумів утвердитись і в Подунав'ї і на Волині, кристалізувати з різних племінних об'єднань народність, яка і сьогодні в рамках незалежної Української держави відома в

усій Європі під назвою Галичина[42,с.72-76].

Йому вдалося перебороти не тільки князів але й місцевих галицьких бояр та торгово-ремісничу знать Галича, щоб утвердитися у ньому. Тому політика його як внутрішня так і зовнішня була свавільна, безоглядна, підчинена одній меті, приведення щойно утвореної Галицької держави до європейського визнання, як окремої європейської держави, які він привів своєю діяльністю до розквіту і могутності[35,с.407-408].

Князь Володимир Володарович галицький, наголошував дослідник О. Рапов, помер в лютому 1153 року, залишивши сину Ярославу велику Галицьку державу, що простягалася від верхів'я ріки Сяна і Горині до Пониззя Дністра та Дунаю, де на сході його держава включала також в себе такі стратегічні торгово-ремісничі центри як Бужськ, Шумськ, Тихомль Вигоші, Гнойницю та інші, які він в тяжкій боротьбі зберіг за Галичиною [67,с.73].

Смерть князя Володимира галицького кардинально не змінювала політичне, господарсько-економічне та культурно-християнське становище Галицької держави, його єдиний син молодий князь Ярослав Володимирович не знав як йому бути у такій скрутній ситуації, що засвідчено його сльозами по помершому батьку. Він бачив, як його батько Володимир зухвало поводився з послом великого київського князя і поспішив загладити враження залишене батьком. Однак із свідчень Руського літопису в якому молодий галицький князь Ярослав признає васалітет щодо великого київського князя Із'яслава ми не знаходимо ніде, що князь Ярослав галицький згоджується негайно віддати всі Погоринські міста та Бужську землю. В цьому ми бачимо розумну дипломатью молодого князя Ярослава. За таких обставин, можна наголосити, що боярин Петро Бориславович поїхав до Києва з васалітетом, але без Бужська і Погоринських міст, що фактично зводило до нуля сам васалітет, а отже про відданя великих територій на сході завойованих силою галицької зброї, не могло бути і мови[77,с.470].

Характерно, що Руський літопис яскраво описує все оточення князя Ярослава галицького під час траурних днів коли проходило прощання галичан з князем Володимиром. Траурну процесію складали основні дорадники князя, галицькі бояри,

воєначальники та кращі люди міст Галичини. Власне галицькі бояри, які були найблище в траурній процесіїї до молодого князя Ярослава і були основними дорадниками юного галицького князя у цей час. Можна наголосити, що князь Ярослав в цей скрутний час був повністю у волі галицьких бояр. Положення галицького боярства у XII столітті, як правлячої еліти Галичини було значне, оскільки бояри складали велику галицьку раду «Senat» при галицькому князю, керували всіми військами[78,с.25-26].

В цей час галицькі бояри були найбільшими земельними власники в Галичині і одночасно складали значними дружинниками князя[59,с.6]. Цілком очевидно, що Бужська земля і Погоринські міста теж були князем Володимиром віддані в управління галицьким боярам. Дослідник М. Карамзін наголошував, що після першого посольства після смерті галицького князя Володимира, київський князь Із'яслав послав друге посольство в Галич. Київський князь Із'яслав наголошував, щоб князь Ярослав галицький доказав істинність дружби і повернув міста в Київській землі.Та галицькі вельможі (бояри) так дорадили князя, що він відмовив князю Із'яславу київському, сказавши, що: «цю землю батько передав мені цілою»[37,с.310].

Дослідник Д. Зубрицький вважав, що молодий володар не знав як йому поступити, тільки щоб зберегти мир і єднісить своєї Галицької держави. В один момент він був уже готовий відати завойовані його батьком Володимиром, руські міста, та галицькі бояри сказали своєму володарю: «що будуть усі його честь захищати і міст не віддадуть». Руський літопис так зображує відповідь князя Ярослава і галицьких бояр київському послу: « Ми не хочимо тим князю своєму урона нанести, та положившись на Бога, будемо його з усіма нашими силами і можливостями захищати допоки Бог ізволить…»[74,с.257-258].

З однієї сторони благородне бажання боярства захищати свого князя яскраво підкреслювало, що власне воно становило основне панівне становище в Галичині, а з другої, був кинутий зухвалий виклик великому київському князю Із'яславу, якому нічого не залишалося як внаслідок переможної війни схилити князя Ярослава галицького до віддачі Погоринських міст. Київський князь Із'яслав зрозумів, що васалітет князя Ярослава галицького, це той самий васалітет, який сповідував його батько Володимир,

а отже князь Ярослав, дораджений галицькими боярами, фактично продовжує політику свого батька Володимира галицького. За таких обставин київський князь Із'яслав вибрався походом у Галичину. Руський літопис так зображує на ці події: « У цім же році (1153р.) Із'яслав Мстиславович почав готуватися на Ярослава Володимировича до Галича. І коли було три неділі до м'ясниць то рушив Із'яслав на Галич. На другий день Феодорової неділі у вівторок перейшов він ріку Серет, а сам пішов до города Теребовля. А ввечері була вість Ярославу галицькому, що Із'яслав іде до Теребовля. І це почувши Ярослав пішовши через ріку Слов до Теребовля, та не встиг до бродів. Із'яслав перейшов був до них галичан ріку Серет, а сторожі ж Із'яславові побачивши полки галицькі і примчали і розповіли про них Із'яславу. Із'яслав же тоді приготував полки свої рушив на супроти. І коли були вони ото один поблизу одного, то бог розігнав млу і прояснив. І таким чином стали війська супроти дивлячись одні на одних. Галицькі мужі ж почали мовити князю своєму Ярославу: Ти молодий єси, поїдь но звідси і на нас дивись, оскільки нас отець твій кормив і любив, то волимо ми за отця твойого честь і за твою голови свої зложити. І ще додали вони, кажучи князю своєму. Ти у нас князь один єси, якщо тобі що станеться, то що нам діяти? А хто з нас буде жив, то прибіжить до тебе і тоді ми запремося в городі з тобою. І так одіслали вони князя свого, а самі поїхали битися. І зступилися полки і була січа люта і билися вони од полудня до вечора і настало серед них замішання і не знали воникотрі побідили. Із'яслав гонив галичан, а брати його повтікали. Бо тоді побіг Святополк Мстиславович, володимирський князь, а у слід за ним Володимир Мстиславович і Мстислав Із'яславович. Із'яслав тут же і став на бойовищі на ніч, а галичани відійшли тоді в свій город Теребовль. Із'яслав бо захопив був галицьких мужів, а галичани захопили Із'яславових в розвідці. І зостався Із'яслав з невеликою дружиною на бойовищі і поставив він стяги галицькі і пішли галичани під свої стяги і захопили вої Із'яслава безліч колодників. На ту же ніч убоявшись, що він зовсім був з малою дружиною на бойовищі Із'яслав сказав: Аби не зібралися вони на нас із города, бо колодників було більше ніж його дружинників. І побачив він множество колодників галичан і тоді повелів, рубати

їх, а ліпших мужів з собою забрав. А на другий день Із'яслав Мстиславович пішов в Київ. Був же плач великий по усій Галицькій землі»[74,с.260].

Дослідник В. Татіщев, опираючись на недійшовші джерела, так подає картину вищеописаних подій: «На друге посольство Із'яслава бояри галицькі відповіли, щоби нині Із'яслав Ярослава, як людину у війнах недосвічену залишив у спокою, краще було б щоби Із'яслав з'їхався з Ярославом і вчинив з ним новий договір. Із'яслав же чуючи цю незрозумілу відповідь, і розуміючи, що вони хочуть виграти час і більше війська зібрати і Угорщину від союзу з ним відірвати швидко зібравши військо виступив в похід і маршем підійшов до Теребовля. Дальше В. Татіщев використав, якісь невідомі Із'яславові джерела розповідає про вилаштування військ перед боєм: Він велів полкам озброїтися і розставив їх так. Сам із киянами і чорними клубуками став у середині проти галичан, на правому фланзі поставив братів Святополка, Володимира, проти болгар на лівому фланзі сина Мстислава з переяславцями і Вячеславовим полком. І так полки стояли одні проти одних і ніхто битви не починав. Галицькі вельможі стали казати Ярославу: Ти княже молодий, виїдь з полків і стань на зручне місце і дивись, як ми будемо керувати і битися, ти будеш нам як отець. Отець бо твій нас любив і обдаровував, оце ми хочемо за твою честь і користь захищати не жаліючи животів наших. Ти у нас один і якщо тобі що небудь станеться, то ми усі будем, як вівці без пастиря, нас же хоча тисячу поб'ють військо тим не убавиться і ти з часом нове зібрати зможеш. Того раді іди стань біля граду взявши своїх дворових, а ми будемо з Із'яславом битися і хто з нас живий буде то дальше тобі служити буде. Так Ярослав їх послухав і став позаду на три перестріли на високому місці»[74,с.260].

Як наголошує Татіщевське джерело: «Тоді почалася битва жорстока, ні одні ні другі один одному не уступали аж до самого вечора і була велика сум'ятиця. Галичани спочатку розбили праве Із'яславове крило, а потім і ліве, Із'яслав в середині багато галицької піхоти порубав, і болгар впало, а галичани також гонячись за Із'яславом багато його людей полонили і привели в Теребовль. При всьому тяжкому становищі, що сталося після битви, втеча Із'яслава з поля бою, наголошував В. Татіщев,

яскраво говорить, що битву під Теребовлем виграли галичани, які заставили київського князя з соромом втікати в Київ, так і не отримавши Погоринських міст»[74,с.260; 81,с.46-47].

Дещо інакше доповнює картину бою і значення бою під Теребовлем Ніконовський літопис. Як наголошує це джерело: « щоб сховати сором поразки князь Із'яслав і кияни, яких як говорить Руський літопис[74,с.260], залишилося буже мало після битви», кияни поспіхом побігли до Києва, оскільки битва була для них нещаслива. Ніконовський літопис прямо говрить: «Битва була для Із'яслава нещаслива і галичани піймавши київських мужів Із'яславих бояр і воєвод і нарочитих людей і відвезли їх в Галич»[51,с.97; с.222].

Таким чином в січні 1154 року київський князь Із'яслав, вирішивший силою зброї приборкати Галичину й молодого галицького князя Ярослава, він довго готувався до цього моменту і накінець 16 лютого київське військо зійшлось під Теребовлем з галицьким і в кровопролитній битві, яка проходила до самого вечора отримав жорстоку поразку. Не допоміг навіть обман. Побачивши, що усі князі, які були з ним в поході розгромлені і повтікали з поля бою він, розуміючи, що на наступній день буде остаточно розгромлений вночі втік з поля бою в Київ, що й засвідчує і Київський літопис. Київський історик П. Толочко, який вважає: « що князю Із'яславу, який залишився на полі бою з молою дружиною нічого не залишалося, як вночі покинути Галичину, оскільки він розумів, що велике військо галичан на ранок знову вийде битися і побачить, що війська у київського князя Із'яслава вже немає»[85,с.151].

Дослідник І. Шараневич наголошував, що зібравшіся в Теребовлі галичани збиралися на ранок на битву, щоб відбити полонених. Взнавши це київський князь Із'яслав вирішив нелюдським методом умертвити полонених, а сам втік у Київ [95,с.45-46]. Характерно, що стосується самої битви під Теребовлем, то дослідник В. Татіщев в своєму дослідженні подає нам точне розміщення військ з обох сторін: «На правому крилі стояли болгари проти волинян, в центрі галичани проти киян, на лівому фланзі галицьких військ стояли берладсткі полки проти чернігівців»[81,с.46], а це значить що Дунайські міста і болгари, як васали галицького князя Ярослава, теж ось уже у друге після

Перемишльської битви, складали значну частину галицького війська. Таким чином, як бачимо із проаналізованих свідчень великий київський князь Із'яслав втечею спасся із програної ним битви під містом Теребовлем, ганебно і підступно спочатку захопивши, а потім умертвивши перед втечею, галицьких воїнів. Із сукупності проаналізованих свідчень ми бачимо, що князь Із'яслав київський не досяг своєї мети в Галичині, оскільки галицький князь Ярослав не віддав Бужської землі та Погоринських міст. Дослідник О. Рапов з цього приводу наголошував: «Київський князь Із'яслав Мстиславович вимагав від галицького князя Ярослава Володимировича міста: Бужськ, Шумськ, Тихомль, Вигошів, Гнойницю, якими володів ще його батько князь Володимир. Та князем Ярославом за дорадою галицьких бояр було вирішено міст не віддавати і дати військовий відпір князю Із'яславу київському за допомогою галицької війської організації, як наголосив літописець, відстояти честь свого князя, бо батько його їх бояр любив і обдаровував і вони готові за його честь і за честь князя Ярослава голови свої зложити…»[67,с.75].

В цей же час галицькі бояри зуміли примирити з собою угорського короля Гейзу II, подружити його з молодим галицьким володарем Ярославом, не малу роль у цьому зіграла «княгиня Володимирова» Софія, сестра Гейзи II і мати Ярослава, так що в Теребовлянській битві військ Угорського королівства уже не було. У подальшому протистоння між князями Ярославом галицьким та Із'яславом київським із-за Погоринських міст, закінчилося повною катастрофою для київського князя. Літописець наголошує: «Коли Із'яслав прийшов до Погорині, то Ярослав теж прийшов з своїм військом, що змусило Із'яслава відійти на Серет до Теребовлі»[74,с.259].

Таким чином, як наголошував Ніконовський літопис, протистояння Із'яслава і Ярослава закінчилося тим, що: «що галичани піймали київських мужів Із'яславових, бояр і воєвод і нарочитих людей і відвели їх у Галич»[51,с.117; с.222].

Так безславно закінчилися походи київських князів у західному напрямку з метою підчинити Галицьку державу, хоча руський літописець всіляко намагається виправдати всі негативні наслідки як внутрішньої так і зовнішньої політики великого київського

князя Із'яслава. З цього приводу дослідник Д. Зубприцький зауважував: «Незрозуміло чому руський літописець ставить князя Із'яслава Мстиславовича на один щабель з найвидатнішими діячами Руси-України і приписує йому доблесті, які в ньому ми зовсім не бачимо. На нашу думку був він властолюбивий, користолюбивий, свавільний не шляхетний, про що може говорити, що він заволодів великокнязівським троном своїх дядьків Вячеслава і Юрія, принизивши гідність останніх. Він один із перших розпочав традицію наведення угрів, ляхів, чехів та половців на Русь-Україну і втручання останніх у її внутрішні страви. Він інтриган, який розірвав традиційні відносини на Руси і фактично утворив із неї окремі незалежні держави в тому числі: Суздальську і Галицьку»[18,с.92-93].

Таким чином після теребовлянської битви Галицька держава фактично залишилася поза сферою впливу Києва. Санкт-петербургські вчені І. Фроянов та А. Дворніченко вважають, що після теребовлянської битви молодий галицький князь Ярослав зайняв могутні позиції в центрально-східній та південній Європі. У Галичині продживжились політичне, господарсько-економічне, та культурно-християнське зростання яке концентрувалося владою князя Ярослава та боярського управління. Після теребовлянської битви, наголошують дослідники: «Київ був уже не той що раніше, сили його внаслідок затяжних феодальних воєн ослабіли. Друга справа Галич, який у своїй внутрішньо-політичній і зовнішньополітичній та господарсько-економічній діяльності притримувався нейтралітету, князі якого зірко слідкували щоб зміцнювати одночасно як господарсько-економічну так і політичну могутність. Все це облегшувалося тим, що Галичина перейшла на ценрально-європейську систему пристолоуспадкування, у якій влада спадково передавалася від батька до сина, тобто Галичина прийняла угорську модель державного управління»[92,с.173-183].

Все це потребулавало концентрації влади в одних руках на усій великій території і відповідно велику кількість урядників, які б могли могутньо представляти на місцях владу галицького князя Ярослава. Такі виконавці і водночасно володарі великих областей були, це галицькі бояри, які суміщали водночас владу адміністративних та господарсько-економічних намісників і були

воєводами великих військових загонів. Бояри усвідомлювали, що їх влада без влади князя, як володаря усієї Галицької держави неможлива, ось на думку О. Рапова, основні причини, що привели до повного відокремлення Галицького князівства від Київської Руси і перетворення його в самостійну Галицьку державу[67,с.73-74; 21,с.156-185].

Ось таку могутню військово-політичну та господарсько-економічну спадщину отримав князь Ярослав після смерті свого батька князя Володимира Володаровича галицького у 1153 році. Галицька держава його зусиллями бачилася всім літописцям, як добре відрегульована і облаштована по центрально-європейському зразку, політична і господарсько-економічната культурно-християнська, за візантійським зразком, система. Тому не дивно, що Радзівіловський літопис, якого коментує російський дослідник Б. Рибаков, присвячує князю Ярославу галицькому цілу мініатюру, на якій князь Ярослав незалежний європейський володар зображений сидячий на золотокованому троні і в золотій короні. «Слово о полку Ігоревім» теж наголошує, що князь Ярослав галицький сидить на золотокованому престолі підперши гори Угорські своїми залізними полками. На мініатюрі герольд-мечник стоїть тримаючи заголеного меча, така державна традиція була в Угорському Королівстві. Біля князя Ярослава, як наголошують угорські джерела: «його принци, барони, рицарі закуті в лати та одягнуті в блискучі панцирі та шоломи». Таким побачив київський посол оточення князя Ярослава в час смерті його батька князя Володимира Володаровича галицького. Польські джерела наголошують, що в час князювання Ярослава галицького набрала сили родовита руська шляхта, яка володіла містами і селами. Дослідник М. Дашкевич наголошував, що галицьке вище суспільство складалося з таких станів: «князь, бояри, військова дружина - галицькі рицарі, купці, торгово-реміснича знать, вільні міщани, вільні селяни. Бояри, безсумнівно складали найвищу ланку суспільства, так званих: «галицьких принців», «баронів галицьких», «сенат сеньйорів», за свідченнями угорських джрелах, за свідченнями польських джерел: «магнатів руських», «руську шляхту». Син засновника Галичини, Володимира галицького, князь Ярослав опирався на цю систему, яка, як висловились самі галицькі бояри в відданості свому князю:

«готові були захищати честь свого князя усіми наявними засобами», оскільки батько молодого володаря: «любив їх і кормив і обдаровував і вони готові за часть його батька і за честь молодого володаря Ярослава, голови свої зложити…»[15,с.19-21].

Ця галицька військово-політична і господарсько-економічна сила допомогла утвердитися князю Ярославу Володимировичу у перші тривожні роки його правління. Щоправда, слід відзначити, що доля була милостливою до князя Ярослава галицького. Вона піднесла йому зразу все, що деякі із могутніх князів добивалися у продовж всього життя. Для досягнення мети йому не прийшлось запобігати перед сильними світу цього. Про все подбав для нього його батько - князь Володимир галицький. Політична біографія князя Ярослава галицького починається післятого, як у 1150 році його батько вже могутній галицький князь Володимир Володарович одружив сина з дочкою суздальського князя Юрія, Ольгою. Шлюб цей був не міцний, однак на початку князівської кар'єри коли були живі князі Володимир і Юрій відіграв свою позитивну роль. Цей шлюб втягнув Володимра галицького в коаліцію з Юрієм суздальським від якиї молода Галицька держава зазнала більших прикростей ніж позитивних користей. Із-за союзу з суздальським князем Володимиру галицькому в останні роки свого володарювання зіткнутимя з київським князем Із'яславом Мстиславовичем. У родинній війні між київським і суздальським князем Володимир галицький незмінно підтримував свата Юрія. У 1150 році Володимир пішов походом на Із'яслава і у битві на ріці Ольшаниці завдав йому відчайдушної поразки і переможцем увійшов у Київ. Зайнявши Київ він по традиції великих князів почав об'їзджати всі найвизначніші святині Києва. Київські бояри побачивши його силу перелякалися і "лукаво вввели в Київ Юрія суздальского". Однак князь Володимир і не бажав затримувати за собою Київ, його завдання було - незалежність його Галицької держави, власне від Києва. Вирісший на культурній, господарсько-економічній та політичній традиції центральної Європи, князь Володимир галицький в цей час більше орієнтувався на політичний, господарсько-економічний устрій Угорщини, Польщі, Чехії та Візантії, тому зайняття Києва для князя Володимира галицького означало - не признання себе більше васалом Києва. Демонстрація галицької військової

могутності в Києві - власне була основна мета входження князя Володимира галицького в Київ[85,с.243-244].

У 1151 році князь Володимир галицький одним ударом розгромив 12 тисячне угорське військо, що йшло на допомогу київському князю Із'яславу. У 1152 році з війською честю програв велику битву під Перемишлем, однак при цьому зумів залишити цілою всю військово-політичну та господарсько-економічну інфраструктуру своєї Галицької держави незайманою, внаслідок дипломатичного маневру та укладення нічим не зобов'язуючого його, договору, умови якого він не виконав. В цьому ж 1152 році він об'являє війну князю Із'яславу київському, однак раптово помирає. Смерть князя Володимира галицького так оригінально описана київським літописцем, що цілком очевидно, не відповідає істині, не привела до підчинення Києвом Галицької держави [18,с.92-93].

Цілком очевидно, наголошують дослідники І. Фроянов і А. Дворніченко: «що смерть галицького князя Володимира не змогла зупинити боротьби галичан за незалежність, утвердження на галицькому столі молодого володаря Ярослава, при сильній європейській військово-політичній, господарсько-економічній та культурно-релігійній системі не змінила намірів галичан і привела, як вважають дослідники, галицьку і київську громади до нової війни, яка закінчилася під Теребовлем повною поразкою київської громади та київської князівської організації. Як бачимо перемога під Перемишлем, де домінуючу роль відігравали угорці і про це наголошував київський літописець, при відсутності останніх, не повторилась. Битва під Теребовлем показала, що сила галицької громади стала більшою і що власне вона тепер претендує на лідерство в Руси-Україні. Перемога галичан під містом Теребовлею, наголошують дослідники показала, що господарсько-економічні та політичні процеси в Галицькій державі проходять швидшими темпами в ритмі центральної, західної та південної Європи і випереджають розвиток київської громади, яка як правило в XII столітті розвивалася повільніше, оскільки була віддалена від господарсько-економічного, політичного і культурно-християнського процесу Візантії та Західної Європи ніж Галичина»[92,с.138].

Як засвідчують джерела, князь Ярослав Володимирович

повністю продовжує політичну лінію свого батька Володимира галицького опираючись на боярство. І бояри, воходячи із державних інтересів Галичини повністю підтримують лінію свого князя у питанні подальшого розвитку та цілісності політичної та господарсько-економічної інфраструктури Галицької держави. За обставин наявності у бояр великої військової професійної виучки, як наголошує Ніконовський літопис: «Битва для Із'яслава під Теребовлем була нещаслива. Галичани піймавши київських мужів, всіх Із'яславових бояр, воєвод і нарочистих людей відвели їх в Галич. Сам київський князь Із'яслав спасся втечею з поля битви, зробивши ганебний вчинок, вбивши полонених русичів-християн»[50,с.117].

З'ясуємо роль самого князя Ярослава Володимировича галицького у вирої подій, які відбулися зразу ж після смерті його батька. Як наголошують дослідники, у час битви під Теребовлем князю Ярославу Володимировичу галицькому було 23 роки і по середньовічних мірках життя володарів він годився в сини, а то й в онуки великому київському князю Із'яславу Мстиславовичу.

До початку кампанії він уже два чи, як вважають дослідники три роки був одружений на Ользі Юр'ївні суздальській і доводився зятем претинденту на київський престол князю Юрію суздальському. Без сумніву, як вірно наголошують джерела, князь Ярослав Володимирович галицький не мав великого досвіду у війнах. Джерела нічого нам не говорять про його участь у ключових бивах, які проводив його батько, галицький князь Володимир. Зрозумілі його сльози на очах, як наголошує літописець, після раптової смерті його батька Володимира Володаровича галицького. Очевидно князь Ярослав ще не був готовий до самостійного правління Галицькою державою. Але, як наголошує сам князь Ярослав:«у нього була вся батькова дружина (рицарі) і всі галицькі бояри(принци і барони), які зразу ж коли він сів на галицький великокнязівський трон заприсягнулися в вірності молодому володарю, оскільки, його батько їх: «кормив, любив і обдаровував» і звичайно, що діти погиблих бояр за честь молодого князя Ярослава, автоматично займали місце своїх батьків-бояр, при князю, як сам князь місце свого померлого батька про що логічно подає літописець із діалога самого Ярослава з київським послом»[85,с.243, с.245].

Одже як бачимо із джерел, князь Ярослав Володимирович галицький вступив на престол у тяжкий для його Галицької держави час, однак як бачимо у своїх зовнішньополітичних та господарсько-економічних планах був підтриманий всім галицьким суспільством. Ситуація була тяжка, його батько, галицький князь Володимир щойно провів переговори, весь хід яких вже виправити було неможливо. Війна Києву була виголошена, молодий галицьки володар Ярослав, не знав як йому визначитися по відношенню до Києва, однак досвідчені як у внутрішній та зовнішній політиці та господарсько-економічній діяльності, соратники його батька, найзнатніші галицькі боярські роди, взяли долю всієї Галицької держави в свої руки, як заявили бояри київському послу: «що міст не віддадуть, що Із'яславу треба почекати з війною допоки Ярослав возмужає, однак, якщо буде війна, то вони, галицькі бояри, будуть захищати честь свого князя усіми наявними у них засобами». Зухвалість галицьких бояр по відношенню до київського посла, та київського князя, очевина, вона нічим не відрізняється від зухвалості щойно померлого їхнього володаря, галицького князя Володимира, що може означати, що всі галицькі бояри, найблищі соратники князя Володимира галицького, підтримували його політику щодо Києва і були його однодумцями. Молодому князю Ярославу нічого не залишалося, як виконувати волю свого померлого батька Володимира та волю його соратників, галицьких бояр, як виразників політичних, господарсько-економічних стремнінь галицької політичної, господарсько-економічної та культурно-християнської думки[42,с.76-77].

Як бачимо політика галицьких бояр була водночас зухвалою та далекоглядною. У 1154 році помирає великий київський князь Із'яслав Мстиславович, починається нова кровопролитна війна між руськими князями за Київ і Галичина звільнилася від кровопролитних війн зі сторони Києва. Теребовлянською битвою, закінчується, як наголошував російський дослідник С. Соловйов політична діяльність великого київського князя Із'яслава в Галичині, яка закінчилась для нього повним фіаско. Смерть великого київського князя Із'яслава Мстиславовича в листопаді 1154 року привела на київський великокнязівський трон князя Юрія суздальського, що дало можливість князю Ярославу

галицькому активно зайнятися внутрішніми господарсько-економічними та культурно-християнськими справами в Галичині без огляду на київські зовнішньополітичні стремління[77,с.471-472].

З цього приводу київський дослідник М. Котляр вірно наголошує, що після смерті великого київського князя Із'яслава Мстиславовича його наступники не змогли єдиновладоно правити на Волині, яка розділяється на два князівства Володимирське і Луцьке. При такій ситуації Галицьке князівство, яке протистояло одночасно Київському та Волинському, не бачило противників своїй незалежності на сході. Ні київські ні волинські князі не могли завадити утворенню і зміцненню окремого Галицького князівства[41,с.84-85].

Таким чином у 1155 році сів по праву старшинства на київському престолі князь Юрій суздальський. Руський літопис так описує цю подію: «І так Юрій дякуючи богові увійшов у Київ. І вийшло на зустріч йому множество народу і сів він на столі отців своїх і дідів своїх і прийняла його з радістю уся Руська земля»[74,с.265].

Ставши великим київським князем Юрій вигнав з Волині сина князя Із'яслава, Мстислава, який в свій час настоював, щоби вигнати князя Володимира галицького з Галичини. В цей же час, великий київський князь Юрій побажав відібрати у Із'яславовчів і Луцьк і запросив до походу свого зятя князя Ярослава галицького. Князь Ярослав галицький з князем Володимиром Мстиславовичем постоявши біля Луцька і не добившись нічого вернулись назад[74,с.267]. Однак, наголошував дослідник І. Шараневич: «хоча Луцька Ярослав не взяв, однак розорив всю Луцьку землю мстячись Володимиру Мстиславовичу, за те, що той під час перемишльської кампанії князя Із'яслава київського вимагав, щоб вбити батька Ярослава, галицького князя Володимира, а Галичину віддати князю Із'яславу…»[95,с.46].

Цього ж року князь Ярослав Володимирович галицький надає допомогу своєму тестеві великому київському князю Юрію у його боротьбі з чернігівським князем Із'яславом Давидовичем, який як наголошує київський літописець, почав був замишляти війну проти великого київського кнзя Юрія. Зразу ж по чернігівській кампанії князь Ярослав галицький надає допомогу

князю Юрію київському проти половців. Руський літопис так зображує ці події: «У цім же році прийшли знову половці по викуп за мир… Юрій же тим часом зібрався з синівцями своїми із Ростиславом і галицьку поміч узявши, пішов на збір до Канева. Половці побачивши їх і на ту ніч всі вони втекли»[74,с.266].

Дослідник С. Соловйов наголошував, що коли половці прийшли з військом говорити про мир, великий київський князь Юрій тим часом теж зібравши всі руські сили, всіх князів Русі і всі полки зятя свого Ярослава галицького, теж прийшов розмовляти про мир. Великий київський князь Юрій прийшов розмовляти про мир з таким могутнім військом, що немов би вибрався на війну. Половці ж побачили силу руську, так перелякалися, що ні подарунків не захотіли ні віддачі полонених, вночі всі повтікали. Такою великою кількістю військ великий князь київський Юрій показав половцям силу Руси. Сам же князь Ярослав галицький не йшов в похід, він показував, що не є князю Юрію підвладним володарем, військова допомога тестю, це зовсім інший аспект політичних взаємовідносин між Київською та Галицькою державами[77,с.472].

Як бачимо із джерел між князями Юрієм київським і Ярославом галицьким продовжував діяти військов-політичний союз підписаний ще Володимиром галицьким та Юрієм суздальським. Як бачимо з проаналізованих джерел цей союз між Юрієм та Ярославом був міцний. В усіх справах великий київський князь Юрій радиться тільки з князем Ярославом галицьким, як наголошував Руський літопис: «Послухав Юрій зятя свого Ярослава галицького бо вірив йому». Руський літопис в 1157 році наголошує: «рушив Юрій із зятем своїм Ярославом Володимировичем галицьким із синами своїми із Володимиром Андрійовичем і берендичами до города Володимира на Мстислава на Із’яславовича… І зустрілися Юрій із Ярославом галицьким в Світухах, звідтіля рушили оба до Володимира і стали у селі Хваличичах. Юрій бачачи що в цю пору города не взяти і не хотячи кров проливати. Юрій зжалився і порадився з дітьми своїми і мужами своїми, вернувся в Київ, а зять його Ярослав пішов у Галич свою волость»[74,с.269].

В цей же час, наголошує літописець: «Привів був Юрій, Івана Ростиславовича прозваного берладником із Суздаля, окованого,

маючи намір оддати його Ярославу, зятеві свому. Бо послав був уже по Берладника князя Святополка Юрійовича і воєводу Костянтина Сірославича з великою дружиною. Та почав Юрієві мовити митрополит Костянтин і всі ігумени кажучи: «Гріх тобі є. Цілувавши йому хреста ти держиш його в такій біді і ще хочеш видати його на вбивство. І він послухавши їх відіслав його назад у Суздаль». Після цього в стосунках між Юрієм та Ярославом настали прохолодні відносини, оскільки Юрій в усіх своїх політичних стремліннях опирався на Ярослава галицького, то не видача князя Івана Ростиславовича берладника князю Ярославу галицькому прискорило його падіння в Києві. По дорозі до Суздаля, як зазначають джерела, його відбила дружина князя Із'яслава Давидовича і привезла в Чернігів. В цей же час помирає в Києві великий київський князь Юрій Володимирович і київський трон займає чернігівський князь Із'яслав Давидович. Здавалося б князь Із'яслав Давидович в якого тепер перебував князь Іван Ростиславович повинен був би чинити тиск у зовнішньополітичній діяльності на князя Ярослава галицького, однак цього не сталося. Новий київський великий князь Із'яслав вступає з князем Ярославом Володимировичем галицьким в дружні відносини, князі починають приятелювати. Однак скорій дружбі знову постає питання видачі князя Івана Ростиславовича берладника, князю Ярославу галицькому. Щоб добитися видачі князя Івана берладника, галицький князь Ярослав надав допомогу київському князю Із'яславу Давидлвичу в поході на Турів, однак опісля після турівської допомоги, коли видачі князя Івана берладника не сталося, князь Ярослав галицький зайняв ворожу позицію щодо київського князя Із'яслава Давидовича» [85,с.299]. Київський дослідник П. Толочко, вірно наголошує, що побачивши слабкість великого київського князя Із'яслава Давидовича, могутній галицький князь Ярослав першим вступив з ним в боротьбу заручившись при цьому підтримкою більшості руських та польських князів, угорського короля, які всі разом почали вимагати у великого київського князя Із'яслава Давидовича видачі князя Івана берладника[85,с.299].

Руський літопис під 1158 роком так описує ці події: «У тім же році став Ярослав Володимирович галицький домагатися Івана Ростиславовича стрийчича свого. Ярослав бо підмовив був князів

руських, і короля угорського Гейзу і лядських князів, щоб вони були йому помічниками проти Івана і вони обіцялися йому всі і послали послів у Київ до Із'яслава Давидовича, Ярослав галицький Ізбигнева Івачевича, Святослав Ольгович-Жирослава Васильовича, Ярослав Із'яславович - Онуфрія, Володимир Андрійович-Гаврила Васильовича, Святослав Всеволодович - княжича, король Гейза - мужа свого, і од ляхів свої мужі. Але Із'яслав переспорив усіх їх і одвід їм давши одправив їх» [74,с.273].

Дослідник С. Соловйов вважав, що така загальна озлобленість на князя Івана берладника виникла внаслідок того, що князь Іван брав гроші за мниму службу у одного князя і зразу ж переходив до іншого. Таким чином, він обманом набрав багато грошей і не служив ні одному князю. Про те, що князь Іван Ростиславович служив за 12 гривень золота і за 200 гривень срібла у одного князя, а взявши гроші переходив до другого князя, є свідчення в Руському літописі[77,с.486].

Таким чином, наголошував дослідник М. Карамзін воєвода-князь Іван берладник взявши гроші в угорського короля, польських князів, суздальських князів, берладської волості Галичини, втік в Київ до князя Із'яслава Давидовича. Таким чином князь Іван берладник вспів в розпалі феодальної війни в центрально-східній Європі ограбувати всіх володарів. Допомігши з своїм загоном князю Із'яславу Давидовичу заволодіти Києвом він заслужив довіру останнього і покровительство[37,с.323].

Про це свідчить і Руський літопис: «князь Іван же тоді переполошившись поїхав у поле до половців і пішовши з половцями став в городах подунайських і розбив він два кораблі і взяв багато добра в них обох і шкодили вони рибалкам галицьким. Із'яслав Давидович тим часом послав мужів до Івана і привів його до Києва»[74,с.273]. Таким чином князь Іван Ростиславович проявив себе в Галичині, як «розорювач землі». За час свого перебування в Галичині, за допомогою половців, він намагався закріпитися в дунайських містах Галичини. Як старший в роді галицьких князів він при сприятливих умовах мав право, якщо не на верховне правління то покрайній мірі на якийсь уділ в Галицькій державі, однак князь Ярослав за допомогою бояр правив самовладно і ділитися владою з стрийчичем не бажав, тим

паче, що влада в Галицькій державі була спадковою і переходила від батька до сина, тому вчинки князя Івана Ростиславовича були оцінені європейською князівською та королівською думкою, як крамольні. Руський літопис так описує ці події: «…І прибуло до нього половців багато і берладників у нього скупчилось шість тисяч і рушив він до города Кучелмина і раді були там йому. А звідти він до города Ушиці рушив. Та в город увійшла була залога Ярославова і стали міцно битися вої залоги з городських стін, а смерди перескасували через заборала до Івана і перебігло їх 300. І хотіли половці взяти город та Іван не дав узяти їм і розгнівавшись половці поїхали від Івана»[74,с.273].

При усіх наявних ознаках розбою князя Івана в Галичині він отримує політичний прихисток в Києві у великого київського князя Із'яслава Давидовича. Дослідник І. Крип'якевич вважав, що така активність князя Івана Ростиславовича у Берладському князівстві пов'язана з тим, що раніше воно було його власністю, та внаслідок заколоту ще проти батька Ярослава, князя Володимсира галицького, воно було в нього відібране. Існуюча грамота, яка датується 1134 роком вказує на приналежність цієї території князю Івану Ростиславовичу. Потерпівши поразку від військ князя Ярослава галицького він змушений був втікати в Київ[42,с.77]. Можна припустити, що князь Іван Ростиславович зробив цей похід по намові київського князя Із'яслава Давидовича, який хотів уступчивості князя Ярослава галицького у господарсько-економічних справах та веденні міжнародної торгівлі на Дунаї. Відомо, що князь Ярослав цього часу, це самостійний центрально-європейський володар, а князь Іван берладник, був єдиним знаряддям Києва, для приборкання незалежності та могутності князя Ярослава галицького. Очевидно в Києві зірко спостерігали за походом в Подунав'я князя Івана і коли побачили, що скоро він буде повністю розгромлений «закованими в броню» полками князя Ярослава галицького, то як, наголошує руський літописець: «Із'яслав Давидович послав мужів по Івана і привів його до Києва»[30,с.25; с.136-137].

Підступні наміри київського князя Із'яслава Давидовича проти князя Ярослава Володимировича галицького не проходили поза увагою останнього і сусідніх як руських, польських та угорського володарів. Ставало очевидним, що якщо київський князь Із'яслав

такими вчинками протидіє галицькому князю Ярославу, то рано чи пізно він такими ж вчинками буде воювати з рештою князями Русі. Тому князі волинський, луцький та пересопницький хотіли ж зразу піти війною на князя Івана. З цією метою і був укладений галицько-волинський союз, проти Києва, оскільки князь Іван наводив половців не тільки на галицьке, але й на волинське пониззя, а київський князь який бажав зверхності на Русі не знаходив іншого шляху, як покривання злочинів князя Івана у приборкувані галицького князя Ярослава. Київський князь Із'яслав взнавши про наміри галицького та волинських князів створив свій київсько-чернігівський союз, до якого з своєю дружиною був включений «претендент на галицький престол» князь Іван Ростиславович берладник. Дослідник І. Шараневич вважав, що князь Іван Ростиславович берладник підтримував тайні зв'язки з якоюсь частиною галицького боярства та торгово-ремічсничої знаті, яка була незадоволена владним правлінням князя Ярослава. Останні закликали на галицький трон князя Івана і обіцяли відійти від Ярослава[30,с.25; с.137].

За таких обставин, маючи від князя Івана Ростиславовича таку інформацію київський князь Із'яслав Давидович вирішив військовим шляхом посадити князя Івана Ростиславовича в Галичині. З цією метою він послав послів до чернігівських та новгород-сіверських князів, що б ті ішли йому на допомогу у війні з галицьким і волинським князями. Та чернігівські князі не бажали посилення князя Із'яслава Давидовича в Києві і дипломатично відповіли останньому: «Кому він волості шукає брату чи сину? Краще же почекати, якщо вони підуть на тебе з похвальбою то й Бог буде з тобою і я і племінники мої. Та київський князь Із'яслав не послухав цього і вирішив розпочати війну». Таким чинов феодальна війна в 1158 році знову була розпочата із-за політичних амбіцій київського князя Із'яслава Давидовича. Не виключно, що союзником київського князя Із'яслава Давидовича була Візантія, яка теж виступала проти посилення галицького князя Ярослава Володимировича в Дунайському регіоні. Однак влада князя Ярослава Володимировича на цей регіон була визнана: чернігівським, смоленським, волинським, польськими князями, угорським королем, тому діяльність князя Івана Ростиславоча, який за

тайною згодою київського князя Із'яслава Давидовича розладнював грабунками, дунайську міжнародну торгівлю, була засуджена всіма цими володарями, які вимагали від київського князя видачі князя Івана берладника законному володарю Ярославу галицькому. Все йшло до війни, і вона почалась[30,с.25-25;с.137-138].

Руський літопис так описує нам ці події: «У тім же році Із'яслав Давидович почав війну проти Ярослава проти галицького, добуваючи волості Іванові Ростиславовичу, на прозвище берладнику. До нього бо Івана Ростиславича слали посли галичани, велячи йому сісти на коней і таким словом підмовляючи: «Тільки покажеш ти стяги і ми одступимо од Ярослава». І до Із'яслава приходила йому та ж вість із Володимира, що хотять, зібравшись, піти на нього до Києва. І став він слати послів до брата свого Святослава до Ольговича і до Всеволодовича Святослава велячи їм піти на Галич: «Брате! Кому ти волості домагаєшся чи брату своєму чи сину. І добре тобі не починати раті першим…». Із'яслав не послухав брата і рушив з Києва»[74,с.273-274].

В цей же час князь Ярослав Володимирович галицький уклавши договори з князем Мстиславом Із'яславовичем володимирським і князем Володимироом Андрієвичем дорогобужським, здійснював усі приготування до відбиття нападу. Київський князь Із'яслав Давидович знаючи настрої галицьких міщан вирішив використати слушний момент і тому вперше чергу він виступив на Галич. Під Мукоревим, коли чекав він підмогу, дружину свого племінника, довідався, що князь Ярослав галицький з усіми своїми полками виступив на Київ. Князі Мстислав Із'яславович володимирський і Володимир Андрійович дорогобужський теж з'єднали з ним свої полки. За таких обставин треба було терміново змінювати плани і київський князь Із'яслав Давидович наказав всім своїм полкам повертати до Василева. Тут до нього приєднався і племінник Святослав Володимирович з половцями. Із Василева київський князь Із'яслав Давидович виступив до Білгорода, але як виявилось запізнився, місто вже було зайняте військами князів Ярослава галицького і Мстислава Із'яславовича, що надало їм стратегічної переваги. Внаслідок зради васалів, князів берендеїв, торків і половців, союзників київського князя, Із'яславу було перерізано

шлях до Києва і 22 грудня 1158 року князі Ярослав галицький, Мстислав Із'яславович володимирський, Володимир Андрійович дорогобужський урочисто вступили в Київ. Як годиться переможцям все майно київського князя Із'яслава Давидовича бузо забрано: товари, золото, срібло, челядь, отари худоби, коней - все переправили до міста Володимира. Слід наголосити, що міщан, купців та все місто не грабували[85,с.250].

Щоб утримати закон і порядок в Києві князь Ярослав галицький та його союзники вирішили запросити на київський престол князя Ростислава смоленського. В цей час функцію великого київського князя виконував Ярослав галицький, що дало основу автору «Слова про похід Ігорів» висловитись: «Ти відчиняєш ворота Києву». Таким чином 12 квітня 1159 року князь Ростислав смоленський дав згоду бути київським князем, що дозволило князю Ярославу повернутися в Галич, а князю Мстиславу у Володимир[30,с.27-28; с.138-139].

Події 1158-1159 років високо піднесли авторитет князя Ярослава галицького, зміцнили його політичне становище не тільки в Галицькій державі, але й в усій центрально-східній та південній Європі. Галичина почала процвітати внаслідок того, що в ній встановилось єдиновладдя і один князь проводив без конкурентів, як зовнішню так і внутрішню політику, зокрема господарсько-економічну діяльність. Очевидно, що така монархічна влада повинна була мати сильну опору і вона дійсно була в могутньому і розвиненому класі боярства, яке від імені князя управляли великими областями в тому числі торгово-ремісничою знаттю, купцями, міщанами та селянами. Філософія та політичні стремління бояр виражені під час Теребовлянської битви: «Ти у нас князь один, що ми без тебе, як вівці без пастиря». Дослідник М. Дашкевич вважав, що така форма правління в Галичині у вигляді одного князя і багаточисельного боярства розвинулася внаслідок впливу політичної інфраструктури Угорського королівства, модель якого перейняла внаслідок сусідства та господарсько-економічних та політично-династичних взаємин, Галицька держава[95,с.50]. В Угорщині теж був один володар - угоський король та безчисельна угорська знать, яка управляла і володіла від імені короля великими територіями[15,с.24-33].

При такій міцності влади в Галичині князь Іван Ростиславович,

відомий як берладник, не міг становити серйозної загрози князю Ярославу Володимировичу галицькому. При тому, що галицьке військо в час правління князя Ярослава Володимировича галицького нараховувалося від 50 до 70 тисяч і керувалося випробуваними у битвах галицькими воєводами, князь Іван берладник зміг зібрати 6 тисяч різношерстного війська. Однак не дивлячись на те, що великої загрози він не складав, однак постійно турбував князя Ярослава галицького своїми вторгненнями в Подунав'я. Турбував князь Іван берладник Ярослава Володимировича галицького і в 1159 році, оскільки помагав князю Із'яславу Давидовичу відновитися на київському престолі, та як наголошує літописець: «не дивлячись на те, що у них було багато половців, оскільки прийшла київському князю галицька і волинська поміч, князі Із'яслав Давидович і Іван Ростиславович змушені були відступити у поле до половців».

В 1160 рік князі Із'яслав Давидович, Іван Ростиславович та половецька орда знову намагалися раптовим ударом захопити зненацька Київ. Найжахливіше, що вони зробили, це дозволили половцям грабувати та палити села та церкви на Десні. Така жахлива вість заставила з'єднати свої зусилля всіх руських князів, як наголошує Руський літопис: «…Так що Володимир у той же день прийшов був з військом і з київським військом і з галицькою підмогою. Війська зустрілись і почалась січа велика. Колиж князь Із'яслав побачив, що половці яких рубають втікають, а піші топляться в Десні… Із'яслав убоявся і поїхав назад за Десну»[74,с.277].

Дослідник І. Шараневич наголошував, що коли князь Ярослав галицький взнав, що князі Із'яслав та Іван привели половців він вислав могутню галицьку рать під проводом боярина Теодора Єлчича під Чернігів, оскілкь ні за яких умов не бажав відновлення князя Із'яслава Давидовича на київському княжінні [95,с.51].

Щоправда у цій битві, наголошував дослідник М. Карамзін в той час, коли Із'яслав втік за Десну, князь-воєвода Іван зумів дати бій наступачим військам і утримати всі міста на річці Десні, що дало їм в подальшому знову можливість зібратьи сили і вторгтися в Смоленське князіство де вони багато людей побили[37,с.327-328].

В цей же час військо князя Івана берладника у 1161 році напало

на галицьке Причорномор'я, де захопило торгове місто Олешшя. В цьому ж році князі Із'яслав Давидович та Іван Ростиславович, найнявши половців знову напали на Переяслав і зайняли місто, а опісля зайняли Київ і всю Руську землю. Дружина князя Ростислава же стала мовити: «всі брати твої до тебе не прийшли ні берендичі ні торки, а з ним сила велика. Ти піди в Білгород і там почекай братів своїх». Руський літопис наголошує: «Рушив Мстислав із города Володимира з військом своїм та галицькою поміччю та берендеями та торками і печенігами і зустрілися вони з Ростиславом біля Білгорода. Князь Із'яслав Давидович тоді взнавши про рать велику побіг… і коли був біля озера в'їзджав у борок торчин Воїбор рубанув його по голові шаблею, а другий вдарив його списом в стегно. Убитий же був князь Із'яслав Давидович місяця березня в шостий день»[74,с.281-282].

Дослідник М. Карамзін наголошував, що переможці відіслали тіло князя Із'яслава Давидовича у Чернігів, якого там оплакали його брат Святослав та Іван берладник. Цей претиндент на Галицьке князівство втратив єдиного свого покровителя, який за його інтереси спочатку лишився Київського князівства, а потім і власного життя. Князь Іван Ростиславович берладник, як його друг і соратник, не виніс такого тяжкого удару. Смерть друга і покровителя князя Із'яслава Давидовича перекроїла всі плани цього князя-ізгоя і він не бачив виходу свого відновлення в Галицькому князівстві. Він вирішив покинути Русь і поїхав в Візантію дей закінчив своє життя в Фесалоніці отравлений ядом, як вважали сучасники[37,с.330].

Руський літопис так розповідає про ці події: «У тім же році преставився князь Іван Ростиславовч, прозваний берладником у городі Солуні. І деякі так говорили, що від отрути була йому смерть»[74,с.283]. Доля князя Івана Ростиславовича берладинка, повна середньовічного романтизму. В 30-тих роках XII століття він князь з берладський від галицького стола. З 1144 році він князюючи в Звенигороді спокусившись на галицький престол втрачає всі свої шанси на Галичину. В нього відбирають як Звенигородське князівство так і Берладське. Опісля він поневіряється по Руси служачи різним князям водночас втікаючи від переслідування могутнього князя Ярослава галицького. В кінцевому за різного рода прогрішення попадає в суздальську

в'язницю, звідкіля його спасає князь Із'яслав Давидович чернігівський з яким він здобуває Київ і з яким пов'язує все своє життя аж до смерті[71,с.510-512].

Привертає сам інтерес, що князь Іван Ростиславович берладник після невдачі вокняжіння в дунайських містах втік з Руси в Візантію і знайшов там «політичний прилисток». Цим очевидно візантійська дипломатія мала намір якось тиснути на князя Ярослава галицького у питаннях придунайських територій, однак успіху у цьому не мала, оскільки влада князя Ярослава галицького у Подунав'ї була сильна і Візантії нічого не залишалося, як визнати за Галичиною ці території. В цей же час князь Ярослав галицький приймає до себе противника візантійського імператора Мануїла, царевича Андроніка Комнина, чим змусив Візантію офіційно признати за собою дунайські території[55,с.336-338].

Справа дунайських міст, наголошував дослідник І.П. Крип'якевич, мала деяку роль у взаєминах між Візантією і Галичиною, однак боячись степовиків Візантія віддала ці міста Галичині за умовою, що та буде захищати від степовиків причономорські кордони імперії[42,с.78-79].

Таким чином зі закінченням політичного життя в України-Руси таких двох затятих ворогів галицького князя Ярослава Володимировича, як князів Із'яслав Давидовича та Івана Ростиславовча закінчується процес протистояння Галицької держави Київській Руси. За таких обставин джерела розпочинають нам змальовувати внутрішньополітичне та господарсько-економічне життя Галицької держави[30,с.30-31; с.144-145].

Так під 1164 роком джерла наголошують на стихійному лиху, яке прокотилося Галичиною. Руський літопис так зображує ці події: «У той же рік була повінь велика у городі Галичі. … од сильного дощу в один день і в ніч із Дністра несподівано пішла велика вода на оболонь і дійшла до Бикового болота і потопила бюільше 300 чоловік, що ішли були із сіллю із города Удеча. І багато людей попадали з дерев і вози що їх вода була повикидала, а багато інших потопилося. Хліб був у них сильно дорогий на ту зиму»[74,с.286].

Дослідник В. Татіщев доповнює картину повені в Галичині: «І розлилась вода в Дністрі по обидві сторони вельми далеко, люди

спасалися по деревах великих, скотина і жита на полях погинули від чого учинилась дороговизна і голод великий»[81,с.79].

Дослідник П. Толочко наголошує, що в цей час відзначається високий рівень господарства, однак у 1164 році розміри стихії були такими великими, що утоплених налічували сотнями. Таким чином це стихійне лихо не спричинило голод в Галичині, літописець зауважив тільки, що підвищились ціни на хліб та тільки на одну зиму. Очевидно у наступньому році ситуація повністю стабілізувалася[85,с.257].

При усіх бідах і природних стихіях, ми бачимо князівську владу в Галичині більш сконцентровану на вирішенні внутрішніх господарсько-економічних питань. З однієї сторони, це може говорити про зменшення політичної активності в центрально-східній Європі, що дало можливіть сконцентрувати сили на з'ясуванні внутрішніх господарсько-еконмічних проблем великої країни, оскільки, як бачимо у князя Ярослава галицького були відсутні амбіції на очолення імперії з центром в Києві. Він запрошуючи князя Ростислава смоленського на київський престол, думками був у Галичині, де його чекала клопітка господарсько-економічна робота по облаштуваня Галича та регіонів Галичини. В цей час, як бачимо князь Ярослав галицький всесторонньо врегулював політичні та господарсько-економічні відносини з сусідами: поляками, угорцями, візантійцями, половцями та Київською Руссю. Дослідник Д. Зубрицький наголошував, що після міжнародного признання Галицької держави, князя Ярослава залишили в спокою усі сусіди з якими він врегулював свої політичні та господарсько-економічні відносини, це дало можливість зайнятися розбудовою Галицької держави, а людям в спокою займатися сільським господарством, ремеслами, внутрішньою та міжнародною торгівлею[18,с.104].

Дослідники І. Фроянов і А. Дворніченко вважають, що внаслідок швидкого внутрішнього господарсько-економічного розвитку і не втручання сусідів у внутрішні справи Галичини, галицька громада, яка набрала рис національності в епоху Ярослава галицького, зуміла перетворити свою Галицьку державу у квітучу, добреулаштовану господарсько-економічно і політично європейську державу. Галичина була настільки могутня, що тепер уже галицька військова допомога йшла то Києву, то Візантії то

Угорщині чи Польщі. І хоча на самому початку галичани були незадоволені політикою князя Ярослава галицького, однак останньому внаслідок гнучких господарсько-економічних та законодавчих реформ, які в основному базуються на центрально-європейському господарсько-економічному та цивільному праві, вдалося не тільки заспокоїти міську та сільську як торгово-економічну та к і сільськогосподарську знать, але й на чолі боярства об'єднати все галицьке суспільство єдиною державницькою ідеєю. Щоб продовжувати свої реформи він спочатку зміцнив господарсько-економічну та військову організацію, на чолі якої стояли випробувані і досвідчені в боях бояри, подководці його батька, такі як Костянтин Сірославич, Збігнев Іваневич, Теодор Єльчич, захисник Звенигорода Іван Халдієвич та інші. Сприятливим умовам проведення господарсько-економіфчних реформ сприяв і хід історичних подій. З політичної сцени сходять такі запеклі вороги державної єдності Галичини, як князі Із'яслав Давидович київський та Іван Ростиславович берладник, на яких орієнтувалась якась частина галицького суспільства. За таких обставин князь Ярослав галицький за допомогою військової організаці був сильний і грізний, не тільки у своїй внутрішній, але й в зовнішоньополітичній діяльності, тому галицька громада, змушена була терпіти його авторитет спадкового володаря, замінити якого вже, за відсутністю законних спадкоємців вона не могла. Князь Ярослава і його господарсько-економічні реформи потрібно було терпіти і чекати кращих часів. Можна наголосити, що боротьба бідніших верств галицького суспільства не припинялася і в найвищій фазі абсолютизму правління галицького князя Ярослава. Слід наголосити, що князь Ярослав, вважав на всі претензії галицької політичної та господарсько-економічної думки, однак робив так, як вважав за для користі свого правління та своєї Галицької держави[92,с.115-117].

Київський дослідник П. Толочко теж вважає, що протягом 60-70 років XII століття абсолютна влада князя Ярослава галицького дає право говорити про те, що в Галичині стабілізувався розвиток торгівлі, ремесел та сільського господарства, що піднесло всенародний авторитет князя Ярослава галицького далеко поза межами його Галицької держави[85,с.257].

При усіх перепетіях могутності влади князя Ярослава в Галичині незадоволення його владою було постійно, щоправда воно не могли перерости у якісь стихійні заворушення, оскільки князь Ярослав завжди в усіх випадках тримав в Галичі на готові значну кількість свого війська в тому числі боярського. В час його правління бояри галицькі перебували в більшій мірі при особі князя складаючи цим послійно діючий сенат чи думу при князю [78,с.25-26].

Особливої уваги заслуговує «берладницький рух» в південній Галичині та в галицькому Подунав'ї. Як на нашу думку він був сильно перебільшений радянською історичною наукою. Такі вчені, як С. Юшков, В. Пашуто, М. Тіхоміров, Б. Греков, Л. Черепнін, В. Мавродін вважали, що він сильно підривав державу князя Ярослава галицького, що є не вірно[55,с.368-369].

Навіть рух, у Галицькому Пониззі, очолений князем Іваном Ростиславовичем берладником не завдав правлінню князя Ярослава галицького будь-яких значних неприємностей. Як зазначає Руський літопис: «у Пониззя Ярославом були вислані війська, які припинили всі крамоли». Князь Ярослав навіть не повважав за потрібне самочинно приймати участь віддавши вирішення цього питання в руки воєвод-бояр. Дослідник В. Татіщев так зображує нам ці події: «Іван та половці зчинили в у дунайських градах грабежі, однак сюди прийшло військо Ярослава, яке навело порядок…»[81,с.65].

Як бачимо швидка реакція на вступ князя Івана берладника настала миттєво. В Подунав'я вступила «засада Ярославова», яка вигнала князя Іван в степ відновила добросусідські відносини між Галичиною та Візантією. Ряд дослідників вважає, що набіги князя Івана Ростиславовича проходили за мовчазною згодою візантійського імператора Мануїла І Комнина, який тиснув на галицького володаря, за причин того, що князь Ярослав галицький дав політичний притулок царевичу Андроніку Комнину і призначив йому в «утримання» Подунайські міста звідкіля той міг впливати на події, що проходили в Костянтинополі. Сам факт урочистості прийому царевича Андроніка галицьким князем Ярославом став відомий в Костянтинополі. Однак небезпечним Андронік став тоді, коли князь Ярослав надав йому ряд Дунайських міст «для підтримки».

Руський літопис так розповідає про ці події: «Прибіг із Цесаргорода братан цесарів кир Андронік до Ярослава до Володимировича в Галич. І прийняв його Ярослав з великою приязню і дав йому Ярослав декілька міст для підтримки. Але потім прислав цесар грецький Мануїл І Комнин двох митрополитів кличучи його до себе. І князь Ярослав одпустив Андроніка з великою честю, приставивши до нього Андроніка єпископа свого Кузьму і двох мужів своїх найзначніших» [74,с.286].

Якщо ретельно розглянути і проаналізувати джерела, то ми побачимо, що царевич Андронік Комнин був двоюрідним братом візантійського імператора, він також був і бвоюрідним братом і князю Ярославу галицькому, оскільки тітка Ярослава, княжна Ірина була дружиною Ісаака Комнина. Звичайно, що царевич Андронік займав видне становище в імператорській фамілії і звичано притендував на імператорський трон, за що був ув'язнений імператором Мануїлом І Комнином. Царевичу Андроніку вдалося втекти і він, як наголошує Руський літопис: « Прибіг до Ярослава, кир Андронік, якого він прийняв його з великлю честю». Дослідник В. Татіщев так описує нам ці події: « Прибіг до Ярослава в Галич кир Андронік зі скаргами на царя і прийняв його Ярослав з великою любов'ю і дав йому декілька градів біля Дунаю. Імператор просив князя Ярослава, щоб той повернув Андроніка додому, Ярослав не слухав його. Однак цар прислав митрополитів. І взяв у митрополитів на учиненому договорі клятку, відпустив Андроніка з великою честю. Приставив до нього єпископа свого Кузьму і вельмож і велів його проводити і імператора Мануїла просити, щоби дана від імператора обіцянка була потверджена і зберігалась. Цар же прийняв послів і синівця свого з честю і утвердивши договір обіцяний, послів Ярославових обдарував, назад з подякою до Ярослава відпустив»[81,с.80].

Як бачимо із відносин Візантії з Галицькою державою були врегульовані, візантійський імператор Мануїл за допомогу у поверненні царевича Андроніка на батьківщину склав князю Ярославу галицькому велику подяку. На нашу думку в цей же час було врегульоване і питання подунайських міст Галицької держави, які Візантія визнала за Галичиною[30,с.38; с.147],

оскільки, як наголошував В. Татіщев: «Цар же прийняв послів…з честю і утвердивши договір обіцяний, послів Ярославових обдарував, назад з подякою до Ярослава відпустив»[81,с.80].

Як бачимо із політичних подій 60 років в центрально-східній та південній Європі, князь Ярослав галицький мав до укладення договору досить напружені відносини з Візантійською імперією із-за дунайських міст. В зв'язку з цим він укладає союзний договір з Угорщиною, яка теж мала свої інтереси на Дунаї проти Візантії. Прийом візантійського царевича Андроніка, як наголошує Руський літопис: «з честю», яскраво підкреслює протистояння між Галичиною та Візантією. Як бачимо майбутній візантійський імператор Андронік Комнин, як засвічував візантійський літописець Микита Хоніат: «настільки подружився з галицьким князем Ярославом, що приймав участь у всіх галицьких святах, забавах і ловах, особливо у небезпечному полюванні на звірів. Царевич Андронік також, як володар дунайських міст, боярин галицький, засідав у князівській думі разом з усіми галицькими боярами»[41,с.21-22].

Усе це було відомо в Візантії, тому візантійському імператору Мануїлу Комнину нічого не залишалося, як відірвати могутнього галицького князя Ярослава від союзу з Угорщиною за рахунок примирення з братом Андроніком Комнином. Внаслідок довготривалих переговорів компроміс був досягнутий. Подунав'я утверджувалося Візантією за Галичиною, а остання знову перетворювалася в союзника Візантії.

Така політична комбінація візантійського імператора Мануїла пов'язана з тим, що він готувався до війни з Угорщиною, яку було оголошено Угорщині зимою 1165 року і до якої імператор Мануїл запросив як союзника, князя Ярослава галицького. За свідченнями візантійського літописця Кіннама: «в Тавро-Скіфію відправився посол Мануїл, що виводив свій рід від Комнинів, він повинен був нагадати правителю русів про укладений ним з імператором союзний договір. Посол Мануїл докоряв правителю русів за недотримання галицьким князем союзного договору. Посол зауважував, що правитель Галичини прийняв у себе з честю втікшого із тюрми Андроніка». Тоді в Києві князював Ростислав Мстиславович, який сам опирався на могутню військову силу князя Ярослава галицького. Візантійський

літописець Кіннам наголошував: «що в Візантії знали, що київський володар слабий правитель і сам шукає дружби у галицького володаря», тому одночасно, як наголошує Кіннам: «було відправлене посольство з листами і до князя Ярослава галицького, якого візантійський імператор Мануїл запрошував прийняти участь у війні проти Угорщини». Руський літопис не знає про переговори в Києві з війзантійським послом Мануїлом. Візантійський літописець Кіннам у висновку своїх свідчень про посольство в Русь-Україну візантійського імператора Мануїла наголошує: «що візантійський імператор Мануїл добився від правителя русів того чого хотів і вважав, що його посольство мало великий успіх»[41,с.21-22].

Аналіз джерел дає право наголосити, що візантійський посол Мануїл скаржився київському князю на галицького і одночасно закликав київського і галицького князів воювати в союзі з Візантією з Угорщиною. Дослідник В. Татіщев натякає на якусь військову допомогу грекам, та у такій абстрактній формі, що не ясно в який час проти кого і якому імператору така військова допомога була надана. Взнавши про таку дводушність візантійського імператора Мануїла Комнина, очевидно від київського князя Ростислава Мстиславовича, князь Ярослав галицький у 1167 році розриває союзний договір з Візантією і укладає союзний договір з Угорщиною. Союзний договір з Угощиною був скріплений шлюбом дочки князя Ярослава галицького з угорським королем Стефаном III. Другу свою дочку князь Ярослав галицький видає за познанського князя Одона, чим скріплював союз з Польщею і забеспечує недоторканість кордонів Галицької держави з заходу [55,с.370].

Як засвідчують джерела, польські князі самі шукали союзу з могутнім галицьким князем Ярославом, оскільки у останнього був військово-політичний та господарсько-економічний союз з німецьким імператором Фрідріхом Барбароссою. Це підтверджують нам і німецькі джерела під 1157 роком, за якими німецький імператор Фрідріх Барбаросса добився перемоги над польськими князями завдяки допомозі противника Польщі Руського народу. Дослідник С. Кучинський вважає, що допомогу імператору Фрідріху Барбароссі надав галицький князь Ярослав Володимирович, оскільки між ним та імператором Фрідріхом

Барбароссою був укладений військово-політичний та господарсько-економічний союз. Допомога князя Ярослава галицького німецькому імператору Фрідріху Барбароссі, як вважає дослідник А. Головко, викликав мирний договір, князя Ярослава галицького з Польщею, який був підкріплений шлюбом дочки князя Ярослава галицького з познанським князем Одоном. Все це підтвержує подальший хід історичних подій, оскільки уже в 1159-1169 роках польські феодали надавали військову підтримку князю Ярославу галицькому у його політичній діяльності в Руси-Україні [11,с.80-81].

В цей же час в політичні стосунки між Галичиною і Угорщиною втручається Візантія, яка не була зацікавлена в добросусідським і союзних віносинах між Угорською та Галицькою державами. Дослідник М. Карамзін вважав, що в цей час Візантія знаходилася з Угорщиною на стадії війни. Візантійське посольство в Київ та Галич було зроблене з метою розірвати союз між Руссю та Угорщиною. Взнавши про намір князя Ярослава галицького видати заміж свою дочку заміж за угорського короля Стефана III, візантійський імператор Мануїл писав в листі до князя Ярослава галицького: «цей король є ізверг віроломний і що дочка і дружина такого чоловіка без сумніву буде нещаслива» [41,с.21-22]. Лист візантійського імператора Мануїла мав великий вплив на князя Ярослава галицького і тому він розірвав цей шлюб і одночасно союз між Галичиною і Угорщиною, відізвав дочку з Угорщини і уклав союз з Візантією проти Угорщини[37,с.330].

Дослідник І. Шараневич теж вважав, що після того як питання з Андроніком Комнином було успішно розв’язане, князь Ярослав галицький, розірвавши союз з Угорщиною, постійно надавав військову допомогу Візантії. Дослідник наголошував, що встановленню таких близьких політичних та господарсько-еконмічних як і культурно-християнських взаємовідносин між Візантією і Галицьким князівством в 70 роках XII століття сприяло православне духовенство[95,с.17-18].

При усій сприятливій ситуації на півдні та заході князь Ярослав галицький поглядав і на схід. Ситуацію на сході він теж скріплює династичним шлюбом свого сина Володимира з дочкою чернігівського князя Святослава Всеволодовича, Болеславою. Руський літопис за 1167 рік наголошує: «У тім же році взяв

Ярослав Володимирович, галицький князь за сина свого за Володимира дочку Святослава Всеволодовича, Болеславу» [74,с.287]. Дещо пізніше князь Ярослав галицький видасть заміж іншу дочку Євфросинію за Путивльського князя Ігоря Святославовича. Київський дослідник П. Толочко вважав, що обидва шлюби галицький князь Ярослав вчинив виключно з політичних розрахунків, які передбачали зближення з родом Ольговичів, представники якого найбільше претендували на владу в Києві. Всього через шість років після одруження своєї дочки Болеслави за Володимира Ярославовча, князь Святослав Всеволодовоч заявив свої права на Київ і став київським князем. Як розумний володар Галицької держави, наголошує П. Толочко, князь Ярослав галицький такий хід подій міг передбачити, тому зробив правильний політичний розрахунок і в першу чергу на користь наростання могутності своєї Галицької держави[85,с.253-254].

Джерела відзначають активну участь в 1166-1167 роках князя Ярослава галицького в політичному житті Русі. В цей час в Києві помирає великий київський князь Ростислав, і зразу на його місце почало претендувати декілька князів. Князь Ярослав галицький підтримав волинського князя Мстислава. Руський літопис так описує ці події: «Мстислав тоді послав послів до своїх спільників до Ярослава Володимировича в Галич до ляхів і до двох Всеволодовичів, Мстислава та Бориса… І зібрались Мстислав Із'яславович з ляхами із Ярославом Володимировичем галицьким і пішов Мстислав до Києва. І п'ять галицьких полків дав йому Ярослав. І бившись Мстислав з Ярополком увійшов в Київ» [74,с.290-291]. Дослідник В. Татіщев, опираючись на недійшовші до нас джерела, доповнює: «князь Мстислав Із'яславович вокняжився в Києві за допомогою полків галицьких та польських совокупивши берендичів та торків, ввійшовши в Київ 15 травня 1167 року»[81,с.84]. Скоро князь Ярослав галицький схаменувся і зрозумів, що зробив помилку допомігши князю Мстиславу волинськму вокняжитися в Києві і хоча князь Ярослав галицький був у цей час у зеніті своєї могутності і слави, однак злучення в одних руках Київської і Волинської землі було для нього дурною ознакою, тому коли князь Мстислав організував до походу в 1168 році проти половців мало не всіх руських князів, то князь Ярослав

галицький у поході участі не взяв. Не підтримав князь Ярослав галицький князя Мстислава київського і в 1169 році коли проти нього вирушив, совокупивши сили 20-ти князів Андрій суздальский. І тільки коли у 1170 році коли князь Мстислав був вигнаний із Києва, союз між князем Ярославом галицьким і князем Мстиславом волинським відновився[85,с.254].

Власне в цей час князь Ярослав галицький знову підтримує князя Мстислава волинського в заволодінні Пересопницьким князівством, оскільки пересопницький князь передчано помер і за таких обставин Дорогобуж дістався князю Володимиру Мстилавовичу[95,с.52].

Руський літопис так подає ці події: «князь Мстислав же Із'яславович із братом Ярославом із галичанами пішов до города Дорогобужа на Володимира Андрійовича і стали вони довкола города б'ючись. Але Володимир був вельми не здоров і тому через недугу він не дав їм бою. Мстиславу тим часом городи здалися. І багато городів розривши, а інших спаливши він вернувся до себе»[74,с.296].

Дослідник В. Татіщев так доповнює картину розгрому Дорогобужської землі: «Мстислав же Із'яславович утікший з Києва разом з братом Ярославом не хотячи образи своєї зоставити безнаказаною зібравшись на головного свого ближнього ворога князя Володимира Андрійовича, який найбільше на Мстислава князів підбурював. Міста же почувши про його прихід самі піддалися, щоб уникнути розорення і дари подали. Утвердившись на Волині він взявши полки галицькі знову пішов на Київ з метою його зайняття. Зайнявши Київ він пішов на Вишгород, та Костянтин Сірославич, один з найвпливовіших галицьких вельмож, що очолював галицьке військо, відмовився дальше помагати, засвідчивши фальшивою грамотою, що князь Ярослав велить повертатися. Князь Мстислав побачив, що без галицьких полків не зможе втримати Київ залишив його і повернувся на Волинь розхворівся і помер»[81,с.93].

Дослідник І. Шараневич вважав, що похід на Київ у якому галицькі війська, що допомагали князю Мстиславу волинському, відмовились допомагати останньому отримавши вість, що в Галичі пройшли незадоволення князем у відсутність галицького війська. Покинувши облогу боярин Костянтин Сірославич

виступив з усім військом на допомогу свому князю[95,с.53].

Після того, як князь Мстислав знову заволодів Києвом галичани перелякались могутності Мстислава волинського, вони зрозуміли, що своїми ж руками підривають незалежність Галичини, не помогли навіть переконання Мстислава: «Ярослав же віддав тебе з військом у мою волю і мені велів вас утримувати допоки з братією мир не учиню», однак «владна поведінка Мстислава налякала гордих галицьких бояр», однак не виключно, як наголошує татіщевське джерело, що: «Вишгородці вдалися до тайних переговорів з галичанами». Вишгородці, наголошував В. Татіщев: «улестили воєводу галицького Костянтина, обласкали дарами і послали послів до князя Ярослава галицького, щоби полки свої забрав додому» і тому, наголошує татіщевське джерело: «боярин Костянтин Сірославич з охотою схилився на бік вишгородців, отримав великі дари і пішов геть у Галичину» [81,с.94-95].

Політична ситуація, що склалася після поразки князя Мстислава волинського в Київській землі, цілком влаштовувала галицького князя Ярослава, оскільки на Волині після смерті князя Мстислава волинського залишалися слабі в політичному розумінні Мстиславовичі та брат - князь Ярослав луцький, все це давало можливість енергійно займатися господарюванням не оглядаючись на сусідів. Особливо в час господарсько-екорномічних реформ наблизився до князя Ярослава галицького боярський рід Чагрів, який своєю значимістю в галицькому суспільстві почав особливо виділятись. Вивищення боярського роду Чагрів сталося тому, що князь Ярослав галицький мав позашлюбні відносини з бояринею Анастасію Чагрівною, яку фактично мав, як позашлюбну дружину. Джерела досить туманно розповідають про позашлюбні стосунки князя Ярослава галицького з «Настаською Чагровою». Якщо проаналізувати всі дійшовші до нас свідчення, і зважаючи на той факт, що князь Ярослав Володимирович галицький був як для свого часу висоосвічений володар, то бояриня Анастасія Чагрова теж окрім вродливості повинна була бути розумною і освіченою жінокою. Не слід виключати, що боярський рід Анастасії був якось господарсько-економічно зв’язаний з Візантією, чи був у сфері культурно-християнськогог впливу цієї держави, оскільки ім’я

Анастасія, грецьке і у XII столітті було широко вживане в Костянтинополі. Можна припускати, що боярський рід Чагрів був якось пов'язаний з реформаторською господарсько-економічною діяльністю князя Ярослава галицького, про що нам наголошує літопис: «Земля ж його усім багатіла, процвітала і множилася в людях, звідусіль учені хитриці і ремісники із всіх країн до нього приходили і гради населяли якими збагачувалася земля Галицька усім. По Дунаю міста укріпив, купцями населив, торгуючи через море у греки і ремесла влаштовував, від свого майна помагав. Він щедрий був, милостливим і правосуден, тому багато іноземців служило йому Галичину»[81,т.III, с.94-95, с.143].

Без сумніву, створити всі ці достатки без соратників та однодумців було неможливо. На нашу думку, бояри Чагри були тими соратники господарсько-еконмічних реформ, які проводив в Галичині у 60-70 роках XII століття князь Ярослав галицький. Не слід виключати, що побудова Успенського собору в 60-70 роках, який став найприкраснішим витвором галицького релігійного мистецтва XII століття слід пов'язувати з господарсько-еконмічною діяльністю роду Чагрів. Наближення боярського роду Чагрів та фактичне «подружне життя князя Ярослава з бояринею Анастасією Чагровою» визвало незадовонення не тільки дружини Ольги, але й всіх галицьких бояр. На думку дослідника І. Крип'якевича, Чагри були не просто знаттю та боярами, які внаслідок заслуг отримали певні матеріальні надбання, а знаттю яка була безпосередньо зв'язана з господарсько-економічними та політичними стосунками з Візантійською імперією. Своєю освіченістю вони покорили князя Ярослава і тим самим стали загрозою іншим наближеним до князя Ярослава могутнім галицьким феодалам»[42,с.79].

Однак власне з бояринею Анастасією Чагровою пов'язане в князя Ярослава галицького позашлюбне народження княжича Олега, якому в майбутньому і було передано галицький престол. В тіні цих стосунків залишались галицькі бояри. Власне ці взаємини князя Ярослава галицького з бояринею Анастасією та всім родом бояр Чагрів, викликали велику смуту в Галицькій деражаві, яку очолили бояри. За свідченнями дослідника В. Татіщева: «князь Ярослав вже давно перестав кохати свою дружину Ольгу Юрьївну і намагався примусити її покинути

Галич. Він також примушував її усякими методами іти в монастир, та вона підбурена боярами, що вороже були налаштовані до нових приятелів князя Ярослава, бояр Чагрів, відмовили її іти в монастир»[81,с.143].

Київський дослідник П. Толочко вважав, що князь Ярослав галицький змушений був до певного часу її терпіти їз-за міжнародної політичної ситуації. Він виявив обачну кмітливість, розсудливість і обережність не хотів рвати дружні стосунків з суздальськими князями Андрієм та Глібом. Однак після зруйнування князем Андрієм боголюбським, братом Ольги, столиці України-Руси, Києва, в князя Ярослава галицького виникла відраза до всього Юрьївого роду, в тому числі до своєї дружини, Ольги. В цей же час палке кохання Ярослава до боярині Анастасії Чагрової почало хвилювати галицьких бояр в їх середовищі зріла змова, якій князь Ярослав не надавав ніякого значення. Конфлікт розростався, особливо він загострився після смерті київського князя Гліба Юрьївича в 1173 році. В цей же час, він за порадою боярині Анастасії вирішив насильно запроторити княгиню Ольгу в монастир. Взнавши про це вона, втекла в Польшу, разом із нею туди подався і син Володимир і бояринвоєвода Костянтин Сірославич і другі бояри прибічники Ольжиної патії[85,с.258].

Руський літопис так передає ці події: «У тім же році (1171р.) утекла Ольга, княгиня Ярославова з Галича в ляхи із сином Володимиром і воєвода Коснятин Сірославич і многі бояри з нею були там вісім місяців. І стали слати до неї послів князь Святополк і інша дружина просячи її назад. А князя твого ми візьмемо. Княжич Володимир тим часом послав послів до Святослава до Мстиславовича, просячи у нього города Червена: Хай там сидячи буде мені добре слати в Галич, то Бужськ твій поверну і три городи придам до нього. Князь Святослав тоді дав йому Червен і хреста йому цілував, що буде помагати йому. І пішов Володимир до Червена з матір'ю Ольгою і встріла його вість од Святополка із Галича: Поїдь у борзі, отця твого ми схопили і приятелів його Чагрових людей побили. А ось твій ворог Настаська. І галичани розіклавши вогонь спалили її, а сина Олега в заслання вигнали, а князя Ярослава Осмомисла водили до хреста, що буде він по правді жити з княгинею. І так вони

уладилися»[74,с.305].

Дослідник В. Татіщев так доповнює на основі свідчень інших джерел картину галицької драми: «Ярослав, князь галицький, хоча давно жінку свою розлюбив і наложницю тримав, та побоюючись братів її Гліба і других не осмілювався виганяти. Та як тільки по смерті Гліба зразу ж знайшов її провини і захотів її постригти. Вона ж учинила раду з боярами взявши сина Володимира і Костянтина у відсутність Ярослава в Галичі утекла в Польщу 8 березня. З нею же багато бояр від'їхали. Ярослав же боячись сорому і шкоди просив Святослава Із'яславовича щоб її вговорили. Останній з декількома боярами був посланий щоб її вговорити і пообіцяти замиритися з Ярославом. Та вона не послухалась. І послав Володимир Ярославович до Святослава Мстиславовича у Володимир просити у нього Червен, щоб у ньому перебувати ради примирення. Володимир говорив, що коли він буде на Галицькому князівстві то віддасть йому Бужськ. Це було утверджено договором і Володимиру було передано Червен. Як тільки в Галичі взнали, що Володимир в Червені люблячи всі княгиню Ольгу і її дітей учинили незадоволення проти князя свого Ярослава. І прийшовши в дім його поставили варту міцну, щоб не зміг вийти, а наложницю його Настасію, що посварила його з княгинею і дітьми возвели на вогонь великий і спалили і декілька бояр приятелів її побили. Тоді прибув тут князь Ярополк, який з тисяцьким галицьким, які змогли людей заледве заспокоїти і не дали більше побивати. У Ярослава вже взяли роту, що йому з княгинею своєю жити порядочно, так як належить. Сина же від наложниці родженого послали у вигнання. Із цим послали до княгині і до дітей її сказати. Вона почувши це повернулась до Галича і Ярослав послав від себе бояр. Другі ж зустріли княгиню на шляху у Червен і об'явили їй, що князь Ярослав утримується під вартою, а неприятелька її наложниця спалена, а син її засланий у вигнання і що «князь ротою утвердився жити з нею поряд очно». Після цього Ольга приїхала в Галич і прийнята була князем і людьми з честю. І Ярослав став з нею жити як потрібно страх від народу маючи та не по любові іскренній…»[81,с.97].

Дослідник О. Рапов проаналізувавши свідчення Татіщевих джерел та Руського літопису наголошував, що бояри у цьому випадку максимально використали внутрішньосімну драму князя

Ярослава, вони зробили все, щоби повернути свій вплив, як у внутрішні так і зовнішні справи Галицької держави. Сам князь Ярослав не міг повітити, що його сімейне життя стане такою широкою подією в Галичі. Наляканий таким ходом подій він змушений був дати клятву на вірність своїй дружині Ользі, щоб заспокоїти місто[67,с.78].

Як бачимо із сукупності проаналізованих джерел, сімейні відносини князя Ярослава галицького, однак не вплинули на дружні відносини з сусідніми західними державами Польщею та Угорщиною, однак на сході волинському князю із-за підтримки княжича Володимира Ярославовча, та укладення поза спиною князя Ярослав галицького прийшлось розплачуватися за такий проступок, оскільки княжич Володимир розпоряджався галицькими містами не по волі батька. Князь Ярослав отримавши про це вість спалахнув ненавистю до сина Володимира. Як бачимо із свідчень джерел, князь Ярослав галицький зробив серйозні висновки із учиненого галичанами бунту і після цього в Галичі постійно стояли сірні йому полки, поступово внаслідок могутньої при нім військової сили він почав бути жорстоким і свавільним. Галичани, як зауважує літописець, «перелякалися Ярославової сили і не сміли нічого сказати. Боялися, що Ярослав поступить з ними як отець його Володимир». Особливо він розгнівався на сина Володимира, як зауважував Руський літопис: «У цьому ж році (1173) утік Володимир син Ярослава галицького князя до Ярослава Із'яславовича в Луцьк, бо той узявся був йому волость добути. А князь Ярослав галицький пославши послів привів ляхів на підмогу собі і дав їм три тисячі гривень срібла, спалив два городи і став слати послів до Ярослава: « Пусти сина мого до мене, а то піду на тебе раттю! І він убоявшись, що попалять волость його одіслав Володимира з матір'ю до Михалка Юрьєвича в Торчиський, бо Михалко був братом Ользі. А звідти покликав його тесть його Святослав Всеволодович, у Чернігів маючи намір одіслати його в Суздаль до Андрія, але не одіслав» [74,с.308].

Дослідник В. Татіщев так доповнює нам свідчення Руського літопису: «Того ж року, Володимир син Ярослава галицького побачивши, що батько його любив більше сина побічного, розсердився і виїхав в Луцьк з матір'ю та жінкою до Ярослава

Із'яславовича, який йому обіцяв дістати від отця його володіння. Ярослав же галицький послав же в Польшу просити війська і як воно прийшло дав їм 300 гривень срібла і пішов із ними на Ярослава луцького, пославши наперед послів сказати, щоби віддав сина його, а якщо не віддаси, то він змушений проти нього війну почати. І так оскільки луцький князь не хотів того учинити, то галицький князь прийшов у його волость і два міста його спалив. Ярослав Із'яславович бачучи, що боротися проти нього не мав сил і віддати Володимира не міг відпустив його в Торчиськ до вуя його Михалка і сам заледве зміг миру в Ярослава випросити. Михалко Юрьєвич хоча і прийняв сестру і племінника, та довго їх в себе не тримав, бо боявся Ярослава галицького і по просьбі тестя Святослава Всеволодовича відпустив їх у Чернігів, який обіцяв їх відпустити в Суздаль до Андрія суздальського та не пустив бо хотів совокупити полки з Андрієм і піти на Ярослава галицького. Андрій же знаючи безнадійність Володимира відрікся від нього, а сестру свою Ольгу, матір Володимирову, взяв до себе»[81,с.100].

Як бачимо сімейна драма князя Ярослава галицького мала перерости в великий конфлікт, однак князь Ярослав галицький із-за багатчисельних і добренавчених полків був сильний його боялися як волинські так і київські князі. Слід зауважити, що конфлікту не сталося із-за того, що Володимир у середовищі князів, як виразився його дядько князь Андрій суздальський був «чоловік безнадійний до правління», тому відмовив всіх князів від походу на Галич. Однак, галицька громада, вважають дослідники І. Фроянов і А. Дворніченко, яка бачила все що проходило на її очах залишалася пасивною, оскільки вірні князю Ярославові полки стояли в Галичі і по першій його волі могли виконати наказ розсердженого князя. Галичани боялися, щоби князь Ярослав не покарав їх за недавнє втручання в його сімейні справи. Власне більше із боязні перед князем Ярославом ніж по причині втрати Бужська галичани прийняли участь в поході на Луцьк[92,с.139].

Таким чином князь Ярослав галицький внаслідок жорстокого розгрому Волинскої землі заставив волинских князів відмовитися від підтримки княжича Володимира як і від даних йому обіцянок щодо передачі волинським князям міста Бужська. Коли галичани взнали, що княжич Володимир ще при житті батька віддав Белз та

інші міста то зразу ж стали на сторну князя Ярослава галицького, оскільки інтереси Галицької держави стояли вище ніж інтереси його безпутного сина, від якого навіть відрікся його дядько князь Андрій суздальський. За таку злуку з княжичем Володимиром волинські князі були сильно покарані галичанами.

Дослідник В. Татіщев наголошував, що: «погром Волоні був великий. Було повністю спалено два міста, сплюндруванню була піддана вся Луцька земля». Дослідник В. Татіщев також наголошував: «що луцький князь заледве випросив у грізного Ярослава галицького собі мир. Він відмовився від Белза і Погорині і пообіцяв, що ніколи не буде на них зазіхати і при таких умовах Ярослав учинив з ним мир»[81,с.100].

Таким чином княжич Володимир Ярославович появляється на шпальтах Руського літопису, як князь політично близькорукий «безнадійний», як виразиася його дядько князь Андрій боголюбський. Однак із-за княжича Володимира виник конфлікт між київськими і чернігівськими князями. У цьому конфлікті князь Ярослав галицький зайняв сторону Ростиславовичів київських і з усіми своїми полками вирушив на допомогу Ростиславовичам, одночасно вимагаючи від чернігівських князів, щоб відпустили сина Володимира додому. Війна розпочалась князі чернігівські та суздальський зайняли Київ, а Ростиславичі відступили в сторону Галичини, та князь Андрій суздальський не пішов у слід за ними. Дослідник В. Татіщев наголошував: «що Ярослав галицький виступив на війну з усіми своїми полками, побачивши силу галицьку князі чернігівський та суздальський розійшлися не добившись нічого. Разом із князем Андрієм у Суздаль відійшла і його дружина Ольга, що може говорити, що вигнання князем Ярославом галицьким, Ольги мало і політичний характер. У Володимирі на Клязьмі у 1179 році вона хрестила четверту дочку брата Всеволода - Палагею-Збиславу. У Володимирі вона зробила те, що вимагав від неї князь Ярослав у Галичі - постриглась у черниці під іменем Єфросинії. У 1183 році вона померла і була похована у головному кафедральному соборі у Володимирі»[81,с.102-103].

Таким чином особисте життя князя Ярослава галицького з Ольгою суздальською закінчилося трагічно. Княгиня Ольга не стала князю Ярославу галицькому коханою дружиною, хоча за 23

роки подружнього життя вона народила йому сина Володимира та чотири дочки. Перша стала дружиною угорського короля, друга великопольською княгинею, третя чернігівською, четверта Ярослава - новгород-сіверською. Таким чином єдиному законно народженому від шлубу князя Ярослава та Ольги княжичу Володимиру в 1183 році було приблизно 32-33 роки. Другий син від Анастасії Чагрової Олег був трохи молодший в цей час теж не був уже юнаком, бо тоді його б віддали пестуну «кормильчичу», боярину, що відповідав за виховання князівських дітей. Джерела зазначають властолюбивість та нерозсудливість княжича Володимира. Щоб утвердитись негайно він готовий був віддати території так важко здобуті його дідом Володимиром і утримані його батьком, чим привів ненависть до князя Ярослава галицького до сина. При усій складоності політичних процесів в Галичині, нездатності княжича Володимира управляти державою, сильно відбилась на політичному та економічному житті Галичини[18,с.114-118].

В той час, коли княжич Володимир поза спиною батька намагався роздавати галицькі міста, втікав до родичів в Торчиськ, Чернігів, князь Ярослав Володимирович галицький, не мав допомоги у вирішенні складних політичних питань і усе змушений був робити сам. Так коли у 1174 році між князями спалахнула війна між Ольговичами, Ростиславовичами і Юрьївичами за київський престол, могутній князь Ярослав галицький підтримав князя Давида київського, який попросив в нього допомоги. За умов надання допомоги галицьким князем Ярославом напад суздальців на Київ був успішно відбитий. Весь час після цього походу князь Ярослав галицький займався розбудовою власної держави. У 1183 році галицькі полки взяли участь у великому поході на половців, як зауважував Руський літопис: «із Галича від Ярослава поміч прийшла». Похід, як наголошує літописець закінчився блискучою перемогою. Було взято в полон 12 половецьких ханів. Галицькі полки повернулися зі славою в Галич. Ця перемога відбита і в «Слові о полку Ігоревім»: «Ярослав Осьмомисл стріляє з отчого золотокованого стола салтанів за землями»[85,с.262-263].

В цей же час в Галичі в 1181-1183 роках знову розгортається активна господарського-економічна діяльність, оскільки князь

Ярослав галицький втративши надію на княжича Володимира, почав готувати на галицький трон молодшого сина, княжича Олега. Це викликало незадоволення в певної частини галицького боярства і торгово-ремісничої знаті, яке підтримувало з княжичем Володимиром таємні стосунки. Що стосується княжича Олега, то галицькі бояри боялися, що коли він займе князівський галицький трон, то помститься боярам за спалення його матері Анастасії. Коли про княжича Волдодимира ми маємо певну картину, як особистість і політика, яка висловлена його дядьком, князем Андрієм суздальським - «безпутній», то про княжича Олега Ярославовича у нас обмаль джерельних свідчень, однак попробуємо реконструювати політичний портрет майбутнього з 1187 року галицького князя. Як бачимо із свідчень джерел князь Ярослав галицький, прозваний в народі «Осьмомисл», готував його зайняти після своєї смерті, місце галицького князя, а це може означати, що княжич Олег повинен був бути розумний високоосвічений претендент, досвідчений як у господарсько-економічній так і військово-політичній діяльності. Досвідченість княжича Олега в управлінні Галицькою державою, цілком влаштовувала князя Ярослава галицького і лякала галицькох бояр. Нерозумний і безпутній княжич Володимир був цілковитим знаряддям в руках галицького боярства. Дослідники І. Фроянов і А. Дворніченко вважають, що після спалення матері княжича Олега, за язичницьким обрядом, заява князя Ярослава галицького «Осьмомисла», що молодший син, княжич Олег буде галицьким князем налякала галичан, особливо перелякалдися ті бояри, які активно приймали участь у цьому процесі, зокрема Костянтин Сірославич, які як і Олег галицький бажали зберігати всю повноту влади. В боротьбі за владу зіткнулися інтереси княжича Олега і боярства. Княжич Олег бажав помсти і влади, боярство необтяжливого правителя і повного контроля над Галичиною [92,с.140].

При усіх тайних інтригах галицького двору наголошував дослідник І. Шараневич, княжич Володимир не був тим галицьким володарем, який би міг продовжувати політичну діяльність свого розумного діда Володимира і батька Ярослава. Княжич Володимир не мав того таланту до правління, який мав княжич Олег і це бачив як князь Ярослав галицький так і бояри.

Княжич Володимир же був розпещена мамою, княгинею Ольгою, людина з багаточисельними вадами. Княжич Володимир, як засвідчував Руський літопис: «був жонолюбець, п'яниця, чванливий егоїст підступний і хитрий». Княжич Олег же на думку І. Шараневича: «був господар, енергійний управитель, полководець і воїн вміючий очолити військову організацію та політичне життя в Галицькій державі. Тому бояри не хотіли Олега, а Володимира. Вся їх діяльність в користь Володимира вела до розбрату в Галицькій державі. Тому князю Ярославу нічого не залишалося зробити, як вигнати княжича Володимира з Галичини»[95,с.55].

Київський дослідник П. Толочко вважає, що недружелюбність князя Ярослава галицького до старошого сина Володимира полягала в тому, що він все своє свідоме життя був під впливом матері Ольги, яку князь Ярослав галицький не любив і з якою був насильно, з політичних міркувань і розрахунків його батька, князя Володимира, одружений. Княжич Володимир не брав участі у політичному житті Галичини, як військовий та полководець він теж ніяк себе не проявив. Вся його поведінка сильно дратувала князя Ярослава. Апогея вона досягла тоді, коли княжич Володимир за спиною батька, ще сидячого на галицькому троні, вирішив передати волинському князю «за підтримку», Бужську землю[85,с.260-261].

Характерно, як зауважував Руський літопис: «Володимир бачив, що батько більше любить Олега а не його». Безсумнівно, що в Олегу Володимир бачив потенційного суперника. Як засвідчують джерела, княжич Володимир не мав авторитету і серед боярства. Він, як зауважують джерела вів розгульне життя з вином і жінками любив багато випивати і думати з мужами своїми не бажав. Апогеєм княжича Володимира було те, що він відібрав в попа жінку і взяв собі за жону. Галицькі бояри скаржились: «де зобачить жінку чи дочку візьме насиллям»[74,с.307-308].

Князь Володимир не займався державними справами не дорожив надбаннями своїх дідів та батьків. Наголошуючи на цьому ми скажем, що він з такою легкістю віддав Бужськ та інші міста за які з такою завзятістю боролися його дід Володимир та батько, юний ще тоді ще князь Ярослав. Йому вже не тотілося знати скільки галчан полягли в битві за ці міста біля Теребовля і

«який плач стояв в Галицькій землі за погинувшими». Інша постать княжич Олег доля якого з самого дитинства була важкою. Спалення матері вигнаня «Настишича» з Галича все це повинно було відбитися у свідомості княжича Олега. Та поряд був сильний та досвідчений батько, князь Ярослав, який був йому порадником в усіх справах управління Галицькою державою. В той час коли княжич Володимир скитався по Руси, наголошував дослідник Д. Зубрицький, княжич Олег Ярославоич реально готувався стати галицьким володарем[18,с.119-120].

Руський літопис так зображує нам ці події: «У той час Володимир Ярославович галицький, шурин Ігорів, перебував у Ігоря Святославовича, тому що він був вигнаний отцем своїм із Галича. Той бо Володимир прийшов був спершу в город Володимир до Романа Мстиславича, але Роман остерігаючись отця його, не дав йому одпочити у себе. Тоді звідтіля він пішов до Інгваря Ярославовича в Дорогобуж і той остерігаючись отця його не прийняв його і він звідти поїхав до Святослава Юр'євича в Турів і той так само одіслав його до Давида Ростиславовича в Смоленськ. Давид же одіслав його до Всеволода Юр'євича в Суздаль, але Володимир галицький і там не знайшов спокою. Він прийшов в Путивль до свого зятя Ігоря Святославовича і той прийняв його з любов'ю і склав йому честь велику і два роки держав його в себе, а на третій помирив його з отцем його і послав із ним сина свого, зятя Рюрикового, Святослава і онука Ярослава галицького»[74,с.334].

Дослідник В. Татіщев доповнює ці свідчення: «Володимир побував і у тестя свого Святослава, та Святослав раніше учинив був роту Рюрику київському і Ярославу галицькому, що не буде в себе Володимира тримати і також відпустив його від себе… І тільки у Путивлі його прийняв Ігор Святославович з любов'ю і честю і через два роки через князів руських заледве примирив його з батьком випросячи йому в усьому пробачення. Ярослав прийняв сина і наказав його словами і дав йому Звенигород та проживати велів у Галичі, щоби він не зміг знову якесь зло зчинити»[81,с.133].

Із цих двох джерел можемо зрозуміти, що ведучи боротьбу з сином Володимиром, князь Ярослав галицький фактично вів боротьбу з боярством, яке розпочало з ним боротьбу фактично із

часу втручання в його сіцмені справи. Однак князь Ярослав галицький був володар мудрий і робив завжди так, що бояри залишалися в своїх стремліннях без опори. Їм потрібен був князь, бо що вони без князя, як заявляли вони самі «стадо без пастиря». Це розумів і князь Ярослав, тому впевнено готував їм майбутнього галицького князя в якому він вбачав свого молодшлшл сина, княжича Олега. Дослідники І. Фроянов та А. Дворніченко, вважають: «що власне противилася князю Ярославу не знать борська, а міська громада. Не бояри, а міська громада, яка любила княгиню, заставляла князя Ярослава вернутися в сім'ю і поставила варту біля його дому. Власне галицька громада влаштувала спалення Настаськи за стародавнім язичницьким галицьким обрядом, побила бояр Чагрових, так що служилий князь Святополк, та воєвода галицький, що перебували поза містом Галичем, заледве вспіли прибувши з військом, втихомирити місто. Власне галицька громада, була налякана, що князь Ярослав може помститися за зчинене проти нього і Настаськи зло і як його батько, князь Володимир галицький, відомстить за віроломство галицької громади. Особливо боялась галицька громада вокняження в Галичі Олега «Настасича», розуміючи, що він помститься за спалення матері Анастасії. Бояри у цій драмі залишались вірні князю Ярославу галицькому. Після того, як князь Ярослав тримав у Галичі великий рицарський полк, заворушення в місті більше було. Князь Ярослав галицький був мудрий і врахував свою помилку, що він недооцінив міську громаду, однак велика військова сила була в його повній волі і він хоча не мстив галичанам, але після цього завше трим свій особистий рицарський полк в місті Галичі» [92,с.139-140].

Таким чином з поверненням княжича Володимира в Галич сімейний конфлікт закінчився і Володимир, як зазначав Руський літопис: «більше не піднімав крамоли і проживав у Галичі до смерті Ярослава Осьмомисла». Однак ми не можемо наголошувати чи приймав княжич Володимир якусь участь в державних справах Галичини, оскільки джерела не говорять про це. Натомість слід вважати, що державними справами займався княжич Олег, а отже відірваність Володимира від державних справ в Галичині мали пагубні наслідки для всієї країни.

Невизначеність становища зробила його п'яницею, заставила вести розгульне життя, кохати чужих жінок. В цей же час князь Ярослав галицький готував до державного життя свого улюбленого сина Олега. Російський дослідник Б. Рибаков вважав, що князь Ярослав галицький підтримуючи Рюрика київського вислав йому у 1180 році військо, яким міг керувати князь Олег Ярославович. В цей же час князь Олег встановлює з Рюриком дружні відносини, це пояснюється в майбутньому його втечею з Галича власне до князя Рюрика в Київ, який знав його полководський талант і тому надав князю Олегу в управління місто Овруч. Незгадуючи князя Олега Ярославовича, київський літописець, однак почерпнувши від нього детальну інформацію про багатогранну діяльність князя Ярослава галицького «Осьмомисла», його господарсько-економічну, військову та міжнародну діяльність. Такі дрібниці багатосторонньої діяльності князя Ярослава галицького «Осьмомисла» міг знати чоловік повністю посвячений в усі його плани. Власне князь Олег Ярославович знав про будівництво храмів, міст, судочинство, торгівлю на Дунаї, взаємовідносини з Візантією, Угорщиною, Польщею та Німецькою імперією. На нашу думку, таким інформатором, про галичину, про яку засвідчив Київський літопис, був прибувший на допомогу князю Рюрику київському, молодий галицький князь Олег Ярославович. Як бачимо із свідчень джерел, що князь Олег Ярославович виховувався князем Ярославом галицьким, як державець і полководець. Джерела засвідчують, що в 1170-1180 роках князь Ярослав сам полків не водив, однак це не виключає, що ці полки не видив його син Олег Ярославович[72,с.130].

Як бачимо із сукупності письмових та археоогічних джерел з 1160-1180 роках в Галичині проводились великі будівельні робити, перебудовувались укріплення міст, будувались нові фортеці, замки, церкив як в середині країни та великих центрах, так і в Галицькому Подунав'ї. Особливо, зауважують археологи, привертає увагу високий рівень галицької культури другої половини XII століття. В цей час інтенсивно розвивається сільське господарство. Свідченням цього є знахідки досконалих знарядь праці: лемехи, чересла, наральники, коси, серпи. Виявлені чисельні предмети міського побуту, леварного, гончарного

виробництва, залізлобробного виробництва, говорять про високий рівень технологій, який був розвинений в галицькому суспільстві. Цей високий господарсько-економічний рівень Галичини XII століття, на думку київського дослідника П. Толочка, носить у собі суміш західноєвропейських і візантійських технологій з місцевими особливостями[85,с.257].

Все це підтверджує свідчення Руського літопису, що у 60-70 роках князь Ярослав розбудовував Галицьку державу. Такого роду діяльність потребувала його безпосередньої участі. Така можливість в нього була за рахунок існування в Галичині високопрофесійного війська. Галицькі полки були добре укомплектовані професійними воїнами, літописець називає їх "залізними", що може говорити, Ярославове військо було на зразок рицарського центральної та західної Європи. Сама внутрішньополітична діяльність при могутній військовій організації, відсутності військових кампаній в середині Галицької держави, давала можливість впроваджувати такі потрібні господарсько-економічні і культурно-християнські реформи. Це засвідчує нам і «Слово о полку Ігоревім», яке малює нам князя Ярослава галицького «Осьмомисла» суверенним монархом, який сидить на золотокованім троні, який по відношенні до сусідів зберігає повну незалежність, як наголосив Руський літопис: «Підпер гори угорські своїми залізними полками». Важливе місце, очевидно в цей час, князь Ярослав галицький «Осьмомисл» приділяв своїм Дунайським володінням, які зв'язували Галичину з могутніми торгово-економічними центрами централь-південної та західної Європи. Власне через ці землі Галичина включалась в систему міжнародної політики та торгівлі. Слід зауважити, що Берлад та Білгород, Текучий, Келія та інші міста являли собою великі торговельні центри європейської торгівлі. Свідчення нам про це дає, як і грамота Івана князя берладського від 1134 року так і свідчення Руського літопису часу грабунків Іваном Галицького Подунав'я. Те, що Галич контролював цю торгівлю висувало його на визначне місце в Європі[72,с.128-129].

Все це розумів князь Ярослав галицький і його наступник на галицький трон, князь Олег Ярославович. Є усі підстави вважати, що усі важливі політичні справи в Подунав'ї вирішував син князя Ярослава, князь Олег, який знав про всі плани на Дунаї свого

бютька. Власне усі свідчення, які приводить як Руський літопис, так і свідчення недійшовших до нас джерел, які використав історик XVIII століття В. Татіщев, на нашу думку, виходили з уст любячого сина князя Ярослава «Осьмомисла», Олега галицького. Так дослідник В. Татіщев наголошував: «грекам, уграм, полякам, чехам помагав, міста по Дунаю розбудував, через море з греками торгуючи…». Сам князь Ярослав галицький розумів, «безпуність Володимира», як виразився князь Андрій боголюбський, він розумів, що продовжити його як внутрішню так і зовнішньополітичну діяльність зможе тільки князь Олег Ярославович. Власне йому, як називає його Руський літопис: «Олегу Настасичу», князь Ярослав галицький «Осьмомисл» повважав ввірити після своєї смерті, політичне і господарсько-економічне управління Галицькою державою. Щоб утвердити своє рішення, яке на його думку повинно було б виконуватися всі суспільством, князь Ярослав галицький вирішив через «Собор». Власне так князь Ярослав галицький «Осьмомисл» вважав, що забезпечить всю повноту влади свого любимого сина, князя Олега в Галичині. Свою волю він побажав утвердити актом всенародної згоди, який буде затверджений на всенародному «Соборі». Недійшовший до нас Галицький літопис говорить: «Ярослав Осьмомисл з цією метою скликав мужів своїх і усю Галицьку землю покликав на Собор і монастирі і бідних і сильних і поганих». Князь звернувся до зібравшихся з палкою промовою у якій переконував галичан, які отримували від нього милостині і пільги, що по його смерті прийняли на княжіння в Галичі, Олега, який буде підтримувати їх, помагати і захищати. Він наголошував: «Я ось однією своєю головою правлячи держу усю Галицьку землю і наказую і залишаю місце своє Олегові, сину моєму меншому, а Володимиру даю Перемишль, бо він не сповняв волю його і тому він не дав йому Галича»[74,с.345].

Собор закінчився «Рядом» - договором, тобто утвердженням князівського розпорядження. Князь Ярослав галицький урядив і привів до «хрестоцілування» - присяги княжича Володимира і мужів галицьких, щоби він не шукав під братом Галича. Цілком очевидно, що «Собор» і розпорядження князя Ярослава галицького «Осьмомисла» була надзвичайною подією в тогочасному галицькому суспільстві. Могутній володар Галицької

держави, князь Ярослав, утверджував свою волю перед всією своєю Галицькою державою «Собором», зібранням всього народу. В «Соборі», за свідчення Руського літопису, який був соціально дуже широкий, брали участь князі союзні і васальні «брати і синове», «мужі городські» знать галицьких міст, «мужі свої» - бояри, духовенстиво: єпископ, ігумени, священииники, монахи, монахині, а токож були і бідні верстви суспільства «убогі». Та головне, наголошував Руський літопис, що тільки галицькі мужі були приведені до присяги. Намагаючись передати владу в Галичі молодшому сину Олегу в обхід старшого сина Володимира, князь Ярослав галицький «Осьмомисл» повинен був враховувати клятвовідступництво, яке було поширене в тогочасному галицькому суспільстві, особливо в середовищі князів та бояр. Тому, він заручився клятвою бояр «водив їх до хреста», щоб бути впевненим, що вони після його смерті виконають його волю [62,с.67-68].

Дослідники І. Фроянов і А. Дворніченко вважають, що князь Ярослав галицький «Осьмомисл» зібрав «Собор» не для того, щоб підкреслити феодалам центрально-східної Європи свою могутність, а щоби всенародно зафіксувати акт своєї волі. Князь виступив перед всім народом де виложив своє бачення подальшого розвитку Галицької держави. Її перспектива, на його думку, може бути щаслива, якщо нею буде управляти його молодший син, князь Олег. Суспільство було переконане князем Ярославом галицьким, який як він сам заявив на Соборі: «однією свою головою правив Галичиною», повірило його авторитету і присягнуло на вірність його рішенням. Цей «Собор» можна порівняти з стародавньою традицію «Віча», на якому затверджувалися всі найголовніші рішення громадськості, які повинні були об’язково виконуватись. Таке велике зібрання, наголошують дослідники, говорить про велику роль народу в політичному житті Галичини, запоручитися підтримкою якого не засоромився навіть наймогутніший володар Русі XII століття, яким був князь Ярослав галицький. Сама роздача міст ще при житті, акт теж стародавний, князь Ярослав галицький хоча визнавав молодшого сина Олега головним князем Галичини, однак і старошого Володимира не залишав без княжіння. Таким чином, воля князя Ярослава галицького була затвержена всім

суспільством. Характерно, що всі верстви суспільства усвідомили без «кровопролиття», що місце князя Ярослава на галицькому троні повинен замінити його син князь Олег, який буде продовжувати політику князя Ярослава, а тобто політичне і господарсько-економічне зростання Галицької держави[92,с.141-142].

Дослідник С. Соловйов зауважував, що князь Ярослав галицький бачив у молодшому сині Олезі розумного і благородного володаря галицького і тому він заповів йому галицький трон. Володимир і бояри були вбивцями його кохання. Однак заради збереження миру в суспільстві та Галицькій державі він не рішився на кровопролиття, обмежився клятвою бояр, давши зрозуміти їм, що новий володар, князь Олег галицький, всі надії на якого він покладає, теж не буде їм мстити за скоєний ними злочин. Таке толерантне христоцілування, було політичним компромісом з галицьким суспільством і його найвищою ланкою боярством[77,с.546].

Руський літопис так зображує нам цю подію: «А перед кончиною своєю од недуги тяжкої, відчувши смерть скликав мужів своїх і всю Галицьку землю. Позвав він також і все духовенство і монастирі і вбогих і багатих і простих» - і так говорив плачучи до всіх: «Отці і браття і синове! Осе же я відхожу зі світу суєтного і йду до творця свойого. Хай согрішив я більше всіх, як ото більше не гришив, але отці і браття простіть і вибачте!» І так плакав він три дні перед всім духовенством і перед всіми людьми і повелів роздавати майно своє монастирям і вбогим і ото ж давали його по всьому Галичу три дні і не могли роздати. І се мовив він мужам своїм: «Я ось однією простою головою правлячи вдержав усю Галицьку землю. А тепер я заповідаю місце своє Олегові, сину моєму меншому, а Володимиру даю Перемишль і урядивши їх, він привів Володимира до хреста і мужів галицьких на тім, що йому не домагатися од брата города Галича, бо Олег був Анастасії і був йому милий, а Володимир не сповняв його волі і через те він не дав йому Галича»[74,с.345].

Зразу ж привертає увагу та ситуація, з якого джерела київський літописець взяв таку точну інформацію про події у Галичині у останні роки життя князя Ярослава галицького «Осьмомисла». Із

Руського літопису ми знаємо: «що князь Олег після смути в Галичі втік у Київ до князя Рюрика Ростиславовича, а той дав йогму в утримання Овруч». На нашу думку, всі ці свідчення літописець отримав від проживаючого на правах гостя в Києві, князя Олега Ярославовича галицького. У цій інформації багато фактів, які старший син Ярослава галицького, князь Володимир Ярославович не хотів би, щоб вони попали на суд громадськості, оскільки він зламав хрестоцілування і присягу дану батьку Ярославу і всій Галицькій землі ще при житті князя Ярослава галицького. Таким чином в Руському літописі, щойно прибувший в Київ князь Олег Ярославович галицький, відтворює віроломство і клятвовідступництво старшого брата Володимира, галицьких бояр, духовенства, міської громади, якій його батько Ярослав заради дотримання угоди, затвердженої «Собором» роздав своє майно, і взяв з усіх клятву. Як бачимо, князь Володимир перемишльський присягу зламав, що не буде «домагатися Галича» і вигнав брата князя Олега з Галича. Літописець детально зробив свій коментар цієї розповіді. Він, як бачимо всеціло на стороні князя Олега галицького, зневажає князя Володимира за недотримання «хрестоцілування». Однак він пояснює, чому власне сталося недотримання Володимиром хрестоцілування, бо «Олег був Настасич», тобто народжений не від законного шлубу.

Із самої розповіді князя Олега Ярославича галицького київському літописцю, бачимо, що це дійсно був розумний і талановитий князь, який стояв на стороні батькової ідеї єдності і міцності Галицької держави і бажав продовжувати його політичну і господарсько-економічну реформу. На те, що власне князь Олег Ярославович галицький дав ці свідчення київському літописцю про «Собор» в Галичі, говорить той факт, що власне із-за нього князь Ярослав Осьмомисл проводив цей «Собор» і власне він князь Олег Ярославович був зацікавлений в дотриманні рішень цього «Собору». Власне князь Олег Ярославович був зацікавлений подати якнайповінше всі перепетії подій, які відбувалися на Соборі, як і господарсько-економічні та політичні досягнення свого батька - галицького князя Ярослава «Осьмомисла»[85,с.254].

Дуже цікаві свідчення в контексті нашого дослідження про політичну та господарсько-економічну діяльність князя Ярослава

галицького подав, опираючись на недійщовші до нас джерела, російський дослідник XVIII століття В. Татіщев: «З усіми князями він жив у злагоді і раді, особливо дбав про порядок своєї землі і тому усім сусідам був страшний. Ніхто не смів на нього нападати, тому, що воєводи його без перестанку грекам, уграм і чехам помагаючи були умілі в ратних справах і хоробрі у битві. Земля ж його була повна у всьому в достатку процвіталася і множилася в людях, тому що вчені умільці і ремісники з усіх країн до нього приходили і городи населяли, котрими збагачувалася земля Галицька в усьому. По Дунаю він городи укріпив, купцями населив, тим які торгували через море в греках і ремесла налагоджували, він зі своїх маєтностей допомагав. Він був щедрим, милостливим і правосудним, через те безліч іноземців йому служило. Навчений був мов, багато книг читав у церковному чині багато що виправляв і клір влаштовуючи і навчаючи, зловір'я скоріняв, а мудрості й правдивої віри навчав і вчити спонукав. Монахів же із своїх прибутків призначав для навчання дітей» [81,с.143].

Як бачимо, особа, що подавала ці свідчення літописцю повинна була бути дуже близька до політичних та господарсько-економічних планів та рішень князя Ярослава галицького. Вона, на нашу думку, була його соратником, однодумцем. Цілком очевидно, що Володимир, старший син Ярослава галицького не міг бути в числі цих осіб, оскільки він, як наголошує літописець: «несповняв батькову волю» і не був любий князю Ярославу галицькому і він про це знав. Похвалу за державну діяльність міг скласти підступно вигнаний з Галича і втікший в Київ, молодший син князя Ярослава галицького, Олег. Із свідчень Київського літопису можемо зробити висновок про князя Олега. Це була молода, розумна, талановита і вчена людина, дуже близька до політичних та господарсько-економічних справ князя Ярослава галицького. Власне на бажання князя Олега Ярославовича, щоб забезпечити йому свій трон після смерті і зібрав «Собор» галицький князь Ярослав. З пера київського літописця проглядається Олегове незадоволення галичанами: «і майно батька взяли і хреста цілували, що будуть його Олега за князя в Галичі мати», і не дивлячись на все це, як наголошував київський літописець: «вигнали князя Олега Ярославовича з Галича»

[74,с.345].

Таким чином, після смерті князя Ярослав галицького «Осьмомисла», його молодший син, князь Олег, з яким він пов'язував прекрасне майбутнє Галичини, посів галицький трон. Однак скоро він був змушений втечею спасати своє життя. Галицький трон зайняв нікчемний володар, роль якого в політичному житті, як засвідчують джерела Галичини, була незначна. Смерть князя Ярослава галицького, втеча князя Олега Ярославовича в Київ, зайняття Володимиром Галича дуже сильно позначилося на політичномму житті Галицької держави. Руський літопис так засвідчує нам це під 1187 роком: «Того ж року преставився галицький князь Ярослав, син Володимира, місяця жовтня у перший день, а в другий день покладений був у церкві святої Богородиці. Був же він князь мудрий і красномовний і боголюбивий і поважаний в усіх землях і славен військами, бо де була йому обіда, то сам він не ходив з полками своїми, а посилав їх з воєводами. Він бо навів лад у землі своїй і милостиню щедру роздавав мирян люблячи і убогих годуючи, чорноризчий чин люблячи і честь їм роздаючи від могутності своєї, він в усьому сповняв закон божий, до церковників сам приходячи і дбаючи добре про них»74,с.345].

Як бачимо оцінка діяльності князя Ярослава галицького «Осьмомисла» київським літописцем, а отже громадською думакою стародавньої Руси-України, дуже висока, а це говорить що у час його правління Галицька держава займала значне місце серед держав центрально-східної Європи. Це засвідчує нам і «Слово о полку Ігоревім», що: «галицький Ярослав «Осьмомисл» високо сидить на своєму золотокованому престолі, підперши гори Угорські своїми залізними полками». Як бачимо в «Слові полку Ігоревім», князь Ярослав як суверенний володар Галицької держави, подібно угорській чи польській, в якій ведеться широкомаштабна господарсько-економічна діяльність, широка міжнародна торгівля, яка захищена галицьким законом і могутньою князівською владою та галицькою військовою організацією. Особливе місце в цій системі займає дбаючий за майбутнє своєї держави сам князь Ярослав галицький, який ставить наступником не старшого «безнадійного» сина Володимира, а молодшого сина Олега з яким пов'язував майбутнє

Галичини. Це він зробив, як засвідчив ще у XVIII столітті В. Татіщев: «без страху перед всім галицьким суспільством». На нашу думку ці достовірні свідчення можна назвати як прекрасне «Поучення князя Ярослава галицького для своїх синів, та галицького суспільства» чи «Сповіддю князя Ярослава Осьмомисла» у якій князь Ярослав галицький наголошував: « Отці, брати і сини, це уже відходжу із цього суєтного світу. Відомо, що Бог нас поставив князів володіти людьми і управляти, то я намагався не тільки владу тримати, скільки більше служити людям. Я повинен був щодень служити людям. Я повинен був щодень усім служити, щоденно у суді і розбудові брати участь, бідним помагати, обіжених обороняти винних змирювати і наказувати, щоби зло безстрашшям не виросло. Найперше від донощиків найвірніших мені оберігався, щоби кого невинного не образити і недостойного не вихваляти, від яких державі багато вреда причиняється. Військо устроювати так, щоб земля і піддані в небезпеці від неприятелів були, і його так утримувати, щоби у мирі будучи, посад своїх незабувати і народу тягот і образ не чинити. Та й усе зберігати, щоби усякий хліб службою чи купецтвом, ремеслом чи роботою мати міг і ніхто голодний не був. Податки так розприділяти, щоби на всяку потребу невичерпно було, а даючі без плачу і сум'яття приносили. І це скільки мені можливо було, добре зберігав крамольників і наклепників не слухав, а брехунів перед усіми, чи якщо вони були заслужені, то тайно на одинці, розкривав і у подальшому так робити забороняв. То я, як чоловік, теж багато вад мав і при бажанні моєму з усім упоратися не міг. Бог же яко серцебачець є, знає, що я бажав та через слабість не виконав. Вас же прошу від усіх прощення, якщо ж кого образив, не було у мене часу кожного задовільняти, однако ж, якщо хтось щось на мене має, об'явіть, постараюсь, що зможу зробити…»[81,с.143].

Як бачимо «Ярославове звернення» до своїх синів та усього галицького суспільства цілком можна порівняти з «Поученням Володимира Мономаха своїм синам». У своєму «Поученні» Ярослав Осьмомисл дає поради, як потрібно добре управляти Галицькою державою, він наголошує: «Батьки, брати і синове… синові моєму меншому даю Галич, а Володимиру, Перемишль» [81,с.143].

Промова князя Ярослава галицького «Осьмомисла» передана з уст князя Олега галицьког київським літописцем, очевидно була записана без змін, яка була на виголошена князем на «Соборі». Ця промова була настільки дорога князю Олегу галицькому, який був настільки високоосвіченим, що зміг повністю без змін передати її київському літописцю. Промова на «Соборі» князя Ярослава галицького яскраво показує політичну, господарсько-економічну та адміністративну систему Галицької держави. Вона яскраво розкриває роль галицького князя Ярослава в державному, господарсько-економічному управлінні і як бачимо вона була велика. Із свідчення князя Олега галицького київському літопису можемо зрозуміти, що князь Ярослав галицький приділяв увагу всім складовим ланкам галицького суспільства, був обережним у швидких діях. Можемо наголосити, що «Сповідь Ярослава Осьмомисла» являється ще маловивченим джерелом галицької літератури та культури XII століття, вона вперше аналізується автором даного дослідження, як високоінтелектуальний витвір галицького словесного мистецтва XII століття. Однак, можна наголосити, що використана «Сповідь князя Ярослава Осьмомисла» з невідомих джерел, які використав російський історик В. Татіщев у XVIII столітті, являється твором достовірним і потребує подальшого дослідження історичною та філологічною наукою.

Вводячи «Сповідь князя Ярослава Осьмомисла» в науковий обіхід, наголосимо, що російський історик Б. Рибаков, вважав, що свідчення «Сповіді князя Ярослава Осьмомисла» співпадають з іншими джерелами про діяльність галицького князя Ярослава, зокрема з «Словом о полку Ігоревім», що нам дає право припускати, що у них один автор - князь Олег Ярославович галицький. У «Слові о полку Ігоревім» наголошено: «Грози твої по землях течуть», у свідченнях В. Татіщева: «І тако всім сусідам був грізний». У «Слові о полку Ігоревім»: «Суди рядить до Дунаю. Меча бремені через облаки». У свідченнях В. Татіщева: « По Дунаю гради укріпив. Дунайські городи купцями населив…» [81,с.143].

Оформлення цих текстів проходило у 1187-1188 роках, що співпадає з часом втечі князя Олега Ярославовича з Галича і перебуванням його в цей час в Києві та Овручі. Дослідник Б.

Рибаков наголошував, що свідчення по діяльність князя Ярослава Осьмомисла зроблені після 1 жовтня 1178 року. В цей же час, на нашу думку появляється і пісня «Слово о полку Ігоревім», яке орієнтовно датується 1178-1180 роками[72,с.268].

Якщо прийняти істину, що свідчення про діяльність князя Ярослава Осьмомисла, київський літописець записав в 1187-1188 роках з уст втікшого з Галича князя Олега Ярославовича галицького, то цілком можна наголошувати, що і «Слово о полку Ігоревім» теж має відношення цього часу створення і слід пов'язувати з особою князя Олега Ярославовича галицького, який в цей час був в Києві та Овручі. Ретельно розглянувши «Слово о полку Ігоревім» ми знаходимо в ньому багато слів, словосполучень, які притаманні для Галицької Руси, що не дає права виключати, що автор «Слова о полку Ігоревім» галицького походження і належить сину князя Ярослава галицького - князю Олегу Ярославовичу галицькому.

У «Слові о полку Ігоревім» звернення до князя Ярослава галицького найбільш насичене інформацією із всіх призивів до князів. Воно настільки конкретне і точне, що його по точночті можна порівняти тільки з «Сповіддю Ярослава Осьмомисла». Тут у «Слові о полку Ігоревім» князь Ярослав галицький теж постає перед нами, як суверенний, могутній володар, що опираєтьмся у зовнішньополітичній діяльності на залізні полки, якими він стримує агресію угорського короля Бели III. З другої сторони він веде з Угорщиною інтенсивну торгівлю «мечучи бремені (вози з покладом) через облаки». Висота гір в районі «Руської брами» «Нижніх воріт» 2-2,5 тис. м., що дало літописцю право говорити, що вози рухаються через хмари. Тут же князь Ярослав галицький показаний, як могутній володар Дунаю, як наголошує літописець: «суди рядить до Дунаю». Як сказано в «Слові о полку Ігоревім» князь відкриває ворота Києву, що відповідає істині, оскільки князь Ярослав галицький, як переможець був в Києві в 1172 і 1180 році посилав свої полки. Тому фраза «відчиняє ворота Києву», вірна. Відношення у князя Ярослава до половців вороже, він у 1184 році посилає на них свої полки на допомогу князям Святославу і Рюрику прити половецького хана Кончака, які вже тоді міг очолювати князь Олег Ярославович. Тому фраза «Стріляє з отчого стола салтанів за землями» теж відповідає істині. Як

засвідчують джерела і це відбито в «Слові о полку Ігоревім», князь Ярослав галицький у 1180 році підтримував князя Рюрика Ростиславовича. У 1184 році така ж допомога йому була дана в поході на половецького хана Кобяка. Всі ці військові виправи галичан згадані в «Слові о полку Ігоревім», що може говорити, що вони були відомі князю Олегу Ярославовичу галицькому. У 1187 році князь Олег Ярославович галицький втікає з Галича власне до київського князя Рюрика Ростиславовича і той як старий знайомий дає йому в утримання місто Овруч, а це може говорити, що князь Олег Ярославович міг приймати участь в військовій допомозі князя Ярослава галицького ще в 1180, 1184 роках і очолювати разом з воєводами якийсь відділ галицьких військ. Слід наголосити, що сама дружба князя Ярослава галицького і князя Рюрика київського, очевидно розповсюджувалася і на князя Олега.

У «Слові о полку Ігоревім» автором до речі вперше робиться спроба подати історичний розвиток Галичини від «Часів Траянових» до «Часів князя Ярослава Осьмомисла». Автор говорить про «Часи Траянові» тобто часи торгово-економічних та політичних відносин Галичини з Римською рабовласницькою державою, «Злі Часи Хінові» тобто часи нападу гунів та аварів на стародавню Галичину. Закінчує автор «Слова о полку Ігоревім» огляд давньогалицької історії «благодатними часами Ярославовими», немов би перелистує стародавню історію стародавньої Галичини у продовж цілого тисячоліття, тобто починаючи її з: «Часів Троянових» (II-IV ст. н. е.), «Часи Хінові» (IV-VI ст. н. е. - напади гунів, аварів, пропускає мирний розвиток Галичини в час Великої чи білої Хорватії (VI-X ст.) і закінчує розквітом Галичини в XII століттям - «Часами Ярослава Осьмомисла», тобто «Часами Ярославовими». «Часи Ярослава», зображуються найповніше, оскільки на думку «Слова о полку Ігоревім», власне у «Часи Ярославові» вдалося зупинити напади степовиків на Галичину. В цей час, «Ярослав закрив ворота Дунаю…суди рядячи до Дунаю». Цим автор «Слова о полку Ігоревім» давав всім зрозуміти, що князь Ярослав галицький був володарем всіх земель від верхнього Дністра до Подунав'я. В Подунав'ї зштовхувалися інтереси Галичини і Угорщини, однак наявність степовиків змушувала обидві держави шукати

компромісу. У 1184 році, як зазначають угорські джерела, угорці і галичани отримали велику перемогу над половцями. Ця перемога спияла укладенню договору «добросусідства» між Галичиною і Угорщину в спільній боротьбі проти степовиків[22,с.48-51].

З Дунаєм Галицьким пов'язується і «Плач Ярославни», «Заклинання Ярославни» до всемогутніх сил природи: «На Дунаї Ярославни голос чути. Полечу зигзицею по Дунаю…». Її звернення до сил природи: «Світле і трисвітле сонце, всім тепло і красно єси. Чому господине простер скорботну на лада вої…».

Таке звернення яскраво говорить про живучість стародавнього обряду, по якому Ярославна звертається до сонця. Як відомо в язичницькій Галичині хорс-сонце було головним божеством. До речі саме слово Хорс-сонце, згадує автор «Слова о полку Ігоревім»: «…великому Хорсу перебіг дорогу». Як бачимо свідченнями про князя Ярослава Осьмомисла, та історією Галичини у продовж тисячоліття, автор «Слова о полку Ігоревім» не обмежує себе. Він явно володіє у написанні «Слова о полку Ігоревім» галицькими лексизмами, архаїзмами, термінами притаманними тільки для висоосвіченого галичанина.

Автор прекрасно знає про Ярославоі землі на Дунаї, показує Ярославну: «її голос, як крик сумуючої чайки чутний». Привертає увагу бездоганне знання автором «Слова о полку Ігоревім» стародавньої історії Галичини.

В своєму екскурсі в Історію він відображає реальні історичні особи, які в тій чи іншій мірі мали відношення до регіонів стародавньої Галичини. Це Марк Ульпій Траян 97-117 римський імператор, війська якого дійшли майже до Нижнього-Подністров'я; рекс Антів Бус-Бож, 370 роки н. е. Говорить про «Часи Бусові», «Часи Хінові», «Часи Ярославові». З цього приводу дослідник Б. Рибаков наголошував, що: « автор «Слова о полку Ігоревім» досконало знає галицькі стародавні повір'я, фольклор, культуру, історію, стародавніх галицьких-слов'янських богів: «Хорс» - Сонце. Він хронологічно передає нам історію галичини від епохи римського імператора Траяна до галицького князя Ярослава, значить наголошує дослідник, він повинен був бути галичанином, або довгий час проживати в Галичині. Однак, саме проживання якийсь короткий час не могло би дати автору такі глибокі знання про Галичину, він повинен був

би належати до галицького культурного етномасиву, бути народженим в галицькому суспільстві довгий час проживати серед панівного класу цього суспільства, інакше не можна зрозуміти звідкіля він почерпнув такі глубокі знання про Галичину її історію, культуру, мову. Тимчасовий дипломат, чи вигнанець-князь не опанував би за короткий час такими глубокими суто галицькими термінами, широтою маштабністю мислення. Цей автор мусів бути князем і не просто князем, володарем якийсь час Галицької держави»[72,с.281].

На нашу думку, це князь Олег Ярославович галицький. Характерно, що в «Слові о полку Ігоревім» не згадується наслідник Ярослава «узурпатор влади князь Володимир», що може говорити, що «п'яниця, гультяй і бабник Володимир», як його зображає київський літописець - не міг бути автором «Слова о полку Ігоревім» і водночас особою, яка би прославляла свого батька князя Ярослава галицького, який його не любив Володимра «за безпутство» і виганяв з Галичини. Автор «Слова о полку Ігоревім», якщо вважати його галичанином, князем Олегом, був і автором свідчень «про Галицький Собор», автором свідчень Татіщевських джерел, він же і був автором «Слова о полку Ігоревім». На нашу думку - це князь Олег Ярославович галицький.

Характерно, що одного характеру свідчення, включаючи «Слово о полку Ігоревім» дійсно датуються вченими після 1187 року, тобто після сметрі князя Ярослава галицького «Осьмомисла» і часом вигнання князя Олега Ярославовича з Галича. Опісля, такого роду свідчень київського літопису інші джерела, які не дотичні до епохи ісвідчень князя Олена галицького, не подають. Немає другого аналогу і «Слова о полку Ігоревім», а це може говорити, що автор один і той же, високоосвічений князь галицький - Олег Ярославович «Настасич».

Як знаємо із джерел, князь Ярослав галицький «Осьмомисл» дуже подавав надію, як наголошував літописець: «на сина свого молодшого Олега» і не бажав допускати до влади, як виразився князь Андрій боголюбський: «непутного Володимира». Характерно, що галицький автор «Слова о полку Ігоревім» добре знав про ситуацію в Путивлі і тут нічого дивного не має, оскільки

його сестра була дружиною путивльського князя Ігоря. Гості від князя Ігоря були частими в князя Ярослава галицького. Відомо, що син Ігоря уже в зрілому віці приїзджав до діда Ярослава в Галич і звичайно, що спілкувався з наслідником галицького княжого стола князем Олегом Ярославовичем. Від нього князь Олег міг отримати всю повноту інформації про невдалий похід князя Ігоря на полоців. Й сам князь Ігор міг через послів дати повну інформацію про свою трагедію, оскільки із джерел відомо, що князь Ігор довго вів переговори з князем Ярославом галицьким відносно повернення Володимира в Галич. Татіщевський літопис наголошував: «що князь Ярослав Осьмомисл по певному часі обдарував Святослава і відпустив додому». Як бачимо князь Святослав перебував у діда довгий час і в цей час при усіх розмовах був княжич Олег Ярославович, тому нічого дивного немає, що галицький автор «Слова о полку Ігореаім» так добре знає ситуацію у Путивлі у сестри і зятя свого батька князя Ярослава Осьмомисла. Не слід виключати, що і княжич Володимир надав всеоб'ємлючу інформацію про своє перебування у Путивлі. Дослідник Д. Ліхачов звернув увагу, що автор «Слова о полку Ігревім» оспівує «Бусових воронів», «воронових птахів», яких він також називає «галіти». У автора «Слова о полку Ігоревім»: «галиці говорять, розмову ведуть», «розмови галиць розбудили». У автора «Слова о полку Ігоревім», наголошував, Д. Ліхачов: «галиці якісь обожнені, вони і мовчать і свою розмову ведуть і стадами біжать. Часте звернення до воронів Галич - є теж своєрідна, язичницька галицька архаїчність»[47,с.80-81]. Дослініик М. Карамзін вважав, що багато слів і висловів в «Слові о полку Ігоревім» він знайшов порівнюючи його з Галицьким літописом XIII століття. Слід відмітити, слова і словосполучення: «деряждь, ведень, рикс є галицького походження». Дослідник зауважив, що форма рицарського посвячення галицьких дітей теж відчутний в слові, воно єсуто галицький[37,с.332].

Починаючи з історика М. Карамзіна, наголошував дослідник XX століття А. Орлов і багто інших дослідників вважали, що автор «Слова о полку Ігоревім» - галичанин. В «Слові о полку Ігоревім», наголошував дослідник, дуже багато суто галицьких термінів, які похожі і по образах і по метафорах в виборі

елементів композиції. В «Слові о полку Ігоревім», наголошував А. Орлов, суто галицькі розроблені філологічні теми. Слід зауважити, що розроблений і галицький історичний матеріал. Проаналізувавши його дослідник А. Орлов прийшов до висновку, що він мав свою древню істоію, яка була відома в Галичині ще навіть в XI-XII століттях[52,с.29-31].

Визначний російський мовознавець О. Шахматов вважав, що існував окремий Галицький літопис, який розповідав про стародавні племінні княжіння на території Галичини. Можна переконливо наголошувати, що в Галичині була особлива манера історико-поетичного творення повістей, яка близька до західного і південно-слов'янського аналога. «Слово о полку Ігоревім», це яскравий приклад галицького історико-поетичного мислення. Можна вважати, наголошував О. Шахматов: «що «Слово о поку Ігоревім» написане в стародавній галицькій манері його бойова картинність з рицарською лірикою і навіть з західними елементами в лексиці, говорить про високоосвіченість галицького автора, який володів не тільки мовою але й поетикою»[96,с.33-35].

Недарма, наголошував дослідник А. Орлов так величаво та поетично поданий князь Ярослав «Осьмомисл» та Ярославна, згадуються території князя Ярослава галицького на Дунаї та в Карпатах. Все це говорить, що поет був з найвищого класу давньогалицького суспільства, був високоосвіченою людиною, знав про Галицьку державу, якою він повинен був правити все: історію, культуру, літературу, поетику. Складається враження, що цього всього його навчили прекрасні вчителі. Він безсумнівно, наголошував А. Орлов був галичанином[52,с.29-31].

У пізнішій своїй праці, розширеній і доповненій в 1938 році вчений А. Орлов зауважує ряд притаманних суто Галичині етно-релігійних термінів: «Великий Хорс-Сонце». Відзначаючи, що воно притаманне для Галицької Руси. Дальше дослідник відзначав суто галицький фольклор: «Ярославна зигзицею кречет на Дунаї». Такий епічний і літературний вислів міг виразити тільки високоосвічений поет, історик, який проживав в Галичині, що переконливо, наголошував А. Орлов, говорить про галицьке походження, автора «Слова о полку Ігоревім»[53,с.131-133]. Автору, наголошував дослідник, притаманна суто галицька

поетичність, а цьому треба було вчитися, а щоб навчитися такого мистецтва, треба було належати до найвищого тогчасного феодального суспільства. Автор безсумнівно князь, або боярин, або придворний галицький «книжник Тимофій» тощо[53,с.131-133, с.138].

В той час, наголошував дослідник М. Сумцов у Галицько-Волинському літописі і «Слові о полку Ігоревім» приміняються одні і тіж галицькі словосполученя: «зегзицию рано кречет». Такі словосполучення є і в сербо-ховатських літописах. Автор «Слова о полку Ігоревім», повинен був добре знати сербо-ховатську мову, його народну культуру та історію. Він повинен був вирости серед цієї культури, вона з малого дитинства повинна була оточувати його. З другої сторони в його творчості присутні чіткі рими, чіткі вивчені прийоми словотворення тогочасної поетики, а це говорить, що автор повинен був бути представник найвищого феодального класу: князь, боярин. Оскільки такого мистецтва навчали тільки найвищий прошарок феодалів, навіть правителів, князів. Цілком очевидно, що автор повинен був бути молодим високоосвіченим енергійним князем і водночас пов’язаним з народом його культурою, історією епосом, яким йому в майбутньому потрібно було управляти[80,с.2-6].

Характерно наголошував дослідник Я. Ісаєвич, що Галицьке євангеліє 1144 року написане на сербо-хорватській мові, мові яка в XII столітті була офіційною в Галичині[32,с.92-93].

Дослідник І. Сребрянський теж віддає перевагу галицькому походженні «Слова о полку Ігоревім». На його думку, звернення до сонця Ярославни, назва Сонця - Великим Хорсом, є назва скоріше старогалицька, а вірніше вона належить племінному об’єднанню хорватів, з якого й виводяться галичани. Сонце-Хорс, гори Хрби, Горби, Хрипи все це старогалицькі лексими, означення. Уся лексика «Слова о полку Ігоревім», старогалицька, автор її теж галичанин, який ще у XII столітті добре знав її стародавню історію[79,с.6-17].

Російський вчений XIX століття О. Гонсорський вважав, що «Слово о полку Ігоревім» написане на карпатській мові зі сильним впливом галицького культурно-князівського поетичного центру, який літературно в XII столітті обтесав цю стародавню слов’янську мову[8,с.4-9].

При усіх перепитіях, як ми встановили по сукіпності джерел та наукових висновках вчених XIX-XX століть, що автор «Слова о полку Ігоревім» високоосвічений галичанин, він знає «віка Траянові», «часи Бусові», «стріли Хінові» про які незнав навіть київський літописець Нестор і всю цю славну історію він в його пору, розглядаючи відму йому галицьку передісторією минулого, пов'язує з князем Ярославом галицьким «Осьмомислом». Освіченість автора цілком очевидна, не виключно, наголошував Б. Рибаков: «що він і був тим автором «Слова о полку Ігоревім» водночас і інформатором для написання історичних трактатів про Галицьку Русь в Київському літописі. Особливо багато точних свідчень він подає починаючи з епохи виграння з Галича князя Олега Ярославовича галицького. Ці свідчення відрізняються від попередніх своєю точністю і конретністю. Іх запис можна точно датувати 1187-1188 роками. Цими ж роками можна датувати і написання і «Слова о полку Ігоревім»[70,с.34-38]. Цікаву теорію, у захист галицького походження «Слова о полку Ігоревім», висунув дослідник В. Карпов. Згідно його висновків автор «Слова о полку Ігоревім» походить із галицького князівського середовища. Він розглянув всю галицьку історію починаючи з вокняження князя Ростислава в Перемишлі. На його думку галицький князівський дім був дуже високоосвічений. Про це свідчать і літописи. Князь Володимир галицький був зятем одного із найовсіченіших монархів Європи, угорського короля Кальмана «книжника». Його дружина Софія, дочка угорського короля Кальмана I була дуже високоосвіченою. Вона створила в Галицькому князівському домі досить солідну бібліотеку, на книгах якої виховувала свого єдиного сина, знаменитого князя Ярослава галицького «Осьмомисла». Відомо, що князь Ярослав галицький «Осьмомисл» ввжався в Руси-Україні само книжним князем свого часу, мав велику бібліотеку, тримав при своєму дворі галицьких літописців, письменників, поетів, утримував школу у якій навчав галицьких дітей. Тому не випадково князь Володимир Володарович був такий високоосвічений, перший галицький філософ, талановитий політик, господарник, полководець і дипломат. Про його високоосвіченість говорить той факт, що знаходячись в обложеному Перемишлі він написав листа угорському королеві та архієпископові на угорській мові,

яку він знав оскільки не раз, як зять угорського короля, бував на всіх офіційних прийомах і святах в Угорському королівстві, його дружина принцеса Софія, була родичка правлячого високоосвіченого угорського короля Гейзи II, привезла в галицький князівський дім кириличне моравське євангеліє, яке з 1144 року, про що є у ньому запис, відоме як Галицьке євангеліє . Князь Ярослав «Осьмомисл» теж виріс на цій прекрасній галицькій науковій школі. Угорська принцеса Софія, галицька княгиня, що виховувала свого єдиного сина, зробила все, щоби князь Ярослав був володарем на зразок Угорського королівства. І все це так і сталося, як наголошував Руський літопис: «Ярослав однією своє головою держав всю Галицьку землю». Вже дружина князя Ярослава, Ольга, була менш освічена, власне вона, княжна далекої Суздальської землі виховала сина Володимира так, що він став п'яницею, гультяєм, як виразився її брат, князь Андрій боголюбський «безпутнім». Інша справа, наголошував досілдник В. Карпов: «князь Олег Ярославович, майбутнє князя Ярослава галицького «Осьмомисла», особа якого потребує дослідження» [38,с.143-158].

В той час, коли ряд дослідників, наголошував дослідник А. Орлов, вважають автора «Слова о полку Ігоревім» придворним поетом князя Ярослава галицького, оскільки «Слово о полку Ігоревім» відповідає певній схемі твору, які використовувалася в середньовіччі при написанні фольклорно архіїчних белин. Однак ці вчені забувають, що «Слово о полку Ігоревім», це високолітературний твір, який має уже певні літературні традиції, які приміняли при написанні висоосвічені європейські феодали другої половини XII століття. Цілком можна припускати, що в центрі подій описаних в «Слові о полку Ігоревім» стоїть сам автор, князя Олег галицький, який висловлює свої історичні та політичні симпатії та антипатії, які є притаманними для того часу, виражаючи свій твір літературними прийомами. Типовими для того часу є епічна форма: плач-моління Ярославни. Уся сукіпність плачів Ярославни історична, політична, релігійна говорить, що людина яка їх записувала була в свій час всесторонньоосвіченою людиною як для того часу. Ця людина повинна була знати всі атрибути тогочасного вищого феодального світу. Якщо взяти за онову, що це князь Олег Ярославович галицький, який сам

особисто бачив і спілкувався з майбутнім візантійським імператором Андроніком Комнином, який довший час проживав в Галичі, який спілкувався з угорським королем, польськими, чеськими князями. Без сумніву, що наступник галицького престолу окрім високоаристократичної освіти засвоїв і глибоку історичну, міфологічну і культурну традицію галицького народну. Його батько князь Ярослав галицький «Осьмомисл» безумовно знав всю стародавню історію країни якою управляв. Хороше знання історії галицького народу пояснюється тим, що князь Ярослав отримує місцеве призвіще - «Осьмомисл». Автор знає багаті традиції Галичини, галицького суспільства, внутішні господарсько-економічні традиції, судочинство, суто галицькі похоронні обряди - «плачі». Все це подає ключ до подальшого вивчення давньогалицької історії, господарсько-економічної справи, культури, фольклору[1,с.159-163].

Добавимо до вищеозначеного нами, що автор «Слова о полку Ігоревім» дійсно знав всі стародавні галицькі релігійно-епічні сказання. Характерно, що Руський літопис у слід за «Словом о полку Ігоревім» теж наголошував, що коли київський князь повбивав під Теребовлем полонених галичан, то був «великий плач по всій Галицькій землі». Сучасна дослідниця Н. Велецька вважає, що «плачі» - пісенний похоронний ритуал входить в структуру культури жителів Капратського і Прикарпатського регіонів. Такі «плачі» виконувалися під час похоронів, а бо народних трагедій. У поховальних плачах галичан закладені глубокі стародавні традиції Прикарпатських слов’ян, архаїчні пісенні обряди в бойків, лемків використовувалися і при складанні балад, сказань, повістей. Приблизно такі самі ритуальні “плачі” зафіксовані в східній Словаччині, Хорватії. Поховальні псалми “плачі” носять в собі дуже стародавні ритуальні традиції, які притаманні для слов’янського етносу Прикарпатського і Карпатського регіонів. Характерно, що саме «Слово о полку Ігоревім» вплітається в хід історичних подій, що проходили в Галичині починаючи з 1181 року[5,с.72-73, с.84; с.595; с.226]..

Вище наголошувалось, що в 1181 році князь Ярослав галицький «Осьмомисл» остаточно виганяє старшого сина Володимира з Галича і молодший син Олег Ярославович стає основним претендем на галицький престол. Очевидно в цей час він

готується як військовий та політичний діяч. Його могли готувати як батько Ярослав «Осьмомисл», так і бабка угорська принцеса Софія. Внаслідок такого двійного виховання княжич, що уособлював собою через бояриню Анастасію з роду Чагрів галицький народ і через королівсько-князіський рід князя Ярослава галицького панівну суспільну верству центрально-східної Європи. В такому контексті виховання він засвоїв рицарську середньовічну літературну та поетично-культурну традицію, яку сумістив з історико-літературною, господарсько-економічною та культурно-релігійною спадщиною Галичини. Водночас він відобразив в «Слові о полку Ігоревім» панівну князівську верству суспільства, а з другої сторни пов'язав її з місцевою галицькою історичною, господарсько-економічною та кульутурно-релігійною традицією. Є підстави твердити, що у зверненні до діяльності батька, князя Ярослава «Осьмомисла», його улюблений син, князь Олег Ярославович так висловлюється:

«Галицький Осьмомисле Ярославе
Високо сидиш на своїм золотокованім престолі
Підперши гори Угорські своїми залізними полками
Заступивши королеві шлях, затворивши Дунаю ворота
Мечучи бремена через хмари, суди рядячи до Дунаю.
Грози твої по землях течуть.
Відкриваєш ворота Києву.
Стріляєш з отчого золотого стола салтанів за землями.
Стріляй господине, Кончака, поганого кощея.
За землю Руську, за рани Ігореві, буйного Святославовича».

Івано-Франкіський дослідник В. Грабовецький аналізуючи свідчення «Слова о полку Ігоревім» концентрує увагу на цікавому вислові автора Слова: «Стріляєш ти з батьківського золотого престолу в султанів». На думку дослідника В. Грабовецького, тут очевидно натяк на третій похід німецького імператора Фрідріха Барбаросси проти султана Саладіна, який відбувся в 1186-1187 роках і в кому брали участь полки Ярослава галицького, які, на нашу думку, очолював князь Олег Ярославович[9,с.72-74].

Як бачимо, автор «Слова о полку Ігоревім» в урочистій формі в невеликому віршованому творі зумів точно відобразтти весь життєвий і політичний шлях знаменитого галицького князя. Складається враження, що автор особисто брав участь в

політичній та господарсько-економічній та культурно-християнській діяльності знаменитого галицького князя Ярослава «Осьмомисла». Так точно передати у короткому вірші всі досягнення князя Ярослава галицького могла дуже близька йому людина, яку з ним зв‘язували тісні стосунки співраці або родинні взаємовідносини. Автор «Слова о полку Ігоревім» вірно описує всі аспекти які привели до могутності Галицької держави, жалкує, що справа князя Ярослав галицького «Осмомисла» не продовжується. Складається враження, що сам автор готовий до добродіянь і продовження розбудови Галицької держави. Автор «Слова о полку Ігоревім», як наголошує Івано-Франківський літературознавець С. Пушик, у своїй мові вживає давний галицький фольклор, билини, епос, що дає підстави говорити, що він не просто високоосвічений галичанин, а князь…[66,с.6-9].

Попробуємо умовно реконструювати портрет автора «Слова о полку Ігоревім», за умови, що гіпотетично ми визначили його особу, як князя Олега Ярославовича галицького «Настасича».

Як бачимо князь Олег галицький, як автор «Слова о полку Ігоревім» тонкий знаток історії Галичини, її політичної, господарсько-економічної та культурно-релігійної спадщини, мови, народних традицій. Як бачимо автор «Слова о полку Ігоревім» виростав в галицькому культурному середовищі, вдихав її стародавні, як народні так і аристократичні та історико-літературні надбання. Не дивалячись на те, що автор був глубоким християнином, однак це не забороняло йому ознайомлюватися і досконало знати стародавні народні язичницькі традиції, оскільки як наголошував дослідник цієї проблеми Б. Тимощук: «двоєвір’я в стародавній галицькій культурі співіснувало до кінця XIII століття»[82,с.56-65].

Народні мотиви автора «Слова о полку Ігоревім» цілком нам зрозумілі, оскільки Олег Ярославович галицький по батьку князь, по матері, яка спочатку виховувала його на стародавніх народних традиціях, боярин, чи представник багатої частини господарсько-економічної чи торгово-ремісничої знаті. Така сукупність відчутна у творі, що яскраво пов’язується з князем Олегом галицьким. Приблизно така сама сукупність прослідковується і в Галицькому літописанні в XIII століття, як наголошує київський дослідник С. Пінчук, який немов би продовжує галицьку

традицію написання, яка відображена автором «Слова о полку Ігоревім»[64,с.22, с.46].

За таких обставин, «Слово о полку Ігоревім» не зовсім князівський твір. Як бачимо і з його історичної епопеї автор знає історію від «Траянових часів до часів Ярославових», з яким автор пов'язує відновлення бувалої могутності Галицької землі.

Князь Ярослав галицький, як наголошує автор, сидить високо на своїм золотокованім престолі, утримуючи в небезпеці свої західні кордони і водночас по Дунай суд рядячи. Водночас автор змальовує міжнародні відносини князя Ярослава галицького з країнами західної, центральної, південної та східної Європи. Дослідник М. Тіхоміров вірно наголошував, що автор зображує князя Ярослава «Осьмомисла» в зеніті його могутності. Складається враження, що автор «Слова слова о полку Ігоревім» теж якось причетний до торжества галицького володаря. Стремління автора показати, що князь Ярослав галицький був найбільше за інших князів зацікавлений в «Слова о полку Ігоревім» змальовує також напружені відносини Галичини і Угорщини: «Підперши гори Угорські своїми залізними полками. Заступивши королеві шлях…». Ці події дійсно мали місце, оскільки із-за Дунайсьикх володінь у князя Ярослава галицького виникли суперечки з Візантійським імператором Іссаком Ангелом, який повважав, що настав час відновити своє панування над Болгарією і Дунайськими володіннями Галичини. За для цього він врегульовує всі спірні питання з Угорщиною, одружуючись з малолітньою угорською принцесою. У 1186 році цей союз стає дієвим і угорський король займає загрозливу позицію до Болгарії і Галичини. Як бачимо, князь Олег Ярославович знав про це, як і про військову допомогу Галицької держави Болгарському царству, не виключено, що велике галицьке військо, яке прийшло на допомогу болгарам очолював князь Олег Ярославович[83,с.33-34]. У противагу візантійсько-угорському союзу, князь Ярослав галицький встановлює союзні відносини з імператором західно-римської(німецької) імперії Фрідріхом Барбароссою, і як союзник останньої його війська беруть участь у третьому хрестовому поході[9,с.74].

Все це, як ми наголошували вище знає автор «Слова о полку Ігоревім». Автор, як бачимо радив князю Ярославу

«Осьмомислу», вислати галицькі війська на допомогу путивльському князю Ігору: «Стріляй господине, Кончака, поганого кощея. За землю Руську, за рани Ігореві». Не слід виключати, що такі переговори в Галичі з внуком князя Ярослава, сином Ігоря, від імені Ігоря велись, та князь Ярослав вирішив не втручатись у стосунки путивльського князя Ігоря з половецькими ханами. При цьому всьому був присутній наступник галицького престолу князь Олег Ярославович. Таким чином, як наголошувалось вище, автор «Слова о полку Ігоревім» складає собою синтез: з однієї сторони він представник правлячої еліти однієї з найблагополучніших держав центрально-східної Європи, з другої він представник культурних народних верств, боярства чи торгово-ремісничої знаті. Як бачимо, автор «Слова о полку Ігоревім» князь Олег, голова галицької рицаської знаті, що засвідчено відповідними висловами в «Слові о полку Ігоревім»: « списа приломити», «слід правити», «ударити списом», «стріли хінові», «стріляєш далеких салтанів». Водночас автор застосовує стародавні галицькі народні архаїзми, фольклор, балади, легенди, вислови, приказки, словосполучння, які вживалися при його високоосвіченому галицькому дворі в його час. Все це дає нам право наголошувати, що автором «Слова о полку Ігоревім» є перший рицар Галицької держави - князь Олег Ярославович галицький «Настасич»[64,с.22, с.46].

Академік А. Орлов вважав, що «Галицький рицарський літопис XIII століття» похожий за рицарською термінологією з «Словом о полку Ігоревім». Дослідник наголошував, що літературні вислови «Слова о полку Ігоревім»: «Ізломати списа», «вступити в бій», «взяти місто на щит», «соколи стрільці» та багато інших мають галицьке рицарське походження, термінологія якого продовжується і в XIII столітті[54,с.4-5,с.46].

Стосовно мови «Слова о полку Ігоревім», то російський історик Б. Рибаков зауважував, що автор використовував у своїй мові давньогалицькі діалекти: «іменник «Побіда» у значенні - поразка, іменник «год» у значенні - час. Вживаючи слово «год» вважає дослідник автор-галичанин засвідчує велику начитаність і знання стародавніх галицько-слов’янських текстів, тому його мова постійно наповнена галицькими архаїзмами, які автор «Слова о полку Ігоревім» князь Олег Ярославович бере з прикладів

міфології, релігії, історії[69,с.171-178].

Дослідник В. Франчук приходить до висновку про тотожність слів «Слова о полку Ігоревім» і Галицько-Волинського літопису. Таким чином, зауважує В. Франчук, автор «Слова о полку Ігоревім» галичанин був високоосвіченою людиною, начитаною, знавцем давніх мов яким він читав літописи, сказання, билини які розповідали йому про глибоку історичну минулість Галичини [91,с.48-49]. Знаня історії та міфології галицького народу дають можливіст автору порівнювати минуле з його сучасним. Його знання відходять в глубину століть в час сусідства «Галичан» з Римською імперією. Саме правління імператора Траяна перегукується в автора з самовласним правлінням Ярослава, який сидить на своїм золотокованім престолі підперши гор Угорські своїми залізними полками. Дальше автор розповідає «Про часи Бусові», що сьогоднішньою історичною наукою цілком утотожнюється з державою Антів. Дальше автор згадує гунське та очевидно аварське нашестя «часи хінові». Всі ці істоиричні події, які знає автор «Слова о полку Ігоревім», на думку Б. Рибакова проходять у більшій мірі на території історичної Галичини і суміжною з нею, території Волині, оскільки київський автор навіть в XII столітті про ці події не знав[68,с.15-22].

Дослідниця В. Адріанова-Перетц теж відзначає народно-поетичний стиль «Слова о полку Ігоревім». Тотожність «Слова о полку Ігоревім» з галицьким народним епосом, на її думку проглядається по фольклору, який автор знав бездоганно. Історично точно відбиті всі історичні події у продоіж тисячоліть, як і портрет князя Ярослава галицького, що дає право говорити, що автор близький водночас як до народу, так і до самого князя. Реалістичні картини галицького минулого і сучасного говорить про високоосвідченість автора, знання як вищого феодального суспільства Галичини, Русі та Європи, так і галицького народного життя[1,с.99-118]. Події, які описані в «Слові о полку Ігоревім» в своєму історичному ракурсі від Траяна до Ярослава Осмомисла цілком зрозумілі для галичанина XII століття, тому вважав дослідник А. Орлов, якщо до цього долучити і галицький епос, галицький фольклор, то цілком яскраво вимальовується його галицьке походження[54,с.92-133].

Дослідник не вважає себе першовідкривачем цієї істини, уже

російський вчений XIX: С. Шевірєв(1845)[97,с.294-305], а у слід за ним і його сучасник М. Головін(1848)[6,с.28-30], наголошували на галицькому походженню «Слова о полку Ігоревім». На думку галицького дослідника XIX століття А. Петрушевича, автор «Слова о полку Ігоревім» отримав прекрасну західно-руську освіту рицарського гатунку, яка була притаманна для центральної Європи і яку в північно-східній Руси було отримати неможливо [63,с.31-32; с.30-32].

На народно-рицарсьмому гатунку «Слова о полку Ігоревім» наголошував і дослоідник Л. Кулаковский, на думку якого: «Слово о полку Ігоревім» і Галицький літопис XIII століття є рицарською методологією написання творів і їх слід віднести до одного і тогож галицького писемного джерела[44,с.12]. Дослідник Д. Ліхачов наголошує, що сюжети «Слова о полку Ігоревім» за окремими пісенними циклами, такими, як «Плач Ярославни», «Похвали Руській землі» нагадують західноєвропейські пісні, зокрема «Пісню про Роланда». Якщо взяти перегук епох в «Слова о полку Ігоревім» то воно за формою та написаннями повністю тотожне з «Піснею про Роланда»[46,с.18-19]. Їх близькість зауважили ще російські вчені XIX століття: Погодін, Буслаєв, Майков. Дашкевич, Діккінс. Сьогодні цієї точки зору притримується російський мовознавець А. Робінсон[73,с.104-112].

Таким чином «Слова о полку Ігоревім» є зразком європейського рицарського середньовіччя, його вищої еліти, князів. Якщо врахувати ті обставини, що Галичина в XII столітті була на стадії феодального розвитку в тому числі й науковому і те що очевидно молодого княжича виховувала мати кнзя Ярослава «Осьмомисла», угорська принцеса Софія, яка прищепила юному княжичу любов до культури сереньовічної Європи, рицарської поезії і зокрема до «Пісні про Роланда». Не виключно, що в майбутному князь Олег брав участь або знав про пісенний фольклор рицарів христових походів, історико-літературний епос та романтичний стиль про них[46,с.20-29].

Блискучий дослідник середньовічної історії і культури М. Конрад вважав: «що феодальна доба розвинула історико-літературні сказання відлік яким слід починати з III-IV століть нашої ери. Власне з цього часу в Європі починається формуватися пісенна рицарська література та культура. «Слово о полку

Ігоревім» невід'ємна частина цього процесу, що може говорити, що воно написане в Галичині, оскільки остання була тісно зв'язана з історією та культурою Центральної Європи починаючи з найдавніших часів і до часу написання «Слова о полку Ігоревім» »[39,с.95-105].

Дослідник А. Горський вважав, що з'ясувавши галицьке походження «Слова о полку Ігоревім» нам необхідно з'ясувати питання часу його написання. Якщо датувати написання «Слова о полку Ігоревім» у 1187 році, тобто в рік смерті галицького князя Ярослава Осьмомисла це буде не вірно, оскільки в «Слова о полку Ігоревім» звернення до князя Ярослава галицького, як до живого, однак враховуючи моду галицького літературного твору, приходимо до висновку, що Слово було написано рік після смерті Ярослава і звернення до князя Ярослава галицького в «Слові о полку Ігоревім», це своєріна форма віддання річниці по смерті князя Ярослава. Така форма літературних творів притаманна для Галичини, що може говорити, що «Слова о полку Ігоревім» було написане в 1188 році[7,с.31-32]. Якщо врахувати вищеописані нами історичні події у Галичині 1187-1188 року і пов'язати з ними вигнання з Галича князя Олега Ярославовича в Київ, а опісля в Овруч, то можемо зрозуміти суть самого писання «Слова о полку Ігоревім» князем Олегом Ярославовчем у вигнанні в Києві в кінці 1187-1188 років. Звертає увагу, що «Слова о полку Ігоревім» являється єдиним такого роду твором і не має аналогів. І це можна пояснити, якщо врахувати те, що його у вигнанні написав князь Олег Ярославович галицький. Постає логічне запитання, чому раніше він не писав схожих творів. У нього очевидно не було часу, оскільки був постійно в розпорядженні батька, князя Ярослава, виконував його доручення у питаннях господарювання в Галичині. Тільки у перебіг часу 1187-1188 років будучи вигнанцем знаходячись у стані власної печалі і горя в Києві після клятвовідступництва галицького боярства він створює цю прексасну поему, на жаль тільки єдину. Смерть князя Олега Ярославовича галицького, підступно отравленого боярами в 1188-1189 роках перервала творчість цього талановитого співця-князя. Той факт, що автором не створено більше похожих поем і реальна смерть князя Олега Ярославовича галицького в час коли майже всі вчені вважають часом її написання, яскраво доказує, що її автором

був князь Олег Ярославович галицький.

Якщо сторожко реконструювати хід історичних подій, то можна наголошувати, що слава його поеми, яка стала олюбленою в Києві докотилася і до Галича і тому, щоб не розпалювати феодальної війни, князь Володимир підіслав в Києві до князя Олега підступних галицьких бояр, своїх сторонників, які і отруїли князя Олега Ярославовича галицького. Цим і пояснюється сам факт, що більше атором не було створено ніяких творів, що переконливо доказує вірність нашої гіпотези.

Аналізуючи «Слово о полоку Ігоревім» ми прийшли до висновку, що автору, князю Олегу Ярославовичу галицькому можна дати таку, нами реконструйовану, характеристику: « людина з широким історичним і політичним світоглядом, добре розуміюча складні політичні реалії часу, великий патріот своєї країни, зумівший у вигнанні піднятися над проблемою Галицького князівства, до проблеми єдності Руси. Він талановитий письменник, знаток слов'янського епосу, історії, культури, народного епосу, сказань, белин, релігії її давньослов'янськогої фольклорної традиції. Автор, як виходець з боярського середовища Чагрів знав і народні традиції свого роду, які привила з дитинства йому його мама, бояриня Анастасія Чагрова. З другої сторони він князь, син одного з наймогутніших володарів центрально-східної Європи, в жилах якого текла кров, угорських королів, польських князів, князівський рід виводився від великого київського князя Ярослава Мудрого. Рід галицьких князів з якого був князь Олег був найблище був у родинних зв'язках з правлячою імператорською фамілією Комнинів Візантійської імперії. Все це видно із величавості «Слова о полку Ігоревім». Всі ці риси яскраво малють нам портрет князя Олега Ярославовича галицького».

Окрім всього вищесказаного, як зазначав визначний галицький дослідник «Слова о полку Ігоревім», А. Петрушевич: «авторство «Слова о полку Ігоревім» для галичан має особливу важність по тій причині, що воно розкриває давню історію від зародження Дністро-Карпатського слов'янства до централізованої Галицької держави часів князя Ярослава галицького «Осьмомисла». Близьке відношення автора «Слова о полку Ігоревім» до князя Ярослава Володимировича галицького, якого автор називає

«Осьмомислом», знання історії Галичини, якої не знають руські літописи, беззаперечно говорять, що автор був особою з князівського середовища, отримав блискучу західно-руську освіту, яку в північно-східній Руси отримати було неможливо» [63,с.31-32; с.30-32].

Що стосується самого князя Олега Ярославовича галицького, позашлюбного сина Ярослава галицького і Анастасії з боярського роду Чагрів, то він згадується в Київському літописі перший раз під 1171 роком і при цьому навіть безіменно, коли бояри спалили його маму Анастасію, сина її (Олега) вигнали в заслання.

У друге князь Олег Ярославович згадується в Руському літописі у 1187 році, коли князь Ярослав Осьмомисл помираючи сказав: «заповідаю місце своє (галицький престол) Олегові, синові моєму меншому, бо пояснює літтописець, Олег був «Настасич» і був йому милий. Але після смерті князя Ярослава Осмомисла в Галичі стався заколот і галицькі мужі вигнали князя Олега з Галича і він втік у місто Овруч до київського князя Рюрика Ростиславовича, де й незабаром помер»[74,с.230].

Як бачимо після смерті князя Ярослава «Осьмомисла» в нього залишилося двоє синів князь Олег Ярославович, князь галицький у 1187 році, та князь Володимир Ярославович, князь перемишльський у 1187 році. Як можна вважати у 1187 році старошому князю Володимиру Ярославовчу було приблизно 35-38 років, молодшому князю Олегу Ярославовчу приблизно 27-28 років. Обидва, як вважають дослідники, були дорослими та одруженими князями, князь Володимир на дочці чернігівського князя Болеславі, князь Олег на дочці великого київського князя Рюрика Ростиславовича, що пояснюється втечею князя Олега галицького до київського князя Рюрика і надання останнім Олегу в управління міста Овруча. Попробуємо з’ясувати назви синів. Зрозуміло, що старший син Володимир був названий на честь заменитого князя Володимира Володаровича, засновника Галицькогої держави.

Молодший син Олег в честь - Олега віщого, який був надією стремлінь князя Ярослава галицького. Вигнання князя Олега Ярославовича з Галича зовсім не говорить про його смерть. Є свідчення, що він ще довго був князем овручським. Оскільки невідоме народження князя Олега галицького попробує

гіпотетично з'ясувати час народження Олега. Він міг народитися десь після смерті київського князя Юрія «довгорукого», оскільки до цього часу князь Ярослав галицький добре жив з княгинею Ольгою від якої в неї народилося чотири дочки і син Володимир. Княжич Олег міг народитися десь між 1158-1160 роками, тобто після смерті київського князя Юрія «довгорукого», коли політичний союз з Юрійовичами вичерпав себе і був галицькому князю Ярославу не потрібний, як і сама дружина Ольга. В час спалення боярині Анастасії Чагрової та вигнання в 1171 році, княжичу Олегу йому було 11-13 років, тобто він уже був юнаком. В 1187 році, коли він сів на галицький престол, князю Олегу Ярославовичу було 27-28 років, вік в якому він цілком міг продовжувати реалізовувати плани свого батька, князя Ярослава галицького. Власне в такому віці він втік в Овруч, а князь Володимир в віці 35-38 років, посів галицький престол.

Привертає увагу особа Олега Ярославовича, як князя. Навіть короткий час його князювання в Галичі у 1187 році потребує ретельного дослідження. Все життя поряд з батьком Ярославом повинно було сформувати князя Олега Ярославовича галицького, як властолюбивого володаря, який намагався правити без втручання в державні справи громадськості та бояр. Він зразу намагався бути могутнім галицьким володарем, що не сподобалося як боярам так і міщанам, власне це і спричинило повстання і вигнання галицького князя Олега. Очевидно галицькі бояри не могли князя Олега зробити іграшкою в своїх руках, оскільки князь Олег Ярославович галицький був сильною вольовою, розумною людиною, одночасно князем, полководцем і господарем Галицької держави. Власне його свідчення записані київським літописцем яскраво нам підтверджують це. Із свідчень проглядуються риси князя і це зрозуміло, оскільки батько Олега, князь Ярослав галицький вчив сина всім примудростям правління Галицькою державою, боярами та громадськістю. Все це проглядається і в «Слові о полку Ігоревім». Руський літопис твердить: «що любимий син князя Ярослава галицького, Олег, що ходив у волі отця повинен був як батько,знати багато мов, багато читати, надавати багато уваги навчанню, навіть спонукати до навчання молодь». Руський літопис говорить, що князь Ярослав був «Осьмомисл»[74,с.63].

Татіщевські джерела наголошують: «що княжич відрізнявся від всіх інших освіченістю. Він мав можливість зустрічатися в Галичі з майбутнім імператором Андроніком Комнином, з князями і послами, що прибували до двору галицького князя, не виключено, що і сам князь Олег неодноразово був послом в сусідніх з Галичиною країнах».

Про одного такого прибульця та родича, який приїхав в Галичину до князя Ярослава галицького розповідає візантійський літописець Микита Хоніат: «Він був прийнятий правителем Галичини немов рідним братом, пробув у нього досить довго і до того прив'язав його до себе, що разом з ним полював і засідав у боярській думі і жив в одному з ним палаці і разом обідав. Коли ж царевич Андронік у 1183 році став візантійським імператором, він побудував розкішні палати, де були розписані сюжети його полювання в Галичині на турів-зубрів. Живопис уявляв собою кінну їзду князя Ярослава галицького і візантійського імператора Андроніка з собаками, крик птахів, гавкання собак, полювання на оленів, забитого списом кабана і ранення зубра»[94,с.167,с.420].

Київський дослідник Л. Махновець з питання гостей і прийомів князя Ярослава галицького наголошував, що безсумнівно на всіх основних прийомах, як наступник князя Ярослава галицького був його улюблений син Олег. Принаймі, наголошував дослідник, князь Олег Ярославович, був прямим свідком всіх прийомів князя Ярослава галицького, свідком спілкування його батька Ярослава з Андроніком Комнином. Не слід виключати, що царевич Андронік очарував своєю особою і молодого князя Олега, оскільик останній перебував в Галичі довго. Будучи при батьку Ярославу і візантійському царевичу Андроніку, майбутній автор «Слова о полку Ігоревім» вивчив очевидно візантійську мову, і оскільки Андронік був з найвищої імператорської фамілії Візантійської імперії, князь Олег міг перебрати і традиції візантійської державної та господарсько-економічної трації, історії, літератури, культури, як і інформацію про Візантійську державу її історію, господарсько-економічну, військову та культурно-християнську систему. Майбутній візантійський імператор Андронік Комнин був притендент на візантійський імператорський трон, тому володів, очевидно, колосальними знаннями і був особою високої юридиції в області візантійських державних, політичних та

господарсько-економічних справ[48,с.61-64].

Не слід виключати, що навчання князя Олега проходило за безпосередньою участю дядька візантійського царевича Андроніка. Не слід виключати, що Андронік і Олег були причетні і до реорганізації за передовою військовою візантійською системою, галицьких полків. Візантійський літописець Микита Хоніат, наголошував, що в Костянтинополі ходили слухи, «що царевич Андронік збирає багаточисельну скіфську кінноту з метою вторгнення в візантійські володіння»[94,с.167].

Таким чином юність майбутнього з 1187 року князя галицького Олега Ярославовича, а з 1188 року князя овруцького, проходила а Галичі серед князів, двох візантійських митрополитів, єпископа Кузьми, духовенства, послів, купців, і навіть серед присутнього в Галичині майбутнього візантійського імператора Андроніка. Все це було відомо від князя Олега і автору Київського літопису, з яким очевидно був заномий князь Олег після втечі з Галича в Київ до свого тестя київського князя Рюрика, від якого і записав всі свідчення про князя Ярослава галицького «Осьмомисла» київський літописець. Як бачимо князь Олег Ярославович, як автор «Слова о полку Ігоревім» добре знав історію розвитку Галичини від часів присутності в сусідстві Галичини римського імператора Траяна, тобто сусідство Риської держави в I-IV століттях нашої ери з Галичиною до часу правління Карпато-Дністровською цивілізацією, могутнього володаря Галицької держави, князя Ярослава «Осьмомисла» з державою якого правоприяємниця Римської рабовласницької держави, Візантійська імперія, епохи правління династії імператорів Комнинів, теж межувала і знаходилась в дружніх, союзних відносинах. Влане під таким ракурсом історичного розвитку Галицької держави формувався історико-політичний, господарсько-економічний та кульутно-релігійний світогляд князя Олега Ярославовича, наступного спадкоємця і володаря Галицької держави, автора «Слова о полку Ігоревім», який, як правоприємник бажав розвивати тисячолітні політичні, господарсько-економічні, наукові, культурно-релігійні надбання Галицької держави в епоху правління його батька, князя Ярослава «Осьмомисла». Як наголошував київський літописець: «Ярослав, однією своєю простою головою держав усю Галицьку землю». Цю

Галицьку землю в управління князь Ярослав бажав передати сину Олегу, бо, як наголошує літописець: «Олег був йому милий». На «Соборі» князь Ярослав наголошував: «Олегу сину моєму молодшому даю Галич, а Володимиру Перемишль». Князь же Ярослав «Осьмомисл», наголошує Татіщевське джерело: «Був же він князь мудрий і красномовний і багатий і поважаний в всіх землях і славен військами, бо де була йому обіда він сам з полками не ходив, а посилав їх з воєводами. Він бо навів лад в землі своїй…». Могутня самовладна влада очевидно була притаманна і князю Олегу Ярославовичу галицькому. Очевидно цим і були незадоволені галицькі бояри які намагалися самі заправляти всіми господарсько-економічними і політичними процесами в Галицькій державі. Тому, як наголошував літопис:« По сметрі ж Ярославовій був заколот великий у Галицькій землі, бо галицькі мужі передумали з Володимиром і переступили хресне цілування, вигнали Олега з Галича. І втік Олег звідти в город Овруч до Рюрика Ростиславовича, а Володимир сів в Галичі на столі діда свого і отця свого»[74,с.230-231].

Таким чином, як бачимо що княжич Володимир сів на столі отця свого, тому, що галицькі бояри «переступили хрестоцілування» й вигнали законного володаря князя Олега галицького. Та не минуло і року, наголошував літописець, то тіж галицькі бояри за розпутство і п’янство, вигнали з Галича і «законного наступника по батьку і матері» князя Володимира. Руський літопис так зображує нам ці події: «Коли Володимир Ярославович княжив у Галицькій землі, то любив він пити багато, а думи не любив з мужами своїми. І взяв він був ще раніш у попа жону і зробив собі жоною і родилися в неї два сини Василько та Володимир-Іван. І ккнязь Роман Мстиславович сватався з ним і оддав дочку свою Федору за сина його за старшого Василька. Та ось довідався Роман, що мужі галицікі недобре живуть із князем своїм, про його насильство, тому, що уподобавши де жону свою або чию дочку, він брав її насильно - то слав Роман послів без опасу до мужів галицьких підбиваючи їх на князя свого, щоб вони його вигнали із отчини його, а самого б прийняли на княжіння. Ото ж мужі галицькі прийнявши раду Романову, зібравши війська свої і присягнувши хрестом повстали на князя свого. Але не сміли вони його схопити, ні вбити, тому, що не всі були на думі тій, бо вони

боялися приятелів Володимирових і так надумавши послали до князя свого: «Княже! Ми не на тебе повстали єсьмо. Але ми не хочемо кланятись попаді, але аби їм якось прогнати його, то цим вони йому пригрозили. Він же убоявшись і взявши золота і срібла багато і жону свою попадю взявши і синів обох з дружино в Угри до короля Бели. Галичани ж Романівну одняли у Володимира, послали по Романа. Роман тоді оддав братові Всеволоду город Володимир на зовсім і хреста йому цілував: «Більше вже мені Володимир без надоби». І в'їхав Роман в Галич і сів у Галичі князюючи. І прийшов Володимир до короля Бели, а король узяв Володимира і з усіми своїми військами рушив до Галича. А коли почув Роман, що король за горою, то він побіг не маючи змоги супроти нього. Ото ж забравши весь пожиток Володимирів він із галичанами втік із Галича у Володимир. Король же Бела в'їхав в Галич але не посадив у нім Володимира, а дав увесь уряд галичанам і посадив у ньому сина свого Андрія, а Володимира він взяв із собою назад в угри силоміць, відняв добиток і посадив його в башту із жоною його. Король ото ж великий гріх учинив. Він хреста цілував Володимиру, але бог ізбавив його Володимира од такої біди»[74,с.230-231].

Аналізуючи це літописне свідчення дослідник М. Костомаров наголошував: «що по вокняжінні в Галичі князь Володимир швидко піддався суду галицького віча за свою нікчемну поведінку. Він був п'яницею, гвалтівником жінок, нікчемним політичним і державним діячем, оскільки не бажав навіть думати з боярами про справи Галицької держави»[40,с.128].

Український вчений М. Грушеський називав князя Володимира галицького «непорядним сім'янином», все це наголошував М. Грушевський: «привело до вигнання його громадськістю з Галича і втратою дідівського і батьківського трону»[10,с.111].

Український вчений І. Крип'якевич вважав: «що князь Володимир був нікчемним князем, не радився з галицькою думою, вів розгульне життя»[42,с.79].

Угорський король Бела III, наголошує дослідник В. Грабовецький, побачивши безпутство князя Володимира і нелюбов до нього його народу посадив його в тюрму, а свого сина Андрія на галицький трон і з цього часу, а тобто з 1188 року в угорських та європейських джерелах Галичина постає, як

Галицьке Королівство, хоча до того часу, коли угорський королевич Коломан у 1215 році після офіційної коронації, яку благословить папа римський Інокентій III, стане першим галицьким королем Коломаном I, а папа римський Інокентій III, як голова Союзу Католицьких держав, проголосить всій Європі про утворення на землях давньої Карпато-Дністровської цивілізації, найвищого рівня, центрально-європейської середньовічної державності, Галицького королівства, пройде ще 27 років. Однак сам задум західно-європейської політичної та релігійної думки, папи римського Інокентія III, як голови Союзу Католицьких держав, який з 1188 року, практично впроваджував угорський король Бела III, а в подальшому його син, володар Галичини у 1188 році угорський принц Андрій, а в подальшому угорський король Андій II і яку підтримало все галицьке суспільство, галицькі бояри, господарсько-економічна знать, бажаючи злучити Галицьке Королівство, як його вже у 1188 році назвав угорський король Бела III, з Союзом Католицьких держав, показовий, і потребує подальшого дослідження. Слід наголосити, що до такого господарсько-економічного злучення схвально віднісся у 1188 році, зафіксувавши цю подію, виразник тогочасної політичної та господарсько-економічної думки, київський літописець[9,с.97].

Як бачимо князь Володимир був дійсно непридатним до галицьких державних справ і практично за один рік свого правління розгубив той весь авторитет Галицької держави, який його батько князь Ярослав збирав на протязі всього свого життя. Однак Галичина бажала бути могутньою державою з власним могутнім і авторитетним володарем, тому галицькі бояри прийняли на правління угорського королевича Андрія. Королевич Андрій, як наголошуть дослідники не ганьбив галицьких національних святинь, не посягав на Галицьку державну та господарсько-економічну та культурно-християнську систему, культуру і приватне життя галичан. Однак все це було спочатку. Як тільки королевич Андрій коли укріпився в Галичі, то розпочав ще більший терор ніж на те був здатен князь Володимир. Руський літопис з цього приводу наголошував: «коли Володимира вигнали з Галича, то галичани стали вельми тужити і багато каялися, що прогнали князя свого»[74,с.230-231].

Як бачимо за свою політичну легковажність галичани були жорстоко покарані. Розбещеність князя Володимира була домашньою проблемою, угорське панування завершилося насиллям не тільки над галицьким народом, але й над боярами. Руський літопис так подає ці події: «Угри стали насильство чинити у всьому і в мужів галицьких відбирати жінок і дочок на постелі до себе і в божницях та хатах почали коней ставити і багато іншого насильства діяти». Із джерел бачимо, що угорці гнобили галичан, що викликало в Галичі велике незадоволення. Джерела наголошують, що оточення королевича Андрія зловживало своїм становищем, що підірвало довіру до королевича і привело до повстання в Галичі. В цей же час «безнадійний» спадковий князь Володимир Ярославович з попадею та двома синами сидів в угорській тюрмі-башті. Угорський король, оскільки переступив хрестоцілування князю Володимиру галицькому, не збирався йти з ним на компроміс, за планами угорського короля, князь Володимир повинен був сидіти в башті до кінця свого життя. В цей же час, щоб укріпитися в Галичині він вів переговори з київським князем Святославом Всеволодовичем, який не відстоював повернення князя Володимира, а сам бажав заволодіти Галичем. Та доля була прихильна до князя Володимира галицького, як наголошує літописець: «Того ж року втік Володимир Ярославович із угрів із вежі кам'яної. Бо тут тримав його король Бела з попадею і з двома дітьми Васильком та Володимиром. Йому бо поставили були шатро на вежі і він порізавши шатро звив собі канат і спустився звідти додолу. А із сторожів двоє до нього були приязні, які й довели його до землі Німецької, до цесаря німецького Фрідріха Барбаросси. Цесар же довідавшись, що він є сестрич великому князю Всеволоду Юр'євичу суздальському прийняв його з приязню із великою честю і приставив до нього мужа свого, послав його до князя Казимира Справедливого в Ляхи, велячи йому добути для Володимира Галич. Бо він князь Володимир по свідомій волі згодився давати цесареві по дві тисячі гривень срібла в рік. Казимир тоді приставив до нього мужа свого Миколая, послав його в Галич. І галицькі мужі зустріли його з радістю великою, князя свого і дідича, а королевича Андрія прогнали геть із землі своєї і Володимир сів на столі діда свого і отця на спісів день (6

серпня 1189 р). І послав він послів до Всеволода Юр'євича, до вуя свого в Суздаль посла, благаючи його: Отче господине! Удержи Галич за мною, а я божий і твій є з усім Галичем і в товоїй волі єсмь я завше. Всеволод же суздальський прислав послів до всіх князів і до короля Бели і до ляхів і водив їх до хреста щодо свого сестрича, щоб вони ніколи не старатимуться відібрати від нього Галича. Володимир отож утвердився в Галичі і відтоді не було на нього походів, ані кого»[74,с.230-2321].

Як бачимо, галицьке боярство у долі князя Володимира зіграло не останню політичну гру. Хоча у своїй долі «безнадійний» князь Володимр здебільшого винен сам, оскільки його поведінка як для володаря, не відповідала тогочасній нормі феодальної християнської культури. Та й чи можна звинувачувати в «безталанності» князя Володимира, оскільки він не готувався в володарі Галичини, йому відводилася в Галицькій державі князм Ярославом Осьмомислом другорядна роль. Як бачимо із його політичної та державної біографії, в 1171 році, він князь звенигродський, а в 1187 князь перемишльський. Незрозуміле правління князя Володимира Ярославовича заставляє нас ще раз проаналізувати його як особу та князя по наявних історичних джерелах.

Вперше Руський літопис подає нам свідчення про Володимира Ярославовича під 1167 роком. Руський літопис наголошує: «У тім же році взяв Ярослав Володимирович, галицький князь за сина свого за Володимира дочку Святослава Всеволодовича, Болеславу»[74,с.287].

Під 1173 роком Руський літопис зафіксував від'їзд Володимира разом з мамою в Польшу: «Від'їхала княгиня Ольга з сином Володимиром до Польщі». В подальшому княжич Володимир вирішує за спиною батька, князя Ярослава галицького долю Бужська, за що був вигнаний Ярославом галицьким з Галича. В 1187 проці Володимира ведуть до хреста і він клянеться, що не «буде шукати під братом Галича». В цей же час князь Володимир був зобов'язаний запрошенням на галицький престол боярам і за це повинен бути перед ними слухняним володарем. В цьому ж році за допомогою бояр Володимир виганяє законного володаря, свого молодшого брата князя Олега Ярославовича з Галича. В 1188 році з Руського літопису ми дізнаємося, що він живе з

попадею від якої у нього є двоє дорослих синів, один із яких Василій одружений з дочкою волинського князя Романа, княжною Федорою. Однак в цей же час бояри виганяють його з Галича, там утверджується інтригуючий проти нього «тесть», волинський князь Роман. Однак і він змушений втікати, оскільки угорський король Бела III виганяє його, однак теж «переступає хрестоцілування Володимиру» і ув'язнує його і садить на галицькому престолі свого сина Андрія. В цей же час угри і галичани відбивають у Романа всі зайняті ним галицькі міста. Однак самовладне правління угрів в Галичі почало лякати галичан і вони послали послів до сина Росислава Івановича берладника, запрошуючи князя Ростислава князювати в Галичині. Князь Ростислав з дружиною вступив в Галичину і взяв два міста. Опісля він пішов походом на Галич. Тут виявилося, що мужі галицькі не всі були єдиної думки. Одні були за королевича Андрія, а інші за князя Ростислава Івановича, літописець пояснює це тим, що їх братове і синове всі були заручниками в угорського короля Бели III, тому ці бояри міцно трималися за королевича Андрія. Угорський король Бела III взнавши про прибуття князя Ростислава берладника прислав сину Андрію велике угорське військо. Населення перелякалось великого угорського війська і тому вороже зустріло князя Ростислава під стінами Галича в якого була невелика дружина. Князя Ростислава це застало зненацька, тому галицькі полки і угорці розбили дружину князя Ростислава, а його самого тяжко раненого принесли в Галич. Угри, як засвідчує літописець прикладували до його ран отруйне зілля відчого він помер. Похоронили його в Галичі. Через рік скитання по Європі у 1188 році за допомогою імператора Фрідріха Барбаросси князь Володимир Ярославович утвержується знову в Галичі в якому править 10 років, тобто до кінця свого життя до 1199 року[9,с.97].

Залишається нез'ясованою доля синів князя Володимира Василька та Володимира від попаді. Відомо, що Василій був одружений на волинській княжні Федорі, дочці волинського князя Романа, однак чому він не продовжив династію галицьких князів Ростиславовичів джрела не роповідають.

Зі смерню «безнадійного» князя Володимира Ярославовича галицького закінчується правління роду Ростиславовичів на теренах сформованої ними, Галицької держави. Однак сама

Галицька держава, яка зазнала розквіту в час правління князя Ярослава Володимировича галицького, не занепадає, вона прожовжує функціонувати єдиним політичним організмом, однак нею правлять іниші енергійні сусідні володарі, як західні так і східні, які приводять її на початку XIII стоіття, зокрема угорський принц Коломан, до найвищої державної гідності у розвитку Карпато-Дністровської цивілізації, з благословення голови Союзу Католицьких держав, папи римського Інокентія III, Галицького Королівства, політична, господарсько-економічна та культурно-християнська діяльність якого, є предметом подальшого дослідження…

Список використаних джерел та літератури:

1.Абрамов М.А. К проблеме авторства Слова о полку Игореве. В кн.: Слово о полку Игореве и мировозрение его эпохи. - К.,1990.
2.Адріанова-Перетц В.П.Слово о полку Игореве и устная народная поэзия. В кн.: Древнерусская литература и фольклор, - Л.,1974.
3.Александров Д.Н. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь и образование Литовского государства. - М.,1994.
4.Арсенич П.До історі стародавнього Галича. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.VIII.
5.Велецкая Н.И. Рудименты язычества в похоронных играх карпатских горцев. В кн.: Культура та побут населення Украинських Карпат. - Ужгород, 1972.
Гильфедрин А.Ф. Онежские былины, записанные А.Ф.Гильфедрином. - М.-Л.,1938. - Т.2.
А.Ф.Гильфедрин. Онежские былины, записанные А.Ф.Гильфедрином. - М.-Л.,1940. - Т.3.
6.Головин Н. Примичания на Слово о полку Игореве. - М.,1946.
7.Горский А.А. Проблема даты создания «Слова о полку Игореве». - Л.,1986.
8.Гонсорский О. Заметки о Слове о полку Игреве. - Спб.,1884.
9.Грабовецький В. Нариси історії Галича. - Галич,1997.
10.Грушеський М. Ілюстрована історія України. - Київ-Відень, 1918.
11.Головко А.Б. Древняя Русь и Польша. - К.,1988.
12.Голубовский П.В. История Северной земли до пол. XIV в. - К.,1881.
13.Греков Б.Д. Революция в Новгороде Великом в XII веке. Учёные записки Института Истории Российской асоциации НИИ общественных наук. - М.,1921. - Т.IV.
14.Гуслистий К. Нариси історії України. - К.,1937.
15.Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. - К.1873.
16.Дашкевич И.П. Грамота князя князя Ивана Ростиславовича Берладника 1134 г. Сборник по истории права, посвящённый М.Ф.Владимирову-Буданову. - Киев, 1904.
17.Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. - Львов, 1852. - Ч.1.
Зубрицкий Д. История древнего Галичско-Русского княжества. - Львов,1852. - Ч.II.
18.Зубрицкий Д. История древнего Галичско-Русского княжества. - Львов,1852. - Ч.II.
19.Ідзьо В.С. Кельти-галати - фундатори Галичини. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - №2.

20.Ідзьо В.С. Роль боярства в Українській державі в XIII ст. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - №6.
21.Ідзьо В.С. Соціально-економічна та політична історія Галичини X-перша половина XII ст. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,2000. - Т.IV.
22.Ідзьо В.С.Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIIIст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М.,2002. - Т.II.
23.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002.
24.Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III - XII ст). - Львів «Камула», 2005.
Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга – Прес», 2007.
Ідзьо Віктор. Етногенез Галичини. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013р.
26.Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан I та процеси першої політико - релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Львів «Сполом», 2009.
27.Ідзьо Віктор. Basternae - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Івано-Франківськ «Сімик», 2010.
28.Ідзьо Віктор. Carpiani-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
29.Ідзьо Віктор. Володимир, князь Галицький: господар, політик, дипломат, полководець, державний стратег(1141-1153рр.)". - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
Ідзьо Віктор. Будівничі Галицької держави. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013.
30.Ідзьо Віктор. Ярослав, князь Галицький: господар, політик, дипломат, полководець, державний стратег(1153-1178рр.). - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
Ідзьо Віктор. Будівничі Галицької держави. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013р.
31.Ідзьо Віктор. Князь Олег Ярославович Галицький - автор «Слова о полку Ігоревім». - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
Ідзьо Віктор. Будівничі Галицької держави. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013.
Ідзьо В.С. Українсько - угорські політичні взаємовідносини в XIII ст. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.

Ідзьо В.С. Володимир ІІ Галицький. До портрету останнього галицького володаря. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.ІХ.
Ідзьо В.С. Перша Унія Української церкви з Римською в Галичині в 1214-1230 роках. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004 - Т.Х.
32.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы Истории. - М.,1971. - №1.
33.История СССР. - М.,1966. - Т.ІІ.
34.Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франкіська обл. - К.,1971.
35.История Украинской ССР. - К.,1981.- Т.І.
36.Йордан.О происхождении и деянии гетов. - М.,1964.
37.Карамзин М.Н. История государства Российского. - М.,1993. - Т.І.- ІІ.
38.Карпов В.Д. Герой Слова о полку Игореве и его автор. - К.,1990.
39.Конрад М. О всемироной литературе в средние века. Вопросы истории. - М.,1972. - №8.
40.Костомаров М. Історія України в живописах визначніших її діячів. - Львів,1919.
41.Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси ІХ-ХІІІ вв. - К.,1985.
42.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К.,1984.
43.Крушельницкая Л.И. Кельтский памятник Верхнего Поднестровья. СКИА. - М.,1965.
44.Кулаковский Л. Песнь о полку Игореве. Опыт воссоздания модели древнего мелоса. - М.,1977.
45.Линниченко И. Взаимные отношения Руси и Польши до начала пол. XIV столетия. - К.,1884.
46.Лихачев Д.А. Слово о полку Игореве и культура его времени. - Л.,1978.
47.Лихачёв Д.А.Слово о полку Игореве.800 лет. - М.,1986.
48.Махновець Л. Про автора Слова о полку Ігоревім. - К.,1989.
49.Насонов А.Н. «Русская земля» и образования территории Древнерусского государства. - М.«Изд-во АН СССР», 1950.
50.Никоновская летопись. ПСРЛ. - М.,1968. - Т.Х.
51.Никоновская летопись. ПСРЛ. - М.,1968. - Т.Х.
Хлебников Н. Общество и государство в домонгольский период русской истории. - Спб.,1872.
52.Орлов А.С. Слово О полку Игореве. - М.,1923
53.Орлов А.С. Слово О полку Игореве. - М.,1938.
54.Орлов А.С. Слово о полку Игореве. - М-Л.,1946.
55.Очерки по истории СССР ІХ-ХІІІ вв. - М.,1953. - Т.І.
56.Очерки по истории СССР ІХ-ХІІІ вв. - М.,1953. - Т.І.
Руський літорпис. - К.,1989.

57.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів,1894.
58.Патерик Печерского монастыря. - Спб., 1911.
59.Пашин С.С. Боярство и зависимое население Галицкой (Червоной) Руси XI-XV вв. Автореферат доссертации на соискание кандидата исторических наук. - Ленинград, 1986.
60.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М.,1950.
61.Пашуто В.Т. Внешняя политика древней Руси. - М.,1968.
62.Пашуто В.Т.Черты политического строя древней Руси. В кн.: Древнерусское государство и его международное значение. - М.,1965.
63.Петрушевич А.С. Слово о полку Игореве. Древнерусское эпическое стихотворение из конца XII столетия. - Львов,1886.
Петрушевич А.С. Слово о полку Игореве. Древнерусские эпиграммы, стихотворения конца XII вв. - Львов,1887.
64.Пінчук С.П. Слово о полку Ігоревім. - К.1973.
65.Пичета В. Галицкое и Владимиро-Волынское княжества до пол. XIV в.//Историк-марксист. - М.,1939. - №55-56.
66.Пушик С. Україна. - К.,1985. - №35.
67.Рапов О.М. Княжеские владения на Руси в X - перв. пол. XIII вв. - М.,1977.
68.Рыбаков Б.А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. - М.,1963.
69. Рыбаков Б.А. «Слово о полку Игореве» и его современники. - М.,1971.
70.Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор Слова о аполку Игореве. - М.,1972.
71.Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII веках. - М.,1982.
72.Рыбаков Б.А. Пётр Бориславич. «Поиск автора Слова о полку Игореве». - М.,1991.
73.Робинсон А.Н. «Слово о полку Игореве и героический эпос средневековья». Вестник АН СССР. - М.,1976. - №4.
74.Руський літопис. - К.,1989.
75.Славянские древности. - К.,1980.
76.Смішко М.Ю. Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час. - К.,1976.62
77.Соловьёв С.М. Сочинения. - М.,1988. - Т.I-II.
78.Софроненко К.А. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси. - М.,1955.
79.Сребрянский И.В. Мифология Слова о полку Игореве. - Нежин,1895.
80.Сумцов Н.Ф. Некоторые черты сходства «Слова о полку Игореве» с южно-славянскими старинными песнями. - Киев,1893.
81.Татищев В.Н. История Российская. - М.,-Л.,1963. - Т.II-III.
82.Тимощук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник

Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - Т.ІІ. - №1.
83.Тихомиров М.Н. Древняя Русь. - М.,1975.
84.Толочко П. Древняя Русь. - К.,1987.
85.Толочко П.П. Історичні портрети. - К.,1990.
86.Толочко П.П. Історичні портрети. - К.,1990.
Шараневич И. История Галицко-Волынской Руси. - Львов, 1863.
Карамзин М.Н. История государства Российского. - М.,1993. - Т.І-ІІ.
87.Торжество історичної справедливості. - Львів,1968.
Древняя Русь. Город. Замок. Село. - М.,1985.
88.Трубачёв О.Н. Названия рек Правобережной Украини. - М.,1968.
89.Федака С.Д. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (ХІІ століття). - Ужгород, 2000.
90.Федака С.Д. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (ХІІ століття). - Ужгород, 2000.
Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII вв. - К.,1985.
91.Франчук В.Ю. Літописні оповіді про про похід князя Ігоря. - К.,1988.
92.Фроянов И.Я., Дворниченко А.Ю. Города-государства Древней Руси. - Л.,1988.
93.Фроянов И.Я., Дворниченко А.Ю. Города-государства Древней Руси. - Л., 1988.
Патерик Печерского монастыря. - Спб., 1911.
94.Хониат Никита. История: в 2-х томах. - Спб.,1860. - Т.І.
95.Шараневич И. История Галицко-Волынской Руси. - Львов, 1863.
96. Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русской истории. - Пг.,1919.
97.Шевирев С. История русской словестности. - М.,1859. - Т.ІІ.
98.Янин В.Л. Очерки комплексного источниковедения. - М., 1977.
99.Anonum Belas Regis Notarii de gestis Hungarorum liber 2; De civitatibus Lodameria et Galicia. Seriptotes rerum Hungaricarum. -Budapestini,1937. - Т.1.
100.Anonum Belas Regis Notarii de gestis Hungarorum liber 2; De civitatibus Lodameria et Galicia. - Seriptotes rerum Hungaricarum. Budapestini, 1937, - Т.1.
Archaeologia Hungarica. - Budapest, 1937. - Т.21.
Руський літопис. - К.,1989.
101.Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie,1873.
102.Lelewel I. Narody na ziemlach slowianskich. - Poznan,1853.
103.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum.Weimar Verlag des GeographischenInstitus.1848. (Карта).

РОЗДІЛ XII.

Господарсько-економічний розвиток Галичини в III-XIII століттях нашої ери

Вивчення господарсько-економічного розвитку Карпато-Дністровської цивілізації, відомої з джерел як Великої чи Білої Хорватії та подальшої, Галичини, починаючи з I-III століть нашої ери і за археологічними джерелами простлідковується до VII-VIII століть нашої ери та до IX-XIII століть. Власне всі ці господарсько-економічні етапи інтенсивного розвитку передували становленню давньої Карпато-Дністровської цивілізації, як центрально-європейської держави, Галицького Королівства XIII століттях. Вивчення всіх етапів господарсько-економічного становлення Карпато-Дністровської цивілізації є головним завданням даної праці. Дослідження також ставить за мету з'ясування господарсько-економічних, внутрішніх і зовнішніх протиріч і витоків єдності, що рухали галицьким суспільством від початку його формування в I-III століттях нашої ери до перетворення у одне із наймогутніших господарсько-економічних і державних об'єднань у XI-XIII століттях - Галицьке Королівство[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

В ряді праць, які були присвячені історії Галичини, автором цього дослідження наголошувалось, що Галицьке князівство XII століття, а з 1215 року Галицьке Королівство, є спадкоємницею давньої Карпато-Дністровської цивілізації, господарсько-економічного: кельтського, готського, римського, візантійського впливів, які кристалізували господарсько-економічне, політичне та культурно-християнське життя на території Карпато-Дністровської цивілізації, раніших Бастарнської, Карпської, Склавінської держави I-V століть н. е., держави V-X століть, відомої з візантійських джерел, як Великої чи Білої Хорватії. Тому попробуємо реконструювати господарсько-економічний устрій Карпато-Дністровської цивілізації з найстародавніших часів до епохи утворення в першій чверті XIII століття, Галицького Королівства. Привертає увагу факт господарсько-економічного впливу давніх: шумерів, хеттів, греків, кельтів,

готів, римлян, візантійців, які відбувалися у IV-I тисячоліттях до н. е. до II-III століть нашої ери, і який власне вперше позначає Карпато-Дністровську територію, як: «Gallitia». Внаслідок нового господарсько-економічного розвитку утвореного в Карпато-Дністровському регіоні, кельтами та слов'янами «Галатського Королівства», тут виникає нова господарсько-економічного система[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Джерела засвідчують, що кельти в IV-III століттях до нашої ери, мали великий вплив на формування господарсько-економічних та культурно-релігійних організацій в середовищі слов'янського населення Карпато-Дністровського регіонів. Наявність тут могутнього кельто-слов'янського етносу і III-II століттях до нашої ери, що засвідчено археологічною наукою, позначилось на господарсько-економічному розвитку населення Прикарпаття та Подністров'я[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Уже вчені XIX століття, які намагалися ретельно вивчати і аналізувати джерела, що стосувалися господарсько-економічного розвитку Галичини, зауважили велику кількість слов'яно-кельтських господарськиї археологічних старожитностей. Відомий вчений XIX століття В. Деметрикевич вважав: «що пшеворські господарсько-економічні старожитності Галичини належать бастарнам, яких він вважав кельтами-галатами» [107,s.126].

На початку XX століття, внаслідок співставлення письмових і археологічних джерел вчені прийшли до висновку, що в результаті руху військових дружин кельтів в Прикарпаття та Подністров'я у III-II століттях до нашої ери відбулися нові господарсько-економічні зміни, що охопили окрім регіону Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, де знайдено у великій кількості латенські старожитності, які традиційно історична та археологічна наука відводить кельтам-галатам[39,с.7].

Вплив кельтів на слов'ян Галичини продовжувався реально до II століття нашої ери. Внаслідок такого кельтського господарсько-економічного, політичного та культурно-релігійного впливу сформувалась, зарубинецька культура, яку останнім часом багато археологів пов'язує з кельто-слов'янами

бастарнами, яких локалізують у міжріччі Дністра і Серету та в регіонах Карпат на території Прикапраття[47,с.289-300].

За свідченнями письмових та археологічних джерел, ми можемо твердити, що кельти у центрально-східній Європі відіграли приблизно таку ж господарсько-економічну цивілізаційну роль, яку греки відіграли у Північному Причорномор'ї, однак, як вважає російський дослідник М. Щукін: «господарсько-економічна цивілізація кельтів була зовсім іншою, їх культура і особливо мистецтво, релігія, а значить і психологічне світобачення були ближчі слов'янам ніж давньогрецька культура Північного Причорномор'я. Кельти у Галичину принесли схожу господарсько-економічну культуру, тільки на більш високому технічному рівні розвитку. Кельтські економічні, господарські, технічні та наукові досягнення відтворені у виробах кельтських майстрів: золоті чи бронзові гривни, браслети, фібули та інші речі, які зовсім не поступаються по технології виготовлення античним виробам. Усі секрети точного лиття, чеканки, гравіровки були добре відомі кельтським майстрам»[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

На початку свого історичного розвитку у V столітті до нашої ери кельти стояли на одному господарсько-економічному, і культурно-релігійному рівні з Римською рабовласницькою республікою. Та шляхи розвитку цих цивілізацій розійшлись, римляни розвинули свою соціально-військову організацію і досягли в ній вершини мистецтва, а кельти у цій області так і залишились на стадії варварської держави, однак створили елементи ранньо-феодальних відносин, що видно з розвитку їх господарсько-економічної та релігійної організації, де остання набрала рис культурно-релігійного характеру. З появою кельтів у Прикарпатті та Подністров'ї, в місцях розселення слов'янського етносу регіону Карпат, створюється нова господарсько-економічна та матеріально-технічна база для подальшого розвитку інших видів ремесел, вдосконалюються землеробські знаряддя праці як основної галузі господарства кельто-слов'янського етносу. В цей час з'являються нові землеробські знаряддя праці з залізним наральником, що підвищує ефективність обробітку земель. Поряд із землеробством у регіонах Прикарпаття, Подністров'я і Карпат починають

розвиватися скотарство, вдосконалюються ремесла. Успіхи у землеробстві і ремеслі у кельто-слов'ян, що проживали в області Карпат і Подністров'я, привели до виникнення торгових відносин, за якими настало завоювання нових земель на схід та південь від Дністра[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276, с.289-302].

З кельтським господарсько-економічним впливом слід пов'язувати і наявність у слов'янських могилах Карпато-Дністровського регіону обряду захоронення померлих. З впливом кельтів слід шукати і витоки слов'янської кераміки, зокрема округлих мисок, штампованих узорів двулезих мечів і т. д. [77,с.53-55; с.43-44].

Господарсько-економічний та культурно-релігійний розвиток кельто-слов'янського етносу на кельтській основі проглядав у XIX столітті в Карпато-Дністровському регіоні дослідник В. Деметиркевич[107,s.128].

Власне на основі типології кераміки, особливостей поховального обряду і деталях домобудування російська дослідниця І. Русанова зробила висновок, що у пшеворській культурі Прикарпаття і Подністров'я наявні слов'янські і кельтські компоненти. Із цього сімбіозу, наголошувала дослідниця, і кристалізуються ранньо-середньовічні слов'янські господарські старожитності в Карпато-Дністровському регіоні [73,с.215].

З приходом кельтів у Прикарпаття на основі кельтських господарсько-економічних надбань формується в басейні Верхнього Бугу і Верхнього Подністров'я, пшеворська культура, яка засвідчується археологічно і у Середньому Подністров'ї (у Хмельницькій і Вінницькій областях України)[76,с.64-65,с123-128; с.51-52].

Характерно, що питанню вивчення кельто-слов'янських старожитностей довгий час зовсім не приділяли ніякої уваги. Перші узагальнені роботи з вивчення кельто-слов'янського етносу за матеріалами Західних областей України належать львівському М. Смішку. Він дав повний опис слов'яно-кельтських поховань, провів їх хронологічну класифікацію, показав, що кельто-слов'янські старожитності у Прикарпатті і Подністров'ї прослідковуються з II століття до нашої ери до II

століття нашої ери[122,s.125-137].

Археологічні джерела говорять, що після інтенсивного господарсько-економічного пливу кельтів на розвиток етносу Прикарпаття, Подністров'я та Карпат, їх асиміляція з місцевим населенням проходила мирним шляхом. В процесі пошуків залізної руди і виготовлення предметів розкоші і побуту, озброєні кельти в IV-III століттях до нашої ери вклинились в Карпатський регіон. Внаслідок перейняття технологій кельтів прикарпатське населення вдосконалило залізообробні, ливарні ремесла і уже з III столітті до нашої ери територія області Карпат, Прикарпаття та Подністров'я ввійшла в зону розповсюдження латенської культури[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276, с.289-302].

У II столітті до нашої ери у сферу латенської культури(західно-європейської цивілізації), яка поширилась від Британських островів до Карпат входить Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя. Під впливом цієї латенської культури, носіями якої були кельти, у Подністров'ї, відкривається нова соціально-економічна і політична «Латенська доба». Кельти-галати в ново-облаштованій, Галичині, створюють прогресивні форми господарювання з стабільним господарсько-економічним ринком і високим рівнем технічної майстерності. Вони підкоряють ряд місцевих племінних об'єднань і у II столітті до нашої ери видозмінюють свою господарсько-економічну структуру у бік варварської держави, яке відме з джерел, як Галатське королівство. Власне в цей час на території Прикарпаття та Подністров'я фіксується кельтська господарсько-економічна етно-назва: «Galatia», «Hallissia», яка на слов'янській мові інтерпретується, як Галичина. Кельти створюють у регіонах Подністров'я нові господарсько-економічні і торгові центри. Бурхливого розвитку у час панування кельтів в Прикарпатті та Подністров'ї досягає землеробство і ремесло, вдосконалюється і збільшується асортимент озброєння, виникають укріплення з кам'яною основою і глибокими ровами, з'являється власна варварська монетна система золотого і срібного карбування, зароджуються нові і зміцнюються старі господарсько-економічні та політичні інститути. За рівнем технічної досконалості кельтську культуру Прикарпаття і Карпат можна порівняти з

античною цивілізацією виходячи із умов розвитку і традицій варварської Європи. Знайдені у Подністров'ї кельтські старожитності: посуд, кераміка, прикраси можуть говорити про політичну присутність кельтів-галатів у Прикарпатсько-Дністровському регіоні в II столітті до нашої ери - II столітті нашої ери. На думку досліника В. Цигилика: «кельтські речі у цей час відомі і на території сучасної Чехії, які теж датуються II століттям до нашої ери. Цілком можна припускати, що у III-II століттях до нашої ери з сучасної території Чехії, кельти, просунулися в Подністров'я. Археологічно досліджена і відкрита у Верхньо-Дністровському регіоні кельтська споруда, дає право говорити про наявність у цей час в Карпато-Дністорвському регіоні кельтської військово-політичної, господарсько-економічної та культурно-релігійної адміністрації»[103,с.29].

Підтвердженням присутності у Карпато-Дністровському регіноні кельтської господарсько-економічної та військово-політичної адміністрації може бути знайдений біля Білгород-Дністровського кельтський шолом. Дана кельтська військова приналежність, яка вже була викована в Подністров'ї, датується кінцем II початком I століття до нашої ери. Слід також наголосити, що у Подністровському давньогрецькому місті Тірі знайдений обломок барильєфа, на якому зображений кельтський воїн з овальним щитом[14,с.78-80].

Отже, як бачимо із археологічних джерел, кельти в цей же час кристалізували господарсько-економічну та політичну систему в Подністров'ї: Галатію, Галичину, яка, після злиття з місцевим слов'янським населенням, відома по джерелах, як Бастарнія, королівство Бастарнів, господарсько-економічна та військово-політична інфраструктура якого із Подністров'я поширює свій вплив на Причорномоські землі[1,с.36-37].

Слід наголосити, що основна маса археологічних знахідок фіксує господарсько-економічну присутність кельтів у регіоні Українських Карпат в середині III столітті до нашої ери. Браслети із полусфер, залізні і бронзові чоловічі і жіночі пояси, фібули, ножі, мечі, наявність опідумів дають право говорити про належність регіону Українських Карпат і Подністров'я до господарсько-економічної і культурно-релігійної інфраструктури кельтського світу уже в III столітті до нашої ери[83,с.62-67;s.2-6].

Виходячи із сукупності виявлених і вивчених внаслідок археологічних досліджень, фактичних кельтських матеріалів, можна робити висновок, що проникнення кельтів в області Закарпаття, Українських Карпат і Українське Прикарпаття почалося у першій половині III століття до нашої ери. Без їх безпосередньої участі неможлива була б організація таких великих господарсько-економічних та виробничих центрів, як Галіш-Ловачка і Ново-Клиново, а також міських промислових центрів-опідумів, що підтвержує досліджений львівською дослідницею Л. Крушельницькою, комплекс кельтських старожитностей поблизу Галича в Бовшеві, які є тотожніми з аналогічними центрами цілого кельтського світу[12,с.49-81].

Російська дослідниця І. Русанова вважала, що складання господарсько-економічного, культурно-релігійного кельто-слов'янського симбіозу, в Прикарпатті та Подністров'ї проходило в декілька етапів і кожний із них мав свої характерні особливості. Найраніші кельтські старожитності фіксуються у нижньому Подністров'ї і Північному Причорномор'ї у IV столітті до нашої ери. Каталог цих пам'яток нараховує 26 пунктів і вони розкидані по усьому регіону Подністров'я[73,с.215-217].

Так, російський дослідник М. Щукін наголошує: «що у III столітті до нашої ери повсюди в регіонах Карпат, Прикарпаття і Подністров'я постає господарсько-економічна система кельтів, яка проіснувала до римського впливу на Галичину»[104,с.18-23]. Ця кельтизована група населення, що функціонувала за господарсько-економічною системою яка в кінці I століття до нашої ери займала лісостепові області на схід Карпат і була відома античному світу під назвою - «Королівства Бастарнів» [52,с.33-35].

Підтвердження нашої гіпотези ми знаходимо у свідченнях археологічних і топонімічних джерел, які засвідчують про існування на схід від Карпат господарсько-економічних та військово-політичних союзів кельтів. Уже давно ученими зауважено, що на окраїнах великої території розселення кельтів-галатів існував цілий ряд тотожних назв, що пов'язується з самоназвами гальських племен. Терміни: Гель, Гелія, Галія, якими означували себе кельти Ірландії, область Гелеція-Галісія в південно-західіній Іспанії, Галатія - держава в Малій Азії і місто:

Галати, Галац на нижньому Дунаї і накінець Галичина, стародавнє Галицьке князівство, з XIII століття Галицьке королівство, найвища політична фаза Карпато-Дністровської цивілізації - Галицьке Королівство XIII століття, у Подністров'ї з центром у місті Галич. Можна припустити, наголошує дослідник Д. Мачинський: «що Прикарпатська Галичина зобов'язана своєю назвою кельтам-галатам. Територія слов'янської Галичини була у II столітті до нашої ери окраїнною областю розселення кельтів. Поховальні та господарські речі Галичини II століття до нашої ери - II століття нашої ери безумовно кельтські»[60,с.300-304].

Їх досить добре проаналізував дослідник Ю. Кухаренко, який підтвердив вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу Галичини[46,с.31].

Вчений В. Грабовецький вважає, що формування Галичини і назви Галич походить від грецького слова «гальс», що означає сіль. Це припущення він мотивує тим, що у Галицькій землі були соляні джерела, а в самому Галичі містилися склади солі, що дало можливість внаслідок міжнародної торгівлі постати і самому місту Галичу. На його думку, Галич в IX-X століттях знаходився на землі племінного об'єднання хорватів[19,с.10].

Галицький вчений XIX століття О. Партицький вважав, що від галатів-бастарнів і походить назва міста Галича, вони і є засновниками у II-I століттях до нашої ери, внаслідок господарсько-економічного розвитку, Галича над Дністром, який став, на думку дослідника, концентруючою господарсько-економічною та культурно-релігійною домінантою кельто-слов'янської етнокультури Подністров'я. Згідно зі свідченнями готського історика Йордана: «біля Галтіса (Галича) у 246 році відбулася велика битва між германцями ост-готами і гепі дами». Готський літописець Йордан наголошує: «війська готів і гепідів, зустрілись біля міста «Haltis», де пливе ріка «Ayha» - тобто на лівому березі Дністра, де і до XIX століття заворіт ріки чи частина ріки Дністра носила назву ріки - Углової»[60,с.298-299, с.302-307]. Чеський дослідник П. Шафарик і польський І. Лелевель утотожнювали «Галтіс» Йордана з містом Галичем над рікою Луквою і вважали, що час виникнення давньоруського Галича датується 246 роком, на думку цих дослідників, свідчення Йордана під 246 роком, це перша згадка про Галич над Дністром

[102,с.134-146; с.162-187; 113,s.116-142, s.156-184]. Польський дослідник Т. Земенецький теж вважав, що Галич над Дністром, за свідченням Йордана під 246 роком, був заснований кельтами-галатами. Доказуючи, що кельти-галати у цей час проживали у Карпато-Дністровському регіоні Європи він стверджував, що Галич означає племінну назву кельтів-галатів, які залишили у пам'яті про себе назви в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї: Галич, Галіція. Галич у Подністров'ї у перших століттях нашої ери, на думку дослідника, був один із великих торгових городищ, що був закладений кельтами-галатами. У III столітті, тобто у час битви біля міста ост-готів і гепідів, Галич міг уже бути окрім центру господарсько-екорномічного та торгового бути і центром політичним. Слід наголосити, що назва Галича поширена і у Карпатських горах, пагорби, узгір'я, пасма гір яких носять назви Галича, а це регіони розселення бойків, лемків і гуцулів, яких дослідники вважають кельто-слов'янами[26,с.23-29].

На думку галицького дослідника XIX століття А. Петрушевича, карпато-горяни: гуцули і бойки, яким належить і місто Галич, складали в минулому східну частину хорватів, хоча багато дослідників, зокрема Т. Шрейбер, вказували на вплив кельтської культури на формування бойків, лемків і гуцулів зауважуючи на наявність дольменів кельтів у культурі горян-слов'ян. Можливо певні компоненти кельтської культури, наголошував А. Петрушевич, у галицьких горян і мали місце, та з проміжком часу вони кристалізувались у суто слов'янські[66,с.30-31].

Російський дослідник XIX століття Ф. Браун наголошував, що з іменем Галича в його час пов'язували частину лісистих Карпат, і спеціально гору з якої бере свій початок Дністер. Дальше топоніми з назвами Галич поширені у ряді сіл Угорщини-Галич, Великий Галич, в Рудних горах - Галіч, в Новоградському комітаті - Галич. Про походження імені Галич існують дві гіпотези. Одна із них, згідно якої ім'я Галича означає область багату на сіль, тому-то і склони Лісистих Карпат пов'язують цю назву зі словами: гальс-сіль - загально індо-європейським означенням солі. Гіпотеза ця можлива фонетично лиш у тому випадку, якщо ми приймемо за вихідну мову кельтську. В британській групі кельтських діалектів слова дійсно починаються з h(г): halion, holen-так як і у мові Карпатських галатів. Можна

допускати карпато-слов'янсько-кельтський діалект: «Halitio, Hilizio», яке у слов'янській мові означає - «Галич». Очевидно основні будівники міста були слов'яни і кельти, які мали не тільки етнічну, але й мовну спільності[1,с.165-166].

Характерно, що назви Галич в Рудних горах, Гала-гора в Польщі в області Татранських гір, можуть свідчити про кельто-слов'янські етнокультурні старожитності. Якщо у слов'янській мові є слова: галявина, галява, а у кельтській: hel, hal, що утотожнюється у індо-європейському корені: hel, hollen, hal і існують у слов'янських мовах, де є слова: галява, галявина. Цілком можливо, наголошує з цього приводу О. Трубачев, що слов'яно-кельтські етно-мовні зв'язки були дуже древні, що зафіксовано у етнонімах Галичина-Галич[97,с.4-9,с.24-25,с.168-179]. Характерно, що топоніми поселень назв Галича на Дністрі і Галича на Дунаї по всьому пасму Карпатських гір і Подністров'ї притаманні там, де в сивому минулому проживали разом кельти і слов'яни. В Рудних горах були і топоніми карпів, на нижньому Дунаї кельти і слов'яни теж складали велику і могутню у політичному розумінні етнокультуру[97,с.4-9,с.24-25,с.168-179]. Можливо, що «Галичана» лиш слов'янізована етноназва кельтських переселенців, і старожитності, як, і усі городища давньої Галичини у своїй основі були кельтські. Можна припустити, що слов'яни нарівні з кельтами брали участь у формуванні господарсько-економічних, політичних і торгових осередків Галичини на кельтській основі. Принаймні, Руський літопис у своєму первісному екскурсі говорить нам про «Галичан Яфетового коліна», ставлячи їх між Руссю і Волохами. Слід наголосити, що вчені утотожнюють цих волохів-кельтів із територією Подністров'я. Із сукупності джерел цілком реально можна наголошувати, що слов'яни-хорвати проживали спільно у Карпатах і Подністров'ї з кельтською етнічною меншістю галатів, етнічне взаємопроникнення яких і кристалізувало літописний етнос галичан-бастарнів[100,с.65-68].

Слід брати до уваги і відкриту експансію кельтів-галатів, і насильне підкорення слов'янського населення. Ряд дослідників вважає, що кельти-галати, зайнявши Галичину, сконцентрували у Карпато-Дністровському регіоні Європи усю свою політичну, господарсько-економічну та культурно-релігійну адміністрацію.

Основним їхнім пунктом концентрації політичної та господарсько-економічної влади став Галич, звістку про який нам подає готський історик Йордан, датуючи 246 роком[34,с.72-77].

Чернівецький дослідник Б. Тимощук наголошував: «що найстародавніші місцевості на середньому Дністрі теж пов'язуються з етнонімією Галича. Тут же стародавнє городище з іменем Галиця, у Чернівецькій області. Галицею називають притоку річки Сучави, є тут урочище Галиця. Багато етнонімів Галич-Галиця, вважає дослідник, розміщуються і тягнуться від Берладського Малого Галича на Дунаї до Галича на Дністрі, що дозволяє припускати думку про існування з давніх часів одного етнічного регіону, який дослідники пов'язують з древнім етносом бастарнів-склавинів»[89,с.26-27].

На стародавність Галича вказують і кельто-слов'янські старожитності, випадково знайдені на території Галичини. Деякі із них відносяться до III-II століть до нашої ери, про які галицький дослідник XIX століття А. Петрушевич писав: « Знайдені речі у Вікторівських лісах: ритуальні топорики-кельти, ритуальні мечі з двома лезами, чотиригранні топірці, є речами кельтських жреців»[67,с.72-79].

Польський дослідник Т. Земенецький, що займався археологічними дослідженнями у Вікторівських лісах і читав лекції в Галичі з дослідженого матеріалу, прийшов до висновку, що носіями політичної і господарської культури, яку перейняли слов'яни Галичини, були кельти. Місто Галич, на його думку: « було у краю першою великою політичною і господарсько-економічною та торговою «амбасадою» кельтів-галатів. Вони збудували місто, зміцнили його і перенесли з нього свої завоювання на усе Подністров'я. Нижньо-дунайський Галич, був колонією Галича Подністровського, який кельти і слов'яни, після завоювання Нижнього Подністров'я, розбудували»[26,с.23-29].

Попробуємо реконструювати кельто-слов'янську історію з III-II століття до нашої ери до II-III століть нашої ери. Закріпившись у Верхньому Подністров'ї і сформувавши там могутню військово-політичну організацію, кельти-галати уже із слов'янами просунулись у Середнє і Нижнє Подністров'я, закріплюючись на даній території низкою господарсько-економічних, адміністративних і торговельних пунктів, які згодом почали

набирати рис городищ. Характерно, що давньогрецький географ Клавдій Птолемей розміщував великі господарсько-економічні та торгово-ремісничі центри на Дністрі - «Maiycoviov», який вчені утотожнюють з Могилевим на Дністрі, а «Карробоvvov» - утотожнюєтюся з Кам'янець-Подільським. Росіцький дослідник Ф. Браун не знає кому належали ці міста Карпато-Дністровської цивілізації, він тільки зауважує, що усі існуючі міста на Дністрі у І столітті нашої ери носять явно кельтські імена. Місто Галич розпочинав відлік кельтської цивілізації у Верхньому Подністров'ї і Малий Галич замикав перелік Кельтської цивілізації у Нижньому Подунав'ї. Очевидно топоніми Галича Дністровського і Нижньодунайського можуть вказувати на межі слов'яно-кельтської державності Карпато-Дністро-Подунав'я [15,с.207].

Можна припустити, що кельти-галати і слов'яни-хорвати були засновниками тієї господарсько-економічної та торгово-ремісничої Карпато-Дністровської цивілізації, розквіт якої припадає на ІІІ-ІХ століття нашої ери, і яку так ретельно нам описав географ Баварський. Сукупність проаналізованих джерел дає нам право говорити про наявність уже у ІІ-ІІІ століттях нашої ери могутньої господарсько-економічної та торгово-ремісничої, а може й політичної організації на Дністрі, оскільки Дністер здавна був одним із найважливіших торгових шляхів, що пов'язував слов'ян Верхнього Подністров'я з Причорномор'ям.

Ріка Дністер була добре відома ще античним авторам, які називали його Тірасом. Під такою назвою ріку Дністер згадує давньогрецький історик V століття до нашої ери Геродот. Так Тірасом Дністер називали і римські автори перших століть нашої ери: Страбон, Пліній Старший, Птолемей. З ІІІ-IV століть нашої ери у джерелах поширюється сучасна назва ріки - Дністер. Римський історик Амміан Марцеллін (330-400рр.), називає ріку Данастром, що співзвучне з кельто-слов'янським - бастарн, тобто племінною назвою бастарнів[17,с.3-9].

При цьому археологічні матеріали, виявлені у Прикарпатському регіоні, дають право говорити про давній землеробський етнос регіону, який і кристалізував майбутніх слов'ян[94,с.13-14].

Рух кельтів в область Карпат і Дністра був швидким, що

підтверджує нам і польський хроніст Вікентій Калдубек, який наголошував: «що волохи-галли завоювали слов'ян, які проживали на південь і схід від Карпатських гір»[94,с.14-18].

Якщо рух кельтів за В. Калдубеком, виходив із їх держави Галатії, і кельти-галати проводили військову кампанію в Карпато-Дністровському регіоні, то усе вище проаналізоване є історичною реальністю і відповідає розвитку кельто-слов'янського етносу в Карпато-Дністровському регіоні Європи. Кельти оволоділи Прикарпаттям та Подністров'ям у час своєї найбільшої господарсько-економічної та політичної могутності. У III столітті до нашої ери у них був уже великий досвід по формуванню варварської держави. Сформувавши могутню державу Галатію в Малій Азії, кельти-галати перенесли копію своєї державності у Подністров'я[34,с.72-77].

У час приходу в Подністров'я, кельти-галати уособлювали могутню цивілізацію. Утвердившись етно-політично і культурно у Прикарпатті та Подністров'ї, вони втягнули у свій господарсько-економічний і політичний ареал і місцеві слов'янські племена. За період кельтизації регіону і створення кельто-слов'янського симбіозу, який упродовж свого політичниго і етнічного розвитку кристалізувався у слов'яно-український галицький етнос[94,с.13-14].

Ряд дослідників і серед них Є. Міннс вважають, що кельтизація регіонів Карпат, Дністра і Бугу проходила в два етапи. Перший етап, - це коли слов'яни уперше зіткнулись з кельтами в V століття до нашої ери, потрапивши під вплив їхньої політичної організації, що змусило їх покинути свою Дунайську батьківщину і переселитися в області Карпат, Подністров'я і Буга до споріднених з ними слов'ян - будинів. І по-друге, коли кельти безпосередньо просунулись у Подністров'я і Побужжя у III столітті до нашої ери[117,s.102].

Дослідник В. Парван, проаналізувавши матеріал гальштатської культури Карпат і Подністров'я, прийшов до висновку про глибоке проникнення кельтів-галатів у слов'янське середовище Трансільванії, Галичини і Поділля, де кельти заснували свої політичні і торгово-ремісничі пункти: Галич, Кам'янець (Подільський), Малий Галич в районі Трансільванії. До кельтів у цьому регіоні проживали слов'яни, що були на стадії політичного

і господарсько-економічного формування. Кельти своєю передовою політичною та господарсько-економічною організацією, поступово розчиняючись у слов'янському етносі, прискорили процес політичної та господарсько-економічної консолідації слов'ян Карпато-Дністровського регіону[119,s.8-9].

Дослідник С. Толстов вважав, що кельтська, або гальштатська культура в основному сконцентрувалась політично і господарсько-економічно у Галичині, стала домінуючою при кристалізації слов'янських племінних об'єднань Подністров'я. Висуваючи таку гіпотезу, дослідник однак не уточнює яку політичну і господарсько-економічну структуру уособлювали кельти і слов'яни у даному регіоні, однак наголошуючи про модернізацію культури балкано-дунайських народів в Західно-Українському регіоні, стверджував, що на території Прикарпаття і Подністров'я у III столітті до нашої ери відбувалось масове поселення військово-політичних союзів кельтів-галатів, що прийшли із Галатської держави Малої Азії[94,с.18-19].

В сформованій Галичині пришельці-галати і їх королівська та князівська адміністрація, за допомогою місцевої родо-племінної знаті, почала формувати ряд галато-слов'янських королівств, основними політичними центрами яких були в Посянні Перемишль, Галич у верхньому Подністров'ї, Кременець-Кам'янець-Подільський на середньому Дністрі, про які згадує Геродот, Птолемей, Йордан, і які дослідник XIX століття Ф. Браун визначив як кельтські. З цих двох основних політичних та господарсько-економічних центрів кельто-слов'яни проникли у нижнє Подунав'я[15,с.165-166,с.173].

Сукупність фактів, наголошував дослідник А. Удальцов, дає право стверджувати, що кельтський елемент у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї утвердився із кельтської держави Галатії і утримував свій вплив у слов'янському суспільстві Прикарпаття і Подністров'я протягом III століття до нашої ери - III століття нашої ери, до поки в Карпато-Дністровський регіон не прийшли, готи, а потім римляни. Такий могутній кельтський вплив очевидно закріплювався інфраструктурою кельтського суспільства, його господарсько-економічними, технічними та культурно-релігійними, надбаннями, поступово розчиняючись у слов'янах-галичанах. Такий поступальний синтез кельтів-галатів

та слов'ян і кристалізував, королівство бастарнів, які є носіями господарсько-економічної як кельтської, так і слов'янської політичної культури[99,с.12-17].

Цілком очевидним є, наголошував дослідник А. Мачинський: «що Прикарпатська Галичина своєю назвою і організацією у ній господарсько-економічного та політичного ладу, зобов'язана кельтам-галатам, які принесли в Карпато-Дністровський регіон Європи реал своєї Кельтської цивілізації, тобто гальштатської культури. В той же час кельти-галати розчиняючись в слов'янській культурі, Прикарпаття та Подністров'я. Археологічні матеріали з Карпато-Дністровської цивілізації, свідчать, що кельтські речі мають місце у побуті кельто-слов'янського населення тільки у перші століття проживання кельтів у Подністров'ї, тобто у III-II століттях до нашої ери - I століття нашої ери, а дальше стають ці ж речі вже виготовляються слов'янськими майстрами»[94,с.15-19,с.21].

Вивчений археологічний матеріал дає право наголошувати про наслідування слов'янами, кельтів. Так, у поселенні Бовшів, що в 11 кілометрах від стародавнього Галича, знайдені кельтські вироби виготовлені на гончарному крузі. Весь комплекс датується II століттям до нашої ери. Знайдені житла, печі Л. Крушельницькою свідчать, що у побуті населення в широкому вжитку у II столітті до нашої ери був як кельтський, так і слов'янський посуд[45,с.119-122].

Можна припускати, що у час II-I століть до нашої ери у Карпато-Дністровському регіоні Європи склався кельто-слов'янський етнос, старожитності якого виявлені в околицях стародавнього господарсько-економічного центру, Галича (тобто в селі Бовшів). Ряд дослідників вважає, що найбільша концентрація кельтів-галатів знаходилася у південному Прикарпатті і що власне там слід шукати їх найбіші господарсько-економічні та культурно-релігійні центри [124,s.478-179; с.265-266].

Інші дослідники навпаки, вважають, що кельти в Прикарпаття і Подністров'я проникли з південної Польщі чи Закарпаття, перейшовши Карпатські перевали, і власне в суміжних землях з Польщею, особливо на території сучасного Перемишського воєводства сучасної Польщі, слід розшукувати основні

господарсько-економічні, політичні та культурно-релігійні центри кельтів, які з цього регіону контролювали Прикарпаття і Подністров'я[110,s.62-64].

У сучасній історичній науці побутує думка, що кельти-галати та кельт-бої проникли на територію Подністров'я із Богемії (Чехії) у III столітті до нашої ери. Хоча така точка зору як слід ще не обгрунтована, однак, наголошує дослідниця Л. Крушельницька: « в Галичині виявлені цілком достовірні сліди кельтських поселень. Їх наявність у етносфері давнього Галича може говорити про реальне проживання кельтів у регіоні на північ від Карпат» [45,с.119-122].

Відкриті дослідницею Л. Крушельницькою кельтські старожитності, комплекси поселень, технології ремісничих обладнань, як і самого гончарного круга у II столітті до нашої ери в околиці стародавнього Галича, наголошує дослідник А. Мачинський, має велике значення у вивченні питання виникнення господарсько-економічних та культурно-релігійних центрів кельто-слов'ян у Прикарпатті та Подністров'ї. У перше достовірно зафіксовані кельтські житла, майстерні, печі для виготовлення посуду, які по аналогії відповідають кельтським комплексам Прикарпаття та Подністров'я було одним із господарсько-економічних регіонів провінційної Кельтської цивілізації. Наявність великої кількості кельтської посуди не можна пояснити торговельними операціями, це може говорити про реальне розселення кельтів навколо свого політичного і торгово-економічного центру Галича. Характерно, що кельтські комплекси в околиці стародавнього Галича можна розглядати і як пам'ятку, що свідчить про спільне проживання в одній політичній та господарсько-економічній інфраструктурі кельтів з слов'янами. Очевидно, наголошує дослідник А. Мачинський: « в цей час і формувався кельто-слов'янський конгломерат, який був відомий Ольвійському джерелу під угрупуваннями союзних галатів (кельтів) і скірів (слов'ян), які кристалізувались в одну етнічну та політичну інфраструктуру, бастарнів, проживання яких відоме у Карпато-Дністровському регіоні»[52,с.36-37].

Кельтський комплекс у селі Бовшів, в околиці стародавнього Галича, на думку вчених, не є ізольованим середовищем кельтів. Український дослідник М. Смішко у поселенні Новосілка-

Костюкова виявив кельтські мальовані горшки, що може свідчити про наявність ще одного кельтського поселення[123,s.155-159].

Неподалік від Галичини в верхній течії Західного Бугу знайдено два скарби кельтських монет II століття до нашої ери - I століття нашої ери. Велика кількість монет може говорити про наявність політичної та господарсько-економічної адміністрації кельтів, яка почала розвивати у Прикарпатті та Подністров'ї свої господарсько-економічні і політичні інститути, включаючи карбування монет. Ряд кельтських пам'ятників зафіксовано біля села Колоколин, що на Верхньому Дністрі, які датуються I століттям до нашої ери, дають підстави говорити про наявність у цей час у Подністров'ї сильної кельтської військово-політичної та господарсько-економічної адміністрації. Усі наявні речі, знайдені на території Галичини, наголошує дослідник А. Мачинський: «свідчать на користь того, що серйозні дослідження кельтських старожитностей Галичини - справа майбутнього» [52,с.35-37].

Картина взаємовідносин культури кельтів з культурою українців-слов'ян Карпато-Дністровського регіону Європи дуже сильно утотожнюється із топонімією. Стародавні назви Карпат, Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані на карті давньогрецького географа К. Птолемея у II столітті нашої ери. Вони говорять, що серед поселень, відкритих у верхній течії Дністра поряд з Карпатами є такі, що мають безумовно кельтські назви: Каррадунон, дальше по Дністру іде Галич «Haltis», у середній течії Дністра Кам'янець, дальше Могилів на Дністрі, тоді Кліпедава майже біля Чорноморського узбережжя і Малий Галич на Дунаї. Усі назви на Дністрі, наголошував дослідник Ф. Браун, зазначені давньогрецьким географом К. Птолемеєм, носять явно кельтські назви[15,с207]. Такі ж назви є ще тричі зафіксовані давньогрецьким географом К. Птолемеєм в областях з кельтським населенням. На думку фахівців, ще одне поселення у Верхньому Подністров'ї має кельтську назву, це - Ерактон, а назви двох інших поселень теж можна пояснити тільки за допомогою кельтської мови. Усе це переконливо свідчить, що на Верхньому Дністрі у II столітті до нашої ери - II столітті нашої ери проживало кельтське населення, і це видно не тільки з характеру і рівня матеріальної культури, але й з основи. Характерно, що на

південь від Каррадунона на півночі Карпатської котловини, давньогрецький географ Клавдій Птолемей розміщує народ з явно кельтським іменем - тевриски. Важливо відмітити, що на Верхньому Дністрі античні джерела малюють нам картину безперервного розвитку кельто-слов'янських старожитностей, які кристалізуються, починаючи з II століття до нашої ери[45,с.119-122].

Сучасна гідроніміка Карпато-Дністровського регіону Європи добре проаналізована у працях російського мовознавця О. Трубачова. Серед зафіксованих ним мовних пластів дуже цікавою є картина мовного західно-балканського чи кельтського характеру. Дані гідроніми окреслюють територію Галичини і надто роздріблені на обширних просторах на північний схід і схід від Галичини[98,с.4-9,с.24-25, с.168-169, с.276-282; s.255-289].

Іншими словами, наголошує дослідник А. Мачинський: «ядро цього топонімічного пласту знаходиться на території Галичини, тобто там, де відкриті археологічні пам'ятки, які належать кельтам чи розвивалися під їх впливом. Дані топоніми розкидані на північний схід від концентруючого ядра, тобто регіону сучасної Галичини. У цьому ж напрямку археологічно простежуються сліди найбільш глибокого впливу кельтської культури на культуру місцевого слов'янського населення» [52,с.45].

Характерно, зауважував дослідник О.Трубачов: «що у Карпато-Дністровському регіоні поряд з кельтськими, відкрито значний пласт давньослов'янських гідронімів»[98,с.4-9,с.24-25, с.168-169, с.276-282; s.255-289].

І так, якщо археологія фіксує на території Галичини у III-II століттях до нашої ери - II столітті нашої ери наявність розвинених культур кельтського ареалу, дані ж картографії і письмових джерел кінця III столітті до нашої ери - II столітті нашої ери фіксують слов'янські, кельтські і північно-фракійські старожитності[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Топонімія XX століття говорить про наявні кельто-іллірійські, слов'янські, фракійські, германські топоніми. Можна прийти до висновку, що такий збіг обставин не випадковий і що могутній пласт західно-балканських, кельтських, готських, слов'янських

гідронімів у Галичині слід пов'язувати із проникненням у даний регіон у III столітті до нашої ери кельтського населення. Поширення окремих гідронімів далі на північний схід може бути пов'язано з тим, що частина населення, що залишила зарубницьку культуру Карпат і Прикарпаття, перебувала у тісних контактах з кельтським світом Верхнього Подністров'я і Верхнього Повіслення і перейняла у кельтів топоніміку. Можливо, що між князівськими родами кельтського етносу і князями місцевого слов'янського населення пройшло глибоке етно-проникнення на кельтській основі, що зафіксоване як у письмових так і археологічних джерелах[52,с.45].

Усі існуючі гідроніми Карпато-Дністровського регіону, що виділив мовознавець О. Трубачов:«дають підстави твердини, що про наявну тут кельтську політичну та господарсько-економічну основу і слов'янську етнічну більшість, яка побутувала у період III століття до нашої ери і до II століття нашої ери в областях Карпат, Прикарпаття і Подністров'я»[98,с.42-43; s.255-289].

Археологічні і письмові джерела засвідчують про існування військово-політичних союзів кельтів, які у III столітті до нашої ери - II столітті нашої ери заселяли регіони Верхнього Подністров'я, що є свідченням того, що кельти-галати сприяли становленню в регіоні нового господарсько-економічного і політичного ладу, чи галицької державності, Бастарнського королівства, яке кристалізується відносно їхньої етноназви і в слов'янській інтерпретації набирає у подальшому назву Бастарнії - Великої Хорватії-Галичини. Роль кельтів, як носіїв певних досягнень в областях розвитку політичних організацій, економіки, духовної культури, на нашу думку, була домінуючою особливо у III столітті до нашої ери - III столітті нашої ери, власне вона і визначала соціальний, політичний, культурний і духовний розвиток населення регіонів Прикарпаття і Подністров'я. Очевидно тут, у Подністров'ї, наголошував дослідник А. Мачинський: «відбувалась інтеграція кельтів у слов'янський світ, що прискорювало розвиток господарсько-економічної, політичної, матеріальної, духовної культури слов'ян, яка, сфомувавшись продовж століть під впливом кельтів, переросла у етно-політичну назву бастарнів-галичан, що особливо стало відчутно в час могутнього функціонування

Галицького князівства та Галицького Королівства»[52,с.35-41].

Отже, власне з кельтами-галатами пов'язується становлення господарсько-економічної системи та етноназви - Галичина в Карпато-Дністровському регіоні Європи, де археологічна наука виявила неукріплені поселення, у яких зафіксовані глиняні вироби, речі з заліза, бронзи і скла, притаманні кельтам-галатам Серединної Європи[46,с.40].

Досліджений конкретний археологічний матеріал дає право вважати, що проживання кельтів в Прикарпатті та Подністров'ї і формування ними господарсько-економічної та політичної системи - Бастарнії-Галичини є реальністю. Вивчене кельтське поселення поблизу села Бовшів, що розташоване на відстані 11 кілометрів від стародавнього Галича, в якому віднайдений кельтський інвентар, датований II ст. до н. е. яскраво засвідчує проживання кельтів-галатів в Подністров'ї[45,с.119-122].

Відкриття львіським археологом Л. Крушельницькою кельтського житлового комплексу, яскраво свідчить, що він відповідає аналогічним господарсько-економічним комплексам центральної Європи II століття до нашої ери. Знайдений кельтський посуд, який був у вжитку в населення Подністров'я, може говорити про реальне розселення кельтів навколо свого економічного та політичного центру «Galtisa» - Галича (за свідченням Йордана). Слід вважати, що кельтський "Галтіс" дав початок майбутньому слов'янському Галичу, стародавні назви Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані давньогрецьким географом Клавдієм Птоломеєм у II столітті до нашої ери - II столітті нашої ери, вказують, що по верхній і середній течії Дністра є такі кельтські поселення: Карадунон, Галтіс, Кліпедава, Ерактон. Ці господарсько-економічні центри на Дністрі ще слабо досліджені археологами. Російський дослідник А. Спіцин знайшов кельтський матеріал на Поділлі в Немирівському городищі[85,с.160-161].

Не слід забувати, що Немирівське городище - це однин із поселених пунктів на Дністрі, про які писали античні автори. Давньогрецький географ Клавдій Птолемей розселив в цьому регіоні кельтське плем'я - тевриски. Згідно свідчень середньовічних вчених, на Дністрі проживали в I столітті до нашої ери - I столітті нашої ери такі кельтські племена: галати,

бої, тевриски, тевстосаги. Очевидно ці кельтські об'єднання і стояли біля витоків господарсько-економічної та політичної етноструктури Бастарнії - Галичини[30,с.215-216].

Є надія що подальші археологічні дослідження дадуть більш детальний матеріал для з'ясування етногенезу кельтської господарсько-економічної та культурно-релігійної системи у Карпато-Дністровському регіоні Європи[6,с.15-16].

В подальшому з I-IV століття в Галичині утверджується свою господарсько-економічну систему, землеробський етнос, бастарнів, яких римські джерела називають, королівство бастарнів, які кристалізували майбутніх українців-галичан [30,с.214].

В цей же час літописець Київської Руси, монах Нестор, наголошував, що волохи, яких дослідники вірно вважають кельтами, були тим могутнім господарсько-економічним двигуном, який змусив слов'янський етнос видозмінюватись [74,с.2-10]. Слов'янський міжплемінний союз під тиском кельтів розпався на окремі племінні княжіння, які розійшлися у різні сторони у пошуках нових придатних для проживання земель. Одні, наголошує літописець, прийшли і сіли на ріці на ймення Морава і назвалися Моравами, другі назвалися Чехами, а ось ці ж самі слов'яни Хорвати Білі, і Серби, і Хорутани, очевидно, далеко не пішли і оселились у Карпатах і Прикарпатті. Коли ж волохи (кельти), що раніше притісняли слов'ян і насильства їм чинили, розчинились в слов'янах, останні вже сіли на Віслі і прозвалися Ляхами, а в Подністров'ї - Галичанами[74,с.2-10].

Якщо пов'язувати повідомлення літописця Нестора з наступом кельтського етносу на слов'ян Карпато-Дністровськог регіону, то, власне, із цього часу можна починати з'ясовувати питання політичних варварських державних утворень у слов'ян в келтську Латенську епоху. Наступні завойовники, які прийшли в Прикарпатський регіон, римляни, і їх історики з самого початку теж знають слов'ян під назвою венеди (волохи) - кельти, як древній і автохтонний етнос. Римські джерела в жодному із свідчень не згадують про будь-яке переселення венедів і пізніших антів і склавінів, а навпаки, вказують на їх території, як на місця довготривалого проживання. Римські історики вказують у I столітті нашої ери на проживання слов'ян-венедів біля Вісли,

біля Дністра, у горах Карпатаї (горах Венедських). Римський історик першого століття нашої ери Корнелій Тацит наголошував, що венеди ведуть осілий спосіб життя, мають будинки, а отже, ведуть господарство. Археологічні матеріали вказують на наявність сталої політичної і економічної організації. Йордан називає ці політичні об'єднання венедами, антами і склавінами, а отже, можна говорити про консолідацію племінних держав за протофеодальними ознаками[34,с.77]. Знаючи ці племінні княжіння, можна пояснити розселення слов'янських етносів на північний схід до Дніпра. Імовірно, що усі літописні племінні об'єднання, як наголошував літописець Нестор, були уже ранньо-феодальними державами. А саме, як зауважує літописець, ті, що сіли по Дніпру і назвались полянами, а інші древлянами тому, що поселились в лісах, інші ж поселились між Прип'яттю та Двіною і назвалися дреговичами, деякі сіли по Двіні і назвалися полочанами від імені ріки Полоти, що впадає в Двіну. Частина слов'ян поселилась також біля озера Ільмень і назвалася своїм іменем слов'яни. Ці слов'яни побудували місто і назвали його Новгород. Решта ж слов'ян, що поселились на Десні, Сеймі і назвалися сіверянами. Немов би виділяючи полян, літописець говорить, що у них було своє княжіння, а у древлян своє, у дреговичів своє, у слов'ян своє в Новгороді, у полочан своє. Від них же, полочан, походять кривичі, що проживають в верхів'ях Волги, Двіни, Дніпра. Складається враження, що половчани - це такий великий конгломерат племен, який ще в історичній літературі зустрічається під назвою серби[74,с.2-10].

Письменники V-VII століть нашої ери згадують серед головних народів «Сарматії» народ сербів. Якщо врахувати теорію російського вченого С. Соловйова, що хорвати розселилися від Карпат до Дніпра, а услід за ними проживали серби, то це підтверджує нам свідчення імператора-письменника Костянтина Багрянородного про сербів і хорватів часу імператора Іраклія (610-640 рр.), та їх розселення у різні часи на південь і схід з регіону Карпат і Подністров'я[74,с.2-10].

Дальше київський літописець Нестор особливо виділяє князівство дулібів чи волинян, яке простяглося своїми племінними об'єднаннями до ляшських земель[86,с.87].

Аналізуючи повідомлення київського літописця Нестора «про

початкове розселення Яфетового коліна народів», російський дослідник М. Барсов зауважував, що історична батьківщина слов'ян знаходилась в області Дунаю і Карпат, де слов'яни проживали великим багатоплемінним конгломератом об'єднаним державним і економічним укладом. Слов'яни на Дунаї у своїх стародавніх помешканнях, на думку дослідника, відрізнялись тільки територіально-географічною специфікою проживання і діалектами єдиної слов'янської мови, побутом, регіональним світобаченням[10,с.3-5].

У цій Дунайсько-Карпатській котловині слов'яни проживали поряд із кельтами, іллірійцями і фракійцями. У користь даної гіпотези можна висунути такі аргументи. Аргумент перший, висунутий ще С. Толстовим, згідно якого повний збіг племінних назв полабських, поморських та інших західних слов'ян з найстародавнішими назвами слов'ян, відомих в Карпато-Дунайському ареалі, може говорити, що слов'яни у минулий час виселилися із Карпато-Дунайських земель на обширні території, де відтворили етно-назви своєї Карпато-Дунайської батьківщини [94,с.29].

Особливий інтерес представляє велика кількість слов'янських географічних назв архаїчного нашарування в Карпато-Дунайському регіоні, на території сучасної Угорщини, Румунії, Трансільванії, області Українських Карпат, що говорять, що у II столітті нашої ери дані території входили до складу найстародавніших слов'янських земель[54,с.358-359, с.370].

На слов'янський характер топоніміки уперше звернув увагу російський дослідник XIX століття М. Надеждін, який писав: «Горби, тобто Карпати, були основним місцем концентрації слов'яноського племені»[56,с.6-13].

Пізніше цю гіпотезу конкретизував лінгвіст С. Берштейн, який вважав, що слов'яни у I століттях нашої ери були у Карпатах пануючим етносом. Можливо, зауважував Ф. Філін, що Карпати і були загальнослов'янським гніздом[36,с.139], в Руському літописі Карпати іменуються просто «Горбами»[74,с.2-10].

Також «Горбами», за свідченнями П. Шафарика, називали Карпати і місцеве слов'янське населення, карпи-хорвати. Античні джерела згадують у Карпатському регіоні державу карпів, Йордан писав, що карпи були надзвичайно досвідчені у війні

люди. Візантійський імператор Костянтин Багрянородний концентрував у Карпатах у V-X століттях державу Велику чи Білу Хорватію, яка уособлювала, на думку дослідника, сполучені воєдино багаточисельні слов'яно-хорватські народи[36,с.139-140].

Російський історик початку XX століття І. Забелін вважав, що назва «Карпи» і згадка цього племінного об'єднання у римських джерелах означає не що інше, як майбутніх хорватів, назву яких, назвавши хорватів, карпами, латинізували римляни[25,с.265-315].

Добре відомо, що угри, прийшовши у Карпати, застали тут місцеве слов'янське населення. Основною топонімікою того часу були назви узгірь: Карпач, Хиртоп. До топоніму «Карпати» близькі такі слова як: хорват, хрват, храбр, що означає «горянин». Легендарний родоначальник сербів теж називався: Кробат, до цієї когорти можна віднести і Хорива Руського літопису і Крапа-Крака із польського епосу, усіх їх очевидно слід відносити до найстародавніших слов'янських етнонімів. Слово гора - хрба відоме в усіх слов'янських народах. Такі назви, як Нова і Стара Загора, Гірка і т. д. говорять, що слов'яни у архаїчному минулому були добре знайомі з горами. Ці варвари, писав про антів візантійський літорписепць Прокопій Кесарійський, краще від усіх уміють воювати в гористих і важко-прохідних місцевостях. В іншому місці він говорить, що у минулому слов'яни ніколи не появлялися під стінами міст і боялися спускатися на рівнину. І трохи дальше він пише: «Боячись римського полководця, вони (слов'яни) у той же час перервали свій похід на Фессалоніку і не осмілювалися більше спускатися на рівнину, а повернувши назад і пройшовши по горах всю Іллірію, вони опинились в Далмації». Щось схоже описує і Маврикій Стратег: «Битися із своїми ворогами вони люблять в місцях порослих густим лісом в тіснинах і на обривах, серед тіснин і гір»[36,с.139].

Сучасна археологічна наука поки що остаточного висновку про господарсько-економічний розвиток Прикарпатських та Подністровських слов'ян не зробила. Судячи із характеру археологічного матеріалу, між Дністром, Віслою і Карпатами зосереджувались слов'янські пам'ятники пражського і пеньківського типу. Вони поширюються по Пруту, Сирету, притоках Тиси і Дунаю, характеризуючись слов'янськими

рисами: квадратними формами напівземлянкових жител з пічками-кам'янками, глиняною керамікою. У Подунав'ї шляхи носіїв пеньківської та пражської культури тримаються осібно. Перші розміщуються у Нижньому Подунав'ї і на Балканах, а другі піднімаються вверх по Дунаю і відомі уже з II-V століттях нашої ери у Моравії і Словакії. Питання про заселення слов'янами Прикарпаття і Подністров'я, особливо його нижньої частини, наголошують археологи В. Баран, Д. Козак, Р. Терпиловський, ще чекає свого вирішення. До найраніших письмових джерел, де містяться свідчення про слов'ян-венедів у Північному Подунав'ї, належать дорожна карта римських шляхів - «Певтінгерові таблиці», яку вчені датують III-IV століттями нашої ери. На даній карті народ венедів розміщено між Нижнім Дунаєм і Дністром поряд із сарматами, гепідами, даками, гетами та іншими етнічними групами. В останньому десятилітті молдавськими та українськими археологами відкрито нову групу пам'яток III століття нашої ери, типу Етулуї, що типологічно пов'язана з слов'янськими старожитностями цього самого часу середнього і верхнього Подністров'я (чотирикутні житла напівземлянки, безурнові поховання з обрядом трупоспалення) - є усі підстави зв'язувати це населення з венедами «Певтінгерових таблиць». Пізніші письмові джерела, що згадують слов'ян-склавінів та антів, датують їх у Подунав'ї III-IV століттями нашої ери. Таким чином, наголошують українські археологи, археологічні матеріали не тільки не суперечать, вони дозволяють говорити про проживання слов'ян у цьому регіоні уже в першій половині I століття нашої ери[95,с.152-154].

Суттєве доповнення нам дає топоніміка, яка включає до Дністро-Карпатського культурного пласту слов'ян і Карпатський архаїчний ареал топонімії Карпатських гір, наголошує В. Кобичев, який має такі архаїчні слов'янські кореневі топоніми: « Брда, Вра, Гвда, Вкра, Скра, Бльг, Попрад, Гор, Хорб, Грб, Хрб». Усі вони, на думку дослідника, мають притаманні для слов'янських буквосполучень декілька приголосних. Тут, у Карпатах, ми зустрічаємо колосальну масу гідронімів і топонімів з відомим уже нам формантом «ава», який у слов'янських мовах у сивому минулому був у широкому вжитку, що переконливо доводять назви: «Шумава, Свалява, Одрава, Острава, Дубрава, Планява,

Житава, Плугава, Влодава, Сучава, Святава, Морава». У східнослов'янських землях подібних назв ми майже не знаходимо, винятком є населені пункти Чернява і Полтава. Особливий інтерес становить наявність великої кількості слов'янських географічних назв, які є найархаїчнішими. Вони виявлені у Карпато-Дністровсько-Нижньо-Дунайському басейні і сконцентровані в більшій мірі у Трансільванії. Наприклад, ріки: «Красна, Бистра, Черна, Суха, Топля (більше 10 назв), Сучава, Молдава, Путна, Яблониця, гори Свинеча, Студені, Обрета, населені пункти Вадубоврей, Петник, Примешки, Пригор, Козла, Белобрежка, Поток, Брешниця, Окол, Пристол, Окна» та інші. Слов'яни, на думку румунського дослідника М. Макрі: «були в один час, тобто до приходу римлян у І столітті нашої ери, досить багаточисельними у Дакії. Не дивлячись, що під натиском римлян вони змушені були звідтіля виселитися, їх чисельні гідронімічні і топонімічні етноніми залишились і до сьогодні. Населені пункти, їх назви проіснували на Дунаї і Дакії з того часу, коли їх зафіксували тут римські джерела. Все це переконливо засвідчує, що дана територія колись входила у склад найстародавніших слов'янських земель»[54,с.358-359].

Як бачимо із сукупності свідчень, слов'яни на Дунаї і в областях Карпат і Дністра є давнім автохтонним етносом. Характерно, що свідчення київського літописця Нестора повністю співпадають із свідченнями польських і чеських середньовічних хроністів XIII-XV століть[36,с.2-5].

Чеський славіст Л. Нідерлев у своїй праці «Слов'янські старожитності» узагальнив досягнення різних наук: історії, етнографії, лінгвістики і топоніміки. Вчений локалізував Прабатьківщину слов'ян у Карпатах, а також над верхнім Бугом, на Дністрі, Пруті і Сереті. Епіцентр слов'янської території, на думку Л. Нідерле, знаходився в Галичині і Волині. Тут, згідно свідчень легенди, яка поширена у південних слов'ян, знаходилось стародавнє Хорватське королівство, з якого вийшли південні слов'яни і з якого принесли в Далмацію свою державність [57,с.29,с.46,с.51,с.53-54,с.56].

Що стосується княжіння і князівської влади на території хорватського етносу, то із свідчень імператора Костянтина Багрянородного ми знаємо, що хорвати у своїй стародавній

батьківщині в VI-VII століттях мали своїх незалежних нехрещених князів. Дане джерело подає імена князів і княгинь хорватських народів, що пересилилися із своєї батьківщини на нові землі в Далмацію: Мухло, Ловел, Косинець, Хорват і дві княгині, що очолювали два хорватські народи: Туга і Буга. Говорячи про хорватів, які залишилися у своїй стародавній батьківщині, Костянтин Багрянородний наголошував: «що ними управляє один нехрещений князь». Тут же візантійський імператор К. Багрянородний у своєму творі «Про управління імперією» подає територію нехрещеної Хорватії, свідчення про яку проаналізуємо нижче[7,с.131,с.135,с.137].

До цього періоду належить і згадка анонімного джерела угорського короля Бели про місто Галич та галицького князя, яке було складовою частиною території хорватів. В описі подій кінця IX століття він згадує про Галич та галицького князя, що гостинно прийняв у себе угорського вождя Алмоша, коли угорці переходили в Панонію[61,с.56]. Очевидно Галич кінця IX століття був уже традиційним осередком князівської влади місцевої хорватської династії[24,с.296].

Польський хроніст Ян Длугош, опираючись на невідомі нам хорватські джерела, згадує останнього хорватського князя Всеволодімера, що загинув на полі битви у 993 році під час відомої із руських джерел русько-хорватської війни. Ян Длугош наголошував: «що сестра великого хорватського князя Всеволодімера - хорватська княгиня Євдокія, була у другому шлюбі дружиною польського короля Болеслава хороброго і цим шлюбом мотивував претензії і заняття Болеславом хоробрим у 1018 році Хорватії і Червенських градів»[109,s.235-237].

Аналіз свідчень Яна Длугоша до останнього часу не бравля чомусь до уваги для всебічного вивчення, однак дослідник І. Лінніченко ввів свідчення польського літописця Яна Длугоша в науковий обіг в контексті політичної історії хорватів, правомірно наголошуючи на існуванні до X століття в Карпато-Дністровському регіоні незалежного від Польщі і Руси, Хорватського королівства[49,с.12-18].

Отже, як бачимо, із свідчень Яна Длугоша Хорвастьке королівство окресленою територією, господарсько-економічною та політичною організацією. Його господарсько-економічна та

політична діяльність проглядається, з королівства карпів-хорватів, починаючи III - по X століття, можна погодитися з висновками дослідника В. Королюка, що столичним центром хорватів було місто Перемишль. Дослідник вважав, що племінні княжіння карпів-хорваті у III-IX століттях були формами політичних та господарсько-економічних організмів близьких до держави чи королівства карпів-хорватів, яке в VII столітті замінило давні племінні союзи-княжіння. Племінні князівства карпів-хорватів, на думку дослідника, були не тільки територіально-політичними утвореннями, але й певними етнічними та господарсько-економічними одиницями[41,с.9-18]. Вони виробили у собі значною мірою і внутрішню єдність, і свідомість своєї особистості. Кожна така група слов'ян у Карпато-Дністровськім регіоні, як хорватська, відрізнялась від іншої особливостями свого побуту, звичаями, елементами культури, на що звернув увагу Руський літопис: «мали бо звичаї свої і закони батьків своїх, історію і свій характер і мораль» - і очевидно, свою чітко окреслену господарсько-економічну інфраструктуру на визначеній території[40,с.23-26].

Територія княжінь, це області і місцепроживання невеликих, за виразом П. Третякова, «народців» зі своєю господарсько-економічною та політичною системою, культурою, історією, релігією і епосом[96,с.297-299].

Етнографічні особливості племінних княжінь полягають в тому, що їх території були зайняті однорідним населенням, що проживало на даній території довгі віки, і це відображається даними фольклору, лінгвістичним, топографічним і археологічним матеріалом. Беручи до уваги таку сукупність джерел, ми і будемо локалізовувати територію хорватів. Не маючи достовірних археологічних джерел, не знаючи території, яка би вказувала, що власне тут проживали хорвати, ми за основу їх проживання беремо територію, яка включає в себе басейни рік горішньої Вісли, Дністра і Попруття. Порівняльно-типологічне вивчення слов'янських пам'яток III-X століть на території Подністров'я і Українського Прикарпаття показало, що обидві групи пам'яток належать до однієї східно-слов'янської культури типу Луки-Райковецької, але між ними встановлено і певні відмінності, і племінні особливості, ймовірно етнографічного

характеру. Так, в слов'янських керамічних комплексах, які входять у територію хорватів, дуже часто зустрічаються гончарні горщики із значними домішками жорстви. Зерна останньої виступають на поверхні, створюючи враження, що вони посипані дрібними камінчиками. В керамічних комплексах з слов'янських поселень середнього Подністров'я, зазначав Б. Тимощук, посипана кераміка зустрічається рідко. Є незначні відмінності і в житлобудівництві. Основним типом жител обох груп слов'янських пам'яток були напівземлянки з пічками-кам'янками, дерев'яні стіни яких обмазувалися глиною, що майже не зустрічається за межами розселення хорватів у слов'ян середнього Подністров'я. Майже на усій території розселення хорватів у Прикарпатті виявлені зернові ями з обпаленими стінами, що є відсутнім у слов'ян Середнього Подністров'я. Досить характерним для території хорватів Прикарпаття є городища із земляними валами, насип яких зміцнювався невисокими кам'яними стінами (Ревно, Червона Діброва та інші) - подібного типу укріплення, поза територією розселення хорватів, зокрема на території середнього Подністров'я, не виявлено. З цього приводу археолог Б. Тимощук висловив припущення, що Прикарпаття і середнє Подністров'я належали до різних політичних і територіальних об'єднань, до різних племінних княжінь. За давньою історичною традицією північно-східне Прикарпаття заселяла група слов'ян з іменем хорвати [90,с.137-138].

Дослідник історичної географії Східної Європи М. Барсов, ще у 1873 році писав: «Хорватів початковий літопис розміщує по сусідству з уличами, тиверцями і дулібами, але детального їх територіального розміщення не подає. Все ж, сама назва цього племінного об'єднання дає підстави вважати, що хорвати розселились на схилах Татранських Карпат, які і до цього часу в галицьких русинів зовуться горби (хьрби, хріпи...). На їхнє широке розселення по територіях Прикарпатських областей можуть вказувати чисельні місцевості, які до цього часу зберегли хорватські назви від верхів'їв рік Вислока, Білої і Сана на південь до Тиси і її приток Гернаду, Боржогу, по Сому і Красній і по Пруту». Визначена територія хорватів М. Барсовим охоплює усі північно-східні Карпати, верхів'я Подністров'я на заході, до

Прута і Дністра на сході[11,с.80-82].

Приблизно таку ж територію відводять хорватам інші вчені. Відомі славісти П. Шафарик та Л. Нідерле вважали, що хорвати проживали на схід від Чехії і Вісли, охоплюючи територію Галичини і Буковини біля рік Дністра і Прута, де в топоніміці збереглися сліди їхнього перебування [57,с.155].

Польські історики, які присвятили хорватам багато своїх наукових праць, розрізняють західних(чеських) або білих хорватів південних та східних або руських, вони вважають, що руські хорвати проживали на схід від білих хорватів на території від верхів'я Пруту, Серету і Західного Бугу і до Ніси та верхів'їв Ельби. Отже, польські дослідники відносять Буковину і верхнє Подністров'я в ареал розселення хорватів. Руські чи східні хорвати згадуються лише в «Повісті минулих літ». Давньоруський літописець на перших сторінках свого твору «Повісті минулих літ», говорячи про розселення слов'ян називає білих хорватів поряд з чехами і моравами, сербами та іншими [121,s.33].

У другому випадку він згадує хорватів серед іншої групи слов'янських племен, коли розповідає про східних слов'ян: "І живуть у мирі поляни і древляни, і сіверці, і радимичі, і вятичі, і хорвати"[74,с.2-10].

Схожу ситуацію відносно хорватів ми знаходимо у хроніці Козьми Пражського де теж згадуються дві групи хорватів: «хорвати та інші»[102,с.204,с.406].

Візантійський імператор Костянтин Багрянородний у своєму творі «Про управління імперією» теж залишив свою гіпотезу про хорватів, його екскурс сягає в глибину віків хорватської історії, і дає право наголошувати нам, що хорвати є давнім етносом серединної Європи. А саме Карпато-Дністровського регіону. Він єдиний середньовічний автор, який, хоч і гіпотетично, майже точно подав нам територію розселення хорватів[101,с.13; p.124].

За цим територіальним описом К. Багрянородного дослідники висунули гіпотези про можливість проживання хорватів у Галичині і Буковині[7,с.135,с.137]. Він теж поділяє хорватів на дві групи: одних називає хорватами, а інших - білими хорватами. На думку багатьох вчених, давні слов'яни, як і інші народи, користувалися географічною термінологією, за якою сторони

світу визначалися не за сонцем, а за кольорами. Чорний колір означав північ, червоний - південь, білий - захід, зелений або голубий - схід. Отже, територія білих хорватів, згідно свідчень візантійських і вітчизняних джерел означують західних хорватів, що визначається територіально передгір'ями північно-східних Карпат[89,с.98-99].

Сукупність джерел і їх аналіз дав можливість вченим і раніше окреслювати територію хорватів в межах Галичини. Ранні згадки про карпів (хорватів) III-IV століть нашої ери римських джерел, які археологічно ототожнюються вченими з культурою Карпатських курганів, що дає можливість локалізувати на схід від римської провінції Дакія військово-політичний союз карпів-хорватів[84,с.151-152].

Свідчення Костянтина Багрянородного, який писав про хорватів, дозволили дослідникам окреслити територію хорватів і пов'язати її з територіями Галичини і Буковини[90,с.138-139].

Власне на цій території і розміщені хорватські археологічні пам'ятки, комплекси яких датуються III-X століттями. Дані археологічні пам'ятки: селища, городища, дають можливість прослідкувати особливості господарсько-економічного розвитку стародавньої Хорватії-Галичини. Аналіз даних пам'яток на території хорватів-галичан говорить, що хорватське суспільство у III-X століттях в основному складалося із землеробських багатосімейних (сусідських) общин, з яких розвинулись ранньо-феодальні та господарсько-економічні центри[57,с.77,с.155].

Досліджені археологічно хорватські господарсько-економічні центри дають право наголошувати, що в III-X століттях на Карпато-Дністровській території вони перетворюються в феодальні центри різної величини із різним соціально-економічним і політичним статусом і у еволюційному процесі існують до кінця X століття, тобто до того часу, коли, як наголошував археолог Б. Тимощук, закінчується процес включення східних хорватів, що проживали на території майбутньої Галичини, у склад Київської держави[93,с.5-7].

Ми уже наголошували, що головним господарсько-економічним центром на території хорватів був Перемишль, та останні дані археологічної науки свідчать, що окрім Перемишля, у хорватів були й інші значні політичні і торгово-ремісничі центри, зокрема

Стільско, який був досить великим адміністративним центром і його археолог О. Корчинський вважає столицею галицьких хорватів. Сучана археологічна наука за останні десятиріччя встановила на території розселення племінного об'єднання хорватів в Галичині велику кількість населених пунктів, городищ, святилищ, які датуються V-X століттями і пов'язуються з літописними хорватами[40,с.24].

Розглядаючи археологічні пам'ятки Галичини, вчені побачили, що взагальному вони належать хорватам[89,с.96-97].

Приблизно так визначав територію хорватів, навіть без наявного археологічного матеріалу, виключно на хорватському топонімічному матеріалі російський історик XIX століття М. Барсов. Визначена М. Барсовим територія розселення хорватів від Пруту на сході, до Вислоку на заході в основному співпадає з даними археологічної науки [11,с.80-82].

Археологічно слабо досліджена територія хорватів згідно з літописними даними, «за дулібами» на сході і на заході у супритику з польською і чеською групами слов'ян була однак ще у XIX столітті. Лінгвістично ця територія добре досліджена чеськими славістами, які вважали, що хорвати проживали на схід від Чехії і Вісли, охоплюючи території Галичини і Буковини. Зокрема Л. Нідерле наголошував: «що поселення хорватів знаходились у східній Галичині і Буковині біля Дністра і Прута, де в топоніміці наявні сліди їх перебування»[102,с.208,с.405].

Дуже цікавим аргументом для з'ясування території хорватів є простеження за свідченнями археологічної науки, розмежування хорватів з дулібами, тобто галичан з волинянами. Руський літопис, як вважає більшість дослідників, завжди розміщує хорватів услід за дулібами, арабський мандрівник Масуді у своєму описі слов'янських племен теж розміщує услід за волинянами народ хорватів[18,с.276-277].

Дослідник В. Королюк, розглядаючи свідчення Руського літопису, датованого 981 роком, прийшов до висновку, що Володимир ходив війною на дулібів і хорватів, а це яскраво може свідчити про сусідство останніх[41,с.24-26].

Згідно висновків археолога Б. Тимощука, який основні пам'ятки в Галичині відводить хорватам, виділяючи останні в особливий Прикарпатський варіант слов'янської культури, видно, що окрім

Карпат і Верхнього Подністров'я, хорвати у V-IX століттях займали усі східні притоки Дністра від його витоків до ріки Збруч, саме ж Збручське святилище Богит, дослідник теж зараховує в ореол хорватської археологічної культури[93,с.5-7]. Ряд польських істориків, в тому числі і Г. Ловмянський, теж розміщують хорватів на обширній території, починаючи від Західного Бугу дальше по Дністру, Верхньому Пруту і Серету, включаючи в ареал хорватської культури усю територію сучасної Української і Румунської Буковини[114,s.62-168].

Якщо вважати вірним розмежування територій хорватів і дулібів по згадуваних водолілах, що підтверджується і висновками археологічної науки, згідно зі свідченнями якої, з однієї сторони вододілів ми бачимо курганні і підплитові поховання хорватів, а з другої сторони поховання полів Поділля і Волині - то визначене нами розмежування, є по усій очевидності достовірне[90,с.138-139].

Підтвердженням таких наших висновків є хорватські наральники знайдені у Перемишлі, Галичі, хорватських селищах Рашків, Бакота[17,с.76-96].

В господарстві хорватського населення Галичини, з яким пов'язується відкрита у регіоні і датована першими століттями нашої ери, культура Карпатських курганів, яку визначають як хорватську, помітний своєрідний стиль ведення господарства, який може вказувати на зародження у даному регіоні ранньослов'янських феодальних відносин. Характерно те, що в господарстві хорватів мало орних земель і багато пасовищ, це могло б свідчити про те, що хорвати переважно займались скотарством. Та як свідчать археологічні джерела, хорватське населення активно займалося і землеробством. Виявлені хлібні ями в хорватських городищах Ревному, Червоній Діброві,та на поселенні Клокучка-2 в Чернівцях, Кодині та інших поселеннях, у яких знайдено збіжжя пшениці, ячменю, проса, полови, яскраво свідчить, що хорвати Галичини вели скотарсько-землеробський спосіб життя, де останньому приділяли велику увагу. Виявлені тут землеробські знаряддя праці: залізні серпи, залізні мотики, жорнові камені, глиняні сковороди для просушки зерна (зерновики) дають нам яскраве підтвердження, що протягом століть, а може й тисячоліть, населення Прикарпаття вело

комбінований спосіб господарювання, тобто землеробсько-скотарський. Згідно з останніми напрацюваннями археологічної науки бачимо, що населення Прикарпаття і Подністров'я з давніх-давен розвивало усі види свійських тварин, велику і дрібну рогату худобу: свиней, коней, птицю[16,с.217-218].

Візантійський автор другої половини VI століття Прокопій Кесарійський подає деякі відомості, що слов'яни Карпато-Дністровського регіону окрім землеробства і скотарства вели і лісове господарство. Аналізуючи ці свідчення, український дослідник В. Петров відзначив, що свідчення Прокопія Кесарійського дають право говорити про виробничі особливості лісового господарства: короткий термін користування посівною ділянкою обмежений одним-трьома роками, тому підсіка лісів під угіддя і поля цілком реальна у господарській діяльності хорватського населення Галичини[64,с.30-35]. Самі ж хорвати, згідно археологічних свідчень, проживали у перших століттях нашої ери великими поселеннями, між якими було дуже багато вільних незайманих земель і це давало можливість вести перелогову систему землеробства, за якою родючість полів відновлювала сама природа. Кількість хорватського населення у цей час зростає, поселення Карпат, Прикарпаття і Подністров'я перетворюються в городища у яких активно проходить розвиток ремесла, з яким активно співіснує і розвивається землеробство і скотарство. Хорватські поселення і городища в цей час розміщуються переважно у горбистій вкритій лісом місцевостях, у них ведеться землеробсько-скотарський спосіб господарства. Дослідник Б. Тимощук наголосив на довготривалому існуванні хорватських поселень землеробського характеру. На його думку, вони могли довго функціонувати лише при умові постійного обробітку одних і тих самих ділянок землі. Цілком очевидно, що вогнево-підсічна та перелогова система землеробства потребувала і колонізації нових земель, що приводило до відтоку населення. Щоб залишатися віками на одній і тій же землі, хорвати повинні були дотримуватися такої системи землеробства, яка могла б забезпечити відновлення родючості грунтів в найкоротший відрізок часу, не виключно, що хорвати під впливом господарювання в сусідніх римських провінціях ввели у себе двопільну систему землеробства, підтвердженням цього

можуть бути знахідки на поселеннях римських сільськогосподарських знарядь праці, залізних римських наральників. Поява у III-IV століттях у карпів-хорватів нової системи землеробства дає право нам вважати, що вони переходять до плужного плужного (римського) методу обробки земель, який придатний не тільки для рихлення грунту, а й перегортання його скиб. Рештки плугів, важкі рала, залізні лемехи, чересла знайдені на слов'янських поселеннях IV-VI століть яскраво говорять про новий плужний спосіб обробітку земель населенням Галичини[90,с.102-103].

Застосування плуга було великим досягненням хорватського землеробського населення, це прискорювало процес обробітку великих посівних площ під майбутній урожай, який вирощувався у цей час переважно на продаж і вивозився на римські ринки в провінції Дакію і Мезію. Наявність постійного римського ринку давало можливість кардинальних змін у сільському господарстві, наприклад, зробити перехід від перехресної системи рихлення грунту ралом, що вимагало вдвічі більшої затрати праці, до оранки в одному напрямку, що давало економію сил і часу. Перевертання грунту під час плужної оранки сприяло збереженню вологи, поліпшувало структуру грунту. Все це давало можливість поступово переходити до сталого обробітку тих самих полів і значно збільшувати виробництво сільськогосподарської продукції для продажу, яка у III-V століттях нашої ери потрібна була не тільки землеробам, щоб прогодуватися, а й для представників політичної адміністрації ранньо-феодального хорватського суспільства, і також для особистого збагачення за рахунок продажу на римських ринках. Таке могутнє зрушення в господарстві хорватів майбутньої Галичини сталося завдяки експлуатації хорватською знаттю залежного хорватського землеробського населення, яке у цей час чисельно збільшилося. Це видно із того, що хорватські села у IV-VI століттях нашої ери стають великими як за площею, так і за кількістю населення. Нова система землеробства, забезпечена новою технікою, дуже сприяла виникненню надлишкового продукту, що є, на нашу думку, ознакою феодального ладу і вивіз останнього на римський ринок та отримання за нього сталого еквіваленту цінностей - римських срібних і золотих грошей. А

отже, можна припустити, що уже у IV-V століттях, внаслідок сусідства з римським суспільством і торгово-економічних зносин з останнім, у слов'ян Галичини зароджуються такі економічні відносини, які виражаються постулатом феодалізму: товар-гроші-товар, ринковими відносинами, де виробництво і землеробство в тому числі всеціло спрямовується на ринок (продаж товару), як представниками панівного класу (феодалами) так і середнього класу (купцями) і підневільного (землеробами-общинниками). Виявлені в цей час у Прикарпатті великі за площами землеробські угіддя, явно говорять, що сількогосподарська продукція виготовлялась в основному для продажу, оскільки для прогодування населення її було явно забагато. Очевидно, що розвиток нової системи господарювання привів до виникнення нових інститутів феодальних відносин, при яких новоутворений військовий клас (феодалів) теж забирав з підвладного населення частину врожаю, продуктами рослинництва чи тваринництва. Так, очевидно, і виник інститут «полюддя», який відомий уже, як вважають дослідники, у ранньослов'янському суспільстві. В цей же час у Прикарпатті модернізується і скотарство. Свідченнями цього може бути поява спеціального глиняного посуду, що пов'язується з молочним господарством. Мова іде, наголошують дослідники, про миски-цідила, які відомі у хорватських пам'ятках III-V і VI-X століттях. Нові археологічні дані говорять, що в цей час починають виникати городища, які зразу ж стають основними осередками ремесла і торгівлі, що безумовно сприяє кристалізації феодального ладу, який постає на базі нового способу ведення господарства[48,с.93-94].

Досліджуючи господарство-економічний і суспільний лад галицьких хорватів, слід приділити велику увагу городищам та селищам, які розміщені на всій території Галицької Хорватії. У виявлених городищах археологи провели ретельні розкопки, в процесі яких вивчалися системи та конструкції оборонних споруд, характер забудови укріплених городищ і їх зв'язок з навколишніми селищами і поселеннями. Досліджені городища хорватів, час функціонування яких припадає в основному на III-X століття, поділяються в основному феодальні центри і городища, а також городища з князівськими фортецями, городища-сторожові фортеці, городища-феодальні замки. Типологія

хорватських городищ, їх система забудови в VI-X століттях майже однакова, її ще залишилось порівняти із типологією хорватських поселень III-IV століть, щоб визначити певні закономірності історичного розвитку давньогалицького суспільства. В процесі аналізу археологічного матеріалу вчені побачили, що система укріплень хорватських міст має свої риси. Укріплення складаються з дерев'яних стін стовпової конструкції (частоколу чи стіни, що зводилася з горизонтально покладених колод закріплених стовпами, часто укріплених земляними укосами спереду, та різноманітними будівлями: довгими наземними будівлями, зрубами-опорами з внутрішнього боку. Це найдавніший тип конструкції який застосовувався у карпів-хорватів, починаючи з IV століття і зберігся до часу завоювання Хорватії Київською Руссю, тобто до X століття. Укріплені лінії такого типу досліджувалися уже у хорватських городищах V-VI століть біля сіл Ревно, Добринівці, Червона Діброва, Судова Вишня, в селі Нижньому Струтені, містах Галичі, Звенигороді і багато інших. Різні археологи датують їх по-різному, однак очевидно, їх інтенсивний розвиток припадає на IV-VI століття [7,с.131,с.135,с.137].

Внаслідок ретельного вивчення хорватських городищ, вчені побачили 4 основних типи конструкцій головних оборонних ліній, які відповідають головним типологіям забудови хорватських городищ, очевидно городищ - господарсько-економічних центрів, другого - городищ князівських центрів (фортець), третього - городищ феодальних замків, четвертого - городищ сторожових фортець, інакше кажучи, наголошував дослідник Б. Тимощук, певному соціальному змісту того чи іншого укріпленого поселення відповідає певне планове і конструкційне вирішення його спорудження. Однак городища з укріпленнями певного типу з «частоколом» у готовому вигляді трапляються рідко, у більшій мірі у одному і тому ж самому хорватському городищі спостерігаються різні конструкції навіть головних оборонних ліній[93,с.7].

Для визначення соціального типу хорватських городищ, необхідно враховувати два періоди їх розвитку - римський і візантійський, тобто час, коли система їх укріплень була підлаштована під рівень тієї цивілізіції, з якою хорватське

суспільство стародавньої Галичини черпало господарсько-економічну систему для застосування її у власному суспільстві. Не слід забувати і перейняття слов'янами-хорватами Карпат, Прикарпаття і Подністров'я давньогрецької (полісної) системи господарювання у більш ранній час, де міста держави хорватів цілком могли формуватися під впливом давньогрецької (полісної) системи і у римський час тільки модернізувати свою господарсько-економічну систему для зародження феодальних відносин[22,с.131-42].

Оскільки дана проблема ще зовсім не розглядалася історичною наукою і є значною мірою гіпотетичною, то розгляд феодальних городищ у системі укріплень Хорватської держави слід починати з достовірно установленого археологічною наукою часу, а тобто з IV-VI століть нашої ери. Більшість хорватських укріплень цього часу було обгороджено однією лінією, і лише в'їздні частини мали додаткові укріплення. Але виявлені городища більш складного плану обгороджені широкими оборонними спорудами, які складалися з кількох укріплених ліній. Феодальні замки хорватської знаті були обгороджені однією оборонною лінією, а князівські цитаделі-фортеці кількома укріпленими лініями. Що стосується забудови території городищ, то археологи вважають, що вони на раннніх етапах забудовувалися без будь-якої системи. На їх територіях у IV-VI століттях розміщувалися різнотипові будівлі, в основному, це довгі наземні споруди, напівземлянкові житла, ремісничі майстерні (це стосується в основному общинних центрів). На городищах-феодальних центрах забудова проходила за встановленим планом. Основні хорватські городища IV-VI століть і феодальні центри забудовувались на місцевостях, які самі слугували добрими природніми укріпленнями. Всередині таких городищ розміщувалися різноманітні будівлі: житлово-господарські, ремісничі майстерні, складські приміщення. Така система забудови у хорватів залишилась і тоді, коли Хорватське князівство увійшло до складу Київської Руси і функціонувало як самстійне Галицьке князівство, в XIII столітті, як Галицьке Королівство[41,с.26-28].

Сукупність письмових джерел III-X століть нашої ери про карпів-хорватів і свідчення археологічних джерел, дають нам право висувати гіпотезу про зародження, кристалізацію і

поступову модернізацію господарсько-економічних відносин у слов'ян майбутньої Галичини в V-VI століттях, хоча не слід забувати і IV століття. Цьому сприяло збільшення населення, сусідство могутньої у господарсько-економічному і політичному відношенні Римської держави, розвиток товаро-грошових відносин внаслідок встановлення високого рівня сільського господарства і землеробства в першу чергу. Результати обслідування, щоправда трохи у пізніші часи, а тобто у VI-VII століттях хорватських поселень дає право наголошувати, що густота населення у Прикарпатті та Подністров'ї була завжди висока і це є однією із ознак високого економічного і політичного рівня старогалицького суспільства. Ріст населення співпадає із часом широкомасштабних господарсько-економічних і політичних змін, а також з більш високим рівнем розвитку феодальних відносин і основних галузей господарства хорватів, розвитком міст і ремесел. Важливим критерієм наявності феодального ладу у хорватів в V-VII століттях нашої ери є наявність ремісничих поселень: ковалів, гончарів. Ремісничі поселення у хорватів, вважає археолог Б. Тимощук, у VI-IX століттях були новим прогресивним доробком хорватського населення Галичини, їх виробництво у цей час було уже переважно спеціалізоване і розраховане на обслуговування населення не тільки своєї общини, але і сусідніх общинних центрів. Тільки цим можна пояснювати той факт, що на території ремісничих поселень вироблялася продукція у таких масштабах, які в декілька разів перевищували норму окремих поселень, така ж ситуація відбувалась і в землеробстві[92,с.66-67].

Очевидно такі поселення, як ремісничі, так і землеробські, у V-VII століттях нашої ери могли виникнути з наявністю нових феодальних, господарсько-економічних відносин, які установлювались протягом усього III-IV століть нашої ери у хорватському суспільстві стародавньої Галичини. Археологічний матеріал V-VI століть говорить, що у Прикарапатті та Подністров'ї в V-VI століттях нашої ери функціонувала велика кількість торгово-ремісничих городищ, у яких знайдено велику кількість кінного військового спорядження, зброю, поряд з ремісничим і землеробським реманентом, що може говорити про реальність князівської феодальної влади, дружинної знаті, і

землеробсько-ремісничого населення. В процесі господарсько-економічного розвитку хорватського суспільства і феодальних відносин, общинні центри очевидно на перших порах співіснували з князівськими державними центрами, та у процесі розвитку князівські або державні центри трансформувались у феодальні центри з політичною адміністрацією і почали відігравати більш значну роль в економічному і політичному житті Хорватської держави - Великої чи Білої Хорватії. В таких умовах Хорватська держава набирає нових господарсько-економічних рис. На перше місце у ній у VI-VII століттях виходить місцева князівська родоплемінна знать, з спадковою передачею влади, що підтверджують нам даними візантійського імператора-літописця Костянтина Багрянородного згідно свідчень якого, ряд хорватських князівств, що переселялися у кінці VI на початку VII століття у Далмацію, управлялися княгинями: Бугою і Тугою, що можливо тільки при наявності спадкової влади та могутньої господарсько-економічної системи у слов'ян взагалі і у хорватів зокрема[91,с.95-96].

Таким чином, можна наголошувати, що VI століття нашої ери є тим часом, в який кристалізувалась феодально-господарська і політична система хорватського суспільства на основі передових зрушень у галузях землеробства, ремесла і торгівлі, які породили сукупність усіх досягнень, в тому числі торгово-ремісничі і феодальні центри, які й стають у цей час основою у розвитку господарства і суспільного ладу хорватів[7,с.131,с.135,с.137].

За сукупністю свідчень Костянтина Багрянородий говорить, що конгломерат хорватів і сербів розміщувався у землі «Бойки-Бой-гибарія-Бой-гора, Бабина-гора». Очевидно бойки заселяли відчасти Прикарпаття, відчасти Карпати і покривали своєю стародавньою назвою можливо увесь військово-політичний союз сербо-хорватських слов'ян. Ймовірно правий чеський славіст, П. Шафарик розміщував Бойків у Карпатах, а прабатьківщину хорватів на схід від Чехії в басейні ріки Верхньої Вісли і по усьому Прикарпатті і Подністров'ї. На його думку, бойки були карпатським населенням і проживали у регіоні міст Стрия і Самбора[102,с.254, с.406].

Внаслідок свого стародавнього проживання у цьому регіоні, хорвати і серби клином входили у німецькі землі, а на сході

хорвати своєю назвою охоплювали слов'янські військово-політичні союзи по усій середній і нижній течіі ріки Дністра аж до Причорномор'я і Подунав'я, де межували з печенігами [57,с.77]. З усієї сукупності джерел можна помітити, що в Прикарпатті і Подністров'ї до 30-х років VII ст. концентрувалась Прикарпатська держава хорватів, яка з історичноі точки зору ще зовсім не вивчена[20,с.58-75]. Чеський славіст П. Шафарик вважав, що прабатьківщина хорватів знаходилась на схід від Чехії в областях східної Галичини, тобто у землях бойків Подністровських і бойків Карпатських. Часом руху хорватів на Балкани він вважав 630-640 роки[102,с.252-255,с.405-407].

Цю точку зору значно розширили югославські вчені Ф. Рачкі і В. Ягич, які внаслідок всестороннього аналізу прийшли до висновку, що хорвати прибули в Далмацію з більш східних областей, а тобто з басейнів рік Сана і Дністра[120,s.136-138; s.234-236]. Що стосується їх часу переселення на південь, то вони відкинули твердження П. Шафарика, що хорвати появилися на Балканах тільки у 630-640 роках, і тому сумнівно зв'язувти їх із імператором Іраклієм. Цілком ймовірно, що власне у цей час хорвати скинули аварське іго у своїй стародавній батьківщині, що підвищило їх міжнародний і політичний авторитет. В цей же час, наголошував В. Ягич, вони настільки зміцніли політично, що привернули увагу політичної і військової адміністрації візантійської імперії[125,s.47-87]. Цілком можливо, як вважав Л. Нідерле, що хорвати і серби прийшли на Балканський півострів на початку VI століття нашої ери, що підтверджується свідченнями 536 року про прихід слов'ян до Салони чи у 548 році під Діррахію. Що стосується мене, наголошував дослідник, то традиції державності Великої чи Білої Хорватії на півночі я не вважав би лиш породженням фантазіі візантійців. Хорвати і серби прийшли на південь як сильні народи, а значить, покидаючи Прикарпаття і Подністров'я, вони уособлювали там собою значну державну, політичну і економічну силу[57,с.77]. Очевидно, у Прикарпатті після виходу частини хорватського етносу на Балкани, залишилась ще значна частина політично добре улаштованого народу, який складав собою могутню державу, яка охоплювала усе Прикарпаття і Подністров'я, частину суміжних польських і чеських земель. Таку політичну,

господарсько-економічну хорватську групу ніяк не можна розділяти на чеських, руських і південних хорватів. Очевидно, у Прикарпатті проживало з прадавніх часів досить могутнє і єдине у етнічному розумінні плем'я хорватів, яке уособлювало у регіоні ранньо-феодальну державність Велику чи Білу Хорватію [50,с.219]. Дослідник Ф. Браун наголошував, що назва племені "хорвати" дуже близька до назви Карпатських гір. Не можна також відкидати гіпотези про генетичні зв'язки хорватів з древніми карпами, яких римські імператори Галерій і Максиміліан у 295 році переселили у нижню Паннонію, ряд дослідників вважали, що це власне переселення карпів-хорватів і мав на увазі імператор-письменник X століття Костянтин Багрянородний, помилково приписавши його часам імператора Іраклія, тобто переніс раніші події III століття у час VII століття [15,с.404-405].

При всій складності проблеми можна сказати, що Прикарпатська гілка хорватів, що залишилась проживати у своїй стародавній батьківщині, у мовному розумінні належить до тієї ж південноі гілки хорватів, що переселилась на південь. Зауважимо лише, що Галицьке євангеліє, яке датується 1141 роком, написане на сербо-хорватській мові[32,с.92-93], що цілком реально можна вважати, що за XI-XIII століття хорвати в Галичині, підупавши під загальноруський культурний вплив, хорвати набрали рис загально-руської(української) народності. Можливо це так, а можливо і ні, проблема майже зовсім не вивчена і з усіх сторін і точок зору гіпотетична. Важко сказати чи лише ті хорвати, що пішли з Прикарпаття на південь зберегли усі старожитні риси етнокультури Карпат і Подністров'я і чи хорвати Руського літопису теж? Принаймні, Галицьке євангеліє залишається єдиним поки що переконливим джерелом, що у мовному розумінні поєднує обидві гілки хорватського етносу і дає право висувати гіпотезу, що у XII столітті далматійські і галицькі хорвати були ще єдиним народом. Таку нашу гіпотезу підтверджує і угорське джерело XII століття, згідно свідчень якого: «народ, що зараз в Галичині називається Русія-албі, раніше називався Хорватос-албі, хорватський народ». Угорські королі мотивували напади на Галичину і бажання її приєднати до угорської корони, чи створити союзне до Угорщини, окреме

Галицьке королівство, тим, що вони нібито хочуть приєднати другу частину хорватського народу, до першої, яка підкорюється угорській короні в Далмації і де вони теж створили Хорватське королівство[86,с.28-32].

Існування східно-хорватського етносу у Галичині навіть у X-XII століттях можна припускати згідно прізвищ основних боярських родів: Молибожич, Єльчич, Кормильчич, Судич, Халдієвич, Щепанович і багато інших, виявлені у Галицько-Волинському літописі[65,с.36,с.47,с.67,с.92].

Сама ж хорватська боярська знать на новому витку історії Карпато-Дністровської цивілізації, під егідою київських князів з роду сина великого київського князя Ярослава мудрого, Володимира, князя Ростислава Володимировича, навіть у руський період історії, вважала Галицьку державу, як зауважували «Слово о полку Ігоревім» та Галицько-Волинський літопис: «Гірською державою (країною) Перемишльською», яку ототожнювали з Карпато-Дністровською державою, Великою чи Білою Хорватією, про яку засвідчив у своєму творі «Про управління імперією» візантійський імператор Костянтин Багрянородного [74,с.2-10; 7,с.131,с.135, с.137].

Не слід також забувати, що у IV-VI століттях етнічні розходження хорватів були мінімальні, а згуртування в межах Великої чи Білої Хорватії кристалізувало хорватський етнос повністю. Саме існування могутньої Хорватської держави у Карпато-Дністровському регіоні Європи засвідчено і східними джерелами, які говорять про Хорватію, як велику слов'янську імперію, яка називається: «Chordab, Dzarvab, Dzravat, Chravat, Chrvat, Churdab»[18,с.176-277].

Цілком реально вважати, зауважував чеський дослідник Л. Нідерле, що причиною розпаду могутньої колись у Карпато-Дністровських землях Хорватської імперії і виселення більшої частини хорватів на південь до Сави, стало нашестя аварів на початку VI століття на територію сучасної Галичини. Значна частина хорватів, що проживала переважно в Прикарпатті ще в римські часи просунулась в Подунав'я, та населення власне хорватів, що проживало у Придністров'ї і гуртувалося у більшості в Хорватській державі, на думку дослідника Й. Пейскера почала переселятися на південь під тиском авар[58,с.77;

s.92]. Хоча жодне джерело не говорить про напад аварів на хорватів, однак нам відомо, що авари у VI столітті нашої ери притісняли дулібів, що привело до розпаду Волинської імперії, у склад якої як зауважує арабський хроніст Масуді, входили і хорвати[18,с.276-277].

Із подальших свідчень ми довідуємось про Хорватську імперію, яка разом з Візантійською імперією бере участь у розгромі Аварського каганату, а це може говорити, що переселення хорватів на південь не могло бути зумовлене нападом авар на хорватів у VI столітті нашої ери, оскільки передгірські та гірські райони «Гірської країни Перемишльської» були недоступні для широкомаштабного аварського вторгнення чи навіть завоювання кінного війська аварських кочовиків. Археологічні матеріали свідчать, що цей регіон не був захоплений у VI столітті аварським погромом[64,с.234], слід наголосити, що такий натиск авар на хорватів у VI столітті висунув у XIX столітті вчений Й. Пейскер[18,с.276-277], а отже, напад аварів на дулібів міг і не торкнутися території сусідніх хорватів, вимога кагана аварського платити хорватам данину у зв'язку з підкоренням сусідніх дулібів була останніми відкинута[78,с.254-259].

Проаналізувавши факти, можна вважати, що Велика чи Біла Хорватія у VI-VII століттях нашої ери була уже могутньої господарсько-економічною варварською державою, яка об'єднувала у собі усі хорватські роди, а також на конфедеративних початках племінне об'єднання сусідніх тиверців, обіймаючи своєю назвою територію усього Прикарпаття і Подністров'я, про що свідчить імператор-літописець Костянтин Багрянородний. Згідно з його свідчень Велика чи Біла Хорватія межує з печенігами на півдні[7,с.131]. Не виключено однак, що зі сторони Польщі і зі сторони Чехії чи Словакії хорвати займали теж ряд суміжних територій і на конфедеративних початках підпорядковували собі ряд сусідніх чеських чи ляшських князівств, що давало підстави Костянтину Багрянородному стверджувати, що Велика чи Біла Хорватія розміщувалася услід за Францією, під якою учені розуміють Німеччину. Однак, якщо врахувати, що Польське князівство було васалом Німецької імперії і у Німеччині й в Костянтинополі, цей васалітет розуміли як територіальне входження Польщі в склад

Німецької імперії, тоді свідчення Костянтина Багрянородного, що Хорватія розміщується за Німеччиною, тобто за складовою Німецької імперії, Польшею, є правдиве[7,с131].

Чеський історик Л. Нідерле вважав, що у регіоні Дністра і Прута проживало одне добре організоване господарсько-економічно і політично плем'я хорватів, яке, починаючи з VI століття, набрало рис Хорватської держави ранньо-феодального типу, центром якого був Краків[57,с.155-156], на нашу думку, Перемишль, який концентрував державу хорватів, політичне життя якої візантійський імператор Костянтин Багрянородний прослідковував з VII до X століття нашої ери і яка, на думку російського дослідника XIX століття М. Барсова, розміщувалася у Галичині і Буковині біля Дністра і Прута, де в топоніміці збереглися реальні сліди їх проживання[41,с.28-35].

Сучасний російський вчений В. Седов теж вважає, що в цей час у Карпато-Дністровоських та Прикарпатських слов'ян почали формуватись міста під впливом римо-візантійського світу. Такими ранньофеодальними центрами були щойно відкрите на Волині городище Зимно V-VI століть, Добринівське городище VI століття у хорватів, можливо щойно відкрите у верхньому Подністров'ї городище Стільско. Можна припускати, наголошує дослідник, що аналогічний розвиток, починаючи із III-V століть, пройшли усі племінні князівські центри, не винятком є Перемишль у хорватів[79,с.21, с.24-26; с.51-52].

Хорвати згадуються у «Повісті минулих літ» тільки у X столітті, щоправда літописець у вступній частині літопису розміщує їх між русинами, ляхами і волохами-галичанами, яких ряд відомих російських істориків вважали слов'янами-хорватами, мешканцями Карпато-Дністро-Дунайського регіону[75,с.2-10; с.XC-XCI; с.24-25].

Саме ж подання свідчень про хорватів, датоване 907 роком, і у зв'язку з русько-хорватською війною 992-993 років дуже лаконічні, оскільки Подністровська Хорватія не входила в політичну структуру Київської Русі до X століття. Руські свідчення джерел X століття не дають, окрім свідчень візантійського імператора К. Багрянородного, більш-менш точної інформації про хорватів, що правда Руський літопис завжи розміщує услід за дулібами уличів і хорватів. Такий висновок при

реконструкції літописного свідчення про похід у 981 році великого київського князя Володимира у Карпато-Дністровський (західно-український регіон) зробив історик В. Королюк, який вважав, що великий київський князь Володимир Святославович ходив походом на дулібів і хорватів[41,с.28-35].

Наступне джерело - це велика праця візантійського імператора Костянтина Багрянородного «Про управління імперією», в якій подається опис проживання і розселення хорватів. Імператор Костянтин Багрянородний у своєму творі «Про управління імперією» стверджує: «що далматійські (хрещені хорвати) походять від нехрещених хорватів, які проживають на сході услід за угорцями. Цю Хорватію часто грабують франки (німці), турки (угорці) і печеніги. У сусідній з Хорватською державою країні на заході є ріка Вісла»[7,с.131,с.135.с.137].

Із даного свідчення можна зробити висновок, що Хорватська держава знаходилася між Угорщиною, Польщею і печенігами, що укладається у Прикарпатсько-Дністровський регіон[93,с.6-10]. Очевидно, це і є, на нашу думку, описана імператором Костянтином Багрянородним Велика чи Біла Хорватія VI-X століть, яка межує у Подністров'ї з печенігами, за Карпатськими горами з угорцями, а в сусідній країні на заході дійсно є ріка Вісла[7,с.135, с.137].

Здогад про державне утворення хорватів у Прикарпатті із столицею: Хрваб, Храват, Хордаб, висунув ще у XIX столітті чеський академік слов'янської історії Л. Нідерле. На його думку, залишок цієї Хорватської держави зберігся у Прикарпатті у вигляді Галицького князівства[57,с.155].

Російський академік О. Шахматов теж вважав, що хорвати, проживаючи в Галичині у IX столітті, утворили державу, головним центром якої було місто «Джарваб». Швидше за все, наголошував О. Шахматов, хорвати були західно-європейським етносом, тому-то через них постійно точилася боротьба між Київською Руссю і Польщею[105,с.32,с.33].

Дослідник С. Середонін теж локалізував Велику чи Білу Хорватію у майбутній Галичині. Стародавня Хорватія, на його думку, очевидно охоплювала і з'єднані у єдину політичну структуру племінні князівства уличів і тиверців, що в майбутньому привело до суперечок між Руссю і Польщею

[82,с.148-152].

Найбільш ранній етап формування хорватів нам невідомий, очевидно, що хорвати кристалізувались в одну монолітну ранньо-феодальну державу із багаточисельних Карпатських, Прикарпатських та Подністровських князівств внаслідок нападу на сусідніх дулібів авар у 560 році[21,с.58-75].

Цілком реально можна вважати, що у хорватському суспільстві незайнятим аварським погромом була майнова нерівність, могутній клас феодалів-експлуататорів, який починаючи з VI столітті нашої ери формував новий господарсько-економічний та політичний устрій, політичні і соціально-економічні цетри як складові і невід'ємні ланки, Хорватської ранньо-феодальної держави[5,с.6-8].

Питання виникнення державності у хорватів Карпато-Дністровської цивілізації вивчав російський історик В. Ключевський, який прийшов до висновку: «що слов'янська державність розвинулась на передгір'ях Карпат і у Прикарпатті». Опираючись на сукупність свідчень руського джерела і арабських джерел, він зробив висновок: «що Волинська держава Масуді є найстародавнішою слов'янською державністю»[37,с.20-21; с.124]. Тут мається на увазі легенда, наведена літописцем Нестором про боротьбу дулібів з аварами і "примучення останніх"[74,с.2-10]. Інтерес до цих легенд привернув увагу російського мовознавця О. Шахматова, який вважав, що задовго до вивищення Києва, слов'яни концентрувались навколо одного племінного центру, яким була Волинь. О. Шахматов підсумовуючи свідчення арабського мандрівника Масуді про державу Валіана і свідчення руського літопису «про примучення обрами дулібів», дійшов висновку, що Волиняни у стародавні часи мали владу над усіма слов'янсь-кими племенами і втілювали усю слов'янську владу[105,с.32,с.33]. Свідчення арабського купця Масуді були повторені у творі арабського літописця Ібрагіма Ібн Якуба, які В. Ключевський вніс у свою концепцію Прикарпатської державності слов'ян, яка, на його думку, сформувалась внаслідок довготривалої боротьби з Візантійською імперією[38,с.124].

Очевидно, ця боротьба і сукупність племен під назвою «Валіана» і була ще відома Масуді, як реальна стародавня

слов'янська державність, на чолі якої стояв цар Маджак[18,с.267-277].

З цього питання російський дослідник А. Пресняков у своїх висновках підкреслював: «що підкорені волинянами племена: астрабана, дулаба, бамджин, менгабан, сарбин, морава, харватин, сасин, частина цих імен не зрозуміла, а іниші серби, морави, хорвати-говрять про якесь велике слов'янське царство, до якого належали слов'яни Болгарії, Чехії, Хорватії-Галичини і поморські слов'янські князівства. Цим можна сказати, що у передгір'ях Карпат на Волині концентрувалась у V-VI столітті могутня держава, пізнішими представниками якої були Велика чи Біла Хорватія, що концентрувалась у Галичині, Великоморавська держава VIII-IX століть і Київська Русь IX-XII століть»[68,с.265-266].

Цілком можна припускати, що Карпато-Дністровська цивілізація, яка розвивалася з епохи Хеттської держави, Бастарнія, як справедливо наголошував російський мовознавець О. Шахматов в подальшому: «Велика чи Біла Хорватія була найстародавнішою уже реальною слов'янською феодальною державністю у IV-VI століттях в Прикарпатті та Подністров'ї» [106,с.23]. Такі висновки вченого підкріплюються і висновками сучасних досліджень археологічноі науки, згідно з останніми даними якої на Волині засвідчується ранньо-феодальне городище Зимно, яке датується археологами V-VI століттями, і яке носить усі ознаки великого надплемінного центру. Ряд учених вбачають у Зимно ранньо-феодальний міжплемінний центр, який був столицею ранньо-феодальноі держави «Валіана». Згідно з матеріалами досліджень В. Ауліха, сукупності джерельних свідчень Масуді і київського літописця Нестора, ми можемо наголошувати, що ранньо-феодальна держава «Волинян» IV-VI століть нашої ери заслуговує на більш широке і грунтовне вивчення, включаючи гіпотетичні реконструкції з вивчення даної проблеми[5,с.10; с.276-277].

Та розгляньмо джерела, які подають свідчення з досліджуваної проблеми. Масуді у своєму творі «Промивальні золота», який складений на основі стародавніх джерел, розповідає про Волинян і Дулібів таке: «Із цих слов'янських племен одне мало у минулому владу над усіма, його царя звали Маджак, а саме

плем'я називалось Волиняни. Цьому племені у минулому підкорялися усі інші слов'янські племена, бо верховна влада була у нього і усі інші слов'янські царі йому підкорялись. За волинянами проживало слов'янське плем'я «астрабана-астарбрана», цар якого в даний час називається «Саклаіх-Славік», ще поряд з волинянами проживає плем'я дулаба, цар якого «Вандж - Слава - Влодислав». Ми уже розповідали вище, наголошує Масуді, про царя, якому в минулому підкорялись усі інші слов'янські царі. Пізніше між їхніми царями виникли протиріччя, державний порядок у них був порушений, вони розділились на окремі коліна і кожне плем'я вибрало собі окремого царя»[18,с.267-277].

Характерно, що серед цих племен у послідовному порядку проживання, Масуді згадує племена: сербів, чехів, хорватів. Якщо брати до уваги висновки досліджень Л. Нідерле, О. Трубачова, що древні серби, за свідченнями Пріска Понтійського - це мешканці Паннонії і територіально на схід до Карпат, тобто услід за ними, згідно з висновками Л. Нідерле, проживають чехи, то по всій очевидності, згідно з розселенням Масуді, за чехами проживає плем'я хорватів, яке Л. Нідерле розміщував в басейні рік Дністра і Прута. Як бачимо, сам розпад Волинської (ранньо-феодальної) держави міг в своїй основі носити процеси, які ще зовсім не вивчені, чи можна висловитись, невідомі через відсутність джерел, в першу чергу, археологічних. Та наявні джерела дозволяють висувати припущення, що Волинська держава (IV-VI ст. н. е.), як і структура суспільства цієї держави, поділялась на складові ланки під назвою, як виразився радянський дослідник П. Третяков - «племінні княжіння» [96,с.298-299].

Ймовірно, що розвиток феодальних відносин на Волині, як зазначав В. Королюк, дає можливість говорити про формування там слов'янської державності. Як вважає дослідник, така державність, в першу чергу, могла виникнути у районах, що контактували з Римським та Візантійським світом, на території Моравії, південної Польщі, сучасній території Молдавії, та Західно-Українських землях. Якраз тут потрібно шукати витоки ранньо-феодального періоду історії слов'янських народів, і власне на цих землях в першу чергу відбувався процес

формування класового суспільства і слов'янської державної організації зокрема. У контактних зонах з римським і візантійським світом слов'янське суспільство зробило новий рішучий скачок вперед до феодального суспільства і такий скачок у слов'ян відбувся у V-VII століттях нашої ери. З цього часу і слід визначати, на думку В. Королюка, ранньо-феодальну слов'янську державність. Занепад рабовласницької системи був могутнім поштовхом для загальноєвропейського феодалізму. Самі ж ранньофеодальні держави - Волинська V-VI століть нашої ери, держава Само VII століття, яку утотожнюють з Великою чи Білою Хорватією, поклали початок формування у слов'ян ранньо-феодальної державності. Політична організація ранньо-феодальних держав на цьому етапі характеризується певною неоднорідністю. Як правило, це монархія з обмеженими правами, які перепідкорені раді племінних князівств, на якій і вибирався сам монарх як класичний ранньо-феодальний володар[43,с28-30, с.35; с.21-35]. Очевидно у такій феодальній ієрархії значну роль відігра-вали язичницькі жерці. По всій видимості, до складу Волинського царства на правах васалів входили ряд суміжних князівств згідно свідчень Масуді: серби, чехи, і т. д., які зберігали свої князівські династії і користувалися певною автономією, утримуючи повноту влади на власній території. Як вважав П. Третяков, держава Маджака була напівфеодальним-напівпатріархальним політичним об'єднанням, являючи собою конфедерацію племінних князівств, які тільки номінально визнавали чи вибирали серед своїх князів слов'янського царя, залишаючись при цьому значною мірою незалежними[96,с.298-299].

Однак усі ці князівства, що входили у Волинську державу, мали певні військові зобов'язання на випадок боротьби проти зовнішнього ворога. Єдина військова організація, очевидно, була тим смисловим стержнем, який ставив племінні князівства на шлях інтеграції в унітарну державу. З усіх свідчень, разом з археологічними джерелами, можна на прикладі становлення Волинської держави слов'ян в V-VI століттях висунути гіпотезу, що власне це політичне об'єднання стоїть біля витоків ранньо-феодальної слов'янської державності. Волинь і Галичина були тим історико-географічним, господарсько-економічним, за

виразом дослідника В. Королюка, контактним регіоном, де проходило виникнення феодальної формації на основі могутніх слоїв черняхівськоі культури. Можна припускати, що слов'янська феодальна система виросла на господарсько-економічних принципах римо-провінційного ладу з наявними у етносі древніми родовими відносинами. Будучи контактною зоною, Галичина і Волинь підлягала могутньому впливу провінційно-римської культури, що, без сумніву, прискорювало процес феодалізаціі суспільства. Особливо це видно на прикладі Дністро-Прутського міжріччя, де у слов'янського населення регіону у IV-VI століттях нашої ери яскраво видно слов'яно-римську високотехнологічну сільськогосподарську культуру землеробського населення[42,с.4-7; с.46,с.48].

Наявність у цей час у Прикарпатському і Подністровському регіонах обширних і могутніх політичних, господарсько-економічних утворень, дають право говорити про існування тут у IV-VI століттях могутньої ранньо-феодальної політичної оганізації, яку, на нашу думку, очолював цар Волині Маджак. Знайдені у царських гробницях на Волині найвищі ознаки імператорської влади, так звані медальйони римських імператорів, можуть певною мірою, підтверджувати нашу гіпотезу, тим паче, як вірно наголошує Б. Рибаков, що знайдені медальйони не можна віднести до речей імпорту, вони могли бути подаровані слов'янським царям Волині римськими імператорами як знак особистої дружби до них[71,с.29-31].

Український дослідник М. Брайчевський вважає, що зародження феодальних відносин на Волині і Галичині можна пов'язувати з наявністю тут могутньої князівської влади, яка перейняла систему імперії внаслідок широкомасштабних політичних і економічних відносин з нею. З цього приводу, на думку дослідника, цікавими є археологічно досліджені так звані "князівські гробниці". Знайдені тут особисті медальйони римських імператорів, монетні знаки великого номіналу, що використовувалися в Римській державі як медалі, які дарувались імператорами за особливі заслуги. В історичній науці поширена думка, що вони здебільшого карбувалися з метою нагороди ними князів і племінних вождів «варварських народів» прикордонних з імперією, які визнавали номінальну владу імператора, або за

добросусідство й союз з Римом. Характерно, що на території Волині є село Ласків, у якому в 1610 році було знайдено 7 золотих імператорських медальйонів IV століття Костянтина Великого і його синів. У другому скарбі на Волині в селі Борочиці знайдений золотий медальйон імператора Йовіана, вставлений у дороге обрамлення. Біля с. Браки у цій же Волинській області знайдені два золоті медальйони імператора Трояна, а у Перемишлі Галицькому - золотий медальйон Костянтина великого. У 1928 році Берлінський мюнц-кабінет придбав золотий медальйон Валентіана I та імператора Валента, знайдений поблизу кордону Польщі і Росії, а отже в сучасній Рівненській чи Тернопільській обл. Золотий медальйон Костянтина I був знайдений російськими солдатами південно-західного фронту у Галичині чи Волині під час риття окопів. Український дослідник М. Брайчевський вважає, що ці медальйони належали волинським і хорватським князям, які вступали у тісні політичні та економічні взаємини з римською адміністрацією. Він припускає, що уже у III-IV століттях нашої ери, у слов'янському суспільстві відбувалось становлення феодальних відносин. Великі союзи племен антів і склавінів очевидно були зародками перших ранньо-феодальних держав. Вони уже мали складну соціальну структуру і організацію, на чолі якої стояла молода (феодальна) суспільна верхівка, яка і очолила у середині IV століття боротьбу слов'ян з готською державою Германаріха. Дуже важливі дані щодо царства антів нам подає готський історик Йордан, який малює антського царя спадковим володарем (з синами), якого оточують 70 його найбільших вельмож (племінних князів). Власне ці свідчення Йордана відповідають тому археологічному матеріалу Волині [13,с.292-294,с.303; с.74]. Вчені називають ці "князівські могили" першими слов'янськими династійними некрополями і датують їх кінцем IV століття нашої ери, що підтверджує припущення існування на Волині у III-IV століттях епіцентру ранньо-феодальноі слов'янської державності[13,с.292-294, с.303; с.74].

Дослідник Я. Ісаєвич з цього приводу наголошував, що концентрація між Вепром і Горинню знахідок римських монет I-IV століть нашої ери, золотих медальйонів, поряд із наявністю тут князівських могил, говорить, що це був час, який формував у

даному регіоні ранньо-феодальне суспільство, що утвердилось тут у VI столітті і відоме в історичній науці під іменем «Дулібського союзу племен». Цей союз племен-князівств, очевидно, уособлював структуру ранньо-феодальної державності, де дулібська ранньо-феодальна аристократія, що розвивалася більш швидкими темпами, могла підкорити собі і об'єднати навколо себе більш відсталі у політичному і соціально-економічному відношенні сусідні племінні князівства[33,с.114-115, с.116].

Таку картину світобачення ранньо-феодального суспільства Галичини і Волині подають нам і археологічні знахідки з ранньо-феодального центру Зимно. В городищі знайдені знаряддя праці: напівфабрикати-заготовки, готові вироби, зброя, а це дає право говорити, що у V столітті у городищі проживали висококваліфіковані ремісники, ювеліри, ковалі, зброярі, що обслуговували князя і його військову дружину [3,с.40-42]. Характерно, що сам археологічний матеріал Галичини і Волині, як і сама Волинська ранньо-феодальна держава іншою плеядою дослідників утотожнюється з іншим могутнім конгломератом літописних слов'ян, яки джерела називають - склавинами. Болгарський дослідник Е. Михайлов вважає, що склавіни у IV-VI століттях були могутнім народом з політичною системою типу ранньо-феодальноі держави з своєю чітко визначеною територією і з своїм стремлінням просуватися в Подніпров'я[55,с.50-52].

Готський літописець Йордан пов'язує проживання склавінів з територією, яка простягається від Дунаю на півдні до Дністра на сході та до Вісли на півночі[34,с.74]. Волинське ранньо-феодальне городище Зимно якраз знаходиться на території склавінів. Пам'ятники склавінів охоплюють усю територію Прикарпаття і Буковини, тобто територію, де були виявлені найстародавніші точно датовані V століттям нашої ери ранньослов'янські «склавинські» пам'ятки[8,с.147].

З цього часу і протягом всієї другої половини I тисячоліття нашої ери Прикарпаття було заселене склавінами. Відкриті і вивчені на даній території археологічні пам'ятки склавинів V-X століть. належать до двох хронологічно послідовних один за одним періодів склавинської культури: V-VII століття (пам'ятки пражського типу), VIII-X століття (пам'ятки типу Луки

Райковецької). Аналіз основних пам'яток матеріальноі культури (керамічних комплексів, домо-будування, оборонних споруд) дозволяють виділити дані склавинські пам'ятки V-X століття у Верхньодністровський чи Прикарпатський варіант склавинської культури. Пам'ятки цього варіанту згадані у джерелах хорватами [92,с.66,с.67].

Сучасні українські вчені В. Баран, Д. Козак, Р. Терпиловський теж поєднують в одну етнічну групу слов'ян дулібів, бужан, волинян, хорватів і тиверців, вважаючи, що городище V-VII століть відкрите поблизу села Зимно у Волинській області, є найстародавнішим політико-адміністративним і господарсько-економічним центром південно-східної Європи. Воно розміщене на території пражської культури і було центром великого політичного об'єднання, яке очолювалось дулібським князівством[9,с.76,с.88]. Це політичне та господарсько-економічне об'єднання на північно-східних схилах і передгір'ях Карпат є фактом, як вважає В. Ключевський, слов'янської державності[38,с.124].

У Прикарпатті у цей же час знаходився обширний племінний союз хорватів. Масуді згадує хорватів серед слов'янських народів, які підкорялися Волинському царю Маджаку. Це підкорення було військово-політичним. Дослідник Б. Тимощук підкреслював, що «дулібський союз» мав насамперед військовий характер, роль князів обмежувалася лише військовим керівництвом. Основна влада «Дулібського союзу» належала раді племінних князів, з маси якої вони вибирали слов'янського царя, у даному випадку - князя дулібів Маджака[18,с.276].

Не слід залишати поза увагою, що дулібське князівство у даний проміжок часу було більш могутнім, ніж решта племінних князівств, перелічених Масуді, що входили у це ранньофеодальне об'єднання. Наявність ранньо-феодальної державності у дулібів у VI столітті дає право припускати, що сама ранньофеодальна державність почалась формуватися у склавінів у IV-V століттях [80,с.32-33], тому, мабуть, правий польський дослідник Г. Ловмянський, що вважав дулібів пізнішим формантом, ніж склавіни і навіть хорвати. Він запропонував прийняти хронологічну послідовність етапів розвитку: склавини-хорвати, тиверці-дуліби[115,s70].

Дослідник Б. Тимощук запропонував хронологію: склавини-дуліби-хорвати й тиверці[90,с.136-137]. Схема Б. Тимощука, на думку В. Ауліха, ближче узгоджується з хронологією літопису, очевидно, що територія Прикарпаття і Подністров'я у V-VI століттях тяжіла до території Західної Волині і була з нею традиційно зв'язана, можливо узами єдиного етносу, що внаслідок розвитку феодальної державності поділився на дві його парості[4,с.6]. З цього приводу російський історик С. Соловйов вважав, що дуліби, бужани і волиняни - це східна парость хорватів. Руський літописець, наголошував дослідник, не випадково ставить поряд хорватів і дулібів. Дуліби, Бужани і Волиняни вийшли із країни хорватів, тобто із нинішньої Галичини і тому є племінними родичами хорватів[81,с.87].

Що стосується етноісторії галицьких хорватів, то ще радянський академік М. Державін вважав їх давнім етносом Прикарпаття та Подністров'я. На його думку, хорвати відомі уже в числі західно-скіфських племен V століть до нашої ери. Давньогрецький історик Геродот називає їх «калліпідами» і розміщує їх у східному Подістров'ї і Побужжі. Хорватів-Калліпідів знає на тій же території і давньогрецький історик IV століть до нашої ери Ефор, який називає їх «карбідами». Під цим іменем хорватів на цій же території називають і наступні давньогрецькі історики. Тотожність Геродотових «калліпідів», наголошував М. Державін, не викликає ніякого сумніву, цілком очевидно, що це пізніші карпи чи карпіани, жителі Прикарпаття. Цілком можна наполягати на твердженні, що власне слов'янське племінне об'єднання хорватів, яке київський літописець розміщує у цьому ж регіоні, пов'язується етнічно із вищенаведеними згідно джерел назвами: карпи-карпіани-хорвати, яких розміщують у цьому ж регіоні. Вони є автохтонним населенням Карпатських гір і Прикарпаття. Хорвати, робить висновок М. Державін, - це мешканці гір-горбів-хребтів, не виключено, що внаслідок етнічного розвитку вони поширились у стародавні часи як на захід в басейн ріки верхньої Вісли, так і на схід у басейн ріки Буга і середньої течії Дніпра[23,с.48].

Більш конкретні свідчення про хорватів нам подає візантійський імператор Костянтин Багрянородний у розділі «Про хорватів» наголошуючи, що у VI столітті нашої ери авари

поселились в Далмації, хорвати у цей же час проживали за Багібарією (Бабиними горами - Біло-Хорватськими горами), де і у час візантійського імператора К. Багрянородного проживали біло-хорвати, чи Несторові «це ті самі хорвати білі». Частина їхнього народу прогнала аварів із Далмації і поселилась у ній. Інша частина хорватів залишилась у Білохорватії за Багібарією у сусідстві з Францією-Германською імперією Отона, тобто з сусідніми Чехією і Польщею, які у Х столітті, у час правління імператора Костянтина Багрянородного входили у склад на васальних початках до Германської імперії, принаймні, так це розуміли в Костянтинополі. Дальше Костянтин Багрянородний наголошує:«вони, хорвати, є не хрещені», а отже політична місія візантійських релігійних кіл, очевидно мала наміри їх хрестити, за грецьким обрядом. Такий наш здогад відповідає вислову К. Багрянородного: «Мають свого власного чи незалежного нехрещеного архонта-князя, перебувають у дружніх зв'язках з Турками (Мадьярами), з якими межують»[7,с.131,с.135,с.137].

У другому розділі свого творк «Про управління імперією» імператор-письменник Костянтин Багрянородний конкретизує своє світобачення про хорватів: «Ті хорвати, що проживають тепер у Далмації і походять від нехрещених хорватів, яких також називають білими, походять від нехрещених хорватів, які проживають за Турцією поблизу Франції-Німеччини (наша трактовка Польщі, Чехії, які входили у склад Німецької імперії) і межують зі слов'янами нехрещеними сербами (сучасний регіон західної Волині, який тягнеться до Білорусії, де стародавні серби Костянтина Багрянородного - це предки сучасних білорусів. Велика Сербія, згідно свідчень Нестора, у Х столітті платила данину Київській Руси»[7,с.131,с.135,с.137].

Хорватами, вважав імператор-дослідник, вони називають себе на мові слов'ян, що означає: «Володарі великих земель». Велика же Хорватія називається також Білою (світлою, сонцелюбивою, такою, що поклоняється сонцю-Хорсу) - і до цих пір залишається нехрещеною, рівно як і сусідні серби. Отже, наступні наголошення на нехрещеності хорватів чітко дають нам право висувати припущення, що окрім військово-політичних стосунків з Великою чи Білою Хорватією, Візанійська імперія намагалася проводити і релігійну пропаганду з метою хрещення Прикар-

патської Хорватії. Прецедент уже був, згідно свідчень цього ж джерела, відомий, та частина хорватів, що переселилася у Далмацію була хрещена імператором Іраклієм. Що ж стосується військово-політичного улаштування Прикарпатської Хорватії, то імператор-дослідник зауважував: «що вона (Біла Хорватія) має меншу кінноту ніж хрещена Хорватія, і через те підлягає частим спустошливим нападам Франції-Німеччини (Польші і Чехії), турків (Мадяр-угорців) і печенігів». Вони, хорвати, наголошував візантійський імператор К. Багрянородний: «не мають ні сагин, ні кондур, тобто ні великих військових, ні великих торгових кораблів, тому що віддалені від моря на 30 днів шляху, а море, до якого їм пішки йти 30 днів із Прикарпатського регіону, називається ними Чорним»[7,с.131,с.135,с.137].

Отже, із даного свідчення можемо зробити висновок, що Велика чи Біла Хорватія не зовсім не має торгових суден, а не має великих морських суден які має Далматійська Хорватія, що розміщена на побережжі моря. Оскільки Біла Хорватія розміщена на відстані 30-и днів ходьби до моря, чи може плаву суднами проти течії ріки Дністер із Причорномор'я до ключових торгово-ремісничих центрів хорватів на Верхньому Дністрі, то це може говорити тільки про те, що з точки зору візантійського джерела цей торговий шлях є, але він дуже не зручний, адже не дає можливості використання великих торгових суден якими володіли візантійці. Сама ріка Дністер не була придатна для широкомасштабної морської торгівлі, про що вірно зауважував імператор-дослідник, наголошуючи, що у Білої чи нехрещеної Хорватії немає великих морських військових і торгових кораблів, якими ведуть торгівлю Візантія і хрещена Далматійська Хорватія. Однак, зауважимо те, що Хорватія хоч і не мала великих кораблів, усе ж вела досить інтенсивну торгівлю. Печерський Патерик розповідає нам, що під час міжусобиць в Києві, київський князь у 1096 році не впустив для торгівлі у місто гостей із Галича і лодій із Перемишля, тобто, як зауважує інше джерело, Галицько-Волинський літопис: «Гірської країни Перемишльської», що дає нам дані про точність свідчень Костянтина Багрянородного щодо Великої чи Білої Хорватії. Слід зауважити, що висловлений Костянтином Багрянородним синонім назви Великої чи Білої Хорватії - країна «Багибарія»

дуже добре співвідноситься із висловом про одну і ту ж стародавню Карпато-Дністровську державу, яку називає Галицько-Волинський літописець означує як: «Гірську країну Перемишльську»[7,с.131,с.135,с.137; 74,с.375-387].

Ще в XIX столітті вчені звернули увагу, що назва «Bahibaria» є інтерпретована візантійцями слов'янська назва розташування гірської країни слов'ян. Таке припущення вірогідне, оскільки слов'янська назва «Бабині гори» і сьогодні означає назву найбільшого із Карпатських хребтів в Українських Карпатах, який, як вважав російський дослідник XIX століття К. Грот, ще у XIII столітті розділяв Галичину і Угорщину[116,p.113].

Такі припущення можуть бути досить вірогідними, адже К. Багрянородний наголошує, що Білохорватія розміщувалася за Турцією (Угорщиною) біля гір, куди угорський король Гейза II «відправлявся з військом під гору галицького князя», а отже землі Білохорватів не могли знаходитися де-інде, ніж у Карпатах, Прикарпатті і Подністров'ї, поблизу печенігів, згідно зі свіченнями імператора Костянтина Багрянородного, з якими межувала Велика чи Біла Хорватія, на півдні[20,с.73].

Як засвідчував літописець Нестор: «що у час хорватської війни 993 на Русь, як союзники хорватів напали печеніги». Наявність на заході від хорватів ріки Вісли чітко визначає нам її територію. Ще раніше готський історик Йордан приблизно так само як і візантійський імператор-літописець К. Багрянородний на цій самій території у IV-VI століттях розміщував склавінів. Склавіни, згідно з його тверджень: «проживали від Подунав'я до Дністра і на захід до Вісли». Цілком очевидно, що склавіни були змушені межувати у нижньому Придністров'ї та Подунав'ї з кочовими сарматами чи аланами, місце яких у IX-X століттях зайняли печеніги. Далі від Подністров'я на захід, згідно свідчень Йордана: «землі склавінів сягали ріки Вісли, обіймаючи очевидно Карпати-Хорбати», де проживали відомі з руських джерел Карпи-Хорвати [35,с.74-75; с.2-4].

За свідченнями же К. Багрянородного Велика чи Біла Хорватія точно лягає у територіальні розселення склавінів і обіймає Карпати, усе Подністров'я присідаючи, як зауважував київський літописець Нестор, до нижнього Подунав'я, де протягом тисячоліть межує з однієї сторони з Причорноморсько-

Середземноморськими цивілізаціями, а з другої сторони мінливими кочів'ями степовиків. На Заході її кордони доходять до ріки Вісла, де Хорватія межує із належними до складу Німецької імперії Польщею і Чехією тобто, як говорить Костянтин Багрянородний - Францією. Карпатами, Багібарією хорвати межують з Турцією (Угорщиною). А отже, усі наведені нами сусідні народи хорватів є реальними і сьогодні. Слід зауважити, що К. Багрянородний наголошував, що у його час (940-960 рр.) хорвати були ще нехрещені, тоді як у 960 роках польські і чеські слов'яни були уже хрещені і входили у лоно західного (католицького) християнського світу, який очолювала у Центральній Європі в IX-XIII століттях Німецька імперія (Франція). Хорвати же проживали за Францією, тобто за Польщею, тобто межували порубіжжям з країною, у якої є ріка Вісла. Такі наші здогади підтверджуються і «Повістю минулих літ», яка знає про проживання у Прикарпатському регіоні і переселення хорватів на Балкани: «А це ті самі хорвати білі» - тобто це та сама парость хорватського народу, що в минулому переселилася на Балкани[63,с.2, с.3, с.4].

Це свідчення київського літописця Нестора немовби перегукується з порівняльними свідченнями візантійського літописця Костянтина Багрянородного про суспільний лад хорватів, що проживали у своїй стародавній батьківщині і хорватів, які переселилися на Балкани, про що ми говорили вище. Хорвати, що проживали між уграми, поляками, чехами і печенігами при ситуації, що вони часто грабуються останніми, мають свого нехрещеного незалежного архонта-князя, особою якого виражається хорватська державність, кінне військо, що може говорити про певний прошарок класу феодалів. Очевидно із цією державою, яка офіційно візатійською дипломатією називається Великою чи Білою Хорватією і заключав союзний договір проти аварів візантійський імператор Іраклій. Чеський дослідник Ф. Дворник вірно вважав: «що договір Візантійської імперії з Великою чи Білою Хорватією є достовірним. Саме укладання договору між Великою чи Білою Хорватією і Візантійською імперією дослідник відносить до 626 року, коли Костянтинополь був обложений персами, аварами і слов'янами» [108,s.23-45; s.65-79].

Цілком можливо, що в 610-641 роках у хорватів склались міцні господарсько-економічні і політичні відносини з Візантійською імперією. Костянтин Багрянородний називає сім хорватських визначних князів і дві княгині, які активно включились у політичні взаємини з Візантійською імперією. Наслідком цих політичних взаємин було включення частини хорватських князівств у боротьбу з Аварським каганатом. Цілком ймовірно, наголошує дослідниця О. Акімова, у хорватів у VI-VII століттях у їх стародавній батьківщині зароджувалися нові політичні і господарсько-економічні відносини, відходили родо-племінні і встановились ранньо-феодальні. Становлення феодалізму у Прикарпатських хорватів у VI столітті, на думку дослідниці, слід пов'язувати з боротьбою з Аварським каганатом в союзі з Візантійською імперією, де остання була зацікавлена у концентраці могутності Великої чи Білої Хорватії і очевидно торгово-економічно сприяла цьому, тому, як вірно наголошував чеський академік Л. Нідерле: «згадка імператора Костянтина Багрянородного про поширення впливу Візантіі на хорватів при імператорі Іраклію (610-641рр.) є не зовсім вигадкою візантійців» [2,с.28; 27,с.20; 108,s.23-48].

В оточеному Костянтинополі все робилось, щоби якнайшвидше залучити хорватів до боротьби проти аварів. Не виключається, що було обіцяно нові землі після переможної війни з аварами, тому поява хорватів на балканах у 20-30 роках VII століття без сумніву не випадкова, як і саме зайняття хорватами території Далмації. Усі дії хорватів були обумовлені договором з Візантійською імперією, можливо одним із пунктів договору було і хрещення хорватів, оскільки К. Багрянородий наголошує: « що імператор Іраклій, привівши священиків із Риму, хрестив хорватів»[27,с.20; 108,s.23-48].

Дослідники припускають, що у 20-30 роках VII століття була хрещена лише хорватська знать, а остаточно хорвати були хрещені у 680 році, на що вказує папа Агафон в 680 році, сповіщаючи імператора Костянтина IV про діяння римських місіонерів серед слов'ян, яких, як правило, інденти-фікують з хорватами[108,s.90]. Ймовірно, що хрещення хорватського етносу у 30-60 роках VII століття, повинно вказувати на досить високий рівень їх політичного розвитку, який за 30 років союзних

стосунків хорватських князівств і Візантії скластися не міг. Якщо вважати Волинську державу VI століття ранньофеодальною, то Велика чи Біла Хорватія у плані феодалі-зації суспільства очевидно зробила значний поступ вперед. К. Багрянородний, наголошує польський дослідник Г. Ловмянський, вважає Велику чи Білу Хорватію не племінним союзом, а державою, яка керувалася з її головного центру Перемишля, обіймаючи усі Західно-Українські землі, а також суміжні землі Чехії і Польщі [114,s.163-168].

Досліджені археологічно на території Українського Прикарпаття хорватські міста VI-VII століть нашої ери, фортеці і поселення V-VII століть, яскраво доводять, що епіцентр Великої чи Білої Хорватії знаходився у майбутній Галичині, яка і є безпосереднім етнічним і політичним творцем наступної державності Галичини у Прикарпатті. Можна наголосити, що ключовим етнічним і політичним компонентом майбутнього Галицького князівства були хорвати, відомі у «Повісті минулих літ» як могутній етнос ще навіть у Х столітті[105,с.32-33].

Із цього випливає, що Велика чи Біла Хорватія із археологічної точки зору співпадає із територією майбутньої Галичини[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Розміщення епіцентру Великої Хорватії у Прикарпатському регіоні пояснюється такими фактами. По-перше, Галичина належить до корінних слов’янських земель. Тут вперше були відкриті достовірні слов’янські (хорватські) пам’ятки V століття нашої ери. З цього часу і протягом всієї другої половини І тисячолітті нашої ери, досліджувана нами територія Галичини була заселена слов’янами-хорватами. Відкриті і вивчені тут археологічні пам’ятки V-Х століть, належать до двох хронологічно-послідовних періодів хорватської культури. Аналіз основних елементів матеріальної культури, наголошував археолог Б. Тимощук, дає підстави пов’язувати дані археологічні старожитності з літописними хорватами[93,с.6-8].

Стадавня Карпато-Дністровська цивілізація, середньовічна Галичина, з її багаточисельним хорватським населенням, як показують дослідження, не підлягала значним міграційним переселенням інших племен і народів, тому матеріальна культура хорватського етносу, його політична, господарсько-економічна

організація розвивалась тут з I по X століттях у спокійному поступально-інтенсивному русі, що сприяло інтенсивному розвитку у хорватському суспільстві феодальної державності, Великої чи Білої Хорватії. Вчені припускають, що ранньофеодальна державність, Велика чи Біла Хорватія, не була на території Карпато-Дністровської цивілізації першим політичним та господарсько-економічним об'єднанням слов'ян-хорватів[50,с.6-8].

Археологічні джерела зафіксували тут досить могутню у політичному розумінні культуру Карпатських курганів, яку датують III-IV століттями нашої ери. Дана культура основними своїми носіями зосереджується у прикордонних територіях із сусідньою Римською рабовласницькою державою. Останні археологічні дослідження дають право говорити, що основні носії культури Карпатських курганів знаходились у III-IV століть вивлені на території Карпато-Дністровської цивілізації мають хеттські цивілізаційні коріння II тисячоліття до н. е. [31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Аналіз археологічного матеріалу культури Карпатських курганів і сукупність історичних джерел дають суму, із якої зрозуміло, що на північний схід від Карпат приблизно в міжріччі верхнього Пруту, верхнього і середнього Дністра у перших століттях н. е. концентрувалось обширне плем'я «карпіанів», про яке згадує давньогрецький географ Клавдій Птолемей у своєму творі «Географія». Сама територія «карпіанів» локалізована К. Птолемеєм, співпадає з пам'ятками культури Карпатських курганів. Ці племена, на думку дослідника М. Смішка, належали до давнього Прикарпатського населення, яке згадує давньогрецький дієписець Ефор у IV століття до нашої ери під назвою «карпіди». У подальшому історичному екскурсі римські джерела поміщають у Карпато-Дністровському регіоні військово-політичний союз «карпів». По усій очевидності, тут мова йде про одну і ту ж групу племен карпів, які характеризуються римськими джерелами як чисельний і могутній народ. Слід також звернути увагу на те, що згадки письмових джерел про чисельність племінного об'єднання карпів збігаються з широким ареалом підкурганних поховань з погребальним обрядом трупоспалення характерного для культури карпатських курганів.

Такий обряд зафіксований археологічною наукою, у досліджуваному регіоні він поширений, починаючи із Трансільванії і компактно фіксується аж до Подністров'я і Попруття по усій території Галичини. Беручи до уваги, з одного боку, свідчення давньогрецького географа Клавдія Птолемея, наголошував М. Смішко, про проживання у І-х століттях тут карпів (карпіанів) на територіях, що розміщені на північний схід від Карпат, а з другого - згадки римських джерел про їх військові вторгнення у римські провінції у III-IV століттях нашої ери - робимо висновки, що даний етнос носить у собі глибоке місцеве коріння ранньослов'янської культури. З цього виходить, що племена культури Карпатських курганів були на північно-східному підгір'ї Карпат однорідним населенням, яке поступально розвивалось до означеного наукою ранньо-слов'янського етносу, зафіксованого на цій же території достовірними археологічними джерелами V століть нашої ери [84,с.148-149]. Появу в римських джерелах у III-IV століттях нашої ери повідомлень про карпів у Подунав'ї треба пояснювати їх частими нападами на ці території. Основна ж маса військово-політич-ного об'єднання карпів проживала в Галичині, підгірських і гірських районах Карпат, а також в Семиградді, звідкіля вони поширилися в Закарпаття[62,с.162]. До такого висновку прийшов і румунський археолог Б. Мітра, який в своїй статті присвяченій скарбам римських монет середини III століття нашої ери на території Семиграддя встановив, що у 23 пунктах скарби монет були заховані у зв'язку з військовими діями у 245-247 роках в Дакії карпів, що просувалися у центральні райони римської провінції Дакія. Скартографувавши ці скарби, він не тільки визначив приблизний район цих військових дій, а й прийшов до висновку, що карпи вторгались із північного і східного підгір'я Семиграддя і Прикарпаття, а отже з околиць Хуста, Яремча Закарпатської і Івано-Франківської областей [118,s.602]. Таку приблизно картину поширення племінного об'єднання карпів можна накреслити, зіставляючи археологічний матеріал з деякими повідоменнями античних і римських джерел. З питання локалізації карпів, щоправда, виникла широка дискусія, адже локалізація карпів співпадає з локалізацією пізніших слов'ян-хорватів, які теж проживали на північно-

східному підгір'ї Карпат, і як вважає археолог С. Пеняк, були тут давнім, місцевим населенням. Стародавнє коріння їх слід шукати у межиріччі Дністра, Прута, де у І столітті нашої ери давньогрецький географ Клавдій Птолемей розміщував «карпіанів», а згодом, починаючи із ІІІ століття нашої ери, римські джерела «карпів»[62,с.161-162].

Такі дані дають можливість припускати наявність генетичного зв'язку між слов'яно-хорватськими пам'ятками V-X століть і ранішою культурою Карпатських курганів, носіями якої були карпи[3,с.40-42].

Опираючись на аналіз джерел, Л. Нідерле дійшов висновку, що карпи-хорвати - це південна гілка слов'янських племен, яка у V-VII століть у регіоні Дністра і Прута утворила ранньо-феодальну державу, яка по свідченнях Костянтинопольських дієписців X століття відома нам під назвою Великої чи Білої Хорватії, основне ядро якої просунулось на південь у район Сави[57,с.155]. Дослідник М. Смішко наголошував, якщо враховувати ті обставини, що пам'ятники карпів виступають на нашому підгір'ї раніше І століття нашої ери і мають глибко місцеве коріння, то вони поширились у раніші часи із Прикарпаття у Семиграддя, що дає право припускати, що етнокультура карпів носить у собі глибокі слов'янські корені, які були знівельовані давньогрецьким, пізнішим кельтським і особливо римо-провінційним впливом[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Визначальними джерелами, які дають право нам висувати таку гіпотезу і синтезувати у такому напрямку весь існуючий матеріал є археологічні джерела, основу яких складає культура карпатських курганів, у лоні якої виявлені аналогічні точно визначені як слов'янські підкурганні поховання з індентичним похоронним обрядом. Окрім цього, заслуговують увагу ті обставини, що район поширення культури Карпатських курганів збігається з територією, на якій, згідно з археологічними даними, розміщують слов'ян-хорватів[36,с.62-63].

Спостерігаються також спільні риси в кераміці обох згаданих груп - як карпів, так і хорватів. Наявність спільних етнокультурних рис карпів і хорватів можуть давати право робити висновки про слов'янське походження карпів. До

висновків археолога М. Смішка приєднався в останній своїй праці і С. Пеняк, який значно розвиває і розширює погляди свого попередника. Сукупність джерел, вважає С. Пеняк, дає право говорити, що жителями району північно-східних Карпат, в тому числі і Закарпаття, протягом усього І тисячоліття нашої ери були хорватські племена. Останні дослідження показали, що хорвати на північно-східному підгір'ї Карпат були давнім місцевим населенням і їх коріння слід шукати у міжріччі верхнього Прута і Дністра, де в перших століттях нашої ери проживало плем'я карпіанів, про яких згадує К. Птолемей у своєму творі «Географія», а згодом, у III-IV століттях римські джерела тут розміщують карпів[51,с.44-46; с.161-162].

Ряд дослідників, зокрема М. Смішко, генетично пов'язують карпів із пізнішими, що проживали на цій же території, слов'янами-хорватами[84,с.149-152].

Особливо варто підкреслити, наголошують авторимонографії «Етнокультурна карта території Української РСР в І тисячолітті нашої ери», що між пам'ятками культури Карпатських курганів є найтісніші зв'язки з ранньослов'янськими старожитностями, оскільки культура Карпатських курганів існує і в першій половині V століття та співіснує із ранньослов'янськими старожитностями V століття, що видно з поселення Кодин, у якому знайдена ліпна і кружальна кераміка культури карпатських курганів. В двох випадках відкриті мішані комплекси, які носять у собі матеріал, який датується IV століттям (фібули). Така сукупність археологічного матеріалу дає право говорити, що носії культури Карпатських курганів мають у собі ранньослов'янські старожитності[29,с.68].

Очевидно, племінне об'єднання карпів можна вважати предками слов'янського племінного об'єднання хорватів, сукупно розглядати їх у контексті поступальної історії, починаючи з перших століть нашої ери на території Прикарпаття і Подністров'я у вищезазначеному проміжку часу[62,с.162-164].

Такі напрацювання дають право реконструювати господарсько-економічну та етно-політичну історію Галичини як подальшої етноструктури карпів-хорватів і прослідкувати хоча би гіпотетично їх розвиток в поступальному руслі[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

З висновків вчених, наведених вище (академік М. Державін та інші), під хорватами слід бачити «калліпідів» V століття до нашої ери, які проживали у західній частині «Геродотової Скіфії», а тобто в Подністров'ї і Побужжі. На цій же території розміщує їх і давньогрецький історик IV століття до нашої ери Ефор, який називає їх «калліпідами»[23,с.48].

У такому поступальному (землеробсько-громадському) способі ведення господарства карпи-хорвати проіснували на землях Прикарпаття і Подністров'я до того часу, допоки їх знову не зафіксував у своєму творі «Географія» давньогрецький географ Клавдій Птолемей, що був олександрійським вченим у II століття нашої ери[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276, с.289-302].

Нині у вчених є думка, що при описі східної Європи «Сарматії» давньогрецький географ Клавдій Птолемей використав твір письменника та вченого I століття нашої ери, Мартина Тірського, а отже свідчення, про Карпатські народи, можна обережно віднести до I століття нашої ери, тобто до проживання кельтів у Карпато-Дністровському регіоні, кристалізації кельто-слов'янами, держави Бастарнії, яка розміщена на карті К. Птолемея, та часу першого зіткнення римлян з дако-слов'янським світом[69,с.12].

Описуючи народи Карпат, давньогрецький географ Клавдій Птолемей, опираючись, очевидно, на працю Матрина Тірського, наголошував: «Межи певкінами і бастарнами проживають карпіяни». Російський історик І. Забєлін вважав, що свідчення давньогрецького географа К. Птолемея дають право розміщувати карпів у Карпатських горах, тобто у північно-східних Карпатах. Певкіни же і бастарни, будучи однорідними щодо карпів слов'янськими племенами, займали східні схили Карпат до Дністра і у час своєї могутності охоплювали своєю племінною назвою і сусідніх певкінів і бастарнів. Очевидно, у цей час усі гори почали називатися Карпатськими, як до цього часу їх називали римляни «Альпами Бастарнськими», чи горами «Певкінськими»[25,с.302-303].

Можна припустити, що карпи у кінці II століття нашої ери очолили військово-політичний союз усіх карпатських народів: певкінів, бастарнів та інших слов'янських народів. На

підтвердження сказаного, І. Забєлін писав: «Давайте поглянемо на географічну карту східного склону Карпатських гір, де тепер Буковина - земля слов'янська, на якій проживали Певкіни і Бастарни. Від Буковини тягнеться на південь хребет Стерни-гора, яка відділяється рікою Золотою Бистрицею, є там ріка Мала Бистриця, Золота Бистриця, яка витікає із гори, яка називається Галич «Qalatz», вона тече на південь нижче ріки Молдови і впадає в ріку Серет. В цьому регіоні розташовувався столичний центр бастарнів - Бистриць»[60,с.187, с.351-354].

З племінним союзом бастарнів пов'язані також назви рік в Прикарпатті Бистриць (Надвірнянської і Солотвинської). Дослідники припускають, що власне по них проходили північні межі стародавнього розселення бастарнів (бистрян). Цілком можливо, що у час найбільшої могутності бастарнів (бистрян) їх етнонім поширився на усе Прикарпаття, про що можуть свідчити назви поселень із слов'янськими коренями: «Істр», «Стр»: Стрий, Бистриця, Стрипа, Стривонж, що витікає з західної частини Дні[стр]а, і далі тече по Бистриці, яка зливається в одну трохи нижче стародавнього Галича. Тут же, вище протікає потік Стримба, що впадає в Ворону із нею в Бистрицю. Очевидно, що пригірське населення, що проживало по берегах витікаючих із гір бистрих ріках і є народ бастарни-бистряни. Слід зауважити, що історична наука як українська, так і російська, до цих пір майже зовсім не досліджує питання етнотворення бастарнів. Про бастарнів говорили завжди мимохідь, відносячи їх до кельтів чи до германців[25,с.302-303,с.304-306].

Разом із тим, на наш погляд, бастарни - це слов'янський народ, який тільки розчинив у собі малочисельну групу кельтів-галатів, ввібравши їх політичну і торгово-економічну систему. Бастарни римського часу видозмінюються і ця їхня зміна майже не вивчена. При вирішенні питання взаємовідносин слов'ян-бастарнів з кельтським і германськими етносами можна припускати, що слов'яни-бастарни, проживаючи в сукупності з кельтами і германцями, ввібрали в себе деякі етнополітичні риси кельтів у більшій мірі і германів, залишившись однак слов'янами. Дослідник В. Татіщев, опираючись на не збережені джерела, вважав бастарнів слов'янами: «Цар слов'ян Славен, виходячи з Дунаю, залишив там із своїм родом сина Бастарна»[87,с.124-126].

Стародавня легенда, наведена В. Татіщевим, спонукає нас бачити у бастарнах, Дунайсько-Карпато-Дністровський народ, що просунувся у Прикарпаття та Подністров'я. Згідно джерел, бастарни уперше на історичній аванссцені з'явилися у II столітті до нашої ери. У 80-70 роках цього ж століття з бастарнами проводив переговори з приводу ведення війни з римлянами Македонський цар Філіп. Відомо, що у 168 році бастарни були союзниками Перся Македонського у боротьбі з Римом. В першій половині I століття нашої ери, бастарни посилають допоміжні війська боспорському царю Мітрідат. Слід зауважити, що слов'яни-бастарни з першої появи в історичних джерелах показуються як народ сильний і багатолюдний, вони посилають Персею Македонському для боротьби з Римом 20-тисячне військо, та політичної єдності, наголошував Аппіан, у них у не було. Вони, за свідченнями цього вченого, поділяються на багато народів на чолі яких стоять князі і царьки. Із їх середовища у них вибирається на час війни загальний полководець. Вони войовничі і сміливі, займаються військовим навчанням і думають тільки про війну. В бою кожний кінний воїн має при собі пішого воїна (парубка). Услід за ними на возах їдуть їхні жінки і діти. Вони хвальковиті і такі високі ростом, що їх військо своїм виглядом наводить жах на ворогів. Діон Кассій зазначає їх непомірну любов до алкогольних напоїв. Усі ці риси були і у слов'ян. Про їхнє стародавнє проживання ми нічого не знаємо, та сукупність фактів дає підстави говорити, що бастарни-бистряни були древнім рухомим етносом Дунайсько-Дністровського регіону. Перший історик, який більш точно визначає місцепроживання бастарнів - це Страбон, який розміщував це плем'я в області, що знаходиться між тірагетами і германцями на схід за Верхньою Віслою - це нинішня Галичина, наголошував російський дослідник Ф. Браун[15,с.105-106, с.107, с.242], а це означає, що основна маса бастарнів-слов'ян займала північно-східні склони середньо-карпатського хребта, займаючи відчасти території за Бескидами. Вони поділялися на атмонів-карпів і сідонів-певкінів. Тут же з території Галичини можна прослідкувати колонізацію земель, яка доходила на північ до волинських боліт. Очевидно військово-політичний союз слов'ян у Карпатському регіоні очолювали бастарни-бистряни, у який входили і карпи, і певкіни

та інші багаточисельні князівства Прикарпаття і Карпат, про що нам розповідає Аппіан. На початку нашої ери Пліній засвідчує проживання бастарнів на північних склонах Карпатських гір, тобто у Галичині. Давньогрецький географ К. Птолемей називає бастарнів у II столітті нашої ери головним народом південно-західної Сарматії. Римський історик Тацит говорить, що бастарни і певкіни - це один народ. У іншому місці давньогрецький географ К. Птолемей зараховує певкінів до народності бастарнів і вказує, що вони кельтського чи германського походження. А межи певкінами і бастарнами, немовби про один народ наголошував давньогрецький географ Клавдій Птолемей, проживають «карпіани»[88,с.350-352].

З усіх фактів карпи, бастарни і певкіни уособлювали, як вірно наголошував дослідник І. Забелін, усю південну гілку слов'ян, яка до III століття носила загальну назву наймогутнішого племінного об'єднання бастарнів, які були домінуючим, із значним кельтським компонентом, слов'янським етносом, що проживав у Карпатах і Галичині, а з III століття цей військово-політичний конгломерат кристалізувався в південних слов'ян, яких очолили карпи-хорвати[25,с.302-306].

Згідно свідчень римського літописця Корнелія Тацита: «певкіни-буковинці і бастарни-бистряни - один і той самий народ». Давньогрецький географ Клавдій Птолемей між ними розміщував третій однорідний народ - карпів, тобто як наголошував російський дослідник І. Забелін, олатинених у назві пізніших хорватів, від яких у час їх могутності і отримали назву усі слов'янські племена Карпат і Галичини. Очевидно однак, що усі три народи становили якусь етнічну сукупність, про що нам говорить давньогрецький географ Клавдій Птолемей: бастарни, певкіни і карпи, на нашу думку, становили один із чотирьох великих народів Сарматії. Певкіни, за свідченням К. Птолемея, проживали на північ від Дністра, там, де проходить останнє розмежування Карпат, означене К. Птолемеєм узгір'я Певка, яке називається також Певкінськими горами. Галицький історик О. Партицький вважав, що назва Певкіни у перекладі з грецької на слов'янську означає бори, а отже певкіни - це ті, що живуть в борах. Певкінське узгір'я починається на Збаражській височині по обидвох сторонах верхнього і середнього Збруча. Ріка

випливає із узгір'я, за сввдяеннями К. Птолемеєм, Певки, - це узгір'я і у XIX столітті звалося Борами (Медо-борами). Очевидно, наголошував дослідник О. Партицький, Птолемеєві певкіни - це перекладений на грецьку мову подністровський народ, боранів - тих хто живе в борах-лісах. Нинішні назви: Збараж і Збруч своїми звуками вказують на племінну назву народу Боранів. Назва Борисфеніти - це перекручена давньо-слов'янська назва Боруч (щ) - Збруч. Держава певкінів або боранів, вважав дослідник, займала тут приблизно таку ж територію, яку у давньоруські часи займало Теребовлянське князівство[88,с.350-352].

Отже, як ми з'ясували, Карпатські гори і передгірські території у перших століттях нашої ери займали слов'янські і відчасти ослов'янені племена певкінів, бастарнів і карпів, останні, як свідчать давньогрецькі та римські джерела, у кінці II - початку III століття нашої ери стали особливо могутніми. Тому для нас є дуже важливо з'ясувати яка територія окрім Карпатських гір належала племінному об'єднанню карпів. Відомо, що у Прикарпатті карпи проживали у центральній Галичині, залишивши там ознаки від місць свого проживанння у назві ріки Коропець і нещодавно відкритого городища III-IV століття нашої ери з такою ж назвою Коропець. Ріка Коропець - ліва притока Дністра і протікає коло Підгаєць і Монастириск і впадає біля села Нижніва у Дністер. Недалеко устя є село Коропець, яке називали колись, згідно народних легенд Королівщиною, біля поселення Коропець (Королівщини) розміщено став і озеро з такими ж назвами - Коропець. Згідно свідчень місцевого епосу і легенд, у минулому над рікою Коропець, на її пагорбах, що сьогодні вкриті лісом, знаходилось торжище-городище Коропець, стольний град колись могутнього на цих землях королівства карпів[60,с.351-354]. Населені пункти, господарсько-економічні центри з такими назвами, які можна утотожнити із проживанням стародавніх карпів є і у Львівській області, так, наприклад, у Золочівському районі ряд населених пунктів носять назви Коропець, Карпи, Карпів, і т. д., ряд поселень з назвою племінного об'єднання карпів є і на Стрийщині. Багато назв і поселень з означувальними назвами проживання карпів є і у Івано-Франківській області. Дуже багато топонімів зберегли нам різноманітні місцевості у Карпатських горах. Сукупність цих топонімів могли би

окреслювати нам територію проживань «могутніх карпів» і звести історію цього племінного об'єднання виключно до періоду II-IV століттях, тобто до часу, коли про них розповідають римські джерела. Та древньогрецькі джерела теж характеризують карпів як один із могутніх центрально-європейських народів, які і у древньогрецький час вторгалися у Середземномор'я. Якийсь острів біля Фессалії стародавні греки називали Карпатос, Чорне море чи Понт ними теж називався по стародавньому Карпатським морем, а отже, наявність карпів у Подунав'ї і Подністров'ї до приходу римлян очевидна. Римський історик Зосим називає карпів карподаками. Російський історик І. Забелін вважав, що таку назву вони отримали внаслідок довготривалих війн у Дакії проти рабовласницького Риму[25,с.304].

Отже, внаслідок довготривалого політичного і господарсько-економічного розвитку у сусідстві з причорноморсько-середземноморськими цивілізаціями, великий військово-політичний союз карпів, у кінці II - на початку III століття нашої ери набрав рис «варварської держави», і як зауважував О. Партицький, був наймогутнішим етносом на території між басейнами рік Дністра і Тиси. Згідно сукупності свідчень, можна твердити, що карпи у II-III століттях уособлювали в Карпатському регіоні, у супритику з римською цивілізацією, державність, яку згідно з визначеннями раніших вчених, можна умовно назвати, як «варварське королівство» з наявною могутньою у ньому військово-політичною та господарсько-економічною організацією. Маркоманська і Сарматська війна послужила для карпів доброю військовою школою. Внаслідок цих воєн реорганізувались і модернізувались Карпатські народці, не завжди одноетнічні, для боротьби з Римом в одну «варварську державу», яку очолили карпи-хорвати, і роль яких у складанні цієї державності маловідома. Цілком можливо припускати, що складання ранньо-феодальних відносин розпочалося в областях Карпатсько-Дністровського регіону, власне у карпів під впливом кельтів і продовжилось під впливом римлян, що підтверджується наявністю в останніх кельтської і пізнішої римо-провінційної культури[60,с.351-354].

Часті війни у II-III століттях нашої ери з Римською дежавою повинні були виховати у вільного населення областей Карпато-

Дністровського регіону певний соціальний клас хоробрих і відважних для ведення війн людей, які після їх закінчення не бажали уже повертатися до повсякденного землеробського способу проживання. На нашу думку, у карпів почалися формуватися для ведення війни постійні бойові дружини, які очолювали особливо хоробрі люди «князі», чи, як їх називає давньогрецький географ Клавдій Птолемей, «жупани», які уже іншої професії окрім військової мати не бажали. Добування їжі роботою меча ставало їх основною професією. Уперше назва «жупан» як керуючий округом, вживається Клавдієм Птолемеєм у I-II століттях нашої ери, який розміщує володіння жупана у сусідстві з гетами на ріці Дністер в Сарматії. Характерно, що у V-VI століттях словом жупан візантійські літописці означували слов'янських володарів областей Карпат, Прикарпаття, Подністров'я і Подунав'я. Галицький досліжник XIX століття А. Петрушевич вважав: «що слово жупан походить від слова жупа - солеварня, жупан - володар солеварень»[67,с.30-32,с.35].

Характерно, що назва володаря і територія жупана співпадає із територією проживання карпів. Згідно свідчень інших джерел, термін «жупан» у Прикарпатських хорватів у V-VII століттях, означав старійшину роду або племінного об'єднання. Очевидно, так і треба розуміти цей термін, вжитий давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм у I-II століттях нашої ери. «Жупан», на нашу думку, у I-II століттях - це володар військово-політичного та господарсько-економічного об'єднання карпів-хорватів, що проживали у Подністров'ї услід за гетами. Термін «жупанія» у розумінні політичного об'єднання хорватів зафіксований у візантійського імператора К. Багрянородного часом VI-VII століть і пов'язаний зі становленням у переселених із Карпато-Дністровського регіону в Далмацію хорватів на нових землях ранньо-феодальної державності[7,с.131,с.135,с.137].

Цілком можливо, що таке саме означення терміну «жупан» карпів-хорватів побутувало у Дністро-Карпатському регіоні і у час, коли К. Птолемей зафіксував політичне та господарсько-економічне об'єднання слов'ян, очолюване жупаном у I-II політтяхях нашої ери у регіонах Прикарпаття та Подністров'я. Вище аргументована гіпотеза узгоджується з концепцією кристалізації ранньо-слов'янського суспільства чеського славіста

К. Кадлеця. Він вірно вважав, що рання слов'янська державність уособлювала собою багаточисельні поселення і, принаймні, одне концентруюче їх городище, яке виконувало функції центру політичного життя округу, який у стародавніх слов'ян називався жупа. Об'єднані навколо городища (жупи) селища і села складали одну політичну одиницю - родоплемінний союз, який очолювався старійшиною - «жупаном». «Жупан» - це уже політична і адміністративна влада слов'ян у II-III століттях нашої ери. «Жупан» очолював певний територіальний округ. Із ради жупанів вибирали князя, функція якого полягала спочатку тільки в організації захисту споріднених етнічно і консолідованих в одне ціле одноетнічних народців[112,s.31-71].

Таку господарсько-економічну інфраструктуру суспільства мали у I столітті нашої ери: певкіни, карпи і бастарни. Що стосується часу II-III століть нашої ери, коли військово-політична та господарсько-економічна знать карпів консолідувала усі Карпатські племена у військово-політичний союз чи «варварську державу карпів», то бачимо, що структура суспільства ускладнилась. На нашу думку, політичну владу карпів-хорватів очолював великий жупан, якому підкорялись за територіальним принципом підвладні йому жупани. Такі наші висновки можуть бути вірними, якщо враховувати ряд обставин: по-перше, що карпи є пізніші хорвати, які в V-VII ст. внаслідок гоподарсько-економічного і політичного розвитку, модернізувавши власну політичну (феодальну) систему, залишили її певні стародавні (родові) особливості; по-друге, цю сукупність політичного (ранньофеодального ладу) перенесли із Прикарпаття і Карпат у VI-VII століттях в Далмацію. При таких обставинах свідчення імператора К. Багрянородного «про улаштування хорватського суспільства на XI жуп» з політичними і адміністративними територіями, очолюваних жупанами у VII столітті, можна застосувати і для ранішого політичного і адміністративного улаштування (II-IV ст. н. е.) у їх стародавній батьківщині Карпато-Дністровському регіоні. Вони вже були державою карпів-хорватів, як стверджував географ Клавдій Птолемей: « у його час вже очолювалась жупаном»[59,с.831]. Отже, процес розпаду первісно-общинного ладу у Карпато-Дністровських слов'ян і формування феодальних відносин проходив в римську

епоху так бурхливо, що у II-IV століттях племінні князівства і городища-жупи у карпів виникали всюди. В цей же час більш могутні племінні жупани об'єднували під своєю владою однорідний етнос, допоки усі союзи племен Карпат не були злучені в одну державу відому з римських джерел як «могутні карпи», що дає право говорити нам про господарсько-економічну централізацію суспільства і зародження у цей час у його надрах ранньо-феодальних відносин[126,s.155-156; cap.34], яка за свідченнями римських джерел уособлювала досить могутню державу в регіонах Карпатських гір, що змушувало Рим рахуватися з карпами[25,с.305].

Римська імперія у II-IV століттях нашої ери в областях, прилеглих до Карпат, проводила дуже хитру політичну діяльність. В першу чергу, вона намагалася показати своїм сусідам військову могутність Римської імперії; по-друге, посварити сусідні народи і по-третє, заручитися підтримкою за грошову винагороду «одного з варварських народів» для боротьби з іншими[126,s.155-156; cap.34].

Про господарсько-економічну могутність та часті напади карпів у III столітті нашої ери на Балканський півострів нам розповідає римський історик Зосим[111,s.155-156].

Римські джерела однак говорять, що війна карпів з Римом продовжувалась у продовж III і у продовж усього IV століття, допоки не була знищена Римська імперія. Римський історик Зосим наголошував, що у 382 році карпи уклали союз із гунами і разом з останніми почали знову нападати на задунайські провінції Римської держави[111,s.155-156].

Варто зауважити, що старожитності хорватів в регіоні Подністров'я датуються V століттям нашої ери, карпи, що стали союзниками гунів у 382 році, тобто у кінці IV столітті щезнути за століття теж не могли. Археологічні джерела у Карпато-Дністровському регіоні, стверджують про плавний господарсько-економічний перехід від карпів до хорватів[84,с.149-152], а тобто від історичного «могутнього королівства карпів», відомого нам з давньогрецьких і римських джерел в діапазоні I-IV століттях, до відомої нам з візантійського джерела К. Багрянородного Великої чи Білої Хорватії VI-X століть[4,с.6-10; 7,с.131,с.135,с.137].

Таким чином у висновок наголосимо, вперше з сукупності

проаналізованих джерел вдалося достовірно розглянути процеси господарсько-економічного та політичного розвитку історії Галичини[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Дослідженням В. Ключевського встановлено, що внаслідок господарсько-економічного розвитку Велика чи Біла Хорватія утворила в XII столітті Галичину[38,с.106-107], а отже, як наголошував історик і М. Костомаров: «Приєднані силою зброї хорвати, не змінили стародавніх господарсько-економічних, суспільних і державних звичаїв, князі руські, які правили Хорватією-Галичиною, були повністю залежні від стародавнього господарсько-економічного укладу хорватського суспільства, і в кінцевому результаті представляли і відстоювали його давню державність, територіальну цілісність від зазіхань сусідніх можновладців»[44,с.51], а це значить, що руські князі, як вірно зауважував великий знавець галицької історії Д. Зубрицький: « зайняли опустілі пристоли загиблих на полі битви у 993 році давньої династії хорватських королів і в господарсько-економічному та політичному розумінні замінили стару назву Карпато-Дністровської держави, Великої чи Білої Хорватії, на Галичину, відносно її нового господарсько-економічного столичного центра, Галича»[28,с.174-182].

Що ж до вірності аргументів нашої гіпотези, то вона підкріплюється дослідженнями визначного російського історика та мовознавця О. Шахматова, який писав: «давня господарсько-економічна інфраструктура «Хорватія» - це ще більш розвинута, внаслідок господарсько-економічної діяльності населення Прикарпаття і Подністров’я, Галичина»[105,с.31-33].

На основі останніх археологічних досліджень, які повністю співпадають з свідченнями письмових джерел стає очевидним, що господарсько-економічний, культурно-релігійний розвиток давньої Карпато-Дністровської цивілізації підносить її господарсько-економічну та політичну державність на найвищий цивілізаційний рівень, який у XII столітті, а тобто з 1141 року, відомий в Європі, як Галицьке князівство, з XIII століття, а тобто з 1215 року, як Галицьке королівство…[31,с.2-40; с.42-122; с.5-74; с.5-29; с.33-131; с.51-68; с.169-276,с.289-302].

Список використаних джерел та літератури :

1.Абезгацуз Г., Єременко В., Журавльов В., Каргопольцев С. К вопросу о ранней дате могильников зарубинецкой культуры.; в Сб.: Проблеми хронологии єпохи латєна и римского времени. - Спб., 1992.
2.Акимова О.А. Развитие средневыковых представлений о происхождении хорватов. В кн.: Этнические процесы в Центральной и юго-Восточной Европе. - М.,1988.
3.Археологія Прикарпаття, Волині і Закарпаття (раннеславянский и древнерусский период). - К., 1990.
4.Ауліх В.В. Із історіі Галицької землі 5-10 століть. В книзі: Київська Русь культура традиціі. - К., 1982.
5.Ауліх В.В. Південно-Західне пограниччя Київської Русі. З історіі Галицької землі 5-10 століттях. В книзі: Київська Русь: культура традиції. - К., 1982.
Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб., 1880.
6.Бандрівський М. Я.Йосипишин. Кельти на Заході України. Україна в минулому. - Київ-Львів, 1996. - Вип. IX.
7.Багрянородный Констянтин. Об управлении империей. - М., 1987.
8.Баран В.Д. Пражская культура. Археология Украинской ССР. - К.,1986. - Т.III.
9.Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991.
10.Барсов Н. П. Славянский вопрос и его отношения к России. - Вильна, 1867.
11.Барсов Н.П. География начальной летописи. - Варшава,1873.
12.Бідзіля В. І. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери. - К., 1982.
13.Брайчевський М. Ю.Біля джерел слов'янськоі державності. - К.,1964.
Йордан.О происхождении и деянии гетов. - М.,1960.
14.Бруяко И.В., Росохацкий А.А. Кельто-италийский шлем из коллекции Белгород-Днестровского музея. - Спб.,1993.
15.Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб.,1899.
16.Вакуленко Л.В. Раннеславянское поселение у села Глубокое в Прикарпатье. Раннесредневековие восточнославянские древности. - Л.,1974.
17.Винокур І.С., Тимощук Б.О. Давні слов'яни на Дністрі. - Ужгород, 1977.
18.Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб.,1880.

19.Грабовецький В.В. Галич. - Львів,1964.
20.Грот К.Я. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах. - Спб.,1880.
21.Грот К.Я. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах. - Спб.,1880.
Михайлов Е. Восточные и южные славяне до 9 века. Советское славяноведение. - М., 1977. - № 2.
22.Дворниченко А.Ю., Фроянов И.Я. Города-государства Древней Руси. - Л.,1977.
23.Державин Н.С. Славяне в древности. - М.,1946.
24.Джеджора О. Проблеми історичної топографії Давнього Галича. ЗНТШ ім. Шевченка. - Львів. - Т.ССХХ, 11.
25.Забелин И. История русской жызни с древнейших времён. - М., 1908.
26.Земенецький Т. Стародавній Галич у Подністров'ї. - Львів, 1878.
27.Затыркевич М.Д. О влиянии борьбы между народами и сословиями по образованию строя у славян и в домонгольской Руси. - М.,1874.
Belosevic J. Materijalna kultura od 7 do 9 stoljeca. - Zagreb, 1980.
28.Зубрицький Д. Історія Галицько-Руського князівства. - Львів,1856. - Т.2.
29.Этнокультурная карта территории Украинской ССР в 1 тысячелетии н. э. - К.,1985.
30.Ідзьо В.С. Кельти і слов'яни - сфера взаємовпливу на етапі формування держави у слов'ян. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.
31.Ідзьо В.С. Галицько-Волинська держава: політична та соціально-економічна етно-структура римсько-візантійської доби (до питання етногенезу українського етносу ІІ-VI ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - №3.
Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (ІІІ - ХІІ ст). - Львів «Камула», 2005.
Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга-Прес», 2007.
Ідзьо Віктор. Basternae - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птолемея (ІІІ ст. до н. е. - ІІІ ст. н. е.). - Івано-Франківськ «Сімик», 2010.
Ідзьо Віктор. Carpiani-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - Х століття нашої ери. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р.
Ідзьо Віктор. Етногенез Галичини. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013р.

32.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истрии. - М., 1973. - № 1.
33.Исаевич Я.Д. Грады Червенские и Перемышльская земля в политических взаимо-отношениях между восточными и западными славянами (конец 9-начало 11 веков) в книге: Исследования по истории славянских и балканских народов. Эпоха средне вековья. Киевская Русь и ее словянские соседи. - М., 1972.
34.Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М.,1960.
35.Йордан. Происхождение гетов. - М., 1960.
Филевич И.П. Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки. - Варшава, 1894.
36.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М.,1973.
37.Ключевский В.О. Боярская дума древней Руси. - М.,1994.
Ключевский В.О. Курс русской истории. - М.,1987.- Т.I.
38.Ключевський В.О. Курс русской истории. - М.,1987. - Т.I.
39.Козак Д.Н. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі.- К.,1984.
40.Королюк В.Д. Некоторые спорные и нерешённые вопросы истории славянских народов в раннефеодальный период (3-11вв.). Актуал. пробл. слав. - М.,1961.
41.Королюк В.Д. Западные славяне и Киевская Русь в IX-XII вв. - М.,1964.
42.Королюк В.Д. Основні етапи розвитку ранньо-феодальноі державності у східних і західних слов'ян. Український Історичний Журнал. - К.,1969. - №12.
Королюк В.Д.Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. - М.,1985.
43.Королюк В.Д. Славяне и восточние романцы в эпоху раннего средневековья. - М.,1985.
Королюк В.Д. Особенности становления феодализма и формирования ранне-феодальных государств в Восточной, Центральной и Юго-Восточной Европе. С.С. - М.,1970. - №5.
44.Костомаров М.I. Наука і суспільство. - К.,1989. - №9.
45.Крушельницкая Л.И. Кельтский памятник Верхнего Поднестровья. СКИА. - М.,1965.
46.Кухаренко Ю. Распостранение латэнских вещей на территории Восточной Европи. - СА. - М.,1959. - №1.
47.Кухаренко Ю.В. К вопросу о происхождении зарубинецкой культури. Соватская Археология. - М.,1959. - №1.
48.Кухаренко Ю.В Раскопки в городище и селище Хотомель КСИИМА. - № 668. - М.,1957.
49.Линниченко Н.Забужская Русь. - Варшава,1864.

50.Литаврин Г.Г.Раннефеодальные государства на Балканах в 6-12 вв. - М.,1985.
51.Лонгінов А.В.Червенские города. - Варшава,1885.
Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIIIст. - К.,1980.
52.Мачинский А.Д. Кельты на землях к Востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М.,1974.
53.Махновець Л. Про Автора Слова о полку Ігоревім. - К.,1989.
Крушельницкая Л.И. Кельтский памятник Верхнего Поднестровья. - СКИА. - М.,1965.
Татищев В.Н. Российская история. - М.,1964. - Т. III.
54.Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест «Дакия», 1958. - Т.2.
55.Михайлов Е. Восточные и южные славяне до 9 века. Советское славяноведение. - М.,1977. - №2.
56.Надеждин Н. Опит исторической географии русского мира. - М.,1849.
57.Нидерле Л. Славянские древности. - М.,1956.
58.Нидерле Л. Славянские древности. - М.,1956.
Peisker I.Expansion of the Slavs. - Cambridge, 1914.
59.Очерки истории СССР.Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодализма в СССР 3-9 вв. - М.,1958.
60.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів,1894.
61.Пастернак Я. Старий Галич: Археологічнго-історичні досліди у 1850-1943 роках. - Краків-Львів,1944.
62.Пеняк С.І. Ранньослов'яске і давньоруське неселення Закарпаття 6-13 ст. - К.,1980.
63.Первольф И.Славянская взаимосвязь с древнейших времен до 18 века. - Спб., 1874.
64.Петров В.П. Етногенез слов'ян. - К.,1972.
65.Петрушевич А. Галицко-Волынская летопись. - Львов,1871.
66.Петрушевич А.С. Сборник издаваемый Галицко русской матрицей. - Львов,1885. - Вып. I-II.
67.Петрушевич А.С. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов,1887.
68.Пресняков Е.А.Лекции по русской истории. - М.,1993.
69.Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. - М.,1982.
70.Рапов О.М. Княжеские владения на Руси в X первой половине XIII века. - М.,1977.
71.Рыбаков Б.А. Мир русской истории. - М.,1979.
72.Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества 12-13 вв. - М., 1982.

73.Русанова И.П. Этнический состав носителей Пшеворской культуры. Ранне-славянский мир: Материалы и исследования. - М.,1990.
74.Руський літопис. - К.,1989.
75.Руський літопис. - К.,1989.
Савельев-Ростиславич Н.В. Славянский сборник. - Спб., 1845.
Савельев-Ростиславич Н.В. Славянские народы в Европе. - Спб., 1845.
76.Славяне и их соседи в конце I тыс. до н. э. - первой пол. I тыс. н. э. - М.,1993.
Пастернак Я. Найновіші пам'ятники з Галичини і Волині.//
Записки Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка (далі ЗНТШ). - Львів,1932. - Т.151.
Пастернак Я. Коротка Археологія Західноукраїнських земель. ЗНТШ. - Львів,1932. - Т.151.
77.Славяне и их соседи в конце 1 тисячелетия до н. э. - первой половине I тысячелетия н. е. - М.,1993.
Русанова И.П. Компоненты пшеворской культуры.//Тезы доклада советской делегации на V Международном конгрессе славянской археологии. - М.,1985.
78.Свод древнейших письменных известий о славянах. - М.,1994. - Т.I.
Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
79.Седов В.В. Становление европейского средневекового города. - М.,1989.
Пастернак Я. Найновіші пам'ятники з Галичини і Волині.//Записки Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка (далі ЗНТШ). - Львів,1932. - Т.151.
Пастернак Я. Коротка Археологія Західноукраїнських земель. ЗНТШ. - Львів,1932. - Т.151.
80.Сергійчук В. Етнічні межі і кордони України: Південний захід. Наука і суспільство. - К., 1993. - № 5/6.
81.Соловьев С.М. История России с древнейших времен. - М., 1988. - Т.1-2.
82.Середонин С.М. Историческая география. - Пг.,1916.
83.Славяне и их соседи в конце 1 тис. до н.э. - первой пол. 1 тис. н. э. - М.,1993.
Graberfelddern im Karpatenbecken.//Pamatky archeologicne. - Praha, 1973.
84.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини 1 тисячоліття нашої ери. - К.,1960.
85.Спицын А. Скифы и Гальштатт.//Сборник археологических статтей поднесённий А. А. Бобринскому. - Спб.,1911.
86.Соловев В. История Руси. - Белград,1941.
87.В. Н. Татищев. Российская история. - М.,1964. - Т.3.

88.К.Тацит. О происхождении германцев и местоположении Германии. Собрание сочинений в двух томах. - Л.,1969. - Т.1.
89.Тимощук Б.О. Слов'янські гради Північної Буковини. - Ужгород,1975.
90.Тимощук Б.О. Слов'яни Північної Буковини 5-9 ст. - К.,1976.
91.Тимощук Б.О. Давні слов'яни на території Північної Буковини. Український Історичний Журнал. - К.,1979. - №6.
92.Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина. - К.,1982.
93.Тимощук Б.А. Восточнославянская община 6-10 вв., н. э. - М., 1990.
94.Толстов С.П. Нарцы и волохи на Дунае.//Советская этнография. - М.,1948. - № 2.
95.Топоров В.Н., Трубачев О.Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. - М.,1962.
96.Третяков П.Н. Восточнославянские племена. - М.,1953.
97.Трубачев Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические иссле-дования. - М., 1991.
98.Трубачев О.Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.,1991.
Trbihovic V. Juzne kulture i narodi prema luzickoj kulturi Praslovenskima i Slovens-kima. 1 Miedzynarodowy kongres. -Krakow,1968.
99.Удальцов А.Д. Племена Европейской Сарматии. СЕ. - М.,1946. - №2.
100.Фёдоров Г.Б. Население Пруто-Днестровского междуречья в I тис. н. э. МИА. - М.,1960. - № 89.
101.Филевич И.П. История древней Руси. - Варшава, 1896. - Т.I.
ДАІ. - W., 1967. - 11.
102.Шафарик П.И. Славянские древности. - М.,1948. - Т.2.
103.Цигилик В.М. Населення верхнього Подністров'я перших століть нашої ери. - К.,1975.
104.Щукин М.Б. Черняховская культура и явление кельтского ренессанса. КСИА. - М.,1973. - Вип.133.
105.Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русского племени. - Пг., 1919.
106.Шахматов А.А. К вопросу об образовании русский наречий и русских народностей. НЖМНП. - Спб.,1899. - № 4.
107.Demetrykiewicz W. Vorgeschichte Galiziens.//Osterreichischt Monarchie in Wort und Bind. - Wien,1888.
108.Dvornik F. Byzantium, Rome, the Franks and the Christianisation of the Southtrh Slfvs.// Cyrillj-Mefhodiane. - Graz, 1964.
109.Dlugus Jan. Prazi. - Krakjw, 1825.
110.Zaki A. Archaeiogika Carpatska. - Krakow,1963. - T.4.
111. Zosimi. Historiae Augustae. - T. 2.

112.Kadleca K. O politycznym иstroj Slowian, zwlaszcza zachodnich przed X wekiem. Poczatki киltиry Slowianskicj. «Encyklopedya Polska». - Krakowie,1912. - T.4. - Cz.2.
113.Lelewel I. Narody na ziemlach slowianskich. - Poznan, 1853.
114.Lowmianski H.. Poczatki Polski. - Krakow,1964. - T.2.
115.Lowmianski H. Op. cit. - Krakow,1964. - T.3.
116.Ljubic. O Posavskoj Hrvatskoj. Etc. Rad. Jиgoslav. Ak. kn. XLX 11,1878.
117.Minns E.H. Scythian and Creeks. - Cambridge,1913.
118.Mitrea B. Tezaигие monetar dela Rиsi. - Sibiи, Sciv,1953. - № 3-4. - Karta № 2.
119.Parvan V. Dakia. - Cambridge,1928.
120.Racki F. Ociyena starijih izujrd zf hrvatsku i srbsru hjvitst sredni vika. Knjizennir, 1. - Zagreb,1865.
Racki F. Biela Hrvatska i Bila Srbija. Rad. - Zagreb,1880-1881.
121.Slownik starozytnosci slowianskich. - Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1962. - T.I-2.
122.Smiszko M. Kиltиry wszesnego okresи epoki cesarstwa rzиmskiego w Malopjlsce Wschodniej. - Lwow,1932.
123.Smisko M. Stanowisko wczesnorzyvskie w Kolokolini pod Rohatyn. WA, X. - 111, 1935.
124.Filip Jan. Keltove ve Stredni Ewrope. - Praha,1956.
Пресняков Е.А. Лекции по русской истории. - М.,1993.
125.Jagic V. Ein kapitel dus der Geschichte d. sudslav. - Sprachen (Arch. tom. Slav.),1895.
126.Scriptores historiae Aиgиstae. - T.2.
Zosimi historika.- Lib. 4. - Cap. 34.

РОЗДІЛ XIII.

Господарсько-економічний розвиток Галицького підгороддя на прикладі становлення села Угринів

Історичну реконструкцію господарсько-економічного розвитку галицького підгороддя та села Угринів, яке розташоване в околиці стародавнього Галича, слід проводити згідно з дослідженнями, які проводилися вченими у продовж XIX, XX та першого десятиліття XXI століття на території Угринiва, в контексті розвитку стародавнього центру, міста Галича, та галицького підгороддя, в повній тотожності з аналізом письмових, топографічних, гідронімічних, археологічних джерел та даних картографії[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Оскільки, Угринів своєю Долішньою частиною прилягає до ріки Бистриці, яка впадає в Дністер, а староданій Галич - «Haltis» (246р.), нинішнє село Крилос, згідно свідчень готського історика Йордана, розташовувався над Луквою та Дністром, та в якійсь мірі прилягав до водної артерії ріки Бистриці з однієї сторони, з другої до Дністра в яку впадає Бистриця, то слід розглянути гіпотезу водного сполучення Угринiва, як і інших сіл, з Галичем.

Як засвідчують джерела та висновки вчених XIX та XX століть, зокрема польського історика І. Лелевеля та галицького історика О. Партицького та інших, Галич уже в III столітті нашої ери був торгово-ремісничим центом, біля його стін якого, як засвідчує готський історик Йордан, у 246 році, пройшла велика битва остготів та гепідів. Власне в цей час торгово-ремісничий центр Галич, розпочав формування передгороддя, з поселень, які ї прилягали до нього в тому числі й сучасного Угринiва, яке зафіксоване достовірними, притаманними і для археологічної культури Галича, черняхівським та липицькими старожитностями II-IV століть нашої ери, що дає право наголошувати, що в контексті розвитку Галицького підгороддя, поселення на території Угринiва розпочалось розвиватись з I-II століть нашої ери[6, с.71-73; с.56-64; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

За таких історичних обставин, підходу до вивчення історії Прикарпаття та Подністров'я, ми бачимо, що джерельна база наповнюється свідченнями у I-III століттях нашої ери, в епоху

безпосереднього входження Римської цивілізації, яка вступила з місцевою черняхівською та липецькою культурою в політичні та торгово-економічні відносини. Власне з цього часу слід розглянути і формування населення, що проживало поблизу притоки Дністра, ріки Бистриці, на території села Угринiва. Очевидно головним таким, регіональним, торгово-ремісничим центром Подністров'я, римської доби, який концентрував навколо себе Галицьке підгороддя був згаданий Йорданом у 246 році, Галич, навколо якого формувалося населенням майбутніх сіл: Єзуполя, Ямниці, Угринiва, Княгинина, Заболотiва, Угорників та інших сіл, що розміщувалися на водній артерії Бистриці. З іншої сторони, Галич формували: Бринь, Комарів, Вікторів, Сокіл, Підгороддя, Четверки, Перевозець, Григорів та інші стародавні поселення Галицького підгороддя[7, с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219; 35].

Наукові дослідження вчених XIX, XX століть дають підстави стверджувати, що всі стародавні цивілізації розвивалися на ріках і сполучалися у стародавні часи човнами по водних артеріях, по яких велась оживлена торгівля. Тому вивчення взаємовідносин населення Бистриці та території Угринiва з населенням Дністра є предметом нашого дослідження, тим паче, що притока Дністра, ріка Бистриця, співзвучна з назвою країни «Бастарнія», що засвідчена на карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея уже в II-I століттях до нашої ери - I-II століттях нашої ери[8, с.216-219; 35].

Не слід виключати, що стародавня річкова торгівля з Угринiва, Ямниці, Єзуполя до Галича і прилягачих до ріки Бистриці і Дністра сіл Галицького підгороддя теж проходила не тільки суходолом по битому «Галицькому гостинцю», але й по річці Бистриці, яка, як глибоководна притока Дністра була включена в торгово - економічну систему вже починаючи з епохи Геродота, а тобто V століття до нашої ери[9,с.92-99].

Батько історії Геродот, який відвідав землі Скіфії (України) у V ст. до н. е. називав найбільшу велику ріку Прикарпаттям - Тірасом, з багаточисельними притоками, зокрема Бистрицею, на водному басейні якого проживало багаточисельне населення, що зафіксоване городищами і селами вже на карті іншого

давньогреького вченого - картографа Клавдія Птолемея у II-I століттях до нашої ери - I-II століттях нашої ери[35; 8, с.216-219].

З початком нашої ери, тобто I-II століть нашої ери прибувші у Прикарпатський регіон, римляни, почали називали Тірас - Дністром. Карпати «Альпи Бастарнські»(Бистрянські) з витікаючими з гір і впадаючими в Дністер, притоками (Бистрицями), які зафіксовані на римській дорожній карті III-IV століть нашої ери «Певтнгерових таблицях»[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Слід наголосити, що римляни теж означували спочатку гори, як «Альпи Бастарнські» та ріки «Бастарнські», очевидно що назви прикарпатських рік Бистриць, витікаючих з «Альп Бастарнських» теж пов'язуються з проживаючим між горами і Дністром (липецька, черняхівська, ранньослов'янська археологічна культура II-V століть нашої ери) народом Бастарнів - Бистрянів, які проживали на ріках Бистрицях[7,с.9-20; с.141-158, с.7-82, с.314]

В такому контексті нашого дослідження стає зрозумілою історична та археологічна реконструкція розвитку археологічних культур згідно виявлених старожитностей з території села Угринiва, які датуються першими століттями нашої ери[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Слід наголосити, що перша карта, яку склав картограф Подністров'я, Мінос із Тіри, розміщувала усі та річкові та гірсьеі басейни, як і народи, які проживали у Подністров'ї у III-II століттях до нашої ери. Мінос із Тіри реально знав всі великі слов'янські народи, що проживали на Тірі-Дністрі та її притоках. Тому він зафіксував ріку Тірас-Дністер як головну ріку країни Бастарнії. Мінос Тірський вважав, що по берегах Тіраса - Дністра, та його притоках, був розселений народ «Бастарнів», «Бистрян». Власне з Бастарнами і пов'язується ріка Бистриця, як найбільша притока Верхнього Дністра. Таким чином першу карту Подністров'я склав картограф Мінос з нижньодністровського міста Тіри, копію якої подарував у Олександрійську бібліотеку. Для виготовлення своєї великої карти «Sarmatia», цю складену карту Подністров'я Міносом із Тіри, використав знайшовши її у Олександрійській бібліотеці, давньогрецький картограф Клавдій Птолемей. Власне він на своїй карті «Sarmatia» відтворив басейн

ріки Дністра, який входив у Бастарнію, де зокрема одна із приток, називається Бистрицею, і власне цю назву уже в II-I століттях до нашої ери він відзначив і пов'язав з народом «Basternae». Давньогрецький географ Клавдій Птолемей назвав країну та народ «Basternae» не випадково, цією ж назвою названа ріка Бистриця, як притока «Tirasa» - Дністра. Ця назва, як ми бачимо на карті написана поверх «Basternae», означення ріки Дністра - «Tirasa» , що дає право наголошувати, що Клавдій Птолемей утотожнив Бистрицю з народом «Basternae», який тут споконвічно проживав і розселення якого він означив на своїй карті[35; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Цілком можна припускати, що давньогрецький географ Клавдій Птолемей ріку: «Бистру», «Бистряну», «Бистрицю» назвав тією назвою, якою її називало місцеве, проживаюче на ній населення, яке належало до великого народу «Basternae», тобто Бастарнів - Бистрян. Отже, напис зверху Дністра, який нами прочинаний, як «Basternae», означає назву великого слов'янського народу та його етнонімів та гідронімів, зокрема назву ріки Бистриці. Таким чином ріка Бистриця, що протікає повз Угринів, Ямницю та інші села Галицького передгороддя, знаходилася в країні, яка називаються і позначена на карті іменем Бастарнія - «Basternae» і хоча серед зафіксованих пластів гідронімів Бастарнії, Бистриця не відзначена на катрі її назва співзвучна і співставима з гідронімією, яку давньогрецький географ Клавдій Птолемей включив у державу Бастарнія та притоку Дністра - ріку Биситрицю[35; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Як засвідчує Юлій Цезар в своїх записках, Бастарни - Бистряни, що проживали по ріках, які витікають з «Альпів Бастрнських» були великим і могутнім народом, вони проживати по чисельних ріках, які носять їх назви (Бистриця), в районі «Альп Бастарнських» тобтов Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї [17,с.224-225, с.251-255, с.294-298, с.310-312, с.345- 346, с.356-357; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Власне ріка Бистриця, яка протікає в Країні, в якій проживав народ «Бастарни», який з III століття до нашої ери до III століття нашої ери відіграє велике значення в житті населення, що проживало на території села Угриніва і суміжних землях, що засвідчено археологічними старожитностями черняхівської

культури II-IV століть нашої ери, та слов'янськими старожитностями V-VIII століть виявленими в Угриніві археологами Б. Василенком та В. Артюхом. Власне на території села Угринiва та по руслу ріки Бистриця, що впадає в Дністер і прилеглих до неї полів Угринiва і проживали черняхівці-бастарни, а в подальшому слов'яни, русичі-галичани[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

В 2007-2015 роках на території села Угринiва археологом В. Артюхом зафіксовано гончарну кераміку черняхівської епохи, слов'янського великого періоду, яка відповідає народу Бастарнам, Бистрянам (II-IV ст. н. е.), слов'янську кераміку (VI-X ст. н. е.) та кераміку епохи Київської Руси (XI-XIII ст.). Вся ця тяглість епох та одно-етнічних археологічних культур, незмінність одного слов'янського населення дає право наголошувати, що на території Угринiва та сусідніх сіл аж до метрополії Галича, в означений вище час, проживало одне етнічне населення, яке вносило одну господарсько-економічну складову в розвиток Галицького підгороддя[2,с.194-195; с.151-152].

Слід наголосити, що про Бастарнію, Галицьке Подністров'я, російський історик XVIII століття В. Татіщев, який використав недійшовші до нас стародавні слов'янські легенди, які були записані ще в епоху Київської Руси в XII-XVI століттях, наголошував: «що у стародавні часи Дністром володіли Бастарни. Сам цар Славен - Склавен, від якого отримали назву склавини-слов'яни, який виходив із Дунаю та Дністра в північні краї, залишив у Дністровському краю свого сина Бастарна з своїм народом бастарнів…»[21,с.158, с.320-327; с.79].

Все це дає підстави наголошувати на сталий поступальний історичний розвиток слов'ян-бастарнів, що підтверджується віднайденими та археологічно дослідженими поселеннями черняхівської культури II-IV століть, які кристалізуть в подальшому підтвердженими археологічними старожитностями, ранньо-слов'янську культуру V-VI століть нашої ери, на території майбутнього села Угринів[2,с.194-195; с.151-152].

На сталій бастарнській (битстрянській) політичній, господарсько-економічній та релігійній основі це населення, як засвідчують археологічні старожитності з території села

Угринiва, перетворюється в суто слов'янський полiтичний, господарсько-економiчний та культурно-релiгiйний етнос людей, галичан, галицького пiдгороддя, що проживають з верхньої сторони у лiсистому масивi, що захищає вiд нападу ворогiв, з другої сторони бiля великої водної артерiї Бистрицi, притоки Днiстра, основної водної та економiчної артерiї поблизу Угринiва, яка пов'язується вченими за свiдчення письмових, археологiчних джерел та даними гiдронiмiї, з конгломератом бастарнiв-слов'ян[7,с.9-20; с.12-14, с.7-82].

Як засвiдчують письмовi джерела з територiї майбутнього села Угринiва, бастарнськi топонiми i по гирлу рiки Бистрицi з територiї майбутнього села Угринiва, Ямницi, тягнуться, як засвiдчував давньогрецький картограф Клавдiй Птоломей, вiд стародавнього Галича на Днiстер, що дозволяє вважати, що територiя села Угринiва, Ямницi та iнших сiл галицького пiдгороддя з давнiх часiв, була заселена бастарнськими племенами якi вели активне землеробство, скотарство, рибальство, мисливство, а в подальшому торгiвлю та господарсько-економiчну дiяльнiсть. Знайденi археологом В. Артюхом на територiї Угринiва: гончарна керамiка з епохи черняхiвської культури (II-IV ст. н. е.), слов'янської епохи (V-X ст.) та Київської Руси (XI-XIV ст. н. е.), дає право говорити про сталий спосiб ведення господарства слов'ян - бастарнiв (бистрян), та русичiв - галичан, що яскраво проглядається, на територiї села Угринiва, покрайнiй мiрi з епохи черняхiвської культури, а тобто з перших столiть н. е., що й спiвпадає з свiдченнями давньогрецьких та римських письмових джерел про цей регiон та картою давньогрецького географа Клавдiя Птолемея[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219; 35].

Таким чином, територiя села Угринiва та iнших сiл Галицького пiдгороддя та рiки Бистрицi, це один адмiнiстративно-полiтичний та господарсько-економiчний регiон, у якому черняхiвцi-бастарни-слов'яни, що проживали на територiї села Угринiв та у iнших селах Галицького пiдгороддя, мають пряме вiдношення до полiтичного i господарсько-економiчного становлення бастарнського етносу, що зафiксовано i картою давньогрецького географа Клавдiя Птолемея, та дорожною картою римських шляхiв «Певтiнгеровими Таблицями». Можна

допустити, із сукупності проаналізованих джерел, що територія Угринiва та інших сіл галицького підгороддя, з своїм археологічним ареалом господарської діяльності, який розміщений відчасти на ріці Бистриці, за свідченнями карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, входила в господарсько-економічну інфраструктуру, Бастарнію, і своєю етнокультурою та спільними археологічними старожитностями, які поширюється від Угринiва до Дністра і складала один Галицький політико-етнічний, адміністративний, господарсько-економічний, та культурно-релігійний регіон[17,с.224, с.251, с.294-296, с.310-312, с.320-345].

Слід наголосити, що тільки умовно, ми фіксуємо територію Угринiва в районі Бистриці і пов'язуємо її з слов'янами-бастарнами утотожнюючи цю етнокультурну та господарсько-економічну інфраструктуру, що тут проживала, з територією та аналогічною культурою в сусідніх селах галицького підгороддя та на території стародавнього Галича де теж були виявлені тотожні черняхівські, липецькі та слов'янські старожитності [2,с.194-195; 7, с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219].

Відомо, що в історичній традиції ріка Бистриця, що витікала з «Гори» яка в стародавнюї епоху називалися римлянами «Альпами Бастарнськими», «Карпатами», руським літописцем «Горами Кавкасійськми», «Горами Угорськими», «Горбами», «Хрипами», «Горбатами». Внаслідок проникнення римлян до Коломиї, де археологічно віднайдений їх військовий табір, й дуло засноване поселення Коломия, про що свідчить і коломийка «Коломия древнє місто за римлян постало», римляни, які вступили в взаємовідносини з народом карпів-хорватів, з цього часу, а тобто з II-III століття н. е., почали називати і означувати на своїх картах, як «Карпати», від імені народу якийц в них проживав, карпів-хорватів[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82; 8, с.216-219].

Що ж до протікаючої повз Угринів з гір ріки Бистриця, то її назву галицький історик О. Партицький вірно пов'язував із стародавнім народом Бастарнів[17,с.224, с.251, с.294-296, с.310-312, с.345-356].

Однак цей дослідник не врахував і не проаналізував сукупність археологічниєх джерел історичного розвитку та картографію Галицького Краю, близьких до Угринiва лісів та приток ріки

Бистриці. За період становлення ранніх слов'ян які концентруються навколо території Угринів і річки Бистриці, яка тісно пов'язується з останнім, настає великий слов'янський період, який концентрує слов'янську державність IV-X століть навколо стародавнього Галича і який підтверджується археологічними старожитностями з Угринів. Без археологічних досліджень така наша історична реконструкція у співставленні з проаналізованими джерелами, розвитку культур на території Угринів, була б неможлива[2,с.194-195; с.151-152; 7,с.9-20; с.110-119, с.7-82; 8, с.216-219].

Наступний етап, в історії села Угринів, це IX століття, епоха великого переселення угорців - «мадьярів», та їх прохід через Київщину, Волинь і Галичину, по усьому Галицькому підгороддю, що підтверджено, як письмовими джерелами так і археологічними дослідженнями. Власне з проходом угорців в Паннонію у 896 році, вчені пров'язують виникнення на території Галичини та Галицького підгороддя, ряду населених пунктів з назвою Угринів, Угорники, Старий Угринів і т. д.[13,с.12-13].

В середині XX століття ця гіпотеза набрала більш реальнішого вигляду в зв'язку з віднайденими реальними речами угорських переселенців істориком та археологом Я. Пастернаком на території стародавнього Галича, та в першому десятилітті XXI століття, істориком та археологом В. Артюхом на території села Угринів, а власне: угорських залізних кілець до кінської збруї і залізного кілка для припинання коней, які датуються IX століттям і які є типовими для ранніх угорських - переселенців[2, с.194-195; с.151-152; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Якщо врахувати угорську версію походження села Угринів, а треба наголосити, що перша найстародавніша версія - легенда, яка побутувала в селі Угриніві, говорить, що назва села дійсно пов'язується з IX століттям, часом переселення угрів - мадьярів в Паннонію. Так мешканка села Угринів Долішній Соболевська у «Довідці про історію села Угринів» колись записала: «Офіційна назва населеного пункту Угринів у документах відноситься до XV століття». Однак воно існувало задовго до цієї дати. За переказами, наголошувала перша дослідниця села Угринів, Соблевська: «назва села Угринів походить від перших

поселенців, чи засновників села, якими були угри - мадяри»[18, с.2; с.131-135].

Слід наголосити, що заснування іншого населеного пункту з тотожною назвою, Угорники, Старий Угринів, теж пов'язують з переселенцями уграми - мадярами[12, с.242].

Дослідник Й. Карпів у книзі «Таємниці місцевих назв», теж за народним переказом вважає, що назва села Угринів походить від першого поселенця Угрина: «Спочатку говорили: Угринів лан, Угринів двір, дальше - село Угринів»[14,с.50; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Власне версія, згідно якої виникнення села слід пов'язувати з IX століттям і визнати, що назва села Угринів походить від топоніму угорських переселенців, про що засвідчують як вітчизняні джерела, зокрема літописець Нестор, так і свідчення Аноніма угорського. Всі перекази та письмові свідчення, які є не пустим звуком, доповнюються археологічними дослідженими археолога Я. Пастернака, який у 1937 році під Галичем виявив достовірні угорські археологічні старожитності[34,Vol.21.141.0].

В 2008 та 2015 роках археолог В. Артюх на полі між Верхнім та Нижнім Угринівом теж виявив старожитності угорських переселенців. Досліджений археологічний матеріал, який фіксує на території Угринiва, реальне перебування в IX столітті в означений джерелами час, переселенців угрів, засвідчує тут їх реальне перебування. Тут же цьому «Рогізному полі» між Верхнім і Нижнім Угринівом зафіксовані комплекси стародавніх поселень, сконцентрований поступальний розвиток археологічних старожитностей від черняхівського періоду, до великого періоду проживання слов'ян, аж до періоду переселенців угрів - мадярів в IX столітті, та великої епохи Київської Руси X-XIV століть[2,с.194-195; с.151-152].

Попередньо, ще ранівше автором у 2000 році вже було наголошено в праці за редакцією історика В. Костіва «Історія Угринова»: «… що, версія заснування Угринiва угорськими переселенцями доповнюється сукупністю проаналізованих вітчизняних, угорських, археологічних, історичних та філологічних джерел, що ставить висунуту нами угорську гіпотезу та час заснування Угринiва в основу виникнення назви та поселення Угринів і говорити про епоху угорського

переселення в IX столітті угрів і перебування їх на території поблизу Галича і Угриніва та на його території, як реальність. Ця історична, підкріплена джерелами подія, ставить 896 рік в основу часу заснування Угриніва»[13,с.12-13].

Слід наголосити, що сучасна історична наука в останні десятиліття внаслідок відновлення незалежності Української держави, зробила спробу реконструювати історико-політичні, господарсько-економічні, культурно-релігійні та етнічні відносини України і Угорщини з найдавніших часів. Розуміючи, що староукраїнський етно-масив (слов'яни-руси) в Паннонії, Підкарпаптті і Карпатах і Прикарпатті є давнім етносом, угорські вчені не сумніваються в приналежності цієї території до українського етнічного, культурного та національного масиву [11,с.23-25].

На думку угорських вчених, які серйозно займаються проблемами переселення угорців в IX-X столітті на їх нинішню батьківщину та їх короткотривале перебування в Україні, зокрема на території Галичини, у них немає сумніву, що місцеве населення, наприклад в Угриніві під Галичем, було слов'янське, в подальшому українське. На їх думку, це населення було тут політично зріле внаслідок функціонування в IX-XIII століттях давньоукраїнської держави з центром в Києві та Галичі[15,с.22-30]. Основними угорськими джерелами з цієї проблеми є свідчення Аноніма угорського, автора «Діянь угрів» початок XIII століття, який написав про угорські племена, які проходили через Київщину, Волинь, Галичину в Паннонію, де й знайшли собі нову батьківщину, яка з X століття називається Угорщиною. За свідченням цього джерела багато племінних князів з своїми родами, в пошуках кращої долі приєдналися до Алмоша і пішли разом з уграми в Паннонію. Їх нащадики ї до сьогодні компактно проживають в різних регіонах Угорщини[28; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Характерно, наголошує угорський дослідник Я. Мелих, що переселенці з Руси-України в Паннонію засвідчені рядом населених пунктів, як в Угорщині, так і в Підкарпатсько - Карпатському регіоні. Назви цих сіл: Орос, Ороси (Orosz, Oroszi) - Руси, Руські. Щось схоже спостерігаємо і в Україні, де з переселенцями-угорцями пов'язуються такі населені пункти, як

Угринів, Угорники, Старий Угринів та іниші, які функціонували ще до монголо-татарського нашестя[32, old. 338 - 339; old.155 - 157, old.165].

Наступний угорський вчений Е. Маюс дослідив топоніми, які утворені за допомогою суфіксу «уг», й прийшов до висновку, що українські села з назвами: Угри, Угринів, Угориники були утворені переселенцями в час проходження угорськими племенами по території стародавньої Галичини в IX столітті[33, old.268 - 270].

Угорський дослідник Д. Дерфоррі вважає, Угорниками, Угринівами слов'яни називали свої поселення зі змішаним населення в час проходу угорців в яких частково у IX-X століттях осідали угорські переселенці[30, old. 268-270].

І нічого тут дивного не має, наголошують угорські вчені, оскільки є чисельні свідчення про проживання великої кількості руських - галичан в Угорщині, що знаходимо і в німецьких джерелах. Так Трансільванський населений пункт Сердахей, німецькі джерела називають Reussmakt і наголошували, що в поселеннях з такими назвами проживали руські. Характерно, що в XIII столітті поселення з назвами «Ruchmark», «Ruzmark» (населені пункти руських) є дуже у великій кількості в Угорщині. Характерно, що ці ж назви Reussmarkt зв'язують також із «руськими ярмарками». Є також точка зору, що під цими назвами слід розуміти поселення купців Галицької Руси, які прибули для торгівлі в Угорщину[15,с.23; с.23-25].

Угорські вчені вважають, що наявність населених пунктів в Галичині: Угринів, Старий Угринів, Угорники, Угорське дає право наголошувати, що під час свого переселення всього угорського етносу в IX столітті проходило мирно. Угорці цілком могли залишатися в Галичині цілими селами з своїми, притаманними їм етнічними назвами та топонімами: Угри, Угроїди, Угринів, Угорники, Угорці[31, old. 13; old.574, old.577].
Є свідчення, що переселенці з різних причин, угорці, були визначними галицькими боярами та князями, зокрема засновк Галицькьго королівства у 1215 році, перший король Галичини, угорський принц, Коломан[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

У X-XIII століттях вплив Угорського Королівства на Галичину був домінуючий, як політичний так і економічний. Поширення на

Галичину «Золотої Були» угорського короля Андрія II втягувало Галичину в економічну та політичну інфраструктуру угорського королівства. «Русіа - албі, це ті самі раніші ховатос - албі Галичини», наголошує Угорський анонім. В XIII столітті перший галицький король Коломан I, який роздав уграм - боярам та воєводам в управління села - супутники під містом Галечем, теж вплинув на утвердження назви: Угринів, Старий Угринів, Угорники і т. д. Тому виникнення топоніму «Угринів» під Галичем можна пов'язати з двома періодами історії:

Перший прохід угрів через поселення біля Галича в IX столітті і виникнення чи перейменування послення в Угринів.

Другий виникнення топоніму і населеного пункту в першій чверті XIII столітті в час правління Галичем угорським принцом, королем Галичини Коломаном I і передання поселення - села під Галичем, зокрема «Угринів» в управління одному з визначних угорських вельмож, наприклад, бану - воєводі Фільнію. Все це реально пояснює угорський слід у виникненні назви села Угринів під Галичем. Перша і друга версія різняться тільки у віковому часі, наголошують угорські вчені[29,old. 335; old. 670].

У слід за висновками угорських дослідників, які проаналізували угорський літопис, та напрацювали версії походження назви села Угринів біля стародавнього Галича, подамо та проаналізуємо свідчення Нестора - літописця, які він зафіксував в Руському літописі[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Руський літопис вперше фіксує нам термін «Угри» розповідаючи про народи Яфетові: «Яфет узяв також краї до Понтійського моря на північних сторонах: Дунай, Дністер, і Кавкасійські гори, себто Угорські...»[20, с.1].

В подальшому екскурсі руський літописець згадує про слов'ян: «які сіли по довгих часах на Дунаї, де є нині Угорська земля»[20, с.2].

Вперше про прихід угрів в Європу літописець Нестор розповідає під 837 - 839 роками: «А по сьому прийшли білі угри і успадкували землю слов'янську прогнавши волохів... Ці угри з'явилися за Іраклія, цесаря грецького (610 - 640 р.), у VII столітті»[20, с.6].

«…А потім за часів Олега в 893 році ішли чорні угри мимо Києва»[20, с.7].

Вдруге про угрів в Україні в IX столітті, а власне під 893 роком літописець Нестор розповідає тоді коли від їхнього місця - постою було назване містечко чи село біля Києва - «Угровське». Це перший з чисто угорською назвою населений пункт в Україні. Руський літопис так відтворює нам ці події: «Ішли угри мимо Києва горою, що зветься нині Угровське. І прийшовши до Дніпра стали вежами, бо ходили вони так, як і половці. І прийшовши зі сходу, ринули вони через гори великі, що прозвалися горами Угорськими і стали воювати проти слов'ян і волохів, які тут жили...» [20,с.14].

Слід наголосити, що вдруге про «під Угорським», що мається про одну і ту саму населену одиницю літописець згадує під 1151 роком: «Ізяслав же з Вячеславом сів у Києві, причім Вячеслав - на Великому дворі, а Ізяслав - на дворі під Угорським, а сина Мстислава він посадив в Переяслав». Як наголошує дослідник Л. Махновець: «Угорське, це Печерська частина Києва»[20,с.250-251; с.573].

Дальше літописець словами князя Святослава розповідає, що поселившись на Дунаї «угри торгували сріблом і кіньми» [20,с.39].

Про мирні взаємовідносини з Угорщиною в X столітті в час правління князя Володимира Великого розповідає і Руський літопис: «І жив він із князями навколишніми у мирі - з Болеславом лядським, із Стефаном Угорським із Ондроником Чеським і був же мир межи ним і дружба»[20, с.71].

Дальше літописець описує усобиці часів правління Святополка, наголошуючи, що: «Святополк же сей окаянний, лихий, убив також брата Святослава, пославши убивць до гори Угорської, коли він утікав в угри»[20, с.71].

Дальше літописець переносить нас в XIII століття в час усобиць після смерті великого князя Романа у 1207 рік, де наголошує на значимості в волинській землі мітса Угровськ. « Олександр узяв собі тоді Угровськ, Верещин, Столп'є, Комів, а Василькові дав Белз»[20, с.370].

Вдруге про Угровськ літописець говорить у 1230 році: «Коли ж Данило перебував у городі Угровську прислали до нього галичани послів»[20, с.386].

Слід наголосити, що літописець чітко розмежовував Русь і Угорщину, називаючи кордон у 1231 році його «Ворота Угорські»: «Данило гнав Олександра до Воріт Угорських» [20,с.388-389].

Достовірно відомо, що угри вийшли зі своєї батьківщини Великої Угорщини, що знаходилася в в басейні нижньої і верхньої течії ріка Ками. І у першій хвилі переселення у VII столітті разом з болгарами і хозарами оселились у Великій Болгарії. У 896 році відбулась друга хвиля переселення "Чорних Угрів", які поселились в сучасній Угорщині і які по дорозі свого переселення залишивши етно-назви свого розселення, своєї присутності, серед них й Угринів. Ось фактично всі свідчення нашого літопису про Угрів, які розглядаються нами в контексті з'ясування назви підгороддя стародавнього Галича, села Угринів.

За свідченнями угорських джерел, на чолі об'єднання семи угорських племен стояв тоді вождь Алмош, з яким був син Арпад, засновник угорської королівської династії в майбутній Угорщині. Вийшли ці угри з прабатьківщини - басейну нижньої течії ріки Ками. Близько 893 року минули Київ. В 894-896 роках перебували на території Галичини з розселенням на території якої і пов'язані засновані ними чи за їхньою участю населені пункти, зокрема села Угринів, Угорники біля стародавнього Галича. В 896 році угорські племена перейшли через Карпати, і розселились у басейні середнього Дунаю куди вже Арпад привів угрів. Їх перебування в околиці Галича в 894-896 роках дає всі підстави пов'язувати з виникненням населеного пункту з назвою Угринів [36,old.I.47; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Після зупинки на Київщині де відоме Угорське, угри помандрували на захід. Угорські джерела, зокрема Анонім короля Бели, розповідають в IX столітті про велике місто Галич, в якому володарює князь Галич з чисельною знаттю в якого гостював угорський князь Алмош по дорозі в Паннонію[28; 7,с.9-20; с.11-19,с.7-82].

Київський історик П. Толочко вважає прохід угрів у IX столітті через Галич та околиці з заснуванням населених пунктів Угорники, Угринів реальністю, оскільки Галич стояв на стародавнім торговім шляху «Гостинцю», що зв'язував стародавніх слов'ян з торговельними центрами Подунав'я і

Західної Європи, тому локальний торговий шлях «Гостинець», на нашу думку, дійсно проходив у IX-XIII століттях з Галича через Ямницю, Угринів, Заболотів, Княгинин, Угорники до міста Тисмениці. По цьому торговому шляху наголошують дослідники праці «Історія Угринiва» їздили купці з південних країн через Угринів на ярмарок до Галича, який так і називали «Угорським базаром». П. Толочко услід за В. Ауліхом підтверджує реальне існування Галича та його підгороддя: «Угринів уже в кінці IX на початку X ст., підтверджує П. Толочко свідчення угорського джерела «Аноніма Нотаря, короля Белли II» про гостювання угорського вождя Алмоша у галицького князя, та заснування уграми під Галичем населеного пункту Угринів по дорозі їхнього переселення в Паннонію. Стояння табором в районі села з стародавньою назвою Угринів, Угорники під Галичем, могли бути реальністю. Під цими селами могли стояти табором прийшлі угорці чи навіть заснувати їх[23,с.12, с.24, с.30].

Археологічна наука фіксує слов'янський комплекси жител навколо Галича та околиць, зокрема сіл Ямниця, Угринів. Зокрема на території села Угринів археологічно виявлено поселення в Урочищі школа №1(східна околиця села) непреривне функціонування якого датується XII-XV століття. Люди цього поселення наголошують дослідники праці «Історія Угринiва», за редакцією історика В. Костіва: «знали Ярослава Осмомисла, платили данину Данилу Галицькому»[13,с.20-21].

Сукупність проаналізованих джерел, в тому числі й археологічних, які датуються IX-XII століттями говорять про функціонування Галича, з приміськими селами, як центру землі і великого торгово-ремісничого центру, що непреривно приростає в XII-XIII століття, починаючи з VIII ст. н. е. З IX, як засвідчує Анонім угорський, Галич відомий, як столиця держави з своїми селами супутниками, такими як: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Пасічна, Княгинин, що зі сторони ріки Бистриці[3,с.121-137].

Останнім часом вдалося виділити комплекс X століття, який характеризує Галич, як великий торговельний центр з широкими міжнародними зв'язками. Місто своєю економічною могутністю, приміськими розвинутими селами з ремеслами, зокрема з однієї сторони в селах: Єзуполі, Ямниці, Угриніві, та з іншої сторони:

Бринь, Комарів, Сапогів, Викторів виділяється серед усіх решти міст Прикарпаття[4, с.292 - 293].

Визначний історик та мистецтвознавець А. Раппопорт у розділі «Мистецтво школи військового мистецтва і національні особливості західно-руських оборонних систем» - наголошував на існуванні добре укріплених торгово-ремісничих міст з могутніми фортепікаційними системами уже в IX столітті. Серед таких міст, на його думку у IX столітті, з своєю добре розвиненою сільською інфраструктурою, серед яких були приміські села: Бринь, Комарів, Сапогів, Викторів, із іншої сторони села: Єзупіль, Ямниця та Угринів, де останнє могло бути засноване угорськими переселенцями у IX столітті, був і Галич, про що засвідчує Анонім угорський[19,с.195-197].

Цікаву гіпотезу стосовно розвитку Галицького підгороддя та Галича висунули автори виданої у Москві в 1993 році монографії «Древнерусское градостроительство в X-XV вв.». Для з'ясування питання забудови стародавнього Галича, та сільської інфраструктури Галицького підгороддя, дані вчені вірно врахували ландшафтний характер Центральної Європи, особливий економічний і політичний розвиток густонаселеної Центральної Європи і особливо, повної водно ними артеріями, Галичини. На їхню думку, Галичина за системою містобудування сильно відрізняється від Волині, що обумовлюється, на їх думку, структурою рельєфа та річкового розгалуження. Землі Галицького князівства розміщені основним чином на землях Подільської височини, ріки Дністра та прилягаючих річок Прикарпаття і Карпат. Такий різноманітний ландшафт з могутнім Дністром і його притоками, зокрема Бистрицями, склали умови для своєрідних і неповторних по системі будівництва композицій укріплень фортець, замків, міст, сіл які розміщуються в більшій мірі на вершинах нагірь, пагорбів, як наприклад Угринів[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Автори вірно відзначають, що швидкому розвитку Галичини у минулому послуговували тісні торгові зв'язки з Візантією, Західною Європою з Близьким Сходом. Господарсько-економічний центр Галича, на їх думку, виріс із ряду приміських поселень, які тягнуться від Бистриці, зокрема від Угринiва, Ямниці, Єзуполя з іншим сторін, наприкалад від Бриня, Сапогова,

Комарова, Викторова. Всі ці поселення активно розвивалися в VII-VIII століттях. На території Галицького підгороддя у селах: Угринів, Ямниця, Єзупіль з іншої сторони Бриня, Сапогова, Комарова, Викторова та інших, що на галицькому шляху «Гостинцю», знаходилася основна робоча сила, яка будувала стіни Галича у VIII-IX століттях. Згідно з даної реконструкції, підміське населення з сіл збудувало замок, а потім місто, яке в VIII-IX століттях було уже потужним фортепікаційним європейським об'єктом. У комплексі стародавнього Галича, що розташовувалося між притокою Дністра та рікою Луквою і впадаючим в неї Мозолевим потоком, виникла князівська фортеця, що знаходилася в Крилосі і охоплювала в себе стародавнє городище, яке займало у X столітті 2 гектари і було оточене валом. У IX столітті, у час приходу угрів, біля Галича було багато поселень, зокрема відоме за час постою угрів, в подальшому, таке як Угринів, яке входило в зону розселення передмістя, оскільки знаходилося від Галича в обширі площі 15 - 20 кілометрів. Слід наголосити, що на підступі до Галича в обширі 15-20 км. його захищали монастирі, замки, фортеці, які знайдені в селах Птричі, Бринь, Сокіл, Викторів. До речі слово Вихтор - означає на місцевому діалекті - сторож, страж. З іншої сторони від Карпат, наголошують дослідники, проходить «Галицький Гостицець» - торговий шлях через такі приміські села як: Ямниця, Угринів, що з IX по XI століття складають підгороддя стародавнього столичного Галича, швидке зростання якого як і прилеглих сіл треба починати з V-VIII століть, оскільки в IX столітті Галич, на їх думку, за свідченнями Аноніма угорського, уже був великим князівським центром[5,с.126-129].

Що стосується пізньої появи в літописах стародавнього Галича та сіл супутників Галицького підгороддя то московський вчений М. Тіхоміровов наголошував, що Галич та прилеглі села від: Бриня, Сапогова, Комарова, Викторова, до з іншої сторони: Ямниці, Угринівa та інших, хоч і появився на сторінках літопису так пізно тільки тому, що до XI століття літописання знаходилося у столичному місті, землі, Перемишлі. В XI столітті, коли економічний рівень Галича з Перемишлем вирівнявся і Печерський Патерик у 1084 році Перемишль і Галич поставив на один економічний рівень: « гості з Галича, лодії з Перемишля», а

це значить, що Галич став відомим за рахунок економічно розвиненого підгороддя, зокрема розвинених сільських ремесел та господарства в поселеннях: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Княгинен, з іншої сторони: Комарів, Сапогів, Бринь, Викторів і т. д. Після цього давній Галич, ставши фактично вотчиною земських боярів і розпадається на окремі частини, які через століття оформилися як самостійні населені пункти: Вікторів, Комарів, Сокіл, Крилос, Підгороддя, Четверки, Бринь, Перевозець, Григорів. З іншої сторони, від Галича - Крилоса: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Княгинин, Заболотів і т. д.[22,с.87-142].

Наступною і, безумовно, найсуттєвішою зміною в адміністративно-територіальній структурі міста було перенесення його центру із Крилоської гори на Галич - Гору поблизу Дністра. Таким чином, ядро середньовічного Галича (та й саме сучасне місто) опинилося на території однієї з околиць давньої княжої столиці. Історичний же центр Галича виділився в окремий населений пункт під назвою Крилос, за яким розміщувалися села: Єзупіль, Ямниця, Угринів і т. д.[1,с.83-86;7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].Таким чином проаналізуємо угорське джерело, щоб остаточно сказати, що назва села, Угринів в передмісті столиці Галицького князівства, пов’язується з свідченням угорського джерела, яке засвідчує про гостювання і перебування у IX столітті угорців у галицького князя та передмісті Галича (10-15 км.) по дорозі в Паннонію на свою нову батьківщину. Таким чином реальність галицького князя, як і самого Галича в IX столітті та заснування переселенцями уграми в його околицях населених пунктів типу Угринів, Угорники це реальність, оскільки про переселення угорських племен під керівництвом вождя Алмоша в Паннонію в кінці IX, заснування населених пунктів по дорозі: Угорське в Києві, Угровськ на Волині, Угринів біля Галича, як і про політичного адміністратора, галицького князя, досконало розповідає угорське джерело - «Хроніка анонімного нотаря короля Бели III (1173-1196рр.)» - «Діяння угрів» (Anonymi Gesta Hungarorum)[28; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Для нашого дослідження, з’ясування етно-назви населеного пункту Угринів, цікавий сам факт активності функціонування Галицького князівства уже в IX-X століттях, оскільки вивчення

цього питання тільки розпочинається. В інтерпретованому «угорськму варіанті» розповідає Анонім угорський в 11 частині свого твору, який називається «Про міста Володимир і Галич - De civitatibus Lodomer et Galicia». В ньому угорський дієписець засвідчує: «…з під Києва Алмош привів угрів до Володимира (Волинського), де в передмісті заклав місто Угровськ. Тутешній князь відкупився від них, угрів, великими подарунками і надав закладників. Всього під стінами міста Володимира угорські кочовики провели три неділі. На четвертій неділі Алмош зі всіми своїми супутниками прийшов в Галицьку землю (in Galiciam) і тут вибрав собі і своїм супутникам місце для відпочинку (на нашу думку місцевість, широке для табору і випасу коней, де в подальшому виникло село Угринів)»[26, old.I.47; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Угорське джерело наголошує: «Коли про це почув князь Галицької землі, то він вийшов на зустріч вождю Алмошу босим зі всіми своїми вельможами і надав в користування (ad usum) вождя Алмоша різноманітні дари, відкривши ворота міста Галича, він виявив йому гостинність, немов би своєму пану, віддавши йому в закладними єдиного свого сина разом з синами вельмож свого королівства. Окрім того він подарував, як вождю та і його воїнам десять найкращих скакунів «farisii» і триста коней сідлами і вудилами, три тисячі марок срібла і двісті марок золота, а також прекрасний одяг. Після того, як вождь Алмош пробув на місті свого відпочинку на протязі одного місяця в Галицькій землі, її князь і другі його сотовариші «cobiles», щоби вони пішли на захід за ліс Холош у землю Паннонії»[27,с.142-144, с.441- 442].

Таким чином угорський князь Алмош перебував, можливо на території заснованого ним осідку Угринiва, за свідченнями угорського джерела, від одного місяця до пів року, чи за іншим аналізом джерела, до року. Власне тут між Верхім і Нижнім Угринівом на великому полі, археолог В. Артюх знайшов угорський залізний кілок, яким припинають коней, та угорське залізне кільце від кінської збруї[2,с.194-195; с.151-152].

Інформація подана Анонімом угорським про перебування угрів яскраво засвідчує, що в IX столітті та території України було три значних політичних центри, які згадує Анонім угорський, із

якими пов'язуються виникнення як угорських поселень так і їх назв. Ось як подає нам літописець Нестор угорські назви місцевостей та населених пунктів, це Київ (Угорське), Володимир-Волинський (Угровськ) і Галич - передмістя (с.Угринів), що дає підстави вважати, що початок історії Угриніва під Галичем, слід виводити з IX століття, внаслідок свідчень Аноніма угорського про перебування угрів в Галичі і їх розквартирування під Галичем у 896 році[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Цю, точно визначену літописцями та вченими дату, 896 рік, за аналізом свідчень літописця «Аноніма угорського», який засвідчив перебування угорських переселенців в Галичі, в околиці Галича, що підтвержено археологічними дослідженнями та науковими працями Я. Пастернака[34,Vol.21.141.0], та в околиці Угриніва археологічними дослідженнями археолога В. Артюха)[2,с.194-195; с.151-152] і слід пов'язати із першою письмовою згадкою про село Угринів у галицькому підгородді [24,с.24-27; с.12-14].

В нашому дослідженні свідчення Аноніма угорського привертає увагу передусім своїм твердженням, що Галич в IX столітті поряд з Києвом, Володимиром, які проходили очолені князем Алмошем, угри, був третім великим містом, як князівським так і торгово-ремісничим центром з чисельним підгороддям та селами - супутниками[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Як засвідчує Анонім угорський: « Через ворота Галича Алмош на запрошення галицького князя в'їхав в нього, а всі угри розселилися табором біля нього, на нашу думку на територіях прилягаючих до міста, майбутніх сіл з назвами: Угринів, Угорники»[2,с.194-195; с.151-152; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Характерно також, що згідно з свідченнями Аноніма угорського, в IX столітті Галич очолює спадковий король (князь) в якого був єдиний син, спадкоємиць трону. Галицького короля оточувала багато чисельна знать. За свідченнями Аноніма угорського, Галич в IX столітті стояв на чолі великої держави - королівства. Очевидно історично Галич - «Galtis», часу свідчень Йордана, продовжував політичну традицію, яку засвідчують римські джерела під назвою «Королівства Бастарнів»(II-IV ст.),

візантійські джерела «Королівства Карпів-Хорватів»(IV-X ст.) [7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

В IX столітті Галич був великим, адміністративним, політичним і торгово-ремісничим центром, оскільки надав угорському князю Алмошу різноманітні, виготовлені в місті дари. Галич IX століття, це великий міжнародний торговельний центр, про що свідчить його багатство. Галицький король (князь) подарував Алмошу 3 тисячі марок срібла і 2 тисячі марок золота. Галич IX століття це великий ремісничий центр в якому процвітало ткацтво і ремесло пошиття одягу, про що засвідчує Анонім, коли говорить про подарунки прекрасного одягу. Оточення князя, очевидно наближені бояри називаються «nobiles». В Галичі і прилягаючих поселеннях, зокрема такому, який кристалізувався на території майбутнього Угринiва, було прекрасно організоване господарство, зокрема вирощування коней у великій кількості, оскільки Алмошу були подаровані 10 найкращих скакунів (farisii), воїнам 300 коней, що засвідчує про високий розвиток коневодства. Слід наголосити, що багатство міста Галича та прилягаючих біля нього поселень в IX столітті внаслідок розвитку політичної, господарсько-економічної та торгово-ремісничої системи, очевидне, оскільки Галич відкупоючись від угрів 2 тисячами марок золота та 3 тисячами марок срібла віддавав йому не останні гроші, а це говорить, що такі багатства місто Галич, як центр землі, за свідченнями Аноніма угорського, королівство, не нагромадило за одне IX століття[27,с.142-144, с.441-442].

Аналіз джерел дає право наголошувати на достовірності свідчень Аноніма угорського, де угри, очевидно, були не перші нападники, від якого Галич за свою багатовікову історію, починаючи фіксації його готським істориком Йорданом у III столітті (246р.), відкуповувався. З історичних джерел відомо що через Прикарпаття і Подністров'я в різні віки проходили: сармати, кельти, готи, римляни, гуни, авари та інші народи, про що наголошує «Слово о полку Ігоревім»: «Були добрі віка Траянові та злі віки довгі Хінові…»[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

За цим свідченням Угорського аноніма виникнення Угринiва в час перебування угрів в околицях Галича в 896 році постає з усією очевидністю, що потребує подальшого, на території села

Угринiва, археологiчного дослiдження[16,с.180-183, с.185-186; с.17-24].

За таких обставин джерельна база Анонiма угорського є цiлком достовiрною, якщо взяти до уваги тi обставини, що в 1935-1937 роках в районi села Крилоса (епiцентрi стародавнього Галича IX - XIII ст.), на вiдстанi бiля 1 км. вiд стародавнiх мiських укрiплень, в лiсi Дiброва, археолог Я. Пастернак вiдкрив два угорських поховання. Це були могили знатних угорських воїнiв, якi були захоронені разом з кiньми при багатому поховальному iнвентарi серед яких видiляються золотi i срiбнi прикраси, якi датуються IX столiттям. Вiдкриття археологом Я. Пастернака безумовно являються яскравим пiдтвердження свiдчень Анонiма угорського про перебування угорських племен в околицях Галича, зокрема на територiї з назвою якого пов'язуємо виникнення села Угринiв, де в 2007- 2015 роках археолог В. Артюх знайшов угорськi старожитностi IX столiття, якi пiдтверджують, що територiю мiж Верхнiм та Нижнiм Угринiвом, як i саму назву села Угринiв, слiд пов'язувати з епiцентром тимчасового перебування угорських племен по дорозi на захiд в Паннонiю[34,Vol.21.141.0; 2, с.194-195; с.151-152].

Очевидно розмiщення угрiв в околицi Галича, а власне на територiї села Угринiва у IX столiтi, вiдбулось приблизно 896 роцi, що бачимо за свiдченнями письмових та археологiчних джерел. Власне цю дату слiд пов'язувати з першою iсторичною згадкою, з назвою та часом заснування села Угринiв[13,с.12-13].

Слiд наголосити, що етноструктура Верхнього Угринiва та велике поле мiж Нижнiм та Верхнiм Угринiвом, де археологом В. Артюхом були вiднайденi достовiрнi археологiчнi старожитностi угорських переселенцiв, розташовується з другої сторони у лiсистiй зонi, яка тягнеться з прадавнiх часiв густими пасмами лiсiв вiд стародавнього Галича не зачiпаючи тiльки «Галицький Гостинець» по дорозi через галицьке пiдгороддя та його поселення: Ямницю, Угринiв з їхнiми навколишнiми очищеними вiд лiсiв, землеробськими угiддями галицького пiдгороддя. Власне таку картину галицького пiдгороддя, навколишнiх сiл, вiдтворює нам i галицький лiтописець XII столiття розповiдаючи про час, коли галицький князь Володимир Володарович у 1153 роцi їздив з своїм боярським оточенням, очевидно, через

Ямницю, Угринів на лови в лісисте передмістя міста Тисмениці [20, с.197].

Картину галицького підгороддя, з прилягаючими до Галича селами, описує нам візантійський дієписець Микита Хоніат в контексті взаємовідносин візантійського імператора Андроніка Комнина і галицького князя Ярослава Осьмомисла у XII столітті: «Він був прийнятий правителем Галичини немов рідним братом, пробув у нього досить довго і до того прив'язав його до себе, що разом з ним полював і засідав у «Галицькій Думі» і жив в одному з ним палаці і разом обідав. Коли ж Андронік у 1183 році став візантійським імператором, він побудував розкішні палати, де були розписані сюжети його життя та полювання в Галичині на турів - зубрів. Живопис уявляв собою приміські села з накритими соломою хатинами, кінну їзду по дорозі «Галицькому Гостинцю» через ці села Ярослава Осьмомисла і Андроніка з собаками, крик птахів, гавкання собак, полювання на оленів, забитого списом кабана і раненого зубра»[26,с.167, с .420].

Вище приведені літописні свідчення дають право гіпотетично відтворити картину галицького підгороддя XII століття, умови життя в сільських хатах сіл: Єзуполя, Ямниці, Угринiва, з іншої сторони, сіл: Бринь, Комарів, Сапогів, Викторів та інших, через які проїзджали князі Володимир галицький та Ярослав Осьмомисл на полювання, за свідченнями джерел у 1153 та 1183 роках[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Оскільки всі цивілізації використовували у своєму сполученні водні шляхи прилягаючих рік, і як наголошувалось вище, Угринів у певній мірі, прилягав до водної артерії, притоки Дністра, ріки Бистриці, по якій в данину мешканці, що розміщувалися по берегах ріки мали не тільки зручне водне сполучення, як наприклад з культовими язичницьким центром, відомим під назвою «Монастир», що знаходиться у Вовчинецьких горах, але й мали сталі господарсько-економічні відносини з столичним Галичем[10,с.176-179; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Угринів у стародавні часи, у більшій мірі був тісно пов'язаний з повноводною, повною риби, рікою Бистрицею. Очевидно його мешканці страждали від розливів та частих повіней, що проходили на Бистриці, тому й селилися люди здебільшого на Угринівській височині. Як бачимо із свідчень істориків, від

Вовчинецьких гір, ріки Бистриці, до Угринiва Нижнього, по усій території села Клузіва, розливалась ріка Бистриця. Тут були великі болота, про що засвідчує назва села Заболотів на території якого у XVII столітті виникло місто Станіслав. Польські карти XVI-XVII століть показують, що території від ріки Бистриці до Угринiва були для заселення і проживання в цей час, непридатними. Австрійські карти XVIII-XIX століть та австрійські вчені наголошують, що глибоководна ріка Бистриця розливалася практично по усій території села Клузів, до побудованого великого насипу, на якому в епоху Австрійської імперії у XIX ст. було побудовано залізничну колію, насип якої стримував воду Бистриці. У XX столітті ріка Бистриця теж була дуже повноводною і піддавала затопленням прилягаючі землі Нижнього Угринiва. Достовірно відома картина, дослідженого вченими, і описана письменниками великого затоплення всього села Клузіва і Нижнього Угринiва, внаслідок виходу з русла ріки Биситриці, яке відбулося в 1969 році. Автор цього дослідження у девятирічному віці, сам мав можливість бачити і відчути страх від цієї великої повені[36,old. 47; 7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Ось як відтворює ці важкі доленосні події затоплення Галича та Галицького підгороддя від виходу Дністра, очевидно і Бистриці у XII столітті у 1164 році, галицький літописець, що виявилося, за його твердженням, справжнім стихійним лихом: «У той же рік була повінь велика у городі Галичі. … од сильного дощу в один день і в ніч із Дністра несподівано пішла велика вода на оболонь і дійшла до Бикового болота і потопила більше 300 чоловік, що ішли були із сіллю із города Удеча. І багато людей попадали з дерев і вози що їх вода була повикидала, а багато інших потопилося. Хліб був у них сильно дорогий на ту зиму»[20, с.286].

Російський історик В. Татіщев, який опирався на недійшовші джерела з стародавньої історії Галичини, доповнює картину повені в Галичині: « І розлилась вода в Дністрі по обидві сторони вельми далеко, люди спасалися по деревах великих, скотина і жита на полях погинули від чого учинилась дороговизна і голод великий»[21,с.158, с.320-327; с.79].

Київський дослідник П. Толочко наголошує, що у 1164 році розміри стихії були такими великими, що утоплених налічували

сотнями. Таким чином це стихійне лихо не спричинило голод в Галичі та підгородді, літописець зауважив тільки, що підвищились ціни на хліб та тільки на одну зиму. Очевидно у наступньому році ситуація повністю стабілізувалася[25,с.257-258].

За аналізом свідчень Галицького літопису: «у найблищій околиці Галича знаходились урочища: Болоння, Бикове Болото, Угольники чи Угорники (перша письмова згадка 1378 р.). Назви сіл «Угольники – Угорники» сказано в множині, що дає підстави наголошувати, що Угольники - Угорники це збірна назва, можливо двох підміських сіл, якими за дослідженням та аналізом літопису: «були Угорники і Угринів». В Галицькому підгородді, недалеко від Галича, літописець згадує «Печери Домамири», які у 1242 році хитрощами здобув князь Ростислав Михайлович. Цей "город", як його називає літописець, утотожнюються з нинішнім селом Підпечари, Тисминецького району Івано-Франківської області»[20, с.400].

Слід наголосити, що польські джерела сусідні за Угринівом села Пасічна та Загвіздя вперше згадують під 1374 роком. У грамотах 1350-1350 років за «Aktax grodzkie i zemskie», які опубліковані у Львові у XIX столітті наголошено, що в XIV столітті поблизу Галича знаходилось село Микитинці, яке було відоме у 1373 році в час князювання Владислава Опольського. Як засвідчено в 3 томі збірнику документів «Kodex dyplomatyczny Malopolski». «В 1416 році польський король Владислав Ягайло підтвердив надання села Микитинці власникам, яким село ще було надане князем Владиславом Опольським ще 15 грудня 1374 року, 1449 роком датується перша згадка про село з другої сторони ріки Бистриці – Княгинин»[36, с.38].

На стародавнє походження Угриніва вказує, не тільки його назва, а ті обставини, що перша письмова згадка під 1440 роком, яка опублікована Премиславом Домбровським польською мовою у праці «Поділ Руського і Белзського воєводства у XV ст.», у Розділі «Адміністративний». Львів 1939, наголошує, що в XV столітті Угринів (Гугринів) був уже відомим і великим селом, з широко розвинутою господарською та ремісничою інфраструктурою[13, с.34; 18, с.9-10].

Як бачимо з аналізу першоджерела у час першої згадки у 1440 році Угринів вже належав королівським орендарям Петру Одровонжу та Миколі де Лубіна, а це може говорити, що власником Угринiва був сам польський король Владислав Ягайло, який орендував вишеозначеним шляхтичам свою маєтність, зокрема село Угринів. Тому в майбутньому для з'ясування проблеми першої письмової згадки про село Угринів в польських джерелах, слід вивчити всі земельні власності в Галичині короля Владислава Ягайла. Така перша згадка може бути і раніше 1440 року, хоча би наприклад у 1438 році, що засвідчено поінформованим королівським канцлером Іваном де Конецьполе від «W Piotrkowie 6 Grudnie 1438 r.»... - «Datum per manns magniticiet generosi virorum lohannis de Coneczpole… Ad relacionem cinsdem magnifici Iohannis de Coneczpole Regni Polonie Cancellarii»[36, s.93].

І це підтверджується короліським привілеєм, який королівський канцлер Іван де Конецьполе видав Петру Одровонжу, на право орендування земель, він від імені короля Власдислава Ягайла у 1438 році. Цей документ опубліковано в 3 томі збірнику документів «Kodex dyplomatyczny Malopolski» у якому в документі LXXV наголошено про надання привідею Петру Одровонжу на маєтності: «W Piotrkowie 6 Grudnie 1438 r. - Wladyslaw Warneczyk potwierdza I odnawia wszystkie prawa, przywileje i swobody poddanych swych swieckich I duchwnych» : «I Nomini Domini Amex. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Wladislaus tercius Dei gracia Rex Polonienee non terra Cracovie, Sandomirie, Siradie, Laneicie, Cuiavie, Lithwanie princeps, Spremus,Pomeranie, Russigue»… - «Aktum in opido…Larando de Grabic inniwladislaniensi et Petro Odrowansch de Sprowa. Datum per manns magniticiet generosi virorum lohannis de Coneczpole… Ad relacionem cinsdem magnifici Iohannis de Coneczpole Regni Polonie Cancellarii». Що стосується самого Петра Одровонжа, як вдалось з'ясувати з історичних джерел, то в 1432 році на з'їзді всіх панів Галичини в Едльні, повелінням короля Владислава Ягайла було утворено Руське воєводство на чолі якого було обрано Петра Одровонжа, який раніше був першим галицьким старостою (Генеральним старостою галицьких земель). Цю адміністративну переміну затвердив польський король Владислав Ягайло. Сам

Петро Одровонж походив із стародавньої польської шляхетської родини і управляв Руським воєводством з 1432 по 1450 роки, допоки не загинув у битві з молдаванами[36,s.93-95].

В вище приведеному документі за 1438 рік прямо не вказується, що Петру Одровонжу наданий Угринів. Документ просто засвідчує привілей короля Владислава Ягайла на села чи землі. Однак, якщо взяти до уваги наступний документ в якому під 1440 роком згадується, що Петро Одровонж володіє селом Угринівом, який був процитований Премиславом Домбровським у праці «Поділ Руського і Белзського воєводства у XV ст.», у Розділі «Адміністративний», яка видана у Львів 1939 році, з яким пов'язується перша згадка про село Угринів, і який в цей час належав королівським орендарям Петру Одровонжу та Миколі де Лубіна, то зрозуміло, що ці два документи говорять про один і той самий королівський привілей на село і землі короля Владислава Ягайла, а отже, першу письмову згадку про село Угринів, за свідченнями польських джерел, можна утотожнити з 1438 роком, з часом, коли королівський канцлер Іваном де Конецьполе, видав привілей на землю та село Петру Одровонжу. Таким чином приходимо до висновку, що вище процитований документ надавав право володіти Угринівом визначному шляхтичу, першому управителю Руського воєводства (з 1432 р.), Петру Одровонжу, уже у 1438 році[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Слід наголосити, що подальші дослідження маєтностей польських королів від епохи їх утвердження в Галичині у 1370-1380 роках Володислава Опольського до епохи короля Владислава Ягайла у краківських та варшавських архівах, могли б уточнити реєстр сіл та міст, які в кінці XIV в першій чверті XV століття були захоплені Польщею і знаходилися у власності польських королів. Як відомо такий реєстр канцлер короля Владислава Ягайла мав у 1390-1400 роках, а це значить, що при ретельному дослідженні можна дізнатися, чи був Угринів серед сіл, які належали польському королю Владиславу Ягайла у 1390 - 1400 роках, якщо був, то це суттєво посунуло б назад дату першої письмової згадки про село Угринів, «за свідченнями польських джерел». Надіємось, що завдяки подальшому дослідженню істориками польських та угорських архівів це можна буде встановити, де за свідченнями угорських джерел 896 рік цілком

логічно пов'язується з першою згадкою про село Угринів, про що йшлося вище[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Уже сьогодні проведена реконструкція всіх літописних та археологічних джерел, і бачимо, що перед нами з сивого історичного минулого IX-XV століть яскраво постають наступні села Галицького підгороддя: Угорники, Угринів, Пасічна, Загвіздя, Підпечари, Микитинці, які існують і до нині, що видно на реконструйованій Катрі Галичини XV століття М. Гаталевича [7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Аналіз топографічних назв Галицького підгороддя показує, що ряд сіл про початки яких не маємо свідчень в ранніх історичних письмових джерелах, активно функціонували і розвивались в епоху Галицької держави IX-XIII століть[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

У висновок аналізу джерел наголосимо, що село Угринів, становлення якого гіпотетично розглянуто через призму історичних джерел, являється передмістям стародавнього Галича, селом-супутником, столиці Галицького князівства, господарсько-економічне та адміністративне становлення якого, в подальшому, слід розглядати з IX століття. Таким чином перед читачем, за сукупністю проаналізованих історичних джерел, гіпотез вчених та краєзнавців, постає історична реконструкція Галицького підгороддя та розвитку села Угринів, як його невід'ємної складової[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

У висновок слід наголосити, що для подальшого з'ясування етногенезу та історичного розвитку села Угринів, потрібно провести подальші дослідження та аналіз історичних джерел в архівах Польщі та Угорщини, які б корелювалися з широкомаштабними археологічними дослідженнями на території села Угринів з залученням знаючих і не одне десятиліття, апробуючих проблему вивчення галицького підгороддя, фахівців істориків, етнографів та археологів[7,с.9-20; с.11-19, с.7-82].

Список використаних джерел та літератури:

1.Арсенич П. До історії стародавнього Галича (до 70 - ти ліття з дня народження почесного члена УІК). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.VIII.
2.Артюх В. Звіти завідувача археологічним відділом УІК за 1998 - 2008 роки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.Артюх В. Пошуково-ахреологічні дослідження в с.Угринів у 2010 році. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.
3.Ауліх В.В. З історії долітописного Галича. В кн. Дослідження з слов'яно - руської археології. - К., 1976.
4.Аулих В.В., Петегирич В.В. Работы Галицкого отделения Карпато-Волынской экспедиции. АО. 1977. - М., 1978.
5.Древне русское градостроительство X - XV веков. Под общей редакцией Н.Ф.Гуляницкого. - М., 1993. - Схема - карта реконструция общего плана древнерусского Галича. - Рис. 129.
6.Йордан. О происхождении и деянии гетов.- М., 1960.
Ідзьо В.Стародавній Галич (246 - 2006) - 1760 років від часу першої письмової згадки готського історика Йордана. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2006. - Т.XII.
7.Ідзьо В. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (III - XII ст). - Львів «Камула», 2005.
Ідзьо Віктор. Історична реконструкція розвитку села Угринів. Українознавець. - Львів «Сполом», 2010. - Вип. IX.
Ідзьо Віктор. Село Угринів Тисменицького району Івано-Франківської області в археологічній, історичній та мовознавчій традиці. - Івано-Франківськ «Сімик», 2010.
8.Ідзьо В.С., Артюх В.С. Кельтські міста на Дністрі на межі нашої ери. (Згідно карти Клавдія Птолемея I - II ст. н. е.). - Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.II.
Ідзьо Віктор. Basternae - Бастарнія згідно свідчень античних, римських джерел та карти Клавдія Птоломея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.). - Львів «Сполом»2010.
9.Ідзьо В. Український мовний ареал від Геродота до Нестора. Українознавець. - Львів, 2006. - Вип. II.
10.Ідзьо В. С.Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.

11.Ідзьо В.С. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету міста Москви. - М., 2002. - Т.II.
12.Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. - Київ, 1971. - Угринів. Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. - Київ, 1971. - Старий Угринів.
13.Історія Угринова. Нариси з історії села Угринова Тисменецького району Івано-Франківської області. Науково-методичний центр «Українська етнопедагогіка і народознавство Академії педагогічних наук України і Прикарпатського університету ім.В.Стефаника». За редакцією В. Костіва. - Івано - Франківськ «Плай», 2000.
14.Карпів Й. Таємниця місцевих назв. - Тисмениця, 1995.
15.Кришто Д. Русские в Венгрии в эпоху династии Арпадов. Славяноведение. - М., 2001. - №2.
16.Майоров А.В. Галицко - Волынская Русь. - Спб., 2001.
Наливайко С. Українське прізвище ІДЗЬО на індоарійськомо - угорському тлі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.2005. - Т.XII.
17.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.
18.Процак Р. Угринів - село моє: історія - минуле і сучасність. - Івано-Франківськ, 2000.
Процак Р. Нарис історії села Угринів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.
19.Раппопорт П.А. Военное зодчество западно-русских земель X-XIII вв. - Л., 1967. - Мал. - Карта 153.
20.Руський літопис. - К., 1989.
21.Татищев В.Н. История Российская. - М.1964. - Т.I.
Татищев В.Н. История Российская. - М.1963. - Т.III.
22.Тихомиров М. Древнерусские города.- М., 1954.
23.Толочко П. Древняя Русь. - К., 1989.
24.Толочко П.П. Галичу - 1100 років. - ГГЗ. - Київ. - Галич, 1998.
В.Д.Баран. Галичу 1100 років. - Археологія. - К., 1999.- №1.
25.Толочко П.П. Історичні портрети. - К., 1990.
26 Хониат Никита. История: в 2 - х томах. - Спб., 1860. - Т.I.
27.Шушарин В.П. Руссо - венгерские отношения в IX веке. Международные связи России до XVIII века. Ред. Кол.: А.А.Зимин, В.Т.Пашуто. - М., 1961.
28.Anonum Belas Regis Notarii de gestis Hungarorum liber 2;
De civitatibus Lodameria et Galicia.- Seriptotes rerum Hungaricarum. - Budapestini. 1937. - T.I
29.Hodinka A.Az orosz evkonyvek magyar vonatkozasai. - Budapest, 1916.

Wertner M.Az Arpadkori udvari tisztviselon sorozata. - Tortenelmi Tar, 1899.
30.Gyorffy G.A maguar nemzetsegrol a varmegyeig, a torzstol az orzagig.- Szazadon, 1958.
31.Kristo G., Makk F., Szegfu L. Adatok a “korai” helyneveink ismeretehez I// Acta Universitatis Szegediensis de Attla Jozsef nominatae. Acta Historica. - Szeged, 1973. - T.XLIV.
Gyorffy G. A maguar nemzetsegrol a varmegyeig, a torzstol az orzagig. - Szazadon, 1958.
32.Melich J. Nehany maguar nepnevrol. - Maguar xyelv.1090.
Melich J. A honfoglalaskori Magyarorszag. - Budapest, 1925-1929.
33.Malyusz E . Akozepkori maguar nemzetisegi politika.- Szazadok, 1939.
34.Pasternak J. A krylosi (Galicia) maguar sirleletek. - AH. Budapest (Bp.), 1937.
35.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institus.1848. - Karta.
36.CDM. - Krakow, 1887.T.III.- №797.
37.SRH. - I .47, old.

РОЗДІЛ XIV.

Зародження, становлення та розвиток християнства на території Галичини в III-XIII століттях нашої ери

Територія Галичини, являється складовою частиною Центральної Європи де знаходиться межа західної та східної як язичницької так в подальшому і християнських культур[50,с.151-153; с.27-30, с.18-22; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Ріка Дністер, що протікає через всю Галичину, є одним із найстародавніших водних артерій Європи, по басейну якої віднайдені стародавні язичницькі та християнські пам'ятники. Басейн ріки Дністра завжди був у пристальному погляді християн починаючи вже з III століття нашої ери. Власне на прикладі регіонів Карпато-Дністровської цивілізації можна проаналізувати процес становлення християнства в Центральній, де багаточисельні ранньохристиянські пам'ятники збереглися до нашого часу в гротах, скалах та печерах по долинах Дністра та на його притоках[30,с.118-131; 35,с.11-28; с.17-23].

Ріка Дністер бере початок в Карпатах і тече з півночі на південь через всю Галичину, зв'язуючи тим самим степи Південної України з регіоном Карпат і Прикарпаття[3,с.13;с.23-31; 22,с.163-173; с.2-4-218; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Рис. 1. Подністров'я за свідченням давньогрецького картографа Клавдія Птолемея.

По берегах Дністра в різні часи проживали різноманітні європейські народи: даки, кельти, готи, слов'яни, які створили тут в подальшому дако-слов'янську, кельто-слов'янську, гото-

слов'янську, суто слов'янську язичницьку та ранньохристиянську культуру[24.с191-194;26,с.203-204;с.204-218; 29,с.282-301; с.10-16; с.39-46; с.24-32;с.29-47; с.64-75; 30,с.118-131].

На початку III століття в Подністров'я прийшли готи, які стали тут біля витоків ранньохристиянської культури[31,с.123-124; с.116-118; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

З їх присутністю в Подністров'ї в III столітті нашої ери вчені пов'язують велику кількість поселень та городищ, могильників, культових ранньохристиянських пам'яток, які в Прикарпатті та Подністров'ї складали виразні компоненти черняхівської культури, які датуються III-IV століттями нашої ери і яку пов'язують з готами-християнами[9,с.20-23].

Рис.2. Християнські старожитності хрестики III-IV століть готів Подністров'я.

Зокрема львівський археолог В. Войнаровський виявив у готських поселеннях і могильниках Подністров'я III-IV століть

ранньохристиянські, символи-хрестики та інші артифакти раннього християнства Подністров'я[9,с.20-23;с.20-21,с.26; 14,с.87; 15,с.56-57;15,с.87-88; с.123-124; с.87-89;с.116-118].

Слід наголосити, що археологічні християнські джерела з Подністров'я, які чітко пов'язуються з готами-християнами доповнюються і греко-римськими та ранньовізантійськими джерелами III-IV століть. Так у 313 році, коли християнство в епоху політичної та релігійної діяльності імператора Костянтина стало державною релігією Римської імперії, воно також охопило і території, які прилягали до неї: Дакію та Подністров'я. Греко-римські джерела зокрема наголошують, що християнство було ще раніше, тобто у III столітті прийняте готами. Так костянтинополський єпископ IV століття Епіфаній засвідчував, що до офіційного проголошення імператором Костянтином християнства в Римській імперії на початку III століття в Скіфії та Готії активно діяли християнські місіонери. В Подністровській Готії навернув у християнство готів християнський місіонер та перший їх єпископ - Авдій. Власне він створив у готів Тіраса-Дністра у 250-280 роках Готську єпископійю і став перших християнським єпископом готів Подністров'я. Власне єпископ Авдій за свідченнями Епіфанія: «…огласив християнським вченням багатьох готів і з тих пір у готів (Подністров'я наш курсив) виникли печерні монастирі, гуртожитки для новонавернених християн…»[73,s.15-42; 9,с.20-23; с.20-21, с.26].

У епіграмі римського поета Альцима Авіта «До благочистивого союзу Христового» подано перелік народів, в тому числі й «готів і слов'ян Подністров'я, які пізнали Бога…»[73,s.15-42].

За свідченнями античних і римськиз авторів, першими хто був навернений в християнство під час «готських воєн з Римом» у III-IV століттях, були остготи, карпи, бастарни та інші народи Подністров'я. Слід наголосити, що у період черняхівської культури, в перших століттях нашої ери у Подністров'ї і Посяні нараховується кілька етнічних груп, у політичній та релігійній етнокельтурі яких домінують, готи-християни, оскільки всю готську політичну владу Подністров'я очолював з 218 по 250 роки готський король Остгота, який як вважають вчені, в останні роки свого життя в 250 році, прийняв християнство, і очолив готську християнську державну організацію Подністров'я у якій

першим християнським єпископом Подністров'я був Авдій [73,s.15-42].

Готи в Подністров'ї у III-IV століттях, за свідченнями дослідника Х. Вольфрама, дійсно складали добре організовану військово-політичну і очевидно культурно-християнську силу, здатну не лише утримувати у покорі місцеві слов'янські народи, але й проводити в його середовщі місіонерську християнську діяльність. Насиченість германського прошарку у Подністров'ї і і наявність у нього християнства, аріанського зразку, говорять про могутність готської християнської культури Подністров'я [18,с.65-70; 9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Як наголошують дослідники В. Буданова, К. Тищенко, що кам'яні хрести, хрестики на всіх скеляїх і печерах Прикарпаття і Подністров'я, відкриті на Дністрі поблизу сіл Зелений Гай і Книсело, на яких зафіксовані ранньо-християнські готські хрести, цілком можливо поставити на початку готського християнства III-IV століть регіонів Подністров'я в черняхівсько-християнську епоху. Зафіксовані ранньохрситиянські атрибути які відносяться до III-IV століть, як і культові ранньо-християнські святилища з племінними ідолами на яких просто вирізьблювались ранньохристиянські (гото-черняхівські) хрести, як головний знак християнського релігійного культу Подністров'я, говорять, що III-IV століття символізують про ранньо-християнську епоху цього регіону Європи. Таким чином наголошують дослідники В. Буданова та К. Тищенко: « готи-християни (черняхівці) з 210 по 375 проживати в Подністров'ї і очевидно Посянні, де засновують місцеву християнську цивілізацію типу, Готське християнське королівства з містами, ремісничими, господарсько-економічними та культурно-християнськими центрами, ранньо-християнською релігійною організацією, яку очолював єпископ. І хоча проживання готів-християн у Подністров'ї було недовготривалим, всього близько півтора століття, готи-християни зуміли, своїми ранньо-християнськими похованнями в черняхівській культурі, в яких присутні християнські символи, християнські рудименти, наскельні християнські символи, готські хрести, печерні ранньохристиянські культові споруди, залишити помітний слід в раньохристиняській культурі Карпат,

Подністров'я і Посяння III-IV століть ношої ери»[9,с.20-23; с.20-21, с.26; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Це підтверджував і готський історик Йордан, який наголошував: «що готи переміщаючись по Подністров'ю всюди возили перевізні розбірні церкви. Проживаючи довго по берегах Дністра, готи облаштовували свої церкви в гротах і печерах в берех Дністра та інших рік»[21,с.34-35, с.72-77, с.274-275].

Готи першими серед народів Посяння та Подністов'я у III-IV століттях прийняли християнство, щоправда, у формі аріанства, організували Дністровську єпископію. Перший єпископ Подністров'я - Авдій(260-320рр.) - хрестив готів та слов'ян. Наступний єпископ Вульфіла, готський єпископ Подністров'я у 341-383 роках, був першим перекладачем Біблії в Подністров'ї, готською мовою. Слід наголосити, що текст перекладу готської Біблії «Codex argenteus» зберігся до тепер[9,с.20-23; с.20-21, с.26; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Важливим культурологічним висновком є те, що слов'яни вперше запізналися з християнством ще у III-IV століттях в Подністров'ї за посередництвом саме готських християнських місіонерів, які поширювали Христове вчення на північ від Дунаю та по басейнах рік Сяну та Дністра. На це вказує слов'янська християнська термінологія, що дісталася стародавнім слов'янам через готське посередництво. Такі терміни, як церква, хрест, піп, піст, сатана є готськими і співпадають з буквами готського рунічного алфавіту[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

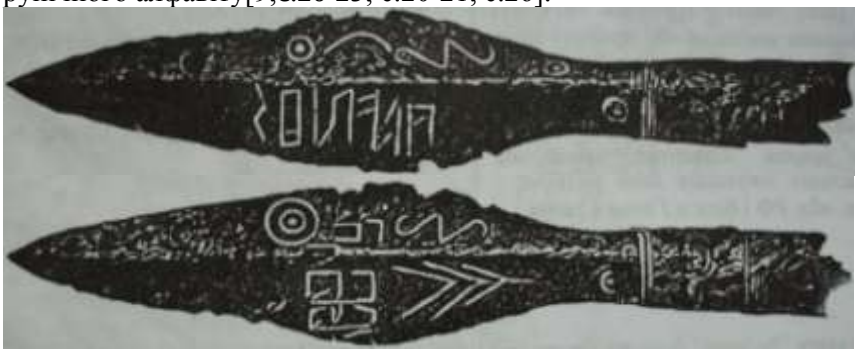

Рис. 3. Наконечик готського сприса знайдений на Волині з рунічним написом готською мовою «tilarids», що означає - нападник.

На це вказує і найвідоміша готська археологічна знахідка з української Волині з рунічним написом готською мовою «tilarids», що у перекладі на українську мову означає «нападник, наїздник»[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Дослідники В. Буданова та К. Тищенко також вважать: «що в III-IV століттях християнство у суспільстві та державі готів, що проживали на територіях України: Подніпров'я, Подністров'я, Волині було елементом готської ідеології та готського християнського суспільного устрою»[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Слід наголосити, що твердиня Мангуп в Криму, куди в другій половині IV століття нашої ери переселились готи-християни із Подністров'я, була закладена готами-християнами, як культова споруда-церква. Як, засвідчив Йордан, такі самі церковні споруди, які готи використовували в Подністров'я, вони застосовували і в свою подальшу християнську епоху в Криму. Прийшовши в Крим вони і тут у другій половині IV століття заклали готську християнську культуру. За свідченнями археологічної науки, в гірському Криму виявлені тотоджні ранньо-християнській культурі Подністров'я, наскальні «готські хрестики» та раньо-християнські печерні готські комплекси [17,с.56; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Таким чином ранньо-християнська культура Дністра III-IV століть є історична реальність, оскільки Дністер, як велика ріка, був відомий ще античним авторам, які називали його Тірасом й тому готи поселившись в довго проживаючи на Дністрі, зафіксували сліди ранньохристиянської культури в Подністров'ї [9,с.20-23; с.20-21, с.26; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

На початку I століття нашої ери в Карпато-Дністровський регіон приходять римляни, які спочатку за давньогрецькою традицією, називали Дністер - Тірасом, зокрема римські літописці перших віків нашої ери, такі як: Страбон, Пліній Старший, Птолемей[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.13-138].

З кінця III початку IV століття нашої ери римські джерела називають ріку Дністром, про що згадує римський історик Амміан Марцелін в 330 році нашої ери[24,с.191-192; 29,с.282-301; с.10-16; с.39-46; с.24-32;с.29-47; с.64-75; 30,с.118-131].

В II столітті нашої ери римський імператор Траян покорює даків і кордони Римської імперії наближуються до регіону

Дністра. Свідчення зафіксовані в «Слові о полку Ігоревім» наголошують: «про благодатні віка Траянові…» ще навіть в XII столітті[22,с.163-173; с.204-218; 51,с.23-25].

Між жителями римських східних провінцій і племінними об'єднаннями: бастарнів, карпів, готів, які проживали в Прикарпатті та Подністров'ї виникають не тільки торгово-економічні, але й релігійно-культурні відносини[68,с.28].

В період між III-IV століттями нашої ери християнами ставала велика кількість римських легіонерів, що дало можливість римському імператору Костянтину, опираючись на християнське військо, ввести християнство, як державну релігію в Римській імперії. В цей же час велика кількість римських легіонерів та купців, що була розміщена в регіоні Подністров'я, вступила в торгово-економічні та політичні відносини з язичницьким населенням Галичини. Християнські місіонери проникають не тільки в завойовані Римом землі, але і на суміжні території. Не дивлячись на переслідування в центрі Римської держави християнство в I століттях вже мало великий вплив в усій Римській імперії так і прилягаючих до імперії землях, де воно намагалося концентруватися із-за близькості до метрополії [10,с.12-19; 61,с.12-24; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

За таких обставин можна наголосити, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я в III-V століттях нашої ери йшло декількома шляхами: із Посяння від готів, які вводили його через Іллірію в Паннонію, про що наголошувалось вище та з Риму через римську провінцію «Дакія». Джерела засвідчують, що апостолом, який проводив християнство в слов'ян в тому числі і в населення Прикарпаття та Подністров'я в I столітті нашої ери - був святий Павло. Він був також і апостолом, який рукоположив святого Андроніка першим слов'янським єпископом. Русь, наголошував автор «Повісті минулих літ» Нестор: «прийняла слов'янську писемність з Паннонії та Іллірії та Подністров'я» [28,с.225-275; с.214-251].

Можна наголосити, що першим учитилем християнства в Центральній Європі і зокрема регіонів Прикарпаття та Подністров'я був святий Павло, функції якого продовжив рукоположений ним перший єпископ-гот Авдій(260-340рр.), наступним готським єпископом Подністов'я у 341-383 роках, був

єпископ-гот Вульфіла, який був перекладачем Біблії в Подністров'ї, готською мовою[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Дальше готи переселяються в Крим і в кінці IV століття, з 384 року стає вже суто слов'янський єпископ Подністов'я, в пізньоримський час, коли капи-хорвати Карпато-Дністовського регіону стали незалежні й могутні, святий Андронік[44,с.23-25].

Візантійські джерела VI-X століть нашої ери, зокрема праця візантійського імператора Костянтина Багрянородного «Про управління імперією», наголошує: «про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації регіонів Прикарпаття та Подністров'я. К. Багрянородний наголошував: « що у 680 році були хрещені всі хорвати місіонерами з Риму» [5,с.375-376; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Дальше вже в IX столітті візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі. Він також наголошував, що тут в сивому минулому християнство проповідувати готи[81,p.213-214].

В IX столітті християнізація Подністров'я вже проходила під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких костянтинопоський патріарх Фотій відіслав у 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фортія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Прикарпатті та Подністров'ї. Німецький вчений Ф. Загіба вважає, що велико-моравські, панонські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава пиширювали християнство по всій Центральній Європі[76,s.23-58].

Французький вчений В. Карташов вважає, що християнство в Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави[46,с.447; с.78-79].

В документі папи римського Йоана XIII від 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Пражського єпископства, зауважено: «що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях

Болгарії та Руси, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї»[75,p.75-76].

В праці Костянтина Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Галичини. Згідно свідчень К. Багрянородного: «Велика чи Біла Хорватія була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії. В час написання товру (VII-X ст.) вона була ще не хрещена, очолювалась своїм великим князем, мала кінне і піше військо». Хоча, в іншому місці свого твору К. Багрянородний наголошує: « в VII столітті частина ховатської знаті була хрещена священниками із Риму, однак в цілому на сьогоднішній час вона очолюється нехрещеним князем. Її територія знаходилася, за Багібарією (Карпатами), за турками (угорцями), проходила по території Прикарепаття та Подністров'я, де в нижньому Подністров'ї Велика чи Біла Хорватія межувала з паначитами (печенігами). На Заході прикодонною рікою Великої чи Білої Хорватії була ріка (Бісла) Вісла»[5,с.375-376].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з V по X століття. За свідченнями джерел, ситуація змінилася в 869 році в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравської держави, яка стала християнською країною в Центральній Європі [77,s.28-27; 68,с.127].

Спочату князь Святополк моравський, а в подальшому князь Ростислав моравський почав активно поширювати християнство в Словакію (Нітранський регіон), Закарпаття та в Велику чи Білу Хорватію. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї (Великій Хорватії) йшов процес становлення християнства за західним зразком, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена язичниками-уграми[67,с.22].

Однак, невикликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом римських християнських місіонерів, які створили єпископський

центр в Перемишлі[36,с.4-38; 77,с.12-18], і в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження[56,с.12-34].

Можна наголосити, що на території Галичини християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані джерела дають право зробити висновки, що християнство в Галичину проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії[36,с.4-38; с.55-63; 32,с.12-18; с.16-23].

Археологічні дослідження в перемишльському замку, які провів археолог А. Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які похожі на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньо-християнську культову споруду (церкву) [77,s.28-27; 68,с.127].

Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотирьохкутний фундамет будівлі, яка як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденція. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [77,s.28-27; 68,с.127; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Рис. 4. Єпископський центр в Перемишлі у IX столітті.
Рис. 5. Печатка перемишльського єпископа IX-X ст.

Аналіз археологічних джерел від Сяну до Дністра дають право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія уже на початку X століття була християнізована місіонерами з Західної Європи. Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилося під впливом Пражської єпископії. Її приходи знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях[68,с.128-129].

В X столітті землі Великої чи Білої Подністровської Хорватії попадають спочатку з 907-911 років під господарсько-економічний, а з 993 року під політичний вплив Київської Руси. Внаслідок прийняття Київською Руссю в 988 році християнства із Візантійської імперії і входження Подністровської Хорватії в політичну та культурно-релігійну структуру Київської Русі в 993 році, починається переорієнтація Прикарпатсько-Дністровського регіону з західного на візантійське християнство. Цю переорієнтацію великі київські князі проводили насильницькими методами[14,с.87-88; с.225-276; с.214-251].

Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті та Подністров'ї з III по IX століття підтверджується археологічними дослідженнями. Про існування християнства в племен черняхівської культури у III-IVстоліттях в Подністров'ї вказує археолог В. Войнаровський[15,с.87-88; с.123-124].

В результаті його досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з трупоположенням по християнському зразку.

На поселеннях черняхівської культури IV-V століть нашої ери Чорнівка 1, на Буковині, була знайдена пряслиця із обломка амфори, де зображено три хреста, а також кам'яна форма для відливання натільних хрестиків[10,с.12-23].

Питаннями зародження християнства в перших віках нашої ери на території Галичини в племен черняхівської культури займалися також дослідники І. Винокур[10,с.10-16; 61,с.14-19], Є. Симонович та М. Чубатий, які вважали, що це питання слабо вивчене і його необхідно належним чином вивчати[61,с.14-19; 68,с.73-74].

Попробуєм реконструювати зародження ранньо-християнських культових готський храмів III-IV століть нашої ери в Прикарпатті

та Подністров'ї. В римський час ці ж ранньо-християнські культові готські храми в (IV-V ст.) зароджуються готами в Криму, куди вони переселились з Подністров'я[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

Готські християнські церкви знаходились в гротах та печерах, вони зафіксовані і відомі сучасній історичній науці[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.13-138; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньо-християнські культові споруди, виявлені на Дністрі, що зафіксовано археологічними дослідженнями[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

В 1988 році археологічною групою експедиції «Дністер», поблизу села Стінка Тернопільської області, був відкритий печерний ранно-християнський готський храм вирубаний в вапняковій породі[9,с.20-23; с.20-21, с.26].

В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вівтарем і двома притворами в східній частині. В середині культової споруди знаходяться як християнська так і язичницька символіка[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Біля вівтаря проглядається солярний знак у вигляді свастики, а також докириличні і латинські букви, а також барильєфне зображення пригаючого звіря[12,с.207].

Рис. 6. Готська церква III століття в облаштована в печері на березі Дністра.

На стародавньому пам'ятнику черняхівської культури III-IV століть нашої ери, були знайдені ритуального фрагменти посуду, на якому збереглися ранньохристиянські знаки, які засвідчені в ранньохристиянському III ст. н. е. храмі біля с. Стінка[65,с.176].

Рис. 7. Готський хрест з культової споруди III-IVстоліття з Подністров'я.

Не виключена ймовірність, що печерний храм біля села Стінка на Дністрі появився в III-IV століттях нашої ери[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.13-138; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Цілком ймовірно, що такі печерні ранньо-християнські храми поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна і ряд других, що ще слабо досліджені в басейні Дністра[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Сучасній науці відомо, що ці ранньо-християнські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища в III-IV століттях нашої ери, як в печерах так і на поверхності[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138;35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Сам християнський монастир відомий своїм активним життям починаючи з XI століття. Розвиток становлення цього християнського пам'ятника з римського часу до епохи Галицької держави знаходиться на стадії вивчення. На протязі I тисячоліття нашої ери на території Подністров'я та всієї Галичини функціонує ряд язичницьких святилищ. Ці пам'ятники досліджені археологом Б. Тимощуком в Чернівецькій області:

Кулішівка, Бабин, Нагоряни, Зелена Липа. В Тернопільській області: Заповідник Медобори на Збручі поблизу с.Городниця, гори Боги і Звенигород, і цілий ряд других[1,с.3-7; с.32-39].

До їх числа слід віднести святилище біля села Монастирок Тернопільської обл., розташоване в гроті. Пред гротом знаходиться язичницький вівтар. Кам'яна плита на трьох опорах. Де відбувались жертвоприношення. Пізніше це капище було перероблене в ранньохристиянський храм. В гроті була облаштована церква, а на вівтарі був видовбаний хрест[3,с.13; с.23-31].

Про конфлікти між язичництвом та християнством ще в III-IV століттях нашої ери говорять археологічні дослідження. Так на могильниках черняхівської культури спостерігається процес розриття могил з трупоположенням, що може говорити, що язичники постійно оскверняли християнські могили[4,с.13-15; с.176-179; с.48-55; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Ця боротьба між язичництвом та християнством загострюється після прийняття християнства і в Велико-Моравській державі і в Київській Руси. В Київській Руси вона доходить до невеликої локальної війни з Хорватським князівством і закінчується приєднанням Придністровських земель і проведення християнізіції у хорватів за візантійським зразком. Велику проблему в процесі християнізації створила велика кількість язичницьких культових святилищ, які користувались підтримкою місцевого населення [2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Християнська церква повела з ними боротьбу. Для цього в ті місця, де вони активно функціонували направлялись монахи-схимники, які поселялись на території цих святилищ і витісняли з відтіля язичницьких жреців[2,с.7; с.118-125; с.86-89;с.13-138].

Так наприклад на території села Одаїв Івано-Франківської області, експедицією «Дністер» був зафіксований печерний комплекс, де знаходились язичницькі культові капища, які функціонували з дуже стародавніх часів до епохи Київської Руси, як засвідчують археолгічні джерела. Серед цих печер слід виділити один грот, який називається «гротом Монаха»[26,с.203-204; с.204-218].

Така назва за ним закріпилась серед місцевого населення села Одаїв і других розміщених поряд населених пунктів. В

Чернівецькій області, поблизу села Комарів експедицією «Дністер» було досліджено в скалі «Христища» напроти Бакотського печерного монастиря язичницьке капище під назвою «Турецька хата»[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.13-138].

Окрім жертовника і крісел вирубаних в вапняковій породі віднайдені пази для вміщення дерев'яних конструкцій, що може говорити про те, що це святилище було перероблене в житлове приміщення для християнських монахів-схимників. Шурф біля підошви скали під капищем виявив керамічний матеріал перших віків нашої ери та епохи Галицької Руси[66,с.56-65].

Рис.8.Печерний язичницький та ранньо-християнський комплекс «Монастир» на річці Бистиця в Івано-Франківській області.

В 1999 році були проведені дослідження на притоці Дністра, ріці Бистриці, на якій як вважають вчені проживало племінне об'єднання Бастарнів, оскільки співзвучність назви ріки і племінного об'єднання: «Бистр» і «Бастар» відповідає етно-назві - Бастанів, віднайдені культові язичницькі святилища яких віднайден і на Бистриці[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Тут же, навпроти села Ямниця, знаходився язичницький та ранньохристиянський культовий центр, відомий під назвою «Монастир» який за свідченням археологічних старожитностей, належав племінному об'єднанню черняхівців-християн бастарнів [4,с.13-15; с.176-179; с.48-55; 10,с.12-19; 61,с.12-24].

Згідно свідчень російського історика XVIII століття В. Татіщева: «слов'янський цар Славен відходячи з Дунайського регіону на рівнину залишив в цьому регіоні сина Бастарна з своїми племенами від назви якого їх називають бастардами»[64,с.6-8].

Таким чином на ріці Бистриця, поблизу селя Ямниця Івано-Франківськ області, на північному склоні Вовчинецьких гір в скалі, висота якої приблизно 20 метрів було віднайдено стародавнє святилище. На вершині скали зафіксована культова площадка овальної форми, з якої добре проглядається долина ріки Бистриця. В скалі віднайдено декілька печер у яких видні сліди обробки. У місцевого населення сіл Вовчинець, Угринів, Ямниця, Тязів, Єзупіль і других, це місце називається «Монастир». Якщо врахувати, що неподалік знаходиться село Крилос на горі якого віднайдено центр стародавнього Галича, із якого по ріці Лукві, а потім по Дністру і Бистриці, яка внього поряд впадає можна було швидко сполучатися, то без сумніву «Монастир» з точки зору великого культового центру міг мати в стародавні часи велике значення. Дослідження даного пам'ятника, дають нам право наголошувати, що «Монастир» великике язичницьке святилище, яке переросло в ранньо-християнський монастир[4,с.13-15; с.176-179; с.48-55].

Поки що окрім упомянутих ранньо-християнських культових пам'ятників в Галичині археологічно виявлено дуже мало, що дає право говорити, що вони мали вплив на розвиток християнства не тільки на регіон ріки Бистриця, а можливо й на регіон Верхнього Дністра[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Рис.9. Реконструкція загального вигляду «Монастиря» в язичницький та християнський час зі сторони ріки Бистриця дослідника Г. Гриценка в Івано-Франківській області.

Дане питання потребує подальшого дослідження, та очевидно, що християнські печерні монастирі починають функціонувати в Подністров'ї після витіснення язичницьких жреців з їх капищ християнськими місіонерами. Таке бистре становлення християнства в Прикарпатті та Подністров'ї можна пояснити тим,

що дана територія була контакьною зоною різних народів і держав. Тут здавна проходила боротьба за сфери впливу, в тому числі і релігійного між римським та візантійським християнством. Слід зауважити, що скальні монастирі на Дністрі дуже похожі на римські християнські культові храми перших віків нашої ери, що дає нам право наголошувати, що з самого початку до епохи Київської Руси Прикарпаття та Подністров'я входило в сферу римської християнської церкви. Власне цим і можна пояснити велику кількість печерних монастирів і храмів на території Галичини[25,с.118-161].

Після включення стародавньої Галичини в етно-політичну структуру Київської Руси тут починає домінувати візантійський вплив церковної організації Костянтинополя. Сюди із Костянтинополя починають прибувати християнські місіонери, які підтримані структурою влади Київської Руси розпочали боротьбу проти язичників. Все це привело до того, що західно-римський вплив, як і язичницький почав мати менший вплив в вивчаємому нами регіоні. Навіть за таких обставин язичницькі культові центри збереглися. Про це говорить той факт, що в XI-XII столітті в таких місцях, як Медобори на Збручі, на вершинах гір Богит та Звенигород, існували могутні язичницькі культові центри. Окремі язичницькі святилища були розпорошені по всьому Дністровському регіоні[65,с.176-181].

Таким чином Прикарпаття та Подністров'я, як складова частина Центральної Європи з III-IV століть нашої ери входило в зону поширення християнства. Після розпаду Римської рабовласницької імперії починається масове проникнення християнських місіонерів в регіон Прикарпаття та Подністров'я. Влачне з цього часу і спостерігається процес вмникнення печерних ранньохристиянських храмів. Цей період в історії християнства добре вивчений в Криму, та недостатньо вивчений в Прикарпатті та Подністров'ї. Не виключено, що ряд скальних скальних і печерних ранньо-християнських пам'ятників на Дністрі зароджуються ще в перші віка нашої ери. Приймаючи до уваги настінні християнські знаки, до цього часу можна відносити печерну церкву біля села Стінка[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Після прийняття християнства в Києві в X-XI століттях активізувалася боротьба з язичництвом, особливо на віддалених

землях[12,с.206]. Оскільки в багатьої місцях ще збереглися язичницькі капища, церква направляє для боротьби з ними монахів-схимників. Ці монахи поодинці і невеликими групами селяться в культових місцях в основному в гротах та печерах і витісняють з відтіля язичницьких жреців. Таким чином прослідковується становлення християнства в Прикарпатті та Подністров'ї, як ключовій частині Центральної Європи, що може говорити, що в басейн Дністра християнство проникло в пізньо-римський час[10,с.12-19; 61,с.12-24].

На протязі століть йшла активна бортьба між язичництвом та християнством, яка завершилась перемогою християнства. Культові християнські пам'ятники в гротах, скалах та печерах цілком могли зберегтися по усьому басейну Дністра і потребують подальшого дослідження, як джереда по історії розвитку та становлення християнства в Прикарпатті та Подністров'ї. Офіційне прийняття християнства в Руси-Україні по візантійському зразку відбулося в 988 році. Однако деякі письмові та археологічні джерела засвідчують, що християнство на вивчаємій нами території, зокрема регіоні Прикарпаття та Подністров'я, має більш глибокі корені. Власне на прикладі Українського Прикарпаття та Подністров'я можна прослідкувати процес становлення християнства в Центральній Європі і зокрема на території України. Багаточисельні пам'ятники збереглися до нашого часу в гротах, скалах та печерах по передгір'ях Карпат та долинах Дністра і його притоках[10,с.12-19; 61,с.12-24].

За таких обставин можна наголосити, що християнство в Пордністров'я в III-IV століттях нашої ери йшло двома шляхами: із Риму через Дакію і через Іллірію в Паннонію у Прикарпаття та Верхнє Подністров'я[68,с.28].

Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті та Подністров'ї підтверджується археологічними дослідженнями. Про існування християнства в племен черняхівської культури вказує археолог В. Войнаровський. В результаті його досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з трупоположенням по християнському зразку. На поселеннях черняхівської культури IV-V століть нашої ери Чорнівка 1, на Буковині, була знайдена пряслиця із обломка амфори, де зображено три хреста, а також кам'яна форма для відливання

натільних хрестиків[15,с.87; с.123-124]. Питаннями зародження християнства в перших віках нашої ери в племен черняхівської культури, як наголошувалось вище активно займався український дослідник І. Винокур[10,с.12-19] і російський дослідник Є. Симонович[61,с.12-24].

Дослідники у свої дослідженнях наголошували: «що поховання з трупопокладеннями близькі до погребального обряду християнського зразку, а отже зародження християнства на основі готського-черняхівського християнства в Прикарпатті та Подністров'ї в III-IV століттях, є очевидною реальністю»[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Попробуєм реконструювати вірогідність існування ранньо-християнських культових храмів перших столітть нашої ери. В Прикарпатті та Подністров'ї. В римський час в Криму християнські церкви знаходились в гротах та печерах, вони зафіксовані і відомі сучасній істопичній науці[68,с.73].

Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньо-християнські культові споруди, виявлені на Дністрі, що зафіксовано археологічними дослідженнями поблизу села Стінка Тернопільської області, був відкритий печерний ранно-християнський храм вирубаний в вапняковій породі. В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вівтарем і двома притворами в східній частині. В середині культової споруди знаходяться як християнська так і язичницька символіка. Біля вівтаря проглядається солярний знак у вигляді свастики, а також докириличні і латинські букви, а також барильєфне зображення пригаючого звіря, а також язичницькі тамгоподібні знаки близькі до сарматських[2,с.7; с.118-125; с.86-89; с.130-138; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258]. Докириличні знаки зафіксовані на фрагменті посуду знайденого на черняхівському поселенні знайденого на черняхівському поселенні поблизу села Бакота Хмельницької області. Грецькі та латинські песьмина були в користуванні серед варварських племен в римський час, про що свідчить чорноризець Храбр[13,с.20]. Уламок ліпного посуду з латинськими літерами був знайдений на поселенні Ріпнів 2 в верхів'ї Західного Бугу[8,с.21-29]. Приблизно такі ж знаки були зафіксовані в печерній церкві біля села Стінка. Цей культовий пам'ятник дуже похожий на печерні ранньо-

християнські храми знайдені в Криму, які датуються першими століттям нашої ери[68,с.73].

Не виключена ймовірність, що печерний храм біля с. Стінка на Дністрі появився в перших століттях нашої ери. Цілком ймовірно, що такі печерні ранньохристиянські храми поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна і ряд других , що ще слабо досліджені в басейні Дністра.

Сучасній науці відломо, що ці ранньохристиянські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища в І віках нашої ери, як в печерах так і на поверхності[12,с.207].

Слід звернути увагу, що в Бакоті дослідники К. Мельник і В. Антонович, які досліджували місце розташування монастиря вважали, що окремі з печер в урочищі «Монастириско» використовувались в значно більш давні від XI-XII століття язичницькі часи[53,с.120]. Сам християнський монастир відомий своїм активним життям починаючи з XI століття, не виклоючено, що окремі ранньохристиянські церкви виникли в цьому місці ще в перших століттях нашої ери. Розвиток становлення цього християнського пам’ятника з римського часу до епохи Галицької держави знаходиться на стадії вивчення[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

На протязі І тисячоліття нашої ери на території Галичини функціонує ряд язичницьких святилищ. Ці пам’ятники досліджені археологом Б. Тимощуком в Чернівецькій обл. - Кулішівка, Бабин, Нагоряни, Зелена Липа. В Тернопільській обл. - Заповідник Медобори на Збручі поблизу с.Городниця, гори Боги і Звенигород, і цілий ряд других[65,с.176]. До їх числа слід віднести святилище біля села Монастирок Тернопільської обл., розташоване в гроті. Пред гротом знаходиться язичницький вівтар. Кам’яна плита на трьох опорах. Де відбувались жертвоприношення. Пізніше це капище було перероблене в ранньохристиянський храм. В гроті бала облаштована церква, а на вівтарі в якій був видовбаний хрест. Не виключено, що цей ранньо-християнський храм виник в римський час[11,с.112-113].

Про конфлікти між язичництвом та християнством ще в І століттях нашої ери говорять археологічні дослідження. Так на

могильниках черняхівської культури спостерігається процес розриття могил з трупоположенням, що може говорити, про наявність християнських культових поховань. На думку дослідника В. Войнаровського в І століттях нашої ери в регіоні Подністров'я християнами, що боролися з язичниками були племена готів та даків. Слов'яни, на думку дослідника притримувалися язичниницької віри[16,с.87; с.116-118].

Велику проблему в процесі християнізації створила значна кількість язичницьких культових святилищ, які користувались підтримкою галицького населення. Християнська церква повела з ними боротьбу. Для цього в ті місця, де вони активно функціонували направлялись монахи-схимники, які поселялись на території цих святилищ і витісняли з відтіля язичницьких жреців. Так, наприклад, на території селі Одаїв Івано-Франківської області експедицією «Дністер» був зафіксований печерний комплекс, де знаходились язичницькі культові капища, які функціонували з дуже стародавніх часів до епохи Київської Русі, як засвідчують археолгічні джерела. Серед цих печер слід виділити один грот прямокутньої форми видовбаний в гіпсовій породі який називається «гротом Монаха»[52,с2-10].

Така назва за ним закріпилась серед місцевого населення села Одаїв і других розміщених поряд населених пунктів. В Чернівецькій обл., поблизу села Комарів досліджено в скалі Христища напроти Бакотського печерного монастиря язичеське капище під назвою «Турецька хата». Окрім жертовника і крісел вирубаних в вапняковій породі віднайдені пази для вміщення дерев'яних конструкцій, що може говорити про те, що це святилище було перероблене в житлове приміщення для християнських монахів-схимників. Шурф піля підошви скали під капищем виявив керамічний матеріал перших віків нашої ери і Київсої Руси[3,с.13; с.23-31].

З присутністю в регіоні християн збереглися назви: «грот Монаха», «Христища» біля села Комарів Чернівецької області, «Монастириско» біля села Бакота Хмельницької області, та «Монастир», що на Вовчинецьких горах в Тисменицькому районі Івано-Франківської області[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Проведені дослідження на притоці Дністра Бистриці, на правому березі, біля села Ямниця, Тисменецького району, Івоно-

Франківської області, на Вовчинецьких горах, на північному схилі на висоті 70-80 метрів, де й зафіксовано скельну культову пам'ятку. Серед місцевого населення сіл: Ямниця, Угринів, Клузів, Тязів, Єзупіль та інших, дана пам'ятка має назву «Монастир». Слід зауважити, що скельне святилище знаходиться в восьми кілометрах від стародавнього Галича.

Розглянемо скельні печери над рікою Бистриця з точки зору наявності в давнину язичницького святилища і раннього християнського монастиря. Визначний дослідник язичницьких святилищ і ранньо-християнських монастирів Б. Тимощук вважає, що в Галицькій Руси скельні дохристиянські святилища були зайняті після витіснення язичників християнськими місіонерами[65,с.176-181]**.** Також Б. Тимощук наголошує, що в останній час на території Галичини відкриті і досліджені залишки язичницьких святилищ, які функціонували і в християнський час[66,с.56-57].

Дане стародавнє культове святилище має аналог з культовими печерними капищами-монастирями, які виявлені в останні роки в Дністровському регіоні. Археологічно, дані культові святилища недостатньо вивчені[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Пам'ятка під народною назвою «Монастир» являє собою скельний масив на північному схилі Вовчинецьких гір, з овальною площадкою культового призначення розміром 15х30 м., яка розташована на вершині цих скель. З її верхньої ритуальної площадки добре проглядається долина ріки Бистриця з розташованими поблизу селами: Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, Єзупіль. Ця площадка дуже добре освічується сонцем на протязі сонячного дня і дає право зробити припущення, що жреці язичнецького капища віддавали перевагу сонячному культу [4,с.13-15; с.176-179; с.48-55].

Більшість сучасних дослідників, в тому числі М. Бандрівський вважає, що в Галичині в дохристиянській релігії існував яскраво виражений космічний культ, в якому сонце вважалось, як верховне божество. Особливо воно проявлялось у хорватів. Про небесну суть цього знаку широко відомо в стародавній Європі. Ідея кола зафіксована в усіх релігійних культах Карпато-Дунайського басейну[6,с.20-24]. Нище площадки в стінному скелястому масиві висотою 15-20 метрів, який являє собою

гіпсову породу, зверненому в бік долини ріки Бистриця, розташовані печери карстового походження. Деякі з них мають сліди штучної обробки. Зафіксовано 5 печер глибиною віж 3 до 15 метрів карстового походження деякі із них мають сліди штучної обробки. Попередньо можна вважати, що скельний комплекс печер «Монастир» міг послуговувати в стародавні часи як сховище для первісних людей, пізніше, як релігійне святилище. На верху скелі знаходилась площадка для відправлення культів в честь сонячного бога, яке зафіксовано в стародавнього населення Прикарпаття і Продністров'я, що вірно було зазначено вченими XIX століття при вивченні слов'янської релігійної культури стародавньої Галичини[23,с.163-173; с.204-218].

Можливо в християнські часи цей скельний комплекс став притулком для монахів-схимників. Такі притулки відомі в басейні ріки Дністер[7,с.11-13].

Більшість сучасних дослідників, зокрема Б. Тимощук, який дослідив святилища стародавніх слов'ян, вважає, що переростання язичницьких релігійних центрів в ранньо-християнські, розміщених в скелястих масивах, цілком могло мати місце. Їх язичницькі назви, після прийняття християнства, ставали християнськими. Прикладом тому може послуговувати релігійний скельний комплекс поблизу села Ямниця, який із стародавніх часів відомий місцевим жителям під назвою «Монастир»[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258;66,с.56-57].

Питання функціонування християнства в Західних областях України в римський час, поки що недостатньо вивчено, та сума виявлених християнських артифактів в черняхівській культурі, дають підстви вважати гото-християнську проблему реальною, що робить і реальним зародження християнства в Подністров'ї у III-IVстоліттях, що вселяє оптимізм у подальше вивчення християнської проблеми Подністров'я[10,с.12-19; 61,с.12-24].

Подальший активний розвиток християнства вчені прослідковують в епоху Велико-Моравської держави (VIII-IX ст.). Вивчення розвитку християнства вна території Галичини в цей час, це питання, яке має велике значення для української християнської церкви, оскільки і до цих пір слабо вивчене. Безсумнівно, що його з'ясування слід прослідковувати через

призму релігійних зв'язків західного слов'янства з стародавньою Галичиною на зорі її політичного життя. Власне сьогодні з'ясування питання єдиного християнства в Галичині повинно складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії. Нам відомо, що в IX, X, XI, XII та в XIII століттях не Візантія і Болгарія, а Мораво-Паннонія, Чехія та Польща були близькими християнськими сусідами стародавньої Галичини, а Моравія була найбільш раннім зародженням християнства у слов'ян та Кирило-Мефодіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для Галичини[10,с.12-19; 61,с.12-24].

З другої сторони християнство яке стало домінуючим у культурі та літературі в стародавні часи не могло обійти і стародавню Галичину. Християнсьво в цей час могутній історичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Галичиною слов'янські народи, без вивчення якого не можна зауважити історично-релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи[10,с.12-19; 61,с.12-24; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Однак слід зауважити, що в науковій релігійній літературі IX століття відчутний християнсько-візантійський і відчасти християнсько-болгарський вплив на старогалицьке суспільство, культуру. Ми не знаходимо монографій в яких би були згруповані могутні сліди західно-християнського впливу на Галицьку Русь. Тому залишаються не виясненими обшири західно-слов'янського християнського впливу на старогалицьку релігійну культуру, час її проникнення в Галичину, специфічні риси західно-християнського відображення на старогалицькій християнській літературі IX-XIII століть. Незауважено значний вплив і західно-християнських середньовічних легендарно-історичних сказаннь, в яких найбільш яскраво проявляються особливості готського раннього та кирило-моравського, західно-християнського світобачення в Подністров'ї[10,с.12-19; 61,с.12-24; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Основна причина не вивчення впливу західних християн полягає в тому, що закарпатські і прикарпатські слов'яни у найстародавнішу пору приймали участь у кристалізації християнського життя на Дністрі, а значить були тим етносом, який релігійно, а одже культурно і духовно впливати на процеси,

що проходили навколо християнського на всій території Галичини. За таких обставин в нашій історіографії вагомий зміст має питання участі Заходу і його посередника західного християнства в початковій долі галицького релігійного і культурного процесу. Якщо згодитися що тільки один християнсько-візантійський вплив на Галичину був домінуючим до Х століття, то тим самим ми зовсім відкидаємо західний релігійний вплив і західно-християнський зокрема. За таких обставин цей вплив майже зовсім не вивчався[34,с.74-175].

Російська і радянська історіографія небажала відшукувати вплив християнського заходу на Галичину в IX-XIII століттях. Вона не бачила в такому християнському впливі взаємозбагачення. Власне такою точкою зору керувались вчені в час Шьоцера, значна більшість тогочасної релігійно-православної науки. Власне ця православно-християнська еліта і сьогодні вважає, що візантійський релігійний вплив на Галичину був єдиним і визначальним[71,s.132, s.193; s.31-315].

Очевидно що питання про західний культурний і західно-християнський вплив суджено було стати як би другою стороною однієї і тої ж історичної загадки - чи дійсно виросла давньогалицька культура виключно із одного болгаро-візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні всмоктувала в себе і другі інозеамні впливи серед яких одна значна частина могла належати і західно-християнському світу. Однак така позиція вивчення питання у радянський час відкидалась майже зовсім. Галицька держава, що була зв’язана з західними сусідами, не могла мати наяких стосунків з завойовниками католиками-єзуїтським і т. д. При таких політичних обставинах вивчення релігійного впливу поляків, чехів, угорців на Галичину було неможливо. Все обгрунтовувалось з не наукової точки зору, а отже польський, чехо-моравський, угорський впливи на Галичину якщо обгрунтовувався, то тільки в поганому розумінні[34,с.74-175].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в галицьку релігійну культуру в різних областях відзначено неодноразово і підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Галичину вчені не наважувались. При

таких умовах в XIX столітті важко було доказати, що один латинський потененціал і слов'янський елітимейник, які були в обіході в Галичині перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Галицька Русь перейняла на заході[63,с.110-124].

Джерела вказують на те, що ще в XII та XIII століттях в Галичині було поширене правило перейняття усього накращого з західного християнства, як і західно-європейських країн[27,с.251-285]. Однак записаний на початку XII століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Руси-Україні менш політичний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою якісь, притаманні тільки їй характерні риси в українській християнській культурі. Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XII і особливо XIII столітті на Русь-Україну поширюється західний християнський вплив. Якщо розмежувати його хронологічно і історично то ми бачимо, що в попередні віки VII-VIII століття межі давньоукраїнської християнської культури безпосередньо межували з польською, паннонською (словацькою) та чеською християнськими культурами. Навіть в XII столітті український митрополит Никофор знав, що сусідство з Польщею заставляє Русь-Україну переймати чужі звичаї і релігійні вчення. По словах Пулкави (XIV ст.) в склад Святополкової держави (IXст.) входила і частина Західних областей стародавньої Руси-України. Наш початковий літопис теж намагається поріднити полян з Понноно-Моравією, Чехами і Ляхами[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258; 55,с.14].

При територіальній близькості цих народів було би дивним щоб стародавні чехи, словаки, поляки і українці утримувалися від взаємопроникнення християнських культур. Важко повірити, що інородні греки-візантійці були першовчителями християнства українців. В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, на території Галичини зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать

археологічні джерела через Галицьку землю з не запам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і Галицької Руси засвідчують візантійські та арабські джерела. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян з західним світом нам розповідає в своєму творі «Про управління імперією» імператор Костянтин Багрянородний[5,с.334-338].

На ранні торгово-економічні зв'язки Галичини з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англо-саксонської монети «Scilling», яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі «шеляг» - «szelag»[36,с.4-36; с.55-63]. Згідно зі свідченнями єврейського мандрівника Х століття Ібрагіма Ібн-Якуба: «руси вели торгівлю з Краковом і Прагою» [38,с.159-171].

По цих торгових шляхах в IX-X століттях в Галичину приїзджали релігійні (католицькі) місіонери. Достоменно відомо, що в XI столітті в Русь-Україну приїзджали купці з Відня, Аусбурга. По дорозі в Галичину вони проїзджали Пешт і Остригом. В XI столітті Галичина була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Галич і Перемишль[36,с.4-36; с.55-63].

У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із-за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних [10,с.12-19; 61,с.12-24; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

В Х столітті Галичина мала торгово-економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Галичину прибували західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. В цей же час хорватські князі приймали посольства від папи римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в Х столітті «Хорвати були ще не хрещені»[60,с.412-413]. Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Галичині не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли грецька ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Руси-Україні і її складовій Галичині. Те що для Заходу Галичина була відомою державою виднло із сідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних княжіть від Перемишля до Галича.

Все це розвінчує точку зору візантійців, що в XI-XII столітті в Галичині був тільки один, культурний, релігійний шлях розвитку - візантійський. Скоріше всього, що візантійські літописці описувавши науковий, культурний, релігійний простір Галичини, зробили все що б викинути із джерел будь-які ознаки західного християнського впливу, ябо якщо залишити то тільки з негативної точки зору. Тому західний християнський вплив так слабо відображений в джерельній базі в X-XIII століттях на території Галичини, що потребує подальшого дослідження [27,с.251-285; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Однак слід зауважити, що поодинокі спроби його дослідження були здійснені в радянський час дослідником Я. Ісаєвичем [39,с.102-104; 40,с.261-275; 41,с.13-23; 42,с.13-14].

По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць «З історії міжслов'янських зв'язків» в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище, є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно-слов'янської релігії, культури, передусім польської та чеської[36,с.4-36; с.55-63].

Слід наголосити на необхідності дослідження спільних літературно-християнських надбань, які характерні для східно-слов'янських та південно-слов'янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов'ян з «старогалицькою народністю», наголошував Я. Ісаєвич, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов'ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Галицької Руси[42,с.13].

Порівняно краще вивчені релігійні контакти Галичини з Велико-Моравською державою та Чехією[62,с.23-42; s.82-95].

Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої України-Русі були добре відомі в Польщі в X-XII століттях[69,p.225]. Протягом XII-XIII століть прослідковуються великі релігійні взаємопроникнення Галичини з Польщею[40,с.261-275].

Протягом тривалих століть давньоукраїнські джерела використовували при написанні польської історії такі польські історики та хроністи, як Я. Длугош, М. Стрийковський, які намагалися показати славетні сторінки староукраїнської

християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою[59,с.36-37]. Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Галичини з ближніми землями Польщі. Власне ця Галицька земля відіграла велике значення у культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом заходу в Галицькій землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа[58,с.461].

Успенський собор в Галичі має певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом країн Центральної та Західної Європи. На утворення галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико-Моравською державою (кінець IX - поч. X ст.)[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258; 54,с.22-23].

Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття була збудованаа у велико-моравських традиціях - ротонда з трьохчвертною аспидою [39,с.102]. Подібні за планом ротонди споруджувалися в Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступніх століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі[83,s.38-44; s.75-77].

Характерно, що Пятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві. Такі ротонди мають всі ознаки велико-моравських одно типів[70,s.223-224].

Слід наголосити, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно)[54,с.24].

З велико-моравськими традиціями можна пов'язати горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X-XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258; 85,s.134-158].

Можна припустити, наголошує І. Могитич, що церкви-ротонди в Галицькій Руси виникли, напевно під впливом архітектури Чехії. Взаємозв'язки східних та західних слов'ян в сфері ранньо-

середньовічної архітектури були різнобічні, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Русь-Україну [78,s.204-210].

Характерно, що таке наше світобачення корелюється з ходом історичних подій та джерелами[36,с.4-36; с.55-63].

Візантійські джерела VI-X століть нашої ери, такі як праця Костянтина Багрянородного «Про управління імперією», наголошує про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації Галичини. Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі. Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фортія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Прикарпатті та Подністров'ї. Німецький вчений Ф. Загіба вважає, що велико-моравські, паноснські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава пиширювали християнство по всій Центральній Європі[54,с.25].

Французький вчений В. Карташов вважає, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави[81,p.213-214]. В документі папи Йоана XIII 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Пражського єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та Руси, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї[76,s.23-51].

В праці Костянтина Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно свідчень Костянтина Багрянородного: «Велика чи Біла Хорватія була в постійній сфері релігійного впливу Візантійської імперії у VI-X століттях»[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258; 48,с.78].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття. Та в 869 році ситуаці змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі[75,p.75-76]. Однак в подальшому, невикликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом римських християнських місіонерів, які створили єпископський центр в Перемишлі [5,с.375-376], і в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258; 67,с.22].

Можна наголосити, що на території Прикарпаття та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються з перемишльському замку, які провів А. Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овані аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які похожі на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньо-християнську культову споруду (церкву). Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотирьохкутний фундамет будівлі, яка як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденцієя. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу[77,s.12-18]. Одним із яскравим витвором Перемишлського церковного двору є так зване Галицьке євангеліє, яке написане на сербо-ховатійській мові і разом перемишльським князівським та єпископським двором переїхало в новий центр Карпато-Дністровської держави в 1141 році, місто Галич, про що засвідчує запис у Галицькому євангелії під 1144 роком[35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258: 36,с.4-34; 40,с.74].

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сяну та Дністра дають право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія з столичним центром Перемишлем уже на початку X століття була християнізована місіонерами з Західної Європи [35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258; 36,с.4-34].

Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилося під впливом Пражської єпископії. Її приходи знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях[56,с.23-47].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, однак проливає світло на питання західнгого християнського впливу на релігію, літературу та культуру стародавньої Галичини IX-X століттях[68,с.127-128].

Роль такого впливу повинна була йти до свого реального і конкретного завершення. Як засвідчують джерела, перша реальна спроба унії церков в Галичині відбулась в час правління першого галицького короля Коломана. В цей час правляча еліта Галичини і Угорщини, бояри зуміли організувати волевиявлення усього галицького народу, як і «посадження Коломана на короля Галичини і злучення Руської церкви з Римською»[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41], згід стародавніх галицьких»[89,с.257-265].

Отже утворення Галицького Королівства, підніс символізм Галичини, на найвищий політичний європейський щабель в державному, господарсько-економічному та культурно-християнському розвитку Карпато-Дністровської цивілізації [37,с.130-142; с.97-126; с.4-41]. Очевидно не пустивши в Галичину папського легата, Андрій II добре зрозумів, що вона передчасна і впроваджегння її насильницьким шляхом підриває владу його сина Коломана[19,с.32-33].

Однак галицький король Коломан міцно тримався на престолі, і для свого утвердження робив все, щоби галицька знать допомагала йому реформувати Галичину за західно-європейським зразком в Галицьке Королівство.Характерно, що серед галицьких як світських так і духовних феодалів у галицького короля Коломана I було багато галицьких прихильників. Одним із них - папа римський Інокентій III, який

першим стоїть біля процесів утворення Галицького Королівства в січні 1215 році[37,с.130-142; с.97-126; с.4-41] та його включення в політчину систему Союзу Католицьких держав[74,р.84].

З цього приводу російський історик М. Карамзін зауважував: «що утворення Галицького королівства, і встановленя порядку і широких торговелиних відносин з Західною Європою, задовільняли галичан, і вони дійсно всі були уже задоволені своїм королем Коломаном, який тихо сидів у своєму галицькому замку з воєводами і галицькими боярами. В цей же час у Галицькому Королівстві проходили процеси, які привели до утисків Православної церкви, про що наголошено у Воскресенському літописі: «Угри вигнали з церкви єпископа та попів, а латинських привели служити»[47,с.24-51].

Це викликало великий гнів, який привів до повстання проти прихильників релігійної унії [33,с.229-258].

Російський дослідник В. Татіщев з цього приводу вірно наголошував, що вигнання православних священників і єпископів було справою рук галицьких католиків бояр, які улестливо догоджували своєму королю Коломану[64,с.188-189]. Такі дії і завадили унії Православної церкви з Римською[33,с.229-258; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Дослідник І. Крип'якевич з цього питання зауважував, що угорський король Андрій ІІ досягнув успіху в питанні утворення Галицького Королівства[49,с.89]. Сам факт утворення нового Галицького Королівства у Центрально-Східній Європі ізолювало Русь-Україну з заходу[20,с.62-65], однак це сприяло релігійному діалогу католицького та православного світу в 20 роках XIII-го століття[84,s.414-415; с.257-265; с.2-3; 33,с.229-258; 74,р.84-85].

Все це стало можливим оскільки галицькі бояри були тісно зв'язані економічними і соціальними узами з політичними і релігійними установами сусідніх католицьких держав, вагома суспільна верства, торгово-реміснича знать, була зв'язана своїми торговельними операціями з країнами західної Європи, шукала собі внаслідок релігійної унії вигідних ринків збуту своїх товарів, а тобто інтеграції у західноєвропейський ринок[79,s.45-48; 43,с.167-177; 72,NLV-NVI; s.23-35].

Підтвердження вірності наших висновків подаємо наступні документи: аннали і папські грамоти папської канцелярії, а

також деякі зовсім легендарні[80,p.164; с.95]. Із папських булл першої половини XIII століття папа Іннокентій III робитв все для швидкої унії Галицької церкви з Римською[82,s.23-35; s.414-415; 84,s.414-415; с.257-265; с.21-35].

Документи Секретоного Ватиканського архіву засвідчують, що адміністрація папи Іннокентія III робила усе, щоби схилити могутнього Галичину у бік політичної інтеграції з державами Західної Європи і релігійної унії зокрема[57,с.251; с.257-265; с.314,с.332; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Завершуючи розгляд зародження та становлення християнства в Галицькому королівстві в III - в першій половині XIII століття, наголосимо, що діяльність християнських конфесій, як візантійської так і католицької у продовж всієї історії Карпато-Дністровської цивілізації з III по XIII століття, засвідчена, як літописними джерелами так і археологічними дослідженнями, що дає право у висновок наголосити, що введена в найвищий політичний ранг незалежної європейської держави, головою Союзу Католицьких держав, папою римським Інокентієм III у 1215 році, стародавня Карпато-Дністровська цивілізація, як Галицьке королівство, у першій половині XIII століття розвивалось, як державна система, з двома рівноправними і користуючимися повагою у галицькому суспільстві конфесіями: візантійською та католицькою, релігійні взаємовідносини яких потребують подальшого наукового дослідження[28,с.225-276; с.214-251; 35,с.11-28; с.17-23; с.368-426; с.5-258].

Список використаних джерел та літератури:

1.Артюх В.С. Нові печерні пам'ятки середнього Подністровя. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів,1995.
Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.
2.Артюх В.С. Ранне-христианский пещерный храм на Днестре. Международный симпозиум по искуственным пещерам. - Киев-Одесса,1998.
Артюх В., Идзьо В. Возникновение христианства в Западной Украине в первых веках н. э. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т.XVI.
Ідзьо В.С., Артюх В.С. Утвердження християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.II.
Идзьо В.С., Артюх В.С. Археологические исследования на Среднем Днестре в контексте изучения перехода от язычества к христианству на Евроазийском континенте (май-сентябрь 2000 г.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.III.
3.Артюх В.С. Звіт про роботу експедиції Дністер. - Львів,1998.
Ідзьо В.С., Артюх В.С. Зародження та становлення християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Дрогодицького педінституту. - Дрогобич, 2000.
4.Артюх В., Ідзьо В. Скельна культова пам'ятка «Монастир». Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
Ідзьо В.С. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки "Монастир", що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Науковий Вісник УІК. - М., 2001. - Т.VI
Ідзьо Віктор. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Історія релігій в Україні. Матеріали XIV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів 11-14 травня 2004 р. - Львів «Логос», 2004.
5.Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М.,1989.
6.Бандрівський М. Сварожі лики. - Львів, 1992.

7.Бандрівський М. Схимницькі печери-келії на Рогатинщині. Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів,1995.
8.Баран В.Д. Памятники черняховской культуры в басейне Западного Буга. Раскопки 1957-1960 гг. МИА. - М.,1964. - №116.
9.Буданова В.П. Готы в епоху великого переселения народов. - М.,1990.
Тищенко К. Відгомін Готської держави. Урок Української. - К., 2004 - №4.
10.Винокур И.С. Некоторые вопросы культуры черняховских племён. Соватская Археология. - М., 1969. - №1.
11.Винокур І.С. Історія та культура черняіхівських племен II-V століть нашої ери. - К., 1972.
12.Винокур І., Горішний П. Бакота. - Кам'янець-Подільський, 1994.
13.Вилинский С.Г. Сказание черноризца Храбра о письменах славянских. - Одесса, 1901.
14.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури. Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історї релігії в Україні. - Львів,1995. - Т.І,.
Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство, ранньослов'янська державність і зародження та становлення християнства на території України. - Львів «АРІ», 2001.
Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
15.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури. Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історї релігії в Україні. - Львів,1995.Т.І.
Ідзьо В. Готи і гепіди і Галичині. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.ІХ.
16.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури. Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історї релігії в Україні. - Львів,1995. - Т.І.
Ідзьо Віктор. Готи і геріди в Галичині. Наукові Записки Інституту Народознавства НАН України, Івано-Франківського Краєзнавчого музею. - Івано-Франківськ. Видавництво «Лілея НВ», 2006. - Випуск 9-10.
17.Войтович Л. Готи на території України: результати досліджень на початок XXI століття. Археологічні дослідження Львіського університету. - Львів, 2008. - Випуск 11.
18.Вольфрам Х. Готы. От истоков до середины VI века. - СПб., 2003.
19.Грушевський М.С. Історія України-Руси. - К., 1991. - Т.III.

20.Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества.- Львов, 1853-1855. - Т. III.
21.Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М.,1964.
22.Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. До питання локалізації Прикарпатських хорватів. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150 - ти річчя виявлення Збруцького «Святовида». Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, селі Гримайлів. - Львів, 1998.
23.Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. До питання локалізації Прикарпатських хорватів. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150 - ти річчя виявлення Збруцького «Святовида». Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с.Гримайлів. - Львів, 1998.
24.Ідзьо В.С. Вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу і слов'янської державності. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.
25.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - №5.
26.Ідзьо В., Марченко Г. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи у кінці І тис. до н. е. - І тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997.-№6.
Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150 - ти річчя виявлення Збруцького «Святовида». Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с.Гримайлів. - Львів, 1998.
27.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано - Франківськ «Нова зоря», 1999.
28.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство, ранньослов'янська державність і зародження та становлення християнства на території України. - Львів «АРІ», 2001.
Ідзьо Віктор. Раннньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. - Львів «Сполом», 2004.

29.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002.
Ідзьо В. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). «Українознавець». - Львів, 2005. - Ч.I.
Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. - «Українознавець». - Львів, 2006. - Ч.II.
Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Львів «Логос», 2006. - Книга I.
30.Ідзьо В. Стародавний печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2011. - Т.XVI.
31.Ідзьо В. Готи і гепіди і Галичині. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
Ідзьо Віктор. Готи і геріди в Галичині. Наукові Записки Інституту Народознавства НАН України, Івано-Франківського Краєзнавчого музею. - Івано - Франківськ. Видавництво «Лілея НВ». - 2006. - Випуск 9-10,
32.Ідзьо Віктор. Візантійська література та культура IV-XV століттях. - Львів «Сполом», 2008.
Ідзьо Віктор. Візантійська християнська держава в IV-XV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011р.
33.Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга- Прес», 2007.
34.Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III - XII ст). - Львів «Камула», 2005.
35.Ідзьо В. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (III - XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.X.
Ідзьо В. Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно - історична спадщина Наддністрянщини. - Івано-Франківськ. «Лілея - НВ.», 2001.

Ідзьо Віктор. Господарсько-економічне та культурно-релігійне становлення Галичини в III-XIII століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013р. – 368 - 426.
Ідзьо Віктор. Зародження та становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
36.Ідзьо Віктор. Стародавній Перемишль (IX-XIIст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів «Сполом», 2010.
Ідзьо В. Українсько-чеські політичні та релігійно-культурні взаємовідносини в X-XIII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.Х.
37.Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. Прикарпатський Вісник НТШ «Думка». - Івано - Франківськ, 2008. - №3.
Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Львів «Сполом», 2009.
38.Иконников В.С. Опыт русской историографии. - Спб.,1897. - Т.I-II.
39.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М., 1973. - №1.
40.Исаевич Я.Д. Из истории культурных связей Галицко-Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М.,1974.
41.Ісаєвич Я.Д. Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму. - К.,1994.
42.Ісаєвич Я.Д. Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму. - К.,1994.
43.Линниченко Н.И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. - К., 1884.
44.Лихачёв Д.С.Повести Временных лет. - М.,1950. - Ч.1-2.
45.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж,1959. - Т.I.
46.Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1991. - Т.2-3.
Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж, 1959. - Т.I.
47.Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1991. - Т.2-3.
48.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви.- Париж,1959. - Т.I.

49.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К.,1984.
50.Марченко Г.Ю, Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці І тис. до н. е. - початку І тис. н. е. Перевал. - Івано - Франківськ, 2000. - №1.
Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці І тис. до н. е. - початку І тис. н. е. Історія релігій в Україні. Праці Х Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Східної Європи. Історія релігій в Україні. Праці XIII - ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20 - 22 травня 2003 року). - Львів «Логос», 2003.
51.Махновець Л. Про автора Слова о полку ігоревім. - К.,1987.
52.Мацкевий Л.Г. Звіти про роботу Прикарпатської експедиції за 1992-1993 роки. - Львів, 2004.
53.Мельник Е.Н. Следы мегалитических сооружений в некоторых местностях Южной России. Труды VI Археологического съезда. - Одесса,1886.
54.Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'янпи Х-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. - К.,1994.
55.Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-ческого влияния на литературніх памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М.,1933. - №8-9.
56.Пастернак Я. Старий Галич. - Краків,1944.
57.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ,1999.
Руський літопис. - К., 1989.
58.Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. - В кн.: Славяне и Русь. - М.,1968.
59.Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М.,1966.
60.Руський Літопис. - К.,1989.
61.Симонович Е.А. О культовых представлениях населения юго-западных областей СССР в поздне-античный период. Советская Археология. - М.,1978. - №2.
62.Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности. Коментар, перевод. И.Рогова. - М.,1971.
Floria B.N. Vaslavska legenda a borisovskoglebovsky kult.-Ceskoslovensku casopis historicku. - Praha, 1978. - №1.
63.Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - Петроград, 1917, - Кн.II-Ш.

64.Татіщев В.Н. Российская История. - М.,1964. - Т.III.
65.Тимощук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.I.
66.Тимощук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - №1.
67.Томашівський С. До Історії Перемишля та його єпіскопської катедри. Записки ЧСВВ. - Варшава,1927.
68.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим-Ню-Йорк,1965.
69.Analecte Cracoviensia. Kracovie,1975. - Vol.7.
70.Biuletyn historii sztuki, 1962. - №2б.
71.Byzantinoslavica,1930.- R.II.- S.V.2.
Byzantinoslavica,1930.R III. - S.V.2.
72.Vericus et fratres suicorumgue concives latini. Theiner,1864. - T.1.
Monumenta Poloniae. - Lwow, 1878.T.III.
73.Wolfram H. Geschichte der Goten. - Munchen,1979.
74.Huielard-Breholles Examen dechates de l'Eglise Romaine contenues dans les roulleaux de lluny. - Paris, 1865.
75.Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. - London 1949.
76.Zagiba Fr. Zur Geschichte Kyrills und Methods und der beyrischen Ostmissien Jahrbucher bur geschichte Ostenropas.1961.
77.Zaki A. Na szlaku wykopalisk. "Slowo Powszechne". -Krakow,1960. - N18/6.
78.Kissene Nagypal J. A karcsai reformatus templom helyreallitasa. - Muemlek vedelem,1971. - K.15. - N41.
79.Kunasiewiz. Przewodnik po kosciele Bozego ciata otza. Dominicanow we Lwowe. - Lwow, 1878.
80.Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel, t. (1235-1260). – Pest, 1869.
Описание Киево-Софийского собора и Киевской киевской иерархии. - Киев, 1925.
81.Macartney C.A. The Magiars in Ninth Centure. - Cambridge, 1930.
82.Monumenta Poloniae. - Lwow, 1878. T.III.
Ropell. Geschichte pollens. – Berlin, 1897.- T.I.
83.Ochrona zabytkow. - Warszawa, 1961.- R.14. - Z.1/2.
Sztuka polska przedromanska i romanska do schylku XIII wieku. - Warszawa,1971.
84.Ropell. Geschichte pollens. - Berlin, 1897. - T.I.
Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII сті. - Івано-Франківськ,1999.
Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). - К., 1884.
85.Surovy B. Arxitektura svedectvi dob. - Praha, 1977.

РОЗДІЛ XV.

Галицьке королівство у 1215-1221 роках

Утворення Галицького королівства в 1215 році, це епохальна подія в історії давньої Карпато-Дністровської цивілізації, яка визначила у XIII столітті європейський розвиток та європейську особливість галицького-українського народу на його подальшу вісімсотлітню історію[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Привертають увагу в контексті дослідження утворення Галицького королівства і процеси першої унії Галицької церкви з Римською, його вступ у 1215 році в Союз Католицьких держав, сама підготовка цього епохального акту, який засвідчений в документах Секретного Ватиканського архіву, починаючи з 1202 року, яка у тій чи іншій формі була реалізована папою римським Іннокентієм III в 1204-1205 роках[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Однак, несподівана смерть володаря Руси-України великого Романа в 1205 році, малолітність спадкоємців великокнязівського престолу, феодальна війна в Руси-Україні, протекторат над Галичиною і Волинню угорського короля Андрія II та краківського князя Лешка білого, заставили після з'їзду великої княгині Анни з угорським королем Андрієм II в 1206 році в місті Сяноці, після якого король Аднді́й II отримав титулярну суверенність, і почав офіційно титулувати себе: «**Galiciae Lodomeriaegue rex**», дозволило папі римському Іннокентію III, більш активно включитися в релігійні та політичні справи в Галицькому князівстві, розвинути на землях давньої Карпато-Дністровської цивілізації ідею, як політичних так і релігійно-унійних процесів[25,p.95-97; p.98; 27,p.227; 44,p.163].

Однак династія чернігівських князів Ігоревичів, яка претендувала на правління в Галицькому князівстві, з самого свого правління в Галичині влаштувала між собою міжусобиці, показала себе нікчемними правителями, що дозволило угорському королю Андрію II через посередництво галицьких бояр, втрутитися активно в галицькі справи. В 1208-1209 роках його воєвода Бенедик зайняв Галич, і як засвідчують угорські джерела, папа римський Іннокентій III почав вживати заходів,

щоби приєднати Галичину, як до політичної так і до релігійної унії[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Як вважав, опираючись на аналіз ватиканських, угорських, польських джерел дослідник Микола Чубатий, ініціатором релігійної унії з подальшим утворенням політичної інфраструктури Галицького королівства, на землях Карпато-Дністровської цивілізації, був папа римський Іннокентій III, а угорський король Андрій II, польський князь Лешко з галицькою аристократією та галицькою релігійною організацією, єпископами та боярами, торгово-ремісницою знаттю орієнтованою торгівлею на країни Союзу Католицьких держав, лиш знаряддям чи виконавцями політчиних та релігійних планів папи[22,с.11-12].

Досконало знаючи унійні плани папи Іннокентія III, угорський король Андрій II вирішив використати політичний проект з утворення Галицького Королівства та унійний проект злучення Галицької церкви з Римською в інтересах свого королівського дому і висунув на галицький королівський престол свого сина Коломана[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

До унійних планів папи Іннокентія III був також долучений і краківський князь Лешко білий, оскільки в цей же час папа Іннокентій III реформував і зміцнив як політичну організацію так і католицьку церкву в Польщі, підчинивши її своєму плану щодо унії в Галичині Власне тому Польща теж висунула на престол Галицького королівства свою кандидатуру, краківську княжну Соломею[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Свідченнями такого системного плану папи Інноакентія III з питання утворення Галицького королівства та унії Галицької церкви з Римською є дослідженні нещодавно джерела з Секретного Ватиканського архіву. В першу чергу, привертають увагу у вивченні цієї проблеми листи папи Іннокентія III до угорського короля Андрія II, другі до галицьких духовних тиа світських можновладців написані в 1205 та 1207 роках[35, 3195; 3196].

Про серйозність намірів папи Іннокентія III з питання церковної унії та утворення Галицького королівства, угорський король Андрій II дізнався із високого рівня посольства, яке прибуло в Угорщину в кінці 1207 року. Посланець папи Іннокентія III,

легат, кардинал-пресвітер Григорій, що прибув від папи римського Іннокентія III до угорського короля Андрія II, був одним із найвизначніших і найдовіреніших людей з оточення папи Іннокентія III, його особистим дорадником. Як бачимо із джерел Секретного Ватиканського архіву, за час з 1202 по 1207 роки його підпис був на 19 буллах папи Іннокентія III, що засвідчує «Реєстр Потаста», який був складений після смерті Іннокентія III. Як бачимо із листа папи Іннокентія III, він доручив кардиналові Григорію: «реформувати угорську церкву та підготувати в Галичині справу релігійної унії»: «**Innocentius III Gregorium legatum suum denuo in Hungariam et Rutheniam mittit**»[35, 3195, 3196; 36,s.54; с.12].

Із листа папи Іннокентія III до угорського короля Андрія II від 1207 року чітко вказувалось: «**що Галичина повинна за його стараннями піти шляхом сусідньої Болгарії, Сербії та Візантії. Власне в Галичині, де сьогодні сягає угорський політичний та католицький вплив, повинно бути створенна унія, а Галичина, повинна вирізнитися із руського загалу, тобто вона повинна скласти окрему унійну державу - Галицьке Королівство»**[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

В своєму надзвичайно таємному листі до угорського короля Анрія II папа Іннокентій III наголошував: «**Nonne absonum esse videtur, ut pars soli suo non congruat et singularitas a suo discrepas universe**»[46,№197; с.13].

В цей же час в Галичині, як виразився Галицько-Волинський літопис: «були беззаконня і галицькі повстання». Як засвідчують джерела з Секретного Ватиканського архіву, папа Іннокентій III знав про стан політичних справ в Галичині все, тому посольство кардинала Григорія, яке виїхало з Риму в жовтні 1207 року і прибуло в Угорщину на початку 1208 року мало тільки одне завдання: «**спонукати більш рішуче діяти угорську церкву, угорського короля Андрія II в плані утворення релігійної унії та політичної організації Галицького королівства. Власне після наказу папи Іннокентія III, угорський король Андрій II військовим походом воєводи Бенедикта, розпочав свою політичну та релігійну діяльність в Галичині**»[22,с.14].

Таким чином, посольство кардинала Григорія поклало початок процесам Першої Унії Галицької церкви з Римською. Отже за

період за 1207-1214 роки, коли папа римський Іннокентій III започаткував проект політичної та релігійної інкорпорації Галичини в західно-католицький світ, Союз Католицьких держав, ми бачимо сильне зміцнення політичних та торгово-економічних позицій проугорської чи католицької партії галицьких бояр. Очевидно угорські королі надали галицьким боярам такі самі права, які мали угорські магнати[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Дослідник М. Чубатий вірно зауважував, що: «галицьким боярам мусіла імпонувати свобода угорських магнатів, яка мала своє завершенє в «Золотій буллі» виданій королем Андрієм II у 1222 році. Отже поступово з 1206 року галицькі бояри симпатизують політичному та культурно-релігійному устрою Угорського Королівства і переймають всі як церемоніальні так і політичні його традиції. Галицькі бояри радо дають згоду в 1214 році на утворення в себе, по угорському політичному, законодавчому та культурно-релігійному зразу, Галицького Королівства з угорським принцом на чолі, який у 1215 році з волі папи Іннокентія III, стає галицьким королем і стає виразником релігійної унії Галицької церкви з Римською за умов збереження їхнього грецького обряду». Власне за таких релігійних та політичних ініціатив папи римського Іннокентія III, як засвідчує сукупність проаналізованих джерел з Секретоного Ватиканського архіву, було створенне підгруня для утворення на Різдво Христове 1215 року, Галицького Королівства та релігійної унії Галицької церкви з Римською[22,с.15; 25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Сьогодні у 2015 році, ця 800-літньої давності історична подія, особливо потребує ретельного наукового переосмислення та дослідження, оскільки Галичина та вся Україна, як асоцаваний член, стоять на порозі вступу в Європейський Союз, тому ця епохальна для Галичини і всієї України, подія, яка відбулася 800 років тому, знову має бути науково досліджена[6,с.107-126; с.212-214]. Слід наголосити, що історично, процес утворення Галицького Королівства пов’язується з вокняжінням галицького боярина Володислава Кормильчича з волі угорського короля Андрія II. Коли угорський король Андрій II воював у своїй країні, у 1213 році галицький боярин Володислав Кормильчич вокняжившись, настільки укріпився в Галичині, що зумів відбити напад не тільки руських князів, але й могутнього краківського

князя Лешка, який був змушений виступити проти боярина Володислава[9,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167; с.62-67].

Рис. 1. Ініціатор утворення Галицького королівства краківський князь Лешко Білий. Худ. Ян Матейко.

Як стверджує Галицько-Волинський літописець: «Не змігши прийняти Галича, князь Лешко краківський звертається у листі до угорського короля Андрія: Не гоже боярину князювати в Галичі. Та візьми-но дочку мою за сина свого Коломана і посади їх в Галичі»[17,с.729-731]. Зміцнення позицій боярина Володислава сильно налякало польського князя Лешка і він був змушений усувати боярське правління в Галичині[6,с.107-126; с.212-214].

Рис. 2. Давній герб Галицького князіваства до епохи утворення Галицького королівства в 1215 році та офіційної коронації Коломана на короля Галичини.

Рис.3. Карта Галицького князівства XII-XIII століть.

Рис. 4. Печатки бояр Галицького князівства з гербом, галкою, із галицького скарбу XII-XIII століть.

Згідно з польськими джерелами мешканці Кракова теж повстали проти свого князя, оскільки він був властолюбивим, свавільним і не рахувався з голосом краківської громади.

Отже, як викладено в його біографії Лешко I білий, роки життя 1186 - 23 листопада 1227, польський князь з династії П'ястів. Він був сином Казимира II справедливого. У 1194-1202 роках був князем Сандомирський, та князем Куявії. У 1194-1198 роках, 1201-1202 роках та 1221-1227 роках, Лешко I білий був великим краківським князем. Після смерті батька в 1194 році втратив Краківське князівство, яке йому вдалося повернути завдяки підтримці духовенства. Був змушений віддати Мазовію і Куявію у володіння своєму брату Конраду мазовецькому. У 1195 році князь Лешко краківський дістав допомогу від князя Романа Мстиславича у битві над Мозгавою проти Мешка III Старого. 1199 року князь Лешко допоміг Романові захопити Галичину. У 1205 році військо князя Романа Мстиславича пішло на поляків. Військо Лешка I білого та його брата Конрада мазовецького розбили Романове військо у битві під Завихостом де Роман Мстиславич загинув. У 1214 році у Спиші (Словаччина, північ тодішнього Угорського королівства) краківський князь Лешко I уклав угоду (Спішська умова) з угорським королем Анрієм II, за якою, з території Галичини, утворювалася держава західно-європейського типу, Галицьке королівство, яке зразу, з волі папи римського Іннокентія III, входило до складу Союзу Католицьких держав[25,p.95-97; p.98; 27,p.227].

За згодою князя Лешка білого його зятя, угорського королевича Коломана, та його дочку Соломею бу ло в Галичі на Різдво Христовове від імені папи римського Іннокентія III було

проголошено галицьким королем та королевою. За цією ж угодою краківський князь Лешко І забирав собі частину прикордонних українських (руських) земель з центрами Перемишлем і Любачевим, від яких офіційно в 1219 році він відмовився «**на користь зятя галицького короля Коломана**». До кінція свого життя, а помер він у 1227 році, він був палким прихильником, про що засвідчено в листі папи римського Гонорія III, відновлення Галицького королівства та утвердження на престолі Коломана та Соломеї. Загинув князь Лешко під час походу проти князя Східного Помор'я, Святополка поморського в Гонсаві і був похований у Кракові. Його дружиною була княжна Гремислава з Луцька. Мав двоє дітей: Саломею, яка була галицькою королевою, дружиною галицького короля Комана і сина, князя Болеслава, який став після довгого часу суперництва з польськими князями, спадкоємцем батькового, краківського престолу[50].

Можна вважати, що наявність Галицької боярської республіки мало вплив на перебіг подій у Польщі, про що свідчить виступ краківських вельмож проти князя Лешка. Це змусило Лешка краківського негайно шукати вихід з тяжкого стану, який привів його до союзу з угорським королем Андрієм II разом з яким він почав втілювати план папи Іннокентія III по утворенні Галицького королівства та унії Галицької церкви з Римською [6,с.107-126; с.212-214].

Рис. 5, 6. Ініціатор утворення Галицького королівства угорський король Андрій II.

Пропозицію краківського князя про перетворення Галичини в окреме європейське Галицьке Королівство підтримав угорський король Андрій II, однак, без дозволу папи Іннокенія III він не поспішав, заміняти правління боярина Володислава в Галичині[9, с. 455, с. 596; с. 130-142; с. 161-167; с.62-67].

Рис. 7. Герб галицького князя Коломана 1214р.
Рис. 8. Карта Галичини.

Польському князю, на думку сучасного українського дослідника М. Ф. Котляра, довелось довго вести переговори, щоб переконати угорського короля Андрія II погодитися на «зухвалий перед усіма князями Руси» вчинок, внаслідок якого боярин Володислав Кормильчич буде усунений від влади в Галичині, а його син Коломан стане першим галицьким князем. Формально обидва володарі забезпечили підтримку Романовичам, які зайняли Володимир, як компенсацію за Галичину, що без їхньої згоди була поділена на Спіській нараді між Угорщиною і Польщею. Під час зустрічі короля Андрія II і князя Лешка краківського у місті Спіші у 1214 році був укладений договір, за яким трирічну польську княжну Соломею було обвінчано з п'ятирічним угорським королевичем Коломаном. Порада краківського князя Лешка і посадження принца Коломана на трон Галицького князівства сильно сподобалася угорському королеві Андрію II і він зразу вирішив впровадити в життя військово-політичний союз Угорщини і Польщі, і організував швидкий військовий похід на Галич. Боярин Володислав Кормильчич з своїми боярськими прихильниками, не зміг організувати відсіч угорсько-польській коаліції, оскільки значна частина галицьких бояр підтримала угорсько-польський проект і взяла участь у нараді у місті Спіші у 2014 році[9,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167;с.62-67]. Як наголошує в своїй праці «Королівство Галичини» Станіслав-Ролан Перфецький: «в 1214 році відбулася конференція у місті Спіші в якій брали участь угорський король,

краківський князь і вся галицька аристократія. На конференції був знайдений спосіб втілення планів папи Іннокентія III по утворенні Галицького королівства та унії церков»[15, с.91-92; 5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Як бачимо із свідчепння угорських і польських джерел роль галицької аристократії в XIII столітті в утворенні Галицького королівства велика. Тому з'ясуємо їх роль у цій доленосній для утворення Галицького королівства, галицькому епосі. Сувокупність історичних фактів показує, що галицька аристократія в XIII столітті була могутньою і домінуючою силою, яка взяла на себе всю відповідальність у формуванні власної держави західно-європейського типу, Галицького Королівства [5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Вивчення соціально-політичного та політичного ладу на території Карпато-Дністровської цивілізації, та його найвищому політичному витворі Галицькому королівстві в XIII столітті, зауважує К. Софроненко: «це і вивчення галицької аристократії, боярства, як правлячого класу, який кристалізував державу західно-європейського ти типу - Галицьке королівство. Правлячи на протязі віків, жупами Карпато-Дністровської цивілізації та держави Великої чи Білої Хорватії, стародавній політичний та торгово-економічний клас галицьких аристократів, жупани-бояри, зберегли свідомість свого стародавнього європейського походження, свою стародавню історію»[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Отже, як виразився визнаяний дослідник Карпато-Дністровської цивілізації, доктор історичних наук, академік В. Грабовецький: «галицькі бояри це багаточисленні стародавні князьки, що володіли слов'янськими округами Карпато-Дністровської цивілізації до злучення в єдине VI-X століттях Хорватське князівство, в XI столітті Галицьке князівство, в XIII столітті Галицьке королівство, у якому роль великого князя, в XIII столітті, галицького короля, була дуже незначна, що давало право усім цим князькам-боярам практично залишатись незалежними володарями від великокнязівської, з XIII століття королівської влади»[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Питаннями суспільно-політичного ладу Галицького королівства займалися такі визначні вчені, як Б. Греков, В. Пічета, В. Пашуто. Останній зокрема у своєму нарисі по історії Галицько-Волинської Руси в основному розглянув феодальну війну в Галичині, яка привела до утворення західно-європейського типу, Галицького Королівства в першій чверті XIII століття. У своєму доробку автор розглянув також питання соціально-економічного ладу Галицької держави, та чомусь зовсім не розглянув питання політичного ладу стародавньої Галичини і галицького боярства зокрема невідомо. Уперше питання про політичний лад стародавньої Галичини поставив у своїй роботі «Суспільно-політичний лад і право Київської держави» дослідник С. Юшков, однак ним питання були лиш поставлені, а відповедей на них не послідувало. У виданнях Інституту Історії А.Н. України 1953 і 1977 років питання політичного ладу Галичини теж не отримало ніякого наукового висвітлення. Ні один із авторів XX століття, зауважувала К. Софроненко, навіть не намагався ставити перед собою питання з‘ясування етногенезу політичних відносин в Галичині, і з’ясуварння етногенезу галицького боярства зокрема, тенденційно переписуючи «загально-руські» постулати і не враховуючи західно-євроепйські державні впливи в Галичині в нові монографії. Однак у тойчас коли радянські історики відхрещувалися від з’ясування цього питання, ним ще раніше цікавилися вітчизнані і європейські історики XIX-XX століття. Так Д. Зубрицький, І. Лінніченко, М. Дашкевич, І. Шараневич і П. Іванов приділяли з’ясуванню утворення Галицького королівства в XIII столітті, багато уваги. Однак дані історики сповнені патріотичного почуття надзвичайно багато приділяли уваги яскравішим подіям у історичних процесах, що проходили в житті новоутвореної держави західно-європейського типу, Галицького Королівства, що не давало їм можливості глибше заглянути у етногенез Карпато-Дністровської цивілізації та державності. Займалися з’ясуванням політичного етногенезу Галичини також історики Литви, Польщі, Угорщини, Чехії і Німеччини. Основна їх домінуюча концепція була концепція впливу сусідніх західних країн на Галичину в процесі утвореня Галицького королівства, як держави західно-європейського типу[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Інколи ці історики суперечили самі собі, зокрема угорські і польські, намагаючись одні перед одними привести аргументи першості політичного, економічного та особливо християнсько-релігійного впливу на утворення Галицького королівства. Польська історична література вважала, що польський вплив на проблему утворення Галицького королівства, був могутніший, що можна прослідкувати у шлюбах польських королів, князів з галицькими і українськими феодалами. Угорська історична наука стояла на аналогічних позиціях, доказуючи, що угорський вплив був значно потужніший, оскільки усі дружини галицьких і володарів були від угорського королівського двору і власне вони впливали на політичний устрій в Галичині. Вони вважали, що Угорська і Галицька держави були настільки дружні, що власне дружба і добросусідство угорців і поляків з галичанами дали можливість угорським королям, принцам та принцесам відіграти визначну роль в утворенні Галицького. Та однак, ні угорські ні польські історики констатуючи факти впливу на Галицьке королівство Союзу Католицьких держав не з'ясовували питання етногенезу Карпато-Дністровської та Галицької державності та її панівного класу боярства, зокрема[5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Однак угорські та польські можновладці залучаючи галицьку знать до реформування Галичини на західно-європейський зразок, здобули багато прихильників серед галицьких світських і духовних феодалів[6,с.107-126; с. 212-214].

Характерно, що знаменитий український історик М. Грушевський виводив державність галичан від хорватів, у подальшому вважав, що історична державність галичан склалась так, що принци з угорського дому очолили старогалицьку державність і перетворили її у європейське, Галицьке Королівство. Розвиток феодальних відносин у Галичині по західно-європейському зразку, давав право середньому класу галицьких феодалів змінювати собі володарів, однак зауважувала дослідниця К. Софроненко, з'ясування питання генезису цих відносин, як і самої галицької знаті треба починати з IV-VI ст. н. е., тобто з часу коли джерела уперше подають свідчення про римський, візантійський політичний вплив на Велику чи Білу Хорватію, державу яка, як наголошував дослідник Б. Греков,

внаслідок суспільно-політичної еволюції трансформувались у державність галичан, Галицьке князівство та держаінчть західно-європейського типу, Галицьке королівство. Ця нова західно-європейська державність постала на тердому грунті своїх могутніх політичних центрів, які відомі своєю родоплемінною знаттю починаючи з IV-VI століть, яка розвинула за європейським зразком феодальну державність у X-XIII століттях.

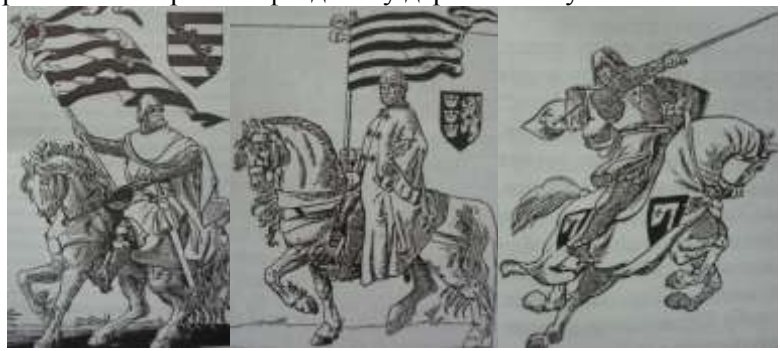

Рис. 9. Бояри «принци і барони» Галицького королівства.

Рис. 10. Рицарі Галицького королівства XIII століття.

Це пояснюється тим, що населення Галичини у супритиці західної та візантійської цивілізації розвивалось швидше вналідок передання із покоління в покоління передових економічних, політичних та культурно-християнських надбань своїх предків. Місцева родоплемінна знать Карпато-Дністровуської цивілізації, Галичини, галицьке боярство, здавна була володарями відкритих з нещодавнього часу археологічною наукою, городищ, селищ на спадкових родових слов'янських землях. В свій час торкаючись цього питання відомий вчений ХХ століття С. Юшков вважав, що основним типом феодального володіння у Галичині була «боярська сеньйорія» західно-європейського типу, де найбільш могутні бояри-сеньйори, мали своїх бояр-васалів, яким і давали землі на правах тримання. Однак розвиток великого землеволодіння в Галичині не привів до утворення одного могутнього політичного центру, біля якого би концентрувались усі володіння давньогалицьких (хорватських) феодалів. Процес утворення великих землеволодінь Карпато-Дністровської цивілізації, характеризується різним розмежуванням території галицьких бояр, що привело до децинтралізації земель, де великі олігархи, бояри, володіли землями фактично по своїх власних законах, які укладалися на великих вічах чи радах галицьких бояр. «Рада бояр» із стародавніх часів і являється виразником державного ладу в Галичині. Галицькі бояри, яких літописець ще називає «великими» були з поконвіку військововим, економічним та державним виразником в Галичині[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

У зв'язку з цим галицький дослідник ХІХ століття І. Шараневич, вірно вважав, що галицькі бояри як представники панівного і вільного клаву розпоряжалися своїм рухомим та нерухомим майном більш вільніше ніж бояри других княжінь, згіно своїх стародавніх законів вони посідають батьківські та дідівські двори, села, майно та рабів. Основним джерелом з яких галицькі бояри збільшували свої земельні латифундії були общинні землі, які вони захоплювали, а також приєднували пустопорожні землі Карпат, нижнього Подністров'я та Подунав'я. Окрім цього володіння галицьких бояр розширювались за рахунок тимчасових князівських дарувань, так званих «кормлінь», які ставали джерелом їхнього збагачення. Не

виключно, що надані князями землі за військову службу теж з проміжком часу ставали складовою частиною бояр. Така система землеволодіння, наголошував дослідник Ю. Готьє, давала право галицьким боярам бути політичною та економічною домінантою, чи фактичними володарями Галичини, земельні латифундії яких не могли і не мали права відбирати ні польські ні угорські ні пізніші руські князі. Таким чином, наголошував академік В. Готьє, хорватські бояри, що у 992-993 роках уперше були включені у склад Київської держави, абсолютно не втратили ні своїх земельних надбань ні своїх привілеїв у новій Галицькій державі і суспільстві, вони залишились повновласними володарями у своїх вотчинах визнавши васалітет що до нового галицького князя київської династії. На новому витку історії, галицькі бояри залишалися повноправними володарями Галичини, оскіфльки у XII-XIII столітті боярські землеволодіння, наголошувала дослідниця К. Софроненко, по своїй господарській та політичній могутності не уступали князівському домену, оскільки у цей час бояри володіли і такими ключовими містами, як: Звенигород, Перемишль, Теребовль, Плісенськ і рядом других. Галицько-Волинський літопис XIII століття, наголошує на тому, що бояри були володарями не тільки великих міст, але й замків навколо столичного центру Галича, що дає право наголошувати, що галицькі бояри постійно проживали у столичному центрі й займалися політичними справами Галицького князівства, з XIII століття Галицького королівства, чим і можна пояснювати їх таку постійну політичну активність. Галицькі бояри, як ми бачимо із джерел, абсолютно не зв’язані у XIII столітті з князівською дружиною і представляють окремий аристократичний клас, який сам має свої військові організації, вони тримаються осібно як від торгово-ремісничої знаті так і від народу і навіть від князівськї влади. Такі їх політичні привілеї давали право галицьким боярам часто змінювати князів, або переходити зі служби від одного князя до іншого. Зміна князів у Галичині не мала для бояр якогось особливого значення, вони постійно маючи велику політичну та економічну могутність часто проганяли неугодних своєму класу і пануванню князів. Однак при усій могутності по загальноприйнятих нормах феодального права, галицькі бояри, являлися васалами князя з

XIII століття галицького короля, і зобов'язані були йому особистою присягою вірності з ритуалом цілування хреста. Однак в Галичині інститут васальності з руськими князями не отримав широкого поширення. Галицькі князі, щоб хоч трохи тримати у покорі великих галицьких бояр, заставляли приносити бояр присягу на вірність, яка однак мала тільки формальне значення. Саму військову службу по відношеню до князя галицькі бояри теж несли постільки поскільки військова політика князя співпадала з загальними інтересами усіх галицьких бояр [6,с.107-126; с.212-214].

Фактично галицьке боярство, утворюючи собою найвищий політичний клас при особі князя, з XIII століття галицького короля, стояло біля кормила західно-європейського політичного життя. Галицькі аристократи, бояри, як представники правлячого класу намагалися вдосконалювати його і незмінному вигляді передавали з покоління в покоління. Свідчення джерел говорять нам, що самі великі бояри Галичини у XII-XIII столітті мали велику кількість своїх васалів, тримали на утриманні чисельні дружини, ополчення, полки, які несли у бояр постійну військову службу. Академік В. Пічета з цього приводу вірно зауважував, характеризуючи галицьких бояр: «у галицьких сеньйорів - бояр було дуже багато різноманітних васалів, які складали їхні дружини та ополчення». Таке політичне становище бояр Галицького Королівства XIII століття, наголошувала дослідниуця К. Софроненко, робило їх повновладними володарями земель, аналогічних по типу господарювання проглядаємо у сусідній Угорщині, Чехії та Польщі, тому не дивно, що угорські хроніки титулують галицьких бояр: «**prinzes**» «**barones**», а польські джерела «**magnates regni**». Вже в IX-X століттях в Галичині зароджувався інститут рицарства, а у XII-XIII столітті проходив його розквіт[6,с.107-126; с. 212-214].

Дослідник XIX століття М. Дашкевич вірно доводив, що хоча слово рицар вживалося не тільки у Галичині але й на Волині у розумінні суто українського слова витязь, однак у руському витязі Галичини слід бачити західно-європейського рицаря. Рицарство як інститут виникає на думку М. Дашкевича одночасно, як у всіх регіонах Карпато-Дністровської цивілізації та тільки в Галичині в XII-XIII століттях воно розвивається по

західно-європейському зразку. Порівнюючи права західно-європейських феодалів: угорських, німецьких, польських, чеських з правами галицьких бояр, дослідниця К. Софроненко наголошувала: «ми знаходимо у галицьких бояр їх тотожність із західно-європейським світом, оскільки, усі галицькі аристократи, володіли фактичним правом повновласного господарювання у своїх земельних володіннях, правом передачі своїх земельних володінь і рухомого майна по спадковості "по закону і заповіту», повною владою над населенням, що проживала на території їх володінь. Цілком очевидним є той факт, що інститут рицарства в Галичині був уже добре розвинутий до приходу Руси-України в Х столітті. Дослідник Б. Греков з цього приводу вважав, що галицькі бояри і їх васали, військові слуги, введені у рицарський клас і маючи рицарське право (Jusmilitare) проглядаються у військовій системі Галичини, уже з XI-XII століття. Факти з літописних джерел дають нам право наголошувати, що у першій половині XII століття посвячення в рицарі у Галичині було буденним явищем. Свідчення під 1146 роком розказують нам про події, коли київський князь пішов походом на волинського князя Із'яслава, а той звернувся за допомогою до угорського короля Гейзи, польського князя Болеслава, чеського короля Вацлава. Приїхавший на допомогу в Луцьк краківський князь Болеслав, як наголошує літописець: «багато бояр, та дітей боярських було посвячено в рицарство». Літописець зауважує, що тут же князь Болеслав «опоясав дітей боярських безлічі». Ті обставини, наголошувала дослідниця К. Софроненко, що великі галицькі бояри наприклад такі як Судислав, Доброслав, Гліб Зеремійович, Володислав Комильчич, Жирослав і другі мали свої рицарські полки, дає нам право наголошувати, що вони мало чим відрізнялися від угорських, чеських графів та баронів, чи польських магнатів. Однак як ми бачимо для боярського правління однієї військової структури було мало, щоби управляти Галичиною і постійно утримуатися на політичній арені їм потрібна була рада, чи дума, державна організація західно-європейського типу, Галицьке Королівство, яке ними було створено в Спіші у 1214 році за участю західно-європейських володарів, передусім, угорського і польського. Власне утворення на Різдво Христовке 1215 року, Галицького королівства, держави

західно-європейського типу, забезпечувало концентрацію їхньої політичної могутності. Дослідники відзначають, що боярська рада в Галичині відрізняється від князівської ради тим, що являється постійним політичним органом, який вирішує економічні та політичні справи усієї Галичини. Вона складається з галицьких бояр, великих земельних власників, єпископа, у неї входили тисяцькі, керівники гарнізонів по найбільших центрах Галичини, посадники по містах, дворські. Боярська рада в Галичині була постійним політичним органом, однак інколи збиралася на вимогу того чи іншого угрупування боярства, інколи по ініціативі чи бажанню князя, при цьому князь не мав права створювати раду не погодившись з боярами. Боярська рада у час свого функціонування очолювалась певними боярськими лідерами, такими як: Володислав, Судислав, Доброслав. Цим визначним боярам рада довіряла виконання своїх рішень і ведення зовнішньо-політичних економічних та політичних відносин. Усе це ми бачимо хоча би на прикладі двохрічного правління боярина Володислава Кормильчича, який присвоїв собі усі права князівської влади. Боярське правління Володислава на нашу думку є не випадковим явищем у галицькій історії у період феодальних воєн в Галичині. Якщо досконало і поетапно розглядати його як великого галицького політичного діяча XIII століття, то побачимо, що він був одним із впливових лідерів боярської галицької ради ще з 1200 року. Власне він був одним із ініціаторів запрошення волинського князя Роман на галицький престол, про що наголошує літописець словами Романа «ведуть ня галичани до себе на стіл», власне він Володислав Кормильчич вів усе управління Галичиною при князю Романі не рахуючись з особою останнього, що заставило владного князя Романа вигнати його на певний час із Галича. Вигнання князем Романом галицького боярина Володислава означало конфлікт з галицькими вельможами, за плечами впливового Володислава стояла рада великих галицьких бояр. Подальший хід історичних подій в Галичині дає нам право наголошувати, що і сам боярин Володислав Кормильчич став управляти в Галичі зі згоди боярської ради, яка висловила побажання йому її очолювати, що видно із факту, що Водислав Кормильчич стояв на чолі боярських полків, які на протязі року відбивали напади

волинських, київських та польських князів, заставляючи останніх з соромом залишати Галичину. Не дивлячись на те, що галицький боярн Володислав владно на протязі року сидів на галицькому престолі, його владу не признавали ні один із сусідніх володарів, окрім угорського короля та галицької боярської ради. У зв'язку з цим, осоромлений невдачами в галицьких кампаніях проти Володислава краківський князь Лешко дорікав угорському королю Андрію II: «не гоже бояринові княжити в Галичі». Правління боярина очевидно підривало авторитет князівські влади і в цей же час підносило в очах сусідніх володарів галицьких бояр. Здавалось би, що при таких обставинах, у час арешту Володислава повинно було б змінитися становишще і усієї борської ради, однак цього не сталося. Угорський король Андрій II посадивши свого сина на галицькому троні знову не став міняти у Галичині традиційного боярського укладу, віддав, як зазначають джерела «увесь наряд галичанам», залишивши бояр кристалізатором фактичної влади уже при галицькому королю Коломану I. Фактично, як ми це бачимо з джерез великий галицький боярин Судислав і його соратники були такими же як і Володислав Кормильчич правителями Галичини. Така ж ситуація залишалася при володарю Галичини Мстиславі Удатнім і Андрієві II. Боярська рада на чолі з Судиславом, як свідчать джерела, фактично правила Галичиною до тих пір допоки князь Данило Романович остаточно не утвердився в Галичині. Хід історичних подій по сувокупності джерел дає нам право наголошувати, що галицька боярська рада уміла політично маневрувати відносно політичних подій які складували у Галичині, залишаючись постійно при владі. Коли вона побачила, що орієнтування на угорського короля та Судислава у стосунках з князем Мстиславом стало неможливим, вона на укладаням стосунків з Мстиславом висунула другу кандидатуру боярина Жирослава, який проводячи дескридитацію Мстислава, підривав авторитет князівської влади, за це він удаляється від його особи, тоді його місце знову займає Судислав. Одним із останніх найвпливовішим керівником боярської ради до утвердження Данила в Галичі був Доброслав Судьїч. Він разом з усім складом боярської ради провів відкриту політичну демонстрацію проти князя Данила, явившись по визову князя верхом на коні в одній

нижній сорочці з галичанами, які супроводжуали його по князівському звичаю. Якщо б боярин Доброслав був одинокий у своїм рішенню, наголошувала дослідниця К. Софроненко, то звичайно був би покараний, та неодмінно за його діями стояла уся боярська рада, тому князь Данило мовчки переніс цю для князя образу. Цим і пояснюється, що усі галицькі князі, окрім Ігоревичів не дивлячись на інтриги бояр відповідали їм милостями, роздачею сіл, міст, угідь, цим і досягалось, що правда на деякий час менш більш мирне співіснування князів із боярами. Боярська рада утримуючи в своїх руках усю військову, політичну і адміністративну владу в Галичині намагаючись повністю підчинити собі князя. Це ми спостерігаємо уже у час князювання Ярослава Осмомисла. У послідуючі часи, бояри залишалися основною політичною силою як при руських так при іноземних володарях. Боярська рада виступала проти правителів Галичини, коли політика правлячого князя не співпадала з основною лінією боярської ради. Рада бояр вирішувала питання фізичного знищення князя, який її не влаштовував. Це видно уже у час Володимира Ярославовича, коли останній перестав рахуватися з боярами та їх радою, як зазначає літопис: «думати не любив з мужами своїми». Відносини настільки загострились, що бояри на раді постановили, що князь Володимир не зможе бути у подальшому галицьким володарем. Частина бояр висунула навіть пропозицію убити свого князя, але ця пропозиція не була підтримана більшістю присутніх бояр, однак таке рішення було одобрене та реалізоване щодо князів Ігоревичів, і останні за одностайним схваленням ради бояр були повішені перед ворітьми міста Галича. Рада бояр намагалася вбити і князя Данила поручивши боярину Філіпу у зв’язку з цим заманити князя до себе в Вишню, як це свідчить галицько-волинський літопис: «А Філіп безбожний зове князя Данила в Вишню, в цей же час створює боярську раду на убієніє його». Як бачимо із сувокупності фактів боярська рада зірко охороняла інтереси боярства, завжди ведучи з князівською владою двійну ігру, намагаючись всеціло підчинити її боярській раді і диктувати їй свою волю. Більше того боярська рада проводила свою політику не дивлячись на протидію князів. Так літописець розповідає, що князь Мстислав Мстиславович за дорадою бояр видав свою

молодшу дочку за королевича Андрія, ще раніше бояри втручалися у приватне життя князя Ярослава Осмомисла, а також його сина князя Володимира Ярославовича. Отже можна наголосити, що галицька боярська рада у продовж століть фактично була найвищим політичним органом Галичини і власне вона у Спіші ухвалювала рішення про утворення Галицького Королівства. Князівські літописці, сторонники сильної князівської влади, дуже слабо висвітлювали діяльність цього органу влади, прикриваючи його просто зневажливим терміном «бояри». Часта зміна князів у Галичині знаходить пояснення на запитання, чому були такі часті зміни князів. Без сумніву бояри контролювали це питання, це видно із свідчення коли боярин Судислав, щоб роз'єднати коаліцію князів під час облоги Галича звернувся до Олександра белзського: «піди від брата, дам тобі Галич», і останній послухався голову боярської ради і відійшов від Данила. Таким же чином рада бояр запрошувала на княжіння угорських принців, князів других земель. Сукупність свідчень дають право наголошувати, що монолітна сила бояр та їх постійно діячого органу давала їм можливість змінювати князівську владу відносно політичних потреб Галичини. Рада по суті була політичним центром, законодавчим і виконавчим органом галицького боярства. Раді бояр фактично підпорядковувалися і регіональні органи управління, бо як наголошувалось вище в раду входили бояри усієї Галицької землі, які на усьому її обширі займали усі ключові посади. Можна передбачити, що роздача посад тільки юридично оформлялась князем, насправді ж це питання вирішувалося внаслідок обговорення на боярській раді. Бояри утримуючи за собою адмінстративні посади не тільки намагалися прижиттєво закріпити їх за собою, але й передати їх спадково. Наслідування посад батьків-бояр, вважалось таким же правом бояр, як і наслідуанням земельних володінь. Поступово усі найбільш важливіші посади закріплювалися спадково за усіми найродовитішими боярськими кланами, що давало їм можливість зосереджувати в своїх руках усю адміністративну і військову владу[6,с.107-126; с. 212-214].

Літописець досить точно характеризує владу великих галицьких бояр: «бояри Данила собі князем називають, а самі

усю землю тримають». Історія взаємовідносин галицького боярства з князівською владою у Галичині у XII-XIII показує, що боярство залишалося впливовим постійно із-за економічної могутності та постійних землеволодінь. У зв'язку з цим польські та угорські хроніки називають галицьких бояр «баронами».

В одній із грамот угорського короля Бели IV адресованій князю Данилу бояри названі: «**Rusciae Baronibus**». Грамота угорського короля Андрія II від 1230 року називає галицьку боярську раду: «**ex onsilio baronum ae nobilium nostrorum**». Папська булла адресована у 1247 році називає бояр «**magnates regni**». Західно-європейські джерела характеризують нам галицьких бояр, як магнатів та баронів, а їхню раду-консіліум, як боярський парламент, тобто як такий, який ніколи не був князівською думою. Дослідниця К. Софроненко вірно наголошувала, що у Галицькому королівстві XIII століття рада бояр при галицькому королю, не стала королівською думою тому раніші князі і галицький король не міг нею управляти, любий володар руський князь чи угорський королевич, ставши володарем західно-європейського типу, галицьким королем, укладав з нею «ряд» - договір, що давало можливість боярам утримувати в Галичині постійну владу у продовж століть так і свої політичні та економічні привілеї. Згідно свілчнень сукупності джерел бачимо, що у час суперечностей між великими феодалами в Галицькому королівстві, галицьке боярство самостійно утримувло усю повноту влади не потребуючи князівської чи королівської опіки. Княжіння боярина Володислава в Галичині цьому яскравий приклад. У той час коли угорський король Андрій II воював у власній країні з власними вельможами Володислав настільки укріпився в Галичині, що зумів відбити напад не тільки руських князів, але й більш могутнішого краківського князя Лешка, що й заставило останнього на дипломатичний хід проти Володислава. «Не змігши прийняти Галича», наголошує нам літописець, князь Лешко краківський звертається листом до короля угорського короля Андрія: «Не гоже боярину князювати в Галичі. Та візьми но дочку мою за сина свого Коломана і посади їх в Галичі». Як бачимо зміцнення Володислава сильно налякало польського князя Лешка і заставило останнього дипломатичним шляхом усунути боярське правління в Галичині. Причин наполягати на

зміщенню Володислава у польського князя було предостатньо. Із свідчення польських джерел нам стає ясно, що жителі Кракова теж повстали проти свого князя. Можна вважати, що наявність Галицької боярської республіки мало вплив на розвиток подій в Польщі, що може говорити факт виступу краківських вельмож проти князя Лешко, що заставило краківського князя шукати швидкого виходу із тяжкого становища. І вихід був знайдений. Сама пропозиція краківського князя дуже сподобалася королеві Андрію, однак він розуміючи реалії не поспішав заміняти правління боярина Володислава в Галичині. Польському князю Лешку, як наголошує М. Котляр, довго прийшлось вести переговори, щоб уговорити угорського короля Андрія II. Однак внаслідок бажання бачити свого сина королем Галичини і довгі переконання в цьому феодальної верхівки Польщі, усе це дозволило угорському королю схилитись до угоди згідно якої, боярин Володислав мав бути усуненений від влади в Галичині. Утворення Галицького королівства на початку XIII століття, яке було одобрене галицькою аристократією, немов би знову на новому витку історії кристалізує державне ядро навколо Галича по західно-європейському зразку[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Рис. 11. Герб Галицького Королівства. Галка в золотій короні. З книги з О. Гвагніна. Хроніка Руської землі. - Краків, 1611р. Рис. 12. Сучасний герб Івано-Франківської області.

З проблем з'їзду у місті Спіші у 1214 року львівський дослідник Станіслав-Ролан Перфецький у книзі «Королівство Галичини» вірно наголошує: «Позаяк усі присутні галицькі аристократи, угорський та польський можновладці, були зацікавлені в унеможливленні майбутніх претензій князів Рюриковичів на галицький князівський трон. То ними спільно було вирішено заснувати нову галицьку королівську династію. Її початком ставав шлюб п'ятирічного угорського принца Коломана і трьохрічної польської княжни Соломії»[15,с.91-94; 5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Такий збіг обставин та розумна військово-політичнка дипломатія угорського короля Андрія II дозволила йому в цьому ж році 2014 році посадити угорського принца Коломана на галицькому престолі і проголосити галицьким князем. Таким чином у 2014 році Коломан стає князем Галичини. Оскільки Коломан, як князь у продовж другої половини 1214 року, князював у Галицькому князівстві за згодою галицьких бояр та народу, успішно проводив політичне та торгово-економічне зближення з Союзом Католицьких держав, тому на початку 1215 року, коли його правління в Галичі зміцнилось, папа римський Іннокентій III погодився у зимі, на Різдво Христове 1215 року, помазати його на короля. Як зазначаэ угорський літопис: «Остергомський архієпископ Іоаном, іменем папи римського Іннокентія III на Різдво Христове 1215 року, дав згоду на утворення Галицького королівства і коронацію галицького князя Коломана в кафедральному Успенському соборі Галича, на короля Галичини»[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Рис. 13. Центральна частина міста Галича в епоху утворення Галицького Королівства на початку XIII століття.

Рис.14. Успенський собор у Галичі в якому в 1215 році було короновано Коломана на короля Галичини.

Рис. 15. Галицька церква першої половини XIII століття у місті Галичі, як символ епохи утворення Галицького королівства. Рис. 16. Стародавній герб Галицького королівства - галка в короні на червоному полотнищі.

Утвердивши сина Коломана на галицькому князівському престолі, угорський король Андрій II від імені галицьких баронів «галицьких принців» та галицького і перемишльського єпископів звернувся до папи римаького Іннокентія III з листом - проханням створити Галицьке королівство і утвердити на престолі першим галицьким королем його сина Коломана та польську княжну Соломею: «**Novertit igitur Sancititas vestra, guod Halicienses principes et populous, nostrae ditioni subiesti, humiliter nobis postularunt, ut filium nostrum Colomanum ipsis regem praeficeremus**». В цьому ж листі було також висловлене

прохання Галицької церкви про унію з Католицькою церквою: «**in unitate et obedientia sacrosanctae Romanae ecclisiae perseveraturis in posterum**», наголосив у праці С.-Р. Перфецький [15,с.91-94; 5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Таким часом папа римський Іннокентій III отримавши в 1214 році, такого листа від угорського короля Андрія II, від претендента на королівський титут, галицького князя Коломана, обмікорковуючи його у продовж другої половини 1214 року, вирішив створити у 1215 році окрему центрально-європейську державу, Галицьке Королівство, а також створити унію Галицької церкви з Римською і включити Галицьке королівство і Галицьку церкву в Союз Католицьких дрежав. В кінці грудня 1214 на початку 1215 року папа римський Іннокентій III вислав до Галича всі королівські регалії: корону, скіпетр і кулю, а також штандарт Галицького королівства який складався з «червоного полотнища з чорною галкою в золотій короні»[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

З проблем коронації Коломана та його королівських символів, королівських регалій та державного стяга історик І. Драбчук в статті «Три корони» наголошує: «У Середньовіччі вважали, що син князя був князем від народження, натомість королем його мав визнати папа Римський. Тож, отримавши від нього корону, галицький правитель, з 1214 року князь Коломан, ставав повноправним європейським монархом. За тодішнім звичаєм, король не міг бути нічиїм васалом, а в разі нападу на його Галицьке Королівство інші королі мали надати йому військову допомогу. Саме її й потребував король Коломан в обороні від ворогів Галичини. Як видно з літопису, крім самої корони обряд коронації включав прийняття володарем інших ознак королівського сану - скіпетра і держави - тобто металевої (золотої) кулі з хрестом. З часу коронації у 1215 році літописець послідовно називає Коломана королем Галицького Королівства, хоча, незважаючи на прийняття королівських інсигній від папи римського Іннокентія III, галицький король Коломан залишився притиндентом і на Волинь, сподіваючись у цій своїй ініціативі на військову допомогу всього Заходу. Проте ставши королем Галицького королівства і домігшись такого титулу від папи

римського Іннокентія III, затвердивши свій герб, чорну галку в золотій короліській короні, король Коломан I розпочав свою діяльність, яка у своїй більшості маловідома. Можливо джерела Секретоного Ватиканського архіву, якщо колись до них доберуться наші дослідники, проллють світло на проблему утворення в 1215 році Галицького королівства та діяльності галицького короля Коломан…»[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

В цей же час попробуємо з'ясувати саму проблему згідно якої Естергомський архієпископ Йоан іменем папи римського Іннокентія III на Різдво Христове 2015 року, офіційно коронував князя Коломана на короля Галицького Королівства.

Слід наголосити що місто Естерґом, угорською мовою – «Esztergom», словацькою мовою - «Ostrihom», німецькою мовою - «Gran», місто в Північній Угорщині, що розміщене близько 50 кілометрів на північний захід від сучасної столиці Угорщини, міста Будапешта.

Рис. 17. Резиденція Естергомського архієпископа та угорського короля Андрія II в XIII столітті.

Від угорської назви «Esztergom» та німецької назви міста - «Gran», і походидить титул угорського архієпископа - Естергомського. Роміщене на південному березі Дунаю.

З X по середину XIII століття, який відомий в історичній літературі: архієпископ Естерґомський чи архієпископ Гранський.

В епоху коронування князя Коломана на короля Галичини місто Естергом був центром економічного, політичного та релігійного життя країни, фактичною столицею Угорщини, місцем коронації першого угорського короля Іштвана в 1000 році. Тут карбували перші угорські монети (дукати) з написом: «Regia Civitas, Stefanus Rex». В 976 році тут народився син Гези Вайк, що ввійшов у історію як святий Іштван-Стефан I, ім‘я ке він прийняв при хрещенні. В 1001 році його було короновано в Естерґомі. В період його правління було створено однойменний комітат і єпископство Естерґомське. Місто Естерґом є резиденцією глави Угорської Католицької Церкви архієпископа естерґомського (гранського), який носить титул примаса Угорщини і який в XIII столітті отримав право від папи римського Іннокентія III коронувати галицького князя Коломана на короля Галичини і утворення від іменемі папи римського, голови Союзу Католицьких держав - Галицького королівства. В середині XIII століття, у 1241-1242 роках міто Естерґом було знищено монголо-татарами[50].

Отже, як засвідчують угорські джерела, папа римський Іннокентій III доручив Естергомському архієпископу Йоану, примасу Угорщини, оскільки він мав право від Римської церкви на коронацію претендентів на королівський сан, здійснити в Галичі над галицьким князем Коломаном, що був володарем в Галицькому князівстві у 1214-1215 роках, урочистий обряд коронації. Архиєпископ Йоан прибув до Галича на свято Різдва Христового 1215 року і урочистим обрядом, іменем папи римського Іннокентія III, здійснив акт коронації галицького князя Коломана на короля Галицького Королівства, проголосивши князя Коломана королем Галичини. Львівський дослідник Станіслав-Ролан Перфецький в праці «Королівство Галичини» наголошує: «після того як князь Коломан був офіційно інтронізований, то з цього часу Галицьке князівство удостоїлося честі на всі решту віки називатися Галицьким Королівством. З цього часу Галичина долучалася до папських васальних територій услід за: Англією, Арагонією, Сіцілією, Данією,

Болгарією та Сербією»[15,с.91-94; 5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Як бачимо цей великий папа римський Іннокентій III, який дав Галичині статус Галицького королівства, західно-європейської незалежної держави і долучив у 1215 році Галицьке Королівство до Союзу Католицьких держав, достойний того, щоб у цій праці ми охарактеризували основні штриши його біографії та релігійно-політичної діяльності[12,с. 294-299].

Як засвідчують джерела, папа римський Іннокентій III (Innocentius III) як світська особа**,** був сином графа Трасімунда Конты та Клариси Скотті. Слід наголосити, що з родини Конті вийшло 13 римських пап, 3 антипапи, 40 кардиналів, одна королева Антієхії і Тріполі, 7 префектів Риму, 5 сенаторів, 13 полководців, як наприклад славний Торквато і його син Іннокент відомі з битви у Празі проти шведів[12,с.208-209].

Сам граф Лотаріо де Конті де Сеньї був племінником папи римського Климента III, що вплинуло на його духовну кар'єру. Майбутній папа римський Іннокентій III, граф Лотаріо де Конті де Сеньї народився у 1160 в місті Ананьї в Італії[12, с.294-299]. В подальшому, як граф Лотаріо де Конті де Сеньї, навчався богослов'я в Паризькому університеті і права в Болонському університеті. У вересні 1190 року, його родич папа римський Климент III призначив його кардиналом[12,с. 294-299].

Рис.18. Родовий і Папський герб герб графа Лотаріо де Конті де Сеньї - Папи римського Іннокентія III.

Таким чином, майбутній папа римський Іннокентій III є наступником папи римського Целестин III, про що засвідчують папсткі джерела з Ватиканського секретоно архіву. Початок понтифікату папи римського Іннокентія III почався 8 січня 1198, інтронізація відбулася 22 лютого 1198 року[12,с. 294-299].

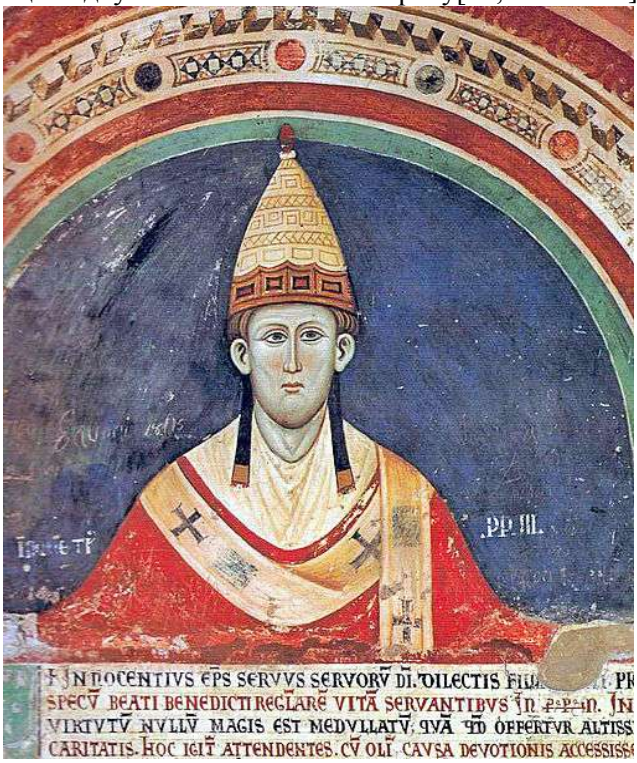

Рис. 19. Папа римський Іннокентій III.

Незабаром після свого обрання папа римський Іннокентій III підпорядкував римський муніципалітет владі папи (префект став папським чиновником). Він ініціював Четвертий хрестовий похід (1199-1204рр.), який 1204 році поклав початок Латинської імперії в Костянтинополі[12,с. 294-299].

Папа римський Іннокентій III підтримував створення у 1198 році в Палестині Тевтонського Ордена й надавав підтримку його першому Великому Магістру - Генріху Вальпоту. В 1204 році папа послав в Болгарію кардинала Лева, щоби той коронував Калояна «королем болгарів і валахів». В цей же час він відновив

духовну дисциплину в Польші. В 1207 році розпочав через посадництво угорського короля Андрія II та краківського князя Лешка Білого, переговори з галицьком духовенством та боярами по питанню утворення Галицького королівства та унії церков. У 1208 році папа римський Іннокентій III ініціював хрестовий похід проти альбігойців, тоді ж запровадив церковну інквізицію з місією проти альбігойців, призначивши її головою іспанця Домініка де Гусмана. У 1212 році папа римський Іннокентій III організував хрестовий похід дітей. Взаємовідносини папи римського Іннокентія III й Англії були складними. Після того, як папа наклав на Англію інтердикт у 1208 році і позбавив влади англійського короля Іоанна Безземельного у 1209 році, останній у 1213 році цілковито підкорився папі. Папа римський Іннокентій III заборонив Франції війну проти Англії, на що французький король Філіп II Август заявив: «Папі немає справи до того, що відбувається між королями». За це папа римський Іннокентій III наклав інтердикт на Францію. Англійський король Іоанн Безземельний домігся від папи Іннокентія III визнання «великої хартії вольностей», латинскьою мовою «Magna Charta» у 1215 році недійсною та відлучення баронів від Церкви. Васалами папи римського Іннокентія III визнали себе також цар Болгарії у 1204 році, король Арагону та король Португалії. Будучи з 1198 року опікуном Фрідріха II Швабського, папа римський Іннокентій III успадкував сицилійський престол і тимчасово підпорядкував собі Сицилійське королівство. В 1204 році папа римський Іннокентій III пропонував чи навіть коронував, що потребує ретельного вивчення Секретного Ватиканського архіву, великого князя Руси-України Романа Мстиславовича королівською короною[12,с. 294-299].

Таким чином, в подальшому, після довготривалих переговорів з галицькою аристократією які проходили з 1204 по 1205 роки з перевою у 1206 році, в подальшому з 1207 по 1214 роки, під кінець життя, папа Іннокентій III організував та утворив на Різдво Христове 1215 року Галицьке королівство, надав всі офіційні королівські регалії та організував, надавши на це право остригомському архієпископу Йоану, офіційну коронацію угорського принца Коломана на галицького короля наголошував у своєму дослідженні І. Нагаєвський: «і це засвідчує про

утворення Галицького королівства та укладення політичної та релігійної унії з Римом»[12,с.298]. Власне тому 15 листопала 1215 року урочисто відкрив Четвертый Латеранский собор, на який запросив і галицьке духовенство[12,с. 294-299].

Рис.20. Папа римський Іннокентій III.

Рис. 21. Великий князь Руси-України Роман Мстиславович.

Слід наголосити, Французький хроніст середини XIII століття Адберік з Труа Фонтен говорить, що великий князь Руси-України Роман, не дивлячись на те, що був коронований папою Іннокентієм III в 2004 році, не підтримував в подальшому папу римського Іннокентія III і втрутився у боротьбу за корону Германської імперії, підтримуючи гогенштавфенів проти вельфів яких очолював син імператора Фрідріха I Барбаросси, і напав на союзника вельфів польського князя Лешка в землях якого у 2005 році і загинув…[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Король Руси Роман виступив проти правлячих кіл Священної Римської імперії і папи римського Іннокентія III у час, коли в 1204 році у Західній Європі спалахнула війна за імператорську корону Священної Римської імперії. Західна Європа обливалася кров'ю, у самій Німеччині у боротьбу за неї вступили два великих угруповання гібелінів, які очолював Гогенштауфен Філіп

Швабський, син імператора Фрідріха I Барбаросси, що опирався на графів і баронів Східної Німеччини і його противник Оттон IV, син Генріха Льва і племінник Річарда Левове Серце, який опирався на німецьких магнатів нижнього Рейну і Вестфаллії. Його підтримував папа римський Іннокентій III. Сили були рівними і боротьба точилася довга і кровопролитна. У зв'язку із цією ситуацією будь-яка підтримка для однієї зі сторін мала вирішальне значення. У 1204 році папа римський Іннокентій III, знаючи, що великий князь Руси-України Роман Мстиславович планує вступити у війну на боці Філіпа Швабського, проводить з ним активні переговори, намагаючись привернути великого князя Руси-України Романа у свою коаліцію. У 1204 році папа римський Іннокентій III вирядив до нього своїх послів, які наполегливо переконували великого князя Романа прийняти королівський титул та католицтво, визнавши його в 1204 році королем всієї Руси-України. Папа римський Іннокентій III обіцяє за союз з Оттоном і Римською церквою великому князю Руси-України Роману королівську корону і титул короля Руси, а також різноманітні політичні вигоди від очолюваного ним Союзу Католицьких держав. З цього приводу галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький зауважував, що вступ великого князя Руси-України Романа у війну на боці сина імператора Фрідріха I Барбаросси, Філіпа Швабського дуже налякав папу римського Іннокентія III і він вживав усіх заходів, щоби розірвати цей союз. Слава військових перемог великого князя Руси-України Романа, як і його військової доблесті, наголошував дослідник, долетіла і до Риму, і мудрий римський папа Іннокентій III, розуміючи, що вступ у війну володаря Руси-України Романа на боці Філіпа Швабського може обернутися для нього катастрофою, вирішив відвернути великого князя Руси-України Романа від вступу у цю війну. До цього був долучений і краківський князь Лешко, та доводи останнього не були авторитетними для могутнього великого князя Руси-України, Романа. В цей же час папа римський Іннокентій III пильно стежив за подвигами Романа і, переконавшись у тому, що останній вступить у військовий конфлікт в Європі, вирішив дипломатичним ходом відвернути його від цього. У 1204 року папа римський Іннокентій III вирядив до нього своїх послів, які наполегливо переконували великого

князя прийняти королівський титул та католицтво, визнавши його в 1204 році королем всієї Руси-України. Обставини ці дуже важливі, адже ні один із володарів не удостоювався від папи римського Іннокентія III такої честі ні із країн північних, ні князі польські, ні князь Всеволод суздальський, якої удостоїв папа римський Іннокентій III великого князя Руси-України, Романа. Він, наголошував Д. Зубрицький: «молодий рішучий римський папа Іннокентій III підносить великому князю Руси-України Роману, королівську корону, бажаючи вінчати його на короля Руси, він римський папа Іннокентій III, хто садить і скидає з престолу володарів заходу, він, хто змушує іти весь західний світ на спасіння гроба Господнього - усе це значить, що великий князь Руси-України Роман Мстиславович повинен був бути великим і надзвичайно могутнім володарем Української держави від Карпат до Дніпра, усіх подвигів якого ми, очевидно, ніколи не знатимемо. Є тільки здогадки, що він з малим своїм військом переміг велике угорське військо, що змусило угорського короля укласти з володарем Руси-України вигідний мир «Любові і добросусідства». Його перемоги у Литві, над половцями, очевидно, були добре відомі папській курії і папі римському Іннокентію III зокрема. Власне вони і спричинили вручення останнім Романові королівської корони, відзначенням його діяльності як належної…»[5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Та володар Руси-України Роман Мстиславович, знаючи політику папи римського Іннокентія III у питаннях імператорського престолу в Німецькій імперії та щодо Візантії, і вигнання хрестоносцями його тестя імператора Олексія Ангела, вирішив підтримати у кровопролитній європейській війні претендента на імператорський престол від коаліції гібелінів, яку очолював Філіп Швабський[4,с.493].

Навіть пропозиція коронації чи коронація великого князя Романа на короля Руси, яка була влаштована послами, від імені папи римського Іннокентія III, не порушила вибору союзника. Французький хроніст XIII століття, засвідчуючи факт коронації папою римським Іннокентієм III, Романа на короля Руси, писав: «Король Руси по імені Роман вийшовши за межі своїх кордонів, намагався пройти через Польщу в Саксонію на з’єднання з

Філіпом Швабським». Характерно, що в Синодику монастиря Бернардинів св. Петра в Ерфурті теж є запис про те, що Роман король Руси:«**Romanus rex Ruthenorum dedit nobil xxx marcas**».

Слід зауважити, що Ерфурт один із великих торговельних центрів на шляху між північною і південною Німеччиною і у згаданий записом час був у володінні Філіпа Швабського. З приводу залучення короля Руси-України Романа Мстиславовича у західно-європейську політику Л. Гумільов зауважував, що король Роман Мстиславович, котрий одягнув королівську корону, як політичний діяч, більше був схожий на римського солдатського імператора III століття чи на тюркського еміра XV століття, ніж на могутнього слов'янського, західно-європейського короля. Але він намагався ним стати. Король Руси Роман намагався впровадити зміни у своїй державі й улаштувати її за західно-європейським зразком, тобто, на зразок герцогств-графств Аквітанії, Ломбардії чи Саксонії. Його приваблював їх уклад, він усе переймав від них, і якщо б його перемога з Гогенштауфенами була виграною, то Русь-Україна уже при ньому перетворилась би на європейське королівство схоже за політичною структурою на Чеське, Польське чи Угорське, та тоді перехід до католицизму уже у його час був би звичайною справою, що пізніше і сталося при його синові, королю Данилі. Цілком очевидно, чому король Роман підтримав власне сина імператора Фрідріха I Барбаросси, Філіпа Швабського, останній виступив проти папи римського Інокентія III і був у дружніх стосунках з Візантією, князь Лешко краківський був прибічником папи римського Іннокентія III, тому володар Руси-України, Роман і заявляв, що хоче «погубити ляхів і їх віру». В цей же час, наголошує російський дослідник Д. Александров, французький хроніст дає нам можливості зрозуміти, чому візантійський імператор, позбавлений трону, втік власне до Романа Мстиславовича, очевидно тому, що Роман мав силу не тільки впливати на Польщу, але й на політичні зміни на користь Візантійської імперії і православної церкви, і у самій католицькій Священній Римській імперії, яку очолював папа римський Іннокентій III[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Несподівана смерть володаря Руси-України Романа в 1205 році, малолітність спадкоємців великокнязівського престолу, феодальна війна в Руси-Україні, протекторат над Галичиною і Волинню угорського короля Андрія II та краківського князя Лешка білого заставили після з'їзду великої княгині Анни з угорським королем Андрієм II в 1206 році в Сяноці після якого Андій II отримав титулярну суверенність, і почав офіційно титулувати себе: «**Galiciae Lodomeriaegue rex**», це дозволило папі римському Іннокентію III активно включитися в релігійні та політичні справи Галичини, розвинути тут ідею унійних процесів [44,p.163].

Однак династія Ігоревичів, яка претендувала на правління в Галичині, як бачимо з самого свого правління в Галичині її нові володарі чернігівські князі Ігоревичі, які влаштували між собою міжусобиці, показали себе нікчемними правителями, що дозволило угорському королю Андрію II через посередництво галицьких бояр, втрутитися активно в галицькі справи. Оскільки в 1208-1209 роках воєвода Бенедикт зайняв Галич, як засвідчують джерела, Рим почав вживати заходів, щоби приднати Галичину до релігійної унії. Як вважав, опираючись на аналіз документів М. Чубатий, ініціатором релігійної унії з подальшим утворенням політичної інфраструктури на землях Карпато-Дністровської цивілізації був папа римський Іннокентій III, а угорський король з галицькою аристократією та галицькою релігійною організацією, єпископами, лиш знаряддям чи виконавцями політчиних та релігійних планів папи[22,с.11-12].

Однак досконало знаючи унійні плани папи Іннокентія III, угорський король вирішив використати політичний проект з утворення Галицького Королівства та унійний проект злучення Галицької церкви з римською в інтересах свого королівського дому. Поштовхом для такого рода плані були два листи Папи Іннокентія III до угорського королівства другий до Галичини[35, 3195, 3196]. Про серйозність намірів папи з питання унії та утворення Галицького Королівства угорський король дізнався із серйозного високого рівня посольства, яке прибуло в Угорщину в 1207 році. Легат, кардинал-пресвитер Григорій, що прибув від папи римського Іннокентія III до угорського короля Андрія II, був одним із найвизначніших людей з оточення папи, його

особистим дорадником. Як бачимо із джерел Секретного Ватиканського архіву, за час з 1202 по 1207 роки його підпис був на 19 буллах Папи Іннокентія III, що бачимо із «**Реєстру Потаста**», який був складений після смерті Іннокентія III. Як бачимо із листа Папи Іннокентія III, папа доручав кардиналові Григорію: «реформувати угорську церкву та підготувати в галичині справу релігійної унії»: «**Innocentius III Gregorium legatum suum denuo in Hungariam et Rutheniam mittit**»[36, 3195, 3196; s.54; c.12].

Із листа папи Іннокентія III до угорського короля Андрія II чітко вказувалось, що: «**Галичина повинна за його стараннями піти шляхом сусідньої Болгарії та Сербії та Візантії. Власне в Галичині, де сьогодні сягає угорський католицький вплив, повинно бути створенна унія, а Галичина, повинна вирізнитися із загалу, тобто вона повинна скласти окрему унійну державу - Галицьке королівство**», наголошував у своєму таємному листі папа Іннокеній III: «**Nonne absonum esse videtur, ut pars soli suo non congruat et singularitas a suo discrepas universe**»[46, №197; c.13].

В цей же ча в Галичині, як виразився Галицько-Волинський літопис: «були беззаконня і галицькі повстання». Як засвідчують джерела Секретного Ватиканського архіву, папа Іннокентій III знав про все, що робиться в Галичині, тому посольство кардинала Григорія, яке виїхало з Риму в жовтні 1207 року і прибуло в Угорщину на початку 1208 року мало завдання: «**тільки спонукати більш рішуче діяти угорського короля Андрія II, угорську церкву, в плані утворення релігійної унії та політичної організації Галицького королівства**», що чиновники угорського королівства, зокрема угорський король Андрій II, активною фазою, зокрема військовим походом воєводи Бенедикта, розпочав в Галичині[22,c.14].

Таким чином, як можемо наголошувати, посольство кардинала Григорія поклало початок процесам Першої Унії Галицької церкви з Римською. Власнен в цей час в 1206-1214 роках час ми бачимо сильне зміцнення політичних позицій про угорської чи католицької партії галицьких бояр, їх економічне та полічтине зміцнення. Очевидно угорські королі надали галицьким боярам такі самі права, які мали угорські магнати. М. Чубатий вірно

зауважує, що:«галицьким боярам мусіла імпонувати свобода угорських магнатів, яка мала своє завершенє в «Золотій буллі» 1222 року»[22,с.12-18].

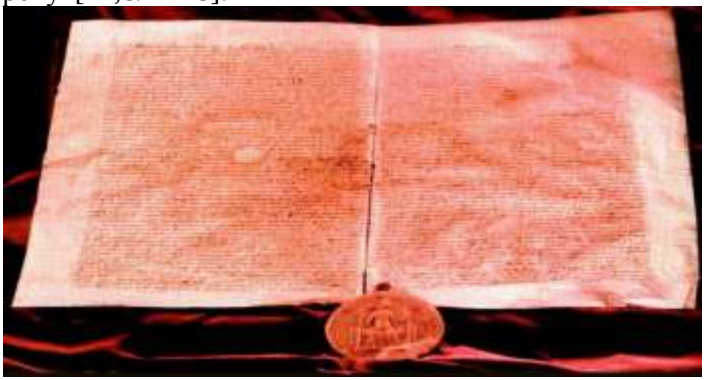

Рис. 22. Золота булла 1222 року угорського короля Андрія II.

Поступово з 1206 року галицькі бояри симпатизують політичному та культурно-релігійному устрою Угорського Королівства, переймають всі як державно-церемоніальні так і політично-релігійні традиції Союзу Католицьких лержав. Згадаймо участь навіть князя Данила в коронуванні угорського короля Бели IV в 1238 році в якій він брав участь. Отже угорська традиція вплинула як особисте коронування Коломана так і князя Данила[6,с.107-126; с.212-214].

Рис. 23. Королівські і регалії угорських королів.

Галицькі бояри радо дають згоду на утворення в себе, по угорському політичному та законодавчому зразу, Галицького королівства з угорським принцом, 1215 року галицьким королем

на чолі, унії Галицької церкви з Римською за умов збереження їхнього грецького обряду[12,с.298].

Власне за таких релігійних та політичних ініціатив папи римського Іннокентія III, як засвідчує сукупність проаналізованих джерел з Секретоного Ватиканського архіву, було створенне підгруня в 1214 році для утворення в 1215 році Галицького Королівства та релігійної унії Галицької церкви з Римською[22,с.15]. Слід наголосити, що папа римський Іннокентій III звернув увагу на християнський схід вже в 1205 році. З цього приводу дослідник Микола Чубатий в окремому підрозділі своєї праці «Роман і папа Іннокентій III» наголошував, що бачучи прозахідну політичку великого князя Романа вступив з ним в діалог. Російська історіографія сфальшувавши повідомлення в пізнішому одинокому варіанті «повідомлення» Воскресінського літопису, наголошувала, що: «папа римський Іннокентій III вислав до великого князя Руси-України Романа послів запрошуючи його до церковної унії та запропонував йому королівську корону. Одначе Роман Мстиславович вигнав папських послів з нічим. Виймаючи меч, він нібито сказав, що він має меч в руках і не потребує нічиєї допомоги, як батьки, він сам зможе добути силу своїй державі». Слід наголосити, що ця видумана росіянами подія не підтверджується ніякими свідченнями Секретного Ватиканського архіву, який не знає про такі політико-релігінійні взаємовідносини між князем Романом і папою римським Іннокентієм III. Навпаки багато джерел з Секретного Ватиканського архіву доказують, що така подія не мала м’ясця за князя Романа і була переплутана Воскресенським літописом з епохою унії та утворення Галицького Королівства та епохою правління короля Коломана. Ціле оповідання на нашу думку, є звичайною політичною російською легендою тенденційно спрепарованою або зовсім перекрученою в пізніших часах. Ця легенда дуже нагадує легенду про «Євшан зілля»[12,с. 294-299]. Слід наголосити, що вигадану росіянами легенду з Воскресінського літопису використав у своїй праці Історія України-Руси історик М. Грушевський[3,с.322-324; с.551].

Про те, що ця легенда про взаємовідносини папи римського Іннокентія III з князем Романом Мстиславовчем була вигадана росіянами і поміщена з політичних мотивів в Воскресінського

літописі вважав і польський історик В. Абрагам[25,p.95-97], Г. Вернадський та багато інших істориків[27,p.227].

Галицький дослідник А. Петрушевич вважав, що ворожі відносини до папи римського Іннокентія III князя Романа та його послів було неможливе, оскільки навпаки ми маємо багато джерельних доказів прихильності князя Романа до католицького світу[16,с.47].

Князь Роман був сином католички, полської королівни и Агнеси, дочки полського короля Болеслава Кривоустого і довший час виховувався при краківському дворі Казимира Справедливого, про що наголошував польський літописець В. Кадлубек. Князь Роман знаходився в католицькому оточенні майже від колиски: «**Meminit namoue idem Romanus, guanta erga se Casimiri fuerint benefifcia, apud guem pene a cunnabulis educatus**»[34,p.433]. Документи монастиря Бендиктинців в Ерфурті зберегли свідчення, що великий князь Руси-України Роман навіть був жертводавцем католицького монастиря. Так під датою 15 червня 1205 року записано в «**Necrologium Sti Petri Erfordensis**»: «**Romanus rex Ruthenorum dedit nobis XXX marcas… Schannat, Vindemiae Litterariae**»[49,col.II,19; с.541].

Слід наголосити, що на початку XIII століття Ерфурт був великим осередком текстильного і гарбарського промислу з яким Галичина мала великі торгівельні зв’язки[24,с.552]. Чи була офіційна коронація на короля Руси-України, як наголошував М. Чубатий ми достовірно твердити не можемо, оскількин невідомо, настільки в подальшому князь Роман був в опозиції до папи Іннокентія III. Однак всі європейські джерела завжди титулують Рамана королем (рексом), а польських володарів князями (дукс). Цілком можливі широкі дипломатичні взаємовідносини папи Іннокентія III з володарем Руси-України Романом, можливо, наголошує М. Чубатий відбулася пропозиція королівської корони, а моживо й відбулася й сама коронація у 1205 році, оскільки перед походом в Саксонію та у час його трагічної смерті під Завихвостом, великого князя Романа всі європейські джерела титулують королем Руси. Однак у статусі короля Руси, про що натякають нам джерела з Секретного Ватиканського архіву, Роман, очевидно перебував декілька місяців. Військовий похід у 2005 році в Саксонію на злушення з

Філіпом Швабським, був його першим і сотаннім походом у королівскьому статусі [24,с.555]. Таким чином після загибелі короля Романа, в Руси-Україні розпочалась феодальна війна за галицький великокнязівський престол волинських і чернігівських князів у 1208-1209 роках та знесилення останніх в боротьбі використовує угоський король Андрій II, який займає Галич і проголошує себе королем Галичини. Як наголошував дослідник П. Грицак: «**такий акт він робив за допомогою галицьких великих бояр, які симпатизували угорському державному устрою і бажали за собою в Галичині закріпити такі великі привілеї, які мали угорські магнати в Угорщині**». Про заохочення галицьких бояр угорським королем Андрієм II, опираючись на широкий джерельний матеріал писав у свій праці, дослідник Гарайда, яка вийшла в 1943 році в журналі «Зоря-Гайнал», який видавало Карпатське Наукове Товариство»[1,с.36; с.541]. В цей час на Галичину, зокрема її християнсько-релігійну організацію, звертає увагу і папа римський Іннокентій III, який внаслідок переговорів, які він проводив з 1207 по 1215 роки з перемишльським та галицьким єпископами, він намагається злучити Галицьку церкву з Римською церквою[25,p.95; 27,p.227].

Рис. 24. Символи галицького християнства XII-XIII століть.

Про це засвідчують два листи папи римського Іннокентія III, від 1207 року, які були доставлені легатом Григорієм, один до угорського короля Андрія II, а другий до духовенства Галичини.

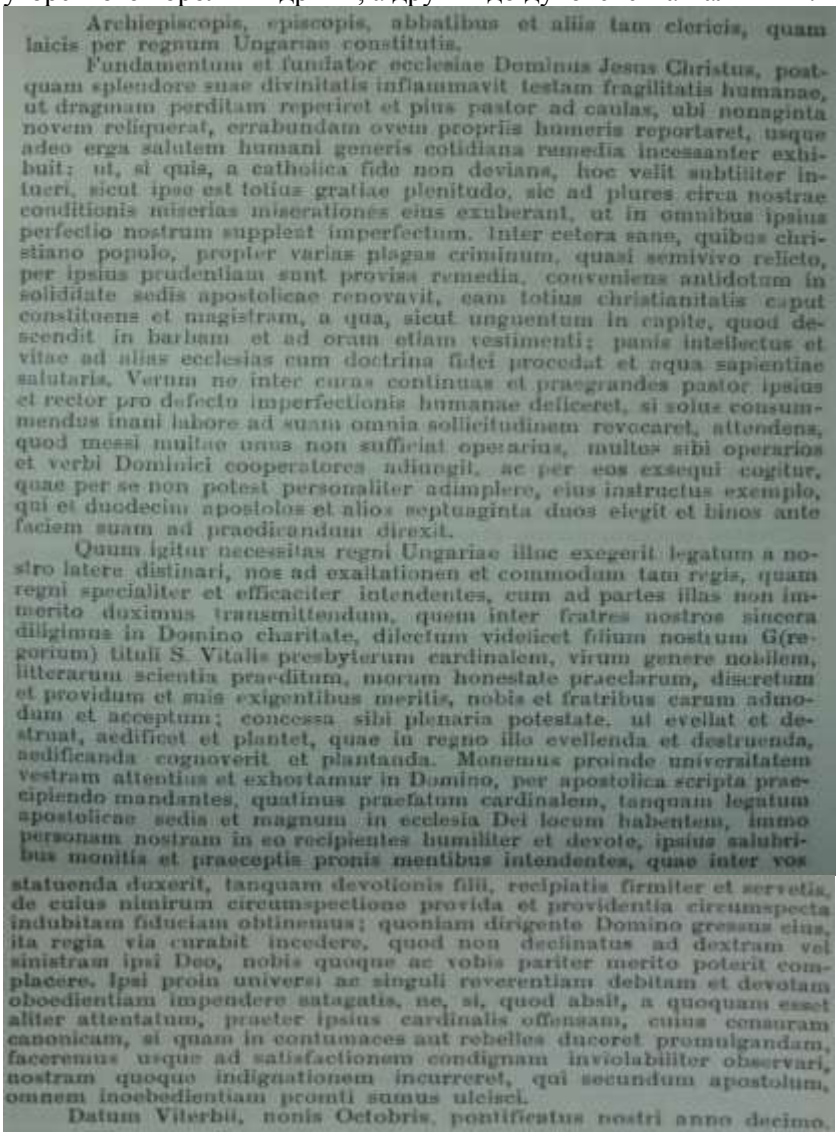

Archiepiscopis, episcopis, abbatibus et aliis tam clericis, quam laicis per regnum Ungariae constitutis.

Fundamentum et fundator ecclesiae Dominus Jesus Christus, postquam splendore suae divinitatis inflammavit testam fragilitatis humanae, ut dragmam perditam reperiret et pius pastor ad caulas, ubi nonaginta novem reliquerat, errabundam ovem propriis humeris reportaret, usque adeo erga salutem humani generis cotidiana remedia incessanter exhibuit; ut, si quis, a catholica fide non devians, hoc velit subtiliter intueri, sicut ipse est totius gratiae plenitudo, sic ad plures circa nostrae conditionis miserias miserationes eius exuberant, ut in omnibus ipsius perfectio nostrum supplent imperfectum. Inter cetera sane, quibus christiano populo, propter varias plagas criminum, quasi semivivo relicto, per ipsius prudentiam sunt provisa remedia, conveniens antidotum in solidilate sedis apostolicae renovavit, eam totius christianitatis caput constituens et magistram, a qua, sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam et ad oram etiam vestimenti; panis intellectus et vitae ad alias ecclesias cum doctrina fidei procedat et aqua sapientiae salutaris. Verum ne inter curas continuas et praegrandes pastor ipsius et rector pro defectu imperfectionis humanae deficeret, si solus consummendus inani labore ad suam omnia sollicitudinem revocaret, attendens, quod messi multae unus non sufficiat operarius, multos sibi operarios et verbi Dominici cooperatores adiunxit, ac per eos exsequi cogitur, quae per se non potest personaliter adimplere, eius instructus exemplo, qui et duodecim apostolos et alios septuaginta duos elegit et binos ante faciem suam ad praedicandum direxit.

Quum igitur necessitas regni Ungariae illuc exegerit legatum a nostro latere distinari, nos ad exaltationen et commodum tam regis, quam regni specialiter et efficaciter intendentes, cum ad partes illas non immerito duximus transmittendum, quem inter fratres nostros sincera diligimus in Domino charitate, dilectum videlicet filium nostrum G(regorium) tituli S. Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia praeditum, morum honestate praeclarum, discretum et providum et suis exigentibus meritis, nobis et fratribus carum admodum et acceptum; concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, aedificet et plantet, quae in regno illo evellenda et destruenda, aedificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram attentius et exhortamur in Domino, per apostolica scripta praecipiendo mandantes, quatinus praefatum cardinalem, tanquam legatum apostolicae sedis et magnum in ecclesia Dei locum habentem, immo personam nostram in eo recipientes humiliter et devote, ipsius salubribus monitis et praeceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida et providentia circumspecta indubitam fiduciam obtinemus; quoniam dirigente Domino gressus eius, ita regia via curabit incedere, quod non declinatus ad dextram vel sinistram ipsi Deo, nobis quoque ac vobis pariter merito poterit complacere. Ipsi proin universi ac singuli reverentiam debitam et devotam obeedientiam impendere satagatis, ne, si, quod absit, a quoquam esset aliter attentatum, praeter ipsius cardinalis offensam, cuius censuram canonicam, si quam in contumaces aut rebelles ducoret promulgandam, faceremus usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, nostram quoque indignationem incurreret, qui secundum apostolum, omnem inoebedientiam pronti sumus ulcisci.

Datum Viterbii, nonis Octobris, pontificatus nostri anno decimo.

Рис. 25. Лист Папи Іннокентія III до угорського короля Андрія II. Вітербі 7 жовтня 1207р.

Innocentius episcopus servus servorum Dei archiepiscopis, episcopis et universis tam clericis quam laicis per Ruthenianm constitutis etc.[1])

Licet hactenus elongati fueritis ab uberibus matris vestrae tanquam filii alieni, nos tamen, qui sumus in officio pastorali a Deo, licet immeriti, constituti, ad dandam scientiam plebi suae, non possumus affectus paternos exuere, quin vos sanis exhortationibus et doctrinis studeamus, tanquam membra vestro capiti conformare, ut Ephraim convertatur ad Judam et ad Jerusalem Samaria revertatur. Utinam intelligere vellitis, sapere ac novissima providere, ut a mentibus vestris omni depulsa caligine, ad viam ab invio redeatis, qui dudum post greges sodalium evagando, vos eius pertinaciter magisterio subduxistis, quem Salvator noster universalis ecclesiae caput constituit magistrum, inquiens ad eum: „Tu vocaberis Cephas*; et „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni coelorum. Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis". Cui cum Dominus oves suas pascendas tertio repetito vocabulo commisisset, manifeste dedit intelligi, eum a grege Dominico alienum, qui etiam in suis successoribus ipsum contempserit habere pastorem. Non enim inter has oves et illas distinxit, sed simpliciter inquit: „Pasce oves meas"; ut omnes omnino intelligantur ei esse commissae. Cum igitur una sit et indivisa Domini tunica, nec unquam passa sit divortium sponsa Christi, iuxta quod sponsus in Canticis attestatur: „Una est, inquiens, columba mea, una est matri suae, electa genitrici suae, viderunt*) eam filiae Sion et beatissimam praedicaverunt reginae, et concubinae laudaverunt eam". Necesse est, ut quicunque ab huiusmodi unitate*) recesserint, aquis submersi diluvii*) partem cum angelo apostata sortiantur. Ut autem ipsius illibata unitas servaretur, unum eidem Dominus, sicut praemisimus beatum Petrum, videlicet, caput constituit et magistrum, ut quasi Noë arcam, extra quam animalia derelicta in diluvio submerguntur, salvatis ceteris intra ipsam contentis, in uno cubitu consummaret; pro cuius fide, ne in sua passione deficeret, specialiter exoravit, eidem praecipiens, ut fratres suos*) conversus aliquando confirmaret. Cum ergo innumeris fere testimoniis scripturarum quas vos nec convenit, nec expedit ignorare, unitas ecclesiae comprobetur, non est mirum, cum simus, licet immeriti, successores illius, cui iussit Dominus pascere oves suas, si errabundas oves nitimur ad caulas reducere, ut sicut est unus pastor, sic fiat unum ovile; si totis viribus laboramus, ne quodammodo diffirme fiat corpus ecclesiae, si partem aliquam ab eo contingeret separari. Ut autem ad praesens de reliquis taceamus, cum Graecorum imperium et ecclesia paene tota ad devotionem apostolicae sedis redierit et eius humiliter mandata suscipiat et obediat iussioni, nonne absonum esse videtur, ut pars toti suo non congruat et singularitas a suo discrepet universo? Praeterea quis scit, an propter suam rebellionem et inobaedientiam dati fuerint in direptionem et praedam, ut saltem daret eis vexatio intellectum, et quem in prosperis non cognoverant, recognoscerent in adversis?

Quia igitur, charissimi fratres et filii, si digne volumus impositum nobis pastorale officium adimplere, quantum fragilitas humana permittit, vos ad ea debemus inducere, per quae dispendium temporalium et aeternorum positis periculum evitare; dilectum filium nostrum G(regorium) tituli S. Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia praeditum, morum honestate praeclarum, discretum*) et providum et suis exegentibus meritis nobis et fratribus nostris carum admodum et acceptum, ad partes vestras duximus destinandum, ut filiam reducat ad matrem et membrum ad caput, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, aedificet et plantet, quae in partibus vestris evellenda et destruenda, aedificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram attentius et exhortamur in Domino, per apostolica scripta praecipiendo mandantes, quatenus praefatum cardinalem, tanquam legatum apostolicae sedis et magnum in ecclesia Dei locum habentem, imo personam nostram in eo recipientes, humiliter et devote, ipsiusque salubribus monitis et praeceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis; de cuius nimirum circumspectione[1]) provida et providentia circumspecta indubitatam*) fiduciam obtinemus, quoniam dirigente Domino gressus eius, inter vos ea curabit statuere, per quae Deo, nobis quoque ac vobis pariter, merito poterit complacere.

Datum Viterbii, nonis Octobris, pontificatus nostri anno decimo.

Рис. 26. Лист Папи Іннокентія III до духовенства Галичини. Вітербі 7 жовтня 1207р.

В 1207 році папа римський Іннокентій III в листі до угорського короля Андрія II зазначає: «**що висилає кардинала Григора до Галичини, щоб він встановив унію**». В 1207 році, як бачимо із документів Секретного Ватинканського архіву: «**в Римі знали про прихильне відношення галицького народу до західних християн, тому папа Іннокентій III постановив вислати свого легата до Галича, який від його імені мав звернутися до галичан з офіційним листом і запропонувати їм унію церков, Галицької з Римською і опіку Галичині від папи**»[24,с.570].

В другому листі «**До духовенства Галичини**» папа римський Іннокентій III: «**доказуючи словами Святого Письма, примат папи, він просить Галичан звернути зі злої дороги й обєднатися з Римом, церковно**». Папа Іннокентій III в своєму посланні «до Галичан» не говорить про галичан, як про відступників-єритиків, а вважає їх «**відчуженими**», як наголошується в листі: «**longati fuerunt**». Отже в листі «До Галичан» від 1207 року папа римський Іннокентій III: «**вимагає від галичан визнання апостольської віри…**»[24,с.570].

Таким чином під датою 7 жовтня 1207 року папа Іннокентій III написав два листи, один до Угорщини, а другий до Галичини-Руси, доручив своєму легату, кардиналу Григорію, пресвітеру від святих Віталія і Вестини привезти лист в Угоршину, а другий в Галичину-Русь. Що стосується другого листа папи римського Іннокентія III то його зміст був таким: «До Архиєпископів, єпископів та до загалу так духовних як і світських на Руси». Слід наголосити, що це другий відомий в історі оригінальний лист папи римського Іннокентія III яким він прямо звернувся до Руси-України, який зберігся до нашого часу[31, p.11-12; p.334-336; Додаток I; с.570]. Слід наголосити, що цей лист, який був написаний до духовних осіб: архієпископів, єпископів та вельмож і народу Русі: «**Universis per Ruthenian constitutes**» це супровідний лист легата, кардинала Григорія, який засвідчував, що влане він кардинал Григорій, від імені папи римського Іннокентія III має право вести переговори, наприклад з питань унії церков, як духовними особами, наприклад галицьким єпископом Артемієм так і з, наприклад, галицькими боярами, народом та усіма зацікавленими з проблеми унії церков

архієпископами і єпископами в Руси-Україні[23, Додаток І; с.570].

Отже, лист папи римського Іннокентія ІІІ від 7 жовтня 1207 року «До Архиєпископів, єпископів та до загалу так духовних як і світських на Руси» не обмежував території діяльності легата, кардинала Григорія, тільки до Галичини. У ньому мова йшлася про всю Русь-Україну, державу «Ruthenia», одначе чітке направлення легата і кардинала до двору угорського короля Андрія ІІ та угорського архієпископа Іоана, який в цей час мав дружні відносини і вів переговори у питаннях унії церков з галицьким єпископом Артемієм, дає право наголошувати, що папська курія мала на увазі в першу чергу встановлення релігійних та політичних відносин з Галицьким князівством, куди в першу чергу поширювався політичний і релігійний вплив Угорського королівства. Із листа папи римського Іннокентія ІІІ ми ясно бачимо, що легат, кардинал Григорій: «**мав становити взаємовідносини власне з тими галицьким і перемишльським єпископами, які мали реальну змогу долучитися до Вселенської церкви**». Папа Іннокентій ІІІ вважав, що Галицька церква в епоху управління нею єпископом Артемієм, цілком здатна влитися в лоно Католицької церкви, вона: «не так відколена від Католицької церкви, як радше відчужена або віддалена, так як деякі діти віддаляються від лона своєї матері» - «**Elongati fueritis ab uberibus matris vestrae**». У цьому листі «До Галичан», папа Іннокентій ІІІ пише: «що у нього є пастирський обов'язок всіх членів Христової Церкви привести до вашої голови Церкви здоровими поученнями й напійненнями» - «Studeamus tamguam membra vestro capiti conformere»[31,p.11-12; p.334-336; Додаток І; с.570].

Дальше у своєму листі «**До Архиєпископів, єпископів та до загалу так духовних як і світських на Руси**» наголошує: «… **Щоб Єфрем повернувся до Юди та щоб Самарія повернулася до Єрусалиму**», папа римський Іннокентій ІІІ бажав: «**щоб руські вийшли на правильний шлях із бездоріжжя**» бо дотепер, наголошує в листі папа римський Іннокентій ІІІ: «**Ви відходячи від спільного стада, постійно відхилялися від його Голови Церкви вчительства, яке встановив Спаситель… сказавши до святого Петра: Ти називатись будеш Кифа,**

тобто Петро і на цім камені збудую мою Церкву; і дам тобі ключі царствоа небесного. Що зв'яжеш на землі, буде зв'язано на небі»[31,p.11-12; p.334-336; Додаток І; с.570].

У своєму листі папа римський Іннокентія ІІІ доказує свої твердження із святого Письма: «**З волі Христа є тільки одна Христова Церква, бо волею Христа було, щоб було одне Стадо та один Пастир**». Дальше папа Іннокентій ІІІ у своєму листі звертає увагу Русь: «**на народ на те нещастя, яке тепер спало на декого, розуміючи, очевидно Візантіську державу і церкву тому закликає Русь-Україну, опам'ятатись**». Папа наголошує: «**що вислав в Русь-Україну, її князівств, до руських сторін «ad partes vestras» свого легата, кардинала Григорія, людину шляхетну, вчену та гідну довір'я, щоб «дочку привів до матері»**", **маючи повноиу влади й все вирішити, що на його думку буде потрібно**». Папа Іннокентій ІІІ прохає прийняти його легата прихильно. Із листа папи Іннокентія ІІІ, який він написав в Русь-Україну можна робити висновок, що він був впевнений, що його лист посприяє унії Руської Церкви з Римською, покрайній мірі, якщо не всієї, то Галицького князівства точно. Політична ситуація складувалася так, що Галичина, та Галицька церква, яка тяготіла до Союзу Католицьких держав, яка мала із політичним, торгово-економічним заходом сталі стошсуники, задля їх збереження, точно укладе і релігійну Унію з Римською церквою [31,p.11-12; p.334-336; Додаток І; с.570].

В цей же час папа римський Іннокентій ІІІ знав що володарі Руси-України малолітні князі Данило та Василько перебували на вихованні в угорського короля Андрія ІІ, а Галичина якийсь час знаходилася в руках про угорської партії бояр, а в Галичі хазяйнував угорський воєвода Бенедикт, який своїм хазяйнуванням скомпроментував латинсько-католицьке володарювання в Галичині і зашкодити укладенню унії з Католицькою церквою. Про діясні релігійні відносини в Галичині легат, кардинал Григорій дізнався вже приїхавшивши в листопаді 1207 року. Очевидно від по приїзду в Буду. Взавши про «релігійні насилля угрів у Галичині» кардинал Григорій взагалі в Галичину на переговори про унію не поїхав, оскільки від такої трагедії, яку вчинили угорці в Галичині, він на початку 1208 року помер, не виконаши волю папи Іннокентія ІІІ від розпачу він

помер. З початку 1208 року ім'я кардинала Григорія, легата в Русь, що так чато було вживане в римських папських документах, зникає з папських реєстрів.Таким чином лист папи римського Іннокентія III 7 жовтня 1207 року до Руси-України «**До Архиєпископів, єпископів та до загалу так духовних як і світських на Руси**», оскільки в Галичині в той час не було авторитетного володаря, який би міг приймати рішення з питання унії церков, а інземці угри були непопулярні в галицькому народі, залишився історичним документом церковних планів Римської церкви. Із листа ясно, що папа римський Іннокентій III думав тільки про звичайну церковну унію, яка повинна була підчинити Галицьку церкву церковній владі папи. За задумами Іннокентія III Галичина повинна була піти унійним шляхом сусідньої Болгарії[34, с.572]. Слід наголосити, що лист папи римського Іннокентія III від 7 жовтня 1207 року «**До Архиєпископів, єпископів та до загалу так духовних як і світських на Руси**», не обмежував діяльності легата, кардинала Григорія тільки в Галичині в якій повним ходом йшла феодальна війна за галицький престол. Цей лист звертався і до архієпископа і митрополита Київського Матвія, оскільки він був церковним ієрархом в усій Руси однак чи відомо йому було про цей лист і яка була його реація історичній науці невідомо. Все ж таки, можемо зробити висновок, у кінці 1207 році легат папи римського Іннокентія III, Григорій, прибув до Угорщини, щоб за допомогою угорського короля Андрія II на початку 1208 року вести переговори про унію церков з галицьким народом та духовенством, однак про його переговори з Галичиною у римському архіві немає ніяких свідчень. Очевидно, що його місія зазнала фіаско, оскільки в цей час в Галичині тривала затяжна феодальна війна. Однак деякі римські документи натякають, що все ж таки папа Іннокентій III через угорське духовенство, зокрема архієпископа Йона, примаса Угорщини, вів активні переговори про унію церков з 1207 по 1214 роки. Такі довготривалі переговори примаса Угорщини Йоана з галицьким єпископом Артемієм, за безпосередньою участю угорського короля Андрія II, дозволило угорському королю Андрію II схилити галицького єпископа, галицьких бояр та торгово-ремісничу знать, яка була орієнтована на економічні

взаємовідносини з Угорщиною, як наголошував король Андрій II в листі до папи Іннокентія III: «**pricipes et populous**» до релігійної унії, та політичного союзу з Римською церквою. В ході довготривалих переговорів угорського короля Андрія II, які проходили з 1207 по 1214 роки вдалося знайти ряд компромісів задля укладення Унії та утворення Галицького Королівства. Слід наголосити, що про перепитію утворення Галицького Королівства та укладення Унії, у тій мірі настільки володів міжнародною інформацією, зафіксував і руський літописець. Його свідчення з цієї проблеми проаналізував київський дослідник Л.Махновець який вважав, що краківський князь Лешко який разом з волинськими князями Данилом і Васильком не змігши відібрати у братів боярина Володислава Кормильчича, Ярополка і Яволада, Галича, який правив ним від імені угорського короля Андрія II, і який з своїми полками і з найманцями уграми і чехами і з галичанами вийшов проти нього, весною 1214 року, зумів відбити його напад. За таких обставин, літом 1214 року князь Лешко краківський послав свого посла воєводу Пакослава кажучи угорському королеві Андрію II: «Не гоже є боярину княжити в Галичі. Візьми-но ти дочку мою за сина свойого Коломана і посади його в Галичі». Як наголошував руський літописець: «І вподобав король Андрій раду сю Пакославову і зустрівся з Лестьком у городі Спіші, і взяв дочку його Саломею за сина свого. І пославши воїв, схопив Андрій Володислава в Галичі, і заслав його. І в тому засланні помер, знайшовши лихо племені своєму і дітям своїм задля княжіння, бо всі князі не зглянулись на дітей його через те». Отже наголошує руський літописець: «Осінню 1214 року король Андрій II посадив свого сина Коломана в Галичі, а Лестькові дав Перемишль, а Пакославу - Любачів. В кінці 1214 року, як наголошує літописець, після того ж, як минув час, король Андрій одібрав од Лестька Перемишль і Любачів, оскільки Галчина з якої на початку 1215 року, на Різдво Христове, угорський король Андрій II збирався зробити за згодою папи римського Іннокентія III, Галицьке Королівство, Галичина потрібна була ціла для його сина, як наголошував руський літописець»[18,с.374]. В зв’язку з такими обставинам утворення Галицького Королівства угорський король Андрій II в окремому листі просить папу Іннокенія III

надати остригомському архієпископу Йоану право на утворення Галицького королівства та коронацію Коломана.

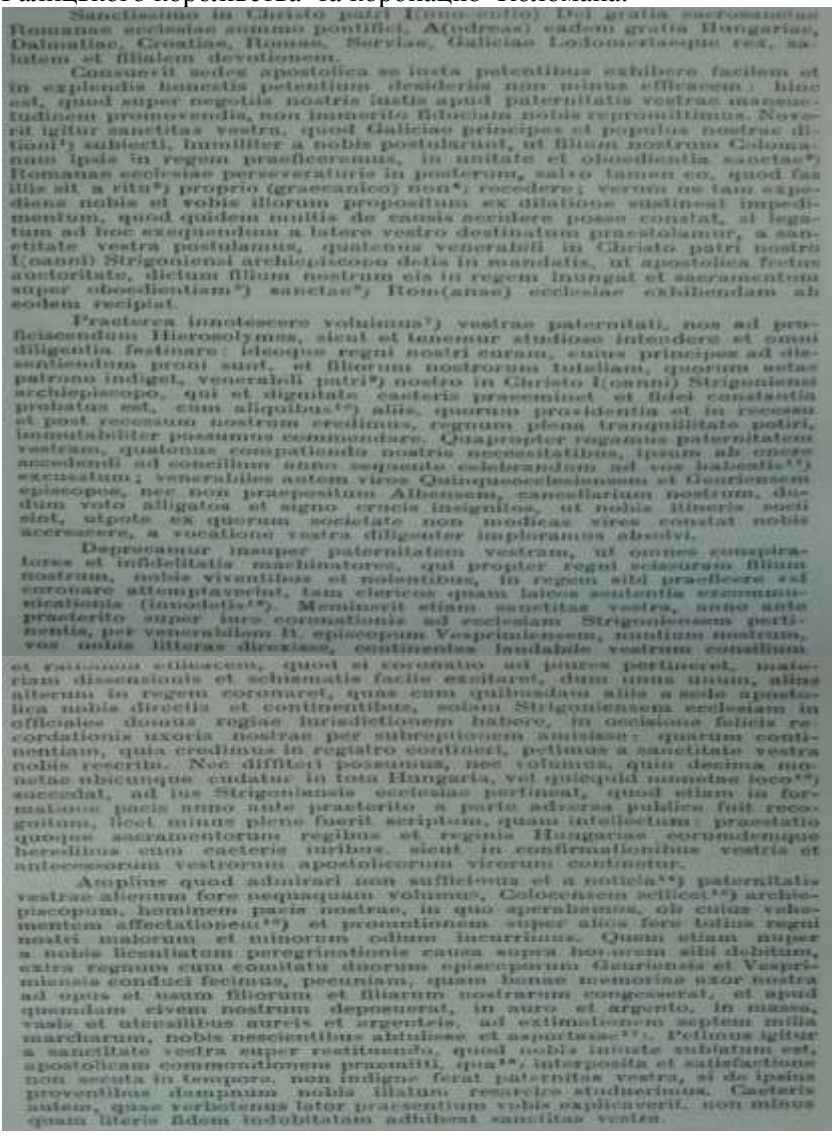

Sanctissimo in Christo patri I(oanni Esztergomiensi) Dei gratia sacrosanctae Romanae ecclesiae summo pontifici, A(ndreas) eadem gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galiciae Lodomeriaeque rex, salutem et filialem devotionem.

Consuevit sedes apostolica se iusta petentibus exhibere facilem et in explendis iuncetis petentium desideriis non minus efficacem; hinc est, quod super negotiis nostris iustis apud paternitatis vestrae mansuetudinem promovendis, non immerito fiduciam nobis repromittimus. Noverit igitur sanctitas vestra, quod Galiciae principes et populus nostrae ditioni[1]) subiecti, humiliter a nobis postularunt, ut filium nostrum Colomanum ipsis in regem praeficeremus, in unitate et oboedientia sanctae[2]) Romanae ecclesiae perseveraturis in posterum, salvo tamen eo, quod fas illis sit a ritu[3]) proprio (graecanico) non[4]) recedere; verum ne tam expediens nobis et vobis illorum propositum ex dilatione sustineat impedimentum, quod quidem multis de causis accidere posse constat, si legatum ad hoc exequendum a latere vestro destinatum praestolamur, a sanctitate vestra postulamus, quatenus venerabili in Christo patri nostro I(oanni) Strigoniensi archiepiscopo datis in mandatis, ut apostolica fretus auctoritate, dictum filium nostrum eis in regem inungat et sacramentum super oboedientiam[5]) sanctae[6]) Rom(anae) ecclesiae exhibendam ab eodem recipiat.

Praeterea innotescere volumus[7]) vestrae paternitati, nos ad praefiniendum Hierosolymis, sicut et tenemur studiose intendere et omni diligentia festinare; ideoque regni nostri curam, cuius principes ad dissentiendum proni sunt, et filiorum nostrorum tutelam, quorum natus patrum indiget, venerabili patri[8]) nostro in Christo I(oanni) Strigoniensi archiepiscopo, qui et dignitate caeteris praeeminet et fidei constantia probatus est, cum aliquibus[9]) aliis, quorum prudentia et in recessu et post recessum nostrum credimus, regnum plena tranquillitate potiri, inamabiliter possumus commendare. Quapropter regaemus paternitatem vestram, quatenus compatiendo nostris necessitatibus, ipsum ab omne accedendi ad concilium anno sequente celebrandum ad vos habentis[10]) excusatum; venerabiles autem viros Quinquecclesiensem et Gouriensem episcopos, nec non praepositum Albensem, cancellarium nostrum, dudum voto alligatos et signo crucis insignitos, ut nobis itineris socii sint, utpote ex quorum societate non modicae vires constat nobis accrescere, a vocatione vestra diligenter imploramus absolvi.

Deprecamur insuper paternitatem vestram, ut omnes conspiratores et infidelitatis machinatores, qui propter regni scissuram filium nostrum, nobis viventibus et nolentibus, in regem sibi praeficere vel coronare attemptaverint, tam clericos quam laicos sententia excommunicationis (innodatis[11]). Meminerit etiam sanctitas vestra, anno ante praeterito super iure coronationis ad ecclesiam Strigoniensem pertinentis, per venerabilem B. episcopum Vesprimiensem, nuntium nostrum, vos nobis litteras direxisse, continentes laudabile vestrum consilium et rationem efficacem, quod si coronatio ad puros pertineret, materiam dissensionis et schismatis facile exsitaret, dum unus unum, alius alterum in regem coronaret, quae cum quibusdam aliis a sede apostolica nobis directis et continentibus, solam Strigoniensem ecclesiam in officiales domus regiae iurisdictionem habere, in occasione fulcra recordationis uxoris nostrae per subreptionem amisisse; quarum continentiam, quia credimus in registro contineri, petimus a sanctitate vestra nobis recribi. Nec differri possumus, nec volumus, quin decima monetae ubicunque cudatur in tota Hungaria, vel quicquid numeme loco[12]) succedat, ad ius Strigoniensis ecclesiae pertineat, quod etiam in formatione pacis inter nos praeterito a parte adversa publice fuit recognitum, licet minus plene fuerit scriptum, quam intellectum; praestatio quoque sacramentorum regibus et regnis Hungariae coronandisque heredibus cum caeteris iuribus, sicut in confirmationibus vestris et antecessorum vestrorum apostolicorum virorum continetur.

Amplius quod admirari non sufficimus et a notitia[13]) paternitatis vestrae alienum fore nequaquam volumus, Colocensem scilicet[14]) archiepiscopum, hominem pacis nostrae, in quo speraremus, ob cuius velamentum affectationem[15]) et prountionem super aliis fere totius regni nostri malorum et minorum odium incurrimus. Quem etiam super a nobis licentiatum peregrinationis causa supra honorem sibi debitum, extra regnum cum comitatu duorum episcoporum Gouriensis et Vesprimiensis conduci fecimus, pecuniam, quam bonae memoriae uxor nostra ad opus et usum filiorum et filiarum nostrarum congesserat, et apud quemdam civem nostrum deposuerat, in auro et argento, in massa, vasis et utensilibus auris et argenteis, ad extimationem septem milia marcharum, nobis nescientibus abstulisse et asportasse[16]). Petimus igitur a sanctitate vestra super restituendo, quod nobis iniuste subtratum est, apostolicam commonitionem praemitti, qua[17]) intergessita et satisfactione non secuta in tempore, non indigne ferat paternitas vestra, si de ipsius proventibus damnum nobis illatum resarcire studeremus. Caeteris autem, quae verbotenus later praesentium vobis explicaverit, non minus quam literis fidem indubitatam adhibeat sanctitas vestra.

Рис. 27. Лист про надання папою Іннокентієм III остригомському архієпископу Йоану право на утворення Галицького королівства та коронацію Коломана на короля.

Дальше угорський король Андій II у 1215 році окремим листом до папи Іннокентія III щоб дякує за утворення Галицького Королівства та прислану золоту корону та королівські регалії для галицького короля Коломана I і наголошує: «що церемонія утворення Галицького королівства та коронація галицького короля пройшла за встановленою католицькою»[25,p.95-97].

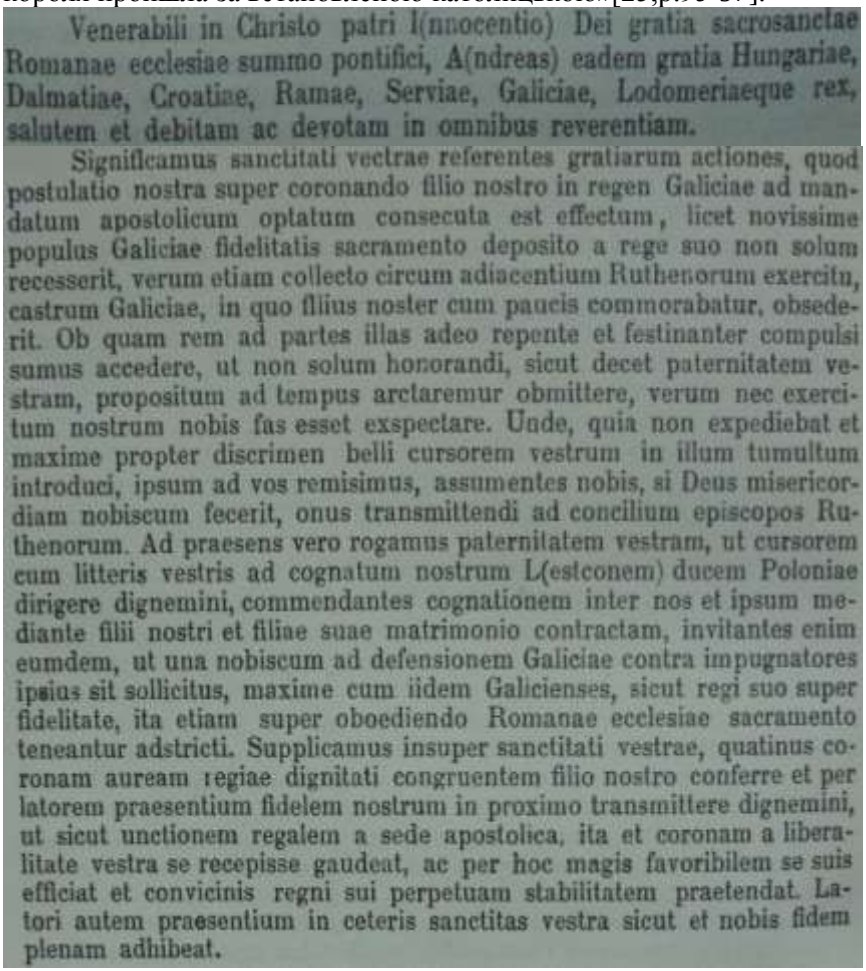

Venerabili in Christo patri I(nnocentio) Dei gratia sacrosanctae Romanae ecclesiae summo pontifici, A(ndreas) eadem gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galiciae, Lodomeriaeque rex, salutem et debitam ac devotam in omnibus reverentiam.

Significamus sanctitati vectrae referentes gratiarum actiones, quod postulatio nostra super coronando filio nostro in regen Galiciae ad mandatum apostolicum optatum consecuta est effectum, licet novissime populus Galiciae fidelitatis sacramento deposito a rege suo non solum recesserit, verum etiam collecto circum adiacentium Ruthenorum exercitu, castrum Galiciae, in quo filius noster cum paucis commorabatur, obsederit. Ob quam rem ad partes illas adeo repente et festinanter compulsi sumus accedere, ut non solum honorandi, sicut decet paternitatem vestram, propositum ad tempus arctaremur obmittere, verum nec exercitum nostrum nobis fas esset exspectare. Unde, quia non expediebat et maxime propter discrimen belli cursorem vestrum in illum tumultum introduci, ipsum ad vos remisimus, assumentes nobis, si Deus misericordiam nobiscum fecerit, onus transmittendi ad concilium episcopos Ruthenorum. Ad praesens vero rogamus paternitatem vestram, ut cursorem cum litteris vestris ad cognatum nostrum L(estconem) ducem Poloniae dirigere dignemini, commendantes cognationem inter nos et ipsum mediante filii nostri et filiae suae matrimonio contractam, invitantes enim eumdem, ut una nobiscum ad defensionem Galiciae contra impugnatores ipsius sit sollicitus, maxime cum iidem Galicienses, sicut regi suo super fidelitate, ita etiam super oboediendo Romanae ecclesiae sacramento teneantur adstricti. Supplicamus insuper sanctitati vestrae, quatinus coronam auream regiae dignitati congruentem filio nostro conferre et per latorem praesentium fidelem nostrum in proximo transmittere dignemini, ut sicut unctionem regalem a sede apostolica, ita et coronam a liberalitate vestra se recepisse gaudeat, ac per hoc magis favoribilem se suis efficiat et convicinis regni sui perpetuam stabilitatem praetendat. Latori autem praesentium in ceteris sanctitas vestra sicut et nobis fidem plenam adhibeat.

Рис. 28. Лист угорського короля Андрія II, галицьких бояр до папи Іннокентія III щоб він прислав всі офіційні королівські регалії та золоту корону та для першого галицького короля Коломана.

І дальше наголошує Руський літописець: «**з 1214 року, тобто до його кінця серпня 1217 року, була тиша і король Коломан утверджувався в щойно утвореному Галицькому королівстві**»[18,с.377].

Про будівельно архітектурну діяльність адміністрації короля Коломана в Галичі нам розповідає і Руський літопис: «… **Коломан залишався в Галичі і той зробив укріплення на церкві Пречистої владичиці нашої Богородиці. Помагав будівельним справам короля Коломана воєвода Іван Лекин, і боярин Дмитро і Бот**». Дослідник Л. Махновець наголошував, що на спорудженому князем Ярославовом Володимировичем Осмомислом, головному соборі міста Галича, Успенській церкві, який був одноверхим триапсидним храмом, який із трьох сторін оточували галереї, власне на галереях, король Коломан і «**створив місто**», у 1218-1219 роках, як вважають європейський замок? Чи укріплений Палац? З фортепіукаційними спорудами які складалися із укріпленої частини з заборалами. Отже в самій Успенській церкві він коронувався, в верхній частині, палаці, замку проживав чи проводив наради з галицькою боярською аристократією[18,с.377].

Про побуловану на церкві Успіння пресвятої Богородиці королем Коломаном фортецю-палац, як останній форпост оборони Галича нам розповідає руський літописець і в 1221 році: «**І коли Мстислав переміг, він пішов до Галича, і билися вони за городські ворота. І вибігли угри на склепіння церковні, а інші на вірьовках піднялися, а коней їхніх полонили. Укріплення ж було зроблене на церкві, і ті стріляли і каміння метали на городян, але знемагали од спраги, бо не було води у них. А коли пріїхав князь Мстислав, то здалися йому ї іх зведено було з церкви... Привели до князя Мстислава і головного королівського канцлера Коломана великого боярина Судислава Бернатовича… і той змилувався над ним і дав йому Звенигород…**»[18, с.378].

Як виглядав цей палац, чи замок з обнесеними фортепікаційними спорудами з заборалами, королівська резиденція галицького короля Коломана І нам невідомо. Поки що вчені не зробили реконструкції цієї архітектурної та військової резиденції першого галицького короля. По всій очевидності

можемо наголошувати із свідчень Руського літопису, що початок будівництва нової королівської адміністративної споруди в Галичі, королем Коломаном було розпочато в 1217 році. Його головними дорадниками з проблем будівництва були, як засвідчує літописець: «**воєвода Іван Лекин, і боярин Дмитро і Бот**». Королівський палац короля Коломана повинен був бути грандіозною будівельною спорудою зробленою за всіма передовими тогочасними архітектурними традиціями угорського та західно-європейського світу. Недаремно літописець наголошує, що: «**Коломан створив місто - Град**». Недоліком якого було що до нього не була проведена вода. Однак сам факт, що його не можна було взяти приступом, швидким штурмом, оскільки, як наголошував літописець: «**скріплення ж було зроблене на церкві, з якої ті стріляли і каміння метали на городян, але знемагали од спраги…**». Отже за стінами королівського палацу короля Коломана, за заборалами, були не тільки лучники чи арбалетники, стрільці, які стріляли, але й там же знаходилися і каменеметальні машини, які як наголошує літописець: «**каміння метали на городян**»[18, с.378].

Сам факт, що літописець описує зовнішність добре укріпленого палацу, замку галицької резиденції короля Коломана його бойої могутностф, дає право говорити, що король Коломан будував свій фортепікаційний витвір досить добре продумано за усіми канонами західного військового фортепікаційного мистецтва, яке сьогодні в час 800-літнього ювілею з часу утворення Галицького Королівства, потребує подальшого дослідження, зокрема реконструкції та подальшої реставрації як зовнішнього так і внутрішнього вигляду палацу короля Коломана. Таким чином Успенський собор в Галичі після 1219 року з королівським палацом та укріпленнями на соборі, очевидно мав не такий вигляд, як його подає у своїй реконструкції дослідник В. Петрик та підтримує вигляд такої реконструкції, дослідник Ю. Лукомський та інші... Очевидно виконана цими дослідниками реконструкція Успенського собору в Галичі є історично вірною до епохи Галицького королівства, тобто до 1217 року. Реально дійсний вигляд Успенського собору в Галичі в епоху правління галицького короля Коломана, ще потребує свого дослідження… Очевидно в контексті будівництва укріпленої резиденції

галицького короля Коломана в самому місті Галичі, був побудований поблизу Дністра і замок короля Коломана, відомий з XIV століття як Старостинський замок, також для християнсько-уніатських потреб, було побудовано і церковну і звичайно, відомий своє романською архітектурною основою, собор св. Панйтелеймона, що знаходися в межах проживання канцлера Галицького Королівства, боярина Судислава Бернатовича. Вся такого рода висунута в даному дослідженні будівнича гіпотеза епохи Галицького Королівства 1215-1221 років потребує подальшого наукового дослідження.

Таким чином ще в час київського митрополита Матвія в Галичині відбулася подія, яку західні історики називають «Першою Релігійною Унією в Галичині 1215 року». Ця релігійна Унія відбулася за спільною ініціативою угорського короля Андрія II, краківського князя Лешка та політичними інтересами галицького боярства, торгово-економічної знаті, народу, духовної знаті на чолі з єпископ Артемієм. В цю епоху галичани бажали бачити свою державу західно-європейського типу, як Галицьке Королівство[24, с.576].

Отже, як засвідчують джерела з Секретного Ватиканського архіву:«**Справа першої релігійної Унії у 1215 році була передовим цивілізаційним вибором, який уособлював прогресивний папа Іннокентій III, який зумів об'єднати навколо своєї унійної ідеї угорського короля, польського князя, галицьких бояр, галицьке духовенство, які пристали на його унійну ідею і стали ініціаторами утворення з Галичини, держави західного типу, Галицького королівства, яке за умовою всіх сторін мало постати на основі релігійної унії Галицької церкви з Римською. Саме благословіння папою римським Іннокентієм III мало швидко пройти становлення Галицького королівства як і його входження в Союз Католицьких держав**»[21,с.4-18; Додаток I; с.577; p.103].

Слід наголосити, як засвідчують джерела з Секретного Ватиканського архіву: «**що з галицької сторони до умов унії пристав галицький єпископ Артемій**», який власне і наполягав, щоби за цими затвердженими домовленостями з ієрархом Римської церкви: «**Галичани зберігали свій обряд, автономію Галицької церкви, і тільки визнавали папу римського**

Іннокентія ІІІ головою всієї Вселенської християнської церкви»[24,с.119-120].

Папа римський Іннокентій ІІІ внаслідок перегорів та компромісів через легата Григора та угорського архієпископа Йоана з єпископом галицьким Артемієм зрештою погодився на такий компроміс щоб провести особисто подальші переговори та затвердження унії запросив угорського і галицького владик на IV Лятеранський Собор, який мав відбутися в 1215 році. Як засвідчують документи Секретого Ватиканського архіву, після переговорів, папа римський Іннокентій ІІІ безпосередньо звернувся до галицького владики Артемія, щоб він: «**Особисто міг проінформувати Собор оголосити про утвердження Унії Галицької церкви з Римською**»[12,с.294-299].

Як засвідчують документи Секретного Ватиканського архіву на IV Лятеранському Соборі проблема «утвердження Унії Галицької церкви з Римською» широко обговорювався. Виразником духовних інтересів та унійних процесів Галичини і Риму був угорський архієпископ Йоан. Про це говорить ІХ-те рішенням IV Лятеранського Собору: «**de diversis ritibus in eadem fide**», яким було постановлено, що: «тому, що в багатьох країнах живуть разом християни різних обрядів, єпископи мають подбати для обряду меншости про відповідних священників. В одній діє цезії не може бути двох владик різних обрядів, а якщо це конечне, тоді треба вибрати вікарія для обряду вірних»[24,с.121].

Це рішенням IV Лятеранського Собору було дуже корисним для Галицької церкви, оскільки затверджувало: «підпорядкування католицьких галицьких громад галицькому уніатському єпископу Артемію, атже концентрували в його руках всю Галицьку церву, яка вже визнавала папу римського Вселенським християнським ієрархом»[24,с.121].

Таким чином унія Галицької церкви з Римською переговори, як засвідчують документи Секретного Ватиканського архіву які велись з 1208 по 1214 роки:«**закінчились актом політико-церковної унії, яка реально проіснувала з 1215 по 1221 роки, часом функціонування Галицького Королівства**»[24,с.121].

Документи Секретно Ватиканського архіву дають підстави наголошувати: «що в епоху понтифікату папи Іннокентія ІІІ виникли політико-релігійні обставини врегулювання

взаємовідносини латинського та грецького духовенства на широких теренах Візантійського патріархату в складі якого була Галицька єпископія, яка вступила в унійні переговори з Римською церквою»[12,с.294-299].

Слід наголосити, що ця невирішена проблема взаємовідносин була актуальна на всіх трьох Вселенських соборах XIII століття і особливо на IV Лятиранському соборі, який відбувся у 1215 році. Як засвідчують документи Секретного Ватиканського архіву епохи папи римського Іннокентія III: «від першого року свого понтифікату з 1198 року до його кінця у 1216 році, папа Іннокентій III намагався встановити і врегулювати взаємовідносини з Візантійським патріархатом, Галицьким єпископатом, передусім дружньо налаштованим до унії з галицьким єпископом Артемієм»[26, № 4, №5, №9, №10, №11].

За час свого правління Римською церквою папа Іннокентій III написав, одну четверту із всіх свої листів до східних християн в тому числі й до галичан. На IV Лятиранськму Вселенському Соборі за наполяганням папи римського Іннокентія III було прийнято 5 декретів, що відносять до Східної, втому числі й Галицької церкви. Окрему увагу заслуговує декрет «Про Гідність Патріархів» та декрет «Про різні Обряди в тій самій вірі»[33, p.476-486].

Слід наголосити, що обидва декрети: «Про Гідність Патріархів» та декрет «Про різні Обряди в тій самій вірі» є актуальними і до нині, оскільки намагаються вирішити проблему у різних способах об’єднання розділених християн і в одній Вселенській церкві. Що стосується Руси то декрети надають право патріархальному устрою для унійних церков на Руси та зокрема в Галичині[24,с.563].

Власне такі інтелектуальні напрацювання папи римського Іннокентія III і породили, як унійні процеси так і політичних взаємин Союзу Католицьких держав з Галицьким князівством, яке на початку XIII століття було найбільш інтегроване в західно-європейський, католицький світ. Слід не виключати і промоторів такої інтеграції, зокрема угорського короля Андрія II, польського князя Лешка Білого та всієї інкорпорації галицького боярства, яким подобалася політична інфраструктура Союзу Католицьких держав. Слід наголосити, що основні ініціатори заснування

Галицького Королівства угорський король Андрій II, польський князь Лешко Білий та всієї прозахідна інкорпорація галицького боярства з самого початку повважали, що Галицьке Королівство повинно бути утворене за усіми міжнародними встановленими «Статутами» Союзу Католицьких держав, з офіційним затвердженням новоутвореної Галицької держави, папою римським Іннокентієм III. Тісно пов'язаний з папським двором Іннокентія III, угорський король Андрій II звернувся до папи Іннокентія III з проханням в окремому листі, в якому просив папу Іннокентія III прислати для галицького короля Коломана усі королівські регалії: корону, кулю з хрестом, скіпетр і уповноважити примаса Угорщини, остригомського, архієпископа Йоана помазати галицького князя на короля Галичини і коронувати його присланою з Риму королівською короною та наданими королівськими регаліями. У своєму листі зверненні до папи Іннокентія III угорський король Андрій II наголошував, що: «**князі і народ Галичини постановили прийняти церковну унію з Римським престолом**»[17,с.729-731].

Передаємо повний текст листа для його подальшого аналізу: «**Noverit igitur Sanctitas Vestra, guod Galiciae principes et populous nostrae diction subiecti humiliter a nobis postularunt, ut filium nostrum Colomanum ipsis in regem praeficeremus in unitate et oboedientia sacrosanctae Romanae Ecclesiae perseveraturis in posterum salvo tame eo, guod fas illis sit alios a ritu proprio non recedere. Verum ne tam (expediens) nobis et vobis illorum propositum ex delatione sustineat impedimentum…. legatum ad hoc exseguendum a latere vestro destinatum praestolamur a sanctitate vestra postulatum, guatenus venerabili in Christo patri nostro I (oanno) Strigonensi archiepiscopo detis in mandatis, ut apostolica fretus aucto 0ritate dictum filium nostrum in regem eis inungat et sacramem tum super oboedientiam sacrosanctae Romanae Ecclesiae exbibendum ab eodem recipiat**»[47,p.163; №227; Додаток II; с.578].

Таким чином писав угорський король Андрій II з питання унії Галицької та Римської церкви та утворення Галицького Королівства папі римського Іннокентію III: «**Отже випадає знати Вашій Святості, що князі і народ Галичини, підлеглі нашій владі, покірно просили утворити Галицьке**

Королівство, а нашого сина Коломана, на короля собі, коли ми наперед поставили умову, що вони постійно перебувати будуть в єдності та послусі Святійшої Римської Церкви на майбутнє, з тим тільки застереженням, що їм вільно буде між іншими нек відступати від власного обряду. Одначе, щоби така корисна їхня пропозиція для нас і вас, через проволоку, не зустріло якоїсь перешкоди… ми попросимо для виконання цього з вашого боку призначеного легата, та щоб ви дали достойномуво Христі нашому отцеві (Йоану), остригомському архиєпископу поручення, щоб він, користаючи з апостольського уповноваження, згаданого нашого сина помазав на короля та прийняв від нього присягу на вірність світяшій Римській Церкві!»[47,p.163; vol.I; Додаток 2;с.579].

Отже із листа угорського короля Андрія II до папи римського Іннкентія III ми бачимо, що як наголошував Андрій II, що власне: «**галицькі князі і бояри є ініціаторами унії з Римською церквою, а такою є ініціаторами утворення Галицького Королівства**»[48,p.163; vol.I].

Власне галицькі бояри просять через угорського короля Андрія II для себе в королі угорського принца Коломана і просять його офіційно папу римського Іннокентія III коронувати за західно-європейською державною традицією. Єдине, як наголошував Андрій II, що просять папу римького Іннокентія III для успішності унії та процесу утворення Галицького Королівства, це:

1.Дозвіл після утвердження унії, вільно виповнювати служби божі у власному обряді.

2.Дозвіл про створення Галицького королівства і без затягування справи, коронувати на короля Галичини князя Коломана.

3.Доручити здійснити обряд коронації остригомському архієпископу Йоану.

В цьому ж листі, що стосується питання утворення Галицького Королівства і коронації галицького князя Коломана на короля Галичини, угорський король Андрій II наголошував папі Іннокентію III: «…**Прошу також, щоб папа виразно своєю постановою вирішив, що першим єпископом в Угорщині,**

покликаним коронувати королів, є архієпископ Остригомський Іоанн…»[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Як бачимо із листа угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III Угорське Королівство в час його правління практично мало чим відрізнялася за системою політичного, торгово-економічного устрою від Галицького князівства. Фактично наймогутніші угорські магнати, які перебували родинних відносинах з галицькими боярами і політично і торгово-економічно володіли всіма матеріальними і земельними надбаннями, як в Угорщинв так і в Галичині, були рівні за своїм статусом і мали великий вплив на всі рішення угорського короля Андрія II, який і виражав їхню волю в листі до папи римського Іннокентія III. За свідченнями листа ми бачимо, що внутрішнє положення в Угорщині мало чим відрізнялося від феодального боярського укладу в Галичині[25,p.95-97; 27,p.227].

Як бачимо із звернення короля Андірія II питання унії церков в Галичині та проблема утворення Галицького Королівства залагоджувалася королем на прохання галицького боярства, як і сама коронація на короля галицького князя Коломана. Таке прохання галицького боярства, очевидно зацікавила папу Іннокентія III, оскільки утворення Галицького Королівства спричиняло і унію Галицької церкви з Римською. В своєму листі угорський король Андрій II також наголошував: «**що цю проблему утворення Галицького королівства та унії церков потрібно якнайскоріше без затягування вирішити, щоби в тилу Угорщини залишити, готове відбити всі ймовірні атаки зі сходу, Галицьке Королівства, особливо у час коли він буде з усім угорським військом у хрестовому походів Палестині**» [48,p.163; vol.I].

В цьому ж листі король Андрій II наголошував: «**в контексті прохання скорого утворення Галицького королівства та коронації на короля Галичини Коломана, він послушно виконує волю папи римського Іннокентія III і ретельно готується до Хрестового походу на Єрусалим, а отже просить, щоби і папа римський Іннокентій III виразно надав для остригомського архієпископа Йоана, якого він залишає замість себе управителем Угорського королівства, право утворювати Галицьке королівство і коронувати Коломана на**

короля. Це потрібно затвердити папою швидко, що для того щоб Йоан, згідно законів Римської церкви, міг здійсни обряд утворення Галицького Королівства та коронації Коломана на короля Галичини» [48,p.163; vol.I].

Як бачимо задля утворення Галицького королівства, утворення унії у справі створення та затвердження його рішень папою римським Іннокентієм III, угорський король Андрій II пішов на ряд безпрецедентних поступок для папи римського Іннокентія III, а це:

1.Він за закликом папи римського Іннокентія III зобов'язувався брати участь у Хрестовому поході Католицького світу на Єрусалим у час коли в Угорському королівстві відбулося ряд заколотів і зрад.

2.Він залишав управителем Угорського королівства духовну особу Католицької церкви, остригомського архієпископа Йоана.

3.Він зобов'язувався здійснити, використовуючи весь свій авторитет і військово-політичну угорську організацію, так бажану для папи римського Іннокентіяч III релігійну унію на Сході Європи, а тобто злучення Галицької церкви з Римською.

За ці безпрецендентні і ще до недавна здавалось нездійсненні для папи римського Іннокентія III, послуги, угорський король Андрій II просив, не для себе, а для сина Коломана, від імені всіх, прохачів, які до нього звернулись, князів та великих галицьких бояр, які вихлопотали собі у нього для себе його сина собі у королі, негайно без перешкод бюрократичної волокити Римської Церкви, утворити Галицьке королівство, коронувати Коломана на короля Галицького королівства і створити унію Римської церки з Галицькою[24,с.579; 25,p.95-97; p.98; 27,p.227].

В цей час, як бачимо ми не маємо відповіді та офіційного вирішення цього питання пипи римського Іннокентія III на клопотання галицьких бояр про утворення Галицького Королівства та утворення унії Галицької церкви з Римською, яку так яскраво висловив у своєму листі до папи римського. Поки що ні в Секретному Ватиканському архіві, ні в реєстрах які залишив папа римський Іннокентій III, а ні в угорских архівах не віднайдено документи папи, однак проблема утворення Галицького Королівства була папою швидко вирішена:

1.Було утворнене з волі папи римського Іннокентія III Галицьке королівство.

2.Затверджено королем Галицького королівства князя Коломана.

3.Здійснено акт унії Римскьої церкви з Галицькою.

Отже папа римський Іннокентій III довго не обмірковув з духовними сановниками, європейськими кардиналами цю поданому на його ім'я позицію, галицького князя Коломана та галицького боярства, а через посередництво угорського короля Андрія II, швидко вирішив її[24,с.580].

Як бачимо, рада кардиналів вирішила пропозицію угорського короля Андрія II швидко і через два місяці вислала свого уповноваженого в Угорщину та Галичину і затвердила її:

1.Утворення нового Галицького Королівства.

2.Затвердити Унію церков Римської з Галицькою.

Наступне завдання, яке стояло перед посланцем папи римського Іннокентія III, який не мав статусу, легата, запросити єпископів Угорщини і Галичини на IV Лятеранський Вселенський Собор. Слід наголосити, що що папа римський Іннокентій III, уповноважив через свого надзвичайного посланця, осригомського архієпископа Іоана, якому надав право, згідно з законами Римської церкви, утворювати королівства і коронувати королів, утворити Галицьке королівство і помазати Коломана на першого короля Галичини. Як вважав дослідник цієї проблеми М. Чубатий: «**папа римський Іннокентій III разом офіційним постланцем прислав всі королівські регалій для галицького короля, яких просив для галицького короля Коломана, угорський король Андрій II**»[24,с.580].

Тому в другому листі, який угорський король Андрій II написав літом 1215 року: «Андрій II дякує папі римському Іннокентія III за заходи які були здійснені ним з проблеми утворення Галицького Королівства і підняття галицького князя Коломана до титулу короля, зараз він розглядає розглянути справу унії церков, починає практичні кроки в напрямку церковного об'єднання та відправлення єпископів Галицького королівства на IV Лятеранський Собор, де і буде е укладене об'єдання церков... Дальше король Андрій II просить папу римського Іннокентія III, щоби він схилив Лешка краківського більш активно

утверджувати Галицьке королівство, атим самим і унію Церков Галицької з Римською, бо він через подружжя їхніх дітей є кревним і має обов'язок це робити. Король Андрій II прохає мати до висланого його посланця таке саме довір'я, як до нього самого», наголошено в листі: «**Supplicamus insuper Sanctitati Vestrae guatenus coronam auream regia dignitati congruentem filoi nostro conferret per latorem presentium fidelem nostum in proximo transmitter dignemini**»[40, №227; Додаток 4; с.580].

Таким чином із листа угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III, який датується часом відправлення, весною чи літом 1215 року, ми знаємо, галицький князь Коломан отримав дозвіл на утворення Галицького королівства та на коронацію на початку року, в січні у Різдво Христове 1215, був благословенний на освячений «**королівським намащенням від Апостольського Престола**»[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

Галицького князя Коломана під час створненя Галицького королівства було увінчано як королівською короною за королівським ритуалом римського архієрея, вручено фіційні королівські регалії: корону, кулю з хрестом та скіпетр, офіційні відзнаки Галицького королівства, королівську грамоту, королівську печатку, та штандарт, з галицею в золотій короні, як галицького католицького володаря для виконання обов'язків королівської влади[25,p.95-97; p.98; 27, p.227; 40, №227; Додаток 4; с.580].

Таким чином угорський король Андрій II, створюючи з галицькими-католиками, проугорською партією бояр, Галицьке Королівство, вирішував з папою римським Іннокентієм III одночасно дві великі справи:

1.Затвердження міжнародного статусу Галицького королівства, як окремої західно-європейської держави.

2.Затверження Статуту коронації галицького королівського дому церемоніалом з офіційними наданням папою римським Іннокентієм III королівських регалій, які засвідчували владу галицького короля.

3.Утвердження унії церков Римської з Галицькою, чого найбільше бажав папи римський Іннокентій III.

4. Затверження на престолі Галицького королівства через свого сина Коломана угорської династії Арпадів.

Без сумнівно, що угорський король Андрій II, як бачимо із портрету його широкомасштабної політичної та релігійної діяльності, був безперечно відданий справі розширення Союзу Католицьких держав і Католицької Церкви зокрема[25,p.95-97; p.98; 27,p.227].

Як високоосвідчений європейський монарх, він повністю віддавався ідеям унії церков. Свою лояльність Римській церкві і зокрема папі римському Іннокентію III він виявив своїм військовим походом до Святої Землі. Тому справу утворення Галицького Королівсва та унії Римської церкви з Галицькою, до чого його спонукали і всі галицькі бояри, він намагався робити і не без користі для свого королівського дому. Однак творенням нового Галицького короліства, союзного до Угорського Королівства, як наголосив галицький літописець «для сина», він займався самовіддано у продовж усього свого життя[18,с.581].

Таким чином будучи прихильником точної канонічності у виконанні обрядовості у питанні коронації, король Андрій II у другому листі, який направив до папи римського Іннокентія IIIнаголошував: «**що обряд коронації Коломана на короля Галичини і сам процес утворення Галицького королівства був виконаний з успіхом і точно з відповідністю до аналогічних коронацій які були затверджені Римською церквою в Європі, оскільки король Галичини коронувався церемоніальними атрибутами, які є обов'язкові при сходженні суверенного короля на престол, тим паче, першого короля Галицького королівства. Як відомо в церемонії коронації короля Коломана, було здійснено повну коронацію в коронаційнім ритуалі XIII століття виконано весь церемоніальний церковний обряд від імені папи римського Іннокентія III**»[25,p.95-97; p.98].

1.Під час створення Галицького королівства було намащено майбутнього короля священною олією.

2.Проголошено благослено релігійними особами утворення Галицького королівство.

3.Сидячого на троні галицького короля за політичним актом коронувати присланою папою римським золотою короною. Під час коронації галицькому королю Коломану I вручено в руки золоту кулю з хрестом, символ влади та скіпетр-жезд влади.

Очевидно, як бачимо із джерел, як наголошував церковний історик В. Абрагам: «**галицького князя Коломана коронували королівською короною, що відповідало етикету тогочасної коронації. Сама коронація була пишною, про що доповідав в листі папі угорський король Андрій II**»[25,p.95-97; p.98].

Дослідник Г. Вернадський теж важав, що: «**утворення Галицького королівства та коронація галицького князя Коромана відбулась за класичною середньовічною католицькою традицією притаманною для тогочасних коронацій римськими папами, які явони в XIII столітті проводили в Союзі Католицьких держав. Її успіх, як засвідчують джерела і Секретного Ватканського архіву, доповнює і звіт угорського короля Андрія III папі Іннокенію III**»[27,p.227-228].

Таким чином папа Іннокентій III через посланця прислав уповноваження для архієпископа остригомського Йоана разом з королівськими регаліями: короною, кулею, скіпетром. Отже папа римський Іннокентій III прислав свого посланця який привіз для остригомського архієпископа Йоана уповноваження пов'язані з утворенням Галицького Королівства, коронацією Коломана на короля Галичини, він же наголошував польський історик Абрагам: «**прислав для короля Галицького Королівства всі королівські регалій. Остригомський архієпископ Йоанн урочисто, від імені папи римського на Різдво Христове 1215 року проголосив утворення Галицького королівства, помазав галицького князя святою олією, на короля Галичини, і виконав ритуал, як наголошував Абрагам, повний ритуал покладенням на голову папської королівської корони, та всіх решту королівських інсигнії, виконавши волю папи римського Іннокентія III**»[25,p.95-97; p.98; 8,c.581-582].

Історик М. Грушевський був переконаний, що Остригомський архієпископ Йоан урочисто, від імені папи римського Іннокентія III на Різдво Христове 1215 року проголосив утворення Галицького Королівства, помазав галицького князя святою олією, на короля Галичини, проголосив сам акт утворення Галицького королівства, зробив акт самої королівської коронації Коломана на короля Галичини[2,c.321-356]. Дослідник історії церковного права, польський історик Абрагам твердить: «що в Галичі на

Різдво Христове 1215 року був виконаний повний акт утворення Галицького королівстіва та королівської коронації, що відповідало церемоніалу, які проходили в історії папських коронації»[25,p.95-97; p.98].

За висновками В. Абрагама: «**після утворення Галицького королівства, галицький князь Коломан за католицькою церемоніальною традицією був коронований і проголошений іменем папи Іннокентія III, галицьким королем»**[25,p.95-98].

Отже на лист угорського короля Андрій II, який просить папу Іннокентія III прислати галицькому князю Коломану королівську корону, гідну королівського сану і тим зобов'язати його виконувати свої королівські обов'язки перед Апостольським Престолом, така корона була прислана і акт коронації був здійснений[27,p.227].

З цього свідчення бачимо, що в 1215 році папою Іннокентієм III було проголошено утворення Галицького королівства, і здійснений повний обряд коронації тобто галицький князь Коломан отримав папську корону, а отже був у повні коронованим, про що бачимо із аналізу другого листа, в якому вказується на коронування Коломана[25,p.95-97; p.98; 27, p.227].

В листі на самому початку написано: «**Зазначуємо Вашій Святості особливо нашу подяку, що наше прохання в справі коронації нашого сина на короля Галичини, та апостольське поручення, як було бажано, увінчалось успіхом»**. Отже, як бачимо на Різдво Христове 1215 року утворення Галицького Королівства та офіційна коронація Коломана на короля Галицької держави відбулась, що засвідчив у своєму звіті папі Іннокентію III угорський король Андрій II: «**Significamus Sanctitati Vestrae referents gratiarum actiones, guod postulation nostra super coronando filio nosro in regem Galiciae ad mandatum apostolicum optatum consecuta est effectum**…»[33,p.476-486].

Із цього документу стає зрозуміло, що проголошення утворення Галицького Королівства та офіційна коронація на короля з накладенням золотої корони та вручення скіпетру та жезлу, а отже всіх регаліїв королівської влади, присланих папою римським Іннокентієм III, відбудась за повною програмою затвердженою в ритуалі папських коронацій в Союзі Католицьких держава, як про це вірно наголошував польський

історик В. Абрагам[25,p.95-97; p.98.] та дослідник Секретного Ватиканського архіву, історик Г. Вернадський[27,p.227].

Однак всю справу першості утворення Галицького королівства та коронації князя Коломана на короля Галичини було віддано папою римським Іннокентієм III не угорському королю Андрію II, а духовній особі, який був безпосередньо підпорядкований Риму, угорському примасу, архієпископу остригомському Йоану, якому папою Іннокентієм III було надано правоутворення Галицького королівства та коронації. Власне і йому папа Іннокентій III для коронації, в обхід угорської королівської влади, вислав для коронації всі атрибути королівської влади. Угорський король Андрій II тільки військово-політично забезпечував сам процес утворення Галицького Королівства та коронацію князя Коломана в Галичі. Власне тому після виконання волі папи римського Іннокентія III з місії утворення Галицького королівства та коронації Коломана на короля Галичини угорськиму примасом, архієпископом остригомським Йоаном, угорський король Андрій II писав у листі до папи: «**Зазначуємо Вашій Святослі особливо нашу подяку, що наше прохання в справі утворення Галицького королівства і коронації нашого сина на короля Галичини, на апостольське поручення, як було бажано, увінчалось успіхом**». Слід наголосити, що цю визначну подію утворення Галицького королівства та унію церков Галицької і Католицької церкви, широко обговорювался і на IV Лятиранському Соборі [37, vol. XIII; 27,p.227].

Таким чином бачимо, що утворення Галицького Королівства та коронація Коломана на короля Галичини відбулася за повною церемоніальною програмою, на Різдво Христове 1215 року. Делегація яка прибула із Риму привезла і передала всі права на утворення Галицького Королівства і атрибути королівської влади для коронації угорськиму примасу, архієпископу Йоану, якому й папою римським Іннокентієм III були надані всі права на проголошення утворення Галицького королівства та коронації галицького князя Коломана на короля Галичини на Різдво Христове 1215 року[25,p.95-97;p.98;27,p.227].

Про те, що коронація відбулась на Різдво Христове 1215 року за повною папською програмою ми бачимо із іншого документа угорського короля Андрія II до угорського магната Дмитра в

якому король Андрій II писав: «**Коли то його, названого нашого сина згідно з нашою просьбою з дозволу апостольського престола вінцем увінчаного, світлого короля Галичини ми щасливо помазали та правильно коронували… Оскільки йому прислали золоту корону гідну королівського достоїнства**”. В грамоті до магната Дмитра підкреслено: ”**Cum etiam sepedictum filium nostrum ex indulgentia sedis apostolicae dyademate, illustrem regem Galiciae feliciter inunctum fecissemus inclite coronary**»[43, №345, с.582].

Таким чином і свідчень Секретоно Ватиканського архіву можемо зробити висновок: «що в Союзі Католицьких держав відбулося планове утворення нового Галицького королівства на Різдво Христове 1215 року…»[24, с.583].

В цей же час, в кінці щими на початку весни 1215 року, для утвердження західно-європейських культурних традицій в Галицькому Королівстві які активно проіфункціонували і утвержувалися з 1215 з по 1221 рік, будувалася велика церковна будівля романського стилю, культурно-релігійний романський символ Галицького королівства, який відомий в історичній науці, як собор Святого Пантелеймона, пізніше латинський собор св. Станіслава, в Галичі[25, p.95-97; p.98; 27,p.227].Таким чином, як вірно наголошує у своєму дослідженні львіаськйи дослідник І. Паславський: «з 1214 по 1221 роки у Галичі сидів король Коломан»[14,с.549-556], який на наше тверде переконання, творив у Галицькому королівстві свою унійну церковну організацію, свою унійну релігійну культуру, архітектуру: собори, замки..., про що наголошувалось вище.

Рис. 29. Символи перемишльського християнства IX-XIII ст.

Після заняття Перемишля і Любачева галицький король Коломан підкорив собі і усю стародавню християнсько-церковну організацію Посяння…[25, p.95-97; p.98; 27,p.227].

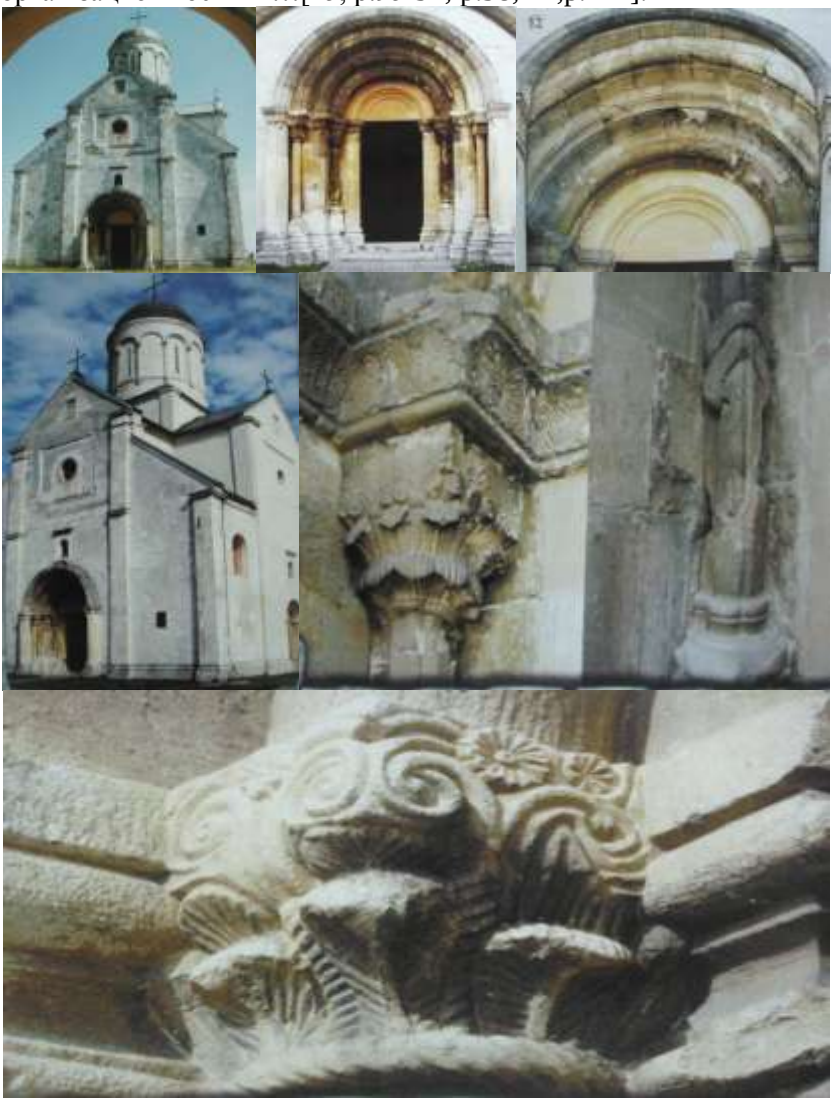

Рис. 30. Романський собор Пантелеймона збудований угорським майстрами, як символ епохи утвердження Галицького королівства в 1215 році.

Слід наголосити, що вже галицький історики І. Шараневич та польський історик В. Абрагам були переконані, що цей романський собор був збудований угорським майстрами, як символ епохи утвердження Галицького Королівства[25,p.95-97; p.98]. Дослідник історії Галича Й. Пеленський, що обстежив собор в 1909 році вірно вважав, що цей собор створений у першій половині XIII століття, а тобто у 1215-1221 роках. Цілком очевидно що собор Святого Пантелеймона в романському стилі, який тотожний до угорської архітектурної та західно-католицької церкової традиції, очевидно мав послуговувати галицькому королю Коломану та його калицькому боярському оточенню під проводом боярина Судислава, як таким що утверджував західно-католицькі християнські цінності. Не виключено, що після утвердження в Галичі князя Мстислава Удатного в 1221 році, він перетворив уніатський собор Коломана, на православну церву. Про це засвідчує видряпаний запис на стіні церкви, біля третього пілястра на висоті 1,5 метра землі в церкві св. Пантелеймона, який виявив Й. Пеленський. Напівденному фасаді записано: «В княжение Мстислава… державу Игнатову искали ляха в Полотенижи». Дане повідомлення ніяк не зв'язує побудову храму святого Пантелеймона ні з князем Мстиславом Удатним ні тим більше ні з князем Романом Мстиславовичем, як це вважають сучасні галицькі вчені… Цілком очевидно, що запис на стінці собору Пантелеймона: «В княжение Мстислава…», треба розуміти що в час князювання Мстислава Удатного у Галичі собор Коломана було перероблено на православну церкву. Очевидно, що уніатський собор короля Коломана після падіння Галицького королівства перебудували на церкву Пантелеймона, що робить запис, виявлений Й. Пеленським достовірним. Очевидно, що збудований в епоху Галицького Королівства собор Святого Пантелеймона, в дусі кращих традицій західно-романських католицьких стилів, свою красою та монументальністю, повинен був служити утвердженням галицького короля Коломана та постулатів першої церковної унії Галицької церкви з Римською[38,s.12-24; s.8-16; s.104-105; c.23-36; c.584-585]. Наша концепцієя є найбіль достовірнішою і втому плані, що як бачимо на схемі-реконстурукції храм св. Пантелеймона, знаходився в сфері впливу території на якій

розташовувався замок боярина Судислава, який очевидно і був фундатор унійного храму, оскільки був найвпливовішим канцлером Галицького королівства і про угорської (католицької) партії галицьких бояр.

Рис. 31. Замок канцлера Галицького Королівства XIII ст. Судислава та собор Пантелеймона.

Слід наголосити, що очевидно в епоху Галицького королівства та першої унії Галицької церкви з Римською була і побудована кам'яна церква першої чверті XIII століття біля Дністра, що внизу біля замку короля Коломана чи, як його назвати поляки в XIV столітті «Старостинського замку»[27,р.227].

Рис. 32. Королівський замок та церква XIII століття.

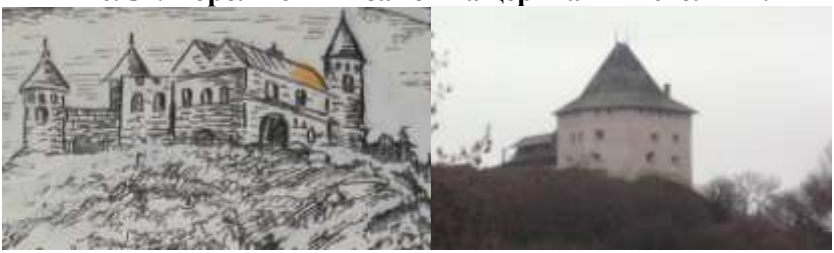

Рис. 33. Королівський замок XIII ст. та його реконструкція.

Рис. 34. Вид Дністра в районі Галицького замку.

Таким чином монументальне мистецтво та релігійна культура епохи Галицького Королівства та першої унії Галицької церкви з Римською 1214-1227 років потребує подальшого науково дослідження. Та можемо наголосити, що в першій чверті XIII століття в Галичині відбулась епохальна подія, Галицьке князівство перетворилось в Галицьке королівство, а внаслідок зближення політичних та релігійних позицій відбулась перша унія Римської церкви з Галицькою. Отже, як бачимо в Галичині внаслідок ініціативи пари римського Іннокентія III в першій чверті XIII століття падають старі візантійсько-церковні ідеали. Галицька аристократія, бояри та духовні діячі схиляються до церковних канонів Вселенської католицької церкви, яка затверджуються на IV Вселенському Лятиранському Соборі, який формує і затверджує постанови об'єднання Римсвької і Галицької церкви наслідоком якої був факт унії до якої починають схилятися східно-християнські народи, як наголошувалось на Соборі. Формою об'єднання тепер виступає унія яка грантує збереження східного церковного обряду. Власне така форма християнських взаємин унійні процеси постають в Болгарії, Сербії і в Галичині, які перетворюються на західно-європейські королівства. Ініціатором таких уній постає папа римський Іннокентій III, який затверджує нерушимість східного обряду через відомий декрет, на IV Вселенському Лятиранському

Соборі, який зрівнюється в правах з латинським[39,Vol.XIII; с.584].

В 1216 році помер великий папа римський Іннокентій III, один із великих керманичів, що мала Римська церква у продовж всієї своєї історії, який добре знав і дуже дорожив обрядрм Галицької Церкви, заради включення якої в лоно Римської церкви він навіть пішов на те, що утворив для східної Європи у якій побутував східно-християнський обряд, в 1215 році, державу західно-євроепйського типу - Галицьке королівство[24,с.121].

Таким чином приходимо до висновку, що ініціатором створення Галицького королівства в 1215 році був папа римський Іннокентій III. Прямим знаряддям виконання його політико-релігійних планів був угорський король Андрій II. Вже в 1207-1213 роках угорський король почав виконувати попередній плани Папи Іннокентія III, задля якого він виступив військовим походом в Галичину. Його політичні плани підтримували галицькі бояри на чолі з Володиславом Кормильчичем, однак повстання у власній країні угорських баронів та вбивство його дружини Гертруди, зусило його повернутися в Угорщину для наведення в ній порядку. Цим скористався боярин Володислав Кормильчич, який від імені угорськог короля захопив владу в Галичині. В 1214 році внаслідок переговорів з краківським князем Лешком і висунення проекту утворення Галицького Королівства, який дуже сподобався угорському королю Андрію II, він звернуся до папи Іннокентія III з проханням, щоби він доручив остригормьскому архієпископу Іванові, коронувати Коломана на короля Галичини, оскільки галичани готові приступити до єдності з апостольською церквою. В листі Андрій II, який супроводжується його титулатурою «Андрій, король Угорщини… Галичини і Володимирії складає привітання і синівське ушанування», наголошує: «**Мусить отже знати Ваша Святість, що вельможі і народ Галичини підчинений моїй владі, покірно від мене домагається, щоби я нашого сина Коломана, надав галичанам в королі. Галичани мають намір на подальше майбутнє перебувати в єдності і послуху з святою Римською церквою. Для такого послуху святій апостольській церкві потрібно забезпечити їм вільне служити служби божі у власному грецькому обряді. Щоби се для нас і**

Вас така важлива іхня пропозиція не була спричинена бюрократією, треба для виконання всього цього, а тобто утворення Галицького королівства, коронування Коломана на короля Галичини, прислати Вам особливого легата. Просимо отже Вашу святість доручити достойному у Христі отцю нашому Йоану, остригомському архієпископу, щоби він силою апостольської влади, згаданого нашого сина Коломана, створив Галицьке королівство, помазав їм на галицького короля і взяв з нього присягу, що він буде вірний святій Римській церкві»[41, №I, III; s.163; c.16-17].

Цей лист угорського короля Андрія II, як бачимо із його змісту, очевидно народився в лоні найвизначніших галицьких бояр, на яких у своїй східній політиці опирався угорський король Андрій II і без яких не мислив свою правління в Галичині. Андрій II і про це наголошував і наш літописець, вислухавши прохання галичан, як візначних виразників політичної, торгово-економічної та культурно-релігійної думки Галичини початку XIII століття, задля вирішення проблеми утворення Галицького королівства, церковної злуки, коронування свого сина Коломана на короля Галичини, вирішив звернутися до голови Союзу Католицьких держав папи Іннокентія III для вирішення цієї проблеми, наголосивши, що вирішення цієї проблеми без бюрократичної волокити з обов'язковим виконанням вимог галичан - дозволом на залишенням їм перебувати у їх грецькому обряді. Отже немає сумніву, що угорський король Андрій II писав листа папі Іннокентію III узгодивши всі політичні питання з проблеми утворення Галицького Королівства, та коронування на короля Галичини, його сина Коломана. Очевидно також, що цю подію, утворення Галицького королівства, коронації Коломана, Андрій II подав папі Іннокентію III через призму, церковної справи, щоб ця справа була важлива як для нього так і для Католицької церкви[27, p.227].

Не можна виключати надзвичайну християнську побожність угорського короля Андрія II, оскільки останні неодноразово задля християнської релігії, Католицької церкви приймав участь в хрестових походах за спасіння гроба Господнього в Святу землю. Як бачимо із листа угорського короля Андрія II до папи Іннокентія III він також наголошував, що активно готується до

хрестового походу: «**studiose intendere et omni diligentia festinare**»[42, №I, III].

У своєму листі король Андрій II наголошував папі Іннокентію III, що прислання окремого визначного посла з Риму по вирішенню питання утворення Галицького королівства та коронації Коломана на короля Галичини всіми офіційними королівськими регаліями західно-католдицького світу, потрібно зробити задля можливої підозри будь-якої містифікації цієї акції чи сумніву щодо неї в майбутньому. Справа церковної унії та утворення Галицького королівства, коронації Коломана, повинна бути акцією не лише угорського короля Андрія II, українського панства та народу Галичини, але й апостольського престолу і папи римського Іннокентія III. Церковна унія, наголошував в листі угорський король Андрій II, утворення Галицького королівства, повинна відбутися за умов урахування збереження для Галицького Королівства, його підданим, грецького східного обряду. Отже ця основна умова утворення Галицького королівства, коронація Коломана на галицького короля, унія Галиицької церкви з Римською, виходила від українско-галицького народу та галицького боярства: «**principes et populous**». Власне «**principes et populous**», галицькі бояри та торгово-реміснича знать, яка була орієнтована своїми торгово-економічними відносинами на країни центральної та західної Європи, бажали утворення Галицького королівства, коронації Коломана та унії церков, а тобто перефарматування Галичини за західно-європейським політичним та культурно-релігійним зразком[22,с.18; 27,р.227].

Дослдіник Г. Вернадський в праці «Київська Русь» з цього питання наголошував: «папа Іннокентій III утворив Галицьке королівство та визнав Коломана королем Галичини за умови, що він запровадить в Галичині латинський обряд»[27,р.227].

Дослідник І. Нагаєвський заперечував такі висновки дослідника Г. Вернадського, наголошуючи, що: «що в листі до папи угорський король Андрій II підкреслював, що галицькі князі і люди обіцяють послух, але хочуть залишити свій стародавній обряд, на що папа Іннокентій III відповів згодою»[12,с.298].

Слід звернути на ще один момент з питання утворення Галицького королівства та коронування Коломана на короля

Галичини. Із листа ясно, що король Андрій II просив папу Іннокенія III надати право остригомському архієпископу Йоану від імені папи утворити Галицьке королівство і коронувати «помазати» Коломана на короля Галичини. Взяти присягу у нового короля, його підданих на вірність Католицькій церкві. Слід наголосити, що про складання присяги королем, боярами, галицьким народом Католицькій церкві говорять нам і вітчизняні джерела, використані у своїй праці істориком М. Татішевим. В цьому ж листі король Андрій II до папи римського Іннокентія III наполягав, що проблему утворення Галицького Королівства та коронування Коломана треба органівзувати швидко, без бюрократичною проволоки. Із подальшо аналізу сукупності джерел бачимо, що папа Іннкентій III був радий планам угорського короля Андрія II, оскільки він ще з 1205-1207 років виношував плани привернути Русь-Україну та її церковну організацію до унії. Пропозиція з питання утворення Галицького Королівства та унії з Галицькою церквою була тепер здійсненою. Очевидно папа Іннкентій III взявся до її швидкого здійснення. Із-за швидкості процесів, які здійснював папа Іннокентій III по питанню утворенню Галицького королівства, очевидно, ми не маємо всіх офіційних церисмоніальних документів з 1214 до початку 1215 року. В Секретному Ватиканському архіві виявлено Декрет, яким папа римський Іннокентій III проголосив утворення Галицького Королівства і доручив помазати і коронувати Коломана на короля Галичини. Дослідник М. Чубатий вважав, що ця подія розвивалась, як бачимо з просьби короля Андрія II, дуже швидко, і очевидно помазання і коронація «imposition dyadematis» відбулась у 1215 році[22,с.19].

Такої думки дотримувався український історик М. Грушевський та угорський історик Калай, опираючись на грамоту угорського короля Андрія II, яку він видав воєводі Дмитру.

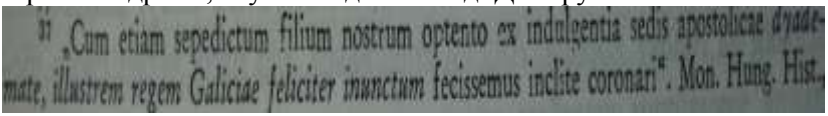
„Cum etiam sepedictum filium nostrum optento ex indulgentia sedis apostolicae dyadematе, illustrem regem Galiciae feliciter inunctum fecissemus inclite coronari". Mon. Hung. Hist.

Рис. 35. Грамота короля Андрія II, для воєводи Дмитра.

В грамоті, угорський король Андрій II наголосив: «**Утворення Галицького королівства та проведення офіційної коронації архієпископом Йоаном відбулося за усім зразком**

західно-європейської державної та релігійної традиції»[45, №345].

Власне точним виконанням волі папи Іннокентія III, забезпечення ним усієї відповідної процесії на Різдво Христове 1215 року з утворення Галицького королівства та коронації на короля Коломана, король Андрій II вихвалявся магнату Дмитру: «**cum etiam eundem sepedictum filium nostrum optento ex indulgentia sedis apostolice dyademate, illustrem regem Galiciae feliciter inunctum fecissemus inclite coronari**»[45, №345].

Що стосується архієпископа Йоана, який виконав акт утворення Галицького королівства та коронації Коломана на короля Галичини, то він активно брав участь в галицьких релігійних справах до кінця 1222 року, до часу смерті. Його ім'я згадано в грамотах в 1215 році 2 рази, в 1216 році 3 рази, в 1217 році 12 разів[45, №227]. В цьому листі наголошується, як ми розумаємо, що «помазання відбулося» очевидно в кінці 1214 року, а остаточна коронація та затвердження утворення Галицького Королівства та офіційна коронація на Різдво Христове 1215 року. Про що засвідчує документ: «**Ut sicut unctionem regale, ita et coronam a liberalitate vestra se recepisse gaudeat…**»[45, №345]. Польський вчений, професор Абрагам вважав: «**що помазання і коронація відбувалися за католицькою традицією одночасно і що якась неузгодженість в документах, це просто фармольності пов'язані з блискавичною швикістю всіх процесів по утворенню Галицького королівства, коронацією та унїїєю церков**»[25, p.95-97; p.98].

На нашу думку утворення Галицького королівства, церомонія коронації і проголошення унії церков, як і присяга галицького короля та галицьких підданих, відбулася на Різдво Христове 1215 року, що відповідає всім реаліям ходу історичних, політичних та культурно-релігійних подій в Галичині, які засвідчують цей історичний та епохальний процес в становленні Галицького Королівства, як західно-європейської держави[8,с.172-210].

Швидке утворення Галицького королівство, унія церков та коронація Коломана на Різдво Христове 1215 року очевидно відбулося швидко тому, що папа римський Іннокентій III гарантував із свого боку ненарушеність грецького обряду, однак в подальшому після утворення Галицького Королівства,

утвердження Коломана королем Галичини, угорський король Андрій II, за участю галицьких бояр-католиків, як наголошує Руський літопис, порушив Угоду з галичанами: «Король угорський посадив сина в Галичі, а єпископів і попів вигнав із церков, а своїх попів латинських, привів служити». Цілком очевидно, що це була ініціатива ревного католика, угорського короля Андрія II, а не настанови з Риму. Своїми діями він викопав розлад в Галицькому королівстві[27,p.227]. Становище папи в цьому питанні було бездоганне. На Різдво Христове він утворив Галицьке королівство, коронував Коломана на короля Галичини, виконав умови унії з галичанами, залишивши їм грецький обряд, а літом 1215 року вислав вже до Галицького Королівства легата, щоб закликати уніатських-галицьких єпископів на IV Лятеранський Собор, який був призначений на осінь 1215 року і який мав вирішити всі питання потреб і запитів уніатських єпископів Галицького Королівства. Оскільки останні на Собор не приїхали, то їхні запити представляв угорський архієпископ Йоан, який обговорював подальшу справу релігійної унії Галицького Королівства з Римською церквою[22,с.23].

В цей же час легат папи Іннокентія III прибув до Угорщини, а опісля мав іти до Галицького Королівства, в якому в літі 1215 року внаслідок насильницької латинізації Галицької церкви виникло повстання, для вручення галицьким єпископам листа-запрошення на IV Лятеранський Собор. За обставин повстання угорський король не зміг ввести в Галич посла папи Іннокентія III і відіслав його назад до Риму. Разом з ним вислав двох своїх послід з новим листом до папи Іннокентія III. Цей лист не має дати, очевидно був написаний літом 1215 року і згадує про IV Лятеранський Собор як недалекий, оскільки останній скликався на 1 листопада 1215 року. У листі зазначалось: «Звісно, що в останнім часі народ Галичини, зломивши присягу вірності, не лише відступив від свого короля, але також зібравши військо з до околичних Русинів, обляг твердиню Галич, в якій перебував наш син з немногими. Задля того мусіли ми негайно удатися в ті сторони, що се не лиш приневолило нас на якийсь час відложити постанову вшанувати вашу святість, величність, як це годиться. Ситуація склалась так, що не змогли ми чекати на все наше військо… За причин воєнної пори не можна було вести вашого

посланця в Галич в час війни, беручи на себе обов'язок прислати руських єпископів на собор». Слід наголосити, що збереглися і грамоти з текстами запрошення для руських єпископів Галицького Королівства: «**unde guia non expediebat et maxime discrimen belli cursoreem vestrum in illum tumultum intruduci, ipsum ad vos remissimis assumentes, si Deus misericordiam nobiscum fecerit, onus transmittendi ad concilium episcopos Ruthenorum**»33,p.476-486].

Тут же в цьому листі угорський король Андрій II просить папу римського Іннокентія III прислати королівські регалії та корону для галицького короля Коломана: «Просимо вкінці вашу святість, щоби зволили Ви як найскоріше прислати через присутнього посланця нашого, повірника, золоту корону відповідну королівської гідності, син наш міг похвалитися, що як королівське помазання, так й корону одержав від вашої щедрости та щоби через те з'єднав собі більшу прихильність у своїх, в сусідів признання вічного права до престола Галицького Королівства»: «**supplicamus insuper sanctitati vestrae, guatenus coronam auream regiae dignitatis congruentem fllio nostro conferre et per latorem praesentium fidelem nostrum in proximo transmitter dignemini, ut sicut unctionem regale ita et coronam a liberalitate vestra se recepisse gaudeat et per hoc magis favoribilem se suis efficiat et convicinis regni sui perpetuam praetendat**»[33,p.476-486].

Таким чином король Андрій II прибув з рицарським військом в Галич, повстання припинив, а галичан заспокоїв. В знак повного утвердження Галицького королівства, очевидно, літом 1215 папа Іннокентій III, як вважав М. Чубатий, після утворення Галицького Королівства, коронації Коломана, запрошення для галицьких єпископів, галицького та перемишльського надіючись бачити їх учасниками IV Лятеранського собору. Як зауважував дослідник М. Чубатий: «**для папи Іннокентія III утворення Галицького королівства та унії Галицької церкви з Римською на Різдво Христове 1215 року було приорітетнішим політичним та релігійним чинником на IV Лятеранському соборі в листопаді 1215 року, відзнаую його особистих як політичних та релігійних перемог в Європі**»[22,с.24].

Однак, наголошував дослідник М. Чубатий: «нерозумна політична акція угорського короля Андрія II, зокрема швидка зміна галицьких єпископів на римських, про що папа дізнався від краківського князя Лешка, дуже засмутила Іннокентія III» [22,с.25].

В цей же час, хоча угорський король Андрій II на початку літа припинив повстання в Галичині, в середині літа 1215 року, відновив Коломана на троні Галицького королівства, повернув часково галицьких єпископів до релігійної праці в Галичині, особливо прихильників унії, таких яка галицького єпископа Артемія, віддав весь уряд при молодому королю в руки боярина Судислава, унія церков в 1215 році, як вважав дослідник набула в Галичини життєвого розвитку. Вона, як і утворення Галицького Королівства була певним визначним кроком вперед у процесі галицького європейського суспільсьтіва. Тому політичну і релігійну унію Галицького королівства з Союзом Католицьких держав, з Римським папою Іннокентієм III до літа 1215 року, можемо назвати реальним фактом. То була найвища фаза політичного сходження Галичини, як держави, та її політико-релігійного входження в Вселенську церкву. Виразником всіх цих політичних та релігійних звершень звичайно був визначний папа римський середньовіччя - Іннокентій III. Папа Іннокентій III був перший, який після розділу церков у 1054 році підніс ідею релігійної унії. Його уніатська діяльність, яка залишилася в рішеннях IV Лятеранського Собору, засвідчує що він якнайкраще розумів процеси унійної справи, вважаючи що не можна насильно накидувати на православних грецького обряду латинство. Утворенням ним внаслідок унійних процесів Галицького королівства говорить, що папа Іннокентій III став гарантом політичних та унійно-релігійних процесів у Східній Європі, які він проводив до кінця свого життя, яке закінчилося в 1216 році[22,с.25]. В цей же час з утворенням Галицького Королівства було побудовано перший уніатський собор Святого Пантелеймона, закладався над Дністром замок короля Коломана та поряд церква Різдва Христового, як вірно ввважали вчені XIX століття Захарієвич, Шараневич, Пеленський[22,с.20].

Дальше головою Римської церкви був обраний Гонорій III(1216-1227рр.), який відомий щодо взаємовідносин з Галицьким

королівством двома листами до угорського короля Андрія II та одним листом, який датується 1226/1227 рр. «До всіх руських князів»[27,p.229].

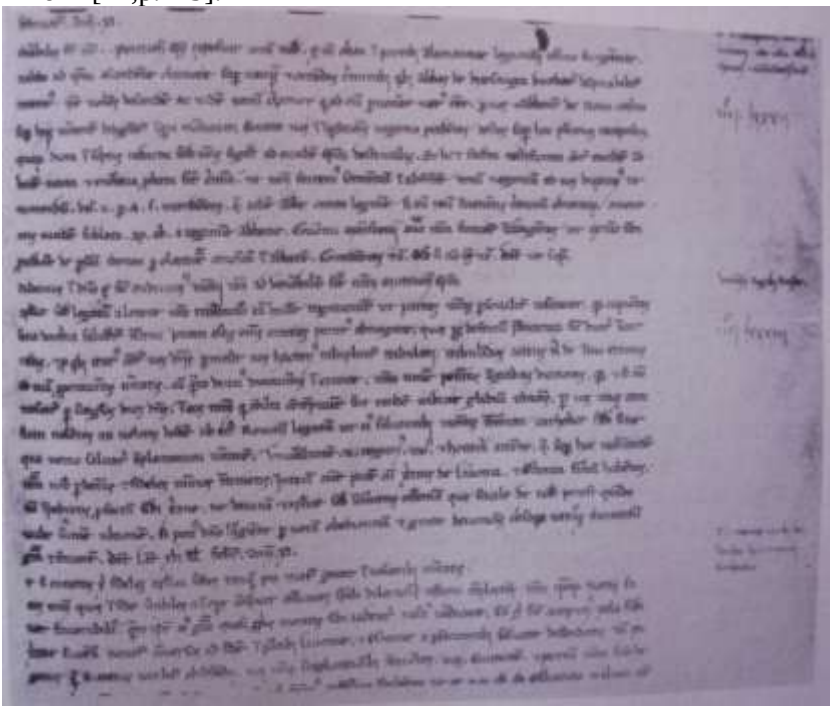

Рис. 36.Лист папи Гонорія III «До всіх руських князів».1227р.

В цьому листі пишеться: «**Rogaverunt, ut partes vestras personaliter visitaret, guia cupientes sana doctrina salubrater instrui, parati estis omnes errors penitus abbnegare, guob propter defectum praedicatorum, sicut dicitur, iscurristis, et pro guibus irratus contra vos Dominus permissit vos hactenus multipliciter tribulari, tribulandos acrius nisi de invio erroris ad viam properaveritis veritatis…**»[32,vol.,№4; Додаток 5; с.121-123; с.294-299; p.334-336].

В листі папа Гонорій III пише, що єпископ мутіненський, апостольський легат, повідомив папу, що якісь руські князі писали до нього, і просили про місіонерів, яких папа відіслав у їх області особисто. Ці місіонери повинні навчити їх правдивої християнської віри. Очевидно, що цей лист був адресований до

дрібних галицьких і волинських князів, які ще в 1227 році, в епоху борячогося за Галицьке королівство, галицького короля Коломана, про якого писав і до угорського короля Андрія II в цей час і папа Гонорій III, будучи в сій час під впливом Галицького королівства, в 1227 році зрозуміли правильність і потребу подальших унійних процесів на Волині. Такий волинський слід першого листа та взаємин папи Гонорія III з руськими князями Волині нам підтверджує і подальший релігійний діалог із Волинню після цього, коли наступник Гонорія III, папа Григорій IX, 18 червня 1231 року продовжив релігійно-унійний діалог з Волинню, написавши Данилу Романовичу листа до якого він звертається як до нього, як до «Світлого Короля Руси», оскільки той фактично в цей час мав вплив з Волині, як на Галичину так і на Київщину, які фактично вже у якійсь мірі підчинялися йому: «**Gregorius Episcopo ets., Illustri Regi Russiae, Romae 18 Julii 1231, Cum venerabili fretre nostro Episcopo Prutenorum referente te intelleximus esse principem christianum, sed observantem Graecorum ac Ruthenorum mores et ritus as faciendum in Regno tuo ab allis observati, divina iam gratia inspirante volentem accedere ad devotionem et oboedientiam apostolicae sedis et nostrum, nos intimis affectibus sitientes animae tuae saluten tuumgue perfectum commodum et honorem, Serenitatem tuam monemus et hortarum in Domono, guia sanam doctrinam non abnueris venerabiliter amplexari, ritus et mores christianorum latinorum devote suscipias et observes, te Regnumgue tuum pro amore Christi submittendo suavi dominio Romanae Ecclesiae, matris universorum fidelium, guae te ut magnum in Ecclesia Dei principem honorare proponit et diligere ut filium spiritualem**…»[23, Додаток 9; с.586].

Отже, як бачимо із вище проаналізованих документів з Секретного Ватиканського архіву, після смерті короля Руси Романа папа римський Іннокентій III 7 жовтня 1207 року знову написав послання до духовенства і мирян Руси-України, вкотре переконуючи їх: «вернутися від своїх помилок на шлях істини».

В 1209 році папа римський Іннокентій III коронував імператором Священної Римської імперії Оттона, герцога Саксонського. Проте вже у листопаді 1210 він відлучив його від Церкви за те, що той зайняв Романію та вирішив напасти на

Неаполітанське королівство. У 1212 році папа римський Іннокентій III призначив імператором його супротивника Фрідріха, короля Неаполітанського, але не коронував його. Коли Фрідріх з'явився в Рим прийняти корону, папа відмовився його коронувати, побоюючись його могутності та сподіваючись вигнати його з Італії, як перед тим Оттона. Обурений Фрідріх рушив до Німеччини та переміг Оттона, але Іннокентій III вже на той час помер…

В 1214 році, коли принц Коломан утвердився на галицькому престолі, і став галицьким князем, папа римський Іннокентій III, привітав його утвердження на Галицькому княжінні. Він благословив шлюб князя Коломана і княжни Соломеї, який виник внаслідок переговорів з угорським королем Андрієм II та краківським князем Лешком.

У 1215 папа римський Іннокентій III організував хрестовий похід німецьких лицарів проти прусів, домігся розширення Папської області за рахунок приєднання земель, що раніше належали імперії (але перерахованих в угоді дарування Карла Великого): Анкони (Марке), герцогства Сполето (Умбрія), Радікофано, тимчасово Роман, однак Болонью та Пентаполь він утримати не зміг.

В 1215 році, папа римський Іннокентій III, внаслідок переговорів з угорським королем Андрієм II та краківським князем Лешком, під час Різдвяних свят 2015 року, створив Галицьке Королівство і офіційно коронував галицького князя який правив Галицьким князівством у 1214-1215 роках, Коломана, на першого короля Галичини, якому надав титул: «**Colomanum Rex Galiciae**» (1215-1221рр.).

В 1215 році скликав Четвертий Латеранський Собор на який також запросив для укладення унії Галицької церкви з Римською єпископів з Галичини: галицького і перемишльського[12,с.294-299].

Помер папа римський Іннокентій III 16 червня 1216 року під час своєї апостольської поїздки в місті Перуджі і був похований там в Перуджанському кафедральному соборі, і тільки в грудні 1891 року папа Лев XIII переніс і перепоховав останики тіла паки Іннокентія III, який керував Римською церквою 18 років, в Лятеранському соборі в Римі[12,с.294-299].

Рис.37.Папа римський Іннокентій III (1198-1216рр). Рис.38.Гробниця Іннокентія III в Лятиранській церкві. Рим.

Слід наголосити, що наступний папа римський Готнорій III, про що буде наголошено дальше, теж приділяв велику увагу долі Галицького королівства [8,с.172-210].

Таким чином, внаслідок благословення папою римським Іннокентієм III, було утворена європейська держава - Галицьке королівство, на чолі якого став перший галицький король Коломан I, який прави у 1215-1221 роках[5,с.107-126;с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Рис. 39. Галицький король Коломан I.
Рис. 40. Герб Галицького Королівства.

У зв'язку з приєднанням Галицького королівства до західно-європейського світу угорський король Андрій II, що був тісно пов'язаний з папським престолом, пообіцяв папі не тільке швидке входження Галицького королівства до складу Союзу католицьких держав, але й швидке запровадження унії Галицької церкви з Римською[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

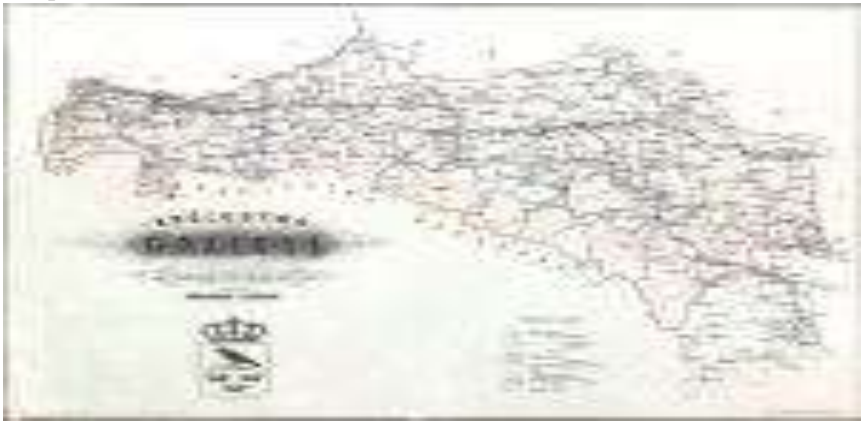

Рис. 41. Карта Галицього Королівства XIII століття.

Внаслідок створення Галицького королівства, польський князь Лепшко Білий згідно з Спіським договором 1214 року, отримав західну Галичину з її стародавнім центром Перемишлем. Окрім цих земель, князю Лешкові краківському належали також раніше захоплені Забузькі землі, зокрема Берестя, Угровськ, Верещин, Стовп'є, Комів. Зважаючи на прихильну до Романовичів європейську громадськість і загальне співчуття законним володарям Руси-України, союзники повернули їм місто Володимир, що стало важливим політичним актом у подальшому утвердженні Романовичів на Волині[10,с.49-50; с.130-142].

Український історик М. Грушевський вважав, що перетворивши Галичину в окрему державу, Галицьке Королівство, угорський король Андрій II і краківський князь Лешко білий були змушені вдавати, що підтримують права княгині Анни на Волинське князівство, і посадити у столичному Володимирі Данила[2,с.19-20].

Отже, актом Спіського договору виникли окремі Галицьке і Волинське князівства, які опинилися відповідно під угорським і

польським протекторатами. Створено незалежну Галицьку державу на чолі з угорсько-польською династією. Варто зауважити, що ініціатором поділу «Романової держави» виступив не угорський король, який до цього часу вважав Українську державу васалом Угорщини, і опікувався Романовичами, а князь Лешко краківський, котрий за будь-яких умов намагався усунути від управління боярина Володислава з Галичини. Спіський договір підтримала польська знать на чолі з краківським каштеляном Пакославом, якого літопис називає «другом Романовичів»[2,с.30-31].

Дослідник В.Т. Пашуто вважав, що княгиня Анна в особі каштеляна Пакослава мала дорадника і друга у краківському дворі, завдяки клопотанням якого Володимир було повернуто Романовичам. Спіський договір діяв недовго і внаслідок розподілу Романової держави колишні союзники стали найзапеклішими ворогами. Тоді ж угорський король Андрій II за намовою галицьких бояр відібрав у польського князя Лешка Західну Галичину з її головними містами Перемишлем і Любачевом[13, с.200-201; с.130-142].

На переговорах, які проходили за участю римської курії, вирішили ліквідувати боярське правління у Галичині. У зв'язку з цим туди вислали велике військо, яке гостинно прийняли бояри. Володислав, очевидно, сприйняв цей візит з добрими намірами і не чинив опору, тому був схоплений і висланий в Угорщину, де, як записав літописець, і помер у засланні. Галичина, з її соціально-економічними взаєминами і політичним устроєм, була готова до перетворення в незалежне Галицьке Королівство [5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Вона, як економічно, так і політично більше тяжіла до заходу, знала його політичний устрій і підтримувала утвердження цього ладу у своїй країні. У Галичині найперше почали утверджувати порядки Угорського королівства, особливо після того, як угорський король видав 1222 році для своїх вельмож так звану «Золоту буллу», яка надавала власникам великих і середніх латифундій права і привілеї у королівському дворі. Булла поширювалася і на галицьких бояр, проугорська партія яких, а інколи і вся корпорація, ставила Галичину в номінальну залежність від Угорського королівства. Надання таких привілеїв

галицьким боярам свідчило про остаточне приєднання Галичини до Угорського королівства зокрема, і Союзу Католицьких держав взагалі, що було головним завданням угорського короля Андрія II, і одним із основних напрямків східно-європейської політики [7,с.229-262; с.137-171; с.48-51; с.48-51; с.171-195; с.222-228; с.141-145].

Рис. 42. Реконструкція карти Галицького Королівства з книги «Королівство Галичини».

З цього приводу слушним здається судження Д. Зубрицького, який вважав, що зростання політичного впливу Угорського королівства у Галичині можна пояснити політичною і торгово-економічною стабільністю у цій країні. Феодальні війни, зокрема у Галичині і на Волині, призводили до хаосу, дестабілізації міжнародної торгівлі як основного джерела доходу казни бояр і князів, що змушувало бояр і торгово-економічну знать переходити під протекторат Угорського королівства [4, с. 60-61]. Російський дослідник В. Татіщев відзначав: «що ненависть до руських князів Ігоревичів, які не порядно жили, за країну не дбали, багатьох жінок і чесних дівиць насилували, знатних звинувачували невинно і доми їхні розграбовували, а самих у подальшому вбивали без суду утвердженого в Галичині, змусила галицьких бояр просити угорського короля Андрія II посісти їхній престол, або утворити з Галичини окрему державу -

Галицьке королівство і утвердити на галицькому престолі його сина Коломана». Незважаючи на те, що бояри просили короля взяти під протекторат Галичину, він не поспішав втручатися у феодальну війну в Руси-Україні, оскільки бачив, що великі феодали давньоукраїнської держави ще досить могутні. Утверджені торгово-ремісничою знаттю в Галичині, князі Ігоревичі, як законні спадкоємці Ростиславової династії, відовідно до феодального права не давали угорському королеві можливості взяти учась у боротьбі за галицький престол. Андрій II обмежився переговорами з галицькою знаттю щодо релігійної унії, яка на його думку повинна були стати гарантом політичної стабільності. Після довгих переговорів угорський король Андрій II ухвалив протекторат Галичини і вигнання Ігоревичів. Наддавши галицьким боярам чотирьох тисячне військо з воєводами, особисто вирішив не втручатися у політичну війну в Галичині. Галицькі бояри з угорським найманцями прийшли таємно до Галича, схопили Ігоревичів і вчинили над ними суд. Згідно з вироком якого Ігоревичам інкріміновано обвинувачення, по-перше, у недотриманні «ряду» - договору про управління Галичиною, який був завірений клятвою Ігоревичів, що вони управлятимуть нею за дорадою галицької боярської думи; по-друге, у вбивстві бояр і розграбуванні їхнього майна без суду, що заборонено старогалицькими законами, по-третє, у гвалтуванні, жінок і дівиць, що не відповідало нормам християнської моралі. За ці злочини князів Ігоревичів засуджено до повішання. Перед усім Галичем і гостями міста Галича Ігоревичів визнали лютими кримінальними злочинцями, порушниками норм феодального права і феодальної моралі. За вироком суду, усе награбоване Ігоревичами майно роздали сім’ям потерпілих, тисячу гривень відіслали угорському королеві як подяку за допомогу. Також до Буди була відряджена делегація, з метою просити короля посісти галицький престол. Угорський король, дізнавшись, що вчинили зі своїми князями «галицькі принци і барони», влаштував з ними переговори і домовився, що вони зроблять своїм володарем його сина Коломана, за що він попросить папу римського Іннокентія III утворити для них окреме Галицьке королівство. На цьому наголошує російський дослідник В. Татіщев, покликаючись на джерела, які до нас не дійшли, переговори закінчилися

підписанням угорсько-галицького договору, у якому йшлося про утворення Галицького королівства і правління Коломана, як законного володаря Галичини. Після підписання договору, за яким королевич Коломан повинен був стати галицьким князем , угорський король Андрій II вислав свого сина в Галич. Джерела свідчать, що угорського принца Коломана галичани зустріли з великою честю і посадили на галицькому престолі, коронувавши його на короля Галицького[20,с.14-25; с.186-188; с.130-142].

Набувши нового державного статусу, Галицьке князівство ствало незалежною центрально-європейською державою, коріння якого слід шукати у незалежному хорватському князівстві, що у 993 р. внаслідок хорватсько-руської війни було приєднане до Руси-України. Згідно з джерелами можна стверджувати, що Велика чи Біла Хорватія - стародавня Галичина у складі Руси-України, внаслідок політичного розвитку з кінця X століття становила складову староукраїнської держави, яка під впливом політичних, соціально-економічних і культурних надбань виокремилась у Галицьку Русь, політичний стан якої зміцнів за період князювання у Хорватії київської династії князів Ростиславовичів[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Утворення Галицького королівства на початку XIII століття символізує на новому етапі історії утвердження державного центру навколо Галича на західно-європейський зразок, який у подальшому стане домінантою у становленні староукраїнської держави від Дніпра до Карпат за володарювання в Руси-Україні Романа і його сина Данила. Правління угорського королевича в Галичині було короткотривалим і лише сприяло продовженню феодальної війни в Руси-Україні. Народ віддав перевагу угорському правлінню заради припинення феодальної війни в Галичині, вважаючи, що протекторат Угорського королівства стабілізує торгово-економічні взаємини, що на початковому етапі правління Коломана і сталося. Однак утвердившись, галицький король Коломан I, окрім стабілізації торгово-економічних взаємин, вирішив «стабілізувати і релігійні взаємини з Західною Європою», тобто провести релігійну реформу, яка практично ще не мала реального підґрунття і потребувала часу для остаточного впровадження. За намовою галицьких сановників, король

Коломан вирішив провести релігійну реформу поспіхом. Йому здавалось, що цю проблему можна вирішити внаслідок заміни православних священнослужителів латинськими.

Частина Галича, можливо бояри, була християнами латинського обряду, про що свідчить лист угорського короля Андрія II до папи римського: «**Галицькі принци і барони готові приступити до унії з апостольською церквою, лиш би їм не забороняли їх стародавні обряди**». Очевидно, й галицький король Коломан, посідаючи галицький трон, зобов'язувався вихреститися в православ'я, або хоча б не порушувати грецького обряду, бо згідно з використаними В. Татіщевим джерелами, які не збереглися, за порушення «Ряду з Галичем і впровадженням латинників» руські князі вигнали Коломана з Галичини. З галицьким королем Коломаном, галицькі бояри, торгово-реміснича знать, теж укладали «ряд-договір», який зобов'язував усі сторін його дотримуватися[20,с.14-25; с.186-188; с.130-142].

Князь Коломан, ставши королем Галичини, спочатку не втручався у релігійні справи, лише приглядався до своїх нових підданих, як висловився М. Котляр, в «своєму опосередкованому Галицькому Королівстві»[10,с.52-53; с.107-130].

Перш за все перед ним постало питання складової частини Галицького королівства - Перемиського князівства, яке згідно з Спішським договором перейшло до Польщі. Таким станом були незадоволені як бояри, так і галицький король Коломан I. Зміцнення позицій та підтримка галицькими можновладцями Коломана привели до його офіційної коронації на короля Галичини взимку 1215 р. Будучи королем Галичини, Коломан I відмовився віддавати частину Галицької держави союзнику, навіть тестеві. Хоча офіційно між угорським королівством і польським великим князівством був підписаний договір про поділ Галичини, який після коронації Коломана втратив чинність [5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Король Коломан, стверджують угорські дослідники, не міг змиритися, що частина його держави належить полякам. З цього приводу він доручив найвизначнішим галицьким боярам їхати до його батька з проханням допомогти повернути Перемиське князівство до складу Галицького королівства. Щоб виправдати факт порушення Спішського договору і втручання угорського

королівства у внутрішні справи Польщі, угорські історики ще у XIX столітті писали: «Офіційно між угорським королем Андрієм II і краківським князем Лешком був підписаний договір, умови якого угорський король виконував, натомість Галицький король Коломан I, частина земель якого перебувала у поляків, не підписував ніяких договорів і не мав перед поляками ніяких зобов'язань, а хотів лише одного - цілісності Галицької держави. Його батько, угорський король Андрій II, дотримуючись договору, не виступив на чолі свого війська проти поляків. Однак галицькому королю Коломанові I це не завадило відвоювати у поляків Перемиське князівство, не порушуючи договору між Польщею і Угорщиною»[6,с.40-75; с.123-147; s.141-145].

Рис. 43. Перемишль IX-XVIII ст. Рис. 44. Любачівський замок XIII ст.

Рис. 45. Фундаменти стародавнії церков кінця IX ст. в містах Перемишлі та Любачеві.

Галицький літописець зазначав: «Андрій II забажав завоювати усю Галичину для сина». За словами дослідника В.Т. Пашуто, Спішський договір виявився нетривким. У цьому ж році після

коронації Коломана в Галичі, Андрій II за намовою галицьких бояр, вважаючи, що галицький король повинен володіти усією Галичиною, відібрав у поляків Перемишль і Любачів. До війни не дійшло, бо угорська армія була сильнішою і польський князь шляхом інтриг намагався перешкодити володарюванню юного короля Коломана в Галичі[13,с.200-201; с.130-142].

Отже, за перший рік правління галицький король Коломан I досяг політичної перемоги - Галичина знову стала єдиною в етнічному і політичому аспектах, а Спішська угода була скасована. Таку політичну стратегію юний галицький король міг реалізувати за безпосередньою участю галицького боярства, на яке з 1215 року опиралися у східній політиці угорські претенденти на галицький престол. Досягнувши єдності Галичини, король Коломан I разом з галицькими боярами вирішив провести релігійну реформу. Як зауважував російський історик В. Татіщев, посівши галицький трон, Коломан прикликав до себе двох єпископів католиків, які стали навчати галичан істинної римської віри. Але галичани не прислуховувались до католицьких місіонерів, хоча король Коломан різними способами примушував руське духовенство і знать до унії. Терплячи латинників, галицькі вельможі і єпископи вимагали від свого короля, згідно з обіцянками і укладеним договором, дотримуватися руських законів і релігії, а впроваджену унію скасувати і вигнати з Галичини латинських священиків. Король не слухав своїх вельмож. Це призвело до образ на свого короля, особливо після того, як він вигнав православного єпископа і передав прихильникам унії дві головні церкви Галича. Серед оточення короля Коломана було багато бояр, які завзято допомагали королю Коломанові впроваджувати унію в Галичині, за що отримували більші маєтки, титули і дарунки. Цих вельмож угорські джерела титулують «галицькими принцами і баронами». Багато люду за протидію унії, писав В. Татіщев, опираючись на джерела, що до нас не дійшли, «було покарано, одні прийняли її із-за страху, інші за дари і ласку. Однак через насилля перша унія в Галичині зазнала поразки»[20, с.14-25; с.186-188; с.130-142].

Хоча в Галичині за правління Коломана припинилась феодальна війна, і здавалось, що настала політична і економічна стабільність, однак неправильні підходи до розв’язання релігійної

реформи призвели не тільки до краху унії, а й до припинення реформ у Галицькому королівстві на західноєвропейський зразок. Втім, правляча еліта Галичини і Угорщини реформування короля Коломана сприймала за волевиявлення усього народу. Пояснювали це тим, що Коломан посів галицький трон за підтримки усіх верств галицького суспільства, про що й писав угорський король Андрій II папі Інокентію III: «**Посадження Коломана на короля Галичини і злучення Руської Церкви з Римською - це волевиявлення усього народу**». Документи з Секретоного Ватиканського архіву свідчать, що уже в перший рік володарювання короля Коломана в Галичині в 1214-1215 рр, Андрій II поспішно писав папі, «**що народ і галицькі барони випросили у нього сина Коломана собі у королі і бажають приєднатися до Римської Церкви з єдиною умовою, щоби папа не відміняв їхніх стародавніх обрядів, і дозволяв їм відправляти служби Божі слов'янською мовою**». Папа Іннокентій III, наголошують матервали IV Лятеранського Собору вважав: «**своєю великою перемогою, а отже очолюваного ним, Союзу Католицьких держав, утворення Галицького королівства обрання королем Галичини угорського принца Коломана та унії в 1215 році Римської церкви з Галицькою**». Російський дослідник М. Карамзін, опираючись на недійшовщі до нас джерела, зазначав: «**Щойно архієпископ Остригомський Іоан іменем папи римського Іннокентія III утворив Галицьке королівство та коронував у Галичі сина угорського короля Андрія II, принца Коломана, на короля Коломана I, він старано почав виконувати волю папи Іннокентія III - перетворення Галичини в західно-європейську католицьку державу розпочав будівництво соборів, замків, організував галицьку військову організацію за угорським зразком**»[9,с. 447-448; с.130-142; с.161-167; с.62-67]. Однак наголошував М. Карамзін, щоб: «прискорити перетворення процес Галичини в західно-європейську державу, Галицьке королівство, на зразок Угорщини, Польщі чи Чехії, галицький король Коломан та його католицьке галицьке боярське оточення, пішли «невірним релігійним шляхом, шляхом насильницького вигнання галицьких єпископів і священиків намагався запровадити у Галичині церковну унію. Народ, виснажений численними феодальними

війнами і протистояннями бояр, зобов'язаний присягою королю не виступати проти нього. Але частина бояр і торгово-ремісничої знаті на чолі з ображеним сватом краківського князя Лешка, боячись зміцнення у Галичині Коломана, намагалися усунути його з галицького престолу»[9,с.447-448; с.130-142; с.161-167; с.62-67]. Такої ж точки зору дотримувався і дослідник Г. Вернацький, який вважав, що: «папа Іннокентій III утворив Галицьке Королівство та визнав Коломана королем Галичини за умов, що той запровадить в Галичині латинський обряд» [27,p.227]. Тому, галицький король Коломан, незважаючи на невдоволення народу, як зауважував М. Грушевський, хотів внаслідок златинізації назавжди приєднати Галицьку Церкву до Римської. За впровадженням релігійних реформ у Галичині стежив угорський король Андрій II, який у листі до папи римського Іннокентія III з пербільшенням писав: «**що галицькі барони і народ готові приєднатися до Римської Церкви**». На жаль, про подальший перебіг релігійної унії 1215 року обмаль джерел, але лист угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III засвідчує, що, захопившись цією справою, для релізації унії він випрохав у папи особливого легата, який терміново прибув у Галичину. Папа римський Іннокентій III ж мав намір створити Собор Церкви з метою злучення Галицької і Римської церков. Та галицький король Коломан, не діждавшись легата, розпочав насильницьку унію і переговори про Собор з вигнаними з церков галицькими релігійними діячами стали неможливими[27,p.227].

Щоб приховати від папи римського Іннокентія III злодіяння і насильство над Галицькою православною церквою, угорські можновладці вирішили не пустити легата папи Іннокентія III у Галичину, мотивуючи це тим, «**що галицький народ повстав проти свого короля галицького короля і угорський король Андрій II зробить усе можливе, щоб галицькі єпископи прибули на Собор до папи**».

Дослідник М. Грушевський стверджує, що ми не маємо джерел, які б засвідчували, що галицькі церковні діячі у листопаді 1215 року брали участь у скликаного папою IV Лятеранському Соборі. Очевидно не впустивши в Галичину папського легата, угорський король Андрій II зрозумів, що унія передчасна і впровадження її

насильницьким шляхом послаблює владу його сина, галицького Коломана. Скоріше всього релігійні інтиереми Галицького Королівства на IV Лятеранському Соборі представляв примас Угрищини, остригомський архієпископ Йоанн[2,с.32-33].

Подальші дослідження Секретного Ватиканського архіву, на нашу думку, проллють світло і на це питання[27,p.227].

Король Коломан, заручившись підтримкою угорського війська та боярських військових загонів, зміцнив свої позиції на престолі. Про це йдеться у листі угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III і у Галицько-Волинському літописі, за якими король Коломан проводив релігійну реформу в Галичині за підтримки галицьких бояр, що обіймали головні посади і не хотіли заміняти слабку владу угорського королевича, галицького короля Коломана I, на диспотичну владу руського князя. За таких обставин у Галичині формується західно-європейська система управління, яку очолила проугорська партія бояр[15,с.91-92].

Королівська влада в Галичині і її прихильники замість поступового зближення церков внаслідок проведення Соборів, запропонованих папою римським Іннокентієм III, вдалися до насильницького впровадження унії, що спричинило масове незадоволення народу, частини волинських бояр і київських князів, зокрема краківського князя Лешка, який шукав прибічників проти Коломана. Утворення Галицького королівства і зміцнення його позицій загрожувало державі Лешка і він всіляко протидіяв утвердженню Коломана в Галичині. Ще до коронації Коломана Лешко краківський намагався заволодіти Галичиною. Зазнавши поразки, був змушений укласти невигідний союз з угорським королем, оскільки у краківському князівстві йому загрожувала сепаратисько налаштована знать. Дуже швидко Лешко зрозумів, що зробив велику помилку, втрутившись у внутрішні справи Галичини. Галицькі бояри, дізнавшись, хто був ініціатором скасування боярського правління Галичиною, хотіли скасувати Спішську угоду і відібрати від Лешка Перемиські і Любачівські землі. Посадивши угорського королевича на галицький трон, вони припинили добросусідські і союзницькі взаємини між Польшею і Угорщиною. Мабуть, під час підготовки до коронації Коломана, князь Лешко краківський зрозумів, що утворення Галицького Королівства з угорським принцом на чолі

загрожує незалежності Польщі, і поспішно відібрав Перемиську і Любачівську землі від Галичини. У листі до папи римського Іннокентія III у 1215 році перед коронацією Коломана, угорський король Андрій II писав: «що необхідно якнайшвидше прислати для Коломана королівську корону, бо галицький народ не тільки відступить від свого короля, але й не дотримається присяги, яку дав йому, і на послушність Римській Церкві». Отже, внаслідок утворення Галицького королівства з уніатською, підпорядкованою Римові Галицькою Церквою, з угорським принцом на престолі, поляки були позбавлені права втручатися у внутрішні справи Галичини і згодом втратили усі галицькі надбання[29,s.84-85; с.161-167].

Спішську угоду в Угорщині розглядали як явище тимчасове, що зрозумів і краківський князь Лешко краківський, який у цей час зміцнював свої позиції на Волині. Після коронації Коломана у листах до папи римського Іннокентія III угорський король просив вислати до князя Лешка посланця, з метою відновити їхній родинний союз і попросити польського князя надати допомогу своєму зятеві, галицькому королеві, проти якого виступив народ [29,s. 84-85; с.161-167]. За намовою галицьких бояр у 1215 році Угорщина розірвала союз з Польщею і король Андрій II відмовився виконувати пункти Спішського договору. За Галицько-Волинським літописом: «**Йому була потрібне все Галицьке Королівство, для сина**», тому Перемиська і Любачівська землі не могли належати князю Лешкові краківському. Досі невідомо, хто був зачинателем повстання у Галичині під час коронації Коломана, оскільки у ньому брали участь союзники Лешка - волинські князі. Краківського князя Лешка, як зазначав М. Грушевський, там не було і у похід з волинськими князями він не ходив. Король Андрій II, не дочекавшись підмоги від угорського війська, з передовими полками пішов походом у Галичину. Угорське лицарське військо було сильніше від польського і волинського, тому бою не відбулося. Андрій II придушив повстання і відновив у Галичині владу сина короля[2,с.35].

Найпершою причиною повстання проти галицького короля Коломана I була його релігійна реформа. З цього приводу російський історик М. Карамзін зауважував, що: «можливо

галичани за встановлений порядок і дружні торговельні взаємини з Західною Європою підтримали б свого галицького короля, а відтак це ознаменувало б початок правління угорської династії на галицькому троні. Але внаслідок нерозсудливості, жорстокості і насильницького впровадження унії галицький король Коломан викликав у народу недовіру. Присягнувши своєму королеві, люди мусили коритися. Проте, при спробі златинізації наважилися виступити проти короля. Можливо, усі протиріччя у галицькому суспільстві розпалював краківський князь Лешко, у якого відібрали Перемишль і Любачів. Такі дії колишнього союзника обурювали угорського короля і він, незважаючи на те, що його дочка, Соломея, була галицькою королевою, вирішив помститися своєму зятеві. Не маючи сили вступити у відкриту війну з галицьким королівством, воював з Коломаном підступом»[9,с. 447-448; с.130-142; с.161-167; с.62-67]. Католицьке духовенство разом з королем Коломаном, не дочекавшись рішення папи римського Іннокентія III і присланого в Галичину легата, з метою проведення переговорів з галицькими православними духовними ієрархами щодо унії і скликання з цього приводу Собору церков, розпочали впроваджувати унію. Насильницька унія і утиски православної церкви спричинили народне незадоволення, чим скористався польський князь Лешко, який з допомомогою руських князів планував похід на Галич. Так унія у Галичині 1215-1216 роках була примусовим явищем. Утиски народу, торгово-ремісничої знаті і частини бояр викликали великий гнів і обурення, що призвело до повстання проти прихильників релігійної унії. Ініціатором впровадження унії виступала не Римська церква, а - проугорська партія бояр на чолі з королем Коломаном. Вони намагалася провести унію шляхом заміни священнослужителів, витіснивши православний і запровадивши католицький обряд. Російський дослідник В. Татіщев зазначав, що вигнання православних священиків і єпископів було справою рук католицьких бояр, які всіляко догоджали своєму королеві Коломану, намагаючись за це одержати при його дворі нові чини і земельні уділи. Усіх противників унії, серед яких виступали і знатні люди, за доносом було страчено[20,с.14-25; с.186-188; с.130-142].

Такий перебіг подій викликав осуд з боку ієрархів Католицької церкви, які вважали, що світські володарі не повинні втручатися у релігійні справи Галичини, і вислали спеціального легата, котрий мав закликати православних архієреїв Галичини на Собор щодо погодження умов злучення православної Церкви Галичини з вселенською католицькою. Угорські можновладці, вважаючи себе повіреними ообами впроваджувати унію, не впустили в Галичину легата папи римського. Внаслідок таких насильницьких дій адміністрації короля Коломана православне духівництво Галичини відмовилося проводити конструктивні переговори щодо унії. По-суті, на Соборі руські єпископи Галичини мали визнати вищість Римського архієрея. Однак, як писав І. Крип'якевич, першість у запровадженні унії хотів здобути угорський король Андрій II, але вдавшись до насилля, він поклав цьому край ще у 1215-1216 роках[11,с.89-90; с.60-81]. У листі до папи римського Іннокентія III угорський король Андрій II мотивував неможливість в'їзду легата до Галицького Королівства тим, що галицький народ повстав проти короля, і, оточивши галицький замок, вимагав скасування унії. Стривожений за долю Галицького Королівства, угорський король Андрій II попросив папу римського Іннокентія III спонукати краківського князя Лешка допомогти придушити повстання народу в Галицькому Королівстві[13,с.84-85; с.161-167].

Угорський король Андрій II під час діяльності перебільшував реалії володарювання Галичиною і досягнуті успіхи. До прикладу, коли у 1188 і 1189 роках, заволодівши Галичиною і посівши галицький престол, під титулем короля Галичини «**Rex Hallitiae**» Андрій II доповів папі римському, що став королем за проханням бояр і галицького народу: «**uod principes et populus Haliciensis humiliter a nobis postularunt**». Ще не утвердившись в Галичині, почав вихвалятися на всю Європу, що посадив на галицькому королівському престолі свого сина Коломана. Щоб переконати папу римського Іннокентія III в законності своїх вчинків, сказав, що галичани бажають з'єднатися з Римською церквою, і посадити на галицький престол, помазаного і коронованого на галицького короля папою, його сина Коломана. Якщо все, що писав Андрій II папі римському, було правдою, то чому на переговорах з руськими православними єпископами він

не допустив участі папського легата, який був повірений їх проводити. Очевидно, угорський король боявся показати реальну картину своїх діянь і щоб папа дізнався правду про релігійні реформи в Галичині. Він керувався лише політичними амбіціями, завдяки яким від апостольського престолу утверджувався як один з наймогутніших і найдіяльніших західноєвропейських володарів [3,с.107-126; с.91-94; 38-199; с.97-126; с.4-40; с.325-333; с.123-135].

Утворення нового Галицького Королівства у Центрально-Східній Європі під безпосереднім угорським політичним протекторатом давало, угорському королю Андрію II право на релігійне реформування. Папа римський Іннокентій III, розуміючи до чого може призвести насильницьке злучення Католицької і Православної церков світськими можновладцями, вислав у Галичину легата з метою вирішення питання щодо унії церков[8,с.172-210]. Однак, як зауважував академік І. Крип'якевич, амбіції угорського короля Андрія II були настільки сильні, що він не вибирав методів для проведення унії, а легата, щоби приховати наслідки реформацій в Галичині, не впустив на зустріч з галицькими православними єпископами[11,с.89-90; с.60-81]. Галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький стверджував, як би папського легата впустили в Галич, він би доповів папі римському Іннокентію III про все побачене. Його появлення було найбільш небажане для батька Коломана, угорського короля Андрія II. Цілком можливо, що про «релігійне реформування» угорського короля Андрія II папа Іннокентій III дізнався від краківського князя Лешка, обуреного за втрату земельних надбань у Галичині. Поява легата могла бути також реакцією папи Іннокенія III на невиправдані насильницькі дії католицької адміністрації галицького короля Коломана. У листі до папи римського Іннокентія III угорський король Андрій II нарікає на князя Лешка краківського, який: «не сприяв утвердженню Коломана в Галицькому Королівстві». З листування угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка з папою Іннокентієм III, опираючись на джерела з Секретного Ватиканського архіву, можна зробити висновок, що папа Іннокентій III знав про угорське «релігійне реформування в

Галичині». Листи краківського князя Лешка до папи Іннокентія III проливають світло на це питання[27,p.227-228].

Князю Лешкові краківському було за що хвилюватися, адже могутнє Угорське Королівство Андрія II, яке поширювало вплив на схід і було ініціатором утворення Галицького Королівства з угорським ставлеником на чолі, становило загрозу Польщі й ізолювало її від України-Руси[4,с.62-65].

Галичани шукали могутнього руського князя, щоб звільнив їх від насилля латинників. Дослідник В. Татіщев, покликаючись на джерела, які до нас не дійшли, писав, що кілька добропорядних громадян, котрі були вірними своїй батьківщині, Галичині, своїм законам і руській вірі, таємно за рішенням громади міста Галича ходили до Смоленська просити Мстислава Романовича на галицьке княжіння. Через хворобу він відправив галицьких послів до свого братанича Мстислава Мстиславовича в Новгород і просив його очолити похід в Галичину, обіцяючи допомогу [20,с.14-25; с.186-188; с.130-142].

Князь Мстислав Мстиславович чув часті скарги галичан і жалів їх. Тому поїхав до Києва радитися з Мстиславом Романовичем як звільнити Галич від угрів. Вирішили послати до галицького короля послів з вимогою припинити релігійні утиски галичан. Основними пунктами вимоги було те, щоб «Коломан знову прийняв православне духовенство і підкорявся руським законам, інакше руські князі змусять його виконати усі клятви і обіцянки. Галицький король Коломан у відповідь відрікся від прийняття руського закону, утиски галичан назвав брехнею і наклепом, і вимагав від посла показати тих, хто скаржився, чого посол не зробив»[3,с.107-126; с.91-94; 38-199; с.97-126; с.4-40; с.325-333;с.123-135].

На початку 1217 року князь Мстислав «Удатний» повернувся у Новгород[12,с.200-201; с.130-142]. Похід новгородського князя Мстислава на південь зацікавив польського князя Лешка, який дізнавшись про невдалі переговори руських князів з галицьким королем Коломаном і про відхід у Новгород Мстислава Удатного, поспішив укласти з ним союз у боротьбі за Галич: «Брат ти мені, стверджував у посланні краківський князь Лешко, піди сядь у Галичі». Краківський князь спланував усе наперед. Коли Мстислав вижене з Галича короля Коломана і стане володарем

Галичини, йому знадобиться допомога проти Угорщини, яку запропонує Лешко краківський. Так польський князь поверне прикордонні волинські землі, і, можливо, князь Мстислав віддасть йому Перемиське князівство[9,с.201-202; с.130-142].

Краківський князь Лешко білий політичними і дипломатичними діями за допомогою руської збройної сили намагався витіснити з Галичини угорський політичний вплив і замінити його польським. Однак, Мстислав Мстиславовч Удатний, зайнятий справами в Новгороді, знаючи, що король Коломан за підтримкою бояр та угорського війська утвердив свої позиції в Галичині, відібравши її західну частину від польського володаря, не поспішав приймати Лешкову пропозицію. У Новгорді, як і у Києві, переоцінили сили Коломана. Походу руських князів в Галичину не відбулося, очевидно, із-за протидії союзних до Коломана черігівських князів. Цей похід, а також повстання проти Коломана припинили б його володарювання. Коломан мусив заспокоювати Галичину сам, оскільки його єдиний надійний союзник, батько, Андрій II на чолі угорського війська перебував тоді у хрестовому поході в Палестині. І хоча галицький король Коломан вправно вів переговори з руськими князями, і з надмірними зусиллями придушив повстання, протистояти випробованому у боях війську Мстислава не міг. Дізнавшись про похід Мстислава, він був змушений піти на союз з волинським князем Данилом. Однак Данило Романович зайняв вичікувальну позицію і не став втручатися у цю війну[2,с.35].

Як засвідчує Галицько-Волинський літопис, Данило не встиг приїхати, як Мстислав, зібравши біля Києва ратників і взявши з собою полки двоюрідних братів, форсованим маршем увійшов у Галичину. Галицький король Коломан разом з воєводою Бенедиктом і головою боярської ради Судиславом, виснажені внутрішніми війнами, покинули перед наступом Мстислава Галичину і утікли в Угорщину. Так, за словами М. Грушевського, князь Мстислав без бою на початку 1219 року зайняв Галицьке королівство[2,с.67].

Король Коломан не хотів покидати Галицьке королівство. У Європі королівство означало державу, а титул короля діставався обранцям не легко, що робить свідчення В. Татіщева достовірними. З цього випливає, що король Коломан захищав

своє королівство як воїн і політик, і не покидав Галичину за сорому перед підданими. Коли коаліція руських князів підійшла до Галича, галицький король Коломан, як володар держави, вийшов проти них з усім галицьким військом. Відбувся жорстокий бій. Побачивши, що галичани дуже сильні і боячись зазнати поразки, Коломан вночі відійшов до Галича. Через значні втрати у війську він не зміг захищати місто і з усіма вірними боярами відступив в Угорщину. Через три місяці король Коломан на чолі великого війська повернувася в Галичину і зайняв її без бою[20,с.14-25; с.186-188; с.130-142].

Український дослідник М. Котляр вважає, що і Галич король Коломан не здав без бою, і тільки внаслідок довготривалої облоги та частих штурмів Мстиславові вдалося здобути місто[10, с. 54; с. 130-142].

Про тимчасовий відхід галицького короля Коломана І на територію Угорщини розповідають угорські джерела: «…Той же галицький король Коломан І неодноразово знаходив притулок зі своїми галицькими прибічниками в Угорщині, які і тут виконували при ньому, свої військові обов'язки»[30, 335 old; 93 old].

Угорські джерела XIII-XIV століть, зокрема документ, який датується 1326 роком, засвідчує, що: «Галицький король Коломан І послав в Угорщину із Галичини рицарів, які стали охоронцями угорського королівського двору»[30, 335 old.; I.93 old].

Отже, сукупність джерел і висновків вчених, підтверджують, що король Коломан не втікав з Галичини, і перемога Мстиславу дісталася з великими труднощами. Зайнявши Галичину і не маючи в ній опори, Мстислав Мстиславович почав співпрацювати з боярами. Вкотре зазнавши поразки на Волині, князь Мстислав Удатний зрозумів, що не може впливати на перебіг подій в Галичині. Незважаючи на образу угорського короля Андрія II, який за порадою бояр відібрав у нього західну Галичину для сина, галицького короля Коломана, він став ініціатором відновленя угорсько-польського союзу. Князь Лешко краківський прекрасно розумів, що угорський король знову готується до походу в Галичину для відновлення Галицького Королівства та влади Коломана І. Про повернення частини Галичини на переговорах з Андрієм II не могло бути й мови.

Угорський король вважав Галицьке королівство внаслідок благословіння папою римським, як верховним володарем союзу католицьких держав, безпосередньою власністю свого сина, галицького короля Коломана І. Готуючись до широкомаштабної військової кампанії і збираючи усі наявні війська від Адріатики до Карпат і Буди, король Андрій ІІ був радий заяві сусіда і свата: «**Не хочу частини в Галичині, але дай її моєму зятеві**». Ретельна підготовка Андрія ІІ до походу в Галичину була не випадковою. Втрату Галицького королівства, тобто його вихід з Союзу Католицьких держав, він вважав особистою образою, соромом перед центрально-європейськими і західно-європейськими володарями та папою римським. Польську силу угорський король Андрій ІІ розглядав тепер як допоміжну і серйозно не брав до уваги поляків у майбутній кампанії, оскільки кращі польські сили були втрачені у битві під Сухою Дорогвою. На союз з Лешком він погодився лише з політичних мотивів. Обидва знали про могутність волинського князя Данила і можливість відновити єдність староукраїнської держави. Вони, за словами М. Котляра, бачили вісімнадцятирічного Данила грізним небезпечним суперником, з яким не зрівняється знаменитий ратними подвигами князь Мстислав Мстиславович Удатний, чи підступний белзський князь Олександр, або київські і чернігівські князі, яких турбувало лише власне благополуччя. Натомість Данило Романович, нащадок Мономаха, прагнув відтворити могутність Руси-України, як економічної так і політичної, для відсічі нападів зовнішніх ворогів, насамперед польських і угорських феодальних держав[20, с.14-25; с. 186-188; с. 130-142].

Щоб не допустити злучення староукраїнських земель в монолітну державу, угорський король Андрій ІІ об’єднався зі своїм сватом, краківським князем Лешком. Волинський князь Данило, дізнавшись, що після поразки польський князь Лешко став старано готуватися до походу в Галичину, вирішив нейтралізувати його. Цьому сприяв підписаний у 1219 році союзний договір з литовськими князями. За проханням Данила вони почали спустошувати польські землі, що змусило Польщу припинити втручатися у внутрішні справи Руси-України. Через такий перебіг подій, очевидно, краківський князь ставав ще більшим прихильником походу в Галичину. Польські і угорські

війська, також військові загони бояр галицького короля Коломана об'єднались і несподівано рушили на Галич. Князь Мстислав був неготовий дати відсіч ворогові. Об'єднаною армією керував галицький король Коломан, який повів усі наявні сили на Перемишль, де тоді від імені Мстислава володарював тисяцький Юрій. Побачивши могутнє військо, він утік з Перемишля, а місто відчинило ворота перед галицьким королем Коломаном. Тоді, як свідчать джерела, галицький володар Мстислав перебував на з'їзді князів у Києві. Дізнавшись про наступ грізного противника, він відрядив для захисту Галичини своїх найдосвідченіших воєвод: Дмитра, Мирослава і Михалка Глібовича з передовими полками, щоб перешкодити просуванню ворожих військ до Городка. Два війська вишикувались під стінами міста і розпочали кровопролитну битву, у якій, вислане Мстиславом військо, було розбите. Розділившись на два загони, військо Мстислава відступало. Коломан, здобувши перемогу, кинувся в погоню за загонами очолюваними воєводами Дмитром, що відступав у напрямку ріки Зубри, і Михайлом Глібовичем Скулою, який рухався у бік м. Щирця. Військо Коломана наздогнало загін воєводи Михайла Скули під Щирцем і розгромило його вщент. Михайло Скула загинув як витязь на полі бою, а три золоті чопи-гривни, що прикрашали його груди на знак особливих заслуг, і голову, як трофей, було піднесено королеві Коломану. Коли військо Коломана переслідувало корпус Михайла Скули, воєвода Дмитро без перешкод просунувся до ріки Зубри, на лівому боці якої розташувався табір князя Мстислава, що об'єднавшись з військами волинських князів Данила і Василька, а також белзського князя Олександра, намірявся йти під Городок. Дізнавшись від Дмитра про поразку під Городком і переконавшись у перевазі ворога, Мстислав Удатний вирішив вести оборонну війну. У зв'язку з обраною тактикою ведення війни він доручив своєму зятеві захищати столичний Галич, белзському князю Олександру - своє князівство, а сам відправився на південний схід Галичини до Теребовля, Кам'янця, Микулина, Бакоти збирати сили для війни, яка назрівала[2,с.70-72].

Князь Данило Романович з волинським полком у Галичі готувався до тривалої оборони міста. Поки Мстислав збирав

військо, угорсько-польсько-галицька армія підступила до Галича, де в урочищі Кровавий брід відбулась битва. Князю Данилові вдалося організувати військові сили і виграти битву, що змусило війська Коломана відступити. Але коли Данило перейшов в наступ, виявилось, що у нього замало сил проти численного угорського війська, і під натиском супротивника почав відходити в бік міста. Ворог обступив Галич і тримав в облозі до кінця осені. Холод і голод дошкуляли найбільше. Князь Мстислав, знаючи, що місто тримається, зібрав нове військо і вирушив на допомогу. Коломан, дізнавшись про похід Мстислава, вирішив зняти облогу і виступити на Мстислава з метою перемогти його і прогнати. Ця військова операція застала Мстислава неготовим до битви і йому довелося втікати, як написано у літописі: «Коломан прогнав його з землі». Відступаючи і розуміючи, що не зможе звільнити столицю Галич, Мстислав відправив гінця до Данила, наказуючи йому покинути місто і не морити галичан голодом, та приєднатись до його війська. Виконуючи волю тестя, Данило разом з воєводами Дмитром і Глібом Зеремійовичом, пробившись крізь облогу, поспішив на об'єднання з Мстиславом.

Коли князь Данило з честю відстоював Галич, князь Мстислав не встиг надати йому допомоги, бо Коломан розбив його військо. Просуваючись Подністров'ям, король Коломан залишав у невеликих містечках свою адміністрацію. Як свідчить Галицько-Волинський літопис, коли князь Данило у 1223 році втікав з обложеного Галича, біля міста Толмача на нього напав Толмацький боярин Володислав Вітович, вірний королю Коломанові, але був відбитий. Князь Данило, покинувши околиці Толмацької волості, прибув до Кучелмина і об'єднався з Мстиславом. Незважаючи на поразку, для підняття бойового духу Мстислав зустрів Данила в Кам'янець-Подільському з особливими почестями. Як зауважує літописець, Мстислав обдарував затя великими дарами, віддав свого красивого коня і велів йому йти у Володимир, захищати волинське князівство: «Поїдь княже у Володимир, а я поїду в Половці, щоб помститись за свій сором». Вихід Данила з Галича знеславлював його як князя перед галичанами і позбавляв шансу в майбутньому на королівський галицький престол. Але оборона міста протягом літа і осені 1218 року підвищила його авторитет, що не

подобалось Мстиславові і його боярському оточенню. Данило міг довго захищати місто, але налякані зростанням його авторитету бояри наполягали, щоб Мстислав повелів зятеві здатися. Бояри вирішили, краще нехай Галич дістанеться ворогові, ніж князеві Данилові, якого вони вважали лютішим за короля Коломана.

Отже, політичні протиріччя між руськими князями призвели до утвердження короля Коломана у Галичині. Галицький літописець засуджує вчинки князя Мстислава як непередбачливого політика і словами М. Грушевського за «глухе знаряддя у руках галицьких бояр»[2,с.70-72].

Князь Мстислав, зауважував російський вчений С. Соловйов, не розумів стародавнього галицького порядку і стародавньої галицької державності. Позбавлений галицького престолу, перетворився у мандрівного героя, покровителя пригнічених, без всякого державного розуміння. Отримавши в дорадники досвідчених у політичних інтригах галицьких бояр, які маніпулювали галицьким престолом, повністю їм підкорився. Бояри були уже настільки європеїзовані, що більше тягнулися до улаштування державного угорського і польського життя, ніж руського, і тільки геройські стремління Мстислава змушували їх поважати його авторитет. Однак, стверджував С. Соловйов, оскільки запровадження державного порядку Польщі і Угорщини було дуже відчутним явищем у Галичині і на Волині, то Мстиславу доводилось з цим не тілки миритись, а й наслідувати [19,с.125-126; с.107-174].

Після поразки у війні з королем Коломаном, князь Мстислав не поїхав до половців, як казав Данилові, а пішов знову на північ в Новгород і звільнив його від засилля Ярослава Всеволодовича, вигравши Липицьку битву. Після цього з новгородською підмогою Мстислав пішов на південь у половецькі степи, де почав набирати половецьку рать для походу в Галичину[19, с.604-605; с.107-174].

У жовтні-грудні 1219 року галицький король Коломан І у супроводі сильного угорсько-польського війська знову вступив у Галич і розіслав посадників по усій Галичині[28,p.105-117: s.24-29].

Утвердившись на галицькому престолі, король Коломан вирішив остаточно закріпитись у Галичині. Як засвідчують

джерела, його утвердження відбувалося внаслідок жорстоких методів[29,s.12-28].

За невідомими джерелами, на які покликається В. Татіщев: «галичани зазнали від угрів великих утисків, тому прислали до великого князя Мстислава Романовича двох знатних людей зі скаргою на короля Коломана, який порушив клятву і відкинув їхню віру, церкву соборну перетворив у латинську, а священиків прогнав, багато знатних бояр і купців замучив, а майно їхнє розграбував. Князь великий у зв'язку з цим вирядив послів скликати у Київ усіх князів на раду і повідомивши їм про усі галицькі справи, заявив, що галичанам потрібно надати допомогу. Після довгих переговорів усі князі згодилися іти походом на Галич, звільнити його від католицького гніту і посадити у ньому руського князя або примусити короля Коломана прийняти руський закон і віру, а католиків вигнати з храмів. Почали збирати військо. Великий київський князь Мстислав Романович відправив до Коломана в Галич посла, який повинен був йому передати, «щоб Коломан закон католицький облишив, а закон грецький прийняв і латинських попів вигнав, церкви руському духовенству повернув і у єпископа влади не відбирав. А якщо цього не захоче, велів йому мирні грамоти віддати і війну оголосити». Галицький король Коломан, отримавши послання від усіх руських князів, швидко відрядив посла в Угорщину просити допомоги, а також у Польщу, до свого тестя, краківського князя Лешка. І обидва швидко спорядили до нього свої полки…»[20,с.14-25; с.186-188; с.130-142].

З огляду на це російський учений М. Карамзін зауважував: «союзні до Галицького королівства Угорська і Польська держави, отримавши звістку про послання усіх руських князів, вирішили усилити галицького короля своїми полками і полками богемського королівства, які були прислані на чолі з воєводою баном Фільнієм. Цей воєвода, як називав його галицький літописець «прегордий Філя», за прагнення «охопити землю і висушити море, що так само неможливо, як ворогові назавжди оволодіти Галичем», мав велику ненависть до усього староукраїнського і часто примовляв: «Гострий меч, швидкий кінь - і Русь біля моїх ніг». Відтоді як бан Фільній почав командувати столичним галицьким гарнізоном, було здійснено

низку заходів для зміцнення позицій королівського війська. Він побудував фортецю на церкві Богородиці, яка повинна була стати міцною цитаделлю у Галичі. Закріпившись у Галичині, бан Фільній поставив за мету приєднати до галицького королівства Волинь. Переконаний, що «гострим мечем і швидким конем завоює всю Русь, разом з полком свого тестя, великого галицького боярина Судислава і полками інших бояр вирушив у похід на Волинь»[9,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167; с.62-67].

Частина боярства Галицького королівства вирішила не брати участі у поході, як зауважує літописець: «А інші розбіглися по своїх волостях і не пішли у похід через пригордість Філі»[17, с. 730-731].

Руські князі, дізнавшись про експансію короля Коломана на Волинь і можливість її втратити, вирішили об'єднатися для боротьби з угорським пануванням у Галичині [34,р.433-434].

За джерелами використаними В. Татіщевим: «для боротьби з угорським пануванням було зібрано 50 тисяч воїнів і запрошено 25 тисяч половців. Серед 17 князів, що виступили у похід в Галичину, були Володимир Рюрикович із Овруча, Мстислав Давидович Смоленський, Мстислав і Ростислав Мстиславовичі з турівськими і луцькими полками, Ярослав Мстиславович переяславський, Мстислав чернігівський, Данило і Василько волинські, князь Мстислав Мстиславович з братом й іншими князями. Почувши про похід руських князів, галицький король Коломан знову доручив посланцеві йти в Угорщину і Польщу просити допомоги. У відповідь угорський король з польським князем прийшли з великими військами. Руські князі, розділившись на полки, почали просуватись до ріки Серету, де зустріли угорську сторожу. Мстислав Мстиславович з Ростиславом, несподівано напавши, вбили і взяли в полон багато угрів. Ті, яким вдалось втекти, сповістили короля Коломана і князя Лешка про наступ руських князів. Тоді великий князь, переконавшись, що польський князь Лешко прийшов з усіма своїми полками на допомогу Коломанові, і боячись, щоб руські витязі не почали відступати перед великою кількістю лицарів, ішов з ними усю ніч, з метою не дати уграм і галичанам об'єднатися з поляками. На світанку руські князі підступили до ворога. Угри стояли в блискучих, як лід, бронях. На правому

крилі розташувався польський князь Лешко з усіма своїми полками, посередині - король Коломан з уграми, а на лівому крилі - воєвода Батур з галичанами. Війська зійшлись у битві. Спочатку поляки напали на Мстиславичів і ледь їх не перемогли. Стрімкий наступ поляків зупинили половці, які вчасно прибули на поміч. Друге крило у галичан було захищене болотом, тому з цього боку майже не наступали. Найбільше довелось відбиватись великому князеві в центрі, де тривала жорстока битва. Мстислав Мстиславович, втративши велику кількість воїнів, доручив братові Ростиславові керувати битвою, а сам з половцями пішов затримувати поляків. Відібравши 2 тисячі кращих половецьких бійців і частину своїх дружинників, обійшов поляків і вдарив по тилу. Поляки, відчувши руську перевагу в тилу, повернули на Мстислава. Отоді Ростислав натиснув на поляків і розгромив їх. Захопивши польський стяг, руські заманювали поляків у пастку. Поляки думали, що це їхній князь Лешко і направлялися до стягу. В цей час угри напали на Володимира Рюриковича і майже перебили весь його полк. А чернігівський князь Мстислав повернув у тил угорському війську і почав рубати і полонити угрів. Король Коломан втік у Галич і заперся в ньому»[9,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167; с.62-67].

За опрацьованими В. Татіщевим джерелами: «У цій жорстокій битві було вбито 20 тисяч угрів, полонено більше, ніж їх могло утекти. Від руських у битві загинули брат великого князя, Святослав Володимирович, понад 3 тисячі воїнів, тисяча половців. Багато князів було поранено, великий князь в стегно і Володимир Рюрикович двома стрілами в ногу. Мстислав Мстиславович втратив двох коней, але не був поранений. Закінчивши битву, руські князі пустили половців за уграми і поляками, а самі з усіма полками обступили Галич і тримали його в облозі 17 днів, щоденно намагаючись взяти приступом, перекопали ріку і відвели від міста воду. Раптом у місті сталася велика пожежа, а полки не відступали. Галицький король Коломан, шукаючи порятунку, вислав знатних мужів просити миру. Великий князь скликав усіх князів і повідомив, що король Коломан просив миру. Порадившись, вирішили підписати мирний договір з умовою, що галицький король Коломан і його батько угорський король Андрій II навічно відречуться від

Галича і заплатять за збитки 75 тисяч фунтів чистого срібла, тобто 15 тисяч гривень, а доки не заплатять, доти галицький король Коломан з дружиною Соломеєю буде полоненим великого князя. Однією з умов договору було звільнення полонених з обох боків, а латинських попів, через яких загинуло багато галичан, віддати на суд галицькому єпископові. Галицький король Коломан, підтвердивши усе це клятвою, велів відчинити ворота» [5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Князь Мстислав Мстиславович, прибувши у місто, з честю вивів галицького короля Коломана з дружиною і з усім майном до великого князя. Того дня галицький король Коломан послав посла до угрів, до отця свого, просити свого відкупу. Галич віддали за хоробрість Мстиславові Мстиславовичу, а польських полонених - князю Володимирові Рюриковичу. Він взяв за них 20 тисяч гривень і тисячу фунтів срібла. І так усі розійшлися, кожен у своє володіння. А половців князь великий обдарував угорськими і польськими пожитками і відпустив через поле, а Коломана під великою вартою відіслав на засланя в Торчиськ [20,с.212-213; с.130-142].

За джерелом, яке до нас не дійшло, 1221 року: «Прийшли у Київ посли угорського короля і привезли до великого князя договірне срібло та великі дарунки. А угорський король відіслав дружнього листа з проханням відпустити його сина, переконуючи великого князя, що він і його діти договір підписаний між королем і великим князем повністю виконають. Князь великий і його діти, прийнявши послів як годиться, послав свого сина в Торчевськ і велів з честю і всякими потребами провести до угорського кордону короля Коломана зі всіма його пожитками. Взявши срібло взявши, великий князь залишив собі тільки третину, дві долі розділив і розіслав усім князям. І так сидів галицький король Коломан в Торчеську рік і два місяці, а як прибув в Галич, то князь який в цей час правив в Галичі, Мстислав Мстиславович Удатний прийняв його з честю, віддав дочку свою Марію за Андрія угорського, брата Коломана, а його королівську столицю, Галич договорився з королем Коломаном, уступити в майбутньому, як його законному володарю, взявши у галицького короля Коломана, за Галичину, срібло…»[20,с.212-213; с.130-142].

Що стосується князя Мстислава, прозваного «Удатним» за військову доблесть.то він за своє життя був князем: торопецьким, новгородським, галицьким і торчеським з династії Рюриковичів.

Рис. 46. Князі Мстислав і Данило в Галичі. (Худ. М.Фіголь)

Князь Мстислав брав участь у походах 1193 і 1203 руських князів проти половців. В 1212 і 1214 він здійснив вдалі походи на чудь і проти лівонських рицарів. Вів боротьбу з володимиро-суздальським князем Всеволодом III Велике Гніздо і в 1216 розгромив його війська на річці Липиці (див. Повість про битву на Липиці). У 1219 Мстислав II був запрошений боярами князювати у Галицьку землю. Проте незабаром наступ об'єднаних польсько-угорських сил примусив його залишити Галич. Уклавши воєнний союз з волинським князем Данилом I Галицьким, половецьким ханом Котяном. 23 травня 1221 Князь Мстислав Удатний розгромив угорські, галицькі, польські та чеські війська на чолі з володарем Галицького Королівства, галицьким королем Коломаном I біля Галича і повернувся на галицький престол. Він був організатором походу руських князів проти монголів у 1223 році, який завершився жорстокою

поразкою русі на Калці. Під час походу Мстислав Удатний очолював авангард князівських військ. Слід наголосити, що в подальшому післябитви на Кавлці з якого волинський князь Данило стусливо втік і спасся втечею у Мстислава була зневага до зятя Данила, а отже подальші взаємовідносини між Мстиславом і Данилом були напруженими. У зв'язку з цим князь Мстислав небажаючи в майбутньому передавати Галич волинському князю Данилу і у 1227 він видав свою дочку Марію заміж за угорського королевича Андрія, якому згодом передав всю владу у Галицькому Королівстві, після чого в 1227-1228 роках князював у Торчеську. В 1228 році по дорозі з Торчеська до Києва князь Мстислав занедужав і помер, встигнувши постригтися в схиму за тодішнім звичаєм благочестивих князів. За відомостями польського історика, тіло його було поховане в Києві, у церкві святого Христа, ним же спорудженій. Тепер цієї церкви немає, і де могила князя Мстиславова Удатного - невідомо. Отже повертаючись до історії Галицького Королівства наголосимо, що боротьба за Галич, вивищена західно-європейською системою влади і піднята до рівня незалежної держави не припинялася[44,p.163-164]. Угорська, Польська, Українська держава залучали до кровопролитної битви нових союзників. Російський історик М. Карамзін так коментував цю битву і перебіг історичних подій в Руси-Україні: «Король Коломан, угри і галицькі бояри усвідомлювали, якими можуть бути наслідки війни з усіма володарями Русі, і розуміли, що руські князі не змиряться з утисками у Галичині руської віри. Їм було соромно, що Галичина, могутнє і багате князівство, стала з приходом угорської династії католицькою державою, майже відділеною від православного світу. Те, що король Коломан володарював у Галичині як католицькій державі, було причиною консолідації руських князів навколо метрополії давньоукраїнської держави Києва». Були і такі князі, що підтримували галицького короля і сприяли утвердженню королевича в Галичині. Король Коломан, передбачивши, що коли-небудь йому доведеться воювати з руськими князями, ще на початку володарювання в Галичині прагнув утвердитись релігійно. Зміцнивши свої позиції за допомогою присланих католицькими володарями угорського, польського і чеського

полків він рішуче почав впроваджувати унію, яка повинна була стати його гарантом у подальшій боротьбі з православним світом. Можна стверджувати, що перед вирішальною битвою за Галичину король Коломан зі свого боку консолідував усю наявну католицьку силу, а володар Руси-України, великий київський князь - усю православну. Битва, яка закінчилась поразкою галицького короля Коломана, ще досі не отримала належної оцінки в історичній науці. З однієї сторони, у ній взяли участь наймогутніші князі Руси, з другої - наймогутніші католицькі володарі, угорські, польські, чеські і галицькі бояри. Невідомо, як би закінчилась кровопролитна битва, коли б не полководський талант Мстислава «Удатного», який у вирішальний момент зумів з відбірною дружиною і половцями виступити з тилу і розділити угорське військо, що було основним у цій битві. Військовий порядок угорського війська, писав М. Карамзін, не змогли відновити найталановитіші угорські полководці. Від руських стріл і сулиць угри падали мертвими цілими рядами. В паніці, що охопила військо, потрапив у полон їхній полководець «прегордий Філя». Половці взяли у полон багато поляків, а руські, захопивши польську хуругву, змушували повертатися до неї польських воїнів, яких, заманивши у пастку, безжально вбивали. Було багато крові, стогони нещасних жертв доносились до Галича, трупи лежали купами по широкому обширі придністровських долин. За перебігом війни стежив князь Мстислав «Удатний». Коли великого князя у центрі битви оточило відбірне угорське військо, Мстислав «Удатний» маневрував резервами і направляв їх у найнебезпечніші місця на полі бою. Він, намагаючись бути усюди, загубив двох коней, але таки зумів нанести вирішальний удар, що привело до повної поразки військ короля Коломана. Коломан з рештками військ відступив у Галич, який утримував недовго. Підкопавши під стіни міста, руські князі швидко захопили його. Тоді король Коломан зі своєю вибраною дружиною вiступив в останню цитадель на храмі Богоматері, і з гордістю відхилив бажання Мстислава зустрітися з ним для ведення переговорів. Через декілька днів заморені спрагою і голодом угри на чолі з Коломаном здалися. До Мстислава, підвели нещасного, замореного голодом і спрагою галицького короля Коломана і його юну дружину, королеву Соломею в

сльозах і розпачі. І він велів їх з міцною сторожею відправити в Торчиськ, а угорських баронів з жінками та дітьми віддав як полонених своїй дружині й половцям в нагороду за проявлену мужність. Тільки славний архієпископ, краківський літописець Калдубко і канцлер польський Івон з краківським князем Лешком зуміли втекти з поля битви. Польські і литовські хроніки стверджують, що через своє самолюбство, зайнявши Галич, Мстислав «вінчався Коломановою короною на короля Галичини». Польсько-литовські джерела, писав М. Карамзін, підтвержує автор нашого Синопсису, який писав про Мстислава: «Вінчаний був він єпископами вінцем царським і проголошений був царем усієї Галичини»[9, с.455, с.596; с.130-142; с.161-167; с.62-67]. Дослідник Д. Зубрицький зауважував, князь Мстислав, удруге заволодівши галицьким престолом, задля того, щоб сусідні західні володарі не зазіхали на Галичину, вирішив зрівнятися з сусідніми володарями, королем угорським і богемським, і коронувати себе золотою короною Коломана, прийнявши титул «царя галицького»[4,с.80].

Коронація князя Мстислава на короля Галичини була крахом релігійної політики галицького короля Коломана, який намагався впроваджувати унію лише політичним шляхом за допомогою військової сили. Однак був ще інший шлях проведення Собору церков, згідно з яким Римська і Галицька церкви мали внаслідок компромісів добровільно з’єднатися під зверхністю Римського архієрея, на чому настоював папа, пославши в Галичину легата, який пропонував впроваджувати унію внаслідок проведення Собору церков. Але угорський король і польські можновладці, у таборі яких теж не було єдності, розпочавши в Галичині релігійну війну, відкинули ідею злучення церкви майже на 40 років. Можливо, формально, займаючись впровадженням унії, угорські і польські феодали мали на меті власне збагачення. Оскільки Галичина була багата на родючі землі, ліси, величезні поклади кам’яної солі, католицькі союзники, незважаючи на військову поразку, продовжувати плести інтриги навколо Галичини, прикриваючись релігійними гаслами унії церков. Угорський король Андрій II, розгромлений у Галичині, надіявся відвоювати згодом втрачений королівський трон свого сина. Польський князь Лешко приєднався до союзу з Андрієм. Тоді

король Андрій прислав до Мстислава свого посла, вельможу Яроша, з погрозою, якщо Мстислав не видасть сина, то він оголосить проти нього війну. Галицький володар Мстислав не злякався погроз Андрія і спокійно йому відповів, «що перемога залежить від Бога, і з його допомогою вдасться приборкати гордість угорського короля». Мстислав знав, що поразка угрів і поляків під Галичем, полон Коломана та завдані союзникам військові і моральні втрати, виснажили Угорщину і Польщу. Поразка призвела до повстання. До того ж Андрій II, втративши частину війська під час Єрусалимського військового походу, не міг виступити проти галицького володаря, і в 1221-1222 роках внаслідок наростання феодальної війни у своїй країні припинив широкомаштабну наступальну політику на східні володіння. А у боротьбі зі знаттю, він у 1222 році був змушений надати їй усі права, закріплені «Золотою буллою», що послабило королівську владу в Угорщині[28,№21; с.130-142].

Другий сусід Мстислава галицького і союзник Андрія II, краківський князь Лешко, теж не міг вести активної наступальної політики, оскільки в двох битвах на Волині і в Галичині зазнав значних втрат. Допомагаючи своєму зятеві, галицькому королю Коломану, він здійснив похід на Волинь, який дорого вартував польському князеві. Союзні Данилові Романовичу литовські князі повністю спустошили краківське князівство. У зв’язку з цим папа Гонорій III 1221 році звільнив князя Лешка від Хрестового походу. Внаслідок постійних нападів на Волинь союзних литовсьих князів Лешко краківський 1222 р. поспішно уклав мир з князем Данилом Романовичем, відмовившись від підтримки белзького князя Олександра Всеволодовича [28, №21; с.130-142].

За М. Татіщевим, Андрій II через постійні напади на Галичину, відрікся від неї, заплативши згідно з мирним договором контрибуцію у сумі 15 тисяч гривень срібла. Відповідно до договору, укладеного між Українською державою і Угорським королівством 1221-1222 рр., Угорщина назавжди припинила втручатися у внутрішні справи Руси-України і було встановлено добросусідство і вічний мир[20,с.212; с.130-142; с.229-263].

Однак галицькі бояри, як засвідчує в своїх джерелах М. Татіщев, побачивши нікчемність князя Мстислава, почали схилятися до думки: «про відновлення Галицького королівства та

повернення у 1225 році свого короля Коломана І на галицький королівський трон». Найперше вони вирішили переконати князя Мстислава щодо проведення широкомаштабних переговорів з “могутнім” угорським королем Андрієм ІІ. У князя Мстислава не було вибору, до зятя Данила, який мав права на галицький престол, і якого любили галичани, він ставився вороже. Цю ворожнечу посилювали бояри, які теж боялися князя Данила, і не бажали бачити його на троні після Мстислава. Галицький трон за дорадою бояр після смерті Мстислава не повинен був дістатися ні законному володареві галицькому королеві Коломану, ні спадкоємцеві волинському князеві Данилові. Щоб назавжди припинити боротьбу за галицький трон, бояри порадили Мстиславові видати дочку Марію за молодшого сина угорського короля Андрія ІІ, королевича Андрія і так продовжити спадкове правління Галицьким Королівством. Будучи, як писав М. Грушевський: «бездарним знаряддям в руках галицького боярства», князь Мстислав погодився на переговори з угорським королем Андрієм ІІ[2, с.41].

Згодом вони підписали «союзну угоду», яку скріпили шлюбом королевича Андрія з дочкою Мстислава Марією, що отримали в управління великий боярський центр Перемишль. У Секретному Ватиканському архіві зберігся документ, який засвідчує: «**що 1222 році Мстислав, володар Галичини, пообіцяв видати свою дочку Марію за молодшого сина угорського короля Андрія і заповісти йому Галицьке королівство**»[28, №21; с.130-142].

Добиваючись Галицького Королівства для спадкоємців з угорського дому, угорський король Андрій ІІ не зважав ні на що, знаючи, що жених, щойно заручений з Мстиславною, ще раніше був заручений з єдиною спадкоємницею вірменського престолу, боявся, щоб ця політична кКоролівство і утвердити свого сина Андрія у Галицькому королівстві, угорський король Андрій ІІ вимагав у нового папи римського Гонорія ІІІ скасувати попередні заручення. Новий папа римський Гонорий ІІІ, світське прізвище - Ченчіо Савеллі, народився в Римі у 1148 році, з 18 липня 1216 по 18 березня 1227 року Ченчіо Савеллі - папа римський Гонорій ІІІ, відзначився кипучою адміністративною діяльністю. Так він почав свою діяльність пресвітером в базиліці Санта-Марія-Маджоре, где бул підвищений до Архіпресвітера. Біля 1188 року

був призначений на посаду камерарія Святої Римскої церкви. В 1194-1198 роках Ченчіо Савеллі зарекомендував себя як видатний адміністратор, став ініціатором складення трактату «Liber Censuum Romanæ Ecclesiæ» - який регулярно доповнювався з 1192 г. вплоть до XV століття. «Liber Censuum Romanæ Ecclesiæ» був збірником документів по васальних доходах Римської церкви. В 1193 році Ченчио Савеллі став кардиналом, виконуючи функцію віце-канцлера канцелярії Римської церкви. В цей час він відомий дякуючи написанню значної богословської праці «Ordo Romanus», яка стала однією із найважливіших і надійних джерел по деяких питаннях середньовічного церковного життя. Окрім цієї праці папа римський Гонорій III є автором праці «Життєпис Григорія VII». Папа римський Григорій III є також укладачем «Гримуара». Папа римський Григорій III затвердив статути Орденів: Кармелітів та Францисканців, а в буллі «Gratium omnium» вперше офіційно назвав орден доминиканцев братами-проповідниками[8, с.172-210].

Рис. 47. Папа римський Гонорій III та його папський герб.

Що стосується проблеми долі утвореного його поредником папою римським Іннокентієм III Галицького королівства та галицького короля Коломана та політичних взаємовідносин угорського короля Андрія II, який вів переписку з папою Гонорієм III, щодо інтронізації на Галицьке Королівство його молодшого сина Андрія та його шлюбу з княжною Марією,

дочкою князя Мстислава «Удатного», то з цього питання, папа римський Гонорій III у своєму зверненні так офіційно відповів угорському королю Андрію II: «**Галицьке королівство не може належати його молодшому синові, оскільки належить його законному володареві королеві Коломану, зятеві герцога польського Лешка, коронованого на галицький королівський трон апостольською владою**»[9, с. 456-457; с. 130-142; с. 161-167].

Папа римський Гонорій III у своєму листі наголошував: «**що біда галицького короля Коломана, явище тимчасове, і не треба задля включення Галицького королівства у Союз Католицьких держав створювати ще один шлюб**»[9,с. 456-457; с.130-142; с.161-167].

Однак угорський король Андрій II не послухався і папи римського Гонорія III і вирішив:«…**відновити в лоні Союзу Католицьких держав Галицьке королівство силою дипломатії**». Однак угорський король Андрій II згодом помер, так і не досягнувши цієї політичної стратегії [9, с. 456-457; с. 130-142; с. 161-167].

Отже проблема відновлення Галицького Королівства постала в Угорському Королівстві і під час володарювання сина Андрія II, Бели IV, який вважав короля Коломана: «**єдиним законним володарем Галичини, корованого папою римським Іннокентієм III у 1215 році**»[9, с. 456-457; с. 130-142; с. 161-167].

В угорського короля Бели IV теж був свій план щодо Галицького Короліства, оскільки ще був живий, володіючий Хорватією та Славонією, галицький король Коломан. Як засвідчують угорські, польські та чеські джерела: «**Бела IV вважав законним володарем Галицього королівство свого брата, офіційно коронованого іменем папи римського Іннокентія III, Остригомьским архієпископом Іоаном, за католицькою державною та релігійною традицією, короля Коломана I**». В Угорському Королівстві галицького короля Коломана I вважали володарем Галицького королівства, тобто правителя вищим за рангомом ніж, князя Данила який під час коронування Бели IV був лише князем волинським, позбавлений

правлячою галицькою елітою престолу[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Рис. 48. Ініціатор відновлення Галицького королівства та наступний галицький король - угорський король Бела IV.

Угорський король Бела IV ще за життя його брата, галицького короля Коломана I, не уявляв волинського князя Данила майбутнім володарем Галицького Королівства, і надіявся, що в блищому часі, як засвідчують угорські джерела: «**силою військової коаліції західно-європейських, католицьких володарів, передусім: Угорщини, Польщі та Чехії, він зуміє виконати волю папи римського Іннокентія III від 1215 року і поверне Галицьке Королівство до складу Союзу Католицьких держав разом з його законним володарем на пристолі, галицьким королем Коломаном I**». Однак вступ татаро-монголів переплутали всі ці політичні плани, як угорського короля Бели IV так і галицького короля Коломана I. Повернувшись в 1221 році в Угорщину галицький король Коломан став володарем Хорватії та Славонії. За час з 1221 по 1240 роки галицький король Коломан і вірні йому галицькі бояри, нагромаджували військові сили королівстві. В цей час галицький король Коломан I надіючись на своє скоре повернення на галицький престол, допомагав в усьому своєму брату угорському королю Белі IV в політичних інтригах з руськими князями. В цей час, як засвідчують угорські джерела та наукові висновки

угорських вчених: «**угорський король Бела IV не полишав надій на відновлення Галицького королівства**»[5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Так у 1240 році, під час монгольського походу на Русь, угорський король Бела IV відмовив сватам сина князя Михайла Всеволодовича чернігівського Ростислава до своєї доньки Анни, а потім і князю волинському Данилу Романовичу, який особисто прибув до угорського двору для заручин свого сина Льва з угорською принцесою Констанцією.

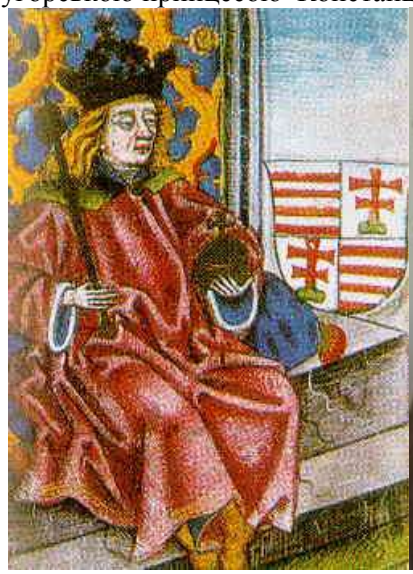

Рис. 49. Угорський король Бела IV.
Рис. 50. Князь Данило Романович.

Кожний з цих візитів був хронологічно пов'язаний з монгольською загрозою Києву. Угорському королю Белі IV не потрібна була війна з татаро-монголами, а видати своїх доньок заміж за руських князів означало стати їх союзниками у війні проти монголів. Угорський король Бела IV вирішив перечекати, доки татаро-монголи зруйнують Русь, вичерпають наступальний темп і повернуть додому. Тоді можна було б без особливих витрат захопити Галицьке королівство і свого брата помазаного папою римським Іннокентієм III, короля Коломана відновити на

галицькому престолі[5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Однак завоювання в січні 1141 татаро-монголами Галицького королівства, перекреслило всі політичні плани угорського короля Бели IV.

Вже 12 березня 1141 монгольські війська під проводом Батия і Субудая з ходу штурмом оволоділи укріпленим Верецьким перевалом і розгромили угорську сторожу.

18 березня у битві під Хмельником Краківські і сандомирські війска розгромлені силами хана Байдара.

28 березня - монголи захопили Краків. Дальше монголо-татари втоглись в Угорське Королівство. Татаро-монгольське військо швидко пробилось через Верецький перевал на територію, підконтрольну угорській короні, і 12 березня 1241 року татаро-монголи здобули Мункач та Унгвар.

16 березня 1241 року передовий загін монголів на чолі з Шибаном, близько 10 000 вершників, з'явився під Пештом. Корпус Кидана пройшов південним маршрутом, через Молдавію і Трансильванію, зруйнувавши дорогою міста: Варадин, Арад, Перг, Егрес, Темешвар. Взнавши це галицький король Коломан I, який готував сили для походу в Галичину, з'єнавши всі свої хорвато-славонські сили, в тому й числі військової загони галицьких бояр, разом із старшим братом, угорським королем Белою IV, вирушили для участі у битві на річці Шайо з татаро-монголами.

Битва на річці Шайо, Сайо-Соленій, в долині Мохі, відбулась 11 квітня 1241 року між військами угорського короля Бели IV і його брата галицького короля, хорватського герцога Коломана I, з одного боку, і монгольськими військами на чолі з Бату, Шибаном, Каданом і Субедеєм, з іншого.

Битва була однією з останніх в рамках Західного походу монголів 1236-1242 років, зокрема, походу на Русь і в Центральну Європу в 1240-1242 роках[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Татаро-монгольське військо, налічувало близько 70 тисяч вершників. Чисельність угорсько-хорватського-галицького війська історик Храпачевський оцінив від до 60 тисяч воїнів[50].

Однак сучасник подій Вільгельм де Рубрук вважав, що військо короля Угорщини не перевищувала 30 тисяч вояків. Джувейні, оцінює сили угорців у 450 тисяч вояків, і згадує повідомлення Шибана про те, що «їх удвічі більше за монгольське військо». Рашид-Ад-Дін в аналогічному описі пише про 400 тисяч воїнів[50].

Рис. 51. Битва на річці Шайо. Мініатюра XIII століття.

В початковому ході битви угорсько-хорватське військо 6 днів переслідувало татаро-монгольський передовий загін Шибана, на сьомий день ввечері зупинилося в долині Мохі, перед річкою Шайо. Вночі основні сили монгольського війська на чолі з Субедеєм переправились через річку на лівому фланзі і обійшли угорський укріплений табір з півдня. Інша частина монгольської армії під проводом Бату і Шибана захопила міст через річку і розгромила угорський сторожовий загін. Зранку, 11 квітня монголи розпочали обстріл розташованого в долині угорського табору з оточуючих пагорбів з луків і каменеметальних машин,

потім після нетривалого штурму увірвались до табору. Проте, монголи не замкнули кільце оточення і угорському війську вдалося відійти на захід, однак закріпитися угорці не змогли і розпочали безладний відступ. Монголи поступово знищували по частинах деморалізоване і погано кероване угорсько-хорватсько-галицьке військо в ході переслідування протягом 6 днів і «на плечах відступаючих» увірвались до Пешту[50].

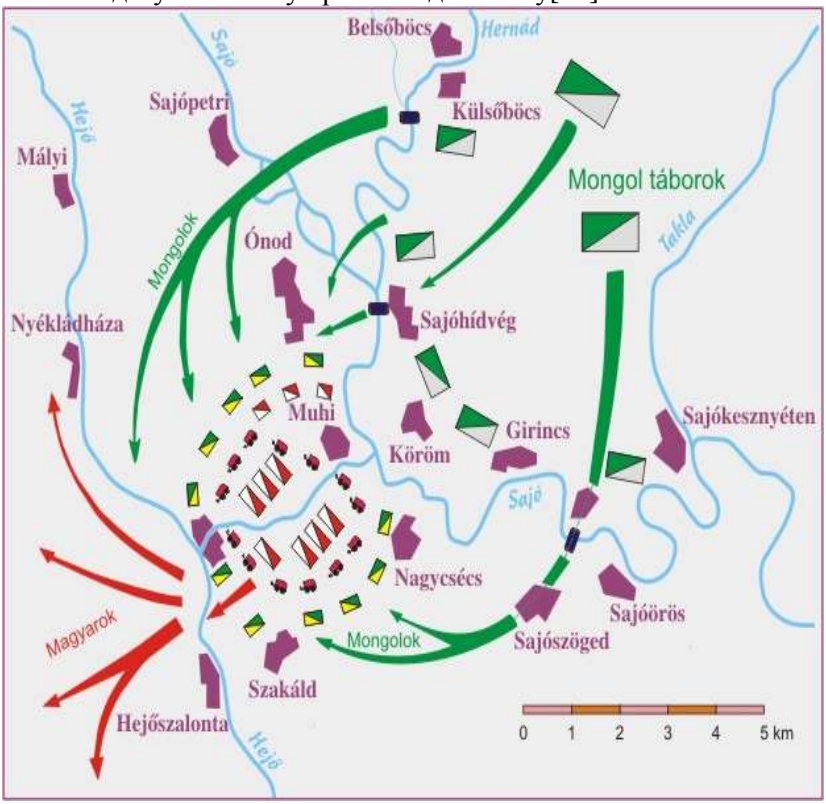

Рис. 52. 11 квітня 1241р. - розгром угорського короля Бели IV та галицького Коломана I татаро-монголами хана Батия в битві на ріці Шайо в долині Могі.

Загибель війська спричинила ситуацію, коли угорські землі опинились абсолютно беззахисними перед завойовниками. Корпус Кадана від Пешту пройшов до Адріатичного моря, розоривши на шляху міста Хорватії і Далмації. Угорський король Бела IV утік під захист австрійського герцога Фрідриха II,

віддав йому за допомогу проти татаро-монголів всю свою казну і три угорських комітати. Корпус хана Батия, з'єднався з прибулим з Польщі після перемоги під Легніцею корпусом Байдара, не ризикнув вступити в бій з об'єднаними силами Чехії, Австрії і Каринтії. За іншою версією, причиною повороту монголів на схід стало отримане повідомлення про смерть великого хана Угедея в грудні 1241 року. На зворотному шляху частина монгольського війська зазнала поразки від військ болгарского царя Івана Асеня II[50].

В цей же час від отриманих ран під час битви на річці Шайо в долині Мохі у місті Загребі, столиці Хорватії у якому галицький король Коломан I був володарем з 1221 по 1241 роки, і куди важкопораненого після битви привезли галицького короля Коломана, в червні 1241 року, він помирає. Отже на 34 році життя, якщо вірити історичним джерелам, а народився Коломан у 1207 році, в розцвіті сил і творчих планів відновлення Галицького Короліства, помер герой трагічної биви з татаро-монголами, засновник Галицького Королівства та перший галицький король Коломан I. Отже засновник Галицького королівства, якого як завзятого галицького короля, відважного та хороброго воїна, учасника трагічної битви для на річці Шайо в долині Мохі, що відбулася 11 квітня 1241 року, вшановує сучасний пам'ятник королю Галичини Коломану I в університетті Святого Іштвана в Гедделі в Угорщині[50].

Отже з військово-політичної та культурно-релігійної історії Галицького королівства першої половини XIII століття, бачимо, що у 1214-1215 роках, його володар, принц Коломан - галицький князь, з 1215 по 1221 роки галицький король, з 1221 по 1241 роки володар Хорватії і Славонії, борець разом з своїм братом угорським королем Белою IV за відновленння свого правління в Галицькому Королівстві. У 1241 році Галицький король Коломан I - герой трагічної битви на річці Шайо в долині Мохі в ході якої, від отриманих важких ран, він в місті Загребі, в травні-червні 1241 року, помираючий король галицький король Коломан I і передає свої права, трон, титул галицького короля своєму брату угорськогому корлю Белі IV, який успадковує титул галицького короля, як володаря Галицього королівства на всі подальші віки…[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Рис. 53. Сучасний пам'ятник королю Галичини Коломану I в університетті Святого Іштвана в Гедделі (Угорщина). Король Коломан під час битви з монголо-татарами в 1241 році.

У висновок наголосимо, що проблема створення, а опісля відновлення Галицького королівства витала в Угорському Королівстві і під час володарювання сина Андрія II, угорського короля Бели IV, який упродовж усього правління з 1221 по смерть короля Коломана 1241 року, коли короля Коломана було вигнано з Галичини, вважав галицького короля Коломана I

єдиним законним володарем Галичини возведеного в ранг короля Галичини римським папою Іннокентієм III та підтверженим його титут володаря Галицького королівства наступним папою римським Гонорієм III. Цю ідею угорський король Бела IV зразу ж показав після смерті галицького короля Коломана, де в титулі своєї корони де в ієрархії Угорського королівства другим за значенням і політичною вагою був титул галицького короля Коломана I[7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; s.40-45].

Отже до смерті Коломана I у 1241 році в угорського короля Бели IV, який став ще й галицьким королем Белою I, теж був свій план щодо відновлення Галицького короліства, оскільки його брат був офіційно помазаний папою римським Іннокентієм III і відомий в Європі, як галицький король Коломан I. Король Бела робив все, як наголошують угорські джерела: «**щоб відновити для своїх нашадків Галицьке королівство**»[5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449; с.123-135].

Як засвідчують угорські, польські та чеські джерела: «**Угорський король Бела IV законним володарем Галичини, свого брата короля Коломана I, а після його смерті, себе**», тому нічого дивного немає, що всі галицькі бояри після смерті галицького короля Коломана перейшли на службу до короля Бели IV і активно взяли участь в 1245 році в Ярславській битві проти волинського князя Данила, який в цей час претендував і на галицький трон[9,с.455, с.596; с.130-142; с. 161-167; с.62-67].

Як бачимо з угорських джерел, що угорський король Бела IV ще навіть у 1245 році надіявся: «**що силою військової коаліції західно-європейських, католицьких володарів, передусім: Угорщини, Польщі та Чехії, він виконає волю папи римського Іннокентія III і поверне Галицьке королівство в лоно Союзу Католицьких держав, і сам посяде трон трон галицького короля**»[29,s.18-29].

Однак європейську ідею Руського королівства, після злучення Галичини, Волині та Київщини в 1238 році в єдину Українську державу, було втілено визначним володарем Української держави XIII століття, великим князем Руси-України, Данилом Романовичем який використав « папський та угорський політичний проект утворення Галицького королівства» в своїй європейській політичній ініціативі для всієї Української держави,

яка після офіційної коронації Данила Галицького на короля Руси, очолена вже королем Данилом І, стає відомою в Європі у XIII-XIV століттях, як Руське королівство…[5,с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42;с.399-449;с.123-135]. Вище ми також показалиі амбіції молодого Галицького королівства, яке дійшло до нас фундаментальними монументальними спорудами такими як романськмй собор св. Пантелеймона, королівський палац в Галичі на церкві Успення присвятої Богородиці, королівський(старостинський) замок та королівський собор на березі Дністра, які збереглися до сьогодні, як амбітні проекти володаря Галицького королівства, які не бажали зауважувати через політичні амбіції[30, 335 old].

Сам факт утворення та функціонування Галицького королівства в епоху правління Галичиною могутніх галицьких бояр, за участю західноєвропейських союзників, папи римського Іннокентія III та угорського королія Андрія II, у 1215-1221 роках, є цікавим історичним фактом 800-літньої давності з часу утворення Галицького Королівства, який потребує подальшого наукового дослідження. Отже, утворення Галицького королівства, його офіційного законного проголошення за участю папи риського Іннокентія III та визнання його усім галицьким народом, його сусідами, східними, південними і західними його хоч і недовготривалого та все ж активного функціонування, що відзначено сукупніністю вітчизняних та європейських джерел, дає право у висновок наголошувати, що Галицьке королівство, освячене папою римським Іннокентієм III, це найвище державне торгово-економічне та культурно-релігійне сходження Карпато-Дністровської цивілізації увійшло в державну традицію, яка не пропала у вирої європейської історії, і на новому витку її історії, в XVIII столітті, було відновлене імператорами Священної Римські імперії. Отже Галицьке королівство, як державна, політична та культурно-релігінйа спадщина[5, с.107-126; с.91-94; с.97-126; с.3-42; с.399-449;с.123-135], що була утворена в 1215 році, як «західно-європейський політичний та релігійний проект» у 1772 році після розпаду Польського королівства, зазнав відновлення, де за трон Галицького королівства велась боротьба до XX століття, про що мова піде в наступному розділі цієї монографії…[30, 335 old; 93 old].

Список використаних джерел та літератури:

1.Грицак Павло. Галицько-Руська Держава. - Нью-Йорк,1958.
Чубатий Микола. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим - Ню Йорк, 1965. - Т.І.
2.Грушевський М. С. Історія України-Русі. - К., 1993. - Т.ІІІ.
3.Грушевський М. Історія України-Руси. - Львів, 1897. - Т.ІІІ.
Чубатий М. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.І.
4.Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. - Львов, 1853-1855. - Т.ІІІ.
5.Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньо-феодальна слов'янська держава на території Галичини (V-IX ст.).//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
Перфецький Станіслав-Ролан. Королівство Галичини. Львів «ВНТЛ-Класика», 2004.
Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан І та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Прикарпатський Вісник Наукового Товариства ім. Т.Шевченка «Думка». - Івано-Франківськ, 2008. - №3.
Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан І та процеси першої політико - релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Львів «Сполом», 2009.
Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
Ідзьо Віктор. Зародження та становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
6.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ, 1999.
Віктор Ідзьо. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). - Львів «Камула», 2005.
Wetner M. Merwindigere Schicksale des stiffes des stiffes und der Stadt klosternt ubung aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). - Wien, 1815.
7.Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга-Прес», 2007.
Ідзьо В.С. Українсько-угорські політичні взаємовідносини в XIII ст. // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.
Ідзьо В. С. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIII ст.).//Науковий Вісник Українського університету. - М., 2002. - Т.II.

Ідзьо В.С. Дипломатичні взаємини Данила Романовича напередодні коронації.//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.
Wetner M. Merwindigere Schicksale des stiffes des stiffes und der Stadt klosternt ubung aus Urkunden gezogen.//Urkundenbuch. - Wien, 1815.
8.Ідзьо Віктор. Галицьке королівство 1215-1221 років. До 800-ліття з часу утворення. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2015. - Т.XX.
9.Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1991. - Т.II-III.
Ідзьо В. С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан І та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття.//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
Ідзьо В.С. Боярин Володислав Кормильчич - володар Галицької боярської республіки.//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
Драбчук Іван. Постаті Галицької історії. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011.
Драбчук Іван. Три корони. 15.03.2013. - Вікіпедія. Інтернет-інциклопедія.
10.Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К., 1979.
Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан І та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття.//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М. 2004. - Т.IX.
11.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
Ідзьо В.С. Правові, економічні взаємовідносини князів з боярством, міською громадою в Галицькій державі в XII-XIII століттях згідно зі свідченями джерел та висновків історичної та археологічної науки.//Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.VII.
12.Нагаєвський Ісидор. Історія Римських Вселенських Архієреїв. - Мюнхен, 1964. - Ч.І.
13.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
Ідзьо В.С. Утворення Галицького Королівства. Галицький король Коломан І та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття.// Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
14.Паславський І. Коли виникло єпископство а Перемишлі?// - ІРУ НЦ, 2009.
15.Перфецький Станіслав-Роланд. Королівство Галичини. - Львів «ВНТЛ-Класика», 2004.

16.Петрушевич А. Историческое известие о церкви св. Пантелеймона близ города Галича. - Львов, 1881.
17.Полное Собрание Русских Летописей. - М.,1950. - Т.II.
18.Руський Літопис. - К.,1989.
19.Соловьёв С.М. История России древнейших времён: Сочинения. - М., 1988. - Т. III-IV.
Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII столітті (етапи політичного сходження 1205-1238рр.).//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
20.Татищев В. Н. История Российская. - М-Л., 1964. - Т.III.
Ідзьо В.С. Утворення Галицького Королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття.//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
Ідзьо В. Перша унія Галицької і Римської Церкви в Галичині в 1214-1230 роках.//Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України: Збірник наукових праць. - Львів «Ліга-Прес», 2007.
21.Чубатий М. Перша Проба Церковної Унії на Галицькій Русі у першій чверті XIII століття. Альманах українських богословів. - Львів, 1913.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124. - Додаток I.
Чубатий М. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.I.
Acta Innocentii III P.P.(1198-2016), ed Th. Haluscynskyi. - Pontificia Commissio ad Redigendum Codicem Juris Canonici Orientalis. - Roma, 1944.
22.Чубатий Микола. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124.
23.Чубатий Микола. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124. - Додаток 9.
Чубатий Микола. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.I.
24.Чубатий Микола. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.I.
25.Abraham W. Powstanie Organizacyi Koscola Lacinskiego na Rusi. - Lwow,1904.
26.Acta Innocentii III P.P.(1198-1216.), ed Th. Haluscynskyi. - Pontificia Commissio ad Redigendum Codicem Juris Canonici Orientalis. - Romae, 1944.
27.Vernadsky G. Kievan Russia. - Nev Haven,1948.

28.Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, ed. A. Theiner. - Romae, 1860. - T.I.
Wlodarski B. Rola Konrada Mazoweckiego w stosunkach polsko-ruskich // Arch. Tw-wa Nauk we Lwowe, Dziala, tom 19, zeszyt 2. - Lwow, 1936.
29.Huillard Dreholles. Examen de chartes de l'Egeise Romaine, conte nues dans les ronleaux de Cluny. - Paris, 1865.
30.Hodinka A. Az orosz evkonyvek magyar vonatkozasai. - Budapest, 1916. CS. - I.93.
31.Documenta Ponifikum Romanorum historiam. Ukrainae illustrantia. Ed. A. G.Welykyj. - Romae. PP. Baziliani,1953-1954. - Vol.I.
Acta Innocentii III P.P.(1198-1216rr.), ed Th. Haluscynskyi. – Pontificia Commissio ad Redigendum Codicem Juris Canonici Orientalis. - Roma, 1944.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124. - Додаток I.
Чубатий Микола. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.I.
32.Documenta Ponifikum Romanorum historiam. Ukrainae illustrantia. Ed. A. G.Welykyj. - Romae. PP. Baziliani,1953-1954. - Vol.I. - №4.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124. - Додаток 5.
Лужицький Григор. Українська церква між сходом і заходом. - Філадельфія, 1954.
Нагаєвський Ісидор. Історія Римиських Вселенських Архієреїв. - Мюнхен, 1964. - Ч.I.
Acta Innocentii III P.P. (1198-1216rr.), ed Th. Haluscynskyi. - Pontificia Commissio ad Redigendum Codicem Juris Canonici Orientalis. - Romae, 1944.
33.Ibid.
34.Monumenta Polonia Historica (MPH), ed. A. Bielovski. - Krakov-Lvov, 1864. - Vol.II.
35.Potthast. - 3195, 3196.
36.Potthast. - 3195, 3196.
Fejer. Monumenta Hungariam Historica, Codex dipl. Arpadianus continuatus, VIII, XI-XIII. - Pest, 1860-1870. - T.III. 1.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124.
37.Sacrosancta Concilia a Labbeo, Vol.XIII. - Conc. Eecum. Leteranense. - IV.
38.Szaraniewicz I. Trzy Opisy Halicza. - Lwow, 1883.
Pelensky J. Halicz w Dziejach Sztuki Sredniowiecznej. - Krakow, 1914.

Abraham W. Powstanie Organizacyi Koscola Lacinskiego na Rusi. - Lwow, 1904.
Шараневич І. Староруский Княжий Город Галич. - Львов, 1880.
Чубатий М. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965 - Т.І.
39.Sacrosancta Concilia a Labbeo, Vol.XIII. Conc. - Eecum. Leteranense. - IV.
Чубатий Микола. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.І.
40.Theiner A. Mon. Hiost. Hungariae, vol. XI. - Diplomata №227.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів,1917. - Т.123/124. - Додаток 4.
Чубатий М. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.І.
41.Theiner A. Monumenta Vetera Historica Hungariam sacram illustrantiaq I. - Romae,1859. - Т.І. - №І. - III.
ejer. Codex diplomaticus Hungariae. III, 1. IV, VII, 5. - Budae, 1825-1844. - Т.III. 1.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124.
42.Theiner A. Monumenta Vetera Historica Hungariam sacram illustrantiaq I. - Romae,1859. - Т.І. - №І. - III.
43.Theiner A. Monumenta Vetera Historica Hungariam sacram illustrantiaq I. - Romae, 1859. - Т.І. - VI. - №345.
Чубатий Микола. Історія християнства на Руси-Україні. До 1353 року. - Рим-Ню-Йорк, 1965р. - Т.І.
44. Fejer. Codex diplomaticus Hungariae. III, 1. IV, VII, 5. - Budae 1825-1844.
45.Fejer. Monumenta Hungariam Historica, Codex diplomaticus Arpadianus continuatus, VIII, XI-XIII. - Pest, 1860-1870.
- Dipl.VI. - №345. - Dipl.XI. - №227. - №345.
46.Fejer. Monumenta Hungariam Historica, Codex dipl. Arpadianus continuatus, XI. - Pest, 1860-1870. - № 197.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів,1917. - Т.123/124.
47.Fejer.Codex diplomaticus Hungariae. III, 1. IV, VII, 5. - Budae, 1825-1844.
Theiner A. Monumenta Vetera Historica Hungariam sacram illustrantiaq I. - Romae, 1859. - Т.І. - №І.
Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII столітті. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів, 1917. - Т.123/124. - Додаток 2.

Чубатий М. Історія християнства на Руси-Україні. - Рим-Ню- Йорк, 1965. - Т.І.
48.Fejer. Codex diplomaticus Hungariae. III, 1. IV, VII, 5.
- Budae, 1825-1844.
Theiner A. Monumenta Vetera Historica Hungariam sacram illustrantiaq I. - Romae, 1859. - Т.І. - №І.
49.Fuldae et Lipsiae, 1723. - Coll.II, 19.
Чубатий Микола. Історія християнства на Руси-Україні.
До 1353 року. - Рим-Ню Йорк, 1965. - Т.І.
50.http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Іннокентій_III&oldid=12106103.
http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Іннокентій_III&oldid=12106103].
Вікіпедія. Інтернет-інциклопедія.

РОЗДІЛ XVI.

Відновлення Галицького королівства в XVIII столітті Священною Римською імперією та його зміцнення в Австро-Угорський період української історії(1772-1918).

Слід наголосити, що в подальшому відновлення Галицького королівства в XVIII столітті було здійснене Священною Римською імперією, а зміцнення було зроблене в Австро-Угорський період української історії[7,с.46-48].

За наказом імператриці Марії Терезії від 11 вересня 1772 року, 15 вересня 1772 року військова організація Священної Римської імперії, якою керував генерал Андірс Гадік увійшла до столиці Галицького королівства, міста Львова[7,с.46-48].

Рис. 1. **Австрійський генерал Андірс Гадік**.

Рис. 2. Львів - столиця Королівства Галичини.

Ввійшовши в Львів без будь-якого військового опору, генерал Андерс Гадік від імені імператриці Марії Терезії оголосив, що місто від сьогодні, стає столицею, по стародавньому праву, Королівства Галичини і Володимирщини, яке відновлює своє функціонування у складі Священної Римської імперії, оскільки її монархи, римські імператори, являються законними спадкоємцями Галицького короліства, яке у 1215 році створив папа римський Іннокентій III, помазавши принца Коломана на першого галицького короля[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

Як відзначали австрійські та галицькі хронічки XVIII століття за таких урочистих обставин відновлення королівства Галичини і

Володимирщини на стінах львівської ратуші, на міських мурах було вивішено «Маніфест імператриці Священної Римської імперії Марії Терезії»[7,с.46-48].

MY MARYA TERESSA, Z LASKI BOSKIEJ
CESARZOWA RZYMSKA, WDOWA, KROLOWA WĘGIERSKA

Рис. 3. Імператриця Марія Терезія.
Рис. 4. Маніфест Марії Терезії для Галицького королівства.

У вище поданому Маніфесті імператриці Священної Римської імперії Марії Терезії наголошувалось: «**Ми, Марія Терезія, з Божої ласки Імператриця-вдова Римська, Королева Угорщини, Королева Чехії, Королева Далмації, Королева Хорватії, Королева Славонії, Королева Галичини і Володомирщини і т. д. - усім і кожному зокрема, кому про те треба або буде треба знати, хто цей Маніфест бачить, читає або слухає, - наша Імператорсько-Королівська ласка, прихильність і все добро»**[7,с.46-48].

«Розглянувши нинішній стан Польщі, Ми разом з двором російської цариці і короля пруського вчинили раду, щоб території, які входили до Польського Королівства, на які в кожного з нас здавна належать права, випотребувати і тепер на ділі відібрати, відновити Галицьке королівство, як належну нам частину»[7,с.46-48].

Дальше в «Маніфесті імператриці Священної Римської імперії Марії Терезії» наголошувалось: «**що анексуються всі стародавні землі Галицького Королівства, яке в цю пору буде від імені імператриці Марії Терезії, королеви Галичини і**

Володимирщини, керувати граф Антон фон Перген»[7,с.46-48].

Рис. 5. Граф Антон фон Перген.

Рис. 6. Карта Австро-Угорської імперії 1772-1918 рр.

В цьому ж Маніфесті імператриця Священної Римської імперії Марія Терезія, королева Галичини і Володимирщини: «**закликала своїх підданих відновленого Королівства Галичини і Володимирщини, вже як підданих Священної Римської імперії, до послуху і ретельного виконання наказів імператриці»**[7,с.46-48].

Маніфест імператриці Священної Римської імперії Марії Терезії позначався датою, 11 вересня 1772 року[7,с.46-48].

Маніфест: «заверщував розподіл Польського Королівства, відторгненням від Польщі земель нею свавільно захоплених і повернених до складу Священної Римської імперії, під назвою стародавнього Галицького королівства»[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

В Маніфесті наголошувалось: «що Галицьке Королівство, яке незаконно було анексоване Польським королівством у кінці XIV століття, сьогодні знову по історичній справедливості, оскільки галицькі королі, починаючи з першого офіційно інтронізованого папою римським Іннокентієм III, короля Галичини Коломана I в 1215 році, в подальшому було споріднено з угорськими, австро-угорськими спадкоємцями Священної Римської імперії, які були законними спадкоємцями Галицького Королівства, які з XIII по XVIII століття гідно виконували всі свої титулярні обов’язки, вказуючи у своїх регаліях, належний їм по праву, титул володаря Галицького королівства, а отже, по праву імператриця Священної Римської імперії Марія Терезія є законною королевою

Галицького королівства, правління якої сьогодні у Львові, столиці Галицького королівства, стародавньої Галичини, знову відновлено». У Маніфесті імператриці Священної Римської імперії Марії Терезії було також наголошено: «що Галицькому королівству надано його герб та прапор, а в майбутньому, якщо піддані Галицького королівства будуть виконувати ретельно свої обов'язки перед імператорами Священної Римської імперії, Галицькому королівству буде надано для виконання державних обов'язків і галицького короля»[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

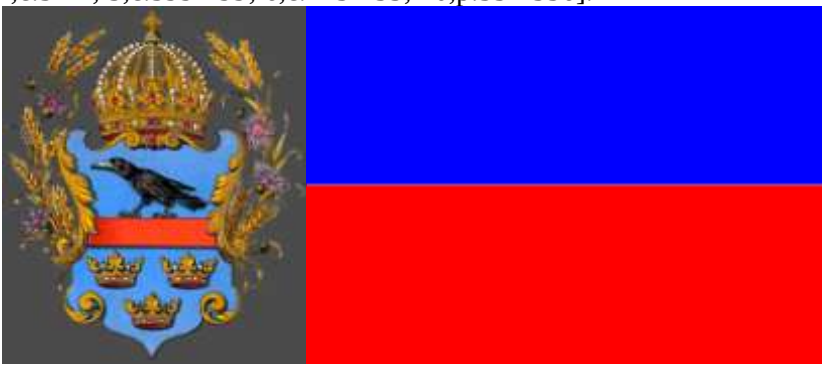

Рис. 7. Герб Галицького королівства.

Рис. 8. Прапор Галицького королівства в австрійську епоху.

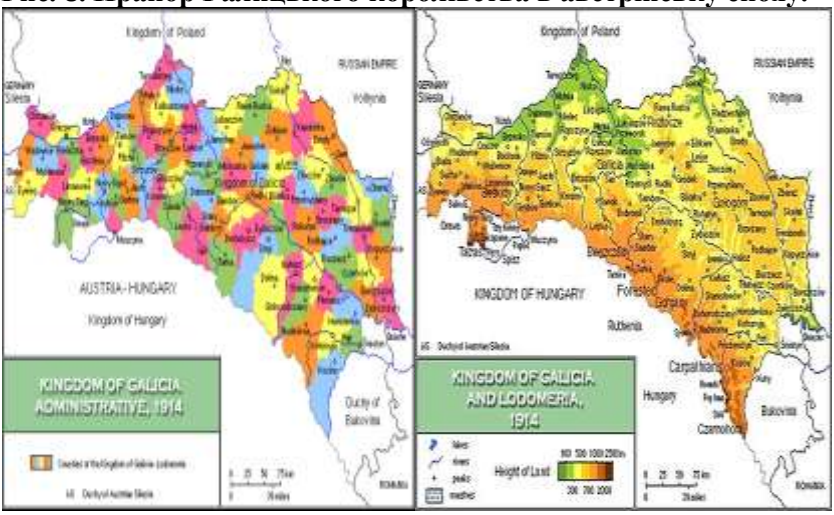

Рис. 9. Австрійські карти Галицького королівства.

Отже, як засвідчують джерела з віденських та львівських архівів: «Королівство Галичини та Володимирщини було відновлене в 1772 році як давня адміністративна одиниця Священної Римської імперії, тобто, Габсбурзької монархії» [1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

Відновлення Галицького королівства стало можливим в результаті анексії Священною Римською імперією Галицького королівства після першого поділу Речі Посполитої[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135;10,р.334-336].

У 1775 році до Галицького королівства була приєднана Буковина, відвойована Священною Римською імперією у Османської Порти. Історично-юридичною підставою для відновлення Галицького королівства в XVIII столітті було його реальне утворення папою римським Іннокентієм III в XIII століття. Титул короля Галичини з 1215 року носили реально коронований і затверджений папою римським Іннокентієм III, угорський королевич Коломан та інші[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

Після занепаду Галицького Королівства, на основі угоди з Угорським королівством, польський король Казимир III отримав Галицьке королівство лише у пожиттєве володіння, а титул короля Галичини та Володимирщини належав королям Угорщини, який у XIV столітті було офіційно підтверджений Папою Римським, який угорські королі офіційно носили до XVI століття[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

У середині XVI століття Угорське королівство було поділене поміж турками і Священною Римською імперією, яку очолювали австрійські Габсбурґами, де до останніх перейшли всі титули угорських королів, зокрема й титул і територія Галицького Королівства[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

Таким чином внаслідок ліквідації Речі Посполитої в 1772 році Священна Римська імперія, яку очолювали австрійські Габсбурґи, приєднали до своїх володінь: Краків, Холмщину,

Південне Підляшшя та деякі сусідні етнічні польські території, які у 1803 році ввійшли до складу Королівства Галичини.

У 1815 році до складу Галицького королівства повернувся Тернопільський край, який з 1809 перебував у складі Російської імперії.

У 1846 році Галицьке королівство поповнилось територією вільного міста Кракова. Столицею Галицького королівства зразу у 1772 році стало місто Львів[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

Адміністративні посади в Галицькому королівстві обіймала галицька шляхта, а більшість населення, 72% Галицького Королівства становили українці[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

Окрім них на території Галицького королівства існували чисельні польські, австрійські, єврейські та вірменські громади.

Протягом перших десятиліть австрійського правління Галицьке королівство управлялося імператорами Священної Римської імперії з столиці, міста Відня, переважно етнічними німцями і германізованими чехами. Імператори Йосиф II і Франц II скасували у Галицькому королівстві кріпацтво й урізали у вольностях місцеву шляхту. Міщани і селяни Галицького королівства отримали право на вільне одруження, скаргу і апеляцію до суду. Українська Католицька церква візантійського обряду, перейменована в Українську Греко-Католицьку Церкву, була урівняна в правах з Римо-Католицькою, отримала семінарії та митрополита. Хоча ці заходи були непопулярними серед галицької аристократії, вони укріпили авторитет імператорів Священної Римської імперії, її австрійських монархів, як галицьких королів серед простих українців[7,с.46-48].

Слід наголосити, що королями Галичини зокрема були у 1772-1835 роках імператори Священної Римської імперії: Марія Терезія у 1772-1780рр., Йосип II у 1780-1790рр., Леопольд II у 1790-1792рр., Франц II 1792-1835рр. та Австрійські імператори у 1835-1918рр.: Фердинанд I у 1835-1848рр., Франц Йосиф I у 1848-1916рр., Карл I у 1916-1918рр.[7,с.46-48].

В XX столітті австрійський імператор Франц Йосиф I внаслідок наростання революційного руху в Австро-Угорській імперії вирішив створити федеративну імперію, за його планом в імперії

повинні були постати союзні держави, королівства: Чеське. Угорське, Хорватське, Польське, Галицьке та інші…[9,с.19-20; с.21-27].

Як засвічують документи з австрійських архівів, надати право мати окремого галицького короля, Галичині було обіцяно імператрицею Священної Римської імперії Марією Терезією ще в 1772 році, яка наголошувала: «**Галицькому королівству буде надано в майбутньому для виконання державних обов'язків і галицького короля»**[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

На жаль така проблема з надання для Галицького королівства свого короля була поставлена перед імператором Австро-Угорщини Францом Йосифом І тільки в період Першої світової війни, а власне в 1914-1916 роках, де претендентом на галицький королівський трон, був народний галицький король, австрійський принц, ерц-герцог Вільгельм Габсбург, відомий в Галичині та Україні у 1914-1920 роках, як архикнязь Іван Вишиваний, який досконало вивив українську мову, українську літературу, на якій не тільки розмовляв, але й писав свої не тільки поетичні твори, вірші, але й прозові твори. З 1914 року, як претиндент на галицький королівський трон, австрійський принц, ерц-герцог Вільгельм Габсбург активно включився і у галицько-українське політичне та культурно-релігійне життя…[9,с.19-20; с.21-27].

Рис. 10, 11, 12. Ерцгерцог Вільгельм Габзбург кандидат на трон Галицького королівства.

Слід наголосити, що його кандидатуру на інтронізацію на володаря Галицького королівства підтримав і голова Української

Греко-Католицької Церкви, митрополит, граф Андрей Шептицький[9,с.19-20; с.21-27].

Рис. 13, 14. Ерцгерцог Вільгельм Габсбург та митрополит - граф Андрей Шептицький.

Як засвідчують австрійські архівні джерела в 1914 році галицькі аристократи, зокрема барон К. Гудковський вводить ерцгерцога Вільгельма Габсбурга в коло галицьких аристократів та духовенства, наукових, громадських та культурно-християнських діячів з метою висування його кандидатури на галицький королівський трон. Цю ініціативу підтримала вся галицька шляхта, Українська Греко-Католицька Церква на чолі з митрополитом-графом Андреєм Шептицьким. Вся галицька панівна суспільна верства вже давно вимагала від австрійської імператорської влади, зокрема австійського імператора Франца Йосифа: **«виконати обіцянку надану ще імператрицею Марією Терезією, що Галицькому королівству буде надано для виконання державних обов'язків право мати свого короля».** Отримавши запевнення в найвищих імператорських колах родичів Габсбургів, що така ідея буде скоро втілена у 1916 році, ерцгерцог Вільгельм Габсбург робить серйозні кроки для конкретного відтворення Галицького королівства і свого офіційного коронування на галицького короля в межах Австро-Угорської імперії[9,с.19-20; с.21-27].

Як засвідчують австрійські документи вже 1 листопада 1916 року ерцгерцог Вільгельм Габсбург з цієї проблеми звернувся до свого дядька ерцгерцога Фрідріха, головнокомандувача австрійської армії для з'ясування своєї перспективи щодо

коронації на галицького короля та української перспективи взагалі. Галицькі аристократи, політики, релігійні, наукові та культурні кола спеціально висунули на перший план у дискусії з австро-угорським імператором Францом Йосифом І та найблищими його родичами, радниками імператора, зокрема ерцгерцогом Фрідріхом, щодо Галицького королівства, претендента на трон, племінника імператора ерцгерцога Вільгельма Габсбурга. Скоро їх ідея створення Галицького королівства на чолі з королем Вільгемом Габсбургом (Іваном Вишиваним) стала відома імператору Австро-Угорської імперії Францу Йосифу І. Він розуміючи, що із-за цього може бути смута в Австро-Угорській імперії сам несподівано для всіх підданих своєї держави виступив з ініціативою створення автономного устрою в Галицькому королівстві і 5 листопада 1916 року в віденській урядовій газеті опублікував своє звернення до голови австрійського уряду Курбера в якому наголошував на необхідності: «**Розширити автономію Королівства каличини**». В своєму зверненні до австро-угорського уряду імператор Франц Йосиф І також наголошував: «**Галичині надати право самостійного урядування в свої справах… Після припинення військових дій в Галичині буде утворена самостійна Галицька держава із дідичною монархією і конституційною формою правління…**»[7,с.46-48].

По всій очевидності трон галицького короля готувався для ініціатора автономного правління в Галицькому королівстві, племінника, ерцгерцога Вільгельма Габсбурга, більше відомого в Галичині, як Івана Вишиваного. Однак цьому наміру швидкої інтронізації Вільгельма Габсбурга на галицького короля не судилося збутися, оскільки в кінці грудня 1916 року імператор Франц Йосиф І помер[9,с.19-20; с.21-27].

Новий імператор Австро-Угорської імперії Карл І, що став біля керма держави в кінці 1916 році розумів наростаючу кризу в Австро-Угорській імперії, знав про прохання галичан і свого родича ерцгерцога Вільгельма Габсбурга а також обіцянку його батька імператора Франца Йосифа І про «**Розширення автономії Галицького королівства**». Щоб завадити розвалу Австро-Угорської імперії імператор Карл І висунув в 1916 році «новий

політичний проект реформування Австро-Угорської імперії» [9,с.19-20; с.21-27].

За планом імператора Карла І Австро-Угорську імперію планувалось: «**перетворити на федеративну державу, на чолі з австрійським імператором, до складу якої повинні були входити: королівство Австрія, королівство Угорщина, королівство Чехія, королівство Польща, королівство Галичина і т. д. В подальшому за цим планом імператора Карла І внаслідок виграшної війни з Росією на базі Галицького королівства повинно було створене Українське королівство чи Велике князівство України. Такі ж королівства повинні бути створені і для південних слов'ян: ховатів, сербів і т. д. Власне так за цим планом імператор Карла І побажав негайно, вже навіть в час війни, реформувати Австро-Угорську імперію**. **Кожне королівство Австро-Угорської імперії за цим планом повинно було мати свого короля. У кожній з цих держав-федерацій мав бути королем один із австрійських ерцгерцогів, а отже в Галицькому Королівстві ерцгерцог Вільгельм Габсбург - Іван Вишиваний**»[8,с.6-10; с.11-14]**.**

Такий план реформування, як засвідчував сам ерц-герцог Вільгельм Габсбург у листах до галицьких аристократів і митрополита-графа Андрея Шептицького йому сподобався і як зазначав Вільгельм Габсбург він сильно працював і закликав до праці над цим планом всіх галицьких аристократів, щоб він втілився, і щоб на кінець, цілком законно можна було збільшити автономію Галицького королівства, а йому самому посісти трон галицького короля…[9,с.19-20; с.21-27].

У висновок нашого дослідження наголосимо, що з історичної біографії відомо, що ерц-герцог Вільгельм Габсбур - Іван Вишиваний все життя поклав для відновлення галицької і української державності, заради якої він у літку 1948 році у Лук'янівській тюрмі у Києві віддав своє життя так і не перетворившись в повноцінного галицького короля, Галицького королівства, за яке він боровся, як і його далекий попередник 800 років тому, перший галицький король Коломан І, у продовж усього свого життя…[1,с.130; 2,с.171-195; 3,с.97-126; 4,с.3-42; 5,с.399-499; 6,с.123-135; 10,р.334-336].

Список використаних джерел та літератури:

1.Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан І та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття.//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.
2.Ідзьо В.С. Перша Унія Української церкви з Римською в Галичині в 1214-1230 роках.//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2005. - Т.X.
3.Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан І та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. Прикарпатський Вісник Наукового Товариства ім. Т.Шевченка «Думка». - Івано-Франківськ, 2008. - №3.
4.Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан І та процеси першої політико - релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Львів «Сполом», 2009.
5.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
6.Ідзьо Віктор. Зародження та становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
7.Пилипчук В. До 230-річчя приєднання Галичини до Австрії. Австорійсько-український огляд. - Відень, 2002р. - № 13.
8.Снайдерт Т. Червоний князь. - Київ «Грані-Т», 2011.
9.Терещенко Ю. Осташко Т. Український патріот із династії Габзбургів. Науково-документальне видання. - Київ «Темпора», 2011.
10.Acta Innocentii III P.P.(1198-2016), ed Th. Haluscynskyi. - Pontificia Commissio ad Redigendum Codicem Juris Canonici Orientalis. - Roma, 1944.

Висновок

Монографія академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора Віктора Ідзьо «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» дослідила епоху державного сходження Карпато-Дністровської цивілізації та 805-ліття з часу заснування Галицького Королівства у 1215 році.

На основі досягнень сучасної української науки монографія «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» зробила глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних, топографічних та картографічних джерел, більшість яких під таким кутом зору, аналізувалися та апробувалися вперше на підставі свідчень античних, римських, готських, візантійських, арабських, українських, угорських, польських, російських джерел, які за сукупністю їх аналізу, відтворили політичне, господарсько-економічне та культурно-релігійне сходження давньої Карпато-Дністровської цивілізації та утворення на її території в 1215 році, Галицького Королівства.

Наукове дослідження «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізації» дослідило і панівний клас галицької державності XIII століття, боярство, його історію та бажання в XIII столітті укласти унію Української церкви з Римською. Дослідження також включили джерела, які пролили світло на проблему входження Галичини в політико-християнську організацію, Союз Католицьких держав, який очолював в цю епоху, засновник Галицького Королівства, Папа Римський Іннокентій III.

Монографія «Галицьке Королівство: найвище державне сходження Карпато-Дністровської цивілізаці» показала, що власне князі та бояри, торгово-реміснича, народ Галичини у співпраці з Римскою церквою, та європейською елітою, стояли біля процесів утворення в 1215 році Галицького Королівства.

Також монографія дослідила історичний процес відновлення Галицького Королівства Священною Римською імперією у 1772 році та його функціонування в XVIII-XX століттях.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

Галицьке Королівство: найвище політичне сходження Карпато-Дністровської цивілізації

Видання ІІ, 2020р.

Подано до друку 14.04. 20 р. Підписано до друку 17.04.20 р. Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25
Зам.55. Тираж 300 шт.

На обкладинці:

1.Даній герб Галицького Королівства.
2.Засновник Галицького Королівства, Папа Римський Іннокентій ІІІ (1160-1216 рр.). Давньоримський портрет.

Видавництво «Сімик»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.
Віддруковано в друкарні видавництва ПП «Сімик»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29

Віктор Ідзьо

Галицьке Королівство:
найвище державне сходження
Карпато-Дністровської
цивілізації

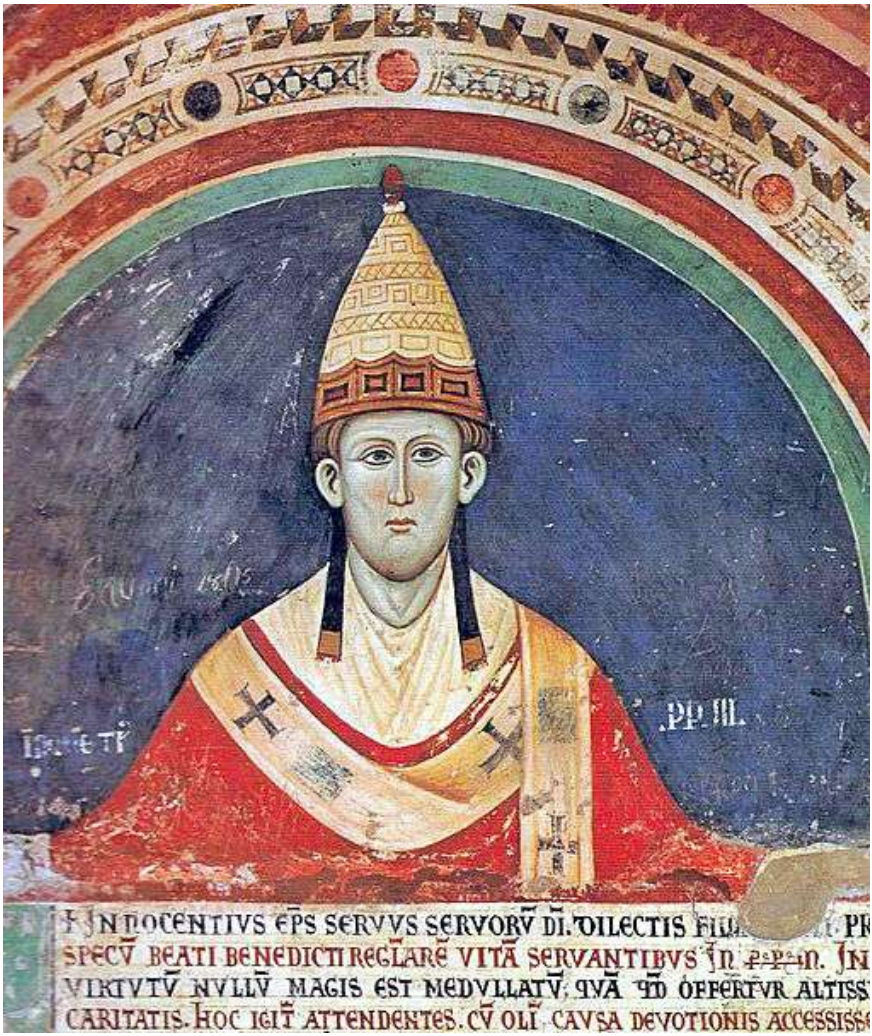
PP III
INNOCENTIVS EPS SERVVS SERVORV DI. DILECTIS FIL
SPECV BEATI BENEDICTI REGLARE VITA SERVANTIBVS IN PAPIN. IN
VIRTVTV NVLLV MAGIS EST MEDVLLATV QVA ID OFFERTVR ALTISS
CARITATIS. HOC IGIT ATTENDENTES. CV OLI CAVSA DEVOTIONIS ACCESSISS